Universae Theologiae Moralis receptiores

Antonio de Escobar y Mendoza

R. P. ANTONII DE ESCOBAR ET MENDOZA, VALLISOLETANI,

Societatis IESV Theologi,

VNIVERSÆ THEOLOGIÆ MORALIS, RECEPTIORES ABSQVE

Lite Sententiæ nec-non Controuersæ Disquisitiones,

TOMI QVINTI PARS PRIMA.

IVSITIA ET IVS.

Sex Libris totidem Tractatus appono, nempe de rerum Dominio, de Restitutione, de Contractibus Gratuitis, de Contractibus Onerosis, de Contractibus Fortunæ, de Contractibus Adminicularis, de Quasi-Contractibus, & nonnullis Innominatis.

NVNC PRIMVM IN LVCEM PRODIT.

LVGDVNI,

Sumptib. PHILIPPI BORDE, LAVRENTII ARNAVD, PETRI BORDE, ET GVILL. BARBIER.

M. DC. LXIII.

CVM APPROB. ET PERMISSV.

Universae Theologiae Moralis receptiores

Antonio de Escobar y Mendoza
Lvgdvni 1663
(Laurent Arnaud Philippe Borde Claude Rigaud)

The School of Salamanca
A Digital Collection of Sources and a
Dictionary of its Juridical-Political Language
https://www.salamanca.school

Volume unpublished

Directors:
Duve, Thomas
Lutz-Bachmann, Matthias

Akademie der Wissenschaften und der Literatur | Mainz
Max-Planck-Institut für Rechtsgeschichte und Rechtstheorie
Goethe-Universität Frankfurt/Main

Electronic publication,
Online:

Editors:

Birr, Christiane
Egío García, José Luis
da Silva Santos, Pedro
Glück, David
Rico Carmona, Cindy
Thönes, Martin
Wagner, Andreas

Digitized original(s):

Staatsbibliothek München
https://opacplus.bsb-muenchen.de/title/BV035557740

Proposed citation:

_X_X_, in: The School of Salamanca. A Digital Collection of Sources

This pdf edition does not render the layout of the original print. For detailed information about editorial interventions consult our Edition Guidelines: https://www.salamanca.school/en/guidelines.html. Marginal notes of the original appear as consecutively numbered end notes.

[[i]] R.P. ANTONII DE ESCOBAR ET MENDOZA, VALLISOLETANI, Societatis Iesv Theologi, VNIVERSÆ THEOLOGIÆ MORALIS, RECEPTIORES ABSQVE Lite Sententiæ nec-non Controuersæ Disquisitiones,

TOMI QVINTI PARS PRIMA. IVSITIA ET, IVS.

Sex Libris totidem Tractatus appono, nempe de rerum Dominio, de Restitutione, de Contractibus Gratuitis, de Contractibus Onerosis, de Contractibus Fortunæ, de Contractibus Adminicularius,

de Quasi-Contractibus,
& nonnullis Innominatis.

NVNC PRIMVM IN LVCEM PRODIT.

LVGDVNI, Sumptib. PHILIPPI BORDE,
LAVRENTII ARNAVD, PETRI
BORDE, ET GVILL. BARBIER.
M. DC. LXIII.
CVM APPROB. ET PERMISSV.

[[iii]] ILLVST. MO D.D. FRANCISCO DE FELOAGA REGIO SENATORI, ET IN REGIO VALLISTANI Consilio Præsidi, ac Visitatori. *ANTONIVS DE ESCOBAR & Mendoza Societatis IESV, perpetuam felicitatem.*

OPportvne cecinit Græcus ille Menander, *Felix domus, vbi ex sapiente plurimorum natorum patre vel vnus filius prodit, ad patris fratrumque reliquorum ornamentum.* Hac felicitate potita est Patriarchæ Iacobi domus, siquidem plurium filiorum parens de vno sapiente gloriatur. Dilexit enim specialissimè Iosephum, *eo quod in seruitute genuisset eum.* Alij transferunt ex Hebræo, *Eo quod filius esset sapiens sibi.* Si vnus filios sapiens felicem reddidit Iacobi familiam: quanta fecilitate tui sapientissimi Parentes toto orbe celeberimi domus fruetur, in**[[iv]]** qua tres filij de sapientiæ maioratu decertant? Clarissimi fratres tui D.D. Antonius, & D.D. Hieronymus de Feloaga gemelli ex vtero prodiere: in quo necessarium non fuit, instar Iacob & Esau pro sapientiæ maioratu decertare: ambo enim æque sapientissimi futuri ad lucem properarunt. Antonius Regium Vallisoletanum Tribunal perspicuitatis ingenij fulgore complens, Matritum remeauit, vbi Regium Consilium *De Hacienda & de Indias* magna omnium commendatione iniuit: æquo (heu) dolore tanta lux breui læti tenebris obnubilatur: attamen, quia lux sapientiæ non moritur, post nonnullas tanti viri lucubrationes, queis potimur, citò egregio de variis quæstionibus integro eruditissimo Volumine potiemur. Profecto ad D.D. Hieronymi de Feloaga sapientiam commendandam, mea debilis vox erit inutilis, quando totius Regni Nauarræ, in cuius Regio Tribunali egregium admodum agit senatorem, plausu percelebri audienda non erit.

Iam verò ad Te, Illvstrissime Præses, Mecænatem meum tota redeat oratio. Vix tuam paucis fulgentissimam, vberrimámque sapientiam describam? Polycletus Libro illi, quo sculpendi præcepta omnia accuratè tradidit, Effigiem simulachri numeris omnibus absoluti scientissimè præfigendam curauit: nimirum vt exemplo doceret, oculisque subticeret, quidquid esset longiore**[[v]]** sermone traditurus. Tui ipsius imaginem Tu Tibi exprimendam proposuisti, & talem Te ostentas, vt non iam sapiens, sed sapientia ipsa esse videaris. Perfectum Ministrum Rex Theodoricus gestiebat inuenire: qualis autem is deberet esse Cassiodorus exponit lib. 5. Epist. 40. *Diu trutinandus est, cui traduntur examina: talisque debet à principio eligi, qualis ab ipsa lege potest dictari.* Si lex ipsa dictare velit Regium Ministrum, qui sit *Pax populorum* (verbis vtor D. Cypriani) *tutamen Regni, immunitas plebis, munimentum gentis, prauorum supplicium, cura languorum, gaudium bonorum, diuitum frænum, pauperum solatium,* &c. certum est ad Te alacrem esse venturum. Multa in Te fortunæ, multa naturæ ornamenta suspicio; naturæ tamen, fortunæque amplitudo generis ab auis atauísque deriuata, sapientiæ (matri virtutis & integritatis) qua ad ingentia munera obeunda proueheris, summè omnia promeritus, ancillantur. Testis mihi, & luculentus, Matritum, vbi supremum Regium Tribunal semper de tanto Ministro gloriabitur. Testis Vallisoletum, vbi Regij Senatus clarissimi Præsidem, & Visitatorem agis, quanto omnium plausu, quanta bonorum exultatione ac prauorum formidine, quanta Iustitiæ gloria munus exeris. Profectò Tua nobilitas, sapienria Tua agnato rutilabat in fonte, non egebat Officiis, vt eius pretium commendabile ostenderetur. At-**[[vi]]**tamen bellè Cassiodorus citatus aiebat: *Gemmarum diuites venæ auri fulgore pretiantur, & gloriam pulchritudinis capiunt. Sic bona merita* Nobilitatis, & sapientiæ *si*

splendidis Dignitatibus socientur, alterius adiuuantur præconiis, & vnius facies rei, de addita sibi venustate pulchrescit.
Enimverò sicut Tibi vt sapientissimus euaderes sapientiam ipsam exemplar obiecisti, & in ipsam quodammodo conuersus es sapientiam: haud alter ego scripurum Moralia ex materia de Iustitia ex iure Problemata, ne aberrem, Polycletum imitatus, Te sapientissimum, Te ipsum Ius Ciuile & Canonicum monti proposui. Vtinam consecutus sim exemplar in aliquo æmulari. Attamen illud saltem consequar, vt de obligatione Magistri Discipuli errata dissimules, & à calumniantium ore pro Tua benignate Opusculum consecratum Tibi defendas. Vale, & æternum viue.

[[vii]] *Facultas P. Prouincialis Societatis IESV Prouinciæ Castellanæ.*

PETRVS Pimentel in Prouincia Castellana Societatis IESV Præpositus Prouincialis, potestate ad id mihi facta à R. admodum P. Nostro Gosunino Nichel Generali Præposito, facultatem facio vt *Tomi 4. 5. 6. & 7. Theologiæ Moralis à P. Antonio de Escobar Theologo eiusdem Societatis* compositi, grauium Doctorumque hominum iudicio approbati typis mandentur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas & sigillo munitas dedimus Vallisoleti die 1. Octobris anno 1653.

PETRVS PIMENTEL.

APPROBATIO.

R. *P. Antonij de Escobar Societatis IESV Tomos Tertium, Quartum, Quintum, Sextum & Septimum vniuersæ Theologiæ Moralis* attente perlegimus nos infra scripti facultatis Parisiensis Doctores Theologi nihilque in illis occurrit, quod non sit planè con sentaneum tum fidei Catholicæ, tum probis moribus; adeoque luce publica dignos. Actum Lugduni die 9. Februarij 1663.

Fr. Cyrillvs Morel Carmeli Lugd. Prior.
Fr. Steph. Molin Carmelita.

[[viii]] *Approbatio Ordinarij.*

CVm hos quinque Tomos, nempe *Tertium, Quartum, Quintum, Sextum & Septimum Vniuersæ Theologiæ Moralis,* quorum Author est. *R.P. Antonius de Escobar Societatis IESV,* se attentè perlegisse suprà nominati Facultatis Parisiensis Doctores Theologi testentur, nihilque in illis deprehendisse, quod non sit planè consentaneum tum fidei Catholicæ tum probis moribus. Idcircò quinque præfatos Tomos typis mandari & in lucem prodire non abnuimus Lugduni die 15. Februarij 1663.

DE-NEVF-VILLE Abbas S. Iusti Vic. Gen.

Consensus Procuatoris Regij.

LIbrum inscriptum R.P. Antonij de Escobar, & Mendoza Societatis Iesv Theologi, *Theologia Moralis,* typis mandari & in Lucem edi, Sumptibus Philippi Borde, Lavrentii Arnavd, Petri Borde, Gvillelmi Barbier, Biliopolarum Lugdunensium, Ego Regis Consiliarius & Procurator in Lugdunensi Præfectura, non impedio. Datum Lugduni die 16. Februarij 1663.
VIDAVD.

PERMISSIO.

VIso Procuratoris Regis Consensu, Librum huncce typis mandari à prædictis Bibliopolis Lugdunensibus, concedimus, & ne quis vltra concessam facultatem denuo excudat inhibemus, Datum Lugduni. Die 20. Februarij 1663.
DE SEVE.

[[ix]] INDEX CAPITVM ET DVBIORVM, Quæ in hoc quinto Tomo continentur.

LIBER XXXVI. *Dominium.*

SECTIO I. *De Domino receptiores absque pugna Sententiæ. pag.* 1.

Cap. 1. DE subiecto Dominij. p. 1.

2. De Dominij Obiecto. p. 3

3. De modo acquirendi Dominium. p. 4

4. De vsu, & vsufructu. p. 7

5. De Præscriptione. p. 8

SECTIO II. *De Dominio Dubia pag.* 10.

Cap. 6. CIrca Dominium. ibid.

Dub. 1. An in iis rebus, quæ vsu consumuntur vsus distinguatur à Dominio. ibid.

2. An Factæ & honoris sit penes hominem Dominium. ibid.

3. An in aliquibus casibus seruus habeat Dominium à Domino independens. p. 11

4. An Clerici non Religiosi habeant, Dominium decimarum, primitiarum, aliorumque Beneficij Ecclesiastici reddituum. ibid.

5. Redimit quis alium, pretio oblato, ab imminenti morte, vel mutilatione; potestne eum perpetuæ seruituti subijcere. p. 12

6. An sint licita columbaria? ibid.

7. An inuentor thesauri in agro alieno absque Domini facultate: teneatur ante Iudicis sententiam Domino restituere. ibid.

8. An Thesaurus inuentus non casu, sed ex intentione totus cedat domino fundi si cum licentia eius quęratur. p. 13

9. An Metallorum venæ cedant primo inuentori, cum in alieno fundo reperiuntur. ibid.

10. An si post factum debtiam diligentiam rei inuentæ dominus omnino ignotus sit, ea cedat inuentori. ibid.

11. An serui iure belli capti possint, li citè fugere. p. 14

12. An venatio animalium iure naturali communium possit à Principibus prohiberi. ibid.

13. An Animal pertineat, ad illum qui id ex laqueo extraxit, & apprehendit. p. 15

14. An licitum sit columbariorum venari columbas extra leucam. ibid.

15. An Domini particulares agrorum possint, conciuibus prohibere, ne collectis iam frugibus, suis in agris animalia pascant ex herba spontè nascente. ibid.

[[x]] 16. An Thesaurus in loco sacro, nempe in templo, vel cæmetcrio inuentus semper pertineat ex parte ad loci Sacri Pręlatum, vel Ecclesiam. p. 16

17. An Thesaurus inuentus in loco publico profano; vt in platea, in flumine, in via publica, diuidendus sit inter inuentorem, & fiscum, vel ciuititem. ibid.

18. An Thesaurus inuentus in fundo accepto in feudeum, vel emphyteusim, quoad partem pertinentem ad Dominum diuidendus sit inter proprietarium sundi, & inter feudatarium vel emphyteutam. ibidem.

19. An sciens in fundo latere Thesaurm, possit licitè eum emere pretio communi, nihil ob Thesaurum latentem adiiciens. p. 17

20. An consuetudine, vel decreto Principis possit statui, quòd Thesauri ad Principem omninò pertineant? ibid.

21. An debita incerta possit quis, licitè sibi retinere. ibid.

Caput. 7. Circa Præscriptionem. p. 18

22. An dubium circa proprietatem rei post possessionem illius bona fide inchoatam, interrumpat, eam bonam fidem ad præscriptionem requisitam. ibid.

23. An iguorantia inuincibilis, seu incul pabilis iuris efficiat fidem esse malam? ibid.

24. An mala fides illius, à quo quis rem acceipit, noceat ad præscribendum ei, qui accepit illam. p. 19.

25. An possit quis, Beneficium retinere in foro conscientiæ, si postea constet, illud vero titulo non habuisse. ibid.

26. An res legitimé præscripta sit, quando post legitimam præscriptionem constat fuisse alienam. ibid.

27. An præscriptioni possit renunciari. p. 20

28. An Circa præscriptionem rerum mobihum Romana Ecclesia gaudeat aliquo priuilegio. ibid.

29. An probata immemoriali præscriptione, censeatur probata centenaria præscriptio. p. 21

30. An ex causa probabilis ignorantiæ, maioribus concedenda sit in integrum aduersus præscriptionem restitutio. ibid.

31. An si præscriptione peracta, quis Domino repetenti rem restituat, putans se ad id esse obligatum, possit eam ab illo vendicare: tanquam indebitè datam. p. 22

Cap. 8. Circa Vsumfructum. ibidem.

32. An vsufructuarius adstringatur ad inuentarium conficiendum rei in vsumfructum sibi concessæ, vel etiam cùm testator remittit huiusmodi obligationem. ibid.

33. An ei, qui non potest fideiussores inuenire eo quod inops sit, vel forensis, debeat vsusfructus concedi ex sola iuratoria cautione. p. 23.

Cap. 9. Circa Possessionem. ibidem.

34. An ex eo, quod cohæres tibi cedat partem hæreditatis, censearis, illius habere possessionem. ibidem.

35. Possessio sufficienter probatur, vnico teste. p. 24

36. An fructus tum pure naturales, tum mixtos ante quam pręscribanntur, & bona fides desit, sic acquiras, vt si iterum consumas, debeas, Domino reddere. ibid.

37. An possessor bonæ fidei teneatur, fructus mixtos consumptos ante tempus præscriptionis Domino restituere si agnoscat, rem à qua prouenere alienam esse. p. 25

38. An possessor, qui à principio suit bonæ fidei, postmodum mala superueniente possit licitè, rem alienam: ac eius fructus retinere. ibid.

39. An cum incrementum rei prouenit ab extrinseco possessor malę fidei satisfaciat, rem similem reddens, si eo tempore Dominus consumpturus non esset. p. 26

40. An qui rem mala fide possessam in dies crescentem peremit, satisfaciat restituens, quanti tempore absumptionis æstimatur. ibid.

[[xi]] LIBER XXXVII. *Restitutio.*

SECTIO I. *De Restitutione receptiores sine pugna Sententiæ. pag.* 28.

Cap. 1. QVid restitutio, & quot eius radices. ibid.

2. Quis restituere teneatur. p. 29

3. De cooperante ad alterius damnum. p. 30

4. Quid sit restituendum. p. 31

5. Quid restituendum ob consecutionem alicus boni impeditam. p. 32

6. Quid debeat pro iniuria facta corpori restitui. p. 33

7. Quid pro illato stupro restituendum. ibid.

8. Quid restitui debeat pro adulterio. p. 34

9. Quid restituendum pro fama, & bonis spiritualibus, vt inductione ad peccatum, à Regulari statu auocatione. ibid.

10. Cui facienda restitutio. ibidem.

11. De restitutionis circumstantiis nempe, *Vbi quando quomodo, & quo ordine* sit restituendum. p. 35

12. De causis excusantibus à restitutione ad tempus, vel omninò. p. 37.

SECTIO II. *Dubia De Restitutione. pag* 39.

Cap. 13. CIrca Restitutionis essentiam. ibid.

Dub. 1. An Restitutio damni illati contra iustitiam distributiuam sit actus iustitię distributiuæ, & non commutatiuæ. ibid.

2. An præceptum restituionis sit affirmatiuum, & non negatiuum. ibid.

Cap. 14. Circa obligationem restituendi ex delicto, & damnificatione. p. 40

3. An obligatio restituendi oriatur, ex qualibet culpa etiam leui, & leuissima. ibid.

4. An consurgat obligatio restituendi in conscientia ob damnum ex culpa veniali Theologica obueniens. ibid.

5. An in sententia asserente ex culpa veniali oriri restituendi obligationem, talis obligatio sit restituendi totum damnum. pagin. 41.

6. An qui ignorantia comitante inuincibili damnum intulit, teneatur, ad restitutionem. ibid.

7. An inferens damnum alicui, quod alteri tertio imputatur, teneatur ad restitutionem damni ipsi tertio euenientis. pagina 42.

8. An qui accipit rem ex contractu cedente in vtilitatgem sui ipsius, verb grat. commodati nudi, teneatur ad restitutionem damni secuti ex culpa minori, quam lata, & etiam qui accipit rem ex contractu cedente in vtilitatgem ipsius, & in vtilitatem dantis, vt ex contractu locationis, & conductionis. ibid.

9. An habens ex contractu rem alienam debeat, eam præferre proprię, quando vtramque non potest saluare. p. 43

10. Mittit Antonius Ioanni pecuniana in solutionem debiti, quod debet: Possumne illam accipere in compensationem eiusdem quantitatis quam mihi debet Antonibus. p. 44

11. An res per compensationem occultam accepta, transeat, statim in accipientis Dominium. ibid.

Cap. 15. Circa Restitutionem ratione rei acceptæ. p. 45.

12. An qui rem furtiuam vel mala fide emit teneatur eam proprio Domino restituere, vel possit eam furi reddere, vt ab illo pretium recuperet. ibid.

13. An possidens mala fide rem alienam, si apud ipsum pereat, teneatur, eam restituere, quando alias apud Dominum erat peritura. ibid

[[xii]] 14. An possessor malæ fidei teneatur tem alienam restituere iuxta maiorem valorem, quem à tempore iniustæ aceeptionis habuit, si fortè pereat aut deterior fiat? p. 46.

15. An possessor malę fidei teneatur rei alienæ restituere fructus, quos percepit; sed iam non habet, quia mala fide consumpsit, quos tamen dominus non erat percepturus? p. 47

16. An possessor bonæ fidei teneatur ad restituendam do mino rem alienam extantem vel quantum eius causa factus est locupletior, quando fur non est factus impotens ad restituendùm. ibid.

17. Emit quis rem alienam pretio iusto, & adhuc durante bona fide, iterum vendidit alteri æquali vel minori pretio: obligaturne solum ad restituendum id, in quo factus est ditior. p. 48

18. Quis rem alienam pretio iusto bona fide emit, & postea eandem bona fide durante carius vendidit sine speciali diligentia, sine transmutatione vnius loci in alium, tũcne debet excessum pretij vero domino. ibid.

19. Antonius rem furtiuam bona fide à fure emit, & postea bona etiam fide Petro donauit, Petrus autem bona etiam fide vendit: debetne Petrus, postea Domino vero reddere pretium, quod ex venditione est lucratus. ibid.

20. Qui bona fide rem alienam emerat, an possit, vt se indemnem conseruet, cognitâ veritate rescindere contractum, & recepto pretio eam furi redder? p. 49

21. Qui rem alienam scienter emit a fure, si posteà pœniteat, potestne eam reddere furi pretio recepto. pag. 50

22. Malæ fidei possessor rem suis expensis meliorem fecit, ex qua meliori facta Dominus maiores fructus percepisset, quos ipse vel negligẽtia. vel alia de causa non percipit: Tenebiturne eos etiam fructus ex melioratione perceptibiles restituere. ibid.

23. Possesor malæ fidei teneturne in conscientia, reddere domino fructus omnes: quos ipse percepit, etiãsiDominus non eosesset percepturus. 51.

24. A principio possessori fuit bona fides circa alterius rem, postea vero mala fides aduenit, an debeat fructus rei restituere, spectandum sit solũ illud bonæ fidei initium. ibid.

25. Possessor bonæ fidei, qui post dubium postea de bona fide exortum examinauit, quantum potuit, & tamen ad huc manet in dubio potestne prædium v.g. alienare. p. 52

26. Qui dubitans, ad huc post diligens examen prædium esse suum, alienauit, debet habere animum, dum alienat restituendi domino totum pretium, si compareat fundum dum fuisse alienum. ibid.

27. Bonæ fidei possessor incipit postea dubitare, an res sit aliena, & facta diligentia, dubium perseuerat, magisque inclinat, quod res aliena sit: Hoc in casu debetne aliquid restituere propter illam maiorem propensionem. ibid.

28. Quando aliquis emit domum vel fundũ ad debita hypothecatum, vel obligatum, teneturne in foro conscientię, ea debita soluere ante sententiam? p. 53

29. Ille, ad cuius manus res aliena peruenit, atque adeo illam restituere tenetur, potetine sine consensu Domini aliquid aliud æquiualens pro eo restituere, & rem sibi retinere in conscientiæ foro? ibid.

30. Bona fide quis rem emit alienam, & vendit, postea autem nouit, rem illam esse alienam: teneturne pretium emptori, cui ipse vendiderat, reddere, & rem receptam domino vero restituere au satisfaciat, cedẽdo ei actionem contra vendito rem, à quo ipse rem emerat, postquam ab emptore res per Dominum vendita fuerit? p. 54

Cap. 16. Circa Restitutionem ex iniusta Acceptione. ibid.

31. Qui rem habuit ab illo, de quo dubitabat an daré posset, manente dubio, debetne necessario partem rei domino reddere. ibid.

32. Debitor dubitat, vtrum soluerit debitum: Teneturne illud soluere, cùm creditor eandem habet dubitationem? p. 55

33. Debitor dubitans, an soluerit, debetne integrè soluere, sed sufficiat ei soluere partem secundum dubij proportionem? ibid.

[[xiii]] 34. Quando commodatarius, vel depositarius dubitant, an sua culpa res commodata, vel deposita perierit teneturne ad integram restitutionem? 56

35. Si debitor sit in mora culpabili soluendi, & ideo creditor cogatur accipere pecuniam, & interesse soluere, debetne in conscientia, id totum à debitotre solui, si non fuit prius admonitus à creditore suo, quod ipso non soluente, debebat pecuniam cum interesse accipere? ibid.

36. Quando mora debitoris circa solutionem culpabilis non fuit, teneturne tamen, lucri cessantis, vel emergentis damni incommoda resareite; quæ creditor ob dilatam solutionem incurrit. 57

37. An Meretrix debeat turpitudinis lucrum restituere. ibid.

38. Pretium à fœmina acceptum ante vsum corporis concessum, debetne & non debet restitui. ibid.

39. Quemadmodum meretrices possint pretium turpitudinis suæ, aliæ quæuis fœminæ retinere? 58

40. Accepta ob quodlibet aliud peccatum, verb. grat. ob homicidium, ob Sacrilegium, ob male ficium, seu incantationem, ob peccatum contra naturam, &c. suntne restituenda? ibid.

41. Qui promisit prodigè ob peccatũ patrandum teneturne postea, totum implere, præsertim si cum iuramente promisit. p. 59

42. Quæ alicui dantur, vt faciat, vel omittat id, ad quod faciendum ex iustitia tenebatur, debetne, restitui. ibid.

43. Qui accipit, vt faciat quod debet ex aliis præceptis, extra materiam iustitiæ facere; debetne id restitue. re ex iustitia p. 60

44. Tradis alicui vinum tuo nomine vendendum, quem scis venditurum minuendo mensuram, vel aquam admiscendo, peccasne contra iustitiam, tenerisne ad restitutionem. ibid.

45. Iniustè Ioannes litteras alienas aperuit, quibus Antonius in Cura existens de Beneficio vacante admonebatur, iterum causas Antonio reddit, illum tamen præuenit, & Beneficium imperrat. Teneturne Ioannes Antonio restituere Benecium. ibid.

46. Quis mendaciis, ac fraudibus impedit, ne confiscentur sua, vel alterius bona, quæ in commissi criminis pœnam fisco addicenda erant: Teneturne ad restitutionem p. 61.

47. Furatus est quis modium tritici, qui valebat duos aureos, sed postea creuit pretium vsque ad tres, postea ille restituere debet, & non debet tres aureos, si Dominus venditurus esset id quando duos valebat. ibid.

48. An quando dubitatur, an dominus rei seruaturus esset triticum, verb. g. ad tempus quo plus vel minus valet? in dubio iudicandum sit contra furem secundum id quod vtilius est domino? p. 62.

Cap. 18. Circa obligationem restituendii ex cooperatione ad damnum iniustum. ibid.

49. Vt cooperantes ad damnum iniustum ad restitutionem obligentur estne necesse, eos ita influere, & concurrere ad damnificationem, vt sine illis damnificatio iniusta non fieret. ibid.

50. Quando volenti furari post duodecim dies: consuluisti furari cras, tenerisne ad totum damnum restituendum. ibid.

51. Quando adest perseuerans dubium, an ex tuo consilio, vel cooperatione secutum re vera fuerit damnum, teneturne partem aliquam restituere? p. 63

52. Mandat quis homicidium, vel furtum patrari, sed voluntate mutata reuocat mandatum, & hoc mandatario intimat: qui tamen putat id à mandante non seriò dici, & ex vi primæ iussionis occidit, aut furatur mandans teneturne restituere damna. ibid.

53. Quis mãdauit fieri Antonio damnum, & non potest iam tempestiuè admonere mandatar ium, vt ab inflictione damni desistat: Debetne Antonium admonere, vt rebus suis consulat? p. 64

54. Qui non mandauit, damnum alteteri inferri, sed ratõ postea habuit, teneturne ad restitutionem, sicut si mandasset? ibid.

55. Qui consilio aliquem ad damnum inferendum mouet, & postea re integra consilium reuocat, & con-**[[xiv]]**stat illi cui consilium dedit, cum serio, & ex animo non coactum, vel propter aliquem extrinsecum resectum id agere: Damno seuto, hic liberne est à restituendi obligatione.

56. Quando consuluisti alicui duellum, vel homicidium, & is, cum consilium dedisti ea occasione occisus fuit èsne irregularis tenerisne restituere. ibid.

57. Consulens furtum minus ex bonis Antonij, vt aduertat aliquem à furto maioris ex bonis Ioannis, teneturne illud minus damnum Antonio restituere. p. 66

58. In eo casu, quo licet minus furtum consulere sine restituendi obligatione, potestne etiam absque eiusmodi obligatione consuli æquale malum parato iam ad alterum faciendum. ibid.

59. Scholasticus, cui desunt requisita accidentalia ad sussragium, peccatne, suffragium ferendo. p. 67

60. Si Scholasticus interrogatus an aliquod ex statutis vniuer sitatis accidentalibus violauerit, neget, & ita absoluatur, & suffragium ferat, teneturne postea ad restitutionem, si causa fuit, quòd qui dignus erat, cathedram non fuerit assecutus ibid.

61. An scholastici, qui in cathedræ collatione nolunt ferre suffragium, peccent contra iustitiam: teneantur, quoad restitutionem. p. 68

62. Aduocatus, vel alius qui furem adiuuat in iudicio, vt à pœna capitali euadat, tenetur ne ex iustitia procurare: vt ablata restituat. ibid.

63. Qui in domo sua recipit ad ludendum filiosfamilias, vel alios de quibus constat, aut suspicio est res esse alienas, si cooperetur dans chartas, aui aleas ad ludendum, lumen, mensam, sedilia, &c. teneturne ad restitutionem? pagina 69.

64. Cooperans positiuè ad damnum, teneturne restituere partem non totum. ibid.

65. Concurrens per suum suffragium ad damnum iniustum, quod solo suo suffragio inferri non poterat: teneturne ad totum damnum. p. 70

66. Miles gregarious, qui adiuuit in bello iniusto, teneturne in solidum ad totum damnum, aliis sociis non restituentibus. ibid.

67. Quando ex officio, vel ex contractu non obligatur quis ad damnum impediendum, sed ex charitate solum: teneturne ad restitutionem. p. 71.

68. Quis ex iustitia non tenebatur impedire damnum alterius, sed ex charitate tantum, attamen ex odio & affectu, vt damnum sequeretur, non impediuit, is teneturne restituere. p. 72.

69. Quis sine vi ac fraude suadet alicui, ne furtum Petro inferendum impediat, qui tamen non tenebatur ex iustitia impedire, sed solum ex charitate, vel fortasse absque vlla obligatione illud impediie volebat, teneturne ad restitutionem. ibid.

70. Furdat tibi aliquid, ne eius furtum impedias, quod non tenebaris ex iustitia impedire: Teneturne ad restituendum. ibid.

71. Qui à fure accipit pretium ne eius furtum impediat, vel nunquam nõ taceat, teneturne semper restituere, quod ab eo accepit. p. 73

72. Famulus, cui peculiariter custodia aut cura domus demandata non est, videt non à domestico, sed ab extraneo furtum de rebus Domini fieri, non impediat, aut manifestet teneturne ad restitutionem. ibid.

Cap. 19. Circa ordinem restitutionis. p. 74.

73. An debita certa præferenda sint, debitis incertis. ibid.

74. Quando venditio facta est, Dominio rei venditæ vere in emptorem transeunte, sed nondum soluto pretio; venditor debetne, cir ca rem illam aliis creditoribus, donec pretium soluatum, præferri? ibid.

75. An debita ex delicto soluenda prius sint quam debita ex contractu 75

76. An Dos præferatur hypothecis anterioribus etiam expressis. ibid.

77. An in foro interno præuleat, scriptura priuata prior, si eius veritatem secundus creditor fateatur. p. 76.

78. Qui re, accipit siue titulo lucratiuo, siue oneroso conscius impotentiæ debitoris ad soluendum suis**[[xv]]** creditoribus in foro conscientiæ teneatur restituere, si debitorem ad ita alienandam rem, in damnũ creditorum non incitauit. ibid.

79. An Peccet, & contra iustitiam, qui aliquid petit ab vsurario habente firmum propositum non restituendi, si animum habeat qui accipit ille reddendi, quoties vsurarius, mutata voluntate, soluere voluerit creditoribus, vel eius bona ad eu effectum auctoritate publica occupentur. p. 77

80. An Debita ex contractu oneroso debeant præferri debitis gratuitis cæteris paribus. ibid.

81. An inter debita personalia paria, & eiusdem generis prius debitum sit ei, quod tempore est posterius. ibid.

82. An creditor pauper debeat, creditori non pauperi præferri. p. 78

83. An primò petens possit præferri aliis creditoribus eiusdem qualitatis, hoc est, non hypothecarijs, nec habentibus priuilegium prælationis. ibid.

Cap. 20. Circa alias Restitutionis circumstantias. p. 79.

84. Restitutio debita ex delicto, faciendane est, expensis debitoris, quando creditor ad alium locum abiit. ibid.

85. Si dominus plus expendisset rem secum deferendo, nisi furro ablata fuisset, quam nunc expendit fur ad. illam transmittendam, debitorne potest, illum excessum ex re ipsa extrahere, & sibi retinere, nolente Domino illum soluere. ibid.

86. Si faciendæ sint magnæ expensæ ad restituendam rem in loco, vbi creditor commoratur, gerendane est restitutio debitoris ex delicto expensis. p. 80

87. Quod ex contractu licito debetur restituendumne est, debitoris expensis ipso longins recedente. ibid.

88. An debeat absolui pœnitens, qui admonitus aliàs Confessario restitutionem promisit, & non obseruauit. p. 81

89. Quando pœnitens petit indulgeri sibi aliquod tempus, vt paulatim restituat. & iudicatur, id melius esse creditori. & pœnitenti, potestne id tempus indulgeri, si mox soluere valet. ibid.

90. Qui non habet opportunitatem aut potentiam restituendi, tenetur ne tamen habere propositum restituendi, quando poterit. ibid.

91. Qui multo tempore restituere omittit, committine plura peccata. p. 82

Cap. 21. Circa causas à Restitutione excusantes. ibid.

92. Licitè quis clam accepit decem aureos à quodam, vt suæ extremæ necessitati subueniret, sed sine au reorum illorum insumption extrema illa necessitas abscessit: Teneturne restituere aureos huiusmodi. ibid.

93. Pecuniam vel rem quis ex delicto habebat, & in necessitate extrema consumpsit, manetne obligation postea pecuniam, aut rei valorem restituendi. p. 83

94. Qui pressus necessitate rem assump sit alienam, teneturne restituere, quando creditor in æquali necessitate versatur. ibid.

95. Ob extremam necessitatem non solùm tuam, sed tuorum parentum liberorum, vxori, fratrum, poterisne restitutionem omittere, vel differre. ibid.

96. An ob graue detrimentum, quod quis ex restitutione in bonis fortunæ incurret, possit eam differre. 84

97. An quando debitor iuste excusatur à restitutione statim facienda ob notabile detrimentum; debat postea vltra debitum ipsum restituere etiam damnum lucre cessantis, quod creditor ob eam dilationem est passus. ibid.

98. An detrimentum graue debitoris sufficiat, non solum ad differendam solutionem, sed etiam ad omitten dam, quando non est spes quod cum minori detrimento poterit postea restitui p. 85

99. An debitor excusetur, à restitutione facienda creditori nocitura. ibid.

100. An peccet contra iustitiam, qui restituit creditori debitum, quo ipse abusurus est, debitore sciente, in alterius iniuriam. ibid.

101. An sicut fas est, solutionem differre propter creditoris detrimenttum, sic liceat ei vsurpare res suas, & ad tempus retinere ob eandem rationem. p. 86

[[xvi]] 102. An aliquando liceat priuato cuique per vim auferre volenti peccare, quod suum est, vt peccatum impediatur. ibid.

103. Quando cessio bonorum fit in loco publico cum certis cæremoniis ignominiosjs à lege statutis, extinguiturne, omnino vlterius integre debita soluendi obligatio in conscientia. ibid.

104. An qui bonis cedit, possit de bonis antea habitis licite occultare aliqua ad viuendum iuxta suum statum. p. 87

105. An cessio bonorum cu priuilegiis consequentibus concedatur non solum pro debitis ex contractu, sed etiam pro debitis ex delicto ortis. ibid.

106. Priuilegium clericis concessum *cap. Odoardus* ne indigeant cessione bonorum, vt pro debitis non incarcerentur, intelligiturne, de omnibus clericis sacro ordine non initiatis. p. 88

107. An contrahens possit se ad debita obligare, renunciando ius ad bonorum cessionem faciendam. ibid.

108. An remissio creditoris sit libera, quando ei solutio non offertur. ibid.

109. An sic graue furtum, quando aliquis accipit rem non petitam, quam si petiisset Dominus impertiret. p. 89

110. Debitor ex delicto mittit debitum creditori per confessarium, nuncius autem vel confessarius id retinuit: Debitor liberaturne, ab onere restituendi. ibid.

111. Qui soluere non potest debita, sperat autem, quod postea manens in sæculo, poterit, potestne, omissa restitutione, Religionem ingredi. p. 90.

112. An religiosus debeat laborare in Monasterio, vt ita possit suis soluere creditoribus. ibid.

113. Qui in sæculo operam determinatam alicui promisit, Religionem ingressus, teneturne ex bonis suis soluere damna sequuta promissario ex eo, quod fides ei seruata non fuerit. p. 91

114. Debitor, qui compositione accepta, soluit partem illam à Pontifice designatam pro debitis incertis, manetne ita liber, vt etiam comparente posteà vero Domino, aut creditore, cui restitui facile possit, non debeat amplius ei restituere, ibid.

115. Pauperes quæ ex compositione hac in eleemosynam accepere, si apud ipsos extent, cum verus Dominus compareret, debetne si ipse velit, ei restituere. ibid.

116. Cum non adest causa sufficiens compositionis cum Pontifice, estne valida compositio. p. 92

117. An Episcopus possit huiusmodi compositionem pro debitis incertis in sua Diœcesi suis subditis concedere. ibid.

118. Princeps sæcularis potestne huiusmodi compositionem concedere subditis. p. 93

119. Nouit quis creditorem, sed propter eius absentiam, & distantiam à restitutione ei mittenda excusatur, & concurrunt circumstantiæ, in quibus posset ex præsumpta creditoris voluntate in vsus pios restitutionem agere: Hoc in casu poteritne se per Bullam componere. ibid.

120. An debitor excommunicates excusetur à restitutione agenda. p. 94

121. An excommunicatio creditoris excuset à restitutione facienda debitorem. ibid.

LIBER XXXVIII. *Contractus Gratuiti.*

SECTIO I. *De Contractibus gratuitis receptiores sine lite sententiæ. pag.* 95

Cap. 1. DE Deposito ibid.

C. 2. De Donatione. p. 96

C. 3. De commodato. p. 98

4. De Precario. p. 99

5. De Testamento. ibid.

6. De Codicillo. p. 101

7. De Mutuo p. 102

8. De Vsura. p. 103

9. De Monte Pietatis. p. 105

[[xvii]] SECTIO II. *De Contractibus gratuitis Dubia. pag.* 107.

Cap. 10. CIrca Depositum, Commodatum, Precarium. ibid.

Dub. 1. An quoties res, quæ in numero, pondere, ac mensura consistunt ponderatæ, numeratæ, seu mensuratæ depositario traduntur, sufficiens coniectura sit, depositum id in mutuum transire. ibid.

2. Pecuniam æream in depositum accepisti, & consumpsisti, post consumptionem autem Regio decreto valor eius est imminutus, tenerisne reddere quantum in valore accepisti, ac si diminuta non esset. ibid.

3. Cum graue detrimentum commodati, quàm commodatario inopinato sequitur, si ante tempus commodatum non reuocet, illudne potest reuocare. p. 108

4. Statim ac Precarium concessum est, potestne à concedente repeti. ibid.

5. An recipiens commodatum sit obligandus ex sola culpa lethali. p. 109.

6. Cum Depositum, vel commodatum receptum est æstimatum, Depositarius, & commodatarius teneturne, de culpa leuissima. ibid.

7. Cum quis rem commodatam aut depositam viliorem proprijs rebus negligit iustè, vt suas res protegat: tenetùrnet ęstimationem rei cõmodatæ aut depositæ in eius solummodo commodum expensare. ibid

8. An commodatarius possit in foro conscientiæ occultè compensare sibi ex re commodata pro debito alio, quod à commodante recuperare non valet. p. 110

Cap. 11. Circa Promissionem ibid.

9. An promissio consistat, & in solis vocibus, ac signis externis. ibid.

10. An licet promissio externa sine interna voluntate non obliget ex iustitia possit tamen dici promissio. ibid.

11. An Promissio facta cum semiplena libertate sufficienti ad peccatum veniale, non autem ad mortale, sufficiat ad obligandum etiam de re leui. p. 111

12. An ad valorem promissionis requiratur, quod non fiat ex vehementi passione iracundiæ, vel alterius effectus. ibid.

13. An Promissio vel donatio mere interna inducat obligationem in foro conscientiæ. p. 112

14. An promissio ante acceptationem, de iure Canonico obliget, promittentem. ibid.

15. An necessitas acceptationis ad promissionis obligationem, sit etiã de iure naturali. p. 113

16. An de facto sint aliqui casus, in quibus, lege ita disponente, non requiritur acceptatio ad obligationem, & irreuocabilitatem promissionis producendam. ibid.

17. An Remissio debiti sit valida ante acceptationem. p. 114

18. An ad obligationem promissionis reuocabilis requiratur acceptatio sensibilis, & externa promissarij. ibid.

19. An ad acceptationem validam requiratur, quod promissio intimetur promissario per nuncium, vel Epistolam Missam à promittente. p. 115.

20. An ad irreuocabilitatem promissionis requiratur, quod acceptatio ad notitiam promittentis veniat. ibid.

21. An mortuo promittente, possit promissarius postea validè promissionem illam acceptare. ibid.

22. An ad valorem donationis vel promissionis sufficiat, si donatarius, vel promissarius taceat, vt ita se acceptasse videatur. p. 116

23. Promittit Antonius Ioanni fundum hac lege, vt post Ioannis obitum transeat ad Petrum acceptante Ioanne. Antonius potestne hanc conditionem in fauorem Petri appositam reuocare, antequam ipse Petrus acceptet. ibid.

24. An promissio simplex acceptata in re graui, obliget sub mortali. p. 117

25. Si Antonio fundum promisisti, & postea eundem fundum, addito iuramento promisisti Francisco præponderatne posterior promissio propter iusjurandum. ibid.

26. Qui contra primam promissionẽ secundo promisit iterum eandem**[[xviii]]** rem siue cum iuramento, siue sine illo, si postea primus promissarius suo iuri cedat, teneaturne primam implere promissionem? p. 118

27. An promissio dubia obliget promittentem. ibid.

29. An si factum alienum promisisti, adiecta pœna, liber sis à pœnę obligatione, si bona fide sufficiente diligentia adhibita, id procurasti, nec assequi potuisti. ibid.

30. Quælibet materia, quæ in furto censetur grauis, censeturne etiam grauis in promissione vt eius violatio sit mortalis, quando promissor intendit se non solùm ex fidelitate, sed etiam ex iustitia obligare. p. 119

Cap. 12. Circa Donationem. ibid.

31. Quando alicui prohibetur donare, prohibeturne etiam ei remuneratoria donatio. ibid.

32. An tutor possit de bonis pupilli donatione remuneratoria sine termino præfixo donare. p. 120

33. cum aliquis simul pluribus donat itavt licet singuli non capiant vltra 500. solidos, omnes tamen simul plus accipiunt, estne necessaria insinuatio Iudici facta. ibid.

34. An donationem excedentem 500. solidos sine insinuatione factam donatarius possit tuta conscientia retinere excessum. p. 121

35. Si donator, vel eius hæredes sciãt probabiliter, donationem absque vi, & fraude factam fuisse possuntne licite repetere à donatario ob defectum insinuationis? ibid.

36. An donation ad causam piam excedens 500. Solidos excipiatur à gerendæ insinuationis necessitate? p. 122.

37. Donatio, qua filius, tempore quo emancipatur à patre, donat ipsum, excedens si quantitatem præscriptam sit, indigetne insinauatione. ibid.

38. An donatio omnium bonorum, si iuramento firmetur possit reuocari. ibid.

39. In aliis casibus præter quin que à lege præscriptos circa ingratitudinem donatarij, si grauiores, vel æque graues sint pote stne etiam donatio reuocari. p. 123

40. An ob ingratitudinem possit reuocari donatio, si donator dixisset in donatione, se huic facultati reuocandi eam ob ingratitudinem subsequutam, renunciare? ibid.

41. An donatio remun eratoria, & ob causam, possit propter ingratitudinem reuocari. ibid.

42. Donauit quis non cogitans de filijs, qui quidem nascuntur postea, & patre viuente omnes moriuntur, potestne ab eo talis donatio reuocari. p. 124

43. An filius illegitimus natus post donationem factam ab eo, qui prole carebat, sufficiat ad reuocandam donationem. ibid.

44. An si filij illegitimi postea legitimentur vel à Principe, vel per subsequens matrimonium cum eorum matre, habeat locum dispositio *l. si vnquam* ad reuocandam donationem. ibid

45. Pater habens vnicum filium, ei copiosè donat, postea vero alij filij nascuntur: donatio estne reuocanda solum vsque ad legitimas alijs filijs debitas. p. 125

Cap. 13. Circa Mutuum. ibid.

46. Bonitas & similitudo pecuniæ soluendæ, quæ mutuo accepta est, debet esse extrinseca. ibid.

47. Accepit quis mutuo centum aureos: potestne, satis facere, reddendo in pecunia ærea æstimationem. p. 126

48. An probetur plenè, mutuum ex eo, quod vnus testis numerationem pecuniæ testetur, alter mutui concessionem. ibid.

49. An filius familias obligetur, exmutuo exceptione Macedoniana apposita, si iuramento confirmetur solutio. ibid.

50. An filijfamilias obligentur, iuramento de non apponenda exceptione Macedoniani. p. 127

51. An filijfamilias exceptione Macedoniani apposita, deobligentur à mutui solutione in foro externo tantum. ibid.

52. Mutuat quis Ecclesiæ pecunias. Porrò si ad huius mutui solutionẽ necessaria sit bonorum mobilium, vel immobilium pretiosorum alienatio, mutuans obligaturne probate, pecuniam mutuatam versam esse in Ecclesiæ vtilitatem. p. 128

[[xix]] 53. Eæceptio non numeratę pecuniæ omnibus mutuatatijs concessa, impediturne, ex confessione mutui, & oblgatione soluendi facta in instrumento quarentigio? ibidem.

54. Si confessio facta sit ex causa de præterito, vti si chirographo satearis re pecuniam ante annum recepisse, estne locus exceptioni intra biennium à die confessionis numerandum? p. 129

55. An elapso biennio possit opponi exceptio non numeratæ pecuniæ, vt mutuatario permittatur probare, se nullam pecuniam accepisse, spectato iure ciuili, aut Canonico? ibidem.

Cap. 14. Circa vsuram. p. 130.

56. Quoties ob mutuum conceditur alicui pecunia, vel aliquid pretio æstimabile ob timorem, ne iterum deneget mutuum eidem mutuarori petenti: constituiturne Vsura, si principaliter id fiat mutui occasione? ibid.

57. An sit materia vsuræ, si vi mutui exigas à mutuatario amicitiam, familiaritatem, vel laudem. pag. 131.

58. An sit Vsuræ materia, vi mutui exigere remissionem iniuriæ, seu famæ restitutionem. ibid.

59. An sit Vsura, si quis exigat à mutuatario, vt officium, vel Bene ficium. sibi concedat, remutuit, eius frequentet Schola, ex eius offici na emat, in eius molat molendino, domum iusta mercede conducat, &c. ibid.

60. An sit vsura, mutuare cum pacto, vt eadem pecunia specie, vel eadem quantitas mercium solatur, quando creduntur plus esse valitura si rem in illud tempus solutioni de signatum non decreuisti obseruare, & liberum mutuatarium relinquis, vt ante illud rempus mutuum soluat? ibid.

61. An sit Vsura obligare mutuarium ad aliquam actionem præstandam, ad quam ipse obligatus erat ex charitate? p. 132

62. Excusaturne ab vsura, qui mutuatarium obligat ad obligationem antidoralem, seu quæ ex gratitudine denegatur exequendam. ibidem.

63. An ratione damni emergentis possit aliquid vltra sortem recipi. p. 133.

64. An lucri cessantis titulo possit aliquid vltra sortem ex mutuo recipi? ibid.

65. Cum alia via lucrum quod tibi ex mutuo cessat, vel damnum, quod emergit, compensare vales, eo quod habeas aliam pecuniam, poterisne aliquid ex mutuo exigere, si ex auaritia, aut pusillanimitate eam pecuniam reseruare curares, nec cam negotiationis periculo exponere. ibid.

66. Quis absque morali culpa solutionem debiti, termino præfixo gerendam amittit, obligaturne in foro conscientiæ lucrum cessans, aut damnum emergens mutuanti compensare. p. 134

67. In pœnam Conuentionalem debiti congruo tempore non soluti, potestne aliquid vltrà sortem exi, gi, quod propriè pœna sit? ibidem.

68. An ratione periculi in recuperando mutuo possit aliquid vltra sortem exigi. p. 135

69. Ob assecurandam sortem potestne mutuator Pretium à mutuatario exigere. ibid.

70. Gener non recipiendo in dotem fructus ex pignore dotali perceptos, excusaturne ab vsura, quia conceduntur fructus in partem dotis ad matrimonij onera. pag. 136.

71. Vxor, defuncto viro potestne fructus pignoris, quod fuit à dotante, durante matrimonio concessum, percipere, non computandos in sortem dotis expectatæ, nisi ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, aut ratione pœnæ conuentionalis, vel donationis. ibidem.

72. An vxor possit, post viduitatis annum, non computandos in sortem dotis pignoris recipere fructus, nisi forte ratione lucri cessantis. p. 137

73. An validum sit statutum, quo caueretur, viduæ ex bonis mariti soluendam esse pensionem singulis annis ad rationem octo vel decem pro centum interim, dum dos ei non fuerit soluta,**[[xx]]** possitque vidua præfatam pensionem accipere, etiamsi habeat aliunde ex quo sustentetur, nullumque ei dam num immineat, aut lucrum cesset ex dote non soluta. ibid.

74. An proprietarius laicus possit absque vsura recipere fructus pignoris feudalis non computandos in sortem. ibid.

75. An hæc decisio non solum in pignore feudali licum habeat, sed etiam in pignore emphyteutico, vsufructuario, vsuario, & conductitio. p. 138.

76. An excusentur ab vsura pietatis Montes. ibid.

77. Si pecunia Montis pietatis negotiationi exposita sit, potestne, exigi aliquid vltra sortem, & vltra id. quod exigitur ad Montis conseruationem. p. 139

78. An vsurarius acquirat, dominium eorum, quæ per vsuras comparat. ibid.

79. An si quis concurrens ad vsuram, partes mutuantis gerat peccet contra iustitiam: teneaturque restituere. ibid.

80. An Famuli, aijque nudum ministerium exercentes in re vsuraria, excusentur ab iniustitia, ac restitutione? p. 140

81. An petere mutuum sub vsuris à fœneratore parato, absque nccessitate seu vtilitate sit mortale. ibid.

82. An sufficiat, vt quis vsurarius manifestus valeat appellari, vt semel. vel iterum vsuras publicè exercuerit? p. 141

83. An debeat Iudicis sententia accedere, vt vsurarius pœnis à iure impositis afficiatur. ibid.

84. An solui ille, qui vsuras palam exercuisse constiterit comprehendatur in omnibus pœnis à iure vsurario indictis. ibid.

85. An semel vel iterum exigens vsuras, aut exigens occulte possit, tum ab Ecclesiastico, tum à sæculari iudi puniri arbitrariis. pag. 142.

Cap. 15. Circa Testamentum, ac Codicillum. ibid.

86. Si adiectum est iuramentum, testamenti reuocandi, potestne adhuc licite reuocari. ibid.

87. Esto testamentum iuramento confirmatum licite reuocari non valeat; validene potest reuocari. p. 143.

88. Testator sibi imponit pœnam, si prius testamentum reuocauerit adiiciens solutioni huius pœnæ iuramentum: Debeturne, talis pœna iuramenti ratione? ibid.

89. Si testator voto se Deo obligauit, relinquendi mille aureos pro pauperibus, & illos relinquat: potestne hoc legatum reuocare? ibidem.

90. Ex Facultate Regis, vel Principis supremi potestne testator irreuocabile testamentum condere, ita vt nec valide quidem reuocare valeat. p. 144

91. Quando conditum est testamentum à non habente filios, qui tamen postea habuit, id testamentum reuocatumne censetur quoad hęredis institutionem, & quoad legata. ibid.

92. Pater, qui non habens filios testamentum condidit, & post natos filios diu superuixit, nec prius testamentum reuocauit: Testamentumne illud ad legata censetur, esse reuocatum. ibid.

93. Quis in morbo testamentum gessit hac verborum forma: *Si hoc morbo è vita discessero &c.* at postea conualuit, & nullum aliud testamentum condidit: Valetne adhuc prius testamentum. pag. 145.

94. An testari valide possit ille, de quo constat, habuisse dilucida interualla, & non constat, num actus gestus fuerit tempore sanæ mentis. ibid.

95. An valida sint vsurarij ad causas pias legata. ibid.

96. Cum quis testatorem occidit eoque ipso ab occisi excludicur hæreditate, hæreditas illa applicaturne fisco. p. 146.

97. An filius spurius possit aliquid accipere in substitutione fideicommissaria. ibid.

98. An hæres siue fidem dederit patri spurij siue non dederit, possit sivelit licite ea bona sibi retinere, & spurio non dare. p. 147

99. An spurius substitutus pupillariter filio legitimo obeunti, possit**[[xxi]]** succedere pupillo in bonis paternis talis substitutionis virtute. ibid.

100. Pater superij dicit alteri habenti filium spurium, ego instituam hæredem tuum filium, & tu institues meum, huiusmodi institutio validane esset, nisi obstaret Bulla Pij. V. p. 148

101. An possit pater filium spurium instituere hæredem sub conditione, si à Principe legitimetur. ibid.

102. An filius spurius possit, de iure communi, à matre vel à matris adscendentibus per testamentum accipere. ibid.

103. An spurio etiam non indigenti, sed aliunde potenti se alere, possit pater alimenta præbere testamento. pag. 149.

104. Alimenta spurijs dandane sunt solummodo ad necessaria naturæ sustinendæ, non ad status decentiam. ibid.

105. An iudicandum sit spurium indigere, quando habet aliqua bona immobilia, ex quorum redditibus non potest, sufficienter viuere, possettamen, si ea venderet, ex pretio viueret. ibid?

106. Si aliquis sic institutus sit hæres in re certa, vt testator expresse dixerit, se nolle quod in his bonis ille succedat, debetne adhuc in illis succedere. 150

107. An successio filij in bonis paternis sit ex iure diuino. ibid.

108. An Pœnitentia filij post culpam sequuta ante mortem patris sufficiat, ad abolendam exhæredationis causam, ita vt postea contra eius valorem possit agere. 151

109. An pars illa, quæ danda esset filio exhæredato, debeat alijs filijs accrescere. ibid.

110. Ecclesia, vel quæuis alia causa pia quando est hæres, & non conficit inuentarium, teneturne sicut aliis hæredes, omnibus creditoribus etiam supra vires hæreditatis. 152

111. Excusaturne, in conscientiæ foro hæres à soluendis debitis ob inuentarij omissionem. ibid.

112. Quando duo homines sunt eiusdẽ nominis, si ex coniecturis, & circunstantijs constare non potest, cuinam eorum legatum relictum sit, valetne legatum. ibid.

113. Quando duo sunt Antonij, & non constat cuinam ex hisce legatum relictum fuerit, hærésne potest, ex illis, quem maluerit, eligere. 153

114. Antonius legatum reliquit, cuius annui redditus in pauperes expenderentur iuxta suorum testamentariorum placitum: An possint ipsi, totam illam quantitatem semel applicare alicui hospitali, vt ex ijs redditibus inibi pauperes curentur. ibidem.

115. Si quis generatim legatum pauperibus relinquit, potestne pauperiribus extra testatoris locum existentibus dari. 154

116. In electione pauperum, quibus generatim legatum relinquitur, pręferendine sunt pauperes consanguinei testatoris. ibid.

117. Elector pauperum, quibus legata eleemosyna est distribuenda, potestne eam proprijs consanguineis si sint pauperes, elargiri? ibid.

118. Distributor pecuniæ pauperibus legatæ, potestne partem sibi applicare, quando re vera ipse inopia afficitur? ibid.

119. Ille cui committitur distributio inter pauperes facienda, debetne semper pauperiores præferre? p. 155

120. Quando testator præcipit vt summa quædam pauperioribus detur si id non fiat, distributores tenenturne ad restitutionem? ibid.

121. Si legatum sit, vt summa quædam pauperibus distribuatur potestne totum vni pauperi? ibid.

122. Legatum relictum virginibus pauperibus ad nuptias, potestne iis dari, quæ nubere nolunt, vt Religiosæ fian. ibid.

123. An in foro conscientiæ hæres, vel executor possit differre per annum legatorum exequutionem? p. 156

124. Quando legatum relictum est pro puellis orphanis: potestne illud admitti quæ patrem quidem habet, sed ad puellæ succurrendum omnino inutilem? ibid.

125. Legatum pro liberandis incarceratis potestne impendi pro alicuius incarceratione impedienda? p. 157

126. An legata, quæ impleri non valent possit Episcopus in quemlibet pium vsum commutate? ibid.

127. An exequutori testamenti debeatur sui officij ratione salarium? ibid.

[[xxii]] LIBER XXXIX. *Contractus Onerosi.*

SECTIO I. *De Contractibus Onerosis receptiores sine lite sententiæ. p.* 158.

Cap. 1. DE Emptione. ibid.

2. De Venditione. 160

3. De Censibus. 163

4. De Cambiis. p. 165

5. De Locatione, & conductione. 167

6. De Emphyteusi 169

7. De Feudo. 170

SECTIO II. *Dubia de Contractibus onerosis. pag.* 171.

Cap. 8. CIrca emptionem, & venditionem. ibid.

Dub. 1. An res, quæ nec pretium legitimum, nec vulgare habent, possunt vendi, quanti contrahentes inter se conuenerint. ibid.

2. Cum exteri triticum per mare asportatum vltra taxam legitime vendunt, possuntne naturale triticum ex suis agris collectum vel aliunde adductum, æque bonum, imò melius, eodem pretio vendere. ibid.

3. Si tritico ex malitia admisceas grana inulilia aut vino aptiomo deterius, vel aquam, aut veteri nouum, ita vt ex admixtione huiusmodi deterius non fiat, potiésne pretio taxato vendere. p. 172

4. An sit contractus iniquus, quo triticum vel aliam mercem quis vendit pretio à lege taxato sub conditione quod emptor in moneta aurea aut argentea soluerit. ibid.

5. Emit quis triticum vltra taxam ab eo qui licitè vendit ratione asportationis: Poteritne id eodem pretio alteri reuendere. p. 173

6. An iura asportationis exigere possit qui tempore abundantiæ, quando necessum non est triticum asportari, id gessert. ibid.

7. An peccet lethaliter Clericus, aut diues, qui frumentum in farina aut pane cocto pretio à lege Regia præscripto vendiderit. ibid.

8. An emptio tritici, vt creditoribus des solutum sit legibus non reuendendi prohibita.

9. An qui pluries emit triticum ad reuendendum, nunquam tamen punitus fuit, debeat puniri pœna, quæ tertio ementi est imposita. ibid.

10. An res vendi possint carius, quam, per se valent ratione solutionis creditæ. p. 175

11. An merces pretiosę in magna quantitate ad nundinas, siue ad portum adiectæ possint credito carius vendi, quam sit summum pretium illarum, si præsenti numerata pecunia venderentur. ibid.

12. An possit anticipata solutione minoris emi centum debita Antonio post annum soluenda pręcise, sine alio incommodo. p. 176

13. Cum ex causa extrinseca, nempe ex decreto Principis, ex abundantia, vel sterilitate repente superuentura valor mercium augendus, vel imminuendus est: qui hoc sciat priuatim, pioteritne vendere, vel emere pretio currenti. ibid.

14. An possis pecuniam, quam priuatim scis breui tempore imminuendam, vel deponendam, mutuari cum obligatione eandem quantitatem reddendi. p. 177

15. Sciens ex Consiliarij Regij (v.g.) monitu tritici valorem cito lege promulganda imminuendum, potestne licitè id pretio currenti vendere, vel emere. ibid.

16. An censeatur deceptor iniustus qui interrogatur an pretium mercis imminuendus sit, obsurdescit, vel respondet, se nescire, vel asserit, diminuendum non esse. ibid.

17. An vt emptor dicatur læsus vltra dimidium iusti pretij debeat, rem valentem centum, emere plusquam ducentis (verbi gratia) regalibus. p. 178.

18. Lædens emendo, vel vendendo intra dimidium, an peccet, & teneatur ad restitutionem. ibidem.

19. Quoad forum Ecclesiasticumlædens intra dimidium teneturne lęsionem reparare. 179

[[xxiii]] 20. An ex contractu per procuratorem inito concedatur actio, vt contractus in quo quis læsus fuit intra dimidium rescindatur vel inæqualitas reparetur. ibid.

21. Si læsio intra dimidium in dotis æstimatione contingat, concedatur actio. ibid.

22. An ius accrescendi transeat, in emptorem hæreditatis. p. 180

23. Res vendita cum expressione quantitatis est, at postea maioris, vel minoris quantitatis esse reperitur: Pretium sitne, augendum, aut diminuendum, si venditio sit corporis. ibid.

24. An teneatur venditor, vitium occultum mercis nec notabiliter noxiæ, vel inutilis emptori manifestare, si credat non empturum vel non empturum tanto pretio. p. 181

25. Facto emptionis, ac venditionis contractu teneturne venditor, rem venditam tradere emptori, cum primum possit, an satisfaciat, inter esse soluendo. ibid.

26. Si venditio completa non sit, eo quod neque pretium non sit solutum, nec fides de ipso accepta, an fructus competant venditori. pagina 182.

27. An possit absque vsuræ labe venditor cum emptore conuenire, vt interim, dum pretium non soluerit, vel res alia frugifera emenda non affertur, aliquam pensionem annuatim soluat. ibid.

28. Donatio incipiens à promissione si rei singularis, & determinatæ facta sit, obligatne donatarium ad euictionem. p. 183

29. An cùm emptor de euictione agit, venditor etsi priuilegiatus, debeat sequi in hac causa forum emptoris. ibid.

30. An Mobilia pretiosa, nempe arma, gemmæ, lapidesve pretiosi, aliaque similia sint. retractui subiecta in venditione, & emptione. p. 184

31. An ex emptione sub pacto reuendendi interueniente modicissimo pretio, præsumatur vsura. ibid.

32. An facto reuendendi pacto in fauorem venditoris, emptor possit compelli ad reuendendum. ibid.

33. An si quis promittat, se contracturum obligationem reuendendi possit ad reuendendum compelli. p. 185

34. An minor emens cum pacto reuendendi possit obligari ad reuendendum absque ludicis decreto, bona immobilia. ibid.

35. An si de facto emptor rem venditam sub pacto redimendi vendat alteri, primus venditor ex vi prædicti pacti possit aduersus secundum emptorem agere ad rei vindicationem. ibid.

36. An Gabella debeatur ex venditione sub pacto legis commissoriæ, & adiectionis in diem, aut ex pacto reuendendi, adiecta clausula, quod res inempta sit. p. 186

37. An versuræ, quas vulgo Moatras vocitamus, sint licitæ, & validæ. ibid.

38. An sit contra iustitiam Monopolium, cum mercatores conspirant, ne merces vendantur nisi intra summi pretij latitudinem. p. 187

39. An Monopolium sit illicitum si quis vel alij cum illo omnes merces alicuius generis tempore abundantiæ vili pretio emant, carius postmodum diuendendas. 188

40. Falsas litteras quis ex industria apponit legendas, quibus emptores in ducuntur ad carius emendum: perpetratne iniustitiam. ibid.

41. Qui veras litteras conscissas legit, quarum occasionelucrum alteri præripuit: teneturne ad restitutionem. 189

Cap. 9. Circa censum, seu annuum redditum. ibid.

42. An census, qui de facto constitui solent, sint mere reales, & non mixti. ibid.

43. Cum dubitatur, an aliquis census sit redimibilis, vel irredimibilis: præsumendusne est, esse redimibilis. 190.

44. An census redimibilis pertineat ad immobilia bona, si sit ad modicum tempus. ibid.

45. Attento solo iure naturæ licitumne est censum realem emere, aut vendere. 191

46. Census merè personalis, cuius pretium non adæquat cumulum, liciténe emitur de iure naturæ, quando lucrum cessans vel periculum aut simile quid non intercedit. ibid.

47. An census personalis temporalis licitus sit. 192

48. An licitus sit census temporalis ad indeterminatum tempus, & incertum, scilicet ad vitam emptoris,**[[xxiv]]** qui census dicitur Vitalitius. ibid.

49. Quando ab initio constituti census nullum pactum præcessit circa pretium redemptionis, sed solum constitutus fuit census redimibilis, quem venditor posset eodem pretio redimere potestne postea emptor ipse sicut quilibet alius redimere censum minori pretio, eo quod ex variis accidentibus diminutus sit. p. 193

50. An loquendo de iure posituo illicita sit secunda minori pretio, census redimibilis venditio. ibid.

51. Fructus ex censu minori pretio empti debentne restitui. p. 194

52. An peccat lethaliter emptor qui in modico pretium iustum census defraudauit. ibid.

53. Bulla Pij V. circa conditiones asseruandas ad census valorem, obligatne vbique. ibid.

54. An vnus census possit super alio vel alijs constitui. p. 195

55. Conditio hæc vt census super re immobili constituatur, requisita positiuo iure, requiriturne etiam iure naturali, ad census iustitiam. ibid.

56. An licita sit nunc clausula generalis qua post designatam certam rem in qua census constituatur, obligantur cætera bona præsentia, vel futura ad pensionum solutionem. ibid.

57. Conditio à Pio V. requisita, quod res censui subiecta fructifera sit ex natura sua, requiriturne etiam ex iure naturæ. p. 196

58. An debeatur pensio etiam eo anno, quo res censui subiecta nullos fructus affert, vel in minori quantitate, quam ad pensionis solutionem sufficiat. ibid.

59. Ad implendam primam illam Bullę Pij V. conditionem, debetne res ita esse fructifera, vt habeat fructus eiusdem rationis cum his, qui pro pensione sunt soluendi. p. 197

60. An de iure naturæ licitus sit census, pensionesque integræ debeantur, quando non emitur pecunia præsenti, sed partim credita, ac postea soluenda. ibid.

61. An ex iure naturæ possit emi census ex mercibus, vel massa argenti pro pretio datis. p. 198

62. Stante Pij V. Bulla, & cessante fraude validusne est census sine integro pretio numeratæ pecunię emptus. ibid.

63. An ex iure naturali possit census emi ex debito venditoris. ibid.

64. An stante Pij V. Bulla, licitum sit emere censum pecunia præsenti numerata eo tamen pacto, vt venditor statim ex illa pecunia soluat emptori debitum, quod ei antea debebat. ibid.

65. Iuxta octauam Bullæ conditionem, quando prædium censui subiectum non perit, sed diuiditur postea inter plures dominos, singuline tenentur ad pensionem integram, si dominus census ab eis exigat. p. 199

66. An si res censui subiecta pereat, vel infructuosa perpetuo fiat debitoris culpa creditor possit, & pensiones exigere, quandiu census pretitum ei non restituitur. ibid.

67. An illicitum sit de iure naturæ pactum, quod elapso decennio v. g census redimi vlterius non possit, vel quod non possit, nisi post decennium p. 200

68. An verbis Bullæ Pij V. prohibiti sunt in posterum census omnes de nouo creandi, qui sint omninò irredimibiles. ibid.

69. An attento iure Pontificio possit venditor, obligari, ad non redimendum censum per partes. 201

70. Creditori denuncians debitor census extinctionem, teneturne, eum non extinguere, nisi elapso bimestri. ibid.

71. Censuales contractus, qui post Bullã Pij V. sub alia forma celebrantur, suntne re ipsa vsurarij. ibid.

72. Deficiente aliqua ex conditionibus à Pontifice assignatis, redditurne totus contractus irritus, ac prohibitus. 202

73. An licite apponi possit in census redemptione pactum, vt venditor non solum idem pretium, sed eandem monetam in specie reddat. ibid.

Cap. 10. Circa Cambia. ibid.

74. An licet Cambium contractus sit innominatus sit in eo pœnitontæ locus tametsi ex vtraque parte completus non sit. ibid

75. Occasione officij cambiandi propria authoritate suscepti potestne quis, vltrà pecuniæ valorem aliquid accipere. 203

76. Ob commoditatem, quam pecunia aurea, aut argentea præ ærea obtinet, potestne aliquid præter valorem à lege taxatum campsor exigere. ibid.

77. An sit iustus titulus vt Campsor lucrum comparare valeat, si ipse prius**[[xxv]]** det pecunias alicui, vt alibi recipiat. p. 204.

78. An cambia cum lucro intra idem Regnum possint, institui. ibid.

79. Vltra titulum officij cambiandi, & damni emergentis, ac lucri cessantis, atque virtualem monetæ traiectionem, titulusne iustus est, ad aliquid amplius recipiendum vberioris lucri, maior pecuniæ æstimatio. ibid.

80. An possit lucrum augeri à campsore, ex eo quod in loco vbi reddenda est, quæ hic accipitur, pecunia, sit rarior, paucioresve sint, quid ad cambium concedunt. p. 205

81. Licitumne est cambium cum lucro concessum ei, qui etsi verè nullam pecuniam habeat in loco solutioni destinato, ignoranter tamen existimat eam habere. ibid.

82. Licitumne est cambium, cum pro campsario respondet campsoris procurator. ibid.

83. Campsores, vel brancharij possuntne exigere à deponentibus pecunias stipendium. 206

84. An campsor vel bancharius licite possit detrahere ex mille sex à deponente ob custodiam, & obligationem, quam in eorum gratiam suscipiunt. ibid.

85. Licitumne est campsori pacisci, quod si tempore designato eandem summam campsarius non soluat, in pecambium accipiat. 207

86. An cessante fraude in cambio, sit obligatio implendi conditiones à Pio V. præscriptas. ibid.

87. An sit obligatio restituendi acceptũ si de facto campsor pacificatur de certo inter esse, si termino præfixosibi non præstetur solutio ob verisimile periculum damni, quod timet euenturum ibid.

Cap. 11. Circa Locationem, & Conductionem. 208

88. An si quis habeat licentiam Papæ, vel Episcopi ad petendam eleemosynam per se, vel per alios, vt suæ consulat egestati, possit hoc ius alijs pretio locare? ibid.

89. Vxor, soluto matrimonio, teneturne stare locationi rei dotalis à marito factæ. ibid.

90. An fructus rei conductæ fiant conductoris ante solutam pensionẽ. 209

91. Quid nomine sterilitatis omnimodæ, quæ omnino ab vlla pensione soluenda excusat, intelligatur. ibid.

92. An diminuenda sit tunc pensio solum quando non percipitur dimidia pars fructuum qui communiter ex eo fundo solent percipi. ibid.

93. An vbertas notabilis alicuius anni det ius locatori, maiorem pensionem exigendi, quam deducta fuerat in pactum. 210

94. Si famulus durante tempore in contractu statuto, ægrotet, potestne stipendium accipere pro eo tempore, quo ægrotarat, & non poterat famulari. ibid.

95. Quando locator obligat in contractu conductorem ad meliorationem rei conductæ faciendam, faciendane est melioratio sũptibus locatoris. ibid

96. Vsufructuarius locat fundum in quinquennium eaque, spe conductor fundum meliorat, & vsufructuario, secundo anno, v.g. moriente locatio resoluitur & fundum ad dominum proprietatis redit: Hoc in casu conductor potestne exigere meliorationis valorem. 211

97. An liceat locatori obligare conductorem ad suscipiendum in se omne rei locatæ periculum. ibid.

98. An si licitus sit contractus, quo aliquis locat gregem, vel animalia ad vsum, & fructum ex ijs percipiendum eo pacto, vt conductor teneatur numerum integrum conseruare, aliis in defectum morientium subrogatis. ibid.

Cap. 12. Circa Emphyteusim & Feudum. 212

99. An Emphyteuta seu feudatarius debeat priuilegijs domini gaudere. ibid.

100. An Emphyteuta, & feudatarius obligentur rem in emphyteusim, seu feudum acceptam meliorare. ibid.

101. An emphyteuta, vel feudatarius reddens deteriorem rem acceptam incidat in commissum, vnde possit, dommo priuari. ibid.

102. Accepit quis in emphyteusim, aut feudum perpetuum, vel ad plures vitas oliuetum, v.g. Poteritne, irrequisito domino, oliuas euellere, & loco illarum vites plantare, quæ secundum communem hominum æstimationem vtiliores sint. 213

103. Si ab hostibus res emphyteutica, aut feudalis occupetur, eo tompore emphyteuta, aut feudatarius habetne obligationem pensionis soluendæ. ibid.

[[xxvi]] 104. Cum ob infortunium, aut sterilitatem fructus rei emphyteuticæ non colligitur, estne ob eam causam pensio imminuenda. ibid.

105. An obligatio emphyteutæ, vel feudatarij soluendi pensionem requirat Iudicis sententiam. 214

106. Quando emphyteuta venditioni emphyteusim exponit, non expecta ta domini venia, vt incidat in commissum, sufficitne traditionem geri fictam per clausulam constituti. ibid.

107. An possit quis permutare vel donare emphyteusim domino irrequisito. ibid.

108. An si Princeps aliquem legitimaret, vt in feudo succedat, eius dispositio habeat effectum, irrequisito Domino. 215

109. An in agnatorum præiudicium legitimatio habeat effectum ad emphyteusis, seu feudi successionem. ibid.

110. Si sit emphyteusis, aut feudum priuati, & concedatur alicui pro se eiusque liberis, comprehendunturne illegitimi naturales. 216

111. An Fœmina semel ad feudum admissa, eo, quod masculus deficiebat, si postmodum naseatur illius natiuitate sit excludenda. ibid.

112. An si quis accipiens emphyteusim stipulatus fuerit pro se, & filijs suis: fœmina sit admittenda. p. 217

113. An in emphyteusi, vel feudo hęreditario possit successor, repudiata hæreditate vltimi possessoris, emphyteusim obtinere, cum tamen primi possessoris hæres existat. ibid.

LIBER XL. *Contractus Fortunæ.*

SECTIO I. *De Contractibus Fortunæ receptiores sine pugna sententiæ. p.* 218.

Cap. 1. DE Assecuratione. p. 218

2. De Sponsione. 219

3. De Sortibus. 220

4. De Ludo. ibid.

SECTIO II. *Dubia de Contractibus Fortunæ. p.* 222.

Cap. 5. CIrca Assecurationem. p. 222

Dub. 1. An semper sit licitus, Assecurationis contractus. ibid.

2. Quis agnouit ex Astrologia, non fore tempestates, vel ex amici litteris Piratas omnino recessisse: Potestne adhuc ordinarium pretium, etsi magnum sit pro assecuratione petere ob magna tempestatis, ac Piratarum irruptionis pericula. ibid.

3. Si assecuretur dimidia mercium pars generatim, pereunte media mercium parte assecurator teneturne soluere partis pereuntis dimidium. 223

4. Licitumne est, quando aliquid sub hasta venditur, aliquid promittere, & dare ei, qui pretium auxerit, ob assecurationem venditionis. ibid.

Cap. 6. Circa sponsionem, & lucrum per sortes. ibid

5. Potestne sponsio acceptari, ac lucrũ retineri, quando habens quis certitudinem protestatur alteri, se esse certum, nec velle, aut posse spondere: & tamen alius contendit, ac vult spondere, non obstãte illa certitudine ibid.

6. Tribus concurrentibus ad officium, vel cathedram, licetne sponsionem contra singulos omnes facere. 224

7. Quando sponsio fit inter Antonium & Ioannem, quod Antonius Ioannem saltu, vel cursu superabit, & Ioannes postea saltare, aut currere non vult: Ioannes debetne soluere. 225

8. An irrita sit super electione futura summi Pontificis, aut Cardinalium sponsio. ibid.

Cap. 7. Circa Ludum. ibid.

9. An votum, aut iuramentum non ludendi possit sub morali obligare. ibid.

10. An sit lethale peccatum ludere principaliter propter lucrum. ibid.

11. An ludere principaliter propter lucrum sit saltem veniale piaculum. 226

12. Licitumne est ludere preces sacras, ita vt victus debeat aliquoties pro victore aut pro animabus purgatorij Angelicam (v. gr) salutationem recitare. ibid.

13. An Peccent lethaliter exponentes mensas publicas ad ludendum, recepturi omnes, qui ludere volunt, remissiuè. 227

[[xxvii]] 14. An lethaliter delinquant, qui contra legum præscriptum ludo prohibito dant operam. ibid.

15. An Clerici peccent lethaliter ludis prohibitis operam exhibentes. ibid.

16. An Religiosi delinquant chartis ludentes. ibid.

17. An si quis in ludo exponit rem furtiuam alienam, aut apud se depositam qui eam lucratus est teneatur, eam domino reddere, vbi scit, alienam esse. p. 228

18. Cum tibi in ludo pecunia deficeret, clam eam à colludente surripuisti, eamque postea lucratus es, habens quidem vnde valeas eam pecuniam ablatam restituere: Potèsna lucrum id retinere. ibid.

19. Id quod filiusfamilias per totum annum licite ludere potest, potestne etiam semel initio anni totum simul Iudere cum animo in toto anno iterum non ludendi. pagina 229.

20. Qui lucratur à filiofamilias eam summam, quam toto anno posset perdere, debente inquirere, an iam eo anno summam illam in aliis iacturis expleuerit. ibid.

21. Qui suprà summam illam, quam, patre annuente, filius familias perdere valet lucratus est, debetne totum lucrum restituere. ibidem.

22. Si filiusfamilias, qui potest v. grat. quinque aureos perdere, lucretur successiue triginta, potestne illos triginta quinque tunc ludere, & perdere. ibid.

23. Quando non est idem ludus sed sequenti die cum eodem, vel cum alio collusore filiusfamilias ludum instituit, potestne perdere triginta illos aureos, quos quinque aureis. quos perdere poterat, fuerat lucratus. ibid.

24. Lucrum ex ludo suscepto ex qualibet tractione, nempe ex precibus, &c. debetne lucranti collusori restitui. p. 230

25. Quando tractio ad ludum est cum violentia, aut metu graui iniusto, debetne restiuere illud lucrum is, qui traxit, & qui tractus fuit si ipse lucratur. ibid.

26. Estne contra iustitiam, si aduersario errante contra se in numerandis punctis, vel in accipiendo primo loco, qui sibi competebat, eum de errore non moneas. ibid.

27. Debesne restituere Antonio centum aureos, quos ab eo ob fraudes lucraus es: poterisne ab illa restitutione liberari, si tantudem cum co perdeas. 231

28. Quando magis peritus in ludo positiue non fingit, nec decipits, sed aduersarius à se ipso deceptus, (quia eius peritiam, ad dexteritatem non satis nouit) ludit, debetne lucrum restituere. ibid.

29. Si peritia, & excessus tuus alteri collusori noti sint, vel à te ei manifestentur potèsne ipso adhuc ludere volente, lucrari. ibid.

30. An licite fiat hoc pactum: Antonius ludit pro se & pro Ioanne, ita vt dimidium iacturæ Ioannes soluat lucir verò solùm partem tertiam habeat. p. 232.

31. Qui ludit animo non soluendi, vel animo repetendi posteà solutum ex beneficio legis repetitionem concedentis, si lucretur, potestne lucrum retinere. ibid.

32. Quando alter fingit se habere in crumena pecuniam, nec animum habet soluendi cum posset soluere si vellet, potestne si lucratur, lucrum retinere. ibid.

33. Lucrans in ludo prohibito teneturne extra iudicium restituere quod lucratus est. p. 233

34. Si victus prius renunciauerit facultati restitutionis petendæ, vel promiserit se non petiturum, potestne adhuc eam petere. ibidem:

35. Iurauit quis soluere, & restitutionem non petere, potestne petere à prælato Iuramenti laxationem, creditore inuito? ibid.

36. Quando credito creditur, potestne lucrum in conscientia retineri. pagina 234.

[[xxviii]] LIBER XLI. *Contractus Adminicularij, Quasi contractus, & innominati.*

SECTIO I. *De Contractibus Adminicularіis, Quasi contractibus, & Innominatis, receptiores sine lite Sententiæ. p.* 235.

Cap. 1. DE Societate. p. 235

2. De Fideiussione. p. 236.

3. De Pignore, & Hypotheca. p. 237

4. De Mandato. 238

5. De Negotiis gestis. 240

6. De Tutela. & Cura. 241

7. De Stipulatione, & Acceptilatione. p. 242.

8. De Compromisso. 243

9. De Arbitrio. 244

10. De Transactione. 245

11. De Compositione. 246

SECTIO II. *Dubia de Contractibus Adminicularіis. pag.* 247.

Cap. 12. CIrca Contractum Societatis. p. 247

Dub. 1. In societate, in qua alter pecuniam confert, alter operam, censeturne pecunia communicata, ita vt finita societate sit, vel non sit diuidenda. ibid.

2. Cum alter pecuniam, alter industriam confert, & pecunia perit, communisne est iactura. ibid.

3. Licetne lucrum, saluo capitali, in societatis contractu comparare. ibid.

4. Licitusne est contractus in societate super animalibus inita, si periculum in accipientem animalia reiicias, ipséque tibi obligetur, ęstimationem in quocumque euentu præsentem soluere, communicato lucro, & emolumento, quod superfuerit. ibidem.

5. An ad soluendas pro societate expensas, ea debeant detrahi, quæ quis domi insumeret, si non inijsset societatem. 249

6. Pro damno mercium vitando, quod socius timet euenturum nisi ex proprijs insumpserit, vel si non habet, mutuo acceperit, obligaturne ex iustitia si sumpus leuis sit, & facile id possit præstare? ibid.

7. Inter patrem, & filium sub eius potestate constitutum, potestne contrahi societas? ibid.

8. Cum societas transit ad hęredes, debetne transire non solum ad primos hæredes, sed ad subsequentes. pag. 250.

Caput 13. Circa Fideiussionem, Pignus, & Hypothecam. ibidem.

9. Mulier si fideiussionem iuramento confirmavit priuilegij Velleiani ignara, eone gaudet. ibid.

10. Episcopus, & Clericus possuntne fideiubere. 251

11. Si debitor soluendo non sit, creditor in eius defectum debetne emptor reddere pretium pignoris venditi, si extet, vel si ex illo factus est locupletior. ibid.

Ad Deiparentem Dominam meam Epilogus. 252

36

[1] R.P. ANTONII DE ESCOBAR ET MENDOZA, VALLISOLETANI, Societatis Iesv, VNIVERSÆ THEOLOGIÆ MORALIS Liber Trigesimus Sextus.

DOMINIVM

QVi *Volum. I. De Iustitia, Iure, ac contractibus in communi Tractationem prælibaui. Jam in particulari materiam euoluo, ac primum de Dominio rerum, quo quis per furtum priuatur, vna & altera sectione (do more) disceptabo.*

SECTIO PRIMA.

De Dominio receptiores absque pugna sententiæ.

CAPVT I.

De subiecto Dominij.

[1] DOminium est, *sus perfecto disponendi de re aliqua corporali, nisi lege prohibeatur* Dicitur Ius loco generis: ius enim sub se comprehendit tam Dominium quàm alia pleràque iura. Dicitur. *Perfecte disponendi,* id est omni modo, & propria authoritate siue in proprium, siue in alienum commodum eâ vtendo, siue abutendo. Additur, *De re corporali,* nam rerum aliæ corporales sunt, alię incorporeæ, corporales sunt, quæ suaptè natura tangi possunt, vt sundus, homo, vestes, aurum. Incorporeæ, quæ tangi non possunt, sed intellectu solum apprehendi, vt sunt ea, quæ in iure consistunt v.g. Ius hæreditatis, vsusfructus, ius eligendi, ius præsentandi. Additur, *Nisi lege prohibeantur.* Quia etsi iura aliquando iusta de causa aliquod ius impediant, ne prodeat in actum, etsi prodierit, ne factum teneat, non tamen efficiunt eiusmodi ius non esse Dominium. Vnde etsi pupillus**[2]** nequeat sua bona alienare vsque ad tempus à patre: vel à iure præfinitum, nihilominus tamen est legitimus eorum Dominus, Barthol. *l. si quis, § differentia, ff. de acquir posses.* Molina *tr. 2. d. 3.* Lessi. *l. 2. c. 3. dub. 2.* Filliuc. *tr. 31. c. 3. q. 1.* Laym. *l. 3. tr. 1. c. 5. n. 7.* Sayr. *in claui. l. 9. t. 2. n. 3.* Valent. *to. 3. d. 5. q. 10. pun. 1.*

[2] Dominium est duplex, vnum *iurisdictionis,* alterum *proprietatis.* Dominium iurisdictionis est potestas gubernandi suos subditos, iudicandi, protegendi, & accipiendi à subditis

emolumenta, quæ ea de causa debentur, diuiditur autem hoc Dominium eo modo, quo iurisdictio Ordinaria, in *Ecclesiasticum, & Sæculare.* Ecclesiasticum Dominium est potestas papalis, patriarchalis, Archiepiscopalis, Episcopalis, & aliæ inferiores. Dominium sæculare est, potestas Imperatoria, Regia, Ducalis, Comitalis, ac similes respectu Prouinciarum, & Oppidorum quæ ipsis proprio iure subsunt in negotijs sæcularibus. Dominium proprietatis est ius disponendi de re aliqua tanquam sua in suum commodũ. Ab hoc Dominio quisque tei suæ Dominus dicitur, & competere potest tùm communitati, tum priuatæ personę, vel publicæ, Les. *l. 2. c. 3. dub. 1. n. 2.* Bec. *tr. de iust. c. 2. q. 2.* Malder. *de iust. tr. 1. c. 3. dub. 3.*

[3] Porro Dominium proprietatis in *perfectum, & imperfectum* diuido. Perfectum dicitur, quod continet proprientatem rei, & commodorum eius; imperfectum, quod tantum habet vel proprietatem rei absque emolumentis, vel emolumenta absque proprietate, vnde hoc Dominium dicitur, vel *directum,* vel *vtile,* directum continet solam rei proprietatem, & tale Dominium habet filiusfamilias in peculio, quod aduentitium dicitur: & qui dedit in Emphyteusim, vel feudum, Dominium vtile continet solam rei commoditatem, quale habet vsufructuarius, feudatarius, vel Emphyteuta. Barthol. *ad l. si quis vi, §. directiua, n. 5. ff. de acquir. poss.* Sayr. *in claui, l. 9. c. 2. n. 10. & 11.*

[4] Cum autem omnis Dominij fundamentum sit intellectus, ac libera voluntas. Hinc soli naturæ rationali conuenire potest, nempè Deo, Angelis, & hominibus. Deus summum quoddam, absolutissimum, & independens habet dominium in omnes creaturas ratione creationis & conseruationis. Angeli proprie non videntur habere dominium nisi suarum actionum, tamen propter magnam authoritatem, quam habent administrandi res corporeas, possunt dici illarum habere Dominium. Hominibus autem propriè competit hoc Dominium in res externas, cum eis res istæ concessæ sint solis. vt de illis ad sua commoda pro arbitrio disponant. Sotus *de iust. l. 4. q. 1. a. 2.* Sylu. *2. 2. q. 66. a. 1. q. 3.* Faust. *in spec. 2. d. 1. q. 7. 9. 10. & 11.* Mol. *tr. 2. d. 18.* Filliuc. *tr. 31. n. 91. & 92.*

[5] Ante rationis vsum paruuli verùm habent dominium. Quia sufficit eos potentiam liberi arbitrij habere, quamuis vsum non habeant, alioqui dormientes Dominium suarum rerum amitterent, idem de amentibus dixerim Victor. *relect. de Indis. n. 21. & 22.* Les. *l. 2. c. 4. dub. 2.* Becan. *de iust c. 3. q. 2.* Faust. *in spec. d. 1. q. 12.*

[6] Filijs familias quadruplex peculij genus potest competere, Castrense, quasi Castrense, Aduentitium, Profectitium. Castrense dicitur, quod in militia, vel occasione militia est partum. Quasi Castrense omne id, quod ex beneficio Ecclesiastico acquiritur, imò quidquid acquiritur post clericatum, etiãsi alias esset aduẽtitium, præterea quidquid acquiritur officio publico, non mechanico, vt Iudicis, Aduocati, Tabellionis, Medici, Lectoris, &c. vel per principis donationem. Aduentitium peculium est summa illorum bonorum, quę Castrensia, aut quasi Castrensia non sunt, sed aliunde quam à patre, & ex bonis eius, & ob gratiam illius principaliter habetur, qualia sunt bona filio hæreditario iure à matre, aut cognatis, aut amicis, aut suo labore, industria, aut fauente fortuna, parta. Profectitium est, quod prouenit à parente viuo, vel principaliter, & proxime eius causa datur, nec ad bella, aut officia publica pertinens,

[7] Porro filij in peculio Castrensi, vel quasi Castrensi plenum dominium habet, ita vt tota proprietas, & vsusfructus, administratioq; horum bonorũ sit penes ipsos, & de illis possint disponere per donationes, & contractus, imo etiam per testamentũ, ac vltimam voluntatem, & parens ex his bonis non possit sibi quicquam vsurpare, nisi quantum necessarium est pro filiorum alimentis, si eos ex suis alat, alioquin, volente filio ad restitutionem tenetur.

In aduentitiis autem dominium, ac proprietas iure communi est filij, & vsusfructus patris. In quibusdam tamen casib, potest filius etiam habere vsumfructum, vt si pater illum filio concedat, vel si aliquid dentur filio ea conditione, vt parens vsumfructum non habeat vel aliquid ei donetur patre contradicente, vel si vsusfructus alicuius filio sit relictus. At in profectitijs dominium tam directum, quam vtile est apud parentes. Nauar. *sum. c. 17. à nu. 141. ad 144.* Les. *l. 2. c. 3. dub. 3.* Fill. *tr. 31. nu. 95.* Bec. *de iust. c. 3. q. 3. Sylu. v. Peculium* Sylu. *2. 2. q. 32. a. 8.* Faust. *in spec. d. 1. q. 15.*

[8] Serui non habent perfectum ac independens à Dominorum potestate Dominium. Quia quicquid serui acquirunt quauis causa vel occasione Domino acquirunt. Possunt tamen serui habere aliquarum rerum Dominium, imperfectum, hoc est, tale, vt eas non teneantur suis dominis tradere, quamuis Domini absque iniustitia possint eos illis priuare. Quia iura non fecere incapaces omnis iuris, & dominij seruos, instar Religiosorum, nec aderat legitima, id faciendi causa. Vnde in aliquibus casibus potest seruus aliquod comparare Dominium, v. gr. quando conseusus expressus, vel tacitus Domini intercedit, vel si donator ei absolute, vel ea conditione, vt ad Dominium non pertineat, vel si detur in compensationem, si lucretur sua pecunia: si sibi aliquid subtrahat sine Domini incommodo. Verùm concesso verò ac perfecto Dominio seruis in prefatis casibus, asseruerim, Dominos ad restitutionem teneri, si res ipsas concessas auferant. Mol. *tr. 2. d. 38.* Les. *l. 2. c. 3. dub. 4.* Becan. *de iust. c. 3. q. 4.* Fill. *tr. 31. n. 99.* Sylu. *2. 2. q. 66. a. 1. q. 3. conc. 7.* Faust. *in spec. d. 1. q. 19.*

[9] Religiosi solemniter professi in particulari sunt cuiuscumq; dominij, vsusfructus, possessionis, & similis iuris rerum temporalium tam mobilium, quàm immobilium incapaces, antiquo iure *c. Non dicatis 12. q. 1. c. cum ad Monasterium, de statu Relig.* & nouo Tridentini *ses. 25. c. 2. de Regul.* Quia per votum paupertatis in solemni**[3]** professione emissum. Religiosus ex ordinatione Ecclesiastica se se omni dominio priuat, & omnis iuris temporalis fit incapax. At per simplex paupertatis votum incapax Religiosus non fit, sed tantum priuatur potestate vtendi, & disponendi absque superioris consensu, vt patet in Religiosis non professis nostræ societatis ex constitutione Gregorij XIII. *in Bulla, Ascendente Domino.* Dixi, *in particulari.* Nam in communi possunt Religiosi professi habere dominium temporalium bonorum, licet illa non possint alienare nisi in commodum Religionis & de summi Præsulis licentia D. Tho. *2. 2. q. 186. a. 7. ad. 4.* Les. *l. 2. c. 3. dub. 5.* Filliuc. *tr. 31. n. 102. 103.* Faust. *in spec. d. 1. q. 14.*

[10] Iure nouo Trident ni *ses. 25. c. 2. de Reg.* Superioribus Religionum inhibetur, ne possint alicui Religioso concedere vlla bona stabilia (vt sunt fundi redditus, ædium locatione) etiam ad vsum duntaxat, vel administrationem, non tamen esset contra ius commune, nec paupertatis votum cum Superioris facultate bonorum administrationem, & vsum habere ad quasuis pias causas, modo semper adsit ad Superioris nutum dependentia. Hinc quamuis census vitalitij possint permitti pro vsibus eorum necessariis, qui Monasteria ingrediuntur, præsertim Monialibus, & Monachis qui ex communi penu non habent, satis eorum tamen administratio non potest ipsis concedi, sed solis officialibus, vti ait Concil. Vbi tamen non esset receptum quo ad hoc, non propterea dici deberent habere proprium, si habent cum dependentia a superioum voluntate. Mobilia autem possunt singulis Religiosis concedi, Religiosæ accomodata paupertati iuxta cuiusque Religionis vsum, non tamen superstua, imo etiam pecunia ad determinatos vel etiam de indeteminatos vsus, modi sit pij, quia hoc neque est contra paupertatis professionem, neque vllo iure vetatur Azor, *tom. 1. l. 12. cap. 9.* Manu. *tom. 3. qq. Regul. q. 29. a. 12.* Lessi. *l. 2. c. 3. n. 33.* Laym. *l. 4. tr. 5. c. 7. n. 13.* Miranda

to. 1. q. 28. a. 9. Becan *de iust. c. 3. q. 5.* Fratribus autem Minoribus de obseruantia, & Capucinis pecuniæ vsus concedi non potest, quia iuxta regulæ præscriptum contrectare, aut retinere pecuniam non possunt.

[11] Religiosi verò Beneficiarij, vt Abbates, Priores, Commendatores, & similes habentes beneficia Regularia, vel sæcularia, & si nullum habeant dominium, habent tamen ius administrandi, ac dispensandi suorum beneficiorum fructus in pias tamen causa, vltra suam congruam sustentationem. Quia idest eis iure ac consueturiden concessum. In res tamen vanas non possunt beneficij fructus expendere, nec amicos suos ex eis ditare. Quia horum honorum non sunt Domini, sed solum administratores, ac dispensatores. Aliter facientes, ad restitutionem tenentur, Lessi. *l. 2. c. 3. dub. 5. n. 29.* Filliuc. *tr. 31. n. 104.* Faust. *in spec. d. 34. q. 10. n. 18.*

[12] Clerici non Religiosi verum habent dominũ bonorum patrimonialium de illisque vti laici possũt disponere. Patrimonialia bona sunt, quæ vel hæreditate, vel donatione, vel industria, vel alio modo, quo assolent laici, sibi acquirunt. Quia per Clericatum, vel ordinem nec fiunt icapaces dominij, neque sese domnio abdicant. Idem dixerim de bonis quasi patrimonialibus, vt sunt ea, quæ tanquam clerici acquirunt clericorum ministeriis absque beneficio nempe celebratione, concionibus, vicaria temporali, distributionisbus quotidianis, quæ pro singulis horis conferuntur assistentibus in choro, stipendiis pro defunctorum funere, Ellemosynis pro processione peragenda, pro Episcopatu visitando, pro sententij ferendis, & audiendis causis, pro agendo aliquo Ecclesiæ negotio vel aliorum. Denique quidquid datur pro industria personali, pro labore contractu, pro organis pulsandis, audiendis confessionibus, ac similibus. Quia hæc dantur vt stipendium quoddam sustentationis, vt de his pro arbitrio disponant. Nauarr. *de reddit. Eccles. q. 1. mon. 19.* Laym. *l. 4. tr. 2. c. 3. n. 1.* Becam *de iust. c. 3. q. 6.* Mol. *to. 1. tr. 2. d. 145.* Lessi. *l. 2. c. 3. dub. 6. n. 36. & 37.* Filliuc. *tr. 31. n. 101. Fausy. in spec. d. 1. q. 16.*

CAPVT II.

De Dominij Obiecto.

[13] REs externę, vt montes, agri, plãtæ, flumina bestiæ, & similia hominis subiecta, sub eius Dominio cadunt, non quod singuli homines habeant earum rerum, quæ ab aliis iam occupatæ sunt, dominium, sed quia quisque ius habet à natura sibi concessum, vt valeat rem quamlibet occupare, sibíque attribuere, modò antà ab alio non fuerit occupata. Cœlorum verò, & Astrorum aliquo modo dominium homo habet, quatenus in illius vsum, & obsequium facta fuere. D. Tho. *p. 1. q. 96. a. 2.* Mol. *to. 1. tr. 2. d. 18.* Faust. *in spec. d. 1. q. 10. & 11.*

[14] Homo non est Domnius vitæ suæ, nec mẽbrorum, sed solum custos, & quasi vsuarius: Dominiũ horum est apud solum Deum. Quia Dominium non est nisi in eas res, quas nostra industria nobis possumus adicscere. Vnde nec Princeps, nec Respublica est Dominus vitæ suorum subditorum, vel seruorum: neque potest pro arbitratu suo aliquem occidere aut mutilare; nam siali quando malefactores iubent occidi, id gerunt tanquam boni publici custodes. D. Tho. *2. 2. q. 64. a. 5. & q. 65. a. 1.* Valent. *ibi d. 5. q. 10. pun. 1. dub. 3.* Sayr. *in claui l. 9. c. 5. n. 4.*

[15] Quamuis iure naturæ omnes homines sint conditione pares, habentes scilicet easdem causas materialem, formalem, efficientem, & finalem: iure tamen gentium, & ciuli, supposito peccato, seu post Adę lapsum, potest homo sub alterius hominis Dominium cadere, & ita seruus illius effici. *Exo. 21. Leuit. 25. Deut. 20. D.* Gregor. *l. 2. 1. moral. cap. 11.* & omnes. Iuxta receptiorem sententiam homo est dominus suæ famæ, sicuti rerum externarum. Quia fama, & honor inter bona externa, quæ possunt à nobis acquiri ac deperdi, collocantur, eorum autem, quæ nobis acquirinus, sumus Domini. Nauar. *sum. c. 18. n. 27.* Lessi. *l. 2. capite quario dub. 11.*

[16] Ex legum ciulium dispositione duo requiruntur ordinariè, ad dominij,**[4]** acquisitionem, quando illud est ab vno in alium transferendum. *Titulus* scilicet, & *Traditio.* Est autem titulus id, in quo totum ius ptimitus fundatur, vt emptio, donatio, hæreditatis successio, per hæc tamen nondum habetur dominium, aut ius in re, sed solum ad rem, nisi accedat traditio, quæ est veluti conditio necessaria, vt ex vi prioris donationis, vel emptionis resultet dominium. Conarrum. *l. 2. variar. c. 19. numer. 3.* Sayr. *in claui. l. 9. c. 10. num. 9. & 10.* Lessi. *l. 2. c. 3. dub. 3.* In quibusdam tamen casibus iure communi Cæsareo, ad dominium acquirendum non est necessaria traditio. Primo ad Ius hypothecæ, vel pignoris nuda conuentio, vel legis dispositio sufficit, Secundo in beneficijs ius in re acquiritur per collationem, & acceptationem. Tertio, in hæreditate, Dominus enim fit quis hæreditatis, siue per testamentum, siue ab intestato, sola adita hæreditate verbo, vel facto. Quartò in legato, si enim certares tibi legata sit, statim per acceptationem illius Dominus efficeris Quinto, quando aliquid donatur, venditur, aut relinquitur ciuitatibus, Ecclesiis, aut aliis piis locis, aut in captiuorum redemptionem. Sexto, si princeps contrahat cum aliquo, vel donet, & intendat transferre Dominium, erit quidem absque alia traditione translàtum. Verum quando dominium non transfertur ab vno ad alterum, ad acquisitionem eius sufficit apprehensio. Sic enim acquiruntur dominia earum rerum, quæ nullius sunt. Omnia hæc suo ordine è iuribus hisce accept, *l. 1. ff. de pignoribus C. si tibi absente, de præbend. in 6. Institut. de hæredum qualit. §. vltim. l. A Titio, ff. de furtis, leg. vlt. C. de Sacrosanct. Ecclesiis.*

CAPVT III.

De modo acquirendi Dominium?

[17] QVasi iure naturali genus humanum habet aliquo modo dominium rerum inferiorum, quæ ad vitam degendam sunt necellariæ. Gen. 11 *Dominamini piscibus maris.* Iuxta celebre illud Iurisperitorum proloquium, *Res omnis iure naturæ sunt communes, Cod. Ius gentium, dict. leg. ex hoc iure, ff. de iust. & iure.* Dominium tamen ante diuisionem factam non fuit in aliquo priuato homine, sed in toto genere humano, idque non tam actu, quam potestate, & iure. Quia naturæ Authores visibiles non vnius hominis, sed omnium simul hominum creauit ad vsum, vnde nullius erant positiue, tamen singuli, vel omnes simul habebant ius ad illa occupanda, & dominium acquirendum per anticipatam occupationem Quare hoc ius non tribuebat actu dominium, sed tantum potentia, vt scilicet possent homines ea bona sibi propria facere per occupationem, à qua sane iniuria non poterant prohiberi. Vnde patet, rerum diuisionem, & priuata earum Dominia naturali legi non repugnare; Imo lex naturalis concedit potestatem diuidendi bona eaque propria efficiendi. Hinc duminiorum diuisio post

Adæ lapsum non solum fuit licita, sed etiam generi humano commoda, quia magis solicitus est quisque ad sua seruanda, quam ad ea, quæ cæteris sunt communia, sicque hominum status pacificus apte conseruatur. Hæc autem diuisio non est iure naturali introducta, nec diuino positiuo, nec ciuili, sed iure gentium, seu communi populorum consensu. Non iure naturæ, quia alioqui contra naturam esset rerum communio, quod patet esse falsum ex primitiuæ Ecclesiæ praxi, iac Religionum vsu. Non iure diuino posituo, quia nullibi tale ius extat. Non iure ciuili, nam ante omne ius scriptum erat hæc dominiorum diuisio. Vnde constat factam esse iure gentium, quare omnes gentes non extremè barbaræ in hanc diuisionem pacis causa consentiunt, & vt res ipsæ melius priuata cuiusque cura administrentur. D. Tho. *2. 2. q. 66. a. 2. ad 1.* Becan. *de iust. c. 5. q. 3.* Sayr. *in claui l. 9. c. 8.* Valent. *2. 2. d. 5. q. 10. pun. 2.* Sylu. *ibi q. 66. a. 2. q. 1.* Mol. *to. 1. tr. 2. d. 20. conc. 2.* Fill. *tr. 31. c. 5. q. 1. & 2.* Laym. *l. 3. tr. 1. c. 5. n. 5.* Isidor. *ad c. Ius naturale dist. 1.*

[18] Equidem quatuor modis dominium in homines acquiritur. Primo, Belli iure, quando scilicet in bello iusto quis capitur, iure gentisi consueto in bello seruari, mancipium fit capientium, inter Christianos autem hoc ius non seruatur ob consuetudinem contrariam merito iam præscriptã. Secundo, titulo natiuitatis, qui enim nascitur ex matre ancilla, siue pater liber sit, siue non, fit seruus, quia partus ventrem sequitur. Tertio, iusta condemnatione qua quis fit seruus, si ad hoc propter delictum à legitimo iudice condemnetur. Quarto, emptione, & venditione, si quis enim se vendat, vel à patre venundetur, fit seruus emptoris, cum homo iure naturali sit suæ libertatis Dominus, & consequenter, possit eam alienare, seque in seruitutem adigete. Sylu. *v. seruitus, q. 3.* Sayr. *in claui. l. 9. c. 6. n. 10.* Les. *l. 2. c. 4. dub. 4.* Filliuc. *tr. 31. n. 116.*

[19] Dominium autem rerum irrationalium multis modis acquiritur. Primus est per occupationem Secundus, per natiuitatẽ. Tertius, per alluuionẽ. Quartus, per effectionem alicuius rei eum aliena materia. Quintus, per accessionẽ. Sectus, per confusionem materiarum, & specierum commixtionem. Septimus, per ædificationem, & plãtationem. Octauus, per traditionem rei cum animo transferendi dominium. Nonus, per possessionẽ bonæ fidei rei alienæ. Decimus, per contractum, vel quasi contractum. De quibus modis speciatim suis locis disseremus. *Ex Inst. & Digestis, titulis, de acquirend possess.*

[20] Iure gentium res illæ fiunt primo occupantis, quæ antea nullius erant, neque vnquam fuere, nisi de aliquibus in particulari aliud, aut iure Regni alicuius, aut iure ciuili constitutum sit. Ad hoc autem genus reducuntur. Primo bruta, seu animalia sua natura fera, vel mansueta. Secundo, lapilli, ac gemmæ in maris littore, Tertio, ea, quæ habentur pro derelictis. Quartò, ea loca, quæ aut nunquam habitata fuere, vel saltẽ longo tempore, sunt ab habitatoribus deserta. Quinto, res naufragio amissæ, vel in fundum pelagi iactatę per longum tempus. Sexto, ea, quę dicuntur bona vacantia per mortem alicuius**[5]** nullo relicto hærede. Septimo Thesauri. Octauo, Syluæ cæduæ. Nono, Pascua. Sayr. *in claui, l. 9. c. 9. n. 4.* Filliuc. *tr. 31. n. 128.* Medina *C. ae reb. restituend. q. 12. d. 2.* Sylu. *v. Inuentum q. 1.*

[21] Porro animalia natura sua mansueta, ac domestica, vt sunt oues, boues, equi, sues gallinæ domestieæ, ac similies non sunt occupantis, etiamsi euaserint dominorum potestatem, nec licet ea capere. Quia hæc lict fugerint, non tamen ideo recuperant libertatem, & adhuc in prioris Domini manent Dominio ideo vbicumque sint oberrantia, dominis sunt restituenda, imo si à lupo, aut à vulpe capta fuerint, qui ea exemerit, restituere debet quidquid ex illis super fuerit, potest tamen qui extraxit, vel detulit, pretium suæ exigere industriæ. Animalia verò, quæ mansuefieri solent, & vsu mansue facta sunt, tam diu manent sub potestate

Dom: norum, quamdiu consuetudinem habent ex libera vagatione redeundi, ideóque non fiunt primo occupantis, vt sunt cuniculi, cerui, pauones, columbæ domesticæ. Quod si consuetudinem arbitrio prudentis redeundi amiserint cum à nullo impediantur, licet ea occupare, & occupantis fiunt, quia tunc censentur se sein naturalem libertatem recepisse. Denique animalia, quæ proprie fera snut, ac syluestria, & domino carent, primo occupantis fiunt, siue in proprio capiantur agro, siue in alieno, siue in communi, si autem hęc Dominum habeant, tamdiu retinetur eorum dominium, quamdiu sub custodia Domini sunt, quod si potestatem Domini euaserint, & difficilis sit eorum captura primo occupantis fiunt, §. *Gallinarum, instit de rerum diuis. l. Pomponius ff. de acquir. rerum Domin.* Nauar. *sum. c. 17. n. 128. & 129.* Mol. *to. 1. tr. 2. d. 41.* Les. *l. 2. c. 6. dub. 6. n. 28.* Sylu. *2. 2. q. 66. a. 2. qu. 2.* Filliuc. *tr. 31. n. 130.* Becan. *de iust. c. 5. q. 4.*

[22] Feræ percussæ lethaliter Dominium est penespercutientem, si eam ita insequebatur, vtmoraliter esset capturus, quod si percutiens est tantum causa, vt alius capiat, diuidenda est præda, quamuis dominium sit solum penes capientem. Fera autem laqueo alterius extracta in foro conscientiæ est iliius, qui laqueum tetendit, si moraliter erat ad illius manus peruentura, quod si euadere probabiliter poterat laqueum, fit extrahentis. Insuper si fera, quamvnus persequitur, in alterius incidat laqueum, vterque habet ius occupandi, & primo occupanti cedet in Dommium. Adnotarim vero, in his omnibus habendam esse consuetudiuis locorum rationem. Sayr. *in claui, l. 9. c. 9. n. 5.* Mol. *to. 1. tr. 2. d. 42.* Manu. *p. 1. sum. c. 37. n. 7.* Filliuc. *tr. 31. n. 136.* Lessi. *l. 2. c. 4. n. 32.*

[23] Lapilli, ac gemmæ in littore maris inuentæ fiunt inuentoris, sed ad hoc dominium comparandum, non satis est solus aspectus, & inuentio, sed requiritur etiam apprehensio, vel alià exterior actio, qua quis ostendat, se velle earum dominium acquirere. Venæ metallicæ, si sit in loco publico potestas est penes Principem, qui solus eam potest effodere, si autem in loco priuato adsit, huiusmodi potestas est peties loci Dominum. Sylu. *2. 2. q. 66. a. 5. cap. 1.* Sotus lib. *5. de iust. quæstio. 3. a. 3.* Becan *de iustit. cap. 5. q. 10.* Lessi. *l. 2. c. 5. dub. 12.* Fagund. *de iust. l. 2. c. 2. nu. 2.*

[24] Etiam fiunt primo occupantis, ea, quæ pro derelictis habentur, qualia dicuntur, quæ vel expresso actu domini, vel præsumpto talia facta sunt, in dubio autem an sint talia, coniecturis est iudicar: dum. Quæ vero naufragio iactantu in vndas, non hoc ipso sunt derelicta, nec quæ de incendiis, ac ruinis eripiuntur. Ligna vero, quæ ex fluminum inundatione asportantur, pro eorum qualitate, pro distantia domini, pro industria apposita ad illa eripienba, arbitrio prudentis est iudicandum num pro derelictis sint habenda. Nauar. *sum. c. 17. n. 98. & 170.* Becan. *de iust. c. 5. q. 13.*

[25] Insulæ iure communi fiunt capientium, si in mari existant, quæ vero in flumine natæ in medio sunt fluminis, communes sunt iis, qui ab vtraque fluminis parte media habent, si autem alteri parti sint propinquiores, dominium illarum penes eos erit, qui prope eam ripam prædia possident. Consuetudo tamen fert, vt subditi cuiusque Reipublicæ ei addicant insulam, vel alium locum desertum, quem recipiunt, præmio ab ipsa accepto. *Inst. de rer. diuis. §. Insula* Mol. *to. 1. tr. 2. d. 55. & 57.*

[26] Bonorum vacantium dominium iure ciuili communi ad fiscum deuoluitur, si defunctus sit laicus nullo hærede relicto, qui ab intestato succedat. Peregrinorum autem bona mobilia morientium in hospitalibus distribuenda sunt eodem iure in pias causas per loci episcopũ.

Multis tamen in locis bona obeuntium in Xenedochiis ipsis adiudicantur, alibi verò in captiuorum erogantur redemptionem. *l. 1. §. vlt. ff. de iure fisci. auth. omnes peregrini.*

[27] Thesaurus, seu vetus pecunię depositio, cuius non extat memoria, ad quemnam dominum pertinuerit, iure naturali, & gentium in occupãtis inuentoris dominium transit. Communi autem iure statutum est, vt si in proprio fundo thesaurus fuerit inuentus, totus sit inuentoris, in alieno, & sortuito repertus; dimidium erit inuentoris, & dimidium Domini fundi. Si vero de industria quæsitus sine consensu Domini totus Domini erit post iudicis sententiam. At si ex consensu Domini quæsitus suerit, pacto est standum. Si quod fuerit initum, alioquin totus Thesaurus erit inuentoris. Quod si fundus duos Dominos habeat, nimirum directum, & vtilem, dimidium erit inuentoris, & alterum dimidium inter illos ex æquo est diuidendum. Qui autem emit locum. Sciens in eo recludi Thesaurum, efficitur Dominus totlus Thesauri, quia Dominus loci non censetur Dominus Thesauri inibi latentis, cum non sit pars loci, nec fructus: ideo tanquam carens Domino primo occupantis erit. Porro sit hesaurus in loco publico inueniatur, v.g. in flumine, in platea effosa in via publica, dimidium inuentoris, dimidium est Principis. Quando autem in loco Sacro Thesaurus inuenitur, dimidium sibi acquirit inuentor, & dimidium est Prælati, vel Ecclesiæ, cuius sacer est ille locus. At si per magicam artem in alieno fundo Thesaurus sit repertus, post iudicis sententiam pertinet ad fiscum pars inuentoris, Dominus autem loci ob maleficium alterius non debet suo iure priuari Hæc secundum ius commune, si vero aliqua in Provincia alia vigeat lex, aut consuetudo, illi stantum, Molin. *tom. 1. tr. 2. d. 56.* Sà *v. Thesaurus.*

[28]**[6]** Porro quando columbæ redeundi amittunt consuetudinem, v.g. si bis, terve tempore consueto non redeant, sunt occupanits. Quia tunc censentur, se recepisse in agnatam libertate, & amplius non esse in prioris Domini potestate, Sylu. *V. Inuentum q. 2.* Salon *2. 2. q. 62. à 3. cont. 4.* Aragon *ibi, concl. 7.* Atqui artè, vel fraude alienas columbas ad suum attrahit columbarium, in eo spargendo certa semina: furti est reus cum restituendi obligatione. Debet tamen adesse intentio principaliter, alienas inescandi columbas, nam excusaretur ille, cuius principalis finis esset, suas pascere, ac retinere, ne alio euocentur. Medina in *4. dist. 85. quæst. 8.* Nauar. *sum. c. 17. num. 127.* Quando vero lege præscriptus est terminus, intra quem columbas aucupare, quis prohibetur, intra illum eas capere, lethale est cum onere restitutionis, extra illum verò terminum eas aucupare absque piaculo, & restitutionis debito licet. Ratio prioris est, quia cum lex talem præscribat terminum, iustaque sit consequenter efficit, vt intra illum terminum columbæ sint bona propria Domini illius columbarij, atque ideo eas capere non licet quando vnum tantum est columbarium eo in loco: sin autem plura sint columbaria, & columbæ capiantur intra terminum pręscriptum, intra leucam ab vno columbario extra leucam ab alio, tunc quidem si aucupi constaret euidenter, columbas, quas capere contendit esse columbarijdistantis vltra terminum à lege præscriptum, non peccaret. Sed quia raro euenire potest, vt id sciatur, in dubio præsumendum est, eius esse columbarij, quod intra terminium est à lege præscriptum. Ratio denique posterioris est, quia cum hoc animal quasi medium sit inter domesticum, & ferum, rebusque pascatur alienis, statuere potest Princeps, vt cum eo onere Dominus columbarij, illarum retineat Dominium, vt si extra terminum illum capiantur maxime à Dominis locorum, in quibus diuagantur, ea ipsa captione dominium amittat, & capientium dominio cedant. Salon *2. 2. q. 62. a. 3. contr. 4. concl. 3.* Bannes *ibi, dub. vlt. conc. 5.* Tolet. *l. 5. cap 20.* Corduba *sum. q. 21.*

[29] Syluæ (aut montes) in quib. arbores cædi solent, quædam sunt communes, quædam particurium hominum, aliæ sunt Principum si sint cõmunes, quamuis incola Vrbis, vel pagi

cædat in propriam vtilitatem aliquot arbores sine facultate, non peccat lethaliter, nec ad restitutionem obligatur. Si tamen comprehenditur; pœnam tenetur soluere, & obligaretur ad restitutionem, si magnam faceret stragem. Quia non est credibile, velle communitatem suis membris maiori rigore illos vsus interdicere quam sub culpæ venialis reatu, & pœnæ soluendę, si capiantur, (quę non debetur nisi post Iudicis condemnationem) non prohibendo, quin acceptum sibi acquirant, nisi modum valde excedant. Nec obstat pœnę grauitas si fortè grauissima opponatur, quia pœnæ vt iustę sint, debent delicto commensurari, & qui asæpe assolent ad terrorem imponi. Tolet. *l. 5. c. 20.* Syl. *2. 2. q. 66. a. 2. q. 3. concl. 1.* Salon *ibi q. 62. q. 3. contr. 2.* Sayr *in claui, l. 11. c. 10. num. 11.* Sotus *de iust. l. 4. q. 6. a. 4.* At quando Syluę sunt particularis Domini, peccatum est lethale ligna çędere obligans ad restitutionem, nisi lenitas materie excuset. Valent. *2. 2. d. 5. q. 6. punct. 5. dub 7.* Grauiter vel extreme indigens lignis ad familiæ sustentationem non peccat ea scindens in Principum Syluis. Quando autem licet ligna cædere in syluis communibus, licebit etiam fructus earumdem arborum colligere. Non peccat, nec ad restitutiouem, aut pœnam tenetur, qui ligna cædit, ac venatur in Sylua iniustè prohibita. Ad pœnam solummodo tenentur deprehensi, qui ligna cædunt ex montibus vicorum conuicinorum, si vicini etiam in eorum Syluis cædant. Sayr *in claui. l. 11. c. 10. num. 17.* Arag. *2. 2. q. 62. a. 3. conc. 8.* Manu. *sum. to. 1. c. 38. n. 5.* Azor. *p. 3. l. 5. c. 17.*

[30] Quæ de syluis dixi, de pascuis gregum, dicta cense. Vnde qui pecora sua in alienis pratis inuito Domino pascit, siue sint alicuius communitatis, siue personæ priuatæ, lethaliter peccat, nisi paruitas materiæ excuset, & ad restitutionẽ damni illati tenetur, sine vlla iudicis sententia, pœnam verò non nisi post iudicis condemnationem soluere obligatur. Qui verò pascit illa in paratis patentibus, non tenetur ad restitutionem, nisi post iudicis condemnationem. Ratio est eadem pratorum, ac Syluarum, maxime cum facilius crescantherbę, quam syluæ. Salon *2. 2. q. 62. a. 3. contr. 2. concl 6.* Bannez *ibi, dub. 4. concl. 6.* Lopez *p. 1. instr. c. 146.* Princeps potest statuere, vt collectis fructibus ac frugibus, nulli prohibeat aliis pastum suis inagris, dummodo prædia & agri non sint vineę, oliuæ, & alia similia, quæ magnum detrimentum patientur, si quoad pastum omnibus communia essent. Quamuis autem Dominus alicuius ciuitatis, aut loci in pascuis publicis sui territorij iurisdictionem ciuilem, & criminalem habeat, nullum tamen ex hoc iure dominium in illis habet, & ad restitutionem tenebitur, si in pascuis, ac syluis communibus damnum notabile gesserit. Couar. *l. qq. pract. c. 37.* Corduba *sum. q. 118.* Mol. *de iust. to. 1. tr. 2. d. 59. conc. 4. & c. 5.*

[31] Lucrum denique ex venatione, ac piscatione licita in venatoris, ac piscatoris cedit dominium, sua ex natura venatio, ac piscatio licita est. Magistratus autem, Princeps, vel Respublica, imo Dominus montis, aut fluminis illam poterit prohibere, Princeps, qui ius venandi sibi reseruat obligatur ad cauenda damna, quę ferę vicinorum agris possent inferre. Im pediens iniuste alterum venari, aut piscari ad restitutionẽ probabilis lucri impediti tenetur. Qui venatur. aut piscatur in loco interdicto, peccat quidem contra iustitiam, & pro ratione iniuriæ, vel damni mortaliter, aut venialiter cum obligatione compensandi damnum, acquirit tamen dominium eorum, quæ capit, venatio, aut piscatio, illicita est, quando ius venandi competit alicui particulari ratione conductionis, vel concessionis, talisque venatio, aut piscatio obnoxia est restitutioni, ratione habita damni, vel lucri cessantis. Qui venatur, vel aucupat feras mansuefactas, postquam naturalem libertatem requisierunt, non tenetur ad restitutionem, secus si venetur feras mansuefactas, postquam agnatã libertatem amisere. Lessi. *l. 2. c. 5. n. 34. 37. 43.* Sà *v. venatio, n. 4.* Filliuc. *tr. 31. n. 138. 142.* Bonac. *de rest. d. 2. q. vlt. sect. 1. pun. 1.* Mol. *tom. 1. tr. 2. d. 43. 46. 49. 50.* Diana *p. 3. tr. 6. res. 18. & 19.*

[7] CAPVT IV.

De vsu, & vsufructu.

32 VSus est *ius dumtaxat vtendi re aliena, salua illius substantia:* is verò, cui talis vsus concessus est dicitur *Vsuarius.* Dixi, *est ius* loco generis. Dupliciter vero vsus capitur. Primo pro actu vtendi, quo pacto equitatio dicitur vsus equi, & habitatio vsus domi, & hic vsus *facti* dicitur. Secundò, pro iure ad eo modo vtendum, & hic permanet, cessante actu vtendi, seu facti: hocque posteriori modo in definitione accipio. Dixi, *Vtendi* loco differentiæ, & sic excludo iura, quæ non sunt ad vtendum, vt ius depositarij comparatione depositi, & creditoris comparatione pignoris. Addidi. *Duntaxat,* vt excludam *Vsumfructum,* qui licet ad vtendum re aliena, non tamen est ad vtendum duntaxat, sed etiam ad fruendum vsufructu, id est, omnes fructus rei percipiendum. Adieci *Aliena re,* quia ius, quod dominus rei habet, ad ea vtendum quodque cum dominio est coniunctum, & ab eo causatur, ac deriuatur, non hic definitur. Adhibui denique, *Salua illius substantia,* quia ius ad vsum, per quem res omnino consumitur, aut alienatur, vt ius ad alienandam pecuniam, vel quamuis aliam rem, non est proprie vsus. *Instit. de vsu & habit.* Lessi. *l. 2. c. 3. dub. 6.* Filliuc. *tract. 31. n. 58.* Sayr. *in claui, l. 9. c. 3. n. 5. & 6.* Molina *to. 1. tr. 2. d. 5.* Laym. *l. 3. tr. 1. c. 6. n. 6.* Aragon. *2. 2. q. 62. tr. de domin.*

33 Qui habet ius nudi vsus, parum potest sine vsufructu. Quia qui habet ius vtendi fundo alieno solùm habet ius sumendi poma, olera flores, fœnum, & ligna ad quotidianum vsum, poterit etiam in eo a mbulare, & commorari, modo domino fundi molestus non sit, tamen non potest donare aut ven dere quidquam horum alteri, nec locare, aut concedere alteri ius ad ea emolumenta percipienda. Differt vero habitatio ab vsu nudo: quia vsurarius, cui v.g. vsus domus est concessus, non potest eam alteri locare; is verò, cui habitatio domus est concessa, potest eam locare, sibique pretium locationis acquirere. Sayr. *in olaui, l. 9. c. 3. n. 7.* Syluest. *v. vsus, in principio.* Moli. *to. 1. to. 2. d. 5.* Lessi. *l. 2. c. 3. dub. 6. n. 25.* Laym. *l. 3. tr. 1. cap. 6. numer. 8.*

34 Vsusfructus est *ius vtendi, ac fruendi aliena re, salua illius substantia.* Is verò, qui tale ius habet dicitur *Vsusfructuarius.* Dico *vtendi, & fruendi,* ab excludendum nudum vsum, qui non est ad fruendum. Porro vsufructuarius non solum habet ius ad integre vtendum bonis omnibus, in quibus vsusfructus est constitutus; sed etiam ad percipiendos, omnes fructus eorum, ita vt eo ipso, quod illos percipit, Dominium eorum comparet; antequam autem illos percipiat, cùm vnum sint per colligationem, & vnionem cum re, cuius habet vsumfructum, Dominium eorum pertinet ad dominium, cuius est res, quæ fructus illos in se habet, ipse verò habet ius ad illos percipiendos, eósque perceptione ipsa efficiendos suos, dum interim adhuc tempus vsusfructus per seuerat. Quare si vsusfructuarius moriatur ante perceptionem, fructus pertinent non ad hæredes fructuarij, sed ad proprietarium, quia quandiu adhærent fundo, censentur vnum cum solo; vnde ad soli Dominium pertinent, donec fructuarius eos colligendo sibi dominium comparauerit. Addidi, *Aliena re,* ad excludendum ius, quod is, qui iure pleno Dominus est rei alicuius fructiferæ habet ad ea vtendum, ac fruendum. Subieci, *Salua illius substantia,* quia vsusfructus solùm propriè est circa res, quæ vsu non consumuntur, vt sunt ager, pecora, domus; improprie autem, vinum, triticum, oleum, pecunia, sed tunc transfertur dominium in vsufructuarium præstita cautione, se finito tempore restituturum pecuniam, vel rei æstimationem. *Iustit. de vsufruct. §. constituitur.* Syluest. *v. Dominium, q.*

2. Sotus *de iust. l. 4. qu. 1. a. 1.* Sayr. *in claui, l. 9. c. 3. n. 6.* Laym. *l. 3. tr. 1. cap. 6.* Lessi. *l. 2. c. 3. dub. 4.* Filliuc. *tr. 31. n. 64.*

[35] Hinc colligo discrimen inter Dominium, Vsum, & Vsumfructum. Nam ius duplex esse potest, vnum in substantiam rei, vt possit illam quis consumere, si sit consumptibilis: vel saltem alienare, vt vtendo, donando: & hoc est Dominium. Alterum est in qualitatem, seu accidentia rei, & hoc rursus est duplex, vnum est ius vtendi re aliena in propriam tantum vtilitatem, salua eius substantia, & dicitur vsus. Alterum est ius vtendi, ac fruendi salua substantia rei; & hoc dicitur vsusfructus; frui enim aliqua re dicitur ille, qui non solùm potest consumere fructus in suum commodum; sed etiam donare, vendere, locare, vel gratis dare alteri ius, quod in vsufructu habet. Moli. *to. 1. de iust. tr. 2. d. 2.*

[36] Vsusfructus duplex est, *legalis* vnus, *conuentionalis* alter: conuentionalis dicitur is, qui constituitur hominis dispositione, siue per vltimam voluntatem, siue per contractum, siue per aliquem modum ab aliquo homine. Legalis est, qui per legem ipsam conceditur, qualis est vsus, qui patri in bonis aduentitiis filij conceditur. *l. cum oportet. l. Quæcumque. C. de bonis, quæ liberis. l. Æquissimam, l. sed etsi, ff. de vsufructu.*

[37] Quinque adnoto Vsufructuarij obligationes. Primo, debet dare cautionem, quod rebus, quæ vsu non consumuntur, vtetur boni viri arbitrio, id est, vt vir bonus re propria vteretur, ac frueretur. Secundò, tenetur cautionem exhibere, quod transacto vsusfructus tempore res restituet, quales tunc superfuerint. Tertiò, tenetur ad expensas, & sumptus modicos, ad refectionem rei, qua fungitur, ita necessarios, vt ad vtilitatem vsus præsentis illius rei, fructusve perceptionem spectent. Quia possessio naturalis, administratio, & conseruatio illius rei pertinet ad vsufructuarium tanquam ad proprietarij procuratorem. Quartò, tenetur soluere tributum, si quod ex re, qua fruitur, sit soluendum. Item conseruare integrum numerum pecorum, aliorumve animalium gregatim sibi traditorum, totidem capita ex fœtibus loco demortuorum sustinendo, vt numerus integer perseueret. Item intellige de vinea, & arboribus, loco enim vitium, & arborum demortuarum, tenetur fructuarius alias plantare, nisi tempestate, aut alio infortunio **[8]** absque sua culpa deiectæ fuerint, aut destructæ Quintò denique vsufructuarius nequit absque licentia proprietarij vsumfructum in alium transferre titulo donationis, venditionis, aut alio modo, itavt alter maneat vsufructarius rei cum eo iure, quod ipse habet: imò attentando hoc facere, statim vsumfructum amittit, & prorietario acquiritur. Quia de ratione vsusfructus est quòd sit ius vtendi, ac fruendi nomine proprio. Sayr. *in claui, l. 9. c. 3. n. 8. & 9.* Lessi. *l. 2. c. 3. dub. 6. n. 18.* Filliuc. *tr. 31. n. 65.* Sanch. *sum. l. 7. c. 13. n. 14. & 20.* Couar. *l. 1. variar. c. 8. n. 7.*

[38] Multis modis, vsusfructus amittitur. Primò, si vsufructuarius moriatur. Secundò, si res ipsa depereat. Tertiò, si tanto tempore suo iure non vtatur, quanto opus est, vt dominus directus contra eum præscribat: hoc tempus inter præsentes est decem annorum, & inter absentes viginti. Quartò, maxima capitis diminutione, cum scilicet quis simul ciuitatem, ac lis bertatem amittit. Quintò, per mediam capitis dimiutionem, quando ciuitatem quis amittit, non libertatem. Sextò, si vsusfructuarius vsumfructum proprietario cedat. Septimò, si acquirat rei proprietatem, & dicitur consolidatio. Octauò, si pater fiat hæreticus, hoc ipso vsumfructum in bonis filij aduentitiis amittit. Nono demum, per vsufructuarij professionem in Religione stabnilium bonorum, ac teddituum incapaci, vsusfructus finitur, & cum proprietate consolidatur. Quia vsusfructus est ius personæ, quod cum ea extinguitur, seu per mortem naturalem, seu per mortem ciuilem, qua omnino incapax vsusfructus perfona fiat. Secus dixerim accidere per professionem in ordinibus sbonorum immobilium in communi,

ac perpetuorum reddituum capacibus in quibus quamdiu vsufructuarius viuit, vsusfructus poterit in monasterio permanere cum ordine ad professum ita vt professus, ac monasterium veluti vna persona censeantur. *Auth. Ingressi. C. de sacres. Eccle.* Angel. *v. Religio us n. 52.* Lessi *l. 2. c. 3. dub. 5.* Laym. *l. 3. tr. 1. c. 6. n. 5.* Filliuc. *tr. 31. n. 67.* Syluest. *v. Religio. 6. q. 1.* Azor. *to. 2. l. 2. c. 23. q. 4.* Sanch. *l. 7. sum. c. 13. n. 53.*

[39] Equidẽ vsusfructus acquisitus Monacho ante, profesiionem transit cum illo ad Monasterium posterius à tempore, quo in posteriori profitetur; si posterius est incapax successionis perit à tempore illius professionis, & cum preprietate consolidatur. Quando verò vsusfructus post professionem Monacho relictus est contemplatione Monasterij, in priori Monasterio permanebit: si contenplatione Monachi, ad posterius Monasterium successionis capax cum illo transibit. Vsusfructus paternus de aduentitiis filij bonis, expirat ipsius patris professione, & pertinent ad filium, quando Religio est incapax successionis. Quando autem est successionis capax, verius est, vsumfructum haud quaquam, extingui, diminuive, sed totum ad Monasterium dum superstes est pater, pertinere. Papter denique in sæculo manens, vsumfructum, quem in bonis aduentitiis filij habebat per professionem filij non amittit. Couarruuias *de testament. c. 2. n. 9.* Rosel. *v. donatio, 1. num. 44.* Angel. *v. Religiosus. num. 50.* Armil. *v. Religio, n. 20.* Tabie. *ibid. a. 33.* Sayr. *in claui, l. 9. c. 7. num. 9.* Gutier. *qq. Canon. l. 2. capite primo numero 100.* Lessi *lib. secundo capite 41. numero. 83.*

CAPVT V.

De Præscriptione:

[40] PRæscriptio tripliciter accipitur. Primo generatim, vt idẽsit, quodexceptio, quę opponitur ad excludendam actionem ab actore intentatam; vnde cum exceptio sit dilatoria, (vt cum opponis, iudicem non esse competentem) vel peremptoria, (vt si opponas, te soluisse, quod petitur) etiam præscriptio erit vel dilatoria, vel peremptoria. Secundò accipitur specialius pro exceptione peremptoria proneniente ex eo, quod tempore legis definito rem aliquam possedimus, vel iure aliquo vsi sumus, vel quod alius tali tempore ab vsu iuris alicuius cessaurit. Tertiò accipitur pro dominij acquisitione, vel iuris alieni elisione ex tempore legis definito proueniente: & sic prescribi ur dominus, ager vinea; & hoc modo sumpta à Iurisperitis plerùmque pro vsucapione accipitur. Conar. *ad reg possess. in principio p. 1. §. vnic. num. 4.* Filliuc. *tr. 31. n. 182.* Laym. *l. 3. tr. tr. 1. c. 8. n. 1. 2. 3.* Lessi. *l. 2. cap. 6. dub. 1. n. 2.* Sylu. *2. 2. q. 66. a. 2. quæsit. 6.*

[41] Ad legitimam præscriptionem quatuor requiruntur *Poßessio. Bona fides, Titulus præsumptus & Continuatio possessionis cum bona fide per tempus lege præscriptum.* In primis itaque sine possessione non datur præscriptio. Debet autem possessic esse propria, qua quis nomine suo possidet non alieno. Debet esse vel ciuilis tantum, qua solo animo rei nostræ etiam absentes insistimus: vel ciuilis & naturalis simul qua corpore & animo res possideatur, naturalis autem sola non sufficit Coaur. *ad reg. possess. p. 1. §. vnic. n. 7.* Filliuc. *tr. 31. n. 185. & 205.* Reginal. *l. 10. n. 292.* Sà *v. Præscriptio, n. 2.* Bonac. *de rest. d. 1. q. vlt. pun. 2.* Azor. *p. 3. l. 1. c. 18.*

[42] Deinde requiritur bona fides. Quia iuxta regulam iuris *2. in 6.* Possessor malæ fidei vllo tẽpore nen præscribit: & iure Canonico *c. vigilanti, & c. vlti. de præscript.* derogatum est omni consuetudini, aut legibus ciulibus asserentibus dari posse præscriptionem absque bona fide.

Bona autem fides in proposito est credulitas, quam quis sibi prudenter persuadet, rem esse suam, vel saltem nescit esse alienam: modo ignorantia non sit crassa, vel affectata. Dubitans, an res sit sua, non habet bona in fidem, si inchoat possessionem cum eo dubio. Quia ad hoc, vt incipiam facere rem meam, quæ antea non erat, requirutur, vt determinate iudicem vel rem esse nullius, & sic effici meam per occupatione, vel esse meam, quamuis antea non aduertetim. Quando vero dubium suboritur post inchoatam bona fide possessionẽ dubitans potest rem de qua dubium oritur, præscribere adhibita prius diligentia, ad inquirendum, an res sit aliena. Quam cum rem possideat iam bona fide, dubitando, erit medior eius conditio iuxta regulam iuris. Ignorantia verò iuris clari etiam inculpabilis non prodest**[9]** ad præscribendum. Iuris autem dubij, de quo sunt variæ Doctorum opiniones ad præscribendum sufficit. Quia quando ius aliquod est verè dubium, possunt adesse opiniones vtrimque probabiles circa illud: quilibet autem potest opinionem probabilem sequi, qui autem opinionem probabilem sequitur, non dicitur habere malam fidem. Qui verò bona fide accipit rem alio titulo (puta legati, donati; empti) ab auctore malæ fidei, potest eam præscribere, præter quam in duobus casibus. Primus est, si res sit immobilis, & is, contra quem præscribitur, ignoret, eam ab alio possideri. Secundus est, si illa res sit furtiua, vel vi possessa: tunc enim triginta anni requiruntur. *lege Iuris, ff. de iur. & facti ignor. lege nunquam, ff. de vsucap. l. si mala fides, C. de vsucap. l. An vitium, ff. de diuers tempor. præscript.* Syluest. *v. Præscriptio. 1. numer. 4.* Sayr. *in claui, l. 9. c. 12. n. 23.* Lessi. *l. 2. cap. 6. dub. 4. numer. 16. & dub. 13. numer. 42. & & 43.* Filliuc. *tr. 31. num. 189. 191. & 193.* Sanchez *l. 2. Moral. c. 23. n. 154.*

[43] Tertiò, requiritur titulus probabiliter præsumptus, id est, qui bona fide putetur validus, vt donationis, testamenti, vel successionis ab intestato, emptionis, permutationis. Non est necessarium, eum titulum esse verum, seu validum, nam hic sufficit sine præscriptione ad transferendum dominium; sed satis est, vt probabiliter putetur verus. Ad præscriptionem autem necessaria est bona fides, quam titulus. Quia sine bona fide nunquam currit. pręscriptio: currit autem aliquando sine titulo: nam titulus requiritur ad pręscribendum tempore definito, & ordinatio; non verò ad pręscribendum tempore longiori. Vnde si ad aliquid pręscribendum ordinariè cum titulo requirantur decem, aut viginti anni: ad pręscribendum sine titulo sufficeret spatium triginta, aut quadraginta annorum iuxta quantitatem materię, quę pręcribitur, modò bona fides adsit. *leg. 1. ff. de vsucap. c. si diligenti de præscript.* Bonac. *de rest. d. 1. q. vlt. pun. 2. §. 2. numer. 22.* Lessi. *l. 2. cap. 6. dub. 13. numer. 43.* Filliuc. *tr. 31. numer. 193.* Laym. *l. 3. tr. 1. c. 8. numer. 12.* Couar. *reg. peccatum, p. 2. §. 8.* Menoch. *leg. 3. præsumpt. 131. num. 32.* Sà, *v. Præscriptio, num. 3.* Molina *to. 1. tr. 2. d. 76.*

[44] Quartò demum requiritur continuatio possessionis tempore legibus definito. Quare res moblles corporales, (quales sunt vestes animalia, nauis, debitum rerum mobilium, vel actio ad obtinenda debita rerum mobilium) priuati hominis vel etiam cuiusuis Ecclesię etiam Romanæ præscribuntur possessione bonæ fidei cum titulo per triennium inter præsentes: inter absentes verò requiritur spatium quatuor annorum cum titulo, & bona fide. Ad vsucapionem vero rerum mobilium sine titulo requiruntur triginta anni, siue priuatæ eæ sint, siue Ecelesiæ. Ad præscriptionem rerum immobilium, vt sunt ager, domus, & res incorporeæ, vt iuram, debita, actiones, seruitutes, requiritur contra priuauatos spatium decam annorum inter præsentes cum titulo: inter absentes viginti annorum spatium. Contra rem immobilem Ecclesię (modo non sit Romana) vel loci pij, vt Hospitalis, Collegij, Canonicorum, Episcopi, iure communi requiritur spatium quadraginta annorum tam cum titulo, quam sine titulo: tam

inter præsentes, quam inter absentes, siue is, qui præscribit, sit priuatus, siue sit vna Ecclesia contra aliam. Bona principis tanquam priuati, eodem tempore, quo priuati bona pręscribuntur collectæ pro publica necessitate quadraginta annis. Ius imponendi vectigalia quadraginta annis cum titulo: sine titulo, tempore immemoriali. Quæ verò debentur Principi in supremæ potestatis recognitionem, nullo possunt tempore præscribi. Contra leges ciuiles præscribitur consuetudine decem annorum, quando aliàs non putatur Princeps non consensisse in eam consuetudinem. Aduersus legem Canonicam requiruntur quadraginta anni, si consuetudo sit aliquo modo contra ius Ecclesie. Seruitus personalis decem annorum spatio pręscribitur cum titulo inter præsentes, inter absentes cum titulo viginti annorum, spatio, sine titulo autem triginta. Seruitus realis si continua, aut quasi, continua sit præscribitur spatio decem annorum inter præsentes, inter absentes vero viginti. Seruitus discontinua non præscribitur, nisi tempore immemoriali, quia possessio in huiusmodi seruitute continua esse non potest. Laym. *l. 3. tr. 1. cap. 8. num. 13.* Lessi. *l. 2. cap. 6. dub. 13. numer. 22. & 23.* Filliuc. *tr. 31. num. 196. 197. 200. & 201.* Manu. *to. 1. qq. q. 36. a 3. & to. 3. q. 35. art. 3.* Recognosce iura, *l. vnica, C. de vsucap. Inst. de vsucap. §. 1. Authent. Quas actiones, C. de sacros. Eccles. C. Sanctorum. de præscript.*

[45] Res, quæ præscribi non possunt enuncio. Primò exemptio à Superioris obedientia. Secundò res vsibus publicis deputatę, vt forum, via publica, pons. &c. Tertio, ius decimarum à laicis post Concil. Lateranense. Quartò, limites Prouinciatum, Episcopatuum, & Parochiarum, si de his constet: si verò non constet, pręscribi possunt. Quintò res indiuisa communis pluribus nullo tempore ab aliquo illorum potest pręscribi. siluest. *v. Præscriptio. 2. q. 12.* Diana *p. 3. tr. 5. resol. 77.* Lessi. *l. 2. c. 6. dub. 13. n. 49.*

[46] Contra pręscriptionem datur restitutio in integrum quę nihil aliud est, quam quoddam remedium, quod finita pręscriptione relinquitur priori Domino, qui rem suam amisit, vt authoritate Iudicis possit restitui in Dominium & possessionem rei amissæ. Hæc pręsertim minoribus ętate, & piis locis conceditur. Filliuc. *tr. 31. n. 209.*

[10] *SECTIO SECVNDA.*

De Dominio Dubia.

CAPVT VI.

Circa Dominium.

DVBIVM I.

An in iis rebus, quæ vsu consumuntur, vsu distinguatur, à Dominio.

[47] NOn distinguitur. Quia Ioannes XXII. In extrauag. quæ incipit, *Ad conditorem,* & in duobus sequentibus, *de verb. signif.* contendit, in ns rebus, quæ vsu consumuntur, ius ad vsum non distingui ab earum Dominio. Et nè alicui dubium esset, Fratres Minotes Dominium habere rebus, quibus vtuntur, à se, sedeque Apostolica prædictum Dominium abdicauit, & in ipsos transtulit. Et quidem in rebus vsu consumptibilibus non debet seorsim computari vsus rei à re ipsa, cuicumque concedatur vsus; ex hoc enim ipso quod conceditur res, transfertur Dominium, ideoque si qui seorsim vellet vendere vinum, & seorsim vini vsum, bis eandem rem venderet, sic D. Thom. *2. 2. q. 78. articul. 1.*

[48] Distinguitur planè. Quia si quis ius habeat vtendi pecunia, cibo, vestibus, aliisque rebus vsu consumptibilibus dependenter à voluntate illius, qui Dominus illarum rerum est: iustè illis vtitur, dum Dominus non contradicit, & tamen in eo vsu nullum actum Dominij exercet. Vt videre est in conuiua, quem ad prandium inuitas, cui vsum ciborum concedis, nullo concesso Dominio. Ergò distingui potest ius reuocabile vtendi aliqua re consumptibili ab illius Dominio. Ita Sotus *l. 4. de iust. q. 1. a. 1.* Nauar. *com. 2. de Regular. n. 2.* Molina *tr. 2. d. 6.* Palao *de iust. tr. 31. d. vni. pun. 5. n. 6.* Rebel. *de iust. l. 1. q. 7. sect. 4.* Lu *d.d. 2. c. 3. dub. 4. numer. 18.*

[49] Notanter dixi, (hanc sententiam amplexurus) ius *reuocabile* vtendi aliqua re consumptibili ab illius Dominio distingui posse. Nam si ius irreuocabile alicui concederetuo vtendi aliqua re consumptibili, non videur, quonam modo id ius à Dominio distinguatur. Et in hoc sensu D. Thomæ sententiam accipio. Loquitur namque Doctor de vsu irreuocabili, non vero de vsu reuocabili, & ab alterius voluntate pendente Fateor hinc Fratres Minores ius, & potestatem habere vtendi rebus, illarúmque fructibus sibi concessis absque vllo tamen Dominio, quod in ipsis, vel eorum communitate existat, quia illud ius & potestas, quam habent, pendet vel ex voluntate eorum, qui eas res Religioni concessetunt, vel ex voluntate Pontificis, in quem à donatoribus Dominium est translatum. Et quidem estò Ioannes XXII. Prædictum Dominium a se, Sedéque Apostolica abdicarit, postmodum Alexander VI. Alijque Pontifices suscepere. Vti habetur in *priu. Minor. v. Paupertas.* Neque in ea Extrau. Pontifex definire voluit Dominium ab vsu non distingui tanquam rem ad fidem pertinentem, & quæ ab omnibus credenda, & obseruanda esset: sed quod ipse vt vir doctus verum esse iudicanit, exposuit. Addiderim, intelligi posse de Dominio quodam imperfecto, quale priuati Religiosi habent, potentes consumere rem, ac si verè Domini essent, vt annotauit Less. *l. 2. c. 3. dub. 4. in fine.*

DVBIVM II.

An Famæ & honoris sit, penes hominem Dominium.

[50] NOn quidem est. Quia fama & honor sunt bona media inter vitam & bona externa, & magis accedunt ad vitam, cuius homo nõ est Dominius. Profecto sępe homines tum ratione iustitiæ, tum charitatis obligantur famam & honorẽ tueri iuxta illud Eccles. *41. Curam habe de bono nomine.* sic Syluest. *v. detractio, quæst. 3.* Caiet. *2. 2. q. 73. a. 1.*

Est profecto. Quia fama & honor bona sunt ex numero eorum, quæ homo proprijs factis acquitere, & diminuere potest. Ergo sunt eius potestati subiecta, sicuti subijciuntur bona fortunæ quæ propria industria comparantur. Ita D. Tom. *2. 2. quæsi. 64. a. 5. ad 3. & quæst.*

73. a. 4. ad 2. Adrian. *in 4. q. de restit. circa finem.* Sotus *lib. 4. de iust. q. 2. a. 3.* Nauar. *de rest. cap. 4. numer. 108. & 114.* Sà, *v. Dominium, numer. 1.* Palao *tr. 31. d. vni. pun. 6. numero 5.* Lessi. *l. 2. c. 4. duob. 11.* Hurtad. *de iust. d. 1. diffic. 15.*

[51] Hoc verius esse existimo, nec videor obstare, quod non possis pro voluntate de fama & honore disponere: nam id etiam bonis fortunæ competit, quorum dispositiorationabilẽ exigit causam, ac stante causa rationabili, sicut potes bona fortunæ expendere, sic famam, & honorem. Certe fama & honor tuo dominio non subijcitur, vt prodigas, sed vt rationabiliter expendas. Quod vero aliquando contra iustitiam pecces, te infamando, id prouenit ex iniusta rei tuæ prodigalitate.

[11] DVBIVM III.

An in aliquibus casibus seruus habeat Dominium à Domino independens.

[52] VIdimus *sect. 1.* seruos nullum per se habere Dominium, sed omnia, quæ habent, Domini esse. Verùm aliquibus in casibus mànifestum videtur, seruos compurare Dominium plurium rerum saltem imperfectum. Etenim contrahere potest Dominus cum seruo vt ei certam quantitatem soluat ex suo labore, & industria, reseruato sibi quidquid vltra supersit. Nam licet inter seruum & Dominum sub his rationibus perfecta iustitia esse non possit: benè tamen inter Dominium & seruum quatenus homines sunt. Idem dixerim, si tacite vel expresse Dominus suo seruo aliquam quantitatem concedat velitque vt propriam habere. Non enim concedit seruo eam quantitatem, quatenus seruus est, sed quatenus est homo. His præmissis requisierim, an in his casibus obtineat seruus Dominium eorum ita perfecte, vt nullatenus Domino subiiciatur, sed ab eo independens existat?

[53] Huiusmodi Dominium non habet. Quia lex *Id vestimentum. 25. ff. de peculio* dicit, seruum non esse Dominum vestimenti quotidianti. Quia qui ab alio possidetur, nihil possidere potest. Et §. *Item nobis, instit. per quas personas nobis acquiritur,* statutum est, quidquid seruus acquirit quauis causa, & occasione Domino acquirere. Vnde Innocentius IV. in. *cap. Cum olim, de priuilegiis* inquit *seruum, & Monachum in eo esse pares, quod neuter alicuius rei Dominium habeat.* sic Lessi. *l. 1. c. 4. dub. 4. concl. 1.* & alij.

[54] Habet in pręfatis *n. 53.* euentibus Dominium perfectum. Quia nullibi cautum est, seruum ratione seruitutis redditum esse incapacem Dominij acquirendi: quinimo *l. 1. §. seruos, ff. de offic. Præfecti vrbis, & l. vlt. ff. de iudic.* supponitur, pecuniæ, qua redempti sunt, Dominium habuisse, siquidem illis legibus sua esse asseritur. Ita Sotus *l. 4. de iust. q. 1. a. 2.* Salon. *2. 2. q. 3. a. 1. de Dominio in fine,* Ludou. Lopez *p. 2. Instr. c. 33.* Molina *tr. 2. d. 38.* Sà, *v. seruus nu. 3.* Rebel. *de iust. l. 1. q. 11. sect. 2.*

[55] Verior mihi hæc pars. Nam cum leges decidunt, acquisita à seruo Domini esse, quia seruus in Domini est potestate; intelligi debent de acquisitis à seruo, quatenus seruus est, & obsequium præstare Domino obligatur, secus de acquisitis à seuo per obsequium indebitum, per donationem, legationem, aliumve contractum.

DVBIVM IV.

An Clerici non Religiosi habeant, Dominium Decimarum, Primitiarum, aliorumque Beneficij Ecclesiastici reddituum.

[56] SVppono, Clericos quadruplex genus bonorum possidere posse. Primum illorum quæ iure hæreditario, donatione, alioue contractu comparata sunt, quæque à Doctoribus patrimonialia nuncupantur. Secundum, quæ acquiruntur officij Ecclesiastici siue iurisd ctionis exercitio. Tertium, quæ ex redditibus Beneficij Ecclesiastici proueniunt. Quartum, quæ Ecclesiæ, cui præsunt, competunt. Profecto Clerici sigillatim sumpti nullum habent Dominium bonorum quarti generis, sed solam administrationem. Quia ea bona non sunt donata à fidelibus, vt in potestatem, & Dominium singulorum Clericorum deueniant; sed vt in Dominium cedant communitatis. Si vero de bonis primi & secundi generis sermo sit, Clerici eorum Dominium habent, de illisque æque ac sæculares disponere possunt. Quia, illa bona concedũtur à fidelibus, vt præmium & stipendium laboris impensi absque vllo onere, & obligatione. Nauar. *de reddit. Eccles. 1. moni. 19. 21. & 39.* Lessi *l. 2. cap. 4. dub. 6. num. 36.* Palao *tr. 6. d. 2. pun. 5. & 6.* solum est difficultas de bonis tertij generis, qualia sunt decimæ, primitiæ, alijque Beneficij Ecclesiastici fructus. Quæsierim itaque, num Clerici eorum Dominium habeant?

[57] Minime habent. Quia beneficiati absolutum eorum Dominium bonorum sortirentur, sequeretur posse eum fructus congruam sustentationem superantes æque libere dispensare, ac potest fructus directe ob ministerium Ecclesiasticum concessos, quod prorsus est falsum, sic Nauar. *apolog. de redit. q. 2. per totam.*

[58] Habent omnino. Quia Ecclesia redditus communes diuidens tum in Fabricam. Templi, tum in beneficiati sustentationem, censetur, Dominium illius partis, quam Beneficiato applicat, ei concedere; quia & frustranea esset applicatio, & quia facta est ob officium Ecclesrasticum à Beneficiato impensum, & in stipendum ac præmium sui ministerij. Sed bona, quæ beneficiato conceduntur in præmium sui ministerij, quasi patrimonialia sunt & eorum plenum habet ille Dominium; Ergo idem dicendum de Beneficij fructibus. Ita Palao *tr. 6. de charit. d. 2. pun. 6. numero. 2.* & alij apud ipsum.

[59] Hanc eligo sententiam, asserens non ideò beneficiatum posse fructus conguam sustentationem superantes, æque libere disponere, ac potest fructus directe ob ministerium Ecclesiasticum concessos. Quia esto vtrique fructus in præmium, & stipendium ministerij Ecclesiastici donentur; fructus Beneficij donantur sub eo onere, vt ea parte, qua excedunt congruam beneficiati sustentationem, paupertibus appliciẽtur, eo quod ea pars, quæ antiquitus pauperibus alendis erat designata, Beneficio annexa sit, & Beneficiato applicata; quod nullatenus procedit in illis fructibus, qui directe, & per se ob ministerium Ecclesiasticum conceduntur.

[12] DVBIVM V.

Redimit quis alium, pretio oblato, ab imminenti morte, vel mutilatione; potest eum perpetuæ seruituti subijcere.

60 SI spectato communi reum valore illius regionis attingit pretium perpetuæ seruitutis potest quidem eum perpetuę subijcere seruituti. Quia non videtur obligatus pertium absolute donare in ea necessitate constituto, sed sub obligatione & pacto, vt tot obsequia pręstet, quanti pretium æstimatur; Cum ergo pretium perpetuæ seruituti adæquet concedi poterit sub huiusmodi seruitutis conditione. Alias parentibus fame pressis non liceret filios vendere, neque ab ipsis emere, contra *leg. 2. C. de patr. qui filios subs. distraxerunt.* sic Molina *tr. 2. d. 33.* Nauar. *summ. capite 25. numero 95.*

61 Siue pretium in se spectatum perpetuæ seruituti adæquet, siue non: non potest quis ob ipsum exhibitum alium mortis aut mutilationis sentètiæ addictum seruituti perpetuæ adigere: sed gratis est illud pretium concedendum. Quia pare ea bona, quæ ad illius remedium necessaria fuerint, in diuisione enim rerum iure gentium indroducta casus extremæ necessitatis exceptus est; & sub eo onere singulis applicata sunt bona, vt proximo extreme indigenti concedantur, Iniustus igitur est, qui ob pretium alteri debitum in seruitutem adigat. Ita Laym. *l. 3. tr. 1. c. 5. n. 6.* Palao *tr. 31. d. vni. pun. 9. n. 8.*

62 Satis probabilem primam reor esse sententiam, probabilem tamen secundam crediderim. Concedo namque, illum non esse obligatum pretium gratis donare in eo periculo constitutis, sed posse pro ipso obsequia ab illo exigere pretio adæquantia, modò tamen ipsa obsequia eius statum non dedeceant. An cum legalis seruitus & obsequia ex seruitate nata ingenuum dedeceant, nequit ille pretium sub obligatione seruitutis, & obsequiorum seruilium concedere, neque ipse obligatur eam seruiturtem sustinere, vt ab eo periculo eruantur; alias obligaretur grauem necessitatem sutinere, vt extremam euitaret. Idem dixerim de filiis venditis, & in seruitutem redactis ob parentum necessitatem. Si enim parentes extreme indigeant, neque habeant aliund bona, quibus pretium in suæ necessitatis remedium exhibitum compensare possent; nullatenus posses eorum filios emere in seruos, sed gratis deberes pretium impertire. At parentibus non extreme, sed grauiter indigentibus pretio, imò nec ipso absolute indigentibus cum bona habeant quibus compensent, permittitur filiorum venditio, & tibi emptio; quia eo euentu non teneris: maxime si superflua non habeas pretium donare, sed poteris tradere sub seruitutis obligatione.

DVBIVM VI.

An sint licita Columbaria.

63 LIcita non sunt. Quia damnum commune inferunt, tum semina terræ mandat, tum tempore messis collecta absumentibus Columbis. sic Palud. *in 4. dist. 15. quæst. 2. concl. 5.* Maior. *ibid. q. 28.* & alij.

64 Sunt Licita. Quia id consuetudo recepta firmat; & qui nullum, vel leuissimum damnum censenda sunt aliorum satis, & fructibnus in ferre. Ita Syluest. *v. Restitutio 3. q. 4.* Caiet. *v.*

columbãrium, Sà *eodem num. 1.* Naur *sum. c. 27. n. 126.* Sotus *l. 4. de iust. q. 6. a. 4.* Moli *tr. 2. d. 48.* Lessi. *l. 2. c. 5. dub. 6. num. 29.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. l.c. 5. 17. q. 8.*

[65] Idem sentiens ostendo nullum, vel leuissimum damnum ex Columbariis proximo obuenire. Quia esto tempre messis vel seminis seminibus terræ mandatis & collectis adantur: id præstant absque vlla proximi iactura; siquidem tempore seminis æque aluntur malis seminibus sata suffocantibus, ac vtilibus, nec granis terræ mandatis, sed in propatulo existentibus alioqui perituris. Tempore vero messis spicas erectas non decerpunt, sed grana inde decisa colligunt. Addo in cibum Columbas Reipublicæ cedere. Denique nisi Columbaria permitterentur à quibus passim pulli auferuntur, numerus filuestrium grauiori communi damno incresceret. Ex quibus manifestum est, si quod damnnum columbæ sui sustentatione inferunt, pluribus aliis commodis abunde compensari.

DVBIVM VII.

An inuentor thesauri in agro alieno absque Domini facultate: teneatur ante Iudicis sententiam Domino restituere.

[66] INuentor Thesauri in agro alieno absque facultate Domnini quæsiti tenetur integrum Domino reddere deductis expensis ante latam Iudicis sententiam. Quia leges Thesauri Dominium agri Domino integre adiudicant, & ab inuentore auferunt non in pœnam alicuius de liciti, sed ne vllus audeat, Domino prædij inconsulto Thesaurum ibi quærere. Sic Nauar. *sum. c. 17. num. 175.* Molina *tr. 2. d. 52.* Couar. *reg. peccatum p. 3. §. 2. n. 3.*

[67] Ante Iudicis sententiam non tenetur. Quia pœnam iniuriæ illatæ Domino agri id statutum est: Ergo sententia Iudicis spectanda. Ita Mercat. *de contr. c. 15. num. 59.* Rebel. *de iust. l. 1. q. 15. sect. 2. num. 13.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 1. c. 5. num. 23.*

[68] Hanc partem duxerim veriorem. Quod aperte colligo ex *lege vnic. C. de Thesaur.* ibi. *In alienis vero terris nem audeat iniuitis, id est, nec volentibus, vel ignor antibus Dominis, opes abditas suo nomine perscritari. Quod si vobis super hoc aliquis crediderit esse suplicandum, aut præter huius legis tenorem in alieno agro Thesau-* **[13]** *rum scrutatus, inuenerit, totum hoc locorum domino reddere compellatur.* Expendo illa verba, Audeat inuitis, quæ denotant: sic quærentem thesaurum, delictum commisisse, fodere enim agrum alienum, domino non consentiente, delictum est. Deindependero verbum. *Compellatur.* quod quidem iudicis significat actionem.

DVBIVM III.

An Thesaurus inuentus non casu sed ex intentione totus cedat domino fundi si eum licentia eius quæratur.

[69] REcolo spectatio iure naturali, & gentium, Thesaurum siue in proprio fundo, siue in alieno inueniatur, integre cedere inuentori, quia ea, quæ proprium Dominum non habent,

primo occupanti cedunt. At spectato iure communi in proprio fundo inuentus thesaurus integrè competit inuentori. Inuentus fortuito in fundo alieno, etiam Principis, diuiditur per partes æquales inter inuentorem ac dominum fundi, vt in *leg. Thesaurus, ff. ad exhibendum leg. vnic. Cod. de thesau. §. Thesauros de inst de rer. diuis.* statuitur non in pœnam, sed quiarationi consonum est. vt dominus fundi ex thesauri inuentione commodum reportet. At inuentus non casu, sed ex intentione totus sed. Domino fundi, vt deciditur, *l. vni. C de thesaur.* Quæsierim vero an id verum sit, estò cum licentia domini quæratur.

[70] Totus thesaurus domino cedit, quamuis cum eius licentia quæratur. Quia id expedit bono communi, ne homines culturas naturales omittant, & ad malas artes inutilesque occupationes inuitentur. Sic Ant. Gomez *l. 45. Taurin. 51.* alijs relatis.

[71] Non cedit totus thesaurus domino, si cum eius licentia requiratur, imo totus cedit inuentori. Quia eo ipso, quod licentiam impendat, quasi proprio iuri videtur cessisse. Ita Nauarr. *sum. c. 17. n. 175.*

[72] Ego autem rectius cum Sylu. *v. Inuentum, q. 3.* Molina *tr. 2. d. 56.* & Lessio *l. 2. cap, 5. dub. 15. n. 60.* distinxerim, si sciens ibi adesse thesaurum, nec domino manifestans quærendi quislicentiam petiuit, domino fundi integre cedit, ac si nullatenus licentia fuissed requisita, quia ea licentia ex errore procedens nullius est momenti. Secus verò si solum sub spe inueniendi petita licentia fuerit, quia eo casu inuentori adiudicatur, cui dominus agri suam partem visus est cedere, nisi aliter in pactum fuerit deductum.

DVBIVM IX.

An Metallorum venæ cedant primo inuentori, cum in alieno fundo reperiuntur.

[73] SPectate iure naturæ primo inuentori cedunt sicuti cedit Thesaurus. Quia esto non sint industria humana ibi repositæ, sunt tamen tanti valoris, vt merito censeri non possint vilissimo fundo cedere, argumento *§. litteræ, iust. de rerum diuis.* Ideóque Princeps concedere assolet facultatem eas venas quærendi etiam in prædijs alienis compensato detrimento, quod prędiorum dominis indè proueniat. Absque hac tamen facultate nullus ptiuatus in fundo alieno absque domini consensu venas quærere potest; & fodinas facere. Sic Sotus *l. 5. de iusi. q. 3. a. 3.* Les. *l. 2. c. 5. dub 12. n. 51.*

[74] Hæ metallorum venæ ad dominum prædij pertinent, in quo reperiuntur, sicuti venæ, saxorum, & aquæ. Quia ibi nascuntur, & prædij sint partes. Quocirca si prædium est fundus dotalis, quidquid ex ea vena extractum fuerit cedit vxori in dotis augmentum, iuxta *l. si ex lapidicinis ff. de iure dot.* Quod intelligo, modo aliud simile nen renascatur, nam eo casu (quo rarus esse potest) inter fructus prædij mariti competentes est referendum, vt habetur *l. diuortio §. si vir. ff. solut. matr.*& ibi Glossa, verum si prædium sit ex bonis vinculatis, possessori competit, vtpote domino prędij quidquid ex eo abstractum fuerit: obligatur autem, ne prædium notabiliter successor ibus deterius reddat, quia sub onere bona possidet vinculata. Molina *de primog. l. 1. c. 23. n. 8.*& Mol. noster *tr. 2. d. 54.* Ita Gabr. *in 4. dist. 15. q. 3. a. 3. dub. 7.* Mol. *citat.* Layman. *l. 3. sect. 5. tr. 1. c. 5. n. 21.* Paulus *tr. 31. d. vni. pun. 17. n. 14.*

[75] Hæc sententia communior ac verior. Cuius doctrinam intelligo iuxta ius naturale, & commune. Nam si priuatorum Regnorum, ius spectem regulariter venæ cuiuscumque metalli Regi, in sumptus communes sunt adiudicandę, soluta tùm inuentori, tùm domino prædij aliqua parte. Molinam ea d. 54. consule.

DVBIVM X.

An si post factam debitam diligentiam rei inuentæ dominus omnino ignotus sit, ea cedat inuentori.

[76] SI scias rem inuentam vni ex duobus, vel tribus competere, nescis tamen quisnam ille sit, proculdubio obligaris, rem illis tradere, vt vel inter se diuidant, vel sortes mittant; vel vni applicent, alijs facta compensatione. Quia omnes illi ius habent in rem illam, esto singuli dubium, debet ergo illis concedi, vt pro dubij qualitate inter se diuidant. Qua diuisione facta, tametsi dominus certus agnoscatur, non tenetur ille, cui de omnium consensu res fuit applicata aliquid domino reddere, quia iam cessit iuri, quod habebat. Porrò si dominus facta diligentia debita omnino ignotus sit: quæsierim, an res illa cedat inuentori?

[77] Minime cedit, sed in pauperes, alique opera pia est expendenda. Quia hæc creditur esse dominorum voluntas, vt sua bona in Dei honorem, & animarum cedant vtilitatem, quandoquidem eis vti non possunt. Sic D. Thom. *2. 2. quæstione 66. articulo 5. ad 2.* Caietan. *ibi, & in sum. versic. Furtum fine.* Abbas *ad caput si dilecti, numero duodecimo de excusat.*

[14] Sylu. *v. Restitutio, 8. q. 2. & v. Fnuentum q. 1. n. 2.* Couar. *reg. peccatum, p. 3. §. 1. n. 2.* Nauarr. *sum. c. 17. n. 171.* Mol. *tr. 2. d. 746.* Les. *l. 2. c. 14. n. 49.* Rebel. *de iust. l. 2. q. 12. n. 3.*

[78] Cedit quidem res inuentori, Quia nec iure naturali, nec positiuo inuenta pauperibus, alijs ve pijs operibus sunt applicanda, cedunt ergo inuentori. Et quidem quod ex iure naturali nulla huius distributionis adsit obligatio: ea ratione conuincor, quia hoc iure spectato, quod omnibus gentibus commune est, potius præsumi debet, velle dominium, vt inuentor rem inuentam asseruet, vt consumat cum onere reddendi, si fortè compareat, quàm vt in eleemosynas, taliàque pia opera expendat; vnde numquam recuperare possit. Minus autem ex iure positiuo colligi hæc obligatio potest, si quidem nullus est textus, qui de his bonis inuentis disponat. Nam *cap. cum tu, de vsur. & cap. cum sit, de iudiciis,* expresse loquuntur de iis, quæ iniuste sunt acquisita. Ita Sotus *l. 5. de iust. q. 3. art. 3. ad 2. Ledes. 2. p. 4. quæst. 1. artic. 5.* Medi. *sum. l. 1. cap. 14.* Ludouic. Lop. *p. 2. Instr. c. 2. assert. 2.* Mercado, *de contr. c. 15.* Nauar. *de rest. l. 4. c. 2. n. 59.* Sa *v. Thesaurus n. 4.*

[79] Ego quidem existimo secundam sententiam valde esse probabilem, priori tamen piæplanè, ac tutiori ad hæreo, eamque iudico in praxi sequendam non ob rationem ibi adductam, sed quia consuetudinem inter fideles videtur præscriptum, vt hæc bona in pios vsus expendantur, cui consuetudini maximè fauent varia priuilegia à Pontificibns concessa Religioni S. Mariæ de Mercede, Commissario Cruciatæ, & alijs, vt sub excommunicatione compellant detentores ea sibi exhibere in captiuorum redemptionem, belli contra infideles subsidium, aliaque similia, si enim Pontifices censerent nullam detentoribus inesse obligationem ea bona in pios vsus expendendi. nullatenus sub excommunicationis pœna id imperarent.

DVBIVM XI.

An serui iure belli capti possint, licitè fugere.

80 CErtum est, seruum iniuste inseruitutem addactum licitè fugere. Quia verè non est seruus. Imo & posse recompensationem suarum operarum à Domino arripere. Et quamuis communius, ac probabilius sit, eum, qui in pœnam iuste condemnatus est in seruitutem, non posse licite aufugere, non tamen caret probabilitate, quod fugere valeat, oblata occasione commoda, præsertim si seruitus sit calamitosa. Quia contrarium est durum, & supra humanam conditionem. Queşierim vero, an serui iure iuste belli capte licite possint arripere fugam.

81 Minime possunt. Quia ea seruitus acquiritur in iniuriæ illatæ satisfactionem si autem seruus fugiat huiusmodi iusta satisfactio impeditur. Sic D. Ant. *p. 3. ti. 3. c. 6.* Nauar. *sum. c. 17. n. 103.* Mol. *d. 37.*

Possunt licite fugere ad suos. Quia hęc seruitus siue acquisita, siue non sic introducta est consensu, ac consuetudine totius orbis ita tamen, vt seruus nequeat vi Domino resistere eum è fuga reuocanti. Addidi. *Ad suos,* quia sic introducta est præfata seruitus, non vero vt seruus possit diuagari. Ita Sotus *l. 4. de iust. quæst. 2. ãrt. 2.* Couar. *l. 1. variar. cap. 2. numero 10.* Lessi. *l. 2. cap. 5. dub. 5.* Hurtad. *de iust. d. 1. diffic. 21.*

82 Probabilius hoc duxerim, nec obstare, quod Dominus possit licite seruum ad suos fugientem punire. Id enim non agit in pœnam fugæ tanquam delicti, sed in custodiam, vt scilicet timore punitionis sit magis custodiæ addictus. Addiderim hosce seruos iure Cæsareo. & Castellæ, si ad suos peruenerint, ita consequi libertatem, vt quamuis post modum causa mercaturæ, aut alia ex causa ad terram dominorum redeant, non possint retrahi in seruitutem. Ita hoc verum esse reor, vt etiam possint ad suos diuertere, quamuis sint aliis venditi. Et idem est de filijs eorum, qui non alio titulo sunt serui, nisi quia ex eis sunt progeniti.

DVBIVM XII.

An venatio animalium iure naturali communium possit à Principibus prohiberi.

83 PRohiberi non potest. Quia ea animalia iure naturali sunt omnibus communia, non positiuè, sed negatiuè tantum, seu permissiuè. Ergo Princeps negauit eorum capturam prohibere, cum non valeat iuri naturæ derogare. Sic Hostiens. Ioan. Andreas, & Card. *ad c. non est, de decimis.*

84 Potest equidem prohiberi eorum animalibus venatio vel pro aliquibus annis, vel pro aliquibus anni temporibus, vel venatio gerenda aliquibus instrumentis, vel scoplis, vel aquæ infectione. Quia prohibitio venationis eorum animalium alias iure naturali permissæ, ac licitæ facta aliquo modo ex dictis, imo & alijs, potest esse Reipublicæ expediens. Ergo potest fieri à supremo Principe, cui incumbit bono Reipublicæ prospicere, ita Sotus *l. 4. .de iust. q. 6. a. 4.* Vasq. *de rest. c. 5. §. 2. dub. 2.* Les. quem citat, & & sequitur Hurtad. *tr. 1. de iust. d. 1. diffic. 25.* Bonac. *de rest. d. 1. q. 3. pun. 7.*

[85] Hos sequor, iudicans Principem in eo alicui narurali minime derogare iuri, quo aliquid præcipitur, aut prohibetur, quod non posset, sed tantum iuri naturali, quo aliquid permittitur, seu licitum est, quod potest omnino, & fit non paucis legibus. Addiderim, Principem ita posse venationem eorum animalium prohibere, vt ipse ea prohibitione non teneatur adhuc quo ad vim directiuam, & possit licite venari, quando adest rationabilis causa, v.g. si id sit necessarium Principis ed recreationem. Quia quando subest rationabilis causa, Princeps sua lege non tenetur.

[15] DVBIVM XIII.

An Animal pertineat, ad illum qui id ex laqueo extraxit, & apprehendit.

[86] ANimal venatione captum ad illum pertinet, qui ex laqueo illud extraxit, & apprehendit. Quia illud aliàs nullius fit primo capientis. Sic Nauar. *sum. c. 17. n. 176.* Maior, Couarr. & Azor. quos affert Hurtad. *tr. 1. de iust. d. 1. diffic. 29.*

[87] Non pertinet ad illum qui ex laqueo extraxit, & apprehendit, sed ad eum, qui laqueum tetendit, quando ex laqueo se se extricare non poteral. Quia tunc vere capit, seu apprehendit illud medio instrumento, res enim non solum media manu, sed medio instrumento capiuntur. Ita Mol. *tr. 2. d. 42.* Lessi. Rebel. & Bonac. *quos citat.* & sequitur Hurtad. *vbi suprà.*

[88] Equidem credidero, Principem posse legem ferre, qua vtramuis partem è duabus definiat, nempe vel quod animal illud ad apprehendentem è laqueo, & non ad tendentem laquem pertineat, & sic dispositum est iure Cæsareo *l. in laquem, ff. de acquir. rerum domin.* & iure Castellæ *l. 21. tit. 28. p. 3.* Vel è contra quòd animal ad tendentem laqueum, non ad apprehendentem illud ex laqueo pertineat, & sic dispositum est iure positiuo Regni Lusitaniæ *l. 5. ordin. titulo 41. §. penult.* Quia Princeps magnam habet authoritatem circa rerum externarum dispositionem, præserim quando certum non est, ad quem iure naturæ partineat. Vnde in quolibet loco obseruanda, est lex de venatione huiusmodi, aut habens vim legis consuetudo. At vbi non fuerit lex lata, aut consuetudo viguerit, ad ius naturale attendens, putarium, animal illud ad vtrumque pertinere, scilicet ad tendentem laqueum, & ad animal ex illo extrahentem. Quia verè, & perfecte illud primo capit, qui ex laqueo extraxit, qui verò laqueum tetendit illud primo capit imperfecte, & inchoatiuè, & ea sua in choatione adiuuit eum qui illud primo perfecte capit. Ad illum vero ex duobus maior pars valoris animalis pertinebit, qui omnibus pensatis, maiorem laborem, & industriam gessit in illius acquisitione. Quando autem non potest perfecte discerni, quisnam eorum alterum excedat, valor animalis capti ex æquo inter ipsos diuidendus. Et si incertum sit, num animul laqueo irretium poterat se se ex eo extricare, non est valor animalis ex æquo diuidendus, sed minor pars concedenda est ei, qui laqueum tetendit, seruata minoritatis incertitudinis proportione.

DVBIVM XIV.

An licitum sit licitum, columbariorum venari columbas extra leucam.

[89] CErtum est stante solo iure naturali, & nullo positiuo prohibente, licitum esse aucupari columbas vbicúmque extiterint extra columbarium, quando amisere redeundi consuetudinem. Vnde quæstio procedit existente iure positiuo Regni nostri Castellæ *lib. 7. c. 7. tit. 8.* Vbi non solum præcipitur, vt nem, qui non habet columbarium, possit coluimbas vendere, vt sic furari eas impediatur, sed etiam imperatur, vt à nemine intra vnius leucę spatium à columbarijs capiantur. Hoc supposito, quæsierim, an qui in nostro Regno illas capit extra leucam, delinquat, & ad restitutionem teneatur, quando non amiserunt redeundi consuetudinem, quia si amiserunt, certum est non peccare, nec ad restitutionem teneri.

[90] Non peccat, nec ad restitutionem tenetur. Quia præfatæ legis dispositione tantum censentur domesticæ ac propriæ Domini columbarij intra leucam, non verò extra, ac proinde auferri dominium earum à columbarij Domino, alias lex illa esset iniqua, cum absua causa rationabili permitteret, vt columbæ alienæ impune caperentur, & Domino actionem contra aucupantem denegared. Sic Sotus *l. 4. de iust. quæstione 6. articul. 4.* Molina *tract. secund. d. 50.*

[91] Peccat quidem ille, & tenetur ad restitutionem. Quia ex vna parte columbę illæ etiam extra leucam sunt domini columbarij, nam etiam extra eam retineut redeundi consuetudinem, vt suppono: & ex alia parte ea *leg. 7.* non aufertur dominium earum à columbarij domino, nullo enim verbo legis illius id indicatur, neque ea lege conceditur licentia, vt extra eam leucam capiantur, sed tantum prohibetur, intra eam cap. Ita Corduba *qu. 121.* Couarr. *in reg. peccatum parie secund. §. 8. n. 16.* Turrian. *d. 37. dub. 2.* Reginal. *l. 11. cap. 8.*

[92] Hoc longe probabilius esse reor. Porrò ex eo, quod prædicta lege permittatur, vt columbæ alienæ impunje capiantur extra leucam, & contra capientem actio domina denegertur est iniqua. Quia id non fit absque rationabile causa, fit namque ad lites euitandas.

DVBIVM XV.

An Domini particulares agrorum possunt, conciuibus prohibere, ne collectis iam frugibus, suis in agris animalia pascant ex herba spontè nascente.

[93] SCio, Dominum particularem syluæ prohibete posse ne quis inibi ligna colligat, quamuis ea sponte sint**[16]** nata. Quia sunt fructus naturales suæ syluæ, aut agri. Requiro tamen an adhuc valeat suis conciuibus prohiberene in suo agro pecora, vel armenta pascant, frugibus iam collectis?

[94] Non potest prohibere. Quia quilibet in alieno agro potest, quod prodest sibi; & agri Domino non nocet. Collectis autem frugibus, quodnam prodest nocumentum Domino inferri? Sic Cassian. *in consuetudinibus,* But gundiæ *rubr. 23. §. 2.* Auendaño *tr. de exequend. mandat. c. 4. n. 24.*

[95] Id prohibere potest vbi iure aliquo positiuo non impeditur. Quia herba quamuis spontè nascens, est naturalis ipsius agri fructus: Ergo ad Dominum agri pertinet, potesti gitur impedire, ne quis ex ea pascat. Ita Mol. *tract. 2. d. 59.* Vasq. *de rest. c. 5. q. 3.* Turrian. *de iust. d. 39. dub. 2.*

[96] Cum his opinor addens non solum posse id prohibere indirecte scilicet impediendo ingressum in suum agrum, sed etiam directè, nempè prohibendo pastum ipsum herbæ etiam si nullum inde nocumentum agri domino adueniat, quia herba vere est ipsius, de qua ipse potest pro libito disponere. Apposui autem in conclusione particulam illam. *Vbi iure aliquo positiuo non impeditur.* Quia in Regno Castellæ vsu receptum est, vt collectis fructibus agri maneant agri communes ad pastum vnde *l. 13. & 14. tit. 9. l. 7. Recopil.* decretum est, vt nullus ager priuatus possit absque facultate Regis pratum fieri ad pastum, nè reliqui conciue spriuentur iure pascendi in eo, collectis frugibus. Potest autem fieri vinea, aut oliuetum etiam in eis locis, in quibus vineæ, & oliueta adhuc, collectis fructibus, non sunt pastus communes. Quia id non est prohibitum. Is tamen, qui pascendo in prædio alieno frugibus collectis, damnum aliquod Domino infert, ad restitutionem tenebitur.

DVBIVM XVI.

An Thesaurus in loco sacro, nempe in templo, vel cæmeterio inuentus semper pertineat ex parte ad loci Sacri Prælatum, vel Ecclesiam.

[97] AAd locum sacrum semper ex parte pertinet, diuidendus scilicet inter inuentorem, & inter Prælatum, vel Ecclesiam, cuius sit ille locus. Quia locus sacer semper est Prælati; vel Ecclesiæ. Sic Nauar. *c. 17. n. 175.* Bonac. *de rest. d. 1. q. 3. pun. 6. nu. 5.* Sylu. & Angel. *v. Thesaurus.*

[98] Non semper pertinet ad locum sacrum ex parte, si locus sacer, in quo inueniatur sit nullius tanquam Domini, vt regulariter contingit, quãuis ad iurisdictionem alicuius nempe Prælati, aut Ecclesiæ pertineat, tunc enim totus Thesaurus ad inuentorem pertinet. Ita Vasq. *de rest. c. 5. §. 4.* Couar. *p. 3. relect. reg. peccatum §. 2.* Gaspar Hurtad. *tr. 1. d. 1. dif. 35.*

[99] Certe non semper locus sacer ad aliquem pertinet tanquam dominum, ideoque non semper diuidendus est inter Prælatum vel Ecclesiam, cuius sit ille locus tunc enim totus cedit inuentori. At si forte contingat, locum sacrum esse alicuius tanquam Domini, tunc erit diuidendus cum Domino, si casu sit inuentus, & si ex industria absque cessione Domini, totus est loci domino conferendus post iudicis sententiam.

DVBIVM XVII.

An Thesaurus inuentus in loco publico profano, vt in platea, in flumine, in via publica, diuidendus sit inter inuentorem, & fiscum, vel ciuitatem.

100 DIuidendus quidem inter inuentorem: & fiscum, vel ciuitatem. Quia pars huiusmodi Thesauri Domino loci cedit, at locus ille publicus aut ciuitatem habet dominum, aut Regem, cuius fisco pars erit addicãda. Sic Nauar. *sum. c. 17. num. 175.* Sylu. & Angel. *v. Thesaurus.*

101 Non est diuidendus inter inuentorem; & fiscum, aut ciuitatem, sed totus cedit inuentori. Quia locus ille nullius est tanquam Domini. Ita Vasquez, Couarr. Lessi. Turrian. & Laym. quos affert, & sequitur Gaspar Hurtado *tr. 1. de iust. d. 1. dif. 35.*

102 Certe si locus ille specialem dominum habeat, ei pars Thesauri adiudicari debet. At loca illa publica nullius domini regulariter sunt vnde totus Thesaurus inuentori cedit.

DVBIVM XVIII.

An Thesaurus inuentus in fundo accepto in feudum, vel emphyteusim, quo ad partem pertinentem ad Dominum, diuidendus sit inter proprietarium fundi, & inter feudatærium vel emphyteutam.

103 DIuidendus quo ad partem pertinentem ad Dominum, inter proprietarium fundi, & inter feudatarium, seu emphyteutam. Quia non solum proprietarius est dominus. Sed etiam feudatarius vel emphyteuta. Sic Mol. *d. 353.* Turrian. *n. 43. dub. 2.* Bonac. *de rest. d. 1. q. 3. punct. 6.* Addunt nonnulli Iuristæ, quoad dictam partem, totam pertinere ad feudatarium vel ad emphyteutam. Quia hi sunt actu domini dominio vtili, & actu possident non verò proprietarius.

104 Non est diuidendus quoad partem hanc inter proprietarium, & feudatarium, seu emphyteutam; sed tota est proprietario adiudicanda. Quia hi non sunt absolute domini, sed tantum proprietarius, solùm enim hic habet dominium absolute, & directum, illi vero tantum dominium secundum quid, & indirectum, seu vtile. Ita Vasq. *de rest. c. 5. §. 4. dub. 2.* Hurtad. *tr. 1. de iust. d. 1. diffi. 35.*

105 Cum his opinor colligens, Thesaurum inuentum in fundo habito in pignus; aut conductum, aut vsurarie,**[17]** quoad partem competentem domino, tantùm pertinere ad eum à quo ille, qui habet fundum, accepit in pignus, vel conductum, vel vsu rarie. Quia iste tantum est Dominus, & non pignorator, vel conductor, nec vsuarius. Et thesaurum inuentum infundo locali quoad istam partem tantum pertinere advxorem, quia sola ipsa est illius domina fundi.

DVBIVM XIX.

An sciens infundo latere thesaurum, possit licite eum emere pretio communi, nihil ob thesaurum latentem adticiens.

[106] POtest quidem. Quia thesaurus ante inuentionem, seu captionem nullius est, nec Domini fundi: non enim est fundi fructus: Ergo qui emit fundum attendendo solummodo ad fundi valorem, & nullatenus ad thesaurum nullam Domino fundi irrogat iniuriam. Sic D. Thom. *2. 2. q. 66. art. 5.* Salon. & Arag. *ibi. Vasq. de restit. c. 5. §. 4. dub. 2.* Lessi. Syluest. Bonac. apud Hartad. *citandum,* & alij communiter.

[107] Minimè potest licite, & absque restituendi obligatione. Quia fundus in quo later thesaurus supposito iure positiuo in fauorem Domini fundi lato plus valet quasi intrinsece, quam absque thesauro latente: supposito enim eo iure, ad totum thesarum ius habet, si ab ipso inueniatur: & etiamsi inueniatur ab altero ex industria illum quærente, & habetius ad dimidium, si casu inueniatur ab alio: At ius prædictum alicuius valoris est supra fundi valorem præcisè: Ergo vltra commune fundi pretium, pars est ob Thesaurum latentem adijcienda. Ita Angel. *v. Emptio, §. 4. Armil. v. Inuentum, numer. secund.* Tabien. *v. Restitutio, §. 26.* Hurtad. *de iustit. tr. 1. de 1. dis. 35.*

[108] A communi sententia recedens huic hæreo vi rationis impulsus. Quamuis enim Thesaurus ante inuentionem, vel capitonem nullius sit, nec Domini fundi cum non fit fundi fructus, tamen quia in fundo existens efficit non quidem naturaliter sed iure positiuo Cæsareo, quod fundus pluris valeat, qua si intrinsecè ratione iuris ad ipsum Thesaurum, si inueniatur, ideò nequit licitè, & absque iniustitia pretio communi emi à sciente, vel tantum suspicante in eo latere Thevaurum. A *sciente* Dixi, quia ab eo ignorante, ac bona fide procedente potest absque iniustitia, & absque restitutionis obligatione.

DVBIVM XX.

An consuetudine, vel decreto Principis possit statui, quòd Thesauri ad Principem omninò pertineant?

[109] STatui non potest. Quia The sauri iure naturali primo occupantis, seu inuenientis fiunt, cui quidem iuri non potest decreto aliquo positiuo derogari. Sic Sylu. *v. Inuentum.* Sotus *de iust. l. 5. q. 3. art. 3.*

[110] Potest statui. Quia quamuis iure naturali gentium ad Inuentorem Thesauius pertineat, iure tamen positiuo ex rationabili causa, v.g. ad sustentanda onera, & sumptus necessarios, potest impediri Ius illud naturale inuentoris, & Principi applicari. Ita Palud. *in 4. dist. 15. q. 2. a. 2.* Vasq. *de rest. c. 5. §. 4. dub. 2.* Bonac. *de restit. d. 3. q. 3. p. 6.* & alij.

[111] Hoc longè mihi probabilius. De facto verò iure Cæsareo *l. vni. & in inst. de rer. diuis. §. Thesauros.* Statuitur Thesaurum in proprio fundo inuentum fieri ipsius Domini inuenientis, siue ex industria, siue casu illum inuenerit, quod est iuri naturali conforme. Thesauri verò inuenti in fundo alieno, si fortuito inueniantur dimidium fieri inuentoris, & dimidium fundi Domino cedere, si tamen ex industria, seu data opera requiratur, & inueniatur, totum fieri Domini fundi, nisi eius consensu cedentis iuri suo ex industria quæratur, tunc enim totus fit inuentoris. Idem Castellæ asseruatur in Regno, excepto quod inuẽtori Thesauri latẽtisin fundo Regis solummodo quarta pars assignatur *lib. 1. tit. 13. lib. 6. Recopil.* Vti Vasquez *citat.* aduertit contra Couarr. qui existimat; id est decretum circa omnes Thesauros, in quocumque adsint fundo.

DVBIVM XXI.

An debita incerta possit quis, licitè sibi retinere.

112 QVæstio voluitur circa incerta debita contracta vel ex contractu licito, vel ratione rei alienæ non inuentæ sed bona acceptæ fide, vt si quis duas vlnas panni pro vna bona fide recipiat à mercatore, quem non agnoscit, vel qui ob distantiam nequit conueniri, an sint soluenda pauperibus, an verò possessor, seu debitor, possit ea sibi retinere, & non soluere?

113 Non potest retinere sibi, sed pauperib. erogãda. Quia creditor interpretatiuè saltem vult quod huiusmodi debita sibi spiritualiter prosint, ac proinde vt egenis ad dicantur. Et quia hæc praxis ac consuetudo piorum est, quæ videtur habere positiuæ vim legis, sic D. Thom. *2. 2. q. 62. a. 5.* Vasq. *de rest. c. 3. §. 4. dub. 1.* Bonac. *de restit. d. 3. q. 3. punct. 4.*

114 Debitor potest sibi ea credita retinere. Quia non tenetur iure naturali ad erogãda illa pauperibus, Domini enim non habent eam voluntatem, sed vt asseruentur sibi restituenda, si quando constet, ad se pertinere. Alias namque non posset compositio fieri à Pontifice remittendo magnam partem debiti, vt verè fit. Nec ad id tenetur positiuo iure, quia non diuino, vt patet, nec humano, quia tantum extat Ecclesiasticum pro debitis vsurariè contractis; & ad summum etiam pro debitis ex quocumque alio tractis delicto, procedit enim eadem ratio motiua pro his, ac pro illis. Ita Petr. Nauar. *de rest. l. 4. c. 2. n. 46.* Laym *l. 3. tract. 2. cap. 9.* **[18]** Hurtad. *tract. 1. de iust. d. 1. diffic. 37.* & probabile iudicat Lessi. *l. 2. c. 14. dub. 6. n. 38.*

115 Ego quidem fateror, hanc partem probabilem satis esse. Quia quamuis hæc esset creditoris incogniti voluntas, non videretur sufficere nam dum non comparet, censetur carere iure ad illa derelicta. Atamen (vti de rebus inuentis asserui) lubet piorum vsui subscribere ea debita incerta pauperibus distribuentium. Dum enim video Pontificum compositionem eorum bonorum facere remittendo magnam partem debiti huiusmodi colligo bona illa ad debitorem min: me pertinere, sed pauperibus eroganda, aut piis addicenda operibus, quorum ius Pontifix in aliud opus transfert, soluentis scilicet commoditate. Si autem debitor posset licite ea sibi incerta de bita retinere superflueret Præsulis summi compositio.

CAPVT VII.

Circa Præscriptionem.

DVBIVM XXII.

An dubium circa proprietatem rei post possessionem illius bona fide inchoatam, interrumpat, eam bonam fidem ad præscriptionem requisitam.

116 VIdimvs *sect. 1.* ad præscriptionem requiri bonam fidem circa possessionem rei, vt constat ex *reg. 2. iuris in 6.* & ex *cap. fin. de pæscript.* desumpto ex Concilio Lateran. in

quo leges ciuiles, quæ aliquando præscriptionem cum mala fide admittunt, sunt abrogatæ. Bona ergo fides est credulitas, qua quis prudenter iudicat, rem, quam possidet, esse suam, vel ad se pertinere. Vnde qui incipit rem possi lere, & id continuat dubitans, an res sit sua vel ad se pertineat, non dicitur eam bona fide possidere, quia eam possidet absque iudicio, seu credulitate, quod res illa ad se pertineat. Igitur quæstioni committo, an dubium circa proprietatem rei post possessionem illius bona fide inchoatam, interrumpat eam bonam fidem requisitam ad præscriptionem?

117 Interrumpit quidem. Quia eo dubio superueniente cessat bona fides, cessat enim præfata credulitas, quæ cum eo dubio stare non valet: Ergo si cessat, interrumpitur; nam interruptio est cessatio eius, quod ad præscriptionem requiritur. Sic Adrian. *de rest. quæst. de præscript. §. Hoc supposito.* Maior. *in 4. dist. 5. q. 11.* Sorus *de iust. l. 4. quæst. 5. art. 4.*

118 Non interrumpit. Quia iuste, ac licite potest in possessione illius perseuetare, tum in dubio melior sit conditio possidentis rem, vt eam licite retineat, & nulli alteri deserat; non enim est, vnde cesset bona fides, qua iudicauit se licite rem illam retinere. Ita Couar. *reg. Poßeßor. §. 7.* Molina *tract. 2. d. 63.* Lessi. *l. 2. cap. 6. dub. 3.* Bonac. *de rest. d. 1. quæstio. vltim. pun. 2.*

119 Cum his sentio Doctoribus adiiciens tamen si eo dubio superueniente, superueniat existimao, qua qui possidet, errans credat in retentione peccare, aut dubitet, num in retentione peccet, interrumpi bonam omninò fidem.

DVBIVM XXIII.

An ignorantia inuincibilis seu inculpabilis iuris, efficiat fidem esse malam.

120 CErtum est, ignorantiam vincibilem, seu culpabilem tam iuris, quam facti efficere fidem malam, & consequenter insufficientem ad præscriptionem. Quia quando adest talis ignorantia, credulitas, qua ignorans iudicat rem ad se pertinere, est culpabilis, & ea existene, illicite rem possidet. Certum est item, ignorantiam inuincibilem, seu inculpabilem facti non efficere malam fidem, seu insufficientem ad præscriptionem. Quia ex vna parte est inculpabilis, & cum ea adest iudicium, quo licite possidetur res; & ex altera nullum ius resistit huiusmodi ignorantiæ, nec eam reprobat ad præscriptionem: imò ei fauet *lex iuris, & lec error. ff. de iuris, & facti ignor. & lex Nunquam, ff. de vsucap.* Quæstio igitur procedit de ignorantia inuincibili, seu inculpabili iuris, an scilicet efficiat fidem esse malam?

121 Non efficit in foro conscientiæ fidem malam, seu insufficientẽ ad præscriptionem. Quia ea ignorantia existente, non adest iudicium, quo quis illicite possideat rem, in foro autem exteriore efficit plane malam fidem, seu insufficientiam ad præscriptionem. Quia ius exterius præfatæ ignorantiæ resistit. Sic Medi. *de rest. q. 17.* Et probabile reputant Lessi. & Becan. apud Hurtad. *citandum.*

122 Efficit omnino malam fidem ad præscriptionẽ insufficientem non solum in foro externo, verum etiam in conscientiæ foro Quia præscriptio nullam habet vim adhuc re ipsa & in foro conscientiæ nisi solo iure humano, eo enim solo est introducta, Ergo nullam habet vim adhuc re ipsa, & in foro conscientiæ, nisi quando ipsum ius humanum, quo introducta est, id disponit; ius autem humanum absolute & absque vlla limitatione disponit, quòd non

habet vim, nec locum, quando adest error, seu ignorantia iuris, vt patet *l. Iuris ff. de iuris, & facti ignor.* vbi dicitur *Iuris ignorantiam in vsucapione negatur prodesse:* facti vero ignorantiam prodesse constat, & *l. Nunquam. ff. de vsucap.* ibi: *Nunquam in vsucapionibus iuris error. possessoribus prodest.* Ergò quando adest ignorantia, fides iuris quamuis inculpata, fides est mala non Theologicè, sed ciuiliter, id est, reprobatur, & fit insufficiens ad præscriptionem. Ita Couar. *reg. possessor. p. 2. §. 7.* Molina *tr. 2. d. 64.* Lessi. *l. 2. c. 6. dub. 5.* Becan. *c. 9. dub. 5.* Hurtad. *de iust. tr. 1. d. 2. diffic. 4.* Bonac. *de rest. d. 1. q. vlt. pun. 2.*

[123] Hanc sententiam longe probabiliorem esse reor, adddens, ignorantiam iuris semper efficere fidem iuris semper efficere fidem malam ciuiliter, seu insufficientem ad præscriptionem,**[19]** non solum ad eam quæ requirit titulum, & tribus, vel decem, vel viginti annis expletur sed etiam ad eam quę titulum non requirit, quæque triginta expletur annis. Quia præfata iura quibus insufficiens ad præscriptionem ostenditur, loquuntur absolute absque exceptione, & restitutione aliqua præscriptionis.

DVBIVM XXIV.

An mala fides illius, à quo quis rem accepit, noccat ad præscribendum, ei, qui accepit illam.

[124] NOn nocet, si qui rem accipit à possessore malæ fidei eam possedit tempore sufficienti ad præscriptionem, bona quidem fide. Quia accidentale ei est, illum à quo accepit rem mala eam fide possedisse. Lessi. *l. 2. cap. 6. dub. 13.* Couar. *reg. possessor, p. 2. §. 9. n. 5.* Gloss. *in regul. 14. in 6.* hoc probabile esse docent asserentes scilicet, hæredem, qui rem ab antecessore malæ fidei accipientem posse eam præscribere, si ipse triginta annis bona fide possedit.

[125] Mala fides, quia antecessor possedit rem adeo nocet ei, qui illam immediate ab illo accepit, vt hæres nequeat rem illam præscribere, quamuis eam bona fide possideat toto tempore aliàs sufficiente ad præscriptionem. Quia id constat ex *l. si mala fide Cod communia, de vsucap.* Et quia simpliciter hæres fictione iuris censetur eadem persona cum suo antecessore, vti patet ex *l. cum hæres. ff. de diuersis, & temporalibus præscript.* Ergo sicuti quando hæres incipit mala fide possidere rem, non potest illam præscribere, ita etiam non poterit, quando antecessor cœpit mala fide eamdem possidere. Ita communiter Doctores, quos sequitur Gaspar Hurtad. *de iust. tr. 1. d. 2. diffic. 5.*

[126] Hoc verius esse existimo. Apposui vero in conclusione malam fidem antecessoris nocere ei, qui rem *immediate ab illo accepit vt hæres.* Quia qui non accepit immediate, quamuis vt hæres hæredis issius: & qui non accepit, vt hæres, quamuis immediate, v. gr. vt legatarius, vel vt donatarius, vel vt emptor possunt præscribere tempore alias sufficiente, non computando sibi tempus possessionis illius antecessoris; quia non boua sed mala fide possidere cœpit. Poterunt tamen illud sibi computare, si antecessor bona fide cœpit possidere.

DVBIVM XXV.

An possit quis, Beneficium retiner ien foro conscientiæ, si postea constet, illud vero titulo non habuisse.

127 SVppono, ius patronatus, seu ius præsentandi ad Benficium contra priuatum pręscribi decem annorum spatio inter præsenies, & viginti inter absentes, quando adest titulus coloratus: quando vero nou adest viginta annorum spatio præscribi siue inter præsentes siue inter absentes. Suppono etiam eum, qui pacifice Benesicium aliquod titulo colorato possedit pacifice triennio absque simontaco ingressu, & quando Beneficium vacauit apud sedem Apostolicam illud possedit triennio absque intrusione in illud, præscribere contra actorem seu petitorem, negando illi actionem contra sic possidentem, vt patet ex *reg. 33. Cancellariæ.* Quæsierim tamen, an ita hoc Beneficium præscribatur, vt etiam in foro conscientiæ possit quis eum retinere quamuis postea conster, illud vero titulo non habuisse.

128 Non potest illud licite seu in conscientiæ foro retinere. Quia Beneficium nequit absque Canonica obtineri institutione, vt dicitur *reg. 1. in 6.* Ergò quando constat non fursse sic obtentum, nequit vt proprium retineri, Couar. *reg. Possessor, §.* Molina *tr. 2. d. 70.* Turrian. *d. 47. dub. 5.*

129 Illud licite seu in conscientiæ foro retinere potest. Quia ex vno capite ea in *reg. 33. Cancellariæ.* Pontifex decernit: quod pacifice possidens Beneficium triennio cum titulo colorato, nequeat super eo molestia affici, & quod impetratio Beneficij sic possessi irrita sit, & ex altero nulli alij actionem ad Beneficium huiusmodi conceditur. Ergo Pontifex proculdubio vult, quod sic possidens Beneficium illud possideat, & securus in foro conscientiæ maneat. Ita Azor. *p. 3. l. 7. c. 35. q. 10.* Sanch. *sum. l. 7. c. 29.* Laym. *l. 3. tr. 1. c. 8.* Nauar. Becan. Nicol. Garcia, Rebuf. quos affert, & sequitur Hurtad. *de iust. tr. 1. d. 2. diffic. 10.*

130 His adhæreo Doctotibus iudicans, Pontificem interrogatum hoc proculdubio responsurum. Quia non crediderim summum Præsulem tantum attendisse ad lites vitandas, & non simul ad scrupulorum obturandas punctiones, quod maioris est ponderis, quam lites auferre. Equidem, quamuis iure ordinario *reg. 1. in 6.* Beneficium nequeat absque Canonica institutione obtineri, bene tamen extraordinario iure habito *reg. 33. Cancellariæ.*

DVBIVM XXVI.

An res legitimè præscripta sit, quando post legitimam præscriptionem constat fuisse alienam.

131 REstituenda quidem est, nec vllam in foro conscientiæ vim habet huiusmodi præscriptio. Quia alias præscribens locupletaretur cum aliena iactura, quod est contra *regulam locupletari, de regul. iuris in 6.* Sic Rosella *v. Præscriptio,* & alij.

132 Restituenda non est habetque vim huiusmodi præscriptio in foro conscientiæ. Quia legitimè præscribens rem aliquam vere & re ipsa fit illius dominus, seu illius Dominium acquirit: ex vna enim parte Princeps supre-**[20]**mus tam Ecclesiasticus, quam laicus id

potest ob publicum bonum tribuere, vtin præsenti ad lites vitandas: & ob hanc causam sancitũ est vtroque iure tam Canonico, quam ciuili, vt constat ex *c. clerici, 26. q. 3. & ex cap. sivirgo, & ex cap. Sanctorum, de præscr. & ex l. 1. & 3. de vsucap.* aliisque iuribus. Ergò præscriptio re ipsa, & in foro conscientiæ habet vim, vt præscribens rem, valeat eam licitè retinere & præscribens vere fit dominus, seu vere acquirit rei Dominium, non solum vtile, seu indirectum omnium rerum, quas præscribit, & directum rerum mobilium, (in quo Doctores conueniunt) sed etiam directum rerum immobilium; quia nullo iure, quo præscribenti Dominium tribuitur, limitatur ad vtile, imò in *cap. Clerici* Dominium præscriptione acquisitum appellatur *Proprietas,* quæ non distinguitur à Dominio directo, nec ad rerum mobilium Dominium restringitur. Ita Caietan. *summ. v. Præscriptio.* Molina *de iustit. tract. 2. d. 61.* Couarruuias *reg. Possessor. part. 3. §. 2.* Bonacin. *de restitut. d. 1. in fine,* Hurtad. *de iust. tract. 1. d. 2. diffic. 14.*

[133] Hoc longe probabilius. Regula enim illa *locupletari,* qua dicitur, *neminem locupletandum esse cum iactura aliena,* intelligenda est, nisi quando id est iure sancitum, vt in præsenti materia contingit. Quamuis vero legitima pręscriptio vere & re ipsa transferat dominium in præscribentem contra Dominum rei priorem: nihilominus iure ipso conceditur restitutio in integrum aduersus pręscriptionem minoribus, quamuis præscriptio quadraginta fuerit annorum, & quamuis id sciuerint, & restituere potuerint. Et eadem restitutio extenditur ad Ecsias, ad alia loca pia, ad Rempublicam, ad communitatem cuiuscumque oppidi, ad vniuersitatem studiorum, ad rudes, ad fœminas, ad Principies quod ad Principatus bona, fiscique ad absentes Reipublicæ causa, ad constitutos in vinculis, aut in hostium potestate, aut alio impedimento ita detentos, vt non potuerint res suas repetere. Et etiam conceditur maioribus ætate, quando pręscriptio fuerit decem, vel viginti annorum, modo probent omnimoda ignorantia ipsorum, aut saltem probabili factam fuisse præscriptionem. Conceditur autem omnibus præfatis dicta restitutio per quatuor annos postquam sciuerint contra ipsos fuisse factam.

DVBIVM XXVII.

An Præscriptioni possit renunciari.

[134] MInime potest. Quia iuri publico nemo potest derogare. *l. Ius publicum, ff. de pactis:* At præscriptio inducta est prin. cipaliter ob publicum bonum, ne, inquam dominia rerum incerta sint. Ergo nullus potest pręscriptioni renunciare, sic *Bart. ad l. Nemo potest, ff. de legat. 1.* Gregor. Lopez *l. 1. titul. 29. p. 3.*

[135] Potest planè. Quia ea renunciari possunt, quę primo spectant priuatorum commodum, & secundariò bonum publicum, vt tradit Glossa ab omnibus recepta *ad cap. de causis de offic. de legat.* At pręscriptio primo spectat pręscribentium fauorem, & secundario, ac incidenter ius publicum. Sicuti quęlibet alia lex quę bonum priuatum spectat, renunciari potest tametsi respiciat simul bonum publicum: quia hic secundarius respectus à lege separari non valet. *C. Erit autem lex. dist. 4. leg. 1. § 2. ff. si quis in conscribendo. C. de pactis.* Ita Dynus *ad l. Nemo potest* Iason *ibi. num. 80. & in 2. lect. numer. 111.* Ripa *numer. 105.* Alciat. *rubric. de præscrip. numer. 22.* Gutierrez *in repet. ad l. Nemo potest. num. 470.* Palaus *de iust. tract. 31. d. vni. pun. 21. §. 1. n. 6.*

[136] Eiusdem mentis sum, iudicans huic setentię non obstare *legem de die, ff. de pactis dotalibus.* Vbi non permittitur pactum, quo dos mulieris deterior fiat, tametsi causa dotis & vtilitatem priuatam, & communem rescipiat; ne inquam mulieres sint indotatę *lege 1. ff. soluto matrimonio.* Quia vt apte respondet Gutier. *citatus num. 473.* in causa dotis vtilitas publica à priuata separari non potest: at in pręscriptione potest planè Quippe vtilitas publica pręscriptionis est ne rerum dominia incerta sint: at posito pacto, nè pręscribatur aliqua res Dominium illius incertum non manet, vtpote pręseruatum primo possessori: illud vero certius est, renunciari posse ne ius executiuum decennio pręscribatur, vti concessum est *l. 63. Tauri, quæ est hodie l. 6. titulo 14. l. 4. nouæ collect.* quia per huiusmodi renunciationem non manet Dominium rei incertũ.

DVBIVM XXVIII.

An circa præscriptionem rerum mobilium Romana Ecclesia gaudeat aliquo priuilegio.

[137] CErtum est, mobilia priuatorum possessione triennali cum titulo pręscribi: sine titulo autem triginta annorum spatio pręscribuntur etiam aduersus Ecclesiam. Molina *tract. 2. d. 68.* Lessi *l. 2. cap. 6. dub. 7. argumento l. 3. C. de præscrip.* si enim ibi cauetur immobilia pręscribi triginta, annorum spatio: tacite supponitur, mobilia eodem pręscribi debere, cum pręscriptio immobilium sit difficilior. Dixi *Etiam aduersus Ecclesiam,* nam cum in hac pręscriptione mobilium nullum reperiatur ei esse concessum priuilegium, eius pręscriptio priuatorum præscriptione est regulanda. Quæsierim autem, num in hac præscriptione, seu vsucapione rerum mobilium Romana Ecclesia aliquo priuilegio gaudeat.

[138] Gaudet quidem; necessaria namque est contra eam centum annorum præscriptio. Quia in Authentic. *Quas actiones C. de sacros. Ecclesiis dicitur. Quas actiones aliàs decennalis, aliàs vicennalis, aliàs tricennalis præsciptio excludit. Hæc si loco religioso competant, quadraginta annis excluduntur vsucapione triẽnij vel quadriennij in suo robore durantibus, sola Romana Ecclesia gaudente centum annorum spatio.* Et quia *cap. Cum vobis, 14. de præscrip.* absque vlla distinctione rerum mobilium, & immobilium, dicitur *Contra Romanam*

[21] *Ecclesiam non nisi centum annorum præscriptio locum sibi vendicat.* Vbi olossa *v. centum* ait: *Hæc præscriptio obtinet in rebus, & possessionibus.* indicat his verbis mobilia ac immobilia comprehendere. Sic Panomit. *ad Cod. cum dilecta, 4. de confirm. vtili, vel inutili, v. possessiones* Syluestr. *v. Præscriptio. 1. num. 7.* Lessi. *lib. 2. cap. 6. dub. 7. numer. 22.* Couar. *ad reg. possessor. p. 2. §. 2. n. 5.*

[139] Nono Romana Ecclesia circa hoc priuilegio gaudet. Quia nec ex præfata Authent. aut *cap. cum vobis* colligi hoc potest priuilegium. Nam exceptio illa facta in Anthent. si attente consideretur, non fuit exceptio ab vsucaptione, sed ab illis actionibus, quæ si religioso loco competant, quadraginta annis excluduntur. Quod inde probatur, quia ea exceptio deducta est ex *Nouella 9.* Iustiniani, quæ de præscriptione longissimi temporis loquitur: non igitur extendenda est ad vsucapionem breuis temporis. Ita Glossa *ad Auth. Quas actiones* Mol. *tr. 2. d. 68.* Palaus *de iust tr. 31. d. vnio. pun. 22. §. 11. nu. 5.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 1. c. 8. num. 25.* Sanchez *l. 2. Decal. cap. 23. numer. 96.*

140 Primam sententiam valde probabilem esse reor, sed probabiliorem secundam esse iudicarim. Quia si exemptio illa Authenticæ vsucapionem rerum mobilium comprehenderet, vix aduersus Romanam Ecclesiam posset esse vsucapio, cum rarò vel nunquam res mobiles centum annorum spatio persistant. Et forte ob hanc causam dixit Imperator, vsucapione trienij vel quadriennij præscriptione in suo ordine durantibus; quasi nihil voluerit in hac vsucapione mutare. Et licet in *cap. cum vobis, de præscrip.* dicatur, contra Ecclesiam Romanam non nisi centum annorum spatio præscribi, id intelligio de vero præscriptione, quæ immobilibus competit, non de præscriptione mobilium quæ in iure præscriptionis nomen non propriè fortitur, sed vsucaptionis.

DVBIVM XXIX.

An probat immemorali præscriptione, censeatur, probata centenaria præscriptio.

141 SVppono, immemorialem præscriptionem à cententia in illius probatione distingui. Quia ad probandam immemorialem præscriptionem, necessarium est, vt testes deponant, se ita semper vidisse, & à senioribus, ac maioribus audiisse, semper ita factum nec accidisse contrarium, huiusque rei publicam esse famam apud eos, qui rem nosse poterant. Glossa communiter recepta attestante ad *cap. 1. de præscript. l. 6.* & *ad c. Quid per nouale, de verb. signific.* Testes autem de hac præscriptione deponentes debent quadraginta supra octa annorum ætatem explere, vel quinquagenarij existere, alias enim non apte indicare possunt, quid illis quadraginta annis fuerint actum. Couarruuias *ad reg. possessor. p. 2. §. 3. num. 7.* Mol. *tr. 2. d. 76.* E contra rerò præscriptio centenaria probari potest tùm scriptura testante traditionem rei, vel eius possessionem. Abbas *ad c. cum nobis, col. 2. de præscrip.* Item probari poterit per testes qui aliquot annos post centum excesserint, nam vt probat Couarruuias *num. 8.* optime potest quis testificari de iis, quæ ante pubertatem vidit nisi in iure contrarium requiratur, vt in materia testamentorum requiratur, vt in materia testamentorum requiritur. §. *tesies insuit. de testam.* Quæsierim autem, num probata immemoriali præscriptione, centenaria probata censeatur,

142 Non censetur centenaria præscriptio probata, eo quod immemorialis probetur. Quia ad probationem immemorialis non est necessaria probatio centenarię possessionis: sed sat est, si probetur, semper ita visum, & auditum esse illiusque publicam esse famam, cum tamen ad probationem centenariæ præscriptionis determinata, ac manifesta probatio centum annorum requiratur. Sic Glossa *ad c. cum nobis de præscript.*

143 Probata immemoriali præscriptione centenaria pręscriptio probata censetur. Quia immemorialis probatio necessario continet, ne contrarium visum, auditumve fuerit citra centum annos ad minus ante litem motam; Ergo tacite & virtualiter immemorialis probatio centenariam continet. Ita Couarruuias *ad reg.* Possessor. *p. 2. §. 3. numero 9.* Molina *de primogen. l. 2. cap. 6. num. 47. & 48.* Alexand. *cons. 16. l. 5. num. 16.* Palaus *de iust. tract. 31. d. vn. puncto 22. §. 12. n. 10.*

144 Verius hoc puto, ac confirmo ex *cap. cum Apostolica, de iis, quæ fiunt à Prælato.* Vbi probans possessionem immemorialem in exigendis decimis, censetur eas ante Concilium Lateranense

possedisse. Præterta quoties ius pręscribenti resistit, non satis est ad præscribendum centenarię possessionis probatio absque titulo, bene tamen sufficit immemorialis, vt colligitur ex *cap. 1. de præscript. in 6. c. super quibusdam §. præterea, de verbor, signif.* Ergò probatio præscriptionis immemorialis eminenter continet centenariam, eaque potior est.

DVBIVM XXX.

An ex causa probabilis ignorabtiæ, maioribus concedenda sit in integrum aduersus præscriptionem restitutio.

145 COncedenda est. Quia *lib. 1. ff. ex quibus causis maioribus in integrum restituatur.* Postquam Iureconsultus retulit aliquit causas ob quas ex prætoria æquitate concedenda esset maioribus restitutio, subiungit; *qualia mihi iusta causa esse videbiturm in integrum restituam.* Ex quibus verbis colligo, quamlibet causam Iudicis arbitrio probabilem, sufficientem esse, vt maioribus restitutio concedatur. Sic Panormit. & Felin. *ad c. vigilanti de præscript.* Iason, Barthol. Alex. & alij quos refert ac secquitur Couar. §.*3. num. 1.* Pineal. *in Authentic. Nisi triocennale, num. 58. Cod. de bonis maternis* Boër. *decis. 39.* Sarmien. *select. l. 2. c. 10.* & alij communiter.

146 Minimè est maiorbibus concedenda restitutio aduersus peractam præscriptionem concede**[22]** non debet nisi quatenus iure ipso sufficienter colligatur: at ob causam ignorantię non colligitur ex iure maioribus, imo nec minoribus, aut Ecclesiæ restitutionem concedi, quin potius contrarium non leuiter infertur. Probo ex clausula illa generali: *si qua alia causa mihi esse videbitur in integrum. restituam.* Vnde non colligitur, ignorantiam comprehendi posse, sed aliam causam extrinsecam similem illis, quas aliam causam extrinsecam similem illis, quas retulerat; tum quia pronomen. *Alia* regulariter implicat præcedenti qualitatem, argumento *leg. si fugitiui, Cod. de seruis fugitiu. & ibi* Glossa, & satis indicatur *in l. 1. §. si quis propter ff. de itinere, actuque priuato.* Vbi ait Consultus, *si quis propter inundationem vsus non sit itinere, actuque hoc anno, cum superiore vsus sit potest repetita die hoc interdicto vti per integram restitutionem, ex illa parte edicti, si qua mihi iusta causa videbitur.* En qualiter illa clausula generalis non ad ignorantiam, sed ad inundationem contingentem refert. Ita Andreas Fachinel. *libro primo controuers. capite. 69.* Palaus *de iust. tractatu. 31. d. vni. pun. 12. §. 17. n. 5.*

147 Cum his à sententia vsuforensi magis recepta recedo, & huic legibus & ratione conformiori adhęreo, videns equidem præscriptionem æque ignoranti, ac scienti nocere, vt constat ex *c. vigilanti de præscript. & l. fin. Cod. de præscript. longi tenpor.* subditur enim ibi ratio ne, si admitteretur scientia, & excluderetur ignorantia altera dubitationis inextricabilis oriretur occasio, cum difficillimum probatu sit, ignorantiam inuincibilem interuenisse. Et quia si ob causam ignorantię restitutio conceditur, vix locus esse potest præscriptioni, cum rarò homines scienter permittant, sua bona, & iura ab aliis occupari, si id valeant impedire.

DVBIVM XXXI.

An si præscriptione per acta, quis domino repetenti rem restituat, putans, se ad id esse obligatum: possit eam ab illo vindicare tanquam indebite datam.

148 SI præscriptione triennali, vel decennali aut vicennali cum titulo quis rem possedit, poterit eam vindicare ab eo, qui indebite dedit. Quia ita statuit lex *si quis emptionis, in principio C. de præscrip. 30. vel 40. annor.* sic Gloss. *ibi,* & Salicet. Bald. *de præscrip. 2. p. 3. q. 6.* Couar. *ad reg. Possessor. p. 3. numero. 1.* At si rem tricenia, vel quadragenia præscriptione absque titulo, bona tamen fide, quis possedit, minime poterit à pristino dominio vindicare: bene tamen ab aliis. Quia prior dominus dominium directum non amisit sic Glossa, Angel. Bald. Salicet. *ad l. si quis emptionis.* Quam opinionem approbat lex *leg. 21. tit. 29. p. 3.* quæ incipit, *y si acaeciesse, perder la nencia della, &c.*

149 Ex qualibet præscriptione legitime peracta ius præscribenti competit, tam aduersus dominum priorem, quam aduersus quoscumque alios. Quia præscribenti Dominium rei præscriptæ adiudicatum est, & à Domino priore ablatum, vt constar ex. *§. 1. instit. de vsucapi & leg. Acquiritur, 2. §. non solum, ff. de acquirendo rerum dominio l. 3. ff. de vsucap. l. Traditionibus, Cod. de pactis cap. Inter memoratos, 16. quæst. 3.* At hoc Dominium donatione, donatione ex errore procedente, nequit præscribens amittere, vtpote quæ non est vera donatio, sed erronea debiti redditio Ergo poterit sic donatum tanquam nulliter donatum vindicari. Ita Abbas *in c. Ad aures, n. 4. de præscrip.* Corneus *cons. 14. col. 6.* Couar. *ad reg. Possessor. p. 3. §. 1. numer. 1.* Andreas Fachin. *l. 1. controu. cap. 70.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 1. cup. 8. num. 23.*

150 Longe verius hoc putarim. Quia communis sententia testatur præscribenti triennio rem mobilem, & decennio, vel vicennio immobilem cum titulo, competere actionem vindicationis rei aduersus priorem Dominum: At tricennalis præscriptio bona fide peracta eandem vim habet, vt constat ex *lege si quis emptionis §. 1. Cod. de præscrip. 30. vel. 40. an. nor. & ex cap. Placuit, §. potest. 16. qu. 3.* & tratradit Abbas citat. & Bald. *de præscript. p. 2. q. 2.* Ergo. Tamen in Regno Castellæ ob legem illam regiam 21. censeo priorem sententiam esse præferendam, sic se lex habe: *y si acaeciese perder la tenentia della, puedela demandar à qualquiera que la falle, fueras ende al verdadero dueño della, ca entonces si el señor la cobrasse sin fuerza, è sin engaño, è pudiesse probar el señorio, que auia sobre aquella cosa, no seria tenudo de seladar.* Legendus Gregor. Lopez ibi.

CAPVT VIII.

Circa Vsumfructum.

DVBIVM XXXII.

An vsufructuarius adstringatur, ad inuentarium conficiendum rei in vsumfructum sibi coucessæ, vel etiam cum testator remittit huiusmodi obligationem.

151 CErtvm est Vsumfructuarium adstringi ad inuentarium rei sibi in vsumfructum concessæ conficiendum, vt probat *lex 1. §. recte, ff. de vsufructu.* Quia cognosci non poterit, an vsufructuarius re sibi concessa recte vsus fuerit, eamque interim proprietario nequibit reddere finito vsufructu, nisi cum ab illo acceperit rem vtendam descripserit. Quæsierim autem an vel testator remittere possit huius inuentarij con fectionem?

152 Nec testator potest remittere. Quia id esset in illius, cui est proprietas adiudicata, pręiudicium. Sic Iason *cons. 40. numer. 2. lib. 1.* Paulus de Castro *consil. 221. volum. 2.* Pinel.**[23]** *de bonis maternis leg. 1. p. 2. numer. 76.* Boëri. *decis. 61. num. 12.* Iul. Clarus *l. 3. recept. sentent. §. testamentum, quæst. 66.* Menchaca *de successi. creat. §. 10. num. 668.* Gutierrez in *repet. l. Nemo potest, ff. de legat. 1. num. 415.* Quod adeo verum Rolandus à Valle existimat *cons. 92. num. 17. vol. 1.* Boër. *vbi. sup.*& Gutierrez *n. 416.* vt etiamsi testator inhibeat vsufructuario inuentarij confectionem sub pœna à conficiendo eo non excusetur; sed illam inhibitionem & pœnę appositionem nullam esse.

153 Facta à testatore hac remissione, non est obligatus vsufructuarius ad inuentarij confectionẽ Quia *lege l. Cod. de vsufructu & lege scire debetis, Cod. vt in possessor. legator.* cauetur, non posse vsufructuario remitti cautionem de vtendo bonis, arbitrio beni viri, ne delinquendi detur occasio: non autem ibi probatur, inuentarij confectionem remitti non posse, cum sit res omnino distincta. Pręterea hęredi grauato, & tutori remitti potest inuentarij confectio, vt pluribus probat Parisius *cons. 68. num. 54. lib. 2.* Couar. *c. 1. de testam. num. 17.* Molina *cap. fin. num. 14.* Ergò vsufructuario remitti poterit, vtpote qui minori obligatione adstringitur ad reddendam rationem rei, ex qua vsumfructum recipit. Ita Molina *de primog. l. 1. c. 21. t.n. 15.* Palaus *de iust. tr. 31. d. vnic. pun. 23. §. 2. n. 3.*

154 Cum his opinor. Nam si attente consideretur obligatio, quam vsufructuarius habet confisciendi inuentarium, potius est ex quadam honestate, & æquitate, quam ex rigorosa lege & obligatione, quia *l. 1. §. recte. ff. de vsufructu quemadmodum caueatur,* vbi hæc obligatio indicitur, inquit, recte Dominium & vsufrùctuarium facturos, si in scriptis redigant, quæ bona snut fruenda. Vbi Glossa *v. Facient.* id intelligit de consilio, non de præcisa obligatione. Cui explicationi Molina *citatus ad c. fin.* n. 9. videtur annuere.

DVBIVM XXXIII.

An ti, qui non potest fideiussores inuenire eo quod inops sit, vel forensis, debeat, vsusfiuctus concedi ex sola iuratoria cautione.

155 CErtum est, obligari vsufructuarum, si requisitus à proprietario, vel ab eo, ad quem vsusfructus deuenire debet, fuerit, cautionem præstare, quod re sibi in vsumfructum vtetur, & fruetur, sicuti vir bonus, ac prudens ea re, si propria esset, vteretur, & frueretur. Hæc autem cautio, seu satisdatio, quam vsufructuarius dare tenetur, est fideiussoria, aut pignoratoria; aliàs non satis erit consultum proprletario, vel iis, cuius vsusfructus deuenire debet, vt docet Glossa *l. 4. v. Boni viri, ff. de vsufructu* Bald. *ibi, n. 8. Paul. n. 3.* Tiraquel. *de vtroque retractu, tit. de retractu munic §. 1.* Hinc quęsierim an ei, qui non potest fideiussores inuenire, nec pignus dare, quia inops est, vel forensis, debeat ei vsusfructus concedi ex sola iuratoria cautione.

156 Cõcedi non debet. Quia plures sunt leges non ad mittentes iuratoriãcutionẽ, cum satisdatio ex igi tur. *l. Filiusfã. §. diuis. ff. de leg. 1. l. 1. Cde tutore, vel curatore, qui satis non dedit.* Sed præcipue *l. 7. ff. vsufr. quemadmodum caueat.* Sic Glossa *ad l. 4. v. Boni viri, ff. de vsufructu.* Odofred. *ibi.* Bad. *n. 8.* Salicet. *col. 1.* Paul. *n. 3.* Tiraquel. *de vtroqire retractu, n. 120.* Accursi. *ad l. 4. C. de vsufructu* Bertrand. *consil. 144. l. 1.* Roman *cons. 439. n. 10.* Iason *ad l. 1. n. 23.* Socinus senior. *ibi, n. 22. ff. qui satisdare cogantur.*

157 Debet concedi. Quia lex *Cum non facile, ff. si cui plusquam per legem falcidiam. & lex 1. §. super peculio. C. de assert. tollendo, & Authent. Generaliter C. de Episc. & cler. & §. sed. hodie, inst. de satisdat.* cauent, cantionem iuratoriam sufficientem esse, cum fideiussoria præstari non potest. Ita Barthol. *ad l. 1. & 4. C. de vsufr.* Guid. Papa *decis. 189.* Ioan Immol. *ad l. Cum non facile, n. 2. & 3. ff. si cui plusquam per legem Falcid.* Portius *l. 3. commun. concl. ampliat. 8.* Pinel. *ad. l. 1. C. de bonis maternis p. 2. n. 79.* Andr. Gail. *l. 2. obser. 47.* Molina *tr. 2. d. 7.* Gutier. *in repet. l. Nemo potest, n. 300.*

158 Hæc mihi sententia, probabilior videtur, quia communior. Et quia ipsemet Fachineus *l. 7. & vlt. ff. vsufructuar. quemadmodum caueat,* fateor, cencedentes proprietario rei vindicationem, non loqui in euentu, quo fideiussio reddatur impossibilis. Addo, solùm concedere hanc vindicationem, si cautio nulla detur, non autem si detur cautio iuratoria, cum alia dari nequat, *Lex* verò *Hac edictali* non loquitur in casu vsusfructus, sed in tutela; in qua non est mirum cautionem iuratoriam non admitti. Præterquam quod inibi est sermo de rebus mobilibus, quæ cum æstimatæ accipiendæ sint, & cum obligatione æstimationem reddendi, consonum erat fideiussionem exigi. Demum nihi persuadet, cautionẽ iuratioriam sufficientem esse, cum fideiussoria nequit dari *lex l. §. super peculio. ff. de assert. tollen.* ibi: *sin vero re vera datio eius impossibilis ei sit, hoceque Iudici manifeste ostendatur iuratorie cautioni committit.* Quid apertius? Cum autem dubium est, an hæ cautio sufficiat, vt vsufructuarius recte remisit administraturus, sequestrum indicendum esse probat *lex Postquam, §. Imperator, vers sed si nec ipse, ff. vt legat. vel sideicommis nomine caueatur.*

CAPVT IX.

Circa Possessionem.

DVBIVM XXXIV.

An ex eo, quod cohæres tibi cedat partem hæreditatis, censearis, illius habere possessionem.

159 PRæmitto veram apprehensionem necessariam esse ad comparandam rerum vacantium possessionem ex decisione *leg. 1. ff. de acquir. possess. & leg. naturaliter. §. illud, de acquir. rerum* Dominio Item ad comparandam possessionem rerum,**[24]** quę à priori Domino non conceduntur, semper requiritur apprehensio vera. Vt Domus, præ dij, fundi inegrè quis possessionem habeat non est opus, omnes eius partes inrrare, sed satis est, si aliquam eius partem intret, animo totum fundum possidendi, *lib. 3. ff. de acquir. poßess.* Quod si Dominus, prædia, ac fundus distincti sint, vel quia discontinui, vel quia diuersis nominibus nuncupantur, non est satis vnius possessionem accipere, vt omnes quis possidere censeatur: sed debet necessario intrare, & illius possessionem apprehendere. *l. Caius Seius §. Titius, ff. de legat. 20.* Quæsierim vero, si simul cum alio esses institutus hæres, & diuisa in partes hæreditate, adires possessionem partis tibi competentis, alter vero cederet hæreditati: an eo ipso censearis omnis hæreditatis possessionem assecutus?

160 Censeris quidem. Quia facta cessione omnis hæreditas tibi accrescit; Ergò & possessio; maxime cum possessio in vna parte hæreditatis extendi possit ad aliam partem eidem accrescentem; in possessione enim ius accrescendi debet admitti *argum. leg. Quod in eo ff. de acquir. possess. & ibi* Glossa. Sic Curtius iunior. *lege vnic. n. 49.*

161 Minimè censeris omnis hæreditatis assecutũ fuisse possessionem. Quia pars illa hæreditatis quæ accrescit, omnino est distincta, ac diuisa ab ab ea, quam primo possedisti. Ergo prima possessio ad eam extendi non potest, sicuti non extẽditur possessio vnius domus ad alterius distinctæ possessionem. Ita Baldus *ad l. illam vnic. n.* 3. Sebastiam. Sapia *ibidem numero 63.* Antonius Gomez *ad leg. 45. Tauri, n. 104.*

162 Magis hæc mihi placet opinio. Cui non obstat. ab alio cessione facta, tibi integram competere hæreditatem, quia id prouenit ex eo, quod hæreditatis titulus vnicus iam sit, & indiuisibilis; at titulus possessionis diuisibilis estiuxta rerum possessarum diuersitatem. Possessio autem vnius partis ad partem accrescentẽ per continuationem extenditur, non tamen ad partem quæ solo titulo Domininij accrescir.

DVBIVM XXXV.

Possessio sufficienter probatur, vnico teste.

163 CErtum est possessionem probari, si testibus, vel instrumento probatus fuerit actus quo inducitur, siue fuerit realis, siue fictus, vt in comperto est apud omnes. Neque ad plenam ac perfectam possessionis probationem requiri, vt testes deponant de eodem actu possessionis eodem tempore exercito sed sufficere, si tempore distincto fuerit comprobatus, nempe si vnus tostis deponat, se vidisse Antonium possessionis actus tempore exercer; & alius testis deponat alio tempore diuerso vidisse. Glossa *ad leg. ob. cermen. §. fin. ff. de testibus.* Bartholus, & Baldus *ibidem* Imò & si testes deponant de actu distincto, ac dinerso tempore exercito, satis

esse ad probandam plene possessinoem; nempe si vnus testis deponat de seminatione, alter de collectione fructuum, alius de mercede, ac pensione percepta, & sic de aliis actibus. Quia esto sint testes singulares in probandis actibus, sunt tamen contestes in probanda possessione, quæ omnes illos actus comprehendit, Glossa *ad l. Actor, C. de probation.* Baldus *ibi, num. 4.* Salicet. *num. 5.*& alij, quos refert & sequitur Anton. Gomez *ad l. 34. Tauri, num. 193.* Iam requiro, vtrum possessio vnico teste valeat aliquando comprobari?

[164] Valet quidem. Quia testis vnicus tanto potest curiæ honore præfulgere, vt singulare eius testimonium superet plurium testium depositionem. Sic plures Doctores relati à Mascardo *de probationibus vol. 3. concl. 1198.* Quam sententam Palaus *de iust. tract. 31. de vni. pun. 24. §. 5. num. 2.* Veram esse existimat, dum contrariam veriorem appellat.

Minime valet. Quia ad *caput licet de testibus*[165] ait Pontisex, *licet plures sint causæ plures quam duos exigant testes, nulla tamen est causa quæ vnius testimonio, quamuis legitimo, terminetur.* Ita Afflictis *decis. 364. num. 5.* Pontan. *de spolio l. 2. num. 100.* Andre. Gaill. *l. 1. obseru. 7.* Fachin. *l. 8. controu. c. 16.* Palaus *citatus.*

[166] Hoc longe probabilius esse existimo. Quia vt ait Consultus *l. 8. C. de testibus testimonio vnius, etiamsi præclare curiæ honore præfulgeat credendum ex obl. gatione non est.* Ex obligatione quidem ait, vt innuatæ ex æquitate posse credi ad possessionis probationem, modo non contradicat aliquis, ad quem res possessa pertinere videatur.

DVBIVM XXXVI.

An fructus tum pure naturales, tum mixtos antequam præscribantur. & bona fides desit, sit acquiras, vt si iterum consumas debeas, domino reddere.

[167] DIfficilem faciunt resolutionem varij textus, qui videntur pugnantia docere Nam *lex Fructus, 45. ff. de vsuris, de*notat mere naturales furctus restituendos esse, secus mixtos: inquit enim, *Fructus percipiendo vxor vel vir ex re sibi donata suos facit illos tantum, quæ suis operis acquisierit, veluts serendo. Nam si pomum decerpserit, vel ex sylua ceciderit, non sit eius, sicut nec cutuslibet bonæ fidei poBessoris, quiæ non ex facto eius hic fructus nascitur.* E contra vero *lex Bonæ fidei ff. de acquirit. rerum Dominio.* indicat omnes fructus possessoris esse, *Bonæ fidei possessor non dubie percipiendo fructus etiam ex aliena re suos interim facit, non tantum eos, qui diligentia & opera eius prouenerunt, sed omnes, quippe qui quo ad fructus loco domini pene est.* Propter hæc in varias sententias diuisi sunt Doctores. Eorum placita recenseo.

[168] Fructus rei industriales sibi animo acquirit bonæ fidei possessor, secus naturales. Quia *lex fructus,* manifeste distinguit inter fructus pure naturales, & mixtos, & hos acquiri censet possessori bonæ fidei, non tamen illos, quod non ex facto possessoris nascantur. Sic**[25]** Glossa *ad c. Grauis de rest.* Hostiẽ.*ibi, n. vlt.* Card. *n. vni* Salic. Angel. Alex. Fulgos. & alij plures citari à Sanch. *l. 2. decal c. 23. n. 67.* Omnes fructus siue naturales siue mixti possessor bouæ fider lucratur ex titulo oneroso, secus si titulo lucratiuo possideat, tunc enim industriales tantum lucratur, non autem purè naturales. Quia *lex Fructus* negans possessori bonæ fidei fructuum purè naturalium acquisitionem loquitur de possessore bonæ fidei ex donatione ibi donata, ac proinde ex titulo lucratiuo. Lex verò *Bonæ fidei* loquitur de possessore

ex titulo oneroso, scilicet emptionis, *ibi Emptor.* Sic Curt. Brug *l. 2. coniect. ad fin. c. 44.* Lorisorhus *ex fruct. excom. 47. & 48.* & probabile putat Reb. *l. 2. de rest. q. 4. n. 9.* Omnes fructus tam naturales, quam mixtos lucratur non absolutè sed ad tempus, nimirùm dũres euicta non fuerit. Quia lex Bonæ fidei statuit: *Interim fructus suos facere,* sic Menoc *de recup. posses. 15. n. 180.*& Cuiac *in annot. § si quis à non domino v. pro cultura* illam particulam: *Interim* exponunt.

[169] Possessor bonæ fidei omnes fructus rei industriales cõparat, naturales verò si tirulum legitimũ habeat. Quia ex *bonæ fidei,* bonæ fidei possessori omnes fructus conceduntur. Et lex *Qui scit. §. vlt. ff. de vsuris,* inquit: *bonæ fidei possessorin percipiẽdis fructibus id iuris habet; quod Dominis prædiorum tributum est* Ergo non solum fructus sed puri naturales, de quibus in his legib. sermo fit, bonæ fidei possessori acquiruntur, Ita Abbas *ad c. Grauis, n. de rest.* Ant. *ibi n. 12.* Anchar. *n.* 8. Beroi. *n. 23.* Couar. *l. 1. var. c. 3. n. 6.* Gutier. *de expensis, c. 23. n. 35.* Spino *spec. testum. glos. 23.* Sanch. alijs relatis, *l. 2. Decal. c 23. n. 68.*

[170] Primæ partis sententias omnes probabiles esse iudico, hanc verò longe probabiliorẽ. Quam quidẽ possem confirmare ex *l. in pecudum ff. de vsur. & ex l. 4. lana. ff. de vsucap.* queis idem asseritur. Nec nostræ resoutioni obstat *l fructus,* quæ denegat acquisitionem fructuum naturalium, quia intelligi debet de tali bonæ fidei possessore, qui sit vxor: vel vir, hic enim titulum legitimum nõ habet, cum donatio inter coniuges sit reprobata, vel intelligi debet de bonæ fidei possessore, qui obligatus sit ad restitutionẽ fructuum etiam bona fide perceptorum iuxta *l. indebiti. 15. ff. de condict. debiti.* Nec item obstat. *d. § si quis à non Domino,* quia argumentum à contrario sensu nõ est firmum, maxime cum oppositum iure decisõ fuerit. Et licet in aliquibus suprà relatis legibus nulla tituli mentio fiat, id supponendum est, vt textus, qui videntur oppositi, concilientur, præterquam quod rationi est consonum, vt fructuum naturalium dominium Dominio rei debitum possessori bonæ fidei non acquiratur, nisi titulo iuris sit munitus.

DVBIVM XXXVII.

An possessor bonæ fidei teneatur, fructus mixtos consamptos antè tempus præscriptionis Domino restituere si agnoscat, rem à quæ prouenere, alienam esse.

[171] COmmune Doctorum est placitum possessorem bonæ fidei in hoc casu restituere debere omnes fructus pure naturales, si locupletior factus est. Quia hi fructus naturam rei sequũtur, vnde cum res ipsa si consũpta fuit restituenda est, quatenus ex eius consumptione factus quis fuerit locupletior, ita etiam hi fructus debent restitui. Mol. *tr. 3. d. 79. Val. 2. 2. d. 5. q. 6. pun 3.* Les. *l. 2. c. 14. dub. 2.* Sanch. *l. 2. Decal. 6. 23. n. 75.* Quæsierim verò, num fructus mixtos seu ex industria partos teneatur bonæ fidei possessor restituere, licet ex eis ditior fuerit effectus, cum agnoscit, rem, à qua prouenerunt, esse alienam?

[172] Tenetur quidem ea ex parte, qua ex eorum consumptione ditior factus fuit. Quia pingens in aliena tabula bona fide, obligatus est, æstimationem Domino tabulæ reddere, non obstante quod tabulæ factus fuerit Dominus, § *si quis in aliena tabula, inst. de rer. diuis.* Eo quod re aliena factus est ditior. Cum ergo fructibus alienis ditior fuerit factus illos restituere debet:

non obstante illorum dominio, & industria apposita ad rei fructificationem. Sic Les. *cit.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 2. c. 3. n. 7.* Mol. *to. 2. d. 569.* Sayr. *in claui, l. 10. tr. 2. c. 2. n. 2.*

173 Non tenetur possessor bonæ fidei fructus cõsumptos testituere, etiamsi ob eorum consumptionem ditior sit factus. Quia dubium esse non potest iure positiuo possessorem bonę fidei eximi posse ab obligatione restituendi huiusmodi fructus consumptos, si enim iure sic disponente concessum est ei illorum dominium, quod aliàs iure naturali domino rei competebat, potuit sic concedi absue præfata obligatione. Quod autẽ fic factum sit mihi persuadet textus *in l certum, C. de rei vindicat.* à contratio sensu, vbi solùm fructus extances cauet restituendos. Ergo non consumptos. Ita Glos. § *si quis à non Dominio, inst. de rer. diuis. & l. ex diuerso, ff. de rei vindic. & C. Grauis, v. Fructus, de rest. spoliator.* Ant. *ibi, n. 12.* Card. *n. vni.* Imol. *num. 4.* Pinel. *ad l. 2. C. de reseind. vend.* Sanch. *citat.* probabile existimat.

174 Ego quidem hanc sententiam probabilem etiam duxerim. Quia praxi receptum est, teste Sanch. possessorem bonæ fidei ad fructus perceptos, & consumptos ante litis contestationem non condemnari iuxta *l. 4. ff. de acquir. rer. domin.* At si possessor bonæ fidei obligationem haberet hosce fructus restituendi, peti ab eodeberent. Forum autem conscientiæ exteriori est conforme, cum falsæ præsumptioni non innititur: Ergo cum inforo externo censeatur deobligatus ab hac restitutione bonę fidei possessor, etiam in foro conscientiæ deobligatus censeri debet. Cæterum primam sententiam vtpotè communiorem, & naturali conformiorẽ iuri teneo, tuendamque ac consulendam iudicarim. Quia locupletari non debet quis cum alterius iactura *reg. 48. de reg. iur. in. 6.* At si possessor bonæ fidei non teneretur restitnere fructus consumptos quorum occasione locupletior est factus, cum iactura veti Domini, cui sunt debiti illi fructus, fieret locupletior. Haud igitur est admittendum.

DVBIVM XXXVIII.

An possessor, qui à priucipio fuit bonæ fidei, postmodum mala superueniente, possit licitè, rem alienam, ac eius fructus retinere.

175 POtest quidem retinere quousq; fundus officio iudicis euctus sit. Quia interim fructus suos**[26]** secit, reuocabiliter tamen, ideoque & si mala fides superueniens præscriptionem impediat, non tamen fructuum acquisitionem. Patet ex *l. Qui scit, ff. de vsur.* vbi Iulian. inquit, *Bonæ fidei emptor sciuit, & ante quam fructus perciperet, cognouit, fundũ esse alienum, an perceptione suos fructus faciat, quæritur? Respondi: Bonæ fidei emptor quoad fructus percipiendos intelligi debet quandiu euictus fundus non fuerit. Nam, & seruus alienus, quam bona fide emero tandiu mihi ex re mea, vel. operis suis acquirit, quamdiu euictus non fuerit.* Non igitur mala fides obstat fructuum acquisitioni, acretentioni itinerum dum res euicta non est. Sic Glossia ad l. *Et ex diuerso, ff. dei rei vindic.* Imola *c. Grauis, de rest. spoliat. n. 7.* Anch. *n. 11.* Beroins *n. 36. Faber §. si quis à non domino. §. 1. & vlt. inst. de rer. diuisi.* & alij relati à Sanch. *l. 2. Decal. c. 23. n. 149.*

176 Non potest stante mala fide verè propriè nec rẽ, nea; illius fructus retinere, sed domino sunt reddenda euictione minimè spectata. Quia *l. Qui bona fide 23. ff. de acquir. rer. domin.* inquit Panius *Tamdiu acquirit ei quamdiu bona fide seruit. Cæterum si cœperitscrie hunc alienum*

esse, vel liberum, videamus, an ei acquirat? Quæstio in eo cst, vtrum inituum spectemus, an singula momenta; & magis est, vt singula momenta spectemus. sentit ergò consultus, ab eo momẽto, quo cognoscitur, res aliena esse, possessorẽ illius in mala fide cõstituit. At malæ fidei possessor nec rẽ nec fructus potest retinere: esset enim fur, & aliem vsurpator. Ita Io. Garcia deexpens. *c. 23. n. 13.* Menoch. *de recuper. posses. rer. 15. n. 592.* Sayr. *inclaui, l. 10. ir. 2. c. 2. n. 2.* Nauarra *de rest. l. 3. p. 4. c. 4. dub. 1. n. 144. Moli. te. 2. d. 566. & to. 3. p. 2. d. 715. n. 1.* Rebel. *de iust. p. 1. l. 2. q. 5. n. 9.* Sanch. *l. 2. Decal. c 23. n. 152.*

177 Hoc planè tenendum. Quod ex *cap. si virgo 34. q. 2.* confirmo ibi: *Tamdiu quisquam bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienũ. Cum verò scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc mala fidei possessor perhibebitur.* Quid apertius.

DVBIVM XXXIX.

An cum incrementum rei prouenit ab extrinseco, possessor male fidei satis faciat, rem similem reddens, si eo tempore Dominus consumpturus non esset.

178 QVæstio est, quid restituere quis debeat, si rem mala fide acceptam, vel retinentem vendidisset, aut consumpsisset tempore incrementi: v. gr. cum equus robustus erat vel cum triticum valebat 15. vendidit, aut consumpsit, tenetur nè incrementum Domino reddere, an fatisfaciet reddendo tantumdem tritici eiusdem qualitatis, & bonitatis ac fuit, & similẽ equum ac erat ab illo sublatus? Certum mihi, cum res ab intrinseco habet incrementum, & valorem, non satisfacere, si reddat pretium illius secundum statum, quem habuit, cum ab eo sublata fuit: sed necessariò reddendam esse iuxta statum, ac valorem tempore venditionis, aut consumptionis existentem. v. gr. furatus quis est pullum equinum, creuit, factus est robustus eo tempore interfecit, vendidit, vel donauit: tenetur planè reddere quanti tunc æstimabatur. Quia ipse, eiusque æstimatio Domino competebat. Quid si incrementum rei ab extrinseco proueniat, vt contingit in pecunia, tritico, oleo, vino, alijsque funcitonem recipientibus satisfacit ne quis rem similem reddens.

179 Satisfacit plenè reddendo aliam similem, rem, acfuit illa, quam assumpsit, aut illius æstimationem, secundum præsens restutionis tempus, modo dominus crementi tempore rem non esset consumpturus, sed tempore decrementi, idque constaret. Quia vendere triticum hoc vel illo tempore, industrie, ac diligentiæ venditoris tribuendum est: At ex tali venditione prouenit incrementum: Ergo incrementum furi, & non domino-competet, vtpotè quod illius industræ est fructus. Sic Mol. *to. 3. d. 725. concl. 3. & 4.* Les. *l. 2. c. 12. dub. 16. n. 105.* Nauarr. *de rest. l. 4. c. 1. n. 37.* Laym. *l. 3. tr. 2. c. 4. n. 6.* Vasq. *de rest. c. 5. dub. 12.*

180 Non satisfacit, sed obligatus est, incrementum illud ex re vendita, vel donata perceptum domino restituere, etiamsi dominus non esset illud percepturus, sed consũpturus rem tempore dectementi. Quia res tempore, quo carius venditur domini est, vt constat. Ergo omnis eius æstimation ac melioratio ad dominum pertinet. Nam pretiũ rei est ipsa res æquiualẽter, at tenetur ille rem in illo statu reddere: Ergo si eam assumpsit, vel vendidit, æstimationem eius reddere tenebitur. Quod si detineat, iniustus est, ergo ratione iniustæ acceptionis incrementum reddere obligatur. Ita Gabr. *in 4. dist. 15. q. 2. conc. 2.* Rebel. *de*

iust. l. 2. de rest. q. 6. n. 5. Palaus *de iustis. tr. 31. d. vni. pun. 24. §. 9. n. 9.*& colligitur *ex l. in refurtiua, & l. vlt C. de condict. furtius.*

181 Primam sententiam probabilem admodum esse udico, mihi tamen secundam elegi. Quia pretiũ irei, etiamsi ab extrinseco proueniat, non est fructus industriæ, sed potius rei, imo est æquiualenter res ipsa, licet enim illud incrementum ille nõ petcepisset, nisi venderet non inde inferturesse fructum industriæ eius, sed ad summum industriam esse necessariam conditionem ad fructũ ex re percipiendũ. Necenim pretium propter industriam, sed propter rem ab illo venditam conceditur. Rem expedno; si agum alienum coleres, ac seminares, quem dominus culturus non esset, omnes conueniunt, fructus inde perceptos domino esse reddendos, quia res domino fructificat, tametsi absque tua industria præfati fructus nõ perciperentur. Ergo etsi absque tna industria illud incrementum non haberetur, teneris habitũ domino reddere, quiadatum est pro re ipsa. estq; fructus rei, vel potius res ipsa æquiualenter, non tuæ iudustriæ fructus. Patet hinc primæ sententiæ fundamentum non vrgere. Nam incrementũ illud non est fructus industrie, sed potius rei, tametsti fructus industriæ sit, quod celebraretur venditio eo tempore, quo incrementum illud esset percipiendum.

DVBIVM XL.

An qui rem mala fide possessam in dies crescentem peremit, satisfaciat, restituens quanti tempore absumptionis æstimatur.

182 VErb. gr. interfecit quis pullum equinum, cõbussit segetes, quæ tunc centum valebãt. cum verò**[27]** ad maturitatem peruenirent, valituræ essent 200. sufficitne centum restituere satisfacit, centum restituens. Quia restituit quanti tunc damnum illatum æstimatur. Sic Lessi. *l. 2. c. 13. n. 157.* Addit Sotus *in. 4. quæst. 6. art. 5.* Si crimen commissum est ex negligentia possessorem malæ fidei non obligari vltra id, quod tempore damni segetes valebant. Secus si ex malitia, quia non tenetur dominus eo tempore rem distrahere.

183 Si dominus fundi decreuisset segetes illas seruare vsque ad messem, vti nunquem non decernere assolet, non solum tenetur illa reddere quantum æstimantur, sed quanti ęstimatur spes illas retinendi. Quia in huius priuatione dominus patitur damnum, vtpotè qui iniustè priuatur potentia fructus maturos percipiendi. Ita Medina *C. de restit. q. 6. a. 1.* Sylu. *v. Furtum, q. 16.* Naurr. *de rest. l. 4. c. 1. n. 37.* Vasq. *de rest. c. 5. §. 1. n. 79.* Layn. *l. 3. sect. 5. tr. 2. c. 4. n. 7.* Palao *de iust. tr. 31. d. vni. pun. 24. §. 9. n. 11.*

184 Crediderim equidem ob malitiam non esse amplius restituendum; quam ob negligentiam mortaliter culpabilem. Quia militia non auget damnum, quamuis peccatum augeat, vt solo respondeam. Deinde assero teneri illum malæ fidei possessorem reddere quanti spes segetum æstimatur. Nam si à me surriperes triticum tempore messis, quod seruare decreueram in tempus, quo præsumitur auctiori pretio diuendendum, non satisfaceres, si solueres pretium tritici, quo tempore messis venditur, sed tenebaris lucrum similiter cessans compensare. Porro restitutio facienda non est quanti segetes reseruandę maturę sunt valituræ, sed quanti ętimatur earum spes, quia in huius priuatione iniuria consistit, vti præcitati Doctores aduertunt.

37

[28] LIBER XXXVII. RESTITVTIO.

AGREDIOR, agere de Restitutione, quæ est principalis actus Iustitiæ. Eius expendam naturam, personas ad eam gerendam subijciam, cirunstantias in ea seruandas, causasque ab ea excusantes indicabo. Mox particulatim exprimam, ad quid teneatur, qui proximum læsit in bonis spiritualibus, inbonis corporis, famæ, & fortunæ. Etsi enim plura circa hæ Vol. 5. docui, ad materiæ tamen integritatem nonnulla adhuc pressius indicabo.

SECTIO PRIMA.

De Restitutione receptiores sine pugna sententiæ.

CAPVT I.

Quid restitutio, & quod eius radices

185 REstitvtio *est actus iustitiæ, quo cuique redditur, quod ab eo ablatum, vel acceptum est.* Quatuor hic particulæ continentur. Prima est *Actus iustitiæ.* Iustitia enim quædam est virtus, quæ dirigit hominem, ne quid alterius est, rapiat; & si quid rapuerit, vt reddat. Ob id dicitur, æquabilitatem facere in rebusloquor enim de iustitia commutatiua, cuius actus & operatio quædam est restitutio. Secunda est, *quo vnicuique redditur.* Iustitia enim facit, vt quod alicui debemus, ei demus & hoc dicitur soluere. Agit ertiam, vt quod ab altero accepimus, vel abstulimus, reddamus, id est, iterum in sua apponamus potestate, & talis actus est restitutio. Dupliciter autem alicui redditur aliquid, vno modo cum ipsimet redditur: altero, cum redditur alicui ad ipsum pertinenti, vt vxori, filiis, hæredibus vel aliis; vtroque modo fieri assolet restitutio. Tertia est, *Quod ab eo ablatum est.* Per ablationem intelligo iniustam acceptionẽ, qua alio aliquid abstulimus furando scilicet, rapiendo, damnificando in persona, in fama, in vita, in bonis fortunæ: aut iniuste quæ illius sunt retinendo. Ad restitutionem enim sectat huiusmodi ablata reddere. Quarta est, *Vel acceptum est.* Per quod verbum iustam actionem habendi, quod alterius est intelligo, siue per mutuum, siue per cẽsum aliosve contractus. Est igitur restitutio reddere cuiq; quod ab eo abstulimus, vel accepimus. Tolet. *l. 5. c. 17.* Nauar.

sum. cap. 17. n. 6. Nauarra *de restitut. l. 2. c. 1. n. 5.* Lessi. *l. 2. c. 7. dub. 4. n. 15.* Filliu. *tr. 32. n. 9.* ex D. Tho. *2. 2. q. 62. a. 2.*

186 Non est necessaria restitutio ad salutem necessitate medij. Quia fieri potest, vt salus aliquando obtineatur, prætermissa restitutione ob iustam aliquam causam, vel ob ignorantiam inuincibilem, vel ob egestatẽ, vel ob impotentiã restituendi. Necessaria verò est necessitate præcepti, & hoc certum de fide, vt constat ex multis sacræ paginæ locis. *Tob. 12. Matth. 22. ad Roman. 13.* Quod intellige, si facultas suppetat. Si autem non suppetat, non est quidem ipsa externa restitutio necessaria, propositum tamen restituendi necessaria est. Quia ad peccati remissionem necessaria est contritio, vel attritio cum Sacramento, hæc autem continet in serestituendi propositum. Val. *to. 3. d. 5. q. 6. punct. 2.* Sayr. *in clauil. 10. tr. 1. c. 3. n. 2.* Les. *l. 2. c. 7. dub. 6. n. 47. & 48.* Bonac. *de rest. d. 1. q. 1. pun. 2. n. 2. & 3.* Nauar. *sum. c. 17. n. 68.*

187 Cum vero nomen restitutionis generatim accipiatur pro omni redditione, qua res ex iustitia debita redditur in se ipsa, vel in æquiualenti, obligatio restituendi ex re triplici radice oritur. Primo ex accepta, quando scilicet quis pecuniam, vel aliam rem alienam inuenit apud se, nulla prẹuia inuista acceptione; aut quando rem alienam bona fide consũpsit, & in ea factus est ditior. Secundo, ex iniusta acceptione, aut damnificatione, vt quando quis rem alterius abstulit, vel alteri damnum intulit. Tertio, ex contractu quando inter aliquas personas celebratus fuit contractus, ratione cuius emergit obligatio restituendi, vt tatione pignoris, commodati, &c. Lessius *l. 2. c. 7. dub. 5. n. 20.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 2. c. 1. nu. 2.* Sylu. *2. 2. q. 62. a. 6.* Sayr. *in claui, l. 10. tr. 2. c. 1.*

188 **[29]** Ex solo delicto contra iustitiam, non verò cõtra alias virtutes oritur restituendi obligatio. Quia ipsa restituito est actus iústitiæ, quo debitum alteri redditur ad æqualitatem, hoc atuèm non accidit in aliis virtutibus, vt pietate, religione, & alijs etiam si sint annexæ iustitiæ, Reginal. *l. 10. n. 65.* Val. *2. 2. d. 5. q. 6. pun. 3.* Nauar. *sum. c. 17. n. 21.*

189 Porro quæ ad restitutionem pertinent nouem sunt, & in horum tractatione tota sistit materia sunt autem hæc: Quis restituere teneatur. Quid debetrestituere. Cui est retututio facienda. Quãtum est reddendum. Quon odo: Quo tempore. Quo ordine: Quo loco. Et quæ sint causæ propter, quas aliquis excusetur à restituendi obligatione. Hisce, vt facilius mémoriæ teneas vulgaribus carminibus continentur.

Quid, quisrestituet, cui, quantum, quomodo, quãdo. Ordine quoue loco, quæ causa excusat iniquum.

Singula percurram.

CAPVT II.

Quis restituere teneatur.

190 AD restitutionem teneturij, qui iniuriã damnosam intulere. Hæc autem est duplex; *Materialis, & Formalis.* Materialis est, cum quis rem alienam destruit, accipit bona fide: vel retinet, idest probabiliter iudicans, id sibi licere, vel esse suam. Formalis est, qua quis rẽ aliendam destruit, accipit, vel retinet mala fide, id est, cum sciat, vel scire possit, ac debeat, id sibi non licere, ac rem non esse suam, Layman *l. 3. tr. 2. c. 1. Les. l. 2. c. 7. du. 6.* Bonac. *de rest. d. 3. q. 1. pan. 6.*& alij.

[191] Qui rem alienam bona fide possedit, credens esse luam, tenetur ex iustitia restituere statim, ac agnoscit esse alienam. Quia retinens rem alienã inuito domino, peccat. Vnde possidens rem alienam bona fide emptam à fuere, vel ab alio, non potest pretium, quod ipse soluit exigere à domino, cui res est tradenda, sed tenetur rẽ ei tradere absque pretio Quia æquum non est, vt dominus rem suam emat. Si autem huiusmadipossessor nolit eam rem domino absque pretio tradere, exinde fit possessor malæ fidei, ac consequenter reus omnium damnorum inde prouenientium ratione iniquè retentionis, quæ acceptioni iniquæ comparatur, D. Tho. *2. 2. q. 62. a. 6.* Nauar. *sum. c. 17. n. 7.* Tolet. *l. 5. c. 17.* Sanch. *l. 2. Moral. c. 23. n. 2.*

[192] Alienans, vel consumens tem alienam bona fide credens esse suam, non tenetur ad restitutionem, nisi in qua re factus est locupletior. Quia id, in quo locupletior est factus, in locum rei acceptæ succedit, que in ęquiualenti stare dicitur. Ille verò dicitur factus ditior ex re aliena, qui, cessante bona fide, cognoscit, se occasione rei alienæ factum esse locupletem, vt si cognoscat, se aliquos sũptus non fecisse, quos alioquin ex sua re gessisset, aut si aliquid habeat, quod alioquin non habuisset, Les. *l. 2. c. 14. n. 7.* Fill. *tr. 32. n. 20.* In dubio autem, an factus sit locupletior, qui rem alienam bona fide consumpsit, non est præsumendus ditior factus. Quia melior est possidentis conditio. Rebel. *p. 1. l. 2. q. 3.* Sanch. *l. 2. decalog. c. 23. n. 37.*

[193] Non tenetur ad restitutionem ille, cui res aliena casu periit, aut etiam propria culpa modo petierit eo tempore, quo ipso rem bona fide possidebat, credens esse suam. Neque qui rem alienam bona fide emit, quam postea æquali vel minori pretio vendidit, secus si maiori, tunc enim debet pretij incrementum restituere. Con cedens rem furtiuam apud ami cum; tenetur tãtùm ad restitutionem illius, in quo rei suæ pepercit. Qui autem bona fide aliquem contractũ vsuranum vel alias iniustum celebrauit, quem nesciebat tale esse, si postea comperiat, tenetur solum retinere rem extantem, & id in quo inuenit, se factum ditiorem tempore, quo incepit contractus iniustitiam agnoscere. Mol. *to. 1. tr. 2. d. 246. & 720. & 63.* Nauar. *de rest. l. 3. c. 4. nu. 149.* Vasq. *de rest c. 9. §. 2.* Reb. *l. 9. q. 18. n. 9.*

[194] Qui rem alienam bona fide accepit, & postea dubitare incipit, alienam esse, si res ipso vsu consumitur, vel deterior efficitur, non potest illa vti. Quia exponeret alias se periculo consumendi, vel deteriorem efficiendi rem alienam domino inuito. Si antem non consumitur, vel deterior non redditur ipso rei vsu, potest ea vti soluendi pretium vsus, detractis expensis intentione. Sylu. *2. 2. q. 6. 2. a. 6. q. 3. conc. 3. Sàv. Restitutio, fine. Sanch. de matr. l. 2. d. 41. n. 21.* Vasq. *1. 2. d. 66. c. 7.*

[195] Profecto iniquus malæ fidei possessor debet rem alienam, vel, si periit, æstimationem eius domino restituere, cum eius incremento, ac fructibus non solum iis, quos possessor percepit, deductis tamen expensis)sed etiam quos dominus verisimiliter percepisset, nisi ipsi ablata, vel inique detenta fuisset, insuper omne aliud damnum emergens, & lucrum cessãs eidem cogitur resarcire. D. Tho. *2. 2. q. 62. ã. 6.* Mol. *to. 3. d. 713.* Azor. *p. 3. l. 4. c. 4.* Medin. *de rest. q. 6.* Attamen si res aliena apud furem, vel alium malæ fidei possessorem casu fortuito, ac sine eius culpa deperut, quæ certo etiam apud dominum periidet, in conscientię foro ad nullam restitutioné obligatur. At si res aliena perijt furi, alteriusue malę fidei possessoris dolo, quia eam scienter destruxit, absumpsit, alteri donauit, &c. tunc tenetur eius æstimationem domino præstare, nihil obstante, quod si ei à fure ablata non esset, certo etiam periisset. Les. *l. 2. c. 12. n. 92.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 2. c. 4. n. 2.* Nauar. *sum. c. 17. n. 8.*

196 Qui vero rem mala fide accepit, dubitans esse alienam tenetur adhibere debitam diligentiã ad assequendam rei veritatem, ne domino rei iniuriam ac damnum inferat. Si autem facta diligenti inquisitione non potest rei assequi veritatem, tenetur restituere rem inter eos, quorũ cipit rem aliquam mala fide possidere, quam defunctus bona fide possedit, tenetur rem ad ratam dubij restituere inter eos, quorum esse dubiat. Imo tãlis hæres comperto rei domino, non solum tenetur rem integram ipsi restituere, sed etiam fructus à se perceptos tanquam malæ fide possessore. Fill. *tr. 32. nu. 91.* Vasq. *de rest. c. 6. §. 3. dub. 5. n. 82.* Les. *l. 2. c. 14. dub. 4. Sà v. Restit. n. 62.* Sanch. *l. 2.* Mor. *c. 23. n. 148.*

[30] CAPVT III.

De cooperante ad alterius damnum.

197 OMnes illi, qui quoquomodo sunt causa influens, & efficax damni secuti, & qui ex officio, ac obligatione iustitiæ debent damnum cauere, id non gesserunt, sad restitutionem tenentur. Vnde hæc communis doctrina comprehendit hosce, qui his carminibus annotantur.
Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus.
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

198 Primò ad rest tutionem tenetur qui iubet siue expresse siue tacite, dicto nimirum, vel facto, ex quo v.g. famulus colligat hero gratum fore: si faciat. Non autem tenetur, qui ratum tantum habet opus suo nomine factum. Nec mandans, si ante executionem mandatum retractet, idque mandatario innotescat. Quia tunc non est vera causa Sayr. *in claui, l. 10. tr. 2. c. 7.* Filliuc. tract. 32 n. 54. Nauarra *de rest. l. 3. c. 4. p. 1.* Les. *l. 2. c. 13. n. 11.*

199 Tenetur, & consulens, aut precibus, ac promissionibus ad damnificationem inducens. Attamen si ante executionem consilium retractet, & quantum potest, contrarium suadeat, etsi non persuadeat, à restitutione excusatur, si eum, cui damnum paratur, moneat, vt caueat, Sà v. Consilium, Tanner. *2. 2. d. 4. quæst. 6.* Azor. *p. 3. l. 4. cap. 11.* Filliuc. *tr. 32. n. 57.* Lessi. *l. 2. c. 13. n. 15. & 16.*

200 Tertio, nomine *consensus* intelligitur efficax approbatio, vel suffragium ad damnum inferendum. Vnde qui suo consensu efficaciter concurrit ad damnum, tenetur ad restitutionem, v. g. qui per suffragium: vel subscriptionem consentit, & influit in mortem inferendam, vel si aliquis è Magistratu ad inferendum Bellum iniustum, vel ad decernendam legem iniquam: & damnosam consensum præstet, ad restitutionem tenetur. Quia est causa efficax damni. Attamen quando plures ferunt suffragia, vel subscribunt in causam iniquam, omnes tenentur ad restitutionem, si suffragia omnium necessaria sunt, cum autem suffragia maioris partis sufficiunt, posteriores non tenentur restituere ferendo suffragium, postquam præstitus est ab alijs numerus suffragiorum sufficiens ad aliquod damnum inferendum. Quia censetur sufficieuter latum in causa absque posteriorum suffragio, quod nihil influit. Quare posteriores peccant quidem lethaliter in damnum graue consentiendo, sed non tenentur ad restitutionem, quia non suut causa efficax damni. At si speraretur fore, quod pars maior mutaret sententiam, posterioribus recusantibus suum suffragium, posteriores censerentur etiam causa damni, & consequenter ad restitutionem tenerentur. Quia quilibet suffragator ex officio debet damnum impedire. Mol. *tom. 2. d. 732.*

Nauarra *sum. cap. 17. numero 21. Filliucius tract. 32. numero 61. 62. & 63. Lessius libro 2. cap. 13. numero 22. 23. & 24. Azor. p. 3. l. 4. c. 12. quæst. 2.*

[201] Quartò, tenetur restituere palpo, seu qui laudando malefactorem, vel maleficium mouet illum ad damnum proximo inferendum, Item qui exprobrat alicui delictum alterius contra eum patratum, vel illum irridet, vnde ad sumendam vindictam, vel damnum inferendum excitetur. Quia est instar consulentis, si directè vel indirecte damnum proxime intendat, & causa efficax damni censeatur. Quando verò tantummodo laudat; & laudando lætitiam malefactori inducit, sed ipsum ad inferendum damnum non mouet: ad restitutionem non tenetur. Quia efficaciter in damnum non influit. Lessi. *l. cap. 13. numer. 25.* Reginal. *lib. 10. numero 85.* Nauarra *de restitut. lib. tertio cap. 4. numer. 37.* Azor. *tom. 3. lib. 4. 6. 13.* Fill. *tract. 32. numer. 64. & 65.*

[202] Quinto nomine *recursus* intelligitur damnificantis receptator, idest, qui recipit, vel fouet. vel conseruat malefactorem, vel asseruat prædam, vel refugium, ac securitatem malefactori præbet, ad patrandum delictum, hic ad restitutionem tenetur. Quia efficaciter influit in damnum. Dicitur etiam receptator, qui rem furtiuam in custodiam accipit, vt furi reseruet, hic tenetur domino, si eam furi reddiderit (si tamen absque magno incommodo poterat ei denegare.) præterea tenentur cauponarij accipientes pecunias à filiissamilias vel à seruis surreptas patribus vel Dominis, quando patres, vel Domini sunt rationabiliter inu ti circa rei substantiam, Secus dixerim de eo, qui recipit, furem, non præbendo ei securitatem ad malè agendum, vel ad persistendum indelictis, sed illum recipit ratione amicitiæ; vel consanguinitatis, vel humanitatis, vel hosputij cum cauponis officium exercet, Quia non dicitur receptator furis formaliter, sed solum materialiter, s nihilque per se præstat, ad damnum pertinens, Bonac. *de rest. d. 1. quæstione. 2. punct. 9. numero quarto* Filliuc. *traclat. 32. numero 67.*

[203] Sextò tenetur *participans* seu cooperator in damno alterius inferendo, v. gr. in furto, vel in absumendo re aliena furto ablata, vel alia ratio ne. Dupliciter autem potest quis in damnum alterius cooperari. Primo actione intrinseca mala, & ex sua natura iniusta. Secundo actione non intrinsece mala, sed sua ex natura indifferenti. Participans igitur in opere intrinsece malo contra iustitiam peccat, & ad secuti restitutionem damni tenetur, quia culpabiliter, & efficaciterr influit in damnũ. Qui verò iusto metu coactus vel ex rationabili causa participat in opere non intrinsece malo, excusatur à culpa, & consequẽter à restituendi obligatione. Itaque participans de præda, aut quoquomodo cooperans, vt agens conficiens literas, in bello iniquo tormenta adferens &c. restituendi obligationi addicuntur. Aqua quidem liberantur (si actio per se non sit mala)qui ea non spontè, sed iusto metu coacti faciunt, vt v.g. dum rustici furto à solis militibus facto: eorum prædas auehere, vel pecora abigere coguntur, Lessius *lib. 2. cap. 13. dub. 3. numero 28. & 29.* Layman. *l. 3. sect. 5. tract. 2.* **[31]** *cap. 5. num. 6.* Nauarr. *de rest. l. 3. cap. 4. num. 39.* Filliuc. *tract. 32. c. 3. q. 11.* Diana *p. 3. tr. 5. resolut. 36.*

[204] Septimo *mutus,* seu qui non clamat, cum possit aut *non obstans,* aut *non manifestans,* causæ scilicet priuatiue ad damnum concurrentes, ad restitutionem obligantur, non semper quidem, sed quando tales ex aliquo pacto, vel officio, vel stipendio &c. tenentur ex iustitia damnum cauere. Sic Princeps, Magistratus, belli Dux tenentur ad restitutionem damnorum, quæ à feris, latronibus, militibus ob ipsorum culoabilem negligentiam obueniunt. Item Consiliarij Canonici tacentes, seu non impedientes iniquam constitutionem, vel electionem. Item tutores, administratores bonorum, &c. non impedientes damna pupillis, minoribus, Ecclesijs prouenientia, item montium, vinearum, syluarum, agrorum piscinarum custodes, qui damna

non impediunt, vel facta non manifestant, Item Principes, & domini territoriorum, si sciant, vias publicas prædonibus infestari, & cum possint, non impediunt, tenentur mercatoribus, ac cæteris viatoribus damna, quæ ob negligentiam huiusmodi accipiunt, compensare, D. Thom. *22. quæstione 62. artic. 7.* Mol. *to. 2. d. 116.* Fill. *tract. 32. c. 3. q. 12.* Diana *p. 8. tr. 7. resol. 38.*

[205] Monuerim huiusmodi cooperatores ad restitutionem non teneri, quando non fuere causa efficax damni, vt v. gr. si fur, aut homicida non fuerit efficaciter monus mandato, aut consilio alterius, sed nihilominus ille erat rapturus, vel occisurus. Item si v.g. in capituloaij antete dederint suffragium, it vt videas, nihil impetratutum, & si neges. Imo nec tenentur, si moraliter certum non sit, eorum mandatum, consiliumue efficaciter ad damnum induxisse. Quia in dubio melior est possidentis conditio, præsertim circa iustitiæ materiam. Nec tenentur, si efficaciter concurrant tantùm ad circumstantias, ac modum actus damno si. v. gr. si quis tantùm impellat alium, vt citius, vel animo sius hoc, vel illo loco, vel modo noceat. Nec tenetur, qui deliberatiue volenti inferre magnum damnum, suadet, vt minus eidem inferat. Quia tunc alterius negotium vtiliter agit. Dixit *eidem* quia non licet impedire damnum vnius cum alterius inuria. Lessius. *lib. 2. cap. 13. dub. 4.* Bonac. *de restit. d. 1. quæst. 2. punct. 4.* Diana *p. 3. tr. 5. res. 84.* Tanner. *2. 2. d. 4. q. 6. numero 14.*

[206] Enim verò cum plures damnificantes: vel sersim singuli rem suam agere possint, vel cõiunctim, atque alij aliis plus minusve in damnum infuere, hinc ex tali ordine, & mensura inflaxus ordo, ac mensura restitutionis est desumenda. Vnde si plures absque consensu quisque per se seorfim & casu concurrant ad damnum, singuli non plus tenentur restituere, quam quod quisque per se damnum intulit. At si plures cum consensu, & inuicem iuuantes in gessere singuli in solidum damnum restituere tenentur. Quia singuli sunt causa totius damni, cum vnus iuuet alterum, & procedat ex confidentia quam habet in aliorum auxilio. Quare si vnus illorum restitutionem fecit, potest à reliquis pro rata singulorum repetere. Quod si actio damnificans fuit lucratiua, & apud aliquem ex cooperatoribus res ablata adhuc existat, aut is mala fide absumpsit; tenetur is primo loco ipsam, vel æquiua lens restituere, & si ille non faciat, reliqui, si verò actio damnificans lucratiua non fuit, vt quia res perijt, & destructa est, vti fit v. gr. in combustione, mutilatione, detractione, tunc ante alios primo tenetur restituere, qui mandauit; vel qui causa primaria fuit, vel primarius executor, vt in bello Princeps, & Dux, & si is non si facturus, quia non vult, vel quia non potest, tenentur reliqui v. gr. cæteri milites. Quod etsi de militibus speculatiue verum sit, practice tamen hi excusantur per accidens, tùm quia totum restituere non valent tùm quia dominorum voluntas non est, nec expectatio; vt plus restituant, quam partem suam, ideoque hanc possunt, ad id tenentur. Demùm si damnum passus condonet restitutionem principali damnificanti, etiam minus principales liberantur, non autem vice versa, quia rene principali, ruit accessorium, non è contra, Layman. *libro 3. tract. secund. cap. 6.* Bonac. *de restitut. d. 1. quæstione 2. punct. 11.* ex Vasquio, Molina, & Filliuc. Nauarra *sum. cap. 17.* Lessius *libro secund. cap. 13. dub. 4. numero 37.*

CAPVT IV.

Quid sit restituendum?

[207] REs aliena alteri debita restituenda est, si extat: si verò res ipsa non extat, restituendus est illius valor, & pretium, imo debitor tenetur restituere damna, quæ creditor iniuste passus est ipsiusculpa, vnde tenetur ad restitutionem fructuum quos Dominus percepisset, & expensarum, quas gessit, in re sua quærenda si conster fuisse factas, seruanda enim est æqualitas, & ius alienum. Quando autem aliquis rem alienam, quam bona, vel mala fide possidet, cum proprijs rebus, ita commiscuit, vt eam discernere nequeat, licet acquiserit Dominium illius rei, tamen possidens in eo euentu contrahit obligationem restituendi rem æqualem. Quia nullus potest iuste cum alterius damno iniusto locupletari, ob id alter habet actionem contra possessorem, *l. Manifestasta Codic. de solutionibus Authent. Hoc nisi, desolution.* Sayr. *in claui l. 10. tractat. secund. cap. 3. numer. 9.* Sylu. *2. 2. quæstione 62. articulo 4. cap. 3.* Filliucius *tractatu 32. cap. quart. quæsione prim. & secund.* Nauarra *sum. cap. 17. numero 24.* Sanchez *l. 2. decalog. c. 23. num. 24.*

[208] Porro tantum restituendum est, quantum sufficit ad faciendam debiti, vel damni illati æqualitatem, ita vt si quantitas debiti, vel damni sit certa tantumdem restituatur, si vero sit incerta, tantum restituatur, quantum vir prudens iudicauerit, ponderatis circumstantijs loci, temporis, ac personæ, habita que ratiene dam-**[32]**ni emergenris. Quia restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, quæ inclinat ad seruandam æqualitatem, æqualitas verò seruatur, prædicta, regula asseruata. Vnde debitor, qui præsixo termino non soluit, tenetur restituere creditori lucrum cessans, quod illi ex iniusta euenit dilatione. Similiter qui conculcauit segetes, prius quam ad maturitatem peruenirent aut arbores adhuc teneras incidit, tenetur arbitrio prudentis restituere non solum quantum tunc vilebat res creditori, sed etiam quantum valiusset messis, vel fructus tempore detractis expensis ac laboribus, habitaque ratione periculi, si forte per cœli iniurias non peruenissent ad maturitatem. Azor. *p. 3. l. 4. c. 25.* Reginaldus *l. 10. numer. 213. Sà, v. Restitutio, numero 61.* Mol. *tom. 3. d. 726.* Bonac. *de rest. d. 1. q. 3. puncto 1. numer. 6.* Bañes *2. 2. q. 62. nu. 4.* Nauarra *de restitut. l. 4. capite 1. n. 52.*

[209] Verùm cum quilibet teneatur à malo opere patrando abstinere, & à medio ad illud inducente; hine pro opere illicito patrando, sen pro turpi causa nihil dari vel accipi potest ante factum, vnde contractus, vel pactio de re illicita facienda, resarrienda est, nullamque inducit obligationem. Tamen patrato opere illicito, de quo patrando initus fuerat contractus, vel promissio, tenetur promittens soluere pretium, & accipiens non tenetur ad restitutionem. Quia opus malum, non obstante maltia morali, quam habet in materiali sua entitate, habet qualitates, quibus sit vtillis, aut delectabilis, ratione quarum fit vendibilis, vel ęstimabilis pretio, ac si motalem malitiam non haberet. Vnde licite accipit meretrix pretium pro sui corporis vsu, quamuis tradendo delinquat: Monalis ad restitutionem non tenetur pro sacrilegio acceptum: nec Iudex propter sententiam iniquam: nec assassinus propter homicidium, quando quod acceptum est iustitiæ mensuram non excessit. Vnde si meretrix fraude, vel mendaciis plus extorsit ab adolescente, quam iustitia pateretur, tenetur restituere. Quia vendidit vsum corporis malori pretio, quam secundum iustitiam poterat. Reginal. *l. 10. num. 185.* Filliuc. *tr. 3. 1. num. 226.* Lessi. *l. 2. cap. 18. num. 18.* Sa, *v. Restitutio, numero. 18.* Diana *p. 2. tract. 16. resol. 40.*

[210] Meretrix tamen vel concubina tenetur Monasterio restituere, si aliquid à Regulari in libidinis pretium acceperit. Quia quod Religiosus acquirit, fit Monasserij. Quamuis autem superior Religioso facultarem impertiat, vt aliquid in quoslibet vsus expendat, in vsus licitos facultas dari intelligitur. Attamen si Religiosus non habeat restrictam facultatem, posset ex

bonis, eleemosynisve ab ipso acquisitis vel de aliis puellæ defloratæ satisfacere, vel paruulos ab ea susceptos alere. Quia hoc opus iam esset pium, ideóque res daretur sine obligatione ab accipiente restituendi. Vasq. *de restit. c. 7. dub. 3.*

211 Quæ pupilli, vel minores dedere meretricibus, sunt etiam restituenda per ipsas tutoribus aut curatoribus. Quia non possunt illi sine curatorum, aut tutorum licentia alienare. Acquisita vero ob turpem causam restituenda sunt non solum ante factum, sed etiam facto secuto, quando lex efficit acquirentem incapacem Dominij, vel inhabilem ad rem acpiendam. Vnde acquisita per simoniam retineri non possunt, etiamsi voluntarie tradita fuerint. Fœmina tamen meretrix, quæ sui corporis alicui copiam fecit promissa sibi pecunia: potest pretium sibi promissum in foro externo exigere. Quia sicut foro externo meretritum permittitur, ita datur actio ad pretium repetendum. Secus dixerim de occulta fornicatione, quæ in foro externo punitur: tunc enim non datur actio: vt si virgo, vel adultera promissum sibi libdinis pretium requirat. Couar. *ad reg. peccatum, p. 2. §. 2. n. 3.* Molina *to. 3. tr. 2. d. 94.* Nauarra *de rest. l. 4. c. 2. n. 91. & 132.* Filliuc. *tr. 31. c. 9. q. 9. & 10.* Sylui *2. 2. 1. 62. articulo 5. conclus. 2.*

CAPVT V.

Quid restituendum ob consecutionem alicuius boni impeditam.

212 ATendendvm, an lædatur ius alienum, quod à natura, lege, vel aliter quis habeat: & an per vim, fraudem, calumniam, mandacia quis alium impedierit: num verò aliter. Vnde qui alterum impediuit à consecutione rei debitæ ex iustitia, ad restitutionem renetur. Layman. *l. 3. tract. 2. c. 6. num. 5.* Bonac. *de rest. d. 1. q. 2. pun. 12.* Lessi. *l. 2. c. 11. dub. 18.* Filliuc. *tr. 32. n. 72.*

213 Si res non erat debita ex iustitia, sed ex libera voluntate concedenda; tunc qui sine vi, fraude, & calumnia collatorem inducit, v. gr. vt officium, legatum, seu beneficium Ecclesiasticum, & similia bona gratuita non conferat cum apud se constituerat, aut qui petierat; sed vel nulli, vel alteri, etiam minus digno, etsi is possit sæpe grauiter peccate, præsertim siid ex odio, vel alio malo fine faciat; non tamen ad restitutionem tenetur. Azor. *p. 3. l. 4. c 9.* Bonac. *de restit. d. 1. q. 2. pun. 12.* Vasquez, & Sà, quos sequitur Busembau. *l. 3. tr. 5. c. 2. dub. 4. numer. 2.*

214 Si in re prædicta ex libera voluntate conferenda aliquis per vim, fraudem, vel calumniam collatorem induceret, ne ei daret; aut cum à petitione (ius enim quisque habet ad petendum) aut à consecutione talis rei per vim, fraudem, calumniam, vel mendacium impediret(cum etiam quilibet ius habeat, ne inique impediatur) is teneretur ad damni compensationem viri prudentis arbitrio, iuxta certitudinem, ac probabilitatem, qua alter tale bonum alioqui assecuturus fuisse existimaretur; dummodo tamen eo sit dignus, nam si indignus est, non tenetur ad restitutionem nisi famæ, si eam fortè læ serit. Lessi. *l. 2. c. 12. dub. 18.* Molina *to. 1. d. 135. Sà, v. Restitutio. n. 22.*

[33] CAPVT VI.

Quid debeat pro iniuria facta corpori restitui.

215 INivstvs occisor, mutilator in consolientia tenetur tantum restituere pro damnis fortunæ bonorum, quæ ex tali occisione vel vulnere directe ab eo causata fuere iuxta prudentis arbitrium, præcisè autem pro vita, membro, vel cicatrice nihil secundum rigorem restituere tenetur. Quia sunt bona altioris ordinis, quę pecunia æstimari non Valent. Lessi. *l. 2. c. 9. dub. 23.* Layman. *l. 3. tr. 3. p. 1. c. 3. n. 4.*

216 Qui ebrius alium occidit, aut vulnerauit, si ebrietas culpabilis non fuit, vel licet fuerit talis, si tamen homicidium, vel vulnus infligendum non præuidit, vel diligentiam debitam adhibuit ad cauendum, non tenetur ad restitutionem: secus si præuidit, & non cauit. Bonac. *de restit. d. 2. q. vlt. sect. 2. pun. 2.* Qui occidit Caium putans esse Titium, tenetur. Quia actio illa est Caio iniuriosa. Bonac. *ibid.*

Si læsus ante obitum omnia remisit, ad nihil tenetur occisor. Quia filiis non fit iniuria in bonis, nisi quatenus læduntur in patre contra eius voluntatem (volenti enim non fit iniuria) Ergosicut per eum ius acquirunt, sic etiam amittunt. Porrò non recte aget pater ignoscendo, si filij valde indigeant. Lessi. *l. 2. cap. 9. dub. 26.*

217 Et si præcisè pro vita, membro, occisione, non sit obligatio restituendi; per sententiam tamen ludicis cogitur iniurians pro iniuria satis facere. Consilium est vt confessarius pro his eleemosynas, Missas pro suffragio occisi iniungat occisori. Si occisus, vel mutilatus fuerit seruus, vel animal irrationale, tunc etiam pro vita, & membris gerenda est restitutio. Quia horum vita pretio æstimatur; ac proinde tantum debet restitui, quanti potuissent vendi; & pro mutilatione, vel cicatrice quanto pluris sine ea venderentur. Pro funeris expensis nihil restituitur. Quia illæ aliquando faciendæ tamen fuissent. Nisi forte illatæ necis occasione extra patriam maiores fieri oportuerit. Restitui debent expensæ factæ in curationem, ac medicamina vulnerati, vel occisi. Necnon lucra, quæ ex mutilatione, vel vulneratione cessarunt, non quidem tam in solidum, ac si de facto essent acquisitæ; sed pro maiore, aut minore spe quam læsus habuit, illa acquirendi Filliuc. *tr. 32. numer. 202.* Trullench. *Decal. l. 7. c. 8. dub. 3.* & alij commnniter. Si homicidia à Magistratu plectatur, receptius est, adhuc teneri, ad damna resarcienda. Quia morte sua tantum iustitiæ publicæ satisfacit, non occisi hæredibus. Qui tamen cum plerumque aliud nn exigant, videntur esse contenti; ac proinde hæredes homicidæ ad nihil tunc tenentur. Filiuc. *tr. 32. n. 214.* Debet autem restitutio fieri tantum parentibus filiis, vxori interfecti. Quia hi soli directè læduntur, cum moraliter vna persona cum occiso censeantur. Nisi occisor intenderit etiam lædere alios, tunc enim etiam his restituere teneri docet Card. Lugo *de iustit. tom. 1. d. 11. numero 8.* ex Lessio Non tenetur occisor, aliquid eis restituere, quos occisus alebat ex liberalitate. Quia damnum illorum per accidens sequitur. Lessi. *l. 2. c. 9. dub. 26.* Trullench. *Decal. l. 7. c. 8. dub. 4.* Nec tenetur ad damna, quę prouenient ex morte. v. gr. alicuius innocentis, qui per errorem putaretur homicidium fecisse, & sic captus plecteretur. Quia huius mors non directe ab ipso causatur, sed per accidens, & ex errore, vel malitia accusatorum. Bonac. *de restitut. d. 2. q. vlt. sect. 2. pun. 2.*

CAPVT VII.

Quid pro illato stupro restituendum.

218 QVi virginem per iniuriam deflorauit, tenetur rependere damnum, quod ei ex tali iuiuria est secutum, idque vel matrimonio, vel damni æstimatione ad prudentis arbitrium, vt talem scilicet virum inueniat, qualem manens virgo inuenisset. Porrò si deflorauit consentientem absque vi, & fraude, vel matrimonij promissione, ad nihilum tenetur. Quia ei non est illata iniuria. Præcisè pro sola virginitate non obligat restitutio. Vnde si stuprum clam mansit, nec impediuit, quin æquè lautè, fœmina nuberet. ad nihil tenetur stuprator. Sanchez *lib. 7. sum. d. 14.* Filliuc. *tr. 32. nu. 209.* Bonac. *d. 2. de matrim. q. 4. pun. 7.*

219 Si autem virginem quis importunis precibus flexit, nihil tenetur restituere. Quia adhuc libere consensit. Nisi forte preces tales fuerint, vt cum vi, & coactione æquiparentur; vt si coniuctæ fuere cum minis, vel reuerentiali metu v. gr. si fuit illius Dominus, vel vir magnæ authoritatis. Trullench. *Decal. l. 7. cap. 8. d. 4.* & alij communiter.

220 Si per promissiorem veram, vel fictam matrimonij eam vicit, tunc tenetur ducere eam, quia in omni contractum, vbi alter ex sua parte acceptauit, & impleuit, tenetur & alter implere, etiamsi ficte contraxerit, tenebatur enim ex iustitia vere contrahere: cum alioqui omnia humana commercia fraudibus paterent. Et id quidem verum existimo, etiamsi stuprator Religionem vouisset. Lessi. *l. 2. c. 10. dub. 3. & 4.* Trullench. *lib. 7. Decal. capite octauo dubitat. 3.*

221 Non tamen tenetur fictus promissor eam dotare, casu quo is puellam valde notabiliter cõditione excederet, vel verbis vsus esset fictionem facile indicantibus. Vel ipsa conscia esset voti emissi. Quia ipsa tunc mala fide contraxisset. Et si ipse putauit, esse virginem, cum tamen non esset. Et si ex matrimonio graue damnum, aut scandalum timeretur. Et si ipse iam sacris esset initiatus, aut alteri colligatus coniugio. In his casibus solùm tenetur curare, vt æque illa commodè nubat modo iam dicto, dando scilicet dotem, vel aliter. Sanch. *to. 1. de matr. l. 1. d. 10.* Trul. *l. 7. Decal. c. 9. d. 3.*

[34] CAPVT VIII.

Quid restitui debeat pro adulterio?

222 CVm eo adulterio possint coniux alter & proles legitimæ circa sustentationem, hæreditatem, &c. damnificari, certum est, quod vterque adulterans, nata eis prole, debeant, cum id damnum causent, eatenus restituere, quatenus possunt sine altioris boni detrimento, & maioris mali causatione. Laym. *l. 3. tr. 3. p. 1. c. 14.*

223 Certè adultera ordinariè non tenetur prodere, quod proles eius sit spuria. Quia & viro suo tristitiam, & sui odium, & domesticas discorduas crearet, ac famam suam prodigeret, quibus damna fortunæ merto ceduant. Accedit, quod proles matri non teneatur credere, se esse illegitimam. Filliuc. *tr. 32. n. 222.* Debet tamen si potest, aliis industius damnum compensare. Primò diligentius administrando rem familiarem. Secundò de cultu corporis detrahendo. Tertò si habeat bona propria plus legitimis, quam spurio relinquendo. Quartò,

eum inducendo, vt relicta hæreditate, vel eius parte, statum Ecclesiasticum, vel Regulare ineat, si idoneus existat. Trullench. *l. 7. Decal. capite. 9. dubitat. 4.*

[224] Adulter verò pater spurij etiam sæpe excusatur vel in toto, vel ex parte, siue quia damnum ab adultera compensatum fuit, vel compensandum creditur, siue quia restitutio non potest fieri sine vitæ periculo, famæ dispendio, tribulatione, ac discordia familiarum. Siue quia non est certus, prolem esse suam. Lessi. *l. 2. c. 10. dub. 6.* Bonac. *de mat. d. 2. q. 4. pun. 15.* Trullench. *l. 7. Decal. c. 8. dub. 7.*

CAPVT IX.

Quid restituendum pro fama, & bonis spiritualibus: vt inductione ad peccatum, à Regulari statu auocatione?

[225] PRo fama restituenda est fama. Cum autem id quis non potest, non tenetur ad pecuniam ac bona fortunæ, nisi per sententiam Iiudicis cogatur, sic satisfacere. Eadem est ratio de reliquis. Attamen si lædendo famam in bonis etiam fortunæ alteri damnum esset allatum, resarciendum proculdubio est omnes communiter.

[226] Si quis alterum induxit ad peccatum suasione, vel exemplo suo, tenetur quidem ex charitate, quoad potest, eum ad meliorem statum reuocare. Sed non ex iusitia. Lessi. *l. 2. c. 8. dub. 2. nu. 20.* Laym. *l. 3. tr. 2. p. 1. c. 18. n. 1.* Si quis autem induxit fraude dolo, iniusto metu, &c. tenetura ad id ex iustitia. Quia quisque habet ius, ne iniuste lædatur, in spiritualibus bonis. Vnde si læditur, debet id spirituale restitui, si potest. Laym. *citatus.*

[227] Si quis aliquem (etiam Nouitium) ab ingressu Religionis, tamen sine vi vel fraude abduxit, & si grauiter deliquit, id irrationeab liter agendo, ac proinde teneatur ei rursus ingressum ex charitate suadere: non tamen ex iustitia vel illi, vel Religioni tenetur, quæ nullum adhuc in eum ius acquisiuit. Laym. *l. 2. tr. 2. c. 8.* Attamen si Religiosum ad apostasiam induxerit suasione, aliaue operatione, obligatur ex iusutia Religoni ad restitutionem; non quidem vt ipse (quod aliqui volunt) loco alterius ingrediatur; sed vt suadeat alteri, quoad potuerit, reditum, & compenset Monasterio commoda, quæ ex hæreditate, bonis, vel industria alterius expectabantur. Busembau *l. 3. tr. 5. c. 2. dub. 6. a. 11. numer. 3.*

[228] Si quis demum veneno, phyltro, aliove modo alicui destruxit memoriam, rationem, &c. tenetur eodem modo, quo mutilator, aut vulnerans (de quo suprà) ad restitutionem lucri cessantis, & damni inde secuti in bonis fortunæ. Omnes sic. Hæc quidem *à cap. 6.* currenti calamo recolui: ea enim vberius ad Quintum, Sextum & Octauum Decalogi Præceptum *volum. 5.* expressi.

CAPVT X.

Cui facienda restitutio?

[229] DEbita incerta, idest quorum creditor iguoratur, vel comuniri non potest, eo quod nimium distet, si proueniant ex contractu iusto, possessor sibi potest retinere, neque tenetur pauperibus erogare. Quia incertorum bonorum restitutio facienda est non iure naturali,

aut diuino, sed tantum positiuo: Atqui lex Canonica solum, præcipit, vt quæ iniuste sunt acquisita, per vsuaram, v. gr. si Domino non possint, in pauperes, vel alias pias causas ergentur; de bonis autem incertis à bonaæ fidei possessore in pauperes erogandis, Canonico iure nulla mentio habetur. Lessi. *l. 2. c. 14. num. 38.* Laym. *l. 3. sect. 3. tr. 2. c. 9. num. 1.* Nauarra *de rest. l. 4. c. 2. n. 46.*

[230] At possessor malæ fidei, aliusve iniustus dãnificator, regulariter loquendo, tenetur illi restitutionem facere, cui rem abstulit, modo is habeat aliquod ius in rem ablatam. Aut illi, cui damnum intulit, si restituio facienda est ob damnum iniuste illatum. Aut illi, qui succedit in iura alterius, cui facienda erat restitutio. D. Thom. *2. 2. quæst. 62. artic. 5.* Sylui. *ibi* Medi. *de restit. quæst. 2.* Azor. *tom. 3. lib. quarto capite 26.*

[231] Fidei bonæ possessor, qui rem alienam bona fide accepit titulo emptionis, aut alio titulo oneroso, non tenetur postquam cognouit rem esse alienam eam Domino restituere; sed potest rescisso contractu, restituere illi, à quo bona fide accepit, vt valeat pretium suum re-**[35]**cuperare. Tolet. *l. 5. cap. 17. num. 12.* Vasquez *de restit c. 9. §. 2. dub. 2.* Nauar. *summ. capite 17. numer. 12.*

[232] Qui verò mala fide rem alienam accepit sciens, vel dubitans alienam esse, eam debet restituere Domino etiamsi pretium solutum amittat: non vero eam potest restituere ei, à quo accepit, nisi certò sciat, eam ese vero Domino reddendam. Quia adest hic duplex titulus restitutionis, videlicet res accepta, & iniusta acceptio: & malitiæ, ac culpæ suæ amissionem pretij, & Damnum, quod inde patitur, imputare. Sylui. *2. 2. q. 62. a 6. quæsi. 1. concl. 2.* Salon. & Bañes *ibid.* Molina *tom. 3. d. 722. numer. 2. sectio. 2.* Sermo redibit.

[233] Bonæ fidei possessor, qui rem gratis à fure accepti, non potest, eam furi tradere, nisi moraliter sit certus, rem Dom no restituendam esse à fure. Similiter qui bona fide à fure emit aliquid, postquam cognouit alienum esse, tenetur restituere id vero Domino, si non possit inuenire furem, à quo pretium recuperet. Idem dixerim de eo qui ïnuenit furem, à quo rem accepit, sed fur recusat pretium restituere. Lessi. *lib. 2. capite 14. dubitat. 3.* Sayr. *in claui, lib. 10. tr. 32. num. 85.* Nauarra *de restitut. lib. 3. capite 4. num. 191.*

[234] In foro conscientiæ qui sui creditoris creditori restituit, quod suo creditori debet, videtur satisfacere, & ad nouam restitutionem non tenetur, modò debirum sui creditoris sit liquidum, nec ipsius creditor damnum inde patiatur: vt si tibi debeam eentum argenteos, & tu tantumdem debeas meo fratri, si soluam fratri, tibi non amplius obligor. Quia dum soluo tuo creditori centum, cui debes tantumdem, transfero in me ius, quod ille in re habebat ad exigendum à te centum; vnde si tibi tantumdem debeam possum vti compensatione, scio tamen, in foro externo me posse cogi tibi soluere, nisi res debita, quam tuo creditori restituo, sit illi obligata. Syluius *2. 2. quæst. 62. articul. octauo quæsit. 1.* Medi. *de rest. q. 3. causa 5.* Sayr. *in cla l. 10. tr. 5. cap. 7. num. 6.* Filliuc. *tr. 32. numer. 51.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 2. c. 9. n. 8.*

CAPVT XI.

De restitutionis circumstantiis nempe, Vbi, quando, quomodo, & quo ordine sit restituendum.

[235] QVando debitum est ex iniusta acceptione, restitutio facienda est expensis debitoris eo loco *Vbi* Dominus illã erat possessurus, si ablata non fuisset: deductis tamen expensis, si quas creditor eam seruando, vel deferendo, agere debuisset. Quia restitutio orta ex iniusta damnificatione, in integrum fieri debet, ita vt creditor omnino seruetur indemnis. Tamen si deferendo in locum Domini maiores expensas ex proprio sis facturus, quam res restituenda valet. Sunt qui doceant, te ad id non obligari, sed posse pauperibus elargiri; quod non omnino admiserim, si autem id sit admittendum, si spes adsit fore aliquando, vt sine magno sumptu ipsi Domino, vel hæredibus fieri valeat restitutio, res interim in loco tuto debet asseruare. Nauar. *summ. capite 17. numero. 43.* Sylui. *2. 2. quæst. 62. arti culo quinto quæsit. 7. conclus. 1.* Lessi. *lib. 2. capite 15. dubitat. 8. numer. 14. & 15.* Filliuc. *tract. 32. n. 110.* Azor. *to. 3. l. 4. c. 32.*

[236] Quando verò restitutionis obligatio oritur ex re bona fide accepta, restitutio facienda est in loco, *Vbi* res tunc temporis habetur quo aliena esse dignoscitur. Quod si Dominus absens aliò transferri cupiat, suis sumptibus id curare debet; vel si ob eam causam possessor in Domini gratiam aliquid vtiliter expendat, actione negotiorum id repetere poterit. Quia cum tuo damno non teneris Do minum in pristinum statum restituere, cum eum per iniuriam non deturbaueris, sed solum teneris ad rei custodiam, monito interim Domino, vt significet quomodo velit, eam ad se transferri, qua in re non teneris vllos sumptus agere. Nauar. *summa capite 17. numero 42.* Filliuc. *tract. 32. numero 108.* Nauarra *de restitut. l. 4. capite 3. numero 2.* Sayr. *in claui, l. 10. tract. 5. cap. 4. numero 9.* Reginaldus *l. 10. n. 231.*

[237] Quando debitum descendit ex contractu, vel quasi contractu, in quo res eadem numero est restituenda, vt in deposito, oommodato, pignore; debet eo loco restitui, *Vbi* fuit traditum, expensis de positarij; nisi aliter iusta aliqua pactione sit conuentum. Vnde siquis equum accepti commodatum, & deinde alium in locum transtulit, tenetur suis expensis restituere in loco, *Vbi* accepit; si autem Dominus aliò commigrasset, non tenetur, qui accepit, eò mittere. Quæ véro debentur ex contractu, in quo pro re accepta est reddenda alia: restitutio ex natura contractus non quouis loco fieri potest, sed ibi facienda est, *Vbi* res pro qua datur, est accepta. Secundum quem locum etiam res, quæ datur, est æstimanda; vt siquis emit equum Matrito, debet Matrito pretium reddere. Equidem quæ debentur tatione donationis, legationis testamenti, reddenda sunt in loco, *Vbi* erant, cum donatẽtur, nisi aliud in ipsa dispositione fuerit expressum, ac proinde expensis eius, cui fuere donata. Lessi. *l. secund. capit. 15. dub. 8. numero 53.* Bonac. *de restitut. dict. 1. q. 5. puncto 1. numero 12. & 13.* Filliuc. *tract. 32. cap. 4. q. 10.* Vasquez *de restitut. capit. 10. numero 43. & 58.* Nauar. *summæ capite 17. n. 42.*

[238] Circumstantiam *Quomodo* expendo. Certe modus restituendi potest ex quatuor hisce regulis dignosci Prima est. Debita occulta occulte sunt restituenda, publica verò publice, vt publicæ vsuræ, ad tollendam scilicet aliorum offensionem. Secunda. Res inferioris ordinis non sunt restituendæ cum rerum superioris detrimento, v. gr. bona exteriora cum iactura honoris, & fa mæ; nec honor aut fama cum vitæ iactura regulariter. Tertia. Restitutro non potest fieri per partes, sed tota simul est facien-**[36]**da, quantum fieri possit, quando debetur ex re accepto, vel ex delicto. Quando verò debetur ex contractu, facienda est iuxta contrahentium conuentionem. Quarta. Qui non potest per se commode restitutionem exequi, nisi se prodat, curet eam exequi per alium fidelem, ita tamen vt curet fieri certior, an sit facta, necne. Filliuc.

tract. 32. capite quarto quæst. 12. Bonac. *de restit. dict. primo quæst. 7.* Reginaldus *l. 10. numero 214.* Aor. *p. 3. l. 4. c. 35.*

239 Circumstantiam autem *Quando* expono. Cum obligatio restituendi, secus soluendi ex contractu descendit, solutio fieri debet tempore, quo inter partes contrahentes expresse vel tacite conuentum fuit; eotransacto, si debitor in moraculpabili existat, iniuriam infert creditori, obligationemque contrahit compensandi damnum, quod exinde creditor patitur Neque ad id necessum est: vt creditor exigat solutionem; quia ipsa dies siue tempus statutum, intra quod solutio fieri debet, pro creditore interpellat, si tamen debitor paratus sit tempore, ac loco constituto soluere; sed creditor vel absens sit, nullo loco sui procuratore relicto, vel præsens recipere nolit, tunc debitor liber est à præstando ipsi damno postea eueniente, vel pœnaconuenta. *c. fina.* de locaro, & conducto, Bonac. *de restit. dicto primo q. 6. pun. vn. n. 3. & 4.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 2. c. 10. n. 1.* Hinc pœnitens, qui tenetur ex contractu restitutionem agere non facile concedendus est de lethali culpa quindo est in mora restituendi absque damno creditoris, etiamsi creditor sæpius petierit solutionem, modò debitor intentionem habeat soluendi, nec creditor amittendi rem sibi debitam subeat periculum. Molina *tom. 3. tr. 2. d. 753. num. 1.* Diana *p. 2. tr. 3. resolut. 3.*

240 In debitis ex contractu quando non fuit cõstitutus terminus ad soluendum, debitor non videtur esse in mora aut grauiter peccare non restituendo, antequam admoneatur. Quia creditor sciens, ac potens petere censetur, dilationem concedere, non petendo. Secus dixerim, si petat, vel si non petat ob timorẽ, vel impotentiam, vel obl uionem. Quia tunc debitor dicentur alienum, inuito Domino, retinere, & censebitur esse in mora restituendi. Manu. *summ. p. 2. cap. 46.* Nauar. *summ. cap. 17. num. 79.* Reginaldus *l. 10. numer. 223.* Syluestr. *v. Mora, quæstio. 1.*

241 Qui adstrictus est onere restituendi ratione rei acceptæ, vel iniustæ acceptionis, aut detentionis, tenetur statim ac commodè possit, restituere, nisi dilationem à creditore obtineat aut nisi creditor sit irrationabiliter inuitus. Quia præceptum negatiuum non detinendi rem alienam, item non differendi solutionẽ debitam, omni tempore obligat. Attamen illud statim, quo facienda est restitutio, non accipio mathematicè, sed moraliter expectata scilicet opportunate restituendi absque dolo, ac fraude; vnde debitor ex delicto, vel quasi delicto tenetur sub mortali statim restituere ac commode potest, alioqui esse in mora censetur. Sylui. *2. 2. quæst. 62. articulo 8.* Azor. *p. 3. l. 4. c. 34.* Sà, *v. Restitutio, num. 61.* Molina *to. 3. tract. 2. d. 753. numer. 2.* Sayr. *in claui, l. 10. tract. 5. cap. 4.* D. Thom. *2. 2. quæstio. 62. articulo. 8.*

242 Qui non restituit statim ac commodè potest sed longo tempore differt, tot peccata committit, quot sunt actus intentionis & voluntatis. Vnde peccata in re aliena multiplicantur, quoties moraliter interrumpitur intentio, ac voluntas non restituendi per somnum, contritionem, &c. confessarius tamen inuestigando numerum peccatorum interruptionis in retinenda re aliena, non debet sese scrupulosè gerere; sufficit namque vestigare temporis spatium, quo res aliena retenta fuit, eo enim cognito paulò plùs vel minùs agnoscet peccatorum numerum. Vasquez *1. 2. tom. 1. d. 75. capite secund.* Sylui. *2. 2. quæst. 62. articulo 8.* Diana *p. 2. tract. 2. resolut. 25.* Sayr. *in claui, l. 10. cap. 5. num. 9.*

243 Denique *quo ordine* restituendum sit, expono. Certum est necessarium non esse ordinem seruari, quando debitor omnibus creditoribus, soluere potest: quando verò tantum non habet, aut reliquit hæredibus hæ regulę seruandæ. Debita certa, seu quæ propriis creditoribus possunt restitui, sunt incertis præferenda. Quia Dominus, seu creditoribus certis ex iustitia

commutatiua proprie id ius competit, ad sua debita exigenda. Tamen quando res aliena extat apud iniquum possessorẽ, tunc si vero Domino restitui non potest pauperibus potius, vel Ecclesiæ tribuenda erit, quam vt ex tali re aliis certis debitis satisfiat, Sylui. *2. 2. quæsit. 62. articulo 8. quæsit. secund. conclus. prima* Nauarra *de restitut. l. 4. capite vltima* Vasquez *de restitut. cap. 11. num.* 9. Lessi. *l. secund. cap. 15. dubitat. 1.* Nauar. *sum. c. 17. numer. 47.*

[244] Res, quæ in specie extant, certis dominis debita, & quarum Dominium debitori acquisitum non est, certis, aci propriis Dominis integre restituendæ sunt. Quia reliqui creditores nullum in his ius habent. Vnde si res sit Ecclesiæ, vel fisci, vel minoris, & adhuc inter bona debitoris extet, ante omnia soluendum est pro ea pretium iustum, vel certe res ipsas est restituenda. Quere talis res vbicumque extiterit, etiamsi aliis fuerit vendita potes vendicari. Laymam *lib. 3. sectio 5. tractaiu secund. cap. 11. numero secund.* Angel. *v. Emptio, numero quarto.* Syluest. *ibi numero secund.* Lessi *l. 2. c. 15. dub. 1. numero 7.*

[245] Quando res aliena vẽdita fuit, & emptor nec pignus nec fideiussorẽ dedit nec pretium in præsẽti obtulit, nec venditor illud pro soluto habuit fidẽs emptori, tunc vel pretium ante omnia soluẽdũ, vel res reddenda venditori. Quia iure cõmuni in hoc casu nondum censetur translatum Dominium, etiamsi res tradita fuerit. Tunc autem (ex receptiori sententia) venditor ius prælationis non habet; quia nullum ius posit iuum inducens in tali re hypothecam in iure Cæsareo reperitur. Couarruuias *lib. 1. variarum, capite septimo numero 3.* Nauarra *de restitut. lib. quarto cãpite sexto numero 49.* Molina *tom. tertio tract. secund. d. 536.*

[246] Habens multa debita, quorum aliqua sunt certa, & aliqua incerta, debet prius soluere certa, quam incerta, si non est omnibus soluendo. Quia debita certa iure naturæ soluenda sunt**[37]** creditoribus certis, debita verò incerta iure positiuo soluenda pauper ibus, sed ius naturæ pręferendum est positiuo, ergo. Fill. *tr. 32. num. 121.* Sayr. *in claui, l. 10. tr. 5. c. 10.* Regin. *l. 10. num. 238.*

[247] Habens debita ex contractu oneroso, & alia ex gratioso, tenetur prius persoluere debita ex oneroso, vt si quis debeat Antonio centum argenteos ex contractu emptionis, & Ioanni totidem ex promissione gratuita, tenetur in solutione agenda præferre Antonio Ioanni, Nauar. *sum c. 17. n. 5.* Regin. *l. 10. n. 239.* Sayr. *in claui l. 10. tr. 5. c. 10. n. 34.*

[248] In solutione autem certorum debitorum hic ordo seruandus. Primo reddendum est illud, cuius dominium non fuit translatum in debitorem, vt si res Ecclesiæ, vel fisci, vel minoris esset adhuc inter bona ipsius, & pretium eius solutum non fuisset, *l. si curator. ff. de iure fisci.* Secundò soluendæ impensæ moderatæ pro funere debitoris, si hîc mortuus esset: huc etiam pertinent expensæ pro inuentario faciendo, pro adeũda hęreditate, ac similibus, *l. pen. ff. de relig. & sump. funer.* Tertio, præferendi sunt hypothecarij, & inter hos qui priores sunt tempore, vnde tacita hypotheca prior expressæ posteriori pręfertur. *l. 2. 4. 5. C. Qui posterior in pignore habeantur.* Quartò, hypothecarijs succedunt creditores personales, inter quos præferendi qui habent personale priuilegium prælationis absque hypotheca, vt habet sponsa de futuro in bonis sponsi ob dotem traditam non secuto matrimonio. Deinde creditores habentes scripturam, siue Chyrographum ex titulo oneroso, cuique soluendum pro rata, non habita ratione temporis prioris vel posterioris. Pręterea creditores ex titulo gratuito, post illos hęredes, & legatarij. Hęredes autem præcedunt legatarios in ordine ad legitimam, si sint necessarij, in ordine ad quartam partem, si necessarij non sint. Quintò, aduertenda sunt particularia statuta ciuitatum, ac locorum, Lessius *libro secundo cap. 15. dub. 4. numero 21. 34. & 35.* Couar. *l. 2. var. c. 7. n. 2.* Fill. *tr. 32. cap. 4. quæst. 17.* Layman. *l. 3. sect. 5. tr. 2. c. 11.*

249 Septem verò sunt casus, in quibus posterior tempore præfertur priori habenti hypothecam. Primus mutuantis ad refectionem, vel conseruationem rei alicuius. Secundus mutuantis pro re custodienda. Tertius hypothecæ dotalis empti pecunia pupilli. Quintus mutui ad aliquid emendum. Sextus contrahentis cum sisco, manent enim ipsius bona hypothecata, cum prælationis priuilegio. Septimus credentis pecuniam ad malitiam. Bonacin. *de restitutio. d. 1. quæstione 8. punct. 2. n. 16.* Filliuc. *tr. 32. n. 129.* Les. *l. 2. c. 15. à numer. 26.*

250 Inter cooperantes ad damnum ille principaliter tenetur ad restitutionem qui damnum præcepit modo in illud influxerit, & habuerit authoritatem suprà illum, cui delictum præcepit patrari, qualis est Iudex respectu sibi subditi, Dominus respectu serui: Post hunc principaliter tenetur exequens qui per se ipsum physicè cooperatus est, ad delictum patrandum Post hunc consulens, post hunc receptator, post receptatorem non impediens, & non manifestans, qui tenebatur ex officio impedire, vel manifestare, vel clamare. Ante hos autem is primo loco ad restitutionem tenetur, qui rem alienam habet apud se extantem formaliter, velin ęquiualenti. D. Thom. *2. 2. quæstione 62. articul. 7.* Vasquez *de restit. cap. 9. numero 52. & 56. §. prim.* Nauirra *de restitut. libro quarto cap. quart. num. 75.* Sylu. *2. 2. quæstione 62. artic. 7. quæst. 1. concl. 2. & 3.*

251 Causa principali restituente, cæteræ, quæ minus principaliter tenebantur liberæ sunt à restitutionis onere, Quando plures tenentur æqualiter restituere, sed vnus integre restituit, cæteri restituere tenentur illi, qui soluit Quando denique plures intulere damnum; & Dominus causæ principalis condonauit obligationem, cæteri, qui fuerunt causæ minus principales liberi sunt à restitutionis onere. Secus si condonauit vni tantum ex minus principalibus. Valent. *2. 2. d. 5. quæstione 6. punct. 3.* Med. *quæstion. 8.* Vasq. *de restit. c. 9. d. 3. §. 1.* Reginal. *libro 10. numero 127.* Azor. *p. 3. libro 4. cap. 19. quæstione 4.* Mol. *tom. 3. tract. 2. d. 737. & 738.*

CAPVT XII.

De causius excusantibus à restitutione ad tempus, vel omninò.

252 QVatvor sunt causæ restititutionem id tempus excusantes, Prima damnum ipsius creditoris, vel tertiæ personæ. Secunda damnum ipsius debitoris. Tertia, impotentia. Quarta cessio bonorum. Restitutio itaque differri potest, quando creditur allatura nocumentum ipsi creditori, vel alteri tertiæ personæ, in tempus magis congruum, & opportunum. Incommodum item, & damnum, quod debitor longè maius patitur, quam pa tiatur creditor, causa est excusans à restitutione statim gerenda. Præterea debitoris impotentia, hoc est, extrema vel grauis necessitas tua vel tuorum, vel proximi, cui aliter subuenire nequis nisi rem alienam, vel alteri debitam impendendo, à restitutione statim facienda omnino excusat. Demum bonorum cessio causa est, ob quam differri potest restitutio. Porrò mercatores aun nobiles non sunt tuti in conscientia, nec à restitutione immunes, qui innumera debita contrahunt, vt in victus, cultus, familieque splendore fines sui status excedunt, aut in ancipites, ac temerarias negotiandi rationes se ingerunt, esto bonis cedere velint. Quia iniustè ad hasce se inducunt angustias. Cessio bonorum in foro exteriori ad hoc iuuat, ne debitor

possit in carcerem detrudi, & ne si post cessionem aliquid acquirat qui cessit, ei possit auferri. Clerici autem, qui iuxta Tridentinum *sess. 23. capite sexto,* fori priuilegio gaudent (excipe Clericos coniugatos) non tenentur bonis cedere, nec possunt ob debita in carcerem recludi. Debitor verò qui differt solutionem debiti ex delicto, tenetur soluere creditori lucrum cessans, & damnum emergẽs, quod creditor ex ea**[38]** dilatione patitur; secus secus si debitum sit ex contract. Denique licitè potest solutione differre debitor, quando eam præstare mox nequit, nisi ab statu iuste acquisito cadat. Nauar. *summ. c. 17. n. 57. 61. 62. 63. 86.* Sayr. *in claui, l. 10. tr. 5. c. 8. n. 12. 17. & 20.* Azor. *p. 3. l. 4. c. 39.* Nauarr. *de rest. l. 4. c. 2. n. 33. 40.* Les. *l. 2. c. 16. dub. 4. n. 8. 21. 52. 53.* Fill. *tract. 32. numero 158. 145. 148. 142. 153.*

[253] Potest autem quatuor etiam causis omnio omitti restitutio. Prima est remissio creditoris. Quias sicut creditur potest ius suum, quod habet in debitorem alteri donare, ita etiam ipsi debitori. Vt autem hæc remissio valeat tres conditiones requiruntur. Prima, vt sit omnino libera, seu non extorta metu, &c. Secunda, vt possit condemnare, nemo verò condemnare potest, nisi qui potest donare. Tertio, vt condemnatio non sit in casibus in visitatione reciperet aliquid vltra sumptus necessarios ad victum. Vel quando iudex delegatus aliquid reciperet à partibus præter esculenta, ac poculenta. Vel quando Inquisitores pecunias officij preætextu extorserint. Vel quando Canonici (quod ex Tridentini *ses. 24. c. 12.* additur) Canonicis horis non adsunt, & distributiones accipiunt. Nauar. *Sum. c. 17. n. 45.* Sayr. *in claui, l. 10. tr. 5. c. 8. n. 1.* Sylu. *2. 2. q. 62. a. 8. q. 1. concl. 7.* Sa *v. Restitutio, n. 28.* Azor. *p. 3. l. 4. c. 39.* Les. *l. 2. c. 16. dub. 2.* Fil. *tract. 32. n. 157.* Manu. *to. 1. sum. c. 49. n. 11.* Debitor, qui se cum creditori composuit minori summa, non tenetur ad integram restitutionem, si ad pinguiorem fortunam deuenerit. Quia huiusmodi compositio censetur quædam remissio, quæ vim donationis habet, modo non adsit fraus, dolus, vel metus. Nauar. *sum. c. 17. n. 75.* Sà *v. debitum, n. 27.* Sylu. *v. Restitutio 7. n. 2.*

[254] Secunda est compensatio: quæ tribus modis potest interuenire, Primo per æquiualens commodum creditori collatum. Secundo per æquiualens creditum, quod haberet, vel acquireret cum suo creditore. Tertio per solutionem debiti factam creditoris sui creditori. Les. *l. 2. c. 16. dub. 12.* Fill. *tr. 32. n. 150.* Sylu. *2. 2. q. 62. a. 8. q. 1. post. 7. concl.*

[255] Tertia est compositio cum Pontifice, quando debitum est incertum, seu ignoretur, quinam sint creditores, & hoc verum, siue debitum sit ex delicto, vt in vsuris, furtisve minutis, siue absque delicto, vt in debitis ex contractu, & inuentis. Quia quando ignoratur proprius horum dominus, hæc addicenda sunt vsibus piis non iure naturæ, sed positiuo, in quo potest Pontifex dispensare, ita vt debitor sibi per compositionem retineat incerta, & ab eorum restitutione eximatur. Sayr. *in claui, l. 10. tractat. 5. cap. 8. n. 22.* Bannes *2. 2. q. 62. art. 5. dub. 8.* Sylu. *ibid. q. 4.* Porro quando creditores sunt noti, non valet compositio à sede Apostolica obtenta, nisi legitima causa subsit. Quiasummus Pontifex non est dominus bonorum suorum subditorum, neque dispensator, sed tantùm defensor iuris cuiusque, & Iudex vindexque criminum. Posita tamen causa iusta, potest de rebus illorum disponere. Quia habet supremam potestatẽ in omnibus Christicolarum bonis, scilicet indirectam, quatenus opus est ad regimen spirituale. Vnde potest imponere multas pecuniarias, & bonorum consiscationem pro criminus, & consequenter condonare restitutiones huiusmodi hominibus faciendas. Sylu. *v. Restitutio 7. q. 2.* Fill. *tr. 32. num. 161.* Les. *l. 2. c. 16. dub. 12. numer. 83.*

[256] Quarta est iuris authoritas, quando scilicet res restituenda præscripta iam esset, concurrentibus ad legitimam præscriptionem requisitis, de quo suprà Fill. *tr. 32. n. 160.* Bon. *de rest. d. 1. q. vlt. p. 1. n. 29.* Sylu. *2. 2. q. 62. a. 5. q. 4.*

257 Quæsieris, num Religionis ingressio à restituendi obligatione libert? Circa huiusmodi quæstionem hæc ex receptiori sensu Doctorum obseruanda tradiderim. Si debitor ingrediatur Religionem, & profiteatur, etiam si inique agat, valet professio, nec tenetur ad sæculum redire. Quia persona libera est, nec est eadem ratio seruo, ac coniuge, hi enim sui iuris non sunt. Si res debita extet in se, omnino debet illam primo loco restituere, & deinde ingredi. Si non extat, si quidem possit breui tempore, vt pau cis annis suis consuetis laboribus satisfacere, expectare tenetur donec satisfaciat, quia tunc merito esset creditores inuiti, si autem sit longo tempore opus. Vel debet insolitos perferre labores, vt possit satisfacere, non tenetur expectare, sed potest relinquere omnia, quæ habet, quæ creditoribus fuis, & deinde ingredi, quia talis impotens censetur: scio ab aliquibus Doctoribus asseri, talem ingredi non posse, nissi ante soluerit, quod si ingrediatur, ac profiteatur, tamen adhuc obligatum manere, & labore suo, vel arte, si quam nouit, debere conari soluere. D. Thom. *2. 2. qu. vltimo aricu lo sexto ad 3.* Nauarra *de restitut. libro 4. capite 4. numero 94. & 95.* Sanch. *libro quarto Decalog. 19. numero 8.* Filliucius *tractat. 32. numero 154.* Sayr. *in claui. libro decimo tractat. 5. cap. 7. n. 15.*

[39] *SECTIO SECVNDA.*

Dubia De Restitutione

CAPVT XIII.

Circa Restitutionis essentiam.

DVBIVM I.

An Restitutio damni il lati contra iustitiam distributiuam sit actus iustitiæ distributiuæ & non commutatiuæ?

258 PRocedit quæstio ex suppositione, quòd damnumillatum contra iustitiam distributiuam est recompensandum ex iustitia, vt ego existimo. Hinc requisierim num Restitutio damni illati contra iustitiam distributiuam sit actus iustitię distributiuæ, an commutatiuæ.

259 Est distributiuæ, non commutatiuæ iustitiæ. Quia ea restitutio versatur circa rem debitam ex eodem iure antiquo creditoris perseuerante, quamuis antea violato, nam violatione non fuit destructum. Res autem erat debita ex iustitia distributiua. Ergo etiam post violationem: Restitutio igitur illius fit ex iustitia distributiua, non ex commutatiua. Nauarra *de rest. l. 1. cap. 2. difficult. 2.*

260 Est actus iustitiæ commutatiuæ, non distributiuæ. Quia ea restituio per se tantùm versatur circa æqualitatem Arithmeticam, nẽpè circa æqualitatem inter rem, quę datur in restitutionem, & inter damnum illatum, quod media illa re recompensatur, in restitutione

enim illius per se tantum attenditur ad recompensationẽ quantitatis damni absque comparatione ad aliàs personas, quamuis damnum illatum fuerit, non dando alicui rem ipsi debitam non absolutè, sed comparatione habita inter personam dãnificaam ex vna parte, & inter aliam, vel alias ex taltera, nam hoc ius distributiuum violatione, qua afficitur, & quasi destructum, & redditum in commutatiuum, quia quod ante violationem iustitiæ distributiuæ debitum erat alicui comparatiuè ad alias personas, iam illud, aut æquiualens est debitum eidem absolutè absque comparatione, nam fuit damnificatus in ea re danda anteà illi comparatione ad aliam: vel ad alias personas, damnum enim illud in fieri, seu illatio illius damni iustitiæ distributiuæ opponitur, damnum verò illud in facto esse, seu perseuerantia illius damni illati commutatiuæ opponitur, & ideo hæs perseuerantia illius damni tollitur per iustitiam commutatiuam, illatio vero illius per distributiuam erat impedienda. Ita Caiet. *2. 2. q. 62. a. 1.* Vasq. & Malder. *de rest. in prin. Hurtad. de iust. d. 4. dif. 2.* & alij nommuniter.

261 Hoc asserendum reor. Quia ea restiturio non versatur circa rẽ debitam ex iustitia distributiua, quamuis ante damni illationem sic debita fuerit, sed tantum versatur circa rem iam debitam ex iustitia commutatiua, nam post damnum illatum iam non debetur ex antiquo iure, sed ex nouo, in quod illud antiquum fuit mutatum, ac proinde ea restitutione satisfit iuri nouo, non antiquo, nam illatione ipsa damni cessauit, & fuit in aliud commutatum. Addiderim, aliquando per accidens restitutionem esse actum iustitiæ cõmutatiuæ, ac distributiuæ quando scilicet debitor nequit integre pluribus soluere debitoribus, & eis tenetur soluere proportione seruata inter debita, & inter solutiones, tunc enim restitutio per accidens est etiam iustitię distributiuæ.

DVBIVM II.

An præceptum restitutionis sit affirmatiuum, & non negatiuum?

262 PRæmitto, restitutionem non esse necessariã ad salutem medij necessitate. Quia qui ad restitutionem tenetur, potest absque restitutione saluari, vt quando non potest, aut quando in eo est inuincibilis ignorantia obligationis restituendi, esse tamen necessariam præcepti necessitate. Quia vero est obligatio restituendi orta ex præcepto, & non tantum præcepti diuini reducti ad septimum Decalogi, sed etiam præcepti naturalis, quia ex natura rei est obligatio restituendi alienum; & damnum iniustè illatum cõpensandi. Hinc quæsierim, an hoc præceptum restituendi sit affirmatiumm, an negatiuum?

263 Negatiuum est, non affirmatiuum. Quia præceptum restitutionis est non retinendi alienum, hoc autem præceptum est negatiuum: Ergo, & præceptũ restituendi negatiuum est. Sic. Med. *C. de rest. q. 2.* Vasq. *1. 2. q. 72. a. 6.* Nauarr. *de rest. l. 1. c. 1. dub. 3.* Turrian. *de iust. d 9. dub. 2.* Mol. *to. 3. d. 719. n. 3.* Bannes *in præs. a. 8.* Card. Lugo *to. 1. de iust. d. 8. sect. 2. n. 18.*

264 Affirmatiuum est, non negatinum. Quia pręcepto restitutionis imperatur actus positiuus, non negatio alicuius actus, ergo est affirmatiuum, & non negatiuũ: consequentia patet, antecedẽs, probo, quia præcepto restitutionis imperatur actus reddẽdi, domino rẽ suam, vel rẽ ipsi debitam, & non pręcipitur negatio retinendi (nisi aliquãdoratione**[40]** redditionis,

quando scilicet res, quæ reddenda est, detinetur) quia præcepto restitutionis tantùm satisfit actu positiuo reddendi, & non negatione, seu cessatione retinendi. Qui enim tenetur rem alienam restituere, non fatisfacit huic, obligationi cessando à retentione illius, nisi eã reddat Domino suo, quia qui eam rem deserit, eo ipso definit eam retinere, & tamen non satisfacit præcepto restitutionis, quoúsque eam suo Domino reddat. Vnde rem alienam retinere non est ratione sui peccatum, & contra præceptum aliquod proprium ipsius, sed tantùm est peccatũ ratione non restitutionis, & contra restitutionis præceptum, est enim causa formalis illius, vt potè incompossibilis cum restitutione. Ita Sot. *l. 4. de iust. q. 6. a. 2.* Val. *2. 2. d. 5. q. 6. pun. 2.* Les. *l. 2. c. 7. dub. 10. n. 49.* Bonac. *de rest. d. 1. q. 1. p. 2.*

[265] Hanc sententiam veriorem esse iudico. Cuius Doctrina clarior exponitur in eo, qui præcepto restitutionis tenetur eo, quo damnum intulit lædendo alienam famam, & bona fortunæ, hîc enim solo actu positiuo recompensandi damnum illatum satisfacis restitutionis præcepto absque cessatione à retentione famę, & bonorũ fortunæ. Abnego iteque præceptum restituendi esse idem quod præceptum non retinendi ratione sui, sed tantùm ratione restitutionis, seu redditionis rei nè scilicet quis impediatur reddere rem domino suo, quia dum retinetur, nequit reddi.

CAPVT XIV.

Circa obligationem restituendi ex delicto, & damnificatione.

DVBIVM III.

An obligatio restituendi oriatur, ex qualibet culpa etiam leui, & leuissima?

[266] REcolo, culpam aliter sumi apud Theologos, aliter apud Iuristas. Culpa apud Theologos, idem est, quod peccatum coram Deo, siue mortale, siue veniale. Culpa vero iuridica, idem est, quod dolus, aut negligentia, seu diligentiæ omissio, ex qua damnum aliquod oritur, quę non semper est pecatum apud Deum ex defectu deliberationis, qui aliquando reperitur. Culpa hæc iuridica quintuplex est, alia latissima, alia latior, alia lata, alia leuis, alia leuissima. Leuissima est apertus dolus, quo alterum ex intentione decipimus; qui contingit aut calliditate, aut fallacia, aut machinatione, calliditas fit tacendo fallacia mentiendo, & machinatio verborum artificio. Latior culpa est etiam dolus non apertus, iustè tamen præsumptus. Lata culpa est omissio diligentiæ ordinariæ, quam homines eiusdẽ conditionis assolent adhibere. Leuis culpa est omissio diligentiæ maioris quàm ordinariè, quam homines eiusdẽ conditionis diligentiores adhibere solent. Leuissima culpa est omissio diligentiæ, quam homines eiusdem conditionis diligentissimi assolent adhibere. Quæsierim itaque, num obligatio restituendi oriatur ex qualibet culpa, etiam leui, & leuissima?

[267] Oritur planè. Quia *cap. vlt. de iniur.* Gregor. XI. ait, *non excusari eum, cuius imperitia, vel negligentia damnum est datum, sed solum eum, qui vt non occideret, de contingentibus nihil*

omisit. Et *cap. consuluisti. 2. q. 4.* Stephan. *v. inquit: Monendi sunt, & protestandi parentes, ve tam tenelos secum in vno lecto collocent, nè negligentia qualibet proueniente suffocentur, vel opprimentur, vnde ipsi rei homicidis inueniantur.* Ergo ex qualibet culpa etiam leui, aut leuissima oritur restitutionis obligatio. Sic Ang. Adri. Barbati. Panormit. & alij, quos refert. Mol. *to. 3. d. 698. n. 2.*

[268] Damnum datum ex culpa lata obligat ad restitutionem, in foro conscientiæ ante iudicis sententiam, datum verò ex leui aut leuissima non ligat. Quia obligatio hęc neque oritur ratione rei acceptæ: nam vbi non est peccatum, non est iniustita, neque ex contractu oritur. Ergo talis obligatio ponenda non est. Et quia culpa lata est, quando aliquis omittit diligentiam quam homines eiusdem conditionis communiter adhibere solent. Ergo qui eam diligentiam non omittit, satisfacit suæ obligationi, nemo enim tenetur ad diligentiam exquisitam adhibendam in suis operibus, satis est, si communem & ordinariam adhibeat, Ergo ex leui, vel leuissima culpa non oritur testituendi obligatio. Ita Innocentius, Decius, Felinus; & alij apud Molinam *vbi sup.*

[269] Eiusdem mentis sum, quem textus allegati pro prima sententia vrgent. In textn enim primo sermo est de culpa lata, nempe quando aliquid de communiter contingentibus omissum est. Culpa autem lata regulariter affert secum peccatum Theologicum. In secundo similiter culpa lata innuitur ob magnum paruulum opprimendi periculum, quod quilibet prudens præuenire, ac vitare tenetur.

DVBIVM IV.

An consurgat obligatio restituendi in conscientia ob damnum ex culpa veniali Theologica obueniens.

[270] NOn est sermo quando culpa est venialis ex paruitate materiæ, seu damni parui illati, tunc enim certum est, quod sicut furtum vnius Iulij, aut vnius Regalis est peccatum veniale, sic & illius retentio veniale erit, atqi; deo ex damnificatione leui insurget enim obligatio sub veniali restituendi. Sed quæstio est, an quando materia, & damnum est graue, sed illatum ob culpam tuam non mortalem sed venialem Theologice loquendo, sit obligatio in conscientia restituendi illud damnum.

[271] Consurgit quidem restituendi obligatio ex huiusmodi veniali culpa. Quia non potest contingerein hoc casu venialis culpa nisi ex defectu plenæ aduertentiæ, non enim prouenitexleuitate materiæ, cum supponatur materia esse grauissima nec etiam ex defectu ac omissione debitæ diligentiæ, nam adhibuit iam diligentiam, quam communiter prudentes adhibent, &**[41]** tunc nullo modo peccat licet non adhibeat illam, quàm diligentiores, vel diligentissimi adhibere assolent, & ideo sit culpa leuis, aut leuissima iuridica, si verò illam communem diligentiam non adhibuit, iam peccat mortaliter. lta Turrian. *de iust. d. 11. dub. 2. n. 12.* Vasq. *de rest. c. 2. §. 2. dub. 2. n. 2.* & alij.

[272] Non consurgit communiter obligatio restituendi ex peccato veniali graue damnum. Quia culpa venialis non est simpliciter delictum, & iniuria, quare non debet parere obligationem grauem restituendi, sicut ex contractu si conlensus non fuit præstitus cum plena deliberatione; & libertate, non nascitur obligatio, nec votum eo modo emissum obligat, sic

etiam iniuria illata cum imperfecta illa aduertentia, & solum venialiter culpabilis, non potest parere obligationem grauem restituendi ex delicto, non est enim è causa plenè, ac perfectè voluntaria. Ita Sotus *de iust. libr. 4. q. 7. artic. 2.* Nauarra *de rest. l. 2. c. 1. n. 48.* Henrig. *tract. de irregul. cap. 15.* Vbi alios citat. Sà *v. Restitutio.* Nauar. *sum. c. 27. n. 22.* Les. *l. 2. cap. 7. dub. 6.* Lugo *de iust. to. 1. d. 8. sect. 5. n. 56.* asserens P. Alfonsum Rodrig. & P. Ioannem de Salas meum Sapientissimum Magistrum idem in manuscriptis docuisse.

[273] Hoc verius longe putarim. Quia licet hæc obligatio restituendi ex delicto non sit propriè pœna, imitatur tamen aliquo modo pœnam, vnde sicut non est ad pœnam obligatio, vbi culpa non præcessit, sic non est obligatio ad pœnam grauem, vbi non præcessit grauis culpa, nec vllus iudex, si hoc constaret, ob leuem clpam imponeret pœnam, quam lex delicto graui imposuit. Vnde si P. Vasq. vult, quod ex veniali peccato remaneat obligatio restituendi, ex delicto totum illud damnum graue, iam videtur supra condignum illum punire leuem defectum, quia obligatio restitnenndi præcise ex eo; quod damnum illud fuerit voluntarie illatum, sed ex eo, quod culpabiliter illatum fuerit, potuit enim esse voluntarie illatum, & tamen propter ignorantiam inuincibilem esse absque omni culpa, quo casu ipse Vasquez concedit, nullam esse restituendi obligationem. Debet ergo commensurari illa obligatio non cum sola voluntarij ratione, sed cum voluntario vt culpabili, imo non vt culpabili vtcumque, sed vt culpabili contra iustitiam, potuit enim esse actus culpabilis, & mortalis ex alio capite, & tamen si non fuit clpabilis sub ratione iniustitiæ, non manebit restituendi obligatio.

DVBIVM V.

An in sententia asserente ex culpa veniali oriri restituendi obligationem, talis obligatio sit restituendi totum damnum?

[274] VIdimus *n. 87.* ex Turriano & Vasq. (queis addo Molinam *to. 3. d. 698.* Bonacinam *de resi. d. 1. q. 1. pun. 3.* Rebellum, Turrianum, Reginaldum, & Laymanum, quos refert ac sequitur Hurtado *de iustit. d. 5. difficult. 1.*) illationem iniustam damni grauis obligare ad restitutionem, quamuis non sit mortalis seu perfecte libera, sed tantum venialis. Inter Auctores tamen huius sententiæ, (à qua recessi) voluitur quæstio, an in hoc casu obligatio restituendi totum damnum, an tantum partem aliquam?

[275] Non est obligatio restituendi totum damnum, sed tantum partem aliquam. Quia obligatio restitutionis proueniens ex delicto damnificationis, est pœna ipsi debita, pœna autem debet esse proportionata delicto, ac proinde, qui imperfecte ac venialiter damnificauit, non tenetur ad totius restitutionem, sed solùm alicuius partis, maioris, scilicet, vel minorispro maioritate, aut minoritate ipsius delicti damnificationis: Vnde infert, delictum veniale damnificationis posse adeò leue existere, vt vix sit obligatio restituendi centesimam damni partem. Sic Bonacin. *de restitution. d. 1. quæstione prim. punct. 3.* Molina, Rebel. Reginal. Layman. apud Hurtado *citatum.*

[276] Est obligatio totum damnum restituendi. Quia si iuxta illam sententiam est obligatio restituendi damnum illatum liberè, quamuis tantùm venialiter, nam est libere illatum, etiam erit obligatio restituendi totum illud, quia totum sic est illatum. Ita Vasquez, &

Turrianus dum absque limitatione dicunt esse obligationem restituendi damnum liberè illatum, Hurtado *de iustit. d. 5. difficultat. prim.*

[277] Hanc eligerem sententiam abnegans eam restitutionis obligationem esse pœnam, quia damnificans non est obligatus ad restitutionem, vt restitutione puniatur, sed vt inlustitiam, seu inæqualitatem damnificatione factam restitutione ad iustitiam seu æqualitatem reducat. Hanc inquam sententiam eligerem, si cum ijs sentirem, qui asseruere, ex cupla veniali oriri restitutionis obligationem.

DVBIVM VI.

An Qui ignorantia comitante inuincibilidamnum intulit, teneatur, ad restitutionem?

[278] OCcidit quis inimicum credens inuincibiliter esse feram, quem etiam occideret, quamuis eum agnosceret. Vel incendit quis arborem inimici, credens inuincibiliter esse suam, quam etiam incenderet, quamuis agnosceret esse inimici. Quæsierim, num in his, aut similib. casibus sic damnificans ad restitutionẽ teneatur?

[279] Tenetur quidem. Quiâ in damnificante adest voluntas inferendi damnum illud, & cum effectu illud infert, vnde damnificatio illa ab iniustitia non excusatur, ergo nec à restitutionis obligatione. Sic Mercado *l. 6. c. 5.* & alij.

[280] Minime tenetur. Quia tunc damnificatio**[42]** illa, v.g. occisio inimici, & arboris incensio hîc & nunc non est voluntaria, non enim procedit à voluntate, cum non fuerit ante intellectu præuisa, ac proposita voluntati, sed tantum procedit ab alia voluntate comitante damnificationem illam, nam occisio illa inimici tantùm processit à voluntate occidendi feram, & incensio illa arboris inimici à voluntate incendendi arborem propriam, damnificatio verò, quæ hîc, & nunc non fit voluntariè, non obligat ad restitutionem. Ita Vasquez *de restitutio. capite 2. §. 2. dub. quarto* Nauarra *de restitut. libro secund. cap. prim. difficult. 7.* Lessius *lib. secund. cap. septim. dub. 9.* Turrian. *de iust. d. 11. dub. 33.* Bonac. *de restitut. d. 1. quæstione 1. pun. tertio.*

[281] Hoc longe verius esse non dubito. Quia quod in damnificante sit aliàs voluntas inferendi damnum illud, non sufficit ad restitutionis obligationem: damnificatio namque illa ex ea voluntate non procedit, sed ex illa altera occidendi feram, aut arborem propriam succendendi, sola autem voluntas damnificandi absque exteriori opere ex illa nascente, ad id non sufficit. Vnde quamuis fic damnificans non excusetur à peccato malæ illius voluntatis concomitantis, damnificatio tamen ipsa exterior excusatur à peccato iniustitiæ ex defectu voluntatis, & ips*us* hîc, & nunc libertatis.

DVBIVM VII.

An inferens damnum alicui, quod alteri tertio imputatur, teneatur ad restitutionem damni ipsi tertio euenientis?

282 PEtrus occidit Ioannem, aut furatus est bona Ioannis, & mors Ioannis vt furtum illud patratum à Petro Antonio imputatur, vel quia erat inimicus Ioannis, vel alia de causa. Quæsierim ergo, num Petrus, qui damnum intulit Ioanni teneatur ad restitutionem damni illati Antonio, qui ob id fuit suppliocio affectus in bonis corporis, aut honoris, aut fortunæ?

283 Tenetur Petrus ad restitutionem damni euenientis Antionio, si probabiliter iudicauit, damnum illud Antonio euenturum, & non adhibuit prudentem cautionem ad illud vitandum, quamuis non intenderit damnum illud Antonio euenire. Quic tunc Petrus verè est causa iniusta damni inferendi Antonio. Ergo tenetur ad restitutionem damni iam illati Antonio, & aad impediendum quod ipsi inferendum est. Sic Vasq. *de restit. c. 2. §. 2. dub. 4.* Nauar. *de rest. l. 2. c. 1. dub. 9.* Reb. *de iust. p. 1. l. 3. c. 11.* Turrian. *de iust. d. 11. dub. 3.*

284 Non tenetur Petrus ad restitutionem damni illati, aut inferendi Antonio, quamuis probabiliter iudicet damnum illud Antonio euenturum. Quia tunc damnum illud non euenit Antonio ex opere Petri, sed per acciden ex malitia, aut ex ignorantia testium, vel Iudicis: Ergo Petrus nullam Antonio intulit iniustiam. Ita Sot. *l. 4. de iust. q. 6. a. 3.* Cord. *l.q. 31. a. 3.* Mol. *d. 86.* Pedraza *ad 5. præc. §. 6.* Lopez *to. 1. c. 63.* Les. *l. 2. c. 9. dub. 16.* Laym. *l. 3. tr. 3. p. 3. c. 6.* Bonac. *de rest. d. 2. q. vlt. pun. vlt.*

285 Cum his opinor adijciens hoc verum esse, etiamsi Petrus intendat illud damnum inferre Antonio, vt contra Sotum, Molinam, Cordubam, & Pedrazam Lessius docet, cui Bonacina & alij adhætescunt. Quia si Petruns verè damnum non intulit Antonio, nihil refert ad obligationem restitutionis, quod id intendat: sola enim intentio adsque opere exteriori iniusitiæ ad restitutionem non obligat. Constat igitur Petrum vere non esse causam damni Antonio illati, sed hoc accidens ex Petri opere ortum habuisse.

DVBIVM VIII.

An qui accipit rem ex contractu cedente in vitlitatem suiipsius, verb. gr. commodati nudi, teneatur ad restitutionem damni secuti ex culpa minori, quàm lata, & etiam qui accipit rem ex contractu cedente in vtilitatem ipsius, & in vtilitatem dantis, vt ex contractu locationis, & conductionis.

[286] QVi accipit rem ex contractu cedente in vtilitatem accipientis solius tenetur ex culpa, seu negligentia leuissima, siue minimam diligentia, debet enim adhibere maiorem, quam qui accipit rem, cedentem in vtriusque vtilitatem, hic verò tenetur ex leui, & hoc dispositum est iure Cæsareo. Qui autem accipit rem ex contractu cedente in vtilitatem vtriuque, tenetur ex culpa, sem negligentia leui, in custodia enim illius tenetur adhibere maiorem diligentiam, quam qui accipit rem ex contractu cedente in dantis vtilitatẽ solius, ac proinde tenetur ex culpa maiore, quã ille, & consequenter ad minus tenetur ex leui, non verò ex leuissima, sic Arag. & Bannes *2. 2. qu. 62.* Mold. *d. 245.* Vasq. *de rest. c. 2. §. 2. dub. 6.* Bon. *de contr. d. 3. q. 1. p. 6.* & plures alij Theologi; ac Iurisperiti. Ex his auctorib. nonnulli edocẽt ad obligationem restitutionis in casib. hisce sufficere culpam iuridicam absque Theologica, alij etiam Theologicam requirunt: Imo aliqui ad eam obligationem requirunt culpam mortalem, quando graue secutum est damnum.

[287] Neuter (secluso pacto Assecurationis) tenetur, nisi ex culpa lata, Quia in primis ex iure natur ali non tenetur ex minori quam lata culpa, nam accipienti rem adhuc ex contractu cedente in vtilitatem tantum ipsius, absque fundamento imponitur obligatio iustitiæ adhibendi in illius custodia maiorem diligentiam, quando minus ipsius rei prudenter procedens adhibet, Dominus autem rei si**[43]** communem & ordinariam diligentiam attenta quantitate & qualitate rei adhibeat, & non adhibeat maiorem, nec maximam, negligentiæ minime accusabitur. Deinde iure positiuo non tenetur ex maiori culpa, quam lata, quia quãuis sint leges positiuæ, quibus im ponitur obligatio maioris diligentiæ pro custodia rei acceptæ ex contractu cedente in vtilitatem vtriusque, accipiẽtis videlicet, & dantis rem, & obligatio maximæ diligentiæ pro custodia rei acceptæ ex contractu cedente in vtilitatem solius accipientis rem, & sint iustæ ob commune bonum, & vt omnis fraus ac negligentia vitetur, non tamen sunt vsu receptæ in foro conscientiæ ante sententiam Iudicis condemnatoriam. Ita Sotus *l. 4. de iust. q septima articulo secund.* Hurtad. *de iust. d. 5. diffic. 6.* Sà, *v. Culpa* Henriq. *de Irregular. cap. 25.* Tolet *l. 5. c. 18.* Et probabile existimant lessi. *l. 2. cap. 7. nu. 43.* Adam *d. 4. q. 6. nu. 50.* Becan. *de iust. q. 48.*

[288] Hæc sententia mihi est probabilior abneganti, accipientem rem ex præfaris contractibus obligari ex iustitia ad maiorem adhibendam diligentiam. Quia quamuis hæc sit consentanea gratitudini, non tamen est debita ex ea, & multo minus ex iustitia.

DVBIVM IX.

An habens ex contractu rem alienam, debeat, eam præferre propriæ, quando vtramque non potest saluare.

[289] ACcidit v. gr. commune incendium, in quo habens rem alienam commodatam vel depositam, quam minime potest simul cum re propria peritura liberare. Quæritur, num debeat huiusmodi alienam rem propriæ præferre, an possit relicta vi ignis re aliena, liberationem rei propriæ pricurare?

[290] In contractu, quo quis tenetur de culpa lata, potest quis res proprias etiam viliores alienis præponere; in iis verò contractibus, in quibus tenetur etiam de leui, potest pretiosiores vel æque pretiosas proprias præponere alienis, in iis autem contractibus, in quibus tenetur

etiam de leuissima, vt quando habet rem commodatam in solam sui vtilitatem, potest solùm proprias pretiosiores alienis præferre. Quia qui tenetur solum de culpa lata, adhuc adhibet diligentiam communem, licet nolit cum dispendio rerum suarum alienas eripere; qui verò de leui tenetur, non agit quicquam contra id, quod prudentiores agunt, si ob proprias res æque pretiosas alias non meliores alienas in periculo deserat; denique præponere res pretiosas proprias minus pretiosis alienis, non est contra maximam diligentiam, quæ opponitur contra culpam leuissimam. Sic Syluester, Gabriel, Armilla, Angelus, quos refert, ac sequitur Vasq. *de restit. c. 2. §. 2. dub. 2.*

291 Si res commodata pretiosior sit, quam propria, debet quis præferre eam propriæ, siue contractus sit in solam commodatarij, siue in solam commodantis, siue in vtriusque vtilitatem. Quia debetur diligentia saltem iuxta prudentiam communem; quiuis autem prudens in communi periculo rem pretiosiorem vilior præponit. Si commodatum fuit in gratiam solius commodatarij, non potest hic compensare sibi aliquid pro iactura rei vilioris suæ, quã incẽdio, v. gr. reliquit: imò nec quando rem propriam æque pretiosam perdit, vt liberet alienam. Quia tunc nihil facit, ad quod vi contractus non teneatur, cum vi beneficij accepti, contractus, teneatur ad rei commodatæ diligentissimam custodiam, si res illa non perit occasione commodati, eodem enim modo peritura fuisset apud Dominum, potest compensare sibi pro iactura rei suæ vilioris. Quia in communi illo periculo magis tenetur homo rebus propriis, quam alienis consulere, si commodatum fuit in solius commodantis vtilitatem, vel vtriusque, potest commodatarius compensare rem suam viliorem, & alienam retinere, donec valor rei propriæ soluatur. Quia nemo tenetur cum rei propriæ iactura alienam conseruare, quando contractus non fuit in solam ipsius vtilitatem. Nec is, qui rem habet precario in solam sui vtilitatem, potest compensare pro re sua viliori, quando ea occasione perire debebat aliena pretiosior. Quia ratione accepti beneficij ad rei custodiã tenetur, si res cõmodata sit vtilior, potest cõmodatarius res suas pręferre, ita tamen, vt si cõmodatũ fuit in eius solius cõmoditatem, debeat commodanti valorem rei commodatę, quę periit, vt propriæ pretiosiores saluarentur: si autem fuit in vtriusque, vel in solius commodantis vtilitatem, nihil tenetur restituere. Denique quando res alienę sunt ęquè pretiosæ cum proprijs, si commodatum fuit iu solius commodatarij vtilitatem, tenetur res alienas pręferre. Quia etiam cum æquali iactura debet rem commodatam conseruare, si verò fuit in vtriusque, vel solius commodantis vtilitatem, potest commodatarius res suas præponere, nec ad vllam restitutionem, vel compensationem tenetur. Ita Molina. *d. 296.* Qui fatetur non esse iuxta communem primam illorum sententiam, sed tamen esse magis rationi, ac naturali æquitati confeormem.

292 Mihi autem paulo aliter dicendum videtur ex Cardinalis de Lugo mente *tomo primo de iust. dicto octauo sectio. 10. numero 132.* In foro externo is, qui rem pretiosam alienam reliquit in periculo, vt suas viliores ab incendio eriperet, obligandus est ad restitutionem, non solum quia dolus pręsumitur, & quod potuerit alienas liberare, sicut propria potuit; sed etiam si constaret, quo non potuit vtrasque eripere, obligabitur ex eo, quod debebat vtiliter rem Domini gerere, & eam liberare, à Domino postea recepturus rei propriæ vilioris valorem, quam ea de causa perdere voluit, vt alienam liberaret. Quia in foro externo non præsumitur Dominum nõ redditurum eum valorem, cum ad id tenerettr, Tunc tamen non obligaretur ad reddendum totum valorem rei pretiosæ, quæ periit, sed dempto valore rei vilioris propriæ, quam conseruauit. Quia cum hancdebuisset dominus compensare, si res sua pretiosa conseruata fuisset, non amisit ob negligentiam commodatarij, vel depositarij

totum valorem rei pretiosæ consumptæ sed excessum illius suprà id, quod res vilior valebat, cuius valorem ipse debuisset com-[44]pensare. In foro externo, si re vera commodatarius, vel quiuis alius sciret, non recepturum se à Domino res pretiosæ valorem suarum rerum viliorum, quas ob rem alienam conseruandam perire permitteret: non debet in conscientia aliquid restituere Domino, licet res viliores proprias conseruauerit, & alienam pretiosam perire permiserit. Quia nec diligentia maxima, ad quam commodatarius tenetur, nec natura contractus obligat ad custodiendam rem cum magno detrimento proprio, cum nec in rebus propriis custodiendis diligentissimus ac prudentissimus id faciat. Quando res propriæ fiunt æquè pretiosæ, & multò magis si pretiosiores sint) nulla est obligatio præferendi rem alienam, siue contractus sit in gratiam vtriusque, siue in solam illius, apud quem res aliena habetur. Quia pręferendo rem alienam in eo casu non ageret magis vtiliter negotium Domini quàm præferendo. Nam si voluisset rem propriam expendere, & relinquere in periculo, vt alienam liberaret, posset à Domino exigere rei suę valorem, tanquam sumptus extraordinarios factos ad illius rei conseruationem. Nec in eo easu est vlla obligatio in commodatario, vel aliis compensandi aliquid Domino pro eius re, in periculo relicta, vt propria saluaretur. Quia quando commodatarius sinit perire res suas, vt saluet alienam magis pretiosam, debet ei fieri compensatio pro re sua à Domino rei prætiosæ: quando verò sinit perire rem æque, vel minus pretiosam alienam, vt saluet suam non deber ipse aliquid compensare Domino rei quæ periit. Idem dicendum, si res aliena ob periculum illud eodem modo periisse deberet, si apud Dominus suum mansisset: adhuc enim in eo casu procederent præfatæ regulæ. Quia tunc etiam commodatarius, vel depositarius, vel depositarius, & similes, ratione custodiæ quam implicite promiserunt, debent quoties absque graui detrimento suo possunt saluare, & tustodire rem alienam: quare si pretiosior sit, debent eam rebus propriis præferre, quando notabile detrimentum harum non sciunt ab illius domino non fore compensandum. Non vero tenentur eo casu æque, vel minus pretiosas alienas propriis præferre, nec pro illis tunc consumptis, vel pereuntibus aliquid dominis compensare.

DVBIVM X.

Mittit Antonius Ioanni pecuniam in solutionem debiti, quod debet: Possum ne illam accipere in compensationem eiusdem quantitatis quam mihi debet Antonius?

[293] SCio posse creditorem existentibus aliis circumstantiis ad compensationem requisitis, accipere ac retinere sibi rem debitoris, quãdo ipse alteri dono mittit, dũmodo res illa nõdũ sità donatario acceptata, quia dum acceptata à donatario non est, adhuc manet sub Dominio donatoris, qui potest adhuc donationem reuocare vt suppono: Ergò sicut ex aliis rebus debitoris, sic etiam ex illa potest compensatio fieri non obstante damno, quod donatario sequitur. Sed quid si Antonius v. gr. mittat illam pecuniam Ioanni non ex dono, sed indebiti solutionem? Possumne ex ea accepta meum debitum compensare?

[294] Minimè potes. Quia id fieret cum iniuria Ioannis, cui suum debitum clam auferretur; nisi aliunde ipse ita commodè posset debitum suum recuperare, quia habet Chyrographum, & alia requisita. Sic Vasquez *de rest. c. 5. §. 1. dub. 10. num. 47.*

[295] Potes quidem. Quia licet scires, Antonium habere animum soluendi ex illa pecunia post mensem debitum Ioanni, potes tunc eam occultè accipere sicut & alia bona eiusdem Antonij, ad tuum debitum compensandum: Ergò licet data sit tibi ab Antonio ad eum finem, vt Ioanni soluatur, poteris eam intercipere, quandiu manet sub Antonij Dominio. Ita Sanch. *l. 9. de matr. d. 4. n. 30.* Lugo *to. 1. de iust. d. 16. num. 111.*

[296] Hoc verius esse crediderim, quod ex casu de matrimonio confirmo. Potest vxor expendere in necessariis sibi, vel familiæ id quod maritus ei determinatè dederat ad soluenda debita aliqua ipsius mariti si id vere expenditpro graui familiæ necessitate; quia accipit de bonis, quæ adhuc sunt viri id, quod maritus debet familię grauem necessitatem patienti. Quo casu P. Sancius *l. 9. de matr. d. 4. num. 30.* dicit, non teneri vxorem postea creditoribus de suo soluere damnum, quod creditores ex occasione passi sunt, quia vsa fuit iure suo accipiendo de bonis viri id, quod vir debebat familiæ graui pressæ necessitate. Haud aliter igitur cum accipias de bonis, quæ adhuc sunt Antonij, id quod Antonius tibi debet, viderisetiam vti iure tuo absque vlla Ioannis creditoris iniuria.

DVBIVM XI.

An res per compensationem occultam accepta, transeat statim, in accipientis Dominium?

[297] MInimè transit. Quia antiquus dominus, quando rem illam inuenerit, poterit illam tanquam suam vendicare: Ergo adhuc erat sua. Sic Medina *C. de restit. q. 11.*

[298] Transit omnino. Quia alioquin si res illa postea fortuito periret apud compensantem, periret antiquo Domino, & non compensanti: res enim suo Domino perit: atque adeò posset secundo debitum suum sibi compensare, quod nullud admittet. Ita Molina *tomo tertio de iust. d. 691. num. 3.* Lugo *to. 1. de iust. d. 16. num. 112.* & alij.

[299] Propter hoc argumentum hæc sententia mihi magis placet. Ratio autem à priori illius hæc videtur esse, quod vbicumque apprehenditur rei possessio, quæ vel domino careat, vel Dominus non sit irrationabiliter inuitus, nihil deesse videtur, quominus fiat accipientis, perinde enim est, Dominum non esse inuitum, vel non esse rationabiliter inuitum ac si Domino careret, ad effectum vitandi furti malitiam: quando autem creditor**[45]** non potest aliter suum debitum recuperare, Dominus non est rationabiliter inuitus, si sibi prouideat, & compenset ex bonis debitoris, cum per hoc Dominus solummodo cogatur, soluere, quod debet. Ergo nihil impedit, ne creditor fiat verè rei acceptæ Dominus. Ad fundamentum autem Medinæ pro prima sententia adductum, Molina respondet, debitorem non posse rem illam postea apud creditorem inuentam sibi vendicare, si ipsi constet, compensationem factam fuisse debitis conditionibus. Quare si eam propria authoritate, vel Iudicis officio recuperat, id fit, quia præsumitur compensatio iniuste facta. Facilius aut em respondeo, admittendo, posse debitorem rem suam postea vindicare, soluendo debitum alio modo; quia creditor hoc pacto solum, & cum limitatione videtur adquisiisse rei Dominium, vt quoties debito vellet debitum soluere, posset rem suam recuperare. Quia in tantum poterat rei acceptæ Dominium acquirere, in quantuia debitor non erat irrationabiliter inuitus: debitor autem, licet dum non

soluebat debitum, non posset rationabiliter repugnare compensationi: poterat tamen cum hoc pacto & limitatione consentire, quia hoc modo consulebat sibi, ac suo debitori.

CAPVT XV.

Circa Restitutionem ratione rei acceptæ.

DVBIVM XII.

An qui rem furtiuam vel malâ fide emit, teneatur eam proprio Domino restituere, vel possit eam furi reddere, vt ab illo pretium recuperet?

300 SVppono, eum, qui rem furtiuam ab aliquo gratis accipit, teneri eam Domino restituere, & non posse eam furi reddere (nisi sit moraliter certus, quod fur eam restituet.) quia tenetur ratione rei alienæ acceptæ, seu habitæ: & non tenetur furi, furis enim non est: ergo Domino tenetur. Si vero gratis non accepit, quæsierim an possit, vt recuperet pretium, rem reddere furi, an potius debeat eam Domino restituere?

301 Qui rem furtiuam emit adhuc bona fide, tenetur eam domino reddere, & non potest eam tradere furi. Quia qui eam emit, tenetur restituere ratione rei acceptæ, est enim aliena: Ergo restituenda est ei cuius est, ergò non furi, cuius non est. Quod autem pretium à fure non valeat recuperare, accidens est fortunæ. Sic Sotus *l. 4. de iust q. 7. articulo secund.* Medi *q. 10. de restit. §. verum.* Ledesma. *2. p. 41. q. 18. articulo sexto* Couarruuias *regu. peccatum parte tertia.*

302 Qui rem furtiuam emit adhuc mala fide, non tenetur eam Domino restituere, sed potest eam reddere furi à quo eam accepti, vt ab eo pretium recipiat. Quia quisque potest sibi potius, quàm aliis consulere, præsertim quando non constituit rem in peiori statu, vt contingit in casu præsenti, eam enim reddit ei, à quo accepit. Ita Alexander. *p. 4. q. 86. num. 63. articulo 5.* Gabr. *in 4. dist. 15. q. 3. articulo 3. dub. 5.* Syluestr. *v. Restitutio 3. q. 7.* Angel. *ibi 1.*

303 Existimo sic quæstioni respondendum. Qui bona fide emit rem furtiuam, non tenetur eam Domino restituere, sed potest furi reddere vt ab eo pretium recuperet, quia cum detrimento proprio præserum æquali non tenetur quis Domino conseruare rem, quæ apud illum est absque iniuria in eum irrogata, & absque eo quod voluntarie eam ille receperit, siue admiserit vt alienam; id enim ratio non exigit: Ergo absque iniuria posset eam deferre, quamuis esset peritura: ergo etiam potest eam reddere furi quamuis non restituturo. lege Dubium 20.

DVBIVM XIII.

An possidens malâ fide rem alienam, si apud ipsum pereat, teneatur, eam restituere, quando aliàs apud Dominum erat peritura?

304 CErtum mihi, possidentem mala fide rem alienam teneri ad restitutionem, non tantum damni emergentis, & lucri cessantis Domino, cuius est res: sed etiam ad restitutionem ipsius rei si apud ipsum pereat quamuis à casu, si apud dominum non erat peritura, quæsierim autem, num res illa etiam sit restituenda quando alias apud Dominum erat peritura siue à casu, siue iuste ab altero, vt iusta hostium incursione? Et hoc posterius addo, quasi peritura erat alterius iniustitia, tunc possessor malæ fidei tenetur ad restitutionem, sicut teneretur ille alter si iniuste eam auferet, vel destrueret.

305 Restituenda est, quamuis aliàs esset apud Dominum peritura, quia possessor malæ fidei tenetur ad restitutionem ratione iniustę acceptionis, uel retentionis: hæc autem semper obligat ad restituendum rem quamuis casu depereat: inæqualitas enim seu iniustitia ablationis vel retentionis tantum, reducitur ad æqualitatẽ restitutionis rei iniustè ablatæ vel retentæ. Sic Palud. *in 4. dist. 5. q.q. 2. numer. 1.* Bartol. *ad l. Quod te mihi, ff. si certum petatur, numer. 10.* Alexander. *ad l. Cum res, ff. de legat. 1.*

306 Non est restiiuenda, quia tunc iniusta possessio, vel ablatio desinit esst damnificans, siue causa efficax damni: tunc enim absque iuiustitia etiam erat peritura apud dominum existẽs. Ita Medina *de restitut. quæst. 6.* Vasquez *de restitut. capite quinto paragrapho primo dub. 11.* Bonac. *de restitut. d. 1. quæst. 3. pun. 10.* Couar. Lessi. & alij, quos citat & sequitur Hurtado *de iustit. d. 6. diffic. 3.*

307 Hos sequor, abnegans, iniustam acceptionem obligare ad restitutionem: solùm enim obligat, quando damnum domino infert. Igitur non tenetur quis restituere, quamuis res non pereat à casu, sed eam physice immediate libere destruat, si illam destruit in illo loco, in quo peritura erat absque iniustitia & intra illud tempus, in quo absque iniustitia peritura fuis-**[46]**set: v.g. quando quis physicè destruit segetes, quæ eluuione destruendæ erant; tunc enim destructio illa segetum desinit esse damnosa domino, seu eum domnificans, nam illæ perituræ erant absque iniustitia in eodem loco, & post illud tempus. Tenetur tamen rem alienam restituere si illam destruit in alio loco, in quo peritura non erat, vt pallium, quod existens apud furem non erat periturum, & existens apud Dominum peritutum erat, quamuis à casu, & absque iniustitia; tunc enim destructio illa est damnificans dominum, quia in eo loco existens apud furem, domino non erat periturum. Et etiam tenetur ad restitutionem, si rem destruit post tempus, intra quod erat peritura siue in eodem loco, siue in alio vt res quæ ex naufragio dicitur, & post naufragium destruitur. Quia tunc res illa perseuerans non erat post naufragium peritura.

DVBIVM XIV.

An possessor malæ fidei teneatur rem alienam restituere iuxta maiorem valorem, quem à tempore iniustæ acceptionis habuit, si forte pereat, aut deterior fiat.

308 NOmine valoris intelligo non tantum valorem intrinsecum, quo res intrinsecè crescti, vt quando leges, & pullus, equinus intrinsecè crescunt; sed etiam extrinsecum, quo res extrinsecè increscit, vt quando tritieum extrinsece crescit, nunc viginti; postea triginta valens. Quæstio igitur est, an possessor malæ fidei teneatur restituere rem alienam iuxta maiorem valorem, quem habuit, v. gr. si furatus est, vel iniuste retineant triticum valens decem, & postea viginti: an teneatur restituere viginti, si forte post modum pereat, aut valeat minoris, & si furatus est pullum equinum valentem viginti, & postea effectum meliorem valentem triginta, triginta restituere debeat, si forte depereat, aut minoris æstimetur?

309 Restituenda omnino semper est secundum eum maiorem valorem. Quia res etiam secundum eum maiorem valorem pertinuit ad dominum, domino enim res illa creuit: Ergò iuxta eum valorem est illi restituenda. Sic Nauar. *summ. c. 17. num. 26.* Gabriel *in 4. dist. 15. q. 2. articul. 3. dub. 1.* Syluest. *v. Furtum, q. 16.* Angel. *ibid. n. 44.*

310 Non est restituenda semper res secundum maiorem valorem quem apud malæ fidei possessorem; sed tantum quando dominus rei vere fuit damnificatus in eo maiori valore. Quia tũc non tenetur ad id ratione rei acceptæ, seu habitę, nam vel eam absolute non habet quia periit, vel eam non habet secundum maiorem valorem quod iam sit facta deterior, vt supponimus. Ratione verò iniustæ acceptionis seu retentionis non est restituendi obligatio, nisi quando iniusta acceptio seu retentio fuit domino damnosa: ergo quando dominus damnificatus non fuit in re sua secundum maiorem valorem, vt potest contingere non est eam illi restituendi iuxta eum valorem obligatio. Ita Couar. *regu. peccatum p. 2. §. 6.* Medi. *de restit. q. 6.* Vasq. *de rest. c. 3. §. 1. dub. 12.* Lessi *l. 2. c. 2. dub. 6.* Bonac. *de restit. d. primo quæstion. tertia puncto 11.* Hurtadus *de iustitut. dicta sexto diffic. 5.*

311 Hoc teneo, & expono. Tunc dominus dicitur in re sua damnificatus secundum maiorẽ valorem siue res perierit siue facta fuerit deterior culpa iipsius possessoris iniqui, siue à casu absque ipsius culpa: si liberè omisit restituere rem in eo statu meliorationis, quando dominus erat rem sic melioratam alienaturus, & eam non alienauit, quia erat tunc apud iniquum possessorem; vel quando dominus loco illius rei, verbi gratia tritici, qua eo erat spoliatus emit aliud simile maiori pretio; vel quando dominus rei erat vsurus, seu fruiturus ea re sic meliorata vsu, vel fruitione pretiosiore proportionata rei melioratæ, & fuitus non fuit: vel vsus non fuit illa sic meliorara, eo quod ea sic meliorata erat spoliatus. Tunc verò dominus rei non dicitur damnificatus in re sua secundum eum maiorem valorem, sed secundum alium minorem, quando dominus quamuis non esset spoliatus non erat sic melioratum alienaturus, nec loco illius rei aliam in eo valore similem maiori pretio emit: nec ea sic meliorata erat fruiturus, nec vsurus vsu, vel fruitione pretiosiori, siue apud ipsum iniquum possessorem perierit à casu facta deterior, siue culpa illius. Vnde qui furatus est, vel iniuste retinet, verbi gratia triticum valoris decem, & postea apud eum furem, vel iniustum retentorem perseuerans valet viginti, tenetur triticum restituere secundum valorem viginti, si dominus illud habens erat id viginti

venditurus. Quia tunc dominus damnificatus est in suo tritico secundum eum valorem si vero illud habens, non erat venditmus, nisi quindecim, non est illi secundum valorem quindecim. Quia dominus tantum est damnificatus in suo tritico secundum eum valorem. Et si dominus spoliatus suo tritico emit aliud in suo valore sim le pretio triginta, est illi fecundum valorem hunc restituendum. Etsi tantum emit pretio quindecim est ei restituendum iuxta eũ valorem solummodo. Quando vero ignoratur, quo statu vel in quo pretio dominus erat in rẽ sibi ablatam alienaturus, si apud ipsum esset, restitutio facienda est non secundum maiorem valorem, quem res habuit, (qudquid dicat P. Vasquez *ibi, numero 77.*) nec secundum minorem; sed secundum minorem, sed secundum valorem minorem maiore, & maiorem minore ad prudentis arbitrium, attenta maioritate credulitatis, pretij, quo erat à domino alienanda. Quia si non magis credatur, quod alienanda esset maiori, quam minori pretio restituenda est iuxta pretium medium inter maius, & minus.

[47] DVBIVM XV.

An possessor malæ fidei teneatur, rei aliena restituere fructus, quos percepit; sed iam non habet, quia malæ fide consumpsit, quos tamen dominus non erat percepturus?

312 MInimè tenetur. Quia tunc possessor malæ fidei nullum malum intulit Domino qui nihil ex his fructibus percepturus fuerat. Sic Vasquez *de restit cap. 5. §. 1. dub. 13.* Couar. *reg. peccatum p. 1. §. 6.* Nauarra *de rest. l. 4. c. 1. numer. 36.* Syluest. & Medi. apud Hurtad. *citandum.*

313 Tenetur omnino. Quia fructus illi vere ad dominum pertinebant, vtpote fructus rei suæ & alias non erant perituri à casu, nec iuste, vt suppono. Ergo quis eos mala fide, seu aduertens, quod pertinerent ad dominium, consumpsit, tenetur eos restituere. Ita Molina *tomo tertio d. 727. numero 4.* Lessi. *l. 2. cap. 12. dub. 17.* Rebel. *de iust. l. secund. quæst. tertiæ* Hurtad. *de iustit. d. sexto diffic. 6.* Bonac. *de restit. d. primo qu. 3. pun. vlt.*

314 Sententiam hanc longe probabiliorem esse crediderim. Quia possessor ille tenebatur fructus illos iam perceptos restituere domino ante eorum consumptionem, quamuis alias Dominus illos percepturus non esset, nam ad Dominium pertinebant, Ergo si illos mala fide consumpsit, tenetur eos restituere retione iniustæ acceptionis, & retentionis, consumptionisque ipsorum, qua damnificauit dominum, ei non tradendo eos fructus ad eum pertinentes, quibus post restitutionem ei factam frui poterat, quamuis ipse alias eos non erat percepturus. Adeò hoc verum puto, vt vix darem contrariam sententiam esse probabilem, nisi tantotum virorum authoritate fulciretur.

DVBIVM XVI.

An possessor bonæ fidei teneatur ad restituendam domino rem alienam extan? tẽ vel quantum

eius causa factus est locupletior, quando fur non est factus impotens ad restituendum?

315 REgula vniuersalis est, *posseßorem bonæ fidei solum teneri ad restituendum domino rem alienam extantem, vel quantum eius causa factus esse locupletior*. Quia cum solum teneatur ratione rei acceptæ, solum tenetur in quantum ipsa res in se vel in æquiualenti manet apud ipsum. Infero, eium, qui dono accipit rem furtiuam, & eam bona fide consumpsit non teneri ad restitutionem, nisi factus sit locupletior: vt si inuitatus ad cœnam furtiuam bona fide cœnasti solum debes restituere, quantum minus domui tuæ expendisti. Similiter qui in bello iniusto plura acquisiuit bona fide ex hostibus, postea comperta belli iniustitia, debet restituere ea, quæ extant, vel quantum ex illis factus est ditior. Quæsierim igitur, nùm possessor bonæ fidei teneatur restituere Domino non solum rem extantem, sed etiam quantum ex re furtiua aliena factus est locupletior?

316 Non tenetur restituere id in quo factus est locupletior ex re aliena, quam bona fide comsumpsit, quando fur non est factus ad restituendum impotens. Quia ipse qui iniustè donauit, & causa fuit, vt alter rem bona fide consumeret tenetur ad id, quod ex iniusta donatione consequitur. Sic Medina *de restit. quæst. 10.* Bañes *2. 2. quæst. 62. articulo sexto dubio tertio conclus. 4.* Salon. *articulo sexto contr. 3. conclus. 4.* Ledes. *tom. secund. summ. tr. 7. cap. 14. post. 14. concl. d. 4.* dicens esse communem Thomistarum sententiam.

317 Tenetur restituere etiam si fur non sit ad restituendum impotens. Quia res etiam vsu consũptibiles manent semper sub dominio veri domini, donec cõsumatur: quando ergo transeunt ad bonę fidei, possessorem non transeunt in eius dommium, quare dum extant, debent restitui domino, cuius adhuc sunt; si autem bona fide consumptæ sint, debet restitui in quo possessor factus est locupletior, quia id solùm est quasi fructus rei alienæ, & emolumentum ex ea ceptum, & ideo debet eiusmodi rei loco subrogari. Vnde siue fur sit potens, siue impotens sit restituere, debet possessor bonæ fidei, quatenus ex re consumpta locupletior factus est, restituere. Debet autem ad hoc considerare an sit locupletior eo instanti, quo bonam fidem perdit, & incipit scite, rem fuisse alienam. Nam si tunc aliquid plus habeat in bonis suis, quam habuisset, si res illa non deuenisset ad eius potestatem, censetur locupletior in illa re, vt debeat id totum reddere vsque ad valorem rei alienæ, quæ ad eius potestatem venit, & consumpta est. Si verò eo instanti nihil plus in bonis suis habeat, quia licet prius plus habuerit, iam id totum donauit, vel expendit non donaturus, vel absumpturus ex aliis bonis suis tantumdem, nisi illud lucrum habuisset, tunc ad nihil restituendum tenebitur pro re aliena, quæ durante bona fide perierat. Ita Couaruuias quem citat, ac sequitur Cardin. de Lugo *de iust. to 1. d. 27. numero 12. & 13.*

318 Ego quidem regulam illam initio quæstionis propositam veram existimo. Doctores enim primæ sententiæ non videntur mihi satis consequenter locuti, dum dicunt, bonæ fidei possessorem non teneri ad restituendum id, in quo factus est locupletior ex re aliena, quam bona fide consumpsit, quando fur non est factus impotens ad restituendum, teneri vero, quando fur impotens est factus. Nam si in primo casu non tenetur ad restituendum, ideo est, quia fur in iis rebus vsu consumptibilibus non tenebatur, illam rem singularem domino reddere, sed satisfaciebat reddendo aliam similem pro ea, v. gr. totidem modiis tritici, vel totidem olei similis mensuras, ad quod præstãdum fur non mansit impotens. Si autem hæc ratio probat, probare etiam debet, ni fallor, quod licet fur reddatur impotens restituere, adhuc

bonæ fidei possessor, qui bona fide rem consumpsit, non tenetur ad restituendum id, in quo factus est locupletior, debitor enim qui non debet rem aliquam determinatam, licet donando fiat impotens ad soluendum creditori, vere tamen transfert dominium in donata-**[48]**rium, nec donatarius tenetur postea restituere, si ipse neque impotentiam debitoris, nec eius obligationem nouerat. Quod ergò fur impotens est ad restituendum, non impediet, quod possit dominium rei furtiuæ vsu consumptibilis in alium transferre, & quod hic bona fide possit eam consumere absque vlla obligatione restituendi id, in quo factus est locupletior. Vel si hanc obligationem retinet, fatendum est, id non prouenire ex eo, quod fur sit impotens; sed ex eo, quod res furtiua cum illo onere trãsiit etiam ad bonæ fidei possessorem eo quod erat adhuc sub domini prioris dominio.

DVBIVM XVII.

Emit quis rem alienam pretio iusto, & adhuc durante bona fide, iterum vendidit alteri æquali vel minori pretio: obligaturne solum ad restituendum id, in quo factus est ditior?

[319] POssessor bonæ fidei, qui iusto pretio rem alienam emit, & postea eodem pretio, bona etiam fide vendidit, debet, re comperta restituere domino vero pretium illud, quod pro re accepit, licet in ea nihil lucratus sit. Quia pretium loco rei succedit. Sic Vasquez *1. 2. q. 96. articulo quinto d. 172. cap. 1. num. 4.* Ledes. *tom. 2. summ. tract. 8. cap. 14. post 4. conclus. dub. secund.* Sayr. *in claui, l. 10. tr. 2. c. 2. numero 13.* Bañes & Arag. *2. 2. q. 67. a. 6. dub. 1.* Hos affert Diana *p. 2. t. 5. resol. 42.* Verum. P. Vasquez id non dicit, loquitur enim solum quando vel ex fructibus, vel ex pretio rei alienæ factus est locuplerior, qui eam vendit; vt fit, quando rem alienam dono acceptam vendidit.

[320] Solum obligatur ille possessor medium ad restituendum id, in quo factus est locupletior. Quia obligatio restituendi in possessore bonæ fidersolum oritur ex re accepta, quatenus illa manet semper in dominio veri domini; vel si res periit, aut haberi non potest manet obligatio restituendi lucrum ex re illa percepum, eo quod æquum sit, ne vnus cum alterius iactura ex rebus illius locupletetur; quare quoties non locupletatur, cessat talis obligationis fundamentum. Ita Mol. *dict. 721.* Lessi. Rebel. Vega, Sotus, & alij quos refert, ac sequitur Diana *vbi supra* Turrian. *de iust. d. 13. dub. 1.* Lugo *tom. 1. de iust. d. 17. num. 19.* & alij communiter.

[321] Hanc amplector sententiam. Vnde quando lucrum illud non fuit ex re ipsa, sed ex industria, quia quam rem iusto emeras pretio, postea car ius vendidisti: crediderim etiam cessare obligationem restituendi lucrum illud ex industria ortum. Quia rem ab vno in alium locum transtulisti.

DVBIVM XVIII.

Quis rem alienam pretio iusto, bona fide emit, & postea eandem, bona fide durante carius vendidit sine speciali diligentia, seu transmutatione vnius loci in alium: Tuncne debei, excessum pretij vero domino restituere?

322 DIco *eandem,* quia si ideò carius vendita est, eo quod in se melior facta fuerat, v. gr. si equus adoleuerat, vel vinea, crescentibus vitibus, melior facta fuerat. Cum totus ille excessus fuerit sub Dominio veri Domini, eidem pretij debetur excessus Quæstio igitur est, quando eamdem rem absque eius mutatione carius quis vendidit, an debeat postea hunc excessum, in quo factus est locupletior Domino restituere non potenti rem suam recuperare?

323 Debet illud excessum domino reddere. Quia secundum excessum illum venditor est locupletior factus. Sic Lessi. *l. 2. c. 20. dub. 1. n. 4.* Vasq. *de rescit. c. 9. §. 2. num. 3.* & alij plures.

324 Non debet excessum illum restituere Domino. Quia est fructus mere industrialis; nam si esset fructus naturalis, vel ciuilis, sequeretur, quod etiamsi Dominus recuperasset rem suam ab vltimo possessore, adhuc iste medius emptor deberet illi restituere illud lucrum, tanquam fructum rei suæ: consequens autem nemo concedet. Ergò. Ita Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 17. §. 3. num. 25.* Diana *p. 2. tr. 5. resol. 41.* Lugo *to. 1. de iust. d. 17. n. 20.*

325 Hoc probabilius esse iudico. Quia possessor bonæ fidei non aliter tenetur dare id, in quo factus est locupletior, nisi in defectum ipsius rei alienæ: Ergò si ipse haberet iterum eandem rem, & eam redderet Domino, non teneretur dare lucrum acquisitum emendo, & vendendo carius sæpe rem eamdem: Ergò illud lucrum non computatur inter fructus, & per consequens restitui non debet, licet per accidens ortum fuerit rei alienæ occasione.

DVBIVM XIX.

Antonius rem furtiuam bona fide à fure emit, & postea bona etiam fide petro donauit, petrus autem bona etiam fide vendit: Debetne Petrus, postea Domino vero reddere pretium, quod ex venditione est lucratus?

326 DIxi, eum, qui gratis habuit bona fide à fure rem furtiuam, si postea eam vendidit, debere posteà domino restituere pretium, si verò non gratis habuit, sed ex titulo oneroso, non debere post modum restituere æquale pretium quo eam vendidit. Dubitari ergo potest. Si Antonius rem fur-**[49]**tiuam bona fidei à fure emit, & postea etiam bona fide tibi eam donat, quam tu bona etiam fide vendis, an debeas postea reddere Domino pretiumr quo è venditione es lucratus?

[327] Debes profecto. Quia cum gratis rem habueris, & tenearis reddere totum id, in quo factus es locupletior, debes vtique reddere, totum illud pretium: nam totum id habes in bonis vltra ea omnia, quæ habuisset si res illa aliena ad te non peruentasset. Sic Car. din. de Lugo. *to. de iust. d. 17. n. 24.* & plures alij communiter.

[328] Minimè debes. Quia ille, qui rem tibi gratis dedit, emerat prius ipse à fure ac per consequens poterat ipse rem illam tanti vendere, & lucrum sibi retinere. Potit ergò transferre in te totum ius, quod ipse habebat ad vendendum, & retinendum pretium: atque ita de facto transtulisse censetur, illam tibirem donado: nam eo ipso transtulit in te ius omne, quod ipse suprà rem illam quomodocumque acquisierit, Ergò in quantum succedis in ius donataris, poteris etiam tu retinere pretium, quo rem illam vendidisti. Quia licet attendendo ad te solum tu locupletior sis ex re illa: sed tamen vterque simul, nempe donator & tu, non estis loculpletiores, siquidem vendidisti, quanti emisti, atque adeo tu quatenus vtramque personam geris, non es locupletior, & per consequens quatenus vtriusque personæ ius retines, poteris pretium retinere. Ita nonnulli optime de Republica litterar meriti in manuscriptis, quorum sententiam haud omnino improbabilem iudicarim.

[329] Profecto licet speculatiue hæc sententia suadibilis exponatur non me allicit, vt à communi opinione recedam. Omnes enim generatim edocent possessorem bonæs fidei post consumptam vel alienatam rem furtuam, debere restituere in quantum factus est locupletior, nec distinguunt, an dono à fure acceperit, vel ab alio bonę fidei possessore, qui rem emerat; sed vninersaliter dicunt, si rem illam gratis acceperat, & postea vendidit debere restituere pretium, si erat, vel si ex eo factus est locupletior. Regula enim generalis est, nè aliquis ex re aliena cùm domini iactura locupletetur, res enim magis obligata est proprio Domino, quam aliis, atque adeo magis debet pretium & lucrum domino parere, vt eum seruet indemnẽ, quam aliis. Abnego itaque posse donatorem ius illud quod ex soluto pretio habet ad rem vendendam, & retinendum pretium transferre in donatarium, hoc enim ius est personale competens, vel non cõpetens donatori? vel donatario ex pretio à fingulis soluto, vel non soluto prò re illa Fundatur quippe in eo, quòd nemo debet ex re aliena cùm domini iactura locupletari. Cum ergò donator non possit facere, quod donatarius ex re aliena non locupletetur, non poterit tollere, quod habeat obligationem restituendi pretium; quæ obligatio necessario ex illo oritur fundamento.

DVBIVM XX.

Qui bona fide rẽ alienam emerat, an possit, vt se indemnem conseruet, cognitâ veritate rescindere contractum, & receptio pretio eam furi reddert?

[330] SCio me paulo superius eandem quæstioné euoluisse, sed quia res magnis difficultatibus implicatur, dissertius eam enoluere, operæ pretium duxi. Præmitto autem vnius, alteriusque sententiæ Auctores supponere non posse te furi rem ab eo emptam reddere quando eam gratis habuisti, nec quando reddendo rem domino possis adhuc facile pretium à fure recuperare. Item è contra supponunt, posse te reddere furi quando tua interest, ad pretium recuperandum, & facile Dominus eam à fure recuperabit. Et quando hoc modo existimationi furis consulitur,

& certum est, ipsum restituturum. Difficultas est quando res periclitatur domino, si furi reddatur.

331 Non potest res furi reddi. Qua sicut fructus omnes res alienæ perunent ad Dominum ipsius, licet casu producantur; ita melior status, quem ipsa habet, pertinet ad vtilitatem Domini, vndecumque ille melior status prouenerit; Ergo non poterit quis sciens iam rem esse alienam, reducere eam à bona statu, in quo nunc reperitur, ad deteriorem, quem prius habebat, quando aderat in furis potestate. Sicut si extraxisses ab incendio vestem Petri, non posses posteà eam comburere, vel in ignem iterum positiue proiicere. Et quia dominus rei, si eam sciat esse apud illum emptorem bonæ fidei, potest eam exigere, & semper tenetur ille darel Ergò etiamsi non petat, eam possessor dare tenetur; semper enim præsumitur, quod vult sibi suam rem dari, præsertim si iam incipit eam querere. Sic Caiet. *2. 2. quæst. 62. articulo sexto* Medi. *quæst. 10. de restitut paragrapho verum.* Tabie. *v. Restitutio, §. 24.* Sylui. *2. 2. quæst. 62. articulo sexto quæsit. 1. conclus. 6.* Sotus, Couar. & Ledes, quos refert, & sequitur Molina *to. 3. d. 7. 22.* qui acriter eam sententiam defendit.

332 Potest res reddi furi. Quia si ego video beuem proximi mei apud furem, & illum ducam mecum, vt reddam suo domino postea vero in itinere aduertam esse cornupetam, & quod fortasse meum bouem interimet; possum illum relinquere ad domum suris rediturum, ob meum damnum vitandum. Itam si auferam à fure librum Antonij, vt eum Ioanni reddam; fur autem auferat à me alium libnrum, nec redderer velit, nifi reddioto illo, quem abstuli, postum relinquere librum Antonij, vt meum recuperem. Ergo etiam in præsenti possum reddere rem alienam furi nolenti aliter reddere mihi meam pecuniam, nec teneor cum tanto meo incommodo rem alienam apud me conseruare, vt domino restituatur. Ita Nauar. Syluest. Angel. Gabriel. Alex. quo refert, ac sequitur Les. *l. 2. c. 14. dub. 3.* Malds. *2. 2. t. 4. c. 3. dub. 2.* alios referẽs Tur. *de iust d. 3. dub. 2.* & plures alij quos cõgerit & sequitur Diana *p. 1. tr. de contr. res. 69.* **[50]** Lugo disserte admodum to. *1. de iust. d. 17. n. 29. & sequent.*

333 Hanc sententiam probabiliorem longè existimo concedo enim, me non posse rem alienam positiue ex bono statu eficere, quem habet, in statum deteriorem: possum tamen, ad vitandum meum damnum permissiuè me habere circa rem alienam, non conseruando positiue eius boni statum cum tanto meo detrimento. Fateor autem posse Dominum rem suam vbicumque fuerit, eam sibi vendicare, & accipere: posse etiam eam exigere ab eo, qui eam habet. Abnego vero eius bonæ fidei emptorem teneri eam non petitam dare statim antequam cum fure agat derecuperando pretio. Quia dominus solùm attendit ad suã vtilitatem, atque ideo vtitur iure suo, dum rem suam accipit: ille autem emptor ad suam etiam attendit vtilitatem atque ita vtitur iure suo, & non tenetur cum tanto damno rem ad dominum deducere.

DVBIVM XXI.

Qui rem alienam scienter emit à fure, si posteà pœniteat, potestne eam reddere fari pretio recepio.

334 QVæsierim, an doctrina à me tradita proximo Dubio habeat locum in eo, qui scienter, seu mala fide rem alienam à fure emit: num scilicet, si postea pœniteat, possit rem furi reddere, pretio recuperato: Minime potest. Quia qui cooperatur furi, tenetur sicut

fur ad restituendum: sed emptor malæ fidei furi cooperatur: Ergo tenebitur sicut socius. Porrò absque sufficienti fundamento omitteret rem alienam Domino restituere, nec enim recuperatio pretij sufficeret, quia sciens, illud dedit iniuste contra rei dominium: recuperatio, autem eius, quod iniustè ac sciens dedit non sufficit, vt res aliena, quæ alias erat ex obligatione restituenda Domino, & quam iniuste quis accepit, & habet, ipsi non restituat. Nauar. Mald. Turrian. citati à Lugo. *to. 1. de iust. d. 17. n. 37.* Lessi. *l. 2. c. 14. dub. 3.*

335 Potest planè. Quia nec ille tenetur reddere Domino ratione rei acceptæ: nam eodem modo tenetur bonæ fidei emptor; cum ea obligatio non pendeat à mala fide. Nec etiam tenetur ratione iniustæ acceptiouis: nam emptio illa licet fuerit facta mala fide, postquam tamen retractatur, iam non est de facto causa, quod Dominus re sua careat, cum nullo modo influat mediate, nec immediate; Ergo non relinquit obligationem ex iniusta acceptione; nã iniustus acceptor solum tenetur ad faciendum, quod Dominus ex sua acceptione nullum damnum patiatur; hoc autem agit emptor, retractata iniusta illa emptione. Ita Alens. Syluestr. & Lessius, quos affert Malder. *de restit. tr. 14. c. 3. dub. 2.* dicens hanc santentiam esse probabilem. Angel. Gabriel & alij plures, quos affert, & sequitur Diana *p. 2. tr. 3. resol. 4. & p. 5. tr. 14. resol. 87.* vbi merito notat Turrianum *in select. cen. 4. dub. 36.* excessisse, dum hanc sententiam improbabilem esse dixerit. Lugo *citatus.*

336 Hanc sententiam eligo quia magis consequenter ad Doctrinam traditam Dubio 20. procedere existimo. Eam quidem exemplo de extrahente bouem alienum ex stabulo furis confirmo. Nam licet eum extraxeris animo furandi, si tamen postea in itinere aduertis tui bouis ab eo interficiendi periculum, poteris, retractata voluntate, illum dimittere rediturum citissime ad furis stabulum, nec enim teneris cum tanto tuo incommodo illum custodire; Ergo similiter poteris emptionem iniustam retractare, & permittere, vt res aliena ad furis redeat potestatem, nec teneris eam cum tanto incommodo Domino asseruare. Hoc autem procedit quantum ex vi præcisæ emptionis factæ cum mala fide. Aliunde enim ex retentione iniusta posset contrahi restituendi obligatio.

DVBIVM XXII.

Malæ fidei possessor rem suis expensis meliorem secit ex qua meliori facta Dominus maiores fructus percepisset quos ipse vel negligentia, vel alia de causa non percipit: Tenebiturne eos etiam fructus ex melioratione perceptibiles restituere.

337 TEnebitur quidem. Quia illud melioramentum statim ac positum fuit, acquisitum, est domino rei, si fuit ex iis, quæ cedunt domino rei vt plantæ in fundo alieno, vel ædisicij in aliena domo melioratio. Iam ergò possessor malæ fidei iniuste detinet rem illam melioratam apud se, atque adeò iniuste fraudat eius Dominium fructibus, quos ex re meliori facta percepturus esset. Tenetur ergò ratione iniustæ retentionis ad illud nonum damnum resarciendum. Sic Sanchez. *l. 2. 2. in decal. cap. 23. num. 123.*

[338] Non tenebitur. Quia hoc damnum non prouenit domino rei ex furis iniustitia; nam si res non fuisset furto ablata, non habuisset eiusmodi meliorationem, atque adeò nec dominus eos fructus maiores percepisset. Ita aliqui, quos, presso nomine, memorat Cardin. de Lugo *to. 1. de iust. d. 17. n. 57.*

[339] Ego quidem existimo, primæ sententiæ rationem bene intentum probare, quando in retentione rei melioratæ interuenit noua iniuria, & culpa grauis. Si autem ea non interueniat, quia. v. gr. pro tunc non est in mora restituendi, nec potest rem domino reddere, quamuis ab initio ablatio fuerit iniusta. Tenebitur sanc ad alios fructus, quos dominus percepturus fuisset si res ablata non esset, non verò ad hos: quos ex re meliori facta fuisset percepturus, nec ipse possessor percepit.

[51] DVBIVM XXIII.

Possessor malæ fidei teneturne in conscientia, reddere domino fructus omnes: quos ipse percepit etiamsi Dominus non eos esset percepturus?

[340] NOn tenetur. Quia iustitia solum obligat ad reddendum indemnem dominum, nè ex aliena iniuria damnum patiatur, nullum autem damnum patitur circa fructus, quos ipse percepturus non erat. Ergo hos non tenetur restituere. Sic Sotus *libro 6. de iust. q. 1. art. secundo in fine.*

[341] Teneur proculdubio. Quia res suo domino fructi ficat, etgo fructus illi à quocumque percipiantur: statim ipsius domini rei fiunt, atque adeò ei debentur, etiam si ab ipso non fuissent percipiendi. Ita Rodriq. Sayr. Ludouic. Lopez Nauarrus, Medina, Gabr. Sylu. Palud. quos citat, & sequitur Sanch. *l. 2. Decalog. c. 23. n. 126.* Les. *l. 2. c. 12. dub. 17. n. 118.* Mol. *to. 3. d. 725. n. 4.*

[342] Hoc mihi probabilius. Vnde infero, adhanc obligationem circa fructus à dom no non percipiendos, requiri (vti dixi superius) nouam iniuriam, & peccatum lethale commissum circa retentionem, & distractionem ipsorum fructuum, quia noua iniuria non posita, siue ob ignorantiam inuincibilem, siue quia statim fortuito perierunt absquemora culpabili possessoris, siue quia restitui nullo modo potuerunt, tunc cessat hæc obligatio, nisi quatenus possessor ex illis factus est locupletior. Conclusio autem intelligitur de fructibus etiam in honestè perceptis, & quos Dominus non percepisset, atque etiam de iis, quos singulari sua diligentia vltra communes possessor percepit, vt cum alijs tradit P. Sanch. *n. 128.* Ratio enim eadem de his etiam procedit.

DVBIVM XXIV.

A principio possessori fuit bona fides circa alterius rem, postea vero mala sides aduenit, an debeat fructus rei restituere, spectandum sit solum illud bonæ fidei initium.

[343] DVbitas, quid dicendum sit de obligatione restituendi fructus, quando possessor partim bona, partim mala fide possedit, quod potuit contingere, vel quando prius bona, postea mala possedit fide, vel è contra, vel quan do bona fide possedit respectu vnius personæ, & mala respectu alterius. Quæstio procedit de eo, qui initio bona fide possedit, & postmodum mala superueniente, adhuc rem possedit alienam. Rogo igitur, an ad adstruendam restituendi obligationem, spectandum sit initium bonæ illius fidei, an verò tempus, quo fructus consumuntur post malę fidei aduentum?

[344] Initium solum est spectandum, quare si initio fuit bona fides, mala fides superueniens non impedit fructuum acquisitionem. Quia in *lege Qui scit 25. ff. de vsur.* sic dicitur *Bonæ fidei emptor fuit, & ante quam fructus perciperet, eognouit fundum esse alienum, an perceptione suos fructus faciat, quæritur. Respondi: Bonæ fidei emptor quoad fructus percipiendos, intelligi debet, quandiu euictus fundus non fuerit.* Sic plures Iurisperiti, quos refert Sanch. *l. 2. Decalog. c. 23. n. 49.*

[345] Non est solum initium spectandum, sed singula momenta, atque adeo fructus pro tempore bonę fidei durantis pertinent ad possessorem, non vetò fructus sequentes à malæ fidei instanti. Quia *Cap. si virgo 34. quæst. 2.* dicitur: *Tandiu quisquam bonæ fidei poßessor rectissime dicitur, quændiu se possidere ignorat alienum, cum vero scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibebitur,* Ita Molin. *tom. 2. d. 569. & tom. 3. d. 725. n. 1. & 2.* Rebel. Couar. Menoch. Nauarr. *de rest.* Spino, & alij plures quos affert, ac sequitur Sanchez *citat. n. 152.*

[346] Ego autem, existimo nullo modo spectandã bonam vel malam fidem tempore, qo fructus percipitur, sed quo consumitur, vel alienatur, & quoad hoc spectanda esse momenta singla vti secundæ sententiæ auctores profantur, qui non credoab hoc dissentire. Quia licet mentionem fecerint temporis perceptionis fructuum, materialiter se habet, eo quod tunc soleant consumi, & Sanchez vtrumque complexus est, nempe perceptionem, & consumptionem. Probatur. quia si post fructus malæ fidei perceptos adueniat bona fides, qua te existimas dominum fundi, iam bona fide illud possides, & per consequens bona fide possides eius fructus perceptos, non potest enim credere pertinere ad te fundus, quin credas pertinere ad te etiam fructus perceptos, ac percipiendos: Ergo si tunc eius fructus consumas, vel alienes, iustè id facis, & per consequens non teneris ex iniusta consumptione postea ad restituendum. Econtra verò licet bona fide perceperis, si superuenit mala fides ante quam consumantur, vel quandiu ex illis manes locupletior, iam ex tunc teneris restituere id totum domino, & per consequens totum damnum postea ex eo sequutum, quod non restitueris, tibi ratione iniustæ retentionis imputabitur. Textus verò *legis Qui scit,* sic à Sancio *n. 153.* interpretatur: In eo casu possessor nondum habuit malam fidem veram, sed præsumptam, seu iudiciariam, nam licèt interpretatus fuerit in iudicio à Domino petente fundum suum, id tamen solum vsque ad sententiam vel probationem claram non sufficiebat ad hoc, vt crederet fide interna rem esse

alienam. Profecto sermonem ibi esse de mala fide solùm præsumpta, & iudiciaria ex illis verbis colligo. *Quandiu euictus non fuerit,* quæ referuntur sẽper ad sententiam ludicis, qua rem empta euincuntur. Sensus ergo est, solam interpellationem domini non sufficere ad generandam malam fidem in eo, qui bona fide possidebat, donec per sententiam res declaretur.

[52] DVBIVM XXV.

Possessor bonæ fidei, qui post dubium postea de bona fide exortum examinauit quantum potuit, & tamen adhuc manet in dubio: potestne predium verbi gratia alienare.

[347] MInimè potest alienare prædium, licet eo possit licite vti. Quia id alienando reddit Domino si compareat difficiliorem prædij sui recuperationem. Sic Corduba *l. 3. q. 8. corol. 3. §. ad primam rationem.*

[348] Potest equidem. Quia alioquin inutile esset possessori rem in illo dubio retinere ad vsum, ni non posset eam alienare. Ita Syluestr. *vers. Restitutio 3. q. 7. dicto 3.* Ioan. Medina & Couar. quos refert, ac sequitur Vasquez *1. 2. d. 66. cap. 7.* Turrian. *in præsenti d. 3. dub. 3. n. 16.* Sanchez *l. 2. de matrim. d. 41. n. 22.*

[349] Hoc communius, & verius. Quia eo dubio post diligentiam sufficientem actam persistente res est possidentis cuius in dubio melior conditio: Ergo frustra eiusmodi rei dominio potiretur, si rem tunc suam alienare non valeret. Vtrum vero in hoc casu possessor teneatur habere animum restituendi totum pretium, si appareat postmodum fuisse alienam. Dubium proximum indicabit.

DVBIVM XXVI.

Qui dubitans, adhuc post diligens examen prædium esse suum, alienauit, debet habere animum (dum alienat restituendi domino totum pretium, si compareat fundum fuisse alienum.

[350] NOn debet necessario huiusmodi animum habere. Quia in foro externo bonæ fidei possessor, contra quem lis mouetur circa rem, quam possidet; si actor non probat, ita absoluitur à Iudice, vt libere nulla data securitate, aut fideiussione de restituendo pretio si postea constet esse alienam Ergò etiam in foro interno licet possessor bonæ fidei subor to postea dubio non possit rem alienare, quamdiù adhibet diligentiam, & inquirit veritatem: hoc enim videtur esse tempus litis durantis: postea tamen cum nihil firmum contra se inuenerit, ita poterit se absoluere, vt libere valeat rem alienare sicut prius absque vlla obligatione restituendi pretium, si postea appareat, rem fuisse alienam, & ipse non fuerit ditior. Sic Sanchez sibi contrarius *lib. secund. Decalog. capite 23. numero 187.* qui oppositum dixerat *lib. secund. de*

matrimonio dict. 41. numero 22. Lessi. *lib. secund. capite 14. dubitas. 4. numero 23.* Rebellus *de iustit. parte primo l. secund. quæstio. quinta numero 11.* Diana *p. secund. tractatu primo resolutio 11. & parte tertia resolutio 25.* Qui omnes dicunt, comparente postea Domino debere ei restitui id solum, in quo venditor factus est ditior.

351 Debet, cum rem alienat animum paratum habere ad restituendum totum pretium, si coustituerit post modum, rem esse alienam. Quia quamdiù durat illa dubia fides non videtur omninò finita lis, adhuc enim intra ipsam conscientiam vrget ius illud qualecumque conans se prodere, ac manifestare. Quare licet non obligetur pro tunc ad restituendum: videtur tamen obligari, ad non impediendum, quantum fieri possit, quod postea Dominus possit rem suam recuperare Vnde licet possit possessor rem vendere, ne alioquin habeat vsum inutilem; debet tamen procurare, vt id fiat sine domini præiudicio: & hoc duobus modis, primo admonendo emptorem de illo dubio, & de periculo euictionis futuræ; secundo habendo animi reparationem ad restituendam rem, vel eius pretium, cum dominus apparuerit. Ita Sanchez *citat. dict. 41.* Sayrus *in claui, l. secund. tractatu. secund. capite quarto numero 29.* Arag. *2. 2. quæst. 62. articulo quinto dubio 1.* Bañes *ibi, dub. secund. conclus. 3.* Saloni. *contr secund.* Salas *1. 2. tract. 8. d. vnic. sect. 23. numero 227.* Lugo *tom. primo de iust d. 17. n. 91.* Verius mihi hoc videtur. Quia hac ratione possessor bonæ fidei & consulit sibi, vtendo re, quo possidet; & consulit domino, si forte res sit aliena. Non ergo est, vnde ab ea animi præparatione habenda se excuset.

DVBIVM XXVII.

Bonæ fidei poßessor incipit postea dubitare, an res sit aliena, & facta diligentia, dubium perseuerat, magisque inclinat, quod res aliena sit: Hoc in casu debetne aliquid restituere propter illam maiorem propensionem.

352 DEbet restitui pars propter illam propensionem seu inclinationem maiorem Quia licet in pari casu melior sit possidentis conditio; in hoc tamen casu non est par causa, cum magis ille propendeat, quod res sit aliena. Sic Bañes *2. 2. q. 62. concl. 2.* Ledes. *do matrim. quæst. 45. articulo primo ad tertio primæ senteniiæ* Saloni *2. 2. quæst. 62. articul. sexto contr. 4. conclus. 4.* Valent. *2. 2. d. 3. quæst. 26. puncto secund.* Sanchez *l. 2. de matrim. dicto 41. numero 19.* Coninch. *34. de matr. dub. 10. n. 93.*

353 Non debet pars vlla propter illam maiorem inclinationem restitui. Quia quæcumque sit illa inclinatio ad partem oppositam non pręponderato titulo possessionis, qui fortior est, & facit possessoris causam meliorem qui spoliari non debet quamdiù pro altera parte non affertur ratio conueniens, pręsumptiove iuris, quæ superet præsumptionẽ ex possessione ortam. Ita Vasquez *1. 2. dicto 66. c. 7. numero 42.* Salas *prima secund. tr. 8. d. vni. n. 231.* Bonac. *de rest. d. 1. quæst. 2. pun. 2. numer. 6.* Arag. *2. 2. q. 62. articul.* **[53]** *primo* & Sanch mutata sententia, quam prius docuerat, hanc amplectitur *lib. primo Decal. c. 12. num. 9. & l. 2. c. 23. n. 179.* Palao *tr. 1. tr. 1. d. 3. pun. 2. n. 11.* Cardin. de Lugo *tom. 1. de iust. d. 17. num. 94.*

[354] Certè hæc sententia communis iam apud recentiores mihi magis arridet. Quare illud, quod dicitur, in pari causa meliorem esse causam possidentis, sic debet intelligi, vt dum neutra pars sufficienter probatur, possessoris causa debeat sustineri. Hoc intelligo, quod si assensus probabilis sit contra possessorem, sit tamen etiam pro eius iure aliquis alius assensus probabilis; si enim stante iudicio probabili contra ipsius ius, nullum esse fundamentum probabile pro ipso, iam deberet condemnari. Ad hoc autem deseruit possessio, vt facilius generetur talis assensus probabilis pro ipso, dum pars contraria prædicto modo non probatur.

DVBIVM XXVIII.

Quando aliquis emit domum vel fundum ad debita hypothecatum, vel obligatum, teneturne in foro conscientiæ, ea debita soluere ante sententiam?

[355] TEnetur plane. Quia res transit ad emptorem cum suo onere reali, nec potest emptor plus iuris vel dominij in illa re acquirere, quam venditor ipse haberet: Cum ergo venditor non haberet dominium plenum in re illa ob hypothecam, sed diminutum, non potuit aliud dominium in emptorem transferre; quare emptor non habet ius liberum, & plenum, sed diminutum nempe demptis debitis, pro quibus erat res hypothecata. Sic communiter Doctores, quos sequitur Cardin. de Lugo *tomo. primo de iustit. dicto 17. num. 95.*

[356] Minimè tenetur emptor rei hypothecatæ soluere debita in foro conscientiæ ante Iudicis condemnationem, si debior ob inopiam v. gr. soluendo non sit. Quia nihil ad eum pertinet de illis debitis. Et quia cum principalis debitor ob inopiam non fit obligatus in conscientia ad ea soluenda, multò minus tenebitur emptor rei hypothecatæ: accessorium enim naturam principalis sequitur. Nec bostat, venditorem potuisse rei suæ onus hypothecæ imponere, quod transit in emptorem cum re ipsa; quia licet onus illud sit reale obligatio tamen conscientiæ solùm respicit personam venditoris onus imponentis, qui solum transmisit in emptorem actionem realem passiue, non tamen personalem. Vnde antequam per Iudicem condemnetur in conscientia ad debitorum solutionem. Ita Ioannes Valerus *in differ. vtriusque fori, vers. Debitum, differ, vndecimo.*

[357] Porrò hæc sententia potest esse vera in casu, quo debitor principalis, seu venditor quando vendit in eo gradu necessitatis, & inopiæ esset constitutus, vt posset vsurpare sibi rem alienam, eamque alienare sine obligatione soluendi postmodum debita: non verò quandò solum ob inopiam excusatur à solutione pręsenti, mauente obligatione soluendi postea debita transacto necessitatis articulo. Primam partem probo, quia cum debitor principalis in ea necessitate inuenitur, in qua potest rem alienam vsurpare, ac distrahere ad sibi subueniendum, eiusque dominium absolutum, & plenum in emptorem transferre: à fortiori poterit ex re hypothecata, quæ solùm ex parte est aliena sibi succurrere, eamque distrahere, & pleno iure sine vlla obligatione in emptorem transferre, quando id totum necessarium est ad subueniendum propriæ necessitati, Posteriorem ostendo, quia si necessitas solùm excusat debitorem principalem ab obligatione solutionis præsentis, & permittit differre solutionem ad aliud tempus, hoc solùm ius potuit ipse ad summum in emptorem transferre: quod scilicet non teneatur debita soluere quamdiù ipse venditor ob inopiam ab iis soluendis excusaretur.

Transacta verò illa necessitate, sicut venditor non habet excusationem, ita ipso non soluente, & creditore exigente, & volente solutionem à re hypothecata, non poterit emptor in conscientia illam negare.

DVBIVM XXIX.

Ille, ad cuius manus res aliena peruenit, atque adeo illam restituere tenetur, potestne sine consensu Domini aliquid aliud aquiualens pro eo restituere, & rem sibi retinere in conscientiæ foro?

358 VErbi gratia equum emisti, quem postea sciens esse furtiuum, vis retinere, & pretium illius domino reddere. Quod quidem dubium circa rem acceptam, fieri etiam posset de eo, qui restituere tenetur ex iniusta acceptione: nam quoad hoc non magna obiicitur differentia. Et quidem quando res consumpta est, vel alia de causa restitui non potest in propria specie, certum est, posse, & debere eius æstimationem reddi. Quia ad impossibile nemo obligatur. Quæsierim igitur quando res extat, num quis poterit rem retinere, & cius pretium iustum domino soluere?

359 Minime potest. Quia communis regula, & Doctrina est, quod eadem debeat restitui, nec possit vnum pro alio inuito creditore reddi, ex lege *Manifesti Codice de solutione.* Quia res illa in particulali manet sub Dominio prioris Domini, nec potest Dominus inuitus cogi vendere rem suam, & mutare eam pro alia re, quæcumque sit. Sic Doctores communiter forum, quidem complectentes vtrum, que.

360 Potest plane in foro conscientiæ, (esto in foro externo non possit) satisfacere, reddendo rei æstimationem,**[54]** & valorem, vel aliam rem eiusdem bonitatis & quantatis. Quia sic damnum secundum æquitatem reparatur. Addo tamen posse aliunde interuenire in hoc peccatum contra charitatem, non contra iustitiam, v. gr. dando occasionem domino contristationis & iræ quando scit, id ægrè laturam. Alias nullum erit peccatum non restituendo rem in specie ablatam, etiamsi extet. Ita Ioannes Valerus *in differ. vriusque fori, differ. 8. num. 1.* citans Nauarram *l. 4. de restit. cap. 1. num. 5.* Sed Nauarra non dicit, satisfieri, reddendo pretium vel æstimationem, sed reddendo aliam rem, vel pecuniam similem, eiusdemque bonitatis cum re, vel pecunia aliena, quam habes: quod quidem est valde diuersum.

361 Equidem hæc Dotrina vniuersaliter accepta vera non est: si enim alienus equus ad tuas venit manus etiamsi bona eum fide habueris non potes, domino inuito, illum restituere eius soluto pretio; hoc enim esset Dominum cogere ad illum vendendum, quod quidem esse graue contra inustitiam piaculum constat ex *l. 3. reg. c. 21.* Vbi neq: impius Achab ausus est auferre a Naboth, ipso inuito, vineam soluto pretio, vel pro alia meliori commutare. Si tamen sermo sit de rebus vsu consumptibilibus, quæ functionem accipiunt, certum existimarim, quod pecuniam illam eiusdem bonitatis & valoris pro pecunia aliena, quam habes splendidiori, reddere valeas, hoc enim perinde est, ac si idẽ reddidisses. Quando autem res non essent ex iis, quæ talem functionem accipiunt: tunc quidem si dominus peculiarem affectum ad rem

illam haberet propter aliquam rationem, vt Naboth habebat ad suam vineam, quod hæreditas paterna esset: certum putarim, non posse te, ipso inuito aliquid aliud, vel etiam pretium pro re soluere. Attamen si non esset eiusmodi res, ad quam in ndiuiduo dominus afficeretur, & eodem pretio posset aliam æque bonam inuenire, non video, cur sit peccatum graue iniustitiæ, si pretium ei soluas, quo facile valeat aliam æque bonain emere: imò si non solunatur eo pecunia, sed res alia eiusdem pretij, verbi gratia equus pro veste. Quia in iis omnibus nullum damnum domino infertur.

DVBIVM XXX.

Bona fide quis rem emit alienam, & vendit, postea autem nouit, rem illam esse alienam: teneturne pretium emptori, cui ipse vendiderat, reddere, & rem receptam domino vero restituere an satisfaciat, cedendo ei actionem contra venditorem, à quo ipse rem emerat, postquam ab emptore res per Dominum vendita fuerit?

[362] CErtum est in primis, si ipse rem gratis acceperat, & postea vendidit, debere ipsum reddere rei Domnino pretium illud extans, vel quantum ex re illa locupletior est factus, si res à domino alio modo non recuperetur. Circa quæstionem verò,

[363] Non tenetur ille emptori, cui ipse vendiderat, pretium reddere, sed satisfacit, si emptori cedati, & det actionem, quam ipse habet aduersus venditorem. Quia ille medius venditor, nihil habet plus quam habebat, nec tenetur ex iniusta acceptione, cum nihil inustè acceperit: nec ratione, cum nihil iniustè alienum apud se habeat: nec ex eo, quod habuit, factus est ditior: Ergo nullo ex capite tenetur. Sic Nauar. *sum. c. 17. n. 8.*

[364] Tenetur emptori, cui ipse vendiderat, pretium reddere, nec satisfacit, si empton cedat, & det actionem quam ipse habet aduersus venditorem. Quia cum venditor non potuerit dominium rei alienæ in emptorem trãsferre, erat quippe aliena, contractus fuit inualidus, & emptio fuit emptori inuoluntaria. Ita Lessi *l. 2. c. 14. dub. 5.* Sotus *l. 4. de iust. c. 7. a. 2.* Vasq. *de restit. c. 9. §. 2. dub. 4.* Molina *to. 2. d. 380.* & *to. 3. d. 721. n. 8.* & alij communiter.

[365] Cum his opinor. Attamen ratio conclusionis non debet ni fallor, desumi ex inualiditate cõtractus, sed ex obligatione, qua venditor se obligat ad reddendum emptorem indemnem, cui obligationi non fatisfacit venditor. dando ei ius & actionem, quam habet contra alium venditorem, à quo ipse emerat; hoc enim non est, indemnen eum reddere, sed obligare, ad litigandum cum aliis, quibus cum ipse emptor negotium nullum habuit, sed solùm cum suo venditore à quo immediatè exit id, ad quod venditio obligat, scilicet indemnitatem emptoris, & pro venidita securitatem. Vnde facile Nauarro respondeo, venditorem neque ex iniusta acceptione eam obligationem habere; sed ex contractu, quo se emptori obligauit ad eum indemnem sustinendum.

CAPVT XVI.

Circa Restitutionem ex iniusta Acceptione.

DVBIVM XXXI.

Qui habuit ab illo, de quo dubitabat an dare posset, manente dubio, debetne necessariò partem rei domino reddere.

366 AD vitandum peccatum iniustæ acceptionis necesse est, quod habeat animum inquirendi veritatem, & restituendi Domino si res inueniatur aliena. Si postea autem facta diligenti inquisitione, adhuc maneat illud dubium, quid? Certè pro quantitate dubij, quod habuit, vel habere debuit, quod post adhibitam diligentiam manet, restituere debet partem maiorem, vel minorem; ita vt si dubium sit pro vtraque parte æqualem restituat dimidium: si vero probabilius sit, rem esse alienam, plusquam dimidium restituat eo plus, quo probabilius fuerit, alienam esse:**[55]** si autem sit minus probabile esse alienam, restituat minus quam dimidium. Quia cum res incepta sit possideri cum dubio, non potest possessio illa iuuare, in dubio enim debuit res prius examinari, & ad Iudicem recurri, quare manet restituendi obligatio. Cum autem adhuc perseueret dubium, an res aliena sit, vel fuerit eius, qui rem tibi tradidit, non debet plus restitui, quam pro dubij quantitate, posita verò computatione, ac diuisione iuxta illam mensuram videtur seruari equalitatem quantum fieri potest, atque ideo huiusmodi restitutionem gratam esse debere iis omnibus, de quorum interesse agitur. Sic Mol. *to. 3. de iust. d. 728. n. 6.*

367 Siuè malo, siue bono animo quis rem cum illo dubio acceperit, si postea bono animo restituendi iuquisitionem agit, & adhuc dubium perseuerat, potest rem retinere sine obligatione aliquid restituendi. Quia melior est possidentis conditio. Ita Vasquez *de restitut. cap. 9. §. 2. dubio tertio* Turrian. *de iuit. d. 13. dub. secund. numero decimo.* Addit tamen Vasquez, *numero 19.* probabilius esse, illum peccare, tali modo rem emens, quia quantum est ex parte sua difficiliorem reddit restitutionem, si forsan res erat aliena.

368 Ego distinguendum existimarim. Nam vel dubium fuit, & manet circa aliquos in particulari, an res ad eos pertineat, vel solum circa aliquem in communi, qui inueniri non potest, quisnam sit. In secundo casu, fortasse facta diligentia, & manente dubio, non est obligatio restituendi, quia non est aliquis, qui possit contra te litigare, & cui scias iniuriam à te factam, cum non scias, an res illa ad aliquem pertineat, qui eam possit exigere, & cui in conscientiæ tribunali debeas satisfacere, & nemine petente, & allegante iniuriam, non debes condemnari, iniuria non probata. In primo autem casu, quando de aliquo, vel aliquibus dubitatur, an res ad illos pertineat, iam constat, alicui, vel aliquibus iniuriam esse factam. Nam licet illi adhuc non habeant ius certum ad rem illam habent tamen certum ius, vt ego in dubio rem illam non incipiam cum illorum præiudicio possidere. Ex illo enim dubio habebant ius certum ad aliquam spem circa rem illam, qua spe illos priuat, qui cum illo dubio incipit rem possidere.

DVBIVM XXXII.

Debitor dubitat, vtrum soluerit debitum: Teneturne illud soluere, cùm creditor eandem habet dubitationem?

369 QVando non solum debitor sed etiam creditordubitat an debitum sit solutum, debitor nihil soluere tenetur. Quia vtroque dubitante, melior est conditio possidentis, non enim est, cur vtroque æque dubitante, debitor qui possidet: debeat partem tutiorem sequi, & creditor, qui æque dubitat, & non possidet, non debeat. Sic Tanner. *1. 2. d. 2. q. 6. dub. 4. n. 49.*

370 Etiamsi creditor eamdem dubitationem habeat, tenetur debitor rem integram reddere. Quia creditor est in sui crediti possessione, quare in dubio ea non debet spoliari: Et quia in foro conscientię, vbi non est specialis ratio differentiæ, procedere debemus sicut prudens Iudex, attento iure naturali procederet in foro externo. Porrò in externo foro si creditor exigat debitum ostensa mutui scriptura, v. gr. & debitor respondeat, se nihil debere, quia dubitat an soluerit, hæc responsio, & exceptio tanquam omninò futilis reijcietur: Imo licet debitor petat, vt creditor ipse interrogetur, an solutum sit debitum, si creditor id non fateatur, sed dicat, se, sacto examine, non recordari, quod fuerit solutum, certe dum de debito constat, & neque ex confessione creditoris, neque aliundè solutio probatur, debitor cogetur ad soluendum. Ergò dum eadem in conscientiæ foro peragatur, idem ius naturale obseruari debet in eo foro, quod à prudenti iudice in foro obseruatur externo. Ita Sanch. *libro 1. Decalog. cap. decime numero secund.* Vasquez *1. 2. d. 66. cap. septim. numero 43.* Salas *1. 2. tract. 8. d. vnic. sectio. 23. numero 231.* Lugo *tomo primo de iustit. d. 18. numero 9.* Suarez *tom. 2. de relig. l. 2. capit. 33. num. 7.*

371 Hanc sententiam longe probabiliorem esse putarim abnegans, debitorem in hoc casu possidere. Creditor enim est qui solus possidet ius suum petendi debitum, à quo iure spoliari non debet in dubio. Nam licet debitor pecuniam possideat soluendam, id parum refert, dubium enim non versatur immediatè circa ipsam pecuniam, cuius sit, sed circa ius petendi debitum. an sit. Et ideo dicitur creditor possidere, quia cum debitum extiterit, & de eius extinctione non conster, debitor durationem debiti possidet.

DVBIVM XXXIII.

Debitor dubitans, an soluerit, debetnè integrè soluere, sed sufficiat ei soluere partem secundum dubij proportionem?

372 INtegre soluere non debet, sed ei sufficit partem soluere, Quia æquitas non patitur, vt debitor sine culpa subiiciatur magno periculo bis integrum debitum soluendi. Sic Layman. *libro primo tract. 1. cap. 5. §. 4. numero 24.* Diana *part. secund. tr. 6. resolut. 46. & p. 3. tract. 3. res. 32.*

373 Tenetur integrè soluere, nec ei sufficit partem iuxta dubij proportionem reddere. Quia in foro externo licet debitum diuisibtle sit, dum tamen solutio non probatur, Iudex obligabit debitorem ad integrè soluendum debitum, de quo legitime constat, & hoc attento etiam

naturæ iure. Ergo sicut æquitas illa non liberat in foro externo debitorem ab integra debiti solu-**[56]**tione, non est, cum in foro interno eur liberet, ratio enim æquitatis naturalis non magis monere debet ad iudicandum aliter in foro interno, quam in externo, cum nulla possit quoad hoc differentiæ ratio inter vtrumque forum reperiri. Ita Cardin. de Lugo *to. 1. de iust. d. 18. numero 12.* Salas *1. 2. tract at. 8. d. vnic. sect. 23. numero 231.* Vasquez *cap. secund. d. 66. capite septim. numero 43.* Sanch. *l. 1. Decal. c. 10. n. 2.*

374 Fateor mihi non placere Laym. sententiam. Nã si argumentum, quo vtitur, aliquid probat, probabit etiam, eum, qui ex pœnitentia, aut voto debet eleemosynam, in dubio, an eam dederit, non teneri ad totam, sed ad partem erogandam, eum, qui dubitat, an officium recitauerit, non teneri ad totum, sed ad partem recitandam, quia æquitas non patitur, vt quis sine culpa illud subeat onus, ac per iculum soluendi bis integrum debitum. Vnde consequenter diceret aliquis, eum, qui certus est de peccatis grauibus commissis, dubitat verò, an illa fuerit confessus, non teneri ad omnia, sed ad partem confitendum, ne cogatur sine noua culpa subire illud onus soluendi bis integrum confessionis debitum, quod grauissimum aliquando estimatur. At hæc omnia absurda admodum esse, quis non videat?

DVBIVM XXXIV.

Quando commodatarius, vel depositarius dubitant, an suæ culpa res commodata, vel deposita perierit teneturne ad integram restitutionem?

375 TEnetur quidem. Quia in dubio damnum potius pati debet, qui beneficium accepit, quam qui contulit. Sic Merolla *tom. 1. d. 3. cap. tertio corol. 7. numero 50. & 51.* Margarit. casu. consc. *vers. Commodatum, & versie. Dubium.* Qui loquuntur solum de commodatario, sedidem debent de depositario dicere, saltem quando depositum in eius gratiam fuit.

376 Minime tenentur dubio æquali aliquid restituere. Quia in dubio delictum non præsumitur, atque ideo tam commodatarius; quàm depositarius sunt in suæ innocentiæ possessione. Quod intelligendum, nisi pro altera parte essent coniecturæ, vel indicia, quæ delicti præsumptionem merito possent ingenerare. Ita Sanch. *libro 2. de matrim. d. 41. numero 18.* Lessius *libr. secund. cap. 27. dub. tertio* Salas *1. 2. tract. 8. d. vnic. sect. 23. numero 243.* Castro Palao *tom. prim. d. 3. puncto quart. numero quarto* Henriq. *libro 14. c. 15. fine.* Villalob. *sum. to. 1. tr. prim. dif. 20. nu. 10.* Diana *part. 3. tr. 6. resolut. 49.*

377 Hanc sententiam probabiliorem esse iudico inferens primo, Doctrinam è fortiori locum habere in conductore rei alienæ, qui dubius etiam an sua culpa res conducta perierit, non est obligandus ad restitutionem. Minus enim beneficium conductor accipit ex conductioctione, quam commodatarius ex commodato secundo, hanc eandem regulam locum habere non solúm in omnibus contractibus, sed etiam in omni debito ex officio, vel etiam ex iniusta acceptione, aut læsione. Quia in ijs omnibus, quoties æque dubitatur, an præcesserit culpa sufficiens ad generandam restituendi obligationem, non videtur debitor obligari. Regula enim illa generalis, quod delicta in dubio non sunt pręferenda in iis omnibus locum habet.

DVBIVM XXXV.

Si debitor sit in mora culpabili soluendi, & ideo creditor cogatur accipere pecuniam, & interesse soluere, debet ne in conscientia, id totum à debitore solui, si non fuit prius admonitus à creditore suo, quod ipso non soluente, debebat pecuniam cum interesse accipere?

378 NOn debet solui, si non fuit debitor admonitus priùs à creditore suo de illo damno. Quia tunc fortasse debitor vel debitum solui sset, vel alio prouidisset modo, ne creditor illud damnum subiret, sic Azor *puncto 3. lib. 5. c. 4. de vsur. quæst. 3.* Angel. *v. vsura numero 20.*

379 Soluere debet, etiam si non præmoneatur de eiusmodi damno. Quia re verâ illud totum damnum incurrit creditor ob moram iniustam debitoris, quod autem sequitur ex alterius iniuria, resarciri ab eo debet, etiam si passus iniuriam non præmonuerit, sic enim qui artificem vulnerauit tenetur resarcire lucrum ex vulnere artifici cessaus, licet ab artifice non fuerit præmonitus, iniuria namque ipsa obligat ad id totum, quod ex ea sequitur. Ita Nauarra *de restitutione libro 13. capite secundo numero 281.* Malderus *2. 2. tractatu quinto dub. 12. quæstione secund.* Scaccia *tractatu de commer. §. primo quæstione 7. punct. secund. numero 263. & 266.* Diana *puncto primo tractat. dè contract. resolut. 87.*

380 Idem iudico. Quia damnum illud creditoris, quod sequitur, non procedit ex defectu præmonitionis, vel protestationis, quam faceret creditor, sed ex mora ipsius debitoris, æstimatio autem damni creditoris non magis debetur, quia fuerit protestatus, quam si protestatus non fuerit?

[57] DVBIVM XXXVI.

Quando mora debitoris circa solutionem culpabilis non fuit, teneturne tamen, lucri cessantis, vel emergentis damni incommoda resarcire, quæ creditor ob dilatam solutionem incurrit

381 TEnetur equidem. Quia eo ipso, quod terminus solutioni præfigitur, interuenire videtur pactum tacitum, quod mutuatarius teneatur ad interesse, quo mutuans defectu solutionis in eo termino, priuatur, & hoc siue ex culpa, siue culpa mutuatarij non soluatur, quia v. gr. soluendo eo tempore non fuit. Obligatio enim illa cum ex contractu oriatur, non indiget culpa iuridica mutuatarij ad hoc, vt contrahatur, sic Molina *tom. secund. de iust. d. 315. numero secund. & tom. 3. d. 726. circa finem* Sà *vers. Mora numero secund.* dicens, videri hanc opinionem mercatorum vsu receptam.

382 Minimè tenetur, quando mora non est culpabilis (& non præcesserit pactum de soluendo interesse ex mora etiam non culpabili. Quia obligatio in hoc casu oriri non potest ex iniusta retentione, cum supponatur retentio, & mora esse omnino inculpabilis. Sed neque oritur ex contractu, durissimum enim esset velle se obligare ad subeundum tantum onus absque culpa vlla. Neque talis animus contrahentium colligi potest ex praxi, sed omninò contrarius, cum nemo in conscientia agat de restituendo, quando oblitus fuerat inuincibiliter debiti contracti, ergo imponendum non est onus adeò graue absque sufficienti fundamento. Ita Lessius *libro secund. capite decimo numero 70.* Salas *tractatus de vsur. dub. 19. numero quinto* Syluest. & Armil. quos affert, ac sequitur Diana *part. secund. tract. prim. reso lut. 49.* Rebellus *part. secund. libro 8. quastione septim. numero quarto* Bonacin. *de contr. d. 3. quæst. 3. puncto quarto numero quinto* Maider. *2. 2. tract. quinto cap. tertio dub. 12. quæstion. quart.*

383 Existimo hanc sententiam (quam præfero in foro conscientiæ ab omnibus in praxi esse receptam. Quis enim dicat commodatarium (cui liber commodatus est ad annum, si tàm ipse, quam dominus libri inuincibiliter obliti sunt, & ideo Dominus putans librum illum amissum esse alium maiori pretio emit,) quando recordatur, non satisfacere reddendo librum, sed debere insuper resarcire damnum maioris pretij in alio libro insumpti? Certè hoc nemo agit, sed statim dicit, se culpa caruisse, habebat enim animum reddendi debito tempore, sed omnino oblitus fuit, & ita existimat mdrito absque vllo scrupulo, se in conscientia manere securum.

DVBIVM XXXVII.

An Meretrix debeat turpitudinis lucrum restituere.

384 CErtum est, eam restituere non debere id, quod gratis ei donatur. At totum id, quod accipit in pretium libidinis restituere debet. Quia vsus corporis vendibile non est, nec pro eo debetur pretium, cum sit quid intrinsece malum. Et quia nemo potest vendere id, cuius dominium liberum, & administrationem non habet, sed fœmina extra matrimonium non habet liberam sui corporis administrationem, nec potest libere de illo dispenere: Ergo non potest valide ilud vendere, atque adeo non poterit pretium retinere, vel eligcre. Sic Ioan. Medina *Cod. de restitut. quæst. 20.* & alij, quos refert Couar. *in regula. peccatum part. 2. §. 2. numero secundo.* Idem aliquando sensit Nauar. *summ. cap. 17. numero 38.* & supponere videntur Durand. Comitol. & Valerus, quos affert Diana *part. secund. tr. 2. resol. 40.* dicentes, vsum corporis non esse vendibilem, nec pro eo deberi pretium, cum sit aliquid intrinsece malum *t*

385 Non debet restituere. Quia licet actus ille nõ sit licite vendibilis, cum non sit licitè ponibilis, non est tamen contra iustitiam eius venditio, qua enim parte delectabilis est, dignus est pretio. Et quia dans meretrici mere libera donat, absque vlla coactione, aut vi, nam sine vi, aut necessitate dat, cum posset, imo deberet ea, qua expetit, delectatione carere. Ita Lessi. *lib. secund. c. 14. dub. 8.* Mol. *to. 1. tract. 2. d. 94.* Caiet. Alens. Richard. Gabr. Angel. Sylu. Sotus, & alij, quos refert, & sequitur Turrian. *d. 14. dub. 1.* Vasq. *de rest. cap. 7. dub. 1.* Arag. Azor. Sayr. Salon. Sylui. Rebel. Tannet. Villalob. & alij quos refert Diana *citatus.*

386 Hæc sententia communis quidem vera omnino est. Moneo tameu, hoc intelligendum de lucro, quod non per fraudem, & mendacia ab amasio sit extortum. An vero idem

dicendum sit de eo, quod nimiis fœminæ blanditiis, vel aliis persuasionibus fuerit extortum affirmat Medina, sed aptius negat cum Soto Vasquez *ibid.* Quia blanditiæ illæ non causant inuoluntarium.

DVBIVM XXXVIII.

Pretium à fœmina acceptum ante vsum corporis concessum, debetnè & non debet restitui.

387 VEl datum fuit ex pacto explicito siue implicito pro vsu corporis dando, vel datum fuit liberaliter ab amasio, ad alliciendam fœminæ voluntarem, & vsum corporis impe-**[58]**trandam. Si primo modo datum fuit, retineri non potest, sed restitui debet. Quia vel habet fœmina voluntatem obseruandi pactum, & dãdi vsum corporis, & iam tunc peccat contra castitatem, vel non habet talem animum, & & tunc peccat contra iustitiam retinendo pretium absque animo reddendi id, pro quo datum est pretium. Quæsierim verò, si munera data sint secundo modo an id debeat à fœmina restitui?

388 Debet quidem Quia retinenda munera illa videtur fœmina dantis peccato cooperari, qui non nisi turpi animo illa donat. Sic Ludouicus Lopez apud Dianam *part. secund. tract. 2. resolunt. 40.*

389 Non debet. Quia nullo modo fœmina cooperatur, nam postquam amasius semel illa munera dedit, iam à se illa alienauit, nec postea vllo modo ciontinueat donationem, cum iam non pendeat amplius ab eius voluntate, aut influxu, sed solùm retinent spem turpem ex præterita donatione, ad quam spem sœmina non concurrit, neque illam fouet, imo reddit irritam & destruit negando libere ac clare rem speratam. Ita Mol. *tom. tertio de iustit. d. 735. numero 3.* Rebel. *de iustit. part. prim. libro tertio quæst. 7. numero 6.* Valerus *in different. vtriùsque fori, vers. Restit. different. 34.* Diana *vbi suprà.*

390 Cum his sentiens existimo fœminam retinere posse munus ab amasio acceptum seruata pudicitia, ac donatori manifestata. Quia ille nec explicite nec implicitè sub pacto dederat, sed solum ad eius animum alliciendum. Sic etiamsi aliquis ad finem obtinendi dignitatem, aut beneficia pinguia collatori munera pretiosa donat, absque vllo tamen pacto explicito, ve implicito, quamuis indecorè quidem accipiantur, absque iniustitia tamen possunt retineri, etiam si is, qui dedit, spe defruadetur. Quia solùm data sunt liberaliter, ad alliciendum eius animum, & beneuolentiam captandam?

DVBIVM XXXIX.

Quemadmodum meretrices possint pretium turpitudinis suæ, aliæ quæuis fœminæ retinere?

391 QVętio est, an sicut meretrices retinere possunt turpitudinis suæ pretium, ita fœminæ aliæ possint, siue virgines sint, siue viduæ, siue coniugatæ, siue Deo Sacræ? Minime possunt. Quia meretricibus publicis eiusmodi retentio conceditur, non alijs, aliæ enim omnes contra

legis prohibitionem accipiunt. Sic Cynbus & Angelus *ad leg. secund. Codic. de condict. ob turpem causam.* Abbas *ad c. Quia plerique de immunit. Ecclesiast. numero 14.*

392 Possunt plane, nec vlla differentia apponenda est saltem in foro conscientiæ. Quia quòd commune omnibus non est plus est pretio æstimabile, quam quod vulgariter prostituitur. Ergò si meretrix potest pretium turpitudinis retinere, potiori iure aliæ verecundiores fœminæ. Ita Adrian. Sylu. Couar. Sot. Medin. Nauar quos affert, & sequitur P. Vasq. *de rest. C. 7. dub. secund.*

393 Hæc sententia communis est, & admodum vera in conscientiæ saltem foro, quidquid sit, an in foro externo competat eiusmodi mulieribus actio ad perenda talia promissa, de quo Couar. *reg. peccatum p. 2. §. 2.* An vero quæ à Religiosis accepere meretrices vel aliæ fœminæ ob vsum turpem valeant retinere, vel debeant restitui, alibi expendibus.

DVBIVM XL.

Accepta ob quodlibet aliud pecccatum, verb. gratioa ob homicidium, ob Sacrilegium, ob maleficium, seu incantætionem, ob peccatum contra naturam, &c. suntne restituenda?

394 REstituenda sunt. Quia peccatum non est aliquid pretio æstimabile, nec vendibile. Sic Medina apud Vasquez *de restitut. cap. septim. dub. secund.* Alij dicunt, quando opus malum est in matria æstimabili retineri posse pretium, vt si acceptum fuerit ob homicidium patrandum, secus verò si materia non sit pretio ęstimabilis. Sic Couar. *reg. peccatum. par. secund. §. 2. numero 5.* vt notauit Vasq. *numero 19.* Alij docent, tunc restituendum esse, quando turpitudo fuit ex parte dantis, & accipientis, secus si fuit solutùm ex parte dantis. Sic Palud. *in 4. dist. 15. q. 5. concl. 3. & 4.* Alij affirmant, restituendum esse, quod accipitur ob peccatum contra iustitiam, secus de acceptis ob peccata contra alias virtutes. Quia quando accipitur ob peccatum contra iustiam iniustè accipitur. sed iniusta acceptio obligat ad restitutionem: Ergo debet restitui, quod ita accipitur, sic nonnulli apud Vasq. *vbi supeà.*

395 Attento îure naturæ, & nisi leges reddant inhabiles ad dandum, vel accipiendum, non debet restitui, facto iam opere criminoso, quod pro eo patrando est acceptum. Qui pretium id acceptum est pro re aliqua emptori grata, & vtili, & ad quam venditor non tenebatur. Ita Nauar. D. Anton. Sylu. Nauarra, quos refert ac sequitur Turtian. *d. iust. d. 14. dub. 2. n. 7.* Vasq. *de rest. c. 7. dub. 2. n. 25.* Mol. *to. 1. tr. 1. d. 94.* Les. *l. 2. c. 14. dub. 8.* & alij communiter.

396 Certè quæ de meretricibus *Dub. 38. & 39.* dixi, eadem de lucro ob quæque alia crimina affirmarim, eadem enim ratio hîc, & inibi militat. Addidi verò, *Quando leges non reddunt incapaces retinendi,* quia non est animus modi tractandi quæstionem illam, num Iudices, & alij publici ministri teneantur in conscientia restituere, quę vltra proprium stipendium à litigantibus, accipiunt. de hoc enim suo loco agendum. Fateor profecto peccatum non esse aliquid pretio æstimabile, aut vendibile, sed in nostro casu non tam venditur peccatum, quam rectitudo, qua aliquis in gratiam, emptoris se priuat. Et licet actio illicita non possit licite

vendi, re tamen vera est pretio æstimabilis; cum afferat delectationem, & vtilitatem emptori tali pretio dignam.

[59] DVBIVM XLI.

Qui promisit prodigè ob peccatum patrandum teneturne postea, totum implere, præsertim si cum iuramento promisit?

397 NOn tenetur quoad quantitatem prodigè promissam, sed solum quoad partem, etiam si promissio cum iuramenhto fiat. Quia promissio rei de se malæ non obligat etiam cum iuramento: sed quoad excessum, in quo est prodigalitas, dare pecuniam illam est malum saltem venialiter. cum prodigalitas sit culpa saltem venialis: Ergo quoad illum excessum promissio est prodiga, & non debet impleri, Quare si etiam cum iuramento meretrici promisiut centum aureos, non tenetur postea nisi ad illam summam, quæ eiusmodi mulierculis dari consuescit à viris eius conditionis, Ledesma, Mercado, Palacios, Salon, Bañes Manu. Aragon. quos refert Sancius *l. primo deoal. c. 9. num. 27.* dicens, id esse probabile. Suar. *l. 2. de iuram. c. 28. fine.*

398 Promittens siue cum iuramento, siue sine illo tenetur, patrato iam dare totum, quod promisit, dummodo non sit inæqualitas in contractu oneroso, etiamsi prodigalitas adsit. Quia promissio obligat, & debet obseruari, quoties res promissa potest, præcedente promissione, sine peccato pohi. Ad indicandum ergo de obligatione promissioni, non debeat attendi, an illicite res promittatur, nec an res illa promissa secundũ se illicita sit, sed an sit talis, vt posita etiã promissione, illicita maneat: quando enim promissio non tollit malitiam à re promissa, sed adhuc illicita manet, promissio non obligat. quando vero promissio facit, vt res, quæ antea non erat licita, iam tunc licitè poni possit, oblgat proculdubio. Talis autem promissio est in casu nostro, quæ tollit à datione illius pecuniæ malitiam totam, quam prius habebat: (erat enim mala, quia erat prodiga) eo tamen ipso, quod pecuniæ postea dantur ex pcomissione, non dantur gratis, & sine causa, sed ex grauissima causa nempe propter ius à propromissarrio acquisitum: Ergo eo ipso non est prodiga, imo nec est donatio, sed debiti solutio. Ita Molina *tom. secund. d. 271.* Sanchez *suprà citat.* in eam inclinat. Lugo *tom. 1. de iust. d. 18. num. 6.*

399 Prima sententia cum communis sit, probabilis quidem valde est. At in ratione stando multoiveriorem secundam esse crediderim. Quia qui promsso coniugio virginem deflorauit, etiamsi ipse sit nobilis & diues, sœmina autem sit infimæ sortis, & pauper, atque adeo ille prodigè promiserit adhuc teneatur postea promissum implere, saltem si non ficte promisit; quia licet promissio fuerit prodiga, ac turpis, posita tamen promissione, & debito ex contractu oneroso, impletio nec turpis, nec prodiga est, sed rationabilis, ac debita ex iustitia: Ergò quod meretritia stulte, ac prodigè aliquid promittatur, non facit, quod impletio sit prodiga & irrationabilis, atque adeo debebitur; quia promissio de re quæ licitè postea impleu potest, obligat ad sui obseuationem.

DVBIVM XLII.

Quæ alicui dantur, vt faciat, vel omittat id, ad quod faciendũm ex iustitia tenebatur, debetne, restitui?

400 SCio Iudices, ac Ministros publicos non posse aliquid accipere pro iis, ad quæ ex iustitia tenebantur propter officium, de quo alibi: Quæstio procedit de cæteris iustitiæ obligationibus. Profecto in foro conscientiæ non debent restitui, quæ alicui dantur ne fiat peccatum aliquod contra iustitiam. Quia nulla lege redditur iucapax retinendi. Et quia licet ille ex iustitia teneretur ad id præstandum, non tamen tenebatur id in tui gratiam pręstare: Ergò propter hoc potest aliquid accipere. Sic Nanar. *summæ capite 17. numero 33. & 34.* Sotus *de iust. l. 4. q. 7. a. 1.*

401 Debent resticui in foro conscientiæ ea omnia quæ dantur ob opus, vel omissionem, ad quam quis ex iustitia tenebatur. Quia illud inuoluntarie datum est. ad redimendam vexationem iniustam. Et quia æqualitas violatur, quoties pro eo, quod quis debet ex iussitia, aliquid amplius accipit, quasi non deberetur. Ita Couar. *reg. peccatum, §. 3.* Corduba *lib. Primo quastionar. quæst. 32.* Medina *Codice de restit. q. 25.* Mercard. *l. sexto capite. 16.* Syluest. Gabr. & Adrian. apud Vasquez. *de restitut. capite 7. dubit. 5. numero 32.* Lessi. *l. secund. capite 14. dub. 9. numero 93.* & alij communiter.

402 Hæc sententia regulariter vera mihi. Addiderim tamen quandam limitationem, & exceptionem. Potest enim contingere, quod pretium illud ei detur non ab illo cui ex ustitia debebat opus vel omissio nihil debebat. Et tunc aliqui dicunt, posse acceptum retineri. Quia licet opus illud deberet, non tamen debebat facere in huius gratiam. Sic Sotus, quam impugnat Lessius *numero septimo.* Quia quando res ipsa vendi non potest, affectus circa illam minime potest vendi; alioquin vsurarius posset aliquid vltra sortem accipere non pro mutuo, sed quia in tui gratiam alteri det mutuum; & reuera ille qui dat pro affectu, quo in eius gratiam dos mutuum, sed pro mutuo, quod solùm intendit obtinere; quare accipis pretium pro re non digna pretio. Aliter ego distinxerim, vt limitem secundæ sententiæ Doctrinum. Nam tertius ille, qui dat tibi aliquid, vt facias, quod ex iustitia debes, dupliciter potest id præstare primò vt proximus iniuriam non patiatur, & in eius gratiam, ac commodum; secundo solum in gratiam tui, quem diligit, & ne pecces, vel ne periculo infamiæ exponas, vel pœnæ temporariæ ea de causa subeundæ, si primo modo se gerat, pretium illud retinere non potest, secus si secundo. Ratio differentiæ est quia in primo modo qui pretium dat, vere dat pro re, quam tu gratis dare debes, & ad quam ius habet ille, cuius caesam ger. In secundo autem casu qui dat pretium non curat de immunitate alterius, aut pretium pro illa impertit, sed de indemnitate tua, & bono tuo spirituali aut temporali, ad quod bonum ipse nullum habet ius ex iustitia; neque etiam tu cuius ille**[60]** partes agit, & vtilitatem procurat, debet tibi ex rustitia illud bonum; cum nemo habeat erga seipsum iustitiam, non dat ergò pretium pro aliquo, quod tu deberes illi gratis dare, seu quod ex iustitia illi debeas, vel alteri, cuius partes agit, & ideo in hoc secundo casu non apparet, cur debeas restituere, quod accepisti.

DVBIVM XLIII.

Qui accipit, vt faciat quod debet ex aliis præceptis, extra materiam iustitiæ facere; debetne id restituere ex iustitia?

403 REstituere debet, præsertim si accipiat pro operibus debitis ex Religione in Dei obsequium, vel etiam propter ea quæ debentur ad propriam operantis vtilitatem, aut etiam ob ea, quæ ex charitate debentur. Quia id non est voluntarie datum, sed ab inuito, qui aliter non poterat obtinere, quod sibi ex aliqua alia virtute debebatur. Et quia acceptio est iniusta, saltem quando accipitur pro re quæ soli accipienti vt ilis erat, & nondanti: v. gr. si detur tibi pecunia, ne inebrieris, ne luxurieris, ne ludas: quæ omnia tibi soli vtilia sunt: vendis ergo id, quod emptori non est vtile, atque ideo non est vendibile. Sic Syluestr. *v. Restitutio 2. §. 2.* Couar. Cordub. Medi. apud Vasquez *de restitut. cap. 7. numer. 33.* sed certè si hæc sententia consequenter procedat, idem debet dicere de acceptis ob vitandum aliquod peccatum presertim mortale, cum omnia peccata mortalia habeant malitiam contra Religionem, quatenus includunt Dei contemptum.

404 Minimè debet restituere acceptum propter opus bonum, vel omissionem ex alia virtute ex debito iustititiæ. Quia sine alterius iniuria acceptum est ex dantis voluntate: non est ergò obligatio restituendi ex re accepta, quia translatum est dominium à potente transferre; neque etiam ex iniusta acceptione, cum non interueniat iniuria. Ita Card. de Lugo *to. 1. de iust. d. 18. numero 67.*

405 Idem affirmo adiiciens, ex debito alterius virtutis aliquando restituendum eirt, aliquando non. Ex. gr. aliquando erit obligatio restituendi pretium acceptum propter opus, quod ex charitate erga proximum debebatur, aliquando non erit obligatio; vt si non tenebaris alicui extreme laboranti ex charitate subuenire, & nolis, nisi accepto pretio, id agere: non teneris ex iustitia pretium reddere, quia iustitia non obligabat ad subueniendum ei, vt suppono: Ergò nec obligat iustitia ad subueniendum absque acceptione pretij, seu ad non accipiendum pretium pro subuentione. Aliquando tamen erit obligatio ex eadem charitate non accipiendi, vel etiam restituendi pretium, quando scilicet charitas obligabat ad gratis subueniendum; quia ea obligatione posita, acceptio pretij impedit, ne possit fieri satis charitatis præcepto, cum pretio accepto, non subneniatur gratis proximo, provt charitas præcipiebat.

DVBIVM XLIV.

Tradis alicui vinum tuo nomine vendendum, quem scis vendituram minuendo mensuram, vel aquam admiscendo: Peccasne contra iustitiam tenerisne ad restitutionem?

406 PEccas contra iustitiam, & ad restitutionem teneris. Quia tu re vera vinum illud vendis, ac iniustitiam per tabernarium tanquam per tuum ministrum censeris committere. Secus si

vinum tabernario iusto pretio venderes, qui tamen postea suo nomine cum illis fraudibus vendit: tunc enim non peccas, si absque graui tuo damno non potest illud vitare, eo quod non facile tabernarium valeas inuenire, cui absque eo periculo vendere possis. Sic Sanchez *lib. primo Decalog. cap. septimo numer. 37.* Molfesius *summ. tractatu octauo cap. 11. numero 63.* Lugo *tom. primo de iust. dict. 18. numer. 84.*

[407] Non peccas contra iustitiam, nec ad restitutionem teneris, si iusta adsit causa tradendi vinum tabernario, vt tuo nomine vendat, & si id tradas iusto pretso vendendum. Quia ex iusta causa simili potest absque peccato pecuniam tuam apud vsuararium deponere, etiam si scias, cum pecunia tua ad illicitas vsurum vsuras. Nam traditio vini, & depositio pecuniæ indifferens ex se est, sic Caietan. *2. 2. q. 78. articulo 4.* Bannes *ibi quæst. 77. articulo 4. dubio primo ad secund.* Arago. *quæst. 62. articulo quinto* Salon. *ibidem controu. 2. fine* Valent. *dict. quinto quæst. 21. puncto vltim.* Molina *tom. secund. tract. 2. dict. 331.* Rebellus *p. secund. leg. 2. quæst. 16. sect. 4. num. 20.* Diana *tom secund. tract. 6. resol. 44.*

[408] Ego quidem existimo hanc sententiam haud solido fundamento niti. Nam præter Dianam reliqui Auctores loquuntur in casu omnino diuerso, in quo non ex iustitia, sed solum ex charitate obligaris ad impediendum peccatum vsuarij, quando sine tuo graui incommodo potes, nec tu vsuram per vsurarium exerces, nec ille tuo nomine mutuum impertit. Aliud tamen est, quando tu vinum per tabernarium vendis; tunc enim ex iustitia obligaris ad seruandum emptorem indemnem, cui vinum vendis.

DVBIVM XLV.

Iniuste Ionnes litteras alienas aperuit, quibus Antonius in Cura existens de Beneficio vacante admonebatur, iterum causas Antonio reddit, illum tamen præuenit, & Beneficium impetrat. Teneturne Ioannes Antonio restituere Beneficium?

[409] NOn tenetur. Quia & si Ioannes commisit iniuriam aduersus Antonium in legẽdis**[61]** & aperiendis litteris, non tamen in comparando Beneficio, cum Antonius non haberet maius ius, quàm Ioannes. Sic Diana *p. 2. tr. 6. res. 33.* Palao *to. 2. tr. 13. de Benef. p. 11. §. 5. nu. 7.* citans Les. *l. 2. c. 12. dub. 18. n. 124.* quod tamen in prioribus editionibus inueni, inueni in posteriori *num. 130.*

[410] Tenetur planè. Quia violans iniuste secretum (vt *Volum. 5.* vidimus) tenetur, ad reparandum damnum, quod ea de causa siue in fama, siue in bonis fortunæ passus fuerit is, cuius secretum iniuste violatum est. Ergò qui iniustè violauit sigillatæ epistolæ secretum eam aperiendo, ac legendo, tenetur ad reparandum omne damnum, quod ea de causa Dominus Epistolæ passus fuerit. Ita Lugo *to. 1. de iust. d. 18. n. 104.*

[411] Eiusdem sum mentis. Vnde si ea occasione, ac publicatione iniusta Epistolæ secretæ alius tertius impetraret Beneficium, teneretur ad restitutionem pro hoc damno ille qui literas aperuit, & publicauit, cum ex ipsius iniuria totum hoc damnum passus fuerit Epistolæ

dominus. Si ergo ipsemet, qui iniustè Epistolam aperuit impetret beneficium, multo magis tenebitur ad restitutionem damni, cum totum hoc damnum ex sua iniusta actione procedat, ita vt etiam ab aliis illatum teneretur ipse compensare, & impedire, quantum posset, ne ab alijs inferretur, quantò magis debet ex iustitia impedire, ne à se ipso inferatur.

DVBIVM XLVI.

Quis mendaciis, ac fraudibus impedit, ne confiscentur sua, vel alterius bona, quæ in commissi criminis pœnam fisco addicenda erant: Teneturne ad restitutionem?

412 TEnetur profectò. Quia cum fiscus ius fiabeat ad rem, quatenus potest iuste petere, quod ea bona ipsi a pplicentur, qui per fraudem impedit, nè talia bona applicentur, videtur iniuriam in fiscum committere, & per consequens obligationem restituendi contrahere. Sic Diana *p. 3. tr. 6. res. 35.* Mol. *to. 1. de iust. tr. 2. d. 95. n. 36.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 2. c. 6. n. 4.* Sot. *de iust. l. 1. q. 6. a. 6.* Castro *de l. pœn. l. 2. c. 15. §. ex his.*

413 Non tenetur. Quia huiusmodi occupatio bonorum constituta est in pœnam criminis, sed pœna non debetur ante sententiam saltem declaratoriam criminis, vt communiter fatentur Doctores, imò soluenda non est ante sententiam constitu tiuam pœnę, qua ipsa pœna solui iubeatur: Ergo sententia non secuta, pœna huiusmodi non debetur. Ita Tanner. *2. 2. d. 5. q. 6. dub. 2. n. 76.* Les. *l. 2. c. 12. dub. 18. n. 134.* Azor. *to. 1. l. 5. c. 8. q. 5.* Sanch. *to. 1. Decal. l. 2. c. 22. n. 22.* Vasq. *2. 2. to. 2. d. 175. c. 12. n. 13. & 14.* Nau. *sum. c. 18. n. 49.* & alij.

414 Hoc probabilius esse reor. Annoto tamen, præfatum impedientem confiscationem, vel applicationem pœnæ eo animo, vt noceat iis, qui bus pœna erat applicanda, peccare contra iustitiam, & debere illis restituere pro damno illato. Eos autem qui non eo animo faciunt, sed solùm vt se vel amicum ab eo damno teneantur, obligandos ad restituendum non esse.

DVBIVM XLVII.

Furatus est quis modium tritici, qui valebat duos aureos, sed postea creuit pretium vsque ad tres; Postea ille restituere debet, & non debet tres aureos, si Dominus venditurus esset id quando duos valebat?

415 NOn debet tres aureos sed duos solùm restituere quia solum debet reddere quantum valet damnum domino illatum: Cùm ergò dominus non sit damnificatus quoad illum excessum, nam triticum non erat habiturum apud dominum illum valorem, non est aliquid pro excessu, quem nunc habet, restituendum. Sic Bonac. *de contract. distin. 1. quæstion tertia puncto 11. numero 9.* & probabilem dicit Diana *part. s ecund. tract. tertio resol. 51.*

416 Debet tres aureos restituere, siue triticum reddere iuxta summum valorem, siue intrinsecum, siue extrinsecum, quem habuit tempore intermedio. Quia cum res maneat Domini, valor etiam extrinsecus domino crescit. Si ergo res conseruata est vsque ad illud tempus, iam ex parte fortunæ domini auctæ sunt qui habet in bonis rem maioris pretij, vndecumque illud augmentum prouenerit. Non potest ergò fur priuare dominum illo augmento sine noua iniustitia, quam committit dum eo tempore, quo triticum plus valet, non restituit domino, provt restituere deberet. Ita Nauarra *sum. cap. 17. numero 26.* Gabriel. *in 4. distinctione 15. quæstion. secund. articulo 3. dubio primo conclus. 3.* Syluest. *v. Furtum. quæst. 16.* Angel. *ibi, §. 44.* Malder. *2. 2. tractat. 4. cap. 1. dub. 9.*

417 Mediam capio viam asserens, non attendendum esse in restitutione ad valorem, quem res habuit, sed ad damnum, quod domino illatum est per iniustam ablationem, aut retentionem, Quam quidem sententiam, & regulam ego verissimam existimo, si debito modo intelligatur, quare Medin. *de restitution. quæstion. 6.* Vasq. *de restitutio. cap. 5. §. prim. dubio 12.* Turrian. *de iustit. distinctione 10. dub. secund.* Rebel. *de iustit. part. prim. libro secundo quæstione 6.* Mol. *tomo tertio distinct. 725. num. 6.* & alij huius meæ sententię Auctores variant multum in huius regulæ ad casus particulares applicatione, vnde ipsi consulendi.

[62] DVBIVM XLVIII.

An quando dubitatur, an dominus rei seruaturus fuisset triticum, verb. gratia ad tempus, quo plus, vel minus valet? In dubio iudicandum sit contra furem secundum id quod vtilius est domino?

418 INfauorem domini est iudicandum. Quia dominus potuissed illo maiori pretio vendere. Sic Vasq. *de rest. c. 5. §. 1. dub. 12. n. 77.* & hanc esse communem aliorum Doctorum sententiam docet Les. *l.c. 2. 12. dub. 16. n. 109.*

419 In fauorem furis iudicandum est, & aliquid detrahendum de meliori statu, ac valore, quem res habuit, propter illam incertitudinem. Quia pro damno incerto non debet tantum restitui, quantum pro certo. Ita Les. *citat.* Turrian. *de iust. d. 10. dub. 2. n. 7.* Lugo *tom. 1. de iust. d. 18. n. 133.* Molina *tom. 3. d. 725. n. 8.* Diana *p. 2. tr. 3. resolut. 52.* Imo Vasq. à sua sententia discedens, huic se se dedidit.

420 Mihi magis hæc placet. Quia quoties agitur de restitutione lucri cessantis, vel damni emergentis, regula generalis ab omnibus tradita est, quod debeat restitutio fieri non integrè, sed iuxta maiorem, vel minorem talis lucri, vel vitandi damni certitudinem, quantum scilicet spes illa incerta valere poterat, attentis ijs omnibus, quibus effectus poterat impediri. Et hoc etiamsi obligatio restituendi ex delicto descendat. Cum ergo in casu nostro agatur de restituendo maiore valore rei, quam habuit, eo quod poterat eam dominus vendere tunc, quod lucrum ob furtum pendidit; non debet fieri restitutio integra illius lucri, quando dubium est, an dominus vendere voluisset, sed solum quanti illa incerta spes potest æstimari.

CAPVT XVIII.

Circa obligationem restituendi ex cooperatione ad damnum iniustum.

DVBIVM XLIX.

Vt cooperantes ad damnum iniustum ad restitutionem obligentur estne necesse, eos ita influere, & concurrere ad damnificationem, vt sine illis damnificatio iniustano fierent?

421 NEcesse est. Quia si absque eorum cooperatione ea damnificatio iniusta fieret, accidentale est, quod ipsi sua cooperatione concurrerent. Ergo ad restitnendum non tenentur, qui simpliciter non concurrére ad inferendum damnum. Sic D. Thom. *in 4. d. 15. q. 1. a. 5. ad 3. quæst.* Nauar. *sum. c. 17. n. 17.* D. Anton. Sylu. Palud. Richard. apud Lessi. *libro secundo cap. 13. dub. 2. numero primo,* Layman. *l. 3. sect. 5. a. 2. c. 5. n. 5.* Gab. Adrian. Angel. Alexand. Alens. quos affert Vasq. *de rest. c. 9. §. 1. num. 2.*

422 Necesse non est, sed sufficit, quod causa illa influat, & concurrat ad opus, & damnum iniustè illatum. Quia quotiès tuum consilium verè mouet, & influit, licet eo deficiente, damnum id inferretur, adhuc tu verè es causa damni. Ita Caiet. Sotus, Med. quos refert, & sequitur Vasq. *n. 3.* Les. *n. 2.* Mol. *to. 3. d. 736. n. 5.* & alij recentiores communiter.

423 Existimo hanc sententiam esse veriorem. Quia esse causam, nou est, quod illa deficiente effectus non fieret, sed quod illa etiam influat de facto influxu proportionato in suo genere. At tunc re vera consilium tuum influit, cum ab illo moueatur fur de facto ad furandum, licet non ab illo solo: Ergo re vera denominat te causam damni, ac per consequens facit te restitutionis reum, ad quam solum requiritur, quod vere sis causa damni iniuste illati.

DVBIVM L.

Quando volenti furari post duodecim dies, consuluisti furari cras, tenerisne ad totum damnum restituendum?

424 TEneris quidem. Quia ad id totum cooperatus es. Et quia si non furatus ille fuisset cras. poruit ante duodecimum diem mutare consilium, vel aliis modis à furto impediri. Sic Mol. *to. 3. d. 736. n. 3.*

425 Minime teneris. Quia ille non verè furatus est, quod tu consulueris, tu enim non consuluisti furtum, sed ex suppositione furti, circumstantiam temporis, quæ parum, vel nihil damni domino superaddit. Vnde qui iuste vel iniuste occidendus est meridie, petere potest,

vt tribus potius horis ante meridiem occidatur, qua hora minor concursus hominum erit, vel ipse erit mesius ad mortem dispositus, nec per hoc censetur ad suam mortem cooperari, quia id solum petit ex suppositione, quod occidendus sit, sic in casu nostro non censetur cooperari ad furtum, qui ex furti suppositione solum consulit horam, vel diem. Ita Cardinalis de Lugo *tomo primo de iustit. distinctione 19. numero 15.*

426 Equidem si consilium tuum non fuit absolutum, sed conditionatum solummodò, vt si furaturus erat, furaretur cras: vel si fur non est motus tuo consilio ad furandum, sed solum ad temporis circunstantiam ex suppositione, quod furaturus erat, nullam reor te restituendi habere obligationem, nisi forte illa circumstantia referret ad ipsam substantiam**[63]** furti ponendam, & esset spes, quod furtum dilatum impediretur. Alioquin potuit illud consilium esse bonum, vt si dies à fure statuta esset festina, in qua deberet etiam festum violari propter opus seruile necessarium fortasse ad furtum exequendum,

DVBIVM LI.

Quando adest perseuerans dubium, an ex tuo consilio, vel cooperatione secutum re vera fuerit damnum, tenerisne partem aliquam restituere?

427 NOn teneris vel partem aliquam restituere, perseuerante dubio post sufficiens examen. Quia in dubio melior est possidentis conditio. Sic Gordon. *to. 1. Thol. mor. l. 5. q. 2. c. 2. §. 4. n. 13.* Sylu. *v. Restit. 5. q. 6.* Ioan. Medina *de rest. q. 7.* Henriq. *l. 4. c. 3. n. 4. lit.* C. Reb. Sayr. & Tabien. apud Sanch. *l. 1. Decal. c. 10. n. 44.* Diana *p. 2. tr. 5. resol. 84. & p. 3. tr. 3. res. 20. & 63.* alios afferens recentiores.

428 Teneris restituere partem pro ratione dubij perseuerantis. Quia ille, qui causam iniustam damni apposuit, æquiparare debet ei, qui cum fide dubia incipit rem aliquam possidere: hic autem facto postea examine, & perseuerante dubio, debet partem restituere iuxta dubij propostionem. Et quia si constat vnum ex tribus, qui singuli causam sufficientem apposuere, damnum intulisse, & quisnam ex illis sit: ignoratur, debent singuli restituere plus minusue pro maiori, vel minori probabilitate, quod ipsi damnum cum effectu intulerint. Ergo similiter in casu nostro. Ita Mol. *tom. 3. de iustit. d. 7 36.*

429 Ego distinguendum existimo inter eum, qui consilium v. gr. dedit, & dubitat, an fur suo consilio motus fuerit, & inter cum, qui suffragium tulit, & ignorat, num fuerit inter priora, quibus damnum illatum est, an inter posteriora. In primo casu videtur esse contra illum præsumptio, quare in foro externo, dum consilium datum probatur, & non probatur eius inefficacia, condemnabitur, quia præsumptio est, quod consilium, secuta postea executione, acceptatum fuit, & mouit, quæ præsumptio etiam in foro interno locum habet, vt annotat Sanchez *libro prim. Decal. cap. 10. numero 44.* ponens in eo casu obligationem restituendi integrum damnum. At verò quando dubium est, an suffragium tum illud damnum intulerit, non est possessio aut præsumptio aliqua pro efficacia suffragij (suppono enim quod aliqua suffragia nihil damni dedére, nam fuerunt superflua, nec maiorem esse rationem ad iudicandum de his, quam de illis) tunc esse in possessione eum, qui suffragium tulit, videtur, atque adeo procedere primam sententiam. Adhuc tamen in hoc casu sentio cum Molina,

facto examine, ac remanente dubio, teneri cum, qui suffragium tulit iniustum, ad restituẽdam partem pro ratione ac mensura dubij, Quia si habes aliquid alienum, & ignoras, quis ex tribus sit Dominus, debes restituere, dando singulis plus minusve iuxta dubij proportionem, vt docent Caietan. *2. 2. quæctione 62. artic. 5. ad. 3.* & Sotus *libro quart. de iust. quæstion. 7. artic. 1. ad 3.* Ergo similiter si dubitatur, quis ex tribus damnum intulerit, singuli debent partem restituere pro dubij ratione.

De Mandante.[430]

DVBIVM LII.

Mandat quis homicidium, vel furtum patrari, sed voluntate mutatâ, reuocat mandatum, & hoc mandatario intimat: qui tamen putat id à mandante non seriò dici, & ex vi primæ iussionis occidit, aut furatur mandans, teneturne restituere damna?

[431] REcole ex *sectio. prim.* Carmina illa *Iussio, consilium &c.* & circa verborum inssio. Quæstio sit, an mandatarius ad restitutionem teneatur, si falso credidit, iussionem illam non fuisse verè reuocatam? Non tenetur. Quia per ipsum non stetit, nec effectus sequitur iam ex sùo mandato, sed ex ignorantia mandatarij putantis verba illa in alio sensu, vel alio fuisse animo prolata. Et quia si consulens homicidium putanit bona fide. sufficere reuocationem solam consilij, non est irregularis, etiamsi sequatur ex vi consilij prioris, alioquin esset necessaria bona fides, si non ex consilio, sed aliunde sequeretur nex, ad excusandam irregularitatem: Ergo à fortiori si mandans bona fide putauit, mandatum esse sufficienter reuocatum, non contrahet restituendi obligationem: ad minus enim tenetur mandans, quam consulens, vt impediat suum influxum, mandato reuocato. Sic consequenter ex casu illo irregularitatis debent profiteri Diana *part. tertia tract secund. resolut. 14.* & alij, quos affert.

[432] Tenetur quidem ad restitutionem. Quia ad hanc non est attendendum, quod ex eius culpa mandatum postea non reuocetur, sed sola culpa commissa, quando primum mandauit, quidquid enim ex illa culpa sequitur, licet sine vlla noua eius culpa sequatur, imputari debet mandanti in rodine ad restitutionem, nec potest impediri ille influxus, nisi impediatur, quod mandatarius in operis executione moueatur à mandato prius accepto. Hoc autem impeditur per mandati reuocatio nem ip si intimatam, & ab ipso intellectam. Quamuis enim ipsi intimetur si ipse propter surditatem, vel distractionem non perciperet, vel**[64]** non attenderet, non impediretur influxus prioris mandati, quia adhuc verè mandatarius in opere exequendo à priori mandato moueretur. Perinde verò est, non intellexisse sensum verum eorum verborum, ac illa non audisse, aut non percepisse. Qui enim non intelligit verborum significationem, quamuis materialiter verba audiat, non tamen audit formaliter. Si ergo constat mandanti, reuocationem suam non esse auditam, seu intellectam à mandatario

non excusatur ab obligatione restituendi, quia adhuc effectus fit dependenter à priori mandato, & ab illo mandatarius mouetur. Ita Cardinal. de Lugo *tomo primo de iustit. d. 19. numero 26.*

433 In rigore metaphysico loquendo veram hanc sententiam existimo eius fundamento applaudens. Nec enim rationes pro prima expresse vrgent. Nam prima iam ex ipso nostræ sententiæ fundamento corruit. Ad secundam respondeo, doctrinam illam falsam esse, si vniuersaliter intelligatur, nam bona fides eonsulentis excusare poterit nouam culpam consiliarij, non tamen impedit influxum consiliarij præcedentis in effectum, quod sufficit ad irregularitatem contrahendam, & ad restituendi obligationem. Nam si consiliarius, vel mandans reuoca tionem per nuncium misisset, qui nuneius falso diceret, se litteras mandatario dedisse, mandans, vel consulens bona fide putaret, se satisfecisse, ac sufficienter reuocasse, & tamen non liberaretur ab obligatione ex opere sepuuto, quia re vera reuocatio non fuit intimata; & per consequens nec mandati aut consilij influxus fuit sufficienter impeditus.

DVBIVM LIII.

Quis mandauit fieri Antonio damnum, & non potest iam tempestiuè admonere mandatarium, vt ab inflictione damni desistat: Debetne Antonium admonere, vt rebus suis consulat?

434 NOn debet. Quia in hoc differt mandans à consulente, quod mandans solùm debeat reuocare mandatum, consulens verò debeat etiam monere verb. gr. occidendum, quando videt reuocationem consilij non sufficere ad homicidium impediendum. Sic Stephan. de Auila *de censur. part. septim. d. 6. sectio. secund. dub. quart. conclus. 3.* Henriq. *libro 14. cap. 16. numero secund.* Villalob. *tom. primo sum tractat. 21. difficultat. 20. num. 7. &* videtur tenere Diana *p. 3. tract. 2. resolut. 14.*

435 Debet profecto. Quia mandans homicidium non solum debet reuocare mandatum, sed etiam monere occidendum, vt caueat, si reuocatio mandati non sufficiat. Ergò strictiori iure tenebitur eum monere, si non possit primum reuocare mandatum: Tenetur enim totum id præstare, quo possit proximi, quem lædere intendit damnum euitare. Ita Cornejo *in 3. p. tr. 5. d. 1. dub. 2. q. 2. n. 2. Turrian. de censur. l. 7. d. 63. dub. 3.* Hurtad. *de irregul. d. 2. diffi. 6. num. 24.*

436 Ego vero distinguendum reor. Nam vel mandans potest monere proximum absque periculo longe proprij damni, vel non potest. Si potest tenetur proculdubio eum monere, vt mandati impediat executionem. Quia etiam si damnum esset illatum, deberet restitui, quando potest id fieri sine longe maiori damino proprio, vt omnes sentiunt: Ergo à fortiori, quando nondum est illatum, debet impediri etiam cum ęquali periculo, vel non longe maiori damni proprij. Si non potest, non tenebitur. Quia sicut non est obligatio restituendi cum grauiori longe incommodo proprio, ita non erit obligatio impediendi effectum ex causa iniuste posita, quando iam non est in tua potestate, nec potest impedire absque longe maiori tuo incommodo. vnde simandasti damnum fortunarum Antonio inferri: nec potest mandatum reuocare: non teneris cum graui infamia tua; vel etiam cum longe grauiori damno tuo

fortunarum Antonium præmonere, sed sufficiet postea damnum illatum resarcire, ad quod planè teneris; quia id ex tua actione iniusta processit.

DVBIVM LIV.

Qui non mandauit, damnum alteri inferri, sed ratum postea habuit, teneturne ad restitutionem, sicut si mandasset?

[437] QVia Regula 1. iuris docet *ratihabitionem retrotrahi, & mandato non est dubium comparari.* Habetur *reg. Ratihabitionem 10. de reg. iur. in 6.* Sic nauar. *sum. c. 17. n. 133.* Angel. *v. Furtum §. 20. Syluest. &* Palud. *apud* Vasq. *de rest. c. 9. §. 1. n. 18.*

[438] Minimè tenetur in ordine ad restitutionis obligationem in foro conscientiæ: Quia ratihabitio subsequens non potest me vllo modo facere, causam damni iam illati, non possum enim nunc verè producere effectum præteritum: Ergò damnum illud non processit ex mea iniuria, atque adeo non teneor restituere ex iniusta læsione. Sed neque teneor ex re accepta, cùm illa ad me non proueuerit: Ergo ex nullo capite teneor. Ita Medina *q. 7. de restitut. ad 4. argument.* Lessius *libro secundo cap. 13. dub. 3. numer. 12.* Vasq. *de rest. c. 9. §. 1. num. 19.*

[439] Tenetur quidem ad restituendum, si ratihabitio subsequens esset causa saltem conseruans damnum illatum, vt esset causa, quod non restitueretur, tunc enim iam esset cooperatio ad iniustam retentionem subsequentem. At respectu præteriu nullo modo potest ratihabitio esse causa cum positum iam inueniat effectum, ad illam verò iuris regulam respondeo ratihabitionem subsequentem posse non physicè, sed æquiualenter, & per fictionem iuris acceptari eiusdem**[65]** iuris interpretatione in ordine ad aliquos effectus pro mandato; hoc tamen non habere ex natura sua, atque ideo in foro externo non potest inducere obligationem restituendi, quæ fundari debet in vera causalitate, non in ficta. Poterit tamen prodesse ratihabitio ad firmandos aliquos contractus, ad quos à iure àcceptatur loco mandati. Potest etiam inducere obligationem ad pœnam post sententiam, quia leges iustæ in pœnam possunt ratum habentem obligare ad restitutionem, ne detur occasio scelerum sub futuræ ratihabitionis.

De Consulente.[440]

DVBIVM LV.

Qui consilio aliquem ad damnum inferendum mouet, & postea re integra consilium reuocat, & constat illi cui, consilium dedit, eum seriò, & ex animo non coactum,

vel propter aliquem extrinsecum respectum id agere: Damno secuto, hic liberne est à restituendi obligation?

[441] Liber quidem est. Quia operator damni iam proprio ex marte rem gerit, cum illius consiliarius iam se omninò exemerit à delicti illius participatione dùm consilium reuocauit. Sic Nauarra, Salonius, & alij, quos refert Lessi. *l. 2. cap. 13. dub. 3. numer. 18.* dicens eam sententiam non esse improbabilem. Præposit. *in 3. p. q. 5. de irregular dub. 8. num. 62. & 64.* Diana *p. 2. tr. 2. res. 17. & 18.* Layman. *l. 2. tract. 6. p. 2. c. 5. numer. 7.* Auila *de censur. p. 2. capit. 5. d. 3. dub. 7.* Tanner. *2. 2. d. 4. qu. 6. dub. 14. numero 394.*

[442] Non est liber. Quia consilium renocatum adhuc influit. v. gr. si consuluit abortum vel homicidium ad vitandam infamiam ostendens modum etiam si postea consilium reuocet, & consulat contrarium, poterit adhuc qui consilium accepit moueri ab iis motiuis, quæ ei prius proposuit, vel aliis artibus vti, quas ei manifestauit, & tunc illius consilium, non obstante reuocatione influit, & facit eum restitutionis obligationi obnoxtum. Ita docent agnoscentes quoad hoc differentiam inter mandatum, & consilium Molin. *tom. 3. d. 731.* Lessus *vbi suprà, dub. quinto* vasq. *de restitutione cap. §. prim. numer. 10. & 11.* & alij comuniter.

[443] Distinguendum esse reor. Aliquando enim consilium petitur ad sciendam solùm veritatem, aliquando vero ad sciendam vtilitatem, & commoditate: In primo casu, si serio consilium reuocetur, liberabitur consulens ab omni obligatione. In secundo autem casu sieri potest, vt consilium reuocatum adhuc influat, vti exposu, & ideo qui dedit à restituendi obligatione non eximatur. Quia consilium non influit propter voluntatem perseuerantem consulentis, sed propter motiuum vtilitatis, vel commoditatis, quam in opere iniquo ille manifestauit. Hæc autem motiua sunt sicut arma, quibus si aliquem ad homicidium, vel furtum semel iniuste armasti, licet posteà petas, ne illis vtatur, semper denominant te causam damni inferendi, nam totum illud prius voluisti in causa, & præuidere dedebas fore vt postea non posses, etiam si velles arma repetere, vel motiua illa, quibus animum ad operandum damnum instruxisti.

DVBIVM LVI.

Quando consuluisti alicui duellum, vel homicidium, & is, cui consilium dedisti ea occasione occisus fuit, ésue irregularu tenerisne restituere?

[444] IRregularis es, & ad restitutionem teneris. Quia ex uo consilio damnum sequutum est, quo contrahitur irregularitatis pœna, & restituendi damnum obligatio. Sic Suarez *de censur. d. 44. srctio. 3. numero 18.* Nauarr. & Coninch. quos refert Hurtad. *de irregul. d. 2. difficultat. 6. numer. 22. Auila de censur. part. septim. d. 6. sect. secund. dub. 5. conclus. quart.* Sayr. *in claui libro septim. cap. tertio numero 3.* Cornejo *in 3. p. tract. 5. d. 1. dub. 2. quæstion. 2. num. 3.* Villalob. *sum. to. 1. tr. 21. difficult. 20. num. 16.*

[445] Non est irregularis, nec ad restitutionem teneris. Quia irregularitas ex consilio homicidij non est in iure inflicta, nisi quando consilium directe tendit ad ipsam occisionem, tunc enim

secuta occsione, ad quam consilium tendebat, irregularitas contrahitur. Ita Turrian. *de censur. l. 9. d. 63. dub. quart.* Hurtad. *cit at.* Præposit. *in 3. p.q. 5. dub. 10. n. 76.* Quibus occasionem debit P. Vasq. *1. 2. d. 100. nu. 45.* vbi dicit, eum, qui alteri suadet furtum, ex quo scit illum puniendum pœna capitali irregularitatem non incurrere. Henriq. *l. 14. c. 16. nu. 1.* Lug. *to. 1. de iust. d. 19. n. 40.*

446 Ego quidem cum his sentiens, hanc sententiam admodum probabilem esse reor non solum quoad irregularitate, sed etiam quoad restituendi obligationem. Hoc tamen limitandum puto, vt non procedat, quando eo animo consilium illud dedisti, vt ille occideretur, vel aliud damnum incurreret. Tunc enim verè causa fuisti illius damni. Nec alia de causa Dauid dicitur occidisse Vriam gladio filiorum Amon, nisi quia in bello alioqum iusto eo animo constituit Vtiam in loco magis periculoso certaminis, vt ab hostibus occideretur.

[66] DVBIBM LVII.

Consulens fartum minus ex bonis Antonij, vt aduertat aliquem à furto maioris ex bonis Ioannis: tenetur ne illud minus damnum Antonio restituere?

447 QVando illa duo mala inferenda erant dem personæ, certum mihi est non debere consulentem quidquam ei restituere. Quia vtiliter potius eius negotium gessit, verbi gratia si volenti occidere Antonium consulo, vt auferat ei pecuniam, & non vitam, non potest Antonio de huiusmodi consilio conqueri, sed potius gratias agere. Vnde licet consiliarius opem furi obtulerit, ipsumque iuuerit positiue ad furtum exequendum, ad restitutionem non tenebitur; quia id totum fecit in gratiam Domini, vt eum à nece Iniusta liberaret. Difficultas est, quando vtrumque malum respicit diuersas personas, an si consulat quis furtum minus ex bonis Antonij vt furem auertat à furto maiori ex bonis Ioannis, teneator restituere illud minus damnum Antonio?

448 Minimè licet. Quia cum fur de Antonio non recordaretur, vt ei damnum inferret, consulens id, causa est singualaris totius illius damni: cum neque ex iustitia, neque ex charitate teneretur huiusmodi furi consilium exhibere. Ergo debet Antonio illud minus damnum resarcire. Sic Vasquez *de restitut. e. 9. §. 1. nu. 14.* quando fur tantum decreuisset furtum maius Ioanni facere, & alij.

449 Licet equidem. Quia qui solum dicit, minus malum esse furtum Antonio factum quàm Ioanni, explicat solummodo veritatem honestam, non reddens per hoc possibile furtum, quod antea fieri non posset, sed solum excludit furem à domo Ioannis ostendens maiorem malitiam illius furti, quam alterius minoris, quod propriè non est allicere ad aliud furtum, sed remouere ab isto, ostensa maiori militia eius, Ita aliqui apud Nauarrum, & Salonium, vt annotat Sanchez *lib. 7. de matrimonio. dub. 22. n. 14.*

450 Ego autem existimo, negari non posse, quot aliquando valeat licitè consuli minus malum volenti omnino facere vel vtrumque, vel alterum è duobus, nec data spe eum ab vtroque auertendi. Quia consilium illud non est ab solutum sed conditionatum saltem implicitè, quod est dicere si alterum faciendum est, hoc minus malum potius, quàm illud maius præsta. Vnde etiamsi mala illa sint respectu diuersarum personarum, cogitanti iam de illis duobus malis

consulere poteris, vt faciat minus furtum. Antonio, & non grauius Ioanni. Quia per hoc solum explicas illi veritatem quandã certissimam, quod scilicet maius peccatum sit hoc quam illud; nemo autem potest rationabiliter esse inuitus aut conqueri, quod veritatem vtilem & honestam explices indigenti nam licet Antonius ius habeat ad rem suam non tamen habet ius, vt non explices proximo veritatem honestam. Quod quidem negari non potest, si fur te de hoc interrogasset; deberes enim tunc veritatem respondere. Quod autem id non interroget, parum videtur referre; quia etiam non interrogatus poteris suggerere vetitatem, quam ipse vtiliter interrogasset, & quam interrogatus explicare deberes. Quare in hoc magis consequente videtur locutus P. Vasquez *vbi suprà* concedens, quod dubitanti inter malum minus Antonij, & maius Ioannis & volenti alterum facere, licet consulere minus Antonij, quam Sanchez, qui id negauit licere, nisi vellet omnino facere vtrumque.

DVBIVM LVIII.

In eo casu, quo licet minus furtum consulere sine restituendi obligatione, potestne etiam absque eiusmodi obligatione consuli æquale malum parato tam ad alterum faciendum?

451 VErbi gr. volenti Antonio furari modium tritici, vel pecuniam potius furetur in gratiam tui, quia desideras triticum illud ab Antotonio emere? Item volenti furari centum à Petro, vel à Ioanne, dubitanti vtri furetur, an consulere possis, vt furetur potius Petro, quam Ioanni, qui amicus tuus est?

452 Minimè licet. Quia electio æqualis mali nullam rationem boni inducit, quo possit cohonestari, ac proinde obiectum talis consilij malum est: sic Sanchez *de matrimonio. li. 7. d. vndecimo n. 26.*

453 Licet omnino. Quia obiectum talis consilij non est malum nam explicite vel implieite conditionatum est, vt supponi debet; Ergo consilium ex obiecto iniustum non est. Non enim consulis, si furandum sit, vt fiat potius hoc furtum æquale, quam illud: hoc autem conditionatum nihil continet contra Dei præceptum, aut voluntatem; imò huiusmodi obiectum videtur esse tale, vt sit volibile à Deo; Deus enim iuxta satis communem Philosophorum sententiam determinat indiuiduationem effectuum, qui siunt à causis secundis; quare quando fur habet voluntatem furandi ex concuisu Dei prouenit, quod fiat hæc numero volitio circa tale obictum potius, quàm alia numero diuersa, quę posset esse circa idem omnino obiectum. Deus ergò licet non velit absolute quod fur velit furari, vult tamen quod si velit furari, velit potius per hunc actum voluntatis A. quam per actũ B. omnino æqualem, qui posset esse circa idem omnino obiectum materiale, ac formale. Illa ergò electio conditionata inter duo peccata ęqualia non continet ex parte obiecti aliquid in ordinatum, sed potest esse cum omnimoda à peccato auersione. Ita Lugo *to. 1. de iust. d. 19. n. 52.* Carbon. *de restitut. quæstione 69. in solution. ad. 4.*

454 Verius existimo, non solùm non obligari ad restitutionem vt Sanchez concedit, sed nec etiam peccare, qui consulit æquale furtum respectu eiusdem personæ. Quod etiam verum

puto in furtis æqualibus respectu diuer-**[67]**sarum personarum quando iam fur de vtraque cogitat, & non potest dimoueri à furto alteri ex illis inferendo, & anceps est inter illos. Et quidem quando furta ęqualia sunt respectu eiusdem personæ, non video dubitandi rationẽ. Quando verò sunt respectu diuersarum, dubitari magis posset, quia tunc videtur consulens inclinare positiuè furem ad damnum petro inferendum quare videtur esse Petrus rationabiliter inuitus, & conpueri posse de illa inclinatione adhibita concra ipsm, quuandiu fut adhuc dubius erat. Cæterum in rigore non videtur id esse contra iustitiam. Quia ego habeo ius etiam tunc auertendi furem, quantum possum à furto mihi, vel meo amico facienda: Ergo possum petere absolutè, ne amico meo furetur: ergo possum petere, vt si sit furaturus non furetur meo amico in mei gratiam, per hoc enim non inclino illum directè ad furandum alteri sed auerto à damno inferendo amico meo, licet ex hoc indirect sequatur damnum alterius propter firmum decretum, quod fur habet furandi alicui.

De consentiente[455]

DVBIVM LIX.

Scholæsticus, cui desunt requisita accidentaliæ ad suffragium, peccaine, suffragium ferendo

[456] PRæmitto consentientem in præsenti appellari eum cuius consensus desideratur; & influit ad effectum iniustum, vt consensus principis, Senatoris, Electoris, & similium, qui suffragijs aliquid decernunt. Is autem, cuius consensus non præstat auctoritatem, nec influit, non tenetur ac restitutionem, cum non sit causa damni. Porrò aliqua, quæ specialiter magis spectant ad Scholasticos, qui in aliquibus Acadeœijs ius habent eligendi Magistros, qui stipẽdijs publicis cathedras moderantur, adnotare lubet, certum autem mihu, scholasticum, cui desunt substantialia requisita ad ius suffragij, si se ingerat ad id ferendum, peccare contra iustitiam, & ad restitutionem teneri ei, cui suo suffragio damnum intulit. Requisita autem substantialia sunt, quod fuerit auditor illius facultatis, vel scientiæ ad quam cathedra conferenda pertinet, per annum quare qui cum sit Theologiæ auditor in Cathedra iuris Canonici, vel ciuilis suffragatur, peccat contra iustitiam, quia ius suffragij non habet. Item qui plures cursus fingit, vel qualitates, quam habet, vndè suffragium ipsius est magis qualificatum, & alijs minds qualificatus pręponderat, peccat contra iustitiam, quia desunt substantialia ad illud genus suffragij. Certum etiam mihi, quando non desunt requisita substantialia, sed accidentalia solum suffragium esse validum, atque adeo non peccari contra iustitiam si alias seratur iuxta concurrentium merita. Accidentalia vocito, si non sit matriculę Scholasticorum adscriptus, si non habuit approbationis schedulam, quæ prius exigi asiolet à publico Grammatices Pręceptore ad superiorem disciplinam audiendam, idem dixerim de eo, qui aliqua commisit, ob quæ in pœnam, vel ob suspicionem suffragio priuatur ex Academiæ statutis, quæ priuant suffragio actiuo eum fuerit ingressus domum alicuius ex oppositoribus, vel acclamauerit publicè ob eius gratiam, vel si munera accepit eo animo, vt pro aliquosuffragetur, & similia. Quę tamen omnia dant quidẽ ius vt suffragio priuetur, ante sententiam tamen & condemnationem non debet à sufragio abstinere, & hoc videtur

praxi receptum, nec in alio sensu statuta illa accepta esse crediderim. Iam quæsierim, num scholasticus habens huiusmodi defectus accidebtales peccet?

457 Peccat plane. Quia antequam suffragium ferat, interrogatur sub iuramento, an aliquod ex illis statutis violauerit. Sic nonnulli, quos, presso nomine memorat Lugo *de iust. to. 1. d. 19. n. 57.*

458 Non peccat. Quia illa interrogatio debet intelligi iuxta mentem interrogantis, v.g. si loquutus est cum oppositoribus materia graui ad id negotium pertinenti Quare si de alijs rebus loquatur, vel leuiter de eo negotio, nihil refert. Et quia quoties non præcedente infama, vel indiciis probatis interrogatur, nec præcedente semiplena probatione, non tenetur se prodere, sed potest æquiuocatione vti, & negare in aliquo sensu, vt vitet periurium Ita Sanchez *l. 2. consil. cap. prim. dub. 52. & 53. &* alij. apud ipsum, Rebellus *l. 3. de iust. quæstione 7.* qui nimis strictè loquitur.

459 Cum his opinor. Nam illa omnia interrogantur, & suffragium aufertur propter præsumptionem suffragij non rectè, & sincerè dandi. Quare qui scit, se in his omnibus motum non fusse, vt à iustitiæ debito declinet, sed curaturũ se iuxta merita suffragari, perinde ac si ea non pręcessissent, iam curat iuxta mentem interrogantis, & præcipientis, qui de ijs rogat, quatenus rectum suffragium impedire possunt, & quatenus ad in mouere poteuerunt.

DVBIVM LX.

Si Scholæsticus interrogatus an aliquod ex statutis vniuersitatis accidentalibus violauerit, neget, & ita absoluatur, & suffragium ferat, teneturne postea ad restitutionem, si causa fuit, quòd qui dignus erat, cathedram non fuerit assecutus?

460 TEnetur planè. Quia qui interrogatus negauit iniustè manet priuatus iure suffragij perinde ac si fuisset condemnatus. Sic Sotus, & Ledesma apud Sanch. *l. secund. Consil. capite prim. dub. 52. numero 14.* Ipse vero Sancius fatetur, suffragum fuisse validum, quia ante condemnationem ius suffragandi non perditur: asserit tamen manere cum obligatione rstituendi ei qui exceptionem veram opposuerat, si ea de causa impediuit à cathedra**[68]** obtinenda. Quia licet reus iuridicè interrogatus negans veritatem non teneatur ad pœnam ante condemnationem: tenetur, tamen ad damnum inde secutum lege Doctorem *l. 10. de matrim. d. 8. n. 14.*

461 Non tenetur. Quia licet reus iniustè negans, & ideò euadens pœnam teneatur ad damnum quod pars diuersa legitimè, ac iuste litigans cogitur ea de causa subire, vt si cogitur expendere in lite, & alia simlia: non tamen videtur, quod teneatur illa restituere damna, quæ pats aduersa incurrit præcisè ex eo quod pœna non sit imposita, hæc enim cum ipsa pœnæ carentia computatur. Quare sicut non habet ius iustitiæ ad pœnam obtinendam, nisi mediante sententia, & condemnatione, ita minus videtur habere ius iustitiæ ad ea emolumenta, quæ ex pœnæ applicatione consequeretur. Ita Lugo Cardin. *tom. 1. de iust. d. 19. n. 59.*

[462] Placet mihi sapientissimi Doctoris sententia. Quia in hoc casu cathedræ consecutio non aliter ei obueniret, nisi quatenus in pœnam condemnaretur reus ad suffragij priuationem, ex qua pœna executioni mandata accusator haberet illud commodum, quod contra se vnum suffrafium minus adesset, & posset cathedram consequi: Ergo sicut ante sententiam non habebat ius ex iustitia ad hoc vt reus non suffragaretur, ita nec videtur habere ius iustitiæ ante condemnationem ad ea commoda, quæ ex illa suffragij priuatione posset consequi; nam hæc non debentur illi immediatè, sed mediante sententia. Suppono autem contra Sotum & Ledesmam, reum iniustè negantem non debere restituere postea pœnam, ad quam condemnari debuisset, si non iniustè negasset, quod etiam ipse Sanchez fatetur. De quo alibi.

DVBIVM LXI.

An scholastici, qui in cathedræ collatione noluni ferre suffragium, peccant, contra iustitiam: teneantur, quoad restitutionem?

[463] PEccat quidem & ad resitutionem tenetur non solum qui positiuè iniustum suffragium tulit, sed etiam ille, qui suffragium non tulit, cum suffragaris posset. Quia ex negatione illa suffragij facilis admodum actionis causa fuit, vt cathedra dignus aliquis priuaretur. Et sicut delinqueret, qui proximi diuitias non tuetur, si facile ac sine proprio incommodo posset furem arcere; sic qui abnegatione voti alium à cathedræ consecutione priuauit. Sic Molina *to. 3. d. 732.* dicit cum Innocen. *ad c. 1. deiis, quæ à maiori parte capituli,* & Syluestro *v. consensus, q. 3.* docet eos, qui sua suffragia in capitulo renunciant, quando ea de causa aliquid iniustè decernitur, præualẽtibus pro parte iniusta suffragiis, peccare lethaliter, & ad restitutionẽ teneri damnorum, quæ ex omissione suffragij sunt consecuta. Quia tenebantur impedire ea damna tanquam parte communitatis illius, cui ius suffragãdicompetit. Quod de Cardinalibus, Senatoribus, Consiliariis De cuironibus ciuitatum asserunt Cardin. *de sacro consist p. 2. q. 6. & 7.* Gracia *de Benefic. to. 1. p. 3. c. 2. num. 525.* Molfesius *summ. to. 1. tr. 6. c. 7. n. 93.* Diana *p. 2. tr. 2. resol. 6.*

[464] Scholastici, qui in cathedræ collatione nolunt ferre suffragium non peccant contra iustitiam, nec ad restitutionem tenentur. Quia illud suffragij ius non videtur illis ex officio competere, sed potius in eorum gratiam vt possint sibi idoneos Magistros eligere, & non cogantur habere Mgistros minus apots ab aliis constitutos. At possunt huic facultati renunciare, & accipere Magistros ab aliis electos: nulum enim gessere pactum, aut officium publicum suscepere, cui tale onus sit iniunctum. Ita Armil. *v. electio, num. 20.* Gutier. *99. Canonic. l. 2. c. 11. n. 187.* Peregrin. *in commentar. ad constit. clericor. Regul. p. 3. c. 9. lit. T. §. 13. n. 6.* Lugo *to. 1. de iust. d. 19. n. 63.*

[465] Ego autem huic sententiæ adhærens eam vberius expendam. Aliquando ius suffragij datur in fauorem eius, qui illud habet: v. gr. in. aliquibus Religionibus iis, qui tot annos docuerunt Theologiam in præmium conceditur, vt in capitulis Prouincialibus ius suffragij habeant sicuti superiores locales. Aliquando verò hoc ius competit ratione officij non solum in gratiam habentis illud ius, sed in ordine ad bonum publicum. Porrò quum ius suffragii conuenit priori modo, non tenetur ex iustitia, qui illud habet ad eius facultatis vsum, vnde potest

sine iniustitia, aut restituendi obligatione non ferre suffragium, sed vel congregationi abesse, vel in ea à suffragio ferendo abstinere. Quia vnus quisque potest suo fauori renunciare. Cum igitur Scholasticis hoc ius ex officio non comperat, possunt sine iniustitia à ferendo suffragio abstinere. Secus dixerim de iis, quibus suffragij ius ratione offocij competit, qui quidem tenentur ad consulendum bono communi, & suffragium ferendum. Quod etiam procedit tametsi officium illud concedatur alicui in eius gratiam, & ad eius meritorum remunerationem. Quamus enim in collatione officij attendatur fauor illius, cui conceditur: datur tamen officium cum oneribus ipsi officio annexis.

De Adulatore, & Receptatore.[466]

DVBIVM XLII.

Aduocatus, vel alius qui furem adiuuat in iudicio, vt à pœnæ capitali euadat, teneturne ex iustitia procurare, vt ablata restituat?

[467] ADulator, qui & palpo, sen palpator dicitur, tunc, ad restitutionem tenetur, cum, adulatione seu laudibus causa est, quòd vel damnum fiat vel factum non restituatur. Ideò autem est dicendum de eo, qui ita alicui exprobrat irridetve, si iis opprobriis, vel irrisionibus tandem motus ille alius damnum in iustè intulit, vel illatum non compensat. Hæc enim sunt quasi consilia, quare qui**[69]** eo modo concurrit, perinde obligatur, ac si concurreret. Receptio autem seu recursus tunc inducit restituendi obligationem, cum influnnt ad ininstitiam inferendam: vt cum quis concurrit, furem recipiendo, prædam seruando, vel occultando, secuntatem præbendo, quibus fur animosior fit ad damnum inferendum vel retinendum. Ad quod genus causæ reducitur Aduocatus, vel procurator, aut quilibet alius, qui furem in iudicio defendit, vel excusat. Quod non intelligo, quando ipse fur posset se licitè à pœna imponenda defendere: tunc enim posset licitè ad eum finem ab aliis adiuuari. Quæsierim vero, an in eo casu teneatur Aduocatus, vel Procurator ex iustitia procurare, vt fur ablata restituat?

[468] Si sciat furem damnum iniuste dedisse, pro quo in conscientiæ foro restiuere debet: tenetur ex iustitia prouidere, vt fur occultè statim restituar, si possit: vel si non possit: præstet cautionem sufficientem, qualem in iis circumstantiis præstare valeat. Quia alias illa eius defensio reddetur iniusta, cum causa sit, quod proximus læsus non possit bona sua recuperare, vnde ipse Aduocator, vel Procurator tenebitur resarcire. Sic Molina *to. 3. de inst. d. 733. numero 2.*

[469] Non tenetur ex iustitia prouidere, vt fur mox restituat si possit, aut si non possit, det captionẽ. Quia quando criminaliter causa agitur ad imponendã pœnam corporalẽ furi, raro continget, quod ex ea condemnatione possit Dominus res suas recuperare. Et quia quando de pœna corporali, præsertim capitali agitur si delictum non est saltem semiplene defendere: iniustè enim ab eo crimen ad talem finem exquiritur; Ergo quilibet alius potest ei consulere, vt neget, & se tueatur; potest namque ei consuli id quod ipse licitè potest facere; Ergo & potest ei quilibet in ea defensione cooperari eumque iuuare, etiamsi sciat, ea occasione furem

postea non restituturum, hoc enim per accidens sequitur, & præter adiuuantis eum in causa iusta intentionem. Ita Cardin. de Lugo *to. 1. de iust. d. 19. n. 71.*& alij.

[470] Huic sententiæ applaudens, existimo, cum qui videt furem iniustè vexari, dum exquiritur, eius delictum ad pœnam contra iuris ordinem, posse illum licite defendere ab iniusta inuasione, licet ea occasione fur postea abutatur ad non restituendum domino. Fateor debere aduocatum, vel procuratorem ex charitate procurare, vt fur restituat, vel det cautionem, ex iustitia tamen non video. cur ad id sit obligandus, cum vtatur iure suo consulendo furi id solùm, quod ipse fur licite facere potest & ad hoc solummodo illum adiuuet.

DVBIVM LXIII.

Qui in domo sua recipit ad ludendum filiosfamilias, vel alios de quibus constat, aut suspicio est res esse alienas, si cooperetur danschartas, aut aleas ad ludendum, lumen, mensam, sedilia, &c. teneturne ad restitutionem?

[471] TEnetur profecto. Quia cooperatio illa positiue non concurreret, sed permissiuè tantum, sciens eos ad id esse ingressos, & eos non eiiciens, contra iustitiam non delinqueret. Quia solum ex charitate, & non ex iustitia eiusmodi ludum impedire tenebatur. Sic Molin *to. 3. de iust. d. 733. n. 3.*

[472] Non tenetur. Quia cooperatio illa dando mensam, lumen, chartas, & domum accommodando, est adeò remota, & indifferens, vt possit sæpe interunenire canusa rationabilis, quę illam à peccato graui contra iustitiam excufet, provt de locante domum vsurario saltem indignè fatentur multi, quos refert, ac sequitur Sanchez *l. 1. Decalog. c. 7. num. 20.* ita Lugo *to. 1. de iust. d. 19. n. 76.*

[473] Eiusdem sum mentis. Nam licet in peccatis contra requiratur ad excusandum à peccato cooperationem, quam in aliis, potest tamen sæpe talis causa inueniri pręsertim quando cooperatio est adeo remota, & te non cooperante peccatum non impediretur; quia alius similiter necessaria ministraret. Qualis autem debeat esse causa proportionata, & quæ pensanda sint ad eam proportionẽ in casu particulari astruendam indicat Sancius *ibi* qui bene aduertit, maiorem causam requiri ad cooperationem in peccato contra iustitiam, quam contra aliam virtutem

De Participante.[474]

DVBIVM LXIV.

Cooperans positiuè ad damnum, teneturne restituere partem, non totum?

475 QVoties causa cooperans positiue iufluit non in vnam solam partem damni, sed etiam in totum, licet influat particulariter, & licet sine ipsa fieret damnum, obligatur ad restituendum: (quod intelligo non restituentibus aliis suas partes) Quia saltem ea causa facit, vt citius ac facilius fiat, & ad substantiam rei semper concurrit. Quod autem magis confirmauerit, colligi potest ex eo, quod citius, vel atrocius gessit, vel quia prius non omnino firmiter decreuerat, vel ex aliqua varietate in opere externo: quæ si nulla fuerit non facile poteris dici caasa damni. Sic Medina,**[70]** Caiet. & Sotus apud Vasque *de restitut cap. 9. §. 1. dub. 2. num. 29.* Molina *tom. 3. d. 734.* Couarruuias Laym. & Tanner. quos affert Diana *p. 2. tr. 5. resol. 86.* Lessi. *l. 2. cap. 13. dub. 4.* Qui explicat, id intelligi debere, quando damnum est indiuiduum, vt si iuues ad eandem domum incendendam, ad eundem gregem abigendum. Nam si damnum sit sit diuiduum non teneris ad totum, sed ad partem, quam irrogasti, nisi forte solum impuleris, citius vel alacrius faceret, vel nisi omnes sese vicissim permouerint, vel animauerint. Vnde infert, militem gregarium in bello iniusto non teneri ad totum damnum, sed ad illud, quod ipse dedit.

476 Quoties plures concurrunt partialiter partialitate causæ ad idem damnum etiam indiuiduum non tenentur singuli ad totum damnum insolidum sed ad partem illius. Quia illi tunc non sunt singuli causæ adæquatæ, nec sufficientes sed partiales, ex quibus fit vna causa adęquata, & sufficiens; vt quando plures auferunt lapidem, quem singuli auferre non possent. Si plures traherent vnam nauem, quam singuli trahere non possunt, non debetur certe singulis integra totius tractionis merces, sed omnibus simul qui debent inter se diuidere: Ergo sic etiam quando damnum inferunt, non debebunt singuli damnum integrum, sed debent illud diuidere inter se, vt læso satisfaciant Ita Henricus Strouesdorff. *de iust it. quæst. 62. articulo 7. d. 4. conclus. 1.* quem affert Diana *parte 3. tr. 4. resol. 79.* qui dicit, idem in Academia Louaniensi anno 1615. docuisse publicè Doctorem Alardum Vvielium publicum in illa Academia professorem.

477 Ego quidem sententiam hanc quoad aliquid veram esse crediderim, in cuius, ex positionem præmitto, causam partialem aliquando ita concurrere, vt tamen ex modo concurrendi ipsa sola sufficeret; aliquando vero non ita, sed taliter vt ipsa sola non habeat sufficientiam ad ponendum effectum. Quando ergo causa partialis primo modo se habet contrahit omninò obligationem ad totum damnum; quia ex modo, quo influit, totaliter ponit effectum, & vt causa simpliciter illius, quare si duo simul lethaliter vulnerent aliquem singuli eum occidunt, quia singuli ponunt id, quod sufficit ad eius mortem. Quando vero causa partialis ob suam imperfectionem indiget illa concausa, quam ipsa ponere non potest, nec determinare ad concurrendum, tunc licet ei correspondeat totus effectus, non tamen correspondet totaliter; quia non correspondet illi, vt causæ sufficienti, atque adeò non continetur in virtute illius nisi solum partialiter. Hoc supposito satis probabile existimo, eum qui insufficienter cooperatur ad dãnũ nec mouet totaliter alios ad illud opus, & illa causa ablata opus fieret, nulla addita alia causa; non contrahere, obligationem restituendi totaliter sed solum partialiter pro damno In quo sensu sententia Nauarri *sum. c. 17. n. 17. & 21.*& aliorum, qui negarunt huiusmodi obligationem, quando damnum sine tali concausa fieret, recipi potest; quam quidem probabilem esse dicit Lessius *l. 2. cap. 13. dub. 2. numer. 8.* & alij, quos affert, & sequitur Rebellus *p. 1. l. 2. q. 14. sect. 2. num. 5.* Reddo rationem, quia cum tota obligationis ratio sit causalitas & influxus in damnum, non debet maior esse obligatio, quam sit ipse influxus, Ergo qui solum partialiter concurrit, solum partialiter obligatur

DVBIVM LXV.

Concurrens per suum suffragium ad damnum iniustum, quod solo suo suffragio inferri non poterat: teneturne, ad totum damnum?

478 QVi suis suffragiis damnum iniuste dedere, quando singulorum suffragium sine suffragio aliorum non erat efficax, non tenentur singuli ad totum damnum. Quia non sunt singuli causæ adæquatæ; nec sufficentes, sed partiales, ex quibus fit vna causa adæquata, & suficiens Sic strouesdorff. apud Dianam *p. 3. tr. 4. resol. 79.*

479 Ad totum damnum singuli tenentur, aliis non restituentibus. Quia vel suffragium datum est postquam alia suffragia sufficientia ad damnum irreuocabiliter data fuerant, & tunc suffragium superueniens non inducit obligationem nisi forte pro maiori illo dedecore, aut damno aliquo emergente ex maiori suffragiorum contrariorum numero. Vel suffagium fuit ante alia suffragia sufficientia ad damnum: & tunc singuli ad restitutionem totius obligantur Quia damnum infertur statim ac ponuntur suffagia irreuocabilta sufficientia, quæ sola ad illud concurrunt, & singula concurrunt vt causæ partiales, sine quibus aliæ concausæ & alia suffragia per quæ de facto damnum infertur noni possent id inferre, nisi loco huius alia causa partialis adderetur. Potuit ergo suffragator ille impedire, ne damnum inferretur saltem sine aduentu alterius causæ. Ita Lugo *p. 1. de iustit. d. 19. n. 85.*

480 Dixi *Dubio 64.* sententiam Strouesdorff quo ad aliquid esse veram, quia quoad hoc punctum falsum effe credo, quia vti dixi, poterit suffragator ille impedire, nedamnum inferretur, faltem sine alterius causæ aduentu, quod autem ipso non concurrente, alia causa concurreret, quæ modo non concurrit, partum refert; quia tunc illa alia causa subiret onus restitutionis, quod modo non subit, inuenit enim lam damnum positum ab alils causis præcedentibus.

DVBIVM LXVI.

Miles gregarius, qui adiuuit in bello iniusto, teneturne in solidum ad totum damnum, aliis sociis non restituentibus?

481 TEnetu er quidem. Quia nec excusari potest ex eo, quod ipso non militante alij militarent, cum hæc excusatio neminem ex**[71]** eo, quod sine hoc milite datmnum etiam illatum fuisset, quia concurrere de facto sufficit, licet sine eius concursu res geret, ad hoc vt obligatio integra ad totum damnum oriatur. Sic Adrian. Gabr. Caietan. Sotus, Couar. & Angl. quos refert, ac sequitur Laym. *lib. 3. tract. secund. cap. 6. num. 5.* Tannerus *2. 2. dict. quarto quæstio. sexta dubio 14. n. 396.*

482 Non tenetur. Quia totius damni causa non fuit. Neque obstat, quod singuli iuuerint ad integram expugnationem, & ingressum in Vtbem: quia solùm iuuarunt agendo partem

suam non autem procurando, vt alij suam in illo damno facerent, aut vt Vrbem expugnarent. Vnde sicut iste non est causa damni nisi ratione pattis, quam ipse inuclit; ita non renetur ad restitutionem nisi pro sua parte; sicut enim totus exercitus est causa totius damni, ita singuli suæ tantum partis, nisi alia ratione alios iuuerint, vel incitarint. Ita Lessi. *lib. secund. cap. 13. dub. 4. num. 37.* Vasquez *de restitut. cap. 9. paragrapho primo dubio secundo numero 36.* fatus, *Quia ipse non fuit causa totius, cum in manu illius nec fuit bellum impedire, nec ipse totum damnum fecit sua industria.*

[483] Profecto Molina *tomo tertio d. 734. num. 3.* efficaciter contra hanc sententiam arguit. Quia nullum fere damnum vnus miles infert, ad quod omnes alij milites non concurrant. Nam si hic miles solus esset sine sociis, qui eum defenderent, & comitarentur, certè ipse solus non auderet vllum damnum, inferre; Ergò ideo audet, quia videt se numerose numeroso exercitu stipatum: Ergo ad damnum quod hic miles infert, concurrunt omnes alij saltem pro tegendo, animum, & audaciam dando, quæ abundè sufficiunt ad aliquod cooperatiouis genus. Quæ ratio cum de omnibus militibus procedat consequens videtur esse, quod singuli ad omnia damna teneantur Propterea ingenuè fareor de rigore iustitiæ asserendum esse singulos milites ad totius damni restitutionem teneri Attamen excusari posse reor vel propter impotentiam, quam singuli habent ad totum restituendum. Vel quia recurritur ad præsumpatam benignitatem eorum, qui damnum subiere. Quia non est credendum ita inhumanos esse, vt post damnum inflictum velint tanta seueritate singulos obligare ad restituendum secundum vltimum de potentia; sed contenti erunt, quod singuli milites gregarij damnum, quod ipsi dedere, restituat.

De concurrentibus negatiuè[484] *ad damnum.*

DVBIVM LXII.

Quando ex officio, vel ex contracta non obligatur quis ad damnum impediendum, sed ex charitate solum: teneturne ad restitutionem

[485] REcolo *Mutuum* esse, qui non præcipit non consulit, non clamat, non monet, non scribit ante damnum factum: *Non obstantem,* qui non defendit, non repellit, non custodit, non impedit, *Non manifestanrem,* qui post damnum factum non reuelat, non admonet. I am quæsierim, an qui solùm excharitate tenebatur impedire damnum, obligetur ad restitutionem?

[486] Cum certum sit teneri cum qui ex officio vel contractu debebat impedire: qualet sunt Gubernatores, Ministri pablici, custodes, Medici, Chirurgi Procutatores, Aduocati, Tutores, Curatores, licet inuiti coacti suerint ad id munus suscipiendum, quia munus quomodocumque impositum affert secum obligationem iustitiæ eo quod sint causa damni; etiam qui solum ex charitate tenebantur, ad restituendum obligati sunt. Quia etiam hi sunt indirecte damni causa, sic Caiet. *v. Restitutio. 6. 1.* Richard. *in 4. dist. 15. articulo 5. q. 4.* Maior. *eadem dist. 15. q. 26. ad 3.* Innocent. III. *cap. Quanta, de sent. excom.* dicens, eos qui conientiunt inücientibus violentas manus in clericos, & eos qui imiciunt condemnati pari pœna ab Ecclesia, nempe

excommunicaitone. Alexand. III. *ad cap. sicut dignam, de homic. ait, Qui potuit hominem liberare à morte, & non liberanit occidit.*

[487] Non tenetur. Quia obligatio ex sola charitate non affert secum restituendi obligationem Ita D. Thom. *2. 2. q. 62. articulo 7. ad 3.* & alij plurimi quos refernnt, ac sequuntur Molina *tom. 3. d. 735. num. 2.* Lessi. *l. 2. cap. 13. dub. 10. num. 63.* Vasquez *de restit. c. 9. §. 3. dub. 1. n. 6.*& alij passim.

[488] Hoc certum omninò. Quod quidem Innocentius Alexander minime abnegant. Nam Innocentius vt adnotat Gloffa ibi loquitur de ils, qui ex officio tenebantur, quod satis indicat verbum illud *Consentiens,* nam consensus est aliquid positiue influens. Alexander verò agit de præsumpta voluntate ac fauore præstito, infertur enim immediate ex illo dicto, *Constat ad homicidij reatu immunem non esse, qui occisoribus opem contra alios præst are venerunt: nec caret scrupulo societatis seculræ qui manifesto facinori desinit obuiare.*

[72] DVBIVM LXVIII.

Quis ex iustitia non tenebatur impedire damnum alterius, sed ex charitate tantum, attamen ex odio, & affectu vt damnum sequeretur, non impediuit: Is teneturne restituere?

[489] TEnetur profectò. Quia eadem actio potest esse contra iustitiam propter nocendi affectum, quæ sine tali intentione, non esset contra iustitiam. Ergo licet qui solum ex charitate obligatus erat damnum impedire, & non impediuit, non tenetur ad restitutionem, ad eam tenetur; qui prauo illo affectu iniustam reddidit illam actionem, sic Angel. *v. Furtum num, 26.*

[490] Minimè tenetur. Quia affectus ille internus non efficit, quod ille sit causa damni, cum verè non influat in damnum quantumuis deprauatus affectus. Ita Molina *tom. 3. d. 735. nu. 2.* Lessi. *l. 2. cap. 13. dub. 10. num. 63.* Vasq. *de restit. 9. §. 3. dub. 1. num. 6.*

[491] Hanc sententiam verissimam esse profiteor. Nam ille, qui non influit vllo modo positiuè, sed solum negatiue, vere & in rigore non est cuasa, nec influit. Quare quando peccat contra iustitiam est causa solùm imputatiue, quatenus propter debitum iustitiæ imputatur ei, ac si non influat. Cum ergò tota ratio imputandi sit debitum iustitiæ, & tota ratio influendi sit imputatio, consequens est, vt cessante debito ex officio, vel contractu, cesset fundamentum imputandi, atque adeò effectus solus nocendi non facit verè causam neque etiam imputantiuè in ordine ad restitutionem. Quia licet proximus habet ius iustitiæ vt ego non procurem eius damnum etiam per causas remotas & ideò peccem contra iustitiam quando ex intentione pono causam etiam remotè, & per accidens influentem; non tamen habet ius iustitie vt ego sine alio debito ex officio, vel contractu procurem eius bonum positiue; satisfactio enim toti eius iuri, dum non procuro eius malum; permittere autem ex tali fine, non est in rigore procurare.

DVBIVM LXIX.

Quis sine vi ac fraude suadet alicui, ne furtum petro inferendum impediat, qui tamen non tenebatur ex iustitia impedire, sed solum ex charitate, vel fortasse absque vlla obligatione illud impedire volebat: teneturne ad restitutionem.

492 TEnetur omninò. Quia licet ille, cui persuadet, non peccet contra iustitiam non impediendo, peccat hic suadendo, nam ille negatiue se habet, hic vero positiue concurrit suadendo; sicut, qui non desendit proximum, quando ex officio non tenetur, non peccat contra iustitiam, quantum auferret alicui arma quibus se poterat defendere, contra iustuitiam delinquit, sic in casu posito dissuadendo defensionem Petri à furto, videtur hic positiue ei aufere arma, quibus sed defendere posset. Et hoc quidem licet non adsit vis, seu fraus sed nuda persuasio. Sic Ioan. Medina *de restitut. q. 9.* Cuius sententiam approbat Vasquez *de restitut. cap. 9. §. dub. 1. rum. 9.*

493 Minimè tenetur si absque vi, vel fraude furtum fieri Petro non impediat. Quia cessante vi ac fraude, is qui impedit bonum alterius, quod illi ex iustitia non debetur, etiam si id ex odio eius faciat, non peccat contra iustitiam vt si volenti Antonium relinquere hæredem suadeas sine vi ac fraude, ne id faciat propositis veris rationibus, non teneris ad restitutionem. Sic autem se habet, qui suadet alicui nè impediat damnum Petri, quod ex iustitia impedire non debet, & hoc non per vim, & fraudem, sed propositis veris rationibus: si enim ille solùm ex charitate debet impedire, iam tuis suasionibus non tollis aliquid, ad quod Petrus iustitiæ ius haberet. Ita Molina *tom. 3. d. 735. num. 4.* Leffi. *l. 2. cap. 13. dub. 10. num. 66.* Lugo *tom. 1. de iustit. d. 19. num. 101.*& alij.

494 Hoc verius esse crediderim. At si ille alius nec ex charitate tenebatur, sed ex misericordia volebat damnum illud Petri impedire, & tu proponis veras rationes; sicut ille potest licitè his rationibus moueri ad non impediendum: ita & tu poteris eisdem ad id suadendum moueri. peccabis ergo si odio facis, non tamen contra iustitiam; quia nihil debitum impedis.

DVBIVM LXX.

Fur dat tibi aliquid, nè eius furtum impedias, quod non tenebaris ex iustitia impedire: Teneturne ad restituendum?

495 CErtè si id quod accipis sit ex ipso fuito, debes id Domino restituere. Quæstio est, quando fur dat ex rebus suis, de quibus disponere potest, num ad restituendum damnum illatum?

496 Teneris quidem. Quia tunc non solum non impedis, sed etiam positiuè concurris animando furem actu quodam externo positiuo, nempe acceptione pretij, qua videris furi securitatem

spondere. Sic Salonius *pag. 273.* Nauarra *de restitut. lib. 3. cap. 4. num. 132.* Lessi. *lib. secund. c. 13. dub. 10. num. 68.* Diana *par. secund. tract. 6. resol. 58.*

[497] Non teneris, si ex iustitia non debebas surtum impedire, quia sicut potuisti ob preces furis tacere absque iniustitia, cur non poteris ob munera, seu pretium acceptum? Ita Sotus *libro quarto de iustit. quæst. 7. ariculo 3.* Nauar. *summæ capit. 17. numer. 21.* Lugo *to. 1. de iustit. dict. 19. numer. 102.*

[498] Verum hoc existimo. Nam quod pretij acceptio animum addat furi, hoc ipsum dici posser furem animare. Non ergò omnis animatio furis est iniusta ex parte eius, qui non debet ex iustitia impedire; sed animatio, quæ positiuè in-**[73]** fluit, non illa, quæ oritur ex ablatione sola terroris, quem non tenebaris incutere. Nam sicut absque iniustitia potes illum non terrere, ex quo animatur etiam, dùm videt te non moueri, poteris etiam absque iniustitia dicere, ego non ten te impediam, ego nolo me ingerere in ijs, quæ ad me non pertinent. Ergo nec hoc ipsum dicere pretio accepto, erit contra iustitiam?

DVBIVM LXXI.

Qui à fure accepti pretium, ne eius furtum impediat, vel nunquam non taceat, teneturne semper restiuere, quod ab eo accepit.

[499] TEnetur planè semper. Quia contractus, quo accepit pretium illud, est nullus, nec eum obligat, nec furem, sed vterque debet ab illo contractu resil ro, eumque dissoluere, datum enim suit pretium, vt in perpetuum taceret, id autem implere non potest absque peccato, saltem contra charitatem, cum ex charitate teneatur, saltem postea furtum, & furem domino reuelare: Ergo sicut fœmina accipiens pretium pro fornicaria copula reddenda, tenetur pactum non implere, & pretium acceptum restituere, desistendo à pacto inito, quod sine peccato implere non potest, ita ille debet pretium furi restituere, & desistere à pacto quod sine peccato vnquam implere non potest. Sic Mol. *to. 3. d. 335. n. 3.*

[500] Non semper tenetur. Quia aliquando non recipitur pretium illud pro re illicita, non enim semper secluso illo pacto, & pertio accepto, tenebatur ex charitate manifestare furem, vel illum impedire, nam fieri potest, vt propter graue damnum, quod vel ex manifestatione, vel resistentia eo prudenter timetur siue iustè, siue iniustè inferendum, possit licitè non impedire, nec manifestare furtum, quo casu non promittit id, quod licite non possit obseruare. Erto potest pretium pro eo acceptuim non restituere absque peccatp, cum valeat licitè obseruare promissum. Ita Lugo *tom. 1. de iust. d. 19. numer. 104.* Sotus *lib. 4. de iust. q. 7. articulo 3.* Nauarr. *sum. cap. 17. numero 21.* Lessius *lib. secund. cap. 13. dub. 10. numero. 68.*

[501] Horum sententia mihi magis arridet. Quia licet ex taciturnitate nullum illi periculum immineat videtur semper aliquid dignum pretio promittere, etiamsi absque peccato possit tacere. Nam semper interueuit damnum amici vel noti, cui damnum infertur, vel certe damnum Reipulicæ ex delicto commisso, quod damnum tolerare, & impedire, si possis, aliquid pretio dignum est propter affectum, quem quisque habet eiusmodi damna amicorum, vel Reipublicæ auertendi. Semper ergo ponis ex parte tuo aliquid pretio dignum comprimentibi ex taciturnitate non immineret. Qnoties ergo id, pro quo pretium datum est,

potest sine peccato impleri, vel iam positum est, datio valida sit, & poteris pretium retinere, vt Doctores secundę sententiæ asserunt, siue tenereris: siue non tenereris furtum impediie. Quando vero nondum est positum id, quod ob pretium promisisti, nec illud sine peccato implere potes, tunc locum habebit Petr. Molinæ sententia; & debebit pretium furi reddere, contractumque dissoluere, vt tuæ obligationi satisfacias.

DVBIVM LXXII.

Famulus, cui peculiariter custodia aut cura domus demandata non est, videt non à domestico, sed ab extraneo furtum de rebus Domini fieri, non impediat, aut manifestet teneturne ad restitutionem?

502 FAteor non teneri, quando furtum ab alio famulo domestico fieri videt, nisi ei cura, Naurr. *sum. capite 14. numero septim.* Lessius *libro secund. cap. 13. dub. 10. numero 75.* Molina *tomo tertio d. 735. numer. 5.* Layman. *libro tertio sectio. 5. tractat. secund. capite quinto numero septim.* & alij communiter. Vnde teneretur etiam famulus, quando ei datur clauis ad extrahendum aliquid de aliquo loco, nam pro tunc custodia eius loci ipsi committitur. Tenentur etiam qui curam penus habent, vel ad custodiam, & vigilantiam suprà res domesticas, vel familiam præficiuntur. Quæstio autem est, an famulus communis, cui peculiariter cura, atque custodia demandata non est, quando videt non à domestico, sed ab extraneo furtum de rebus domesticis fieri, & non impedit, aut non manifestat, ad restitutionem teneatur.

503 Non tenentur. Quia si non tenetur ex communi sententia ad restitutionem damni famulus, cui non est specialis domus custodia aut cura commissa, cum videt conseruum, aut domesticum de rebus domini furari, nec tenebitur, quando furtum ab extraneo patratur, esse enim domesticum, aut non domesticum nihil addit ad furti substantiam, & ad obligationem, cum ex quod furtum ab extraneo patratur, nou reddatur famulus illius rei specialis custos. Sic Molina *tomo tertio d. 735. numer. 5.* fatus. *Quando vnus famulus videret aliquem famulum, aut quemuis alium accipere aliquid de rebus, quarum cura aut custodia, aut defensio nullo modo esset ei commiss, ac taceret, non teneretur id restituere.* Rebel. *de iust. l. 2. q. 14. sect. 8. num. 62.* Azor. *tom. 3. Decal l. 8. c. 13. de locato, & cond q. 8.* Bon. *de rest d. 1. q. 2. pun. 7.*

504 Tenetur omnino. Quia aliqua domus custodia huiusmodi famulo videtur esse commissa, licet non cum speciali vigilantia. Et ita communis hominum sensus habet. Ita Nauarra *de rest. l. 3. c. 1. num. 224.* Lessius *l. 2. c. 13. n. 71.* Sot. *l. 4. de iust. q. 7. a. 3.* Lugo *tom. 1. de iust. d. 19. numer. 106.*

505 **[74]** Mihi hoc verius videtur. Vnde infero primò idem dicendum, si samulus videret alium famulum ex rebus domesticis congerere, vt noctu cum illis au fugiat. Quia iam furtum esset quasi ab exteruis factum. Infero secundò, idem asserendum, si famulus dum dominum extra domnum comitatur, videret furem Domino crumenam arripere. Quia famuli sunt tunc quasi custodes domini, vti eum defendant.

CAPVT XVIII.

Circa Ordinem Restitutionis.

DVBIVM LXXIII.

An debita certa præferenda sint, debitis incertis?

506 NOn est dubium, quando omnibus lebitis potest satisfieti, sed quando nõ potest, numdebita certa incerti pręferenda sint? Sunt planè. Quia debita incerta non sunt pauperibus restituenda, vel in pia opera ex iure naturæ sed ex humana lege, lex autem humana non potuit, nec debuit contra ius naturale, quod creditores certi habent ad sua debita repetenda, distribuere bona illa in pauperes, & pios vsus: hoc enim esset contra bonum commune, eui lex humana debet prospicere; ad quod commune bonum pertinet, quod creditores certi non eareant eo, quod sibi debetur, eo quod Respublica bona, ex quibus soluendum esset, distribuat ex æquitate ob debita incerta in vsus pios, & in pauperes, quibus nihil debebatur. Sic Lessius lib. *secund. capite 25. dubio primo* D. Antonin. Caietan. Syluestr. Armil. Angel. Ioan. Medin. Gabriel, Maior. Nauar. quos refert, ac sequitur Vasquez *de restitutione capite vndecimo numer. 3.* & alij communiter.

507 Præferenda non sunt debita certa incertis Quia non est fundamentum ad eum ordinem inter debita certa & incerta petendum, tam ex naturali, quam ex humano iure. Et qua restitutio in pios vsus non sit propter ius, quod pauperes, vel loca pia habeant; sed propter ius ipsius veri creditoris, quod habet ad sua credita. Quare cum creditores illi quicumque sint, æquales sint in iure suo cum creditoribus certis, & aliunde velint voluntate interpretatiua, hoc modo expendi, quod ipsis debetur: non est, cur debeant aliis creditoribus postponi, sed in suo gradu anterioritatis, vel æqualitatis debent retineri. Ita Molina *tomo tertio disput. 760. numero secundo.* Quam sententiam probabilissimam esse Cardinalis de Lugo fatetur *tomo primo de iust. d. 20. n. 5.*

508 Idem existimo. Attamen nè à communi sententia penitus recedam, supponens obligationem restituendi pro huiusmodi debitis incertis esse ex iure naturæ, asseruerim, regulariter loquendo præferenda esse debita certa incertis, non tamen semper, & in omni casu Nam cum tota ratio, cur creditori incerto, vel longe distanti testituendum sit circa opera pia & pauperes sit voluntas præsumpta creditoris: consequens est, iuxta diuersitatem circumstantiarum, diuersimode interpretanda sit eiusdem creditoris voluntas. Vnde quando debita omnia solui possunt iuxta voluntatem creditoris incerti præsumptam, debent in pios vsus debita incerta expẽdi, quia ita creditor tunc ita velle, existimatur. Quando vero non possunt omnia solui, & vrgent alia debita certa: tunc possunt, & debent regulariter alia debita certa solui ex voluntate etiam præsumpta creditoris incerti. Sicut enim quando omnia possunt solui, præsumitur creditor incertus velle, quod expendatur, & soluatur in pios vsus: sic à fortiori, quando omnia solui non possunt, præsumitus velle, quod creditoribus certis soluatur.

DVBIVM LXXIV.

Quando venditio facta est, Dominio rei venditæ verè in emptorem transeunte, sed nondum soluto pretio; venditor debetne, circà rem illam aliis creditoribus, donec pretium soluatur, præferri?

509 SVppono, venditionem duplicite fieri pos se. Primò, si venditor, non accepto statim retio, tradat adhuc rem emptori sed emptore offerente pretium, per venditorem stetit, nè illud reciperet: vel non offerente, fideiussorem accipiat, vel pignus, aut pretium pro soluto habuit, & contentus fuit emptoris promissione, vel denique emptoris fidem sequatur. Secundo modo, si nihil horum interueniat. In primo casu res empta, etiam non soluto pretio, transit in dominium emptoris ipsa traditione; in secundo casu non transit donec pretium soluatur, vt constat ex *paragrapho venditæ, Institution. de rerum diuis. lege Procuratoris, paragrapho plenè, vers. sed si quis ff. de tribut. action. & obseruation.* Quando igitur facta est venditio secundo modo, omnes fatentur venditorem præferendum esse aliis creditoribus, cum res vendita maneat adhuc in eius Dominio donec pretium soluatur Difficultas est, quando venditio sacta fuit primo modo, & Dominium rei venditæ transiit verè in emptorem, an venditor adhuc præferri debeat circà rem illam aliis credioribus donec, pretium soluatur.

510 Debet præferri. Quia res vendita manet hypothecata, & obligata venditori pro pretio, quę quidem hypotheca est imperfecta & limitata,**[75]** qua res obligatur solummodò quamdiu apud emptorem primum perseuerat. Sic Caietan. Fimus, Syluester. Medin. Nauarra Archidiac. Bald. & alij quos refert ac sequitur, Lessius, *libro secund. cap. 15. dub. secund numer. 11.* Rebellus *de iustit. libro secundo quæstion. 19. numer. secund.* Bonac. *de rest. d. 1. q. 8. p. 2. num. 9.* & alij communiter.

511 Præferri non debet. Quia talis prælatio, vel hypotheca nullo iure naturali, vel positiuo inuenitur inducta. Ita Couarru *libro prim. variar. capit. 7.* cum aliis, quos ipse refert. Molin. *tom secund. d. 536.* Nauarr. *de rest. libro quart. c. 4. n. 39.* & alij, quos affert, ac sequitur Vasquez *de rest. cap. 11. dub prim. numer. 19.* Tutrian. *2. 2. d. 19. dub. prim. numer. 6.*

512 Mihi secunda hæc sententia magis probatur. Quia etiam si venditor non solum tacitè, sed expresseivellet, & significaret, se intendere rem venditam hypothecatam, & obligatam menere specialiter pro pretio adhuc non deberet omnibus alijs creditoribus præferri circa rẽ illam. Nam minime potest aliquis facere, quòd hypotheca posterior anterioribus præferatur, nisi ex iure tale habeat priuilegium. Et quia non posset illa voluntas venditoris præualere circa hypothecas priuilegiatas in iure, cui iuri priuata voluntas non valuit derogare. Vnde ille, qui priuilegiatam hypothecam haberet deberet venditori præferri circa rem illam. Cùm ergò neque ex iure habeat talem prælationem, neque ex voluntate vend toris possit illam habere cum omnimoda prælatione, fatendum est, absque sufficienti fundamento fuisse inductam.

DVBIVM LXXV.

An debita ex delicto soluenda prius sint quam debita ex contractu?

513 PRius soluenda sunt. Quia prius recedendum est à grauiori peccato quàm à leuiori, ergo prius recedendum est à retentione magis iniusta, quam à minus iniusta, sed magis est contra iustitiam rapina, & furtum, quam vsura, & hæc omnia magis, quam debitum ex contractu licito: Ergo prius pro illis restituendum. Sic Ioann. Medin. *quæstion. secund. de restitution. dub. 5.* Saloni. *quęstion. 62. articul. 8.* Angel. *ver. Restitutio secundo numero. 18.* D. Antonin. *part. secund. titul. tertio capite septim. §. prim. & secund.* D. Thom. *opusc. 37. capite 18.* Lessius *lib. secund. c. 15. dub. 3. numer. 14.* citat D Bonauenturam, sed nusquam Doctor de hoc egit, vnde existimo calami æquiuocatione pro *Angelico;* scripsisse *Seraphicum.*

514 Non sunt prius soluenda debita ex delicto, sed potius debita ex iusto contractu orta. Quia non sunt accipienda aliena, vt ex ijs, inuito domino, restituantur aliena alia male accepta Si autẽ debtia ex contractibus iustis non redderentur, vt soluerentur priora debita ex delicto, iam inciperent retineri aliena, inuitis creditoribus, ad soluenda debita ex delicto: Ergo prius soluendum est pro debitis ex contractu iusto, pro debitis ex delicto. Ita Caiet an. *verb. Restitutio, capit. 8.* Nauarr. *sum. cap. 17. nu. 52.* Barthol. Medin. *libro prim. sum. c. 14. §. 33.* Armil. *v. Restitutio q. 35.* Tab. *ibi, n. 26.*

515 Ego autem existimo non esse ordinem inter illa debita siue ex delicto, siue ex contractu iusto oriantur, neque inter ipsa delicta esse asseruandum ordinem, vt prius soluatur debitum ex maiori iniuria, quam ex minori, Quia neque in iure positiuo talis ordo assignatur, neque ex iure naturali colligi potest: Non est ergò fundamentum, statuendi eiusmodi ordinem, vel prælationem: Hæc sententia satis iam communis est, & verior mihi exponitur, quam tenent Syluester *verb. Restitutio sexto quęstione 5. punct. 5.* Nauarra *de restitution. libr. 5. capit. 4. numero quart.* Vasq. *de restitutio. capit. 11. dub. secund.* Mol. *tomo tertio d. 760.* Lessius *libro secund. capit. 15. dub. 3. numer. 15.* Turrian. *2. 2. d. 19. dub secund. n. 4.* Bannes, Aragon. Azorius, & Reginal. quos refert, ac sequitur Bonac. *de rest. d. 1. q. 8. pun. 2. n. 11.*

DVBIVM LXXVI.

An Dos præferatur hypothecis anterioribus etiam expressis?

516 PRęfertur quidem. Quia id iure communi statuitur. Sic nonnulli apud Vasquez *de restitution. capite quinto §. secundo numero 36.* qui fatetur rem esse dubiam de iure communi.

517 Non plræfertur. Quia fiscus, & dos æquiparantur, & tamen fiscus non præfertur hypothecis anterloribus expressis ex *leg. si pignus ff. qui potior in pign. & l. si fundum, C. eod. tit.* Ergo nec dos. Et quia nisi clare exprimatur non censetur lex iuri reali iam acquisito præiudicare, cum ergo non sit expressum, quod vxor præferatur habentibus hypothecas expressas priores, non debet affirmari. Imo licet cum hypotheca expressa fuerit dos promissa,

vel tradita hypothecis anterioribus expressis non præfertur. Ita fere omnes, quos sequitur Mol. *tom. 2. d. 423. §. dubitant Doctores, & §. Dubium deinde est.*

518 Hoc verius omninò, imò ferè vnicè verum. Fateor tamen præferri dotis tacitam hypothecam expressis posterioribus, vt contra Angelum docet Vasq. *n. 37.* Quia cum hypotheca tacita inducatur semper ex iuris beneficio, potuit lex illud beneficium à se concessum anterioribus coarctare, ne procederet contra dotem vxoris etiam posteriorem, ij autem, qui expressam hypothecam auteriorem habebant, ex voluntate habebant contrahentium, quibus difficilius erat ius illud sibi à semetipsis acquisitum adimere.

[76] DVBIVM LXXVII.

An in foro interno præualeat, scriptura priuata prior, si eius veritatem secundus creditor fareatur?

519 PRęualet quidem in foro externo si eius veritatem secundus creditor fatetur; atque idem dicendum, si lecta fuit, recognita & intellecta per tres testes, antequam fieret scriptura publica secundi creditoris, licet in illa non subscripserunt. Ergò etiam in foro interno standum est veritati. Quia si in foro externo sufficit confessio prioris creditoris: Igitur quoties ipse scit, verum esse prius debitum, & hypothecam, & per consequens apud semetipsum id confitetur, debet in conscientia pro primo creditore, sic Couar. apud Vasquez *de restitution. cap. quinto §. 4. num. 22.* Moli. *to. 2. d. 536.*

520 Non præualet, neque in conscientia tenetur secundus creditor priori cedere. Quia cum hoc priuilegium prælationis habenti scripturam publicam totum proueniat ex concessione legis, quæ tamen lex noluit illud concedere scripturæ, nisi habenti tales conditiones: Ergò quoties illæ desunt, scriptura priuata non æquiualet publicæ quoad hypothecæ prælationem. Vndè in foro conscientiæ, dum restitutio fit ordo non est seruãdus secundum priuilegium, sed creditor ille iudicandus est, sicut si scripturam non haberet. Ita Vasquez *de restit. cap. quinto §. 4. numero 14.*

521 Hoc verius esse existimo. Quia si sufficeret creditorem, quod de veritate ad excludendum prioris hypothecæ constet, seque etur, nunquam secundum creditorem posse, tuta conscientia, petere illam prælationem lege concessam, quoties probatur debitum sufficienter ad excludendum emptorem, cum iam smper constet de prioris hypothecæ veritate: Consequens videtur falsum, cum ius etiam eo casu audiat secundum creditorem & eius petitionem approbet.

DVBIVM LXXVIII.

Qui rem accipit siue ti tulo lucratiuo, siue oneroso conscius impotentiæ debitoris ad soluendum suis creditoribus in foro conscientia teneatur

restituere, si debitorem ad ita alienandam rem, in damnum creditorum non incitauit?

522 SI ille, qui à debitore rem accipit, ex quo debitor impotens fiat ad restituendum creditoribus, siuè eam titulo oneroso siue lucratiuo accipiat, sciat, ea acceptione debitorem fieri impotentem ad soluendum suis creditoribus, & tamen incitauit debitorem ad ita alienandum, tenetur restituere. Quia contta iustitiam deliquit. Attamen si ad id non incitet, sed debitore offerente, ipse acceptet, siue gratis siue ex pretio rem oblatam, restituere non tenebitur. Quia contra iustitiam non peccauit. Sic Molina *tom. 2. disp. 328. & 330.* Couar. *l. 3. variær. cap. 3. numer. 6.* Nauarta *lib. 3. de restit. cap. 4. numer. 218.* Lessi. *lib. secund. cap. 15. dub. 19. num. 268.*

523 Tenetur proculdubio restituere damnum creditoribus, etiamsi debitorem non incitauerit ad ira alienandum in illorum damnum. Quia ille qui mala fide accepit, seu conscius fraudis, & damni creditorum propter illam soluendi impotentiam, eo ispo peccat iniustiæ crimine contra creditores, cooperatur enim impedimento, quo debitor reddit sibi impossibilem solutionem; & cooperantur quidem non indifferenter, sed determinatè, cum non sit in potestate debitoris posteà soluere, aut non soluere; Ergo adiuuat debitorem ad actionem iniustam, & ad damnum creditoribus iniustè inferendum, quod quidem nullo proprio lucro aut emolumento excusari, aut iustificari potest. Ita graues Theologi, quos refert, ac sequitur Rebel. *l. 1. de contr. in genere, q. 7. sect. 2. n. 14.* Vasquez *de rest. c. 11. dub. 3.*& alij plures, quos congerit ac sequitur Bonac. *de rest. d. 1. q. 8. pun. 2. n. 27.*

524 Hanc sententiam eligo, quam ad hominem arguendo, confirmo. Quia primæ sententiæ Auctores ad seruum, peccare te contra iustitiam, si inducas debitorem ad alienandum, quia iam tunc causas damnum iniustum, quod creditoribus infertur; sed non minus id causas acceptando rem gratis vel pretio oblatam, quam si induceres. Ergò tunc etiam peccas contra iustitiam. Minorem probo, quia ad damnificationem creditorum non minus conducit acceptatio tua, quam inductio; si enim tu rem non acceptares, maneret adhuc apud debitorem & ipse non esset impotens ad soluendum; Ergò per acceptationem non minus, quam per inductionem cooperareris ad damnum, quod creditoribus infertor; imò tu comples, & perficis illud, quod per oblationem debitoris solum erat inchoatum, & quasi in affectu; per acceptationem verò perficitur, & in effectu ponitur.

[77] DVBIVM LXXIX.

An Peccet, & contra iustitiam, qui aliquid petit ab vsuraio habente firmum propositum non restituendi, si animum habeat qui accipit ille reddendi, quoti es vsurarius, mutata voluntate, soluere voluerit creditoribus, vei eius bona ad eum effectum auctoritate publica occupentur?

525 NOn peccat contra iustitiam. Quia per alienationem illam non fit vsurarius minus potens soluere, cum accipiens habeat animum reddendi, quod accepit, quoties debitor suis creditoribus voluerit restituere. Sic Lessius *libro secundo cap. 15. dub. 19. numero 168.*

526 Peccat contra iustitiam. Quia licet accipiens id ab vsuario eum animum apud se habeat, si tamen illum non manifestat debitori, ipse non poterit illum præsumere, atque adeò non minorem habebit difficultatem restituendi videns se alienasse id, ex quo restituere potuisset, quàm si accipiens eum animum non haberet. Cæterum ad minus in morte debitoris, quando iam creditores haberent ius ad bona extantia illius, ille est causa, quod minus sit in eius bonis, per quæ possit illis satisfieri, vel si creditores incerti essent, quod pauperibus pro animabus creditorum distribuatur. Ita Cardinalis de Lugo *tomo primo de iustit. disputatione 20. numero 118.*

527 Ego quidem existimo casum hunc non esse moralem in praxi, sed metaphysicum, nam in praxi qui ab huiusmodi personis petunt, & accipiunt, non se constituunt quasi depositarios rei acceptæ, sed volunt libere de ea disponere sicut de alijs omnibus. Attamen posse id fortasse concedi crediderim, quando rem illam accepturus, vel petiturus quis sciret, creditores de eo non curare, quia non sperant, solutionem sibi vllo modo faciendam, & ideo non sunt inuiti, quod per illam acceptionem, vel etiam inductionem debitor magis impotens ad soluendum reddatur.

DVBIVM LXXX.

An Debita ex contractu oneroso debeant præferri debitis gratuitis cæteris paribus?

528 PRæferri non debent. Quia alias seq neretur, quod inter debita ex contractu illud etiam præferendum sit, in quo contractus fuit magis onerosus creditori: quare si emisti viliori pretio ab vno, quam ab altero rem æqualem, prę̨ferendus erit, qui viliori pretio vendidit, quod non est admittendum, sic Vasq. *de restitution. capite 11. dub. secundo, numero 47.* dum solùm ponit ordinem prę̨lationis inter debita realia & personalia, inter personalia verò adinuicem nec ibi, neque *in tractat. de pignor.* vllum ordinem ponit, sed omnia illa debita æqualia facit, quando non habent aliquod iuris priuilegium. Turrian. *2. 2. d. 19. dub. 4. numer. quart.* Azor. *tomo tertio l. 4. c. 38. fine.*

529 Cæteris paribus prius soluenda sunt debita ex contractu oneroso, quam ex promissione gratuita. Quia in gratuita promissione semper intelligitur conditio illa, Dabo, nisi rerum status mutetur, vel quantum decet, & potero sine magna difficultate. Cum ergo magis obligare se intendat quis per contractum, prius debet eiusmodi debita ex contractu soluere. Ita Mol. *tomo tertio distinction. 760. numero quarto* Ioan. Medina *de restitution. quæstio. secund. dub. 5. concl. 4.* Nauar. *sum. cap. 17. numero 5.* Rebell. *de iust. p. 1. l. 2. quæstio. 19. numero 14.* Lessius *l. 2. capit. 15. dub. 4. numero 35.* Reginal. & alij, quos refert, ac sequitur Bonac. *de rest. d. 2. q. 8. punct. 2. n. 12.*

530 Ab hac communi sententia non recedo, quam video ciuili confirmari iure *l. inter eos, §. is quoque ff. de re iudicata,* ibi. *Qui ex causa donationis conuenitur, in quantum facere potest, condemnatur, & quidem is solus, deducto ære alieno.* Quia nimirum cum ex sola sua liberalitate

debitor sit æquum videtur, vt non cogatur ad paupertatem reduci. Quod si non soluerit alia debita prius, cum alij creditores eiusmodi exceptionem, & excusationem non admitterent, cogeretur ad egestatem reduci, si debita etiam gratuita si mul cum alijs soluere cogeretur. Debet ergo prius debita ex contractu soluere, & postea donatariis soluere quantum commode poterit, ita vt ad egestatem non reducatur.

DVBIVM LXXXI.

An inter debita personalia paria, & eiusdem generis prius debitum sit ei; quod tempore est posterius?

[531] PRęferendum non est. Quia omnes creditores personales habent æquale ius: Ergo si vni soli soluitur, aliis omnibus iniuria irrogatur idẽ ius scilicet habentibus. Et quia si prioritas temporis daret ius prælationis, id esset vel ex iure positiuo vel ex naturali, non quidem ex positiuo, quia leges potius contrarium supponunt, sed neq; ex iure naturali, quia si hoc esset, leges non auferrent ptiori creditori hanc prælationem, quę ei naturali iure competit. Sic Bald. *ad l. pro debito C. de bon. auth iud. possid.* D. Ant. *p. 2. ti. 2. c. 7. §. 3.* Angel. *v. Restitut. 2. nu. 16.* Sylu. *v. Restitut. 6. q. 5. p. 5.* Nauar. *sum. c. 17. n. 51.* Vasq. *de restit. 11. dub. 2. n. 49.* Mol. *to. 2. d. 536.* Les. *l. 2. c. 15. dub. 16.* Turrian. *2. 2. d. 19. dub. 4. n. 2.* Azor. Reginal. Bannes, & Aragon, quos refert, ac sequitur Bonac. *de rest. d. 1. q. 8. p. 2. num. 18. & 19.* Et in legibus ciuilibus ita expresse sup ponitur l.**[78]** *Priuilegia, ff. de priuileg. credit. leg. si hominem §. vlt. ff. depositi. l. Pro debito. C. de bonis author. iud. possid.*

[532] Plane est præferendum, iuxta regulam illam à Bonifacfio VIII. ex pressam. *Qui prior est tempre potior est iure.* reg. 54. *de reg. iur. in 6.* Quia prioritas temporis non solum dat pręlationem habenti ius in re attento iure naturali, sed etiam habenti ius personale. Quod probarim exemplo à Doctoribus etiam contrariæ sententiæ admisso, quando scilicet eadem res ex interuallo dubobus est vendita; & neutri tradita, quo casu neuter ius in re acquirit, sed solum ius personale, & ad rem, & tamen priori emptori debet proculdubio tradi, vt fatetur Lessius cum aliis *libro secund. capite 21. dub. 19.* Hinc arguo vniuersaliter, quia ibi prior emptor ideo solum præfertur, quod prius tempore obligauit venditorem ad rem illam sibi tradendam, quæ cum non possit duobus dari in solidum, dari debet priori, quia cum prior sit tempore, est potior in iure. Sed similter in casu nostro prior creditor obligauit debito rem ad sibi ex propriis bonis soluendum debitum: ergò si non potest vtrique creditori integrè solui, debet solui priori propter eandem omninò rationem. Ita D. Thom. *opusc. 73. capite 8.* Gabriel *in 4. distinctione 15. quæstione. secund. articul. 3. dub. 6.* Ioan. Medin. *de restitutio. quæstione secund.* Maior *in 4. distinctione 15. quæst. 50.* Valent. *2. 2. quæst. 6. punct. 10.* Suar. *opusc. de iusuit. sect. 3. numero septim. Sà vers. Restitutio, numero 61.* Saloni *quæstio. 62. articul. 8.* Lugo *de iustit. tomo primo disputatio. 20. numer. 146.* Tolet. *l. 8. c. 25.* Rebel. *de iust. l. 2. q. 19. n. 11.* & alij.

[533] Fateor, primam sententiam probabilissimam proculdubio esse tantorum Doctorum authoritate confirmatam. At secunda mihi videtur magis iuri naturali consona, vti & Lessius profitetur. Quia quando quis se priori obligat creditori ad solutionem debiti, eo ipso implicitè se obligat, ad gerenda ad eum finem necessaria, & ad non ponenda solutionis obstacula. Ergo tenetur ad non se obligandum alijs creditoribus nisi saluo prioris iure: hoc enim modo

tollit impedimenta, quæ moraliter possunt sub oriri, ne priori satisfaciat alioquin semper exponit illum periculo omittendi vel in totum, vel in partem suum debitum. In hoc ergò sensu debemus intelligere omnes obligationes, quas cum alijs postmodum contrahit.

DVBIVM LXXXII.

An creditor pauper debeat, creditori non pauperi præferri.

534 POtest, ac debet. Quia grauius nocumentum patitur pauper, sed à maiori iniuria prius est recedendum, quam à minus graui. Ergo prius est persoluendum pauperi. quam diuiti. Sic D. Thom. *opusc. 73. capite. 18.* Syluest. *vers. Restitutio 6. fine,* Ioan. Medin. *Codic. de restit. quæstione secund. dub. 5.* Salon. *quæstione 62. artic. 8.* Sà *verb. Restitutio, numer. 63.* Sayr. *in claui libro decimo tract. 5. capite 10. numero 36.* Aragon. *quæstione 62. articul. 8.* Rebellus *de iustit. libro secund. quæstione 19. numero 13.* & probabilem fatetur Lessius *citandus.*

535 Non debet, nec potest. Quia nec ius positiuum concedit pauperi tale priuilegium, nec inre naturæ id probari potest, cum æque diues, & natuæ id probari potest, cum æque diues, illis seruandam, & non sit maius præceptum non nocendi pauperi, quàm non inferendi æquale nocumentum diuiti. Ergo proportione seruata ad nocumentum illatum eadem est restituendi vtrique obligatio. Ica Lessius *libro secund. capite 15. dub. septim.* Azor. *part. 3. libro. 11. capite 17. quæst. quart.* Vasq. *de restitut. cap. 11. dub secund numero 39. & dub, quart. numero. 92.* Turriam. *2. 2. distinction. 19. dub. 3. numero quarto* Bonac. *de restitution, disputatio ne 1. quæstione 8. puncto secundo numero 24. & alij passim.*

536 Crediderim, nullam habendam esse quoad hoe paupertatis rationem. Retenta enim nostra sententia superius expressam quod priori creditori personali prius soluendum sit, consequenter dicendum est, siue pauperis damnum extrinsecum, siue intrinsecum maius sit, si tamen diues sit prior tempore, huic esse prius integrè soluendum, quam pauperi. Quia sicut si essent duo diuites, quorum primo deberentur centum & secundo mille, prius essent soluenda integre illa centum, quam pars aliqua secundo, licet huius secundi damnum grauius esset, quam illius primi, sic licet pauperis damnum æstimetur duplum propter eius inopiam, vel propter damnum extrinsecum, si tamen sit posterior tempore præferendus est diues quoad integram sui debiti, etiam minoris solutionem, sic etiam faciendum esset si essent creditores cum hypotheca, & hypotheca diuitis esset prior. Ergo eodem modo faciendum erit, licet sint debita personalia, cum prioritas temporis in nostra sentenia det ius prelationis contra alios creditores personales non priuilegiatos, sicut dat hypotheca.

DVBIVM LXXXIII.

An Primò petens possit præferri aliis creditoribus eiusdem qualitatis, hoc est, non hypothecariis, nec habentibus priuilegium prælationis?

537 PRæferri potest. Quia id debetur ei ob vigilantium maiorem suam in petendo; dummodo, in quam, ij; quibus pręfertur, hypothecarij non sint, nec habeant prælationis priuilegium, in iis enim antiquitas hypothecæ, pręlatione priuilegiata obseruanda est. Sic Nauarr. *sum. cap. 17. num. 52.* Sylu. *v. Restit. 6. q. 8.* Lessi. *l. 2. c. 15. dub. 5.* Eandem sententiam quoad forum externum amplectur Mol. *tomo secundo d. 536.*

538 Præferri non potest. Quia in foro externo negatur actio contra cum, qui suum debitum **[79]** à debitore prius accepit impotente aliis soluere dummodo id non fiat, postquam facta est bonorum cessio, vel ad publicam authoritatem sit auocata debitoris solutio: in quo casu non potest creditor ex gere à debitore, nec accipere solutionem præter iuris ordinem à Iudice seruandum. Leges autem negantes actionem aliis creditoribus contra solutionem prius factam non reddunt tutum in conscientia creditorem, qui prius petit, vel accipit conscius debitoris impotentiæ. Quia ad multa negatur actio in foro externo, quæ tamen in conscientia debentur, vt contingit in venditione supra iustum pretium, quando excessus dimidium iusti pretij non attingit; hoc enim fit in foro externo ad vitandas lites, relicto tamen onere conscientiæ illius, qui iniuste læsit. Ita Vasquez *de restit. c. 11. dub. 5.* Turrian. *2. 2. d. 19. dub. 3. n. 6.* Medina autem *Codic. de vsur. q. 4.* addit creditorem non posse prius petere, posse tamen solutionem à debitore oblatam accipere, & retinere. Si autem posterior sit tempore non posse exigere, quia hoc esset inducere debitorem ad id, quod ipse non potest iustè fafere.

539 Ego quidem, retenta sententia, quod inter creditores æquales non priuilegiatos, vel non magis priuilegiatos præferri debeat, qui prior est tempore: consequenter affirmarim, debitorem non posse iustè soluere creditori posteriori etiam prius petenti, & multo minus non petenti cum aliorum creditorum præiudicio. Qucum solus ille habeat ius prælationis, qui prior est tempore, nec petitio prior afferat ex iure positiuo, vel naturali eiusmodi priuilegium iniustè peruertitur ille ordo contra eos, quibus prælatio de iure naturali competebat.

CAPVT XIX.

Circa alias Restitutionis circumstantias.

DVBIVM LXXXIV.

Restitutio debita ex delicto faciendane est, expensis debitoris, quando creditor ad alium locum abiit?

540 NOmine restitutionis ex delicto comprehenditur, quod debetur ex furto, & vsuris, & ex iniusta lęsione, vel damnificatione, &c. Igitur si debitor abiit ex loco, vbi creditor aderat, ad alium locum, expensis debitoris res est immittenda ad creditorem, Quid vero si creditor in alium locum abiit?

541 Immittenda res est creditoris expensis, non debitoris. Quia hic non fuit causa discessus, & ei sufficit præsto esse ad reddendam rem eo loco, vbi eam iniustè à creditore accepit. Sic Palud. *in 4. distinct. 15. quæst. secund. articulo quinto casu 4.* D. Antonin. *p. 2. tit. 2. capite. 3.* Abbas, Anan. & Rauenna *ad c. cum tu. de vsur.* quibus fauet *inibi* Glossa.

542 Immittenda res est non creditoris, sed debitoris expensis. Quia qui ex delicto debet, consequenter tenetur creditorem indemnem seruare, perindè ac si delictum non præcessisset: quare parum refert, quod creditor, vel debitor discesserit, solùm enim considerandum est, quid creditor haberet, si non passus fuisset iniuriam; atque ideò si creditor rem illamatulisset secum ad illum alium locum, eo etiam mittenda est debitoris expensis, deductis tamen expensis illis, quas creditor vltra eas, quas de facto gessit, addidisset, si rem secum apportasset. Ita Doctores communiter, asserente, & approbante Cardinali de Lugo *to. 1. de iustit. dicto 20. numer. 181.*

543 Equidem primam sententiam merito reiici à communi Doctorum iudicarim ob adductam rationem. Addo tamen, si creditor rem ante profectionem vendidisset posse pretium eo mitti expensis debitoris, nisi Dominus mallet rem suam adhuc extantem ad se remitti: quod tunc expensiis creditoris ipsius faciendum erit, si expensas transmissionis pretij excederent; nam hos sumptus non faceret dominus ob delictum, sed mutato consilio voluit rem habere in eo loco, in quo, delicto non præcedente, non habuisset.

DVBIVM LXXXV.

Si dominus plus expendisset rem secum deferendo, nisi furto ablata fuisset, quam nunc expendit fur ad illam transmittendam; debitorne potest, illum excessum ex re ipsa extrahere, & sibi retinere, nolente Domino illum soluere?

544 MInimè potest. Quia debitor non debeex delicto suo lucrum re portare. Sic Rebellus *de iustit. p. 1. lib. secund. q. 13. sectio. 2. numer. 8.*

545 Potest plane. Quia lucrum illud non est ex delicto immediate, sed ex industria, ac bona fortuna. Ita Bonac. cum aliis quos tacito nomine memorat *d. 1. de resiitut. quæst. quinta num. 8.* cui videtur fauere P. Vasquez *de rest. cap. 10. dub. 1. n. 29.*

546 Ego autem vtor distinctione. Nam vel diminutio sumptuum prouenit ex eo quod decreuerit pretium traiectionis, rerum, vtsi pecunia transferenda erat, quia decreuit pretium cambij: vel si mari transferendum erat triticum, decreuit pretium nauli soluendi. Vel diminutio prouenit ex peculiari debitoris industria, cui minoris stat transmissio quam communiter etiam nunc aliis stet. In primo casu existimo non posse debitorem illud lucrari, quia in Domini vulitatem facta est illa decretio pretij qui cum non dum transtulerit rem suam nunc minori pretio trnasfert; sicut si rei ipsius valor creuisset in Domini, vtilitatem crescit, licet hoc occasione delicti prouenerit. In secundo autem casu admitto, lucrum illud debitori cessurum; quia ipse solùm tenetur, dominum indemnem seruare, deductis expensis, quas Dominus fecisset; non autem tenetur, peculiarem industriam adhibere, vt sine expen-**[80]**sis nunc res mittatur, & Dominus lucretur illas expensas, quas fecisset.

DVBIVM LXXXVI.

Si faciendæ sint magnæ expensæ ad restituendam rem in loco, vbi creditor commoratur; gerendane est restitutio debitoris ex delicto expensis?

547 GErenda est restitutio expensis debitoris quęcumque illæ sint. Quia ex suo delicto delicto ad id totum mansit obligatus, deductis tamen expensis, quas Dominus facturus fuisset rem illam secum apportando.) Sic Caiet. *2. 2. quæst. 62. articulo quinto* D. Tho. Armil. *v. Restitutio, numero 25.* Nauar. *summæ cap. 17. numero 43.* Medi. *cap. de restit. quæst. secund.* Couar *reg. Peccatum p. 1. num. 7.* Vasq. *de rest c. 10. dub. 1.*

548 Si magnæ faciendæ sint expensæ ob loci distantiam, vel alia ex causa, non est gerenda restitutio debitoris ex delicto expensis. Quia iustitia non obligat, vt qui vnum aureum, v. gr. furatus est, & non valeat ad Dominum immittere nisi centum expendat, insumat centum, vt vnum restituat. Ita Scotus, Richard. Gabriel. Angel. Almain. quos affert Vasquez *ibi, numer. 13.* Syluest. *v. Restitutio 4. quæst. 4.* Molina *tom. 3. d. 752. numero 5.* Lugo *tomo primo de iustit. dict. 20. num. 185.* Lessi. *l. 2. secund. capite 15. dubio 8.* Salon. Arag. & alij, quos affert, ac sequitur Bonacin. *d. 1. de restit. c. 5. n. 5.*

549 Profecto primam sententiam cum toto illo rigore, & vniuersalitate, qua eam Caietanus, Paterque Vasquez amplectuntur, veram non iudico, stando etiam in rigore iustitiæ & exclusa omni Epiikeia, vel liberali condescendentia creditoris. Quis enim dicat, iustitiam ex se obligare, vt si vnum aureum furatus esset non possis illum ad Dominum immittere, nisi centum, imò centum millia (vt ex vniuersali Caietan, & Vasquez sententia colligitur) aureorum expendas, adhuc debeas hæc omnia expendere, nisi Dominus liberaliter consentiat, quod alio modo restituas, elargiendo pauperibus. Certè iustitia cum sit virtus, & prudenter percipiat, non potest ad hoc obligare: quia nemo prudens dicet, creditorem tunc esse rationabiliter inuitum nisi ei debitum cum tantis sumptibus restituatur. Vnde Auctores citati variè ad quæstionem in particulari respondent. Gabriel, Scotus & Richardis docet, excusati debitorem à transmittenda re ad creditorem, quando debitum sumptus excederent. Syluester, quando expensę æquarent debitum, vel parum deficerent. Angelus, & Almainus, quando debitum non esset magni moment, & mittendum esset cum maiori damno debitoris. Lessius dicit, si res sit parui momenti, & sine duplo, vel triplo sumptu restitui non valeat dari posse pauperibus pro animacreditoris, si res sit magni momenti, & adsit spes, quod sine tanto sumptu aliquando Domino restituatur, posse differri restitutionem, nisi probabile sit, Domino non displicere, quod amicis eius vel pauperibus detur. Molina affirmat, posse differri, vel omitti etiam restitutionem, quando longè maiores expensæ faciendæ essent, quam sit valor ipsius debiti, & tunc dandam esse pauperibus, vel operibus piis. Cum Molina opinor.

DVBIVM LXXXVII.

Quod ex contractu licito debetur, restituendumne est, debitoris expensis, ipso longius recedente?

550 DEbitoris expensis est restituendum, quando ipse longe discessit, & expensæ, non magnæ essent. Quia in debitoris vtilitatem contractus ille cessit, & ideo debet damna subire, sic aliqui, quos refert Vasquez *de restitutione capite decimo, dubio secundo, numero 30.*

551 Non est restituendum debitoris, sed creditoris expensis. Quia etiamsi absque culpa, & ob necessitatem vel vtilitatem propriam debitorlongius discesserit, creditor qui mutuum Romæ dedit cogetur absque sua culpa solutio nem recipere in Hispania, vnde non nismagnis expensis Romam possit deferri: nec contractus iustus cum eo onere fuisset: quod idem à fortiori dicendum est in emptione & venditione; pretium enim solui debet, vbi res traditur, & æstimatur, vt emptio iustè fiat. Ita Caietan. & Sotus apud Vasquez *num. 31.*

552 Prò resolutione aduerto contractus esse in triplici differentia. Primò in aliquibus reddi debet idem, quod acceptum est, vt in deposito, & commodato. Secundò in aliis non redditur id, quod accipitur, vt in emptione, locatione, censu, &c. Tertiò in aliis nihil redditur, vt in donatione, promissione, legato, &c. De debitis hoc tertio genere contractuum omnes conuentiunt, solutionem non debere fieri expensis donatoris, sed reddendum esse id in loco, in quo erat, quando donatum, vel promissum fuit. Lessi. *libro secund. cap. 15. dub. 8. numero 59.* Vasquez *de restitut. cap. 10. numero 58.* Bonacin. *de restitut. dict. 1. quæst. quinta pun. vnic. n. 13.* Quod ad reliqua duo genera contractuum, qui proprie contractus dicuntur, hãc regulam vniuersalem cum Molina *to. 3. d. 752. num. 2.* statuo. Vt si locus designetur in contractu, ille seruandus sit, si verò nullus designatus sit, ibi debeat solutio fieri, vbi quando contractus fuit factus, intelligebatur debitorem solutionis tempore habiturum domicilium Quare si debitor præter id, quod tunc credebatur, aliò migret, debet suis expensis mittere solutionem ad creditorem in eum locum vbi debitor permansurus credebatur.

[81] DVBIVM LXXXVIII.

An debeat, absolui pœnitens, qui admonitus aliàs Confessario restitutionem promisit, & non obseruauit?

553 QVod ad tempus attinet, certum est, debita ex delicto, vel ex re accepta, statim esse solunenda: debita autem ex contractu soluenda esse tempore illo, quo expressè vel tacitè in contractu est designatum. Quæsierim verò an debeat absolui pœnitens qui admonitus aliàs à confessario restitutionem promisit, & non obseruauit?

554 Debet absolui, si adest animus restituendi, & creditor non graue damnum patitur ex dilatione solutionis. Quia tunc debitor non est culpæ grauis reus, Molina. *tomo tertio dict. 753.*

555 Absolui non debet, donec restituat. Quia meritò dubitat Sacerdos de verò restituendi proposito, & timet facturum pœnitentem quod aliàs fecit. Ita Caiet. *v. Restitutio cap. 6.* & alij communiter.

Hoc certum esse crediderim. Quia sicut non est reliquendus cum concubina intra domum vel cum alio periculo proximo pecandi; sic nec cum rei alienæ debito, quod maximo obnoxium est perseuerandi in peccato, periculo. Secus esset, si non potest nunc totum, vel partem restituere, vel si sint tales circumstantiæ quæ suadeant pœnitentem, nunc magis ex animo id promittere, & re ipsa obseruaturum. Oportet tamen in hoc casu saltem pœnitenti imponere, vt non prius ad Eucharistiam accedat, quam re ipsa restitutio sit facta.

DVBIVM LXXXIX.

Quandò pœnitens petit indulgeri, sibi aliquod tempus, vt paulatim restituat, & iudicatur, id melius esse creditori, & pœnitenti: potestne id tempus indulgeri, si mox soluere valet?

556 INdulgeri quidem potest. Quia si melius est creditori, qui hoc modo certius debitum recipiet, & melius etiam esse debitori, qui adduci non potest, vt debitum totum simul restituat: absolutio cedet in creditoris vtilitatem, & debitor tandem ab hac obligatione expedietur. Sic Nauar. *summæ cap. 17. num. 65.* Angel. *v. Restitutio vltim. §. 3.* D. Anton. *p. 2. tit. 2. cap. 8.* Nauarra *de resi. libro 4. cap. 4. dubio quinto.* Quando creditor non parum sibi noxiam.

557 Non potest indulgeri. Quia si debitor tenetur, & potest statim totum debitum restituere, & non vult, eo ipso non est dispositus ad absolutionis beneficium, nec potest illi confessarius obligationem remittere, cum non sit creditoris procurator. Ita Molina. *tomo tertio dicto 756. numer. 1.* Medi. *de restit quæstio. quinta* Sotus *lib. quarto de iustit. quæst. 7. articulo 4.* qui immerito citat pro contraria sententia Syluestrum, tenet enim hanc, vt notauit Molina Aragon. Saloni. Sayrus, & alij, quos affert, ac sequitur Diana *p. 2. tract. 6. resol. 5.*

558 Ego quidem hanc sentenitam vnicè veram esse iudicans, existimo. Auctores pro contraria citatos id asseruisse; sed quod ex circumstantiis præsentibus possit confessarius præsumere creditorem contentum esse, vel esse debere, quod talis dilatio concedatur, quæ eidem creditori erit vtilior. Sed neque tunc poterit pœnitens semper absolui, sed tunc solum, quando creditor irrationabiliter vrgere, & inuitus esse censeretur. Si verò creditor præsumitur illi dilationi consentire, eo quod debitor aliter non vult soluere: tunc quidem confessarius vtiliter gerit creditoris negotium, eam dilationem concedendo, vt creditor suum debitum recipiat ex præsumpta creditoris voluntate; non tamen poterit debitor absolui, quia tota illa volũtas, & licentia præũspta creditoris non est libera, sed coactaeo, quod debitor aliter non velit soluere, provt debebat. Non ergò manet debitor in consciẽtia tutus, dum debitum totum non offert, cum possit, atque ideò non est in eo statu dispositus ad absolutionem recipiendam.

DVBIVM XC.

Qui non habet opportunitatem, aut potentiam restituendi, teneturne tamen habere propositum restituendi, quandò poterit?

559 TEnetur planè. Quia in praxi ferè est impossibile, vt qui habuit semel animum restituendi, quandiù mentem non mutat per contrariam, voluntatem non maneat habitualiter in illo affectu, ità vt data occasione prorumpat in eundem actum voluntatis, & committat nouum peccatum saltem in affectu cum id propositum non souet. Sic Sotus *de iustit. l. 4. quæst. 7. articulo 4.* Nauar. *summ. capite. 17. numer. 67.*

560 Non tenetur. Qui à præceptum iustitiæ non obligat aisi ad restituendum: Ergò sicut iustitia non obligat ad dicendum. Nolo occidere, sed ad non occidendum: ita præceptum restitutionis solum ad restituendum obligat, non autem ad dicendum, volo restituere, quando actu non est opportunitas. Ita Rebellus *de iust. lib secund. quæstio. 17. numero sexto* Azor, & alij, quos refert, ac sequitur Bonac. *de restitut. dict. 1. q. 6. n. 8.* Lugo *to. secund. de iust. dict. 20. n. 215.*

561 Hæc sententia in rigore Metaphysico vera est mihi: sed vt absolui possit debet illum actum positiuum habere saltem in confuso: debet enim habere propositum seruandi omnia pręcepta, quorum vnum est restituendi cum poterit. In praxi verò (vti prima sententia annotat) difficile est, vt ille affectus habitualiter non remaneat.

[82] DVBIVM XCI.

Qui multo tempore restituere omittit, committitne plura peccata?

562 COmmittit vnum solummodo numero peccatum non plura quamuis ea omissio per mulum duret tempus, & peccatum non discontinuatur per sumnium, nec per alia, nisi per propositum restituendi statim accommodè possit. Quia omissio restitutionis pro toto eo tempore quamuis longo, est tantum vna, imò ipsa prima acceptio moraliter continuatur cum ipsa restitutionis omissione, nam prima acceptio, & omissio sunt moraliter vna retentio: Ergò quamuis longo tempore duret, & tantum vnum numero peccatum. Quid verò discontinuetur per subsequens restituendi propositum, quando eo cessante, iterum non restituere proponit, probatur: Quia eo proposito elicito, ipsa retẽtio præcedens, aut omissio restitutionis præcedens desinit esse peccatum; Ergò formaliter seu in ratione peccati discontinuatur à retentione aut ab omissione restitutionis sequente post dictum propositum; nam post ipsum cessans incipit esse rursus peccatum, Sic Nauarra *de restitu. l. 4. cap. 4. n. 9.*

563 Non committit vnum solummodo numero peccatum, sed plura, quando eo longo tempore omissionis non adest aliqua sufficiens differendi causa. Quia omissio restitutionis, aut retentio rei debitæ quando longo tempore durat pluries moraliter discontinuatur, seu in ratione peccati; Ergò qui longo tempore restituere omittit, plura omissionis admittit peccata, Consequentia patet, antecedens probatur; Quia toties omissio restitutionis discontinuatur

moraliter, seu ratione peccati, quoties discontinuatur in esse liberæ, seu quoties desinit esse libera; nam omissio absque libertate nequit esse peccatum; omissio autem restitutionis pluries longo in tempore desinit esve libera, nam in promis desinit esse libera in somno, & in proposito restituendi statim accommodè possit, & impotentia restituendi, quamuis non adsit restituendi propositum; & etiam in consideratione naturali ipsius omissionis, tunc enim ipsa omissio desinit esse libera, & humana, seu capax malitiæ; & etiam in consideratione naturali ipsius malitiæ, quamuis omissio ipsa aduertatur; quia tunc desinit esse libera in ratione peccati, quamuis sit libera in ratione omissionis; Ergo cum saltẽ aliquid ex his, quibus omissio desinit esse libera, accidat omissioni, quando longo tempore durat, is qui longo tempore omittit restituere, non vno tantum peccato omissionis, sed pluri bus numero distinctis irretitur. Ita Vasquez *de rest. c. 5. §. 1. dub. 3.* Rebel. *de iust. p. 1. l. 2. q. 17. sect. 2.* Bonac. *de rest. d. 1. q. 6.* Hurtad. *de iust. disp. 8. diffic. 6.* & alij.

564 Idem affirmo. Quia licet tota omissio sit physicè vna, imo & prima acceptio in esse physico moraliter continuetur cum ipsa omissione, quando etiam res retinetur in esse tamen morali, seu peccari discontinuatur non solum proposito restituendi in quo Nauarra mecum conuenit, sed etiamin reliquis præfatis.

CAPVT XIX.

Circa causas à Restitutione excusantes.

DVBIVM XCII.

Licitè quis clam accepit decem aureos à quodam, vt suæ extremæ necessitati subueniret, sed sine aureorum illorum insumptione extrema illa necessitas abscessit: Teneturne restituere aureos huiusmodi?

565 NOn tenetur. Quia in extrema sunt ommunia, sicut ergò in ea necessitate potuit ille rem alienam accipere, & mox absumere, ita à fortiori poterit sibi vsurpare, cum per accidens fuerit, aureos illos nũmos, quorum tunc extremè indigens dominus erat, absumptos nou fuisse, sic viri de literaria Republica optimè meriti, quos consului.

566 Tenetur planè si res extet in propria specie, elapsa ea necessitate, eam Domino reddere. Quia ea non eguit ad suam necessitatem subleuandam, cum adhuc non consumpta perseueret; extrema autem illa indigentia fuit, quæ acceptionem illam honestauit, qua non existente, nullus adest titulus, qui huiusmodi iustificet retentionem. Ita Vasquez *c. 2. de eleemos. dub. 4.* Coinch. *d. 27. de charit. dub. 10. num. 167.* Lugo *to. 1. de iust. d. 21. n. 1.*

567 Certè qui accipit aliena ad suam necessitatem subleuandam, aliquando potest illa sibi omnino vsurpare absque restituendi obligatione; aliquando autem solum potest ad tempus accipere cum obligatione restituendi postea rem acceptam, vel etiam eius valorem, imo & pretium vsus rei acceptæ. Vnde in casu nostro dixerim, si res extet in propria specie

restituendam esse Domino ob rationem pro secunda sententia expressam. Addiderim, si quis mutuum acceperat ante illam necessitatem, ob quam à restitutione excusatur, transacta necessitate soluere mutuum debere. Quia per mutuum præcedens translatum est Dominium in illum pecuniæ mutuo acceptæ Ergò in necessitate non eguit pecunia, sed per illam iam suam suæ occurrit necessitati.

[83] DVBIVM XCIII.

Pecuniam vel rem quis ex delicto habebat, & in necessitate extrema consumpsit; manetne obligatio postea pecuntam, aut rei valorem restituendi?

568 MAner obligatio, quia licet pecuniam, vel rem alienam sine delicto habens posset vt necessitati extremæ succurreret, absumere sine restituendi obligatione: delictum, quo huiusmodi pecuniam, aut rem acquisiuit, raptorem facit restitutioni obnoxium, ne sua cui faueat aut commodum afferat iniqutas. Sic Scot. Richard. Palud. & Syluest. quos citat, & sequitur Lessi. *l. 2. c. 16. dub. 1. n. 6.*

569 Obligatio non manet, quia quod obligatio fuerit ex delicto, vel ex contractu, nihil refert si extrema necessitas superueniens ius illi dedit rem illam consumendi. Ergò si obligatio ex contractu restitutioni obnoxia non est, consequenter idem est asserendum de obligatione orta ex delicto. Ita aliqui, quos presso nomine memorat, & sequitur Lugo *to. 1. de iust. d. 21. n. 3.* Vasquez, Coninch, & Nauarra ab ipso citati.

570 Ego antem sic dissoluo quæstionem. Si fur ante necessitatem pecunias furatus fuerit, & ita suis admiscuit, vel mixtione Dominium earum comparauerit, & postea necessitate superueniente, eas absumpsit, obligatus manet ad restitutionem; quia tunc nihil alienum ob necessitatem accepti, sed proprias pecunias: obligatio autem personalis ad soluendum tantundem pecuniæ, non suit ob necessitatem extincta, cum obligatio illa nihil deseruierit ad occurrendum necessitati. Similiter si triticum adhuc alienum furtiuum in necessitate postea consumpsit, videndum erit, an necessitas fuerit talis, qua posset tantumdem tritici denuo accípere absque obligatione vlla soluendi postea pretium; an verò vt solum posset accipere cum tali obligatione; & ita etiam iudicandum erit de fure consumente in necessitate triticum, quod antea furatus fuerat.

DVBIVM XCIV.

Qui pressus necessitate rem assumpsit alienam, teneturne restituere, quando creditor in æquali necessitate versatur?

571 COnueniunt Doctores quod si subtractione rei illius creditor ad æqualem necessitatem deueniat non liceat cuique auferre, ad suam necessitatem subleuandam, ideóque si accepti, ad restituendum obligatur. Quia in pari causa ac periculo melior est conditio domini possidentis. Quid autem si quis extremè indigens ab alio accepti pecuniam simili egestate laborante?

572 Restituere non tenetur. Quia creditor, minimò retinet illius rei ablatæ Dominium, cum in extrema necessitate omnia sint communia, & melior sit conditio debitoris possidentis, etiam si ex delicto possidere inceperit, & differre restitutionem; Ergò à fortiori, si ad extremam necessitatem subleuandam tunc egente creditore accepit Sic. Bonac. *de rest. d. 1. q. vlt. punct. 1. numer. 31.* Lessius *lib. secund. capite 16. numero 31.*

573 Si quis rem extra necessitatem furto accepit & postea Dominus incipiat extremè indigere, debet illi restituere, etiam si ipse simul, vel etiam post illum extremè indigeat. Quia ille alius cum dominus adhuc sit, debet aliis præferri in æquali necessitate. Ita Vasquez *de eleemos. c. 1. dub. 9.*

574 Sententiam P. Vasquez reiicit Bonacina, quia supponit falsum, nempe creditorem adhuc retinere rei ablatæ dominium. Sed verius hæc sententia falsum supponit. Nam fur nunquam potuit Dominium illius rei acquirere aut creditorem suo Dominio priuare; quia necessitas extrema non dat ius rem alienam vsurpandi, appropriandique sibi, quando eius Dominus in æquali inest necessitate, si ergo iam Dominus extreme re illa indigebat, quando fur cœpit illa indigere, non potuit necessitatis titulo eam rem è Dominio prioris Domini extrahere. Profecto si non attendendum esset ad dominium, sed solum ad possessionem iustam, vel iniustam, sequeretur, quod si in extrema necessitate abstulisti panem à Domino in necessitate æquali existente, licet peccauerit auferendo, non tamen teners posteà ad restitutionem, & possessio præsens posteà te Domino præfert; consequens verò est falfum, & negatur ab illis Auctoribus: Ergo necessitas extrema non tollit, quod præferendus sit Dominus.

DVBIVM CXV.

Ob extremam necessitatem non solùm tuam, sel tuorum parentum liberorum, vxoris, fratram, poterisne restitutionem omittere, vel differre?

575 NOn poteris omittere, vel differre. Quia hoc solũmodo concessum est ad propriam necessitatem subleuandam: aliis autem extremè egentibus id etiam licebit accipere & eius omittere restitutionem, vel differre, tibi autem non licet ad eos subleuandos accipere. Sic Couar. & alij apud Lessium *l. secund. cap. 16. numer. 15.*

576 Poteris quidem. Quia licet cuilibet accipere etiam aliena ad subueniendum proximo cuilibet extremè indigenti, (proximus enim alter ego,) quando ex propriis bonis non potest illi subuenire, Ergò & poterit restitutionem omittere, vel differre; Ergo à fortiori id licebit ad tuorum parentum, liberorum, vxoris fratrum extreme egentium necessitatem subleuandam. Ita Sotus, Ludou. Lopez ab eodem Lessio citati. Toletus *de septem peccat. capital. cap. 39.* id de fratribus asserit quod probabile iudicat.**[84]** Lelsius. Lugo. *tomo primo de iustit. disput. 21. numero. quinto.*

577 Non solum id verum existimo ad tuorum parentum, liberorum, vxoris, fratrúmque extremam inopiam subleuandam, sed & ciuilibet extremè egenti succurrendum. Certè Lessius *numero 15.* id concedit de graui proximi necessitate, à fortiori id debebat concedere de

extrema, si ergò licet aliena ob eam causam accipere, multo magis licebit retinere, differendo restitutionem, quamdiu durat necessitas.

DVBIVM XCVI.

An ob graue detrimentum, quod quis ex restitutione in bonis fortunæ incurret, possit eam differre?

578 POtest quidem. Quia probabilis admodum sententia est debitorem ex delicto, quando longe maiores expensas facturus esset in restituenda domino, quam esset illus valor, non debere cum tanto suo onera eam Domino mittere, sed posse expectare tempus, quo sine tanto suo onere eam restituat. Ex qua Doctrina apertè sequitur, detrimentum magnum in restitutione subeũdũ dare facultatem differendi restitutionem. Parum enim refert, quòd detrimentum sequatur expensis ad rem mittendam necessarus, vel ex alio capite, si debitor æquæ patitur in vno casu, ac in alio. Igitur qui debet centum aureos, potest differre solutionem, si non potest nunc restituere, nisi domum, vel prædium multo minoris vendat, quam valet. Item potest solutionem vir nobilis differre, ne cogatur priuare se omni famulorum obsequio, & à sui similium abstinere consortio. Sic D. Antonin. Scot. Henric. Nauar. quos affert, ac sequitur Bonac. *de restit. d. 1. quæsi. vltim. pun. 1. num. 22.* Lessi. *lib. 2. c. 16. n. 22. &. 25.*

579 Minimè potest. Quia non videtur creditor debere consentire, dilationei, vt debitor à statu non decidat. Nam superior status non est debitus magis vni, quam aliis, spectata hominum conditione, sicut enim fortuna solet quosdam ad superiorem statum eleuare, sic eadem fortuna alios ad inferiorem deiicit. Et quia in foro externo quando ad cessionem bonorum deuenitur debitor spoliatur iustè omnibus suis bonis relictis solùm quotidianis non pretiosis vestibus, ac alimonijs, iuxtà suum statum. Neque obstat aliquibus ex priuilegio concedit vt non cognatur soluere vltra id, quod commodè possunt; hæc enim sunt indulta specialia, quæ potius ostendunt, rigorem iuris in contrarium esse, & obligare ad restituendum statim etiamsi debitor egere in posterum compellatur. Ita Molina *tomo tertio de iustit. disputation, 754.* cum alijs Caietan. *v. Restitutio, quæstione. sexta* Sotus *libro quarto dr instit. quæstion septime articulo 4.* si id ex delicto debeat.

580 Profecto sententia hæc licet speculatiuè possit lustineri; in praxi tamen nimium est rigida, & argtumenta pro ea adducta nimium probare iudico. Primò, quia concluderent, quando soluere debitor non potest debitum centum aureorum, nisi perdat centum millia propter expensas in restitutione faciendas, vel quia cogetur vendere bona illius valoris pro centum aureis, adhuc ad id obligari, & creditorem posse vrgere pro solutione sui debiti statim facienda: quod tamen non est credibile, neque æquitas naturalis id patitur. Fatendum ergo est, aliquando ex detrimento, quod debitor sequitur, posse licite saltem differri ad tempus restitutionem, quo sine tanto detrimento geri valeat. Deinde quia illa argumenta ex foro externo deducta probarent, etiam in quasi extre ma debitoris necessitate restituendum esse; nam in foro externo vix admittetur excusatio debitoris in extrema necessitate. Vnde primæ sentantiæ adhæreo.

DVBIVM XCVII.

An quando debitor iustè excusatur à restitutione statim facienda ob notabile detrimentum; debeat posteà vltra debitum ipsum restituere etiam damnum lucri cessantis, quod creditor ob eam dilationem est passus?

581 DEbet profecto. Quia tenetur tacito pacto, velle dilationem sub onere resarciendi damna, quæ ea de causa creditor patietur; nec enim creditor tenetur ex iustitia, sed ex charitate illud damnum propter debitorem sustinere. Sic Casetan. *2. 2. q. 62. articulo 8.* dicens, si debitor restitutionem distulit, vt vitaret damnum proprium in bonis fortunæ, teneri ad compensandum posteà damna creditoris; secus quando distulit, vt vitaret damnum in bonis ordinis superioris, vt in bonis corporis, famæ, vel horis, Molina *tomo tertio de iustit. disput. 755. ad finem,* dicit, vtroque casu teneri. Rebellus *p. 1. de iust. lib. secundo quæstione 17. sect. 4. numer. secund.* & Nauarra *lib. 4. de restit. cap. 4. num. 56.* contestantur.

582 Minimè debet. Quia neque ex iniusta acceptione tentur, cum in ea mora non peccauerit; neque ex priori delicto processerit, neque ex re accepta; neque etiam ex contractu, quia ad casum fortuitum, & inculpabilem non te obligasti vti ille est casus. Ita Lessi. *libro secund. cap. 16. num. 32. & 31.* Lugo *to. 1. de iust. d. 21. numero 18.*

583 Ego existimo in præsenti differentiam esse inter debitorem ex delicto, vel ex contractu, nam qui debet ex delicto, cum culpabiliter sit causa totius damni secuti, etiamsi illud posteà fortuito eueniat, totum debet restituere, etiam si absque noua eius culpa postea subsequatur. Vnde etiamsi postea non teneatur, nec possit restituere etiam ob grauem vel extremm necessitatem, debebit posteà omnia creditoris damna resarcire; quia omnia ex eius delicto primo ortum hab uere, si autem debitor sit ex re accepta, certum est, non teneri ad damna emergentia interim suo domino, quandiu in mora culpabili non fuit, si verò fuit in mora culpabili, iam erit deinceps debitor ex delicto, & tenebitur ad damna omnia. Si autem nondum fuit in mora culpabili, & quidem moraliter pecca-**[85]**minosa non tenebitur ad damnum graue restituendum.

DVBIVM XCVIII.

An detrimentum graue debitoris sufficiat, non solum ad differendam solutionem, sed etiam ad omittendam, quando non est spes, quod cum minori detrimento poterit postea restitui?

584 NOn sufficit. Quia eo in casu creditor ius habet ad rem suam recuperandam, nec vllo ex capite tenetur ab eo onere debitorem liberare. Sic Mol. *to. 3. de iust. d. 754. §. Quando*

vero absque. Quod videtur supponere Les. *l. 2. c. 16. dub. 2.* vbi semper ex graui detrimento facultatem solùm concedit, ad differendam solationem, nunquam tamen ad omittendam.

585 Sufficit plane, vt simpliciter omittatur restitutio, perseuerante eadem causa, & ratione, quando debita non sunt contracta ex delicto. Quia si necessitas hæc concedit, vt possint aliena capi; etiam liberat omninò à restitutione: nam si potest debitor in eo casu aliena accipere, quanto magis poterit non soluere; quod debet. Ita Reb. *de iust. p. 1. l. 2. q. 17. sect. 4. n. 26.* & alij.

586 Certè si debita non sint ex delicto crediderim, posse detrimentum illud debitoris perseuerans in perpetuum à restitutione excusare. Debet autem ad hoc detrimentum debitoris esse multo maius, quàm ad restitutionem differendam, quia multo maius detrimentum est creditoris fraudari in perpetuum, quam solum ad tempus suo debito, quare maius detrimentum debitoris requiritur ad hoc maius creditoris detrimentum superandum. Posito tamen excessu in debita proportione, idem erit dicendum, quia sicut detrimentum, vt quatuor, quod creditor ex dilatione patitur, potest permitti propter detrimentũ maius aliquod debitoris, ita detrimentum vt decem eiusdem creditoris ex omissione proueniens, poterit superari ex detrimento maiori eiusdem debitoris semper perseuerante.

DVBIVM XCIX.

An Debitor excusetur, à restitutione facienda creditori nocitura?

587 EXemplum commune est, quando domicus petit à tuum gladium tibi commodatum, quo vult se se, vel alterum iniuste interimere, vel petit solui mutuum tibi datum, quia vult ludere, vel meretrici dare ad peccandum. Conueniunt autem omnes, si creditor repetat suum debitum ad lædendum aliquem contra iustitiam, & possis absque graui tuo damno differre solutionem, esse obligationem differendi, ad damnum proximi vitandum. Lege Lessium *l. 2. c. 16. dub. 4.*& Molinam *to. 3. d. 755.* Quasierim itaque, num quando restitutio non affert detrimentum alteri, nisi solummodo ipsi creditori, sit etiam illam differenti obligauo?

588 Non est obligatio differendi, nec debitor excusatur ab ea gerenda restitutione. Quia petit creditor quod suum est, & sufficit correctionem præmittere debitorem, ne ille re sua abutatur. An non vxor tenetur reddere coniugale debitũ marito petenti, etiamsi ipse illicitè petat contra votum castitatis? Quis dubitet? Ergo debitor etiam debet reddere creditori pecunias, licet ipse illicitè petat, vt eis cum peccato abutatur. Sic Nauar. *de rest. l. 4. c. 2. n. 34.* Azor. *p. 3. l. 4. c. 39. fine,* Sanch. *de mair. l. 9. d. 6.* Bon. *de rest. d. 1. q. vlt. p. 1. n. 1.*

589 Est quidem differendi obligatio, excusaturque debitor à restitutione tunc gerenda Quia charitas obligat ad impediendum proximi dãnum, quoties absque graui incommodo quis potest. Ita Les. *citat.* Mol. *vbi sup. n. 2.* Reginald. & alij, quos affert, Bonac. *ibi.* Lugo *to. 1. de iust. d. 21. n. 26.*

590 Crediderim, per se loquendo, debere illum solutionem differre, ex qua graue nocumentum soli creditori sequatur, quando id sine graui incommodo gerere potest. Nam charitas obligat ad impediendum proximi peccatum, quoties id fieri potest, Quare sicut tunc debeo ad eum finem correctionem præmittere, vt aduersarij fatentur, sic etiam debeo solutionem differre,

si absq; graui incommodo facere possum. Vnde si carnes alienas creditor à me petat(v.g.) ad violandum ieiunium debeo differre in sequentẽ diem restitutionem, si facile possum, vt eis licitè ille vesci valeat. Profecto consequenter dixerim, vxorem posse, ac debere negare debitum marito voto castitatis obstricto, si commode valeat ita eius futurum peccatum impedire. De facto tamen ratò tenebitur ad negandum, quia actio reddendi ex se semper est indifferens, & quia parum vtilitatis ex negatione illa speratur, nam maritus vrgebit, & alias fortasse causas negandi in vxore esse concipiet, & passione pressus insister. Cęterum cum vxor habeatius petendi (nisi ipsa etiam sit castitatis adstricta voto) potest tunc facile ipso iure suo vti, ac petere, quo casu iam maritus licitè reddet vxori petenti, licet voto sit castitatis obstrictus.

DVBIVM C.

An peccet contra iustitiam, qui restituit creditori debitum, quo ipse abusurus est, debitore sciente, in alterius iniuriam?

591 NOn peccat contra iustitiam, sed solummodo contra charitatem, nisi eo animo reddat, vt creditor in alterius iniuriam abutatur. Quia illa actio reddendi debitum, gladium; v.g. indifferens est reddenti, qui non intendit proximi damnum. Si autem sciat gladium à creditore requiri ad occidendum, peccabit quidem contra charitatem, cm impedire potuerit damnum illud, differens solutionem Sic Mol. *to. 3. d. 755. n. 1.* & alij.

592 Contra iustitiam peccat. Quia proximus, quẽ creditor tuus conatur occidere, habet ius ne gladium ei absque vrgente necessitate, subministres; quando eum vult occidere, nam illa actio reddendi gladium nimis proximè **[86]** accedit ad eius necem, nec nisi ex grauissima necessitate licita reddi potest, in nostro autem casu nulla vrget necessitas, vt gladium reddas, imò saltem ex charitate est necessitas non reddendi, vt aduersarij fatentur: Ergo agis contra ius proximi, & verè ad eius mortem cooperaris. Ita Les. *l. 2. c. 16. n. 59.* quem cum alijs sequitur Bon. *de rest. d. 1. q. vlt. pun. 1. n. 8.*

593 Hanc sententiam probabiliorem esse crediderim. Nam ille, qui proprium gladium commodat volenti alium occidere, peccat contra iustitiam, & ad necem cooperatur, quia subministratio gladij in ijs circumstantijs est cooperatio nimis proxima, & quasi determinata ad necem, atque adeo contra ius illius, qui occiditur, nisi grauissima causa necessitatis excusetur. Ergo cum in nostro casu non sit talis necessitas, non minus erit contra iustitiam, siquidem non minus influit. Quare tenebitur ille ad restitutionem damnorum, sicut vera causa cooperans iniustè homicidio.

DVBIVM CI.

An sicut fas est, solutionem differre propter creditoris detrimentum, sic liceat ei vsurpare res suas, & ad tempus retinere ob eandem rationem.

594 NOn licet, Quia rarissimum erit, vt quis sine grauissimo incommodo proprio id valeat præstare, cum se se exponat periculo infamiæ furto suspectus, & fortasse pœnæ, si furtum detegatur, sic nonnulli non infimæ notę Theologi.

595 Licet omnino. Quia iustum est procurare, vt proximi peccatum impediatur, ob quod vel vitam prostituere, & despicere fatum: sanctum prorsus est. Vnde fas erit surripere fœminę fucos, & pigmenta quibus allicit homines ad libidinem, & lusori iustrumenta lusoria, quæ habet ad inique ludendum. Ita Mol. *to. 3. d. 755. n. 3.* Sot. *l. 4. de iust. q. 7. a. 1.* D Ant. *p. 2. to. 1. c. 14. §. 2.* Nauar. *sum c. 17. n. 5. & 63.*

596 Hoc mihi verum vnicè, si tamen illo modo impediaotur peccata, alioquin si alia simila statim essent emenda, non liceret ea surripere. Addiderim, ad hoc faciendum non esse obligationem ex iustitia in persona saltem priuata, quia hic non impediens eo modo peccata illa, nullatenus eis censetur cooperari, sed solum permittere, seu non impedire, quod non est contra iustitiam. Deinde annoto, maiorem causam requiri ad hoc faciendum, quia multo maius habet ius dominus ad furtum prohibendũ; quam ad exigendam solutionem, quæ sæpe ob minores causas differri licitè potest, propter quas tamen non licet aliena accipere. Denique multo maior, & grauior causa desideraretur, vt esset obligatio ex charitate ad id gerendum, quod rarissimum erit, quia vix (vt Auctores primæ sententiæ innuunt) sine notabili incommodo suo poterit quis id facere, cum se periculo infamiæ, ac pœna exponat.

DVBIVM CII.

An aliquando liceat priuato cuique, per vim auferre volenti peccare, quod suum est, vt peccatum impediatur?

597 NVnquam id licet priuato cuique. Quia peccata eo modo impedire proprium est solum publicæ potestatis, vel eius, cui id ex officio incumbit, sic Mol. *to. 3. d. 755. n. 3.*

598 Id licet aliquando. Quia si aliquis vult se se ipsum occidere, licitè quidem auferetur ei per vimgladius, ne se interimat, imo sæpe obligatio erit, per vim auferendi. Ita Lugo *to. 1. de iust. d. 21. n. 34.*

599 Existimo propter hanc rationem P. Molinæ sententiam in vniuersum loquendo, veram non esse. Monuerim tamen ad hominem à crimine vi reuocandum, grauissimam requiri causam. Nam volentem verb. grat. ad patrandam libidinem pergere non licebit priuato per vim detinere, & includere, ac ligare, ne ire valeat, quia vsurpatio illa iurisdictionis non potest sine grauissima causa in inuitum assumi absque iniuria notabili, posita tamen causa proportionata, vel aliqua superioritate personæ cogentis; licitum hoc erit, & aliquando, licet raro, obligatorium.

DVBIVM CIII.

Quando cessio bonorum fit in loco publico cum certis cæremoniis ignominiosis à lege statutis, extinguiturne, omnino vlterius integrè debita soluendi obligatio in conscientia?

600 REcolo ex *sect. 1.* ob commune bonum introductum esse iure ciuili cessionis bonotũ beneficium, vt debitores, qui propter debita ciuilia conueniuntur, ac detruduntur in carcerem, quando non sunt soluendo, possint cedere bonis suis, eaque omnia iuridice tradere, vt creditoribus: quantum fieri possit, ex illis satisfiat, *l. 1. C. qui bonis cedere possunt.* Verùm facta bonorum cessione, duo priuilegia, seu commoda consèquitur, qui bonis cedit. Primum est, quod à carcere liberatur; nec amplius potest molestari *l. 4. §. Sabinus, ff. de ces. bonor.* secundũ est, quod si postea aliqua bona acquirit, non spoliatur omnibus hisce bonis, sed solum conuenitur in quantum commodè facere potest, & relicta ei parca quidem, sed congrua sustentatione, dicta *leg. & duab. seqq. ff. de ces. bonor. l. ex contractus, C. de bon. auctor. iud. possid. §. vlt. Inst. de action.* Quod etiam in conscientiæ foro locum habet, cum sit priuilegium iure concessum, & contractus iuxta leges sint celebrati. His supposi tis; quæsierim, an cessio bonorum facta in loco publico cum cæremonijs ignom iniosis à lege statutis, extinguitur**[87]** omninò in conscientia obligatio vlterius integrè debita soluendi?

601 Omninò extinguitur. Quia illa pœna, & ignominia substitui videtur integræ loco solu tionis. Sic nonnulli, quos, presso nomine, memorat Les. *l. 2. c. 16. n. 49.* Elisæus Danza *in pugna Doctor. c. 3. de contumace, nis. 12.* Nauar. *collect. 35. n. 2.* apud Dianam *p. 3. tr. 4. res. 78.*

602 Non extinguitur omninò obligatio in conscientia vlterius integre soluendi. Quia ignominia illa non extinguit, obligationem naturalem soluendi debitum, sed est pœna propter culpam præsumptam contrahentis debita suprà suas vires, & ad deterrendos alios; ne prodigalitate, ac negligentia ad similem deueniat statum. Ita Couar. *l. 2. var. c. 1. n. 6.* Les. *citat.* Mol. *to. 3. de iust. d. 755. §. Quamuis qui bonis,* Fill. *to. 2. tr. 32. n. 153.* Bonac. *de rest. d. 1. q. vlt. p. 1. nu. 38.* Turrian. *de iust. d. 17. dub. 2. n. 2.*

603 Certè hoc omninò tenendum. Quia nec in foro externo id nullus admisit, vt constat ex *l. Cum, & filiffamilias C. qui bonis cedere possunt.*

DVBIVM CIV.

An qui bonis cedit, possit de bonis antea habitis licite occultare aliqua ad viuendum iuxta suum statum?

604 LIcitè potest. Quia ex legibus ciuilibus aperte colligitur. Sic Les. *l. 2. c. 16. n. 49.* & alij postea citandi.

605 Id licitè non potest. Quia nullum est in legibus, ad id asserendum, fundamentum, loquuntur enim leges solùm de bonis postea acquisitis, ex quibus retinere poterit debitor, quantum sufficit ad se, parce quidem, iuxta suam conditionem sustentandum. Ita Lugo *tom. 1. de iust. d. 21. n. 41.*

606 Scio, Theologos communiter dicere; de bonis etiam antea habitis posse retinere illum, quantum satis est, vt tenuiter iuxta suum viuat statum. Syluest. *v. Restitut. 7. q. 6.* Nauarra *de rest. l. 4. c. 4. n. 60.* Bonac. *de restitut. d. 1. quæst. vltim. punct. 1. n. 37.* Qui affert Rebellum *l. 2. de rest. q. 17. sect. 4. n. 30.* sed ille solum videtur loqui de bonis post cessionem acquisitis, licet non se satis explicet. Lequuntur autem hi de debitore, qui absque culpa bonis cedit, non de debitore ex delicto. Quare immertio Diana dicit, id etiam procedere in debitore ex delicto notorio. Pro qua sententia citat Lessi. *n. 63.* ex errore, nempe pro *n. 46.* sed ibi Lessius loquitur de bonis acquisitis solum post cessionem, ibi. *De quibus etiam is, qui debitor est ex delicto potest retinere quantum necessarium est, vt pro sua conditione non indecorẽ viuat.* Postea autem loquens de bonis, quæ erant ante cessionem, de quibus falsò dicit, quod leges permittant ex ijs etiam retinere alimenta necessaria, subdit. *Quid est æquitari consentaneum in debitore, qui absque culpa non est soluendo.* Non ergo loquitur de debitore ex delicto, imò neque debitore ex contractu, qui culpa sua factus est impotens ad soluendum. Loquendo ergò de re ipsa, dixerim, ex natura rei, & in foro conscientiæ, posse debitorem retinere sibi necessaria ad se parcè sustentandum, quando sine illis esset in graui necessitate constitutus, de bonis ante cessionem habitis. Aduerto tamen, quando debitor ex contractu ea de causa occultat, & retinet sibi necessaria alimenta, non posse in conscientia vti priuilegijs in iure concessis eis, qui bonis cedunt. Quia cessio bonorum in iure tunc datur. Quando omnia bona præsentia ceduntur ad debitorum solutionem, qui autem aliqua bona sibi retinet ad alimenta necessaria, non facit veram bonorum cessionem. cui in iure priuilegia conceduntur. Quare ex bonis postea acquisitis non poterit tantum fortasse retinere, quia priuilegium illud, quod ex ijs bonis non debeat soluere, nisi quantum commode possit, concessum est solum post veram bonorum cessionem, & postquam omnia bona debitoris semel vendita sunt, poterit tamen ex ijs in foro conscientiæ retinere, quantum necesse est; vt extremam, vel grauem necessitatem non patiatur, hoc enim non ex priuilegio, sed ex iure naturæ ipsi conceditur.

DVBIVM CV.

An cessio bonorum cum priuilegiis consequentibus concedatur non solum pro debitis ex contractu, sed etiam pro debitis ex delicto ortis?

607 NOmine debiti ex delicto intelliguntur illa etiam, quæ licet ex contractu descenderint, posteà verò vel propter moram culpabilem, vel propter aliud debitum admixtum, facta fuere iam debita ex delicto. Quæsierim itaque, an pro huiusmodi debitis possit fieri cessio bonorum, sicut pro debitis ex contractu obortis?

608 Potest quidem. Quia iura indifferenter de vno, & altero debito loquuntur. Sic Gregor. Lopez. *l. 4. tit. 15. partiat 5. glo. penult.* Conar. *l. 2. var. c. 1. n. 8.* Gutier. *de iure confir. c. 17. n. 27.*

[609] Minime potest. Quia de iure cummuni non est id concessum nisi deboribus, qui merè ciuilter debent, de quibus solis leges loquuntur, quando borum cessionem concedunt. Ita Mol. *to. 3. de iust. d. 572. §. His tamen constitutis.* Lugo *to. 1. de iust. d. 21. n. 43.* & alij.

[610] His adhæreo, sciens tamen, de iure Hispano id peculiariter extendi ad debitorem ex delicto *l 9. tit. 16. l. 5. nouę collect.* non tamen de pœna ob delictum parti offesæ applicata. Quod etiam de iure Gallico sancitum esse ex Reppellano refert Couarruuias. Vnde infert P. Molina, facta illa extensione ad debita ex delicto, gaudere fortasse clericos in eisdem Reguis priuilegio, vt nec propter debita ex delicto possint incarcerari, sicut prius non poterant propter debita ciuilia ex *cap. Odoardus, de solut.*

[88] DVBIVM CVI.

Priuilegium clericis concessum Cap. Odoardus nè indigeant cessione bonorum, ve pro debitis non incarcerentur, intelligiturne, de omnibus clericis sacro ordine non initiatis?

[611] IN *Cap. Odeardus, de solut.* conceditur quod Clericus, qui soluere non potest, non possit pro debitis excommunicari. Vnde Glossa *in c. Miles, ff. de re iudica. & cap. studeat, dist. 50.* Abbas, Imola, Archidiaconus, & alij Doctores colligunt, Clericum non posse pro debitis ciuilibus carceri addici, nec conueniri, nisi quatenus sacere possit, deductis necessar is ad alimenta: nè in status Ecclesiastici opprobrium mendicare cogatur. Vnde non potest Clericus huic priuilegio renunciare, quia essetin præiudicium status Ecclesiastici: ideò mihi certum non indigere eum bonorum cessione, quæ introducta est ad vitandum carcerem, & retinendum ex postea acquisitis, quæ necessaria fuerint ad alimenta, & ad decenter viuendum. Requisierim autem, an hoc intelligendum sit de omnibus Clericis, an solum de solis ordine sacro initiatis?

[612] Non intelligendum de omnibus Clericis, sed solùm de eo, qui sacro ordine est initiatus, vel qui proprio ministerio Ecclesiæ inseruit. Quia ad hos speciatim pertinet incarcerationis indecentia, à qua ex huiusmodi priuilegio liberantur, sic Couar. *l. 2. variar. c. 1. n. 9.*

[613] De omnibus Clericis intelligendum priuilegium. Quia semper indecens est, Clericum vel sola tonsura primainitiatum ob debita ciuilia carceri addici. Vnde non coarctandum priuilegium ad solum Clericum in sacris constitutum, dum expresse id in textu illo non annotatur. Ita Rebuffus apud Lessium *l. 2. c. 16. n. 51.*

[614] Ego autem priuilegium illud extendo cum eodem Lessio ad eos, qui iuxta Tridentinum *ses. 25. c. 6.* gaudent priuilegio fori exceptis tamen coniugatis. Quare comprehendit omnes habentes ordinem Sacrum, vel Ecclesiasticum Beneficium: ac eos, qui cum habitu, ac tonsura alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi inseruiũt ac denique eos, qui in seminario Clericorum aut in aliqua Schola, vel vniuersitate de licentia Episcopi, quasi in via ad maiores Ordines diuersantur, habitum, & tonsuram deferentes, non tamen Clericos coniugatos, qui cum Virgine contraxerint, & alicui Ecclesiæ ex deputatione Episcopi in seruiunt, & habitum Clericalem, ac tonsuram deferunt, qui licet gaudeant priuilegio fori, non tamen cæteris Clericorum priuilegiis, vt constat ex *Capite vnico de Clerico coniugate l. 6.*

DVBIVM CVII.

An contrahens possit se ad debita obligare, renunciando ius ad bonorum cessionem faciendam?

615 NOn potest. Quia in commune bonum id videtur concessum, & per Epiikeiam censendum est, non fuisse ita concessũ vt posset tenunciari, sic Mol. *to. 2. d. 572. §. vlt.*

616 Potest planè. Quia effectus priuilegij huius potest quis renunciare, nempe non posse carceri addici, & non soluere debita ex acquirendis cessionem, sicut ex antea acquisitis, quod est indirecte priuilegio cessionis renunciare. Ita Lugo *to. 1. de iust. d. 21. n. 24.*

617 Iuxta quam Doctrinam ego sic distinguo. Illa obligatio ad tria diuersa posset teminari. Primò ad cedendum bonis. Secundò ad non petendam liberationem ex carcere ob cessionem bonorũ. Tertiò ad non retinendum eodem titulo alimenta necessaria iuxta statum ex acquirendis post cessionem. Quod ad primum artinet, existimo non posse debitorem ad id se obligare, quia cedere bonis, vt satisfiat creditoribus, est actus bonus, & maiori ex parte debitus ex iustitia, quæ exigit, quod debita soluantur; quomodo ergò obligabit se debitor ad non soluenda debita ex bonis, quæ habuerit? Quod autem attinet ad secundum, poterit quidem se debitor obligare directe ad non petendam è carcere liberationem. Sed Iudex ex officio poterit, & debebit eum è carcere liberare, facta cessione quia leges ob commune bonum ita disponunt, ne frustrà carceres occupentur, & miseri debitores sine causa vexatione afficiantur. Quoad tertium denique censeo, posse, si velit debitor se obligare ad non vtendũ, eo priuilegio cessionis, sed ad soluenda debita etiam ex acquirendis post cessionem, sicut ex antea acquisitis; quia ad id potest se expresse obligare, & postea licite facere, Nam cum possit postea, si velit, applicare ea bona omnia ad integram debitorum solutionem non video, cur nou valeat spontè sua ad id antecedenter se obligare?

DVBIVM CVIII.

An Remissio creditoris sit, libera, quando ei solutio non offertur?

618 CErtum est apud omnes (quod ex *sect. 1.* recolo) condonationem creditoris potentis condonare, si libere fiat liberare debitorem à re stituendi obligatione: sicut & consensus creditoris liber permitten tis dilationem liberat ab obligatione restituendi statim. Duplex ergò conditio requiritur. Prima est, quod creditor libere condonet, sed dilationem **[89]** conseutiat. Ex quo fit, non sufficere remissionem per vim, fraudem, aut metum extortam. Secunda est, vt fiat à potente condonare. Quæsietim autem circa primam, an sit libera remissio, quando creditori solutio non affertur.

619 Libera non est. Quia visa pecunia præsente, rarò debitori creditor debitum assolet condonare: facilius autem condonat, quando non sperat adesse substantiam, ex quo debitum recuperare possit. Vt igitur liberam constet esse condonationem, necessum est creditori offerri pecuniam, precibusque ac rationibus expressis eum allicere, vt non accipiat, sed condonet. Sic D. Antonin. & alij citati à Mol. *to. 3. d. 757. n. 2.*

620 Libera ac valida est remissio, licet solutio non offeratur, quia licet visa pecunia præsente fortasse creditor non condonaret, non ideò inuoluntarie, non visa condonat: semper enim habet ius ad debitum illud ex gendum, cui cedit volens condonare. Ita Caietan. *2. 2. q. 62. a. 6. ad 3. & in sum. v. Restitutio, cap. 7.* Medina, Socus, Nauar. quos refert, & sequitur Molina *citatus* Lessi. *lib. 2. cap. 16. n. 35.* & alij communiter.

621 Idem affirmo consulens cum his Doctores, ne offeratur credirori pecunia, quia fortasse à remissione concedenda retardabitur. Aliud esset, me auctore, si proponeretur impotentia, vel paupertas debitoris maior quam sit: tunc enim si creditor ab ea moueretur ad remittendum, remissio esset inuoluntario mixta, & oporteret creditorem in plenam libertatem restiaui à debitore, vt omnino libere remittat, vel retineat debitum.

DVBIVM CIX.

An sic graue furtum, quando aliquis accipit rem non petitam, quam si petiisset Dominus impertiret?

622 REgulam generalem indico ad excusaudos plures pœnitentes à restitutionis obligatione, quando scilicet putant, quod si per se, vel per alios manifestarent Domino suum debitum, ipse liberaliter condonaret, vel nollet obligare ad restitutionem; iam enim datur voluntas præsumpta Domini sufficiens, vt retentio non sit quoad rei substantiam Domino inuito. Sed circa huiusmodi præsumptam voluntatem quæsierim, an sit graue furtum, quando quis accipit rem non petitam, quam si petiisset, Dominus impertiret?

623 Non est furtum graue. Quia licet modus displiceat, non videtur substantia displicere. Sic. D. Antonin. Rosel. Angl. Syluest. Tabien. Arag. Sayr. quos refert. Sanchez *l. 7. de Regular. cap. 19. numer. 13.* quando aliquis accipit rem non petitam, quam si petiisset, Dominus dedisset. Extendẽdum ad eum casum, quando Domino displicet modus ille accipiendi sine licentia: dum tamen substantia non displiceat. Caietan. Armil. Nauar Mendoza, Gras. Sà. Passarel. Rebel. Petr. de Ledes. Manu. quos affert, & sequitur idem Sanchez *vbi suprà.* Lessius *lib. secund. capite. 12. dub. 8. numero 48. & 49.*

624 Furtum graue est. Quia similis licentia interpretatiua solùm secundum statum conditionalem, quatenus daretur, si peteretur, non sufficit ad actuum valorem, v. gr. ad audiendam eonfessionem, vel ad desistendum matrimonio. licentia enim conditionalis, non est licentia, sed esset si peteretur; Ergo nec sufficit ad accipiendam, & alienãdã rem alterius, eo inscio. Ita Suar. *to. 3. de Religios. lib. 8. cap. 11.* Ex cuius obiectione nonnulli à communi prima sententia recessere.

625 Immerito sanè enim respondeo, negando consequentiam, quia ad Sacramenta, & eorum valotem, ad iurisdictionem, &c. requiritur voluntas positiua antecedens, quæ causet illos effectus: at verò ad excusandam malitiam furti, non requiritur voluntas positiua Domini, sed solùm quod non sit positiuè inuitus. Hoc autem tollitur, quoties Dominus sic est dispositus erga me, vt si ego peterem, rem mihi impertiret; iam enim non habet repugnantiam, sed voluntatem absolutam, qua velit, me rem illam non vsurpare. Limito tamen primæ nostræ sententiæ Doctrinam, vt locum non habeat, quando Dominus non concederet rem ad illum

vsum, vel illum; vt si Dominus concederet quidem libenter ad comedendum, tu autem accipias ad vendendum, ad quod etiam Dominus rogatus, non concederet.

DVBIVM CX.

Debitor ex delicto mittit debitum creditori per confessarium, nuncius autem vel consessarius id retinuit: Debitor liberaturne, abonere restituendi?

[626] LIberatur quidem. Quia debitor in hoc casu gessit ex parte sua, quod debuit. & potuit, cum non posset per se ipsum restituere sine infamia, nec posset commodiorem modum restituendi inuenire; Ergo non est amplius ab eo exigendum. Certè si creditor expresse consensisset, vt restitutio hoc modo fieret, debitor proculdubio satisfecisset; sed in hoc casu implicite consensisse censetur; si enim interrogatus fuisset, debuisset consentire, vt non alio modo restitutio fieret, cum debitor alio modo restituere non potest; Ergo non minus debitor liberatur, quam si expressè consensisset. Sic aliqui, quos presso nomine refert Lessi. *lib. secundo cap. 16. dub. sexto* quam sententiam ipse *numero 67.* dicit non esse omnino improbabilem. Idem indicat Filliuc. *tract. 32. numer. 135.* Et absolutè amplectitur Cenedo *de paupertate Religios. dubio 34. numero octauo* & tutam esse in praxi docet Diana *tomi primi parte secunda tractatu tertio resolutione secunda.*

[627] Non liberatur. Quia si debitor ex delicto liberari posset eo casu à restituendi debito, à fortiori idem deberet concedi de debitore**[90]** ex contractu, qui inculpabiliter debet, & non tenetur ad damna fortuita. Nam si ex contractu debeas centum aureos, & non possis ad per amicum fidelem, qui ad illum locum tendit, gratum etiam haberet creditor, quod per illum mittas, cum alia via non valeat debitum recuperare s & tamen nemo dicet debitorem ex contractu liberum esse, si eius amicus in itinere cum pecunia submergatur, vel si sibi retineat, quia vere adhuc nondum soluit creditori quod debebat; Ergò multo minus liberabitur debitor ex delicto, maximè quando non debebat rem alienam in indiuiduo, sed pretium demni illati. Ita D. Antonin. *p. 2. titulo secund. cap. quart. paragrapho primo* Nauar. *sum. cap. 17. numer. 67.* Lessius *citat.* Rebellus *lib. secund. de restit. quæst. 13. sectio. 6. num. 12.* Molina *tomo tertio disput. 754. num. 1.* Nauarra *lib. 4. de restit capite quinto dubio primo, num. 19.* Toletus *l. 5. cap. 24. numer. secu. d.* Faber, Lazar. Sylui. Conrad. Sayr. Homobon. apud Dianam *ibidem.*

[628] Profecto stando in ratione parum probabilitatis in prima sententia inuenio, eius namque fundamenta vel nihil probant, vel probant nimium contra eius Auctores. Fateor, debitorem fecisse totum id, quod potuit, ac debuit in illis circumstantis dando debitum confessario, vt restitueret: id tamen totum licet fuerit. satis ad vitandum nouum peccatum, non tamen satis fuit ad debitum extinguendum, quia ex delicto præterito obligatur ad seruandum dominum indemnem cum effecta, nec ad id satis est facere totum, quod potuit, si re ipsa effectus non sequitur. Certè creditor consentiret, vt res per confessarium restitueretur, sed retento suo iure, vt quomodocumque ad ipsum non perueniret, absque suo periret detrimento; non enim tenebitur ad renunciandum huic iuri quod ex delicto habebat.

DVBIVM CXI.

Qui soluere non potest debita, sperat autem, quod posteà manens in sæculo, poterit, potestne, omissd restitutione, Religionem ingredi?

[629] MInimè potest. Quia creditores possident ius suum vt eis debita soluantur, quo iure spoliandi non sunt ob ingressum debitoris in Religionem, præcipuè si speratur fore, differens ingressum valeat creditoribus satisfacere. Sic Gerson *p. 2. tract. an liceat grauato debitis intrare Religionem? alphab. 39. lit. X. & Y.* Vbi refert, multos Doctores Parisiẽtes ita sensisse. Supplem. Gabriel *in 4. q. 1. articulo quinto dubio secund. corollar. 2.* Valent. *2. 2. d. 5. qu. 6. puncto 7.* Medin. *C. de restit. q. 3. causa 8.* Angl. & Carb. apud Sanchez *lib. 4. decal. cap. 19. num. 6.* Molina *tom. 3. d. 758.*

[630] Potest planè. Quia persona hominis liberi non est creditoribus obligata, sed eius bona: Ergo cedendo bonis omnibus in fauorem creditorum, illis satisfacit, nec ad aliud tenetur Ita D. Thom. *2. 2. quæst. 189. articulo sexto ad 3.* Palud. *in 4. dist. 39. q. 3. articulo 1. concl. 7.* Syluest. *v. Religio. secund. quæst. 4.* Angel. *ibi numer. 6.* Caietan. *articulo sexto,* D. Antonin. *p. 1. titulo 11. cap. secund. paragrapho primo,* Rosel. Tabien. Viguer. Armil. Pedraza, Arag. & alij, quos affert Sanchez *ibidem numero septim.* Excipiunt tamen D. Thom. & alij, nisi debitor obligatus esset ad aliquid certum in singulari, vel ad reddendam rationem. Alij verò addunt posse ingredi Religionem, quamuis se iuramento obligasset ad debita soluenda.

[631] Ego autem mediam terens viam, existimo, si breui tempore qui speret, posse debita in totum, vel magna ex parte solui, debere ferre Religionis ingressum: secus autem si necesse esset per longum tempus expectare. Mecum Ludouicus Lopez *p. 1. Instr. cap. 29.* Azor. *tom. 1. lib. 12. cap. 1. q. 5.* Lessi. *lib secund cap. 16. dub. 8.* Nauar. *comment. 1. de Regular. n. 8.* Nauarra *de restitut. l. 4. cap. 4. n. 78. & 79.* Sanchez *vbi suprà num. 8.* Diana *parte secund. tr. 2. resol. 41.* Explicat autem Sanchez, tempus illud breue ad biennium extendi. Attamen sententia hæc expositione indiget. Si expresse te obliges ad debita soluenda, etiamsi ad hoc necesse sit, non inire Religionem, obligabereis ad id præstandum cum sine peccato possis implere. Ratio ergo cur de facto ad manendum in sæculo non teneatur, esse debet, quia quando se obligauit, non habuit intentionem explicitam, vel implicicam se ad id obligandi: imo censetur habuisse intentionem implicitam excludendi illum casum, vt patet in promissione matrimonij, cui etiamsi iuramento firmetur, inesse censetur conditio illa tacita. Nisi ad Religionem transiero. Assero igitur, neque in promissionibus gratuitis, neque in debitis ex contractu oneroso, neque ex delicto debere te vltra biennium in sæculo expectare, sed satis esse, si integre, vel magna ex parte soluantur. Imo licet spes sit, quod debita dicto biennio soluantur, non tamen sine difficultate notabili, crediderim, non esse obligationem differendi eo tempore ingressum.

DVBIVM CXII.

An religiosus debeat laborare in Monasterio, vt ita possut suus soluere creditoribus?

632 MInimè debet. Quia dum cunctis bonis cessit ad religionis ingressum, omnino liber à debitis euasit. Sic Paludan. Antonin. Rosel. Angel. Syluest. Tabie. & Aragon. apud Sanchez. *lib. quarto Decalog. capite 19. numer. 14.*

633 Debet profecto salua regule obseruantia, & modo id non sit contra statuis Religiosi decentiam. Quia quod prius bonis cessert, non liberat eum in conscientia, ne debeat modo communi, & ordinario integram debitorum solutionem procurare. Ita Medina *de restitut. quæst. tertia causa 8.* Nauar. *commentar. 1. de Regular. numer. octauo.* Angl. & Maior apud eumdem Sancium. Addunt Medina, & Maior, debere Prælatum quantum honeste possit Religiosum ob hanc causam excusare à multis horis ad diuina, vel ad officia Monasterij deputatis. Maior adiicit, Prælato licentiam dene-**[91]**gante, Regligiosum debere ad huc eamsibi accipere, & operari. Alij alia.

634 Ego existi mo obligari eum religiosum ad opera, ac labores illos, qui iuxta statum Religionis, & qualitatem etiam ac conditionem ipsius Religiosi difficiles non essent, nec extraordinarij, & non nisi ex licentia Prælati, qui licentiam hanc dare non teneretur. Prima pars, nempe quod debeat eodem modo laborare ad soluendum creditoribus, probatur, quia status Religiosus non aliter excusat à soluendis debitis, nisi quatenus impedit modum, quo in sæculo solui possent. Si enim eum non impedit, non apparet, cur magis Religiosus status, quam matrimonium denuò contractum vel status clericalis assumptus à debitorum solutione excusent. Secunda verò pars, quod scilicet laborare non debeat nisi iuxta qualitatem & decentiam sui status, & per consequens non nisi ex sui Prælati consensu, ostenditur, quia etiam in sæculo manens non deberet nisi iuxta sui status conditionem, eiusque decentiam laborare, vel negotiari ad eum finem: Ergò neque in Religione debet aliter laborare Itaque debitor factus Religiosus cum statum mutauerit, non debet alio modo creditoribus satisfacere, nisi illo, qui iuxta præsentem statum & conditionem suam deceat; quare non debet laborare contradicente Prælato, & multo minus extra conuentum in sæculari habitu, vt alij docuere. Vtrumque enim indecentissimum & extraordinarium est, in Regulari, quam habet, statu.

DVBIVM CXIII.

Qui in sæculo operam determinatum alicui promisit, Religionem ingressus, teneturne ex bonis suis soluere damna sequuta promissario ex eo, quod fides ei seruata non fuerit?

635 NOn tenetur. Quia in ea promissione intelligitur conditio, *Nisi ad Religionem transiero.* Sic Sanchez *lib. 4. Decal. c. 19.* cum Paludano, & Antonio.

[636] Tenetur planè. Quia debebat ille differre Religionis ingressum, donec impleret opus promissum: si ergò promissario fides seruata non fuit, tenetur debitor damna inde sequuta resarcire. Ita Rosel. Angel. Syluest. & alij apud eundem Sancium.

[637] Ego autem id concedo in iis casibus, quibus debebat differre debitor Religionis ingressum donec impleret opus promissum, v. gr. si promissa est res determinata, quæ breui tempore absolui potest absque magno debitoris incommodo, differendus erat ingressus, donec absolueretur. At si Religiosus bona non habeat, ex quibus damna illa valeant rasarciri; dicendum est de hoc debito, quod de aliis debitis ex delicto quæ habet, quoad obligationem soluendi illud, si possit.

DVBIVM CXIV.

Debitor, qui compositione accepta, soluit partem illam à Pontifice designatam pro debitis incertis, manétne ita liber, vt etiam comparente posteà vero domino, aut creditore, cui restitui facile possit, non debeat amplius ei restituere

[638] MAnet omnino liber in conscientia, nec tenetur amplius restituere. Quia hæc compositio æquiualet præscriptioni comparatur Dominium irreuocabiliter, ita & compositione, potest enim Respublica, & Princeps supremus iustis de causis Dominia transferre. Sic Bañes *2. 2. q. 62. articulo quinto dub. 8. concl. 5.* Sotus *in 4. dist. 21. quæst. secund. articulo 4.* Henriq. *l. 7. cap. 34. num. sexto* Acosta *in Bul. Cruc. quæst. 93.* Trull. *ibi l. 3. dub. 4. numer. 8.* Diana *p. 3. tract. 4. resol. 112.*

[639] Liber omnino minime manet. Quia Pontifex per compositionem non intendit, nec potest iuri priuatorum prẹiudicare, ne recuperent sua bona; nec concedere potest compositionem nisi conformando se ab rationabilem, mentem creditorum, quæ est vt compositione non impediantur consequi sua bona, quando, seclusa compositione, illa obtinuissent, nisi à detentoribus culpabiliter impedirentur. Ita Cordub. *lib. quinto quæst. 41.* Couar. *reg. Peccatum p. tertia §. 1.* quos sequitur Turrian. *disp. 748. num. 9.* Villallob. *tom. 1. summ. tract. 19. n. 9.* Manuel. *in Bul. compos. dub. 6.*

[640] Profectò Bulla compositionis non habet locum nisi in iis bonis ac debitis, quæ attentis præsentibus circumstantiis deberent iuxta mentem præsumptam creditorum dari pauperibus vel operibus piis, propter hunc enim titulum pertinet ad Pontificem eorum distributio, & applicatio, qui generalem adminiscrationem habet circa opera pia. Quando verò circumstantiæ tales sunt, vt iuxta præsumptam & rationabiliem domini intentionem bona illa adhuc non essent danda in opera pia, Pontifex non vult se in illis ingerere. Dato ergo illo casu, & positis circumstantiis, in quibus iuxta rationabilẽ voluntatem præsumptam domini res esset in pios vsus expendenda, prima sententia mihi probabilior esse videtur. Quia si debitor maneret adhuc cum obligatione restituendi creditori, cum compareret, nulla esset compositionis vtilitas.

DVBIVM CXV.

Pauperes quæ ex compositione hac in eleemosynam accepere, si apud ipsos extent, cum verus dominus compareret, debetne si ipse velit, ei restituere?

641 SI quæ in eleemosynam pauperes accepére, comparente postea vero domino reddere debent domino quidquid apud ipsos ex iis extant, si ipse dominus ita velit. Quia distribu-**[92]**tio prior ea conditione facta est, si non comparet dominus, antequam bona ab ipsis pauperibus consumantur: alioquin non gereretur vtiliter negotium Domini, vel creditoris, atque adeò nec valide. Sic Molina *to. 3. disp. 746. §. vlt.* Lessius *l. 2. cap. 14. dub. 6. num. 43.* Idem dicendũ quando res inuentæ, facta diligentia, & non inuento Domino, applicatæ fuere aliquibus Religionibus, vel operibus piis. Nam Couar. *reg. Peccatum p. 3. §. 1. nu. 5.*& Mercado *de cont. tit. de restit. capit. 15.* asserunt Domino comparente, debere Religionem reddere quod accepit.

642 Res semel debito modo applicata ab Episcopo, vel confessario pauperibus, non debet postea, Domino comparente restitui, etiamsi in propria extet specie. Probatur Cruciatæ exemplo. Quia id quod Cruciatæ applicatur, supponitur debere esse ex iis, quæ in talibus circumstantiis deberent absolutè pauperibus distribui vel in vsus pios erogari: hiuc est, quod nunquam intell gitur Cruciatæ applicari pars illa, quæ per compositionem datur, cum onere restituendi Domino, etiamsi sit magni momenti summa. Si autem ratio pro prima sententia adducta vera esset vniuersaliter, non posset debitor dare Cruciatæ partem illam absolutè, quia hoc esset contra voluntatem Domini nolentis priuare se iure recuperandi, quod ad se pertinet, si detur occasio, debitum agnoscendi, aut inueniendi. Cum ergo debitor licitè det partem illam Cruciatæ absque tali onere, fatendum est, aliquando eiusmodi res posse absolutè pauperibus applicari absque onere illis imposito, restituendi Domino comparenti. Ita Nauarra *lib. secundo de restitut. capite secundo numero 57.* Henriq. *de indulg. cap. 34. num. 8.* quod idem dicunt, quando ipsi debitori, quia pauper erat, applicata res fuerat. Lugo *to. 1. de iustit. disput. 21. n. 102.*

643 Hæc quidem sententia, si debito modo intelligatur mihi satis probabilis videtur, eamque mihi eligendam duxi. Dixi *Si debito modo intelligatur,* quia in praxi sæpè fortasse necesse erit illam rem Domino comparenti reddere, nam de facto ex hac manifestatione Domini, arguitur communiter non adfuisse adhuc circumstantiam illam quod nulla post diligentiam factum, nulla esset spes inueniendi Dominum, ad hoc, vt res irreuocabiliter in vsus pios erogetur; quare Dominus adhuc retinet ius suum ad rem suam recuperanda, quando eam inuenit; quia non fuit iuxta eius intentionem rationabiliter præsumptam ita cito aliis distribuenda, vel applicanda; & ideò communiter loquendo, si torques, vel quid simile loco pio applicetur habere etiam ad hoc peculiare priuilegium, restituendum id erit domino comparenti; quia verisimile est, non fuisse ita nullam spem inueniendi dominum, vt posset præsumi domini voluntas, quod statim res illa pro eius anima expenderetur absolutè, & sine vllo onere restituendi. Cæterum si tales diligentiæ tamdiù factę fuisset, vt attentis omnibus circumstantiis, nulla esset spes quod inueniretur vnquam dominus, & ideo in vsus pios res

erogaretur, vel distribueretur egenis tunc videtur absolutè & sine vllo onere eius translatum fuisse dominium.

DVBIVM CXVI.

Cum non adest causa sufficiens compositionis cum Pontifice, estne valida compositio?

644 LIcet illicitè concedatur valida tamen erit. Quia hæc bona subsunt dispositioni, & distributioni Pontificiæ. Sic Corbuba *quæst. vltima de indulg.* Turrian. *in prẹsenti d. 41. dub. 1. n. 6.* Alens. *p. 4. q. 86. memb. 2. a. 2.*

645 Valida non est. Quia Pontifex sine causa non potest rem alienam, inuito domino, alteri applicare. Ita Couar. *reg. Peccatum, p. 3. titulo 1.* Sotus *lib. 4. de iust. quæst. 7. articulo primo ad 3.* Nauar. *summæ capite 17. num. 93.* Medina *de restitut. q. 3. causa 11.* Molina *to. 3. d. 748. num. 5.* & alij communiter.

646 Distinguendum existimari. Nam si restitutio fieri debeat ob legem aliquam Ecclesiasticam id præcipientem, non expectata sententia, vel reddentem debitorem incapacem ad restituendum: tunc Pontifex validè posset compositionem sine causa sufficienti concedere, quia in lege propria potest validè dispensare, quidquid sit, an peccet grauiter, vel leuiter in ea dispensatione: & in hoc consentit Molina *n. 4.* Quando autem bona debent restitui propter obligationem aliunde prouenientem, verius mihi, requiri causam sufficientem ad valorem compositionis pro minori summa; quia in iis Pontifex non est dominus, sedadministrator: administrator autem non potest pro libito disponere de rebus alienis, cum ergo ea debita habeant creditorem licet incognitum, iuxta cuius voluntatem debent expendi, non potest Pontifex pro libito creditorem suo iure defaudare. Hoc aurem concedi posset, quando licet re vera non esset causa sufficiens, æstimaretur tamen sufficiens, saltem à Pontifice, id sufficere ad valorem compositionis. Quemadmodum ad valolorem indulgentiæ crediderim sufficere causam prudenter existimatam sufficientem à Pontifice, licet re vera sufficiens non esset.

DVBIVM CXVII.

An Episcopus possit huiusmodi compositionem pro debitis incertis in sua Diœcesi suis subditis concedere?

647 POtest Episcopus. Quia nec iure naturali, nec humano constat id esse Papæ reseruatũ & id videtur esse iuxta voluntatem creditorum, vt possit Episcopus spirituali subditorum saluti consulere. Sic Henriq. *l. 7. de indugl. capit. 33. n. 4.* Villalobus *to. 1. sum. tr. 19. numer. 11.* Trullench. *in Bul. l. 3. dub. 1. num. 3.* Diana *p. 3. tractat. 4. resol. 112.* addens non esse in vsu, quia hoc fortasse prouenit ex eo, quod Papa concede**[93]** de facto Bullam compositionis, qua sufficienter prouidetur conscientiæ fidelium. Attamen hæc responsio solum deseruiret pro Hispania, & Sicilia, vbi Bulla hæc conceditur, non pro Italia Gallia, Germania, & aliis Regnis, quibus non conceditur: & tamen Episcopi eam pote statem non exercent.

648 Minimè potest. Quia Pontifex summus hoc sibi de facto reseruauit. Ita syluest. Cordu. Rodriguez apud Dianam *citatum. Molina tom. tertio. d. 748. numero septimo* Turrian. *de iust. d. 41. dub. 2. n. 12.*

649 Ego existimo Episcopum non posse eiusmodi compositionem concedere, quod vsus omnium Episcoporum satis confimat. Quia vel Episcopus id potest, quatenus ad eum pertinet disponere de bonis subditorum in ordine ad bonum commune, & hoc non pertinet ad Episcopum, sed ad Rempublicam, vel Principem supremum, propter dominium altum, quod quidem non habet Episcopus, vel ad summum Pontificem, quatenus ipse indirectè potest res temporales gubernare, quando id est ad bonum spirituale necessarium. Vel potest id facere Episcopus, quatenus illa debita pertinent iam ad opera pia, & debent in vsus pios expendi ex præsumpta dominorum voluntate: & ex hoc etiam capite non potest Episcopus compositionem concedere; quia ipse non potest alterare, vel commutare vsum in iis, quæ à fidelibus dantur, vel destinantur ad vnum pium vsum, vt in alio pio vsu expendantur, quando circa primum potest dantis voluntas mandari excutioni. Hæc enim alteratio pertinet ad sedem Apostolicam, vt definitum est in clem. *Quia contingit de religios. Dominiis, ibi: Cum sa, quæ ad certum vsum largitione sunt desinata fidelium ad illum debeant, non ad alium (Saluæ sedis Apostolicæ authoritate) conuerti.* Cum ergo eiusmodi bona inuenta, siue debita incerta debeant creditorum præsumpta voluntate, aut dominorum pauperibus dari vel in vsus pios expendi pro eorum animabus, & id sieri possit, non potest Episcopus facere, quod alium expendatur in vsum, condonando illorum partem creditoribus.

DVBIVM CXVIII.

Princeps sæcularis potestne huiusmodi compositionem concedere subditis?

650 POtest quidem. Quia hæc bona temporalia subsunt Domini temporalis dis positioni, sicut apud infideles. Et quia circa res inuẽtas id videntur de facto fecisse sæculares Principes per suas leges. Sotus *in 4. dist. 21. quæt. secunda articulo quarto* Heringius *lib. septimo de indulgent. capite 33. numer. 4.*

651 Non potest. Quia tam debitorum incerterum quam rerum inuentarum dispensationem summus Pontisex sibi reseruanit. Ita Corduba *quæstio. vltim. de indulgent.* Molina *tomo tertio disputat. 748. num. 7.* Turrianus vero in præsenti *disp. 41. dub. secund. num. quinto & sexto.* id concedit circa res inuentas, negat vero circa debita incerta.

652 Ego antem, existimarim, vtraque bona in duplici statu posse considerari. Primò quando adhuc est spes, quod possint domino roddi, & per consequens quamdiu dominus non vult, in vsus pios distribui. Secundò, quando iam non est talis spes, & per consequens quando domiminus præsumitur velle, quod in eius vtilitatem spiritualem expendantur, & ad vsus pios applicentur. In primo statu locum habere potest prima sententia, quia adhuc non sunt ex voluntate dominorum ad vsus pios destinata, atque ideò potest sæcularis princeps pro cura temporalis gubernationis, quam habet, & ex præsumpta etiam voluntate dominorum, assignare aliquam personam, quæ eorum bona retineat, & procuret dominum inuenire, dato eis personis pro tali cura iure ad acquirenda postea ill bona, si dominus non compareat;

quia totum hoc si debito modo executioni mandetur videtur esse in vtilitatem temporalem creditoris ac domini, qui sæpe hac via sua bona recuperabit. In Secundo autem statu, quando iam non est talis spes, & ideò dominus præsumitur velle, quod in eius vtilitatem spiritualem expendantur, iam sæcularis Princeps non poterit de ills disponere; quia dispositiotionem circa bona destinata ad vsus pios Ecclesia sibi reseruauit, & per talem destinationẽ saltem præsumptam, & interpretatiuam facta sunt quasi bona Ecclesiastica ad Ecclesiæ spectantia gubernationem.

DVBIVM CXIX.

Nouit quis creditorem, sed propter eius absentiam & distantim à restitutione ei mittenda excusatur, & concurrunt circumstantiæ, in quibus posset ex præsumpta creditoris voluntate in vsus pios restitutionem agere: Hoc in casu poteritne se per Bullam componere?

[653] NOn poterit. Quia Bulla solum concedit compositionem, quando creditor est in certus; in eo autem casu certus est creditor; Ergo ne quid debitum illud per Bullam compni. Sic Sotu *in 4. distinct. 21. quæ stione secunda articulo quart. & l. 4. de iustit. q. septim. articulo primo* Henriq. *lib. septim. indul. c. 34. §. 2.*

[654] Poterit quidem. Quia ex verbis ipsius Bullæ id proculdubio constare videtur. Ita Couar. & Angel. quos refert, ac sequitur Manuel. *in Bulla composit. numer. tertio* Turrian. *de iust. d. 41. dub. 3. numer. 28.* Lugo *tom. primo de iustit. d. 21. numero. 139.*

[655] Hanc sententiam eligo, & confirmo, eius ex pendens fundamentum. Quia si debitum ex iniusta acceptione oriatur, colligi potest nostra conclusio ex verbis Bullæ in fine, vbi conceditur compositio pro re quacumque male habita quocumque modo, dum sciri non possint ij quibus legitime *debebat, & possit fieri* restitutio. In casu atuem posito vere non scitur dominus, cui debeat, & fieri restitutio valeat,**[94]** nam licet creditor cognoscatur, ei tamen non debet, nec potest restitutio fieri in talibus circumstantiis, ob quam impotentiam, & spei defectum quod postea possit, supponimus, posse iam egenis restitui: Ergò in hoc casu verificatur id, quod Bulla exigit ad compositionem faciendam Si verò debitum non oriatur ex iniusta acceptione, sed ex causa licita, & iusta, adhuc videtur ex eiusdem Bullæ verbis id colligi, nempe ex illis, quæ in principio Bullæ habentur, vbi dicitur concessa compositio omnibus, qui aliquid deberent male acquisitum, vel male habitum, ablatum, inuentum, atque etiam per vsuram comparatum, vel quolibet alio modo: dummodo non constet certa persona, cui huiusmodi bona legitimè debeantur, & posfint restitui. Ex quibus verbis colligitur, debita etiam incerta non orta ex iniusta ablatione per Bullam componi. Addiderim vero, etiamsi creditor sciatur, si tamen ob distantiam, vel aliud impedimentum non sit spes, quod possit ei restitui, posse etiam fieri compositionem; quia tunc etiam non constat persona cer ta, cui legi me debeat ac possit restitui, cum licet de creditore constet, ei tamen restitui nec debeat, nec possit propter distantiam vel alia impedimenta.

DVBIVM CXX.

An debitor excommunicatus excusetur à restitutione agrenda?

656 EXcusatur quidem Quia vt soluat debet cum creditore communicare; at non potest communicare, cum aliis, quando excommunicatus est: ergò à restitutionis obligatione liberatur. Sic Sayr. *in clauil. 2. c. 9. n. 20.* Vgolin *tabula 2. e. 20. §. 2. &* aliqui Canonistæ, quos refert Les. *l. 2. c. 16. dub. 9.*

657 Minimè excusatur. Quia passim debitores excommunicantur, vt debita soluant, nec absoluũtur donec solutio fiat; Ergò supponitur, quod durante excommunicatione, possunt, ac debent soluere. Ita Les. *citatus* Glossa *ad. c. Nos Sanctorum.* Sylu. *v. excommunicatio 5. q. 12. &* alij.

658 Primam sententiam omninò esse improbabilem existimo, cum ex vsu, contratium manifestè constet. Profecto communiter non confertur excommunicationis absolutio, nisi satisfacta prius parte; Ergo satisfacere debitor debet antequam ab excommunicatione absoluatur; ergo ad restitutionem gerendam excommunicatio non excusat.

DVBIVM CXXI.

An excommunicatio creditoris excuset à restitutione facienda debitorem?

659 EXcusat quidem. Quia quando cum creditor est excommunicatus, non potest debitor cum illo communicare, & ideo non potest ei debitum soluere; hæc enim aliqua ciuilis communicatio esset. Sic Gloss. *ad c. Nos Sanctorum 15. q. 5.* panormit. & Felin *ad cap. Inter alia, de sentent. excom.* Glos. *ad c. vlt. de haret.* Adrian. *in 4. q. 3. de clauib.* & alij quos refert, Couar. *reg. Peccatum, p.i.n. vlt.* Probabilemque dicit hanc sententiam Mol. *to. 3. d. 759. &* Lessi. *l. 2. c. 16. dub. 9.*

660 Non excusat. Quia licet. excommuinicatio creditorsi eum impediat à petendo in iudicio suum debitum ex *cap. Quia de exceptionib. in 6.* (quod tamen in aliquibus tribunalibus sæcularibus nõ est in praxi)loquendo tamen de petitione priuata extraiudiciali creditor excommunicatus potest debitum petere, & debitor potest ac tenetur illud soluere. Ratio est, quia excommunicatio non prohibet communicationem cum excommunicato, quando id spiritualis vtilitas exigit, vel temporalis ipsius excommunicati requirit; Ergo nec prohibet debiti solutionem, quę creditori vtilisi ac necessaria est Ita Couar. Les. Molin. quos citat, & sequitur Card. Lug. *to. 1. de iust. d. 21. n. 151.* Auila *de censur. p. 2. c. 6. sect. 11. dub. 4.* Arag. valent. Nauarra, quos affert, ac sequitur Bonac. *de rest. d. 1. q. vlt. pun. 2. nu. 31.* Et alij quos affert, ac sequitur Suar. *de censur. d. 15. sect. 8.*

661 Hanc sententiam veriorem, ac magis communem esse reor. Nam nullo iure constat, id esse profibitum; quæ enim pro contraria sententia afferuntur, id non probant nec illud *cap. Nos Sanctorum* nec *cap. luratos,* in quibus solum prohibetur militibus, & Vasallis seruare

fidelitatem promissam, quę prohibitio cum sit odiosa, non debet extendi ad debita pecuniaria, nisi id exprimatur.
Enim vero de iniuriis, circa bona corporis nempè circa vitam & membra, de iniustitia adulterij, de iniustitia in materia famæ, & honoris, de iniuriis in rebus spiritualibus, & de restitutione pro eis facienda iam *Volumine quinto* disserui per dubia, ea quæso requiras. Iam autem ad materias circa contractus in particulari euoluendas me accingo, qui *volum. 1.* eas generatim indicaui.

38

[95] LIBER XXXVIII. CONTRACTVS GRATVITI.

CVM volum. 1. de contractibus in communi disseruerimus de contractibus in particulari inchoanda tractatio. In primis verò agendum de Gratuitis, siue lucratiuis, qui simpliciores sunt, ac faciliores. Sunt autem quinque: Depositum, Donatio, Commodatum, Precarium, ac Mutuum. Vbi de Vsura, Testamentis, ac Codicillis materiæ elucidantur.

SECTIO PRIMA.

De contractibus Gratuitis Receptiores sine lite Sententiæ.

CAPVT I.

De Deposito.

662 DEpositvm est contractus? *Quo sola rei custodiæ aliteri committitur, vt ipsa res integra restituatur.* In hoc contractu non transfertur dominium, neque vsusfructus in depositarium; sed sola rei custodia ei committitur: vnde ex hoc differ à mutuo, & à commodato. Vlpianus *lib. prim. ff. depositi.* Reginaldus *l. 25. numer. 556.* Syluest. *v. Depositum, num prim.* Lessius *lib secund. cap. 27. dubio primo.*

663 Solummodo in triplici casu potest depositarius vti deposito. Primus est, si id à deponente est concessum. Secundùs si depositarius bona fide existimet, domino id non displicere. Tertius, quando depositum est res vsu consumptibilis, & depositarius certus est, se, cum depositum repetatur, paratum habiturum tantumdem eiusdem mensuræ, ac bonitatis. Extra

hos casus depositum alienans, furtum committet, & ad restitutionem damni tenebitur. *l. si sæculum, ff. depositi.* Laym. *lib. tertio sect. 5. tract. 4. cap. 25. num. 3.* Manu. *tom. prim. sum. c. 72. n. 6.*

[664] Duplex est Depositum, quoddam *Iudiciale,* quoddam *Priuatum,* Iudiciale est, cum res aliqua litigiosa sub hac conditione depositario traditur, (vocatur *sequestrum*) vt team custodiat, & retineat, donec ex litis decisione constet, cuinam cum suis fructibus debeatur. Priuatum verò est, quod simpliciter fit custodiæ gratia apud quemcumque priuatum, de cuius fidelitate confidimus. *lege licet, ff. depositi.* Garzias *de controuers. capit. secund. numer. 3.* Azor. *tom. terrio lib. 7. capit. 7. quæst. 7.* Molina. *tomo 2. de iustit. disputat. 526. & 522.*

[665] Possunt esse depositarij omnes tam masculi, quàm fœminæ, qui rationis vsu pollent. Si pupillus sine tutoris authoritate depositum suscipiat, licet res repeti, seu vindicari possit illa pereunte, non amplius obligatur pupillus quam vnde ditior est factus: Religiosus haud rectè facit, si munus depositarij suscipit absque Prælati facultate: tamen Monasterium non tenebitur, si res deposita etiam dolo Religiosi perit, vel absumpta fuit, nist quoties in eius vtilitatem aliquid versum fuerit. Idem dixerit de Ecclesia respectu beneficiati. Quando autem Ecclesia, aut Monasterium deposium suscipit, v. gr. Prælatus cum capituli consensu, tunc sicut alij depcsitarij obligabitur. Bonacin. *de contr. d. 3. q. 14. pun. 2.* Azor. *parte terita lib. 7. capite tertio* Lessius *lib. secund. capite 27. dub. 3. num. 12.* Filliuc. *tract. 34. c. 1. n. 8.* Syluest. *v. Depositum numer. 3. & 4.*

[666] Res, quæ deponuntur, vel sunt *mobiles* vt vestis, Liber, &c. vel *se mouentes,* vt bos, equus, &c. Porrò res mobiles, aut sunt vsu consumptibiles, vel non. Consumptibiles vt pecunia vel aliæ res in mensura, aut pondere consistentes, vinum nempe, frumentum, æs, plumbum, vsu non consumptibiles sunt libri, arma, vestes, &c. Pecunia vero vel est numerata, vel non numerata, sed obsignata, clausáue sacculo, & deponitur, vt eadem numero reddatur, vel vt alia eiusdem speciei, & in æstimatione, vsùque æqualis, Azor. *prate tertia lib. septimo cap. 4.* Lessius *l. secund. cap. 27. dub. 1. numer. tertio* Molina *tosecund. d. 522.* Syluest. *v. Depositum.*

[667] Ad quator obligatur dopositarius ex depositi contractu. Primò, rem apud se depositam custodire ea fide, ac cura, qua res assolet suas, Secundò, regulariter rem depositam reddere absque mora, quando dominus illam repetierit. Tertiò, rem depositam reddere in eo state in quo eam suscepit. Quartò, non potest vti**[96]** re deposita absque expresso, vel tacito depositoris consensu *cap. Bona fides, de deposito. l. 1. §. Est autem, ff. depositi. Reginaldus lib. 25. numero 561.*

[668] In quinque autem casibus non tenetur depositarius depositum reddere. Primus est, donec expenię factæ, in re deposita custodienda, soluãtur. Secundus, quando bona deponentis confiscata sunt, postquam deposuit: tunc enim fisco est reddendum. Tertius, quando depositi redditio in alicuius vergeret iniuriam, vel in commune Reipublicæ damnum. Quartus, quando quis rẽ deposuit apud proprium dominum ignorantem esse rem suam: cognoscens enim, non tenetur eã deponenti reddere. Quintus, quando res deposita est furto ablata, & repetunt eam furi, qui deposuit, & verus dominus: in conscientia vero domino, & non furi est reddenda. Les. *l. 2. c. 27. dub. 4. n. 14.* Reginal. *l. 25. n. 569. & 570.* Sylu. *v. Deposit. n. 11.*

[669] Si depositim perit, quando depositio tantum cedit in deponentis commodum, solum, tenetur depositarius ex dolo lata culpa, non autem ex leui, vel leuissima. Si verò cedit in commodum. vtriusque, tenetur etiam ex culpa leiu, vt si pretium pro custodia accipiat. Si

autem depositio fiat in solius depositarij commodum, de leuissima culpa tenetur. Sylui. *2. 2. q. 62. a. 4. quæsti. 3. concl 3.* Faust. *in spe. d. 8. q. 6.* Reginal. *l. 25. n. 563.*

[670] Quamuis non liceat deposito vti, si fructus rei depositæ non sint, sed indùstriæ, laborisque depositarij, v; gratia, si ex pecunia negotietur emẽdo, vel cambindo: ipse non tenetur ad restitutionem, sed potest perinde ac de suo partum retinere. Si tamen eiusmodi lucrum sit fructus rei depositæ, depositarius tenetur, illud reddere deponenti, cui res illa tanquam Domino fructisicauit, v. gr. si quis equum apud se depositum locãdo, aliquid acquirat. Azor. *to. 3. l. 4. c. 35. q. 3.* Reginal *l. 25. n. 572.* Diana. *p. 4. tr. 4. resol. 68.*

[671] Cum depositum non exuat naturam depositiante vsum, vel distracitonem rei depositæ: hunc incrementum pecuniæ perseuerantis apud depositarium ipsi deponenti cedit. Quia vt apud deponentem manet rei depositæ dominum, ita etiam ad eum pertinet illius siue damnum, siue cõ. modũ. Quando verò depositum degenerat in contractum, quo dom nium transfertur in depositatium, ad ipsum pert net rei deposite tam damnum, quàm commodum. Nauar. *sum ca. 17. n. 181.* Azo. *p. 3. l. 7. c. 7. 1. 7.* Reginal. *l. 25. n. 573.*

CAPVT II.

De Donatione.

[672] DOnatio est, *contractus, quo gratis ac liber aliter aliquid alteri conferiur, nullo ad id cogente iure. Contractus* hîc accipitur pro pacto ex quo saltem ex vna parte obligatio oritur. Per donationem liberalem intelligitur actio donanti natura sua apta ad transferendum dominium rei donatæ, quæ non sit ex debito iustitiæ, sed ex mera liberalitate, aut ex gratitudine Lessius *lib. secundo. capite 18. dubio secundo* Azorius *tomo tertio lib. 11. cap. 1. quęstio. 1.* Sylui. *2. 2. quæstione 66. articul. secund. quæsit. 5.*

[673] Donatio est duplex, *perfectà,* quando res simul traditur, & tunc dominium transfertur & *Imperfecta,* quando est verbalis tantum sine dominij nempe translatione. Quia ius positiuum ad taansferendum dominium ordinariè requirit traditionem; quare per verbalem Donationem solùm transfertur ius ad rem. *lege Traditionibus Codic. de pactis.* Bonac. *de conract. disp. 3. qu. 12. pun. 1. n. 1.*

[674] Illi possunt solummodo liberè donare, qui habent dominium, & administrantionem cum alienandi facultate. Quare non sufficit dominiũ tantum; quia donatio pertinet ad dispensationem bonorum, & regimen; nec tantùm administratio; quia præiudicaret domino. Denique debet esse facultas alienandi, alioquin non potest, nisi provt superior vel ius permittit. *l. cui ius ff. de reg. iuris.* Filliuc. *tr. 34. nu. 38.*

[675] Donare non potest, qui rationis vsu caret. Quia hic non potest actum humanum exercere. Nec impubes sine tutoris facultate, præterquam ad causas pias: quamuis sine tutore possit sibi acquirere. *lege Pupillus, ff. de acquir. rerum Dominio.* Nec prodigus, qui à Magistratu positus est sub curatore, eique est interdicta bonorum administratio: Vndè quia tali aliquid acceperit, tenetur restituere. *l. 2. ff. de curater. furios.* Nec minor 25. annis, si curatori subsit, potest donare de bonis suis, quæ castrensia, vel quasi cast rensia non sint, absque consensu expresso, vel tacito, aut debita sui curatoris, nisi donationem approbauerit maior factus aut iuramento confirmauerit. Consensus autem curatoris tacitus, vel debitus censetur, vt possit donare ea, quæ alij suæ conditionis donant. *l. 1. C. si. maior factus. Gomez 2. vari. c. 14.*

Sanch. *de matrim. l. 6. d. 38. n. 21.* Nec filiussamilias, quamuis pubes sit sine patris consensu: nisi habeat aliquod bonum aduẽtitium, cuius vsusfructus non sit patri acquisitus, sed ipsi filio, poterit id donare cuique *l. Filius familias. ff. de donat.* Couar. *de testam. p. 3. n. 8.* Claius *l. 4. sentent. §. donatio, quæst. 6.*

676 Nec vxor de bonis communibus, quo rum administratio ad vitum pertinet, & maximè quando esset rationabiliter inuitus. Quia si irrationabiliter inuitus esset, posset donare, v. gr. eleemosynas iuxta statum largiendo; succurrendo in extrema, aut graui necessitate, si sit amens maritus; quando maritus est absens si pater vel mater miserabiliter iuxta statum victitent, si habeat bona paraphernalia, vel alia suo labore, ac industria acquisita. Filliuc. *tr. 28. num. 101. 102. 103.* Lessius *lib. secund. c. 12. lib. 14.* Sayr. *in claui, l. 9. cap. 16. numero octauo* Nauarra *de restitut. l. 3. cap. 1. numere 83. 161. & 114.* Porrò Diana *parte quinta tracta. 8. resol. 34.* Bañes *2. 2. q. 32. a. 8.*& Malder. *ibid.* docent, posse donare vxorem nesciente viro vigesimã partem lucri annualis, seu annui prouentus; nam talis dispensatio debet esse interpretatiue à bono viro volita.

677 Non possunt donare Clerici beneficiarij ad suum libitum fructus beneficij, qui supersunt post congruam sustentionem, in vsus profanos; sed tantum in pias causas, sub graui piaculo, si materia sit grauis, est tamen valida donatio, nec ad restitutionem tenetur. Regulares vero beneficiarij donantes ad causas non pias vltra peccatum, ad restitutionem tenerentur,**[97]** quia non sunt domini ob paupertatis votum. Lessius. *lib. secund cap. 18. dub 11. num. 82.* Fil. liucius *tract. 34. num. 47.* & 48. Diana *parte quinta tr. 8. resol. 31.* Azorius *tom. prim. l. 12. cap. 11. q. 135.*

678 Regularium superiores non possunt donare ad vsus profanos, vt locupletandos consanguineos, ambiendas dignitates, fouendam libidinem: & qui ab eis accepetint, ad restitutio nẽ tenentur: quia sunt tantum administratores. Moderate verò possunt donare pro ratione administrationis tum subditis Religiosis, tum etiam externis ad fouẽdã beneuolentiam, &c. In morte tamen nihil legare possunt absque expressa sũ mi Præsulis licentia. Possunt tamen & debent de supefluis Ministerij, imo de non superfluis eleemosynas facere prudentis arbitrio, Molina *de cont. d. 276.* Lessi. *l. 2. cap. 18. dub. 11. n. 83.* Filliuc. *tr. 34. num. 50.* Officialies autem interiores Monasterij, vt procurator, cellarius, ac similes possunt facere eleemosynas iuxta regulam & consuetudinem, aut iuxta superiorum voluntatem rationabiliter præsumptam. Religiosi vero subditi in Monasterio degentres non possunt donare vel ad causas pias nisi ex consensu Prælatorum expresso, vel taciro. Qui autem causa studiorum, vel negotiorum extra Monasteriũ impensas minutas, quas vsus receptus habet, nullateuus tamen ad res illicitas. Nauar. *comment. 2. de Regular. n. 9.* Mol. *vbi sup.* Syluest. *v. Religio, 6. q. 7. dicto 2.* Diana *p. 5. tr. 8. resol 32.*

679 Fur & raptor donare non possunt res furro acquisitas. Quia harum rerum dominium non habent. Similiter qui non est soluendo credito ribus Nec ille cuius bona sisco sunt addicta, post sententiam condemnatorima criminis *l. 1. 2. & 3. ff. de donat. c. Donatio, de donat.* Sanch. *de mat. 16. d. 1. n. 1.*

680 Donatio partis in filium legitimum, nondum emancipatum regulariter iure communi est inualidda, itavt pro patris arbitrio reuocari possit. Quia filius dum adest sub patris potestate pro vna persona in iure reputatur, sicut aurẽ nullus potest sibi donare, ita nec parer filios in aliquibus autem casibus donatio valet. Primò si aliquid detur in dotem, vel ad matrimonium. Secundò, si titulo remnuerationis ob accepta obsequia. Tertiò, quando pater filio remittit

vsumfructum, quem in illius bonis aduentiis habet. Quartò, quando donat bona mobilia filio ad castra eunti. Quintò, quando valet donatio inter coniuges, valet etiam parentis in filium *l. vlt. Ced. de imp.* Filliuc. *tr. 34. num. 107. & 108.* Az *p. 3. l. 11. c. 9. q. 1.* Sà *v. Donat. numero 13.*

681 Filius autem emancipatus potest donare patri, si vigiuti annos excedar. Quia est tunc sui iuris, & alienare potest: & præcipue in his casibus: Si habeat peculium castrense vel quasi. Si habeat donatum à Principe. Si habeat peculium aduentium in quo vsussructus patri non est iure prohibitus, habet liberam adminstrationem Reginal. *l. 25. numer. 157. ex. c. Constitutus, de integra. rest.* Mol. *de contr. d. 242.*

682 Donatio inter viuos, qua quis donat alicui omnia bona sua tam futura, quam præsentia, iure communi est inualida. Quia per huiusmodi donationem aufertur potestas testandi, quod leges prohibent. Si tamen hæc donatio fieret causa mortis, vel bonorum tantum pręsentium, valida esset. Quia per eam non adimt quis sibi potestatem de futuris bonis testandi. In duobus tamen casibus iure Canonico donatio inter vuos omnium bonorum præsentium, ac suturorum est valida. Primus est. quando fit Ecclesiæ, vel in aliquam piam causam. Quia ius ciuile non potest pietatis officia, & consilia Euangelica impedire. Secundus, si donatio iureiurando confirmetur. Quia iuramentum accedẽs contractui alias inualido robur addit, illumque confirmat, modo contra bono mores naturales exista. Equidem si omnium bonorum donatio præsentium, ac futurorum fieret inter fiartes, vel ex causa onerosa à parte pro coniugio contrahendo à filio, vel filia, valida esset. *l. stipulatio hoc modo, ff. de verb. obligat.* Couar. *rubr. de testam. part. secund. n. 8. & 13.* Laym *lib. 3. tr. 4. capite. 12. numero. 16.* Caramu. *l. 2. Theol. moral. 615.*

683 Donatio excedens quingentos solidos, seu 700. vel. 750. nummos aureos Hispanicos inualida est, quoad excessum, nisi fiat cum insinuatione. Nomine autem *insinuationis* intelligitur simplex menus donantis declaratio, qua ludici in scriptis faretur, se libere tantam summam alteri donare. Non vero requiritur causæ cognitio, nec Iudicis decretum, sed sufficit ipsius præsentia. *l. penult. C. de donat. sub finem.* Iuli. Clar. *§. donatio, q. 15. & 16.* Azor. *p. 3. l. 11. c. 6.* Caram. *l. 2. Theol. Mor. n. 675.* In aliquibus tamen casibus valida est huiusmodi donatio sine insinuatione. primò. si iuramento confirmetur. Secundo si fiat ad captiuorum redemptionem. Tertiò, si ad reparationem ędium, incendio, vel runia destructarum. Quarto, cum magister militum dat militi mobilia, quantumuis pretiosa. Quiniò, quando donatio est obsequiorum remuneratoria Sextò, cum quis renũciat bonis, vel inuibus speratis nondum obtentis Septimò, cum fit donatio causæ piæ, quia sæcularis Princeps non potest legem condere in salutis animarum detrimentum. Moli. *de contr. d. 279. n. 9. & 13.* Gomez *2. variar. c. 4. n. 10.* Clar. *l. 4. sen. §. donatio, q. 17.* Caramu. *Theol. mor. l. 2. n. 665.*

684 Donatio inter viuos, id est illa, quæ sit sine motis respectu, & cum sic quis donat, vt etiam se viuo velit rem absolute esse alterius, non potest rescindi, ac reuocari ad donantis arbitrium nisi in tribus casibus. Primò, quamuis sit acceptata, & res sit tradita potest reuocari obdonatarij ingratitudinem, puta, si iniurias atroces in donatorem effuderit, si impias intulerit manus, si iacturam nõleuẽ bonis eius attulerit periculũ, si inopia pressum non aliuerit, vel non implenit conditiones in donatione appositas. *l. senatus, §. 4. ff. de mortis causa don.* Azor. *p. 3. l. 11. c. 8. q. 1.* Filliuc. *tr. 34. n. 127.* Bonac. *de contr. d. 3. q. 13. pun. vltim. Caramu. l. 2. Theol. mor. n. 680.* Secundo, rescinditur ipso iure ratione susceptionis prolis legitimæ non præcognitæ. Quia pręsumitur fuisse facta donatio sub tacita conditione, nisi filij donatori nascerentur. Et quidem si extraneo donatio facta sit, tota reuocatur: si autem alicui ascendentium, v. gratia, patri, auo, vel Ecclesiæ, aut piæ causæ reuocatur

solum quoad legitimas filiorum postea susceptorum: donatarius tamen non tenetur restituere superuenientibus filiis,**[98]** antequam res donata à douatore repetatur; quamdiu enim non repetitur, præsumi potest condonari Multo minus tenetur reddere fructus perceptos ante aduentum filiorum: illorum enim est verus Dominus *lege si vnquam Cod. de reuoc. donat.* Couar. *1. variorum. c. 19.* Molina *de contr. d. 283. num. prim.* Gomez *decis. 40.* Filliuc. *tr. 34. num. 132.* Clar. *q. 22. n. 4.* Tertiò reuocari potest, quando est inofficiosa, id est, quando pater tantùm donat, vt non retineat quantum postulat legitima portio filiorum, & idcirco est contra officium pietatis paternæ in filios. Hinc si hæc donatio facta sit alicui ex filiis, reuocatur solum vsque ad aliorum legitimam, si verò extraneo animo fraudandi hæredes nullis bonis relicits filiis, reuocatur solùm quoad legitimam filiorum. Quod si Ecclesiæ, vel piæ causæ facta est, solum vsque ad portiones filiorum legitimas reuocatur Adnoto tamen huiusmodi inofficiosam donationem reuocari à liberis non posse, nisi post parentis obitum; quia tunc primum legitima filiis debetur *l. 1. C. de inofficios. donat.* Azor. *parte tertia l. 11. c. 8. q. 6.* Couar. 1. *variar. cap. 19.* Lessi. *l. 2. c. 18. n. 112.*

[685] Donatio vero causa mortis est, cum quis sic donat, vt res sit donatarij post donantis mortem: & ideo vt talis sit debet fieri ob mortis periculum, vel cogitationem. At huiusmodi donatio potest ob tres causas reuocari. Primò, si expresse vel implicitè pœniteat donatorem, pro arbitrio enim donator hæc donation vsque ad mortem, sicut testamentum, & legatum, potest reuocari. Secundò si donator dedit intuitu alicuius periculi instantis, ex quo periculo euasit, censetur tacite donatio reuocata. Tertiò, si donatarius moriatur ante donatorem, ipso iure reuocata est. Secus est de donatione inter viues, quæ morte donatarij non extinguitur si sit acceptata, sed ad hæredes transit, quamuis sit conditionata donatio, vel in diem. In dubio autem, an donatio sit causa mortis, nisi facta sit causa mortis, vel inter viuos, donatio inter viuos est iudicanda; quia non est iudicanda donatio causa mortis, nisi facta mentio mortis, quamuis tempore ægritudinis sit facta. *l. Qui mortis causa donat.* Molina *de contract. d. 287. n. 15. & d. 286. n. 10.* Azor. *p. 3. l. 11. cap. 11. qu. 4.* Clar.*§. donat. q. 4.* Caramu. *l. 2. Theol. mor. n. 682.*

CAPVT III.

De Commodato.

[686] COmmodatvm est *alicuius rei æd solum vsum grauita concessio.* Dicitur. *Alicuius rei,* ad iudicãdã cõmodat materiã, per quam distinguitur à mutuo, quia cõmomodati materia est non quæuis res, sed quæ vsu non consumitur, siue sit immobilis vt domus siue mobili vt liber: siue se mouens, vt equus; mutui autem materia est res vsu consumptibils. Dicitur, *Ad solum vsum,* in quo commodatũ differ à pignore, & deposito, quorum vsus non conceditur. Dicitur denique, *Gratutita,* quia si merces interueniat, erit locatio, aut contractus innominatus, do, vt des vel do, vt facias. *Institur. lib. tertio titul. 15. paragrapho Item is.* Layman. *lib. tertio. tractat. quart. capit. 14.* Sylui. *2. 2. q. 77.* Lessius *lib. secund. cap. 27. dub. 1. n. 4.* Syluest. *v. Comm odatum.*

[687] Commodatum ex parte contrahentium diuiditur: nam fieri potest in bonum tantum commodatarij, quod frequens est, vel in bonum tãtum commodatoris: vel in bonum vtriusque. Profecto ex commodato habet commodatarius qumque obligationes, Prima est,

vt re commodata vti non possit, nisi ad id, ad quod est commodata. Secunda, vt debeat commodatum restituere tempore præfinito. Tertia, vt eandem rem numero redder teneatur. Quarta, vt reddat rem commodatam non factam iua culpa deteriorẽ. Quinta, vt debeat rem seruare ea cura & diligentia, quia propria bona asseruari solent. Reginal. *l. 25. n. 470. & 471.* Syluest. *v. Commodatũ.* Filliuc. *tr. 34. n. 176.* Bonac. *de contract. d. 3. q. 16. pun. vni.*

[688] Quando commodatum fit in gratiam tantùm commodantis, commodatarius non nisi de dolo, aut culpa lata, quæ dolo æquiparatur tenetur si res pereat, aut deterior fiat, sin autẽ commodatum fiat in ipsiusmet commodatarij gratiam, tenetur de dolo, & omni culpa etiam leuissima. Si demum in gratiam vtriusque, vt si commodata sint vasa ad excipiendum hospitio communem amicum vtriusque nomine, tenetur commodatarius de culpa lata, & leui, non de leuissima. Hæc autem vera sunt, spectata cõtractus natura: si tamen aliter conuentum sit, standum erit pacto *l. si vt verto, §. sed interdum ff. commodati.* Nauar. *sum. c. 17. n. 184.* Becanus *de rest. q. 48. n.n. 8. 9. & 10.*

[689] Non tenetur commodatarius de casu fortuito, nisi contrarium deductum sit in pactum: vel vsus ferit re commodata aliter, quam sibi cõcessa sit: aut nisi illius mora reddendi talis casus euenerit. Tamen si res commodata eodẽ modo peritura erat, quamuis commodarius in mora non fuisset, aut vsus non esset aliter quam sibi concessa erat ipse non teneretur ad illus restitutionem, sed solum ad æstimationem, lucri cessantis, aut damni, quod domino emerserit ob talem morã. *c. vnic. de commodato.* Reginal *l. 25. n. 9.* ex Syluest. Les. *l. 2. c. 7. d. 8. n. 36. & 37.*

[690] In periculo incendij, naufragij hostilis irruptionis commodatarius potest res suas, quæ sunt pretiosiores rebus cõmodatis, depositis, conductis, oppignoratis præferre, vt eas saluare possit si vtraque nequeat. Quia damnum minus auertat. Si temẽ res aliena erat apud te in tuum solius commodum, quamuis ex decentia, & gratitudine tenearis alteri interitum rei suæ tuis ex rebus compensare: probabile tamen satis est te non tener. Quia res illa absque tua culpa deperiit, ac proinde periit domino. Angel. *v. Commodatum.* Mol. *de controus. d. 296.* Les. *l. 2. 27. n. 23.*

[691] Quando res commodata pretiosior est, tenetur commodatarius eam præferre suis rebus, vilioribus, eamque, his relictis; saluare, Quia deposito, commodato, pignori, locato ea debetur custodia, quam quisque prudens suis reb. adhiberet. At si res illa erat apud eum illius dumtaxat cõmodu causa, non potest exigere cõpensationẽ pro rebus suis secus si causa soũmodo alterius,**[99]** vel vtriusque apud illum erat. Quia tunc non tenetur cum proprio damno eam incolumen asseruare. Lay. *l. 3. tr. 4. c. 7. n. 7.* Les. *l. 2. c. 27. n. 29.*

[692] Quando vero res tua & aliterius sunt æquales, rem tuam potest pręferre, si res alterius, est apud te solùm alterius, vel in commune commodum tui solius, teneris pręferre rem alienam eamque, tua relicta, saluare: nec ille tibi compensationem debet. Azor. *to. 3. l. 7. c. 7. q. 6.* Messi. *l. 2. c. 27. n. 29.*

Quid si res duobus fuit commodata? Certè[693] ille solus damnum præstabit, cuius dolo, aut culpa deperiit. Si nenter culpa caruit, insolidum vterque obligatur; sed postquam vnus totum dedit, ab altero dimidium repetet: Si autem duo ex pacto se obligarint ad casum fortuitum rei cõmodatæ, locatæ, vel depositæ, re pereunte, singuli tantum pro parte tenentur, nisi expresse conuentum sit, *l. si vt certo, §. si duob. 2. commodati.* Mol. *to. 2. d. 297. fin*

[694] Potest commodatarius à commodante impensas maiores, seu extraordinarias, repetere, quas circa rem commodatam sine sua culpa facere debuit, v. gr. in equi curationem; modica

autem impendia, sicuti & cibariorum ad commodatarium soectãt. *l. In rebus. §. possunt, ff. commodati.* Reginal. *l. 25. n. 582.*

[695] Commodatum potest repeti ante tempus præscriptum ob par incommodum vel damnum vitandum commodatarij Quia õcmodator non censetur, talem euentum voluisse comprehendere; nam fide eo rogatus fuisset, expresse negasset. Lopez. *l. 2. de contr. c. 34.* Nauar. *sum. c. 17. n. 282.* Mol. *to. 2. d. 294.* Angel. *v. Commodatum, n. 4.*

CAPVT IV.

De Precario.

[696] PRecarivm est *quod precibus petenti vtendum conceditur tamdiu, quamdiu is, qui patitur,* id est, non reuocauerit. Consistit hic contractus in eiusd. rebus, in quibus commodatum; potest enim precario concedi res mobilis, res immobilis, & res se mouens. Iura etiam seritutis tùm Vrbanæ, tùm rusticæ dari possunt. *l. 1. ff. de precar.* Azor. *parte tertia l. 7. cap. primò* Caram. *lib. secund. Thoel. mor. n. 685.* Lessius *lib. 2. c. 27. dub. 1. n. 4.* Laym. l. *3. tr. 4. cap. 14.*

[697] Ad contractus precarij substantiam pertinet primò consensus dantis ac recipientis. Secundò traditio, in ea enim perficitur. Tertiò, vt id qui dav precario, possit reposcere rem datam quãdo voluerit, & in hoc commodatum datur ad certum tempus expressum, vel tacitum. precariũ non ita. Attamen non potest statim reuocari, nisi aliqua rationabilis causa superueniat: alioqui dolus in concedente præsumeretur; imo pactum, ne is, qui dedit, possit repetere ante certum tempus, & nullum, quia est contra substantiam, ac naturam precarij, nec contraria consuetudo quicquam potest efficere. Possessio autem ciuilis rei precario datæ apud dominium illius manet, naturalis verò est penes accipientem. Potest precarlum etiam inter absentes constitui. dummodo res tradatur. Filliuc. *tr. 34. p. 1. n. 197. & 198.* Nauar. *sum c. 17. num. 182.* Reginaldus *lib. 25. num. 480. l. & habet §. cum quis, ff. de prec. & l. Procaria, ff. de precar.*

[698] Qui precario accepit, & habet, solùm tenetur ex dolo & lata culpa, non autem ex leuissi ma. Quia licet in contractibus, qui solùm siunt causa recipientis, obligetur is, qui accipit, ex leuissima etiam culpa, ab hac tamen regula generali excipitur precarium; quoniam & si solùm sit ad accipientis vtilitatem, potest tamen ad eius, qui dedit, nutum reuocari. *l. contractus, ff. de reg. iur.* Syluest, *v. Precarium, q. 2.* Azot *p. 3. l. 7. c. 2.* Laym. *l. 3. tr. 4. c. 14. n. 15.*

[699] Quatuor modis precarium finitur. Primo, obitu eius, cui datum est. Quia est beneficium in personam eius, qui accepit, collatum. Secundo voluntate eius, qui concessit. Tertiò, finito tempore, ad quod est res precario data. Quartò quando is, qui concessit, rem precario datam alienauit: tunc enim nisi voluntate noui domini res maneat penes cum, qui ab initio precatium possidebat, id finitur, ac soluitur. Couar *l. 3. variar. c. 15. n. 1. 2. 3.* Molin. *tom. 2. d. 298.* Bonac. *de contr. d.q. 15.* Laym. *l. 3. tr. 4. c. 14. n. 5.*

[700] Cum precarium conceditur non ad tempus definitum, censetur concessum quovsque non reuocetur, ac pœniteat concedentem; vnde adhoc vt finiatur, necesse est reuocari per contrarium actum concedentis. Quando verò ad tempus certum, necessarius est idem actus contrarius, vt ante id tempus cesset. Quando autem conceditur aliquid ad beneplacitum concedentis, tunc finitur concedentis obitu, absolutè tamen loquendo, precarium non finitur morte concedentis; quia precarium datur, vt ab eo vtatur is, qui accipit, donec voluntatem

reuocauerit, qui cõcessit: sed voluntas reuocata obitu non censetur. *l. 2. §. l. ss. de precario,* Couar. *l. 3. variar. c. 15. n. 2.* Filliu. *tr. 34. n. 202. & 203.* Molina *to. 2. d. 298. n. 8.*

[701] Ex precario simpliciter absol utè concesso nulla ciuilis actio oritur, qua repetatur, sed tantum reposcitur interdicto de precario, ex dato antem precario expressa conditione, vt redderetur, quando repeteret is, qui dedit, oritu ractio quæ dicitur *Præscriptis verbis,* quę ciuilis est, sed innominata. Quod si datum sit ex stipulatione, tunc repetitur actione ciuili, quæ dioitur. Ex stipulatu. *l. Inter dum, ff. de precar. l. & habet. §. tum qui ff. de prec.* Azor. *p. 3. l. 7. c. 3. q. 2.*

CAPVT V.

De Testamento.

[702] TEstamentvm est *voluntatis nostre iusta sententia de eo quod post mortem fieri volumus, cum directa hæredis institutione* Differt à Codicillo in duobus. Primo, quòd Codicillus non fit ad constitutionem heredis, sed ad mutuandum aliquid, vt ad legata, fideivè commissum faciendum. Secundò, quod ad illud sufficiant quinque testes, etiamsi rogati non sint, & possunt etiam esse mulieres, ad testamentum autem**[100]** requiruntur septem rogati mares, & puberes, *lib. 1. ff. de testam.* Mol. *tom. 1. d. 124.* Syluest. *v. Testamentum, 1. n. 11.* Fill. *tr. 34. 0. 14.* Reginal. *l. 25. n. 621.*

[703] Testamentum est duplex vnum in scriptis seu *clausum,* eo quod testator latère velit; quod in eo continetur. Alterum dicitur *Nuncupatiuum,* eo quod testator sine scriptura coram restibus declaret; quid post obitum fieri velit, & ob id assolet testamentum *Apetum* vocitari. Ad testamentum in scriptis seu clausum quinque requiruntur. Primum, vt conficiatur scriptura, & claudatur, in quo contineatur testatoris volũtas. Secundum, vt septem testes adhibeantur mares libere, & puberes ad id rogati. Tertium, vt corã illis vno eodemque tempore dicat testator, illud esse suum testamentum, idque propria manu subscribat: si possit, sin minus adhibeat octauũ testem, qui loco eius illud subscribat. Quartum, vt eodem tempore illud subscribant septem illi testes suoq; vel alieno annulo firment. Quintum, vt hæredis nomen subscribatur, *l. hac cons ltissima, C. de testa.* Couar. *de test. c. cum esset,* Sà v. *Testament. n. 6.* Vasq. *de test am. c. 1. §. 4. n. 14.& 15.* Mol. *to. 1. d. 125.& 126. de contr. d. 3. q. 17. p. 1.*

[704] Ad testamentum nuncupatiuum seu apertũ duo requiruntur. Primum, septum testes modo dicto. Secundum, debeut hi audire testatoris voluntatem vel scriptam, vel voce prolatam, subscriptio autem, & sigillum non sunt necessaria. Præterea, vt sit validum; debet absolui, nec sufficit, quod cæptum sit. *l Hac consultissima, C. de test. § per nuncupat.*

[705] Ad testamentum militare intentorijs factum requiruntur, ac sufficiunt duo testes rogat, & hoc testamentum sustinetur per amnum post iustam missionem, seu recessum ab exercitu, lapso verò anno non sustinetur. Quod si miles à castris aufugiat, hoc priuilegio non gaudet, in pœnã enim fugæ priuilegijs militarib. priuatur, Ad testamentum verò in hostum conflictu factum, nulla iuris solemnitas requiritur sed satis est. vt miles suam scripserit voluntatem in clypeo, vagina, vel re alia proprio sãguine, & eius manus duobus testibus etiam non rogatis probetur, *l. Miles, C. de rest. milit. l. Desertorem, ff. de re mil §. 8.*

[706] Vt testamentum ad pias causas sit validum etiamin foro externo. non requiruntur solẽnitates iuris ciuilis, sed sufficiunt eæ, quæ sunt iuris gentium, nempe vt duo testes adsint

In foro autem, conscientiæ non sunt necessarij, sufficit enim, vt sit potestas in disponente, capacitas in eo; in cuius fauorem disponitur, & in dispositione libertas, C *Relatum 1. de test.* Coua. *de test. 6. 11. n. 9.* Clar.*§. testam. q. 6. n. 1.* Fill. *tr. 34. n. 153.* & 154. Porro relicta ad pias causas dicitur, si quid Ecclesiæ, vel monasterio relinquatur, hospitali. confraternitatibus, pauperibus, viduis, pro anima, pro captiuorum redemptione, pro alimentis, pro dote virginis, pro publica vtilitate, refectione pontium, viarum, &c. Denique ad piam causam relictum esse dixerim, quod meretrici datur, vt ad frugem redeat meliorem. Lege Dianam *part. 7. tr. 6. resolut. 29. & 30.*

[707] Testamentum ad causam non piam sine solemnitatibus iuris in foro conscientiæ est validum, in externo minime. validum quidem est in foro interno, quia ex testamento minus solemni oritur obligatio naturalis, vnde licité retinetur, quod ex tali possidetur testamento, sine titulo hæreditatis siue legati; & hæres ab inrestato tenetur in foro animæ restituere hæreditatem, vel legatum ei, qui sic est institutus, & sciat voluntatem defuncti fuisse, vt hæres, vel legatarius haberet, quod si dubius sit, debet componere c§ illo pro debit ratione. Imo hæres ab intestato posset cogi foro externo restituere hæreditatem instituto in minus solemni testamento, si fateatur voluntatem testatoris fuisse, vt alteri traderetur, vel nolletiurare, oblato ei iuramento, in hoc tamen calu esset detrahenda *Trebellianica* idest, quarta pars hæreditatis Clar.*§. testam. q. 90. n. 1.* Mol. *to. 1. d. 81.* Les. *l. 2. c. 19. dub. 3.* Fill. *tr. 34. c. 7. q. 4.* Sylu. *v. Hæreditas 3. q. 7.*

[708] Quilibet(nisi prohibeatur)testari potest, modo sufficientem rationis vsum habeat, & liberã bonorum administrationem: Testari non possont, qui iuris dispositione prohibentur, nempe qui vsu rationis carent, & furiosus, qui lucida non habeat interualla, l. *Furiosũ, C. Qui testam fucere non possunt.* Surdus simul, & mutus à natiuitate testari non potest ad causas profans, nisi Principis priuilegio factus sit habilis ad testandum, *l. Discreti C. ti eodem.* Qui non potest articulate loqui, itavt hæredem exprimere queat, *l. lubemus C. de testam.* Impubes, idest, masculus ante annũ decimum quartum expletum, & fœmina ante expletum annum duodecimum, *leg. vltim. Cod. de testament. milit.* Filusfamilias, si tamen pubes sit, potest testari de bonis castrensibus, vel quasi: idem dicendum de filia, hæc enim quamdiu sub patris potestate existit, non potest de dote aduentita testari. Clar. *libro tertio. § testam. quæstione 18.* prodigus, cui prohibita est bonorum administratio, quamuis testamentum ipsius conditum, antequam prodigus fieret, validum fit, *Instistut. Quibus non est permis. facere testament. § prodigus.* Qui commiserunt aliquod crimen, cui iure annexa est pœna, qua ipso facto sunt intestabiles; vt qui Cardinalẽ hostiliter percussére, vsurarij notorij, hæretici post sententiam criminis declaratoriam *c. Felicis, de pœnis. in 6.* Mol. *to. 1. d. 138.* Les. *l. 2. c. 19. dub. 4.* Fil. *tr. 34. n. 157.* Sà *v. Testamentum, num. 1.* Damnati ad mortem naturalem, vel ciuilem, vt eiecti in exilium perpetuum. Damnati ob libellum famosum. Damnari ad perpetuum carcerem, lestari non possunt nisi causas pias. Religicsi nisi ex summi pręsulis concessione. *Authent. figressi. C. de sacres. Ecclesiis.* Possunt tamen cum luperioris licentia aliquid donare tempore mortis etiam per Schedulam scriptam, quia tota dispositio manet in libera voluntate superioris, nec est testamentum vel codicillus, quare id licitum est eriam Fratribus Minoribus, quia si res modica sit vt Prælatus licentiam possit dare donandi inter viuos, cur non etiam causa mortis? Manu *to. 3. qq. Reg. q. 69. a. 2. &3.* Diana *p. 5. tr. 3. res. 128.*

[709] Omnes lege non prohibiti institui possunt hæredes, & legatarij, vnde infantes, amente, ssurdi prodigi, & Religiosi(in communi tamen) esse possũt hæredes. Iure autem prohibentur, ne hæredes, vel legatari institui valeàt hęretici, & apostatę credẽtes, hęreticotum receptatore,

defẽsores fautores, si intra annum non pœnituerint, vnde Catholici possunt tales hæredes excludere, illi autẽ**[101]** non tenentur restituere, quæ tali successione acquisière ante sententiam Iudicis. *C. Excommunicamus 1. §. credentes, de hæret.* Præterea illi, qui sunt intestaibiles actiuè propter delictum, sunt etiam intestabiles passiue, hoc est, non possunt hæredes, vel legatarij institui. *Clement. Exiui de verb signif. §. 1.* Porro Fratres Minores de obseruantia, & Capucini non possunt hæredes institui, ita vt ipsum acquirant ius ad bona immobilia defuncti, & ad eius onera vti hæredes teneatur: potest tamen in eorum fauorem hæreditas relinqui, seu legatum, vt vẽdatur per alios, & Fratribus pretium tradatur, per hoc enim Fratres nullum ius acquirunt, nec violant suam specialẽ paupertatis voti rationem, Manu. *p. 1. qq. c. 132.* Possunt constitui hæredes non solum priuati, sed etiam cõmunitates vt Ecclesia, Ciuitas, Oppidum, Collegiũ, &c. Excipe ciuitatem hostium, & Iudæorũ cõmuniratẽ, & collegia illicita, quæ scilicet publica authoritate creata non sunt, priuatæ tamen persorę de collegio illicito possunt institui. *l. 1. C. de sacros Eccles. l. omnibus, ff. ad Trebellianum. l. collegi. C. de hæred. l. Cum Senarius, ff. de reb. dub.*

[710] Filij naturales, qui scilicet nati sunt è parẽtibus inter quos conceprionis tempore, vel natiuiatis poterat nesse matrimonium, possunt constitui hęredes vniuersales à parentibus, si legitimam prolẽ non habeant, si pater habeat ascendentes, debetur illis portio legitimæ iure Cæsareo, *Auth. de hæredib. ab intestato,* licet hæc lex plerisque in locis in vsu non sit. Si habeant nepotes natos ex naturalibus vel spuriis, possunt etiam eos hæredes iustituere. Ab intestato autem naturalis non succedit nisi in sexta parte bonorũ: in duodecima autem potest succedere, si pares habeat legitimos & testetur. *l. si quæ illustris. C. ad S.C. Orficianũ.* Deniq; matri carenti prole legitima etiam intestatæ natualis succedit ex asse, hoc est in tota hęreditate: si verò habeat prolẽ legitimam, cum illis succedit ex ęquo. Mol. *to. 1. d. 166.* Reginal. *l. 25. n. 626. Sà, v. Hareditas, n. 1. & 7.* Bonac. *de contr. d. 3. q. 17. pun. 3. n. 12.* Couar. *p. 2. c. 8. n. 15. §. 4. de matrim.*

[711] Spurij verò, idest, qui nati sunt è parentibus inter quos tempore conceptionis, vel partus erat impedimentum dirimẽs non possunt aliquid à patre accipere siue ex testamẽto, siue ab intestato, siue ex contractu inter viuos. Quia per leges facti sunt incapaces, Quod intelligendum est de spuriis patris: nam si vxor habeat spurium, is est marito instat extrane, & sicut extraneo potest illi relinquere. *l. licet. C. de natural. liber.* Couar. *de matr. c. 8. §. 5. n. 5.* Filliuc. *tr. 34. n. 163.* similiter spurius non potest succedere matri etiamsi nulla proles alia supersit. Scio tamen, Doctores probabiliter edocere, posse spurium retinere ea, quæ mater ipsi reliquit, donec per Iudicem priuetur modo notabiliter legitimis filiis non noceat. Spuriis tamen debentur alimenta, id est, ea quæ pertinent ad victumm vestitum, medicinas, habitationem, &c. iuxta personæ qualitatem, si aliunde non valeant sibi prouidere. Vnde pater quamuis Sacerdos sit, potest filiæ spuriæ tradere dotem, quia dos in locum alimenti succedit, Mol, *to. 1. d. 167.* Sà, *v. Hæreditas, n. 7. & 16. & v. Testamẽtum, num. 29.* Filliuc. *tr. 34. n. 165.*

[712] Porrò filia exhæredari non potest, eo quod contraxerit matrimonium inuito patre, vel cum indigno. Quia hoc videtur libertati matrimonij repugnare. Si vero turpem vitam agat, ex hęredari potest. Sanchez *de matrim. l. 4. dub. 24.* Molina *to. 1. d. 176.* Couar. *c. Reynutius, de testn. 21.* Reginal. *l. 20. n. 37.*

[713] Ex iusta causa, & secluso scandalo, potest pater saltem in foro conscientiæ, vni filio plus relinquere, quàm alij, modo reliqui filij legitima portione non priuentur. Quia huiusmodi bona sunt ipsius testatoris propria, & testator labet iustam causam, ob quam plus vni, quam

alteri relinquit Nauar. *sum. c. 17. ni. 159.* Syluest. *v. legitima, num. 8.* Sà *v. Testamentum, num. 27.* Diana. *de contr. p. 1. resol. 83.*

714 Denique vltimarum voluntatum executores possunt constitui omnes, qui iure non prohibentur. Vndè Episcopi, vel Clerici, seu Sacerdotes sæculares possunt constitui, licet hoc munus eis olim fuisset interdicum *c. Te quidem 11. q. 17. c. Episcopus, di. 88.* Quia hoc tempore id eis permissum videtur, vt patet ex *l. Hæreditas 53. ff. de petit. hæredit.* & Tridentinum. *ses. 22. c. 8.* Item fœmina constitui potest testamenti executrix. *l. A filio, ff. de aliment. legat.* Nullus autem Religiosus clau stralis potest esse executor testamenti seu ad pias, seu ad profanes causas, nisi cum Prelati facultate, qui est immediatus Monasterij superior, nisi aliud ferat consuetudo, vel Religionis constitutiones *cap. secundo de testam. in sexto Clement. vnic. eodem tutulo.* Ipsi verò ordinum superiores executores testamentorum esse non prohibentur nisi præcepto superioris, aut constitutionibus, vel ordinis consuetudine aliud caueatur. Quia facultatibus, quas Prælatus Monasterij subditis concedere potest, ipsemet vti non prohibetur, nisi à superiori ipsi interdictum, vel aliud ordinis statuto sit decretum. At si Regularis extra claustra licite perpetuo degat, vt si alicui inseruiat beneficio, absque superioris licentia potest esse testamenti executor. Quia factus est quasi sui iuris, vnde in eo cessat prohibitionis ratio. Gloss. *ad. c. 2. de testam. v. Religiosus* Rodriguez *to. 3. qq. Regul. quæst. 70. a. 1.* Sanch. *l. 6. Moral. c. 11. n. 5.* Diana *p. 8. tr. 5. resol. 4. 7. 11.* Certè si Religiosi claustrales testamenti executores fuerint, rationem reddere debent locorum Ordinariis, à quibus etiam puniri poterunt, si in executionis officio deliquisse reperiantur; quamuis alioqui à iurisdictione illorum sint exempti, vt in Clement. citata præscribitur. Lezana. *to. 4. sum. v. Testamentum.* Diana *vbi supr. resol. 36.*

CAPVT VI.

De Codicillo.

715 COdicillvsdicitur quasi *paruus codex,* siue scriptura vltimam aliquam voluntatem continens absque hæredis directa institutione, & est quasi imperfectum testamentum ob duplicem causam. rima, quia testamenti solemnitates non requirit, quinque enim testes, etiam non rogati, & fœminę in Codicillo sufficiunt. Secunda, quia Codicillo hæreditas neque dari, neque adimi potest seruiũt præcipue Codicilli ad fideicõmissa, legata**[102]** uelinquenda, ad testamentum declarandum, immutandum; addendum *l. vltim. tit. de codicil.* Lessius *libro secundo capite 19. numero secund.* Bonac. *de contr. d. 3. quæstione 17. numero secund. leg. Hæreditatem, Cod. de codicill.*

716 Codicillos plures quis facere potest, modò inter se contrarij non sint, alioqui prior à posteriore reuocatus censebitur. Testamenta autem duo simul consistere non possunt, sed semper posterius, quod iure factum est, prior derogat; quamuis nemo ex illo hæres extiterit. *Instit. §. codicillos, de codicill.* Bonac. *de contract. disputat. 3. quæstion. 17. numero 7.*

717 Codicillus fieri potest tam ab eo, qui intestatus, quam qui testatus decedit, & hoc non solum post factum testamentum, sed etiam ante id: & cum ipso, ita ex testamento vires codicilli pendent, tanquam accessorij ex principali. Si vero nullum testamentum factum sit, quasi loco testamenti est codicillus obligans hæredem ab intestato venientem, etiam post

humum, *§. Non tantum, instit. de codic. leg. conficiuntur, ff. de iure codicil.* Bonac. *de contr. d 3. quæstion. 17. numero quimo.*

[718] Quando testator intendit condere testamentum, sed tamen non adhibet ad id solemnitatem necessariam, censebitur tunc esse codicillus rite effectus testamenti vices exerens, si expresse adiungat clausulam codicillarem, verb. gr. si dispositio meà non valet vi testamenti, volo, vt valeat vi codicilli. Idem dixerim, quamuis solum tacite, ac virtulaiter hoc exprimat, verb. gr. si hæc dispositio mea non valet vt testamentum, valeat eo modo, quo valere potest, *leg. prim. ff. de iure codi. l. vltim. §. illud quoque C. eodem,* Lessius *libro secund. capite. 9. numero 3. Sà verb. Testamentum, numero decimo* Syluest. *verb. Testamentum, 1. numero 11.* Vasquez *de tesiament. capit. prim. §. septim. dub. secund.* Quando verò clausula codicillaris testamento minus solemniter condito neque adiecta est, neque ob coniecturas pro adiecta haberi potest, dispositio nec vt testamentum, nec vt codicillus consistit, etiamsi omnia ad codicillum aliqui requisita adsint, *l. 1. ff. de iure codic. l. vlt. C. eod. tit.*

[719] Effectus verò clausulæ codicillaris seu expresse, seu tacitè intellectæ sunt tres. Primus, ex testamento minus solemni, & si hæredis institutio irrita sit omninò, hæres tamen ab intestato soluere cogitur legata. Secundus, si testator carens hæredibus necessarijs, in testamento minus solemni extraneum instituat, virtute eiusdem clausulæ institutio directa vertitur in fideicommissarim. Tertius, si testator hærede necessario scienter præterito, vel iniustè exhæredato, in testamento minus solemni instituat extraneum, virtute illius clausulæ censetur hæres necessarius grauatus, vt detracta portione legitima, reliquam hæreditatem instituto restituat, *leg. si iure non subsistit. Cod. de testment. numis, leg. Ex ea scriptura, §. ex his verbis, ff. qui testam. facere possunt,* Molin. *tomo primo disputacapit. 8.*

[720] Ad testamenti similitudinem dupliciter possunt fieri codicilli. Primo, in scripus, adhibitus quinque testibus, qui se subscribant. Secundo, sine scripto per nuncupationem declarata vltima voluntate coram quinque testibus, tametsi ea postea in scripturam redigatud. Sylu. *v. Testamentum, 1. q. 2. l. fin. C. de codic.*

[721] Demum inter hæredis institutionem, & legatum hoc interest, quod testator hæredem proprio ore saltem ad interrogationem alterius proferre debet, at verò legatum nutu relinqui potest, si moriturus morbo impeditur, atticulatè loqui non valeat, *leg. Jubemus, Codic. de testament, leg. Nutu, ff. de legatis, libro 32.*

CAPVT VII.

De Mutuo.

[722] MVtvvm est contractus, *quo quis alteri rem suam tradit numero, pondere, vel mensura constantem, vt si atim fiat accipentis, cum obligatione, vt similis specie, ac bonitate restituatur.* Differt à commodato, & permutatione, quia in commodato eadem res reddenda est, permutatione verò reddenda est res alterius speciei, sed in mutuo recipitur res similis in specie, & bonitate. Vnde pater, mutuum celebrari tantùm de ijs rebus quæ recipiunt functionem idest, quorum vna dari, ac substitui potest loco alterius, vinum pro vino, pecunia pro pecunia, itavt vna sufficenter vice alterius fungatur, *libro secundo ff. si certum petatur,* Fill. *tractat. 34. capite decim. quæstion. prim.* Lessius *libro secundo capit. 20. dub. prim. numero tertio, quarto*

& quinto: Reginal. *l. 25. numero 165.* Caspens. *tractat. 10. d. 3. sectio prim.* Aragon *2. 2. quæstio. 78. articulo 1.*

723 Mutuum multipliciter diuido tùm ex parte rei quæ traditur in rem consistentem in numero, vel pondere, vel mensura, tùm ex parte modi, & sic diuido in *expressum,* seu formale, & in *tacitum,* seu implicitum, ac virtuale. Expressum contingit, quando q̃uis mutuat alteri, tradendo rem ipso facto mutuatario, tacitum vocitatur illud, quod virtute in alijs contractibus includitur, & ob id mutuum palliatum nuncupatur, vt quando quis vendit alteri domum maiori precio concessa dilatione ad soluendum censetur enim virtualiter mutuare pretium emptori vsque ad terminum illi concessum, & ad soluendum præfixum, Molina *de contract. d. 303.* Bonac. *de contr. d. 3. q. 3. punct. 1. nu. 4.* Fil. *tr. 34. cap. 10. quæst. 5.*

724 Naturæ iure ex mutuo obligantur omnes, qui possunt contrahere, nisi iuris positiui priuilegio eis sit concessum, vt in certis casibus non obligentur, vel certè obligationem possint elidere exceptione, *libro primo ff. de senat. cons. Macedoni.* Tale autem priuilegium concessum est filiofamilias, Ecclesiæ, Ci-**[103]**uitatibus, ac minoribus. Vnde si filiusfamilias absque patris consensu mutuam pecuniam acceperit, non tenetur in effectu ad restitutionem; ne post mortem quidem patris, qúia potest opponere mutuatori exceptionem Senatusconsulti Macedoniani, quo concessum est ei, vt soluere non teneatur, Filliuc. *tr. 34. capite 10. quæstione sexta, & septima.* Hæc autem exceptio competit etiam filiæfamilias, & parentibus tam filij, quam filiæ, & hæredibus, & fideiussoribus eorum, *l. 7. & 9. ff. de S. C. Macedon.* Ius autem hoc decreuit, ad præcauenda incommoda, quæ occasione mutui à filijs, vel filiabusfamilias accepti suboriebantur, filij enim ad persoluendam pecuniam mutuo acceptam occasionem mortem parentibus inferendi accipiebant. Porro quamuis verbis huius priuilegij solum videatur tolli ciuilis obligatio, tamen etiam tollitur obligatio naturalis (probabiliter satis) itavt in conscientiæ soro non teneatur vnquam huiusmodi mutuum filius vel filiafamilias restituere, si lubeat hoc vti priuilegio, Molina *de contract. d. 301.* Lessius *l. 2. cap. 20. numer. 8.* Sanch. *de matr. l. 6. d. 39. num. 3.*

725 Scio tamen, multos esse casus, in quibus filius vel filiafamilias ad restitutionem accepti mutui teneatur. Primus est, si habet bona castrensia, vel quasi. Secundus, quando accepit mutuum iussu, vel consensu patris. Tertius, si pecunia in patris cessit vtilitatem. Quartus, quando accepti mutuo pecuniam, ad ea quæ insumenda erat pecunia à patre, vt si filius absens studiorum causa mutuum necessarium, vt victitet, & vt libros necessarios emat, accipiat. Quintus, si publice filius sui iuris esse putabatur. Sextus, si filius iurauit se soluturum. In hoc tamen casu potest filius, qui iurauit, à Prælato iuramenti relaxationem obtinere, quia in fraudem legis oppositum est, & aliàs lex facilè inutilis redderetur. Imo si filius post acceptam mutuo pecuniam, patre viuente priuilegio Macedoniano renunciaret, adhuc non teneretur soluere. Quia hoc priuilegium videtur principaliter concessum in fauorem parentum nullus autem cedere potest priuilegio in alterius fauorem concesso, Gomez *tomo secundo capite sexto numero secundo* Bonac. *de contr. d. 3. q. 3. puncto primo numero 7. & 8.* Lessius *l. 2. c. 20. n. 9. & 11.*

726 Quando aliquid mutuo traditum est Ecclesiæ, vel locopio, vel oppido, Ecclesia, locus pius, vel oppidum non tenetur ad restitutionem, nisi mutuans probet pecuniam mutuatam conuersam fuisse in Ecclesiæ, loci pij, vel oppidi vtilitatem, *l. ciuitas, ff. si certum, Authent. Hoc ius porrectum, de Sacros. Eccles. libro primo C. de solutionibus,* Molina *de contract. d. 300.* Rebel. *libro sexto quastione primo sect. 3.* Lessius *libro secund. capite 20. numero 15. 16. & 17.* Fill. *tractat. 34. capite 10. quæst. 10.* Gomez *to. 2. c. 14. numero 2.*

[727] Si nomine pupilli tutor, vel minoris nomine curator mutuum acceperit, non tenetur pupillus aut minor postea etiam maior factus soluere, nisi creditor probarit, id in eius vtilitatem esse conuersum. Datur tamen actio aduersus illum, qui mutuum accepit alterius nomine, potest enim cogi ad seruandum indemnem eum, qui pecuniam tradidit. Imo si minor mutuum acceperit, & inde se læsum deprehenderit, quia pecuniam inutiliter consumpsit, potest petere restitutionem in integrum, vt non teneatur, nisi quatenus inde factus est locupletior, Molina *de contr. d. 300.* Rebel. *l. 8. quæstione prim. sect. 3.* Lessius *l. 2. capit. 20. numero 15. 16. & 17.* Filliucius *tractat. 34. capite 10. quæsitione 10.* Gomez *tomo secundo capite 14. numero secundo.*

CAPVT VIII.

De Vsura.

[728] VSvra est *lucrum immediatè ex mutuo proueniens. Lucrum* vocatur acquisitio rei suprà sortem pecunia æstimabriis, & alias indebitæ, vnde si mutuem tibi mille, vt reddas depositum, non erit vsura. Dicitur, *Immediatè,* quia debet hoc lucrum ex vi pacti mutuationis prouenire, si enim immediatè proueniat ex amicitia, vel gratitudine, vel ex spe alliciendi mutuantem ad continuandum mutuum, vsura non erit. Additur, *ex mutuo proueniens,* nam si vendas rem tuam vltra iustum pretium, lucraris quidem, sed hoc lucrum non est vsura, quia prouenit non ex vi mutui, sed ex iniqua venditione, Molina *de contr tractat. secund. 303.* Valent. *2. 2. d. 5. q. 5. pun. 21.* Lessius *libro secund. cap. 20. dub. 3.* Layman. *libro tertio tractat. 4. cap. 16. numero 1. & 2.*

[729] Ad vsuræ rationem quinque requiro. Primum, vt adsit mutuum, cuius communissima materia est res vsu consumptibilis. Secundum, lucrum vltra sortem seu summam capitalem, ita scilicet, vt mutuans vltra summam, quam mutuauit, accipiat aliquid, quod antea suum non erat. Tertium, vt lucrum illud sit res pretio æstimabilis, vnde non foret vsurarius, qui ex mutuo speraret, vel intenderet amicitiam, vel quid simile, quod non assolet pretio æstimari. Quartum, vt hoc lucrum ex vi mutui proueniat, hoc est, ratione mutuationis. Quintum, vt lucrum intendatur principaliter ex mutuo, iuxta nonnullorum sententiam, de quo *sect. 2.* Syluest. *v. Mutuum.* Nauarr. *sum. capite 17. numero 206.* Sotus *libro sexto de iustit. quæstio. 1. articulo primo Institut. libro tertio titul. 15.* Caiet. *v. Vsura* Mol. *tract. 2. d. 303.* Sylu. *2. 2. q. 78. a. 1.*

[730] Vsura alia est *formalis, & aperta,* quæ scilicet committitur in mutuo formali, cum quis de lucro expressè vel tacitè paciscitur. Alia *virtualis, & palliata,* quæ quidem latet in alio contractu, vt cum venditur merces credito malori pretio, prima facie videtur esse contractus emptionis, & venditionis, & solum esse excessus pretij, virtualiter tamen est mutuum cum vsura, idem enim est, ac si statim numerata pecunia fuisset merces vendita iusto pretio, & deinde propter mutuum eiusdem pecuniæ vsque ad tempus dilatæ solutionis ille iusti pretij excessus acciperetur. Præterea alia vsura est *realis, & externa,* alia *mentalis, & interna.*

[104] Realis contingit, quando interuenit pactum saltem implicitum reddendi aliquid suprà sortẽ. Mentalis est, quando nullum adest pactum, sed mutuans dat eo animo, & intentione, vt ex mutuo lucrum acquirat. Tolet. *l. quinto cap. 29.* Sylui. *2. 2. q. 78. a. 1. & 2.* Nauar. *sum. c. 17. num. 206.* Filliuc. *tr. 34. c. 2. q. 1. & 2.*

[731] Profectò vsura non solùm iure positiuo diuino, vel humano; sed etiam naturali illicita est: imo hæreseos erit reus, qui dixerit vsuram non esse peccatum, vt definitur in Concilio Viennensi, ex pluribus Sacræ Paginæ locis colligitur. Quod si alicubi vsurarij permittantur, permittuntur & meretricia. Nau. *sum c. 17. n. 207.* Valẽt. *to. 3. d. 5. q. 21. pũ. 1.* Azor. *p. 3. l. 5. c. 2.* Mol. *d. 304.* Filliuc. *tr. 34. c. 1. q. 5.* Caspens. *tr. 19. d. 3. sect. 1.*

[732] Vt vero animus vsuarius possit agnosci, quatuor regulas indico. Primam, si mutuator sperauit, vel accepit lucrum ex liberalitate, & gratitudine tãtũmodo mutuatarij, sibíq; persuadet, eo animo mutuatarium dedisse, vsurarius non est. Secundam, si mutuator intendit, vel accipit tanquam pretium ex mutuo, vsuræ est reus. Tertiam. si mutuator dubitat de animo mutuatrij, an scilicet dederit ex liberalitate, an ex obligatione, tanquam pretium, vsuram committit; quia vel voluit exercere iniustitiam, vel se illius exercendæ periculo exposuit. Quartam, quando non constat de dantis animo documentum desume ex ipsius tradentis qualitate, nam si tradens sponte sua absque præuio pacto hilari animo exhibeat, cum alioquin sit gratus, & liberalis: præsumendus est liberaliter tradere Lessi. *l. 2. c. 20. dub. 6.* Couar. *ad reg. Peccatum, p. 2. n. 4.* Caiet. *opus. to. 2. opusc. 8. q. 3.* Bonac. *de contr. d. 3. q. 3. pun. 2. 2. n. 11.* Filliuc. *tr. 34. n. 27.*

[733] Ex præmissis autem facile iam edisces, quodnam mutuum sit vsurarium, quodnam liberum sit ab vsura, Certe vsuararium est pactum de obtiendo a mutuatario (vel eius opera) officio aliquo. Molina *tr. 2. d. 310.* Cardin. Lugo *de iust. d. 25. sect. 3.* Et pactum, vt à mutuatario Ecclesiasticum beneficium conferatur. Quia cogitur is nouum onus ab mutuum subire. Trullenc. *Decal. l. 7. c. 19. dub. 7.* Et mutuare frumentum vetus cum obligatione, vt restituatur nonum (præsertim certo tempore) si mutuans sciat nouum fore melius ac maioris pretij. *Trull. decal. dub. 15. n. 11.* Et si des mutuum, vt postea mutuatarius ex debito cuili tibi obligetur rursus mutuari, aut vendere, vel apud te in tua officina emere merces, aut operas suas locare. Quia talis obligatio est pretio ęstimabilis, cum priuet mutuatarium potestate alibi emendi, ac operas locandi. Lessi. *l. secund. c. 20. dub. 8.* Lugo *de iust. d. 25. num. 46.* Laym. *l. 3. tr. 4. c. 16. num. 3.* Et mutuare Principi, vel Reipublicæ, eo pacto, vt interim, dum soluitur, sis liber à tributo, velioneribus iustis soluendis. Lugo *num. 64.* Et mutuare ea lege, vt mutuatarius eam pecuniam exigat à mutuantis debitore, à quo non facile extorsit Quia specialis illa molestia in exquirenda pecunia pretio est æstimabilis. Attamen si sponte onus illud suscipiat eo, quod facile possit obtinere, non erit vsura. Lugo *ibidem.* Et si frumentum, quod alibi habes, des mutuum, obligando, vt tibi reddatur hîc, vel alibi (cum maioribus sumptibus vel laboribus) vbi plus valet. Lugo *vbi sup.* Et si obliges mutuatarium, vt partem mutui accipiat in mercibus, quibus non indiget. Lugo *citatus.*

[734] Iam verò vsura non est, si mutuans nihil intendat vt pretium, sed tantum speret aliquid ex gratitudine, & ea intentione aliqud illi donetur, licet illud vt finem principalem intendat. Molina *tom. secund. d. 305. num. 6.* Lugo *de iust. d. 25.* Attamen si intelligeret, sibi aliqud donatum non gratis, vt putabat, sed vt debitum ratione mutui, teneretur restituere, quantum inde ditior euasisset. Sà *v. vsura* Lugo *d. 25. sect. 3.* Nec dare mutuum, alterius amicitiæ captandæ causa, atque vlterius inde sperare officium. Quia amicitia pretio non æstimatur. Lugo *ibidem.* Nec cum quis non potens sua recuperare, mutuat, vt sua sibi reddantur, vel ne sibi iniustè noceatur. Quia hæc iure iam ante debentur, vnde non facit lucrum, nec obligationem nouam imponit. Bonac. *de contr. d. 3. q. 3. pun. 3. n. 15.* ex Azor. & Reginal. Nec exigere aliquid ratione periculi recuperationis, difficultatum, vel expensarum, quæ erunt, vel metuuntur in recuperanda sorte. Quia pretio æstimari potest, quod quis sese in tale

periculum, & difficultatem immittat. Coninch. *Decal. l. 7. d. 3. q. 3. pun. 5.* Necesse tamen esse, vt periculum illud deducatur in pactum expresse vel tacite docet Laym. *l. 3. tr. 4. c. 16. n. 9.* ex Medin. Valent. Molina, Lessio. Nec si timens difficultatem, aut fraudem mutuatarij in reddendo constituto tempore, paciscaris, vt si tunc non soluat, aliquid det vltia capitali loco pœnæ: quæ pœna licite exigetur, dummodo non fiat alia intentione, quam vt mutuatarius sic quasi constringatur, ne sua culpa fallat. Vnde si mutuatarius absque sua culpa soluere non valeat, non licebit pœnam exigere. Toletus *l. 5. c. 32.* addens, manifestum esse argumentum prauæ intentionis, si expetas, non solui tibi præfixo tempore, vt pœnam recipias: ac simpliciter vsuram fore, si certo sciens alterum non valiturum soluere, adhuc eum tali oneres pœna. Bonac. *de controuers. d. 3. q. 3. pun. 7.* Molina *tomo secund. disput. 317.* Lessi. *l. 2. c. 20. dubio 15.*

[735] Nec pacisci, & accipere aliquid ratione damni emergentis, (si quidem mutuum verè illius causa sit) vel lucri cessantis, vel cessaturi: dũmodo de hoc mutuatarius moneatur. Vt si volebas domum reficere, aut poteras nunc commodo tempore emere triticum: priuando autem te tua pecunia, iu dando mutuo, domus corruit, & postea cariùs triticum emes. Porrò in hoc titulo lucri cessantis supponendum imprimis, quod verè volueris cum ea pecunia negotiari, & aliã non habeas. Deindè quòd malis negotiando, aliterve lucrari, quam sic mutuando, ita vt mutues tantùm in mutuatarij gratiam. Denique vt minus exigas, quam lucrari poteras, & deductis expensis. Quia lucrum cessans non est actu, sed in potentia, & variis adhuc euentibus obnoxium. Vnde ad arbitrium prudentis viri pro maiori eius certitudine, id poteris æstimare, & sic cum mutuatario de eo pacisci. Molina *tomo secundo disp. 314. Salas de vsur dubitat. 18.* Lugo *de iustit. disp. 25. sectio. sexta* Bonacin. *de controuers. disp. 3. q. 3. pun. quart.* Quare qui non habuit animum negotiandi, vel si non erant, nec breui sperabantur merces, vel non erat moraliter certus de lucro: nihil potest**[105]** vltra sortem accipere. Quia huiusmodi mutuatio verè non fuit causa lucri cessantis. Eadem ex causa vsura est, simercatores credito vendẽtes aliquid vltra ptetium rigorosum accipiat titulo lucri cessantis, verbi gratia, rem solum modo valentem centum, vendant pro centum, & quinquaginta numerandis post annum. Quia vendendo ad creditum (quod est virtualis mutuatio) plures habent emptotes, plurésque res vendunt, & sic lucrum cessans compensatur, vnde illud non cessat huius causa venditionis, Trullench. *Decalog. lib. 7. capit. 19. dub. 9.*

[736] Certè in mutuo pecuniario (nisi aliter conuentum sit) si quis det mutuos centum aueros, non potest exigere plus quam eorum valor tunc fuerit. Vnde si valor eorum augeatur, non potest repetere centum aureos; quia reciperet aliquid suprà sortẽ. Si vero decrescat, debet mutuatarius reddere plus quam centum, quia alias ad æqualitatem non restitueret, Lessius *l. 2. c. 20. dub. 8.* Laym. *l. 3. tr. 4. c. 16. numer. 15.*

[737] In mutuo autem aliarum rerum, vt vini, tritici, olei, &c. aliter se res habet, quia si quis, verb. grat. mutuet alteri centum modios tritici, siue pretium crescat, siue non, potest centum repetere. Ratio differentiæ est, quia pecunia non spectatur ordinariè (nisi aliter conuentum sit ob certas licitas causas) nisi valor, siue pretium, vnde non debet restitui pretium æquale. At vero in frumento, &c. spectatur ipsa materia, quia non petitur mutuum, frumenti propter pretium frumenti, sed propter ipsum corpus, & substantiam: Ergo etsi crescat pretium illius potest repetere tot mensuras, quot debit mutuo. Scio tamen quosdam Doctores de his rebus eodem modo loqui, quo de moneta, Layman. *l. 3. tract. 4. capit. 16. numero 14.* Bona. *de contr. d. 3. q. 3. pun. 3.*

[738] Quænam demum sit vsurarij, & cooperantium pœna, si requitas, respondeo, vsurarium, etiam non manifestum, eiusque hæredes ad restitutionem teneri, atque etiam eos omnes, qui ex parte vsurarij cooperantur efficaciter, verb. grab. Iudices, domini temporales notarij, famuli, aduocati, qui quouis modo iuuant, vel cogunt mutuatarios, ad soluendum vsuras. Dixi *positiue, & efficaciter,* quia habendo se negatiuè possunt vsuarios permittere ob sustam causam, & pauperem necessitatem. Præterea in praxi ex præsumpta voluntate mutuata rium fieri minus principales, famuli scilicet excusantur. Vsuarius publicus siue notorius non debet admitti ad communionem Altaris, nec absolui, donec vsuras restituat, nec in loco sacro sepeliri, & qui scienter sepelit, ipso facto est excommunicatus. Eius denique testamentum est irritum, nisi ante mortem restituerit. Laym. *l. 3. tr. 4. c. 16. n. 21.* Trull. *Dec, l. 7. c. 9. dubitat. 22.*

CAPVT IX.

De Monte Pietatis.

[739] MOns pietatis est *summa pecuniæ vel alterius rei mutuabilis, deputatæ, ad subueniendum per mutuum pauperum necessitatibus.* Ibi quidem montes quinque conditionibus constituuntur. Prima, vt ex illis detur mutuum ad certam summam pauperi, bus, non autem diuitibus. Secunda, vt certum tempus, verb. grat. ad annum vel paulò amplius est permittatur. Tertia, vt mutuatarij dent pignus idoneum. Quarta vt singulis mensibus aliquid minutum soluant pro sumptibus necessarijs ad montis conseruationem, vt pro ministrorum stipendio, qui montem custodiunt, & admin strant, sempèrque parati esse debent ad mutuandum, ac pignora suscipienda custodienda, reddenda, pro conductione domus, pro rationum libris reliquisque necessarijs instrumentis. Quinta, si contingat mutuatarios non soluere termino præfixo, pignus vendatur sub hasta, vt ex pretio eius monti, & eius ministris satisfiat, quod vero superest Domino pignoris restituatur, Filliuc. *tr. 34. p. 2. n. 165.* Bonac. *de contr. d. 3. qu. 3. pun. 12.* Sylu. *2. 2. q. 78. a. 4. q. 1. conclus. 1.* Lessius *libro secund. c. 20. dub. 23. nu. 190.* Tolet. *l. 5. c. 38.*

[740] Ratio autem, cur hi montes liciti sunt, est: Quia nihil à mutuatariis exigitur mutuationi, ratione, sed solum pro ratione expensarum, quæ necessariẽ sunt ad montis conseruationem, & administrationem, atqui licitum est aliquid pro his expensis exigere, ergo quod in his montibus datur, iustè recipitur, & nulla ęquitas postulat, vt quis cum damno suo mutuet. tantum igitur potest exigere, quantum necessarium est ad damnum vitandum. Addo, Concilium Late, ranense hosce approbare montes, dum Leo X. ait. *Declaramus, & definimus, Montes pietatis, in quibus pro eorum impensis, & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum ad eorum conseruationem pertinentium pro eorum indemnitate dnutaxat vltra sortem absque lucro eorumdem montium recipitur, nec mali speciem præferre, nec vllo pacto improbari.* Reginal. *l. 25. n. 207.* Azor. *p. 3. cap. octauo* Lessius *l. 2. c. 20. num. 191.* Filliucius *tr. 34. n. 167.* Medin. *de vsur. q. 10.* & alij communiter.

[741] Priuatus quisque potest montem insitituere, etiamsi pecuniam illam sub onere alicuius census accepisset, & exigere à mutuatarijs, quantum opus est; vt se indemnem præstet, etiamsi octo vel decem in centum ab illis essent soluenda. Quia negotium mutuatarij mons vtiliter gerit, cum aliàs maiori sumptu fortasse deberet mutuum accipere. Lessius *libro secundo capite 20. numero 194.* Salas *de vsur. dub. 33. numer. 3. & 10.* Mol. *tomo. 2. d. 325.*

[742] Deponentes pecuniam apud montem pieta-**[106]**tis non possunt aliquid vltra sortem accipere, secluso lucro cessante, vel damno emergente, si enim recipiant erit vsura. Quia inter montem, & tradentes pecuniam non potest esse alius contractus, quam depositi sui mutui, nam deponens pecuniam, dando facultatem depositario, vt illavtatur censetur mutuare ratione autem mutui non potest aliquid recipi, cum hoc sit contra pręceptum naturale; & diuinum, neque etiam ratione depositi, quia contractus depositi debet esse gratuitus. Nauarra *libro 5. cons. de vsur. cons. 17.* Filliucius *tractat. 34. part. secund. num. 177. & 178.* Azor.[743] *part. tertia lib. quinto. cap. 9. quæstione 5.* Scio tamen ex Pontificum summorum indulto pluribus in locis oppositum esse in vsu, nam deponentes apud Montes pietatis pecunias tuta conscientia quatuor vel quinque pro centum vltra sortem annuatim recipiunt. Concessit Paulus III. Conseruarotibus, ac præsentibus monti pietatis Ferrariæ per Bullam, quæ incipit, *Charitatis opera,* die 10. Iulij anno 1549. Vbi derogat constit. in contrarium, etiam Concilij Lateran. Propterea huiusmodi indulto stante licitum est percipere illa quatuor, vel quinque pro centum ex pecunijs, quæ suprà montibus hisce collocantur, quia censentur dari ex liberalitate, & gratitudine montis, qui mutuum recipit, vt hoc pacto alij alliciantur ad tradendam pecuniam, & pauperibus subneniatur. Bonac. *de contract. d. 3. q. 3. puncto 12. numero 9.*

[744] Porrò titulos, ob quos lucrum iustum euadit ex depositis supra montem pecunijs exhibeo. Primus est, emolumentum magnum, quod communitati præstat, qui suam pecuniam apud montem depositat, prouidet enim vnde possint egeni subleuari. Secundus, ratione obligationis, quam in se suscipit mutuandi pauperibus pro tanta summa. Nam cum ad communitatem spectet, quantum fieri potest, egenos subleuare, vt habeat promptam pecuniam, vnde hoc præstare valeat, contrahit cum hoc, & illo, vt se obliget pro aliqua pecuniæ quantitate, ad mutuandum pauperibus, & pro tali obligatione tot pro centum soluit. Cum autem omnis obligatio sit pretio æstimabilis, potest quoque annuatim aliquod pretium iustè accipi. Sotus *libro 6. deiustit. quæstione prim. articulo seeund.* Molina *de contr. d. 308. num. 4.* Tertius titlus iustus est, si pecunia non censeatur mutuari, sed accõmodari, itavt transeatin locatum.

Quod fieri potest, accedente declaratione Principis, & exigente bono publico. Quartus, si sit intuitu translationis dominij, & priuationis eiusdem, non autem mutui respectu. Omne enim Dominium rei vtilis, qualis præsertim est pecunia, est pretio æstimabile, sicut etiam priuatio eiusdem rei vtilis, vnde cum quis se priuat facultate, ac potentia conuertendi pecuniam in obuios vsus lucratiuos, vt esset cambiun, mercatura, aut rei fructiferæ emptio potestpercipere lucrum, quod posset habere, Med. *de rest. q. 32.* Diana *p. 5. tr. 13. res. 50.* Petr. Ledes. *summæ part. secund. tractat. 8. capit. 35. concluj. quart.*

[745] Mons vero pietatis potest exigere à mutuatariis non solum, quod necessarium est pro expensisministrorum, sed etiam prosoluendis pensionibus, seu censibus, aut quocumque alio titulo pecunijs debitis depositanti. Quia licitè potest mons se seruare indemnem, dum mutuatur, exigendo à mutuatariis, quidquid ipse soluere tenetur intuitu illius commodi, quod paratum habet pro mutuatariis, præsertim cum non negotium proprium sed ipsorum gerat. Bonac. *de contract. d. 3. qu. 3. puncto 12. num. 3.* Azor. *tom. 3. l. 5. c. 9. q. 2.* Reginald. *l. 25. nu. 209.* Pasqualig. *decis. mor. 186.* Imo secundum Lessium *in append. de mone piet. q. 2.* potest etiam exigere, quod necessarium est pro paranda, ac instruenda domo, in qua conseruentur, quæ ad montem pertinent, quia habere domum cum omni apparatu necessario, pertinet ad montis conseruationem,

[746] Mons potest exigere expensas pro ministris, quas exigit à cæteris, etiam ab iis, qui dant pignora, quæ labore, ac cura non indigent, vt sunt vasa aurea, & argentea. Quia quod exigitur à mutuatariis non est intuitu conseruandi, pignora, sed pro montis conseruatione, & expensis, quos facit. Les. *l. 2. c. 20. dub. 23. nu. 194.* Salas *de vsur. dub. 33. n. 8.* Salon. *to. 2. de iust. q. 78. a. 2. contr. 27.*

[747] Demum mons non potest aliquid accipere à mutuatariis in sui ipsius augmentum. Quia si aliquid exigeret suprà expensas, ratione mutui exigeret, vnde committeret vsuram. Medin. *de vsur. q. 10.* Arag. *2. 2. q. 77. a. 4.* Non autem improbarim Villalob. sententiam *p. 2. sum. tr. 22. diffi. 14.* asserentis, posse montem augmentum capere ex mutuo, si omnes interse conueniant, vt qui mutuum accipit aliquid tribuat per modum donationis ad montis augmentum.

[107] *SECTIO SECVNDA.*

De Contractibus Gratuitis Dubia.

CAPVT X.

Circa Depositum, Commodatum, Precarium.

DVBIVM I.

An quoties res, quæ in numero, pondere, ac mensura consistunt ponderatæ, numeratæ, seu mensuratæ depositario traduntur, sufficiens conirctura sit, depositum id in mutuum transire?

[748] SVppono, præter ea, quæ sunt proprie deponta, vtpotè quæ traduntur depositario in custodiam cum obligatione eadem ipsa reddendi, sunt alia, quæ in mutuum transeunt. Vti si deponens apud aliquem pecuniam, triticum, oleum, aliaque similia, quæ functionem accipiunt sub obligatione tibi reddendi tantundem eiusdem speciei, & bonitatis. Hoc enim non tam est depositum, quam mutuum, siquidem eæ vi huius depositi dominium ac possessio in depositarium transfertur; & si fortè casu res sic depositæ pereant, depositario, non tibi depereunt, *leg. Lucillus 1. & leg. Cantus, & leg. Diem sponsaliorum, ff. locati.* Iam requiro, an sit sufficiens coniectura, depositum in mutuum transiisse, quoties res quæ in numero, pondere, ac mẽsura consistunt, ponderatæ, numeratæ, seu mensuratæ depositatio traduntur?

[749] Sufficiens coniectura est, depositum id in mutuum transiisse. Quia alias res illæ non ponderatæ, numeratæ, mensuratæ, sed obsignatæ traderentur. Sic Rebel. *de iustit. part. secund. libro 16. quæst. vnic. de deposito, numero 19.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 25. n. 3.* & alij communiter.

750 Non est sufficiens coniectura, vt intelligatur, depositum illud in mutuum transiisse. Quia ea numeratio, ponderatio, aut mensuratio fieri possit, & plerúmque fiat, vt depositarius intelligat quantum sibi traditur, quantúmque reddere debeat. Ita Molina *tomo secundo d. 523.* Palao *de iustit. tract. 32. d. 3. p. 2. n. 7.*

751 Hoc verius existimo. Vnde aliis coniecturis id colligendum erit. Certè si deponeres apud aliquem pecuniam, triticum, &c. retinens illorum dominium, & possessionem interim dum non consumentur, concedisque facultatem illis vtendi; sed sub obligatione reddendi tantundem eorum, quæ fuerint expensa, partim instituis depositum, & partim mutuum. Depositum quidem interim ac non expenduntur, mutuum verò postquam sunt expensa, vt aptè cum Nauarr *summæ capite 17. numero 180.* notauit Molina *disputat. 525.* post initium. Vbi optimè probat huic deposito mutuo non posse competere exceptionem intra biennium non numeratæ pecuniæ, quia verè ac propriè mutuum non est, cum in gratiam deponentis fiat, & exigi possit statim ac est traditum, sed est quidam contractus ex deposito ac mutuo mixtus.

DVBIVM II.

Pecuniam æream in depositum accepisti, & consumpsisti, post consumptionem autem Regio decreto valor eius est imminutus, tenerisne reddere quantum in valore accepisti, ac si diminuta non esset.

752 TEneris reddere quantum in valore accepisti, & non quantum accepisti in quantitate solum. Quia si tempore, quo nummos illos accepisti in depositum, consumpsisti, maioris erant valoris, & æstimationis, quasi mutuo illos accepisti, atque adeo quasi mutuo obligaris. At si nummos illos mutuo accepisses, non satisfaceres reddendo ęris quantitatem, quæ non ad æquat valori, & æstimationi monetæ acceptæ, alias non redderes tantundem, ac accepisti: Ergò idem erit dicendum in hoc deposito. Sic Castro Palao *de iustit. d. 3. pun. 4. numer. 4.* & alij.

753 Non teneris reddere quantum accepisti in valore, sed solum quantum accepisti in quantitate. Quia solum videris obligatus reddere depositum, ac si id consumptum non esset, si enim accepisses in depositum centum nummos aureos, quos ad negotiationem expendisses certus eosdem posse reddere, cum tibi fuerint petiti, si interim valor eorum auctus fue-**[108]**rit, non inde diminuere ex illis centum potes, sed teneris integros centum reddere. Ergò idem est dicendum etiamsi in valore moneta imminuatur, quia in depositi restitutione species, & natura ipsius rei, & valor eius intrinsecus spectandus est, & non extrinseca mutatio. Adde, te non esse obligatum, restituere depositum quod apud te ex casu fortuito perit, si eodem modo esset apud dominum periturum, nisi aliter expresse conuentum esset, at res illa depota in valore extrinseco diminuta eodem modo apud dominium diminuta foret: Ergò illam diminutionem reparare non debes. Ita Abbas, Alexand. de Neuo, & alij communiter *ad cap. vlt, de vsur.* Et conducunt quæ latè docuit Tiraquel. *de retract. l. 1. §. 2. glos. 18.* Nauar. *sum. c. 27. n. 294.* Fachin. *l. 2. contr. c. 9. q. 1.* Azor. *p. 3. l. 10. c. 7. q. 2.*

754 Hanc minime mihi admiserim sententiam, firmiter primæ adhærens. Nam esto debeas solummodo reddere, quantum acceperis in quantum acceperis in quantitate, cum depositam monetam æream integtam custodisti, eo ipso, quod consumpseris priusquam valor eius imminueretur, teneris eam iuxta valorem, quem habebat, cum accepisti, domino reddere, ex eius enim insumptione factus es ditior, & tuæ vtilitati imminuta non fuit. Attamen quòd mihi secundam sententiam non admitto, non ideo eam reor esse improbabilem, satis enim probabilem esse duco, & in praxi si probabilem esse non existimarem innumeri depositarij furti à me damnarentur.

DVBIVM III.

Cum graue detrimentum commodanti, quam commodatario inopinato sequitur, si ante tempus commodatum non reuocet, illudne potest reuocare?

755 COnstat ex *sect. 1.* commodatum perseuerare debere apud commodatarium omni tempore, pro quo expresse, vel tacitè concessum fuit. Nam estò commodanti liberum à principio fuerit non commodare tanto tempore, at facta commodatione, adstringitur, eam ratam habere sub obligatione iustitiæ, & soluendi interesse, *leg. commodato §. sicut. ff. commodati, & cap. vnic. eodem titulo.* Quod adeò verum est, vt licet commodans moriatur, non obinde commodatum cessat, quia est gratia facta, quæ morte concedentis non expirat. Quare difficultas tantùm est, an detur aliquis casus, quo commodans, vel eius hæres ante finitum tempus repetere commodatum possint. Et quæstionem Doctores versant, cum commodanti grauius detrimentum sequitur, ex eo quod commodatum non reuocet ante tempus, pro quo fuit concessum, quàm commodatario ex reuocatione sequeretur. Et quidem quandò hoc detrimentum à commodante præuisum est, Doctores conueniunt, reuocari non posse, quia voluntatem habuit commodandi, eo detrimento non obstante, nam quod semel placuit, amplius displicere non potuit. Quæsierim igitur, an commodatum possit, ante tempus teuocari, quando grauius illud detrimentum commodanti inopinato sequitur.

756 In foro consctentiæ petere commodatum, seu illud reuocare potest. Quia credendum est velle commodantem sibi potius, quam commodatario prouidere. Negant tamen Auctores citandi in foro externo repetitionem ob *Cap. vnic. de commodato, & leg. In commodato, §. sicut, ff. commodati.* quæ casum necessitatis non excipiunt. Sic Angel. *v. Commodatum, numero quarto* Syluester. *ibi, quæstione quart.* Ludou. Lopez *libro secund. de contract. c. 34.*

757 Non in foro externo, nec in foro conscientiæ post commodatum ante tempus reuocare. Quia licet commodans sibi potiùs quam commodatario censendus sit velle consulere, cum commodatum constituit, at commodato constituto, locus non est huic voluntati, cum res iam sit alteri applicata, & extra suam dispositionem. Alias posset donaus donatum reuocare, si ex non reuocatione grauius detrimentum susciperet, quam donatarius ex reuocatione. Ita Nauar. *sum. c. 17. n. 182.*

758 Verum satis probabille esse reor, in euentu illo inopinato commodatum repeti posse. Nam in his contractibus gratuitis mensura vinculi, quo concedens astringitur, est eius voluntas, at rationi consentaneum est, vt præsumamus, commodantem pro aliquo determinato tempore,

velle eo tempore commodatarium re commodata vti, nisi ipse ea grauiter egeat. Ergo ea indigens repetere poterit, vtpotè in eo euẽtu non concessam. Neque est simile de donatione, in hac enim rei dominium in donatariũ transfertur, quod Reipublicæ, bonoque communi expedit esse firmum, nec reuocandum, nisi in casibus à iure expressis. Secus dixerim in commodato, in quo solus vsus conceditur, dominio apud commodantem retento. Mecum Mol. *tr. 2. d. 294.* Les. *l. 2. c. 27. dub. 5.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 12. n. 3.* Sà *v. Commodatum in fine* propendet.

DVBIVM IV.

Statim ac precarium concessum est, potestne à concedente repeti?

759 VIdimus sect. 1. precarium nullam temporis determinationem necessatiò continere. Nam licet aliquando sub determiuato tempore concedatur, id solum est, vt precarius intelligat, eo tempore finito, precarium concedenti reuerti, non verò vt intelligat, non posse ante illud tẽpus finitum à concedente. Quia semper voluntati concedentis subiectum est. Quæsierim tamen, an statim ac concessum est, possit precarium à concedente repeti?

760 Minimè potest. Quia si posset mox ac concessum est repeti, concessio precarij ridicula, & illusoria videretur, & concedens præsumeretur cõcessione precarij, quo statim reuocat, voluisse**[109]** recipienti nocere, cum iuuare illum debuerat *leg. In. commodato. §. sicut autem fine, ff. commodati.* Sic Panormit. *c. vltim. de precario.* Couar. *l. 3. variar. cap. 15. numer. septim.* Menoch. *de arbitr. casu 23.* Palao *d. 3. de iustit. commutat. pun. quinto num. 5.* Molina *d. 298.* Rebell. *de iust. p. 2. l. 16. quæst. vnic. de commodato.*

761 Potest statim repeti. Quia si pro aliquo tempore sustinendum esset contra concedentis voluntatem, non precarium, sed commodatum deberet appellari. Ita nonnulli non infimæ notæ Theologi.

762 Longè probabiliorem primam sententia esse crediderim, astruentem, pro aliquo tempore sustinendum esse precartium, quantum necessarium sit arbitrio prudentis, ne concessio illusoria fuisse præsumatur. Quare nisi rationabilis causa intercedat, incontinenti reuocans doli exceptione est repellendus.

DVBIVM V.

An recipiens commodatum sit obligandus ex sola culpa lethali?

763 IN foro conscientię non esto obligandus, nisi ex culpa mortali, quia non est præsumendũ grauem contrahi obligationem absque graui culpa. Sic Sot. *l. 4. de iust. q. 7. a. 2.* Hering. alios referens *de irregular. c. 15.* Sà *v. Commodat. n. 3.*

764 Obligari potest commodatarius absque vlla culpa Theologica, & morali, ob culpámque tãtum iuridicam obligatio hæc contrahi potest. Quia & si inspectis iure naturæ legibus nemo

teneatur etiam in contractibus damno alteri dato, satisfacere, nisi illius causa moralis fuerit, & consequenter culpam Theologicam commiserit, vti aliis relatis, docuit Lessi. *l. 2. c. 7. dub. 6. n. 24. & dub. 8. n. 36.* attemen inspecto iure positiuo, quod bonum commune, rectamque Reipublicæ administrationem spectat, etiã nulla culpa Theologica intercedente, obligationem habere potest damnum alteri factum reparandi, quando ita factum est, vt prudentibus, aut prudentioribus, aut prudentissimis potuit præcaueri, vt constat ex iuribus citandis. iuncta communi expostionem *c. 1. de commodato, leg. in. reb. commodatis, ff. commodati.* Ita Glos. *ad c. 1.* Nauar. *summ. c. 17. n. 184.* Mol. d. 295. Lessi. *citat. dub. 8.* Rebel. *de iust p. 2. l. 16. q. vnic.*

765 Profecto cum hęc obligatio cõmodatarij non delicto, sed contractui nitatur, omnes fere Doctores conuentiunt, absque vlla culpa Theologica contrahi posse, solum culpa iuridica. Hac enim obligatione licet non mortali cautiores, vigilantioresque homines redduntur in rerum proximorum custodia, quæ ipsis in eorum vtilitatem plerumque sunt commissæ: & quamuis moraliter non deliquerint non ab inde conqueri debent, cum hæc obligatio omnibus communis est, omnesque priuilegio gaudeant, vt sibi satisfactio præstetur: tametsi illi, quibus sua commiffa sunt, nullam culpam moralem, & Theologicam commiserint: modò eam commiserint quæ à vigilantioribus posset euitari.

DVBIVM VI.

Cum Depositum, vel commodatum receptum est æstimatum, Depositarius, & commodatarius teneturne, de culpaleuissima?

766 REcolo, commodatum, aut depositum si in gratiam solius commodatarij, aut depositarij concessum sit, & commodatum, vel depositum pereat, aut deterius reddatur, teneri commodatarium vel depositarium de culpa leuissima: si autem in gratiam solius deponentis fuerit concessum tantum de lata culpa commodatarium teneri, ex casu verò fortuito non obligari, nisi in culpa fuerit. Quæfierim itaque num cum commodatum, aut depositum æstimatum receptum est, teneatur commodatarius vel depositarius de leuissima culpa.

767 De leuissima culpa tenetur. Quia æstimatio aliquid operari debet, ac proinde si seclusa æstimatione, commodatarius vel depositarius de leui culpa tenetur posita æstimatione teneri debet de leuissima solum, id enim videtur tacitè inter parties conuentum cum æstimatio facta est: alias parum, aut nihil æstimatio deseruiret. Sic Bartol. *ad l. si vt certo, §. nunc videndum, ff. commodati. & ibi* Paul. & alij. quos refert, ac sequitur Antom Gomez *l. 2. vari. c. 7. n. 1.* Et quidem videtur colligi apertè ex citata *lege si vt certo,* ibi, *Et si fortè res æstimata daia sit, omne periculum ab eo præstandum, qui æstimationem se præstaturum recepit.*

768 Non tenetur de culpa leuissima. Quia æstimatio non operatur, vt cõmodatarius aut depositarius in alio euentu obligetur ab eo, quo obligandus esset, seclusa æstimatione, sed operatur certitudinem æstlmationis, & valoris restituendi cum rei æstimatio restitui debet. Ità Ioannes Andr. & Panormit. *æd c. vni. de commodato,* quos refert, ac sequitur Molina noster *tr. 2. d. 395.* Palaus *de iust. commutat. d. 3. p. 6. n. 5.*

769 Hoc longe verius esse putarim, nec contrariũ ex præfata lege colligi. Non enim probat textus ille ex æstimatione augeri obligationem in gradu, sed periculum omne in accipientem reiici, non quia res æstimata est, sed quia simul cum astimatione conuentum est, vt in omni euentu vel res ipsa, vel eius æstimatio sit reddenda.

DVBIVM VII.

Cum quis rem commodatam aut depositam viliorem propriis rebus negligit iustè, vt suas res protegat: tenene æstimationem rei commodatæ aut depositæ in eius solummodo commodum expensare?

770 VIdimus *sect. prima* commodatum, aut depositum pretiosum propriis rebus vilibus præferendum esse in custodia, si autem æ-**[110]**qualis fuerit æstimationis, præferendum esse propriis rebus, si in tui gratiam sactum est secus si in deponentis fauorem: si demùm res commodata, vel deposita vtilior tuis rebus fuerit posse te tua saluare, re aliena relicta, tametsi in tuum solummodò commodum fuerit concessa. Imprudens namque esses, si vtiliora tuis pretiosioribus præferres. Quæsietim autem, an in hoc casu teneatur quis rei commodatæ, vel depositæ æstimationem compensare?

771 Tenetur profecto. Quia cum illud periculum eius causa res commodata, aut deposita acceperit, debet commodantem aut deponentem indemnem seruare. Sic Molin. *d. 296. initio.* Lessi. *l. 2. c. 27. dub. 6. n. 27.*

772 Minimè tenetur. Quia cum ex vi contractus non teneretur ille rem viliorem cum iactura pretiosioris propriæ custodire, & seruare, illius interitus, vel deterioratio tanquam facta ex casu fortuito accipienda est, nullamque proinde satisfaciendi inducit obligationem. Ita Angel. *v. commodatum, n. 10.* Syluest. *ibid. n. 9.* Fumus *n. 11.* Et probabilem reputat Lessius, *ibi, num. 25.*

773 Verius existimo, hanc obligationem solum esse ex decentia, & æquitate, non verò ex iustitia.

DVBIVM VIII.

An commodatarius possit in foro conscientiæ occultè compensare sibi ex re commodata pro debito alio, quod à commodante recuperare non valet?

774 MInimè potest. Quia *lege vlt. C. de commodato* id manifeste constat. Sic Moli. *d. 297.* asserens, ad hanc legem Auctores, quos ipse affert affirmantes licere id, minimè respondere.

775 Potest plane. Quia lex illa loquitur solum in foro iudiciali, in quo non facile admittitur compensatio inter res diuersi generis. Aliud est in foro conscientiæ, quando commodatarius

scit, non posse se recuperare aliter à debitore, quod sibi debetur. Ita Lugo *tem. secund. de iustit. d. 33. numer. 13.*

[776] Hoc verius esse censeo, in lege enim illa non præsumitur, commodatarium non posse iudicis auxilio pecuniam sibi debitam recuperare, & ideo non permittit pro ea equum sibi commodatum vsurpare. At si oppositum lex præsumeret, proculdubio decerneret, licere commodatario, aut depositario ex re commodata, aut deposita occultè debitum compensare.

CAPVT XI.

Circa Promissionem.

DVBIVM IX.

An promissio consistat, & in soli: vocibus, ac signis externis?

[777] NOn consistit in solis vocibus & externis signis, sed in actu solo voluntatis interno, sicut de voto dicitur. Quia debet intercedere ad veram promissionem ex iustitia actus voluntatis, quo quis velit vere se obligare: alioquin quamuis exprimat exterius obligationem, non erit promissio vera, sed ficta. Sic aliqui apud Turrian. *de iust. d. 64. dub. 19.*

[778] Consisit in solis vocibus, & signis externis. Quia debet intercedere ad humanam promissionem obligantem signa externa, quibus obligatio significetur, quæ quidem sufficiunt, vt acceptans promissionem intelligat, promittentem se obligare voluisse. Ità Turrianus *citatus.*

[779] Ego autem crediderim, & volutatem internam, & externa signa esse necessaria. Nam si aliquis haberet quidem interius voluntatem se obligandi, sed nolletid significate, aut exprimere, atque ideò expressio vel signa externa essent illi inuoluntaria, & si præter intentionem exprimeret talem voluntatem, non obligaretur, quia illa non fuit actio humana. Scio alios asseruisse, consistere in actu intellectus, sicut etiam dicunt nonnulli de voto, lege, oratione, & de omni loquutione, qua cum Deo, vel Angelis loquimur, vel qua Angeli ad inuicem loquuntur. Sed existimo non requiri ad promissionem huiusmodi intellectus actum, quo interius talis voluntas exprimatur, quia nec ad loquutionem Angelorum inter se, nec ad hoc vt cum Deo requiritur talis loquutio per intellectus actum, vt ex tract. de Angelis Cardinalis de Lugo supponit nostræ adhærens sententiæ *to. 2. de iust. d. 23. num. 2.*

DVBIVM X.

An licet promissio externa sine interna voluntate non obliget ex iustitia possit tamen dici promissio?

[780] NOn quidem potest dici promissio obligans defectu conditionis requisitæ ad**[111]** obligandum, nempe voluntatis internæ, itavt voluntas hæc constituat quidem partialiter

promissionem in ratione obligantis, constituit, tamen in ratione promissionis, sine illa enim videtur dari promissio humana, licet non promissio libera, ant voluntaria. Quia qui promissionem violat, dicitur fidelitatem violare, fidelitas autem perinet ad veritatem, quæ quidẽ verbis externis competit, aut signis: ergo in illis consistit etiam promissio, & hoc nomine potest compellari. Sic Turriam. *de iust. d. 64. dub. 19.*

[781] Deficiente interna voluntate, non potest dici promissio. Quia promissio simpliciter dicitur actus humanus inducens obligationem, sicut etiam lex exterius proposita sine voluntate obligandi, non est lex propriè & in rigore: Et sicut matrimonium externum sine interno consensu non est matrimonium. Et votum internum sine voluntate se obligandi non est votum. Ita Lugo *de iust. to. 2. d. 23. n. 4.*

[782] Idem affitmo. Nam si desit voluntas proferendi voces illas, sed casu præter intentionem proferantur, non esse dubium, quod illa non possit dici promissio, quia nec etiam dicitur loquutio humana, loquutio namque debet esse ex intentione mentem manifestandi, si ergò non sit talis intentio significandi, vel manifestandi mentem, prolatio illa materialis vocum non erit locutio, & per consequens nec promissio. Si vero sit voluntas proferendi voces illas, & manifestandi fictè animum se obligandi voluntas, erit quidem loquutio, & manifestatio, non tamen promissio ex iustitia: quia sicut non potest esse loquutio, & manifestatio sine animo loquendi, & manifestandi, sic nec poterit esse obligatio, seu promissio sine animo se obligandi.

DVBIVM XI.

An Promissio facta cum semiplena libertate sufficienti ad peccatum veniale, non autem ad mortale, sufficiat ad obligandum etiam de re leui

[783] LIcet ad promissionem obligantem ad rem grauẽ requiratur plena aduertentia, sufficit tamen semiplena, quando promissio obligat ad rem leuem: Quia ad peccatum veniale sufficit eiusmodi semiplena deliberatio. Sic aliqui, quos in obligatione voti referunt Suar. *tom. 2. de Relig. l. 1. c. 6. numer. 6.* & Sanchez *lib. 4. Decal. c. 1. numer. 7.* & probabilem esse iudicat Turrian. *de iust. d. 64. dub. 11. numero 5.*

[784] Non sufficit. Quia res etiam leuis est sub plena potestate, ac dominio promittentis, quare sine eius integro, ac pleno consensu non potest ab eius potestate auferri, & licet ob leuitatem materiæ non obliget promissio ad culpam grauem, id tamen non oritur ex defectu consensus, sed ex materiæ defectu, quod vero attinet ad consensum obligat quantum potest. Ita Reb. *de iust. l. 18. c. 1. n. 5.* Suar. *citatus,* Vasq. *de matr. d. 5. c. 1. n. 3.*

[785] Hoc teneo, & confirmo exemplo culpæ requisitæ ad incurrendam excommunicationem minorem, ad quam licet sufficiat peccatum veniale non tamen sufficiet, si sit peccatum veniale ob aduertentiæ plenæ defectum, sed requiritur: quod sit peccatum commissum cum aduertentia plena, siue sit mortale, siue veniale, quia alioquin non reputatur actus perfectè humanus, vt probat Suar. *de censur. d. 24. sect. 3. numero 3.*

DVBIVM XII.

An ad valorem promissionis requiratur, quod non fiat ex vehementi passione iracundiæ, vel alterius effectus?

786 NOn solum requiritur ad promissionis valorem aduertentia plena, quæ ad peccatum lethale sufficit, sed etiam quod non fiat ex vehementi passione iracundiæ, vel alterius affectus; quæ videtur hominem rapere violentia quadam ad id, quod agit, & ideò cessante passione dolet, & nollet, id fecisse. Quia *Cap. diuortium, de pœnit.* quod desumptum fuit ex *leg Quidquid 49. ff. de reg. iur. & l. Diuortium, 3. ff. de diuortiis, dicitur. Quidquid calore iracundiæ vel fit, vel dicitur, non prius ratum est, quam si perseuer antia apparuerit, iudicium animi fuisse.* Sic qui hoc ipsum de omnibus contractibus calore iracundiæ factis docuere Barth. Iason. Fel. Tiraq. Roma. quos affert Sanch. *l. 1. de matr. d. 8. n. 4.* Fauent alij docentes votum ac iuramentum calore iracundiæ factum non obligare Glossa *ad Cap. Dubium v. Calore, de iureiur.* Hostiens. *ibi.* Ant. *ad c. sicut ex litteris, de iureiur. n. 8.* Roman. Tiraq. & Richar. quos memorat ibi Santius. Excipiunt autem aliqui donationem causæ piæ factam.

787 Ad valorem promissionis sufficit plena aduerteutia, non obstante passionis impetur, si esset sufficiens ad lethale peccatum. Quia ad obligandum subditum lege, vel pręcepto non requiritur in superiore, nisi vt cum libertate & aduertentia plena præcipiat id, quod aliundè præcipi potest. Ergo, & ad se ipsum obligandum sufficit eadem libertas, & aduertentia plana, iam enim homo operatur ex pleno, ac perfecto dominio suarum actionum. Ita Nauar. *sum. c. 18. num. 7.* Mol. *10. 2. d. 267.* Ioann. Andr. Card. Anchar. Imola, Dec. Sylu. Angel. Tabie. Armil. & alij innumeri quos congerit ac sequitur Sanch. *vbi sup. n. 5.* Vasq. *de matr. d. 5. c. 1. n. 3.*

788 Sententiam hanc communem quidem longe puto esse veriorem. Ex qua infero, raro contingere, quod promissio ex defectu plenæ deliberationis non obliget, sicut contingit rarò, quòd homicidium, vel furtum ex eo capite à peccato lethali excusetur, quando in se sunt volita. Deinde infero, breuitatem temporis non arguere defectum deliberationis plenæ ex eo quod statim pœnitentem pœniteat: quia id contingere potest licet aduertentia sufficienspręcesserit, vti adnotat Sanch. *d. 8. n. 8.*

[112] DVBIVM XIII.

An Promissio vel donatio mere interna inducat obligationem in foro conscientia?

789 SVppono, saltem de facto & de iure positiuo non sufficere actum mere internum vt promissio, vel donatio obligationem pariat Quia de iure positiuo ad obligationem tequiritur promissarij acceptatio, qui acceptare non potest, nisi ad eius notitiam promissio perueniat: non autem potest peruenire, quando mere est interna Sanchez *lib. primo de matrim. d. 3.* Vasquez *de matrim. d. 4. cap. quart. num. 38.* Molin. *tom. secund. de iustit. d. 266.* Lessius *lib secund. cap. 18. dub. quinto,* & alij. Quæsierim verò num in foro conscientiæ obligationem inducat?

[790] Inducit obligationem merè interna promissio. Quia voces sunt signa conceptuum, nec vim habent obligandi, nisi ex actu interno, quem exprimunt, quo aliquis vult se obligare. Et quia si voluntas interna non obligat, ideo erit, quia requiritur acceptatio: hæc autem non requiritur de iure naturæ; sed de iure positiuo. Et quia possessio, & dominium amitti potest sola domini voluntate, ergò sola voluntate obligatio potest induci. Sic Martin. de Ledes. Pal. & Mend. quos affert Sanch. *l. 1. de mat. d. 3. n. 4.* Et probabile esse dicunt Sotus, Aragon. & Angl. apud ipsum Sanchez, Sanctarel. *p. 1. variar. q. 66. num. 49.* Diana *tom secund. tract. quinto resol. 116.* & in hanc sententiaminclinat Mnlina *tomo secundo d. 266.* & alij.

[791] Interna promissio in foro conscientiæ non inducit obligationem. Quia ex promissione merè interna non potest oriri fidelitatis obligatio: veritas enim & fidelitas inter homines signa sensibilia requirit; nam sicut veracitas obligat ad dicta menti conformanda: ita fidelitas obligar ad conformanda facta dictis, nè alius dictis nostris deludatur; supponit ergo dicta, alioquin non posset esse deceptio, neque delusio; ergo vbi promittens nihil alteri dixit, fidelitas locum non habet. Hinc autem colligitur, neque obligationem iustitiæ oriri posse ex tali promissione mere interna; quia sicut fidelitas est ad alterum, sit & iustitia, & quoties non est obligatio fidelitatis in promissione, non potest esse obligatio iustitiæ, quæ posterior est, & præsupponit semper fidelitatis obligationem. Ita Abul, Turrecrem. Tabie. Sotus, Cordub. Merca. Aragon. Angl. Garcia, Lopez, Henriq. Manu. quos refert, ac sequitur Sanch. *l. 1. de matr. d. 3. n. 5.* Turrian. *de contr. d. 64. dub. 2.* Vasq. *de matr. d. 4. c. 4. n. 39.* Lessi. *l. 2. c. 18. dub 5.* Tanner. *hic d. 4. q. 1. d. 5. n. 59.*

[792] Hanc communem sententiam amplector. Nam verba sine voluntate interna fateor obligare non posse: sed nec voluntatem internam sine singo externo posse obligare affirmo; quia non sufficit ad connexionem sensibilem ponendam, quæ fundet ius prælationis ad alios; scio, à contrariis contra nostram sententiam obiici, quod quamuis in promissione interna non impleta non reperiatur mendacium, infidelitatem tamen reperiri: abnego quidem reperiri infidelitatem, vbi non est intimata promissio; cum non possit esse infidelitas, vbi non est deceptio, hæc autem non possit esse, vbi nihil promissario contrarium factis dixeris. Instant, quia si promissio interna iuramento confirmetur, obligabit, quam obligationem tollere potest is, cui res promissa fuerat; ergo promissio interna obligat hominem homini. Respondeo cum Sancio *n. 7.* Si iuramentum illud fiat Deo obligare, quatenus inducit voti rationem, quare non obligabit nisi sit de re bona, & meliori bono; si autem fiat per modum solum promissionis humanæ, minimè obligare.

DVBIVM XIV.

An promissio ante acceptationem, de iure Canonico obliget, promittentem?

[793] SCio, de facto ex iure communi positiuo requiri regulariter saltem acceptationem, ad obligationem perfectam ponendam, atque adeo ante acceptationem posse reuocari, *leg. Absenti, ff. de don. l. Nec ambigui. C. eodem. tit. §. in his.* Les. *l. 2. c. 18. dub. 6.* Sanch. *l. 1. dè mat. d. 6. n. 2.* Mol. *to. 2. d. 263.* multos citãs. Quæsierim verò, an hoc etiam verum sit de iure Canonico?

[794] De iure Canonico promissio ante acceptationem obligat. Quia *c. 1. & c. Qualiter de pactis.* præcipitur, pacta nuda obseruari. Et quia *c. si tibi absenti de prębend. l. 6.* dicitur, non posse Episcopum Beneficij collationem reuocare, etiam ante acceptationem, cui absenti collatum est. Sic aliqui, quos affert Sanchez *l. 1. de matr. d. 7. n. 20.* quam sententiam ipse probabilem esse putat, si promissionis saltem verba in aliquem præsentem dirigantur, v. gr. *Promitto tibi me daturum Titio centum.* Quo casu etiam verum existimo, nasci obligationem ex acceptatione illius, qui præsens est, de quo inferius.

[795] Minimè obligat, si acceptatio non adsit. Quia nullibi inuenitur ius Canonicum corrigens leges ciuiles quoad acceptationis necessitatem, nam si necessaria est acceptatio de iure naturæ à fortiori de iure positiuo Canonico requiretur. Ità plures, quos refert ac sequitur Sanch *n. 22.* Mol. *to. 2. d. 263.* Turtian. *de iust. d. 64. dub. 8.* Lugo *de iustit. tomo secundo disputution. 23. numero 36.*

[796] Hanc præfero sententiam, quam certam puto minimè à citatis Canonicis iuribus debellari. Nam in prioribus capitibus sermo est de pactis absque stipulationis forma initis non tamen sine acceptatione, sine hac enim non est pactum. Ad cap. verò *Si tibi absenti, de præbend. libro sexto* Cum Couarruu. respondetur, procedere in Beneficiis, in quibus est ratio specialis, nam in iis Episcopus non donat, sed exequitur munus suum eligendo, provt debebat eligere. Quia Episcopus non habet supremam & absolutam potestatem disponendi de Beneficiis, sed depẽdentẽ ex Pontificis voluntate, qui cõmittit illi**[113]** electionem personæ, cui electæ, Pontifex censetur Beneficium donare.

DVBIVM XV.

An Necessilas acceptationis ad promissionis obligationem, sit etiam de iure na turali?

[797] ESt solùm de iure positiuo, & non etiam de naturali. Quia alioquin non posset vllo casu absque acceptatione poni obligatio, pro vt de facto ponitur in quibusdam casibus, in quibus acceptatio non desideratur. Et quia obligatio non oritur ex voluntate acceptantis, sed ex consensu; ac voluntate promittentis, qui se sua priuata lege obligat. Ergo acceptatio non requiritur de iure naturæ ad obligationem. Sic Couarruuias. & alij quos refert Sanch *libro 1. de matr. d. 6. numer. 10.* Mol. *to. 2. d. 263.*

[798] Necessitas acceptationis ad promissionis obligationem non solum est de iure positiuo sed & de naturali. Quia licet aliquis possit sua sola voluntate amittere dominium, vel possessionem rei suæ, non tamen potest sola sua voluntate facere, quod res sua ad alium pertineat, ad hoc enim requiritur etiam consensus illius, ad quem debet pertinere. Alioquin posses, me inuito, facere, quod ego essem Dominus omnium rerum tuarum, quod quidem videtur esse cõntra ipsum naturæ lumen, non enim possumus inuiti, & nolen tes, aliquid acquirere: Ita Sanchez *numero decimo* Sorus *libro 3. de iustit. quæstione 5. articulo 3.* Vasquez *de matr. d. 4. cap. 4. numero 42.* Turrian. *de iustit. d. 64. dub. 3.* Lessius *libro secundo cap. 18. dub. 6. numer. 39.*& alij apud ipsos.

[799] Sententiam hanc veriorem esse existimo quam ratione à posteriori confirmarim. Quia nemo potest voluntate sola alterius, qui superior non est, obligationem aliquam contrahere,

ille autem, qui aliquid de nouo acquirit, etiam si id per contractum non onerosum, sed gratuitum sit, semper contrahit eo ipso aliquam nouam obligationem, nam si seruus mihi (v. gr.) donetur, contraho ad minus obligatiònem, eum regendi, ac debitò modo gubernandi: Si vero animalia irrationabilia mihi donenetur; debeo illa etiam ita guberbare, vt alienis rebus non noceant. Si denique res alienæ inanimatæ mihi donentur, debeo saltem rebus illis debito modo vti, nec illas sine causa prodigere, aut negligere, sed in vsus honesios & aliquando in vsus. pauperum conuertere. Has autem obligationes nemo, qui superior non sit, potest mihi sine facto meo de nouo imponere?

DVBIVM XVI.

An de facto sint aliqui casus, in quibus, lege ita disponente, non requiritur acceptatio ad obligationem, & irreuocabilitatem promissionis prodacendam.

800 SVnt de facto casus aliqui Primus quando promissio est ad causam piam. Quia acceptatio non requiritur de iure nauræ, sed de ciuli, quod cum circa causas pias disponere non possit, nam ad forum Ecclesiasticum spectant non est; cur in iis acceptatio ad obligandum requiratur. Sic Mol. *to. 2. d. 263.* Feli. & alij, quos refert Sanch. *l. de matr. d. 6. n. 16.* Secundus, quando promissio facta est ciuitati, ad reparandum, quod per incendium, terrę motum, aut aliam ruinam periit. ex *l. Pactum, l. propter incendium. l. ob causam, ff. de pollic.* Vel quando facta est promissio ex gratitudine propter honorem à ciuitate, vel Republica promittenti concessum. Vel quando opus promissum est ciuitati, & cœptu est fieri, quo casu cogitur promittens ad illud implendum. Sic Mol. *citat.* qui pro hisce casibus affert Glossam *ad c. scimus, v. Pollicitationem, 12. q. 1.* Couarr. & Antonium Gomez dicentem, hanc esse fententiam communem, Tertius, quando aliquid promittitur infanti, Sic Iuristæ multi, quos affert, ac sequitur Sanch. *d. 6. n. 15. & 27.* Quartus denique, quando promissio iuramento confirmatur. Sic Bartho. Iason. & Alexand. & alij plures, quos refert Sanch. *l. 1. de matr. d. 7. n. 23.* Mol. *to. 2. d. 263. n. 19.*

801 Non sunt de facto casus vlli, in quibus acceptatio non requiratur ad promissionis obligationem. Non primus. Quia acceptatio requiritur de iure naturæ, quam necessitatem ius Canonicum nunquam in ordine ad causas pias abstulit. Ita Molina alter & alij Iuristæ communiter, quos congerit, ac sequitur Sanch. *ibi.* Turrian. *de iustit. d. 64. dubitat. 5. numer. 12.* Non secundus, quia leges, quibus ea sententia nititur, nullum, si attente legantur exhibent fundamentum, vt de promissione non acceptata intelligantur, sed de promissione liberali nuda ex qua iure ciuili ob defectum stipulationis actio non oriebatur, imò ex ipso contextu videtur ibi acceptationem non defuisse. Ita Lugo *tomo secund de iust. d. 23. numero 45.* Non tertius. Quia non debetregula generalis limitari sine lege expressa. Ita Card. *ad c. De illis, 1. de despons. impub. numero secund.* Vasq. *de matrim. d. 4. cap. 4. numer. 48.* Turrian. *de iustit. d. 64. dub. 5. numero 6.* Non demum quartus. Quia omnis promissio etiam iurata, quæ homini fit, obligat dependenter à voluntate hominis, cui fit, quî obligationem remittat promissio amplius non obligat, vt omnes fatentur sed quandiu promissIo non est acceptata, perinde est ac si promissarius remisisset, ante acceptationem enim nullum ius adhuc acquisiuit, quod

remittat, cum sine nostro consensu non possit nobis ius ex pro-**[114]**missione proprie acquiri: Ergo promittens perinde liber adhuc erit, ac si ei remissa fuisset obligatio; perinde enim promissarius ius vllum non habet, ac si positiue se omni iure spoliasset; ergo non magis ei tenetur promittens quam si remisisset. Ita Bald. Decian. & alij plures, quos refert, ac sequitur Sanchez, *citat. numer. 24.*

802 Ego quidem existimo quatuor præfatorum casuum exceptionem haud solido inniti fundamento: attamen satis trobabilem esse primam sententiam tot Doctoribus stipatam: sed secundam & ratione & authoritate fultam longe probabiliorem.

DVBIVM XVII.

An Remissio debiti sit valida ante acceptationem?

803 VAlida est. Quia remittens debitum nullius rei videtur transferrc dominium, vel possessionem in alium, sed solum abiicere dominium iuris, vel rei sibi debitæ: potest autem quilibet pro sola sua libertate abi cere à se dominium rei suæ: nam sicut ad acquirendum, sic etiam ad conseruandum dominium requiritur voluntas nostra, qua deficiente, sicut non potest acquiri, sic nec potest conseruari alicuius rei dominium, ergo non est necessarius consenius, nec acceptatio debitoris ad hoc, vt creditor valide debitum remitta: semel autem remisso debito, non potest ceditor reuocare remissionem; quia hoc esset denuo obligationem imponere debitori, qui iam seme liber fuit, quod sine nouo debitoris consensu fieri non potest. Sic Theologi nõnulli non immeriti.

804 Non est valida, sed, ad irreuocabilem remissionis valorem requiritur debitoris acceptatio, atque adeo ante eius acceptationẽ potest à creditore remissio facta reuocari. Quia meredibile videtur, & contra communem sensum, quod si creditor apud se solum ore, vel mente diceret, remittere se velle debitum, non possit amplius id reuocare, nec debitum repetere: Ergo illa volũtas debitori non manifestata, eum irreuocabiliter commo non liberauit. Ita Suat. *l. 8. de legib. c. 32. n. 22.* vbi in vniuerlum docet, non posse aliquem valide renunciare iuri, quod habet aut liberare alium onere soluendi aliquid, nisi ex terno signo id manifestet illi, cuius interest talis renunciatio, & ab ipso acceptetur, quod pluribus rationibus ibi late confirmat.

805 Eins sententiæ adhęreo. Nam remissio debiti in rigote loquendo, videtur continere donationem aliquam, & ideo assolet *condonatio* appellari, vnde etiam qui donare non possunt, consequenter nec possunt debita condonare, quia illa etiam species donationis est: nec enim minus indiget Religiosus Prælati licentia ad condonandum debitum pecuniarum, quam ad donandum: ergo sicut ad irreuocabilitatem donationis requiritur acceptatio donatarij, sie etiam ad irreuocabilitatem remissionis, seu condonationis propter eandem rationem requiritur.

DVBIVM XVIII.

An ad obligationem promissionis reuocabilis requiratur acceptatio sensibilis & externa promissarij?

806 REquiritur omininò acceptatio externa & senisibilis. Quia ad adquirendum nouum ins ex iustitia inter homines necessaria est sensibilis connexio, qua res illa connectatur cum nouo domino: Ergò requiritur actio externa, qua per acceptationem sensibilem incipiat connecti sensibiliter ius illud cum eo, qui illud de nouo acquirit. Sic supponunt Syluest. *v. Matrimonium 6. quæst. 12.* Turrianus *de iustit. disput. 55. dubio duodecimo numer. tertio* Sanchez *libro primo de matrim. d. oct auo n. 29.* Manuel *tomo secundo sum. capite 27. concl. 4. num. 4.*

807 Non requiritur externa, sed sufficit interna promissarij acceptatio. Quia etiam sine acceptatione externa intelligitur connexio sensibilis sufficiens ad fundandum nouum ius posita acceptatione interna donatarij. Neque necesse est, vt sit externa, ac sensibilis ipsa etiam intentio acquirendi ius ac dominium; nam acceptatio in tantum requiritur, in quantum nem o inuitus cogendus est ad aliquid de nouo acquirendum, ad hoc autem sufficit consensus, & acceptatio iuterna, qua posita, iam connexio illa fundata in promissione externa potest sufficienter fundare ius prælationis, & dominij humani, cum per donationẽ externam mihi intimatam fuerit iam res facta mihi moraliter præsẽs, & in manu mea posita: quare sicut apprehensio physica sufficit ad acquirẽdum dominium, pohta voluntate interna senfbili, sic apprehẽsio illa moralis, quæ fit per promissionem mihi intimatam, sufficiet, posita voluntate interna acceptandi; quia hæc intentio sufficienter fit sensibilis, & presumitur semper in gratuitis, quoties contrarium non significatut. Ità Cardin. de Lugo *tomo secundo do iust. disput. 23. num. 64.*

808 Eiusdem mentis sum, vsui inhærens, ac praxi. Nam si habeas commodatum Antonij librum & ipse scribat tibi librum donãs; eo ipso, quod accept episola donum acceptas, sine aliquo actu externo, censeris sufficienter libri dominium acquirere, & poteris de illo liberè disponere absque vllo scrupulo tanquam de re tua; Non ergo requiritur allia externa acceptatio, ad reddendam donationem irreuo cabilem; quare idem dicendum videtur de promissione eodem modo accoptata, cum eadem sit vtriusque ratio.

[115] DVBIVM XIX.

An ad acceptationem validam requiratur, quod promissio intimetur promissario per nuncium, vel Epistolam missam à promittente?

809 NOn requiritur, sed sufficit notitia promissionis quimodocumque habita, vt si aliquis teritus, qui casu audiuit, id illi retulit, & ille acceptet. Quia sic ei moraliter constat de promissionis certitudine. Sic Lessi. Lodou. de Roma, Azeued. & Gregor. Lopez afferens Baldum, quos refert Sanchez *l. 1. de matrim. d. 6. n. 3.*

810 Requiritur omninò, nec sufficit notitia quomodocumque habita. Quia nec dominium rei tuæ nec ius aduersum te potest alteri acquiri, nisi te transferente, quæ translatio tunc fit quando tu rem, aut ius illud alteri offers, vel das, quod fieri non potest nisi quatenus id ad illum dirigis; non potest ergo venire ius illud ad alterum nisi ex tua directione. Ita Bartol. Cyuus, Paul. Castrens. Villalob. Iul. Clar. Barbo. & alij plures, quos refert, ac sequitur

Sanchez *citat.* Molina *tom. secund. disput. 264. num. 3.* Turrian. *de iustit. d. 64. dubio quinto. numer. tertio.*& alij communiter.

811 Cum his opinor. Nam hæc directio eo ipso est loquutio, vel quasi loquutio, qua voluntatem tuam, illi manifestas; quare debet fieri præsenti, vel absenti per nuncium, vel litteras, alioqui non manifestas ei tuam voluntatem, & per consequens nihil ad illum dirigis, vel ei offers, oblatio enim est locutionis species, vt ex terminis constat. Moneo tamen, in aliquo casu posse verum sensum contrartam sententiam habere; quando scilicet donans non mitteret aliquem determinatum nuncium donatario, sed coram multitudine voluntatem suam manifestaret eo animo, vt hoc modo notitia ad ipsum posset peruenire; tunc enim licet non mittat nuncium determinatum, ex modo tamen dicendi videtur implicitè velle, vt singuli ex audientibus possint esse nuncij, cum ad ad hoc id coram illis dicat, vt possit ab aliquo donatarius scite, quod perinde est, ac si omnes, & singulos destinaret vt nuncios.

DVBIVM XX.

An ad irreuocabilitatem promissionis requiratur, quod acceptatio ad notitiam promittentis veniat?

812 REquiritur non solum acceptatio promissarij, sed etiam imitatio acceptationis, seu quod acceptatio ad promittentis notitam deueniat. Quia ideo (vt suppono ex *volum. 1. de contr. in communi*) requiritur ad perfectionem contractus, quod acceptatio singulorum sit vtrique manifestata, quia alioqum nondum coniungitur sensibiliter vtriusque voluntas ad geren dum contractum, vel pactum; hoc autem videtur eodem modo procedere in promissione gratuita, in qua non videtur coniungi sensibiliter vtriusque voluntas, nisi acceptatio promissarij manifestetur sensibiliter promittenti. Sic. Syluest. *v. Matrimonium 6. quæstio. 12.* Turrian. *de iust. disp. 55. dub. 12. num. 3.* Sanchez *lib. primo de matrim. d. 8. num. 29.* Manu. *tom. 2. summæ capit. 27. concl. 4. n. 4.*

813 Non requiritur, accpetationem promissarij ad notitiam promittentis venire, sed per acceptationem promissarij completur, autequam promittenti acceptatio intimetur. Quia per illam acceptationem promissarius non se obligat promittenti, nec promittens aliquod ius acquirit, sed solum promissarius est, qui acquirit ius illud aduersus promittentem, ad quod acquirendum sufficit voluntas promittentis ipsi manifestata, & ea voluntate posita, inuenitur ius illud expeditum, vt possit libere à promissario volente acquiri: neque ad hoc necesse est, aliquid aliud promittenti intimare, cum ipse nullum voluntatis actum debeat exercere, neque ad acquirendum cum nihil acquirat, neque ad se obligandum, cum iam prius habuerit voluntatem se obligandi, quam postea non reuocauit. Ita Cardin. de Lugo *tomo secund. de iustit. disput. 22. num. 30. & d. 23. n. 63.*

814 Certè discrimen inuenio inter contractus respectiuos seu onerosos, & inter gratuitos, asseròque in illis, non in his requiri ad perficiendum contractum, & ponendam obligationem, quod acceptatio promissarij peruentiat ad notitiam promittentis. At in contractibus gratuitis ab que huiusmodi notitia facta promittenti, promissio potest fieri irreuobabilis. Ratio est, quia in contractibus onerosis, qui in vtroque pariunt obligationem, in singulis debent acquirere ius contra alterum, quod non possunt facere nisi notam habeant eam obligationem. At vero

in gratuitis, qui sunt semicontractus, eo quod in vno solo pariant obligationem, sufficit si in vno solo coniungantur sensibiliter voluntates, nempe in illo solo, qui ius acquirit, & cui nota debet esse voluntas propria acquirendi, & voluntas alterius se obligandi, in eo autem, qui nihil acquitit, sed solum se obligat, non est necessaria illa coniunctio. quia necesse non est, manifestari ei voluntatem alterius, qui ad nihil prorsus se illi obligat.

DVBIVM XXI.

An mortuo promittente, possit promissarius postea validè promissionem illam acceptare?

815 ACceptare valide non potest. Quia non potest voluntas acceptantis vniri cum voluntate defuncti, cum iam non sit superstes, sic Gregor. Lopez, Tiraquellus Paul. Decius. Azeuedo, & alij plures, quos refert Sanch. *lib. 1. de matr. d. 6. n. 5.*

[116] Potest valide acceptare. Quia totum hoc in rigore dependet ex intentione, & voluntate promittentis, qui potest extendere, vel restringere intentionem suam, itavt post suam etiam mortem perseuerat, vel non perseueret voluntas se obligandi. Potest itaque promissor vel donator habere animum promittendi, vel donandi, & transferendi valide dominium etiamsi promissarius, vel donatarius post eius obitum accepter. Ita plures apud Sanch. Lessi. *l. 2. 5. 18. dub. 6. 45.* Turrian. *de iust. d. 64. dub. 5. n. 6.* Lugo *to. 2. de iust. d. 23. nu. 76.*& alij.

816 Hanc sententiam communem: ac probabiliorem esse iudico. Cuius veritas à posteriori manifeste colligitur. Nam de facto testator hãc voluntatem habet circa legata, quæ quidem à legatarijs non acceptantur, nec quidem notitiam illorum regulariter habent, nisi post obitum testatoris, & tamen posita nunc acceptatione, transfertur dominium rei legatarium ex voluntate præterita testatoris nondum reuocata. Poterit ergò donator, vel promissor similem voluntatem habere, quando donat, aut promittit, vt efficax sit ad transferendum rei donatę aut promissę dominium, etiam si non nisi post suam mortem donatrarius, vel promissarius donationem. vel promissionem accepter. non enim apparet differentia loquendo do possibili, cur voluntas testatoris hanc habeat efficaciam, & voluntas donantis, vel promittentis non valeat eam habere.

DVBIVM XXII.

An ad valorem donationis vel promissionis sufficiat, si donatarius, vel promissarius taceat, vt ita se acceptasse videatur?

817 SVfficit quidẽ. Quia in *reg. Qui tacet 43. de reg. iur. in 6.* dicitur, *Qui tacet, consentire videtur.* Sic sylu. Couarr. vter que Molina, & alij plures apud Sanch. *l. 1. de matr. d. 6. n. 11.* quorum sententiæ ipse inhærescit.

818 Minime sufficit: Quia in *reg. 44.* sequenti dicitru. *Is, qui tacet, non fatetur, sed neque vtique negare videtur.* Ita aliqui, quos refert, ac sequitur Tiraq. ad *l. si vnquam, v. liberis, n. 68. C. de reuocan. donat.* Angl. & Manu. quos affert Sanch. *vbi sup.*

819 Prorecto hasce regulas, quæ prima facie videntur contraria docere, ita conciliant primę sententie Auctores, vt prior habeat locum, quoties agiturde commodo tacentis, nam iuxtà vulgare dictum: *Quis nisi mentis inops, oblatum respuat aurum.* Posterior verò locum habeat. cum agitur de afferente aliquod incommodum tacenti. Quare prior regula erit vera in contractibus lucratiuis, posterior iu onerosis. Legendus Cardinalis de Lugo mediam viam terens *tom. 2. de iustit. d. 23. numer. 82.*

DVBIVM XXIII.

Promittit Antonius Ioanni, fundum hac lege, vt post Ioannis obitum transeat ad petrum acceptante Ioanne, Antonius potestne, hanc conditionem in fauorem petri oppositam reuocare, ante quàm ipse petrus acceptet?

820 MInimè potest. Quia post Ioannis acceptationem, acquisitum fuit ius Petro, nec necessum est, ipsum etiam acceptare. Sic multi Doctores, quorum sententiam refert Sanchez *libro primo consil. capit. 9. dubitat. prim.*

821 Potest adhuc reuocari. Quia in hoc casu du plex promissio, vel donatio distincta includitur, altera in fauorem Ioannis, quam ipse acceptat, & acceptatione reddit irreuocabilem, altera in fauorem petri, quam neque Petrus acceptauit, neque Ioannes potuit illam vice Petri valide acceptare, cum neque in suam vtilitatem redundet, neque habeat mandatum Petri ad acceptandum eius nomine: Ergo quoad illam partem donatio manet adhuc ieuocabilis. Ita Sanchez *ibid. num. 3.* plures citans.

822 Hoc verius esse existimo. Nam si Anto nius det tibi centrm aureos diuidendos inter te, & Petrum absentem, non censetur donatio irreuocabilis quoad dimidiam partem dandam Petro, antequam ipse Petrus acceptet, quia donatio illa non erat indiuisibi lis, sed ouplex, neque tu acceptare poteras nisi quoad tuam partem (suppono enim, quod tu nullam habeas connexionem cum Petro ratione cuius posses etiam partem eius acceptare.) Aliquin si sufficeret simultas sola donationis, vt vno donatario acceptatne, censeretur donano tota acceptata, & irreuocabilis, facilè possent omnes donationes, vel promissiones absentibus factæ reddi à praincipio irreuocabiles, & firmæ ante absentis acceptationem, nimitùm faciendo, vt Antonius volens promittere, vel donate absenti mille, promittat simul vel donet tibi centum, dicens. Promitto, vel dono mille, & centum, quæ diuidantur, & sint pro Petro absente, & centum pro te, quod tamen absurdum esset, cum simultas non faciat, quod illorum mille donatio magis ad te perueniat, quam si tibi nihil simul donaretur.

[117] DVBIVM XXIV.

An promissio simplex acceptatæ in re graui, obliget sub mortali?

[823] NOn obligat. Quia qui huiusmodi promissionem gratuitam facit, vult se se non ex iustitia, sed ex fidelitate obligare. At promissio ex fidelitate, sub mortali non obligat, nullum enim detrimentum infertur proximo, nec vllum eius ius violatur, sed solùm promitteus reddit se indignnum, cui homines possint fidere: Ergo promissio ex sola fidelitate non obligat per se loquendo sub peccato mortali, nisi aliud detrimentum promissario ex non seruata fide inferatur. Sic Caietan. 2. 2. *quæstio. 113. articulo primo dub. 4.* Armil. Sotus Petrus Ledes. Henriq. & alij, quos affert Sanchez *libro prim. de matr. d. 5.* Plures affert Diana *tomo 1. part. secund. tract. 3. resolut. 122.* pro hac senrentia, quam probabilem dicit, & probabiliorem Merati. *tomo secuind. tract. de iustit. d. 19. sectio. 10.*

[824] Obligat ex genere sub mortali. Quia violare rei grauis obligationem est lethale, sed non soluere promissum in re graui est huiusmodi, cum ex qualibet pomissione oriatur obligatio secundum omnes. Ergò erit mortale. Et quia omnis promissio si fiat per formulam stipulationis, tribuit ctionem in foro externo ergo ex se affert grauem obligationem, euam siue tali forma, stipulatio enim non addit vim de iure naturæ, sed solemnitatem requisitam à iure ciuili, vt magis constet de deliberatione, qua facta est promissio. Ita Suarez *in opusc. relect. de libert diui. d. 2. sect. 2. numer. 22.* Lessius *de iust. libro secund. capite 18. dub. 8. num 55.* Nauarr. Turrian. Malder. Filliuc. Salen. & alij quos congerit Sanch. *d. 5. n. 20.* qui eandem sequitur sententiam.

[825] Ego autem existimo, promissionem in re graui acceptatam obligare sub mortali, si promittens se velit ex iustitia obligare, si autem solùm ex fidelitate se obligare velit sub lethali minime obligare velit sub lethali minime obligare. Mecum Molina *tomo secundo d. 262.*& probabile Les. fatetur. Certe totum illud quod potest ex pretiò dari, poterit etiam dari gratis, & sicut potest domum pretio vendere, ita potes etiam gratis eam donare, & in vtroque casu æque das ius proprium iustitiæ in domum: Ergo sicut potest pretio accepto obligare te ex iustitia ad aliquid faciendum postea, vel dandum, ex qua obligatione das ius ex iustitia propria aduersum terita poteris hoc ius ipsum gratis dare, & constituere te debitorem ex iustitia, sicut si pretium accepisses pro hac obligatione. Loquendo ergò de possibili, nulla apparet repugnantia, quod promissio gratuita inducat iustitiæ obligationem, si in promitente adsit animus ita se obligandi, atque ideo ex ipsius animo pendet, an obligatus maneat ex iustitia, vel solum ex fidelitate. Igltur si ex iustitia intendit se obligare, secunda sententia vera est prorsus, quia obligationis iustitiæ in re graui transgressio lethalis est. Si vero solùm ex fidelitate se obligare intendit primam sententiam veram esse quis dubitet, cum obligatio ex fidelitate ita grauis non sit. Porrò in promissione non gratu ta sed onerosa facilius præsumitur animus obligandi se ex iustitia, cum ex iustitia teneatur promittens habere talem animum, ne decipiat promissarium obligando illum sine animo se mutuo obligandi. In promissione autem gratuita plerumque deest animus obligandi se ex iustitia si tamen promittens dicat, volo me gratuiter obligare, iam eo ipso vult implicitè se ex iustitia obligare, cum non possit ex sola fidelitate se ita grauiter adstringere.

DVBIVM XXV.

Si Antonio fundum promisisti, & posteæ eundem fundum, addito iuramento promisisti Francisco præponderante posterior promissio propter ius iurandum?

826 PRæponderat posterior promissio, Quia grauius iuramenti vinculum debet præualere minori. Sic Innocent. Imol. & Abbas quos refert Sanch *libro 1. de matr. d. 50. num. 1.*

827 Præponderat prima promissio. Quia iuramentum adueniens fuit de re iniqua propter priorem promissionem, ex qua iam eadem res debebatur Ita Theologi communiter, quos refert, ac sequitur Sanch. *vbi sup. n. 2.* Turrian. *de iust. d. 70. dub. 1.*

828 Profecto si promisso ex iustitia obligabat, hæc sententia certa est omnino, quia posterior promissio voluntaria, & gratuita non potest anteriori iuri præiudicare, quod ex priori promissione acquisitum iam promissario, nec iuramentum confirmat promissionem de re iniqua, cum eius materia debeat esse semper id, quod aliunde licitum; & honestum est. Quãdo verò prior promissio non obligat ex iustitia, sed solum ex fidelitate, ac per consequens solùm leuiter, magis dubitari posset, quia prauius iuramenti vinculum (vt refert prima sententia) videtur præponderare leuiori ex sola fidelitate, atque ideo prius seruandum videtur iuramentum Deo præstitum, quam fidelitas homini leuiter obligans. Attamen consequenter potius dixerim seruandam fidelitatem prioris promissionis. Nam licet, concurrebtibus duo bus præceptis incompossibilibus obseruandum sit illud quod grauius obligat, de hoc tamen ipso dubitatur in præsenti, an concurrat vera iuramenti obligatio Videtur quippe ex regula generali iuramentum illud irritum esse, quoties enim id quod sub iuramento alicui promitti tur, est illicitum etiam venialiter, iuramentum non obligat. v. gr. si sub iuramento promitteres alicui in re leui mentiri, vel teruntium furari, vel leuem Sacri Officij omittere partem, iuramentum minime obligaret: Ergo si promittis etiam cum iuramento non dare Antonio id,**[118]** quod sub veniali ei ex fidelitate debebas, iuramentum etiam non valebit, quia promissa non reddere etiam in re leui est saltem veuialiter malum, & illicitum, & per consequens non potes ad id te iuramento obligare.

DVBIVM XXVI.

Qui contra primam promissionem secundo promisit iterum eandum rem siue cum iuramento, siue sine illo, si postea primus promissarius suo iuri cedat, teneaturne primam implere promissionem?

829 TEnetur planè. Quia ille verè, & cum intentione implendi, promisit, promissariusque secundus acceptauit, & cedente primo prmissario iuri suo, videtur vim habere secundam promissionem, quæ quidem iam potest sine prioris præiudicio impleri. Sic Couarru. apud Sanchez *libro prim. de matr. d. 50. numero 5.*

[830] Minimè tenetur. Quia considerandum est tempus, quo res promissa illicita erat, atque adeo inualida promissio, quod autem ab initio non valet, tractu temporis non conualescit *ex reg. Non firmatur, de reg. iur. in 6. & reg. Quod ab initio ff. eodem tit.* Ita Turrian. *de iust. d. 70. dub. 1. nu. 5.*& alij plures, quos sequitur Sanch. *citat. numer. 6.* Lugo *de iust. tom. 2. d. 23. numer. 107.*

[831] Hoc verius existimans puto tamen, aliquando obligare secundam promissionem, quando scilicet animus promittentis fuit se saltem sub conditione, si obiectum redderetur licitum, vel certè voluit se obligare ad curandum, quod prior promissio dissolueretur, tum enim res promissa non fuit aliquid illicitum, vt constat.

DVBIVM XXVII.

An promissio dubià obliget promittentem?

[832] OBligat quidem. Quia in materia iustitiæ tutior pars eligenda, atque adeo soluendum debitum dubium non obstante possessione. Sic aliqui apud Sanchez *libro secund. de matr. d. 41. n. 32. & libro prim. Decalog. capit. 10. numero 11.* Castro Palao alios congerens, *tom. 1. tr. de conscient. d. 3. p. 6.* Diana *part. 3. tr. 3. resolut. secund.*

[833] Non obligat. Quia in materia iustitiæ non est obligatio tutiorem partem sequendi, quando bona fide possidere cœpisti, & postea superueniente dubio, debito examine, ac diligentia adhibita, non potuisti dubium expellere. In alijs verò materijs tutior pars sequenda, & debito satisfaciendum. Ita alij, quod præfati Doctores referunt *vbi sup.*

[834] Ego autem aptius existimarim illorum Auctorum vestigia secutus id locum habere in cunctis materijs quia possessio eodem modo iuuat possidentem, pro quo stat præsumptio, quoties alia præsumptio non obstat, si enim aliunde præsumptio staret pro obligatione, vt si constet de verbis prolatis obligationem exprimentibus, dubites tamen de animo te obligandi, tunc præsumptio pro obligatione staret. Quare non potest melior regula, ac magis vniuersalis tradi, quam quæ ex foro externo desumi potest. Quoties enim in foro externo sentẽtia proferretur pro obligatione, & debitor condemnaretur, non obstante possessione, idem in foro interno est serunadum. Quando vero debitor in externo foro absolueretur, idem etiam dicendum est in foro conscientiæ. Nam quòd actore non probante, reus absolui debeat, & quod actori onus probandi incumbat, de iure naturæ est, quare quoties onus probandi creditori incumberet in foro externo, & ideo probatione deficiente, vel præsumptione sufficenti, reus absolueretur, idem dicendum est in foro conscientiæ, si eædem circunstantiæ inueniantur, neque enim fas est, in hoc puncto forum internum ab externo dissentire, quando iudicium externum in falsa aliqua præsumptione non fundatur, sed æquales omnino probationes in vtroque foro reperiuntur.

DVBIVM XXIX.

An si factum alienum promisisti, adiecta pœna, libersis à pœna obligatione, si bona fide sufficiente diligentia adhibita, id procurasti, nec assequi potuisti?

835 AB obligatione pœnæ liber non es. Quia promissio illa non censetur de procurando, sed de obtinendo sub pœna apposita, quare illam debebis, nisi difficultas obtinendi contigerit non in ipsiusfacti alieni promissione, sed in eo, qui facturus est, sic plures Iuristæ, quos refert Couarruu. *de pactis part. secund. §. 4. numero 3.*

836 Adhibita sufficienti diligentia, à pœnæ obligatione liber es omnino. Quia hoc est iuxta naturam pœnæ, vt culpam supponat. Ergo si promittitur mera pœna, non promittitur nisi præcedente negligentia in diligentia adhibenda, vt colligitur ex *lege final. §. idem iuris. ff. ad leg. Rhodiam, de iactu. & libro secund. ff. si quis caution.* etiam promissor dixerit, *Promitto, Petrum cum essectu facturum,* adiecta pœna, ita plures, quos Sanchez *libro primo de matr. d. 25. num. 3.* congerit. Lugo *tomo secund. de iust. d. 23. n. 117.*

837 Ego autem cum Couarruu. distinxerim. Nam si solum promisisti expresse, te curaturum, adhibita diligentia, à pœna excusaris si promisisti absolute factum alienum sub certa pœna, & cum iuramento, excusaris etiam, quia ad vitandum periurium, censeris, te solum promittere diligentiam adhibendam. Si non iurasti, tunc iure Canonico, & in tribunali Ecclesiastico liberaris, quia censeris promisisse solum te id curaturum, in tribunali ver sæcu-**[119]**lari, non liberaris à pœna subeunda, quia promissio illa non censetur esse de procurando, sed de sola pœna.

DVBIVM XXX.

Quælibet materia, quæ in furto censetur grauis, censeturne etiam grauis in promissionem, vt eius violatio sit mortalis, quando promissor intendit se non solùm ex fidelitate, sed etiam ex iustitia obli. gare?

838 GRauis censetur. Quia gratuitam esse promissionem non excusat à transgressionis grauitate. Votum enim non est minus gratuitum, quam promisso homini facta, cum ex liberalitate etiam, & libertate vouentis oriatur, & tamen non minus obligat grauiter ad materiam eandem, quæ posset in alijs pręceptis existimari materia grauis, neque audebit aliquis dicere, maiorem materiam requiri ad peccatum mortale contra votum, quàm contra pręceptũ Ecclesiasticum, vel diuinum. Quod ergo obligatio oriatur ex liberalitate eius, qui sponte, & gratis se obligat, non facit, quod non possit si ipse velit, apponere obligationem grauem ad quamlibet materiam, quæ ex se esset capax obligationis grauis ex obedientia, vel ex contractu oneroso; aut alijs titulis. Sic Nauar. *sum. cap. 18. numero 4. alias 7.* Nauarra *de restit. libro secundo cap. 2. dub. 7. numero 329.* Qui dicit promittentem liberaliter vnam

Missam obligari sub mortali, si animum obligandi se habuit Bonac. *de contr. d. 3. quæstione 11. pun. 1. numero 8.*

[839] Non censetur grauis. Quia maior materia requiritur ad obligationem grauem ex promissione gratuita, quam in contractu oneroso, vel furto. Non enim censetur ita grauiter se promissor velle obligare, & cum tanto rigore. Quia non est ita certum intercedere obligationem iustitiæ sicut in furto. Et qui violans fidem, non aufert tem alienam sicut fur. Et quia minus conqueruntur homines de fide violata, quam, de furto. Ita Sanchez *libro prim. de matr. d. 1. numero 24.* Ludou. Lopez *part. 1. Infruct. cap. 180. §. Tertio requiritur, & libr. secund de contr. cap. vltim.* citans Ioannem de la Peña dicentem, decem argenteos non esse materiam grauem in huiusmodi promissione, secus vero si centum promitterentur. Lessius *libro secund. capit. 18. dub 8. numero 56.* Manu. *sum tom. 4. cap. 107. numero quarto* Malder. *2. 2. tract. 1. de iust. cap. 9. dub. 8.* Diana *tom. 1. part. 2. tract. 3.* Quanto autem maior materia requiratur ad obligationem grauem ex promissione, Lessius dicit, si ad furtum requiritur vnus aureus, promissionem plures aureos requiri. Sanchez docet, quadruplo maiorem materiam requiri, quam in furto, quod etiam Malderus approbat.

[840] Ego iudicarim, hoc totum pendere ex promittentis intẽtione. Loquẽdo enim de possibili, non video posse negari, quod ille etiam, qui liberaliter, & gratuito promittit, possit se gratuiter obligare ex iustitia si velit, ad dandum id, quod ex contractu oneroso grauiter obligaret. Nam sicut potest gratis rem illam omninò doanre, & transferre Dominium illius in donatarium, itavt si eam ipsi postea auferat inuito, peccet grauiter non minus, quam si pretio vendidisset, cur non poterit ius ad illam transferre obligando se ad illam dandam quod ius non minus sit, quàm si ex contractu oneroso datum fuisset? Sicut enim donatur gratis liber, ita donatur gratis ius ad dandum librum: Ergò sicut donatio libri obligat grauiter donantem ad non repetendum librum: sic donatio iuris ad librum potest ex promissoris intention obligare grauiter ad non repetendum, nec violandum ius illud semel promissione concessum.

CAPVT XII.

Circa Donationem.

DVBIVM XXXI.

Quando alicui prohibetur donare, prohibeturne etiam ei remuneratoria donatio?

[841] QVidquid de promissione disseruimus, possunt facile ad donationem accommodari. Scio tamen donationem à promissione distingui potissimum in hoc, quod promissio solum inducit obligationem ad dandum, & licet det ius ad rem promissam, non tamen dat ipsam rem, donatio verò transfert dominium rei donatæ in donatarium, Recolo antem ex *sect. 1.* donationem diuidi in mere gratuitam, & in remuneratoriam, vtramque autem esse verè gratuitam, hoc est non debitam ex iustitia. est tamen differentia, quod altera est merè gratuita sine meritis donatarij, altera vero licet non supponat debitum iustitiæ, supponit

tamen debitum gratitudinis, quæ inclinat ad retribuendum benefactori iuxta beneficij accepti mensuram. Porrò licet vtraque sit vera donatio, dubito, an quando alicui prohibetur donare, prohibeatur etiam donatio remuneratoria, an vero sola donatio mere gratuita?

[842] Prohibetur etiam remuneratoria donatio. Quia donatio remuneratoria est verè ac propriè donatio, sicut mere gratuita; Ergò cum donatio alicui prohibetur, vtraque est ei donatio interdicta. Ideo inter coniuges prohibita etiam est remuneratoria donatio, quod sibi inuicem donare non possunt. Sic Pinellus, & Matienzo, quos affert Sanchez *libro sexto de matrim. disputat. 6. numero primo.*

[843] **[120]** Non prohibetur donatio remuneratoria. Quia non est mera donatio, cum saltem ex debito gratitudinis, quod soluitu oriatur. Ita Molina *tom secund. d. 289.* Rosel. Angel. Syluest. Abbas, Menoch. & alij plures, quos affert, ac sequitur Sanch, *citat. num. 11. & l. 1. consil. cap. sexto dub. secund num. 4.* Et loquentes de Bulla Clementis VIII prohibentis Religiosis donationes, idem tenent Sousa, Perin. Cenedo, Barth à Sancto Fausto, Ricci. Bonac. Valerus, Manu. Scortia, & alij, quos citat, ac sequi tur Diana *tom, 1. tr. de paupert. Relig. resol. 15. & 16.* & in vniuersum de aliis prohibitionibus similibus idem docent Ioan. de la Cruz, Homobon. Azor. quos affert idem Diana *resolution. 15.*

[844] Hæc mihi magis arridet sententia, quam ex *lege prima ff. de donat.* confirmo, vbi illa solùm dicitur propriè donation appellari, quam donator *propter nullam aliam causam facit, quam vt liberalitatem, ac munificentiam exerceat.* Si ergò facit, vt debitum natutalis, gratitudinis soluat, non est propriè & strictè donatio Et *ex lege quod autem, §. si vir. ff. de donatioter virum, & vxorem.* vbi dicitur positis donationibus mutuis inter coniuges, quibus æqualem summam sibi inuicem donarunt, neutrum posse postea repetere, quod donauit, etiam si virtus solus eorum locupletior factus sit, qui rem donatam conseruauit, non alter, qui consumpsit. Vnde videtur, quod ea solum ratione donatio illa sustineatur, quia remuneratoria fuit, & ideò non intelligitur in prohibitione donandi comprehensa. Plura mitto.

DVBIVM XXXII.

An tutor possit de bonis pupilli donatione remuneratoria sine termino præfixo donare?

[845] POtest profectò Quia leg *Cum plures, 13. §. cum tutor, ff. de administrat. tutor. & leg. Qui filium, ff. vbi pupillus educari debet.* id significatur nullo termno præfixo Sic Sanch. *l. 1. consil. c. 6. dub. 2. n. 4.* aliosrreferens.

[846] Minimè potest. Quia varia sunt donationis remuneratoriæ genera, & solum potest tutor donare id quod sufficit. vt obsequia accepta à pupillo ad aequalitatem ita cõpẽsẽtur, vt sine ingẽti ingratitudine omitti euismodi compensatio non possit. Vltra hæc curatores vel tutores parum aut nihil donare possunt nisi diues valde esset pupillus aut minor, & spectatis circumstantiis iudicaretur expedire, aut decere, præseitim si titulus elemosynæ accederet, ei potius congruens, quam donatione profanæ. Ita Mol. *to. 2. d. 292.* Lugo *to. 2. de iust. d. 23. n. 146.*

[847] Magis placet Doctrina hæc, si aliquantulum amplietur. Quod enim dicit deretributione æquali pro beneficiis, vel obsequiis, si intelligatur de æqualitate stricta, ita vt pro viginti

acceptis, seu pro obsequiis valentibus viginti. retribuantuir, nimis strictum iudico. Nam si serui obsequia (ex. gr.) valebant viginti, & totidem accepit pro stipendio pactum deductum posset ei à tore ex gratitudine dari: quod durum videtur: seruus enim fidelis, qui per multos annos stipendio accepto pupillo seruiuit, potest certe ex gratitudine aliquid à tutore accipere vltra stipendium; debet ergò illa æqualitas moraliter intelligi ita vt possit tutor aliquid etiam vltra stipendium æqualis valoris retribuere, quantum prudentia dictat; quia totum hoc pertinet ad prudentem, ac decentem rerum pupilli administrationem, vt non sit durus & exactus retributor obsequiorum, sed attendat ad id, quod decentia status pupilli exigit.

DVBIVM XXXIII.

Cum aliquis simul pluribus donat, it à vt licet singuli non capiant vltra 500. solidos, omnes tamen simul plus accipiunt, estne necessaria insinuatio Iudici facta?

848 PRæmitto, olim de iure communi non potuisse donationem validam fieri vltra 300. solidos sine insinuatione iudici facta, hoc est, quod iudici manifestaretur ad cauendum periculum nè fraus, aut metus, vel quid simile intercederet. *lege Sancimus in princip. C. de donat.* si vero illam summam excederet, non erat valida donatio quoad excessum. postea extensa fuit summa illa vsque ad 500. solidos in *leg. penultima Cod. eodem titulo.* De valore autem solidorum, & quantum correspondeat pecuniæ nostræ agit latè Molina *to. 2. d. 278. à n. 2.* Et quidem videtur 500. solidos in nostra pecunia valere 712. Regales Hispanos, vel Roamanos Iulianos. Ad hanc autem insinua tionem satis est comparere donatorem, imo per ipsum donatarium cum mandato donatoris coram iudice, & insinuationem redigi à Notario in actis, licet iudex non sit in tribunasi, vt cum Iulio Claro, & aliis notat Molina *num. 3.* Quia non est actus controuersiæ, sed voluntariæ iurisdictionis Scio equidem remissionem debiti excedentem illam summam insinuatione etiam indigere, quando debitum, est liquidum, & certum. Quia illa est donatio ex *lege In ædibus, ff. de donat* Lessius *lib. secund. cap. 18. dub. 13. num. 98.* Scio necessariam etiam esse insinuationem & si plures res simul eidem donentur, quarun singulę non excedant illam summam, si omnes simul excedant. Quia licet illę fortasse non sint vna donatio, sed possint esse plures in aliquo casu iuxta *leg. scire debemus, ff. de verb. obligat.* ad necessitatem tamen insinuationes pro vna donatione reputantur, vt colligitur ex *lege Sancimus, § si quis autem.* Quęsierim autem, an necessaria sit insinuatio, si aliquis simul pluribus donet eodem tempore ita vt licet singuli non capiant 500. solidos, omens tamen simul plus accipiant?

849 Necessaria omnino est. Quia ratio prohibitionis non desumitur ex lucro donatarij sed pręcipue ex parte donantis, ne temere, vi, metu aut dolo de pauperetur, quod inconueniens non minus sequitur, quando multis donator.

[121] Sic Gama *dec. 381. n. 5.* Mol. *to. 2. d. 278. n. 13. & 14.* Reb. *de iust. l. 18. q. 16. n. 7.* Les. *l. 2. c. 18. dub. 13. n. 97.* dicens, si donatio simul, & quasi vno animi impetu fiat, inua lidam esse sine insinuatione, secus si diuersis temporibus animique diuersis motibus geratur. Addit Reb. *n. 8.* attendendam esse ad vnitatem donationis, & ad insinuationis necessitatem, vnitatẽ causæ totaliter mouentis ad donationem, quæ si sit vna & eadẽ, & donationes eodem

tempore fiant diuersis personis, existimabitur donatio vna; contra vero erit multiplex, si Petro v. gr. donem ad preces Ioannis, & eodem tempore donem Paulo ad Antonij preces.

850 Non est necessaria. Quia ad necessitatẽ insinuationis requiritur, vt vna sit donatio excedẽs illam summam, vnitas autem donationis non est desumenda ex vnitate temporis, neque ex vnirate motiui, sed ex donatarij vnitate. Ergo si plures sint donatarij quorum singuli citra 500. Solidos ex donante accipiunt, multiplex erit donatio, nec insmuatio requiretur. Ita Cardin. de Lugo *tom. 2. de iust. d. 23. nu. 154.*& graues Theologi, quos consului.

851 Equidem ad necessitatem insinuationis & ad douationis vnitatem in casu nostro non credo, tantorum Doctorum venia, sufficere temporis vniitatem, neque etiam vnitatem motiui, sed vnitatem donatarij, non quidem ita vt requiratur vnitas rigorosa ex parte donatarij, sed vnitas aliqua saltem moralis. Nam si dones mille solidos alicui communitati, etiamsi diuidenda sit pecunia inter particulares, & singulius 100. adueniant, donas tamer. vnica donatione excessiua toti illi communitati, quæ est vna persona moralis. Excontra verò vnitas solius motiui non sufficit, vt si ob amorem erga Petrum dones quatuor eius filijs, quos promouére cupis singulis 200. non est vna donatio, sed plures, quia singulis seorsim, & independenter ab alijs donas, licet idem sit motiuum, nempe ergà Petrum affectus. Non ergo sufficit vnitas tẽporis, nec vnitas motiui præcise ad reddendam donationem excessiuam, ac prohibitam, nisi adsit etiam vnitas donatarij vera, vel saltem moralis modo explicato.

DVBIVM XXXIV.

An donationem excedentem 500. solidos sine insinuatione factam donatarius possit tuta conscientia retinere excessum?

852 NOn potest. Quia verba legis id asserunt, & in quolibet Regno seriò obseruantur: insinuatio enim quoad rectam Reipublicæ gubernationem valde est necessaria. Ergo pręscriptum tuta conscientia violari non potest. Sic Turrian. *de iust. d. 73. dub. 5. n. 2.* Et Molin. *tom. 2. d. 277. numer. 21.* aliqua argumenta nõ leuia, ad huiusmodi adstruendam obligationem, non retinendi excessinam sine insinuatione donationem.

853 Potest tuta conscientia retinere, nec adest in foro conscientiæ obligatio restituendi donatori, vel eius hæredibus excessum, quo vsque ipsi repetant. Quia quidquid sit de mente legislatorum, non aliter videtur lex illa recepta. Ita Molin. *ibid* Reb. *l. 18. q. 8. n. 3.* Les. *l. 2. c. 18. nu. 99.* Lugo *to. 2. de iust. d. 23. n. 156.*& alij.

854 Cum his opinor. Quia vsu video receptum, numquam donatarius excessum illicitæ donationis reddere; nisi donatore, vel eius hærede repetente. Addiderim, si donator defectum illum sciat, & potest repetere, non repetat: eo ipso iam non censeri inuitum quoad retentionem quo non videtur donatarius aliquid, inuito domino, retinere, atque adeo non peccat contrà iustitiam retinendo. Si autem donator obijt, & in morte ratam habuit donationem præteritam, iam valebit saltem vt donatio causa mortis, quæ in qualibet quantitate ad sui valorem insinuatione non indiget. Demum etiam inter viuos, si postea donator restituendi excessus obligationem donatario condonauit; & excessus ipse secundum se non superaret 500. solidos, vt si v. gr. donauerat mille lolidos à principio, tunc condonatio illa

censeretur noua donatio 500. solidorum, quæ (vt notauit, Reb. *citatus*) seorsim à præcedente non indiget insinuatione.

DVBIVM XXXV.

Si donator, vel eius hæredes sciant probabiter, donationem absque vi, & fraude factam fuisse possuntne licite repciere à donatario ob defectum insinuationis?

855 NOn possunt licite repetere etiam si amplectenda sit sententia contraria, quod scilicet defectus insinuationis vitiat, & irritat donationem etiam in conscientia. Quia lex illa irritam reddens donationem fundatur in fraudis, vel metus pręsumptione, quare si donatori constet de veritate, non poterit locus esse præsumptioni, sed debet donationem, validam sustinere. Sic Rebel. *de iust. l. 18. quæst. 8. numero 7.*

856 Licitè possunt repetere excessum sine insinuatione donatum, ad idque saltem ex lege ius obtinent. Quia si solum propter præsumptionem metus vel fraudis concederetur repetitio: non posset Iudex illam concedere, si donator ipse interrogatus fateretur, se absque vi, vel fraude donasse, nullus autem Iudex hoc inquirit, neque etiam si id sciret, negaret repetitionem ob insinuationis defectum petitam: Non ergo est illa adæquata, & vnica ratio talis iuualiditatis in donatione, quod vis, vel fraus præsumatur, sed etiam ad consulendum prodigalitati vitandę in profusis donationibus, quibus homines imprudentes facile depauperantur. Ità Mol. *to. 2. d. 278. n. 20.* plures citans, communemque esse sententiam docens.

857 Existimo sententiæ primæ doctrinam contra omnium sensum expressam esse. Nemo enim id docuit nec in praxi est secutus, sed omnes vtriusq; sententiæ Doctores fatentur, posse donatorem licite repetere excessum, sine insinuatione donatũ. Quare sicut minor licet suo cõtractu absque tutoris authoritate facto naturaliter obligetur, potest tamen postea rescindere, quia voluit lex eius ætati subuenire: non nisi prudẽti cõsi-**[122]**lio præmisso minores cõtrahãt & hoc libet nullus metus, vel dolus præcesserit, voluit lex omnibus in ordine ad donationes excessiuas dare communiter quasi curatorem, & consultorem prudentem, nempe Iudicem qui. possit eis consulere, eósque dirigere nè facilé affectu ducantur ad prodige donandum, que ratio adhuc viget. quamuis nulla vis, el dolus præcesserit.

DVBIVM XXXVI.

An donatio ad causam piam excedens 500. solidos exciptatur à gerende insinuationis necessitate?

858 SIexcedat 500. Solidos, non excipitur. Quia *l. illud C. de sacros. Eccles. & l. sancimus, C. de donat.* id videtur expresse decerni. Sic Ant. Gomez, & alij apud Mol. *to. 2. d. 279. n. 1.* & apud Gabrielem *l. 3. de donat. concl. 1. n. 28.*

[859] Excipitur planè quælibet ad pias causas donatio ab insinuationis necessitate. Quia ratio illius prohibitionis fuit, ne homines temere & imprudenter donationibus profusis, & prodigis se substantia spoliareut. Hæc autem ratio non procedit in donationibus ad causas pias, in quibus semper donans sequitur optimi Consultotis monitum, nempe Christi dicentis. *Vende omnia, quæ habes, & da pauperibus,* nec potest in eo genere periculm aut vitium prodigalitatis inesse, in his enim donationibus *optima mensura est donatarum rerum immensitas,* vt dixit Imperator Iustinianus in *Auth. vnam intentionem. §. sinimus igitur, collat. 2. tit. 1.* Ita Mol. *citat. n. 2.* Les. *l. 2. c. 18. n. 102.* Rebel. *de iust. l. 18. q. 7. n. 1.* Turrian. *de iust. d. 73. dub. 5. in fine.*

[860] Hanc sententiam, & Iuristarum, & Theologorũ placitis munitam communem esse affirmo, ideo ab ea non recedendum esse censeo. Eam vero à simili confirmabo. Quia donatio ad domus dirutæ reparationem insinuatione non indiget. Donatio facta à Magistro militium in militæ fauorem, & facta Principi, vel à Principe ab insinuationis necessitate est aliena: Ergo & alię ad causas pias, quarum causa æque; vel magis fauorabilis est, excipi debet. Item quia legata ad causas pias non indiget numero testium ad alia legata requisito ex *cap. Relatum, 1. de testam.* Ergo neque in donatione ad piam causam requiritur solemnitas lege ciuili ad donationes profanas requisita. Præterea, quia in ijs, quæ ad finem spiritualem salutis animæ, & ad pietatem spectant, leges ciuiles, ac sæculares locum non habent, cum hæc pertineant ad spiritualem potestatem, & Ecclesiasticam: Ergo lex ciuilis, qua nit tur primæ sententiæ (validum fateor) non potest terminum præscribere in pia donatione, quæ bonum animæ concernit?

DVBIVM XXXVII.

Donatio, qua filius, tempore quoemancipatur à patre, donat ipsum, excedens si quantitatem præscriptam sit, indigetne insinuatione.

[861] INdiget quidem. Quia alioquin facilèesca illa emancipationis, parentes à filijs donationes ecessiuas captarent. Et quia iam ipso iure communi patri datur præmium ob beneficium emancipationis, nempe dimidium vsusfructus in bonis filio aduentitijs. Et quia in *l. Data. C. de donat.* non minus, imò magis exigitur insinuatio, quando filius donat parentibus, quam si alijs donet. Sic Arias Pinel. cuius sententiam sequi videtur Mol. *tomo secund. d. 279. numero 8.*

[862] Minimè indiget. Quia donatio filij remuneratoria tunc est ob emancipiationis beneficium. It alij Doctores apud Molinam citatum, Lugo *to. 2. de iust. d. 23. n. 162.* ex parte consentit.

[863] Hoc verius crediderim; si donatio remuneratoria merita non excedat. Potest enim filius sua cupedine ductus pluris æstimare, quam debeat libertatem emancipatione acceptam, quare quoad imprudens excessum insinuatio requiretur.

DVBIVM XXXVIII.

An donatio omnium bonorum, si iuramento firmetur possit reuocari?

[864] PRęmitto, donationem omnium bonorũlegibus, esse prohibitam. Et quidem si sit omniũ bonorum præsentium, & futurorum, prohibita est lege communi *l. stipulatio hoc modo concepta, ff. de verb. oblig. & l. ex eo. C. de inutilib. stipul.* & alijs, quos affert Mol. *to. 2. d. 280. n. 1.* Si autem sit omnium bonorum præsentium, valet de iure cõmuni, non de iure Hispano ex *l. 69. Tauri,* & alijs circa hanc omnium bonorum donationem, quæsierim an si iuramento confirmetur, possitadhuc reuocari.

[865] Potest quidem, Quia contra bonos est mores donatio huiusmodi, ideoque iurambẽto confirmari non potest, aufert quippe à donate omnem testãdi potestatẽ. SicDoctores Iuristæ communiter, quorum sententiam supponere videtur Reb. *de iust. l. 18. q. 8. n. 1.* dum ait, donatẽ etiam cum iuramẽto omnia bona, non peccare mortaliter, sed sõlũ venialiter, nec donatariuum mortaliter delinquere rẽ donatam retinẽdo, nisi inuito donatore, vel eius hærede, retineret, vbi iam supponit, etiam si iurata fuisset donatio, posse à donatore reuocari, alioquin non peccaret mortaliter postea donatarius retinẽdo bona, etiam inuito donatore, si donatio non posset amplius à donatore reuocari.

[866] Minimè potest. Quia licet ipse actus donãdi malus sit, siue quia iure naturali prohibetur saltem venialiter prodigalitas illa, & auferre sibi testandi potestatem, siue quia prohibetur legibus humanis id tamen, quod iuramento**[123]** promittitur, non est donatio, ipsa, sed solum non reuocare donationem. Quoties autem id, quod promittitur, potest absque peccato impleri, iuramentum ad id obligat, & debet asseruari. Ita Couar. Dec. Fortuni. & alij, quos citat, ac sequitur Mol. *vbi sup. n. 3.* Les. *l. 2. c. 18. n. 96.* & alij.

[867] Probabilius hoc esse crediderim. Nam quando dicitur iaramentum contra bonos mores non obligare intelligitur de iuramento, quod ex parte obiecti est contra bonos mores, nempè ex parte rei promissæ, non de iuramento, quod de se formaliter sit contra bonos mores, ac prohibitum, potest enim quis peccare iurando, & tamen iuramento obligari, quia res promissa non est prohibita, sed sola promissio, vel iuramentum. Vnde infero, etiam si non præcedat iuramentum, manere tamen donatarium tutum in retentione, dum à donatore, vel hæredo non donatio non reuocatur. Mecum Rebel. supra adductus.

DVBIVM XXXIX.

In aliis casibus præter quinque à lege præscriptos circa ingratitudinem donatarij, si grauiores, vel æque graues sint potestne etiam donatio reuocari?

[868] REcolo primam causam ad reuocandam donationem assignari solere donatarij ingratitudinem, quæ locum habet in quniq. casibus enumeratis in *l. vlt. C. de reuoc. donat.* Nempe si donatarius atroces in donatorem effundat iniutias. Si manus impias in eum inferat.

Si notabile detrimentum eius bonis iniustè cõferat. Si vitæ periculum ei causet. Si non velit conuentiones, seu grauamina, ad quæ verbo aut scripto se in donatione obligauerat, adimplere. His ad memoriam reuocatis, quæsierim, nùm propter ingratitudinem in alijs casibus præter hosce quinque, si grauiores, vel æque graues sint possit etiam donatio reuocari.

869 Potest quidem. Quia cum lex rationi innitatur, daninans ingratitudinem ex quinque illis capitibus videtur etiam eandem ex similibus, aut grauioribus damnare, qui si occurrerent menti legislatoris, proculdubio expressisset. Sic communiter plures Doctores, quos affert Mol. *to. 2. de iust. d. 281. n. 3.*

870 Minimè potest. Quia *l. vlt.* dicitur propter illas *tantummodo* causas, reuocari posse donationem, dictio autem exclusiua *tantũmodo* limitat ad casus designatos. Ita Mol. *citat,* Rebel. *de iust. l. 28. q. 6. n. 6.* Turrian. *de iust. d. 74. dub. 1. nu. 7.* Lugo *de iust. to. 2. d. 23. n. 173.*

871 Probabiliorem hanc sententiam essẽ crediderim. Nam lex pœnalis, qualis est ista, non debet extendi ad delicta etiam grauiora, supponimus enim, hanc reuocabilitatem ob ingratitudinem non esse de iure naturæ sed de iure humano, solùm ergo habet locum, vbi lex humana eam concedit. Aduertit autem Reb. si res donata nondum in donatarij transiit dominium, quia nondum est tradita, posse in foro conscientiæ donatorem, cessante scandalo, promissum non implere ob æquiualentes ingratitudinis causas, quia non videtur voluisse se obligare ad rem promissam talibus circunstantijs occurrentibus.

DVBIVM XL.

An ob ingratitudinem possit reuocari donatio, si donator dixisset in donatione, se huic facultati reuocandi eam ob ingratitudinem subsequutam, renunciare?

872 REuocari non potest. Quia res illa promissa potest sine peccato obseruari, vt patet. Et quia colligitur id à simili ex *cap. Quemadmodum, §. illud, de iureiur.* Vbi maritus, qui promisit cum iuramento vxorem non accusare, licet adulterium committeret, obligatur ad id obseruandum, quia potest licite accusationem omittere. Sic graues Doctores, quos refert. Mol. *to. 2. d. 281. n. 6.*

873 Potest equidem reuocari. Quia ea renunciatio est contra bonos mores, quatenus delinquendi exhibet occasionem. Ita Doctores communiter, quos refert, ac sequitur Mol. *citatus* Lugo *to. 2. de iust. d. 23. n. 174.*

874 Sententia hæc verior mihi videtur. Nam per eiusmodi tenunciationem impeditur omninò finis legis eiusmodi ingratitudinem eliminandi. Si tamen iuramento confirmetur promissio non non reuocandi ob ingratirudinem, donationem, existimo ob rationem præfatam, reuocari non posse, cum valeat sine peccato obseruari.

DVBIVM XLI.

An donatio remuneratoria, & ob causam, possit propter ingratitudinem reuocari?

875 REuocari non potest. Quia obsequio præstito quasi debetur remuneratio, & si ob causam facta est donatio, ipsa causa sẽper exigit, vt persistat. Vnde donatio causa dotis, vel nuptiarum reuocari non valet, non solum respectu mariti, cui data videtur dos ex contractu oneroso, sed etiam mortuo marito, relictis filijs, quorum causa videtur etiam ad maritum pertinere, imo nec respectu ipsius vxoris mortuo marito. Nec etiam donatio facta Ecclesiæ, vel monasterio, quia censetur facta Deo ex graui causa. Sic communiter Doctores, quos affert ac sequitur Mol. *to. 2. d. 281. n. 7.* Rebel. *de iust. l. 2. 8. q. 8. n. 7.* Les. *l. 2. c. 18. n. 105.*

876 Reuocari potest donatio remuneratoria. Quia licet facta fuerit ex decentia, vel ex causa, liberalis quidem est, vt si famulo vltra stipendium debitum aliquid additum ex dono est ob benè præstitum obsequium, vel si Princeps remuneret subditorum obsequia. Ita Pinel quem refert Mol. *vbi sup.*

877 Ego autem hanc sententiam veram existimo tunc solùm, quando donatio fuit absolute gratuita propter exoessum, quo merita fuére remunerata. Imo nec tunc existimo posse totam donationem reuocari, sed solum quoad excessum, qui solus fuit gratuitus, reliquum enim fuit datum ex causa, & ex debito gratitudinis.

[124] DVBIVM XLII.

Donauit quis non cogitans de filiis, qui quidem nascuntur postea, & patre viuente, omnes moriuntur, potestne ab eo talis donatio reuocari?

878 VIdimus *sect. 1.* reuocari posse donationem ob prolem postea susceptam, *leg.* enim. *Si vnquam, 8. C. de reuoc. don.* dicitur, si quis filios non habens, bona omnia, vel partem aliquam facultatum libertis donatione largitus est, & postea filios habeat, totum, quod donauit, in eius arbitrio, ac ditione, manere. Iam requiro, an si quis donauit non cogitans de filijs, & post donationem filij nascantur, omnésque obeant, patre viuente, possit huiusmodi donationem reuocare?

879 Potest planè. Quia ipsa filij natiuitate omnino fuit extincta donatio, quæ non valet sine noua donantis voluntate reuiuiscere. Et confirmari potest ex verbis *leg. si vnquam,* vbi dicitur. *Id totum, quod datum erat reuertitur, in donatoris arbitrio: ac ditione mansurũ.* Sic Barth. & alij, quos refert, ac sequitur Mol. *to. 2. d. 181. u. ….§. Dubium deinde est.* Sylu. *v. Donatio 1. n. 3.*

880 Non potest. Quia licet natis post donationem filijs extinguitur donationis primæ illius obligatio, ipsis obeuntibus reuiuiscit. Ita Anto. Gomez, & Iul. Clar. apud Mol. *ibi.* Rubius dicens esse communem, apud Rebellum *de iust. l. 18. q. 10. n. 2.* Præcipue autem tunc reuiuiscit, quando pater, natis filijs non reuocauit, nec reuocationẽ intentauit, aut dereuit,

cum posset: per hoc enim pręsumitur noua voluntas donandi etiam natis filijs, post eorum obitum. Reb. *ibid.* & Les. *l. 2. c. 18. dub. 14. n. 110.* Clarius Mol. saltem quando mortuis filijs donator patitur, rem donatam apud donatarium perseuerare.

881 Ego autem existimo, id totum pendere ex præsumpta donatoris voluntate, ex qua valor, aut inualiditas huiusce donationis pendet, Potuit verò donator in ipsa donatione ita non comprehendere casus natiuitatis filiorum, vt non tamen vellet, natis filijs, eo ipso donationem esse irritam, sed solum voluerit reseruare sibi potestatem, vel suis filijs eam reuocandi, sicut secuta donatarij ingratitudine, donatio non fit eo ipso irrita, sed reuocabilis à donatore. Et hanc crediderim esse communiter donantis intentionem, quia hoc sufficit ad hoc, vt filijs futuris donatio non noceat. Cum ergo donator eo sit erga donatarium affectu, vt filios futuros solum ei præferat, nec velit donatarium re denata priuare nisi filiorum intuitu, consequens est vt velit eam ratam esse, quoties absque filiorum præiudicio permanere valeat: Ergo mortuis filijs non potest pater eam reuocare, cùm iam tùm eiusmodi reuocatio ad consulendum filijs non fieret, sed ob alium finem. Nec verba *l. si vnquam* contrarium probant, solum enim volunt, in potestate, & arbitrio donantis esse quod filiorum intuitu si velit, valeat donationem reuocare.

DVBIVM XLIII.

An filius illegitimus natus post donationem factam ab eo, qui prole carebat, sufficiat ad reuocandam donationem?

882 SVfficit quidem. Quia nunquam non qui donat intẽdit filijs quocumque modo habitis prospicere, & semper in donatione liber ali illa conditio viget. Si prolem non habuero: Ergò beneficio *leg. si vnquam* vti poterit. Sic aliqui, quos affert, Mol. *to. 2. d. 181. §. Dubium præterea est.*

883 Non sufficit. Quia quæ in filiorum fauorem concessa sunt, non sunt extendenda ad illegitimos nisi eorum fiat expressa mentio. Ita Mol. *ibi,* Rebel. Turr. quos refert, ac sequitur Lugo *to. 2. de iust. d. 23. n. 188.* Fauet lex Hiipaniæ *8. ti. 4. p. 5.* quæ exigit, quod filij ex legitima sint vxore nati.

884 Idem iudico. Quia donator non videtur intendisse illum casum excludere, tum quia extra ordinarius est, & sine peccato contingere non poterat, quare habendus pro casu omnino fortuito est, vt si ex naufragio, vel bonorum spontanea lapidatione ad paupertatem deuenisset, tum etiam quia necessitas. pro filijs spu rijs non tanti assolet æstimari, cum ijs parentes communiter non soleant prouidere nisi de alimentis necessatis iuxta eorum conditionem, atque ideo aliorum bonorum donationes non impediat.

DVBIVM XLIV.

An si filij illegitimi postea legitimentur vel à Principe, vel per subsequens matrimonium

cum eorum matre, habeat locum dispositio leg. si vnquam ad reuocandam donationem?

885 NOn habet locum legis illius dispositio. Quia fauere videtur solummodo filijs, qui ex legitimo matrimonio nati sunt: non spuris licet postea legitimentur, ne prætextus beneficij illius libidini applaudat. Sic nonnulli: quos refert Mol. *to. 2. d. 181. §. Dubium præterea est.* Turrian. *de iust. d. 74. dub. 2. n. 8.* saltẽ de iure Hispano, quo videtur exigi, filium *nasci ex legitima vxore.*

886 Locum proculdubio habet. Quia cum non minus soleant parentes eiusmodi filijs, qui i am verè legitimi sunt, siue per subsequens matrimonium, siue Principis rescripto, prouidere, vt eos in multorum bonorum possessione relinquant, quam si ab initio legitimi fuissent, non minus præsumendum est, noluisse donatione sua hunc casum comprehendere, quam illum alium. Ita Iul. Clar. & alij, quos refert, & sequitur Mol. *citat.* asserentes, hanc esse communem sententiam

887 Hoc ver us existimo intelligens verba legis Hispanæ non in sensu composito, sed in sensu diuiso, quod scilicet nati sint ex ea, quæ tunc, vel postea sit legitima donantis vxor, **[125]** vnde existimo sufficere nasci post donationem filium, qui postea per subsequens matrimonium legitimetur.

DVBIVM XLV.

Pater habens vnicum filium, ei copiosè donat, postea vero alij filij nascuntur: donatio estne reuocanda solum vsque ad legitimas aliis filiis debitas?

888 QVæstio hæc speciatim de iure Hispano procedit, quo pater solùm potest libere disponere de quinto suorum bonorum, reliqua autem debet inter filias diuidere: ita tamen vt de tertio etiam valeat inter descedentes disponere meliorando ex iis quos in ea parte voluerit. Quo supposito, quæstio est, quando pater habens vnicum filium donauit ei decem millia, cum haberet quindecim millia in bonis, & postea nascuntur filij alij an ab iis reuocari possit donatio quo ad totum an solum quod partem: ita vt donatarius filius retineat tertium & quintum, nempe 8000. in quibus pater poterat eum meliorare sine aliorum filiorum præiudicio, & postea alia 7000. diuidi debeant inter omnes per partes æquales?

889 Reuocandam esse totum donationem, & omnia bona æqualiter inter omnes filios diuidenda: nec posses primum illum filium tertium, & quintum retinere nõnulli affirmant; quod omitto. Saltem retinere non potest nisi quintam partem bonorum, nempe 3000. reliqua verò, 12000. diuidenda sunt æqualiter inter omnes filios. Quia donatio inofficiosa reuicari debet vsque ad legitimas filiis debitas. Quando autem donatio illa facta fuit legitima debita vnico filio, qui tunc erat, non erat 7000. sed 12000. millia, nimirum omnia bona præter quintum, de quo solo pater libere disponere poterat: Reuocanda ergò est donatio ita, vt maneant 12000. libera diuidenda inter omnes; quia hoc est reuocari vsque ad legitimam filiis debitam tempore donationis. Sic Doctores plures, quos refert Mol. *to. 2. d. 283.*

[890] Filius donatarius potest retinere tertium, & quintum nempe 8000. de quibus pater inter filios libere disponere poterat, & reliqua 7000. diuidenda sunt inter ipsum & alios fratres per partes æquales. Quia donatio illa reuocari solum debet, quatenus est aliis filiis inofficiosa, hoc est, quatenus legitimas ei debitas imminuit, non inquam debitas filiis in communi, sed ipsis, quibus inofficiosa est, & à quibus ea de causa reuocari potest, vt constat ex *l. si tuas C. de inofficios. donat.* Filiis autem postea natis pater non debet legitimas nisi ex tesiduo præter tertium & quintum, in quibus potest primum filium meliorare: quod residuum diuidendum est inter omnes: Ergò solum potest reuocari donatio, quatenus imminuat legitimas ex illo residuo debitas. Ita multi, quos affert, ac sequitur Mol. *citat.* Turrian. *de iust. d. 74. dub. 3. fine.*

[891] Hoc sequor. Nam quoad reliqua bona, quę dicunt hi Doctores posse à primo filio retineri, pater videtur meliorasse illum; quia licet is esset vnicus tempore donationis, & ideo non posset tunc meliorari, omnia enim bona præter quintum ei debebantur: quia tamen hæc non debebantur ei absolutè, sed solum sub conditione si alij filij non nascerentur, potuit etiam pater sub conditione eum meliorare donando ei tertium & quintum, vt etiamsi alij filij nascerentur, haberet illa per modum meliorationis, si vero non nascerentur, haberet quintum quidem ex donatione, tertium vero iure suo, & vt legitimam debitam. Quare nec potuit eum absolutè grauare onere aliquo ad illud tertium, sed solùm sub conditione si natis aliis filiis, ei non esset pars illa debita.

CAPVT XIII.

Circa Mutuum.

DVBIVM XLVI.

Bonitas & similitudo pecuniæ soluendæ, quæ mutuo accepta est, debet esse extrinseca?

[892] REcolo ex *sect. 1.* mutui definitionem. *Est traditio rei vsu consumptibilis sub bligatione postmodum sim lem reddendi.* Dicitur, *sub obligations similem reddendi.* Nam estò mutuo satisfaceres, si eandem numero rem acceptam redderes; vt si pecuniam, & frumentum mutuo acceptum non consumpseris, sed à te inconsumptum mutuanti reddas, non tamen ad id obligaris ex vi mutui, sed abunde satisfacis, si rem omnino similem in specie, quantitate, ac bonitate reddas. Teneris tamen rem prorsus similem reddere non solum in specie, sed in bonitate, *l. 3. ff. si certum petatur.* Vnde si vinum vetus mutuo accepisti, non satisfacis nouum reddendo, quia & si eiusdem speciei sit, non tamem eiusdem bonitatis. Quæsierim igitur, an ea bonitas & similitudo rei soluendæ cum re mutuo accepta debeat intrinseca esse, an autem extrinseca?

[893] Debet esse intrinseca. Quia natura mutui exigit, vt quoad fieri possit, idem ac acceptum est, reddatur, quidquid sit de valore extrinseco, qui quasi per accidens contingens considerari non debet, ac proinde eadem species quoad quantitatem & qualitatem cum ea, quæ accepta est, debet restitui, siue æstimatio extrinseca decreuerit, siue fuerit aucta. Sic Abbas, Alex.

de Nouo *ad caput vltim. de vsur.* Bartol. *ad leg. Cum quid. ff. si certum petatur.* Bald. *ad leg. vinum eodem tit.* Anton. Gomez *lib. 2. var. c. 6. n. 1.* Sotus *lib. 6. de iust. q. 1. a. 2.* Les. *l. 2. c. 20. du. 17. n. 149.* Layman. *lib. tertio sectio. 5. tract quarto capite 15. numero tertio. & cap. 16. numer. 14.*

894 Debet esse extrinseca, non intrinseca Quia cum pecuniæ essentia, & natura ferme nullam aliam æstimationem habeat, quam ex prescripto Principis, communiqué**[126]** popùli consensu, spectanda est extrinsica æst imatio acceptæ pecunię eo tempore quo reddenda est. Vnde si tempore, quomutuo centum scuta accepisti valoris erant duodecim regalium, & quando soluis pluris æstimantur vno vel pluribus regalibus additis: detrahere poteris eam æstimationem detracto scutorum numero; quia ea detractione facta, reddis quantum inspecta ea detractione facta, reddis quantum inspecta communi hominum æstimatione accepisti. Ita Couar. *de collatio. veteris numism. c. 8. §. vnic. n. 3.* Syluest. *v. solutio. q. 2.* Toletus *l. 5. cap. 34. num. 4.* Nauarra *de restit l. 3. cap. 1. num. 159.* Sa *v. Mutuum num. 9.* Nauar. *sum. cap. 17. n. 294.* Azor. *to. 3. l. 10. c. 7. q. 2.*

895 Primam sententiam in cunctis rebus præter pecuniam, verissimam esse vsúque, ac consuetudine firmatam. De pecunia autem censeo oppositum. Nam si mutuò accepisti centum nummos aureos, quorum singuli duodecim Regalibus tempore mutui æstimabantur, & tempore redditionis æstimantur tredecim: vel è contra tempore mutui tredecim, & tempore redditionis duodecim: debes profecto hanc bonitatem extrinsecam spectare. Quia si bonitatem intrinsecam spectes, sæpè reddes minus, sæpe maius, quàm accepisti.

DVBIVM XLVII.

Accepit quis mutuo centum aureos: potestne, satisfacere, reddendo in pecunia ærea æstimationem?

896 SAtisfacere non potest. Quia diuersum in specie ab eo quod accepit, reddit creditori. Sic Bartol. *ad leg. 1. §. vltim. ff. de auro & argen. legato* Anto. Butrius & Panormitanus, *ad cap. Quanto, de solut.* Bald. *ad leg. si quis argentum, Cod de donat.* Boërius *decis. 327.* Couarruuias *de veter. numism. colla. c. 3. paragrapho vnic.*

897 Potest satisfacere. Quia nobilitatem materię acceptę compensat quantitate & valore pecunię solutę: siquidem in pecunia quod principaliter spectatur est valor eius extrinsecus, & ęstimatio. Ita pluribus relatis Fachin. *lib secund. controuers. capit. 50.* Rebellus *parte secund. lib. 8. quæst. 1. sect. 1. fine* Palao *de iustit. commut. d. 4. pun. 1. num. 9.* Molina *tract secund. disput 299.*

DVBIVM XLVIII.

An probetur plenè, mutuum ex eo, quod vnus testis numerationem pecuniæ testetur, alter mutui concessionem?

898 VT ostendam qualiter de mutuo constare debeat, vt mutuatarius soluere compellatur prẹmitto, forum conscientię nulla indigere probatione, sed quoties mutuatarius agnoscit, se mutuum recepisse soluere obligari: at in foro iudiciali necessariò mutuum plenè esse probandum, vt mutuatario obligatio soluendi indicatur. Portò ex confessione extraiudiciali mutuatarij pecunię non sufficit ad mutuum probandum: sufficit autem si locus non sit numeratę pecunię exceptioni. Debet enim ad rationem mutui numerationis pecuniæ necessario probari ex *lege si ex cautione Codice de non numer. pecunia,* ibi: *Compelletur petitor probare, pecuniam tibi esse numeratam quo non impleto absolutio sequitur.* Probata autem confessione, non probatur numeratio pecunię, cum numeratio à confessione distinguatur. *lege 1. & 2. Codic. de dote cauta non numer. & lege 1. §. mutuum, ff. si quid in fraudem patroni.* His prẹmissis quẹstio est, num sufficienter mutuum probetur, si vnus testis de pecunię numeratione, alter de mutuatarij confessione testetur.

899 Sufficit quidem, quia confessio numerationem continet *lege in contractibus. Cod. de non numer. pecun. lege Pecuniæ Codic. de solutionib. lege Publia, 2. vltim. ff. de verb. obligat.* Ergò probata confessione per vnum testem perinde est, ac si numerationem probasset. Sic Panormitan. *ad cap. Cum dilectus de successionibus ab intest.*

900 Minimè sufficit. Quia probatio confessionis non est probatio mutui directa, & consequenter non potest cum probatione numerationis completam probationem conficere; nam testas vt plene probent, debent esse contestes. Ita Deci. *ad cap. Cum causam, de probat.* & alij plures, quos refert ac sequitur Mascard. *conclus. 1084. numero 9. & 11.* Anton. Gabr. *commun. opinion. de probat. conclus. 1.* Fachin. *2. controu. c. 51. q. 2.* Palao *de iust. commut. disput. 3. pun. 2. numero 3.*

901 Veriorem hanc sententiam existimo, quod ipse Panormit. Auctor contrarię profitetur. Colligitur enim ex *Capite Cum dilectus* vt puto manifestè, ibi: *Et licet vnus testis solus dixerit, se vidisse &c. quia tamen alij testes dixerunt, se audiuisse ipsum in præsentia Abbatis confitentem, non tanquam sufficienter probantes.* Nam vt testes plane probent, contestes esse debent.

DVBIVM XLIX.

An Filius familias obligetur, ex mutuo exceptione Macedoniana opposita. si iuramento confirmetur solutio?

902 ET si filijfamilias puberes absque parentis consensu obligari non solum naturaliter: sed ciuiliter ex quolibet contractu possint: hanc tamen obligationem in contractu mutui elidunt, opposita exceptione sibi concessa *lege Tametsi, ff. ad Macedon.* Quidam enim eiuis Romanus nomine Macedo, filiisfamilias pecunias numerabat post mortem parentum soluendas, quas filij accipientes prodige expendebat, & vitæ parentum insidias parabant, vt in hæreditate succedentes ab obligatione contracta se possent liberare. Quo inspecto Senatuscon-**[127]**sultum decidit in parentum securitatem, & inodium fæneatorum, ne filij tam in vita parentum, quam post eorum obitum, neque eorum parenttes etiamsi bona eorum possideant, neque eorum fideiussores, nisi animo donandi intercesserint, opposita dicta exceptione, teneantur: quam exceptionem opponere possunt etiam post sententiam definituam, & condemnationem à Iudice factam. Neque huic exceptioni obstat, quod iam

periculum insidiarum ob quod fugiendum lex hæc statuta fuit, cessare videatur; forte enim cessat, quia huiusmodi priuilegium viget. Neque item cessat; ex eo quod filij velint ei priuilegio renunicare; quia ea renunicatio nullius momenti est, vtpote quæ sit iuris alterius. Non enim in filorum fauorem, sed in eorum parentum securitatem, & in fœneratorum detestationem lex est latas. Glos. Bartol. & communis, teste Anton. Gomez. *l. 2. variar. c. 6. n. 1.* Iam requiro, num filiusfamilias obligetur ex mutuo, si obligationem iuramento confirmet?

[903] Non obligatur. Quia iuramentum cedit in parentum præiudicium, & delinquendi causam filiis tribuit: Ergo non est obligatorium, *c. Non est obligatorium. de reg. iur. in 6.* Sic Panormit. *ad cap. cum contingat, numer. 22. de iureiur and.* Menchaca *de successio. credat paragrapho 28. numer. 53.*

[904] Obligãtur equidem iuramentum seruare, necque ab eo relaxatio est concedenda, nisi forte interueniente aliqua iniquitate mutuantis extortum fuerit, aut præstitum ea in Prouincia, vbi insidias parentibus filij ob hanc occasionem parant. Quia cum iuramentum firmet obligationem ciuilem, & naturalem, non poterunt filij exceptione Macedoniani iuuari. Ita Anton. Butri. Ioan. de Immo. *ad caput Cum contingat, numero 67. de iureiurando.* Alciat. *ibi, num. 76.* Couarruuias *ad caput Quamuis pactum, de pactis lib sexta in secund. p. capite 43.* Layman. *lib. tertio sectio quinta tract. 4. capite 15. numer. quinto* Palao *de iustitia commutat. disput. 4. pun. 3. numero tertio* Fachineus *l. 2. controu. cap. 64.* & alij.

[905] Existimo. Vt filij obligentur iuramento ad soluendum mutuum acceptum debere iurare solutionem, nulla apposita exceptione Macedoniani. Nam si hanc exceptionem apponere eorum iuramentum non excludit, quamuis iurent soluturos pecuniam, non tenentur soluere, si pręfatam exceptionem oponant; quia iuramẽtum illud intelligi debet sub conditione si exceptione Macedonîani non vtantur, Et in hoc sensu veram esse iudico sententiam Panormit. & Menchacæ. At si iuramentum non solum comprehendat solutionem mutui, sed exceptionem priuilegij Macedoniani, iurentque, se soluturos mutuum, exceptioneque Macedoniani nem vsuors, tenebuntur soluere, si nullam aliam exceptionem apponant.

DVBIVM L.

An Filijfamilias obligentur, iuramento de non opponenda exceptione Macedoniani?

[906] NOn obligantur. Quia huiusmodi iuramentum videtur esse de re minus honesta & Reipublicæ præiudicabili, cuius cõtrarium legibus statutum est in parentum vtilitatem, & in fœneratorum odium. Sic Panormitan. *ad cap. Cum eontingat. 22. de iureiurando,* & alij.

[907] Obligantur quidem. Quia absque dispendio salutis iuramẽtum seruari potest, potest tamen solutum repeti; quia vi iuramenti solutum est, reuiuscente exceptione Macedoniani, quam iurauerant ad solutionem non vsuros. Ita Bartol. *ad leg. si quis pro eo num. 10. ff. de fideiussor.* & alij communiter.

[908] Ego quidem assero, esto illud iuramentum obliget, vt communis sententia fert: attamen relaxari posse, non solum quando ex parte creditoris iniquitas intercedit, insidarumque periculum, vt volunt Matienzo *leg. 22.* Les. *l. 2. cap. 20. dub. 2. num. 9.* & alij. Sed absolutè, vt placuit Bartulo, non ob eius rationem, sed quia confirmat promissionem nullam,

qualis est Macedonianum non excipere, quam promissionis nullitatem iuramentum non purgat; quia nullibi id cautum est: iuramentum verõ non habet vim confirmandi contractus, ac promissiones nullas, nisi eas tantum quibus ius, interueniente iuramento, nullitatem purgauit, Porrò si de facto filijfamilias timore iuramenti ducti solutionem præsterint, repetere nullatenus posse affirmo, vti ex communi sententia Couar. expressit *p. 2. de pactis, §. 3. n. 4.*

DVBIVM LI.

An filijfamilias exceptione Macedoniani apposita, deobligentur à mutui solutione in foro externo tantùm?

909 DEobligantur solùm in externo soro, non in interno conscientę. Quia filijfamilias mutuum accipientes, contrahunt non solùm ciuilem, sed naturalem obligationem solnendi, vt dicidit manifesta *lex. Quia naturalis ff. ad Macedon.* At si posita exceptione Macedoniani filij ab obligatione soluendi tam in foro externo, quam conscientiæ liberarentur, creditores mutuum recipieutes retinere non possent, vtpotè ipsis indebitum, ipsique filij possent repetere tanquam indebite solutum, & ex causa datum, causa non subsistente. Cum ergo creditoribus permissum sit solutum retinere, & filiis repetitio denegetur, asserendum est obligatione naturali soluendi non liberari, sed solum aduersus creditorem actione externa, exceptio-**[128]**ne Macedoniani muniri. sic Couar *ad caput. Quamuis pactum, parte secunda de pact. paragrapho tertio numer. 4.* Padilla *lege cum quis, num. 32. Cod. de iur. & facti ignorant* Ascanius Clemens *de patr. potest. capite sexto effectu. 5. numer. 12.* Mencha. *de success. creat. p. 1. lib. 3. §. 28. numero 55.* Rebellus *parte secunda de iust. l. 2. comrou. cap. 63.* & alij.

910 Deobligantur tam in externo, quam in interno foro. Quia si filijfamilias ab obligatione naturali soluendi, exceptione Macedoniani apposita, non eximerentur, non satis periculo parentum, & fœneratorum iniquitati lex Macedoniana prouidisset, siquidem filij vt ab ea obligatione liberarentur, & æri alieno, quod in conscientia grauantur, satisfaciant, suis parentibus insidias parabunt. Credendum ergò est, non solum ab obligatione ciuili, sed naturali eos liberari. Ita Bartol. Iason, Innocent. Abbas, Alciat. Gregor. Lopez, Gutier. Mexia, Matien. Azeued. quos refert, ac sequitur Palao *de iust. commut. d. 4. pun. 3. numero sexto* Lessius *libro secund. capit. 20. dub. 3. num. 8.* Molina *lib. tract. 2. d. 301.* Sanchez *lib. 7. decal. cap. 31. num. 22.* Layman. *l. 3. sectio. quinta tract. 4. cap. 15. num. 4.*

911 Probabiliorem hanc sententiam existimo. Aliàs enim videretur lex iniquitatem fouere concedens exceptionem, ne mutuum, quod non obstante exceptione, in conscientia debitum est, soluatur. Porrò in nostro Regno tanquam indubitatum habendum est, nullum mutuum acceptum, vel contractum pecunia credita celebratum à filiisfamilias, vel minoribus curatorem habentibus absque eorum consensu validum esse, vllamque obligationem inducere quantumuis iuramento vallatus sit, vt Matiezo *leg. 22. titul. 11. l. 5. nouæ collect. glosa 8.* aduertit, pluribusque exornat.

DVBIVM LII.

Mutuat quis Ecclesiæ pecunias. Porrò si huius mutui solutionem necessaria sit bonorum mobilium, vel immobilium pretiosorum alienatio, mutuans obligaturne, probare, pecuniam mutuatam versam esse in Ecclesiæ vtilitatem?

912 CErtum est, mutuum ciuitati concessum validum esse nec concedentem adstringi ad probandum in ciuitatis vtilitatem versum esse, vt exigat solutionem. Idem dixerim de mutuo facto Ecclesiæ, si ad eius solutionem necessaria non sit bonorum immobilium, vel mobilium pretiosorum alienatio. Iam requiro, si ad solutionem mutui facti Ecclesiæ necessum sit bona immobilia, aut mobilia pretiosa alienare, num obligetur mutuans probare, mutuatam pecuniam versam esse in Ecclesiæ illius vtilitatem?

913 Obligatur quidem. Quia Ecclesia obligari non potest ad bona immobilia, vel mobilia, pretiosa, quæ velut immobilia putantur, nisi ea alienatio sibi vtilis fuerit. ex *Authent. Hoc ius porrectum. C. de sacros. Eccles. quod refertur capite. Ea, §. hoc ius 10. q. 1. & capite. Quod quibusdam, de fideiussor. & leg. Regia 3. titulo primo part. quinta.* Porrò minor prohibitus alienare bona immobilia sine decreto Iudicis, prohibetur ea pignori dare *leg. Magis puto, §. si pupillus, ff. de rebus oorum.* At per mutuum deuenitur ad hac immobilium alienationem: ergo nequit absque euidenti vtilitate obligar. Quod quidem eadem ratione de bonorum immobilium Ecclesiæ dicendum. Ergo vt mutuum soluatur, debet mutuans probare pecuniam illam Ecclesiæ vtilitati cessisse. Sic Gregor. Lopez *leg. 3. v. A la Iglesia, tit. primo parte quinta,* Matienzo *leg. 22. glos. 2. numero 5. titulo 11. libro quinto collectan.* Rebellus *parte secund. de iust. l. 8. q. 1. sectio. 3. numer. 21.* Lessius *lib. secund. capite 20. dubio secund. num. 22.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 15. num. 7.*

914 Minimè obligatur mutuans probare, mutuum illud in vtilitatem Ecclesiæ versum esse. Quia nullus est textus, ex quo huiusmodi obligatio colligatur: quin imo textus qui in contrarium allegantur oppositum probant. Nam in Authenti. *Hoc ius porrectum* solùm dicitur ad soluendum debitum prius bona mobilia alienanda esse, deinde immobilia pignoranda, ac tandem si hoc non sufficit, alienanda immobilia. Supponit ergò textus sufficientissimam alienationis immobilium causam esse, quod debita contracta soluantur. Nec ibi est vllum verbum, ex quo inferri possit, mutuantem obligari ad probandum, mutuum illud in Ecclesiæ vtilitatem versum fuisse. Ita Bartol. Iason, Decius, Butr. Imola, Castro, Roland. Menoch. Fachin. quos refert, ac sequitur Castro Palao *de iustit. commut. d. 4. pun. 5. n. 5.* Couar. *lib. 2. var. cap. 17. numer. tertio.*

915 Probabilius hoc esse crediderim. Nam vbi textus nullus extat, ex quo huiusmodi obligatio mutuanti imponatur, cur gratis hoc onus subibit? Fateor tamen, Ecclesiam si se grauiter læsam ex inutuo cognoscit, restitutionem in integrum petere posse, quo casu tenebitur mutuans probare mutuum in vtilitatem Ecclesiæ versum esse, vt probationem læsionis ab Ecclesia factam elidat.

DVBIVM LIII.

Exceptio non numeratæ pecuniæ omnibus mutuatariis concessa, impediturne, ex confessione mutui, & obligatione soluendi facta in instrumento quarentigio?

916 SOlebant debitores sæpe spe futurę numerationis fateri tùm coram testibus, tum in instrumento publico, pecuniam sibi numeratam fuisse, quam postmodum facta obligatione creditores non concedebant, sed ipsos debitores vtpote sibi obligatos ad solutionem compellebant. Vt ergò huic malitiæ, & iniquitati creditorum occurrerur, statutum est leg. Si ex cautione. *leg. si intra, leg. Asseueratio, leg. In contractibus*[129] *Codic. de non numerat. pecun. & leg. Regia 9. titulo primo parte quinta.* Vt possint debitores excipere intra biennium, pecuniam numeratam non esse siue à creditoribus, requisiti, siue antequam requirantur: vt sibi reddatur obligationis instrumẽtũ, & ab obligatione liberentur. Hæc exceptio specialiter in mutuo conceditur: nec refert an sit in pecunia, an in alij rebus. Habetque locum in confessione mutui à debitore recepti, secus à creditore soluti. Nam aduersus hanc confessionem ne quid creditor excipere sili mutuum solutum non esse intra biennium, sed solum intra triginta dies, quibus elapsis, non incumbit debitori onus probandi, solutum esse, sed id probatum ex creditoris confessione præsumitur. *leg. In contractibus, § super cæteris, C. de non numerata pecunia.* Elapso autem termino, & exceptione non apposita, obligatur mutuatarius mutuum non recipiens soluere, obligatione inquam ciuili, non naturali. His præmissis, quæsierim, an exceptio hæc non numeratę pecuniæ impediatur ex confessione mutui, & obligatione facta in instrumento guarentigio

917 Impeditur quidem. Quia instrumentum guareutigium maximè in Regno nostro secum trahit executionem, itavt aduersus illud opponi non valeat exceptio, nisi sit ex numero illarum quæ continentur *leg. 4. & 5. tit. 8. 3. ordinat. & leg. 1. 2. & 3. tit. 21. lib. 4. nouæ collectio.* Quæ allegandæ, ac probandæ sunt ab ipso excipiente infra decem dies. At exceptio pecunię non numeratæ in numero illarum exceptionum non continetur. Et quia confessus in iudicio, & condemnatus opponere nequit exceptionẽ non numeratæ pecuniæ: mutuum enim censetur sufficienter probatum *argum. leg. vni. C. de confessis.* Sic de confessione facta in instrumento quarentigio dicendum videtur. Ita Bald. *ad leg. Pecunia. C. de solutionib. n. 4. & ad leg 3. C. de postulando. in fine.*

918 Non impeditur. Quia instrumentum guarentigium non mutat naturam contractus, & obligationis: sed ipsam obligationem, & contractum reddit authenticum, & probatum; At in ipso contractu, & obligatione imbibitur conditio, si pecunia numeretur; Ergò eandem conditionem continet obligatio apposita in instrumento guarigio. Ita Anton. Gomez. *l. 2. var. c. 6. n. 3.* Fach. *l. 1. controu. c. 85. d. 302. post medium.* Palao *de iust. commut. d. 4. pun. 7. n. 7.*

919 Longe hoc probabilius esse crediderim. Nam aduersus instrumentum guarentigium opponi non potest exceptio vlla, quæ non sit ex contentis in illis legibus, quæque ad infirmandum valorem instrumenti, dirigantur, nisi ex ipsomet contractu colligatur exceptio, vti in præsenti contingit. Deinde lex Regia tollit exceptiones competentes reo præter ibi enumeratas, cum creditor habet intentionem fundatam: quod in nostro casu non procedit,

siquidem potius mutuatarius habet intentionem fundatam, se pecuniam non recepisse. Ergo exceptio hæc optimè opponi potest.

DVBIVM LIV.

Si confessio facta sit ex causa de præterito, vti si chirographo fatearis te pecuniam ante annum recepisse: estne locus exceptioni intra biennium à die confessionis numerandum?

920 LOcus exceptioni huiusmodi non est. Quia ideo exceptio non numeratæ pecuniæ admittitur, nam fatens, pecuniam actu recipere, sperat in proximo se recepturum, & ob hanc spem receptio proximè futura moraliter præsẽs reputatur: At hæc præsumptio cessat, cum mutuatarius fatetur iam diù pecuniam recepisse. Præterea cum fateris, te iam diu pecuniam recepisse, fateris te iam diù esse debitorem, ac proinde non obligari ex confessione modò facta, & ex mutuo modò accepto, quia tu ipse fateris, nullum recipere, sed obligaris ex mutuo præterito. Egò non est examinandum, an mutuum numeratum fit tempore confessionis, sed an iusta causa debiti præcesserit, sicuti habetur *leg. Generaliter. & leg. Aduersus. C. de non numerata pecunia.* Ita Glos. *ad leg. In contractibus, v. Aliæ res. Cod. de non numer. pecu.* Alberic. *ad l. Generaliter C. eodem tit.* Socinus senior *ad leg. 2. §. appellata, ff. si certum petatur, n. 9.* & alij relati ab Anton. Gomez *l. 2. variar. c. 6. n. 4.*

921 Locus est huiusmodi exceptioni, quia leges nõ distinguũt, an confessio facta fuerit depecunia in præsenti accepta, an de pecunia recepta ante annum, nam de vtraque pręsumit spe futuræ numerationis factam esse. Alias non satis consultum esset mutuatario, siquidem eadem facilitate, qua pecuniam faretur se recipere, fateri potest diu recepisse. Ita Antonius Gomez *citat.* Fachineus *libro secund. controu. cap. 84.* Mol. *d. 302.*

922 Probabiliorem hanc reputo sententiam. Nam semper ius præsumit, confessionem de pecunia recepta fieri spe futuræ numerationis, cum de numeratione non constat. Neque contrarium probant *lex Generaliter,* nec *lex Aduersus,* loquuntur enim, cum quis fatetur se debitorem esse non ex pecunia mutuo recepta, sed ex alio titulo scilicet ex locatione, exemptione, deposito, &c.

DVBIVM LV.

An elapso biennio, possit opponi exceptio non numeratæ pecuniæ, vt mutuatario permittatur probare, se nullam pecuniam accepisse; spectato iure ciuili, aut Canonico?

923 CErtum est opponi non posse ad effectum, vt mutuanti incumbat onus probandi nu-**[130]**meratam esse. Quæstio autem est, an opponi possit huiusmodi exceptio, vt

mutuatario permittatur probare, se nullam accepisse pecuniam spectato iure ciulli, aut Canonico?

[924] Spectato iure ciuili, non potes hæc exceptio opponi. Quia *leg. In contractibus leg. si intra, leg. Aßeueratio, C. de non numeratæ pecunia.* Deciditur, legitimo tempore elapso ad opponendam exceptionem, nullo modo querelam non numeratæ pecuniæ introduci posse, sed actionem euanescere. Sic Alberic. *ad leg. si ex cautione, numer secundo Codic. de non numer. pecu.* Faber. *§. 1. instit. de literar. obligat. num. 6.* Felin. *ad cap. si cautio, numer. 60.* Immola *ibi. num. 24.* spectato autem iure Canonico hæc exceptio admittenda. Quia æquum non est, vt mutuans cum iactura mutuatarij locupletetur, & eius malitia, & iniquitas legibus foueatur. Sic Felin *ad cap. si cautio, n. 61.* Angel. *consil. 156.* Mandos. *in addit. Marsilj, singul. 465.* & alij.

[925] Tam spectato iure ciuili, quam Canonico debitor potest admitti post biennium ad probandum, pccuniam numeratam non esse. Quia mutuans exigens pecuniam, dolo id facit: Ergo actione doli potest repelli, At hæc actio perpetua est, *leg. Purè. §. vltim. ff. de doli. mal, & metus except.* Ita Anton. Gomez *l. 2. variar. capite 6. numero sexto* Mozius *de contr. tit. de mutuo, numero 9.* Molina *disput. 302.* PaIao *de iustit. commut. d. 4. pun. 7. numero 15.*

[926] Hanc sententiam eligo, & confirmo. Quia *in leg. Generaliter. C. de non numer. pecun.* cauetur, si fatearis, te debitorem esse ex alia causa quam mutui, omnino esse obligatum, nec exceptionem opponere posse non numeratæ pecuniæ, attamen bene posse probari ex illa causa non teneri per veram, ac legitimam probationem. Ergò quamuis non possis opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ, vt in mutuantem onus probandi reiicias: optimè poteris probare non numeratam esse, vt ab obligatione soluendi libereris.

CAPVT XIV.

Circa Vsuram.

DVBIVM LVI.

Quoties ob mutuum conceditur alicui pecunia, vel aliquid pretio æstimabile ob timorem, ne iterum deneget mutuum eidem mutuatori petenti: constituiturne vsura, si principaliter id fiat mutui occasione?

[927] REcolo Vsuræ definitionem. *Est lucrum immediatè proueniens ex mutuo.* Vt autem quæstionis status innotescat sciendum est, sæpe mutuatarium pecuniam vel rẽ pecunia æstimabilẽ ob acceptum mutuũ concedere (aliàs non concessurum) ob timorem ne iterum ei petenti mutuum denegetur, quod non concederet, si sciret, sibi non esse denegandum. Quæstio igitur est, num in hac receptione vsura constituatur?

[928] Vsura constituitur si principaliter detur lucrum mutui occasione (secus si minus principaliter.) Quia tunc lucrum immediate ex mutuo prouenit. Sic Glos. *ad cap. consuluit, de vsur.* Gabriel *in 4. dist. 15. q. 11. articulo 1. numero 1.* Syluest. *v. Vsura, q. 1.* Nauar.

summ. cap. 17. num. 207. Comitol. *de vsur. 14. q. 3. cap. 1. numer. 13.* Variant autem hi Doctores in explicando, quandò censeatur datum principaliter ob mutuum, quando verò minus principaliter. Nam Glos. Gabriel, & Syluest, tunc dicunt principaliter ob mutuum dari, quando alias dandum nõ esset; faueréque videtur Vrban. III. *cap. Consuluit, de vsur.* vbi inquit *Qui mutuat, aliàs non mutuo daturus eo proposito, vt licet omni conuentione cessante plus tamen serte recipiat pro huiusmodi lucri intentione, quam habet: iudicandus est, mala agere.* Nauar. verò, & Comitol. intentionem principalem explicant, cum concedens lucrum, tanti illud æstimat, ac mutuum concessum.

[929] Non constituitur vsura ex Intentione principali donandi, vel comparandi lucrum ex mutuo; sed ex modo, quo donandum, vel comparandum est. Quia potes donare lucrum ea vnica intentione, quod tibi mutui beneficium concessum est, non quidem in pretium illius, & tanquam ex vi mutui stricte debitum; sed in mutui gratitudinem, & recognitionem, alias concedendum, si mutuo obligatus non esses vel nisi sperares mutuum iterum recepturus. ita Sotus *l. sext. de iustit. quæsi. 1. articul. secund. & quart.* Molina *d. 305.* Valent. *2. 2. d. 5. qu. 21. pun. 1.* Nauarra *de rest. l. 3. cap. prim. dub. secund. numer. 190.* Lessius *lib. secund. cap. 20. dub. 5.* Salas *tr. de vsur. dub. 5.* Layman. *lib. 3. sect. 5. tr. 4. c. 16. num. 1.* Rebellus *de iust. p. secund. l. 8. quæstio. 3. & 4.*

[930] Existimo, hac concessione posita, illius receptionem vsuram non esse, cum sit gratuiti lucri receptio, & non quasi debit ex iustitia, hoc est debiti in mutui pretium, aut ex pacto, ac conuentione, lex namque vsuras prohibens aduersa non est legi naturali gratum animum approbanti, ac proinde excludere nequit cuiusuis muneris concessionem, quæ ex gratitudine, & remuneratione, libertateque proueniat. Secus esset, si datum esset, comparatum tanquam ex mutuo strictè debitum. Quod si dicas: Donans pecuniam, quia timet, ne ei iterum mutuum denegetur, si eo modo se gratum non ostenderit, aut ne ingratus vocitetur, inuoluntariè donat; Ergo recipi id lucrum à mutuante non potest: Abnegarim datum esse inuoluntariè ex causa ab extrinseco iniusta; sed ex causa intrinseca proueniente ex necessitate ipsius mutuatarij, & ex voluntate quam habet suscipiendi iterum mutuum, quod inuoluntarium irritam non reddit donationem.

[131] DVBIVM LVII.

An sit materia vsuræ, si vi mutui exigas à mutautario amicitiam, fa. miliaritatem, vel aludem.

[931] NOn est vsuræ materia. Quia hæc non sunt pretio æstimabilia, sed gratis, ac liberaliter fiunt. Sic D. Thom. *2. 2. q. 78. articulo secund.* Bañes *ibi, in princ.* Syluest. *v. Vsura 1. q. 5.* Conrad. *quęst. 200. & 221.* Ludouicus Lopez *p. 2. Instr. capite 56. §. Hinc sequitur.*

[932] Est materia vsuræ. Quia licet amicitiæ, ac familiaritatis, vrbanitatisque exhibere non sint pretio æstimabilia: attamen obligatio ciuilis ad ea præstanda æstimabilis est. Ita Layman. l. *3. sect. 5. tr. 4. cap. 16. num. 1.* Palaus *de iust. commut. d. 4. pun. 10. n. 2.*

[933] Hoc verius esse iudico. Nec placet, quod meus Magister sapientissimus. P. Ioannes de Salas *de vsur. dub. 15. numer. 4.* inquit, id tantum esse verum, cum horum obligatio absoluta, & illimitata exigitur: secus si exigatur, cum absque cura & molestia incommodoque mutuatarij

præstari possunt, quia etiam hoc modo temperata obligatio pretio videtur æstimanda, vtpotè quæ voluntatem liberam adstringit, & obligato imponit onus probandi sibi incommodo esse, si velit amicitiæ & familiaritatis signa omituere. Porrò D. Tho solu intendit plerumque hæc signa amiciciæ exigere, non esse vsuram, quia non vi mutui, sed ex gratitudiine exibenda petuntur.

DVBIVM LVIII.

An sit Vsuræ materia, vi mutui exigere remissionem iniuriæ, seu famæ restitutionem?

934 NOn est vsuræ materia deducere in pactum iniuriæ remissionem aut restitutionem famæ. Quia satisfactio iniuriæ debita non est ante sententiam post sententiam autem obligatoria est, ideoque nihil videtur remitti ex vi pacti, restitutio autem famæ fit non vi illius pacti, sed quia iustitia exigit, vt famæ proximi læsæ satisfactum addicatur. Sic Sotus *lib. sexto de iust. q. 1. articulo 1.* Nauar. *sum. cap. 17. num. 138.*

935 Est vsuræ materia. Quia si mutuatarius eam remissionem facere adstrictus non est, se potest agere, ad satisfactionem iniuriæ, famæque restitutionem, nequaquam vi mutui obligari potest ad eam remissionem; obligaretur enim ad aliquid præstandum, quod pretio debet æstimari. Ita Conrad. *de contract. q. 37. concl. 2.* Nauarra de *restit. l. 3. c. 2. n. 386.* Molina *tr. 2. d. 207.* Salas *de vsur. dub. 12.* Layman. *l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 16. num. 1.*& alij communiter.

936 Veriorem hanc putarim esse sententiam. Non enim vrget, quod satisfactio iniuriæ debita non sit ante sententiam; quia estò non sit debita proximè est tamen debita remotè, quatenus agere potest, vt tibi ea satisfactio concedatur; ac proinde quamuis satisfactionem immediatè nõ remittas, remittis ius satisfactionem exigendi, quod pretio poteras æstimare.

DVBIVM LIX.

An sit Vsura, si quis exigat à mutuatario, vt officium, vel Beneficium sibi concedat, remutuit, eius frequentet scholas, ex eius officina emat, in eius molat molendino, domum iusta mercede conducat, &c.

937 VSura non est. Quia collatio officij aut Beneficij, remutuatioque non sunt pretio ęstimabilia, mercium autem venditio, domus conductio, molendini frequentatio, operarum locatio pretio compensantur. Sic viri docti quorum manuscripta perlegi.

938 Vsura est. Quia licet aliqua ex supradictis pretio æstimabilia non sint, alia verò quæ pretio æstimantur mercede compensentur, attamen obligatio ciuilis ad ea præstanda, quæ pretio æstimabilis est pretio non compensatur, sed beneficio mutui tanquam pretio eam obligationem ille comparare intendit, quod iniquum est, & vsurarium. Ita Molina *d. 207. si l. 2. cap. 20. dub. 8. & 9.* Salas *de vsur. dub. 9.* Layman. *l. 3. sect. 5. tr. 4. cap. 16. num. 2.*

[939] Si illa omnia exigis vt mutui pretium, vel retributionem pro beneficio mutui concedendam vsuram committis.

DVBIVM LX.

An sit vsura, mutuare cum pacto, vt eadem pecunia in specie, vel eadem quantitas mercium soluatur, quando creduntur plus esse valitura, si rem in illud tempus solutioni designatum non decreuisti obseruare, & liberum mutuatarium relinquis, vt ante illud tempus mutuum soluat?

[940] VSurà non est. Quia natura mutui est, vt idem, quod acceptum est, quantum fieri possit, reddatur, at idem redditur, cum eadem quantitas mercium, & numerus pecuniarum exigitur, ac datus est, tametsi extrinseca æstimatio fuerit aucta, hæc enim est per accidens mutuanti, & mutuatario prodesse, aut nocere non debet. Sic Ludon. Lopez *parte secunda. Instr. capite 67.* Garcia *de controu part. 1. co septim.* Graf. *parte prim. decis. lib. secundo capit. 104. num. 21. & 23.* Toletus *lib. quint. cap. 34. n. 3.* Nauar. *summ. capite 17. n. 225.* Sotus *de iust. lib. sext. quæst. prim. a. 2.* Turrecr. *ad capit. si quis Clericus 14. q. 4. n. 1.* Panormit. *ad cap. In ciuitate de vsur.*

[941] **[132]** Vsura est exigere eundem pecuniarum numerum, & eandem mercium quantitatem, cum moraliter certum est tempore solutionis valorem esse augendum. Probatur quoad mutuum in pecunia, quia cum eius substantia præcipue in æstimatione, & valore proueniente à lege communique hominum æstimatione consistat; si petis, quod tibi reddatur idem numerus pecuniarum in valore auctus, amplius petis, quam dedisti, compararequé ex mutuo lucrum intendis, Eadem fere ratione probo quoad mutuum in mercibus conclusionem. Nam si modium tritici mutuasti tempore quo decem valebat, reddendum tempore quo moraliter certum est duodecim valiturum, nisi in illus tempus seruandus esset modius ille nequaquam exigere posses vt tibi integer modius reddatur, quia peteres aliquid amplius, quàm mutuas, nimirum maioris valloris modium. Ita Nauar. sibi contrarius *summæ capite 17. num. 219.* Mol. *d. 311. & 312.* Lessius *libro secundo cap. 20. dub. 17. numer. 149.* Salas plurib. relatis, *de vsur. dub. 24. num. 3. & dub. 25. per totum* Layman. *l. 3. sect. 5. tr. 4. cap. 16. num. 14. & 15.*

[942] Ego autem cum Castro Palao *de iust. distrib. d. 4. pun. 13. num. 5.* existimo, differentiam esse inter mutuum pecuniarium, & aliarum rerum; nam in pecuniario semper spectatur valor, quem habuit à lege tempore mutui dati, & secundum illum mutuum soluitur, siue monetæ decreuerint, siue auctæ fuerint; at in mutuo aliarum rerum potuis quantitas & naturalis illarum valor spectatur. Vnde cum mutuum absolutè concessum est, neque constitit, an valor diminuendus vel augendus esset consuetudo prescripta est, vt eadem quantitas reddatur, siue valor decreuerit, siue auctus fuerit.

DVBIVM LXI.

An si vsura obligare muuatarium ad aliquam actionem præstandam, ad quam ipse obligatus erat ex charitate?

943 PRæmitto, debitum, quo adstringi potest mutuatararius, aliud esse ex iustitia, aliud ex charitate, vel Religione, aliud ex gratitudine. Obligare vi mutui ab soluendum debitum ex iustitia, id est, obligare, vt vi mutui quis debita tibi vel alteri ex iustitia soluat, non est vsura; quia non exigis debitorum eorum executionem vt pretiummutui, sed illud exigitur tanquam finis honestus per mutuum consequendus. Quid autem si obliges mutuatarium ad aliquam actionem præstandam, ad quam ipse obligatus ex charitate erat, v.g. vti est obligatus Medicus, quando alius non est, soluto sibi stipẽdio mederi. Aduocatus patrocinari, diues proximo grauiter egenti succurrere siue per eleemosyanam, siue per mutuum, tu vero per vim mutui compellis ad hæc ipsa præstanda?

944 Vsura est. Quia obligationi charitatis supeaddis obligationem iustitiæ ex conuentione, & pacto inito, quę mutuatio onerosa est, cum illum reddat mutuanti subiectum. Sic Salas *de vsur. dubio 9.*

945 Non est vsura. Quia hæc obligatio ciuilis, quæ obligationi ex charitate vel Religione superadditut, pretij rationem habere non potest cum non tam cedat in vtilitatem mutuantis, quam in mutuatarij vtilitatem, quem obligat, ne in obligatione charitatis, vel Religionis deficiat, ac proinde non debet eam onerosam reputare. Ita Ioan. Medina *quæsi. 4. de vsur. §. Iam patet.* Molina *d. 309.* Indicat Lessius *l. 2. cap. 20. dub. 8. n. 20.*

946 Cum his opinor, veriorem hanc reputans sententiam. Nam communis, teste Rebello *parte secund. de iustit libro 8. quæst. 4. numer. 9.* Theologorum est assertio, licitum esse tibi mutuum concedere sub ea conditione, vt mutuatarius ab iniuria tibi vel alteri inferenda defistat; quia nil petis indebitum. At cum mutuatarius in nostro casu obligationem habeat medendi aut donandi grauiter egenti. Sacra saciendi, vel Sacramenta ministrandi: iniuriam Deo, eius que charitati vel Religioni infert, si hæc gerenda omiserit. Ergo vt ab hac iniuria inferenda desistat, mutuum poteris ei concedere.

DVBIVM LXII.

Excusaturne ab vsura, qui mutuatarium obligat ad obligationem antidoralem, seu quæ ex gratitudine denegatur exequendam?

947 EXcusatur quidem. Quia obligatio ex gratitudine licet non sit adeo stricta, ac obligatio ex iustitia, & charitate: vera tamen obligatio est, & quæ probum virum arctat. Sicut ergo vi mutui exigere potest executionem obligationis ex iustitia, & charitate: Sic poteris exigere executionem obligationis ex gratitudine. Et ratio omnium est, quia nihil petis, quod sit indebitum, & mutuatario onerosum: & consequenter, quod pretij possit rationem habere. Sic Adrian. *de restit. vsuræ §. Sed contra:* Angel. *v. vsura 1. num. 4.* Maior *in 4. dist. 15. quæst.*

23. alias 29. ad 1. Almain. *ibidem. q. 2.* Nauar. *sum. cap. 17. num. 223.* Couar. *l. 3. variar. capito primo numer. 2.*

[948] Minime ab vsura excusatur. Quia obligatio ex gratitudine raro, vel numquam ita stricta est, vt aliquo opere determinato sit exequenda, potest enim mutuatarius beneficium multis modis remunerari. At obligatio, quæ ex pacto, & conuentione procedit, semper opus determinatum spectat. Non igitur ex vi mutui obligare mutuatarium potes, vt obligationẽ gratitudinis exequatur; quia obligates ad id, ad quod mutuatarius obligatus non est, Ita D. Tho. *2. 2. q. 78. articulo secund. ad 2. & 4.* Caietan. & A. rag. *ibi.* Arag. *controu. 2. & 3.* Toletus *lib. quinto capite 29.* Nauarra *de restitut. lib. 3. cap. secund, dub. 4. num. 239.* Molina *tr. 2. d. 308. & 310.* Rebellus *p. secund. de iust. l. 8. q. 4. nu. 14.*

[133] Les. *l. 2. c. 20. dub. 8.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 16. n. 4.* Salas *de vsur. dub. 9. n. 2.*

[949] Hoc verius omnino. Quod si dicas, ex vi mutui non obligari mutuatarium ad rem aliquam determinatam exequendam, sed ad se gratum ostendendum signo, quod sibi placuerit, obstat, quia hęc obligatio à conuentionibus, & pactis est aliena. Et quamuis institui possit, vi tamen mutui exigi nequit, quia remunerationem ex decentia, & honestate debitam, debitam redderes ex iustitia. Quod longè diuersum est, ac quando vi mutui exigis, quod ex charitate, & misericordia, & Religione stricte est debitum, quia licet in horum petitione quod est debitum ex illis virtutibus reddis debicum ex iustitia, attamen quia hæc obligatio superaddita medium necessarium iudicatur ad prioris obligationis executionem, quam absque culpa omittere mutuatarius non potest, ea de causa non censetur ea obligatione grauari. Secus vero est de obligatione exequendi remunerationem vtpote quæ absque culpa potest omitti.

DVBIVM LXIII.

An ratione damniemergentis possit aliquid vltra sortem recipi.

[950] REsipi non potest. Quia mutuans, qui damnum ex mutuo passurus est, non tenetur mutuum concedere, ideoque si concedere vult obligatur gratis concedere, cum misericordra vendi non debeat. Sic Scotus *in 4. dist. 15. q. 2. a. 3.*

[951] Potest recipi iuxta *l. 1. ad sin C. de sent. qua pro eo, quod interest.* Quia plerumque concedẽs mutuum in rebus suis acquisitis damnum recipit, v.g. si occasione mutui carius emeretalimenta: domusve ruinæ exponeretur eo quod pecuniis careret ad illius reparatinem necessarijs, de quo *lex Damnum. ff. de damno infecto.* Ita Nauar. *sum. c. 17. n. 211.* & comment. de vsur. 40. Nau. *de rest. l. 3. c. 2. n. 288.* Mol. *tr. 2. d. 314. & 315.* Valent. *2. 2. d. 5. q. 20. punct. secundo concl. 3.* Les. *l. 2. c. 20. dub. 10. & 11.* Reb. *p. 2. de iust. l. 8. q. 5.* Salas *de vsur. dub. 18. & 19.* Laym. *l. 3. sect. 2. tr. 4. c. 16. n. 8.*

[952] Profecto solus Scotus negat damnum emergens sufficiẽtem esse titulum exhibendi aliquid vltra sortem. Attamen leui exist marim duci fundamento. Nam iactura illa temporalis pretio est æstimabilis, cuius compensatione mutuator exigens nullam mutuatario iniuriam irrogat. cum illi non ven dat mutuum, sed mutui iacturã.

DVBIVM LXIV.

An lucri cessantis titulo possit aliquid vltra sortem ex mutuo recipe?

953 REcipi non potest. Quia lucrum cessans multipliciter impediti potest: Ergo vendi nequit. Et quia lucium non est censendum cessare: nisi mutuins a lucro cohibetur. Sic scotus *in 4. d. 15. qu. 2. a. 3.* Sotus inclinat *l. 6. de iust. q. 1. a. 3. concl. 4.* Canonistæ plures teste Couar. *3. var. c. 4. n. 5.* Fauet D. Tho. *2. 2. q. 78. a. 2. & q. 13. de malo, a. 4. ad 14.* Durand. *in 3. d. 73. q. 2. ad 1.* Abul. *ad Mat. 24. q. 184. ad 1.*

954 Potest recipi, quia lucrum cessans non est minus pretio æstimabile, quam damnum emergens, neque æquitas patitur, vt occasione mutuatarij mutuator à lucro licito & honesto cõparando abstineat, *c. precarie 10. qu. 2.* Ita Val. *2. 2. d. 5. q. 20. pun. 2. concl. 3.* Les. *l. 2. c. 20. dub. 10. & 11.* Mol. *tr. secund. d. 314. & 315.* Reb. *p. 2. de iust. l. 8. q. 5.* Salas *de vsur. dubit. 18. & 19.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 16. num. 8.* Palao *de iust. comm. d. 4. p. 15. n. 3.*

955 Hæc sententia communis ac vera proculdubio est. Plerumque enim concedens mutuum perdit temporale aliquod lucrum alioquin cõparandum, si mutuum non concederet, de quo *lex si commissa ff. rem ratam haberi.* Porro censebitur tibi sucrum cessare, cum pecuniam, quam mutuas emptioni census, vel alterius rei fructiferæ, alteriue contractui, ex quo lucrum speras; paratam habet. Nec refert, nùm speciaii alicui negotiatiom destinata sit, an sit in genere destinata, & sub conditione quomodocumque enim negotiati oni destinata sit, & probabilitatem lucri habeas: poteris iuxta quantitatem spei aliquid vitra sortem exigere; quia non teneris mutui occasione te illa spe, & probabilitate lucri priuare.

DVBIVM LXV.

Cum alia via lucrum: quod tibi ex mutuo cessat, vel damnum, quod emergit, compensare vales, eo quod hàbeas aliam pccuniam, poterisne aliquid ex mutuo exigere. si ex auaritia, aut pusillanimitate eam pecuniam reseruare curares, nec cam negotiationis periculo exponere?

956 EQuidem si pecunia remanens, facto mutuo, reseruetur prudenter in necessitates occurrentes familiæ, reputanda est ac si non esset, ac proinde ex mutuo tibi lucrum cessat. Neque enim teneris in mutuatarij gratiam debitam prouidentiam omittere, vt communiorr fert sententia. Quia si ex auaritia, aut pusillanimitate eam pecuniam reseruates, quæ tamen occurrentibus necessitatibus necessaria prudenter non censetur?

957 Nihil vltra sortem exigere poteris. Quia non tibi cessat lucrum eo mutuo, sed ex iniuria, & negligentia. Sic Caiet. *2. 2. quæstione 78. articulo secund. ad prim.* Tolet. *libro quinto capite 33.* Nauarra de *restitution. libro tertio capite secundo dubio ectauo* Conrad. *de contract. qu. 30. concl. 1.* Ludon. Lopez *p. 2. insir. cap. 62.* Naura. Reb. & alij apud Salas *de vsur. dub. 20. numer. 6.*

[958] Poteris aliquid vltra sortem hoc causu recipere. Quia posita voluntate, te velle solam pecuniam,**[134]** quam mutuas, negotiationi exponere, manifestum est lucrum cessare ex mutuo Ita Palac. *in 4. de contract. c. 4. dub. 5.* Valent. *2. 2. d. 5. qu. 20. pun. 4. concl. 3.* Molina. *d. 316.* Salas *citat. &* alij

[959] Hanc sententiam eligo, probab literque sustineri posse iudico. Quia non obligaris in gratiam mutuatarij, eam pecuniam, quam reseruare decreueras, subrogare in negotiaationem loco pecunæ mutuatæ. Ergo ob lucrum, quod tibi cessat, exigere vltra sortem potes. Moneo tamen, te non debere exigere integrum lucrum quod probabiliter speras: sed quanti spes illius consecuionis periculo, & adductis expensis vti annotat Molina *d. 316. &* Salas *de vsur. dub. 20. num. 7.*

DVBIVM LXVI.

Quis absque morali culpa solutionem debiti, termino præfixo gerendam amittit, obligaturne in foro consctentiæ lucrum cessans, aut damnum emergens mutuanti compensare?

[960] QVæritur, an termino præfixo debitum non soluens tenearis, lucrum cessans, ut damnum emergens, quod in pactum deductum non fuit, compensare? Dixi, quod in pactum deductum non sit, nam stante pacto de prædicto lucro vel damno satisfaciendo quomodocumque moram incurreris, haud dubium, te opligatum esse. Quia illud pactum, nullam continet iniquitatem. At secluso pacto si terminus solunoni præfixus elapsus est vel de solutione fuisti interpellatus, cum obligationi non fuit terminus affixus, & debitum culpabiliter non solui, obligatus es quodcumque lucrum cessans, vel damnum emergens inde proueniens compensare. Quia per iniustitiam illius es causa. Verum si absque vlla moral. culpa solutio omittis, dubitarim, num obligeris non solum in foro exteruo, sed & in foro conscientiæ lucrum mutuanti cessans, aut damnum emergens resarcire?

[961] Obl garis quidem. Quia sub ea condiione videtur esse concessum. Neque enim æquitas permittit, vt mutuans detrimentum ex mutuo patiatur, vnde præmium deberet accipere. Quæ fuit ratio, ob quam fideiussor indemnis seruari debet cum pro debitore soluit *Capite. Pernenit, de fidetuss.* Sic Molina *d. 315. Sà v. Mora. num. 2.*

[962] Non obligaris Quia non est imponenda obligatio absque manifesto textu, vel ratione. At nullus est textus, ex quo colligatur, mutuatarium obligatum esse ad interesse, cum nullius culpæ est reus, solutionem omittens: Nam. *leges 2. & 4. ff. de co, quod certo loco,* loquuntur de debitore moroso, qui non est censendus, si culpa morali caret Ita Lessius *libro secundo capite 20. dubio decimo numer. 69.* Salas *de vsur. dub. 19. numero nono* Rebellus *Parte secunda de iustit lib. 8. q. 7. numer. quart.* Gutierrez *de iurament part, prima capite secundo numero quart.* Gabriel. *libro terio commun. opinion. conclusio. 10. de solutione. numero primo Couariuuias de pactis parte secunda paragrapho quinto numero quarto* Gregor Lopez *lege 18. titnlo vndecimo parte quinto* & alij.

963 Hanc sententiam veriorem esse reor. Nec iudicarim simile esse de fideiussoribus, quibus debitor promittit indemnes seruaturum, cum in fauorem eius onus soluendi debitum suscipiant, nulla ex debito percepta vtilitate. At debitor obligatur creditori ad soluendum debrtum cum potuesit: ad interesse vero non obligatur nisi quatenus culpam in non soluendo commiserit. Quod confirmo argumento *capit. secund. de depusito, capit. vltim. de commoda to cap. signisicante, de pignoribus.* quibus depositarius, commodatarius, pignoratitius excusantur, si citra eorum culpam res suo domino termino præfixo non valeat restitui.

DVBIVM LXVII.

In pœnam Comuentionalem debiti congruo tempore non soluti potestne aliquid vltrà sortem exigi, quod propriè pœna sit?

964 TRiplicem pœnam Doctores distinguunt legalem, iudicialem, & conuentionalem. Legalis est quæ lege, seu statuto imponitur ob non peractum aliquid officium, vt imponitur Benesicij priuatio Parocho, qui culpab. liter intra annum Sacredotio initiatus non fuerit *cap. licet. can. de elect. in 6.* Iudicialis est quam in patriculari casu Iudex decernit, vt si decerneret soluendam altquam quantitatem à mutuatario, qui termino præfixo mutuum non redderet. Conuentionalis est, quando id ipsum sosuendum ex partium conuentione imponitur, uxta *legem si pacto. Cod. de pactis. & cap. significante, de pignoribus.* Certum est, lege seu statuto imponi posse pœnam à mutuatarijs incurrendam, termino debito non soluentibus. Similiter est certum, posse Iudicem mutuaratio, vt intra designatum tempus soluat, pœnam imponere, quam ipse citatus, & non solunes incurrat. De pœna mutuo contrahentium consensu imposita est difficultas, an possit. imponi pœna, quæ propriæ pœna sit?

965 Non potest imponi, nec ex titulo aliquid vltra sortem exigi. Solum enim imponi potest ea pœna quæ respicit interesse mutuantis ob non factam solutionem termino pręfixo; quia hæc non tam est pœna delicti, quam lucri cessantis, vel damni emergentis compensatio: eàque de causa à potestate priuata imponi potest non enim tam imponitur, quam declaratur imposita ab ipso iure; secus est de pœna, quę delictum puniat. Quia hæc exigit publicam potestatem. Sic Scotus *in 4. distinct. 15. quæstio. secund. articulo secundo ad finem* Maior. *ibi. qu. 23. alias 31.* Graffis *1. p. decision. lib. secund.* **[135]** *c. 106. n. 12.* Albornoz *1. de contract. titulo 5.* Argon. *2. 2. quæstione 78. articulo secundo ad 2. confirmat.*

966 Potest imponi mutuatario ipso consentiente pœna, quæ propriè pœna sit ob non solutum debitum tempore præfixo, tametsi nullum lucrum cesset, vel damnum emergat mutuanti. Qua esto, contrahentes publicam potestatem non habeant, vt vi illius delinquẽtes in contractibus puniant, attamen iure ipso naturali, gentium, & ciuili concessum est, vt mutuo se obligare possint ad subeundam pœnam contrahentes, si in contractibus defecerint, vt hanc via contractus firmiores sint, *leg. Magnum, Codic. de contrab. & commit. stipulat. & leg. Traiectitiæ, ff. de action. & obligat.* Ita Layman *libro 3. sect. 5. cap. 16. numero 12.* Rebel. *part. secund. de obligat. iust. libro 8. quæstione 9.* Salas *de Vsur. dub. 21.* Lessius *libro secund. capit. 20. dubit. 15.* Molina *d. 97. & 317.* Nauarr. *libro tertio de rest. cap. secund. p. 2. dub. 10.* Nauarra *sum. c. 17. numero 215.* Sotus *libro 6. de iust. q. 1. artic. 3.* & alij apud ipsos.

[967] Cum his opinor, vnde in mutui contractu non tam mutuans, quam ipse mutuatarius sibi ipse pœnam imponit, ad cuius executionem se obligare potest nulla expectata Iudicis sententia, imo nec mutuantis petitione. Seclusa tamen hac expressa obligatione ex eo tantum quod absolute obligetur tantam quantitatem soluturum, nisi termino præfixo soluerit, non tenetur in conscientia ad illus pœnæ executionem, quoùsque à mutuante exigatur, imo quoùsque iudicis sententia declaratoria accedat. Requiruntur verò aliquæ conditiones vt hæc pœna locum habeat. Prima, ne pœna sit in fraudem vsurarum apposita. Secunda, vt mutuatarius culpabiliter solutionem omittat. Tertia, vt pœna culpæ sit proportionata, inique enim cogeretur mutuatarius in pœnam exorbitantem consentire. Quarta, vt mora sit notabilis. Quinta denique, vt non tota pœna exigatur, si pars vtilis sit soluta.

DVBIVM LXVIII.

An ratione periculi in recuperando mutuo possit aliquid vltra sortem exigi?

[968] EXigi non potest. Quia frequenter euenit ex mutuo periculum sortem recuperandi, Ergo ob illud nihil recipi poterirt: Consequentiam probo ab inconuenenti. Nam inde vsurarij occasionem arriperent suas palliandi vsuras; asserentes scilicet: cum aliquid in mutuo vltra sortem exigunt, illud exigere ob timorem, quem habent sortem amittendi, aut difficilè recuperandi, sic Conrad. *de contact. q. 59. corollar. 1. & 2. post 3. concl.* Sotus *lib. sexto de iust. q. 4. a.q. ad 1.* Gutier. *qq. Canonic. c. 39. n. 30.* Tolet. *l. de setem peccat. cap. 51.* Ludouicus Lopez *l. 1. Instruct. c. 120. & part. secund. cap. 70.* Garcia. *de contract. p. 1. c. 23.* Bannes *2. 2. q. 77. a. 4. dub. 3.* Reb. *p. 2. de iust. l. 9. q. 12. num. 2.* & alij.

[969] Potest ob periculum, & difficultatem, quam prudenter times sortis recuperandæ, aliquid de præsenti vltra sortem exigere, quod retinere poteris, etsi postmodum cesset timor, & nulla intercedat in sortis recuperatione difficultas. Quia exponere te periculo probabili amittendæ sortis ob gratiam mutnatarij, pretio est æstimabile. At hoc periculum non sequitur necessario ex mutuo: Ergo non est obligatio gratis illud subeundi. Consequentia est euidens, quia sola actio mutui gratis ex obligatione pręstari debet. Minor verò inde constat, nam periculum amittendæ sortis non ex mutuo nascitur; seo ex eo, quod concedatur homini pauperi, infido, &c. Maior verò, scilicet mutuare cum periculo probabili sortis amittendæ esse pretio æstimabile, vendique posse, probarim. Nam mutuare cum periculo ac timore faciendi sumptus, subeundique laborem in sorte recuperanda, quis dubitet pretio æstimabile esse, & vendi posse, tametsi postmodum absque sumptibus, ac labore sore fuerit recuperata, quia iustitia illius contractus ex futuro euentu non pendet. Ita Ioann. Medina *Cod. de restitut. quæstione 38.* Cordub. *in summ. quæstione 84.* Arag. *2. 2. q. 77. articulo 4.* Salon. *quæstione 78. articulo secund. controu. 26.* Sà *v. Venditio numero 3.* Salas *de vsur. dub. 22. numero tertio* Valent. *2. 2. disp. 5. quæstione 20. puncto secundo concl. 4.* Naurra *libro tertio de rest. c. 2. p. 1. dub. 11. n. 105.* Mol. *tractat. secund. d. 304. & d. 326.* Lessius *libro secundo capit. 20. dub. 13. n. 111.*

[970] Huic sententiæ adhæreo, quam D. Thomam Auctorem habere existimo. Quod si obi cias, si quis ob periculum sortis recuperandæ valet quis de præsenti aliquid exigere, ergo

si illud simul cum sorte credit, pro ipso aliquid recipere poterit, & sic in infinitum, respondeo, minime in infinitum procedendum, si aliquid pro auctario pretio (quod admitto) recipiatur, cum necessario deueniendum sit ad minimam quantitatem cuius periculum nulla sit æstimatione dignum.

DVBIVM LXIX.

Ob assocurandam sortem potestne mutuætor pretium à mutuatario exigere?

971 MInimè potest. Quia in *cap. Nauiganti, de vsur,* inquit Gregor. IX. *Nauiganti, vel eunti ad nundinas certam mutuans quantitatem pecuniæ, eo quod suscipit in se periculum recepturus aliquid vltra sortem, vsurarius est censendus.* Ergo assecuratio pecuniæ mutuatæ non pręstat mutuanti sufficientem causam aliquid vltra sortem recipiendi. Sic. *ibi* Glossa, Panormi. Ioan. Andreas, & alij.

972 Potest planè pro hac securitate ex consensu, ac voluntate mutuatarij facta pretium recipi. Quia si quilibet aliustertius posset pretium recipere pro hac præstanda securitate, cur non ipse mutuans? Ita Nauarrus *summæ capite 17. numero 284.* Couarruu. *3. var. capit. 2. numer. 5.* Mol. *d. 318.* Lessius *l. 2. cap. 20. dub. 13. num. 116.* Palao *de iust. commut. disputat. 4.* **[136]** *pun. 18. num. 2.* Salas *de vsur. dub. 23. numer. 2. & 3.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 4. 16. num. 13.*

973 Hos sequor, ne vrgere textum *capit. Nauiganti* existimo. Fateor enim vsurarium esse mutuantem, eo quod in se periculum rei mutuatæ suscipiat ex vi mutui hoc est, ex eo quod obliget mutuatarium ex vi mutui, vt contractũ assecurationis secum ineat. Nec displicet interpretatio Nauarri, quam Molina sequitur, nimirum Pontificem loqui de præsumptione fori externi, eaque de causa non dixiffe vsurarium esse, qui in se rei mutuatæ periculum suscipit, sed vsurarium esse censendum, id est in foro externo iudicandum, eo quod plus iusto pro periculo exigebatur, & plerumque pro periculo vano, ac nullo, quia mutuatarius non intendebat transferre pecuniam mutuatam, sed statim consumere.

DVBIVM LXX.

Gener non recipiendo in dotem fructus ex pignore dotali perceptos, excusaturne ab vsura, quia conceduntur fructus in partem dotis ad matrimonij onera?

974 INnocentius III. in *cap. salubriter, de vsur.* excusari ab vsura definit, dum ait: *Sane generum ad fructu poßessionum, quæ sibi à socoro sunt pro numerata dote pignori obligata, com putandos in sortem, non credimus compellendum, cum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonij supportanda.* Ne igitur hæc decisio vsuras approbare videatur, quæsierim, num concedantur illi fructus in partem dotis in matrimonij onera, quod videtur vnice generum ab vsura liberare?

[975] Non conceduntur in partem dotis in matrimonijonera, sed gener fructus pignoris suscipit non ex vi vsura: sed ex concessione Pontificis in fauorem matrimonij. Sic Glos. *ad c. salubriter.* Baldus *in Rub. c. de vsuris.* Bannes *2. 2. q. 78. a. 2. ad 6.* Cordub. *q. 230. & 238.* Vel id fit occasione lucri cessantis, vel damni emergentis. Quia genero lucrum cessat, cum posset, dote soluta, poss essiones emere, ex quarum fructibus alimenta vxori subministraret. Sic Couar. *3. var. c. 1. n. 3.* Philiarc. *l. 5. c. 8. concl. 3.* Lopez *p. 2. Inst. c. 60.* Vel id est speciale in genero comparatione soceri, ob obligationem quam habet alendi filiã. Sic Fortuni. *de vlt. fine,* Couar. *3. var. c. 1. n. 3.* Vel ob fructus aliàs percipiendos, si dos statim exhiberetur. Sic Sotus *l. 6. de iust. q. 1. a. 2. ad vltim.*

[976] Fructus pignoris conceduntur interim, dum dos non soluitur, tanquam pars dotis ad onera matrimonij sustinenda, sicut sæpe conceduntur à socero filiæ, & genero alimenta, dum dos soluta non fuerit. Quia circa alimenta, & fructus pignoris non conceduntur genero, quia dotis solutionem expectat, sed quia obligatur, matrimonij onera sustinere, & in eum finem, atque adeo pars dotis possunt reputari, cum hac tamẽ differẽtia, quod ex fote solùm vsusfructus conceditur reseruata dote vxori, vel eius hæredibus, dissoluto coniugo: ac fructus pignoris, sicuti & alimenta conceduntur absolute absque præfata obligatione: quia tanquam fructus dotis conceduntur. Ita Mol. *tr. 2. d. 321.* Rebel *p. 2. de Iust. l. 8. q. 12. num. 2.* Lessi *l.c. 20. dub. 16. n: 141.* Salas *de vsur. dub. 29. n. 7. & 8.* Layman. *l. 3. sect. 5. tr. quarto capite. 16. numer. 17.* & alij apud ipsos.

[977] Hanc sententiam teneo, ex cuius expositione conuincitur, parum referre, quod genero lucrum cesset, vel damnum emergat ex dote non soluta, cum non ob eam rationem fructus pignoris concedantur, sed in pretium obligationis quem suscipit vxorem alendi, & matrimonij alia sustinendi onera. Denide parum refert, an à socero, vel à quolibet alio tertio vxor dotata fuerit à quocumque enim maritus dotemacceperit, poterit fructibus pignoris sibi cõcessi frui; quia dum aliud non exprimitur, censentur concessi in partem dotis pro matrimonij oneribus interim dum dos non soluitur. Deniq; quod dixi de fructibus pignoris, asseruerim de annua pensione, aliave pecuniæ quantitiate, quæ interim, dum dos non soluitur, assignata fuerit, pro matrimonnij oneribus sustinendis, vti Molina, ac Rebellus annotauere.

DVBIVM LXXI.

Vxor, defuncto viro potestne fructus pignoris, quod fuit à dotante, durante matirmonio concessum, percipere, non computandos in sortem dotis expectatæ, nisi ratione lucir cessantis, vel damni emergentis, aut ratione pœnæ conuentionalis, vel donationis?

[978] NOn potest. Quia dssolutio matrimonio, onera matrimonij cessant, in quorum leuamen fructus pignoris fuere promissi: Ergo ex huiusmodi titulo percipi non possunt. Sic Antonin. *p. 3. titul. 1. c. 7. §. 30.* Syluest. *v. vsura 3. q.q.* Caiet. *2. 2. q. 78. a. 2. ad 6.* Angles. *q. de contract. mutu. articul. 2. diffic. 7. du. 2. & 3.* Moli *d. 322.*

979 Potest plane recipere vxor fructus pignoris concessi à dotante, posito, quod eius marito dos soluta non fuerit. Quia socer, vel alius, qui nuptui tradidit puellam, & dotem ei promisit absolutè obtulit pignus frudendum interim, dum dotem non soluerit, Cum ergo dos non solum marito, durante matrimonio in vxoris ac familiæ sustentationem, sed multo magis vxori dissoluti coniugo, in eius alimenta soluenda erat manigestè infertur pignus fruendum marito, durante matrimonio competere, & vxori, matrimonio dissoluto, interim dum dos ab ipso dotante, & offerente pignus, eis soluta non furit. Ita Sotus *libro sexto de iustit. quæstio. prima articulo secundo* Toletus *lib. prim. capite 30.* Sà *vers. Dos, numero 18.* Bannes & Aragon. *2. 2. quæstione 78. articulo secundo* Palacius *de contract. cap. 5. conclus. 9.* Mercado**[137]** *de vsur. c. 4.* Salas *de vsur. dub. 30. n. 6.* Emanu. *p. 1. c. 97.* Corona *c. 8. §. de contr. pignor.* Cordu. *q. 230. & 238.* Lopez *p. 2. Instr. cap. 60.*

980 Hanc sententiam adeo veram esse existimo, vt licet vxor aliunde habeat, ex quo sustentationem gerat, non obinde à fructibus pignoris accipiendis excludatur, quia ex ipsis & alijs sustentari abunde potest, sicuti non excluditur gener fructibus illius pignoris percipiendis, quamuis habeat aliunde ex quo onera matrimonij valeat subleuare. Nec refert, dissoluto matrimonio eius cessare onera, quia non obinde cessat finis, ob quem fructus pignoris vxori conceduntur. Quippe fructus pignoris vxori matrimonji concèduntur fructus pignoris marito, dum dos vxoris ei non soluitur, at vxori conceduntur in eius sustentationem. Addiderim vxoris sustentationem etiam viduitatis tempore ad onera matrimoniuij pertinere.

DVBIVM LXXII.

An vxor possii, post viduitatis annum, non computandos in sortem dotis pignoris recipere fructus, nisi forte ratione lucre cessantis?

981 NOn potest. Quia elapso viduitatis anno nõ tenentur mariti hæredes, licet dotem non soluerint, ad viduam sustentandam, ideoque quidquid ex bonis mariti receperit, computari debet insortem dotis, nisi id ratione lucicessantis ex non soluta dote acceperit. Sic Nauar. *l. 3. de rest. c. 2. p. 2. dub. 11.* Mol. *d. 322. post princip. & circa fin.*

982 Potest quidem. Quia maritus, qui dotem ac cepit, eiusve hæredes obligati sunt toto tempore, quo dotem non soluerint, alimenta necessaria vxori exhibere, eo quod pactum dotale hanc videatur tacitam obligationem continere, vt vi illius maritus ex suis bonis teneatur dum matrimonium durat, vxorem alere, illaue dissoluto, dum dotem acceptam non soluerit. Ita Nauar. *sum. c. 17. n. 213.* Lopez. *p. 2. Instr. c. 60.* Cord. *qu. 130. & 238.* Salon. *2. 2. q. 78. n. 2. cont. 15. concl. 2.* Salas alios referens *de vsur. dub. 30. n. 9.* Valent. *2. 2. d. 5. 9. 21. punc. ad 5.* Arag. *qu. 78. a. 2.* Graf. *p. 1. dec. l. 2. c. 106. n. 4.* Palao *de iust. comm. d. 4. pun. 21. n. 5.*

983 Hos sequor monens tamen, hanc obligationem alendi vxorem ex bonis mariti, dum dos ei non soluitur, procedure, dum vidua est, & ad secundas nuptias non transit, quia tunc marito competit eam alere: Deinde procedure dum non habeat vidua aliunde ex quo sustentationem accipiat, ad quam concurrere ipsa tenetur manibus laborando iuxta consuetudinem patriam, ac personæ qualitatem. Denique debere in domo mariti, sen eius hæredum habitare, non enim obligantur extra habitanter alere. Villaguta *de vsur. q. 22. concl. 13.* Salas *de vsur. dub.*

30. Attamen in Regno Castellę in terim dum dos non soluitur, vel non fit bonorum partitio alitur vidua ex bonis communibus, Si vero grauida permansit, etiamsi dos ei soluatur ex bonis communibus vsque ad partum ali debet, *leg. 1. §. mulier, ff. de ventre in possession. mittendo.*

DVBIVM LXXIII.

An validum sit statutum, quo caueretur, viduæ ex bonis mariti soluendam esse pensionem singulis annis ad rationem octo vel decem pro centum interim dum dos ei non fuerit soluta, possit que vidua præfatam pensionem accipere, etiamsi habeat aliunde ex quo sustentetur, nullumque ei damnum immineat, aut lucram cesset ex dote non soluta?

[984] HViusmodi statutum validum non est, nec vidua talem pensionem potest recipere. Quia deficientibus illis causis, solum videtur recipt ob expectatam dotis solutionem, quod est vsura, ac proinde nulla lege, seu statuto cohonestari valet. Sic Sylu. *v. Vsura 3. qu. 8.* Mol. *d. 322. circa fin.* & ex parte Couarruu. *3. var. cap. 1. numero 3.*

[985] Huiusmodi statutum validum est, & vidua potest eam recipere pensionem. Quia id sed recipit ob expectatam dotis solutionem, sed ob vitandas lites, quæ communiter nascuntur ex non soluta dote circa lucrum cessans, aut damnum emergens, alimentorumque quantitatem. Cum erim plerumque ex non soluta dote damnum viduæ immineat, lucrumve cesset, debeatque ab hæredibus mariti sustentationem accipere, meritò Respublica statuere potest, vt interim dum dos non soluitur certa quantitas ex bonis mariti soluatur, ne litibus Respublica grauetur. Ita Bañes *2. 2. q. 78. a. 2.* Salon. *controu. 15.* Nauarra *l. 3. de restitut. c. 2. p. 2. dub. 11.* Salas *de vsur. dub. 30. n. 10.* alios referens.

[986] Equidem etiam secluso lucro cessante, vel damno emergente, pœnaue conuentionali, ac necessaria sustentatione, potest iuxta statum: vt vidua præfatam pensionem accipiat, ne lites suboriantur. Et licet in hoc, vel illo casu nelucrum cesset, nec damnum emergat, neque alimenta sint necessaria, non obinde statutum iniquum est censendum satis enim est, quod frequenter illa contingant, vt Respublica posset ad hæc incommoda vitanda præfatum statutum impertire.

DVBIVM LXXIV.

An proprietarius laicus possit absque vsura recipere fructus pignoris feudalis non computandos in sortem.

987 MInimè potest absque vsuræ reatu. Quia ex vi mutui debiti tenetur feudatarius abstinere à percipiendis fructibus feudalis pignoris, tametsi deobligetur à solutione pensionis, nam**[138]** licet fructus pensionis æquiualeant fructibus pignoris deductis expensis, attamen obligare debitorem vi mutui ad eam æquiualentiam sustinendam pretio est æstimabile: Ergo est vsura. Sic Glossa *cap. I. & cap. conquesius de vsar & cap I. de feudo,* censens, id specialiter in fauorem feudi Ecclesiastici à Pontifice fuisse concessum, ac proinde in laicali feudo non procedure.

988 Potest plane absque reatu vsuræ. Quia Pontifex nullum priuilegium ibi intendit concedere, sed solum declarate id, quod ex se contractus habet, vt constat ex illis verbis, *insinuatione præsenti declaramus &c.* Præter quam quod nulla erat specialis ratio concedendi hoc Ecclesiæ priuilegium, quin potius ipsi quam statui laicali denegandum erat, ne vsuris fauere videretur, ita Couar. *3. var. cap. I.n. 4.* Mol. *d. 323.* Nauarra *l. 3. de rest. c. 2. p. 2. dub. 12.* Salas *de vsur. dub. 31. numero 4.*

989 Existimo, communem esse Doctorum sententiam omnibus proprietarijs siue laicis, siue Ecclesiasticis concessum este fructus pignoris feudalis recipere non computandos in sortem. pensione feudi remissa. Quæsieris vero, quænã fuerit huiusce concessionis Pontificiæ causa? Porrò eius causa fuit consuetudo introducta in hoc contractu feudali, vt quoties feudum fuerit à feudatario pro debito traditum Domino proprietatis possit ipse, remissa pensione, fructus percipere in sortem non computandos, ne res apud Dominum existens alteri fructificet, sicut enim feudum ex sua primæua natura institutum est, vt feudatario canonem non soluente redeat vtile dominium ad dominum; & consolidetur cum proprietate, sic institui potuit, vt oppignoratum feudum domino fructificet, non feudatatio. Quod autem in conditione institutum sit, colligitur ex *cap. 1. de feudo, & ex cap. conquesius, de vsur.*& ex communi sententia, quam refert ac sequitur Sotus *de iust. lib. 6. q. 1. art. secund.* Lege Molinam *d. 323.* Lessium *l. 2. c. 20. dub. 16. n. 139.*& Laymanum *l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 16. numer. 20.*

DVBIVM LXXV.

An hæc decisio non solum in pignore feudali locum habeat, sed etiam in pigore emphyteutico, vsufructuario, vsuario, & conductitio.

990 HAbet lobum in pignore emphyteutico, vsufructuario, & conductitio, sed solummodo in feudali. Quia translato pignore in dominium proprietatis, dominium vtile cum directo consolidatur, ac proinde fructus omnes domino debent competere. Sic Panorm. *ad c. conquestus, de vsur. n. 2.* Angel. *v Vsura, 1. §. 12. & v. Feudum. §. 21.* Mercado *de vsur. c. 8.* Vega *v. Vsura casu 59.*& de emphyteutico fere omnes Doctores id docent.

991 Locum non habet in pignore vsufructuario, vsuario, & cõductitio. Quia ex eo, quod vsufructuarius, vsuarius, & conductor rem sibi cõductam, & qua vtitur, & ex qua fructus percipit, domino in pignus tradat. dominium vtile non amittit, & cum directo consolidatur; hoc enim etiam in feudo falsum est. Ergo ex hoc titulo nequit dominus directus fructus percipere, ita Couar. *lib. 3. var. c. 1. num. 4.* Molina *d. 323.* Salas *de vsur. dub. 31. n. 4.*

[992] Cum his opinor. Quia decisio*cap. 1. de feudo,* odiosa est, cum à feudatario tollat ius quæsitum percipiendi fructus, Ergo non debet ad alios contractus feudali contractui omnino diuersos extendi. Solum ad contractum emphyteuticum permittit potest extensio ob similitudinem, quam habet cum feudo, & quia communis sententia id affirmat teste Couar. *ad cap. 1. n. 4.* Lessio *lib. secund. c. 20. dub. 16. n. 143.* Salas *de vsur. dub. 31. num. 4.* licet alij contrarium haud improbabiliter sustinent.

DVBIVM LXXVI.

An excusentur ab vsura pietatis Montes.

[993] NOn excusantur. Quia non videtur rationi consonum obligare mutuatarium ad soluendos sumptus factos in conferuanda mutuantis pecunia. Nam esto eo animo facti sint, vt mutuatarius mutuum paratum habeat, aum non fiant ex ipsius consensu, nequit ad eorũ solutionem cogi. Aliàs quilibet posset exigere vltra sortem à quolibet mutuatario allegans sũptus fecisse in præuenienda, ac conseruanda pecunia, ex qua petenti mutuum concedere posset; quod est latam vsuris viam aperire, ita Sic Caiet. *to. 2. opusc. tr. 6.* Sotus *l. 6. de iust. q. 1. a. 6.* Inclinat Syluest. *v. vsura 5. q. 4.* Armil. *ibi, n. 47. & 48.*

[994] Excusatur proculdubio. Quia incrementum illud quod vltrà sortem à mutuatario exigitur, non est exactum vi mutui sed ob sumptus in mutui cõcessione. Sicuti si peteres à me mutuos cẽtum aureos, ad quos tibi tradẽdos oporteret famulũ immittere, qui eos à parte longinqua vbi sunt, asportaret, non est dubium, à te exigi posse horum sũptuum compensationem, cum in tui gratiam, vt mutuum accipias, facti fuerint. Nec refert, sũptus ante petitionem mutui, vel post esse factos cùm in vtroque casu in gratiam mutuatarii sint facti, ita Ioan. Med. *q. 10. de vsur.* Nauar. *sum c. 17. n. 123.* Tolet. *l. 5. c. 38.* Valent. *2. 2. d. 5. q. 23. punct. 4.* Moli. *tr. 2. d. 325.* Salon *q. 78. a. 1. contr. 27.* Rebel. *l. 8. de. iust. q. 13.* Salas *de vsur. d. 33.* & fere omnes.

[995] Verum licet olim non Ieuis controuersia fuerit, an hæc exaction licita esset, & inC oncilio la rera nensi sub Leone X. *sect. 10.* in vtramque partem res fuerit disputata: attamen sacro annuente Concilio, definitum est, licitos esse, & ab omni immunes vsura Montes pietatis sub forma *sect. 1.* expressa erectos. Idemque sentit Paulus II. Sixtus IV. Innocentius VIII. Alexander VI. Iulius II. Addo, promulgatam esse excommunicationem aduersum contrarium sentientes ac disputantes animo euertendi veritatem, vt cttati Doctores aduertunt. Profecto non inde via vsuris aperitur, cum raro presumi possit de mutuanti particulari, suam pecuniam in eum**[139]** tantum finem conseruare, & sub ea obligatione, vt mutuum petenti concedat. Si autem daremus aliquem qui hac lege suam pecuniam administraret, paratus, obligatusque esset petenti mutuum concedere, nullum videtur inconuentiens, quod possit moderatam pensionem pro sumptibus factis exigere. Igitur prima sententia omnino corruit, nec iam est defensabilis.

DVBIVM LXXVII.

Si pecunia Montis pietatis negotationi exposita sit, potestne, exigi aliquid vltra sortem, & vltra id, quod exigitur ad Montis conseruationem?

996 QVæstio agitari solet, an non solum pro conseruando Monte pietatis, augmentum possit aliquid vltra sortem à mutuatariis exigi? & communis sententia est, illicitum esse. Quia exigere pretium ex vi mutui, vt aliis benefacias vsura est: & colligitur aperte ex Bulla Leonis X. in Concil. Latera. qui solum ea de causa incrementum exigi à mutuatariis permisit, quia necessarium erat, vt mutuum ipsis concedetetur. Cum hoc tamen stat (in quit P. Ioan de Salas *de vsur. dub. 33.*) angeri posse pietatis Montem, si triticum, quod habet non mutuet, se vendat tempore, quo pluris æstimatur, reddendum in miori quantitate cum minus fuerit æstimatum. Quæsierim verò, an si pecunia Montis pietatis negotiationi expofita sit, possit exigi aliquid vltra sortem præter id, quod ad montis conseruationem exigitur?

997 Potest quidem. Quia id ratione lucri cessantis fit licitum. Sic Ioan de Salas citatus.

998 Minime potest. Quia eo ipso, quod pecunia negotitationi esset exposita, sumptus non fierent in gratiam mututarij, & mutuum illi concedendum. Ita Castro Palao. *de iust. d. 4. pun. 24. n. 5.*

999 Hoc magis placet, mei sapientissimi, Magistri venia. Nam si id concederetur, cessandum esset ab exactione conseruandi Montis: aut si hæc exigitur, non potest exigi lucrum cessans ex negotiatione, cum non possit esse pecunia negotiationi exposita, si exposita sit mutuationi.

DVBIVM LXXVIII.

An vsurarius acquirat, dominium eorum, quæ per vsuras comparat?

1000 ACquirit quidem. Quia mutuatarius voluntatem habet transferendi in vsurarium accessionis vsurarię dominium: Ergo de facto transfert: dominium nàmque per consensum cum traditione transfertur. *leg. contractus, Codic. de fide instrument. leg. Traditionibus. Cod. de pactis & §. Per traditionem, instit. de rer. diuis.* Neque obstat, quod huiusmodi consensus sit aliquot modo inuoluntarius: quia non est inuoluntarius, quia non est inuoluntarius ex coactione extrinseca, sed ex propria indigentia simpliciterque actus ille voluntarius est. Sic Glossa *ad caput si quis vsuram. 14. quæst. 4.* Adrian *de vsur. §. ex his oritur aliæ quæstio.* Palud. *id 4. dist. 15. quæstio. secunda articulo quinto & quæst. 3. articulo quinto num. 32.* Henriq. *tr. de vsur. libro quarto quæst. 27.* Tabie. plures affere ns. *v. vsura 6. in princ.*

1001 Minimè acquirit. Quia ad translationem dominij non sufficit sola traditio, sed insuper requiritur legitima causa, *lege Nunquam, ff. de acquir. rerum dominio, & §. Traditionibus instit. de rerum diuis. & lege Traditio, ff. de acquir. rerum Dominio* alias fur eorum, quæ sibi traduntur, Dommium compararet. At vsurarius causam & titulum legitimum habere non potest; nam huiusmodi titulus est mutuatio, ob mutuationem autem iure ipso naturali nequit

exigi pretium, illiusque exactio, ac promissio est nulla: Ergo nullus est titulus, quo dominium valeat acquiri. Ita D. Tho. *2. 2. q. 78. articulo tertio* Syluest. *v. vsura. 6. qu. prim.* Sotus *lib. sext. de iustit. qui. prim. articul. 4.* Couar. *lib. tertio variar. c. 3. numer. 8.* Valent. *2. 2. disp. §. quęstio 21. pun. 3.* Vasquez *1. 2. d. 27.* Nauarra *l. 3. de rest. cap. 2. parte secunda dub. 14.* Molina *disput. 326.* Lessius *lib. secund. capite 20. dub. 18. numer. 158.* Salas *de vsur. dubitat. 38. num. 3.*& alij apud ipsos.

1002 Hanc sententiam verissimam esse reor, quam scio ab aliquibus tacito nomine à Caietano *tomo secundo opusc. 8. capite primo & 2. 2. qu. 78. articulo 3.* relatis, temperari, ne procedat in rebus, quæ vsu consumuntur; quia hęcfunctionem recipiunt. At merito Doctores pręfati restrictionem huiusmodi reprobant; quia nulla est specialis ratio, ob quam rerum vsu consumptibilium Dominium vsurarius acquirat. Nam quod hæc functionem recipitant, solum probat parum referre, an hæc vel alia eiusdem rationis restituantur.

DVBIVM LXXIX.

An si quis concurrens ad vsuram, partes mutuantis great, peccet contra iustitiam: teneaturque restituere?

1003 SVppono, agentem mutuatarij partes non obligari ad restitutionem, quia non delinquit contra iustitiam aduersus mutuatarium: contra charitaten vero peccare, si commodè hoc peccatum excusare potuit, (vt in materia de charitate videbimus) lege enim charitatis tenemur malum primi vitare, si cõmode possumus. Attamen, si quis partes mutuantis gerat contra chatitatem peccabit, quoties mutuantem auertere à peccato committendo facile potuit. Quæsieris verò, an contra**[140]** iustitiam, & sub restituendi obligatione delinquat.

1004 Non delinquit ex eo tantum quod suadeat, vel consulat vsuras, vel pecuniam ad vsuras concedat contra iustitiam, nec restituere tenetur. Quia non videtur efficax causa damni, maxime cum mutuatarius posset à restitutione vsurarum abstinere. Sic Sylest *verb. Vsura 7. quæstione secund.* Gabriel *in 4. dist. 15. quæst. 11. articulo secund. consclus. 3.* Ioan. Medin. *quæstione quart. de vsur.* Sà *in edit. antique, verba. Vsura numero 12.* Summa Confess. *libro secundo titulo septimo quæstione 71.* Tolet. *lib. 5. capit. 6.*

1005 Contra iustitiam delinquit cum obligatione restituendi. Quia satis efficax causa damni medio consilio, ac persuasione, pecuniæque accommodatione expressit. Ita Sotus *libr. 8. de iust. quæstion. prim. articulo 4.* Nauarr. *summ. cap. 17. numero. 267.* Palud *in 4. dist. 15. quæstione secund articulo 3.* Salon *2. 2. quæstione 78. art. 3. controu. 11.* Arag. *eodem ar. dub. vlt.* Bañes *dub. 5.* Valent. *d. 5. q. 21. puncto 3.* Vega *verb. Vsura, causa 39. & 41.* Sà *in noua edit. v. Vsura, numero 12.* Mol. *d. 331.* Salas *de vsur. dub. 44.*

1006 Idem affirmo, neque obstare reor, quod mutuatarius excusare restitutionem posset, quia satis est quod suo consilio fuerit causa, ne ipse excuset, sicuti mutuans ad restitutionem tenetur, eo quod vsuram petat, & recipiat, tametsi mutuatraius ab illis dandis abstinere posset. Quæ doctrina à fortiori procedit de proxenetis, vulgo *Corredores,* qui mntuantis partes agentes; quærunt mutuatarios, quod ad percipiendum mutuum sub vsuris suadent, quia satis efficax causa vsurarum sunt. Item de tabellionibus conficientibus instrumenta, quibus vsuræ exigi possint. De testibus, & scribentibus dixerim. Necnon de fautoribus ac actoribus fœneratorum.

DVBIVM LXXX.

An Famuli, alijque nudum ministerium exercentes in re vsuraria, ex cusentur ab iniustitia, ac restitutione?

[1007] QVi nudum tantùm ministerium in vsurarum exactione exercent, vti sunt famuli, qui ex mandato suorum dominorum mutuum sub vsuris deferunt vsuras exigunt, & recipiunt, ab iniustitia, & à restitutionis obligatione excusantur. Quia exactioni vsurarum vel causa nulla sunt, vel materialis solummodo, ac per accidens. Sic Syluest. *verb. Vsura. 7. qu. 4.* Sà *v. Vsura, numero 13.* Vega *ibi. casu 38.* Tabiena. *v. Vsura 7. quæstione 5.* & alij.

[1008] Non excusantur ab iniustitia, ac restitutionis obligatione. Quia absolute exactioni vsurarum cooperantur. Ita Medina *quæstione quart. de vsur.* Valent. *2. 2. d. 5. qu. 21. pun. 3.* Molina *d. 331. circa finem,* Salas *de vsur. dub. 44. numero 12.*

[1009] Hoc securius esse reor, sed primam sententiam satis probabilem, imo probabiliorem esse iudicarim. Illud autem mihi certum, custodientem præcisè vsurariam pecuniam nullatenus ad restitutionem teneri nisi iniuste impediat mutuariis illius receptionem. Quia materialis custodia nec est causa, quod à mutuatario vsuræ èxigantur, cum iam supponantur exactæ, neque est causa, quòd mutuatario non restituantur. Solùm enim tendit: ad rem securam habendam, & defendendam ab interitu. Quare non tenetur, clauem mutuatario concedere, vt vsuras suas recuperet, aliove modo illas ei offerre, vti Salas *numero 14.* annotauit. Monuerim denique vsurarum cooperatores plerumque à peccato, & obligatione restitutionis excusari, quia bona fide procedunt ignorantes vsurarium esse contractum, obligatos vero ad restitutionem sæpe excusari ex voluntate mutuatariorum nolentium eam illis obligationem imponere, vtpote qui nullum commodum accepere, Molin. *citat.* Salas *dub. 44. n. 15.* Les. *l. 2. c. 20. dub. 21. n. 185.*

DVBIVM LXXXI.

An petere mutuum sub vsuris à fœneratore parato, absque necessitate seu vtilitate sit mortale.

[1010] EX *sect. 1.* constat, nunquam licere cuique petere mutuum vsuararium formatter, bene tamen posse plerumeque petere mutuum, quod sub vsuris conceditur, quia in priori petitione petitur, & intenditur illicitum, in secunda vero petitur quod licite præstari potest. At queis in euentibus licita sit vel illicita huiusmodi petitio, non conueniunt Doctores. Diuersimdoe namque loquuntur, cum hæc petitio fit à fœneratore parato, vel imparato. Si à non parato quis exigat communior sententia, quam refert, ac sequitur Molina *d. 335. conclus. 4. & 5.* asserit mortaliter peccare, si absque graui difficulate potuit vitare, quia lex charitatis in Deum, & proximum illum adstringit, ad vitandum peccatum, quod facile vitare poterat. Non me latet, plures Doctores contrarium minus rectè sentire Quæsierim iam an petere à parato sine necessitate, seu vtilitate, imo si petetet ad insumendum in ludis, comessationis, ac voluptatibus, peccatum mortale sit, an solum veniale?

[1011] Non est mortale peccatum, sed veniale solummodò. Quia ea petitione fœneratori exhibet modici præiudicij spiritualis occasionem, cum iam in voluntate saltem habituali sit constitutus. Sic Caietan. *2. 2. quęstione 78. articulo quarto* Nauarr. *summ. c. 17. numero 262.* Sotus *libro sexto de iustit. quæstione prim. articulo 5. dub. prim.* Sà *in priori edit. verb. Vsura. numero 5.* Armill. *numero 38.* Vega *casu 46. & 48.* Tolet. *libro 5. capite 38.* Salas *dub. 48. numero 8.* & approbabile putat Sanchez *libro tertio Decal.* **[141]** *cap. octauo numero 23.* Molina *disputatio. ue 335.*

[1012] Mortale peccatum est, si petitio inutui necessarua, vel commoda non sit. Quia præbere occasionem executioni prauę voluntatis, & peccati, quod nullateus inopus externum prodiret, absque illa cuasa honesta, diuinum honorem offendit, & charitatem lædit. Ita Palac. *l. 4. de contr. cap. 10.* Sylu. *v. Vsura 7. q. 1.* Ang. *v. Vsura 2. nu. 2.* Tabien. *v. Vsura 8. numero 2. & tertio* Palao *de iust. d. 4. pun. 27. numero quart.* Valent. *2. 2. q. 21. pun. 4. Bañes 2. 2. quæstio. 38. articulo 4. dub. 3.* Molina *disput. 335. conclus. 3.* & alij.

[1013] Hanc sententiam probabilorem longe esse iudico, firmiterque teneo peccare mortaliter qui à parato fœneratore mutuum vsurarium petit, si petitio necessaria, aut commoda non sit, non autem censenda est aut necessaria, aut vtilis quæ ad illicitos fines dirigitur.

DVBIVM LXXXII.

An sufficiat, vt quis vsurarius manifestus valeat appellari, vt semel, vel iterum vsuras publice exercuerit?

[1014] SVfficit quidem. Quia si adulter, fur, & homicida ex vno actu manifesto denominantur, cur non vsurarius? Sic cum Panormit. & alijs. Nauar. *summa capite 17. numero 280.* Molina *d. 333. §. Quod vero.* Salas *de vsur. dubit. 46.* & alij.

[1015] Non sufficit. Quia hoc delictum ex communi hominum acceptione frequentiam indicat, vt de meretrice, calumniatore communiter Doctores tradunt apud Tiraquel. *de pœnis legum casu 51. ad fin.* Ita Bartholus *ad leg. secund. numero 13. ff. de furtis.* Ioan. de Anania *ad cap. Quia omnibus, col. 2.* Salic. *in leg. Falsus, col. 7.* Angel. *in disput.* quæ incipit. *Astensis miles, col. 2.* Menoch. *de arbitrar. casu 235. à numero soxto.*

[1016] Porro vsurarius manifestus non solum est, qui qublice omnibus videntibus vsuras exercet sed qui domi reclusus paratus est illuc accedentibus fœnerari, dummodo id publice constet: Attamen nou sufficit de vna, aut altera actione constare, sed excessum est adnotari frequentiam, quæ sufficiat, vtiuxta communem hominum acceptionem circa hoc delictum vsurarij publici nomine valeat notari.

DVBIVM LXXXIII.

An debeat Iudicis sententia accedere, vt vsurarius pœnis à iure impositis afficiatur?

1017 NEcessario non debet. Quia si publicus quis vsurarius est, iam adeo manifestè de delicto constat, vt nulla tergiuersatione celari valeat, vt probat *text. cap. Quanto de translat. Episc. & cap. Que Lotharius 2. quæstione prim.* Sic Aretin. *cons. 163. n. 6.* Palaus *de iust. d. 4. pun. 2. 9. n. 3.*

1018 Debet necessario. Quia si sola notorietate facti vsurarius manifestus pœnis iuris subijciatur ad quid iudicis declaratio solita accedit? præterea nemo cogitur in se inso pœnam exequised iudicis authoritate est exequenda, Ita Federic. de Senis *consil. 62.* Abbas *libro secund. consil. 2. numero 1.* Couarru. *l. 3. var. cap. 4. num. 4.* Menoch. *casu 235. n. 12. & 32.*

1019 Hanc sententiam verissiam existimo, cum is, qui manifestus vsurarius creditur, aliqua tergiuersatione vsuras celare potest, nam eo casu dici nequit manifestus fœnerator, vnde oportet, vt sententia manifestetur, ad quam ferendam ordo iudiciarius est seruandus, quippe citandus est reus; probationes recipiende, & desensionis termini assignandi, vt bene Iul. Clar. *l. 5. sent. iur. §. fin. q. 9.* Quando autem sic manifeste de delicto constat, vt nulla valeat tergiuersatione celari, existimo, iudiciarium ordinem seruandum non esse, vti prima fert sententia. Moneo tamẽ bene esse super nororio pronunciandum, quæ pronunciatio potius est pœnarum executio, quam indictio, vt dixit Innocent. *ad cap. ex parte el. 1. de verb. signif.* Addiderim, multipliciter hoc crimen probari, nempe facti euidentia, iudiciali ipsius vsurarij cõfessone. Extraiudiciali, si coram pluribus testibus fateatur se frequenter vsuras exercuisse, nec opus est coram notario fieri. Testibus deponentibus, sæpe eum ad vsuras mutuum concessisse. Infamia, coniecturis, alijsve indicijs. Denique sufficiens probatio ex libro rationum ipsius vsurarij deducitur. Nam si ex eo libro colligitur vsurarium pluries vsuram exercuisse sufficiens erit: vt tanquam vsurarius manifestus declaretur. Quia liber rationum aduersus scribentem sufficientem quidem fidem præstat Menoch. *de arbitrar. casu 235. numer. 30.*

DVBIVM LXXXIV.

An solui ille, qui vsuras palam exercuisse constiterit comprehendatur in omnibus pœnis à iure vsurario indictis.

1020 IAm *sect. 1.* expressi, queisnam pœnis addi catur, qui vsuras exercet. Quesierim tamen,**[142]** an hæ pœnæ infamiæ scilicet priuationis sepulturæ Ecclesiasticæ, & Euchalistiæ, & obla. tionis sacræ, annullationis testamenti, spoliationis bonorum afficiant vsurarios occultos, vel qui vna vel altera vice vsuras exetcuère, an eos tentum qui vsararij sunt matrifesti?

1021 Quilibet vsurarius manifestus tum ex facto, tum ex propria confessione, tum ex sententia Iudicis aut alio modo comprehenditur pœnis contentis in *Cap. Quia in omnibus,* Secus vero pœnis contentis in *cap. Quanquam,* quibus solus vsurarius manifestus ex facto frequenter repetito comprehenditur. Quia h? c distinctio ex præfatis capitibus aperte colligi videtur, sic Couarruuias *libro tertio var. capit. 3. numero. 5.*

1022 Non quilibet vsurarius, sed tantum eum quem vsuras palam frequenter exercuisse constiterit, in omnibus vtriusque capitis pœnis comprehenditur sine distinctione. Quia illa

distinctio minime ex illis capitibus colligitur. Et quia pœna Ecclesiasticæ sepulturæ in vtroque cap. continetur. Ita Molina *disput. 334. not ab. 5.* Palao *de iust it. d. 4. pun: 30. n. 15.*
Hinc sententiam veriorem esse censeo. Nam in pœnis strictior agneda est interpretatio. Cum autem fere omnes Doctores sentiant, solum manifestum vsurarium prædictis pœnis affici, nomine manifesti intelligere debemus eum, qui ex factio ipso frequenti manifestus est, hic enim proprie est manifestus. Alij vero sunt manifestandi vt indicat Barthol. *libro secundo numero 13. ff. de furtis,* Baldus *leg. prim. codic. de Sacros. Ecclesiis col. 4.*

DVBIVM LXXXV.

An semel vel iterum exigens vsuras, aut exigens occulte, tum ab Ecclesiastico, tum à sæculari iudice puniri arbitrariis?

[1023] MInime potest. Quia dum pœnæ à iure specialiter assignantur manifesto vsurario solum infligendæ non videtur relinqui locum alijs pœnis, quibus non manifestus afficiendus sit, sic Decius *confil. 160.* Roland. à Valle *consil. 75.*

[1024] Esto huiusmodi vsurarius pœnis ordiaarijs affici non possit, potest quidem arbitrarijs tam ab Ecclesiastico, quam à sęculari iudice puniri. Quia ad rectam Reipublicę gubernationem expedit, vt is qui delictum commisisse probatus fuerit, plecti possit. Ita Menochius *de arbitrar. casu 298. numero 35.*

[1025] Profecto primæ sententiæ funfdamenta leuia sunt eaque apertè Menoch. dissoluit. Quare csecundam teneo, idque magis expedire Reipublicæ regimini iudico, ne alij ansam delinquendi impunè sumant.

CAPVT XV.

Circa Testamentum, ac Codicillum.

DVBIVM LXXXVI.

Si adiectum est iuramentum, testamenti non reuocandi, potestne adhuc licite reuocari?

[1026] VIdimvs *sect. 1.* ad proprietates testamenti pertimere reuocabilitatem. Quia voluntas testatoris deambula. toria est vsque ad mortem. *lege 4. ff. de adimp. legat.* Quod adeò adeò verum aliqui putant, vt non possit inueniri via, vti testamentum semel factum reuocari non valeat, teste Sancio *libro 4. Consil. capite 1. dub. 6.* Quæsierim verò, an si adiectum sit iuramentum non reuocandi testamentum possit adhuc reuocari? quod duplicem sensum habere potest, primum, an licite, secundum, an saltem valide.

[1027] Potest plane sine peccato periurij, vel vllo alio reuocari. Quia iuramentum præcedens non obligat ad non reuocandum, quando postea noua causa se se affert mutandi voluntatem. Et quia iuramentum sequitur naturam actus, cui adi jcitur, nec obligat ad plura quam ipse actus licet obliget plus ratione Religionis; ergo cum testamentum sit de se reuocabile, iuramentum additum non adijcit irreuocabilitatem, sic Bartholus Ant. Gom. Molina iurisperitus, quos offert, noster Molina *d. 151.* Fauet Becan. quem affert, ac sequitur Diana *t. 4. tr. 3. res. 122.*

[1028] Reuocari non potest, quia quamuis pro missio non reuocandi testamentum sit legibus prohibita, & inualida, id tamen quod promittitur, nempe non reuocare testamentum, non est ex se illicutum, aut prohibitum, sed licitum, nec iuramentum illud illo modo irritatur. Ergò obligat, vt seruetur. Ita Couar. Syluester, quos affert, & sequitur Vasq. *de testament. capite secund. dub. 3. numero 15.* Iul. Clar. quem affert, ac sequitur Mol. *d. 151.* Sanch. *l. 3. in Decal. c. 12.* Lugo *to. 2. de iust. d. 24. num. 25.*& alij.

[1029] Cum his opinor. Quia negari non ptest, quod si testamentum esset ad pias causas, & iuramento comfirmaretur, obligaret, nec leges ciuiles possẽt illud in tali materia annullare, esset enim votum Deo factum, circa quod leges ciuiles nihil statuere possunt: Ergo cum de iure naturæ possit quilibet promittere, se non reuocaturum testamentum, esto promissio illa de facto iure ciuili prohibeatur, cum tamen iuramentum non reddatur irritum, obligabit.

[143] DVBIVM LXXXVII.

Esto testamentum iuramento confirmatum licite reuocari non valeat; validenne potest reuocari?

[1030] NOn potest valide. Quia contractus, vel actus iure humano irritus, vel inualidus si iuramento confirmetuir validus fit, nec reuocari potest, ergò pactum non reuocandi testamentum, licet iure ciuili inualidum sit, iuramento tamen vires accipit: nec reuocari poterit. Sic Hostiens. Ouand. Speculat. Butrio, & alij apud Sanch. *libro quarto consil. c. 1. dub. 17. num. 2.*

[1031] Licet peccat testator reuocando testamentum, valide tamen reuocare potest, & secundum testamentum contractum de se inualidum confirmat. Ira Gregor. Lopez, Burgos de Paz, Syluest. Molina Iurista, Benedict. Armil. Tabie. Gutier. Couar. & alij plures, quos refert, ac sequitur Sanch. *citatus.*

[1032] Cum his opinor aduertens tamen, iuramentum præteritum hoc saltem operari, vt nisi in secundo testamendo primi testamenti mentio fiat iuramento confirmati, & ipsius iuramenti, noc censeatur reuocarum primum, sed debeat secundo præferri; quia iuramentum est clausula specialissima, quæ non censetur derogata per generalem derogationem. Quod intelligo, quando iuramentum non fuit merè assertorium, sed promissorium. Si autem in secundo etiam testamento adhibeatur iuramentum assertorium, adhuc standum est priori testamento, nisi de iuramento priori fiat mentio; quia præsumitur testator eius iuramenti oblitus ne periurium præsumatur.

DVBIVM LXXXVIII.

Testator sibi imponit pœnam, si prius testamentum reuocauerit aduciens solutionis huius pœnæ iuramentum: Debeturne, talis pœna iuramentis ratione?

1033 DIcit testator: Promitto, me non reuocaturum hoc testamentum, quod si reuocauero, soluam hæredi mille aureos, vel ex nunc ei facio donationem inter viuos. Certum est, eam pœnam non obligare, sed irritam esse propter libertatem testamenti ex *leg. stipulatio hoc modo concepta, ff. de verb. oblig.* vt docent omnes teste Sanchez *l. 4. consil. capite primo dub. 8.* & Molina *d. 151.* Dubitarim autem, an si adiiciatur iuramentum pœnę solutoni, debeatur, pœna, iuramenti ratione?

1034 Non debetur. Quia certum est sponsalum pœnam iuratam non deberi, Ergò idem affirmandum de pœna, quam sibi testator imposuit. Sic Couar. *in rubr. de testament. p. secunda num. 16.* afferens alios. Sanchez. *lib. pri. de matr. d. 32. numer. 21.* asserens scilicet, iuramentum pœnæ soluendæ in sponsalibus adiecta non obligare.

1035 Debetur quidem. Quia illa solutio pœnæ non est de se mala, sed indifferens; quare non est, cur non possit à iuramento illa promiossio confirmari in ratione promissionis. Ita Cardin. de Lugo *de iust. 10. 2. d. 24. n. 38.* Molina *d. 151.* & probabile censet Sanch. *cita. n. 20.*

1036 Hanc sententiam probabiliorem esse iudico Quia licet de pœna sponsalium iurata fateatur non deberi, ideo est, quod talis promissio propter bonum publicum, & damna publica, quæ ex matrimonio non libero Reipublicæ consequuntur, prohibetur, quod tamen de pœna in casu nostro dicendum non est. Nec diceret. Sanchez iuxta regulam ab eodem expressam *num. 11. & 12.* ad cognoscendum, quando contractus principaliter prohibetur propter bonum publicum, vel propter priuatum.

DVBIVM LXXXIX.

Si testator voto se Deo obligauit, relinquendi mille aureos propauperibus & illos relinquat: potestne hoc legatum reuocare?

1037 POtest quidem, quia votum legandi in testamento intelligitur iuxta legatia naturam, scilicet reuocabiliter: sicut votum ingrediendi Religionem intelligitur cum facultate exeundi nouitiatus tempore, si post experiomentum Religio non placeat. Sic. Sanchez. *lib. quarto confil. c. 1. dub. 12.*

1038 Minimè potest, quia votum fuit relinquendi mille aureos pauperibus: non autem relinquit, qui legatum reuccat: nam relinquere, est ordinare efficaciter, quod post obitum suum dẽtur egentis: tota vero efficacia legati sumitur ex voluntate testatoris vsque ad mortem perseuerante: Ergo ad hoc se voto obligauit. Ita Lugo *de iust. 10. 2. d. 24. n. 40.*

1039 Consequentius, veriusque videor id votum omninò obligare ad non reuocandum legatum illud, quia promittens Petro cum iuramento re linquere eum hæredem, non satisfacit, si postea reuocet testamentum, quo eum insituerat, sed debet ex iuramento acceptato insitutionem non reuocare Deus autem acceptauit iam illus eleemosynæ votum: ergò non satisfacit pro voto, si legatum reuocetur. Vnde exemplum adductum non est ad rem: nam vouens Religionis ingressum, ponit totum, quod promisit, scilicet, ingreci ad experiendum, sicut alij ingrediuntur. At in nostro casu non ponitur totum: quod promissum est, quia non relinquuntur millia pauperibus, sed solùm incipit haberi voluntas relinquendi.

[144] DVBIVM XC.

Ex Facultate Regis, vel Principis supremi potestne testator irreuocabile testamentum condere, ita vt nec valide quidem reuocare valeat?

1040 MInime potest, quia nulla est via reddendi testamentum irreuocabile, ne eius essentia destruatur. Et quia hæc irreuocabilitas est de iure gentium, cui Princeps derogare non potest. Sic Padilla, Molina Iurisperit Baldus, quos refert, ac sequitur Sanchez *libro quarto cons. capite 1. dubitatione 19.*

1041 Potest planè. quia quod aliquis pacto non possit se obligare ad non reuocandum testamentum, oritur præcisè ex lege ciuili, qua tale pactum irritum redditur, qua lege ablata, de iure naturæ id non esse irritunt, nec illicitum. Sic enim Religiosus sponte se reddit inhabilem ad reuocandum testamentum post professionem. Donatio etiam omnium bonorum præsentium ac futurorum aufert testandi facultatem, & tamen Ecclesiæ legibus Imperialibus approbatur. Posset ergo aliquis licite se obligare ad non reuocandum testamentum: quod pactum validum esset ablata legis prohibitione, quam Princeps supremus auferre potest. Ita Decius Archidiacon. Couarruuias & alij apud Sanchez citat. Molina *disp. 151.* Vasquez *de testament. cap. 2. n. 3. & 6.*

1042 His hærens affirmo, non esse de iure gentium, quod omnis dispositio in futurum de bonis sit reuocabilis, sed quod testamentum eo modo quo de facto fit, sit reuocabile. Esset autem quæstio de nomine, an dispositio illa vocanda esset testamentum, quia hoc nomine solemus iam communiter intelligere dispositionem ambulatoriam vsque ad mortem, & reuocabilem. Loquendo autem de re ipsa, non dubito, posse Principem facultatem concedere disponendi siue alio modo irreuocabiliter. Quæ lex licet in vniuersum ac generaliter pro omnibus casibus fortasse esset iniusta propter inconuenientia, quæ bono publico consequerentur, & ideo fit fundamentaliter talis reuocabilitas de iure gentium, quatenus ratio ipsa naturalis dictat, quod lege communi prohibeatur irreuocabilitas: tamen quòd in vno vel altero casu concederetur, illa bono publico inconuenientia non afferret.

DVBIVM XCI.

Quando conditum est testamentam à non habente filios, qui tamen postea habuit: id testamentum reuocatumne censetur quoad hæredis institutionem & quoad legata?

1043 CErtum est censeri reuocatum testamentum quoad hæredis institutionem, quando conditum est à non habente filios qui tamen postea filios habuit: vel certè testator ignorabat, se filios habere. Dubitatur verò, an etiam censeatur reuocatum quoad legata?

1044 Non censetur reuocatum. Quia etiam testator filiis, abundans potest, & assolet legata pìa, vel ex gratitudine, aut amicitia gerere. Sic plures quos refer. Sanchez *libro quarto consil. capite 1. dub. 25. n. 3.*

1045 Reuocatum censetur. Quia donatio etiam perfecta, & executioni mandara reuocatur natiuitate filiorum ex præsumpta voluntate donantis: Ergo à fortiori legata, quæ sunt donationes quædam imperfectæ, & nondum mandatę executioui. Ita Sanchez. *citat. n. 4.* Cardin de Lugo *tom. secund. de iustitia d. 24. num. 52.*

1046 Cum his opinor, annotans tamen, resolutionem hanc non procedere in iis legatis, quę verisimiliter testator reliquisset, etiam si filios haberet: quod ex qualitate testatoris, & aliis circumstantus debet considerari: Si vero testator vnum filium hæredem instituit, quem solum habebat, & postea alius, vel alij nascuntur: multi dicunt legata deberi: alij melius existimant coniecturis iudicandum esse, an stãtibus pluribus filiis, pater ita liberaliter legasset. Sanchez *n. 8.* Molina *d. 157.* Addiderim, legata ita censenda reuocata in iis casibus, vt tamen valida maneant quoad eam quantitatem quam præsumitur testator eisdem legatariis relicturus adhuc stantibus filiis, quia quoad eam quantitatam non est cur reuocatio præsumatur.

DVBIVM XCII.

Pater, qui non habens filios testamentum condidit, & post natos filios diu superuixit, nec prius testamentum reuocauit: Testamentumne illud ad legata censetur, esse reuocatum?

1047 REuocatum censetur, quia cum natiuitate filiorum reuocata fuerint, etiamsi postea testator voluntatem habuerit ea confirmandi: hæc tamen voluntas non fuit legitima nec facto legitimo testium numero. Sic nonnulli apud Sanchez *libro quarto consil c. prim.* **[145]** *dub 25. nm. 9.* quos ipse sequitur.

1048 Non censetur reuocatum. Quia sicut reuocatio absque numero testium solemni inducitur, ita cessatio reuocationis absque solemnitate induci poterit, nam reuocatio etiam ipsa de ambulatoria est vsque admortem, & ad valorem prioris testamenti sufficit, quod reuocatio, auferatur, nec videtur necesse, quod aliud testamentum fiat. Ita quidam Doctores, quos

Sanchez *vbi sup.* memorat. In simili casu docet Molina *d. 175.* quando post humus; viuente adhuc patre nascitur & moritur, quo casu prius testamẽtum reconualescit, etiam si hæres sit extraneus, quia cum à principio validum fuerit facilius suas vires recaperat, vt cõstates. *l. Post humus, ff. de iniusto.*

1049 Ego quidem in casu nostro coniecturis standum esse putarim, vt intellig. possit, quænam fuerit causam non reuocandi testamentum, tanto tempore. Fortasse enim intentionem habebat reuocandi ante mortem, & condendi aliud testamentum, quod exequi non potuit, vt frequenter assolet euenire.

DVBIVM XCIII.

Quis in morbo testamentum gessit hac verborum forma: Si hoc morbo è vita discessero & c. at postea conualuit, & nullum aliud testamentum condidit: Valetne adhuc prius testamentum?

1050 MInimè valet. Quia conditio illa, *si hoc morbo è vita discessero &c.* impleta non fuit: Ergo ablata ea conditione, è qua vim testamentum capiebat, id inualidum redditur, sic quidam apud Molinam *d. 151.*

1051 Valet equidem. Quia verba illa non posita sunt vt conditio sed vt motiuum condendi testamentum, quod ipse testator videtur innuere, cum potens aliud condere testamentum, non fecit. Ita alij Doctores, quos Molina citatus memorauit.

1052 Ego autem cum ipso asseruerim, coniecturis etiam vtendum esse. Aliquando enim verba illa adduntur non vt conditio, sed vt motiuum condendi tunc testamentum. Idem esset, si testamentum illud postea diu conseruauit, & multo magis si rogatus facere testamentum, dixit, se iam illud fecisse. Item si videas eum postea mori, & cum posset, noluit testamentum aliud facere. Alioquin si nullæ adsint coniecturæ, standum erit verbis in testamento appositis.

DVBIVM XCIV.

An testari valide possit ille, de quo constat, habuisse dilucida interualla, & non constat, num actus gestus fuerit tempore sanæ mentis?

1053 POtest validè testari. Quia debet in casu dubio præsumi, testamentum factum esse sanę mentis tempore Sic Henriq. *l. 11. de matr. c. 4. numero 3.*

1054 Minime potest. Quia cum furoris morbus sua natura perpetuus sit, insanabilis, ac desperatus, præsumitur durare omni tempore, & illa dilucida interualla sunt per accidens, ideoque minime præsumuntur. Itaque præsumendum est, testamentum factum esse furoris tempore. Ita aliqui, quos affert, ac sequrtur Sanch. *l. 1. de matrim. d. 8. n. 17.* Adducitque

Molinam *d. 136.* Qui quidem id verè non dicit, nec loquitur do eo, de quo constat habuisse interualla, an præsumatur aliquid egisse interualli tempore, vel amentiæ, sed loquitur de eo, de quo constat fuisse amentem, & dubitatur, an habuerit interuallum, & dicit præsumi: non habuisse, qui est casus multo diuersus, vt constat.

1055 Ego autem sic respondeo quæstioni. Si ex ipsius actus qualitate, & bona ac recta ordinatione ostendatur, à sui compote factus esse, vel si longo interuallo post suriosus sit factus, præsumi sana mente factum. Deinde loquendo de ægroto delirante, qui casus frequentior est, quando de valore testamenti controuertitur, notarius, & testes testificari etiam possunt, an in alijs materijs tunc temporis sanam mentem ægrotus ostenderit, & eorum dictis erit standum. At si de hoc nn constet, videndum est, num tempore magis vicino antecedenti, vel consequenti deliraret, ex hoc enim colligitur status illius temporis qualis fuerit: nam si immediatè ante delirabat, non præsumitur tunc mutatus, nisi mutatio probetur. Si vero immediatè antea sanam mentem habebat: non præsumitur etiam ad delirium mutatus nisim probetur. Quod idem dixerim cum proportione de eo, qui etiam bene valens dilucida habebat interualla. Hæc & alia doctissime de more annotat Cardinalis de Lugo legendus *tomo secund. de iustit. disputation. 24. numero 63.*

DVBIVM XCV.

An valida sint vsurarij ad causas pias legata?

1056 DE vsurario est specialis prohibitio in *cap. Quanquam, de vsur. lib. 6.* Vbi vsurarij notorij testamentum nullum esse declaratur. Vnde inferunt Doctores, idem esse de Codicillo, & donatione causa mortis, ne fraus legi fiat Vasq. *de testam. c. 9. §. 1. dub. 8. numer. 32.* Molin. *tomo 2. d. 334. & to. 1. d. 137.* Quæ tamen pœna non incurritur, si vsurarius satisfacere promisit, vel certo præstitit cautionem creditoribus, vel ijs qui possint pro illis acquirere, vel ijs absentibus Rectori Parochiæ, in qua habitat coram aliquibus fide dignis ex eadem Parochia de licentia Ordinarij, vt præfato *capit. Quanquam* expresse habetut? Quæsierim vero, an vsurarij legata ad pias causas valeant.

1057 Valent quidem, si vsurarius cum signis pœnitentiæ decessit. Quia pœnitentiæ **[146]** illa documenta videntur cautionis illius vices gerere. Sic Couar. Sylu. & alij apud ipsos, teste Lugo *to. 2. de iust. d. 24. n. 70.* asserens Molinam id etiam approbare.

1058 Minimè valent. Quia valor eiusmodi contra legis Canonicæ expressa verba induceretur. Ita Vasq. *citatus,* cui Lugo adhęret.

1059 Idem affirmo adijciens, certum esse, hanc pœnam soli vsurario notorio ibi imponi. Nùm vero locum habeat, quando in vita non fuit notorium hoc crimen, sed post mortem, Molina *d. 334.* negat, quia testamentum testatoris morte confirmatur, quo tempore adhuc vsurarius notorius non erat. Quod verum existimo. Annoto etiam, inualidum esse testamentum vsurarij infidelis subditi in temporalibus Christiano Principi. Quia licet quoad spirituales pœnas Ecclesiæ non subijciantur infideles, quoad temporales vero, & quoad contractus subijciuntur

DVBIVM XCVI.

Cum quis testatorem occidit cóque ipso ab occisi excluditur hæreditate, hæreditas illa applicaturne fisco?

1060 PRæmitto eum, qui ob crimen testari non potest, haud etiam posseex testamento accipere, Gloss. *ad leg. Is, cui, ff. qui testamenta facere possunt.* Nec hæreticus vel Apostata *l fin. C. de haretic. & leg. Hi, qui sanctam, Codic. de Apostat.* Nec Cardinalium persecutores, vel percussores *cap. Felicis, de pœnis libro 6.* Nec ciuitates hostium possunt hæredes institui. *leg. Omnibus, ff. ad Trebellian.* Nec communitas Iudæorum apud nos et am commorantium, *leg. 1. C. de Iudæis.* Neque Collegium illicitum *l. 3. §. in summa, ff. de colleg. illicit.* Nec sernus potest hæres institui, cuius dominus institui non posset. *l. Non minus. ff. de hæred. instit.* His addi possunt alij casus, in quibus aliqui à bonis defuncti excluduntur. Vnus est, quando aliquis testatorem occidit, qui eo, ipso ab occisi excluditur hæreditate. *leg. vlt. §. vlt ff. de bonis damnator.* Quæritur itaque an in hoc casu hæreditas applicetur fisco, an alijs hęredibus ab intestato.

1061 Non applicatur fisco, sed ab intestato hæredibus. Quia *l. si ab hostib. §. si vir ff. solut. matr.* dicitur. *Si vir vxorem suam occiderit, dotis actionem hæredibus vxoris datam esse, Proculus ait, & recte.* Idem ergo dicendum est de hæreditate. Sic plures, quos latè refert Sanch. *libr. 4. Consil. c. 1. dub. 38. n. 4.*

1062 Applicatur fisco, non hæredib. ab intestato. Quia pro delicto occidentis testatorem hæreditas debet fisco in pœnam applicari. Ita Sanch. plures referens, *vbi sup. Mol. d. 178.* & constat ex dicta *l. vlt. ff. de bonis damnat.*

1063 Cum his opinor inferens, quidem hæredem interfecto rẽ testatoris incapacẽ non esse hęreditatis. sed eam posse retinere, quod enim fisco applicatur, aufertur hæredi, vt indigno, atque adeo in pœnam, quæ ante sententiam non debetur, vt docet Mol. loco citato, & probat Sanch. *n. 1.* & 2. Ad illam autem *l. si ab hostibus* dixerim, id esse peculiare in lucris dotis, hæreditas vero non ita facile adimi potest absque sententia hæredi igitur applicanda hæreditas fisco, sed post iudicis sententiam.

DVBIVM XCVII.

An filius spurius possit aliquid accipere in substitutione fideicommissaria.

1064 REcolo filios illegitimos quosdam naturales, quosdam spurios appellari. Naturales dicuntur iam omnes illi, qui concepti, vel nati sunt ex parentibus solutis, id est, liberis, vt possent inter se matrimonium contrahere; spurij dicuntur alij omnes. Deinde ad memoriã affero, substitutionem esse triplicem, vulgarem, fideicommissariam, ac pupillarem. Vulgaris est, quando testator dicit. *Sit mous hæres Petrus, si vero ipse non fuerit, sit Antonius.* Fideicõmissaria est, quando, dict. *Facito te hæredem, & rogo, vt hæreditatem Petro restituas.* Pupillaris est, quando pater relinquit filium impuberem, & dicit, *si filius meus ante pubertatem decedat, Antonius sit eius hæres.* His suppositis, de vulgari substitutione non est dubium quod

ex ea spurius nihil possit accipere, cum id totum acciperet ex bonis patris, & immediatè à patre. De fideicommissaria, & pupillari quæstio voluitur, ac primum circa fideicommissariam quęsierim, num spurius possit aliquid ob eam ex patris testamento ancipere?

[1065] Hęres cui id pater spurij commisit, nec potest dare spurio hęreditatem, nec spurius potest accipere. Quia cum certum sit spurium nihil posse à patre capere neque ex testamento, neque ab intestato, neque inter viuos, nec poterit ex fideicommissaria substitutione facta quidem in fraudem legis, dum mediante hærede illo absolutè à patre relictam accipit hæreditatem. Sic quam plures Theologi, ac Iuristæ, quos affert Sanchez *libro quarto Consil. dub. 20. c. 3. num. 4. qui numero 11.* dicit hanc sententiam valde esse probabilem. Cui autem debeat hæres restituere ea bona, aliqui dicunt fisco, alij hæredi alteri, si sit institutus, alioquin hęredibus ab intestato.

[1066] Potest ille hæres siue fidem dederit, siue non dederit ea bona spurio dare, & ipse spurius accipere. Quia nullo modo hæres redditur redditur incapax acquirendi dominij illorum bonorum, licet peccauerit promittendo contra leges. Alioquin verò cum grauamen illud appositum sit contra leges, non tenetur illud obseruare, si tamen voluerit dare ea bona sputio, non quidem ex pacto, & obligatione, sed spontesua, sicut posset ei alia bona sua donare, non est, cur non possit, & cur spurius non valeat accipere, cum tunc nihil accipiat à patre, neque ex eius testamento, ac bonis, sed ex bonis hæredis liberaliter spurio datis. Ita plures, quos affert ac sequitur idem Sanch. *ibi dub. 20. n. 9.* Mol. *d. 169.* Lessi. & Diana, quos affert, ac sequitur Lugo *to. 2. de iust. d. 24. n. 95.*

[1067] Ego huic applaudens rationi, existimo, hanc esse viam magis tutam, quam pater etiam licite**[147]** possit agere, quod bona ad filium spurim deueniant, dicendo amico cui fidat: Ego scio, quod tu nihil licitè potes vel valide promittere, nec ego volo te vllo modo obligare, volo tamen te hæredem, instituere, & spero, ex beneuolentia, quam in te expertus sum, quòd curam mei filij habebis, & ipsi prouidebis, vt ego prouiderem. Quæ si sincere aganitur, & nullum interueniat pactum etiam implicitum, licite fiunt, quia verè pater nihil filio relinquit, nec filius verè aliquid à patre accipit, sed solum ab illo amico. Hoc tamen intelligitur, quando ille hæres esset persona, quæ alias ex suis bonis posset dare spurio, quales non sunt, qui donare non possunt, nec ascendentes respectu spurij ex Clerico, vel Religioso consanguinei patris de iure Hispano. Lege Molinam *vbi sup.*

DVBIVM XCVIII.

An hæres siue fidem dederit patri spurij, siue non dederit, possit si velit licite ea bona sibi retinere, & suprio non dare?

[1068] DIximus Dubio proximo, posse hæredem si velit ea bona sibi commissa à parte spurij, illi dare sua sponte. Quæsierim vero, num si ea sibi retinere libeat, & spurio non tradere, licitè possit. Minimè potest. Quia hęres non potest ex voluntate testatoris bona illa sibi adiudicare, cum testator ad hoc solum dederit, vt filio restituat. Ergo nullo titulo iustè retionebit. Adde, ex *leg. Prædonis, ff. de petit. hæredit.* eiusmodi hęredem pacto pręcedente non restituentem

fisco bona illa pro, prædone haberi. Sic Theologi, ac Iuristæ, quos refert Sanch *l. 4. confil. c. 3. dub. 20. n. 4.*

1069 Retinere licite potest. Quia institutio illa non fuit conditionalis, sed absoluta, adiecto modo, vel grauamine. Fit ergo dominus hæreditatis, & postea liber est à grauamine quod est contra leges, quare habet illa bona partim ex voluntate testatoris, partim ex lege irritante illud grauamen. Ita Sanchez *ibi. num. 9.* vasq. *de testam. §. 7. n. 108.* Card. Lugo *de iust. to. 2. d. 24. numero 96.*

1070 His lubens adhæreo, & ideo hæredem prædonem non esse in conscientia affirmo, sed loco prædonis habendum ad hunc effectuni, quod fiscus ab eo auferre possit hęreditatem cum fructibus, cum autem hæc sit pœna delicti, non tenetur ipse se manifestare ad pœnam subeundam. Quod si hæres à iudice interrogetur, poterit negare; nulla præcedente infamia, vel probatione semiplena, quia agitu de eius delicto, & de pœna grauissima ei iniungenda. Sanch. *vbi sup. dub. 23.* Vasq. §. 7. num. 115. & alij communiter?

DVBIVM XCIX.

An spurius substitutus pupillariter filio legitimo obeunti, possit succedere pupillo in bonus paternis talis substitutionis virtute?

1071 DIxi *numero 402.* subsitutionem pupilla rem esse, quando pater relinquit filium impuberem, & dicit: Si filius meus ante pubertatem decedat, Antonius sit eius hæres. Certum autem existimo spurium substitutum pupillariter filio legitimo posse succedere in bonis, quę pubillus aliunde, & non ex patre habebat. Quia non accipit bona patris, sed pupilli, pro quo testatus est pater. Asserunt id multi relati à Sanchez *libro quarto Consil. capite 3. dub. 24. numero septiomo, & octano:* dicens esse certum loquendo de iure communi, nam de iure Hispano aliter dicendum est de filio spurio Clerici, vel Religiosi, qui nec à consanguineis patris potest aliquid accipere. Quæstio autem est quoad bona, quę pupillus à patre habuit, nùm spu rius substitutus pupillariter filio legitimo possit ei in his bonis succedere.

1072 Non potest succedere pupillo virtute talis substitutionis. Quia iam tunc ex voluntate patris illa bona paterna acciperet. Sic plurimi, quos affert, & sequitur Sanchez *dub. 25. numero secundo,* Mol *d. 167.* Lessius *libr. secund. c. 19. dub. 6. numero 59.*

1073 Potest quidem succedere. Quia sicut quoad alia bona pupilli potest pater pro ipso intra pubertatem decedente testari, ne intestatus obeat, ita potest quoad bona, quæ pupillus à patre habuit, cum hæc non minus sint bona pubilli: quam alia, & non minus expediat, pupillum non mori intestatum quoad hæc, quam quoad alia. Ita Acosta apud Sanch. *n. 3.* & ipse Sanch, dicit satis esse probabilem, & tutam.

1074 Et mihi quidem stando in ratione magis placet. Dupliciter itaque posset pater de iis bonis disponere, vel in illis spurium substituere. Primo, quatenus bona sua sunt, & ideo ita ea relinquit pupillo, vt velit, tali casu occurrente, ad spurium venite, & hęc magis esset substitutio vulgaris, quam pupillaris, & nullo modo valida esset. Secundo, potest ea absolute relinquere pupillo, & postea nullo habito respectu ad hoc, quod bona illa sint à parte, sed

quia sunt bona pupilli, potest disponere nomine pupilli de illis, si intra pubertatem moriatur, & hæc est propria substitutio pupillaris. Nec video, cur non possit pater testari libere pro filio circa hæc bona, sicut circa alia, cum in his etiam non tàm sit testamentum patris, quam pupilli, cuius nomine pater testatur, & de illis bonis disponit, nec spurius tunc accipit ea à patre, sed à pupillo, nec ideo quia fuere bona patris, sed solum quia sunt bona pupilli.

[148] DVBIVM C.

Pater spurij dicit alteri habenti filium spurtum? Ego instituam hæredem tuum filium, & tu institues meum. Huiusmomodi institutio validane esset nisi obstaret Bulla Pij V?

[1075] VAlida esset, nisi obstaret Bulla Pij V. qua reuocatæ sunt huiusmodi institutiones in ordine ad filios spurios Clericorum. Quia bona illa à patre non accipit, sed ab alterius spurij parente. Sic Nauar. apud Molinam *d. 169.* Fauer Malder. *de iust. tr. 1. cap. 11. dub. 4.* His verbis. *Item potest pater ea conditione quempiam hæredem scribere, vt ipsius instituti alia bona habeat spurius.* Si enim hoc fieri potest, poterit & illud cum eadem sit ratio.

[1076] Etiam seclusa Pij V. Bulla, huiusmodi institutio valida non esset. Quia eo casu spurius accipit non à testatore illum instituente, sed à suo patre illud lucrum, sicut si pater commutasset suum fundum cum alio fundo Petri, & dicens: Hunc fundum do tibi, vt tu des tuum fundum filio meo: certè spurius acciperet fundum illum à suo patre, & non à Petro, qui ex contractu oneroso debet illum dare patri, vel cui pater voluerit. Ita Mol. *citat.* Card. de Lugo *to. . de iust. d. 24. n. 107.*

[1077] Hoc probabilius longè esse reor. Attamen si absque pacto hæc fierent, dicendo: Ego volo instituere, hæredem tuum filium sputium, & spera quòd tu ex gratitudine meum institues, ad hoc tamen non te obligo, in foro conscientiæ non esset scrupulus, in foro tamen externo non facile à præsumptione pacti eiusmodi iustitutor absolueretur. Neque etiam id virtute alicuius indulti in foro conscientiæ fieri posset post Bullam Pij V. licet sine indulto posset.

DVBIVM CI.

An possit pater filium spurium instituere hæredem sub conditione, si à principe legitimetur?

[1078] MInimè potest. Quia *l. si alienum 49. §.*in *exiraneis, ff. de hæred. instit.* dicitur, in institutione etiam conditionata inspiciendum tempus mortis, testamenti, & aditæ hæreditatis, an sit tunc hæres capax. Sic Anton. de Marinis, quem affert, & approdare videtur Diana *to. 4. ir. 3. res. 121.*

[1079] Potest planè valide, ac licitè. Quia id habetur expresse ex *leg. In tempus 62. ff. de hæred. instit.* profante: *In tempus capiendæ hæreditatisinstitui hæredem posse beneuolentia est, veluti*

Lucius Titius, cum capere potuerit, hæres esio, idem & in legato. Ita Milina multos citans *d. 169.* Coua. & Ant. Gom. quos affert, & sequitur Vasq.*§. 7. dub. 6.* Sanch. *l. 4. consil. c. 3. dub. 28.*

1080 Idem assero iudicans non obstare *leg. si alienum,* quia ibi sermo est de institutione pura, vel conditionata sub alia conditione, non sub conditione capacitatis, provt est in casu nostro. Ratio autem differentiæ est, quod quæuis alia conditio si ponatur, reddit actum ab solutum, quare si non inuenit subiectum tunc capax, manebit actus inualidus: Quando verò apponitur ipsa capacitas pro conditione, eo ipso suspenditur actus vsque ad tempus positæ capacitatis quo incipiet primo esse absolutus, & tunc non est inualiditatis periculum.

DVBIVM CII.

An filius spurius possit, de ire communi, à matre vel à matris adscendentibus per testamentum accipere?

1081 MItto leges Hispanas de quibus legendus Vasq. *de tesiam. cap. 5. §. 8.*& Sanch. *l. 4. consil. cap. 3. dub. 10.* & iure communi quæstio procedit? Potest quidem spurius matri succedere, quando non est exconcubiru legibus damnato, qui autem, vel qualis sit concubitus legibus damnatus, non satis constat, varij enim, & variè enumerantur, Molina dicit *d. 167.* nullum filium spurium polse matri succedere, nisi vbi iure inuenitur exceptio facta, provt solum fit de filio spurio ex matre soluta, & non illustri, & incerto parte genito *leg. si quis illusrris. Cod. ad Orficianum, & §. Nouissime institut. de Senatusconsulto Orficiano.* reliqui autem concubitus damnati sunt de iure communi. Quęsierim igitur, num spurius possit à matre, vel à consanguineis maternis aliquid per testamentum accipere.

1082 Spurius, qui cum impedimento dirimenti genitus, ac natus est erit ex concubitu damnato, & non poterit matri succedere, de iure communi. Quia filius, qui patri non potest succedere, non potest etiam matri, nisi iure excipiatur, sed non excipitur respectu successionis maternæ nisi casus ille assignatus *leg. si quis.* Ergo in alijs non potest filius spurius succedere matri, cum in nullo possit patri succedere. Sic Molina *disputatione 167. §. Hodie tamen.*

1083 Spurius potest à matre, & ascendentibus matris accipere. Quia leges ad incapacitatem spurij, non loquuntur expresse de successione materna, sed paterna, vt constat ex *authentic. licet, Codic. de natural. liber,* & ex *authentic. Quibus modis natural. effici. legitim. §. vltim. titulo primo collat. 7.* & licet in §. *Nouissime, Institut. de Senatusconsulto Orficiano,* solum dicarur illos liberos, qui vulgo quęsiti sunt, ad matris hæreditatem ex hoc Senatusconsulto admitti, tamen ibi solum agitur de successione ab intestato, de qua ibi non agebatur. Ita Lessius *libro secundo cap. 19. dub. 6. numero 66.* Diana *p. 4. tr. 3. resolut. 121.* Sà v. *Hæreditas,* & Henriq. *libro prim. de matr. c. 21. numero 1.* dicit, spurium posse retinere ea, quæ mater ipsi reliquit,**[149]** donec à iudice priuetur, modo notabiliter filijs legitimis non noceat.

1084 Certè P. Molinæ discursus mihi omninò placeret, si principium illud, quod vt certum supponit, probaret benè iure communi, quod filius incapaxisuccedendi patri, sit eo ipso incapax succedendi matri, nisi excipiatur. De illo enim dubicant Doctores. Quare existimo, in hoc standum esse legibus municipalibus, & consuetudini cuiusuis Prouinciæ, quæ est optima legum interpres, & quia leges variæ sunt in diuersis locis non est, cur in hoc multum immoremur.

DVBIVM CIII.

An spurio etiam non indigenti, sed aliunde potenti se alere, possit pater alimenta præbere testamento

1085 IVxta ciuiles leges de iure communi pater nec debebat, nec poterat spurijs alimenta dare *leg. Ex complexu. C. de incestis nupt.* licet alij leges illas ciuiles explicent de alimentis non ad necessitatem vitæ, & naturæ, sed ad decentiam status, ne sint contrariæ naturali legi, qua parentes tenentur suos alere filios, vt constat ex Isidoro *l. 5. Etymolog. c. 4.* relato *in cap. Ius naturale dist. 2.* Hoc præmisso, quæstio est, an spurio non indigenti, sed aliunde potenti se alere, possit pater alimentarelinquere?

1086 Potest quidem, præsertim si alimentorum quantitas lege sit definita, v.g. in Hispania, vbi existentibus legitimis, non potest pater filio spurio ad alimenta dare nisi quintum bonorum. Quia dùm lex non limitat, si aliunde spurius non habeat; vnde victitet, videtur concedere facultatem patri, vt vel potenti se aliunde alere, valeat alimenta relinquere; sic aliqui, quos presso nomine affert Lessi. *l. 2. c. 19. dub. 6. n. 62.* Id autem posse fieri in Hispania, & vbicumque quantitas lege sit definita asserunt nonnulli, quos refert Sanchez *l. 4. Consil. c. 3. dub. 31. n. 1.*

1087 Minime potest pater de iure communi eo casu spurio relinquere. Quia id colligitur ex *cap. cum haberet,* vbi solum dicitur, à parentibus subministranda esse necessaria spurijs, Ergo quando necessaria non sunt, standum erit legibus ciuilibus negantibus facultatem donandi. Ita alijs relatis, Sanch. *citat.* Vasq. *de test. dub. 9. n. 140. & 134.* Mol. *vbi sup. §. alimenta.*

1088 Hoc certum esse puto. Quia & certum aliunde est, parentes iure naturæ non teneri ad alendum filium, qui aliunde habet alimenta necessaria. Imo etiam hoc verum esse reor de iure Hispano, quo solum conceditur facultas parentibus dare quintum, quando tenentur filijs spurijs alimenta pręstare, hoc est, quando aliunde ipsi non habent.

DVBIVM CIV.

Alimenta spuriis dandáne sunt solummodo ad necessaria naturæ sustinendæ, non ad status decentiam?

1089 DAnda quidem sunt solum ad sustinendam naturam, non ad status decentiam. Quia pater ad nihil aliud tenetur ex legum præscriptione, sic aliqui, quos refert Sanch. *l. 4. cons. c. 3. dub. 34.*

1090 Non danda sunt solummodo ad sustinendam naturam, sed etiam ad status decentiam. Quia id colligitur ex verbis textus in *c. cum haberet,* quibus dicitur. *Solicitudinis tamen suæ intererit, vt vtérque liberis suis secundum, quot eis suppetunt facultates, necessaria subministret.* Vbi facultates parentum considerandæ dicuntur ad alimenta debita taxanda. Et quidem absurdum esset, quod filio Ducis, vel Principis darentur à patre panis, & olera solum ad sustentandam naturam, sicut si rustici inopis filius esset. Ita Iuristæ communiter, quos refert, ac sequitur Sanchez *ibi.* Molina *vbi suprà,* Lessius *numero 68.* Vasquez *dub. 9. nu. 134.* & alij.

[1091] Hoc certum fere esse reor. Vnde colligo, non esse cogendum spurium ad viuendum arte, vel labore suo, quando id dedecus filio esset, attanta personæ conditione, nec posse patrem eum ponere in prophanorum collegio, vel alia domo pauperum, quando id patri, vel filio esset indecorum. Debere etiam attendi ad personas, quas spurius domi suæ alere tenetur, vt si vxorem duxit etiam reluctante patre, si filios habeat, seruos, & familiam, iuxta suam conditionem, necessariam. Sanchez *dub. 34.* legendus.

DVBIVM CV.

An iudicandum si spurium indigere quando habet aliqua bona immobilia, ex quorum redditibus non potest, sufficienter viuere; poßet tamen, si ea venderet, ex pretio viueret?

[1092] IVdicandum est spurium indigere, & ei alimenta debentur. Quia si diuendere cogeretur ea bona immobilia, breui tempore grauius indigeret. Repuranda ergo sunt tanquam accidentaria illa bona ad alimentorum effectum, sic nonnulli, quorum sententia confirmata fuit sententia iuridica in Prætorio Granatensi, teste Vasq. *de testam. dub. 12. n. 145.*

[1093] Non iudicandum est, spurium indigere, sed deneganda ei, sunt alimenta, si vendita proprietate illorum bonorum posset censum emere, vel pecunia illa negotiari absque dedecore, ita vt ex redditu censuali, vel negotiationis lucro**[150]** viuere posset. Ita Vasq. *citatus.* & Tello apud ipsum.

[1094] Hoc verius existimo. Dubitabis tamen, an si ex censu perpetuo non posset sufficienter viuere, debet exillorum bonorum pretio emere censum vitalitium maioris quantitatis redditus annuos gerentem? Et quidem in primis non videtur cogendus ad vendenda illa bona, vt ex capitali ipsius pretij successiue viueret, hæc enim manifesta imprudentia esset, & satis in diget, qui non potest se alere, nisi imprudenter expendendo, quę habet, & in hoc casu verum esse primam sentetiam reor. Quoad emendum autem censum, vel alios redditus vitalitios, qui morte ipsius finitentur distinguere lubet. Nam si spurius filios habet, vel sperat habere, quia de vxore ducenda cogitat, vel alias personas habet, quibus post mortem debeat prouidere, non videtur cogendus, vt totum, quod habet, reducat ad vitalitios redditus: cum attendere debeat ad tempus etiam subsequens. Si verò ita esset solus, vt sibi soli indigeret, non existimo cum absolute egcre, qui habet quantum ad viuendum sufficiat. Si enim beneficium Ecclesiasticum possideret cõgruæ sustentationi sufficiens, proculdubio pater non deberet, nec posset ei alimenta relinquere. Si ergo ex bonis suis potest sibi prouidere sicut si haberet Beneficium, non poterunt ei alia alimeta dari.

DVBIVM CVI.

Si aliquis sic institutus sit hæres in re certa, vt testator expresse dixerit, se nolle quod in his bonis ille succedat, debeine adhuc in illis succedere?

1095 REcolo, alios esse hæredes ex testamento, alios ab intestato. Porro hæres intestamento adeo est necessarius de iure communi, vt testamentum, in quo nullus hæres instituitur, validum non sit, nisi ad pias causas fiat. Hęredes in testamento alij sunt vniuersales, qui totaliter defuncti personam repræsentant, quoad iura, & quoad debita. Alij sunt hæredes ex parte, quando non in totam, sed in parte instituuntur, & tunc non in totum, sed in parte defunctum repręsentant. Potest autem hæres dupliciter quoad partem institui. Primo quoad quotam hæreditatis, vt pro tertia vel quarta hæred tatis parte. Secundò in re certa, vt si instituatur hæres in gregibus, in fundo, in censu, si primo modo instituatur, est propriè hæres, *leg Quoties, C dic de hæredit. institut.* Et quidem si plures instituantur, non designata singulis parte, censentur omnes æquis portionibns succedere, nisi forte vnum instituat per se, & alio per modum collectionis, v. gr. si dicat, *Instituo Antonium, & filios Petri,* tunc dimidia pars periinet ad Antonium, & dimidia ad omnes alios Petri filios. His præmissis, quæsierim, nùm si quis ita institutus sit hæres, in re certa, vt testator expresse dixerit, se nolle, quod in alijs bonis succedat, debeat adhuc in alijs succedere?

1096 Debet plane. Quia impossibile est, aliquem pręter militem testatum solum pro parte decedere, ex *reg ius nostrum,* & ex *leg si quis ita hæres instituatur ff. de hæred. instiu.* Sic aliqui; quos affert Vasq. *cap. 7. de test. §. 4. dub. quarto* Lege Molinam *disputation. 148. §. cum hoc dubio.*

1097 Minime debet, sed seruanda est testatoris voluntas, nec accrescendi ius datur. Quia ille, qui de sola bonorum parte testatus est, vel cogitauit de altera parte, vel non cogitauit, quia obligatus fuit. Si cogitauit, vel ideo in illa non instituit hæredem, quia volebat de illa alia parte disponere, & oblitus fuit, & tunc censetur voluisse, quod illa pars à cuius possessione eum hæredem abstraxit, alijs cedat, ad quos ex iure pertinere videbitur. Si autem non habebat animum de illis disponendi bonis eo ipso voluit, quod ad hæredem ab intestato deuenirent. Vnde nullo ex capite ius habet ille, vt in eis bonis succedere valeat. Ita Barth. Syluest: & alij quos affert Molina *citatus,* & sequitur Vasquez *dub. quarto.*

1098 Ego autem cum Molina hanc sententiam amplector? quando testator ignorabat ius prohibens, ne aliquis testatus pro parte sola decedat, provt omnes non docti communiter ignorant. Quando autem id scirent, in pœnam iustè potest to a hæreditas contra eius voluntatem hæredi partiali conferri. Addit Bartholus, & Paulus de Castro apud Molinam; institutionem hæredis in re certa cum exclusione ab alijs bonis inualidam esse, si nullus alius sit, hæres, atque adeo omnia bona ad hæredem ab intestato pertinere. Quia *naturaliter* repugnat aliquem testatum, & intestatum decedere, vt dicitur in *reg. Ius nostrum.* Molina verò, & Vasquez dicunt, ridiculum esse quod id sit contra ius naturæ, cui millti id liceat, atque etiam non militi, quando hęres non erat capax rotius hæreditatis, & in bonis, quorum est capax instituitur, *l. 1. C. de secund. nuptiis.*

DVBIVM CVII.

An successio filij in bonis paternis sit ex iure diuino?

1099 ESt de iure diuino. Quia Paulus ad *Galat. 4. dixit.* Quod *filius hæres,* & *Len. 25. Et hæreditario iure mitteris ad posteros,* sic Anton. Gomez quem affert Vasq. *de testem. c. 5. §. 1. num. 3.*

1100 De iure diuino non est: Quia non subest tale præceptum in scriptura à Deo latum, sed ad summum supponitur ius naturale, & de illo fit mentio in præfatis locis. Ita Vasq. *citatus.*

1101 Qui quidem videtur concedere esse de primo iure natuali, supposit iure gentium, quo facta est rerum diuisio. Attamen postea *c. 6. §. 3. dub. 4. n. 65.* plane fatetur, id de iure naturæ non esse. Quod mihi verum videtur, quia alioquin spurij etiam deberent succedere, qui natura inspecta, æque sunt filij, neque enim natura**[151]** distinguit inter legitimos, & illegitimos. Erit ergo de iurenaturæ, quod pater alimenta filiis prouideatin pueritia, & quando sibi prouidere non possunt. Habet etiam fundamentum in natura, quod filius patri succedat, & quod id lege præcipiatur, & etiam absque vlla lege exequatur id pater; & ideo Panlus arguit ex filiatione hæreditatem; non ita tamen hoc est de iure naturæ formaliter, vt sine iniustitia omitti non posset, & licitè etiam iusta causa interueniente.

DVBIVM CVIII.

An Pœnitentia filij post culpam sequuta ante mortem patris sufficiat, ad abolendam exhæredationis causam, itavi postea contra eius valorem possit agere?

1102 REcolo plures esse eausas legitimas exhæredandi, vel prætermittendi filium. Exhæreoari enim iuste potest, si iniustè manus, violentas in parentes iniecit. Si grauem & inhonestam iniuriam eis intulit. Si eos in criminalibus accusauit in iis, quæ non sunt contra principem, aut Rempublicam: quod idem etiam est, quando de hæresi accusarentur, est enim contra Ecclesiasticam Rempublicam. Si in iis non coactus testis, aduocatus, vel procurator contra parentes sit Si cum maleficis & maleficus versatus. Si parentum vitæ veneno, & quouis alio modo insidiari tentauerit, nisi antequam detegatur, ductus pœnitentia destiterit. Si nouercæ suæ, aut concubinæ patris vnicæ, & domi à patre retentę sese immiscuit, nisi id notanter fecisset, si delatione sua grauia dispandia parentibus abstulit, si parent: incarcerato filius masculus ab eo rogatus & idoneus noluit pro eo fideiubere, vt liber euaderet, si parentes testari prohibuerit, si parentis mente capti curam non habuere liberi post decimum octauum annum: vel si eum captiuum tedimere non curarunt, poterunt à parente sui compote facto, vel à captiuitate redeunte, exhæredari, si contra parentum voluntatem silius inter arenarios, vel mimos sese pretio sociauerit, & in hac prefessione perstiterit, nisi quãdo parentes eiusdem essent pofessionis si filia vel neptis, cui parentes maritum, & dotem competentem dare volebant, elegerit potius luxuriosam degere vitam, nisi id fecerit eo quod vsque ad vigesimumquintum annum ætatis parentes ei nuptias distulerint. Mater tamen non poterit hac de causa exhęredare filiam, quando ipsa luxuriose viuebat: pater vero poterit, licet

ipse luxuriose viueret. Idem si inuitis parentibus mancipio nupsit. Quæ omnia constant ex *Authentic. Cum de appellatione.* His ad memoriam adlatis iam requiro, num pœnitentia filij post aliquam eiusmodi culpam secuta ante obitum patris, sufficiat ad causam exhæredationis abolendam, ita vt postea contra eius valorem agere possit?

1103 Sufficit quidem. Quia pœnitentia tum videtur culpam obliterasse: & iuxta legislatoria mentem erit, vt culpa cessante, cesset & pœna, sic aliqui apud Vasques *de testament. c. 7. §. 3. dubio quinto* & Molinam *d. 176.*

1104 Minimè sufficit. Quia licet pœnitentia quoad Deum culpam deleat, quo ad forum tamen humanum non reddit pœnitentem immunem a pœna debita, sed potest merito hæc ab eo exigi ob delictum præteritum. Ita Vasquez, & Molina cm multis *vbi suprà.* Queis addo Cardinal. de Lugo *tomo secundo de iust. d. 24. numero 168.*

1105 Cum his opinor. Nam sicut Iudex, sic & pater propter delictum præteritum potest hęredatis priuatione filium punire non obstante pœ nitudine subsequuta. Non enim punit propter obstinationem, sed pro culpa prælapsa, quam pro causa adducit.

DVBIVM CIX.

An pars illa, quæ danda esset filio exhæredato, debeat aliis filiis accrescere?

1106 PAter (v. gr.) habebat sex filios, quibus iuxta ea, quæ sæpe innuimus, de iure communi debebatur dimidia pars bononorum: pater exhæredauit duos; quæritur, an aliis quatuor danda sit integra dimidia, an solum tertia pars, quia extantibus solis quatuor filiis non debetur dimidia, sed solum tertia bonorum pars?

1107 Non debet aliis filiis accrescere, sed tertia solùm pars inter alios quatuor est diuidenda, sicut si illi duo essent mortui. Quia exhęredatio facit, vt pro mortuis illi reputentur Id autem procedit de iure communi, in quo determinata est pars legitima filiorum; secus verò de iure Hispano quo totum patrimonum, partem quintam si demas, pro legitima filiorum assignatur, quare reliquis filiis pars illa accrescit, sic Anton Gomez, quem sequitur Vasquez *de testament. cap. septima paragrapho tertio dubio septim.*

1108 Debet quidem aliis accrescere. Quia si testator haberet quatuor filios solos, deberet illis de iure communi solummodo tertiam bonorum partem; si autem habet quinque, debet illis dimidiam; quare si bona valent 1200. aureos debentur filiis 600. Tunc ergo exhæredato vno quæsierim, an aliis, quatuor debeatur solu tertia pars bonorum nempe 400. an plus aliquid? Si plus debetur, ergo exhæredatus non habetur pro mortuo: si enim esset mortuus, quatuor filiis debetur sola tertia pars, iuxta iuris communis regulam, nempe 400. & nunc aliquid plus debetur, quia sunt quinque filij, quibus extantibus dimidium bonorum debeturSi vero quatuor illis debetur tunc sola tertia pars; Ergo propter exhæredationem, & culpam vnins alij quatuor innocentes puniuntur; nam ob exhæredationem non solum nihil eis accrescit, sed decrescit aliquid portionibus singulorum, si enim nullus esset exhæredatus, deberet diuidi inter quinque fratres media bonorum**[152]** pars, nempe 600. & exhæredato vno debent solum diuidi 4001 inter alios quatuor, quare singulorum portiones decrescunt, & innocentes etiam fratres puniuntur, quod durum videtur. Ita Cardinal. de Lugo *tom. 2. de iust. d. 24. n. 171.*

[1109] Ego autem tanti viri authoritate nitens, multo verius, ac magis consequenter dicendum existimo, quod filij exhæredati pars deber legitimę aliorum filiorum accrescere: quod quidem non video, quonammodo in multis casibus possit à Vasquez, ac Molina negari consequenter. Si pater (v. gr.) habeat quatuor filios, quorum tres exhæredet, si filio non exhæredato nihil accrescit, sequitur, quod pater debet solum illi relinquere quartam partem tertij bonorum, nam si bona valent 1200. & debet solũ dare ei 100. & de reliquo potest liberè disponere quoad extraneos, quod præterquamquod est contra legis mentem, quæ patri non dat facultatem disponendi ex tanta bonorum parte, quãdo habet filias, vel filium capacem ac dignum, est etiam contra principium, quod ab iis Auctoribus supponitur, quod exhæredati reputantur pro mortuis; si enim alij tres filij mortui essent, hic alius haberet tertiam bonouorum; Ergo si hæreditati pro mortuis reputantur, debet totum tertium bonorum habere, & consequenter illius legitimæ portio aliorum accrescit.

DVBIVM CX.

Ecclesia, vel quæuis alia causa pia quando est hæres, & non conficit inuentarium, tenetúme sicut alij hæredes, ominbus creditoribusetiam supra vires hæreditatis?

[1110] CErtum est hæredem, si inuentarium non fecerit, teneri in solidum omnibus vltra hæreditatis vires. Quæsierim, an Ecclesia vel causa pia cum hæres est, & inuentarium non conficit, supra hæreditatis vires etiam sicut alij hæredes teneatur?

[1111] Non tenetur. Quia in Ecclesia cessat præsumptio quod ocultauerit bona defuncti, quam ob rationem inuentarium conficiendum est. Sic Bartol. & alij apud Molinam *disputatio, 217. in principio.*

[1112] Tenetur quidem. Quia *lex vltim. paragrapho vltim. Codice de iure deliber.* vniuersaliter loquitur de Sacerdotibus Principibus, & Imperatoribus, pupillis, & minoribus, & aliis omnibus pupilli tamen & minores agere possunt siue per restitutionem in integrum siue contra tutorem, & curatorem ob negligentiam commissam. Ita alij plures, quos Molina sequitur.

[1113] His hæreo Bart. vt Couarruuias apud eundem Molinam docet Ecclesia non tenetur legatariis supra vires; quia lex in præsũptione fũdatur. Quod ipse Moli. benè admittit ante latã sẽtentiam, quia lex illa est pœnalis, & non debeutr ante sententiam pœna. Fateor equidem teneri Ecclesiam, vel causam piam in foro interno & externo, quando in ipsa vel in eius ministris fuit culpa, vel probabilis coniectura, quod eius ministri aliqua de bonis defuncti occultassent.

DVBIVM CXI.

Excusaturne, in conscientiæ foro hæres à soluendis debitis ob inuentarij omissionem?

[1114] NOn excusatur in ordine ad debita esto in ordine ad legata excusetur. Quia ad debita tenetur hæres ex contractu cum creditoribus inito, vt constat ex lege Apud Iulianum *§. fin. ff. ad Trebellianum.* Sic Couar. & Aretin. apud Molina. *d. 217.*

[1115] Excusatur in conscientia à soluendis debitis & legatis. Quia leges illæ fundantur in præsumptione bonorum occultatorum ab hærede. Ita Panormit. Bartol. Hostiens. & alij apud Molinã *citat.* Queis addo Ioan. Valerum, Ægidium, & Villalobos, quos refert, ac sequitur Diana *p. 2. tr. 5. resol. 56.* Vasquez *de testament. c. 9. §. 3. dub. 6.*

[1116] Existimo, vtranque sententiam probabilem, ac tutam esse. Stando vero in ratione, magis placet P. Molinæ sententia docentis esse obligationem in conscientia in ordine ad creditores, quibus verè hæres debet hoc ex quasi contractu, & non ex pœna, vel ex lege ob præsumptionem, vt adductis & ponderatis, verbis legis late ac dissertè probat. Ad legata verò non tenetur hæresim contractu, sed in omissi inuentarij pœnam: quare ante sententiam non tenebitur, tenebitur autem post sententiam, si culpa verò præcedente, nec post sententiam tenebitur, cum pœna sine culpa non possit in conscientia deberi.

DVBIVM CXII.

Quando duo homines sunt eiusdem nominis, si ex coniecturis, & circunstantiis constare non potest, cuinam eorum legatum relictum sit, valetne legatum?

[1117] SVppono, posse errorem interuenire in ipso legato, in quo testator erat, legando bouem pro equo, vel fundum aratorium pro vinea; vel vni legatario pro alio, quando error est in solo nomine legatarij, vel rei legata, constat tamen de persona, vel re, de qua testator loquebatur, valet legatum; Error enim solius nominis non vitiat dispositionem. Vasquez *de restitut cap.* S.*paragrapho quarto dubio prim.* Sanchez *lib sept. m. de matrim. d. 8. numer. 37.* & constat ex *leg. si quis in fundi 4. ff. de legat. 1.* Difficultas est, quando nomen est**[153]** æquiocum, quia duo sunt qui vocitantur eodem nomine, & non scitur, vtri legatum sit relictum. Et quidem si æquiuocatio nominis fit ciorca rem legatam, quia testator legauit tibi seruum Stuchum, & habeat duos Stychos, vnus ex illis debebitur, & electio erit penes hæredem. Quando verò sunt duo eiusdem nominis, si aliunde ex coniecturis & circunstantris constat, de quo testator loquutus sit, illi proculdubio dandum est legatum. Quid autem quando id constare non potest?

[1118] Legatum non valet & neutri dandum est. Quia id colligitur ex *lege duo sunt Titij, ff. de testamentar. tutel. & l. si ita fuerit, 11. & l. si quis de pluribus, ff. dereb. dubiis.* Et ratio est, quia licet re vero vnus habeat ius, deficit tamen probatio iuris: & ideo non ex defectu iuris, sed ex defectu probationis, neuter habebit. Sic Cononistæ apud Lugo *tom. 2. de iust. d. 24. num. 250.* Addunt illi, in legtis piis hoc non esse obseruandum, sed si in Dei honorem legatum relictum sit, nec testator locum expresserit, applicandum Ecclesiæ, in qua habebat domicilium, id est, suæ parochiæ. Si vero Ecclesiam alicuius Diui nominauit, & multæ in eo loco eiusdem nominis inueniantur, dandum pauperiori. *Authentic. de Ecclesiastic. tit. §. si quis in nomine.*

1119 Valet legatum, & diuidendum inter illos. Quia quando certo constat, vnio ex duobus Titiis deberi legatum, certò etiam constat, testatorem noluisse apud hæredem manere, & certo constat alterum ex illis esse legati dominum, vel habere ius ad illud, licet non constet quisnam sit: quando autem certò constat, rem, quam habes esse alienam, nempe Petri vel Antonij, non potes tibi eam retinere eo, quod nescias cuius illorum sit; sed debes inter vtrumque diuidere, vti omnes fatentur. Si ergo hæres certò scit, rem hanc ad hunc, vel illum Titium pertinere, non potest illam sibi licitè retinere, sed debet, dare, vt inter illos diuidatur. Ita Lugo *citat.* Mol. *d. 197.* Et in foro conscientiæ ita seruandum docent alij, quos refert, ac sequitur Diana *p. 2. tr. 5. resol. 58.* & constat alios Iureconsultos idem sensisse, nempe Palum *l. si quis seruus 8. §. si inter duos, ff. de legat. 2.*

1120 Hoc omnino asserendum iudico. Quia si ipsi legatarij conuenirent inter se, & alter accepta compensatione alteri, totum ius cederet, si fortè aliquod habet: iam hic, cui alter cessit, habet ius certum contra hęredem; certum enim est, testatores voluisse vnum ex his præferri hæredi circa illud legatum. Si ergo alter ex illis habeat ius vtriusque, iam non erit incertum, sed omnino certum ius illius. Semper autem præsumitur talis conuentio, ac voluntas vtriusque contra hæredes; malunt enim singuli partem accipere, & cedere partem alteri, quam rem totam ab hærede retineri; Ergò singuli parentes eam cum socio diuidendam petunt ex iure certo, nempe ex iure vtriusque simul, quod certum est.

DVBIVM XCIII.

Quando duo sunt Antonij, & non constat cuinam ex hisce legatum relictum fuerit, hæresbe potest, ex illis, quem maluerit, eligere?

1121 POtest quidem. Quia constat, vnum ex illis ius habere ad legatum, sed vtrinque est dubium æquale, ergo poterit arbitrio hæredis vnus vel alter eligi, qui legato potiatur. Sic Paulus *ad legem si quis seruus, 8. §. si inter duos, ff. de legat. 2.*

1122 Minimè potest. Quia etsi quando vtriusque est opiniio æquè probabilis, posset hæres eligere, quam vellet; quando tamen est merum dubium quia neuter probat, de se, & non de alio testatorem fuisse loquutum, non habet hæres fundamentum etiam probabile, vt huic soli totum legatum impertiat. Ita Cardin. de Lugo *to. 2. de iustit. d. 24. n. 251.*

1123 Iureconsultus quidem bene dixit, deberi legatum non tamen loquutus est satis consequenter, dans hæredi electionem, sed aptius diceret, legatum esse diuidendum.

DVBIVM XCIV.

Antonius legatum reliquit, cuius annui redditus in pauperes expenderentur iuxta suorum testamentariorum placitum: An possint ipsi, totam

illam quantitatem semel applicare alicui hospitali, vt ex iis redditibus inibi pauperes curentur?

1124 NOn possunt. Quia legata præstanda certo die non possunt ante illum diem præstari, neque eleemosynæ, ac electiones puellarum ex præscripto testatoris certis diebus faciendæ possunt ante diem designatum fieri. Sic Ioan. Bapt. Thoro, quem affert, ac sequitur Diana *p. 2. tr. 6. resol. 29.*

1125 Possunt planè. Quia anticipatio temporis à testatore præfixi, quando id non cedit in tertij præiudicium, sed solum ipsius eligentis, vel præuenientis, fieri potest. Ita Sanchez. *lib. 4. consil. c. 2. dub. 12.* plures afferens Molin. *d. 249.* Lugo *parte secunda de iust. d. 24. numer. 218.*

1126 Profecto in casu nostro verius crediderim posse fieri. Iam enim expenduntur redditus singugulis annis in pauperes nouas ac Xenedochium confluentes, quare iam testatoris voluntas impletur. Et quia ibi non fuère nominati alij patroni successuri testamentaris in officio eligendi pauperes, quibus patronis præiudicaretur in anticipata electione. Attamen si pauperum electio postea ad patronos sequentes pertineret non possent testamentarij, vel patronus præsens applicare in perpetuum censum illum hospitali, quia hoc esset in patroni sequentis**[154]** præiudicium, cui inutilis facultas eligendi pauperes redderetur.

DVBIVM CXV.

Si quis generatim legatum pauperibus relinquit: potestne pauperibus extra testatoris locum existentibus dari?

1127 AMbigitur, quinam intelligantur nomine pauperum, quando legatum distribuendum pauperibus relinquitur, & ex Doctoribus respondetur intelligi omnes, qui iuxta suum statum indigent Religiosos etiam Mendicantes, & opera pia. An verò intelligantur pauperes illius loci solum, vel possit pauperibus alibi existentibus impertiri legatum quæsierim

1128 Non potest, sed distribuendum est inter illius loci in quo factum est tastamentum, pauperes. Quia id cauetur in *lege si quis ad delinquendum. Codic. de Episcop. & Cleric.* nisi testamentum factum esset extra locum domicilij testatoris. Pauperes enim sui domicilij præferendi sunt, nisi coniecturis aliud appareat: vt si præciperet eleemosynam faciendam in die sepulturæ, & decessit longe à suo domicilio, nec possint ita citò ad domicilum eleemosynæ immitti. Sic *l. 4. cons. capite prim. dubio 60. num. prim.*

1129 Potest planè. Quia dum expresse non constat de testatoris voluntate, qui generatim dixit: *centum aurei pauperibus distribuantur,* cuiuscumque loci pauperibus dentur, præscriptio testatoris impletur. Ita non immeriti Theologi, quos consuluit.

1130 Equidem si testator nollum pauperem designauit, sed liberam facultatem & electionem pauperum hæredi vel exequutori dedit, poterit ille pro libito externos eligere pauperes si verò ei non commisit exequutionẽ eleemosynæ impertiendæ longè verius existimo, eam ad proprij loci pauperes solum pertinere.

DVBIVM CXVI.

In electione pauperum, quibus generatim legatum relinquitur, præferendine sunt pauperes consanguinei testatoris?

1131 SVnt præferendi. Quia hoc videtur magis elegisse testatorem. Sic Parisius, Padilla, Mantica. quos refert, ac sequitur Sanchez, *lib. 4. cons. c. 1. dub. 60. n. 5.*

1132 Quia si in testator intenderet, expresse præcauisset, cui non lateret propinquorum egestas. Ita de rigorosa obligatione Cardi. de Lugo *to. 2. de iust. d. 24. num. 280.*

1133 Certe quando liberam omninò facultatem eligendi testator dedit: imò & quando in arbitrium, seu iudicium testamentarij remisit, non videtur esse iuxta mentem testatoris id, quod distribui præcipit inter pauperes, dari totum duobus consanguineis pauperibus aliis relictis.

DVBIVM CXVII.

Elector pauperum, quibus legata eleemosyna est distribuenda, potestne eam propriis consanguineis si sint pauperes, elargiri?

1134 NOn potest præcipuè si sint consanguinei valde electori coniuncti, vt filij, soror. Quia tunc vsusfructus in ipsum electorem redundaret. Sic nonnulli, quos affert Sanchez *libro sexto Decal. c. 11. numer. 51. & 52.* Quorum aliqui id intelligunt de consanguineis valde electori coniunctis: alij de solis filiis alij de filiis, qui sunt in electoris potestate.

1135 Potest omnino, quia in quacumque consanguinitatis propinquitate iam est distinctio inter dantem, & accipientem, quod sufficit ad satisfaciendum testatoris præcepto, ita Sanchez cum multis *vbi suprà.*

1136 Veriorem hanc sententiam existimo. Vnde infero, posse Religiosum, cui commissa est inter pauperes distributio, applicare partem suo pauperi Monasterio. Scio tamen id ab aliquibus negari saltem de Abbate vel Prælato Monasterij. Ratio autem vniuersalis est, quia siue sit Prælatus siue subditus, distinguitur tamen à Monasterio, cui applicat, & Monasterium inops est.

DVBIVM CXVIII.

Distributor pecuniæ pauperibus legatæ, potestne partem sibi applicare, quando re vera ipse inopia afficitur?

[1137] SIbi non potest legati partem applicare, quia iam tunc non esset distinctio inter dantem & accipientem: & testator voluit, quod illam summam pauperibus impertiret: quare ipse exequutor à testatore ex iis exclusus. Sic plures quos refert Sanchez *lib. sexto Decalog. capite vndecim. num. 51.*

[1138] Potest omnino, quia non debet ipse, si pauper est, esse peioris conditionis, quam alij pauperes, ita alij Doctores, quos memorat Sanch. *loco citato.*

[1139] Ego autem hanc sententiam, Sancio hærens, admitto, quando eius paupertas nota non erat testatori, vel certènotabiliter maior paupertas ei superuenit, quam cognita testatori fuisset: secus si cognita erat; nam si testator ipsum voluisset includere, cum eius inopiam nosset, illi aliquid legasset: nec contrarium audet Sanchez probabile diceer. Scio tamen Ioãnem Sancium *in select. d. 14. numer. 18.* & Dianam *parte quarta tract. 8. resolut. 38.* P. Sanchez limitationem reiicere: & pris reiecisse Ledesmam *tom. secund. tract. 4. capite tertio conclus. 16.* licet contrarium probabile etiam esse putet. Profecto vere impletur (licet non admittatur Sancij limitatio) totum, quod testator voluit, nempe**[155]** quod daretur, vel distribueretur summa illa pauperibus: neque enim ad hoc requiritur distinctio inter datorem & accipientem, nam distributor non dat, sed ille cuius nomine fit distributio; nemo enim dare potest id, cuius non est dominus.

DVBIVM CXIX.

Ille cui committitur distributio inter pauperes facienda, debetne semper pauperiores præferre?

[1140] DEbet quidem. Quia testator non videtur eius liberę voluntati sed arbitrio rationi subiecto id reliquisse; rationi autem consentaneum est, vt semper pauperior minus pauperi præferatur, sic Adrian. apud Sanchez *l. 4. consil. c. 1. dub. 60. num. 10.* Decius, Azeuedo, Federic. de senis Simon de Pretis apud Dianam *parte secund. tr. 1. resol. 39.*

[1141] Non debet præferre pauperiores, sed sufficit, si vere pauperibus id distribuat, quia testator solùm præcepit, vt sũma illa pauperibus distribuatur. Ita plurimi, quos congerunt Sanch. & & Diana locis citatis. [1142]Hanc sententiam communiorem ac veriorem esse existimo, si testator solum præcepit, summam illam pauperibus distribui. At si non liberæ voluntati distributotoris id reliquit, sed arbitrio rationi subiecto, assero, pauperiores, esse deligendos, vt merito Molina Iurisperitus, Dynus ac Parisius apud Sancium edocent.

DVBIVM CXX.

Quando testator præcipit vt summa quædam pauperioribus detur si ad non fiat, distributores tenenturne ad restitutionem?

1143 CErtè cum testator iubet, vt legatum inter pauperiores distribuatur, debet ita fieri: & maior paupertas non est pensanda ex minoribus facultatibus absolutè, sed ex maiori indigentia respectiuè ad maiora onera, & expensis necessariis ad maiorem familiam alendam. Si verò hic ordo prætermittatur, & non detur pauperioribus peccant proculdubio distributores. Quæsierim verò, vnũ ad restitutionem teneantur?

1144 Peccant quidem, sed ad restitutionem non tenentur. Quia distribuendo pauperibus licet non pauperioribus, saluatur illius eleemosynæ substantia: & non videtur conditio illa maioris paupertatis fuisse appositam cum tanta obligatione, sic Manuël. Corduba Ludou. Lopez, Ioan. de Medin. apud Sanchez. *lib. quarto consil. cap. prim. dub.* Conrad. *in respons. parte prima quæstione 101.* quem sequitur Diana *parte secunda tract. 1. resol. 39.*

1145 Peccant, & tenentur ad restitutionem, quia quando electio dignoris imponitur non in grariam communitatis, & propter bonum publiicũ sed etiam in eligendorum gratiam: illi ex testatoris voluntate ius iustitiæ acquiruntur ad rem sibi relictam; ergo huius iuris violatio inducit distributori restitutionis obligationem. Ita Sanchez *libro quarto consil. capite secundo d. 24. num. 284.*

1146 Hoc certum existimo, sicut si testator relinqueret pro consanguineis, vel virginibus summam aliquam, & daretur extraneis, vel coniugati. Nec video fundamentum esse ad dicendum, conditionem illam maioris paupertatis non fuisse appositam cum eadem obligatione, qua cum aliæ conditiones apponi consuescunt.

DVBIVM CXXI.

Si legatum sit, vt summa quædam pauperibus distribuatur: potestne totum vni pauperi?

1147 POtest quidem. Quia quoad eleemosynæ substantiam accidentarium esse videtur, quod vni, aut pluribus distributor elargiatur. Sic Sarmiento citatus à P. Sancio *l. 4. cons. c. 1. dub. 60. n. 7.*

1148 Minimè potest. Quia non fideliter videtur impleri testatoris voluntas in pauperes distribupræcipientis. Ita multi, quos congerit, ac sequitur Sanchez *ibi.*

1149 Ego existimarim, hoc pendere ex testatoris voluntate; qui si distributionem inter plures peculiariter intendit, vt plures haberet, qui pro se orarent, eis eleemosyna dist ributa, vel ei grati essent: non satisfaceret, dando vni soli. Item si ita dari vni soli voluit, vt id intenderit, ne beneficiũ diuisione imminueretur, sed vnus maneret ei obligatus, vni dando satisfecit, & non multis impert: endo. Quando verò testator creditur, nec vnius solummodo electionem formaliter intendisse, sed solum quod res vni, vel pluribus daretur ex iis, inter quos electionem fieri voluit, posset absque testatoris iniuria quouis modo satisfieri.

DVBIVM CXXII.

Legatum relictum virginibus pauperibus ad nuptias, potestne iis dari, quæ nubere nulunt, vt Religiosæ fiant?

1150 POtest quidem, quia in Authent. de sanctissimis Episcopis id decernitur, quando legatum huiusmodi relinquitur *personæ determinatæ & cert.* At eadem videtur esse ratio, quando personæ incertæ relinquitur; nam ficut in primo casu præsumitur testator voluisse comprehendere casum de ingressu Religionis vt tunc etiam, legatum daretur: sic præsumi debet eadem voluntas in secundo casu,**[156]** cum idem Religionis fauor militer in vtroque sic aliqui apud Sanchez *l. primo de matr. d. 33. nu. 31.* Natta. Boerius, Ochagan. Basil. Pontius, & alij, quos refert, & sequitur Diana *p. 4. tr. 14. resol. 33.*

1151 Non potest, quia euidens differentia est vnius casus ab altero. In primo enim legatum non potest impleri in propria specie, cum illa fœmina non nubente, non possit ei dari, & ideo ex pręsumpta testatoris voluntate datur eidem personæ determinatæ ad Religionem ineundam, vt quantum fieri possit testatoris voluntas impleatur. At verò in secundo casu de personis incertis segatum totum impleri potest iuxta testatoris voluntatem, cum non fuerit factum huic fœminæ, sed iis, quæ nupserint: & hac non nubente, sint aliæ quæ nubant, & quibus dari possit, ita Sãch. *ibidem num. 32.* Lara, Cenedo apud Dianam citatum. Lugo *tom. 2. de iust. d. 24. num. 293.*

1152 Eiusdem sum sentẽtiæ, quam facilius sic probo. Quia illius Authentic. dispositio proculdubio cõtinet ius nouum, & quod ante illum editum seruãdum non eiat, vt verba ipsius legis aperte indicant, quæ nouam dispositionem significant, & non meram declarationem iuris naturalis & debiti fundati in sola testatoris voluntate: hoc ergoius nouum non debet in præiudicium substitutorum, vel hæredum extendi ad alios casus, nisi ad illos, & ad illas personas, de quibus lex illa loquitur. Cum ergò lex solùm loquatur de legato relicto personæ certæ, & determiantæ sub conditione liberorum, vel nuptiarum, non potest dispositio extendi ad legata alia relicta personis incertis: sicut nec potest extendi ad legata sub aliis conditionibus præter ibi enumerata, relicta: qua lex noluit nisi in præfatis casibus testatorum voluntatibus derogare.

DVBIVM CXXIII.

An in foro conscientiæ hæres, vel execuror possit differre per annum legatorum exequutionem?

1153 POtest quidem. Quia in *Authentico de Ecclesiast. titulo paragrapho si autem legatum,* datur semestre hæredi, vel executori à die insinuati, aut declarati testamenti coram Iudice ad implenda legata pia: ad alia vero non pia, & reliquam voluntatem testatoris, annus assignatur. Et in *capite tertio de testament.* & in *leg. Nulli. Codice de Episcopis & cleric.* idem asserunt. Sic nonnulli non immeriti Theologi *in manuscriptis.*

1154 Minimè potest. Quia ille terminus non ita assignatur, vt auferatur obligatio conscientitæ, quæ aliàs est de lege naturæ, implendi testaroris voluntatem. Ita Doctores communiter, quos

congerit, ac sequitur Sanchez *lib. quarto consil. cap. primo dub. 13.* Diana multos citans *tom. secundo tract. quinto resol. 59.*

1155 Et quidem quoad soluenda debita testatoris ratio est clara, nec testator poterat dilationem hæredi concedere, cum ipse statim soluere teneretur. Quoad alia vero legata clare etiam ostendo, quia ea sunt verè debita legatariis: Etgo sicut alia debita sunt illis soluenda, quando conimodè possunt. Habet hoc potissimum locum in Missis, ac suffragiis pro anima testatoris offerendis, quorum dilatio ipsi multum nocere potest: ideóque negligentiam & dilationem circa hæc grauiter Deus etiam in hac vita punire assolet, vt ex authenticis didici historiis. Vnde sententiam primam omninò reiiciendam affirmo.

DVBIVM CXXIV.

Quando legatum relictum est pro puellis orphanis: potestne illud admitti quæ patrem quidem habet, sed ad puellæ succurrendum omnino inutilem?

1156 AGimus quando, & à quibus possint legata ex vno in alium vsum commutari. Et quidem quando mens testatoris est dubia, non tam locus est commutationi, quam interpretationi, ad quam non requiritur in rigore superioris authoritas, sed prudentum in dicium, vel Doctorum, qui ex verbis, & aliis circunstantiis valeant iudicare, an testatoris mens, ac intentio verò obseruetur tali vel tali modo, in cuius expositionem vnam vel altera quæstionem ingeram. Requiro itàque, an quando legatum relictum est pro puellis orphanis, possit ad illud admitti puella, quæ patrem quidem habet, sed inutilem, v. gratia amentem, vel perpetuo morbo laborantem, vel damnatum, per vitam ad triremes?

1157 Potest quidem. Quia testatoris intentio videtur fuisse iis subuenire, quæ paterno subsidio carent: provt in hoc etiam casu caret filia sicut si patrem non haberet. Vnde & vidua dici potest planè, quæ habet maritum inutilem. Sic multi, quos affert Sanchez *lib. quart. consil cap. 2. dub. 13.*

1158 Non potest. Quia illa in rigore non est orphana; testator autem imperat puellis orphanis legatum impendi, ita Sanchez cum communi *vbi supra.*

1159 Hanc sententiam longe probabiliorem esse reor. Nam cumlegatum potest in propria specie impleri, debet vtique, vt, constat ex *Clement. Quia contingit. de relig. demib. & ex Trid. ses. 25. c. 8. de reform.* Illa autem non est vere orphana. Attamen primam sententiam probabilem satis iudicarim ob indicatam inepti parentis rationem, cuius ineptitudo puellam ad strictiora egestatis discrimina adducit, vt succurrat laboranti, quam si vera orphanitate laboratet.

[157] DVBIVM CXXV.

Legatum pro liberandis incarceratis potestne impendi pro alicuius incarceratione impedienda?

[1160] NOn potest. Quia quoties legatum potest in propria specie impleri, debet ita fieri: At propriè ille non est incarceratus, sed incarcerationi obnoxius: Ergo legatum illud non est hoc modo interpretandum contra dispositionem Clement. *Quia contingit, de religios. domibus, & Trident. ses. 25. c. 8. de reform.* Sic docti Theologi, quos consului.

[1161] Potest omninò, quando certum erat proxime futuram alicuius incarcerationem, nisi legato ille subeniretur. Quia incarcerandus pro incarcerato reputatur, nec solum redimit, qui datis pecunijs à vinculis aliquem eripit, sed etiam qui eis datis est in causa, ne in carcerem detrudatur. Ita Cordub. *l. prim. qq. 54. ad 2.* Sinchez *l. 4. Consil. c. 2. dub. 14.* Hieron. Paul. *pract. cancellar. in cap. Declaratoria super proponente.* Tiraq. plures afferens *post leg. 16. connubial. glo. 2. n. 2.* latè probans proxime incarcerandum pro incarcerato haberi.

[1162] Cum his opinor. Hac enim Doctrina vtimur qui beatissimę Virginis immunitatem à originali piaculo defendimus, vt simul ostendamus eam à Christo verè redemptam fuisse, quatenus Christi meritis pręseruata suit, ne vllam maculam contraheret, quam proxime certissmè contractura fuisset, nisi pretio sanguinis Christi liberata, ac præseruata fuisset. Vnde Caiet. *1. 2. q. 81. a. 3.* dicit, non solum indigere redemptione eum, qui actu captiuus est, sed etiã qui obnoxius est captiuitati. Et D. Tho. *3. p.q. 52. a. 2. ad 2.* illa verba Act. *2. Christus soluit dolores Sanctorum Patrum in inferno,* explicat de doloribus pœnarum non quas incurrerunt, sed quas incurrissent, nisi præuenisset præseruando ab eis, sicut & Medicus dicitur morbum soluere à quo per medicamina præseruat.

DVBIVM CXXVI.

An legata, quæ impleri non valent, possit Episcopus in quodlibet pium vsum commutare?

[1163] SVppono, commutationem eorum legatorum quæ impleri non possunt gerendam esse auctoritate Episcopi, accedente hæredum consensu, ac legatario annuente. Sanch. *l. 4. cons. c. 2. dub. 6.* Scio P. Molinam non exigere legatarij consensum, sed Episcopi, & exequutorum. *d 249.* Nec video ad quid legatarij consensus requiratur. Addit Sanch. si partes non concordant in hac commutatione Iudicis arbitrio esse colligandas ex *l. 1. de nuptiis.* Iam requiro, an Episcopus possit in quemlibet alium vsum pium commutare legatum, quod non valet impleri, vel solum in vsum similem ei, qui à testatore fuit pręceptus.

[1164] Potest in quodlibet pium vsum legatum quod non valet impleri Episcopus commutare. Quia substantia voluntatis testatoris saluatur, quæ sic quidem valet interpretari. Sic aliqui, quos presso nomine Card. de Lugo memorat, *tomo secundo de iust. disputat. 24. num. ro 307.* Non potest, sed debet legatum commutare in opus pium proxime accedens voluntati testatoris. Quia de iure naturæ est, vt voluntas testatoris eo modo, quo potest, obseruetur, si ergo non potest in propria specie infima, discedendum tamen est, quam minimum possit à testatoris voluntate. Ita Lugo *citatus,* Sanchez *vbi sup.* Mol. *d. 149.* & alij apud ipsos.

[1165] Eiusdem sum sententiæ id colligens ex Trident. *sess. 25. c. 8.* vbi hospitalia à testatoribus instituta, quando inutilia sunt commutanda dicuntur in alium vsum pium vtiliorem, ac proximiorem. Vnde proximiorem, & vtiliorem intelligerem, si loco hospitalis inutilis Monasterium virorum, aut Monialium ædificaretur. Hoc autem multò magis procedit,

quando impossibilitas solum est quoad circumstantiam, vt si in tali loco non potest Monasterium extrui, curandum est, vt in alio loco extruatur.

DVBIVM CXXVII.

An exequutori testamenti debeatur sut officij ratione salarium?

DEbetur sane. Quia dignus est operarius mercede sua. Sic aliqui apud Sanch. *l. 4. Consil. c. 1. dub. 50.*

Minime debetur. Quia id nullo iure fundatur, & est contra praxim, hoc enim officium voluntarium est, & pietatis vel amicitię causa susceptum. Ita Sanch. *vbi sup.*

Idem affirmo communiter loquẽdo. Excipio enim, nisi ea de causa exequutor à rebus proprijs agendis impediretur, & haberet lucrum cessans, vel damnum emergens, vel nisi non esset merus exequutor sed etiam administrator bonorum. In vtroque enim casu deberet per Iudicem competens ei salarium assignari.

39

[158] LIBER XXXIX. CONTRACTVS ONEROSI.

P*OST Lucratiuos sequuntur onerosi Contractus, & in primis agendum de iis, in quibus Dominium transfertur integrum, directum scilicet, & vtile. Ex quibus duo sunt nominati Emptio, & Venditio, quæ se habent loco vnius, & Census, qui species, est quædam venditionis. Tertius est innominatus, & dicutur Cambium. Deinde adijciam Contractus Onerosos, in quibus transfertur rei vsusfructus in alterum, pro aliqua pensione, vel obsequio. Hi sunt Locatio, & Conductio, Emphyteusis Feudum, & Libellus.*

SECTIO PRIMA.

De Contractibus Onerosis Receptiores sine lite Sententiæ?

CAPVT I.

De Emptione.

1166 EMptio est contractus, *qui consensu perficitur pretij pro merce.* Ad emptionis substantiam tria requiro, *Mercedent, pretium, mutum consensum.* Dicitur merx quælibet res vendibilis mobilis, vel immobilis, vt sunt actiones iura, quæ pecunia assolent æstimati. Pretium est summus seu pecunia, quę inuenta est vt mensura rerum venalium, & merx esse non potest, aut instar mercis vendi nisi ratione materiæ, vel alterius extrinsecę circunstantiæ, vt quia vetus, pulchra, commoda ad tranferendum. Lessi. *lib. 2. c. 21. dub. 1. nu. 1.* Valent. *2. 2. d. 5. qu. 20. pun. 1.* Fill. *tr. 35. n. 4.*

1167 Emptio, & venditio vnum contractum reciprocum constituunt, qui requirit repromissionem, seu mutuum consensum. Et ex hoc capite hic contractus distînguitur tùm à donatione, ac promissione liberali, tùm ab alijs contractibus, in quibus fit commutatio inter alia, quam inter mercem, & pretium, vt est permutatio, mutuum, & omnes innominati, item locatio, & conductio. Cum autem contractus emptionis sit in bonum vtriusque contrahentis, requiret in vtroque æ qualitatem dati, & accepti, & potest fieri inter absentes per procuratorem, nuncium, Epistolam, solo enim consensu perficitur. Filliuc. *tr. 35. n. 6. & 7.* Reginal. *l. 25. n. 248.* Bonac. *de contr. d. 3. q. 2. pun. 1. num. 3. & 4.*

1168 Consensus conditionalis contractum emptionis ac venditonis suspendi vsque ad conditionis euentum, qua posita, perficitur, sed eo modo vt effectus, qui est obligatio absoluta iuris fictione ad tempus initi contractus retrotrahatur: perinde ac si ab initio consensus absolutus fuisset, *l. Qui balneum, l. Potior, ff. qui potiores in pignore.* Certè contractus requires ratihabitonem alterius, non censetur perfectus, nisi accesseritr ratihabitio. Quia ex dispositione iuris contionet tacitam conditionem, quæ illi vim dare debet, & ficitone iuris eius perfectio, & obligatio eam sequens retrotrahatur, perinde ac si hæc omnia ab initio fuissent. Azor. *p. 3. l. 8. c. 26.* Vasq. *de rest. c. 6. §. 2. dub. 4. n. 33.*

1169 Omnia, quę pecunia æstimantur, vendi possunt, nisi adsit aliqua specialis prohibitio, seu**[159]** circunstantia, quæ venditionem inualidam reddat, aut illicitam. Quia sub venditione cadit, quidquid tradi pro pretio potest, omnes scilicet merces, hæreditas tota, actiones, quas quisque aduersus alium habet res in spe, antequam existat, vt partus ancillæ pecorum, arborum fructus, Bonac. *de controu. d. 3. quæstione secund. pun. 2.* Gomez *to. 2. c. 2. num. 4.* Mol. *tr. 2. d. 340.* Fill. *tr. 25. n. 30.*

1170 Vendi non possunt pe se spiritualia, nempe calices consecrati, altaria, &c. Quia pecunia non æstimantur, imo harum rerum venditio sacrilega esse, & simoniaca. Per accidens tamẽ ratione materiæ diuendi possunt: dummodo ratione sacri pretiam non augeatur. Sic prædium, castrum, quibus adiunctum est ius speciale Ecclesiasticum, vt patronatus vendi possunt, modo

pretium ratione iurispatronatus non crescat. *L sancimus, Cod. de Sacros. Eccles.* Mol. *tr. 2. d. 340. n. 25.* Sylu. *v. Benedictio. qu. 7.* Reb. *p. 2. l. 9. q. 18. sect. 4. n. 33.*

[1171] Prohibitum est communi iure, à priuata persona res publicas, idest forum publicum, seu viam, pontẽ &c. diuendi, etiam si venditio referatur in tempus, quo hæc bona priuatæ erunt huiusce personæ. *L sed Celsus, ff. de contrah. emptio.* Item iure vendi non possunt ea, quæ solùm ad malum vsum deseruiunt, vt venera, quæ nullo modo possunt per adiectionem, vel mixtionem vsibus humanis prodesse. Quæ verò admixta vim nocendi deponunt, & vlui humano inseruiunt, vt antidot? ex veneno confecta, vendi poterunt. *l. Quod sæpe, § veneni, ff. de contrah. empt.*

[1172] Defuncti res emi ab executore testamenti emi non possunt, quando executor debet illas vẽ lere in testamenti executionem. *l. Non licet, ff. de contrah. emp.* Nec res puilli, vel minoris valent emi à tutore, vel curatore ob præsumptionem fraudis, nisi forte emat palam, id est; sub hasta bona fide, & iusto pretio nec adsit alius, qui emere velit, *l. cum ipse, C de contr. empt.*

[1173] Publica officia per se loquendo vendi possunt. Quia sunt Regum, ac Rerum publicarum, & sunt pretio æstimabilia, tum ratione eminẽtiæ, tum occasionis lucri ratione, vnde non tenetur Princeps aut Respublica gratis concedere. ex motibus autem proprijs Pij V. qui incipit, *Etsi Romani,* & Sixti V. qui incipit, *cum pro suprema* prohibetur procuratio, assecutio, obtẽtio aliquarũ dignitatum, & officiorum habentium, iurisdictionem, mediante pecunia, vel solutione, vel promissione aliarum rerum, sub pœna confiscationis omnium bonorum, & amissionis quorumcumque officiorum tam Ecclesiasticorum, quam sæcularium obtentorum. Filliuc. *tr. 35. n. 42.* Malder. *2. 2. tr. 9. c. 1. dub. 5.* Diana *p. 3. tr. 5. res. 108.* Azor. *p. 3. l. 8. c. 7. q. 3.* Regin. *l. 25. num. 257.* Nau. *sum. c. 25. n. 7.*

[1174] Rei alienæ venditio inualida est quoad transferendum dominium rei venditæ in emptorem. Quia venditor non potest plus iuris in emptorem transferre, quam ipse habet: vnde dominus rei venditæ potest rem suam, vbicumque sit, veudicare, nisi legitimo tempore præscripta fuerit ab emptore bonæ fidei. Valent. *to. 3. d. 5. q. 20. pun. 4.* Les. *l. 2. c. 20. n. 162.* Mol. *tr. 2. d. 327. n. 9.*

[1175] Hominis liberi venditio iure Cæsareo est irrita, etiamsi in tempus, quo seruus erit, referatur. *l. si in emptione, ff. de contræh. emptio.* In tribus autem casibus potest esse valida. Primo, si vendatur filius à patre ob nimiam egestatem. Secundo, si pro soluendis debitis fiat sicut consuetum fuerat in veteri Testamento *Leu. 25.* Terito, pro vita propria tuenda, vel etiam pro alio redimendo, vt egit D. Paulinus Nolæ Episcopus, Garzias *de contr. c. 40. n. 18.*

[1176] Pretium rerum venalium dupliciter potest imponi. Primo per Principem, vel Magistratum, qui perpensis circumstant js, ex quib. rerum pendet ęstimatio, statuunt, quanti diuendi debeant, & hoc pretium dicitur *Legitimum,* siue quasi lege definitum, & consistit in indiuisibili, ita vt si quis notabiliter excedat in pretio à lege præscripto, mortaliter peccet, & ad restitutionem teneatur. Secundò. pretium imponi solet communi hominum æstimatione, vnde dicitur *Vulgare,* seu *Naturale,* tanquam à naturali prudentia constitutum, & hoc non consistit in indiuisibili. Vnde triplex communiter statuitur *Infimum, Medium, & Summum,* quod, & supremum, aut rigorosum vocitatur. Tolet. *l. 8. c. 47.* Nau. *sum. c. 23. n. 78. & 79.* Les. *l. 2. c. 21. dub. 2.*

[1177] Venditor potest rem eodem tempore carius vni, quam alteri vendere, vel carius credito, quã pecunia numerata absq: iniustitiæ, vel vsuræ vitio, modo iusti pretij naturalis latitudo seruetur. Iustitia verò huius pretij ex tribus desumi potest. Primo ex hominum æstimatione,

ita vt res tanti valeat vendi, quanti communiter in foro publico, seclusa monopolij fraude, æstimatur. Secũdo, ex varijs circũstantijs, vt ex penuria, vel copia mercium, ex paucitate vel abundantia emptorum, & venditorum. Item indigentia maior aliquarum rerum vno tempore plusquam alio, auget earum pretia. Sicut, & abundantia aut penuria pecuniæ auget, vel minuit rerum valorem. Tertio, ex modo res vendendi, vilius enim venduntur res, quæ simul in magna quantitate emuntur, quam quæ per partes emi consuescunt. Et quæ sub hasta voce præconis, vel per proxenetas vẽdũtur, vilius possunt emi, quam apud mercatores. Et pluris venditur res in proptia domo, aut officina, quam cum sponte quæruntur emptores. Et ex translatione mercis de loco, vbi est maior illius abundantia, ad locum, vbi est penuria, pretium illius crescit. Caiet. *2. 2. q. 77. a. 1.* Sot. *de iust. l. 6. q. 2. a. 3. l. Pretiarerum, ff. ad l. 1. Falc.* Med. *res. 12.*

[1178] Quando extant duo pretia, quarum vnum à Principe fuit taxatum, alterum à communi hominum æstimatione, seruandum est pretiũ taxatum à Principe. Quia sicut decreta iusta Principum seruanda sunt, ita leges ipsorum sancientes pretia rerum sunt sequendæ. Valent. *2. 2. d. 5. q. 20. pun. 2.* Nauarra *de rest. l. 3. c. 2. à num. 1.*

[1179] Cum vero, omnibus consideratis, moraliter consistat, pretium à Principe taxatum esse iniustum, & iniquum, non est asseruandum. Propterea venditor potest, vt se indemnem seruet, tantum de pondere, aut mensura detrahere. In dubio autem, nùm pretium sit iustum, præsumendum est iustum in fauorem Principis habentis authoritatem præcipiendi, ac taxandi pretia. Quando autèm omnes, vel maior pars populi**[160]** taxam Principis impunè violat, sciente ipso, vel dissimulante, illius taxa non obligat. Quia tunc censetur in suæ legis violationem consentire. Secus dixerim, quando transgressores ob violationem taxæ puniuntur. Molina *tr. 2. d. 353. n. 24.* Reginal. *l. 25. n. 283. & 284.* Salon. *de contr. qu. 77. contr. 16.* Filliuc. *tract. 35. num. 80.*

[1180] Vendens rem notabiliter excedentem in bonitate res alias, quæ communiter venundari solent, potest aliquid vlta taxam exigere. Quia hoc videtur consonum æquitati. At si excessus modicus sit, non licet ascendere in pretio. Quia excessus ille pro nihilo reputatur. Si autem defectus in bonitate notabilis sit, & pretium eius naturale attingat pretium lege taxatum, non tenetur venditor in pretio descendere. Si vero non attingat, descendere tenetur quantum proportionaliter minus valet. Quia taxa supponit, rem esse bonam, Molina *tract. secund. d. 364.* Nauarr. *summ. cap. 23. 88.* Regin. *l. 25. numero 284.*

[1181] Quanquam Clerici subiecti Principum laicorum legibus non sint, quatenus sunt ab ipsis, tenẽtur tamen ad illas, quatenus cum lege naturali, ac diuina coniunguntur: Vnde idem pretium, ab illis seruandum est, quod à laicis assernatur ob Principis taxam. Sà *v. Venditio, nu. 10.* Mol. *d. 364. n. 4.* Reginal. *l. 25. n. 286.* Diana *p. 1. tr. 2. res 72.* Idem de externis dico.

[1182] Licitum est; emere rem vilius, anticipata solutione intrà iusti pretij latitudinem vsque ad infimum, & vendere rem carius credita pecunia, modo iustum pretium non excedat rigorosum, nec sit pretium lege taxatum. At vsurarium est, & iniustum, si ex eo tantùm, quod anticipetur pretium, ematur res pretio iusto infimo minus, vel ex eo quod differatur solutio vendatur plus iusto pretio rigoroso. Quia est vsura palliata, cum pro mutuo virtuali aliquid accipitur. Per accidens tamen liceret interdum minoris emere ratione anticipatæ solutionis, verb. grat. si exinde emptor patiatur damnum, vel lucri iacturam, vel si esset periculum fraudis in venditore, quod vel merces non traderet, vel non sinceras, vel non stato tempore. Quia hæc om nia sunt pretio ęstimabilia. D. Thom. *2. 2. q. 78. art. secund. ad 7.* Sotus *l. 6. de iust.*

q. 2. articul. 3. Filliuc. *tr. 35. n. 96. & 97.* Sà *v Emptio, n. 4.* Mol. *tr. 2. d. 388.* Diana *p. 1. tr. de contr. resol. 21. 22. & 23.*

1183 Quando solutio est difficilis, & incerta, vt prudenter æstimetur, dimidio minus, vel propè, possunt debita, vel Chriographa emi dimidio minus, vel propè, quamuis emptori ob fauorem Principis vel officalium non sit solutio difficilis nec incerta. Quia horum debtorum pretium non pendet ex commodo vnius, vel paucorum, sed ex publica æstimatione qua venderentur, si publice sub voce proponeretur pręconis. Huiusmodi autem debita emi non possunt minus à debitore, vel eius ministris, aut officialibus. Quia ipsi, vt sic emant, solent esse causa malignę solutionis, qua in re interdum grauiter à receptoribus, & quæstoribus Principis delinquitur. Nauar. *sum. c. 17. n. 231.* Mol. *d. 361.* Salas *de empt. dub. 40.* Diana *p. 1. tract. 8. resolut. 50.*

1184 Emptoris obligationes quatuor adnoto. Prima est, vt pretium integrum præfinito tempore soluat, qui autem emit prædium, in quo scit latere thesaurum, iustum pretium soluit, si tantum det, quanti a nescientibus ęstimatur. Se cun da, vt suppleat pretium, si dedit minus infimo iusto. Tertia, vt venditorem admoneat de iusto pretio, si fortè ob ignorantiam minoris vendat. Quarta, vt damno venditoris resarciat ob moram, vel culpam in solutione pretij agenda. Fill. *tract. 35. num. 223.*

CAPVT II.

De Venditione.

1185 VEnditio est *Contractus, qui mutuo consensu perficitur, & vltro citroque emptorem, & venditorem obligat.* Nam obligatur venditor ad tradendam mercem pro pretio, & emptor ad tradendum pretium pro merce, *leg. prima, & secunda ff. de contract. empt.* Mol. *tract. 2. d. 337.* Filliuc. *tract. 35. cap. 1. q. 2. 5. & 6.* Caram *l. 2. Theolog. Mor. d. 16.*

1186 In venditionibus aliquando solet apponi pactum de retrouendendo, & quidem si sit in fauorem solius venditoris, res tunc minus valet, quam si res sine tali pacto venderetur. Quia imponitur emptori grauamen, & onus pretio æstimabile, quod debet diminiutione pretijaribitrio prudentis compensari. Aliquando hoc pactum apponitur in solius emptoris fauorem, vt res à venditore redimatur, si emptor voluerit, sibi pretium restitui, & tunc res plus valet, quam alioqui valeret, quia venditor subit grauamen, quod est pretio æstimabile, Fill. *tr. 35. num. 159.* Les. *l. 2. c. 21. n. 114.* Reginal. *l. 25. n. 293.* Bonac, *de contr. d. 3. q. 2. pun. 3.* Si autem pactum, apponatur in fauorem vtriusque, ita vt liberum vtrique sit, contractum rescindere, ac dissoluere, si voluerit, tunc res minus valet, quam si apponeretur in fauorem solius ementis, & plus valet, quam si in fauorem solius vendentis apponeretur. Couar. *3. var. c. 9. n. 3.* Lessi. *nu. 120.* Filliuc. *n. 160.*

1187 Vendito cum pactp retrouendendi siue in fauorem solius venditoris, siue solius emptoris, siue in sauorem vtriusque licita est, & labe vsuræ caret, modo quatuor confluant conditiones. Prima est, vt adsit intentio emendi, & vendendi. Quia si hæc intentio desit, non est contractus venditionis, sed mutui, & vsura committitur, aliquid ex mutuo accipiendo. Secunda, vt adsit iustum pretium, censetur autem iustum illud, quo res æstimatur prudentis arbitrio, seruata consuetudine, vel statutis locorum, habita ratione grauaminius, quod imponitur alteri contrahenti. Tertia, vt fructus rei emptæ pertineat ad emptorem. Quia emptor per contractum emptionis dominium rei emptæ acquisiuit, res autem domino fructificat, sicut etiam ei debeat

deperire, si sorte depereat. Quod intelligo, modo fructus ad venditorem non pertineant, propter locationis contractum cum eo celebratum. Quarta, vt in contractum emptionis, & locationis aliqua læsio non adsit, Mol. *tr. 2. d. 337.* **[161]** Reginal. *l. 25. n. 293.* Nauar. *sum. c. 17. nu. 248.* Azor. *p. 3. l. 8. c. 12. q. 1.*

[1188] Venditonis contractus, quo venditur res credita pecunia pretio rigoroso, & postea eadem statim, numerata pecunia, medio vel infimo pretio redimitur, per se loquendo labe vsurę, aliqui excusent in vtraque venditione res venditur iusto pretio, quod licitum est ordinariè tamen huiusmodi venditio labem vsuræ, & iniustitiæ præ se fert, quia primus venditor inijt pactum cum emptore, vt res ab eo vendita pretio summo, sibi retrouendatur medio, vel infimo. Quia huiusmodi contractus cum tali pacto celebratus merito præsumi potest vsurarius, eo quod in inutuum refluere videatur. Tolet. *libr. 5. cap. 31. numer. 3.* Nauarr. *sum. c. 23. n. 91.* Filliuc. *tr. 25. n. 189.* Reginald. *l. 25. n. 296.*

[1189] Sex causas enumero, ob quas licitum est pluris rem vendere, quam per se ipsa alioqui valeret, aut venderetur. Prima est multitudo emptorum, & copia pecuniæ. Quia sicut copia mercium causa est sufficiens, vt pretium imminuatur, ita multitudo emptorum, & pecuniæ copia causa est vt augeatur pretium. Secunda, affectus ad rem, quæ venditur, vt si venditor ægrè se priuet rei commodo, aut oblectatione. Quia est priuatio huiusmodi pretio estimabilis. Vnde genima vel statua, quam quis caram habet, carius potest vendi, quam alioqui venderetur. Reginald. *l. 25. numero 280.* Sà *verb. Venditio, numero secundo* Medin. *de rest. quæstione 21.* Tertia, lucrum cessans venditoris, qui in emptoris gratiam rem vendit, quam constituerat vsque ad tempus, quo plus valuisset, asseruare. Aliquid tamen detrahendum ratione custodiæ, & periculi, quod subijsset venditor, rem ad illud vsque tempus asseruando. Filliuc. *tractat. 35. numero 98.* Bonac. *de contr. d. 3. quæstione secund. punct. 4. numero 16.* Quarta est damnum emergens, quod venditor patitur, pecunia credita. Quia sicut in mutuo licitum est, aliquid suprà sortem accipere, ita multo magis in venditione. Vnde merces communiter credito licite pluris venduntur, quam alioqui numerata pecunia venundarentur, quia in eo venditionis genere illud fit iustum pretium ex communi vsu ementium, ac vendentium. Azor. *p. 3. l. 8. c. 8.* Couar. *2. var. c. 3. n. 6.* Sà v. *Venditio, n. 7.* Filliuc. *tr. 35. n. 113.* Sylu. *2. 2. q. 77. art. 1. q. 4.* Quinta, periculum amittendi totum, vel partem pretij, vel periculum recuperandi preculum est pretio æstimabile. Nauarr. *de restit. l. 3. c. 2. n. 98.* Mol. *tr. 2. d. 351. 356.* Reginald. *l. 25. n. 307.* Diana *p. 1. tr. de contr. res. 57.* Sexta demum est, modus vendendi, aliquando enim res carius venditur vno modo, quam alio, v.g. si merx minutatim vendatur, carius venditur, quam si in magna venundaretur quantitate, vel si merx vltro offeratur, vilius venditur, vel si quid sub hasta vendatur, aliquando carius venditur vilius aliquando. Proinde in ijs, quæ sub hasta venduntur, siue præco nis voce, pretium iustum est, quod non excedit suprà dimidium, nec deficit infrà dimidium illius iusti pretij, quod res illæ valerent, si alio modo venderentur. Scio, quosdam docere, iustum in subhastatione id esse, quod vltimo offertur, sine fraude: fraus autem aderit, si venditor vitium rei ventæ sciens taceat, vel occultet, vel si aliquos supponat, qui pretium augeant, vt res pluris, quam valeat, vendatur, aut si alios subtrahat ab augendo, vt res minoris ematur ab amicis, vel consanguineis, vel si captato tempore, quo adsunt pauci emptores, rem hastæ subijciat. Emptor quoque fraudi vti potest, v.g. si impediat, ne alius augeat, vt ipse vilius emat, aut si ob inuidiam augeat, vt alius carius rem acquirat: Gordon. Theolog. Mor. *tom. 1. l 4. qu. 5. c. 8.* Diana *citat. resolut. 55. & 78.* Filliuc. *numer. 58. & 70.* Reginald. *numero 319.*

[1190] Qui rem minoris, quam valet, emunt à venditore, qui necessitate compulsus ad vendendum compellitur, excusari possunt si ipse offerat emptori rem diuendendã. Quia necessitas hæc efficit mercem vltroneam, quæ pro tertia parte, vel pro medietate assolet vilescere. Sà *verb. Venditio, numero 4.* Vasq. *de rest. c. 5. §. 1. dub. 10. n. 61.*

[1191] Haud est licitum, rem carius vendere extraneis, & peregrinis, quam indigenis, si excedantur iusti pretij limites. Quia nunquam licet iustum pretium excedere. Si tamen ad aliquem locum accedant multi exteri præsertim diuites, & mercium auidi, tunc cum multiplicat semptoribus subito rerum pretia accrescant, non erit illicitum, carius illis vendere, quam incolis. Quia merces illæ comparatione multorum emptorum, qui superuenere diuites, & ad emendum auidi, plus valent, quam comparatione indigenarum, qui inibi commorantur, Les. *l. 2. c. 21. n. 30.* Mol. *tr. 2. d. 346.*

[1192] Non potes rem carius vendere eo quod sit valde vtilis emptori. Quia hęc vtilitas est emptoris accidentalis venditori suffragari non deber, vt iustum prerium lædat. Nauarr. *sum. cap. 23. numero 85.* Reginald. *l. 25. n. 275.* Filliuc. *tr. 35. n. 77.*

[1193] Communs emptorum indigentia mercium causa est sufficiens ad pretium augendum, vt accidit quando adest emptorum multitudo. At indigentia particularis alicuius emptoris causa sufficiens non est, alioquin posses carius vendere pauperi, quam diuiti. Regin. *l. 25. n. 273.* Nauar. *de rest. l. 3. c. 2. n. 20.*

[1194] Expensæ extraordinatiæ, labores, pericula, & infortunia, quæ mercatores subeunt, non sunt causa sufficiens ad augendum pretium taxatum in suarum mercium venditione. Quia mercatura sicut est exposita lucro, ita etiam damno. Si verò merces non habeant pretium statutum, tunc cum pretium primò sit imponendum, potest venditor habere rationem expensarum extraordinariarum in eo taxando, Les. *l. 2. c. 21. n. 29.* Regin. *l. 25. n. 276.* Nauar. *de rest. l. 3. c. 2. n. 25.* Val. *2. 2. d. 5. q. 10. p. 2.*

[1195] Mercator, qui mendacijs affirmat, rem sibi tanti stare, vel tanto pretio alijs vendidisse, vt pertrahat emptorem ad rigorosum pretium, regulariter peccat venialiter mendacij piaculo solum. Quia hæc sunt communia stratagemata vendentium, quæ emptores communiter norunt. Casu autem, quod illa ignorarent, venditor grauiter delinqueret, & ad restitutionem teneretur, posita materię grauitate vltra iustum pretium. Quia emptoribus per deceptionem causa grauis damni censentur, Molina *tractat. 2. d. 347. numero 3.* Bonac. *de contr. d. 3. quæstio. 2. punct. 4. numero 31.* Rebel *l. 9. quæst. 7. num. 8.* **[162]** Marchant. *in resolut. Pastor. cpa. secun. d quęstione 13.*

[1196] Quoties tacet venditor vitium mercis notabile, quo cognito, emptor non emisset, contractus est nullus, adéstque restituendi obligatio damna, & in externo foro datur actio, quæ redhibitoria dicitur ad rehabendum pretium, & rem acceptam reddendam. Nomine autem vitij intelligitur quicumque defectus, qui potest pretium imminuere, vel mutare ementis voluntatem *libro primo Codic. de ædilitiis action.* Molina *tractat. secundo. disputatione 353.* Reginald. *l. 25. numero 337.* Verùm vitium hoc potest contingere vel in substantia, vt cum vino aqua miscetur, vel in quantitate, quando debitum pondus, numerus, ac mensura non asseruatur, vel in qualitate, vt si equus vel seruus ægrotus pro sano vendatur.

[1197] Si verò vitium, quod reticetur; non sit notabile, nec reddit rem notabiliter minus vtilem ad vsum, etiamsi venditor præsumat, fore, vt emptor non emeret, aut non tanto pretio, si vitium dignosceret, contractus non est inualidus, nec iniustus. Quia emptor non censetur rationabiliter inuitus, cum vitium ei valde noxiũ non sileatur. Tamen tantum de pretio

detrahendum est, quanto minus valet res cum eo vitio. Monendusque de tali vitio emptor post contractum, si alijs est venditurus. Nauar. *sum. capite 23. numero 89.* Sà *verb. Venditio, nu. 22.* Mol. *tract. secund. d. 353. n. 20.* Reginald. *l. 25. numero 337.*

[1198] Per se loquendo, non tenetur venditor manifestare emptori vitium patens. Quia non magis spectat ad venditorem hoc vitium manifestare, quam ad emptorem illud inspicere. Attamen si venditor animaduertat, vitium ab emptore non cognosci ex inaduertentia inuincibili, tunc contractus erit inualidus, ac si defectus esset occultus, licet in hoc casu non detur emptori actio in externo foro aduersus venditorem, nisi emptor læsus sit vltra iusti pretij dimidium, *l. secund. Codic. de rescind. vendit.* D. Thom. *2. 2. quæstione 77. artioulo 3.* Nauar. *summ. cap. 23. numero 89.* Filliuc. *tractat. 25. numero 120.* Reginald. *l. 25. numero 336.* Azor. *p. 3. l. 8. c. 23.*

[1199] Interrogatus venditor deoccultis rei vitijs, tenetur illamanifestare, quamuis non sint notabilia in se, vel in ordine ad vsum, ad quem emitur, imo contractus in hoc casu esset inualidus in vtroque foro, si emptor cognito vitio, non emisset vnde venditor ad restitutionem teneretur damnorum, quæ passus est emptor, Lessius *libro secundo capite 21. numero 86.* Filliuc. *tractat. 35. numer. 135.* Azor. *part. 3. l. 8. capite. 23.*

[1200] Contractus autem celebratus à venditore vitium rei ignorante, validus est. Quia non videtur adesse dolus. Cognito autem vitio, non potest tantum accipere, quantum accepisser, si res eo vitio non laboraret, vnde vel rescindere tenetur, contractum, vel inæqualitatem resarcire. Nauar. *summ. cap. 23. numero 89.* Reginald. *l. 25. numero 337.* Filliuc. *tractat. 35. numer. 117.*

[1201] Si venditor aqua diluat vinum, non tenetur ad restitutionem, si non est effectum deterius. Quia nullum damnum infert emptori, non enim tenetur ei tradere rem maioris perfectionis, quam ab alijs vendantur. Arcendi tamen sunt venditores ab huiusmodi mixtionibus, ad quas lucri fames inducit. Lessius *libro secund. capite 21. numero 83.* Filliuc. *tract. 35. numero 132.* Reginald. *l. 25. numero 340.* Sà *verb Venditio, num. 9.*

[1202] Qui rem emptam restituit venditori ob notabile vitium occultum, debet restituere simul fructus rei empræ medio tempore collectos, deductis exprensis, & ęstimatione industriæ. Quia cum contractus fuerit iuualidus, & ideo rei dominium apud venditorem manserit ideo fructus venditor tanquam vero domino restituendi sunt. Venditor tamen qui vitium non patefecit à se cognitum, tenetur adrestituendũ pretium, & ad alia damna emptori secuta ob venditionis inualiditatem, cum eorum iniusta causa extiterit. Mol. *tract. secund. dispurat. 353. numero 20.* Reginald. *tractat. 25. numero 337.* Bonac. *de conr. d. 3. quæstione secund. punctio 6. numero 18.*

[1203] Verùm contractus quinque potest modis dissolui. Primò, per nouum pactum, hoc casu omnes fructus, quos res protulit eo tempore, quo perseueratum est in contractu ad primum pertinet emptorem, Filliuc. *tract. 35. numero 164.* Secundò, ex vi pacti retrouenditionis in prima venditione appositi, tunc si eodem pretio res debeat redimi, quo vendita fuit, omnes fructus, qui à tempore venditionis vsque ad tempus redemptionis producti sunt iuxta valorem, quem tunc habent, ad emptorem pertinent *leg. secunda Codic. de pact. inter emptor.* Tertio, ex pacto legis commissoriæ, idest quando alicui res est vendita ea lege, vt nisi intra certum tempus pretium soluatur, res sit inepta, & contractus irritus, tunc si pactum conceptum fuit verbis directis, fructus pertinent ad vẽditorẽ, si vero cõceptum fuit verbis obliquis, & indirectis tunc fructus medij temporis sunt emptoris *l. 2. 3. & 4. ff. de leg. comm.* Quarto, resoluitur contractus ex pacto addictionis in diem, idest, quando res alicui est vendita ea lege, vt si intra certum tempus alius meliorem conditionem obtulerit, res sit inempta, in hoc casu idem dixerim, ac in tertio, *l. 1. ff. de in diem addict.* Quinto, si venditio sit conditionalis, & conditio

non fuerit impleta, tunc cum venditio sit irrita, fructus omnes ante impletam conditionem percepti pertinent ad venditorem, si vero conditio impleatur ad emptorem spectant. Mol. *tractat. secund. d. 379.* Gomez *tom. prim. cap. secund. nu. 30.* Fill. *tr. 35. n. 171.*

[1204] Quando res perit, vel deterior Fit post venditionem, perit emptori. Quia per traditionem translatum est dominium in emptorem, res autem domino perit. Excipio sex casus, in quibus periculum ad venditorem pertinet. Primus est, si res culpa venditoris perit aut deterior fit, v. g. quia non adhibuit debitam diligentiam in illa custodienda, dum non tradidit. Quia est vẽditor tunc tanquam rei custos, ac procurator, & ideo tenetur de dolo, & culpa lata, & leui, non tamen de leuissima; *L. Quod sæpe, §. si res ff. de contrab empt.* Secundus, quando venditor in mora fuit rei venditæ tradendę, *L. Illud, ff. de peric. & comm. rei venditæ.* Tertius, quando in contractu venditionis conuentum est expresse inter partes, vt periculum ad venditorem pertineat, *L. si in venditione, ff. de peric. & commod.* **[163]** *rei venditæ.* Quartus, quando res vendita, antequã tradatur accipiatur à Rege ob aliquam necesitatẽ L. *si fund. ff. locati conduct.* Quintus, quãdo venidtor aliquid affirmauit de bonitate rei, quo emptor sibi persuasit plus duraturam propter bonitatem in peius mutetur: tunc enim venditori peribit. *l. si vina. ff. de peric. & comm. rei venditæ* Sextus, quando vendito de consensu partium facta fuerit scriptura publica, & antequam nota scripturæ consummata fuerit, licet sit iam incepta, res pereat, aut deterior fiat; venditori poterit. lege Lessium *l. 2. c. 21. n. 97.* Reginaldus *l. 25. n. 351. Sylui. 2. 2. q. 77. articul. 4. quæsi. 4.*

[1205] *Monopolium* dicitur, *cum vnus, vel pauci essiciunt, vt ipsi soli aliquod genus mercium vendant eo pretio, quo ipsis libuerit.* Fit quatuor modis. Primus est, quando venditores conspirant inter se de pretio: tunc modo id non sit supra legitimum vel supra vulgare summum non peccant contra iustitiam, quamuis benè contra charitatem, secus si pretium sit supra legitimum, tunc enim ad restitutionem illius auctuarij tenetur. Molina *tractuatu secundo d. d. 345. numer. quart.* Salas *de empti. dub. 38.* Secundus, quando Princeps alicui concedit priuilegium, vt solus certum genus mercium vendere valeat: hoc monopolium est licitum modo iustum pretium mercibus à Principe sit taxatum. Quia fieri potest, vt hoc Reipublicæ expediat, & nulli iniuria irrogetur. *Sa v. venditio numero quinto.* Filliuc *tract. 35. numer. 213.* Reginaldus *tract. 25. numer. 327.* Tertius, quando vnus, vel duo vel tres emunt omnes merces, ipsique soli eas vendunt eo quo eis libet pretio, ideóque notabilem caritatem inducunt peccant mortaliter contra iustitiam, & ad restitutionem tenetur, quia sunt causa iniusta damni Reipublicæ. Medin. *Codice de restit. quætio. 36.* Nauar *de restitut. lib. 3. capite secund. numer. 80.* Azor. *part. 3. lib. 8. capite 28.* Quartus, si quis vi, aut fraude impediat, ne maior copia mercium aliunde apportetur, vt maneat caritas in Republica: est peccatum contra iustitiam cum restituendi obligatione. Lessius. *lib. secund. capite 21. numer. 153.* Filliuc. *tract. 35. numer. 215.* Nauarra *de rest. lib. 3. cap. 2. num. 79.*

[1206] Porrò ex venditionis contractu præcipuè oritur obligatio ad rei euictionem. Euictio verò nihil aliud est quam ablatio rei emptione, vel alio contractu habitæ interposito Iudicis decreto. Verùm quando dicitur, venditorem de euictione teneri est, venditorem teneri ad procurandum, quantum in se est, vt emptor legitimè habeat rem per contractum traditam, & ad seruandum illum indemnem, si ab aliquo tanquam sua euincatur in Iudicio. Hinc emptor habet actionem contra venditorem, ad recuperandum pretium cum omnibus impensis ex eo, quod res sibi euicta est ab altero, *leg. Euicta, ff. de euictionibus. l. Tenetur, ff. de act. empt.* Molina *tract secund. d. 380.* Couarruuias *3. v. cap. 17.* Syluest. *v. Euictio.* Azor. *tom. 3. lib. 8. cap. 30.* Reginaldus *l. 25. numer. 114.* Euictio non solum habet locum in venditione, sed etiam in

aliis contractibus onerosis, vt in Permutatione, Emphyteusi, Censu, Locatione, &c. Quia par non est, vt quis damnum patiatur in re, quam debito pretio accepit, *l. libera, Codice de sent. & interlocutor.* Gomez *2. var. c. 2. n. 32.*

[1207] Si Respublica annonæ laboret inpoia, potest quisque cogi, res proprias vendere, quæ ad victum pertinent. Quia licet regulariter loquendo, nemo cognedus sit rem suam vendere, tamen cum subditi Reipublicæ, & illorum bona in ordine ad bonum commune potestatibus publicis, quantum ratio boni communi postulat, subordinentur: inde est, posse publicas potestates ipsius Reipublicę, laborante populo fame, cogere quempiam ad vendendum res suas, quæ ad victum attinent, & vestitum, taxato etiam pretio, quandiù durat inopia. Molina *tom secund. d. 341.* Suluest. *v. Emptio, q. 4.* Potest etiam quis cogi ad diuendendum domum, prædia agros, si id spectet ad bonum cõmune, v. gr. ad ædificandum; vel ampliandum Monasterium, vel Ecclesiam; vel pro sternenda via publica pro Regis palacio, pro scholis, &c. Scio tamen, plerisque in Regnis moris esse ad Regem recurrere. Couar. *lib. 3. var. cap. 14. numer. 8.* Caramu. *l. secund. Theol. moral. numer. 825.*

CAPVT III.

De Censibus.

[1208] CEnsvs est *ius percipiendi aliquam pensionem ex re alterius vtili, vel persona.* Dicitur esse *Ius,* quia census non est ipsa pensio persoluenda quotannis, sed ius quoddam ad exigendum quotannis ab alio certam pensionem, cui iuri respondet in altero soluendi debitum. Vnde qui vendit censum, non vendit pecuniam, aut fructus aliquos cuniæ summam, vel certos fructus. Additur *ex re alterius,* quia nullus ex re sua percipit propriè censualem pensionem, sed ex re aliena, in qua ipse ratione census nullum ius habet nisi pensionis exigendæ: Dominium autem rei in altero residet. Diuiditur census in *Reseruatiuum, & consignatiuum.* Reseruatiuus dicitur, quando quis transfert rem suam in alterum quoad Dominium directum, & vtile, seruata sibi pensione annua super eadem re. Consignatiuus est, quando quis super bonis suis, quorum dominium directum & vtile retinet, vel etiam super persona sua alteri ius pensionis annuæ contractu donationis, vendiditionis, vel permutationis consignat. Molina *tomo secundo tract. secundo. d. 380.* Toletus *libro. quinto cap. 42.* Reginaldus *lib. 25. n. 410.* Arag. *q. 2. 2. q. 78. articulo quarto* Layman. *lib. tertio tract. 4. cap. 18. Bonac. de contr. d. 3. q. 4. pun. vnic*

[1209] Census consignatiuus variè diuiditur. Primò ratione materiæ, in *Realem, persunalem, & Mixtum.* Secundò ratione pensionis, in *Fructuaruium,* ex quo debetur fructus; & *Pecuniarium,* ex quo pecunia. Tertiò, in *Certum, & Incertum.* Quartò ratione temporis futuri, in *Perpetuum, ac Temporalem.* Perpetuus diuiditur**[164]** in Redimibilem, & Irredimibilem. Redimibilis autem duplex est, vel enim ex parte solius venditoris, cui liceat, restituto pretio censum redimere; vel etiam ex parte temporis, cui liceat resignato censu pretium repetere, & vocari solet *Census vtrinque redimibilis* Layman. *lib. 3. tract. 4. c. 18.* Mol. *to. 2. tr. 2. d. 383.* Bonac. *de cens. to. 2. d. 3. q. 4. pun. vni.*

[1210] Ad contractum census ex natura ipsius contractus, sex requiro conditiones. Primam, vt adsit intentio emendi, & vendendi, quia tota vis & obligatio contractuum ab intentione contrahentium pendet. Secundam, vt adsit iustum pretium, tale autem est. , quod lex, vel communis hominum æstimatio, seu iudicium prudentum præfixit. Tertiam, vt conscituens,

censum super re aliqua, liberam habeat illius rei dispondendæ facultatem: vnde super fundo dotali absque vxoris placito: super beneficio, & super accepta in emphyteusim, census haud potest constitui. Quartam, vt census fundetur in re frugifera vnde super tritico, oleo, vino constitui non valet, cum hæc vsu consũmentur. Quintam, vt si res censui subiect pereat vel fiat sterilis absque censuarij culpa, cesset census ad ratam: nam res domino pereunt. Sextam, vt si aliquod onus imponatur venditori, ad quod venditor ex natura contractus non tenetur, debita mercede compensetur. Quia onera pretio ęstimabilia debita sunt mercede compensanda. Valent. *2. 2. d. 5. q. 22. pun. 2.* Toletus *lib 5. cap. 47.* Azor. *de cens. p. 3. cap. 7. q. 3. & 7.* Molin. *to. 2. tr. 2. d. 383.* Lessi. *lib. 2. c. 22. dub. 14.*

1211 Census relais tam pecuniarius, quam fructuarius, & tam perpetuus, quam temporalis etiam vitalitius eo pretio emptus, quod vel lex taxauit, vel loci approbat consuetudo, iustus ac licitus est, quamuis summa pensionum temporis progressu soluendarum pretij superet quantitatem, Lessi. *l. 2. c. 22. dub. 5.* Sotus *l. 6. de iust. q. 5. a. 2.*

1212 Licitus est census realis cum pacto redimendi ex parte venditoris: & probabiliter etiam qui vtrinque redimibilis est. Quia aliæ omnes venditiones sub conditione redemptionis, piæsertim ad venditoris arbitrium (quo casu nulla suspicio, vel præsumptio vsuræ esse potest) licitæ sunt: Ergo etiam vendito census cum eiusmodi pacto licita erit, dũmodo tamen aliquo alio modo grauamen, aliquod per hoc pactum venditori imponitur, ad arbitrium boni viri ad emptore compensetur. Valent. *22. d. 5. q. 22. pun. 6. & q. 25. dub. 5.* Les. *l. 1. c. 22. dub. 10.*

1213 Persona, in qua census constituitur, debet esse vel fructifera, vel vt aliqua bona in re, vel in spe habeat. Vnde etiam in emptione census personalis licet exigere hypothecam generalem, vel specialem, securitatis causa. In censu personali pensiones annuæ soluendæ amplius non funt, si cessante industria personæ nulli annui redditus proueniant ex officio, aut negotiatione, super qua census est locatus. Les. *lib. 2. cap. 22. dub. 4. numer. 21. & 22.* Reginal. *lib. 25. num. 431.*

1214 Res, in qua census fundatur, debet ad minus tot fructus ferre, qui ad soluendam pensionem sufficiant, detractis expensis laboris & industriæ. Quia cum vendatur ius ad percipiendos tot fructus, par est, vt res in qua census constituitur fructus sufficientes reserat, ad soluendam pensionem. Azor. *p. 3. lib. 10. c. 6. q. 1.*

1215 Ad censum ponendum, non est necesse, vt res censita naturales referat fructus nempe oleu vinum, triticum, &c. sed sufficit, si ferat fructus pretio æstimabiles. Vnde constituitur census super domibus, vel molendinis, quæ non ferunt fructus naturales, sed pecunian. Nec est necessum, vt res censui subiecta, sit annis singulis actu fructifera, sed sufficit, vt natura sua fructifera sit, & speretur fore, vt fructus ex ea percipiantur. Si tamen res facta esset sterilis, vt amplius fructus producere non valeret, nequiret in ea census constitui. Non autem censetur res infrugifera, si per vnum, aut duos annos fructus non retulit. Rdginaldus *lib. 25. n. 411. & 429.* Valent. *2. 2. d.y.q. 20. pun. 2. Sa v. census n. 7.*

1216 Temporalis census, constitutus est, vt est omnis vitalitius, minori pretio emi potest, quam sunt pensiones speratæ. Quia quòd pensiones simul sumptæ superent sortem, id fortuitum est, sicut enim possunt superare, sic etiam superari. Couar. *lib. 3. var. cap. septim. n. 3. & 4.* Becan. *2. 2. q. 5.*

Census non potest emi minori pretio, quam initio fuerit creatus, quando pretium legitimum à Principe constitutum est. Quia taxatur pretium in venditorum gratiam; posiunt tamen maioris vẽdi. Les. *l. 2. c. 22. dub. 7.* Filliuc. *tr. 35. n. 270.* Si autem preti ũlegitimum non habet

vel si illud passim non seruetur, potest emi minori pretio, quam initio fuerit constitutus. Quia pretium vulgare in indiuisibili non consistit. Diana *parte prima tractat. de controu. resolutione 36.*

[1217] Licitum est emere censum cum pacto, vt quando voluerit venditor redimere, teneatur eadem redimere moneta, si certum sit, monetæ æstimationem non esse mutuandam; & si vtrinqua erat dubium, an esset augenda, an minuenda; & si certum erat æstimationem augendam, & emptor statuerat suam pecuniaman illud tempus assernare. Extra hos casus tale pactum licitum non est, nec in conscientia obligat Bonacin. *tomo secundo. d. 3. q. 4. numero 36.* Salas *de cons. dubio 24.* Filliucius *tract. 35. num. 271.*

[1218] Absolutè est licitum censum emere cum pacto, vt non possit redimi nisi intra ccrtum tempus, ita vt si intra id tempus non redimatur à venditore, fiat irredimibilis. Pretium tamen huiusmodi census debet esse maius, quam si semper redimibilis, maneret: & minus, quàm si absolute esset irredimibilis. Med. *de vsur. q. 15. dubio primo* Couarruuias *lib. 3. variar. capit. 8.* Licita autem est emptio census cum pacto, vt possit redimi post certum tempus, verbi gratia, post decennium, ita vt ante redimi nequeat, Couarruuias *citatus numero septimo* Licite apponitur censui conditio, imò consentaneum est naturæ contractus, vt non possit redimi per partes. Toletus *libro quinto capite 45. numero quario.*

[1219] Pij V. Bulla de censibus non obligat, vbi non est promulgata, vel recepta. Quia probabile est, non solum leges Imperatorias, veium etiam Pontificias non obligare, nisi sint in**[165]** Prouincia promulgatæ. Vbi igitur non fuerit recepta, sernandæ sunt leges & consuetudines ibidem vsitatæ, quæ legi diuinæ, ac natura li non repugnent. Vbi vero nulla esse consuetudo habens vim legis satis erit legem naturalem seruare, quæ tantummodo requirit æqualitatem inter censum & pretium. Layman. *l. 3. tract. quarto capit. 17.* Becan. *parte secunda tr. tertio. capit. sext num quint* Sylui. *2. 2. quæst. 78. articulo quart quæsi secund. conclus. 3.* Lessius *li. bro secundo capit. 22. dub. 13.* Molina *to. 2. tr. 2. d. 395.*

[1220] Cum census emptus fuit minoris iusto, & pretium lege constitum est cum clausula irritante contractum; pensiones sunt restituendę quatenus iustumpretium excedunt. At si pretiam non est lege constitutum, vel saltem non cum clausula irritante: nihil ex pensionibus restitui debet, sed tantum est supplendum pretium, & damnum, si quod venditori obue nerit, compensandum. Medin. *quæst. 15. dub. 4.* Lessi *l. 2. c. 22. dub. 15.*

[1221] Pretium iustum censuum lege Principis constituitur: & ea deficiente, consuerudine communi. Vnde fit, vt pretia censuum pro varietate temporum, & locorum sint varia. Census enim irredimibilis in Hispania est viginti octo, siginti nouem, vel triginta aureorũ in singula: in Sicilia est solùm decem aureorũ iuxta Nicolai V. & Gregorij XIII, approbationẽ Idem approharunt Calixtus III. & Martinus. V. pro Polognia, & Germania, In Belgo cansus irredimibiles non habent pretium legitimum nec possunt de nouo creari, obstante Caroli v. constitutione. Reseruatiui possunt vendi viginti quinque in singula, vel etiam minoris. Profecto in his locis, vbi floret negotiatio, minoris æstimantur census: idem accidit, vbi est pecuniæ penuria. Quia hæc facit merces minoris æstimari; & negotiatio efficit ipsam pecuniamquestuosam, ac proinde plus valentem. Census autem vitalitij pretium, si ad vnius vitam solùm constituatur assolet apud Hispaniam esse decem in singula, Toletus *lib. quint. cap. 47. n. 3.* Sà *v. census, num 5.* Azor. *p. 3. lib. 10. cap. 4. q. 4.* Filliuc. *tract. 35. num. 265.* Valent. *2. 2. d. 5. qu. 22. pun. 5.* Salas *de cens. dub. 22. numer. 2.* Denique pretium census deficiente lege, & consuetudine, optimè constituitur ex proportione pretij retum

fructiferarum, vt agroram, domorum, ac similium, quo enim pretio emi potest res frugifera, quæ deductis expensis quotannis reddat centum aureos, eodem, & etiam minore iustè potest comparari census realis irredimibilis tantundem pendens Debet autem in pretio constituendo attendi æquitas, & vtriusque contra hentis grauamen, aliæque circumstantiæ Layman. *lib. 3. tractat. 4. capite 17. numer. 14.* Couatruuias *lib. 3. variarum capite nono numer. 6.*

CAPVT IV.

De Cambiis

1222 AMbivm est *negotialoria permutatio diuersarum pecuniarum, seu pecuniæ pro pecunia* Diuersitas autem pecuniarum accidit aut ex parte figuræ, vt in monetis diuersarum Prouiciarum: aut ex parte materiæ, vt cum sunt diuersi metalli, aut ex parte qualitatis metalli eiusdem generis, cum vnum est præstantius altero; aut ex parte quantitatis cum sunt diuersi ponders, aut numeri. Toletus *lib. quinto capite 50. numer. prim.*& omnes.

1223 Differt cambium à mutuo primò, quia de ratione cambij est aliqua pecuniæ diuersitas; de ratione autem mutui est, vt res mutuata in eadem specie reddatur, nisi mutuans velit diuersa esse contentus. Secundò de ratione mutui est vt aliquandiù solutio expectetur; de ratione autem cambij non item; constat enim simplex eius natura, vt pecunia diuersa pro diuersa præsenti commutetur. *Campsor* híc appellatu ille, a quo petitur, vt pecuntam permutet *Campsarius* verò ille, ad cuius petitionem pecu, nia commutatur. Omnes communiter.

1224 Diuiditur cambium in *Reale, & Siccum* Vocatur Siccum, quod non est verum cambium sed fingitur esse propter imaginem cambij præseferens; vt quando habetur sol ratio temporis; aut quando fingitur alibi solutio facienda, & fit eodem loco cum vsura siccum etiã dicitur, quia caret humore, seu iusto titulo ad lucrum pariendum. Hoc cambium est vsurarium, quia accipitur lucrum ob solam dilationem solutionis, quæ est mutuum virtuale. Lessius *lib. secundo capite 23. dub. prim.* Nauar. *summæ, capite 17. numero 286.* Valent. *2. 2. d. quinta quæst. 23. pun prim.* Bonac. *de controuers. disp. 3. quæst. 5.*

1225 Cambium reale est legitima permutatio pecuniarum, ex qua iustè aliquid lucri excipi porest Hoc sub diuiditur in *Minutum, & Locale.* Minutum est, cum quis dat pecunias maiores pro minoribus, vel è contra vel cum permittatu r vetus cum noua pecunia, patria cum externa, auera cum argentea argentea cum cuptea. Dicitur etiam hoc cambium *Manuale,* quia de manu ad manum eodem loco, ac tempore persolet. Hoc cambium est licitum, quęcumque interuentia pecuniæ diuersitas, modo summa diuersæ, pecuniæ quæ recipitur, tanti à viris peritis æsttmetur, quanti æstimatur summa data. Reginaldus *lib. 25. numer. 438. & 439.* Lessius *libro secundo capite 23. dubio primo* Sylui. 2. 2. *q 78. a. 4. quæsi. 3.*

1226 Cambium locale est, in quo pecunia præsens commutatur cum pecunia existente in alio loco & dici etiam assolet *Cambium per litteras;* quia camposor suas dat litteras, vt per eas campsarius accipiat in illo loco pecunias ab eo qui campsoris est socius. Hoc cambium est licitum; quia si campsor re ipsa pecunias campsario de loco in locum transferret, posset petere**[166]** aliquam compensationem, ergo etiam potest cum accepta v. gr. pecunia Vallisoleto, dat illi litteras, vt quarum H. spali, vel Matrito tantundem accipiat. Nauar. *summę capite 17. num. 289.* Toletus *libro quinto capite 53. numer. 6.* Reginald. *lib. 25. num. 456.* Layman. *lib. 3. tr. 4. c. 19. n. 2.*

[1227] Quatuor assigno titulos, cur cãpsor in cambio minuto plus accipere possit, quam dedit. Primus est locatio operæ, & obsequij, quod præstat congregando omnis generis pecunias, quæ permutari debant, & paratum se prębendo ad easdem commutandas secundum campsariorum voluntatem: quæ omnia sunt pretio æstimabilia. Syluest. *v Vsura 4. q. septim.* Sà *v. Cambium, numer. quinto.* Lessius *libro secund. c. 23. dubio secund.* Secundus est interesse lucri vel commodi cessantis: vnde licet exigere supra valorẽ legitimum nummi quanti æstimabitur arbitrio prudentis illa spes lucri, qua per cambium quis priuatur. Medi. *de vsur. quæst. 7.* Nauar *sũ. cap. 17. numer. 288.* Bonacin. *de contr d. 3. quæst. quinta pun. vnic. numer. 3.* Tertius est labor numerandi pecuniam: cum enim campsor huiusmodi laborem in gratiam campsarij subeat, meritò ei compensatur intercedente virtualiter contractu locationis operarum. Sotus de *iust. lib. sexto quæst. 11. articulo prim.* Graf. *p. 1. lib. secund. capite 110. num. 4.* Salas *de camb. dub. 34.* Quartus est commoditas conseruandi, tranferendi, numerandi, & vbique negotiandi. Vnde pluris æstimantur mille ducati in aureo quam in argento: plus in argento, quam in cupro Filliucius *tr. 35. part. secund. nu. 361.* Salas *dub. 3. n. 4. & 6.*

[1228] Ad iustitiam cambij per minutium tria desiderarim. Primum, vt in campsore nulla sit falsitas dando aurichalcum pro auro, minorẽ monetam pro maiore. Secundum, ne sit fraus in valore monetæ, nam si campsori constet, monetam, quam campsarius tradit, plus valere, debet veritatem aperire. Tertium, vt sit iustũ pretium, scilicet lege statutum: citra autem legem. id erit iustum pretium cambiorum, quod communiter prudentes & probi, ponderatis omnibus circumstantiis ad rem facientibus, iudicabunt. Toletus *libro quinto. capite 51. numer. 8.* Sylui. 2.*2. q. 78. a. 4. quæsi. 3. concl. 4.* Filliucius *tr. 35. n. 362.*

[1229] Porrò in cambio locali reali potest campsor aliquid triplici titulo iuste accipere. Primus est translationis pecuniæ. traiicit enim pecuniam quæ hic adest, in locum, vbi quis adesse desiderat, quæ opera in gratiam alterius præstitia est pretio ęstimabilis. Molina *to. 2. tr. 2. d. 403.* Filliuc. *tr. 35. num. 380.* Malder. *2. 2. tr. 5. capite quinto dubio 3. num. primo.* Secundus est præstatio periculi, seu assecuratio. Quia accipiens hic pecuniam aliò traijciendam, suscipit in se onus transferendi, & periculum, si depereat. Nec refert, quod campsori in pecunia transferenda nullum sit periculum, cum ipse alibi eam paratam habeat: id enim eius industriæ, aut fortunæ est assignandum. Reginaldus *lib. 25. num. 454.* Bonac. *de controuers. d. 3. q. 5. pun. vnic. num. 7.* Graf. *parte prim. lib. secund. capite 110. num. 4.* Tertius est maior æstimatio pecuniæ in loco, vbi datur, quam vbi creditur, siue ea æstimatio sit intrinseca, hoc est siuè à lege, vel communi consuetudine vlaor pecuniæ proueniat ex conditione materiæ, & ponderis, siuè procedat ex causis extrinsecis, ac foriuitis; & ideo ratione vtriusque æstimationis potest campsor aliquid lucrari, modo lucrum id iustum cambij pretium non excedat. Syluest. *v. vsura 4. quæstio. 8. paragrapho prim.* Filliucius *tr. 35. numer. 380.* Reginaldus *l. 25. n. 461.*

[1230] Cambium ad *Nundinas* non differt nisi accidentaliter à cambio locali ex natura sua. Quia eędem personæ in vtroque conueniunt, regitur eodem nummo, & variatio pretij fit iuxta longius, aut breuius tempus. Fit licitum tribus confluentibus conditionibus. Prima, vt fiat realis permutatio ex vno loco in alium, habita ratione diuersitatis pecuniæ, ac valoris monetarum. Secunda, vt seruetur iustum pretium iuxta communem fori æstimationem, in qua habenda est ratio abundantiæ vel penuriæ pecuniæ, distantiæ, aut vicinitatis locorum. Tertia, vt in æstimatione pretij non habeatur per se ratio temporis, hoc enim esset vsurarium, vt ex Bulla Pij V. colligitur. Filliucius *tr. 35. articulo secund. capite septim.* Syluest. *v. vsura. 4. quæstio. 4.* Nauar. *summæ cap. 17. n. 297.*

[1231] Vitandum quidem est in cambiis monopolium vnde pretium directè augeatur. Hinc monopolium facientes directè, & per se siue ex pacto expresso, siuè ex tacito peccant contra iustitiam, si augeant pretium vltra iustum: contra quem etiam faciunt cooperatores monopolij positiue; qui quidem in solidum ad restitutionem tenentur, si principales non satisfaciant, Toletus *lib. quinto capito 53. numer. tertio.* Filliucius *tract. 35. parte secunda numer. 415.* Sotus *de iustit. lib. sexto qu. 12. articulo 3.* Salon. *de camb. q. 4. articulo secundo controuers. 13.* Cambium verò pro secundis, vel tertiis nundinis vsurarium censetur, si eampsor ob id plus exigat, quam exigeret, si pecuniam ad proxmias nundinas impertiret. Quia alioquin aliquid exigit ob solam dilationem, quod est vsurarium. Lessius *lib. seunco cap. 21. dub. 11. numero 91.* Toletus *ibi num. 7. & c. 5. num. secund.* Nauar. *sum. c. 17. n. 301.*

[1232] Qui tradit pecuniam ad cambium alicui, cui non fidit, potest exigere pignus, vel fideiussorẽ pro crediti securitate. Quia in omni contractu licitum est cuique, se indemnem seruarequantum postulat natura contractus. Azor. *p. 3. lib. 10. cap. 11. quæstio. 11.* Toletus *lib. 5. c. 2. n. 3.* Salas *dub. 21.*

[1233] Pius V. in Bulla de cambis, damnans tanquam vsuraria omnia cambia sicca, in quibus fingi alio loco futura solutio, cum intendatur futura solutio, cum intendatur futura eodem, vbi fit contractus; in cambio reali quatuor requirit conditiones, ne sapiat vsuram. Prima est, ne campsor ratione dilationis vltra terminum præstitutum concessæ, de aliquo lucro paciscatur secunda, ne ab initio, vel posteà paciscatur decerto interesse, etiam in euentu, quo solutio tempore debito non fieret; non prohibet autem pactum de interesse incerto, quo poteà ex mora campsarij fuerit deprehensum; & ne pœna moderata adijciatur, si exnegligentia tempore præscripto non fuerit facta solutio. Tertia, ne vltrà primas nundinas, aut consuetos terminos, vbi nundinæ non expectantur, realta cambia exerceantur iuxta receptum locorum vsum nemque cum exten-**[167]**sione proportionali lucri. Quarta, vt in terminis solutionum constituendis, habeatur ratio propinquitatis, ac vieinitatis locorum, in quibus solutio destinatur; ne dum longiores præfiguntur, quam loca destinata solutioni requirunt, fœnerandi detur occasio. Nauar. *summæ capite 17. numer. 300.* Malder. *de iust. tractat. quinto capite 4. dubio vndecim* Lessius *libro secund. capite. 23. dubio vndecim.* Bonac. *de contract. diputat. tertia quæstione quinta puncto vnic. numero 9.*

CAPVT V.

De Locatione, & Conductione.

[1234] IAm verò de contractibus onerosis, in quibus vsusfructus, non dominium ransfertur, sermo procedit, nempè de locatione ac conditione, emphyteusi, ac Feudo. Locatio itaque est contractus, *quo persona, vel res aliqua ad vsum, vel fructum pretio conceditur.* Quædam res locantur solum ad vsum, vt seruus, equus, domus, &c. quorum fructus non est alius, quam vsus impsorum. Quædam ad fructum, vtagri, pascua, iura, redditus, vectigalia. Dixi *pretio,* seu pecunia: sicut enim emptio requirit pecuniam, ita etiam locatio: ad distinctionem precarij, & commodati, in quibus non interuenit pretium, sed gratis celebrantur. Syluest. *vers. Locatio. Lessius libro secundo capite 24. dubio primo* Filiucius *tractat. 36. capite prim* Sylui. *2. 2. quæstione 77.* Conductio verò est contractus, *quo persona vel res ad vsum vel fructum pretio comparatur.* Vnde *conductor* vocator is, qui mercedem soluit pro vsu, vel fructu rei acceptæ,

Locator verò, qui accipit mercedem pro vsu, vel fructu rei traditæ. Reginaldus *lib. 25. n. 489.* Bonac. *de contr. d. 3. q. 7. punct. 1. numer. 2.*

[1235] Omnes, quæ vendi possunt, possunt etiam locari, nisi specialis extet prohibitio. Quia non plus requiritur ad locandum, quam ad vendendum. Aliqua locari prohibentur, vt seruitutes prædiales, viæ scilicet, & subiectiones prædiotum: quamuis vendi possint; e contra aliquæ res locari possunt, quæ vendi prohibentur, vt res pupilli, & minoris, item bona dotalia possunt à viro locari, non vero vendi. Res Ecclesiæ ad breue tempus locari possunt ab iis, qui præsunt Ecclesiæ non verò ad longum tempus, id est ad decennium. *Clement. prim. de rebus Eecles. non alien.* Filliucius *tractat. 36. capite primo quæstio. sext.* Non solum ea, quæ sunt pecunia æstimabiliæ locari possunt, verum etiam ipsamet pecunia, ad pompan scilicet accipientis, vel ad pignus: modo pecuniæ dominium perseueret apud locantem, & stet ipsius periculo, itavt si pereat absque lata vel leui culpa conductoris, pereat ipsi locatori, quia quoties perit res absque alterius culpa domino perit. Rebellus *libro 14. quæst. 4. nu._mero prim.* Reginaldus *lib. 25. num. 489.* Manu. *parte prima summe capite 18. conclusione tertia.*

[1236] Licitum est conductori, rem, quam ipse conduxit, alteri locare, modo aliter non sit deductum in pactum cum primo locatore. & modò primus locator damnum non patiatur. Hinc conductor non potest locare meretrici domum, quam ipse conduxit. Quia hoc cederet in primi locatoris opprobrium. *L. Nemo, codice de locat.* Reginaldus *libro 25. numer. 505. & 506.* Molina *to. 2. tr. 2. d. 497. numero. 7.*

[1237] Qui autem facultatem habet emendi, & vendendi, potest contractum locaitonis, ac conductionis inire, nisi specialiter prohibeatur. Ecipituntur aliquæ personæ, quibus vetitum est, quædam conducere; quales sunt curiales, & milites, qui non possunt prædia conducere, ad colendum *L. Curiales, Lodic. de locat. lege Milites, Codice de locat*Curiales dicuntur, qui obstricti, & obligati sunt curiæ. Item Clericis, & Monachis prohibitum est non conducere prædia laicorum: præcisa necessitate; quamuis possint succedere conductori. *capit. Multa, ne Clerict, vel Monachi.* Filliucius *tractat. 36. capit. 1. q. 3.*

[1238] Quando duo vel plures habent domum, vel fundum communem, & vnus vult vni locate, alter alteri, vel vnus ad vnum vsum, alter ad alium; aut vnus locare vult personæ honestæ, inhonestæ alter præualet contractus illius, qui habet maius in re ius, seu potiorem partem, vel qui vult locare personæ honestæ, quando autem non est potior conditio vnius, quam alterius, mittendæ sunt sortes, aut recurrendum ad Iudicem pro concordia. Imo validus est contractus locationis factus ab vno socio, vel à pluribus, aliis dissentientibus, si absque iusta causa dissentiant. Gomez *tomo secundo variar. capite tertio numero 14.* Fuliucius *tract. 36. capite primo quæst. 16.* Bonac. *de contract. disput. 3. quæstione septima pun. 1. num. 6.*

[1239] Cum hęres vniuersalis vicem gerat prædecessoris, locatio transit ad eum, successor verò singularis, qui scilicet in re particulari succedit, qualis est emptor, donatarius, vel legatarius, non tenetur stare contractui locationis celebrato ab eo, cui in re particulari succedit, nisi antecessor in alternatione aliter expresse, vel tacite conuenerit; aut nisi bona locatoris sint hypothecata conductori, quia singulari successor non repræsentat locatoris personam, nec illius suscipit obligationes. Filliucius *tract. 36. tr. secundo quæst. prim. & secund.* Bonacina *de contr. d. 3. q. 7. pun. vltim. num. 2.*

[1240] Conductor non tenetur pensionem singulari successori soluere, nisi antecessor locator cesserit illi ius suum nec stare contractus locationis, postquam res transrit ad singularem successorem. Quia ei nunquam se obligauit. Maritus autem, qui accepit in dotèm aliquam rem

locatam, quam locatam esse ignorabat, non tenetur stare locationi, quia censetur singulari successor. Tusch. *tomo quint. concl. 418.* **[168]** Couar *secund. var. cap. 15. num. 3.* Molina *tomo secundo tract. 2. disput. 490.* Vxor verò mortuo marito, vel soluto matrionio, tenetur stare locationi facetæ à marito, coniugio durante, quoad locationem bonorum paraphernalium. Quia huiusmodi locatio censetur facta à marito nomine vxoris tanquam ab administratore, & procuratore. Non verò tenetur stare locationi fundi dotalis, quia maritus censetur locasse proprio nomine non communi, vxor tamen tenetur ad seruandum maritum indemnem, ne damnum ob id patiatur. Gomez *secund. variar. capite 3. numero 8.* Molina. *d. 492.*

[1241] Minor, vel pupillus tenetur, tutela, vel cura finita, stare locationi factæ à tutore, quia quæ tutor: vel curator agit, non suo sed minoris, aut pupilli agit ex nomine. Minori tamen iure conced tur restitutio in integrum, si notabiliter compererit, se læsum *l. si tutela, ff. de admin. tut.* Filliucius *tract. 36. capite secundo quæst. 4.* Reginaldus *lib. 25. numero 536.* Gomez *1. var. capite 15.*

[1242] Fiscus tenetur stare locationi factæ per cõdemnatum ante patratum delictum, si ipse succedat in omnibus bonis, vel in parte dimidia, vel tertia. Quia tunc fiscus reputatur hæres, & successor vniuersalis, Si verò fiscus succedat tantummodo in ea parte, quæ confiscatur, non tenetur stare locationi, quia censetur successor singularis, & consequenter potest expellere colonum. Imò non tenetur stare locationi, quam delinquens post patratum crimen celebrauit, ob quod eius bona ipso iure pub licantur, quia cum siscu ante locationem ius acquisierit, delinquens non potuit ei præiudicare. Reginaldus *libro 25. numero 543.* Sanchez *libro secundo decal. capite 22. numer. 53.* Filliuc. *tract. 36. cap secundo questio. 3.* Molina *tom. 2. tract. 2. d. 491. nu. 1. & 2.*

[1243] Prælatus autem successor tenetur stare locationi antea factæ ipsius Ecclesiæ nomine derebus non pertinentibus ad Prælarum, sed ad Ecclesiam; tamen competit Ecclesiæ ius restitutionis in integrum, si lęsa inuenitur. Pręlatus vel beneficiarius non tenetur stare locationi factę ab antecessore nomine proprio in suã vtilitatem de rebus beneficij seu dignitatis ad proprios Pręlato vel beneficiarij redditus, & sustentationem. Quia locaito facta est ab eis nomine proprio, & de re, de qua pacisci non poterant nisi pro tempore quo dignitatem, aut beneficium retinebant. Hoc verò intellexerim. modo non adsit alicubi legitima consuetudo in contrarium; & modo res sit integra, & nondum inchoatus sit annus, Syluest. *v. locatio. quæst. 11.* Ricci. *v. Alienario. decis. 123.* Quaranta *v. Aiienatio, numero 19.* Couaruuias. *2. var. capite quinio,* Sà *v. conductio numer. 10.* Molina *tomo secundo tractatu secund. d. 492. numer. sext.*

[1244] Si res locata casu fortuiro pereat, domino perit, nec conductor debet pensionem pro tempore, quo res fit inutilis. Si verò id ex culpabili eius proueniat negligentia, vel etiam sine culpa ob suum commodum ex re locata procurandum, non potest quicquam de pensione detrahere. Filliucius *tract. 36. capite secundo quæst. 8.* Lessius *libro secundo capite 24. dib secund.* Nauar. *summa capite. 7. num.* 187. Conarruuias *3. var c. 13.*

[1245] Certè conductor tenetur de culpa lata, & leni; non autem de lenissima, nec de casu fortuito, quia contractus fuit in vtriusque commodum. Nec enim tenetur in re custodienda, & conseruanda maiorem adhibere diligentiam, quàm que communiter ab huiusmodi conductoribus assolet adh beri. Locator autem conductori tenetur, si locet illi rem vitiosam, indeque fiat, vt conductor dmanum capiat. Filliuc. *tra. 36. c. 2. fine* Lessius *l. 2. c. 24. dub 6.*

[1246] Communi ex iure pensio soluenda est in fine anni, nisi aliter conuentum sit, aut probet consuemdo: & pro ea censentur obligari fructus in prædio separati, & res inductæ in prædium animo, vt ibi sint, quandiu conductio durauerit: & si extrahantur, tacite hypothecæ censentur. Locator autem rei fructifere remittere tenetur totam pensionem, quando sterilitas vel calamitas anni est tanta, vt conductor nihil ex conducto percepent: nisi aliter sit conuentum. *L. solutum, §. solutum. ff. de pignorari. act. L. ex conducto, ff. locat. C. Propter sterilitatem, de loca. & cond.* Si autem calamitas non sit tanta, sed re vera magna sit, pro rata gerenda est remissio. Eam autem sterilitarem dixerim esse magnam, quando res conducta non reddit dimidiam partem fructuum, quos dare consueuerat. Non tenebitur verò quidquam reddere, quando præcedentium annorum fertilitas præsentem sterilitatem compensare videatur. Gomez *to secund. capite 3. numer. 18.* Nauar. *sum. cap. 17. numer. 190.* Lessius *lib. 2. cap. 24. numer. 13. & 14.* Diana *p. 3. tr. 6. resol. 17.*

[1247] Quando autem aliquo anno est extraordinaria vbertas proueniens ex cœli clementia, vel casu forunto, non ex sola coloni industria: potest locator pensionem augere, quia si pensioni aliquid est detrahendum ob sterilitatem, postulat æquitas vt ob insolitam vbertatem aliquid addatur. *L. si merces, §. vis maior. ff. locati.* Filliuc. *tr. 36. cap. 3. q. 5.* Lessius *l. 2. cap. 24. n. 21. & 22.*

[1248] Duplici modo locatio finitur. Primò lapsu termini constiuti. Censetur prorogari, quando locator sciens permittit conductorem rem locatam tenere. Secundò finitur mutuo contrahentium consensu, quia per quas causas res nascitur, per easdem dissoluitur. *l. Nec cui licet Codic. locati.* Molina *tom. 2. tr. 2. d. 498. numero 9.* Rebellus *de locat. quæst. 12.* Gomez *de locat. cap. 3. n. 15.*

[1249] Non potest locator rem locatam repetere, nondum finito locationis tempore, quia non potest à contractu resilire, inuito conductore, qui per illum contractum ius acqusiuit ad certum vsque tempus, quatuor vero causas ex iure Cæsareo inuenio, ob quas licitum est conductorem expellere, vel priuare re conducta, quæ & iure Canonico approbantur. *l. Æde. ff locati C Propter sterilitatem, §. verum de locato.* Prima est, quando conductor, cut res ad quinquennium, vel ad plures annos fuit locata per biennium continuum vltra terminum præfixum disulit solutionem pensionis, quia frangenti fidem fides non est seruanda. Nauar. *sum. cap. 17. num. 193. Sa v. con-***[169]***ductio. n. 7.* Fill. *tr. 36. c. 3. q. 8.* Secunda est casus improuisus, per quem domus, quam locasti tibi incipit est necessaria ad habitandum, & hæc causa solummodò locum habet in domibus causa habitandi necessarijs, snõ autem in agris. Quia lex hoc concedens continet priuilegium, quod non debet extendi. Tertia est, si domus, vel alia res locata necessario egeat refectione, quæ non potest in habitante, vel occupante conductore fieri: illa aure peracta, domus est conductori restituenda. Quarta est si conductor rę conducta abutatur, siue damnum inferendo, siue infames introducendo personas, siue alia ratione cum scandalo vtendo. Certe prima, & quarta causa habet locum non solum in ædibus & prædijs vrbanis, sed etiam in prædijs rusticis, imo etiam in mobilibus. Caram *l. 2. Theol. mor. n. 697.* Bonac. *de contr. d. 3. q. 7. pu. 2. n. 11. & 12.* Fill. *tr. 36. c. 3. q. 8.* Les. *l. 2. c. 24. dub. 7. num. 34.* Gom. *to. 2. c. 3. n. 6.*

[1250] Profecto sicut venditor tenetur vitium rei emendæ aperire, ita & locator rei conducendæ. Vnde qui rem vitiosam locat, debet restituere damnum, quo affects suerit conductor de rei vitlo non monitus modo intercesserit culpa locatoris lata, vel leuis. Nauar. *sumin. capite 17. n. 196.* Syluest. *v. Locatio, quæst. 18.* Fill. *tr. 36. c. 4. quæst. 1.*

[1251] Tenetur locator non solum ad resarciendas expensas necessarias à conductore factas in resarcienda re conducta, verùm, & ad resarciendas vtiles, quæ duraturæ sunt vltra conductionis tempus. Quia qui percipit commodum, pat est, vt onus subeat. Quod intelligo, modo condoctor ilias non gesserit expensas ex præmissa conuentione meliorandi rem conductam proprijs expensis, quia conuentio legem inter contrahentes efficit. Locator tamen, qui onus huiusmodi conductori adiecit, tenetur aliquid de pensione detrahere, vel alia ratione grauamen impositum compensare, nisi conductor voluntarie remittat. Quid si conductor aliquas gessit experisas ad sui vsum, & temporale com. moudm, quod ex re conducta potest separari absque rei detrimento. Non potest petere à locatore expensas, *libro primo Codic. locati.* Mol. *tomo secund. tract. secund. disputatione 496. numero 3.* Gomez *2. var. cap. 3. numero 20.* Reginald. *l. 25. numer. 508.* Filliuc. tract. *36. numero 64.*

[1252] Tenetur locator ad onera, & tributa pro re locata imposita, nisi aliter cum conductore conuenerit, vel nisi aliter postulet locorum consuetudo. Quia qui commodum percipit, par est, vt onera subeat. Ad onera verò pro fructibus imposita non tenetur locatot, sed conductor. Quia hic, non ille commodum percipit. *l. Quod ille, §. quicumque, ff. de via pub.* Reb. *l. 14. q. 9.*

[1253] Summatim denique locatoris, & conductoris obligationes recolo memoriæ addicendas. Quinque sunt locatoris. Prima, vt det rem locatam conductori ad vsum, & fructum. Secũ da, vt vitium occultum patefaciat. Tertia, vt impensas necessaris soluat. Quarta, vt resarciat damna sua culpa secuta. Quinta, ne rem locatam ante præscriptum tempus petat. Totidem conductoris sunt. Prima, vt suo tempore pensionem soluat. Secunda, vt non vtatur re locata, nisi pro vt conuentum Tertia, vt finito tempore, restituat. Quarta, ne ante tempus rem lecatam sine causa deserat. Quinta, vt reddat integram sicut accepit. Fill. *tr. 36. c. 4. q. 1. & 5.* Bonac. *de contr. d. 3. q. 7. pun. 3.*

CAPVT VI.

De Emphyteusi.

[1254] EMphytevsis est *contractus, quo res immobilis alteri traditur, quoad dominium vtile, retento dominio directo, cum obligatione soluendi pensionem proprietario, idque vel in perpetuum, vel ad vnius vel plurium vitam, vel ad certum tempus, quod decennio non sit minus.* Patet huius contractus à contractu locationis differentia. Quia emphyteusis solum constitui in re immobili potest, quæ cultura valeat meliorari. Per eam transfertur dominium vtile, manente solum dominio directo apud priorem dominum: Non fit ab breuius tempus quàm decennij, quorum nihil inlocatione cernitur. *l. 1. C. de iure emphyt.* Mol. *to. 2. tr. 3. d. 445. n. 7.* Bonac. *de contr. d. 3. q. 8. pun. 1.* Syluest. *v. Emphyteusis, n. 1.*

[1255] Omnes, qui iure alienare possunt, etiam in emphyteusim dare quenunt. Quia emphyteusis species est quædam alienationis, cum per eam dominium vtile transferatur: Vnde pupillus, aut minor absque tutore aut curatore, & Iudicis decreto: Prelatus Ecclesiæ, nisi adsit iusta causa, ac debita solemnitas dare in emphytensim non possunt. Nec ipse emphyteuta acceptam emphyteusim alteri dare valet, quia illius dominio directo non potitur. Filliuc. *tractat. 36. numero 123. & 124.* Clar. *libro quart. recept. sent.*§.*emphyteusis. quæstione 73.* Azor. *p. 3. l. 10. cap. 2.*

[1256] Septem conditiones ad emphyteusis iu stitiam requiro apud Doctores comperio, iure Cæsareo. Prima est, vt constituatur in re immobili, ac frugifera, & solo adhærente, vt in agris, domibus, pascuis, syluis, stagnis, &c. quæ cultu, & industria meliorari possunt. *l. 1. & 3. C. de iure emph.* Secunda, vt dominium directum, & possessio ciuilis huius rei maneat apud priorem dominum, vtile autem in emphyteutam transferature. Vnde hic præscribere non valet dominium directum quia possessio requisita ad pręscriptionem, semper in proprietario manet. Les. *l. 2. c. 24. dub. 8. numero 43.*& 44. Filliuc. *tr. 36.*[1257] *num. 131.* Tertia, vt anuis singulis emphyteuta teneatur soluere certam pensionem consistentem in pecunia, vel in fructibus, quæ ordinariè minor est, quam fructus valeant, detractis expensis, quamuis possit esse fructibus adæquata. Vnde cessans à solutione pensionis per òuos annos si res sit Ecclesiatica, vel per tres, si sit sęcularis, rem emphyteuticam cum omnibus meliorationibus, & operibus, quæ in eagessit, amittit, eaque ad directum dominum redit, *l. 2. C. de iure emphy. C. Petuit, de locato* Bonac. *de contr. d. 3. q. 8. pun. 2. n. 7.* Syluest. *v. Emphyteusis, n. 9. & 10.* Reginal. *l. 25. n. 547.* Qarta,[1258]**[170]** vt si res pereat sine mephyteutæ culpa, aut ab hoste occupetur, vel pelago sine spe illam recuperandi, ille à solutione pensionis liberetur, nisi sese ad casus fortuitos obligauerit. Quia res emphyteutica proprietario perit. Si verò pars rei iupersit tenetur ad integram pensionem, si pars extat exigua ex æquitate erit remissio facienda. Filliuc. *tr. 36. num. 131. ex l. 1. C. de iure emphyt.* Quinta, vt quoties res efficitur notabiliter deterior ex culpa lata, vel leui[1259] emphyteutæ, v g. si arbores inciderit, si vineam non putauerit, foderit, &c. ille priuari possit re accepta siue Ecclesiastica fuerit, siue non. Quia cum rem acceperit ad meliorandum, si eam notabiliter deteriorem reddiderit, meritò ea priuari potest. Standum autem Iudicis arbitrio, ad dijudicandum, num deterioratio sit notabilis. Reginald. *l. 25. nu. 548.* Mol. *tom. 2. tr. 2. d. 443.* Sexta vt emphyteuta non possit rem, eiusque[1260] melioramenta per venditionem alteri tradere secundum ius vtile, quod ipse habet, aut locare ad decennium seu tradere in emphyteusim absque directi domini consensu, saltem implicito, vel non admonito directo domino, vt ipse emere possit, si velit. Quod si contrà fecerit, cadit in commissum, & redit ad directum dominum, modo post venditionem. Secuta fuerit traditio. *l. 3. C de iure empht.* Sylu. *v. emphyteusis, qu. 5.* Mol. *to. 2. tr. 2. d. 461.* Filliuc. *tr. 36. n. 132.* Lessius *l. 2. c. 24. n. 52. & 53.* Septima, vt quoties res[1261] venditur, vel donatione, aut permutatione alienatur, is qui eam accipit, soluat laudemium domino directo, idque pro inuestitura, seu posses[1262]sione, quam ab ipso accipit. Di citur *Laudemium* certa pas pretij seu æstimeationis venditæ, quæ iure communi est quinquagesima, consietudine verò trigesima. Porrò in quatuor casibus laudemium non debetur; Primo, quando hęres necessarius, succedit in rem emphyteuticam titulo hæreditatis. aut quando cohęres, qui partialiter succedit in emphyteusi, ante diuisionem vendit alteri cohæredi partem sibi respondentem. Secundò, quando res emphyteutica redit ad emphyteutam priorem, dissoluto contractu celebrato cum pacto retrouertendi, quia tum non censetur noua venditio, sed prioris rescissio contractus. Tertio. quando pater tradit rem emphyteuticam filiæ in dotem, non habens aliud, quod ei tradat. Quarto, quando plures habentes rem emphyteuticam; eam inter se diuidunt, *l. 3. C. de iure emphyt.* Syluest. *v. Emphytensis, num. 28.* Azor. *p. 3. b. 10. a. 8. qu. 6.* Filliuc. *tract. 36. numero 132.* Mol. *to. 2. tr. 2. d. 460.*

CAPVT VII.

De Feudo.

[1263] FEudum est *concessio rei immobilis vel æquipollentis, cum transtatione dominij vtilis, proprietate retenta sub onere fidelitatis, & obsequij personalis exhibendi.* Differt ab emphyteusi, quod quamuis in vtroque contractu transferatur dominium vtile in recipientem, remanente dominio directo apud traditorem, alia tamen est pensionis ratio, Nam quatenùs pensio realis consistens scilicet in pecunia, vel frumento, &c. dicitur emphyteusis, quatenus vero pensio est personalis, nempe in obsequio personali consistens dicitur feudum. Vnde duo ad substantiam feudi requiro; vnum, vt res in feudum data immobilis sit, vel vti talis habeatur, vt Regnum, Prouincia, Vrbs, pagus, ager, prædium; alterum, vt is, qui accipit, fidelitatem, & obsequium domino promittat. Lessi. *libro secund. cap. 24. dub. prim. numero quinto.* Laym. *l. 3. tr. 4. c. 24. n. 1. & 2.* Bonac. *de contr. d. 3. q. 8. pun. 1. n. 3.* Sylu. *v. Feudum.* Fill. *tr. 36. num. 159. & 164.*

[1264] Septem à Doctoribus ad contractus feudalis iustitiam collegi conditiones. Primam, vt constituatur feudum in re immobili. Secundam, vt dominium directum, & possessio ciuilis rei feudalis apud Principem, vel dominium temaneat, & in vasallum dominum vtile transferatur Tertiam, vt non teneatur feudatarius ad pensionem, si est feudum purum, sed tantum ad personale obsequium, quando ad illud interpellabitur. Quartam, vt si obsequium debitum vasalli non præstiterit, feudum amittat, & in caducitatem incidat: sicut emphyteuta amittit emphyteusim, cum non soluit pensionem. Quintam, vt debeat feudatarius à directo domino inuestiri, mittive in possessionem, tuncque ei ille fidelitatem iurare. Sextam, vt non possit sine domini voluntate feudum donare, vel oppignorare, vel alteri concedere in feudum. Septimam, vt absque eadem voluntate illud alienarit, ipsum amittat, Azor. *p. 2. libro decimo* Reginald. *l. 25. n. 550.* Tabien. *v. Feudum,* Lorich. *v. Feudum.* Syluest. & Angel. *ibid.* Iul. Clar. *l. 4. §. feudum.*

[1265] Dare possunt in feudeum, qui liberam habent suorum bonorum administrationem, & non sunt aliquo iure prohibiti. De iure tamen feudorum aliqua dignitas reuiritur *lib. primo Feudi. titulo primo l. prim. Feud. titulo 6.* In particulari possunt dare in feudum sum. Pontifex, Episcopt vero, Abbates, & alij præpositi, inferiores que Clerici possunt in feudum dare solummodo res, quæ ab antiquo tempore in feudum dari consueuére. Possunt, & Domini temporales, vt Imperator, Rex, Princeps, Dux, Comes, Marchio, Baro, & alij nobiles viri ijs inferiores. Accipere autem omnes possunt à dominis principalibus, secus si vasalli & domini minores dent in feudum *libr. prim. feudi titulo prim. l. prim. feudi titulo sexto* Azor. *parte tertia libro decim. capit. quint. quæst. 2.* Filliuc. *tr. 36. n. 166.* Lorich. *verb. Feudum, nu. quinto.*

[1266] Dari possunt in feudum generatim res immobiles, vel quæ pro immobilibus computãtur; vt sunt exigendi redditus annuos, seruitutes rerum, & Personarum. Debent verò res liberæ proprie, & non alteri obligatæ. Res autem, quæ prohibitæ sunt alienari in feudum nonum dari non possunt, lecus in antiquum. Res Ecclesiæ non possunt Prælari dar in feudum nouum, nisi ex certis causis, & solẽnis iuris formula asseruata, *L. seruitutes, quæ, ff. deseruit.* **[171]** *vrban. c. 1. per quos fiat. inuest. l. 2. feudi. Auth. de non alien. rer. Eccles.*

[1267] Feudum tribus modis acquiritur. Primo inuestitura, quæ erat apprehensio possessionis feudi, & fit, cum hasta, vel aliud instrumentum (vt gladius, vel vexillum) traditur domino.

Secundo, præscriptione, quæ debet esse in sæculari feudo annorum 30. in Ecclesiastico 40. contra Romanam Ecclesiam 100. Tertio, successione. vnde capti aliquo membro, iure feudorum non sunt habiles ad successionem in feudo paterno vel antique, vsu tamen & consuetudine possunt succedere; quia licet personaliter non valeant obsequium domino pręstare, possunt per alium. Fœminæ regulariter non admittuntur in feudo, nisi exprimantur, & feudum sit fœmineum, vel omtino francum, ac liberum. Ex filiis è duobus matrimoniis in feudo præferendi suntij, qui sunt ex priore nisi feudi qualitas aliud suadeat. Illegitimi non succedunt, sed naturales facti legitimi per subsequens matrimonium succedunt in feudo. Clericus iam sacris initiatus, vel beneficiatus retinere potest feudum paternum. Religiosus post professionem feudum amittit. Filliuc. *tractat. 36. capite decim.* Azor. *part. 3. l. 11. cap. 10. q. 4.* Lorich. *v. Feudum, num. 7.*

SECTIO SECVNDA.

Dubia de Contractibus Onerosis.

CAPVT VIII.

Circa emptionem, & venditionem.

DVBIVM I.

An res, quæ nec pretium legitimum, nec vulgare habent, possunt vendi, quanti contrahentes inter se conuenerint?

1268 PRocedit quæstio de rebus exquisitis, ac nonis, quales sunt gemmæ, antiquæ pieturæ, aues, animalia exquisita. Et eadem est difficultas de operatione operum non necessariorum, an pro ipsis quodlibet pretium quantumuis excessiuum exigi possit, v.g. pro vsu mulieris, pro cantu, pro saltatione?

1269 Possunt hæc vendi, quanti contrahentes inter se conuenerint. Quia hæc nec legitium pretium, nec vulgare habent: Ergò ex contrahentium voluntate illud sortiri debent. Et quia cum hęc non sint vsui hominum necessaria, ne venditor à se ea alienare teneatur, poterit ab emptore exigere quidquid sibi placuerit, alias nolle vendere. Sic Sotus *l. 6. de iust. qu. 2. a. 3.* Ioan. Med. *de rest. q. 32.* Pet. Led. *p. 2. tr. 8. c. 32. concl. 5. reg. 3.* Bannes *2. 2. q. 77. a. 1.* Salon *contr. 3. & 4.* Val. *ibi, d. 5. q. 20. pun. 1. §. 3.* Nauarr. *de rest. l. 3. c. 2. n. 1.* Manu. *v. Venditio c. 77. concl. 2.* Tolet. *deseptem peccat. c. 48.* Sà *v. Emptio, n. 3. & ver. Venditio, n. 14.*& alij.

1270 Non possunt hæc vendi, quanti contrahentes inter se conuenerint, sed illud pretium exigi potest, quod prudentis arbittio spectatis circunstantijs iustum censebitur. Quia in his rebus, quæ legitimum, aut vulgare pretium non habent, illud pretium est censendum iustum, quod communiter iustum ęstimaretur, ex illa enim communi æstimatione constitutio pretij, quæ

est quasi quædam lex, pendet, non autem ex voluntate cuiusque, aut ex singulari alterius affect. Ita Nauar. *sum. c. 23. nu. 78.* Caiet. *2. 2. q. 77. a. 1. & opusc. 17. respons. 12. dub. 3.* Mol. *d. 384.* Les. *libro secund. capit. 21. dub. tertio* Reb. *p. secund. de iustit. l. 6. quæstion. secund. sectio secunda n. 10.* Palaus *de iust. d. 5. p. 3. n. 3.* Salas *de empt. dub. 5.*

1271 Mihi magis hoc placet. Dissonum namque rationi est, rei valorem ex proprio tantum iudicio, & ex nimio emptoris affectu, ac animi leuitate pensare. Vbi resolutiur *leg. Pretia rerum ff. ad leg. Falcid.* licet autem non sit pretium legitimum, aut vulgare illius rei statutum, statuendum tamen est non ex contrahentium voluntate, quæ plerumque ex inrodinato affectu ducitur; sed ex voluntate communi prudentum, illorumque iudicio, quibus res arbitranda committi debet.

DVBIVM II.

Cum exteri triticum per mare asportatum vltra taxam legitime vendunti possuntne naturale triticum ex suis agris collectum vèl aliunde adductum æque bonum, imò melius, eodem pretio vendiere?

1272 SVppono, exteros asportantes per mare triticum, vt in his Regnis vendant, iustè a**[172]** taxa lgeis eximi, vt sic ad adducendum triticum, quo Prouincijs huius Regni indigentibus subueniatur, excitentur. Ne quidem hoc priuilegium exteris solum est concessum. Nam si indigenæ per mare triticum asportent, eodem modo ac exteri absque taxa vendere possunt. Non autem id competit eis, qui triticum per terram adducunt. Hinc grauis oritur difficultas, an naturales frumentum ex suis agris collectum, quod est æque bonum, imo forte melius possint sine taxa vendere, cum exteri sene taxa vendunt?

1273 Minimè possunt. Quia ex venditione excedente taxam conuincitur, taxam iustam non esse, cum non taxet pretium æquale valori frumenti, quod tunc ex natura rei habet spectatis circunstantijs occurrentibus, sic docti, quos consului.

1274 Possunt quidem. Quia secundum naturalem valorem frumenti medium, vel rigorosum amplius vendi potest. Ita Reb *p. 2. de iust. l. 9. q. 2. sect. 2.*

1275 Ego autem existimo, si excessus non sit vltra tertiam partem, nequaquam posse naturales taxam excedere. Quia non est censenda taxa cessare, quippe censenda est contineri intra latitudinem iusti pretij naturalis, attingeréque infimum illius. Secus dixerim, si excessus vltra tertiam partem communiter procederet, conuinceret enim, taxam non adæquare iustum pretium naturale, & consequenter illius obligationem à Principe abrogari debere. Vt probare videtur Molin. *disputatione 364.*

DVBIVM III.

Si tritico ex malitia admisceas grana inutilia aut vino optimo deterius, vel aquam, aut veteri nouum, ita vt ex admixtione huiusmodi deterius non fiat, potesne pretio taxato vendere

[1276] POtes, ac si nulla mixtio facta esset. Quia si triticum illud adduceretur ex area sic sordidum ac paleis permixtum sicuti postmodum ex malitia constituitur, pretio legis licitè (vt supponimus) vendererur: Ergo etiam vendi potest etiamsi ex malitia postea misceatur, parum enim refert emptori, quod sic sordidũ sit ex area adductum, vel domi immixtum. Idem argumentum de vino fieri potest. Si enim ob illius mixitionem malitiosam deterius non redditur, parum refert emptori, quod sit, vel non sit ex militia permixtum. Sic Lud. Lopez *p. 2. Instr. 6. 42. aliàs 192. Les. l. 2. c. 21. dub. 11. n. 85.*

[1277] Non potes. Quia taxa apposita est tritico provt ex area plerúmque colligitur, & vino provt ex musto naturaliter conficitur, velle autem paleis, vel aqua, vel alio deteriori mixtum eodem pretio vendere ac purum, & sanum triticum, & vinum, iniquum est, cum ex hac mixtione non accipitant ex se vllum valorem, sed rem mixtam, & quæ sub pretio legis continebatur deteriorem reddunt. Ita Rebel. *part. 2. do iust. l. 9. qu. 8. num. 17.* Medin. *libro prim sum.* §. 14. Petr. Ledes. *part. secund. summ. tractat.* & *capite 32. post. 7. concl. difficult. secund.* Manuel *part. 2. cap. 79. num. 10.* Mol. *tract. secun. d. 353.* Salas *de empt. dub. 12. numero secund.* Azene. *ad l. 4. titulo 25. libro quinto compilat. in comment. ad leges additas pag. 65. in fine, numero secundo.*

[1278] Etsi sententia prima speculatinè probabilis videatur, practice tamen nequaquam admitterem, ne via frandibus, & malitijs aperiatur. Secundam verò sententiam tempero, ne procedat, cum pretium non est lege taxatum, sed ex communi vulgi æstimatione habetur. Eo namque euentu censeo illud mixtum ex malitia, licitè vendi posse eo pretio, quo res alie eiusdem bonitatis, & qualitaris iustè venduntur. Rationem differentiæ reddo. Quia lex facere potest, vt res inæquales in bonitate ob bonum commune equali pretio vendantur, & æquales minori pretio, vt in tritico per mare asportato, vel ibidem collecto. Secus vero hominum æstimatio, quæ pretia rebus secundum eatum bonitatem spectatis circunstantijs constituit, scio tamen meo Ferdinando de Castro Palao hanc limitationem non placere, eo quod existimet raro vel nunquam hac mixitione adulterina facta, rem æqualis bonitatis existere, cum ea, quæ illa caret mixtione. Neque est verum (addit) res notabiliter inæquales in bonitate eodem pretio, & æquales minoris ex præscripto legis vendi, quia lex positiua semper æqualitatem cum pretio naturali seruare intendit. Sed hoc non vrget, vt à limitatione illa recedam.

DVBIVM IV.

An sit contractus iniquus, quo triticum, vel aliam mercem quis vendit pretio à lege taxato sub conditione, quod emptor in moneta aurea, vel argentea soluat?

1279 NIquus non est. Quia petens ab emptore, vt pretium in moneta aurea, vel argentea soluat, non petit aliquid vltra pretium lege taxatum, cum pretium taxatum sit indifferenter soluendum in moneta aurea, argenta, vel ærea Sic graues viri, quorum scripta nondum excusa legi.

1280 Iniquus est. Quia obligare emptorem, vt mercem soluat in moneta argentea, onus est pretio æstimabile, tùm quod emptoris libertas adstringitur, eui concessum erat in qualibet moneta soluere. Tum quia ad hanc solutionem faciendam sæpe indigebit sua bona vilius vendere. Tum quia moneta argentea communi hominum æstimatione pluris habetur. Ita doctissimi Magistri, quos consului.

1281 Fateor ingenue, me aliquando prime sententiæ sectatorem rationem secunde non multi esse valoris duxisse. Admittebam enim illam conditionem pretio esse estimabilem, sed non inde iudicabam inferri, dicite poti non posse. Nam etiam est pretio æstimabile, obligare alterum, vt**[173]** mihi iusto pretio suas merces vendat, alias non venditurus: & ni hilominus potes nolle vendere illi triticum, si ipse nolit tibi vendere merces necessarias: Ergo similiter poteris nolle vendere, nisi emptor in moneta argentea, vel aurea soluat. Attamen re attentius considerata putarim, verius esse, non licere vendere triticum, aliamve mercem, quæ pretium lege taxatum habet, arctando emptorem, vt in moneta aurea, vel argentea, solutionem impediat. Quia vltra prettium legis conditio onerosa ab emptore exigeretur. Nam cum pretium legale adstrictum non sit monetæ aureæ, vel argenteæ, tu vero emptorem adstringis, conuinceris, vltra pretium legis illum onerare. Præcipue autem id non licet hac tempestate, (tempestatem Reipublicæ quidem, non tempus apte vocito) qua aurea vel argentea moneta adeo superat in valore æream, vt si quis nouem regales argẽteos pro hordei modio iuxta taxam exigeret, tredecim cum dimidio hodie in Regnis Castellæ receptaret. Iniquum itaque prorsus eum contractum cum restituendi obligatione iam teneo.

DVBIVM V.

Emit quis triticum vltra taxam ab eo qui licitè vendit ratione asportationis: Poreritne id eodem pretio alteri reuendere?

1282 POterit planè. Quia illud triticum sempet retinet qualitatem asportationis ob quam permittitur, vltra taxam vendi. Sic petr. de Ledes. *p. 2. sum. tr. 8. c. 32. diffic. 15. de taxa.*

1283 Minimè poterit. Quia ille excessus vltra taxam non fuit primo venditori concessum ob trititum, sed ob illius asportationem, atque adeo non est pretium tritici sed asportationis.

Cùm ergò ille non asportauerit, ius habere non poterit, excesum illum exigendi: Ita Salas *de empt. & vend. dub. 16. n. 2.* Palao *de iust. d. 5. pun. 8. num. 2.*

1284 Ego autem hanc sententiam veriorem esse puto, si de tritico asportato per terram loquamur. Nam de tritico per mare asportato, veram esse Ledesmæ opinionem reor. Quia hoc trititicum nulli taxæ subiicitur, ac proinde ad cuiuscumque manus peruentari poterit pretio, quod secundum communem hominum æstimationem iustum fuerit, vendi. Attamen licet venditionis ratione non valeat ille hoc incrementum ex tritico per terram asportato accipere: posset tamen ratione damni emergentis, si alius vellet eodem pretio triticum habere; quia æquum non est, vt ex officio pietatis in commodum reportet. Lege. P. Ioan. de Salas *dub. 24. n. 4.* & Vegam *v. Trigo, casu 1.*

DVBIVM VI.

An iura asportationis exigere possit qui tempore abundantiæ, quando necessum non est triticum asportari; id gesserit?

1285 NOn potest exigere. Quia hæc concessio tempus sterilitatis, ac penuriæ videtur spectare: nam pro aliis temporibus superflua videbatur, cum absque asportatione triticum reperiatur. Sic Ledes. *parte secunda sum tr. 8. c. 32. diffic. 13.* Vega *v. Trigo, casu. 15.* & alij communiter.

1286 Exigere potest, quia lex non distinguit, eo tempore abundantiæ quis asportauerit, an sterilitatis exigentia: tametsi in concessione succurri spectauerit tempore sterilitatis; & quocumque tempore triticum asportetur, cedit in Reipublicæ bonum, cum ex maiori illius abundantia pretium sit imminuendum. Ita Palao *de iust. d. quint. punct. 9. numer. 3.* Salas *dub. 16. num. 2.*

1287 Cum his sentiẽs addiderim, posse tempore abũdantię adduci, vendendum tamen sterilitatis tẽpore. Idem potest esse trititum illud longe melius, magisque repurgatum, ob cuius causam emptores non solum pretium à lege constitutũ, sed iura itineris libenter soluant. Certè si dum abundant grana soluit, documentum dat, sibi commodius esse, illud frumentum carius, quam aliud viliori pretio comparare.

DVBIVM VII.

An peccet lethaliter Clericus, aut diues, qui frumentum in farina aut pane cocto pretio à lege Regia præscripto vendiderit?

1288 LEx Regia lata Matriti mense Septemb. anni 1568. & alia 1571. & alia 1591. (referuntur *leg. 4. 5. & 7. tit. 25. lib. 5. nouæ collect*) sic statuit. *Ninguna persona de las que no son panaderos, ni acostumbran à masar, y vender pan cocido, ni son de calidad, que ayan de tener esto por trato, y officio: no puedan pro si, ni por medio de las dichas panaderas, ni otras personas, ni mediante*

ningun trato, ni pacto, ni partido, ni otra cautela, ni modo, vender el dicho pan cocido, ni vsar de semejante trato, y grangeria, solas penas &c. Circa cuius tenorem quæsierim, an peccato mortali astringantur Clerici, & díuites si triticum conuersum in panem vendiderint.

[1289] Licet lex hæc sæculares communiter sub grauit piaculo obliget (vt suppono) hæc peccati grauis obligatio non procedit in Clericis, diuitibus, aliisque viris nobilibus, qui suis expensis, ac periculo triticum darent panificis in panem conuertendum, & venden-**[174]**dum soluto panificorum labore, modo illud triticum vendatur pretio currenti, & à Magistratibus designato. Quia in præfaris legibus non videtur prohibitum vendere per se vel per interpositas personas suum triticum, vel farinam in pane cocto, sed ne hac via taxa excedatur. Colligitur ex illis verbis. *Otro si tendreis muy gran cuenta y culdado, & aueriguar, y saber, si algunas personas, que no son panaderas, ni delasque acostumbran à tener este trato, ni son de tal calidad, que ayan de entender en vsar de semejante grangeria, traten por si, o por medio de otras personas, vender su trigo, o harina por estor medios de pan cocido excediendo, el precio de læ pragmatica, y para la defraudar.* En quomodo solum in eos, qui pretium excedunt, & animo fraudandi legem, panes coquunt vendendos lex inuehit. Præterquam quod hæc lex non ipsos, sed magistratus adstringit, ac proinde ipsi non obligantur, nisi ad pœnam sustinendam. Sic Mexia *ad hanc leg. conclus. 6. numero 31. pag. 138.* Emanu. *cap. 79. numero 16.* Vega verb. *Trigo, casu quinto.*

[1290] Hæc grauius obligatio procedit in Clericis, ac diuitibus. Quia lex omnibus alijs, qui panifici non sunt, nec munus panificandi decet, prohibet, ne per se, vel per interpositas personas sub hoc colore taxam excedant. Ergo si de facto panes coctos vendunt vltra taxam, quæ ipsi tritico, vel farinæ est imposita, huic legi aduersantur, & legem defraudare censentur. Nam si de excessu taxæ pani cocto à Magistratibus designatæ lex loqueretur, nihil speciale diuitibus, & viris nobilibus hæc lex prohiberet, nam panifici etiam prohiberentur, ne taxam à Magistratibus præscriptam excederent. Ita ferè omnes Doctores teste Palao *de iustit. disputatione quinta puncto 9. numero tertio.*

[1291] Hoc teneo, & confirmo. Quia agricolis *leg. 7. titul. 25. libro quinto nouæ Collect.* conceditur, vt triticum, quod colligunt, quodque illis superest ex suę familiæ sustentatione, possint in panem coctum conuersum vendere, ex facultate tamen Prætoris illius populi. Ergo signum est, omnibus alijs hunc modum vendendi triticum, typam, & auenam esse prohibitum. Neque item possunt ij cum panificis contractum societatis inire, & lucrum ex pane cocto proueniens inter ipsos diuidatur, quia est lucrum ex contractu prohibito.

DVBIVM VIII.

An emptio tritici, vt creditoribus des solutum sit legibus non reuendendi prohibita?

[1292] EXtat lex Regia lata anno 1530. & 1539. & 1548. quæ habetur *in noua recopil. leg. 19. titul. 11. lib. 5.* Ibi omnibus cuiuscumque conditionis, ac qualitatis sint, prohibetur, ne triticum, hordeum typa &c. emant, vt reuendant sub pœna amittendi triticum, & pro prima vice delinquens sex mensium exilio damna tur. Secunda per annum integrum. Tertia per tres annos, eademque pœna ibi extenditur ad conductores reddituum, & decimarum, quę tamen extensio sublata est *leg. 4. tit. 25. libro 5. compilat.* Actio itaque quæ his legibus prohibetur est

emptio tritici, hordei, auenæ &c. eo fine facta, vt reuendatur. Quęsierim autem, an emptio tritici, vt creditoribus des in solutum sit his legibus non reuendendi prohibita?

[1293] Prohibita non est. Quia hæc lex est correctoria, & pœnalis, ac proinde non debet extendi ad casum similem etiam ex rationis identitare. Sic Glos. *ad Clement. Vt hi qui, v. In eiusdem, de ætate, & qualitate, & Authentic. Quas actiones, & ibi* Doctores *Codic. de sacrosan. Eccles.* Barthol. Iason. & alij *l. si constante, ff. soluto matrimonio.*

[1294] Est quidem prohibita. Quia ratio prohibendi emptionem ad reu endendum, procedit in datione in solutum, quippe ratio prohibitionis est, vt constat ex principio huius legis, ne hac emptione panis illius caritas, quæ pauperibus est nociua, inducatur, quæ ratio æque procedit, siue ad reuendendum, siue ad dandum in solutum ematur. Quando autem eadem est ratio, dispositio legis ad casum similem, & sublata verborum forma comprehensum extendi debet Panormit. *ad cap. vltim. numero 10. & 11. de rescript.* Robius de Curte *tr. de consuetud. numero 346.* Ripa *leg. si constante in princip. n. 66. ff. solut. matrimon o* ità Castro Palao *de iust. d. 5. p. 11. n. 7.* & alij citans Matienz. Azeued. & Baldum.

[1295] Cum his sentio addens id procedere etiam si authoritate Iudicis datio in solutum facienda esset, si eo fine, vt huic dationi fatisfaceres, triticum emisses, quin eo ip so emis, vt vendas, emis namque triticum, vt pro pecunia debita creditori tribuas, Notanter dixi, *si emas, vt des in solutum,* & à fortiori vt expresse reuẽdas, nam ad huius legis transgressionem non est opus, vt de facto reuendas, satis est, vt emas eo fine, vt constat ex illis verbis: *Pierda todo el pan, que asi comprare.* Non dicit, *Lo que asi comprare, y reuendiere,* sed solum dicit, *Lo que asi comprare.* Vt intelligas, emptione tantum compleri actionem hac lege prohibitam. Aduertit Matienzo *ad l. 19. glos. secund. num. 3.* & Azeuedo *ibi, numero 7.*

DVBIVM IX.

An qui pluries emit triticum ad reuendendum, nunquam tamen punitus fuit, debeat puniri pœna, quæ tertio ementi est imposita?

[1296] REcolo emptori tritici ad reuendendum pro prima vice statui pœnam exilij per sex menses pro secunda vice, perannum: pro tertia per tres annos. Dubitaris autem, si pluries quis emit ad reuendendum, nunquam tamen punitus fuit, an sit puniendus, ac si semel tantum emerit, vel debeat puniri pœna**[175]** quæ tertio ementi est imposita.

[1297] Pœna, quę tertio ementi imposita est debet puniri. Quia lex dicit. *Y por la tercera ves sea condenado en destrierro por tres años.* At ille tertia vice emit: Ergò in illam incidit pœnam tertiò ementi impositam. Neque æquum est, vt pluries repetitum delictum ea pœna vindicetur, quæ primò ementi statuitur, cum ex reiteratione & delicta grauanẽtur, & grauioribus pœnis subiiciantur. Sic Anton. Gomez *tom. 3. variar. capite quinto numer. 9.* asserens, stante statuto, quod quis pro tribus furtis furca suspendatur, posse furca suspendi, si tria furta commiserit, tametsi pro prioribus furtis punitus non fuerit.

[1298] Non debet puniri pœna, quæ tertio ementi imposita est, sed ea pœna affici, quæ contra semel ementem est lata, quia lex pœnã exilij imponens Dardanariis supponit, de crimine

denuntiatos esse, & delicta denunciata punit, & punitis pœnam aggrauat. Inquit enim: *Pro prima vice exulet à loco habitationis per sex menses:* hoc est, pro prima vice, qua fuerit de crimine denunciatus, per sex menses exulet: deinde addit pro secunda vice, id est, pro qua secundò fuerit denunciatus exulet per annum. Ita Matienzo *leg. 19. glos. 3. num. 3.* Azeuedo *num. 8.* quos Theologi communiter sequuntur.

[1299] Primam sententiam probabilem satis sed secundam probabiliorem esse reor, nam si in harum pœnarum aggrauatione non spectaret lex delictum denunciatum, sed solum ipsum delictum per se sumptum, aliis verbis deberet disponere; nempe diceret: pro prima emptione emptor damnetur exilio sex mensium; pro duplici per integrum annum: pro triplici per tr e annos.

DVBIVM X.

An res vendi possint carius, quam per se valent ratione solutionis creditæ?

[1300] POssunt quidem. Quia *cap. In ciuitate de vsur.* aromata vendita ad creditum pluris venduntur, quam si numerata pecunia venderentur. Sic Sà *v. venditio, numero 7.* Caietan. *2. 2. q. 78. articulo secund. ad 7.* Ergò id sine sura geri potest.

Minime possunt. Quia esset manifesta vsura, siquidem excessus ille acciperetur non pro re vendita, sed pro solutione dilata & credita, quę est quoddam implicitum mutuum. Et habetur *c. In ciuitate, c. consuluit, de vsur.* Ita Ioan. de Medin. *de restit quæst. 38. capite quint.* Couar. *2. variar. cap. tertio numer. 6.* Sotus *lib. 6. de iust. q. 4. articulo secund.* Toletus *l. de sept. peccat. cap. 58.* Ludouicus Lopez *part. prim. Instr. cap. 216.* Salas *de empt dub. 41.* Molina *d. 355.* Lessius *lib. 2. c. 21. dub. 6.* Rebellus *parte secund. de iust. lib. 9. q. 11.*

[1301] Cum his sentio. Nec refert, quod tempore, quo tibi solutio facienda sit, res pluris sit, valitura; nam illud incredmentum non tibi, sed emptori cedit; in ipsum enim res, & illius dominium à tempore contractus translatum est. *Caput autem In ciuitate* intelligendum est, (vti explicat ibi Glossa) quia vendens illa seruare debebat, & ratione lucri cessantis sperati pluris, quam eo tempore erant valitura, vendi potuerunt.

DVBIVM XI.

An merces pretiosæ in magna quantitate ad nundinas, siue ad portum adiectæ possint credito carius vendi, quàm sit summum pretium illarum, si præsenti numerata pecunia venderentur?

[1302] NOn possunt. Quia inde inferretur, ob solam dilationem pecuniæ pretium mercium augeri, quod est vsura, siquidem augetur ob virtuale mutuum. Et quia duplex pretium constitueretur aliud pro veuditione ad creditum, aliud pro venditione ad pecuniam

numeratam, quod nullatenus videtur admittendum, ex *cap. in ciuitate,* ex *c. consuluit,* ex *cap. Nauiganti, de vsur.* sic Nauar. *summ. cap. 23. numer. 82. & consil. 32. de vsur.* Ioan. Medin. *de restit. quæst. 38. capit. 6.* Gutierrez *in qq. canon. c. 39. numer. 41.* Garcia *libro prim. de contr. cap. 24.* Angles *q. de vsura ratione emptionis, diffic. 1.* Palatios *lib. 4. cap. 13.* Valent. *2. 2. d. 5. q. 20. pun. secundo paragrapho 8. concl. 6.*

[1303] Possunt planè, Qua cum hæc merces ob earum æstimationem seu copiam non soleant numerata pecunia vendi, sed ad creditum: earum pretium iustum censendum est, quod cõmuni hominum æstimatione in eo modo vendendi iustum censetur, tametsi minus sit eo quod daretur, si pecunia venderetur annumerata. Ita Couarruuiad *libro secund. variar. capite tertio numer. sext.* Sotus *lib. sext. de iustit qu. 4. articulo prim. ad 4.* Salon. *2. 2. qu. 77. contr. 24.* Bañes *a. 4. dub. 9.* Lud. Lop. *p. 2. Instr. c. 64.* Les. *l. 2. c. 21. dub. 6. d. 5.* Sà *v. emptio, n. 4. & 7.* Salas *de empt. dub. dub. 42.* Tolet. *l. de sept. peccat. e. 50.* Molina *tr. 2. d. 357.* Rebellus *de iust. p. 2. lib. 9. q. 14.* & alij.

[1304] Hanc eligo sententiam. Quia cum pretia rerum lege Principis vel hominum æstimatione constituantur, & his mercibus ad creditum venditis diuersum pretium iustum constituatur, quam ad numeratum, consequens est, vt illud iustum esse sit censendum. Causa autem, ob quam diuersum pretium constituitur, non est pecuniæ dilatio, sed illius frequens periculum; labor ac molestia in ea recuperanda, ac lucrum cessans, quod plerumque venditoribus contingit. Et licet hæc in vna; vel altera venditione cessent, non ob inde pretium, quod frequenter contingentia spectat, mutuatur. Sà *v. venditio, numero septim.* & Salas *dub. 42.* annotantibus.

[176] DVBIVM XII.

An possit anticipata solutione minoris emi centum debita Antonio post annum soluenda præcisè, sine alio incommodo?

[1305] CErtum est, te posse emere illa centum nonaginta dandov. gr. anticipata solutione, si debitum non sit licuidum, vel sit recuperatu difficile, vel inde aliquod tibi damnũ eueniat, aut lucrum cesset. Quæstio igitur est, an, cum hæc omnia cessant, licite minoris emi possit.

[1306] Potest quis minoris emere debitum illud, quia hæc debita dum proponuntur venalia instar mercis, minoris æstimantur ex communi hominum acceptatione. Et quia frequenter quæ liquida videbatur ambigua redduntur, & quæ recuperatu facilia, difficilia succedunt. Et quia præsentis pecuniæ solutio venditoribus commoda est, emptoribus incommoda, ob quas causas pretium communi hominum æstimatione diminui iustè potest, etiãsi in vno, vel altero casu hæ difficultates, & incommoda cessent. Sic Abbas *ad c. In ciuitate, n. 7. de vsur.* Caietan. *v. vsura ad fin.* Armil. *n. 33. & 50.* Fumus *n. 51.* Rosel. *v. vsura, 2. §. 15.* Sà *v. Debitum, n. 21.* Nauar. *.sum, c. 17. n. 232.* Toletus *l. 5. c. 31.*

[1307] Non potest quis emere hoc debitum minoris anticipata solutione, secluso morali periculo difficilis solutionis, aliisque inconuenientibus extrinsecis. Quia ius ad centum futura sublata omni difficultate ea habendi, eiusdem ęstimationis est, ac centum de præsenti. Nam si minus valet ius ad centum futura, quam centum præsentia, potes centum à te in mutuum petenti

respondere, te nolle illi ea mutuare, sed velle emere obligationem ab ipso, vt tibi centum soluat, quam obligaionem nonaginta de præsenti emes: quod cetre esset, viam, vsuris latam aperite. Ita D. Tho. *opusc. 67. ad lector. Florentin.* Antonin. *p. 2. tit. 1. c. 8. §. 3. & 4.* Ioan. Medi. Syluest. Bannes, Soptus, Arag. Valent. Graf. Mercad. quos refert, ac sequitur palao *de iust. d. 5. p. 13. n. 6.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 17. §. 5. n. 32.* Salas *de empt. dub, 39.* Les. *l. 2. c. 21. dub. 8. n. 70.* & Molina contrariam sententiam iudicans improbabilem *tr. 2. d. 361.*

1308 Hanc communem sequor sententia, abnegans quidem, ex communi hominum iudicio hæc chirographa, & obligationes soluendi centum futura, minus quam centum æstimari, secluso periculo. & incommodo solutionis, lucrove cessante, aut damno emergente ideóque pro qualitate huius difficultatis, incommodiu pretium imminuitur. Conuincitur hoc authoritate Bartoli *ad l. Per diuersas. C. mandati.* & Baldi *ad l. 2. C. ne lite pendente,* asserentium, actionem ad rem tantùm valere quantum valet res ad quam dirigitur, deductis laboribus, & expensis.

DVBIVM XIII.

Cum ex causa extrinseca, nempe ex decreto Principis, ex abundantia, vel sterilitate repente superuentura valor mercium augendus, vel imminuendus est: qui hoc sciat priuatim, poteritne vendere, vel emere pretio currenti?

1309 MInimè potest. Quia emptor mercium, quarum valor statim diminuendus est, inuoluntariè, ac per errorem censetur emere; nam si diminutionis futuræ conscius esset, nullatenus emptionem celebratet. Sic Ioan. Medin. *de rest. quæstione 35.* Conrad. *de contract. quæstion. 62. 63. & 76.* Manu. *part. secund. summ. capite 81. numero decim.* Glos. *ad l. contra legem, ff. de legib.* Bartol. *l. Quæro, ff. de actionibus empt.* & alij relati à Couarruuia *reg peccatum, p. 2. 3. §. 4. num. 6.*

1310 Potest equidem. Quia illa censenda est iusta emptio, aut venditio quæ valorei venditæ, aut emptæ adæquatur, cum res nihil amplius valeat, quam quod lege iusta, & communi hominum æstimatione valere iudicatur. Ergò &c. Neque refert, hanc communem hominum æstimationem niti ignorantiæ euentus futuri; quia valor naturalis, seu vulgaris rei ex hominum æstimatione quocumque modo concepta prouenit, sicut valor legitimus ex ipsa lege, dum lex perseuerat. Ita D. Thom. *2. 2. quæstio. 77. articulo octauo. ad quart.* Caietan. *ibi* Bannes *dub. quart.* Aragon. *dub. secund.* Valentin. *d. 5. q. 20. pun. 4.* Toletus *de sept. peccat. cap. 50. numer. 3.* Molina *d. 354.* Lessius *lib. secund. capo. 21. dubio quinto* Salas alios referens, *de empti. dub. 32.*

1311 Probabiliorem hanc sententiam iudico, haud abnegans primæ magnam inesse probabilitatem. Profecto nostræ conclusioni robur ex *cap. 41.* Geneseos confirmatur, vbi Ioseph præscius futuræ sterilitatis, ob quam frumenti valor augendus erat, pretio currenti ingentem illius copiam, emit, & in supsidium famis aduenturæ reclusit, concesserim autem primæ sententiæ pActoribus, contractum illum esse aliquo modo inuoluntarium: sed quia

simpliciter voluntatrius est, & non procedit ex errore aliquo ad substãtiam contractus pertinente validus proculdubio est.

[177] DVBIVM XIV.

An possis pecuniam, quam priuatim scis breat tempore imminuendam, vel deponendam, mutuari cum obligatione eandem quantitiatem reddendi?

1312 NOn potes. Quia qui scit mox deponendam esse pecuniam, nihil dat mutuatario, & qui agnoscit illico imminuendam, minus dat quam reddi sibi postulat. Sic Syluester. *v. Vsura 1. qu. 15.* Gabr. *in 4. dist. 15. quæstione 11. articul. 3.*

1313 Potest omnino Quia nulla iniuria committitur; cum nihil aliud peratur, quam quod de pręsenti conceditur. Ita Salas *de empt. dubit. 32. in fine.* Palao *de iust. d. 5. punct. 15. numero quinto.*

1314 Hoc verius esse reor, si probabiliter mutuans sciat eam pecuniam à mutuatario esse absumendam. Nam si aperte cognoscat eam pecuniam mutuo petere, vt necessitati post imminutionem pecuniæ, aut omnimodam depositionem succurrat, certe non audeo à prima sententia recedere, & Magistrorum meorum Ioannis de Salas, & Ferdinandi de Castro venia, secundæ omnino nuncium remitto.

DVBIVM XV.

Sciens ex Consiliarij Regij (v. gr.) monitu tritici valorem cito lege promulganda imminuendum, potestne licitè id pretio currenti vendere, vel emere?

1315 MInime id potest, si ea venditio procedat ex notitia: quam à Rege vel Regio Consiliario secreto accepit, pretium tritici ex lege proxime superuentura imminuendum fore. Quia in aliorum detrimentum notitia legis vtitur, quæ omnibus debet esse communis. Sic Molina *disputatione 354.* Rebellus *de iusiit. parte secund. l. 9. quæstion. 6.* Pinel. *ad l. secund. Codic. de rescind. vendit. part. 3. capite secund. numero 22. & 23.* Lessius autem *libro secund. cap. 21. dub. 5.* & Salas *de empt. dub. 32.* Idem sentiunt in Magistratu, aut alio qui malitiose vsus fuerit scientia legis promulgandæ in aliorum detrimentum, quia Magistratus tenetur ex officio omnibus ciuibus commoda prouidere, neque vllum pro alio grauare.

1316 Potest plane spectato iuris rigore quilibet ea scientia vti ad suas merces distrahendas? Quia esto ea distractio cedat in emptorum detrimentum, idest per accidens ex lege superuentura pretium mercium diminuente, non ex natura contractus, neque venditor illud detrimentum intendit. Sed procurat sibi consulere, & sui detrimentum vitare. Ita Palao *de iustit. distrib. d. quint. punct. 15. num. 6.* Propendet Les. *citat.*

1317 Probabilem satis hanc sententiam esse iudico, quia licet vel ipsi Magistratus obligentur omnium ciuium commoda æqualiter spectare, id intelligendum est iuxta leges ac consuetudines præscriptas, & in populo vigentes, ac proinde distrahens suas merces ex scientia priuata legis futuræ nullam iniuriam emptoribus irrogat. Attamen ego in primam sententiam magis inclinor.

DVBIVM XVI.

An censeatur deceptor iniustus qui interrogatus an pretium mercis imminuendus sit, obsurdescit, vel respondet, se nescire, vel asserit, diminuendum non eſse.

1318 DEceptor non censetur iniustus. Quia illa deceptio non inducit ad rem iniustam, sed ad iustum contractum, & ad proprium damnum vitandum. Quemadmodum si pauper ostio diuitis assisteus alteri pauperi accedenti diceret, eleemosynam iam expensam esse, vel diuitem abesse à domo: non tamen ob mendacium hoc decipiens ille censetur ad restitutionem obligari. Adde, sic testanti fides adhiberi non debere, cum prætum: possit ob proprium commodum mentiturus. Sic Bannes *2. 2. quæst. 77. articulo 3. dubio 4.* Arag. *dub. secund.* Salon. *controu. vltim.* Probabile reputat Lessius *lib. secund. capit. 21. dubio quinto num. 43.*

1319 Deceptor iniustus proculdubio censetur. Quia manifestum est hac deceptione inducialium ad contrahendum, alias non contracturum: & consequenter ad sustinendum damnum ex eo contractu proueniens. At communis, & fere omnibus sententia est, si fraude, & dolo bonum proximi quis impediat, vel imminuat, peccare lethaliter contra iustitiam cum restituendi obligatione. Ergo qui inducit mendacij assertione emptorem ad contrahendum, iniustitiam committit, & restituendi obligatione adstringitur. Ita Castro Palao *de iustit. commut. d. 5. pun. 25. num. 9.* citans Molinam, Rebellum, Lessium, & Salas.

1320 Cum his opinor, excipiens ramen, nisi illi sic asserenti nullam fidem emptor prudenter adhibeat: quod non est præsumendum, si seriò ille asserit, pretium imminuendum non fore. Verum ex eo, quod obsurdescat, & responsum retineat, vel verbis æquiuocis vtatur, vt veritatem celet, nullam obligationem inde restituendi contrahere eum existimo; quia non tenetur veritatem manifestare: imò ius habet eam celandi, vt suis boni consulat: neque ea dissimulatio est positiua deceptio, aut in contractum inductio, sed veritatis occulatio, ac contractus permissio. Vti Salas asseruit *dub. 33.*

[178] DVBIVM XVII.

An vt emptor dicatur læsus vltra dimidiam iusti pretij debeat, rem valentem centum, emere plusquam ducentis (verbi gratia) regalibus.

1321 SÆpè contingit, tàm venditorem, quam emptorem decipi; illum vendendo rem minori pretio, quam valet; hunc emendo maiori. Porrò ex parte venditoris ferè omnes Doctores conueniunt, læsionem vltrà dimidium pretij contingere, si rem valentem centum vendiderit minori pretio, quam quinquaginta; quia in ea venditione medium iusti pretij non attingit. *leg secund. C. de rescind. vendit.* si quidem nec dimidia pars veri pretij est soluta. In emptore autem Doctores non conueniunt. Vnde quæsierim, an vt emptor dicatur læsus vltrà dimidium iusti pretij, debeat rem valentem centum emere plusquam ducentis?

1322 Debet quidem. Quia læsio vltrà dimidium ex parte venditoris est, cum non accipit pretij dimidium rei venditæ, Ergò læsio vltra dimidium ex parte emptoris est, cum non accepit dimidium pretij numerati, hoc est, cum non accepit rem, cuius valor attingat pretij numerati dimidium. Sic Panormit, *ad capit. Cum dilecti, numer. secund. de empti. & vend.* tametsi *cap. Cum causam, eod. tit.* contrarium dicat, Pinel. alios referens *ad leg. secund. Cod. de rescind. vend. part. prim. cap. 2. numer. quinto & 6.* Conan. *libro. 7. capit. 9.* Forcatol. *dialog. 100.* Duaren. *leg. si quis cum aliter. ff. de verb. oblig.* Fachin. *l. 2. controu. c. 16.* Cujat. *l. 16. obseru. c. 18.*

1323 Vt emptor dicatur læsus vltrà dimidium iusti pretij, non debet rem valentem centum plusquam ducentis emere, sed sufficit, si rem valentem centum, plusquam 150. emat. Quia inter venditorem & emptorem seruanda est æqualitas. At venditor læsus est vltra dimidium iusti pretij, cum dimidium pretij rei venditæ non accepit; Ergo emptor læsus erit vltrà dimidium cum plusquam dimidium pretij eiusdem rei dedit. Alias si oportet rem valentem emere ducentis, non esset lęsio vltra dimidium, sed in duplo contra leges, quæ læsionem ex parte pretij considerant. Ita Molina *tract. se. cund. d. 349.* Pinellus *parte secunda de iust libr. 9. quæst. 3. sect. 1.* Lessius *lib. secund. capie. 21. dub. 4.* Salas *de empt. dub. 26.* Anton. Gomez, Greg. Lopez, Padil. Couar. Azeued. Gutier. Soto, Salon Lopez, quos refert, & sequitur Palao *de iust. distrib. d. 5. pun. 17. §. 1. n. 3.*

1324 Idem affirmo, abnegans quidem, læsionem consideràndam esse ex eo, quod emptor accepit, sed ex pretio, quod dedit. Vnde si dedit dimidium plusquam dare debuit, læsus fuit vltrà dimidium; vt venditor si munus dimidij pretij accipere debuit. Alias inter venditorem & emptorem non seruaretur æqualitas, quod non est admittendum, cum sint correlatiua, & dispositum in vno, in alio censeri debet esse dispositum.

DVBIVM XVIII.

Lædens emendò, aut vendendo intra dimidium an peccet, & teneatur ad restitutionem?

1325 NEc peccat, nec ad restitutionem tenetur. Quia *leg. In causæ, §. Idem Pomponius, ff. de minoribus. & leg. Item si pretio, §. vlt. ff. locati.* asseritur licitum esse naturaliter contrahentibus, se inuicem in pretio decipere, ac non est licitum vltra dimidium, sed ea deceptio reparatur *lege secunda Codic. de resc. vendit.* Ergò admittenda est deceptio intra dimidium. Et quia deceptio intra dimidium, cum parum distet à iusto, remissa censetur à venditore, vel emptore. Sic Doctores, quorum meminere Matienzo, & Salon citandi. Sà *vers. venditio, numer. 20.* ait: *Quod parum est, censetur emptor, & venditor inuicem condonare.*

[1326] Peccat, & tenetur ad restitutionem. Quia *leg. Iure naturæ, ff. de reg. iur* dicitur: *Iure naturæ æquum est, neminem cum alterius detrimento, & iniuria fieri locupletiorem.* Ratio est manifesta. Nam esto deceptio si intra dimidium iusti pretij, legi tamen naturali aduersatur, cum nullus vellet sibi ipsi illud damnum inferri, & consequenter lex naturalis obligat ad illius reparationem. At nulla lege positiua reperitur hæc obligatio dissoluta, neque id erat expediens. Ita D. Thom. *2. 2. quæstio. 77. articulo prim.* Caiet. Bannes, Aragon, *ibi.* Salon. *contr. 17.* Nauar. *summæ capit. 9. notab. 9. corollar. 13.* Molin. *d. 350.* Lessius *libro secund. cap. 21. dub. 4.* Salas *de empt. dub. 26.* Couar. *reg. Poßeßor, p. secund. §. 7. & lib. secund. variar. cap. 4. num. 11.*& alij

[1327] Hæc sententia certa, omninóque amplectenda est. Cuius veritati non obstant leges illę citatæ. Licet quidem naturaliter contrahentibus se circumuenire, id est secundum ius gentium, quod naturale secundario appellatur, licitum est, id est, per missum absque punitione, se circumuenire. Sæpè enim *licere* pro *permittere* sumitur, iuxta *leg. Non omne, ff. de reg. iur. Non omne quod licet, honestum est,* id est, non omne, quod permittitur, est honestum. Illud vero, quod ex meo Emanuële de Sà adducitur ad summum sustineri posse concedo, cum minima est læsio & aliqua donationis signa adsunt; secus cum læsio est grauis, licet sit intra dimidium.

[179] DVBIVM XIX.

Quoad forum Ecclesiasticum lædens intra dimidium teneturne, læsionem reparare?

[1328] TEnetur, & actio læso datur. Quia *cap. 1. §. sed diuersum, de alienat. fundi* dicitur, Ecclesiam non pati vltra iustitiam aliquid fieri. Ratio est, quia Iudex Ecclesiasticus cogere potest quemlibet etiam laicum suis Censuris, vt à peccato lethali desistat. Cum igitur lædens grauiter etiam intra dimidium peccatum lethale commiserit, & obligationem restituendi habeat, poterit optimè. Sic Gloss. *ad cap. Ea enim §. hoc ius 10. quæst. secund. v. & plus* Padil. *leg. secunda num. 55. & 56. Codic. de resc. vendit.* Nauar. *cap. 9. de iudic. notab. 6. coroll. 13.* Couar. *l. 2. var. c. 4. n. 11.* & alij plures res citati à Tiraquello *q. 1. connub. n. 11.*

[1329] Nec tenetur, nec læso actio datur. Quia *cap. cum. dilecti. cap. cum causæ, de empt. & vend.* solùm conceditur actio, cum est læsio vltra dimidium neque vllus est textus actionem directam intra dimidium concedens. Ita Pinellus *ad leg. secundam Codice de rescind. vendit.* Matieuzo *ad leg. prim. titul. vndecim. lib. quint. glos. 1. & 8. num. 11.* Fachin. *lib. secund. controu. cap. 25.* Salon *2. 2. q. 77. articulo prim contr. 17.* Molina *d. 349.* Rebellus *parte secunda de iustitia lib. 9. quæst. 3. sectio 2.* Palao *de iust. commut. d. 5. punct. 2. § 2. num. 7.* Salas *de empt. dub. 27. nu. 3. & 4.*

[1330] Cum his sentiens, aduertenter illam particulam *Actionem directam* apposui; nam indirectam & per viam denunciationis non est dubium læso sicut & cuilibet alteri competere. Potest enim denunciate ludici Ecclesiastico, vt lædens obligationi, quam habet in conscientia satisfaciat.

DVBIVM XX.

An ex contractu per procuratorem initio concedatur actio, vt contractus in quo quis læsus fuit inirà dimidium rescindatur vel inæqualitas reparetur?

1331 SI læsio intra dimidium contingat in contractu per procuratorem celebrato, conceditur ratio, vt contractus ille rescindatur, vel inæqualitas repararetur. Quia *leg. Vnde si Neruæ, ff. pro socio,* dicitur: *Iudicium arbitri, qui in sexta parte lædit, rescinditur.* Ergo etiam rescindi debet contractus: in quo procurator lædit. Sic Paulus de Castro *ad l. secund. Codic. de rescind. vendit. numer. 5.* Bartol. & si dubius, *ad l. si societatem, §. arbitrium num. 25. ff. pro socio.* Ancon. Butrius *ad c. Quintauallis, de iureiur. & ibi* Panormit. *num. 35.* Barbat. *ad cap. cum causam, numer. 11. De empt. & vend.* Alexand. *ad l. si quis arbitratu, numer 20. ff. de verbor. obligat.*

1332 Ob læsionem intra dimidium ex contractu per procuratorem non datur actio. Quia nullibi habetur, ob læsionem intra dimidium à procuratore factam contractum rescindi, Ergo seruanda est regula generalis *l. 2. Cod. de rescind. vendit.* ob solam læsionem infra vel extra dimidium actionem concedens. Præterea id conuincitur ex *l. si volunt atc. Cod. de rescind. vend* vbi filius nomine marris venditionem celebrauit, & tamen in fine illius legis dicitur venditionem non rescindi, nisi minus dimidia iusti pretij, quod fuerit tempore venditionis, datum esset. Ita Abbas *ad cap. cum causa, num. 5.* Anton. Butrius, *num 25. de empt. & vendit.* Pinel. *ad l. 2. C. de rescind. vend. part. 2. c. 1. n. 15.* Padil. *n. 66. Cag. n. 166.* Fachin. *l. 2. contr. c. 29.* Matien. *ad lib. 1. glos. 8. num. 13. titul. 11. l. 5. compilat.*

1333 Longe veriorem hanc sententiam esse iudico. Nec obstare existimo *legem vnde si Neruæ,* in qua quidem arbitrium illius, qui vt bonus vir eligitur iudicaturus, rescinditur ob minorem læsionem dimidiæ partis, quia non iudicauit vt bonus vir, ideóque ad arbitrium boni viri iudicium reuertitur. Secus est in procuratore qui si ignarus, & imprudens constituatur, constituenti est imputandum *leg. cum mandato §. vltim. ff. de minoribus.* Præterquam quod constituens procuratorem præscribere ei potest modum agendi, & contrahendi, quod tamen in arbitro facere negauit.

DVBIVM XXI.

Si læsio intra dimidium in dotis æstimatione contingat, concedatur actio?

1334 COnceditur quidem. Quia *leg. Iure succursum, ff. de iure dotium.* dicitur: *Si in dote danda circumuentus sit alteruter & maiori annis 25. succurrendum est, quia bono, & æquo non conueniat, aut luc ari aliquem cum damno alterius, aut damnum sentire per alterius lucrum.* Et *leg. si circumscripta. Codic. soluto matrim.* cauetur; *Si circumscripta matre vestra, viliori pretio dotales res estimatæ sunt, quid super huiusmodi contractum vitio statutum sit vulgo patet. & leg. si res æstimata, §. 1. ff. de iure dotium* Sic: *si mulier se dicat circumnentam, minoris res æstimasse, vt puta seruum, si quidem in hoc circumuenta ese, quod seruum dedit, non tantum in*

hoc, quod minoris æstimauit, in eo acturum, vt seruus sibi restituatur. Et his itaque legibus sic hæc sententia suadetur: Hæ leges, vt concedant actionem ad inęqualitatem reparandam, non exigunt inæqualitatem esse vltra dimidium iusti pretij; sed solum quoad læsio interueniat, & maritus grauatum se sentiat, & rationi consonum sit, ne cum alterius damno quis luciretur.

1335 Spectato iure communi, non conceditur actio ex læsione intra dimedium in rerum dotalium æstimatione. Quia exceptio commui re-**[180]**gun inducenda non est, nisi iure, aut manifesta ratione comprobetur: at ex prædicitis legibus non colligitur manifestè concedi actionem ex lęsione, ac grauamine intra dimidium sed solùm concedi actionem ex læsione, & grauamine, *cum id bono & æquo conueniat.* quæ verba indifferentia sunt, vt concedatur actio ex læsione intra dimidium, vel extra, Ergo exceptio à dispositione *legis secundæ & leg. si voluntate, Codic. de rescind. vendit.* expressa in iure non est. Maximè cum verbum *conuentio,* & verbum *Circumscribo* dolosam deceptionem frequentius denotent, *lege prim. vers. circumscribendum, ff. de dolo.* Ex alio autem capite non est ratio efficax, nam estò inter coniuges magis dedeceat deceptio, quàm inter alias personas ob intimam eorum coniunctionem; sed sic magis dedecet. vt inter ipsos lites multiplicentur, vtpote quæ paci, mutuoque amori haud leuiter obstent. Ita Fulgosi. *ad l. secund. num. 2. Codic. de resc. vendit.* Cagnol. *ibi. num. 63.* Salicet. *ad l. sires æstimata, paragrapho prim ff. de iure dotium.* Rebuf. *de resc. contr. articulo vnic. glos. 15. numero. 13.*

1336 Profecto inspecto iure communi probabilis satis hæc sententia est *Dixi spectato inre communi,* nam attento iure nostro Regio in *lege 16. titulo 21. part. 4.* Manifestum est, ob quamlibet grauem læsionem etiam intra dimidium iusti pretij factam in rerum dotalium æstimatione actionem concedi. Vt probat Anton. Gomez *leg. 50. Tauri, num. 44.* Gegor. Lopez *ad l. 16.* Matienzo *ad leg. primam titulo 11. lib. quint. compil. glos. 8. numero 21.* Attamen priam sententiam tanquam communem sustinendam esse non dubio.

DVBIVM XXII.

An ius accrescendi transeat, in emptorem hæreditatis?

1337 ANtonius fuit simul cum Petro hæres à Ioanne institutus, vendidit Antonius suæ hæreditatis partem, qua venditione facta, Petrus hæreditatem repudiauit, quæritur ergò, an Antonio, an emptori ea pars accrescat?

1338 Accrescit emptori. Quia ius accrescendi non sequitur personam hæreditate destitutam, sed hæreditatem habentem; non enim personæ, sed hæreditati adhæret. *lege si Titio, ff. de vsufr.* ibi: *Quoniam portio fundi portioni vsusfructus perfonæ succederet.* At hęres nullam hęreditatis portionem habet, sed solũmodo nomen vacuũ hęredis; emptor verò hęreditatẽ habet. Ergo emptori, & non hęredi ius accrescendi cõpetit. Sic Bar. *ad l. re coniuncti, n. 26. ff. de legat. 3. & ibi* Villalonga *pag. 31.* Cur. iunior *ad leg. vni. C. quando non petẽtiã partes n. 12. & ibi* Sebas Tapia *num. 20.* Duaren. *l. 2. de iure accresc. c. 6.* & alij.

1339 Ex simplici venditione hæreditatis non est venditum, nec transmissum ius accrescendi in emptorem. Quia ius accrescendi adeuentes hęreditatem sequitur, *leg. vni. C. quando non petent. partes.* Et quia iuri accrescendi locus non est, vbi diuerso iure succeditur *leg. sed cum patrono ff de honor. possess.* At venditor succedit ex voluntate defuncti, emptor ex contractu; Ergo. Ita Petr. de Villaperti relatus à Bart. *ad leg. Re coniuncti, numer. 26. ff. de legat. 3.*

Iason *ad l. secund. num. 9. Cod de pactis.* Salicet. *ad l. vni C. quando non petent. partes, num. 15.* Decus *ibi, in 2. lectura. num. 43.* Anton. Gomez *lib. prim. var. cap. 10. num. 44.* Ioan. Gutierrez *in repet. l. vni. Codic. quando non petent. partes, numer. 60.* Cuiac. *l. 12. obseruat. c. 3.* & alij.

1340 Et si prima sententia probabilis sit, longè probabilorem secundam esse existimo Nam qui vendit suam portionem hæreditatis ea solum censetur vendere, quæ ipsi portioni adhærent, & quæ vendens de præsenti habet, *leg. Hæredem, ff. mandati, & leg. secund. §. 1. ff. de hærdit. vel actio. vendita.* At portio hæreditatis postea succedens non erat tempore venditonis, Non igitur reputanda est vendita. Fateor quidem, ius accrescendi non sequi hæreditate destitutũ si ea destitutus sit tanquam indignus, secus si donatione, vel venditione destitutus fuerit; quia eo casu non est indignus portione superneniente, cum ius succedendio retineat. Nec verum est portioni hæreditatis materiali ius accrescendi competere; sed competere personæ, cui prædictum ius debetur.

DVBIVM XXIII.

Res vendita cum expressione quantitatis est, at postea maioris, vel minoris quantitatis esse reperitur: Pretium sitne augendum, aut diminnuenedum, si venditio sit corporis?

1341 DIfficultas est, cum ex verbis, aliisque circumstantiis colligi perfectè non potest, quonam pacto mercis quantitas exprimatur an animo demonstrandi rem venditam, an restringendi alienationem! Et quidem si constet exprimi quantitatem animo alienationem restringendi, ea sola quantitas, quę fuerit expressa, vendita censebitur. secus verò si animo demonstrandi rem venditam expressio fiat. Si diceres, Vendo tibi hunc agrum decem iugera habentem, vel hoc dolium vini, quod continet decem amphoras: Hæc venditio intelligi potest fieri ad mensuram, ita vt solum decem iugera, vel amphoræ censeantur vẽditæ, vel fieri potest ad corpus, vt ita censeatur venditum corpos id est ager, vel dolium, siue plures mensuras, siue pauciores habeat. Porrò, si venditio non à corpore, sedd à mensura inciperes; v. gr. si diceres; Vendo tibi decem iugera, quæ habeo in hoc agro, vel decem vini amphoras, quas hoc dolium continet, tunc enim si plures mensurę adessent, inuenditę censentur. Quęsierim verò, an cum venditio intelligitur esse de corpore pretium minuendum sit, vel augendum, si plures, vel pauciores mensurę expressis reperiantur?

1342 Nulla est obligatio augendi, vel minuendi pretium, sed incrementum, vel decrementum cedit emptori. Quia illa quantitatis expressio non ad arctandam venditionem, sed ad de-**[181]** monstrandam, & significandam ipsam rem venditam facta est. At falsa demonstratio non vitiat venditionem, donationem, vel legatum. *leg. demonstratio, ff. de condition.* Ergo. Sic Anton. Gomez *lib. 2. var. c. 2. n. 16.* Rebel. *de iust. p. 2. l. 9. ca. 17. sect. 2.*

1343 Ob incrementum quantitatis expressæ pretium augendum, vel minuendum est. Quia alias venditor, vel emptor deciperetur. Ità multi, è quorum numero est Molina *d. 367. post medi.*

[1344] Ego autem aliter existimo dicendum, cum excessus à quantitare expressa reperitur, ac cum reperitur defectus. Nam cum reperitur excessus, nulla est emptori obligatio, pretium augendi, sed totum incrementum ipsi cedit ob pretium constitutum. Quia intentio vendentis fuit venditionem perficere de illa specie, seu corpore, v. gr. de illo fundo, pro cuius naturæ significatione quantitatem expressit. Ergò si doceptus fuit in eius expressione, eo quad plures mensuræ, quam ipse expressit, reperiantur, non ob inde venditio immutanda est. Quia sibi imputare venditor, quod certum quantitatẽ non agnouit. E contra res se habet, cum defectus, à quantitate exptessa reperitur, nam eo ipso debet venditor in foro conscientiæ, & in exteriori compelli actione quanti minoris ad pretium designatum imminuendum.

DVBIVM XXIV.

An teneatur venditor, vitium occultum mercisnec notabiliter noxiæ, velinutilis emptori manifestare, si credat non empturum vel non empturum tanto pretio?

[1345] CErtum est, rescindi debere venditionem vaccæ (v. gr.) factam ei, qui ad arandum emit, cum ad hoc officium inutilis sit, licet eodem ptetio poterat ad macellum venundari. At si merx vitiosa vtilis per accidens sit ementi, vt equus submancus seni, ac si vitium non haberet: si tamen per se ad finem, ad quem emi solet, inutilis sit in foro conscientiæ contractus poterit rescindi, quia non est spectanda vtilitas emptori per accidens contingens, sed an res empta per se vtilis sit ad finem, ad quem plerumque solet emi Molina *d. 353.* Rebel. *p. secund. de iust. lib. 9. q. 9. n. 5.* Salas *de empt. dub. 35. n. 9.* Quocirca controuersia est, an venditor teneatur vitium occultum mercis manifestare nec notabiliter noxium, nec reddens emptori inutilem mercem.

[1346] Tenetur quidem. Quia in hoc contractu inuoluntarium interuenit, non enim emptor emeret, vel non emeret tanto pretio, si vitium sibi detegeretur. Habet namque emptor casu quo vel emere ius contendendi de infimo pretio, qua contentione priuatur ob vitium sibi inique occultatum. Sic Abbas *ad cap. Iniustum, de rer. permutat.* Nauarra *summæ capite 13. numero 89.* Gabriel. *in 4. distinct. 15. quæst. 3. articulo tertio dubio primo* Ioannes Medina *de restitution. quæstione 34.* Rebellus plures referens *parte secunda libro nono quæstio. 9. numer. tertio.*

[1347] Non tenetur in foro externo, nec in foro consciẽtiæ. Quia ad inualidandum contractum vẽditionis, spectandum est, an deceptio talis sit, vt iure naturali, vel positiuo contractum annullet: non autem spectari debet, an emptor empturus foret, vel non foret, aliàs passim contractum dissoluerentur in graue Reipublicæ detrimentum; cùm sæpè emptores si sibi omnes circumstantiæ manifestarentur, ab emptione cessarent. At leuis iactura rei emptæ nec naturali, nec positiuo iuri contractus dis solutionem præstat, neque id expediens erat, maximè cum res pretio iusto sit empta. Ita Diuus Thom. *2. 2. quæstion. 77. articul. tertio & ibi* Aragon. *post quint. dictum.* Salon. *controuers. secunda* Valent. *d. quint. quæst. 22. punct. quart. conclus secund.* Layman. *lib. tertio sectio. quint. tr. 4. capite 17. Paragrapho secundo uumer. 15. &* colligitur *ex leg. prim paragraph proinde & leg. Et quæ vltra. ff. de ædilitio edicto.*

[1348] Hoc probabilius esse reor, nec iudico obstare, illam emptionem esse aliquo modo inuoluntariam; satis enim est, quod simpliciter voluntaria existat. Et licet emptor ius habeat contendendi de infimo pretio; inde non infertur, teneri venditorem, omnia vitia rei venditæ manifestare; sed quæ ex rei natura, & spectata communi contrahentium praxi, manifestari assolent, nempe, quæ reddunt mercem noxiam, vel notabiliter inutilem.

DVBIVM XXV.

Facto emptionis, ac venditionis contractu teneturne venditor, rem venditam tradeere emptori, cum primùm possit: an satisfaciat, inter esse soluendo?

[1349] NOn tenetur quam primum possit, tradere, sed satisfacit, si interesse soluat; nec compelli potest præcisè ad rem tradendam; sed ad tradendam rem, vel ad soluendum emptori, quanti sua intersit, quod res non tradatur. Quia *leg. 1. ff. de act. empt.* dicitur. *si res vendita non tradatur, adid, quod interest, agitur, & leg. si traditio, C. eod. tit.* idem habetur Sic Fachin. *l. 2. contr. c. 30.* relatus à Socin. *l. Certi condict. ff. si certum petatur.* Et ab Alciat. *ad l. vni. C. de sent. quæ proco, quod interest.*

[1350] Tenetur planè, quam primum possit tradere mercem, compellique ad id potest venditor in foro conscientiæ obligatus cum effectu tradendam, v. gr. ad prædiũ: Ergò non satisfacit interesse soluẽdo; aliàs satisfaceret, dissoluẽdo contractum, & prędium reddẽdo. Ita Glos. Bart. & Paul. Cast. *ad l. 1. ff. de action. empti.* Alex. Deci. & Iason. *ad l. Certi condict. ff. si certum petatur.* Pinel. *ad l. 1. C. de bonis mater. p. 3. n. 26.* Conar. Ant. Gomez Menoch. quos citat, & sequitur Palao *de iust. distrib. 5. pun. 13. n. 2.*

[1351] **[182]** Etsi sententia prima in foro externo probabilis sit, probabiliorem secundam esse reor. Nam leges adductæ à Fachineo probant, ad interesse agendum esse, cum venditor facultatem tradendi mercem non habet. Id enim probant *lex 1. & lex Traditio.*

DVBIVM XXVI.

Si venditio completa non sit, eo quod neque pretium non sit solutum, nec fides de ipso accepta, an fructus competant venditori?

[1352] CErtum est, peracta venditione fructus rei venditæ nascituros ad emptorem pertinere, quod intelligo, si perfecta sit venditio. Quid si completa non sit, eo quod nec pretium sit solutum, nec fides de ipso accepta à venditore, competunt ne illi, an emptori fructus rei venditæ?

[1353] Competunt venditori. Quia res suo domino fructificare debet: at quovsque emptor pretium soluat, vel illius fidem venditor sequutus fuerit dominium rei venditæ, etiam traditæ emptori non acquirit. *§. venditæ Instit. de rer. diuis.* Ergo neque fructus illi acquiruntur, sed

venditori competunt, sic communiter Iuristæ ad *leg. Curabit. C. de actionib. empti. & leg. Iulianus, §. ex vendito, ff. eodem titulo & ad leg. fin. ff. de periculo, & commodo rei venditæ.* Lupus *tr. de vsur. §. 7.* Minsing. *cent. 4. obser. 53.* Angel. *v. emptio. num. 5.* Couar. *l. 1. var. c. 15. n. 2.* Molin. *d. 168.* Sà *v. venditio num. 12.* Rebel. *de iustit. p. secund. l. 9. quæstio. prim. sectio prima numer. quinto.*

[1354] Non competunt venditori, sed emptori. Quia post contractum initum emptionis & venditionis tametsi emptor pretium non soluat, vel ipsius fidem venditor non acceperit, res vendita emptori est debita: Ergò etiam fructus, qui ex illa re oriuntur debiti ei erunt, cum hi ipsam rem sequantur, eique adhęrescant Ita Syluest. *v. vsura 2. q. 11.* Rosel. *v. eod. §. 47.* Armil. *n. 15.* Lopez *lib. primo de contract. capite 36. ad 1.* Lessius *libro secundo capite 21. dub. 13. num. 109.* Nauarra. *lib. tertio. de restitut. sectio. quinta tr. 4. c. 17. §. 2. n. 18.*

[1355] Veriorem ac communiorem hanc sententiam esse reor. Nam peracta venditione si res vendita pereat, aut deterior fiat absque venditoris culpa, eius diminutio aut interitus ad emptorem spectat: Ergo etiam spectare debet eius commodum, & accessio.

DVBIVM XXVII.

An possit absque vsuræ labe venditor cum emptore conuenire, vt interim, dum pretium non soluerit, vel res aliæ frugifera emenda non offertur, aliquam pensionem annuatim soluat?

[1356] POtest quidem. Quia nullum videtur inconueniens, vt id ipsum quod *lex Iulianus, §. ex vendito, ff. de actionibus empti.* concedit, in pactum deducatur. Et quia licitum est, cum emptore pacisci, vt dum pretium non soluerit, res inuendita sit, percipiat tamen illius fructus sub pensione annua constituta, vt resoluit Panormitan. *consil. 121. lib. quinto.* Socin, senior *consil. 88. numero 14.* & alij Ergò idem pactum fieri potest, tametsi res absolutè vendita sit, & in emptoris translata Dominium; quia ex hac translatione ac venditione nullum emptor incommodum; sed potius commodum accipit. Sic Cagnol. *ad l. Curabit, ff. de actionibus empti. numero 57. & ibi* Lupus *numero 145.* Couariuuias *lib. 3. var capite 4. numer. quint.* Molina *d. 368. concl. 2. 3. & sequent.* Fachin. *libro secund. controu. capite 32.*

[1357] Minimè potest. Quia nulla apparet ratio ob quam hanc pensionem venditor exigat præter dilatam pretij solutionem, non enim exigit titulo locationis, cum nullus sit; sed venditionis absolutæ, quæ cum locatione compati non potest. Tùm quia nemo rem propriam conducit, *leg. Qui rem. C. locati.* Tùm quia Dominium in emptorem, cui res est vendita, ac tradita trãsfertur *leg. Quod vendidi, ff. de contrahend. emptio.* Neque item exigit, quia tradit rei venditæ dominium, quod posset excusare fidem datam de pretio non admittens? nam hic titulus supposita absoluta venditione non est pretio æstimabilis; quia fidem dare de pretio, & admittere solutioni pretij debiti dilationem, ad quam admissionem, supposita venditione necessariò consequitur Dominij translatio; at hæc admissio virtualis mutuatio est; Ergo ob ipsam non potest iustè pretium exigi. Neque exigere potest ob cõpensationẽ fructuum, quos ex re vẽdita emptor suscipi; quia horum perceptio, supposita venditione, ipsi debita est.

Denique non eixgit ob lucrum aliquod quod ei cesset, aut periculum quod de re vẽdita suscipiat vt contrariæ sent ẽtiæ Doctores fatentur, superest igitur, vt ob solam dilationis cõcessionẽ exigat, quod est illicitũ. Ita Dec. *cons. 116. 119. 133.* Socin. senior sibi cõtrarius *consil. 130. lib. 4.* Craueta *cons. 189.* Siluan. *cons. 46.* Cephal. *cons. 290. lib. 2.* Simon Petrus *cons. 198.* Franc. Marc. *decis. 891.* Rebellus *part. secund. de iust. l. 9. q. 16. sect. 1. n. 15.* Laym. *l. 3. sect. tr. 4. c. 17. §. 2.* Lessi. *l. 2. c. 21. du. 13. nu 109.*
Existimo prædictum contractum absolutè censendum esse iniquum & vsurarium minimè permissum à lege. Lex enim concedit**[183]** vsuras pretij in pœnam moræ culpabilis emptoris fructus ex re vendita percipientis; quæ non cessat cum venditor liberè dilationi consentit. Nec est verum, idem commodum emptori accedere ex pacto locationis sub pensione, ac ex venditione absoluta cum pręfata pensione, quia in priori euentu non suscipit rei periculum, bene tamen in secundo.

DVBIVM XXVIII.

Donatio incipiens à promissione si rei singularis, & determinatæ facta sit, obligatne donatarium ad cuictionem?

1358 REcolo, euictionem esse ablationem rei emptæ, vel alio contractu habitæ, vnde venditorem rei alienæ teneri de euictione, est teneri ad restiruendum emptori illius aliquid loco eius rei alienæ ab ipso emptæ, quæ ei euincitur, & aufertur. Quod non semper est idem, quando tenetur iure naturali, seu in foro conscientiæ, & quando in externo foro tenetur. Conueniunt Doctores venditorem, qui rem alienam mala fide, seu sciens esse alienam vendidit emptori id ignoranti, de euctione teneri, si emptori fuerit euicta, seu ablata. Tenetur autem ex vi iuris naturalis seu in foro conscientiæ ad restituendum emptori pretium, quod pro ea debet, & etiam ad alia damna ex euictione emptori sequuta, quia tunc venditor fuit causa iuiusta eorum damnorum, ex vi vero iuris ciuilis seu in foro exteriori ad præfata damna tenetur, & etiam vel ad pretium temporis quo res euincitur, vel ad id, quod emptori prodesset, si ei non euinceretur, provt emptor elegerit. Certè in quolibet contractu oneroso datur euictio, datur in contractu permutationis, in datione in solutum, in dotis æstimatę constitutione, in transactione, in diuisione hæreditatis, in vsufructu, in seruitutibus, non autem in contractibus lucratiuis datur. Si rem alienam donasti; teneris donatario sumptus factos in re habenda compensare. Quæsierim autem an sit locus euictioni, si donatio incipiat à promissione.

1359 Donatio à promissione incipiens obligat donantem de euictione, ex *leg. Arist. & leg. prim. Codic. de iure dotium.* Quia donatio à promissione incipiens ortum habet à causa obligatoria, & necessaria, si quidem posita promissione, iam donans obligatus est donare. At donatio nequit esse rei alienæ, sed propriæ? Ergo euicta re donata vtpote aliena, persistit obligatio donandi ex promissione orta. Sic plures, quos refert, ac sequitur Ant. Gom. *to. 2. var. c. 2. num. 35.*

1360 Non obligat, si rei singularis ac determinatæ facta sit. Quia dicta *lex Aristo.* & aliæ donationem excusantes ab euictionis obligatione, non distinguunt, an donatio à promissione incipiat, an à traditione, sed absolutè decidunt, donatorem non teneri de euictione. Ergo de

omnibus donationibus id est intelligendum. Ita Petr. de Bella pertica *ad leg. 2. Cod. de euict.* Fulgos. *ad l. Ad res donatas ff. de ædilitio edicto.* Mol. *tractat. secund. d. 352. §. 2.* Palao *de iustit. distrib. d. 5. pun. 28. §. 1. d. 10.*

[1361] Hanc sententiam puto veriorem esse. Quia donatio, quę incipit à traditione ideo donatorem ab euictione excusat, quia donans non aliud donare intendit, quam id, quod de facto tradit, at promittens rẽ singulatem donare, nihil aliud videtur promittere, quam rem illam singularem tradere. Ergo traditione promissionis illius obligationi satisfacit, licet postmodum euincatur. Notanter dixi, si promittitur res certa, & determinata, nam si promissio sit in genere, si ea quæ tradidisti tanquam aliena euincantur, teneris alia subrogare, non ex natura euictionis, sed quia obligationis promissionis non satisfecisti. Nam cum hæc promissio astricta non fuerit his indiuiduis determinatis, eorum solutione, vt potè rei alienæ non liberaris.

DVBIVM XXIX.

An cùm emptor de euictione agit, venditor etsi prtuilegiatus, debeat sequi in hac causa forum emptoris?

[1362] VT emptor de euictione agere valeat, tenetur denunciare venditori, litem motam esse. Quæ denunciatio facienda est cum protestatione, vt venditor liti assistat inserendaque est copia libellli. Fieri autem debet hæc denuntiatio venditori in pręsentia: vel saltem ad eius damnum. Scio, ab hac denũciatione minorem excusari, Ecclesiamque hoc priuilegio, ex communiori sententia, potiri. Porro emptor non excusatur à litis prosecutione denunciatione facta. Venditor autem habens apud se instrumenta, quib. emptorem defendere possit, tenetur ea etiam irrequisitus exhibere. Licet vero emptor liti assistere non teneatur, potest tamen. Hęc ex cõmuni sententia recolui. Iam verò requisierim, num cũ emptor de euictione agit, debeat venditor, etsi priuilegiatus sit, sequi in hac causa forum emptoris.

[1363] Non debet venditor causam prosequi apud Iudicem emptoris conuenti, sed si priuilegiatus est, potest ad suum proprium Iudicem causam deferre. Quia eo casu venditor reus est & tanquã reus conuentus causam coram suo Iudice debet agere. Deinde fiscus ad suum proprium Iudicem causam reuocat, *l. 4. C. de iure fisc. l. 10.* Ergo quilibet alius priuilegiatus, maxime Clericus, Sic Glos. *ad c. Nullus Clericum. 11. q. 1.* Speculat. *tit. de Primo, & secundo decreto. §. restat. n. 74.* Castr. *ad l. Venditor ff. de iudic.* Immola *ad l. Non solum, §. quod vulgo, ff. de vsurpationib.* Platea *ad l. 3. C. de iure fisci, l. 10.* Aretin.*§. Actionum n. 19. Inst. de action.*

[1364] Debet venditor causam persequi apud conuẽti emptoris Iudicem, sed necessario apud eundẽ Iudicẽ, vbi lis incœpta est prosequi debet. Quia si ad proprium Iudicẽ declinaret, deteriorẽ faceret causam actoris: maximè cum ipse venditor conuentus directè non sit, sed iuris dispositione conuenti emptoris partes suscipiat. Ita pluribus relatis. Ant. Gomez *tom. 2. var. c. 2. nu. 39.* Fachin. *l. 2. c. 37.* Mol. *d. 380.*

[1365]**[184]** Hæc sententia communior, & verior mihi. Quia existimo, id aperte constare ex *leg. Venditor, ff. de iudiciis,* ibi: *Paulus respondit, venditorem emptoris Iudicem sequi solere.* Certe ad similem de fisco respondeo, fisco esse speciale priuilegium, quod in Clerico, alijsque prinilegiatis minime inuenitur.

DVBIVM XXX.

An Mobilia pretiosa, nempe arma, gemmæ, lapidesve pretiosi, aliaque similia sint, retractui subiecta in venditione, & emptione?

1366 R*Etractum* in genere vocitamus ius lege statutum, vel consuetudine alicui concessum rescindendi, seu reuocandi, quæ ab alio sunt alienata. Hoc ius odiosum est, & stricte interpretandum, vtpotè quod facultatem à natura concessam cuilibet de re propria libere disponendi, restringit. Sicuti intelligitur ex *leg. Dudum, C. de contrahen. empt.* Triplicem autem esse retractum recolo, sanguinis, societatis, publici boni. Retractus sanguinis locum tantum habet in rebus immobilibus successione hæreditaria acquisitis. Res emphyteutica retractui est subiecta: non autem census venditio, neque pensio in tua possessione constitua, neque venditio commoditatum, quas feudatarius habet, neque venditio vsusfructus, habitationis in re immobili ad perpetuum. Quæsierim vero num mobilia pretiosa, mepe arma, gemmaæ &c. sint retractui subiecta?

1367 Subiecta sunt. Quia hæc mobilia pretiosa comprehenduntur sub immobilibus alienari prohibitis. Et in præsenti est specialis ratio: cum affectio his mobilibus æque ac in immobilibus adhæreat, maiorumque memoria eorum retentione conseruatur. Sic Tiraquel. *in præfat. retract. numero 33. 38. 49. & 50.*

1368 Subiecta non sunt. Quia cum lex retractum concedens odiosa sit, solàque immobilia expresserit, non est, cur ad mobilia quantumuis pretiosa dispositionem extendamus. Ita Matienzo alios referens *ad leg. 7. tit. 11. glos. 1. nu. 3. & 49.* Tiraquel. *l. 1. de retract. §. 1. glos. 7. numer. 101.*

1369 Verius existimo, horum venditionem retractui non subijci. Neque enim in illis affectio, & memoria maiorum æque firmiter, ac in immobilibus conseruatur, cum mobilia facilius pereant, faciliusque nostra auferautur à potestate.

DVBIVM XXXI.

An ex emptione sub pacto reuendendi interueniente modicissimo pretio, præsumatur vsura?

1370 CErtum mihi, pactum reuendendi appositum venditioni licitum esse vti colligo ex Leuit. 25. Vbi filiis Israël permittebatur vẽditas possessiones re emere. Ratio est manifesta, quia si pactum reuendendi in fauorem venditoris apponatur, potest venditor onus, quod emptori apponit, pretij diminutioni compensare. Si autem in fauorem emptoris apponsitum sit, potest emptor, augmento pretij grauamen compensare. Ergò licitus est talis contractus, maximè cum nullo iure positiuo reprobatus reperiatur. Molina *tr. 2. d. 375. & 377.* Lessius *l. secund. cap. 21. dub. 14.* Couar. *l. 3. var. cap. 8. num. 1.* Anton. Gomez *l. 2. var. c. 2. num. 21.* Grauis autem est inter Doctores controuersia, an ex emptione sub pacto reuendendi, interueniente modicissimo pretio, vsura præsumatur.

[1371] Præsumitur quidem. Quia illa venditio est simulata, & pecunia data non est in pretium rei emptæ, sed in mutuum, reque emptori tradita, quam certo credidit esse redimendam, loco pignoris assumpsisse. Sic multi, quos memorat Couarruuias *lib. tertio variar. capite 3. num. 3. & 4.* Fachin. *lib. 7. controu. cap. 12. & l. 12. c. 27.*

[1372] Non præsumitur. Quia ex sola modicitate pretij non colligitur contractum esse vsurariũ nisi aliæ circumstantiæ pretij modicitati adiiciantur, ex quibus firmior præsumptio ingeneretur. Ita alij citati ab eisdem Couar. & Fachin. *vbi suprà.*

[1373] Veriorem reputo hanc sententiam, si sola pretij modicitas spectetur, nec aliæ subsint circumstantiæ, de quibus in *capite Ad nostram de empti. & vendit. & cap. illo vos. de pignoribus.* Nam si hæ circumstantiæ modico illi pretio adiiciantur, vsuarium esse contractum merito præsumetur. Circumstantiæ autem hæ sunt. Vt emens modico pretio assuetus sit vsuris. Vt lucrum aliquod ex simulata emptione comparet.

DVBIVM XXXII.

An facto reuendendi pacto in fauorem venditoris, emptor possit compelli ad reuendendum?

[1374] NOn potest emptor compelli præcisè ad reuendendum; vel ad soluendum interesse. Quia obligatus ad factum compelli nequit præcisè ad ipsum exequendum, sed ad soluendum interesse, casu quo factum non pręstiterit. *leg. stipulationes non diuiduntur ff. de verb. obligat.* At obligatus ad reuendendum, obligatur ad factum, quippe reuenditio factum est. *argum leg. 4. ff. de curat. furioso.* Ergò non potest emptor compellio præcisè ad reuendendum. Sic graues Doctores relati à Tiraquel. *de contract. conuentionalib. §. 1. glos. 7. num. 60.* quos sequitur Gregor Lopez *ad leg. 42. tit. 5. part. 5. glos. 3.*

[1375] Potest emptor compelli, ad reuendendum si reuendendi est facultas. Quia obligatio proueniens ex contractu sumenda est iuxta intentionẽ contrahentium, *legs. emper in stipulationibus, ff. de reg. iur.* At venditor exigẽs ab emptores**[185]** reuenditionem, manifeste indicat, reuenditionem velle determinatè, non autem sub disiunctione ipsam, vel interesse, intendit, vt pretio restituto, res sibi non illius interesse restituatur. Ita pluribus relatis. Fachin. *l. 2. contro. c. 8.* qui id probat ex *l. 2. C. de pact inter empt. & vendit.* Castro Palao *de iust. distrib. d. 5. p. 21. §. 2. n. 2.*

[1376] Longe veriorem hanc reputo sententiam. Quia præsumi non potest venditor paciscens de re sibi reuendenda contentus fore obligatione emptoris soluendi interesse, quando res vendita illi reddi potest, cum ad inreresse exigendũ in illius priuatione difficili quidem debeat insudare. Fateor equidem obligatum ad factum satisfacere soluendo interesse, quando non constat, præcisè, ac determinatè ad factum obligationem fuisse, sicut in casu nostro constat.

DVBIVM XXXIII.

An si quis promittat, se contracturum obligationem reuendendi possit ad reuendendum compelli?

1377 COmpelli non potest. Quia promissiones, & obligationes ex contractibus prouenientes non debent extendi vltra contrahentium verba *leg. Non omnis, ff. si certum petatur.* At promittens se obligaturum reuenditionem pręstare, non exprimit se præstaturum reuenditionem, sed obligationem reuenditionis contracturum, quę obligatio reuenditionis à reuenditione est prorsus distincta, sicuti vendendi promissio distincta est à venditione. Sic Decius, & Riminald. *ad leg. cum fundus, §. seruum tuum, ff. si certum peratur.* Marsil. *singul. 496.* Grammatic. *decis. 103. nu. 188.* & alij, quos refert, ac sequitur Roland. à Valle *consil. 69. n. 25. lib. 3.*

1378 Potest compelli ad reuendendum eo quod promisit obligationem reuendendi subiturum. Quia qui promisit se obligaturum ad decem, compelli potest immediatè ad decem præstanda. Ergo promittens, se obligaturum ad reuendendum, ad id compelli poterit. Obligationi enim reuendendi satisfacere nequit nisi media reuenditione. Igitur promittens obligationem reuendendi subiturum, virtute promittit reuenditionem. Ne ergò inutiles actus multiplicentur (quod omninò vitari debet, *leg. Cum fundus, §. seruum tuum*) compellendus est ad reuenditionem, non ad obligationem reuenditionis. Ita Fachin. plures referens *l. secund. Controu. capite septim.* ex Doctrina Ioan. Andr. *in addit. ad spec. tit. de solut. & oblig.*

1379 Hanc sententiam longe veriorem esse reor. Admitto enim, non esse extensionem faciendam vltra verba expressa contra hentium, nisi ad ea tantum, quæ sub illis verbis expressis virtute continentur, quia hæc non est obligationis extensio, sed declaratio, ex qua circuitus vetantur inutiles. Porrò ex præfata promissione obligatur ille promissario pręstare quantum illi intersit, ea obligatio reuendendi: At id quod promissario ea obligatio reuendendi interest, est rem venditam rehabere. Ergo?

DVBIVM XXXIV.

An minor emens cum pacto reuendendi possit obligari ad reuendendum absque Iudicis decreto, bona immobilia?

1380 OBligari non potest. Quia minori, absque Iudicis decreto, non est permissum fundum acquisitum alienare, at emptione licet sub pacto reuendendi dominium rei emptæ minori quæsitum est, nequit ergo absque Iudicis authoritate illud alienare. At si obligaretur ad reuendendum obligaretur ad alienandum, cum reuenditio sit rei acquisitæalienatio. Sic Fach. *l. 2. controu. c. 3.* plures referens.

1381 Potest obligari. Quia illa reuenditio cum sit ex necessitate prioris emptionis, non est contractus, sed distractus, & dominij acquisiti necessaria resolutio, non voluntaria transmissio. Ergò cum minori prohibita est rerum immobilium alienatio, de alienatione voluntaria, ac propria debet intelligi, non de impropria ac necessaria alienatione. Ita Baldus *consil. 416. l. 2.* Andr. Isernia *ad cap. 1. §. 1. de feudo dato in vim leg. commis.* Cagnol. *ad*

l. 2. C. de pact. inter empt. & vendit. n. 149. Pinel. *ad l. 1. p. 3. C. de bonis matern.* Tiraq. *de retractu conuent. ad finem tit. n. 13.*

1382 Verius hoc mihi. Nam pactum reuendendi est conditio prioris emptionis, ob quam fundus minori emitur pretio, quam secluso hoc pacto emeretur, quia onus illud pretio est æstimabile. Ergo si emptio subsistere debet, debet subsistere, & conditio, sub qua facta est, alia minor iniustus proculdubio esset.

DVBIVM XXXV.

An si de facto emptor rem venditam sub pacto redimendi vendat alteri, primus venditor ex vi prædicti pacti possit aduersus secundum emp orem agere ad rei vindicatio nem?

1383 CErtum est, durante tempore, quo venditor redimere potest, nequire emptorem alteri rem emptam vendere, vel donare. Est autem dubium, an si de facto alteri vendat, possit venditor exvi pacti illius agere aduersus secundum emptorem rei vindicatione.

1384 Potest quidem, quia ex pacto reuendendi venditio prius facta resoluitur, & res pristinum restituitur in statum. Ergo venditor agere poterit aduersus quemlibet possessorem tanquam**[186]** in possessorem rei alienæ. Sic Paulus de Castro *ad l. si cum venderet ff. de pignorat. act.* Ioan. de Anania *ad cap. conquæstus, de vsur.* Decius *cons. 614. nu 4.* Anton. Burgens *ad cap. Ad nostram, de empt. & vendit.* Tiraquel. *de retract. cenuent. §. 1. gloss 7. n. 7.* Cou. *l. 3. var. c. 8. n.* Menoch. *cons. 63. n. 14.* & Gregor. Lopez *ad l. 42. tit. 5. p. 5. glo. 7.* asserit hanc sententiam maxima ęquitate fuiciri.

1385 Minime potest. Quia *leg. 2. C. de pact. inter empt. & venditor,* deciditur, ex pacto reuendendi oriri actionem præscriptis verbis, & ex empto, quæ actio personalis est, qua quidem emptor cogi potest, vt emptionem dissoluat, & rem emptam restituat, si in eius est potestate, sin minus interesse. De acitone autem rei vindicationis neque ibi, neque alibi vllum verbum habetur. Ita relato Baldo, Alexandro, Bartulo. & alij, Ant. Gomez *l. 2. var. c. 2. n. 29.* Greg. 10pez *l. 42. glos. 7. tit. 5. p. 5.* Fachin. *l. 2. contr. c. 14.* Mol. *tr. 2. d. 374.* asserens, hanc opinione apertè probari ex *lege Regia 42.*

1386 Certe hanc sententiam probabiliorem esse existimo, quam à simili confirmarim. Nam si venditio vni facta non impedit, quin valide alteri res vendatur, & tradatur, neque ex ea priori venditione comparat emptor ius aduersus secundum emptorem iuxta *leg. Quoties Codic. de rei vendit, & lege siue autem, §. si duobus, ff. de publiciana.* Ergo neque pactum reuendendi, quod minus est, quam venditio, impediat translationem dominij in emptorem secundum, neque venditor acquiret aduersus illum rescindendi venditionem, potestatem. Excipio tamen, nisi pacto reuendendi adderetur conditio, ne emptor alienare rem emptam posset, essetque alienatio infecta, quia eo in euentu poterit emptor aduersus tertium possessorem agere, vtpote qui rei sibi alienatæ dominium non acquisierit.

DVBIVM XXXVI.

An Gabella debeatur ex venditione sub pacto legis commissoriæ, & ad? iectionis in diem, aut ex pacto reuendendi; adiecta clausula, quod res inempta sii?

1387 SVppono, venditionem sub pacto legis commissoriæ institui, cum rem vendis Antonio ea conditionee apposita, vt intra mensem, vel annum pretium non soluerit, inempta sit, *leg. prim. ff. de leg. commiss.* Vocatur autem hoc pactum legis commissoriæ, quia lege fingitur incidere in commissum, qui pretium statuto tempore non soluit, sicut incidit feudatarius non soluens pensionem. Venditio autem sub pacto adiectionis in diem concipitur, si vendas rem conditione apposita, vt si intra mensem vel annum alius meliorem fecerit emptionem, res sit inempta. Censebitur autem melior emptio fieri, si maius pretium, vel commodior solutio offeratur *leg. si quis hac. ff. de rei vindic. & l. 4. tit. 5. p. 5.* Hoc præmisso, quæstio voluitur, an debeatur gabella ex venditione sub pacto legis huiusce commissoriæ, & adiectionis in diem.

1388 Debetur quidem. Quia ille contractus fuit pure ac simpliciter celebratus, & per consequens fuit ius fisco quæsitũ. Et licet postmodũ resoluatur, quasi factus non esset id intelligendum est comparatione contrahentium, non autem respectu fisci, cui est ius acquisitum. Sic Ant. Gomez *l. 2. var. c. 1. n. 31.* adducens textum *in l. 3. ff. de contrahenda empt.* & alios; citatque Bartolum.

1389 Ex vitalis contractus nulla gabella debetur, & si forte facto contractu fuerit soluta, eo soluto, repeti potest tanquam indebita. Quia resolutio illius contractus: quæ ex præfatis pactis fit, ita efficax est, vt ex iuris ficitone reputetur contractus nunquam factus. At si contractus factus non esset, non deberetur gabella, ergò neque debetur eo facto, ac resoluto. Ita ex communi sententia Lasarte *de decima vendit. c. 14. n. 19.* Mol. *d. 378.* Les. *l. 2. c. 21. dub. 15. n. 127.* & alij plures relati ab Ant. Gomez *vbi sup.*

1390 Probabilius hoc mihi iudicanti, absque fundamento Antonium Gomezium asseruisse, resoluendum esse contractum comparatione cõtrahentium, & non fisci comparatione, siquidem eodem modo emptori ac fisco ius quæsitum est, sedinfirmum, & ex vi tituli, quo dominium acquiritur, resoluendum. Neque contrarium probant leges, quas adducit.

DVBIVM XXXVII.

An versuræ, quas vulgò Moatras vocitamus, sint licitæ, & validæ?

1391 SÆpe contingit, aliquem pecunia præsent indigere, quam mutuatam reperire non potest, eaque de causa ad mercatorem accedit ab eo credtio empturus mercem, quam emptam eidem viliori pretio vendit. Quæsierim igitur, an huiusmodi contractus validus sit, ac licitus?

1392 Nec licitus, nec validus est. Quia in omni fere Republica bene instituta est prohibitus, tùm ob periculum iniustitiæ plus iusto vendendi ad creditũ, & minus iusto postea emendi, tùm ne ciuea speciatim nobiles debitis inutilibus grauentur, in pauperiẽ deueniant, & fideiussores

incõmodo afficiant. Ob quas causas merito in Lusitaniæ Regno *4. p leg extrau. ti. 10. l. 2.* Sancitum est sub pœna exilij, & quinquaginta aureorum, amissionisq; debitis, ne quis vendat merces ei, quas cõstat non emere ad negotiandum neque ad consumendum, in sua familia, sed ad eas iterum viliori pretio vendendum. In Regno autem Castellę *l. 29. ti. 4. l. 3. nouæ recopil.* præcipitur Iudicibus, vt hos contractus puniant quatenus eos illicitos, & in fraudem vsurarum celebratos inuenerint. & *l. 22. tit. 11. l. 5.* prohibetur mercatoribus emere pecunia numerata, quæ credito maiori pecuuia vendiderant, sub pœna illa amittendi, soluendique quinquaginta millia maranedinos. Hæ leges indicant, huiusmodi contractum esse illicitum. Sic Medina *p. 1. sum. c. 14. §. 23. post medi.*

[1393]**[187]** Validus est & licitus. Quia secluso pacto teuendendi nulla apparet hic iniustitia, si rem intra latitudinem iusti pretij carius ad creditum quis vendat mercem, quam postea numerata pecunia viliori pretio redimit. Nam in venditione illa ad creditum nulla est iniustitia cum ponamus iustum pretium summum excedere. Quod verò rem redimat viliori pretio, iusto tamen infimum quidem non transiliente, nulla venditori iniustitia irrogatur, cum illum ad sic reuendendum non cogat mercator: potius illi beneficium præstat, excusans, ne alios emptores quærat, fortasse non facile, & absque sumptibus inueniendos. Ita Oauar. *summæ capite 23. numer 91.* Graf *parte prim. decis. l. 2. capit. 109. num. 4.* Gutier. *lib. 1. 99. Canon. cap. 39. n. vltim.* Lessius *lib secun. cap. 21. dub. 16.* Nauarra *de rest. l. 3. capite secund. num. 170.* Tolet. *lib. quinto cap. 31. numer tertio* Rebellus *parte secunda de iust. l. 9. q. 8.* & alij, quos refert, ac sequitur Salas *tr. de empt. dubio 27.*

[1394] Ego quidem sic quæstioni respondeo; si vendas credito sub pacto, vt pecunia numerata viliori emptor tem emptam tibi reuendat, ea venditio illicita est; quia minori summa præsentis pecuniæ comparas maiorem ad creditũ vel è contra maiorem summam ad creditum compensare intendis minori numerata. Quod vsura palliata censeri debet cum plus iusto vendis, & minus iusto emere intendis. Id verò ordiuariè fit & illud palam includitur saltem & id, Vnde sapienter lege etiam Dubium hoc, vbi modus vendendi prohibetur, vt in Lusitania peccatum esse lethale vendere iis merces quos scis, non emere ad negotiandum, nec ad consumendum in sua familia, sed ad viliori pretio numerata pecunia reuendendum: Et in Regno Castellæ si viliori pretio emas, quæ carius ad creditum vendidisti. Attamen id crediderim, intelligendum esse saltem in Castellæ Regno, cum extra latitudinem iusti pretij venditio, aut emptio contingit vt indicat lex. 29. qua præcipitur Iudicibus, vt puniant hos contractus quos illicitos inuenerint, & in vsurarum fraudem celebratos. Salas *dub. 37.* Azeuedo *leg. 22. tit. 11. l. 5. compil.* & alij. Non me latet, plures ex citatis. Doctoribus aduertisse, si scias, emptorem ad reuendendum emere, plerumque peccare contra charitatem tùm, denegando mutuum indigenti, si absque graui incommodo concedere valeas: tùm scandalum ingenerando, quod regulariter contingit, cum ab hominibus existimetur rem supra iustum pretium vendi & emi infra iustum: vel emi sub pacto viliori pretio reuendẽdi. Attamen seclusis his circumstantiis extrinsecis licitum iudico, spectato iure naturæ, huiusmodi venditio & reemptio.

DVBIVM XXXVIII.

An sit contra iustitiam Monopolium, cum mercatores conspirant, ne merces vendantur nisi intra summi pretij latitudinem?

1395 VAriè monopolium potest contingere, vti *sect. 1.* aduertimus. Monopolij vnus modus est, cum mercarores conspirant, ne merces vendantur infra tale pretium. Et quidem si est vltra rigorosum iustum, vt plerumque consistit, neminidubium est, peccatum esse contra iustitiam cum restituendi obligatione. Atsi intra latitudinem iusti pretij sit etiam summi, quæsi erim, nùm huiusmodi mercatorum conuentio aut conspiratio sit contra iustitiam?

1396 Contra iustitiam non est, nec restitutionis obligationem contrahit, tametsi contra charitatem delinquatur. Quia peccatum non est, si absque vi, metu, vel fraude persuadeas alicui, ne suas merces vendat minori pretio, quam rigoroso iusto; nihil enim illicitum suades, neque emptores habent ius, vt ab hisce suasionibus desistas; sed tantum habent ius, vt ab hisce suasionibus desistas; sed tantum habent ius, nè alterius voluntatem vi, vel fraude compellas. At in conspiratione mercatores id ipsum sibi inuicem suadent, & de eius executione fidem præstant. Ergò nihil iniustum committunt. Imò nec charitatem offendent, cum pretium iustum non excedant. Sic Molina *d. 345.* Lessius *lib. secund. capite 21. numer. 145.* Nauarra *de rest. lib. 3. capite secundo dub. 9. numer. 85.* Angl. *q. de empt. articulo 1. dub. 2. diffic. 1.* & alij.

1397 Est contra iustitam cum obligatione restituendi emptoribus, quanti creditur minoris empturos, si ea conspiratio non adesset. Quia vi huius conspirationis compelluntur emptores pretio illo rigoroso emere, alias non empturi nisi pretio medio, vel infimo. Ergo in ea conspiratione peccatum iniustitiæ committitur. Probo hanc consequentiam: quia Respublica eiusque ciues ius iustitiæ habent, ne mediis iniquis, & illicitis compellantur merces auctori pretio emere, quam alias essent empturi. Cum ergò hæc conspiratio illicita sit, & iniqua, vtpote legibus interdicta, conuincitur, contra iustitiam peccaturos mercatores in ea connentione. Ita Sotus *lib. sexto de iustit. q. secund. articulo tertio* Nauar. *summ. capite. 23. num. 92.* Salas & aliis relatis *de empt. dub. 38.* Layman. *lib. tertio sectio. quinta tract. 4. capite 17. §. vltim.* Palao *de iustit. distr. d. quint. pun. 34. numer. 4.* Conrad. *de contr. q. 51.* Rebellus *de iustit. parte secunda. lib. 9. quæstio. septima numero quint.*

1398 Probabiliorem hanc lententiam esse iudico, quæ conuinci videtur ex leg. vnic. Codic de monopol. vbi inquit Zeno; *Neve quis illicitis ha-***[188]***bitis conuentionibus coniuret, aut paciscatur, vt species diuersorum corporuim negotiationis non minoris, quam inter se statuerint, venundentur.* En qualiter consultus prohibet conuentionem de diuendenda merce statuto pretio, etiamsi supra regiorosum non sit. Præterea iniustum est, prectium taxatum à Republica derogare, aut impedire, ne taxetur, sed pro vendentium arbitratu constituere. At si hæc conuentio esset sustinenda, pretium medium, & infimum illarum mercium prorsus cessaret, & tantum vnicum pretium rigorosum ex vendentium voluntate persisteret.

DVBIVM XXXIX.

An Monopolium sit illicitum, si quis vel alij cum illo omnes merces alicuius generis tempore abundantiæ vili pretio emant, carius postmodum diuendendas?

1399 ESt illicitum. Quia hac emptione simul cum reclusione mercium compelluntur emptores ad pretium augendum, priuaturque. Respublica ne abundantia illa fruatur, & & merces pretio commodo habeat, vel saltem de medio tollitur pretium infimum, & medium, quæ omnio videntur iniusta, sicut de conuentione mercatorum circa pretium rigorosum *Dub. proxino* dixi. Sic Menoch. *de arbitrar casu 384. & casu 569. numero quinto 11. & 12.* Syluest. *vers. emptio. , quæstio. 10.* Gabri *in 4. dist. 15. quæst. 10. articulo 3. dub. 1.* Ioan. Medin. *de rest. q. 30. & 36.* & alij relati à Salas *de empt. dub. 38.*

1400 Licitum omnino est. Quia cum quis omnes merces emit, non impedit alios, quin emant, nullam in ea emptione iniustitiam committit. Nec etiam iniustus est ex eo quod eas merces asseruet, siquidem posset eas pro librio perdere. Nec item in earum venditione, cum supponamus illum eas vendere pretio currenti iuxta prudentum ęstimationem. Nec obligatus est, eas omes simul venales exponere, dum à Republica non compellitur. Ergo ex nullo capite apparet iniquitas. Ità Molina *d. 355.* Palao *de iust, distrib. d. quinto punct. 34. numer. sexto.* Lessius *libro secundo. cap. 21. dub vltim. numero 152.*

1401 Hanc sententiam præfero, maximè cum nullam videam legem positiuam huiusmodi conuention ẽprohibentem: quin potius Dardaniorum officium, vtpote Reipublicæ commodum ferè vbique approbatum experiar. Aliàs equidem illicita fuisset empito, quam Patriarcha Ioseph in Ægypto præstitit, cum abundantiæ tempore frumenta vili pretio emit, quæ postmodum carius vendidit. Porrò damnum quod ex augemento pretij inferri videtur, statim Reipublicæ compensatur illarum mercium sterilitatis tempore abundantia. Præterquam quod illud pretij augementum non ex emptione mercatorum, mericiumque in illud tempus reseruatione prouenit, sed ex temporis sterilitate.

DVBIVM XL.

Falsas litteras quis ex industria apponis legendas, quibus emptores inducuntur ad carius emendum: perpetratne iniustitiam?

1402 CErtum est, illicitam reddi venditionem cum obligatione restituendi, si fraude ac dolo quis inducat emptorem, vt mercem vlta iustum pretium emat. Mol. *d. 346.* vnde si sparso rumore, aut litteris falsò conscriptis de obsidione superuentura, nauium naufragio, aliisve similib. quibus occasio est augendi mercium pretium vltra id, quo communiter venderentur: tenebitur planè, omne illud augementum emptoribus restituere: vtpote fallaciis inductum. Ex eo autem quod venditores, etiam sub iuramento affirment, pluris sibi stetisse merces, aut

pluris aliis vendidisse, quam sibi ab his emptoribus offertur: & si his dictis falsis inducatur emptor ad carius emendum, quam alias esset empturus: non ob inde videntur mercatores ad restitutionem obligari. Quia huiusmodi stratagemata emptoribus sunt communiter nota, ac proinde fidem eis præstans suæ debet deceptionem leuitati imputare. Rebel. *p. 2. de iust. 1. 9. q. 7. in fine.* Quid si litteras, quarum mentionem fecit, quis data opera eo in loco apertas apposuerit, vt alij legerent & deciperẽtur; quib. lectis decepti sunt, vt multas emerent merces carius quam aliàs essent empturi? Teneturne ad horum damnorum reparationem?

[1403] Non tenetur. Quia horum damnorum causa non fuit: hæc enim non ex ficitione illarum litterarum, neque ex appositione illarum, in tali loco prouenere: sed ex eo quod lectæ fuerint. At hæc lectio illi imputanda non est, cum ad eam non induxerit: quin imo conqueri potest, quod contra iustitiam legentes egerint, & eius secreta inuestigauerint. Sic nonnulli, quos presso nominie Castro Palao memorat, eorumque sententiam probabilem esse profitetur. *de iust. distrib. disput. quint. pun. 35. numer. 3.*

[1404] Tenetur omninò. Quia horum damnorum iniusta causa proculdubio fuit litteras confingems, & legendas exponens. Si eim ille non scripsisset & eo animo apposuisset in publico, alij legentes non deciperentur. Ita Palao *citat.* Rebel. *de iustit. parte 2. lib. 9. q. septim. numero 8.*

[1405] Hoc certum puto, mirorque meum Ferdinandum de Castro asseruisse, primam sententiam probabilem esse. Nam legentes prudenter literris illi fidem adhibuere, cm fingerentur missæ ab homine perito, ac digno fide. Ex alia parte cum in publico deceptor illas apposuit apertas, non recusauit an aliis legi Ergo causa fuit moralis deceptionis, & consequenter damnorum emptoribus prouenientium, quæ proculdu bio debet restituere.

[189] DVBIVM XLI.

Qui veras litteras conscissas legit, quarum occasione lucrum alteri præripuit: teneturne ad restitutionem?

[1406] SVppono, te veras de inopia futura litreras accepisse, quas ruptas & in minutissimas particulas conscissas alius collectas, & arte compositas perlegit. Lucrumque, quod tu ex notitia illa comparate debueras, præripit. Quæsierim an tibi illud restituere teneatur?

[1407] Tenetur planè Quia iniustus in ea lectione fuit æque, ac si litterasclausas aperiret, ac legeret: ruptura enim illa æque indicat rumpentem velle id, quod in illis litteris continebatur nulli esse notum peirnde ac si sigillatæ essent. Ergò æque iniustitiam committit procurans illas legere medio extraordinatio, ac si litteras sigillatas medio aliquo inusitato perlegisset. Posita autem hac iniustitia, cum iudè occasionem sumat impediendi, ne tu lucrum consequaris obligatus videtur, tibi lucrum restituere. Sic Rebellus *parte secund. de iustit. l. 9. qui septim. num. 8.* asserens hoc probabilius esse.

[1408] Minimè tenetur. Quia esto in illa frumentorum collectione, & industriosa compositione, ac sectione iniustitia interueniat, (quod multi negant, cum pro derelictis iam haberentur attamen illa notitia causa non est per se tibi damnum impendendi, sed solùm est per se causa agnoscendi secretum, diligentiam disponendi, tuamque segnitiem condemnandi Ita Syluest. *v. Empt. q. 17.* Palao *de iust. commutat. d quinto. pun. 35. num. 4.*

1409 Ego quidem P. Rebelli venia hanc sententiam probabiliorem esse iudico. Nam arte componens litterarum particulas ex curiositate id agit, non vt iniuste à te aliquid abstrahat. Ex accidenti autem post cognitam futuram merciũ penuriam, decernit occasione illa ad comparandum lucrum poterit. Cognita namque arcana illa admonitione causualiter codẽ ac tu iure fungitur, ad lucrum illud procurandum. Porrò *de negotiatione Regularibus interdicta ac clericis* his agendum erat. Sed de hac materia recurret tractatio, cum *volum. vltim.* de triplici statu sęculari, Ecclesiastico ac Religioso disseramus.

CAPVT IX.

Circa censum, seu annuum redditum.

DVBIVM XLII.

An census, qui de facto constitui solent, sint mere reales, & non mixit?

1410 REcolo, censum diuidi in consignatinum, & reseruatiuum. Dicitur reseruatiuus, quando is, qui doiminium etiam dlrectum rei suæ transfert in aleum reseruat sibi pensionem aliquam siue in picunia, siue in fructibus, vel alio æquiualenti ex re illa sibi singulis annis reddendam. o Consignatiuus verò dicitur, quando cert pretio emitur ius ad percipiendam pensionem annuam ex re, quę iam erat alterius, qui eam soluere debet. Porrò census consignatiuus diuiditur primo in censum realem personalem & mixtum. Relais est qui super re aliquas constituitur, cui adhęret, & qua pereunte census perit. Personalis est, quo sola persona obligatur ad pensionem soluendam. Mixtus verò quando immediate & directe sola persona obligatur, ad securitatem tamen obligantur res aliquæ debitoris, quibus pereuntibus adhuc persona obligata manet, & appellatur census personalis cum hypotheca. His præmissis dubitarim, an census, qui de facto consti tui solent sint mere reales, an verò. mixti?

1411 Non sunt merè reales sed mixti? Quia deficiẽtibus etiam reb. censitis, in quibus census constituuntur, manet obligatio personalis in venditore ad pensiones soluendas Sic Couar. *lib. tertio variar. cap. 7. numer. quinto & sexto.* Sotus Salonius, Mercado, & alij plures, quos refert, ac sequitur Salas *de cis. dubitatione 33. numero secund.*

1412 Non sunt mixti, sed merè reales, nisi contrarium explicetur. Quia id quod est ex natura cõtractus, non est necesse quod explicetur: est autem de natura huius contractus, quod pereunte re, cui adhæret seruitus & obligatio ad pensionem, pereat protinus obligatio. Ita Molina *d. 383. n. 8.* Lessius, Rebellus, Valent. Rodriguez, Vega, & alij plures apud Salas *citatum num. 1.*

1413 Distinguendum tamen existimo. Nam vbi receptæ Pij V. & aliorum Pontificum Bullæ sunt, non censentur constitm census, nisi cum conditionibus ibi assignatis, quarum hæc est vna, vt pereunte re censita, census pereat. Vbi autem Bullæ receptæ non sunt, attento solo iure naturæ ex vsu & consuetudiue interpretanda est mens contrahentium. Nam attento iure naturę non regnat (saltem in probabili satis sententia) census mixtus, quo hypotheca

de-**[190]**tur solùm in subsidium, & ad securitarẽ, si persona non soluerit, quare possunt habere hanc mentem in ipso contractu: vnde si ferat vsus, vt etiam pereuntibus hypothecis, cogatur debitor ad soluendum ex aliis bonis, iudicandum est, quod iuxta hanc consuetudinem, & hac mente contraxere. Si autem de neutra consuetudine constet colligendum est id ex verbis, nam si nomine hypothecæ vsi sunt, hæc magis videtur dari ad securitatem, & obligationem personalem supponere si verò solum dictum est, constitui, ac vendi censum super tali re domo vel fundo, &c. verba videntur significare solum censum realem, quo solum vendi videtur ius ad percipiendam pensionem ex tali re, atque ideò ad pereunte, peribit illud ius: sicut perit seruitus realis, pereunte re, cui erat affixa.

DVBIVM XLIII.

Cum dubitatur, an aliquis census sit redimibilis vel irredimibilis: præsumenduine est, esse redimibilis?

1414 CEnsus consignatiuus rursus diuiditur in censum redimibilem, quem venditor redimere potest, reddito pretio accepto, & in irredimibilem, (qui appellari etiam solet perpetuus) in quo venditor non habet faculatem illum redimendi nisi ex consensu emptoris. Quæstio itaque est, an in dubio præsumendus est census redimibilis, vel irredimibilis?

1415 Ptæsumendus irredimibilis est. Quia pactum de retrouendendo non præsumitur in venditione, nisi probetur. *leg. secund. Codic. de pactis inter empt. & vendit.* Sic Couarruuias *l. 3. var. capite decim. numer. 4.* Anton. Gomez *tr. de cens. cap. 5. n. 1.*

1416 Præsumendus est redimibilis, non irredimibilis, Quia irredimibilitas in censu est odiosa, & ideo præsumi non debet, nisi probetur. Ita Binsfeldius, & Molinæus, quos affert, ac sequitur Salas. *dub. 35. n. 4.*

1417 Ego quidem existimo, ad circumstantias esse attendendum, vt qualis fuerit mens contrahentium, colligatur. Quare ex ipso pretio colligi potest, cum sit multo minus pretium census redimibilis, quam irredimibilis. Ex consuetudine etiam, si enim ferè non sint in vsu census irredimibiles, non præsumetur talis, nisi fuerit explicatum. Denique si omnibus pensatis, adhuc res maneat dubia, magis placet prima sententia, quod irredimibilis præsumatur. Quia cum constet de venditione, & non constet de pacto retrouendendi apposito, venditio præsumitur absoluta à tali pacto.

DVBIVM XLIV.

An census redimibilis pertineat, ad immobilia bona, si sit ad modicum tempus?

1418 DE censu irredimibili certum est ad bona immobilia pertinere; quia est ius perpetuum percipiendit fructus ex re aliqua immobili. Nec difficultas est de ipsis pensionibus, quæ ex censu accipiuntur; hę enim siue ex redimibili, siue ex irredimibili, accipiãtur, non sunt

bona immobilla, sed mobilia, sicut & fructus ipsi, qui ex fundo percipiuntur De censu ergò redimibili quæsierim, num ad bona immobilia pertineat?

1419 Pertinet. Quia id habetur expresse in *Clement. Exiui, §. cum que annui redditus, de verbor. signific.* vbi de fratribus Minoribus sic declarat Pontifex: *Cumque annui redditus inter immobilia ceseantur à iure, ac huiusmodi redditus obtinere paupertati repugnet, nulla dubitatio est, quod prædictis fratrib. reditus quoscũque sicut & possessiones, vel earum etiam vsum, cum eis non reperiatur concessus, recipere, vel habere, conditione considerata ipsorum, non licet.* Quare vniuersaliter census inter immobilia à pluribus Doctoribus computatur. Sic Molina *d. 383. n. 10.* Bartol. Socinus, Rodriguez, quos affert Sanchez. *l. 7. decal. cap. 26. n. 35.* asserentes, redditus etiam ad modicum tempus propter dicta Clementinæ verba fratribus Minoribus repugnare.

1420 Non pertinet. Quia sicut locatio rei immobi. lis ad modicum tempus non æquiualet alienationi, & ideo non prohibita est alienatio, ita emptio iuris ad fructus vel redditus ex re aliqua per modicum tempus non æquipollet possessioni rei immobilis. Ita Tiraquel. Molinærus, & alij, quos affert, & sequitur Salas *dub. 44.* & alij plurimi, quos sequitur Sanch. *vbi sup. n. 36.* asserentes redditus ad modicum tempus non comprehendi in dictæ Clement. verbis nec fratribus Minoribus repugnare.

1421 Idem affirmo. Itaque census seu redditus ad longum tempns inter bona immobilia censetur, secus verò si ad modicum tempus sit Addo ex ex Andr. Gail. *libro secundo pract. obseru. obseru. 10.* in queisdam Germaniæ ciuitatibus statuto receptum esse, vt census redimibiles, inter mobilia computentur. Hoc tamen non tollit, quod de iure communi aliter sit dicendum. Modicum autem tempus esse crediderim, quod est infra decennium, longum verò tempus, quod decennium excedit. Salas *dubitation. 44.*

[191] DVBIVM XLV.

Attento solo iure naturæ licitumne est, censum realem emere, aut vendere?

1422 NOn est licitum Quia malitia vsuræ in eo consistit, quod vendatur pecunia præsens pro maiori pecunia futura, & per consequens pro pretio supra proprium valorem cum pecunia, quæ redditur plus valeat, quàm quæ accipitur. Ex quo sequitur, quod emptio census, cuius pensiones soluendæ superant pretium, quo emitur, sit vsuraria, vel certe contra iustitiam. Nam in hoc contractu interuenire videtur mutuum formale, vel virtuale, ex quo aliquid suprà sortem accipitur; dare enim nunc centum, vt tibi reddantur quinque annis singulis, nihil videtur esse aliud, quam mutuare nunc centum soluenda tibi per partes ita vt viginti annis omnia reddantur, & postea accipias lucrum perpetuum ex mutuo, præcedenti, nempè alia quinque singulis annis. Sic Locutus de censu nouo Henricus *quodlib. 8. quæstione 23.* & alij, quos refert Salas *dub. secund. de cens. num. secundo* qui tamen idem de censu antiquo per venditionem affirmare tenentur.

1423 Licitum est, census inire contractum. Quia quod ad reseruatitium attinet, certum est, silicitũ esse, cum quilibet possit ex re, cuius dominiũ gerit, sibi partem iuris, quam liceat reseruare. Nec est difficultas de cẽsu reali fructuario, quo emptor emit sibi partem fructuum

alieni prædij; nam sicut posset totum prædium emere, & ius ad omnes eius fructus; & sicut posset vsumfructum emere manente dominto directo penes venditorem; sic poterit partem eiusdem vsusfructus emere. Censum denique pecuniarium constat licitum ex Pontificum Bullis, in quibus de his potissimùm censibus loquuti fuere, & ratio etiam videtur clara, quia si potest emi census fructuarius, & ius ad tantam fructuum, partem percipiendam; poterit postea fieri alius contractus permutationis, quo debitor commutet obligationem reddendi tales fructus, in obligationem reddendi tantam pecuniam annuam facta prudenti valoris æstimatione. Quod autem per duos contractus potest fieri, potest etiam fieri per vnicum, quod duobus æquiualeat. Ità Theologi omnes & sequuntur Molina *d. 385.* Lessius *lib. secundo capit. 22. dub. primo.* Salas *de cens. dubio secund.*

1424 Hoc vnicè verum, ideoque primam sententiam omninò reiiciendam existimo. Neque enim Martinus V. Calixtus III. Nicolaus V. & Pius V. censum, conditionibus licet appositis, approbarent, si contra ius naturæ, & iniustum esse suspicarentur.

DVBIVM XLVI.

Census merè personalis, cuius pretium non adæquat cumulum, licitene emitur de iure naturæ, quando lucrum cessans vel periculum aut simile quid non intercedit?

1425 EMitur licitè. Quia census realis licitè emitur minori pretio, quam sit soluendatum pensionum cumulus: ergo & personalis licitè emi poterit; quod enim obligetur res, vel sola persona, parum refert; imo minus videtur valere obligatio personalis, quæ minus est secura, quam realis, cum facilius deficere possit persona quam prædium, quod in censu reali obligatur. Sic Ioan. Medin. Conrad. Sot. Couar. Maior, & Gabr. quos affert Mol. *d. 387. n. 1.* Saloni. Aragon. Bannes, Tolet. Valent. Lessi. & alij quamplures, quos refert ac sequitur Salas *de cens. dub. 3. numer. 2.* Qui vniuersaliter id admittunt etiam id censu personali perpetuo, cuis obligatio ad hæredes venditoris, & eius dominium ad hæredes emptoris transit.

1426 Non emitur licitè, quia in eiusmodi censu personali nihil aliud venditur aut traditur, nisi pensiones ipsæ soluendæ: sicut ergo non potest licitè pro centum, quæ nunc dantur aliquis emere ducenta postea per partes, ac successiuè reddenda, secluso lucro cessante damno, vel periculo, &c. ita non poterit, emi census, in quo eiusmodi pẽsiones soluendæ emuntur. Porrò tunc emi pensiones ipsas soluendas constat; quia qui se obligat perlon aliter ad aliquid dandum pro pretio, quod nunc accipit, non potest vendere solum ius ad rem illam, quin simul vendat rem ipsam dandam: alioquin quando venditur triticum postea tradendum propretio præsenti, non venderetur triticum, sed ius ad illud; & quando mutuatarius se obligat ad reddendum, non verò ipsa pecunia reddenda; quo pacto palliari possent omnes vsuræ, & emptiones iniustæ. Illa ergò res, ad quam dandam se se obligat venditor, est, quæ in omni rigore venditur, atque adeò pro mille præsentibus venderentur pensiones soluendæ, quæ eo tempore, quo soluentur, duo millia valebunt, quod siue iniustitia fieri non potest. Ita Nauar. Greg. Lopez, Aluar. Velasco, Lazarte, & Gatier. quos refert, ac sequitur Mol. *citat. n. 4.* Ludou. Lopez, Vega, Angel. Manu. Rebel. Miranda Sarmien. & alij innumeri, quos congerit Salas *dub. 3.*

[1427] Hanc veriorem reor esse sententiam, quam confirmans expono. Quia non potest aliquis tibi licitè mutua dare centum eo pacto, vt post triginta annos eadem reddas, & interim soluas duo annua non computanda in sorte: hoc autem idem fit, obligando te ad soluendum pensionem annuam non computandam in sortem, sed debito integro semper perseuerante. Certe in censu reali aliquid emitur præsens distinctum à pensionibus, seu fructibus colligendis, nempe prædium ipsum saltem quoad dominium vtile, & ius vsusfructus partialis, cuius dominij valor sufficienter tali pretio soluitur. In censu autem personali nihil venditur præsens, sed solæ pensiones sol-**[192]**uendæ, quarum valor æstimari debet non pro hoc tempore, quo venduntur, sed pro tempore, quo tradentur, sicuti, & res aliæ venditæ debent æstimari.

DVBIVM XLVII.

An census personalis temporalis licitus sit?

[1428] REcolo, censum temporalem cum dici, in quo pensiones annuę debentur non in perpetuum, sed ad aliquod tempus finitum, siue certum sit, vt ad decem, vel viginti annos, siue sit incertum, vt ad vitam emptoris, vel venditoris. Differendum autem est de censu attento iure naturæ, & seclusa prohibitione humana, vel personali. Et quidem de reali temporlai certum est licitum esse, quando vel cumulus pensionum non excedit pretium, vel quando propter periculum solutionum recipiendarum, vel propter lucrum cessans, vel damnum emergens, &c. pretium decrescit ad prudentis arbitrium. Quæsierimiamnum census personalis temporarius licitè absque aliquo ex his titulis emi possit?

[1429] Licite potest emi saltem quando non ad paucos sed ad plures annos emitur. Quia tunc non subest periculum, quod redditur capitale superent, vnde ab omni vsuræ suspicione huiusmodi emptio sit immunis. Sic Conrad. Couar. Nauar. Salon. Ant. Bañes, Medina, Palat. Valent. Lud. Lopez, & alij, quos refert, ac sequitur Salas *de cens. dub. 4. n. 2. & 4.* Lessius *libro secund. capit. 22. dub. 6. numer. 42. & 43.*

[1430] Per se loquendo id minime licet, nisi aliquo titulo *numer. 256.* indicato iustificetur. Quia si census personalis temporalis liceret, omnisprorsus vsura posset excusari, scilicet, non dando mutuo pecuniam, sed ad censum personalem pro aliquibus annis, quibus lucrum reddendum esset maius quidem toto capitali. Et quia in censu illo personali nihil aliud emitur, nisi ius ad pensiones, quod vendi non potest à debitore, quin simul vendat ipsasmet pensiones, quare emitur centum aureis id, quod tempore solutionis valebit 200. quod est contrà iustitiam emptionis. Ita Mol. *d. 386.* Sot. Gabr. Tol. Abbas & alij, quos affert Salas *vbi sup. n. 1.* & Reb. *de iust. p. 2. l. 10. quæst. 4.* Card. de Lugo *tomo 2. de iust. d. 27. n. 34.*

[1431] Hanc sententiam veriorem esse iudico. Quia nonlicet nunc dare centum, vt post viginti annos des mihi ducenta, idem autem fit in prædicto censu, cum pro centum præsentibus emo à te decem annua soluenda per annos viginti. Quod enim solutiones plures sint, vel vna sola in fine temporis præfixi, parum refert imo minus grauatur debitor, si totius summę solutio per viginti annos differatur.

DVBIVM LXVIII.

An licitus sit census temporalis ad indeterminatum tempus, & incertum, scilicet ad vitam emptoris, qui census dicitur Vitalitius?

1432 LIcitus non est. Quia cum vitæ longitudo incerta sit, potest postmodum pensionum cumulus pretium ab emptore solutum excedere, quod equidem sapit vsuram. Sic Henricus *quodlib. 1. q. 39. & quodlib. 2. q. 15.* Raymund. Gofred. Antonin. citati à P. Salas *de cens. dub. 5. nu. 1.* Et de eius iustitia dubitat Sarmiento *l. 7. selectar. cap. 1. numer. 29.*

1433 Licitus est de iure naturæ, si iustitia pretij seruetur, etiamsi postea cmulus pensionum pretium ab emptore solutum excedat. Et quidem in censu reali patet. Quia cum in eo non emantur pensiones soluendæ, sed dominium vtile, & vsusfructus partialis, sicut hic vendi potest in perpetuum, sic potest minori pretio vendi ad tempus incertum. In censu autem personali probatur. Quia licet in eo vendi videantur pensiones soluendæ, & ideo non possint minori pretio vendi, nisi propter lucrum cessans dãnum emergens, &c. quando tamen emitur hic census ad tempus incertum, contractus hic est fortunę expositus, sicut ludus, in quo lucro & iacturæ vterque exponitur. Ita D. Tho. *opusc. 73. p. 1. c. 9.* Richard. Conrad. Ioan. Med. Sot. Couar. Val. Salon. & alij innumeti, quos affert Salas *vbi sup.* Mol. *d. 388.* Lugo *tom. 2. de iust. d. 27. n. 37.* Les. *l. 2. c. 22. dub. 6.* & alij.

1434 Communis Doctorum sententia licitum huiusmodi censum esse affirmat. Nam quod pensiones superent postea pretium solutum, id emptoris fortunæ imputandum, qui potuit etiam pauciores pensiones tecipere, & hinc periculo le exposuit. At si obijciant primæ sententiæ Auctores, contractum hunc exhibere occasionem desiderandi, & procurandi mortem alterius, vt obligatio soluendæ pensionis terminetur, respondeo, hoc non esse contractus vitium, ved contrahentium, propter quod non redditur contractus illicitus, sicut nec hæredis institutio, vel fideicommissi, aut successio necessaria filiorum, aut Ecclesiastica pensio, & alia eiusmodi, licet hæredes instituti, vel substituti, aut filij, vel soluens pensionem occasionem optandi mortem testatoris, vel fideicommissarij, &c.

[193] DVBIVM XLIX.

Quando ab initio constituti census nullam pactum præcessit cirac pretium redemptionis, sed solum constitutus fuit census redimibilis, quem venditor posset eodem pretio redimere, potestne postea emptor ipse sicut quilibet alius redimere censum minori pretio, eo quod ex variis accidentibus diminutus sit?

1435 SI loquamur de iure naturæ certum est, si census semel constitutus decrescat intrinsece in valore propter defectum securitatis hypothecæ, vel difficultatem exigendi pensiosiones, vel aliam variationem, posse ab alio emi mionor pretioi, quam fuerit constitutus. Quia sicut res al æ semel vno pretio emptæ, possunt postea minori emi propter earum valorem variatum, sic poterit & census. Difficultas esse posset, an non solus alius tertius, sed etiam ipsemet debitor, qui censum vendidit, posset tunc ob diminutum census valorem cum minori pretio redimere, consentiente creditore. Et quidem, loquendo de eodem iure naturæ non video, cur non possent contrahentes ab initio pacisci, quod census redimendus esset non pretio prius dato, sed pretio currenti. Quæsierim vero, an quando tale pactumnon præcessit, sed solum constitutus sunt census redimibilis, quẽ empor posset eodem pretio redimere, posset postea idem venditor, sicut quilibet alius redi mere, seu emere à creditore censum minori pretio, eo quod venditor census ex varijs accidentibus sit diminutus, vnde census valor decreuit?

1436 Minime potest. Quia id esset contra pactum expressum, quod vtrinque præcessit, quo emptor se obligauit ad retrouenditionem ea lege, vt quoties redimendus esset census. pretium integrum esset reddendum, siue census plus, sine minus tunc valeret. Vnde etiamsi iam census ille pluris æstimaretur, non posset emptor plus exigere à venditore volente illum redimere. Ergo vt æqualitas seruetur, venditor debet pretium integrum dare, etiamsi census valor decreuerit. Sic Sanch. *l. 1. consil. c. 7. dub. 20.* citans Henriquez, & alios Doctores recentiores ab eo consultos.

1437 Potest equidem. Quia licet vera prima sententia sit, quando census valor decrednit ob culpam ipsius debitoris, & ob difficultatem, quia ab ipso pensiones recipiuntur, eo quod sua authoritate difficilem reddit exactionem (tunc enim obligatur potius debitor ad agendum, nè sua culpa census minus valeat) quando tamen sine debitoris culpa, sed propter casus sortuitos, & alia extrinfeca accidentia valor census decreuisset, sicut alij, sic etiam ipse debitor potest, censentiente creditore, censum minori pretio redimere attento saltem solo iure naturę. Ita Cardinal. de Lugo *tomo secund. de iustit. disputation. 27. numero 47.*

1438 Sapientissimo adhæreo Doctori. Quia sicut excommuni sententia potest debitor ipse, sicut, & alij redimere, seu emere debitum suum minori pretio à creditore, quando difficultas vel minor valor debiti non prouent ex debitoris culpa, sed ex aliis causis extrinsecis: haud alitet dicendum iudico in emptione census, qui ex aliis etiam accidentibus, & non ex debitoris culpa minus valet.

DVBIVM L.

An loquendo de iure positiuo cillicita sit secunda minori pretio, ensus redimibilis venditio.

1439 ILicita est. Quia leges sęculares statuentes pretium censuum redimibiliu. n, generaliter loquuntur: quare non solum de prima constitutione census, sed etiam de secunda, & tertia venditione profantur: sicut lex statuens pretium trictici, vel aliarum mercium, non intelligitur solum, quando primo venduntur, sed etiam quando secundo & tertio iterum vendũtur ab iis, qui emerunt. Imo leges Hispanæ iubent census antea alio minori pretio eos reduci ad illud legis pretium, vnde à fortiori prohibent, ne census pretio legis constituti

emantur postea preio minori. Et quia lex Canonica in Bella Pij V. expresse statuit, quod eadem lex conditiones in ea præscriptæ locun habeant in censibus quibuscumque post illam legem creandis, quocumque post illam legem creadis, quocumque tempore postmodum assenentur; vna autem ex conditionibus ibi appositis est, vt pretium census semel constitutum nisiquam ob temproum aut contrahentium quantitatem aut aliud accidens, neque quoad vltimo contrahentes minui possit, vel augeri. Sic Gut. multos referens, quos sequitur Molina *d. 393. numer. 3.* Lessius *l. secund. c. 22. dubio. septima numero. 45.* Nauarra. Mercadus Corduba, Medina, Ludouicus, Lopez, Azeuedo, & alij plures, quos refert Sanch. *l. 1. consil. cap. 7. dub. 19.*

1440 Non est illicita. Quia vbi diminutio pretij cõsentiẽte creditore agitur, videtur per epiikeiam lex Canonica consentire. Ita Nau. *sum. c. 28. in addit. ad. c. 33. n. 82.*(quem à contradictione liberare Salas conatur. *dub. 12. n. 9.* eo quod in Manuali *c. 23. n. 91.* vbi contrarium docuerat, loquatur (seclusa Pij V Bulla) Sarmien. Olan. Salazar, Cenedo & alij apud Salas, Palat. & alij quos affert, & sequitur Sanch *vbi sub.*

1441 Profecto epiiKeię ratio qua secundæ sententiæ Doctores Canonicarum interpretationem benignam difficile potest Bullæ Pij V. applicari qui expresse prohibet diminutionem pretij etiam ob temporum, vel contrahentium, qualitatem, vel aliud accidens; quare epiiKeia illa locum habere possit in aliis legibus, loquendo tamen de Bulla Pij V. alia indigebit explicatione certè communiori violentia explicabitur, si dicamus, Pium loquutum fuisse solùm de primis**[194]** contrahentibus, & eorum successoribus, quos appellat fortasse vltimo contrahentes, & inter quos seruari semper vult pretium semel constitutum inuariabile quoad excessum, vel diminutionem, in quo sensu verba illa intelligunt Lessius, & Rebel. quos affert, ac sequitur Salas *vbi sup. concl. 6.* Ego quidem assero, distinguendum esse inter censum liquidum, & tutum, & inter censum, qui propter varia accidentia minus iam valet. De priori abnego, de posteriori concedo posse postea minori pretio emi. Et hanc esse Romanæ Curiæ praxim Cardin. de Lugo *tom. secuud. de iust. d. 27. n. 50. testatur.*

DVBIVM LI.

Fructus ex censu minori pretio empti debentne restitus?

1442 CIrca pretium census iustum quæstionem expono, an quando census emptus fuit à principio minori pretio, quam lege, vel æstimatione prudenti valeret, sufficiat postea, quod emptor soluat quantum minus dedit in pretio, ita vt pretium iustum adæquet, an vero debeat etiam restituere pensiones receptas, saltem quatenus excedebat pretium pro censu solutum?

1443 Loquendo etiam de naturali iure restituendę sunt pensiones secundum excessum supra pretij accepti proportionem. Quia census non potest, etiam stando in iure naturę, emi pecunia credita, sed præsenti, cum ergo tertia pars pretij iusti (v.g.) in casu nostro non fuerit ab initio soluta, sed postea suppleatur, consequens est, vt census quoad illam partem non fuerit emptus, atque ideo pensiones quoad illam partem retineri non possunt, tanquam sine vllo titulo solutæ. Sic Salas *de censib. dub. 8. num. 4.* Mol. *d. 390.* Couarr. Bald. Gasp. Roderic. Molinæus, Ant. Gomez. Eman. à Castro, Alcozer, quos affert, ac sequitur *ibi* Salas.

1444 Restitui non debet excessus pensionum acceptarum, loquendo saltem de iure naturæ, sed sufficit, si emptor augeat pretium, soluendo quod defuit, & resarciendo damnum emergens,

vel lucrum cessans, si quod fuit. Quia regula hæc quę vera ac generalis est ad alias emptiones, & venditiones, non est cur non debeat in census emptione seruari, cum in institutione census realis vera emptio intercedat, qua certo pretio emitur pars vtilis dominij, & vsusfructus rei fructuosæ, & immobilis, in qua census constituitur. Ita Lessius *libro secundo capit. 22. dub. 15.* Ioan. Medin. & alij apud Salas. Lugo *tomo secundo de iust. d. 27. numero 54.*

1445 Cum his opinor. Quia quando prędium pretio diminuto emitur, emptor satisfacit soluendo defectum pretij iusti, nec tenetur restituere fructus interim perceptos, cum illos ex re sua perceperit, cuius dominium per emptionem acquisiuit: Ergò idem debet dici de pensionibus censuum, cum hæ soluantur pro parte fructuum qui ad emptorem pertinebant, eo quod esset iam factus dominus dominio vtili illius prędij v. g in quo census fuera constitutus. Cur enim magis faciet fructus omnes suos qui emit dominium directum & plenum prædij pretio diminuto, quàm qui emit dominium solum vtile ac partiale, cum vtrique re debeat fructificare?

DVBIVM LII.

An peccet lethaliter emptor qui in modico pretium iustum census defraudauit?

1446 LEthaliter peccat. Quia licet materia sit in se leuis, damnum tamen longo tempore illatũ magnum erit: nam excessus pensionum correspondens longo tempore illi defectui pretij magnum cumulum. faciet. Sic Anton. Gomez. Emanuel Rodriguez Castro, Alcozer apud Salas *de empt. dub. 23. n. 5.*

1447 Non peccat lethaliter. Quia pensiones non emũtur, sed dominium vtile, seu vsusfructus partialis in re hypothecata; quod autem im eius emptione deficiam modicum v. gr. in tribus Regalibus à pretio iusto, non possum grauis piaculi esse reus; sicut nec quandò, quis emit dominium directum plenum predij, grauiter delinquit si in tribus aut quatuor Regalibus à pretio iusto deficiat, etiamsi postea fructus recipiat in perpetuum ex prædio, etiam illos, qui poterant hisce Regalibus correspondere qui è pretio defuere. Ita Salas *ibid.* Lugo *tom. 2. de iust. d. 27. num. 57.*

1448 Hoc verius esse crediderim. Neque enim attendi debet ad emolumentum, quo postea sequetur, sed ad valorem rei quam emisti, cuius quidem valorem soluisti iustè quantum sufficit ad grauem iniustitiam vitandam; nec lęsisti venditorem nisi in trium Regalium illorum carentia, quæ non potest graue detrimentum afferre. Vnde postea emptor tenebitur quidem sub veniali ad illos Regales restituendum, non tamen ad restituendas perceptas pẽsiones quatenus illis Regalibus correspondere poterant.

DVBIVM LIII.

Bulla pij V. circa conditiones asseruandas ad census valorem, obligatne vbique?

[1449] PRopter magnum vsuræ, ac iniustitiæ periculum summi Pontifices ad vitãda subditorum peccata multas conditiones explicarunt, quæ in census contractu debent interuenire, præsertim Martinus V. anno 1423. Calixtns. III. anno 1455 & Denique Pius V. in sua Bulla edita anno 1569. Sed antequam ad eas deueniam, quæ per dubia discutiendæ sunt, de illis omnibus generatim quæsierim, vtrum

[1450] **[195]** Bulla Pij V. circa conditiones ad valorem census asseruandas, vbique obliget?

Obligat bique. Quia in Sacra Romana Rota obseruatur, vbi Iudices non admittunt exceptiones de non recepta, vel abrogata hac Bulla. Sic multi Dovtores, quos referunt Molin. *d. 395.* & Salas *dub. 13.* & Comitol. *l. 3. q. 27.*

[1451] Non vbique obligat. Quia non est vbique acceptata saltem quoad omens conditioues, vnde non obligabit, nisi vbi, & quatenus est recepta. Ita Lessius *libro secundo cap. 22. dub. 13.* Molina *citat.* Sotus, Nauar. & alij, quos affert, ac sequitur Salas *dub. 7.* Bonac. *d. 3. contr. q. 4. n. 43.*

[1452] Quidquid autem de hoc sit, existimo, omnes debere in hoc conuenire, quod vbi prædicta Bulla ex consensu expresso vel interpretatiuo summi Pontificis non est recepta, vel quoad aliqua est per vsum contrarium legitime abrogata, non obligat ni se quoad conditiones iure naturæ requisitas, vel quoad eas, quæ fuerint receptæ.

DVBIVM LIV.

An vnus census possit super alio vel aliis constitui?

[1453] PRima conditio à pio V. præscripta ad census iustitiam hæcest. *Censum seu annuum reditum creari, constituiue non posse nisi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, & quæ de natura fructifera sit, & quæ nominatim certis fructibus designata sit.* Circa hanc conditionem dubitarim, an vnusecnsus possit super alio, vel alijs constitui?

[1454] Non potest. Quia census redimibilis inter bona immobilia non computantur. Ast Pontifex requirit, vt non possit census nisi in re immobili constitui. Ergo non potest super alio constitui censu. Sic Molinæus, Cifuentes, Aluarus Baez, Vega, & alij, quos affert Salas *dub. 7. n. 2.*

[1455] Potest plane. Quia *Clement. Exiui, C cumque annus reditus, de verb. signif.* annui redditus inter bona immobilia computantur. Ita vterque Molina, Sà, Lessius Rebel. Valent. Medin. & alij, quos affert, & sequitur Salas. *numero 1. & 2.*

[1456] Vtramque sententiam ex Doctorum eorum mente lubet conciliare. In primis assero, posse constitui censum in alio censu irredimibili, qui merito inter bona immobilia computari debet: non vero in censu redimibili nisi venditor se obliget casu, quo census hypothecatus redimatur, ad emendum aliquid aliud immobile fructiferum, quod eodem modo maneat obligatum. Alioquin cum prior census redimibilis possit extingui, & ipso extincto perire debeat census super ipso impositus, remaneret periculum palliandi vsuras, quod Pontifex vitare voluit. Deinde existimo à fortiori constitui posse censum in Gabellis, vel alijs redditibus annuis perpetuis, quos ciuitas vel communitas habet, sicut etiam in iure piscationis in Sylua, & in Macello. In officijs etiam perpetuis fructiferis, non vero in debitis alijs personalibus, vel

etiam realibus, quai hæc non sunt bona immobilia, & perpetua, sed mobilia. Lege Molinam *d. 389.*

DVBIVM LV.

Conditio hæc vt census super re immobili constituatur, requisita positiuo iure, requiriturne etiam iure naturali, ad census iustitiam?

1457 NOn requiritur. Quia licitus est de iure naturæ census personalis: Si autem potest collocari census in sola persona venditoris, à fortiori poterit collocari in re aliqua mobili vel non fiuctifera, quâ tamen pereunte, census non pereat, sed maneat adhuc persona obligata ad pensionum solutionem. Sic plures, qui affirmant censum personalem licitum de iure naturæ esse, quos refert, ac sequitur Salas *de cens. dub. septim. numer. quart. & sexto.*

1458 Conditio hæc de iure naturæ requiritur. Quia cum in hoc contractu census realis ematur directè ac primario dominium vtile, seu vsusfructus saltem partialis rei censitę, consequens est, vt si res ipsa fructifera non vit, nihil prorsus ematur, quando eius vsusfructus emitur, sed emptio sit sicta, & census sit mere personalis, atque adeo palliata emptio pensionum solum soluendarum pro pretio præsenti. Ita Molina *disputatione 389.* Nauarr. Philiarc. Vega, Ludouic. Lopez, & alij, quod affert Salas *vbi suprà* Lugo *tomo secund. de iust. d. 27. numer. 65.*

1459 Cum his opinor. Adijcio tamen non ita requiri, loquendo de solo iure naturæ, perpetuitatem rei immobilis, vt non posset census absque ipsa iustificari. Potuisset enim aliquis bona fide emere vsumfructum census, v. gr. redimibilis, quem possides, & subire hoc periculum, vt si census prior redimeretur, vel extingueretur, periret census posterior super ipso constitutus. Ratione autem huius periculi pretium posterioris census posset diminui, & ad contractum iustum fortunæ reduci.

DVBIVM LVI.

An licita sit nunc clausula generalis, qua post designatam certam rem, in qua census constituatur, obligantur cætera bona præsentia, vel futura ad pensionum solutionem?

1460 LIcita non est. Quia Pontifex prohibet, ne census nisi super re certa, & suis finibus designata constituatur. At generalis illa bonorum obligatio nec est res certa, aut designata suis finibus. Sic Pizarro ad statutum Guadalipense, quem affert Salas *de cens. dub. 7. n. 11.* & alij.

1461 Licita est, si non intendatur constitui census**[196]** super alijs bonis, sed solum super rebus certis nominatis, cætera verò bona solum obligentur ad solutionis securitatem, ita vt non pereunte re nominata, vel ipsa euicta possit creditor ab alijs etiam bonis exigere suum

debitum, quia hypothecata fuere ad securitatem, pereunte tamẽ re nominata, non possit ab alijs bonis aliquid exigere. Quia hoc non est constituere census in alijs bonis, quod solum Pius V. prohibuit, sed dare maiorem ad solutionem debiti securitatem, quamdiu res determinatè nominata non perit. Ita Matienzo, Salazar, & alij plures, quos affert, ac sequitur Salas *cit at.* Gutier. *l. 2. de pract. qq. q. 177.* Mol. *d. 389. n. 5.* Qui tamen ad superfluam & inutilem fore clausulam illam, & hypothecam in ordine ad pensionum solutionẽ.

[1462] Ego autem affirmo nec illicitam esse clausulam hanc in censu, cum bona illa ei non subijciantur, vt secunda fert sententia, nec inutilem ac superfluam mei P. Molinæ venia. Quia etiam non pereunte re censui subiecta, deseruire illa hypotheca potest ad pensionis soluendæ securitatem, quando v. gr. res illa censui subiecta non haberet fructus eo anno, quo casu adhuc debetur pensio ex censu, & creditor non vult rem illam distraxi, ne census extinguatur, aut deterior fiat, sed solum exigere huius anni pensionem ad quod potest agere contra alia bona hypothecata

DVBIVM LVII.

Conditio à Pio V, requisita, quodres censui subiecta fructifera sit ex natura sua, requiriturne etiam ex iure naturæ?

[1463] EX vi Bullæ requiritur atque ideo non sufficit, quod sit per accidens fructifera, vti si sit pecunia negotiationi exposita, sed debet esse ex natura sua fructifera. Quæsierim vero, num etiam de naturæ iure hæc conditio requiratur.

[1464] Non requiritur. Quia licitus est de iure naturæ census personalis, & per consequens potest res infructifera obligari ad solutionem pensionis debitæ à persona venditoris. Sic nonnulli Doctores, quos affert, ac sequitur Salas *de cens. dub. 7. n. 6. & 7.*

[1465] Requiritur equidem. Quia si res censui subiecta non esset fructifera, venditio directa, ac primaria ficta esset, cum emeretur vsusfructus rei nullum habentis fructum, atque ideo census maneret personalis, quem de iure naturæ illicitum esse iam vidimus. Ita Emanu. *de cens. condit. 2.* Ioan. Medina, Miranda, Greg. Lopez, Nau. Val. Philiarc. apud Salas *n. 5.* Mol. *d. 389. n. 4.* & alij,

[1466] Idem affirmo vnde non solum rem fructiferam requiri patet, sed & in ea quantitate debere habere fructus, vt adęquare valeant pensionem soluendam expensis deductls, alioquin quoad defectum emptio esse ficta, & personalis census, qui illicitus est naturæ iure.

DVBIVM LVIII.

An debeatur pensio etiam eo anno, quo res censui subiecta nullos fructus affert, vel in minori quantitate, quàm ad pensionis solutionem sufficiat.

[1467] NOn debetr. Quia in quarta Pij V. clausula prohibentur *conditiones directè, vel indirectèobligantes ad casus fortuitos eum, qui aliàs ex natura contractus non teneantur*. Quibus verbis non videtur esse sermo de easu fortuito circa ipsius rei substantiam, in qua census est constitutus, hoc enim inferius diuersa clausula prohibetur, ne ergo hæc clausula otiosa ac superflua sit, debet intelligi de casu fortuito circa fructus eiusdem rei, quibus casu fortuito aliquo anno deficiẽtibus, noluit Pontifex obligari venditorem ad pensionem illius anni soluendam. Sic Mol. *d. 390. claus. 4. n. 6.* Les. *l. 2. c. 22. n. 82.*& probabile putat Reb. *l. 10. q. 6. condi. 3.*

[1468] Debetur omninò. Quia sensus illius clausulæ alius est, nimirum, ne adijciatur obligatio ad casus fortuitos præter naturam contractus censualis. Negari autem potest pactum hoc esse præter naturam contractus census pecuniarij, in hoc enim contractu interuenit primo emptio dominij vtilis, qua emitur paisaliqua fructuum talis fundi, quæ quidem ex vi huius primæ emptionis non deberetur, quo anno fundus nullos fructus affert, postea vero additur contractus alius ibi virtualiter contentus, quo debitum illud incertum ad certam reducitur quantitatem, siue fundus plures, siue pauciores fructus ferat, quæ reductio vtilis vtique est contrahenti ad lites vitandas: Denique hoc fructuum debitur reducitur ad debitum pecuniarium annuum certum, ac determinatum. Qui omnes contractus includuntur in censu reali pecuniario. Quare obligatio ad soluendam pensionem etiam in anno sterilitatis non est contra, sed iuxta naturam ipsam talis contractus censualis, nec grauat venditorem, cum vtile ei etiam sit, quod in anno maioris vbertatis non soluat lus, sed solùm illam pensionem annuam pecuniariam determinatam, quę iusta æstimatur, attento periculo sterilitatis, & spe vbertatis maioris, quæ esse potest. Ita Ludouic. Lopez, Sotus, & Nauar. dicens, id communi praxi obseruari, quos afferunt, & sequuntur. Reb. *citat.* & Salas *dubit. 10. numero secundo* Valent. Sà, quos affert, & sequitur idem Salas *dub. 42.* Lugo *tomo secundo de iust. disputat. 27. numero 72.*

[1469] Hanc sententiam probabiliorem esse existimo, nec ex hac sequitur clausulam Pij V. ab Auctoribus contrariæ sententiæ citatam esse superfluam, & contentam in alia clausula sequenti. Nam in illa alia non prohibentur pacta circa casus fortuitos, sed solum declaratur, id quod ex natura contractus census realis consequitur, quod scilicet pereunte re censita in totum, vel in parte perire etiam debeat census**[197]** realis in totum, vel in partem pro rata. Quia verò possent contrahentes opponere pactum ad assecurandum censum etiam pereunte ex casu fortuita re censita, qui contractus assecurationis distinctus, addito sufficienti pretio non videtur ex natura rei illicitus, ideo Pontifex hac præcedenti clausula voluit prohibere eiusmodi pacta ad casus fortuitos, ad quoad alias ex natura contractus non esset obligatio, quæ prohibitio in illa clausula sequente nullo modo, vel saltem non clare contenta videretur.

DVBIVM LIX.

Ad implendum primam illam Bullæ pij V. conditionem, debetne res ita esse fructifera, vt habeat fructus eiusdem rationis cum his, qui pro pensione sunt soluendi?

1470 VErb. grat. an super vinea non possit constitui census, qui reddat tot tritici modios, sed solum tot dolia vini, & sic de alijs? Ita debet esse fructifera, vt tes debeat eos fructus ferre, qui pro pensione sunt soluendi. Quia præscribens Pontifex, rem super qua census est collocandus, debere esse fructiferam, indicat plane redditus ex fructibus rei illius esse soluendos. Sic aliqui, quos tacito nomine refert Molina *disputatione 389. numero quarto.*

1471 Non debet ita esse fructifera, vt res debeat eos fructus ferre, qui pro pensione soluendi sunt. Quia cum lex illa exorbitans sit, non debet magis stricte explicari, quam verba ipsa sonent. Ita Molin. *numero quinto* Lessius *libro secundo capite 22. dub. quinto* Rebell. & Sà, quos affert, & sequitur Salas *dub. 34.* & alij.

1472 Hæc sententia communis fere omnium est. Et quidem explicatio illa tam stricta non erat ad intentum legis necessarium, quæ solum curabat excludere census personales, vel periculum vsuræ habentes. Ad quod quidem parum refert, quod pensio in hoc vel illo fructuum genere æqualis valoris sit soluenda. Et fortasse magis commodum erit venditori in alio genere soluere, quam in eo, quod ex re censui subiecta potest colligere.

DVBIVM LX.

An de iure naturæ licitus sit census, pensionésque integræ debeantur, quando non emitur pecunia præsenti, sed partim credita, ac postea soluenda?

1473 CLausulam secundum Bullæ Pij V. recolo. *Rursus non nisi vere in pecunia numer at a, præsentibus testibus, ac notario, & in actu cele brationis instrumenti, non autem prius recepto integro iusto pretio.* Voluit Pontifex fraudibus, ac iniustitijs occurrere, quæ in hoc contractu assolent reperiri, periculis etiam, & damnis vendentium, qui propter indigentiam præsentem cogebantur vendere censum, non accepta pecunia pro pretio, sed mercibus, quibus non indigebant, & quas pretio summo à mercatore accipiebant: aliquando etiam non totum accipiebant pretium de pręsenti, sed partem, reliqua pecunia postmodum sibi soluenda, cum tamen pensio ex nunc currere inciperet. Aliquando etiam debitor non habens nunc ad soluendum cogebatur debitum ipsum computare in pretium census, ex quo pensionem postea solueret. His omnibus voluit Pontifex radicitus obuiare incommodis, annullando census, qui aliter crearentur, quam toto pretio in pecunia tunc numerata coram notario, ac testibus Circa quam conditionem in primis requisierim, an de iure naturæ licitus sit census & pensiones integræ debeantur, quando pecunia pręsenti non emitur; sed partim credita: ac postea soluenda.

1474 Licitus non est. Quia censualis contractus est introductus, vt præsentis pecuniæ subsidio pręsenti necessitati vendentis censum occurratur, quo fine cessante, inutilis ac noxius erit talis contractus, & lumine naturæ apparet iniquum, quod quis cogatur reditus soluere eius pecunię quam nondum accepit. Sic Molina *disputatione 390. numero primo,* quem immerito pro contraria sententia Salas affert: *dub. octauo numero secundo,* Nau. Emanu. Reb. Salon. & alij quos affert, ac sequitur idem Salas *ibi, n. 1. & 3.*

[1475] Est licitus. Quia non videtur de iure naturę magis esse illicitum hoc in censu, quam in rebus alijs, quæ licet fructiseræ sint, possunt emi pretio credito, & tamen ex tunc incipiunt emptori fructificare, post quam ei traditæ sunt, vt constat ex *§. venditæ voro res, & traditæ. Institut. de rer. diuis. & leg. Quod vendidi, 19. ff. de contrahen. empt.* Et quidem census antea constitutus emi potest ab aliquo tertio pecunia partim credita, quare non apparet, cur in prima etiam constitutione id fieri non possit. Ita Sotus, Binsfeldius, & alij, quos affert Salas *numero secund.* qui probabilem esse fatetur hanc sententiam, quam Cardinalis de Lugo tenet *tomo secund. de iust. disputatione 27. numer. 80.*

[1476] Et ego probabiliorem esse profiteor. Quia non apparet ratio vlla differentiæ sufficiẽs, cur de iure naturę possint res aliæ fructiferæ vendi, ac tradi emptori, eique fructificare, pretio nondum soluto, & census realis non possit, prę̃sertim cum in ipso directe, & primariò non vendantur pensiones, sed vsusfructus saltem partialis rei vel fundi, in quo census constituitur?

[198] DVBIVM LXI.

An ex iure naturæ possit emi census ex mercibus, vel massa argenti pro pretio datis?

[1477] EMi non potest. Quia census sola venditione constitui potest, at vbi pecunia non interuenit, non erit venditio, sed permutatio. Sic Felician. quem affert Salas *dub. 8. numero 4.*

[1478] Potest emi, quando merces taxantur, & æstimantur. Quia tunc non erit permutatio, sed emptio ex mercium æstimatione. Ita Gaspar. Roderic. *l. 1. de reddit. q. 12. numer. 3.* Sarmiento *in select. c. 1. n. 39.* Anton. Gomez *tr. de cens. a. 3. n. 18.*

[1479] Commounem sequor sententiam docentem attento solo iure naturæ id fieri posse, siue merces taxentur, & æstimentur, siue non, vti asserunt Mol. *d. 390. n. 2.* Nauar. Ludou. Lopez Salon, & alij multi, quos congerit, ac sequitur Sals *dub. 8. numero quinto.* Neque enim census essentialiter alligatur ad contractum propriæ venditonis, sed sicut donatione, legato, ac dote, sic etiam permutatione constini potest. Quare etiam si merces non æstimentur, aut taxentur, aptæ sunt de se ad acquirendum censum, dummodo iustitiæ in reliquis obseruetur æqualitas.

DVBIVM LXII.

Stante Pij V. Bulla, & cessante fruade validusne est census sine integro pretio numeratæ pecuniæ emptus.

[1480] VAlidus est in vtroque foro. Quia lex fundatur in præsumptione fraudis, vnde si probetur omnis fraus defuisse, validus iudicabitur. Sic Salazar *de vsu, & consuit. c. 6. n. 45.* Nauar. autem, Boninsignius, Les. & alij, quos affert Salas *dub. 8. n. 10.* Megala, Maldfer. Ioan. de la Cruz, Barthol. à S. Fausto, & alij, quos affert, ac sequitur Diana *to. 1. tr. de contr. res. 44.* affirmant, cessante fraude, & iniustitiæ periculo, validum esse talem censum in foro conscientiæ, non in externo foro.

[1481] Stante Pij V. Bulla id in neutro foro valet, aut licet. Quia id statuit clare Pontifec clausula in illa, qua talem contractum omninò irritat, & nullo modo vult esse validos. Ita Mol. *d. 390.* Salon. Medi. Manuel, Reb. Ant. Gomez, Vega, & alij plures, quos refert, ac sequitur Salas *vbi sup. n. 11.*

[1482] Hoc verius esse reor. Nam lex illa est, sicut lez ieiunij, cuius ratio licet in aliquo particulari deficiat non habente ieiunij necessitatem ad carnem refrẹnandam, manet tamen in communi. Et sicut lex irritans matrimonium cladestinum, in quo licet in casu particulari cessarent pericula, manet tamen ratio, ac necessitas communis, cui non potuit sufficienter occurri, nisi prohibendo, & irritando in omnibus casibus, & ita intelligenda est Bulla circa census propter similem necessitatem vniuersalem, cui alioquin non poterat sufficienter occurri.

DVBIVM XLIII.

An ex iure naturali possit census emi ex debito venditoris.

[1483] PEtrus debet tibi mille aureos, quæritur, an possis eo debito emere ab ipso censum valentem aureos totidem, computando debitum illum pro pretio soluto, saluo scilicet iure vtroque?

[1484] Non potest emi cẽsus. Quia præterquam quod videtur lædi Pij V. decretum census ordinatur ad subueniendum necessitati debitoris ex pretio accepto, qui finis non obtinetur, si debitum solum pręcedens extinguatur. Sic Felician. Palac. neb. & alij, quos affert Salas *dub. 8. n. 5.*

[1485] Potest quidem emi. Quia perinde est debiti extinctione emere censum, ac si pecuniam debitam à debitore accepisses, & iterum dedisses pro censu, & non minus valet debiti extinctio. quam tantundem pecuniæ venditori traditæ, Ita Mol. Salazar. Nauar. Les. Lopez. Vega, Salo. & alij, quos congerit, ac sequitur Salas *ibidem* Lugo *to. 2. de iust. d. 27. n. 84.*

[1486] Hoc probabilius mihi. Potest enim hoc modo etiam subueniri necessitati venditoris, qui nifi censũ constiueret ex debito, cogeretur quærere cum graui incommodo pecuniam præsenten ad soluendum debitum contractum, quod ab eo exigitur. Verum loquendo de iure positiuo, & Pij V. Bulla ijdẽ Auctores, qui dicunt, in foro externo, vel saltẽ in foro conscientię licere cẽsum mercibus emptum, idem asserunt de censu empto per debiti extinctionem pręcedentis. Atqui hoc negant (vt vidimus) negant etiam in hoc casu ob eandem rationem. Quare mihi sententia negatiua consequenter est amplectenda.

DVBIVM LXIV.

An stante Pij V. Bulla, licitum sit emere censum pecunia præsenti numerata, eo tamen

pacto, vt venditor statim ex illa pecunia soluat emptori debitum, quod ei antea dedebæt.

1487 LIcitum est. Quia verè emptor solueret integrum census pertium: pecunia numerata coram notario, & testibus, quod Bulla requirit. Quod vero ea lege soluat, vt inde de bitum antiquum ei soluatur, nihil mali, aut fraudis continet. Sic Mol. *d. 390. n. 2.*

1488 Non est licitum. Quia quarta conditio à Pio requisita est: *Ne vlla pacta indebita, aut conditonies adiungantur, quibus consuarius*[199] *extrã naturam contractus obligetur.* Pactum autem illud soluendi debitum: est omnino extra naturam contractus censualis: & sæpè obligaretur venditor ad id, ad quod nullatenus tenebatur, nempe ad præferendum, (v. gr.) emptorem aliis creditoribus, eique primo loco soluendum. Aliunde videtur esse contra Pontificis intentionem pactum illud, qui voluit totum pretium venditoris solui, soluere autem in rigore, est, pecuniam dare, & ponere in Dominio, ac potestate recipientis. Quia verò non aliter dat pecuniam venditori, nisi vt ad talem vsum eam expendat, & statim debitum soluat, non ponit illam potestate, & pleno eius dominio, sed cum limitatione, ac ligamine ad vnum solum vsum determinatum. Vnde non videtur eum plenè dominium pecuniæ efficere. Ita Cadin. de Lugo *parte secunda de iust. d. 27. numer. 90.* Fauet Salas *dub. 19.* asserẽs quartam illam Pontificis clausulam ita vt refert prima sententia, se habere.

1489 Ego quidem existimo, clausulam illam fideliter à Magistro meo Ioanne de Salas (eius venia) referri Nam Bulla non prohibet in vniuersum omnia pacta, sed ilia, quæ obligant ad casus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non tenetur. Vnde valde in P. Molinæ mentem inclinor, Sed vt etiam sapientissimo Doctori, eminentissimo quæ Cardinali simul morem geram Ioanne de Lugo, facilius posset Molinæ sententia locum habere, si non apponeretur tale pactum in ipso censuali conrractu, sed antecedenter debitor se obligaret, ad soluendum creditori debitum, si postea idẽ creditor pecunia præsenti censum ab eo emeret: postea enim si creditor alio contractu seorsim, & omnino inde pendenti pretio præsenti censum ab eo emeret. Postea namque si creditor alio contractu seorsim, & omninò independenti pretio præsenti censum emeret, hoc secundo contractu vere poneres pretium in pleno dominio, & potestate venditoris, quantum ex vi illius contractus licet ex pacto anteccedenti debitor obligatus esset ad soluendũ illi præcedens debitum.

DVBIVM LXV.

Iuxtà octauam Bullæ conditionem, quando prædium censui subiectum non perit, sed diuiditur postea inter plures dominos: singuline tenentur, ad pensionem integram, si dominus census ab eis exigat?

1490 OCtauam Bullæ clausulam præmitto. *Postremo census in futurum creando, re in totum, vel in paete perempta, aut in fructifera parte effecta, volumus ad ratam perire.* Pereunte itaque in perpetuum fundo cẽsito v. gr. perit omninò census. Si verò vno, vel alio anno fructus ex eo non percipiantur, debetur pensio eo etiam anno, seu annis integra, quia sterilitas perpetua

non est. Et à fortiori debita pensio integra, etiam si pars prædij, quę his annis fructificat, non reddat fructus toti pensioni æquiualentes. Quando verò pars prædij facta est in perpetuum infructifera non debeatur pensio integra, etiamsi ex parte permanente fructus habeantur æquiualentes toti pensioni, imo & eam excedentes. Hæc & alia Molina *d. 391. numer. tertio.* Iam requisierim, num quando prædium censui subsectum non perit, sed diuiditur postea inter plures dominos, singuli teneantur ad integram pensionem, si dominus ab eis exigat? an verò solùm ad partem pensionis pro rata partis prædij, quam possident.

[1491] Ad integram tenentur pensionem, potestque creditor à singulis totum censum exigere. Quia conditio creditoris non debet fieri deterior ex hæredum multiplicatione: nec vllus vellet cum tanto grauamine censum emere. Sic Molina *d. 391. numero tertio* Lessius *libro secundo capite 22. numero 89.* Nauarra *de vsur. n. 114.*

[1492] Non tenetur ad integram, nec potest creditor à singulis totum censum exigere. Quia si pars quæ ex illo fundo de nouo venit ad Petium non possit habere fructus sufficientes ad soluendam integram pensionem census, non apparet, quo titulo possit Petrus obligari ad eam integrè soluendam aut quomodo census ille respectu Petri esset realis, vel saltem mixtus, cum res censui subiecta, quæ apud ipsum est, vel nunquam fuit, non sit capax tantæ obligationis: & ex ter mitiis ipsis manifestè apparet absurdum, quod si emas particulam fundi magni, quæ valeat centum aureos, eo ipso assumas tibi obl: gationem soluendi aureos mille annuos pro pensione census, cui totus erat subiectus Ita Couarruuias *lib. tertio variarum capite 8. numero septimo.* Manuel, Valascus, Rebellus quos refert, ac sequitur Salas *dub. vndecim. numer. secund.* Lugo *tom. secund. de iust, d. 27. numer. 106.*

[1493] Hæc sententia mihi magis arridet, quam hęredis exemplo co nfirmabo. Profecto si quis non sit hęres vniuersalis, sed paratialis cum aliis cohæredibus, non subit onera, & obligationes dẽfuncti nisi iuxta partem hæreditatis, in qua succedit: nec potest creditor defuncti à singulis hæredibus pro libito totum debitum exigere; qua cum parte hæreditatis non transit tota obligatio defuncti, sed pars illius. Haud aliter, & à fortiori obligatio fundi, quæ non erat tota in singulis partibus, non potest integra transire cum vna sola fundi parte ad eius emptorem, sed solùm partem fundi, quam possidet.

DVBIVM LXVI.

An si res censui subiecta pereat, vel infructuosa perpetuo fiat debitoris culpa creditor possit, & pensiones exigere, quandiu census pretitas ei non restituitur?

[1494] POtest quidem, census quæ obligatio nullo ex capite perit. Quia licet Pontifex hanc exceptionem non explicuerit, clausula tamen**[200]** Octaua illa intelligenda videtur solùm de casu, quo absque creditoris culpa res deperit. Sic Medina *summæ capite 14. §. 26.* Salas *dub. 11. in fine, & dub. 33. num. 8.* Molina *d. 394. numer. tertio dicit,* teneri debitorem ad reddendum pretium census, vel illum in re alia immobili constituendum.

[1495] Minime potest, sed census omninò perit. Quia in fauorem debitoris clausula Pontificia benignè est interpretanda. Creditor tamen habebit contra suum debitorem, sicut haberet cõtra alium tertium, qui causam damni dedisset, actionem doli quoãd pretium census, totumq;

intersse lucri cessantis, vel damni emergentis. Ita Nauar. & Rodriguez quos refert, ac sequitur Rebellus *p. secund. de oblig. iust. lib. 10. qu. 6. num. 17.*

1496 Ego autem cum Cardin. de Lugo distinctione vtor. Nam si census erat irrdimibilis, crediderim debitorem teneri vel censum in re alia cõmoda collocare, vel pensiones soluere, donec creditor habeat, in quo possit restitutum sibi pretium constituere, vt Salas affirmat. Quia debet resarcire damnum totum, quod sua ex culpa creditori consequitur. At si census redimibilis erat, satisfaciet debitori restituendo pretium census. Quia iure suo vtitur, cum etiam extante fundo censito potuisset, pretio reddito, censum extinguere. Quamdiu tamen censum non reddit ad soluendas pẽsiones tenebitur, quia alioquin sua culpa causa fuisset, ne pensiones haberet toto illo tempore, provt habere debuisset, quandiu pretium non recipit. Monuerim tamen debere, esse grauem culpam ex parte debitoris, sine qua tam grauis obligario oriri non potest.

DVBIVM LXVII.

An illicitum sit de iure naturæ pactum, quod elapso decennto verbi gratia, census redimi vlterius non possit, vel quod non possit, nisi post decennium?

1497 VErba Bullæ expendo nonam conditionem stgatuentia. *Volumus, census omnes posse pro eodem pretio extingui, non obstante longissimi etiam temporis, & immemoriabilis, imo & centum & plurium annorum præscriptione, &c. Cum vero traditione pretij reditus extinguendus erit, volumus, per bimestre ante eam denunciari ei, cui pretium dandum erit, &c.* In primis requiro, an seclusa Bulla, etiam de iure naturæ sit illicitum pactum quòd elapso decennio census redimi, vlterius non possit, vel quod non possit, nisi post decennium?

1498 Illicitum est. Quia pactum illud valde est onerosum venditori. Ideò in multis prætoriis pronunciatũ fuit, vt tales conditiones pro non appositis habeantur. Sic Couarruuias, Molinæus Anton. Gomez, & alij apud Salas *dubio 12. numer. 2.*

1499 Est licitum. Quia de iure naturæ licitus est census omninò irredimibilis; ergò à fortiori licitus erit cum aliqua irredimibilitate limitata quoad tempus, cum hęc minus auferat debitori facultatem redimendi. Et quia in emptione domus licita est talis irredimibilitas limitata, vt ex *cap. 25. Leuit.* patet ergò & in emptione census. Ita Conrad. Medin. & Sotus, quos affert, ac sequitur Molina *d. 391. numer. sexto* Lessius *libro secundo capite 22. dub. 9.* Gabriel, Palacius, Aragon. & alij, quos sequitur Salas *citat. num. secund.* Lugo *tom. secund. de iustit. disputat. 27. num. 111.*

1500 Hæc sententia communis, & vera est, si tamen pretij augmento iuste eiusmodi onera cõpensentur, quo enim plus habent census de irredimibilitate, eo plus valet, & ideò fortasse pacta illa à Iudicibus reprobata fuere, quia census communi pretio empti fuerant, quo alij cẽsus simpliciter redimibiles. Itaque pactum illud licet onerosum sit venditori, potest tamen addito pretio compensari, si ergo æquale pretium detur, nulla aderit iniustitia.

DVBIVM LXVIII.

An verbis Bullæ Pij V. prohibiti sunt in posterum census omnes de nouo creandi, qui sint omninò irredimibiles?

1501 NOn sunt prohibiti. Quia Pontifex solùm agit de censu redimibili, in quo erat maius periculum, & species maior vsuræ, cum post solutas pensiones redderetur integrum pretium redimenti, pensionibus in sortem non computatis. In censu autem irredimibili nullum erat tale periculum, nec de illius iustitia vnquam fuerat dubitatum, nec Pontifex posset potestate spirituali illum contractum toti orbi prohibere, in quo nullum animarum inuenitur periculum. Sic Nauar. *de vsur. numero 98.* Molina *d. 391. numer. 9.* Lessius *lib. secund. capit. 22. dub. 12. numer. 92.* Salas *dub. duodecim. num. 4.*

1502 Prohibiti sunt. Quia Pontifx agit vniuersaliter de omnibus censibus in posterum creandis, & hos omnes dicit tales esse debere, vt possint semper à venditore eodem pretio, non obstante quolibet pacto, quo sibi eiusmodi facultatẽ auferat. Cum ergò in censu irredimimibili ad sit pactum expressum, quo eiusmodi facultas redimẽdi directè aufertur, consequens est, vt tale pactum prædicta clausula omnino sit prohibitum. Ita Bonac. *d. 3. de contr. q. 4. pun. vnic. n. 14.* citans Azor. *part. 3. lib. 10. cap. 27. quæst.* 1. & P. Salas *dub. 12. num. 3.* Neuter tamen hanc docet sententiam, nam Salas potius tenet contrariam, vt vidimus Azor. vero, relata vna & altera sententia, dubius manet, & nihil resoluit. Vigl. *de censibus parte secund. numer. 37. 55. & 153.* & miratur, Nauarrum oppositum docuisse contra expressa Pontificis verba.

Ego autem licet propter tot Doctorum authoritatem non audeam damnare eum, qui prio-**[201]**rem sententiam in praxi amplecti, sicut nec Rebellus audet; attentis autem verbis Bullæ non nisi videtur sine volentia posse negari, quod eiusmodi census ibi prohibeantur.

DVBIVM LXIX.

An attento iure Pontificio possit venditor, obligari, ad non redimendum censum per partes?

1503 OBligari ad id non potest. Quia de iure naturali quod venditor eiusmodi facultatem habeat; quod intelligendum est, dum reddit partem notabilem v. gr. dimidium, vel tertiam, aut quartam. Sic Alciat. & alij, quos affert Salas *dub. 56. num prim.* Quod autem aliqui intelligunt, quando venditor est pauper, qui non potest totam pecuniam simul comparare.

1504 Potest venditor ad id obligari. Quia in tota Pij V. Bulla nusquam apposita est talis conditio censui, vt non possit per partes redimi, sed tantum quod eodem pretio redimi valeat. Quare licet Martio. V. & Calixtus III. eius conditionis meminerint esse necessariam; sed solùm approbarunt census, de quibus fuerant consulti, & in quibus hæc etiam conditio interuenire narrabantur. Nec Pius V. qui alias plures conditiones retinuit, & alias de nouo addidit, huius conditionis meminit; quare videtur de industria noluisse ad eam obligare. Ita Nauar. *comment. de vsur. num. 78.* Molin. *d. 393.* citans Sotum, Vegam, Bañes, Gutierrez, Angles, quos refert, ac sequitur Salas, *vbi suprà numer. secundo & tertio.* Lessius *lib secund. capite 22. numero 93.* Sà *vers. census, numer. tertio.*

1505 Hæc sententia mihi omninò vera videtur. Quia nec de iure naturali nec de positiuo talis facultas venditori concessa videtur. Poterit ergò emptor obligare ad acceptandam redemptionem etiam per partes.

DVBIVM LXX.

Creditori denuncians debitor census extinctionem, tenetú ne, eum non extinguere, nisi elapso bimestri?

1506 NOn tenetur non extinguere nisi bimestri elapso, sed potest quando voluerit intra bimestre soluere, & cogere creditorem ad censum extinguendum. Quia duo illi menses ad hoc solùm conceduntur, vt intra ipsos possit debitor soluere: extra illos verò vsque ad anni finem possit cogi à creditore ad soluendum etiam inuitus. Quod colligitur ex verbis illis: *& vbi pretium neque volens intra bimestre soluat, neque ab initio intra annum exigatur.* Quibus significatur debitoris libertas ad soluendum intra bimestre. Sic Molina *d. 391. num. 12.*

1507 Tenetur non extinguere, nisi bimestri elapso, neo potest pro libito intra bimestre soluere sed potest cogi debitor à creditore, vt post denunciationem per duos menses perseueret in censu. Quia dantur illi duo menses, vt emptor possit sibi prouidere, & quærere alium censum vel rem fructiferam pecunia illa emendam. Qui sensus potest colligi, quia si debitor posset libere soluere die sequenti, non teneretur per bimestre ante redemptionem denunciare, cum die præcedenti id facere quiret; quod tamen constat esse contra Bullæ præscriptionem. Ita P. Salas *dub. 11. num. 5.* Lugo *tom. secund. de iust. d. 27. num. 120.*

1508 Idem assero, iudicans minime obstare verba *vbi pretium neque volens debitor intra bimestre soluat:* ex quibus colligebat P. Molina, posse debitorem qualibet die bimestris pretium reddere. Nam ex contextu colligitur ea intelligenda de fine bimestris, cum velit Pontifex, denunciationem geri per bimestre ante solutionem quod non posset fieri, si posset debitor die sequenti post denunciationem censum extinguere.

DVBIVM LXXI.

Censuales contractus, qui post Bullam Pij V. sub alia forma celebrantur, suntne re ipsa vsurarij?

1509 REcolo duodecimam Bullæ conditionem. *Contractus sub alia forma post hac celebrãdos fœneratitios iudicamus.* Circa hæc verba quæsierim, an censuales contractus, qui post hanc Bullam sub alia forma celebrantur sint re ipsa fœneratirij, an solum quoad fori externi præsumptionem?

1510 Solum sunt vsurarij quoad præsumptionem fori externi, non tamen re ipsa. Quia non potest esse vsura, vbi non est contra iustitiam inęqualitas, quamuis autem debitum aliquod, v. gr. cõuertatur in censum, vel aliquod pactum alioquin iustum intercedat, nulla fit inæqualitas cõtra iustitiam. Ergo nec potest esse vsura. Sic Lessius libro *secundo capite 22. dub. 12. n. 97.*

[1511] Non sunt solùm quo ad præsumptionem si contractus vsurarij in foro externo, sed re ipsa vnde perinde puniuntur, ac vere vsuarij. Quia sicut est duplex simonia altera contra ius naturę altera contra ius solùm positiuum incurrendi pœnas simoniacis impositas; sic etiam post hanc Bullam est duplex vsura distinguenda, vna ex natura rei, & contra ius naturæ, altera iuris positiui, vera quidem ad inccurrendum vsurariorũ pœnas. Ita Molina *dub. 12. nu. 6. & 7.*

[1512] Primam eligo sententiam. Exemplum enim duplicis simonię ad rẽ non videtur, quia in simonia iuris positiui interuenit irreligiositas contra reuerentiam re Sacræ lege positiua præceptam, & ideo potest iam esse ibi malitia veræ simoniæ contra religionem. Vsura vero non potest induci solùm ex lege positiua, cum non fiat vlla inęqualitas contra ius proximi, quę necessario requiritur ad omnem iniustitiam.

[202] DVBIVM LXXII.

Deficiente aliqua ex conditionibus à pontifice assignatis, redditurne totus contractus irriius, ac prohibitus?

[1513] NOn redditur irritus, totus contractus, sed solum quoad defectum vel additione talis conditionis. Quia, dummodo pactum aliquod contra Bullæ dispositionem ei adiunctum ad petitionem emptoris exequutioni non est mandatum, non videtur Pontifex voluisse totum contractum annullare, sed id locum, quod est contra Bullam, corruere. Sic Gutier. *in pract. l. 2. q. 176.*

[1514] Totus contractus redditur irritus quoad substantiam. Quia id sonant verba Bullæ, contiactus sub alia forma celebrãdos fœneratitios *iudicamus.* Vbi de contractu ipso secundum substantiam est sermo. Ita Molina. *d. 392.* Salas *dub. 12.* Card. de Lugo *to. 2. de iust. d. 27. n. 125.* Melius hi, quos sector.

[1515] Distinctio enim Gutierrez non videtur habere fundamentum; parum enim refert ad propositum, quod pactum mandatum sit, vel non sit exquutioni.

DVBIVM LXXIV.

An licitè apponi possit in census redemptione pactum, vt venditor non solum idem pretium, sed eandem monetam in specie reddat?

[1516] MInimè potest tale pactum apponi. Quia illicitum id reddit graue onus, quod ex eo venditori apponitur, cuius commodo vult etiam Pontifexprouidere. Ideóque salua Pontificia Bulla hoc fieri non potest. Si multi Doctores, quos presso nomine memorat Card. de Lugo *to. 2. de iust. d. 27. n. 135.*

[1517] Potest quidem. Quia nullatenus id in Bulla est prohibitum. Solum enim statuitur, quod venditor retineat semper facultatem censum redimendi eodem pretio, quo vendiderat. Identitas autem pretij dupliciter potest considerari, nempe vel eodem pretio formaliter quoad

æstimationem, ita vt si census emptus fuit mille ducatis, quorum singuli æstimabantur tunc sex libris, reddi debeant tot ducati, quot posteà sufficiant ad tot librarum æstimationem, quæ antea mille ducatis correspondebant. Vel potest considerari identitas pretij quoad valorem intrinsecum, itavt debeant reddi totidem mille ducati eiusdem bonitatis quoad pondus, & perfectionem argenti, & quoad sigillum: & hoc secundo modo magis seruatur identitas pretij accepti, & redditi; quia ille alius valor respectiuusest magis extrinsecus, & accidentalis desumptus ex variis extrinsecis circumstantiis. Quare magis videtur seruari Bullæ conditio, si pactum sit de reddendis totidem ducatis æqualis perfectionis, & sigilli, quàm si sit de reddenda eorum futura æstimatione. Quamuis non abnego, posse etiam stante Bulla, pactum fieri de reddendis 6000. libris, eo quod mille ducati, qui nunc dantur, singuli nunc sex libris æquiualent. Ita Card. de Lugo *tom. secund. de Iust. d. 27. numer. 137.*

1518 Hanc sententiam veriorem esse reor, adiiciẽs pactum illud etiam esse licitum de iure naturæ si æquale sit periculum decrementi, & incrementi futuri valoris, & æstimationis in tali monetæ specie, vel si fortè maior sit spes, quod eius æstimatio crescere debeat in futurum, emptor ascendat in pretio quanti spes illa æstimabitur, & grauamen illud, quod venditori apponitur. Lessius *libro secundo capite 22. dub. 8.* Salas *dub. 24.* Qui bene aduertunt, licitum esse pactum illud, tiam pretio non aucto, si emptor statuerat pecuniam in illud tempus asseruare, quo eius æstimatio erat augenda, quia ratione damni emergentis, vel lucri cessantis poterat pretio communi censum emere.

CAPVT X.

Circa Cambia.

DVBIVM LXXIV.

An licet Cambium contractus sit innominatus sit in eo, pœnitentæ locus tametsi ex vtraque parte completus non sit?

1519 SVppono, cambium contractum esse innominatum *Do vt des:* das enim pe cuniam, vt pecuniam accipias. Molin a *tract. secund. d. 396.* Rebellus *tom. secund. de iust. lib. 11. quæst. prim.*& colligitur ex *leg. ex placito. Codic. de rer. Permutat. & leg. 1. ff. eodem.* Quæsierim autem, numin hoc contractu innominato sit locus pœnitentiæ, tametsi non sit completus?

1520 Ex eo quod cambium contractus innominatus sit, & perfici non possit quovsque ex vtraque parte pecunia tradatur, quilibet ex contrahentibus potest pœnitere, quovsque ex sua parte pecuniam tradat. Quia si contractus nondum est perfectus nunquàm non locum obtinet pœnitudo ad restituendum. Sic Nauar *ad caput Nauiganti, de vsur. numero 9.* Additque neque dominium acceptæ pecuniæ posse quem accipere, quovsque ed sua parte pecuniam promissam tradat.

[1521] Minimè ex eo pœnitere potest, quia esto in foro externo ob vitandaslites non admittatur actio in contractibus innominatis quovsque ex vtraqueparte perficiantur: attanien in foro conscientiæ nulli dubium esse potest obligationem esse accipienti pecuniam perficiendi contractum, & promissis standi. Ita Rebellus citat.**[203]** *num. 10.* Salas *de camb. du. 1.* Palao *de iust. commut. .d. 7. pun. 1. n. 1.*

[1522] Cum his. Nam verum non est, dominium pecuniæ acceptæ esse in pendenti, quovsque altera pecunia tradatur, cum vsu comprobatum sit, posse vt propriam statim expendi. Et colligitur ex *leg precibus. Cod de rer. permut.* Ab illa namque generali regula, *Traditione dominum comparari,* tantum excipitur vendiditionis contractus §. *venditæ, inst. de rer. diuis.* in quo res vendita emptori non acquiritur, quo vsque pretium soluat, vel pro soluto acceptetur.

DVBIVM LXV.

Occasione officij cambiandi propria authoritate suscepti potestne quis, vltrà pecuniæ valorem aliquid accipere?

[1523] SVppono, ratione officij cambiandi a Principe, seu Republica iniuncti posse campsorem aliquod lucrum vltra valorem, quem habet pecunia à lege, exigere ab eo, in cuius gratiam fit permutatio, nisi à Republica salariũ ob hanc causam sit statutum. Quia hoc officium nimium est onerosum, cum vi illius obligatione habeat campsor, paratam pecuniam petentibus exponere, ministros ad illius custodiam, & numerationem conducere, &c. Requiro autem, num occasione huiusce officij propria authoritate sucepti possit campsor aliquid exigere, & an id exigens ad restitutionem teneatur.

[1524] Non potest, & si exigat obnoxius est restitutuioni. Quia *leg. prim. titul. 18. l. 5. nouæ collect.* cautum est, ne vllus campsoris munus suscipiat in curia, nisi à Principe deputetur: & in aliis ciuitatibus extra curiam assignetur à iudicibus, & decurionibus. Sic Caiet. *tr. de camb. cap. prim. 5. 6. & 7.* Cui consonant circa Regna Castellæ Sotus *lib. 6. de iust. q. 9. articul. vni. concl. 3.* Manu. *parte secund. summæ c. 103. concl. 5.* Rebellus *parte secund. de iust. lib. 11. q. 4. numer. septim. quæst. 178.*

[1525] Potest plane sine restituendi obligatione, quia expositum esse cambio concedendo in gratiã petentium, si hoc minus sponte suscipiatur, mercede est dignum. Ita reliqui omnes Doctores præter Caietanum, Nauarro teste *sum. capite 17. numer. 388.* Couar. *de collat. numism. capite 7. numer. 4.* Syluest. *verb. vsura, 4. quæst. 7. dicto 3.* Valent. *2. 2. d. 5. quæst. 23. punct. 4.* Molina *d. 399.* Sà *v. cambium, numero quart.* Salas *de camb. dub. 3. n. secund.* Dummodo tamen lege aliqua positua id expresse non prohibeatur.

[1526] Cum his probabilius opinor, asserens iure nostro Regio minime id prohibitum esse; nam lex citata non prohibet campsoris munus prinatim suscipi: qui potius expresse hoc munus omnibus est concessum: si quidem dicitur: *Que sea libre, y franco* Item *que todos cambien, y puedan cambiar sin pœna, ni calumnia alguna.* Tantum enim prohibetur campsoris publici munus propria suscepti authoritate. Addo, licet lex illa vim haberet prohibendi omnibus priuandi cambij vsum: attamen si de facto eo vterẽtur, restitutioni obnoxios non esse. Et quidem comparatione Reipublicæ nullam obligationem restituendi habere possunt, cum nullum ei damnum intulerint. Neque itam comparatione eius, in cuius gratiam cambium

est institutum, cum ab eo non sit plus acceptum, quam quod camsorum iudicio pecunia in ea permutatione æstimatur. Ergo nulla est restituẽdi obligatio, cum nullus sit cui restitut iodebtatur. Lessi. *lib secund. c. 23. d. secu nd. numero 17.* Layman. *lib. 3. sect. quint. tr. 4. capite. 19. num. 3.* Salas *de camb. dub. quint.* Rebellus *parte secund. de iustit. lib. 11. q. 4.*

DVBIVM LXXVI.

Ob commoditatem, quam pecunia aurea, aut argentea præ ærea obtinet, potestne aliquid præter valorem à lege taxatum campsor exigere?

1527 SEclusis rationibus ex officio cambiandi & ex damno emergente, vel lucro cessantibus ob commoditatem, quam plerumque habet pecunia aurea præ argentea, aut argentea præ ærea, non potest compsor commutans pecuniam auream pro ærea vltra valorem à lege taxatum aliquid aliud exigere, quia Princeps cuni pretium monetæ taxauit, omnes commoditates cuiuscumque monetæ spectauit, nempè monetam auream securiorem esse, asportatu faciliorem, & ad plures vitæ humanæ vsus deseruire. Ergo ob commodiutes præterire. Sic Ioan. Medina, *Cod. de rest. q. 2. de camb.* Valent. *2. 2. d. 5. q. 23. pun. 2.* Nec dissentit Molina attente recogniturs, *d. 341.*

1528 Potest in commutatione grandioris monetæ cum minutiori campsor aliquid vltra pretium taxatum recipere, ratione commoditatis. Quia licet quælibet moneta suas speciales commoditates habeat, (nam viliori facilius re quotidiano vsui comparantur) at negari non potest monetam auream commodiorem esse & vtiliorem, cum non solum in proprio Regno, sed extra magni æstimetur, & pluribus vitæ humanæ vsibus sit aptior. Ergo inspecto communi hominum iudicio pluris æstimatur. Ergo hanc æstimationem poterit campsor vendere, cum gratis tibi commodiorem pecuniam pro minus vtili concedere non teneatur. Ita Sotus *lib. sexto de iust. q. 9. articulo vnic.* Caiet. *tr. de camb. c. 6.* Syluest. *v. vsura 4. quæst. 3.* Nauar. *summæ capit. 17. numer. 287. & 288.* Lessius *libro secundo capit. 23. dubio secundo* Rebellus *p. 2. de iust. libro 11. quæstio. quinta* Sà *vers. cambium, num. secundo & tertio* Salas *de cam. dub. 3. numer. 9.* Layman. *lib. tertio sectio. quinta tract. 4. c. 19. num. 4.*

1529 Hoc verius esse duco existimans non obstare, Regem in constituendo monetatarum valore spectasse cuiusque monetæ vtilitates. id enim solum probat, in mercibus ti emendis, & solutionibus debitorum faciendis tanti æstimandam esse**[204]** monetam argenieam, sicut auream, vel æream, cũ earum æstimatio in ordine ad præfatum finem solũ ex lege pendeat, non tamen probat, ipsam monetam auream in se comparatione alterius non esse pluris æstimandam. Vnde modius tritici decem & octo dachmis vendendus, potes emere moneta aurea, argentea & ærea: neque ex eo quod ematur ęrea pretum augeredebes, neque ex eo quod aurea emeris, diminuere; quia comparatione rerum venalium pretium ac valor legis est spectandus. Lessius. *citat. dub.* S. Salas *dub. 3. &. 4.*

DVBIVM LXXVII.

An sit iustus titulus, vt campsor lucrum comparere valeat, si ipse prius det pecunias alicui, vt alibi recipiat?

1530 NVllus iustus ad id adest titulus. Quia neque hic interuenit titulus virtualis traiectione, ante receptam enim pecuniam non est traiectioni locus, & cãpsarius cẽsetur campsori pecuniam traiicere, non è contra. Neque interuenit titulus maioris æstimationis. Nam esto pecunia præsens maiores cõmoditates regulariter habeat, quam absens, id tamen vniuerse verum non est cum sæpe merbatoribus pecunia abfens vtilior sit; illa enim pecunia Vallisoleto v. gr. data, & Matrito accepta merces vilius emunt, quos alibi carius vendant, à qua negotiatione lucrosa cogerentur abstinere, nisi pecuniam alibi paratam haberent. Sic D. Antonin *part. 8. cap. 3.* Sarmiento *lib. 7. select. cap. 2. n. 7. & 8.* & alij.

1531 Adest ad id titulus iustus. Quia inest titulus virtualis traiectioni, cui non obstat pecuniam prius à campsore concedi. Nam licet ad formalem & realem traiectionem opus sit, pecuniam prius campsarij esse receptam; secus ad traiectionem virtualem, & eminentem, quæ in eo consistit, vt beneficio campsarij absens pręsens virtute censetur. Ità Caiet. *tr. de cambio cap. 8.* Sotus *lib. 6. de iust. q. 10. a. 1.* Naua. *ad c. fin. de vsur. numer. 25. & sum. cap. 17. n. 289. 290. & 294.* Ioan. Medin. *de camb. q. 4. & 5.* Bannes *2. 2. vbi de camb. dub. 5. art. vlt.* Valent. *ibi. d. 5. q. 23. pun. 4.* Tolet. *l. 5. cap. 55.* Sà *verb. Cambium, num. 3. & 4.* Molina *d. 404.* Lessius *lib. secund. cap. 23. dub. 4.* Salas *de camp. dub. 9. n. 2.* Laym. *p. 3. sect. 5. tr. 4. cap. 19. n. 9.*

1532 Hoc mihi fere certum alum iustum titulũ adiiciente scilicet, maiorem æstimationem, quam habet pecunia præsens, præ absente. Negari enim non potest præsentẽ pecuniam regulariter commodiorem ac vtiliorem esse, minoribusque periculis expositam. Et licet aliquãdo mereatoribus commodior sit pecunia absens, quam præsens, id per accidens est, & eorum forunæ aut industriæ est tribuendum.

DVBIVM LXXVIII.

An cambia cum lucro intrà idem Regnum possint, institui?

1533 INstitui non possunt. Quia titulus honestandi auctarij receptionem in cambiis est virtualis traiectio pecuniæ periculosa, & difficilis; at intra idem Regnum hæc difficultas, at pericula cessant; Ergo cessat titulus, quo honestari auctarium in cambio possit. Sic Matienzo *ad leg. 8. glos. 1. titulo 18. lib. 5. nouæ collect.* Sotus *l. 6. de iust. qu. 10. a. 1. & q. 13. a. 1.* Gaspat Roderic. *de reditib. q. 5. numer. 17.*

1534 Seclusa lege positiua, possunt cambij cum lucro intra idem Regnum institui. Quia licet plerumque maiores difficultates ac pericula intercedant in traiectione pecuniæ ex vno Regno in adliud; attamen negari nequit, aliquas difficultates & pericula interuenire in traiectione pecunię ex vna in aliam prouinciam, ac ex vna in aliam ciutatem. Ergò est sufficiens titulus auctarium honestandi, tametsi moderatum iuxta loci distantiam, & pericula, ac difficultates, quæ in traiectione reali intercedere possent. Ita Nauar. *summ. cap. 17. numer. 290.* Molina

d. 405. Toletus *lib. quin. cap. 54.* Sà *v. Cambium, num. 6.* Lessius *lib. secund. capit 23. dub. 4. numer 32.* Rebellus *parte 2. de iusit lib. 11. q. 6. num. 14.* Salas *de camb. dub. 10.* Palao *de iust commut d. 7. punct. 6. num. 2.* & alij.

[1535] Longe hoc probabilius Dixi autem *seclusa l. positiua.* Nam *lege 8. titulo octauo titulo 18. lib. quint. nouæ collect.* dicitur *Mandamos, que no puedandar a cambio inaræuedis algunos por ningua interesse de vn lugar de estos Reynos para otro alguno dellos: ni de vna ferta a otra de las que se hazen en estos nuestros Reynos. sopena, &c.* Verùm Molina, Salas, & Nauar. citati existimant, hanc legem solum procedere, cũ campsor prius recipit pecuniam, postmodum cum incremento suscipiendam sicut indicant illa verba, *No puedan dar a cambio marauedis algunos, &c.* quia in hac camblj concessione videtur vsura palliari. Non autem prohiberi cambium, quo campsor pecuniam recepit possmodum minorem soluendam.

DVBIVM LXXIX.

Vltra titulum officij cambiandi, & damni emergentis, ac lucri cessantis, atque virtualem monetæ traiectionem, titulusne iustus est, ad aluquid amplius recipiendum vberioris lucri, maior pecuniæ æstimatio.

[1536] ESt quidem iustus titulus. Quia si campsor Vallisoleti pecuniam recipiat in Flandria reddendam, vbi maior illius est æstimatio, amplius reddit in Flandria, quam**[205]** Vallisoleti accipit: ergo hoc ex titulo potest lucrum recipere. Sic Lessius *libro secund. capite 23. dub. 4. num. 37.* Mol. *d. 406. & 410.* Salas *de camb dub. 12.*

[1537] Titulus iustus non est. Quia si campsor tuam pecuniam Vallisoleti receptam transmitteret Flandriam, eo ipso pluris inibi æstimaretur: Ergo ea maior æstimatio transmissioni est annexa. Ergo campsor lucrum recipiens ob transmissionem, nequit alium lucrum pro maiori monetæ æstimatione recipere. Ita Sotus *l. 6. de iust. q. 12. a. 2.*

[1538] Primam sententiam longe reor esse veriorem. Nam traiectio, quę in cambio intercedit, non est realis, & physica, sed moralis, & æquiualens, quatenus obligatur recipiens tantundẽ ex suis bonis alibi restituere. Cum autem pecunia eo in loco, vbi est restituenda, maiorem contineat valorem, consequens est, sic obligatum ob eam causam posse secluso traiectionis titulo, compensationem petere. Manifeste id probo, si enim pecuniæ vtrobique eundem haberent valorem, posset campsor titulo traiectionis lucrum exigere. Ergo addita traiectioni maiore pecuniæ soluendæ ęstimatione iuste poterit ob hanc causam maius lucrum accipere.

DVBIVM LXXX.

An possit lucrum augeri à campsore, ex eo quod in loco vbi reddenda est, quæ hîc accipitur, pecunia, sit rarior, paucioresve sint, qui ad cambium concedunt?

1539 GRauior est dubitatio, cum maior pecuniæ ęstimatio, (de qua Dub. proximo) ex alijs capitibus extrinsecis procedit, & non ex lege, nimirum quia pecunia eo in loco vbi à campsore datur, rarior est, ac pauciores sunt, qui hîc ad cambium concedant, num possit à campsore lucrum augere?

1540 Non potest augere lucrum ob pecuniæ raritatem. Quia pecunia illa est eiusdem legalis æstimationis; alias liceret acceptis mutuo centum minus reddere, si tempore solutionis raritas pecunię contingat. Sic Medina *de cam. q. 4. §. illud tamen.*

1541 Potest cambium ex hoc capite augeri. Quia licet pecuniacum adest illius copia tanti æstimetur legali æstimatione quanti æstimatur, cum est illius penuria, attamen absolute minoris æstimationis est, maiorque illius copia exhibetur in rerum venalium emptione, sed cambij pretium augetur ex eo, quod res cambianda maioris est æstimationis: Ergo ex hoc capite augeri pretium cambij poterit. Ita Sotus *l. 6. de iust. q. 10. a. 3.* Nauar. *ad c. fin. de vsur. n. 51.* Rebel. *p. 2. de iust. l. 10. q. 8. n. 9.* Tolet. *l. 5. c. 53.* Palao *de iust. commui. d. 7. pun. 7. n. 3.* Salas *de cens. dub. 35.*

1542 Cum his opinor. Et quidem quod eandem pecuniæ quantitatem soluere debeas, (cum mutuum accepisti) siue pecuniæ copia, siue penuria sit, prouenit ex eo, quod in mutuo pecuniæ tantum spectatur illius valor, in ratione pecuniæ. Idem dixerim, cum campsores sunt pauci, & multi adcambium petentes. Nam sicut ex multitudine emptorum, & vendentium paucitate mercium pretium augetur, sic ex multitudine petentium cambium, & paucitate exhibentium illud augeri debet.

DVBIVM LXXXI.

Licitumne est cambium cum lucro concessum ei, qui etsi verè nullam pecuniam habeat in loco solutioni destinato, ignoranter tamen existimat eam habere?

1543 SI certo scias; eum, cui pecuniam ad cambium concedis, nullam pecuniam habiturum neque per se, neque per alium etiam ad cambium sumptam, qua possit solutionem in loco destinato præstare, nullatenus posses auctariũ vllum recipere, quia nullum ibi cambiũ intercedere potest, cum nulla sit pecunia campsarij, qua cum tuam permutes. Attamen quæstioni committo, an possit quis lucrum id accipere, cum bona fide processit?

1544 Minime potest. Quia cambium esse non potest, vbi non est pecunia permutanda: ergo neq; lucrum cambij Sic Petr. de Ledes. *p. 2. sum. tr. 8. de camb. concl. 5.* Vega *sum. v. Cambium, casu 22.* Salas *tr. de camb dub. 15.*

[1545] Potest quidem. Quia licet ille contractus nullus fuerit, obligatur tamen sic contrahens non tam ex vi contractus, quam ex vi deceptionis compensare decepto quantum sua intererat, contractum verum esse, alias non videtur, iniuriæ satisfacere. Ita Mol. *d. 404.* Les. *l. 2. cap. 23. dub. 7. n. 69.* Palao *de iust. d. 7. pun. 8. n. 2.*

[1546] Primam sententiam eligo. Quia lucrum illud non debetur ex contractu, cum nullus fuerit, tùm ex pecuniæ defectu, tum ex defectu voluntatis campsarij se obligandi. At ex alio capite deberi non potest. Superest ergò, vt solum debeatur illi damni emergentis, aut lucri cessantis compensatio, si quod ex datione pecuniæ proueniat.

DVBIVM LXXXII.

Licitumne est cambium, cum pro campsario respondet campsoris procurator?

[1547] NOn est licitum. Quia cambij contractus inuoluit vnius pecuniæ pro alia commutationem. At si procurator campsoris pro campsario respondeat, non reperiuntur diuersæ pecuniæ commutatę, cum ille procuratornon satisfaciat campsori per pecuniam campsarij, sed per campsoris pecuniam. Sic Sot. *l. 6. de iust. q. 10. a. 1.* Mercado *l. 4. decontr. c. 7.* Gasp. Roderic. *l. 3. de reddit. q. 5. n. 17.* Mol. *tr. 2. d. 404.* Comitol. *l. 3. qu. 15. & 16.* Palat. *l. 13. de contr. c. 3.* Reb. *p. 2. de iust. l. 11. q. 6. concl. 3. n. 10.*

[1548] Licitum est. Quia ad cambium non est opus propriam habere pecuniam actu, cum pecunia cambienda accipitur, sed saris est, si eam **[206]** campsarius habeat in spe, moraliterque certus sit, eam accepturum vel donatione, vel mutuo, vel cambio, sed perinde est eam pecuniam recipete à procuratore campsoris, ac ab alio tertio: Ergo campsarius sciens procuratorem campsoris sibi accomodaturum pecuniam, vt campsori satisfaciat, optimè cambium cum campsore poterit instituere. Ita Syluest. *verb. Vsura 4. quæstione 9. dicto. 6.* Nauarr. *summa capit. 17. numero 289.* Sà *verb. Cambium, numero octauo,* testaturque à Pio V. approbatum esse in Bulla data ad Bononienses, quod nullatenus faceret Pontifex, si iure naturali inspecto iniquitatem contineret. Salon *quæstion. quart. de camb. articulo secundo controu. 11. & 12.* Lessius *l. 2. c. 23. dub. 7.* Salas *de camb. dub. 17. n. 4.*

[1549] Ex hisce sententijs admodum probabilibus secundam mihi eligo credens Salonio asserenti, Congregationẽ Cardinalium declarasse, hoc cambium non cõprehendi in Pij V. Bulla cãbia prohibentis. Itaque procurator cãpsoris duplex munus gerit concedit enim ex cãpsoris præscripto cãpsario pecuniã; vt campsori satisfaciat, & illammet pecuniam virtualiter traditam campsario, ab eo vt procurator illius accipit, & campsori reddit. Ob cuius officium, & factoriam recipere à campsario leuissimum recipere stipendium. Aduertunt id Salonius *controuer. 12.* & Salas *dub. 17.*

DVBIVM LXXXIII.

Campsores, vel bancharij poßuntne exigere à deponentibus pecunias stipendium?

1550 NOn possunt. Quia cum campsores, & bancharij accipiunt pecunias a quouis deponente cum obligatione, eas reddendi, quando deponenti placuerit, hoc depositum non est rigorosè depositum, sed mutuum siquidem est depositum cum facultate eo vtendi, & tantundem reddendi. At mutuatarius nequit ob custodiam mutui aliquid vltra sortem accipere: Ergo nec hi campsores depositarij. Sic ex doctrina Nauarri *sum. c. 17. n. 295.*

1551 Possunt planè. Quia licet illam pecuniam campsores accipiant cum facultate disponendi, illiusque dominium acquirant, accipiunt tamen in gratiam deponentium, & cum obligatione reddendi, quando, & qua forma deponenti placuerit, pro cuius obligationis expeditione, paratam semper pecuniam habere debent ministros, ac famulos, qui rationem scribant, & pecuniam à deponentibus recipiant: & alijs soluant, quæ omnia mercede sunt digna, neque in mutuo, quod in gratiam tantum mutuatarij præstatur, continentur. Ita Molin. *disputatione 408.* Lessi. *l. 2. c. 23. dub. 8.* Salas *de camb. dub. 20. & 26.* Rebel. *de iust. p. secund. libro 11. quæstion. 8.*

1552 Certè recte posse mercedem moderatam exigi ob depositam illam pecuniam campsori traditam, aut banchario communem reor esse sententiam. Cui non obstat hanc custodiam pecuniæ campsoribus esse commodam, & occasionem lucri, id enim eorum industriæ, ac fortunæ est tribuendum cum pecunia ex se fructifera non sit. Attamen licet hoc ita sit, consuetudo obtinuit, nullum à deponentibus exigi stipendium pro eiusmodi custodia, vt de Hispania, Gallia, Italia, alijsque orbis Regnis Nauarrus Molina Lessius, Salas, & Rebellus citati animaduertunt: Quod procedit, cum soluunt eisdem deponentibus. At si tertio ex eorum commissione soluant quinque, vel sex pro mille solent accipere.

DVBIVM LXXXIV.

An campsor vel bancharius licitè possit detrahere ex mille sex à deponente ob custodiam, & obligationem, quam in eorum gratiam suscipiunt?

1553 VIdimus *Dub.* proximo, campsorem cum non eisdem deponentibus, sed cum terito ex eorum commissione soluit, solere quinque vel sex pro mille accipere. Quare consignatis litteris solutionem mille continentibus satisfaciunt soluentes 994. illa enim sex detrahunt à deponentibus ob custodiam, & obligationem: quam in eorum gratiam suscipiunt. Sed an illa sex possint detrahere creditoribus, an illis, quibus pecuniæ ex præscripto deponentium soluendæ sunt, non est constans sententia. Quæsierim itaque, an licitè possint illa sex abijs, quibus pecuniæ ex præscripto deponentis soluendæ sint detrahere?

1554 Possunt, quidem, maxime si vsu sit receptum. Quia hoc officium campsoris, quod est pecuniam solutioni habere cedit admodum in creditorum conimoditatem, mercesque

vendentium, qui à mercatoribus suarum mercium pretium habere non possent, nisi hi campsores interuenirent. Ergo ob hoc officium assumptum iuste compensationem illam accipere poterunt. Sic Sotus *libro sexto de iust. quæst. 11. a. vnic.* Graf. *tomo primo decis. capite 110. numero octauo* Vega *summ. & epit. verb. Cambium, numero 45.* Bannes *2. 2. tomo secund. tr. de camb. dub. 7. & 8.* Petr. de Ledes. *part. secund. sum. Vbi de camb. concl. 11.* Regiæ 5. consuetudine esse derogatum.

1555 Minime posusnt. Quia nullus videtur adesse titulus eam receptionem honestans, siquidem custodia pecuniæ, & obligatio soluendi in gratiam tantum deponentium pręstatur, ac proinde illi soluere stipendium debent, non ij, quibus ex eorum præscripto pecunia est soluenda. Deinde numeratio pecuniæ, & illius conscriptio in libris rationum etiam fit in deponentium commodum nullatenus in commodum eorum, quibus pecunia soluitur, qui potius vellent ipsi sibi eam numerare: Nullus ergo adest titulus, quo illa sex ijs creditoribus detrahantur. Cautũ hoc est *lege Regia 5. tit. 18. l. 5. nouæ collect.* Ita Nau. *sum. c. 17. n. 293. & ad c. fin. de vsur. n. 37.* Tolet. *l. 5. c. 54. num. 4.* Mol. *d. 408. concl. 2. & 3.* **[207]** Valent. *2. 2. d. 5. q. 23. p. 3.* Reb. *p. 2. de iust. l. 11. q. 14.* Salas *de camb. dub. 26.*

1556 Iudico hanc sententiam communem quidem tenendam, & consulendam, non tamen primam improbabílem esse, maxime si vsu sit receptum, posse campsorem illa sex creditoribus detrahere certe Petrus de Ledesma *citatus* asserit legi Regię illi quintę contraria consuetudine esse derogatum.

DVBIVM LXXXV.

Limitumne est campsori patisci, quod si tempore designato eandem summam campsarius non soluat, in recambium accipiat?

1557 CErtum mihi obligari posse campsarium ad interesse, quod camsori ex non soluta pensione proueniret, ob lucrum scilicet cessans, aut damnum emergens. Quia campsor non tenetur eam iacturam ob campfarij commodum peti. Præterea adstringi posse ad subeundam aliquam pœnam culpæ proportionatam ob omissam tempore constituto solutionem, sicut in mutuo, alijsque contractibus morosus debitor obligari potest. Debet tamen culpa moralis esse, alias pœna saltem in foro conscientiæ nullatenus debita erit. Lege Salas *dub. 22. & 39.* Toletum. *l. 5. c. 52.* Quæsierim autem, num lic tum sit campsori pacisci, quod si tempore designato campsarius non soluerit, eandem summam in recambium accipiat?

1558 Non est licitum. Quia est obligatio ex naturam contractus. Ex vi enim contractus cambij solum obligari campsarius potest, ad subeundam moderatam pœnam ob culpabilem solutionis omissionem, & ad compensandum campfori interesse Ergo si recambium illud interesse excedat ac culpam omissæ solutionis, haudquaquam ad id campsarius poterit obligari. Sic Nau. *ad c. fin de vsur. vbi de cam. n. 25.* Sot. *l. 6. de iust. q. 3. a. 2.* Mercado *l. 4. de contr. c. 4. n. 10.* Palat. *l. 3. de contract. c. 4. n. 8.*

1559 Licitum est. Quia si ex contractus natura potest campsarius obligari ad soluendam pœnam ob culpabilem solutionis omissionem, & ad compensandum campsori interesse, poterit campsarius obligari saltem ad recambiandam sortem, quatenus illud recambium interesse non

excedit, quod alias campsor haberet ex solutione fortis sibi facta, vel quatenus non excedit culpam commissam in sorte non soluenda. Ita Les. *l. 2. c. 23. du. 9. nu. 80.* Gras. *to. 1. decis. l. 2. c. 110. n. 15.* Salas *de camb. dub. 22.*

1560 Verissimam sententiam, & omnino tenendam iudico non posse campsarium ad recambiandam sortem obligari, nisi quatenus illud recambium interesse campsori obuenturum ex solutione statuto facta tempore non excedit.

DVBIVM LXXXVI.

An cessante fraude in cambio, sit obligatio implendi conditiones à Pio V. præscriptas?

1561 SVppono, Pium V. in Bulla edita anno 1571. quam referunt Nau. *sum. c. 17. n. 300.* & Rebel. *p. 2. de iusy. l. 11. q. 13.* aliquas conditiones assiguat pro cambio instituendo, quas sub grauibus pœnis ac seuere præcipit obseruari. Prima est, ne campsor ratione dilationis vltra terminum solutioni designatum concessę lucrum aliquod exigat: Secunda, ne ab initio vel postea paciscatur de certo interesse etiam euentu, quo sors soluta non fuerit. Tertia, ne realia cambia aliter quàm ad proximas nundinas instituant, vel si nundinæ non agantur, ad proximos terminos iuxta locorum consuetudinem. Quarta, designantur solutionum termini iuxta longinquitatem, vel vincitatem locorum, in quibus solutio destinatur, ne dùm longiores præfiguntur, quam loca destinata solutioni desiderant, sœcenerandi detur occasio. Hoc promisso, quæsierim, num cevssante fraude in cambio, sit impplendi has conditiones obligatio?

1562 Nulla est obligatio si fraus non adsit, hasce implendi conditiones. Quia Pontifex ob fraudem, quam interuenire præsumit, si hæ conditiones non obseruentur præceptum hoc tulit. Sic Nau. *sum. q. 17. n. 301.*

1563 Est quidem obligatio, licet fraus non adsit. Quia Pontifex non præsumptioni fraudi in hoc præcepto nixus fuit, sed periculis fraudis committendę. Ita Salas *tr. de camb. du. 27. n. 2.* Palao *de iust. d. 7. pun. 14. n. 1.*

1564 Veriorem hanc sententiam esse existimo. Vnde licet nulla fraus interueniat; quia tamen periculum vniuerse non abest lex Pontificia vim obtinet, dummodo sit recepta. Quod addiderim, quia Lessius *libro secund. capite 23. dub. 11. fine,* & Salas *dubit. 26.* testantur, paucis in locis, & forte nusquam saltem quoad omnes conditiones, legem Pij V. receptam esse?

DVBIVM LXXXVII.

An sit obligatio restituendi acceptum si de facto campsor paciscatur de creto interesse, si termino præfixo sibi non præstetur solutio ob verisimile periculum damni, quod timet euenturum?

1565 DIximus *Dub* proximo, secundam cõditionem Bullæ Pij V. esse. Ne ab initio, vel postea campfor paciscatur de certo interesse etiã in euentu, quo sors soluta non fuerit. Porro conditio hæc, inspecto iure naturali, non obli**[208]** gat. Potest namque in cambio alijsque contractibus decreto interesse pactum geri, si termino designato non fuerit facta solutio. Quod pactum honestatur ob verisimile periculum damni emergentis, vel lucri cessantis, quod timet creditor sibi euenturi, si solutio differatur. At quia in hoc pacto plerumque adest fraudis periculum, id summus Pontifex prohibuit. Quæstio igitur est, si de facto campsor pactus fuerit de certo interesse, si termino pręfixo sibi solutio non præstetur, sit restituendi sic acceptum obligatio?

1566 Adest quidem. Quia si de facto nullum postmodum damnum contingit nullus est titulus, quo interesse illud recipi possit, cum nullum sit interesse compensandum. Si vero de facto damnum eueniat, quod interesse petium non excedat, & si occasione illius interesse recipi posset, id intelligendum est, cum in pactum potest deduci: At pactum de certo interesse est nullum vtpotè à Pontifice reprobatum iuxta *leg. Non dubium, Codic. de legib.* Ergò certum illud interesse non potest retineri. Sic Reb. *p. 2. de iust. l. 11. q. 13.*

1567 Nulla adest restituendi obligatio interesse acceptum ob periculum damni emergentis, aut lucri cessantis, cui si campsor exposuit. Quia illud periculum (estò postmodum damum non eueniat) mercede conduci potest. Ita Palaus *de iust. d. 7. puncto 14. numero sexto* Nauarr. *sum. cap. 17. numero 301. notab. 4.* Lessi. *l. secund. cap. 23. dub. vltim. num. 90.* Salas *de camb. dub. 6. uumero 4.*

1568 Hoc probabilius esse iudico. Nam pactum illud etsi à Pontifice vt periculosum prohibetur, non tamen irritatur. Nullum enim est verbum, ex quo hæc irritatio colligatur.

CAPVT XI.

Circa Locationem, & Conductionem.

DVBIVM LXXXVIII.

An si quis habeat licentiam Papæ, vel Episcopi ad petendam eleemosynam per se, vel per alios, vt suæ consulat egestati, possit hoc ius aliis pretio locare?

1569 POtest quidem. Quia nullo expresso iure locare prohibetur, aut fit inhabilis ad pretium locationis recipiendum, & locat ius illud quod habet, & est contractus fortunæ, quo vterque lucri, aut iacturæ periculo exponitur. Sic Sanch. *l. 1. cons. c. 7. dub. 2. n. 2.* citatque P. Henricum *l. 7. de indulg. c. 35. n. 5.* qui tamen solùm dixit, contrarium non esse certum.

1570 Minime potest. Quia intentio concedentis licentiam, non est; vt locetur. Quare conductor tenebitur restituere quod acquisiuit vltra pretium locationis, quod soluit sustentationem, illi cuius erat licentia, si nondum eius necessitati consultum erat alioquin pauperibus alijs. Ita Manuel Rodriq. *in Bulla composit. n. 51.* Corduba *sum. q 98.*

[1571] Ego quidem locationem ac conductionem illam valde periculosam esse iudico. Quia licet in aliquo sensu excusari fortè posset ab iniustitia ex parte vtriusque, tot tamen circumstantiæ ad hoc requiruntur, vt raro inueniantur, & semper magnam præseferre videtur indecentiam pietatis prætextu lucrum quęrere.

DVBIVM LXXXIX.

Vxor, soluto matrimonio, teneturne stare locationi rei dotalis à marito factæ?

[1572] NOn tenetur. Quia sicut successor in maioratum, vel fideicommisso non tenetur prędecessorem reddere indemnem à damnis ex locatione facta ei imminentibus, quia nimirum postea possit contractui non stare, ita vxor cum non debeat stare contractui facto à marito, non apparet, cur debeat vxor stare locationi factæ à marito, & eum reddere indemnem à damnis ex locatione imminentibus. Sic Mol. *d. 492. n. 3.* citans Couar. Anton. Gomezium, & alios.

[1573] Tenetur omn no. Quia maritus non solum est vsufructuarius, sed etiam administrator bonorum dotalium, quæ cum vxor per se ipsam administrare non possit, pertinet ad maritum eorum administatio in suam vtilitatem, quia est vsufructuarius, & in vxoris vtilitatem, quæ est rerum dotalium domina, *l. in reb. C. de iure dot.* Quare sicut minor, debet stare locationi à tutore, vel curatore factæ, penes quos est bonorum administratio: Sic stare debet locationi à marito factæ vxor, cui maritus est quasi curator ad eius bona administranda, & ideo merito vxor cauere cogitur, antequam dotem recipiat, de seruato marito indemni ab oneribus, quæ in eiusmodi contractibus subierit. Ita Cardinalis de Lugo *tomo secund. de iustit. d. 29. numer. 23.*

[1574] Verius mihi videtur fatendum, vxorem debere absolute state locationi factæ à marito, saltem in ijs casibus, in quibus minor stare tenetur, postquam est sui iuris, locationi factę à tutore, vel curatore. Quod fatetur Panormita. & alij, quos refert Molina *ibi.* quibus addiderim Alexandrum, cuius verba pro summario adiecta sunt in ipso Infortiato ante illum §. *si vir in quinquennium,* in hunc modum: *Locationi factæ per virum vxor stare tenetur, ideo cauetur de interesse, si contra fecerit.*

[209] DVBIVM XC.

An fructus rei conductæ fiant conductoris ante solutam pensionem?

[1575] NOn fiunt. Quia sicut res vẽdita in dominium emptoris non trãsit, donec pretium sit solutum, vel venditor prosoluto habeat, in rei locatæ fructibus idem consequenter erit dicendum. Sic Glos. *ad l. si seruus communis §. locati, v. facere, ff. de furtis* Bartol. & alij, quos refert Mol. *d. 497.*

[1576] Fiunt equidem conductoris fructus statim ac separati sunt à prædio. Quia quod res vendita, & tradita non transeat in dominium emptoris peculiare est in venditione, nec debet decisio illa iuris ciuilis extendi ad alios contractus, cum non sit de natura contractus, cum

non sit de natura contractus, sed ex solo iure positiuo. Ita Aluar. de Velasco, quem refert, ac sequitur Mol. *ibi. n. 4.* Lugo *tom. secund. de iust. d. 29. numer. 26.*

1577 Veriorem hanc reor esse sententiam. Nam quamuis in §. *locati* dicatur concedi locatori actionem furti, si clam, ipso inuito, fructus extra prædium asportentur ante solutam pensionem, non inde arguitur; ipsum fuisse dominium fructuum, nam si creditori pignus clam auferatur, furtum etiam committitur.

DVBIVM XCI.

Quid nomine sterilitatis omnimodæ, quæ omininò ab vlla pensione soluenda excusat, intelligatur?

1578 REcolo, ex æquitate, ac benignitare iuris erga conductores introductum esse, vt propter sterilitatem superuenientem absque conductoris culpa vndecumque proueniat, siue ex causis naturalibus, siue ex hostium incursione, siue ex incendio, siue ex locustis, &c. quando omnino fructus colliguntur, liberetur omninò conductor à pensione soluenda *l si merces, §. vis maior l. Ex conducto. §. si vis, ff. locati. l. 1. C. eodem tit. c. Propter sterilitatem,* si tamen sterilitas non tollat omnes fructus, sed tameu sit magna, & notabilis, imminuitur pensio pro rata: Si vero modica, nihil remittitur *§. vis maior.* Iam autem requiro, an nomine sterilitatis omnimodæ, quæ excusat omnino ab omni pensione soluenda, intelligatur, quando nulli prorsus fructus ex fundo colliguntur; an vero etiam quando deductis expẽsis, nulli fructus remanẽt.

1579 Non intelligitur quando nulli prorsus fructus colliguntur è fundo, sed quando deductis expensis nulli fructus remanent. Quia expensę deductę nullam conductori afferunt vtilitatem, vnde perinde illi, ac si nullos fructus perceperit. Sic Bartol. *ad l si merces, §. vis maior.*

1580 Intelligitur, quando nulli prorsus fructus ex fundo colliguntur. Quia id clare indicatur *l. ex conducto, §. si vis ff. locati.* ibi: *Sed etsi labes facta sit, omnemque fructum tulerit, damnum coloni non esse, vt suprà damnum seminis amissi mercedes agri præstare cogatur.* Ita Mol. *d. 495. n. 2.* Secutus Panormitanum, Couar. & alios.

1581 Cum his opinor. Textus enim ille supponit, nullos fructus collectos, alioquin non facere iacturam seminis, quę facta supponitur. Requiritur ergo ad huiusmodi omnimodam liberationem à pensione, quod nulli omnino fructus percipiantur.

DVBIVM XCII.

An diminuenda sit tunc pensto solum quando non percipitur dimidia pars fructuum qui communiter ex eo fundo solent percipt?

1582 QVæstio est, quid intelligatur nomine magnæ, & notabilis sterilitatis, ob quam diminuenda sit pensio quoad partem? Tunc quidem dimiuuenda est solum quando non percipitur dimidia pars fructuum, qui communiter ex eo fundo percipi solent. Quia hic

defectus adeo grauis est, vt debeat pensio merito imminui. Sic nonnulli, quos affert Mol. *d. 495. n. 2.* quorum sententiam fatetur esse probabilem.

[1583] Non est imminuenda pensio solum tunc, quando non percipitur dimidia pars fructuum qui communiter ex eo fundo percipi assolent, sed etiam quoties tertia fructuum pars qui communiter colligi solent, deficit, Quia defectus huiusmodi grauis est colono. Ita Abbas, Nauar. citati à Mol. *ibid.* Diana *p. 2. tr. 6. res. 17.* cum Armilla, & Ioanne de la Crux.

[1584] Mihi verò nulla ex his arridet sententia. Nam computatio, quæ fit ex sola fructuum collectorum exiguirate, non videtur dare regulam sufficientem ad hoc intentum. Finis enim legum illarum est colono subuenire, nè notabile damnum incurrat propter sterilitatem, vel casum fortuitum. Potest autem contingere, quod deficiat tertia, imo & dimidia pars solitorum fructuum, & tamen colonus damnum notabile non sentiat, maius namque pretium, quo pauciores illi fructus in sterilitate venduntur, compensat in totum, vel in magnam partem fructuum defectum, quare non debet illi aliquid de pensione diminui, cum ob sterilitatem non cogatur damnum notabile sustinere. Existimo igitur, tunc remissionem aliquam concedendam colono, quando ob paucitatem fructuum, deducto semine, & expensis, si soluatur integra pensio, colonus vltra dimidium iusti pretij lædatur, v.g. si pro pensione soluendi sint decem tritici modij, & fructus adeo sint pauci, vt deducto semine, & expensis, quinque modij non maneant, tunc & non alias intelligitur damnum notabile ex conductione, & sterilitate superueniente sentire.

[210] DVBIVM XCIII.

An vbertas notabilis alicuius anni det ius locatori, maiorem pensionem exigendi, quam deducta fuerat in pactum.

[1585] DAt quidem ius. Quia sicut sterilitas notabilis pensionem imminuit, ita vbertas notabilis debet dare ius locatori maiorem pensionem exigendi. Et quia sicut locator sentit damnum ex notabili sterilitate, pensionem minuendo: ita debet sentire commodum ex vbertate notabili, illam augendo. Sic communiter Iuristæ, quos affert. Molin. *disputatio. 495. numer. 15.*

[1586] Minime dat. Quia *leg. Si merces, §. vis maior, ff. locati,* dicitur: *Modicum damnum æquo animo ferre debet colonus, cui immodicum lucrum non aufertur.* Queis in verbis aperte supponitur, lucrum immodicum conductoris vtilitatem esse, & ideo patienter debere tolerare, si quando saltem notabile detrimentum non sustinet, id solus ipse totum patiatur. Ita Pincian. Pinel. Emanu. Suarez, Velasc. Salic. & alij, quos adfert, ac sequitur Rebell. *part. secund. de iust. l. 14. q. 9. n. 1.* Sà *v. Conductio, nu. 12.* Fill. *tr. 36. n. 51.*

[1587] Hoc longè verius esse crediderim. Nam sterilitas fructuum damnum intolerabile misero conductori affert, lucrum verò ingens nulli prorsus nocet, cum non ideo locator quicquam perdit pensionis sibi promissæ. Voluit itaque lex misero subuenire, ne suorum bonorum iacturam faceret sine vlla prorsus commiseratione, ac subsidio, non tamen necesse erat locatori subuenire, vt plus etiam lucraretur, quam ipsemet sua contentus sorte lucrari voluerat. Vnde argumentum illud à paritate rationis omnino eneruatur.

DVBIVM XCIV.

Si famulus durante tempore in contractu statuto, ægrotet, potestue stipendium accipere pro eo tempore, quo ægrotarat, & non poterat famulart?

1588 POtest, & debet. Quia per ipsum non stetit. Et quidem *leg. prim. §. Diuus Seuerus ff. de variis, & extraord. cognit.* dicitur: *Diuus Seuerus ab hæredibus Aduocati, eo mortuo, prohibuit mercedem repeti, quia per ipsum non steterat, quo minus causam ageret.* Ergo sicut Aduocatus lucratur mercedem etiam obsequio non præstito, sic etiam famulus lucrabitur, quando per ipsum non stat; quo minus exerat ministerium. Sic Innocent. Dominic. Salicet. apud Azor. *part. secund. libro secund. capite 39. quæstio. quinta.* Speculat. Mari. Anton. Homobon. Graf. Nauar. & Genuens. apud Dianam *tom. 1. tr. de controu. resol. 86.*

1589 Nec debet, nec potest. Quia quando per locatorem stetit etiam sine eius culpa, quod rem locatam conductor habere posset ad eius vsum pensio aut merces non debetur pro rata eius temporis, vt colligitur ex *leg. si vno. §. item cum quidem. ff. locati.* Etgo similiter de famulo asserendum. Ita Couarruu. *l. 3. var. cap. 13. numero octauo* Ioannes Andr. Abbas, Imola, Angel. Tabien. Syluest. & alij, quos affert, ac sequitur Azor. *citat.* Mol. *d. 493. nu. 1.* Laym. Megala, Barbo. & alij, quos citat, & sequitur Diana *vbi supra.*

1590 Hanc sententiam longè veriorem puto, si tamen intelligatur secluso pacto explicito, vel implicito, quo dominus ad id se obligasset. Lex autem illa, qua prima sententia nititur, non vrget, quia illud fuit priuilegium Aduocatis concessum, vt colligitur ex *leg. post duos, Codic. de Aduocat.* Ex qua lege Azorius *p. 3. l. 8. c. 14. de locat. q. 2.* colligit, Aduocati hæredes siue ex testamento, siue ab intestato posse exigere totius anni, quo Aduocatus obijt, salarium.

DVBIVM XCV.

Quando locator obligat in contractu conductorem ad meliorationem rei conductæ faciendam, faciendane est melioratio sumptibus locatoris?

1591 CErtum est, si in pacto explicetur, vt conductor ex suo faciat, ita esse obseruandum, si hoc vero non explicetur, ex coniecturis indagandam esse contrahentium mentem, quibus cessantibus, quæsierim, nùm gerenda sit illa melioratio ex pensis locatoris, an cõductoris.

1592 Facienda est locatoris sumptibus. Quia dominus est fundi, & perpetua in eum cedit meliorationis vtilitas. Sic Mol. *d. 496. n. 4.* citans Velascum.

1593 Non facienda expensis locatoris, sed conductoris. Quia qui alium ex contractu obligat ad aliquid faciendum, nullo addito, censetur obligare ad ea, quæ necessaria sunt ad rei exequutionem, Quare cum sumptus necessarijsint ad meliorationem, qui conductorem obligat ad meliorandum rem conductam, si aliud non explicet, intelligitur ad sumptus

necessarios obligare. Ita Lugo *de iust. to. 2. d. 29. n. 69.* Gregor. Lopez, & alij citati à Mol. *vbi sup.*

[1594] Verius mihi. Quemadmodum si quis alium obliget in contractu ad soluendam pensionem in tali loco, censetur eum obligare ad sumptus necessarios, vt pensio ad talem locum transferatur.

[211] DVBIVM XCVI.

Vsufructuarius locat fundum in quinquennium eaque, spe conductor fundum meliorat, & vsurfrctuario, secundo anno, v. gr. moriente loca tio resoluitur, & fundum ad dominum proprietatis reddit: Hoc in casu conductor potestne exigere meliorationis valore?

[1595] EXigere non potest. Quia obstat *lex si quis domum, vers idem quærit, ff. locati vbi de conductore* dicitur, *Idem quærit, si sumptus fecit in fundum, quasi in quinquennium fruiturus, an recipiat? Et ait non recepturum, quia hoc euenire poße, prospicete debuit.* Sic aliqui. quos refert. Molina *d. 496. num. 5.*

[1596] Potest exigere Quia iniquum est proprietarium sumptibus conductoris locupletari. Et quia si vsufructuarius expensas illas vtiles fecisset, eius hæredes exegissent vtique à proprietario earum æstimationem. Ita Aluar. Valasc. *de iure emphyteus. quæst. 25. num. 35.* asserens illam decisionem *legis, si quis domum* vt rationi non consonam in praxi apud iudices Lusitanos non obseruari. Mol. *vbi sup.*

[1597] Equidem his applaudens, existimo textus illius alium esse censum. Non enim agebatur ibi an conductor posset exigere à proprietario expensas, sed an posset exigere ad hærede vsufructuarij expẽsas illas, quas *quasi in quinquennium friuiturus,* hoc est, spe vsus futuri per quinquennium fecerat? Et Iureconsultus respondit: si locator locauit, quasi esset proprietarius, posse exigi ab eius hærede; quia decepit conductorẽ, & ded texpendendi occasionẽ. Si verò non decipit, non posse exigi, sed sibi debere imputare conductorem, qui scire debebat, mori posse vsufructuarium, & resolui locationem. An verò possit exigere expẽsas illas à proprietario, non definit lex ibi. Et quidẽ dicẽdũ est, si expẽsę illę reddunt fundum meliorẽ ad tres saltẽ, vel quatuor annos sequentes, eodem modo posse exigi per conductorem à propietario, quo possent exigi per hæredem vsufructuarij, si vsufructuarius eas fecisset expensas. Quia per locationem transtulit vsufructuarius ius suum in conductorem; quarem non minus obligari poterit proprietarius ad soluendum valorem meliorationis factæ per conductorem, si re vera est vtilis proprietario, quam si facta fuisset per vsufructuarium.

DVBIVM XCVII.

An liceat, locatori, obligare conductorem, ad suscipiendum in se omne rei locate periculum?

1598 MInimè licet. Quia si obligaretur conductor suscipere in se omne periculum, rei locatæ, illanam iam esset locatio, sed venditio. Sic Sotus *l. 9. de iust. quæstio. 9. articulo. 2. ad. 3.*

1599 Licet omnino. Quia absque eo, quod conductor acquirat dominium rei conductæ, potest eius periculum suscipere; vnde si res non perit, non potest pretium reddere, sed rem ipsam, ita Nauar. *de vsur. numer. 35.* Azor. & alij, quos refert, ac sequitur Lugo *to. 2. de iust. d. 29. n. 73.*

1600 Cum his opinor, iudicans, pactum illu non esse contra, sed præter substantiam locationis. Erit tamen contra iustitiam, nisi propter illud onus pensio à conductore soluenda imminuatur.

DVBIVM XCVIII.

An si licitus sit contractus, quo aliquis locat gregem. vel animalia ad vsum, & fructum ex iis percipiendum eo pacto, vt conductor teneatur numerum integrum conseruare, aliis in defectum morientium suborgatis?

1601 LIcitus non est. Quia sapit vsuaram: est enim potius mutuum, quam conductio, si integer numerus animalium cogitur reddere, licet aliqua depereant. Sic aliqui, quos presso nomine memorat Lugo *to. 2. de iust. d. 29. n. 74.* Nec improbat omnino Aznr. *part. 3. lib. 8. c. 12. q. 13.*

1602 Licitus est. Quia id, quod locatur, est grex, qui quidem semper perseuerat idem, moraliter loquendo, variatis succeffiue animalibus, & semper manet sub dominio locatoris. Itaque non potest esse vsura, vbi non est mutuum, provt in præsenti non est, cum dominium non transeat in conductorem, sed vsusfructus. Ita Card. de Lugo *citatus* Molina *d. 503.* Filliuc. *tr. 36. n. 83.* & alij communiter.

1603 Quos sequor, monens requiri ad iustitiam huius contractus, vt fructus, qui ex grege remanent conductorl, deductori, deductis expensis omnibus, pensioni soluendæ æquiualeant, & oneri alia animalia subrogandi in defectũ morientium, pręsertim si habeat etiam hoc onus, quando propter sterilitatem, vel tempestatem multa malia pereunt.

[212] CAPVT XII.

Circa Emphyteusim & Feudum.

DVBIVM XCIX.

An Emphyteuta seu feudatarius debeat priuilegits domini gaudere?

1604 LIcet Emphyteusis valde affinis sit locationi, & quatenus ab ea differt magis ad Iuristarum, quam ad Theologorum tribunal specter, nonnulla tamen dubia attexam, quæ ad conscientiæ causam magis pertinere videbitur. Simul autem de Feudo tractationem exponam, nam Feudum parum ab Emphyteusi differt. In primis igitur requiram, num emphyteuta, seu feudatarius debeat priuilegiis domini gaudere. Exemplum est, cum emphyteuta ab Ecclesia, vel ab alio exempto accipit in emphyteusim prædia, quæ à tributis & vectigalibus erant exempta, an eandem apud ipsum retineant?

1605 Gaudet quidem domini priuilegiis. Quia *l. Priuatæ, & l. penult. C. de excus. muner. lib. 10.* emphyteuta gaudet immunitate fisco concessa: Ergò idem ęrit dicendum de emphyteuta Ecclesiæ, cum Ecclesia & fiscus ferè semper æquipatentur. Sic Bartol. *ad l. Priuatæ,* Iason *in Auth. Quas actiones* Duennas *regul. 100. ampliat. 3.* Sysuan. *cons. 9. numero 9.* Fachin. *l. 1. controu. c. 91.* & alij.

1606 Minimè gaudet. Quia onus vectigalis, ac tributi Regij soluendi non imponitur emphytautæ ob bona in emphyteusim accepta, sed ob vsumfructum, & dominium vtile ex his bonis perceptum, qui vsufructus, & dominiũ non est Ecclesiæ, sed emphyteutæ, ac proinde Ecclesia hac exactione non læditur. Ita Rolan. *cons. 18.* Petr. Nuñez. de Auendaño *tr. de exequen. manda. cap. 15. numero 33.* Menoch. *de arbitrar. casu. 180. num. 8.* Pluresque copiosius refert *centur. sext. casu 562. numero 22.* Molina *tract. secund. d. 446. & 456.* Lessi. *lib. 2. de iust. c. 24. dub. 8. n. 44.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 4. ca. 23. n. 5.*

1607 Hanc sententiam probabiliorem esse reor, Nec enim ei obest textus ex *l. Priuatæ, & l. penult.* solũmodo quippe probat emphytentã fisci audere fisci priuilegiis quoad exemptionem numerum sordidorum, de quibus fit mentio in *l. Maximarum. Cod eodem titulo* nihil tamen de exemptione tributorum, ac vestigalium decidit, vt ipse Bartol. in *lege. penultim.* exponit.

DVBIVM C.

An emphyteuta, & feudatarius obligentur rem in emphyteusim, seu feudum acceptam metiorare?

1608 OBligantur quidem. Quia hic contractus meliorationem significat, & in eum finem conceditur. Sic Franc. Sarmiento *libro tertio select. capite. quarto* Fachin. *lib. prim. controuers. cap. 92.* Hinc Doctores hi inferunt, finita emphyteusi, vel feudo non adstringi dominum proprietatis meliorationes factas in re emphyteutica, aut feudali soluere, sed ipsi cedere; nam hæ meliorationes debitæ erant ex vi contractus.

1609 Non obligantur, rem acceptam in emphyteusim, vel in feudum meliorare, sed solum illam conseruare, nè eorum culpa deterior reddatur. Quia licet res in emphyteusim olim concessa fuerit, vt melioraretur, ideóque res incultæ, & infrugiferæ in emphyteusim concedebantur,

& modo ob eundem finem plerũque fiat concessio: attamen obigatio meliorandi nisi expresse inter partes conuenrum sit, inducta non censetur: alias meliorationes faciẽdæ ex vi huius contractus determinatæ essent, cum absque determinatione obligatio stare non potest. Ità ex communi sententia Rebel. *parte secunda de obligat. iustit lib. tertio. qu. secund. fine.*

1610 Hoc probabilius esse reor. Vnde in foro, finita emphyteusi, vel feudo absque culpa emphyteutæ, vel feudatarij, posse eos repetere à domino meliorationes posse; quia non ipsi domino, sed emphyteutæ, aut feudatario cedunt. Gloss *ad l. sed si quis vers. Reficere, ff. de vsufr.* Iason *lege secunda Cod. de iure emphyt* Molina *d. 456.* Layman. *l. 3. sect. quinta tr. 4. c 23. num. 7.*

DVBIVM CI.

An emphyteuta, vel feudatarius reddens deteriorem rem acceptam incidat in commissum; vnde possit, domino priuari?

1611 PRofectòlicet emphyteuta, aut feudatarius non obligentur, rem in emphyteusim, vel in feudum acceptam meliorare: obligantur tamen, ne illam deteriorem reddant: alias tenebuntur compensare domino, quanti sua intererat rem deterioratam non esse, vt constat ex *leg. diuortio, §. si fundum, ff solunt. matrimonio,* & tradit Iason *cons. 17. col. 1. lib. 1.* Molina *d. 457.* Rebellus *tom. secund. de iust. lib. 13. q. 3.* Quęsierim verò num ob hanc causam emphyteuta, aut feudatarius incidant in commissum, priuarique à domino possint?

1612 Emphyteuta vel feudatarius sæcularis dete-**[213]**riorem reddens rem in emphyteusim, vel feudum acceptam non incidunt in commissum. Quia hæc pœna nullibi statuta esse videtur. Sic Immola, Iason, & alij, quos refert Aluar. Valascus *consul. 50. n. 5.* qui horum sententiam reputat esse probabilem.

1613 Incidunt in commissum, & possunt à domino priuari quia rationi consonum non est obligare proprietarium ad perseuerandum in contractu, cum ex eius perseuerantia detrimentum accipiat. Ita Bartol. *ad l. diuortio, §. si fundum. ff. soluto matrimonio.* Menoch. *de arbitrar. lib. secund. casu. 78. numer. secund.* asserens esse omnium. Molina. *d. 457.* Laym. *l. 3. q. 5. tr. 4. c. 23. n. 7.* & alij.

1614 Equidem de emphyteuta Ecclesiæ nullus est, qui dubiter, quia expresse definitum est. *Auth. de alien. & emphyteu. Authent. Qui rem Codic. de sacrosan. Eccle.* Item de feudatario videtur Sic videtur expressum *in cap. Federicus, §. quicumque, de pace tenenda* vbi habetur, Vasallum re feudali abutentem priuandum esse. De emphyteuta verò sæculari idem iudico. Quia nulla est specialis ratio, ob quam emphyteuta Ecclesiæ priuetur ob deteriorationem factam, quæ in sæculari emphyteuta non procedat. Attamen vt locum habeat doctrina; hæc tria debent concurrere vt Bald. annotauit *Authent. Qui rem, numero secundo Cod. de sacros. Eccles.* quem cæteri sequuntur. Primò deteriorationem contingere debere in ipsa re, non autem in fructibus. Secundò, ex culpa non solum lata, sed leui, quia contractus communis est vtrique. Tertiò. debere esse deteriorationem notabilem; nam cum hæc pœna grauis sit, graui detrimento niti debet.

DVBIVM CII.

Accepit quis in emphyteusim, aut feudum perpetuum, vel ad plures vitas oliuetum verbi gratia Poteritne, irrequisito domino, oliuas euellere, & loco illarum vites planare, quæ secundum communem hominum æstimationem vtiliores sint?

1615 POterit quidem. Quia illa non est alienatio aut destructio, sed in melius commutatio, & quia quod proprietario non nocet, & emphyteutæ, vel feudatario prodest, permitti debet. Sic Aluar. de Valasco. *consult. 50. numer. vltim.* Aluar Pinel. *lib. 1. de bon matern. 2. p. n. 52.*

1616 Minimè poterit. Quia negari non potest, rem emphyteuticam, aut feudalem destrui, & consequenter emphyteusim aut feudum perire. Ità Iul. Clar. *l. 4. sentent. §. emphyteusis, q. 26.* Arias Pinel. *l. 1. Codic. de bonis matern. p. secund. n. 60.* Molina *lib. 1. de primogen. cap. 22. num. 7.* & noster Molina *tr. 2. d. 457.*

1617 Idem affirmo probabilius. Nam quod loco oliueti vinea subrogetur, non impedit emphytensis antiquæ interitum, sed, solùm præstat, vt alia de nouo possit institui; quam dominus oliueti creare non tenetur, quia nemo adstringitur loco propriorum bonorum alia bona etsi meliora accipere: ideóque proprietarius poterit emphyteutam ad interesse cogere cum oliuarum renouatio ferre sit impossibilis.

DVBIVM CIII.

Si ab hostibus res emphyteutica, aut feudalis occupetur, eo tempore emphyteuta, aut feudatarius habetne obligationem pensionis soluendæ?

1618 HAbent quidem. Quia casus fortuiti, ex quibus res emphyteutica in integrum nõ perit, ad emphyteutam pertinent. Certè bellum casus est fortuitus, neque tamen ob illius causam res perit, vt supponimus: Ergo ob hunc casum fortuitum emphyteuta non excusatur. Sic ex legum prætextu Conan. *l. 7. comment. iur. c. 12. n. 7.* Molina *d. 454.*

1619 Minimè habent soluendæ pensionis obligationem. Quia in eo euentu fundum emphyteuticum emphyteuta non possidet. *lege. cum vnus, §. vltim. ff. de bonis authorit. Iudic. possidend.* ibi: *Aut propter latrones pecunia non potest possideri, recte dicitur, non esse, quod possideatur.* At obligatio soluendi non nascitur ex eo tantum, quod fundus existat, sed ex eo, quod existat possessus ab emphyteuta: Ita Abbas, *ad capit. Potuit, de locato,* Iason *ad leg. prim. num. 91. Codic. de iure emphyteut.* Iul. Clar. *l. 4. sent. §. emphyteusis. q. 8. num. 6.* Aluar. Valasc. *de iur emphyt. q. 27. nu. 13.* Fachine. *l. 1. c. 90.* & alij.

1620 Verius hoc esse crediderim. Nam comparatione emphyteutæ perinde est non possidere fundum, ac si fundus integrè periisset: Ergò illo tempore, quo cessat possessio, cessat soluẽdi pensionem obligatio, & emphyteusis suspenditur.

DVBIVM CIV.

Cum ob infortunium, aut sterilitatem fructus rei emphyteuticæ non colligitur, estne eam cusam prnsio imminuenda?

1621 QVando modica est pensio, communis sententia testatur diminuendam non esse; maximè cum sterilitas vnius anni aliorum abundantia possit compensãri. Quęsierim autem quid, cum pensio fructibus correspondet, an sit diminuenda?

1622 Diminuenda est. Quia æquitas non patitur, vt cum iactura emphyteutæ proprietaribus lo-**[214]**cupletetur Sic Aluar. Valasc. *de iur. emphyteut. quæst. 17. num. 11.* Iul. Clar. *lib. 4. sentent. §. emphyteusis, q. 8.* Nauar. *sum. capite 17. num. 190.* Gregot. Lopez *ad l. 28. v. octaua parte.* Fachin. *lib. 1. controu. c. 89.*

1623 Non est diminuenda. Quia per accipens est quod pensio ita grauis fuerit consituta, neque ob illius causam censendi sunt, recessisse à dispositione legis contrahentes illiu cum non expresserint, ita Castro Palao *de iust. tr. 32. d. 10. pun. 5.*

1624 Cui quidem adhæreo. Nam etsi inspecta æquitate, primam senteniam præferre possem & deberem; at seclusa consuetudione nullam reor obligationem esse diminutionem faciendi. Etenim *lex 1. Codic. de iure emphyt. & paragrapho Adeo, institut. de locatione* apertè decidunt, manente re etiam in parte, soluendam esse pensionem. Ergò ob sterilitatem excusari emphyteuta non poterit.

DVBIVM CV.

An obligatio emphyteutæ, vel feudatarij soluendi pensionem requirat Iudicis sententiam?

1625 REsidet in emphyteuta, ac in feudatario obligatio soluendi proprietario pensionẽ. Quæsierim vero, an hæc obligatio ipso iure eos adstringat, an Iudicis requirat sententiam? Requirit quidem. Quia si emphyteusis laica sit, & triennio non soluatur pensio constituta, cadit emphyteuta in commissum, hoc est, committit culpam, ob quam merito ab emphyteusi expelli potest. At priuatio huiusmodi ipso iure inducenda non est absque manifesta lege, lex vero non apparet, cuius præscripto priuatio hæc ipso iure incurratur: quin imo indicatur a lege sententiam Iudicis requisitam esse, siquidem vtitur verbo futuri tẽporis, vt patet ex *leg. 2. Cod. de iure emphyt.* ibi: *cadat iure suo,* id est sententiam iudicis subsecuta & in *Authent. de alienat. & emphyt. §. si vero,* ibi: *Extraneus Fiet à iure suo,* quod post sententiam rectè intelligi potest. Sic Speculat. *tr. de emphyt. q. 41.* Paul. Castrens. *cons. 68. lib. 2.* Ludouicus. Rom.

cons. 212. & alij quos refert, ac sequitur Tiraquel. *ad leg. si vnquam. Codic, de reuocanda donat. v. Reuertatur. num. 187.* Sà *v. emphyteusis, n. 1.*

[1626] Emphyteuta ipso iure priuatur, nisi triennio pensionem non soluat. Quia est verbum *Cadat,* & verbum *Fiet* indifferentia sint, vt priuationem inductam ex lege, vel inducendam iudicis officio significent, attamen conuenientius priuationem ex lege indictam innuere videntur, sita Iason *ad leg. secund. num. 14. C. de iure emphyt.* Alexand. *cons. 6. lib. 3.* Decius *cons. 146.* Andr. Fachin. *lib prim. cap. 93.* Iur. Clar. §.*emphyteusis, q. 9.* Layman. *l. 3. sect. 5. tr. 4. cap. 23. num. 8.* Molina *d. 453.* Rebel. *p. 2. de iust. lib. 13. q. 7.*

[1627] Hanc sententiam probabiliorem esse iudico, cuius explico fundamentum, Nam si attentè inspiciatur, verbum illud *Cadat,* & *Fiet* non sunt indetermina, vt significent priuationem ipso iure inductam, cum non ad iudicem dirigantur, sed ad ipsum reum, qui virtute legis cadere debet & fieri extraneus à iure suo.

DVBIVM CVI.

Quando emphyteuta venditione emphyteusim exponit, non expectata domini venia, vt incidat in commissum, sufficiatne traditionem geri fictam per clausulam constituti?

[1628] EMphyteuta, irrequisito domino potest venditioni Emphyteusim exponere, dũ tamen ei denuncietm an velit pro eodem pretio rem accipere, teneturque per duos menses eius resolutionem expetare. Quod si ea resolutione non expectata, & à fortiori denunciatione non præmissa, emphyteusim vendat, venditio est nulla & emphteuta incidit in commissum. Vt autem præfata pœna locum habeat, debet venditio ex se valida, esse, ac venditionem traditio subsequi. Quęstioni autem do, an sufficiat, traditionem esse fictam per clausulam constituti, vel an debeat esse realis?

[1629] Sufficit esse traditionem per clausulam constituti. Quia per eam dominium, & possessio in emptorem transfertur, & vera alienatio perficitur, dominòque iniuria irrogatur. Sic Roland. à Valle *con. 51. lib. 2.* Iul. Clarus *§. emphyt. q. 13.* Tiraquel. *de vtroque retraact. tit. 1. glossa 2. n. 4.* Matienz. *l. 1. tit. 10. glos. 6. n. 4.* Fachin. *l. 7. contr. c. 80.* & alij plures communiter.

[1630] Non sufficit fictam fieri traditionem. Quia licet traditio per clausulam constituti eosdem opererur effectus quoad dominij translationẽ ac vera & realis traditio: at negari non potest, traditionem illam solùm ficitione iuris traditionem esse, ac proinde non veram neque realem. Cum autem ad incurrendam pœnam, caducitatis requiratur venditio, traditione subsequuta, intelligi debet de traditione vera, ac reali, non de traditione ficta. Ita Anton. Gomez *ad leg. 45. numero 95.* Rebellus *de iusttit. parte secunda lib. 13. qu. 4. a. 7.* & alij quos refert Fachineus *l. septimo capite 86.*

[1631] Verùm etsi prima sententia, rigore iuris inspecto, vera sit, crediderim, contrariam æquiorem esse, & in iudicando amplectendam, vt testatur Iul. Clar. *ibid. n. 4.* Certè in pœnis mitior est facienda interpretatio, maximè aduersus reum.

DVBIVM CVII.

An possit quis permutare vel donare emphyteusim domino irrequisito?

1632 POtest quidem quilibet irrequisito domino, emphyteusim Pignori, hypothecæ, alterive seruituti subiicere. Titulo hæredis, legati, aut**[215]** nominationis concessę, potest irrequisito domino emphyteusim alienare. Non poterit autem emphyteusim ad longum tempus locare; ad breue tempus potest, & ad longum emphyteusis commoditates, in his Doctores conueniunt. Dissentiunt tamen quoad permutationem, & donationem quæstioni committo, an possit quis emphyteusim commutare vel donare irrequisito domino?

1633 Potest quidem permutare, dummodo, ante traditionem moneat proprietarium, vt videat, an nouus emphyteuta sit persona idonea, eumque in possessionem mittat, ab eoque laudemium accipiat. Quia emphyteusis alienatio ob pretium acceptum, vel ob rem, quæ loco pretij habeatur, videtur interdicta *lege tertia & vlt. Codic. de iure emphyteut.* Potest itam, irrequisito domino, emphyteusim donare, dummodo ante possessionem moneat dominium, vt nouum emphyteutam in possessionem mittat, si nihil habet, quod ei legitimè opponar. Quia nulla est causa monendi dominum ante donationem, cum ipse nullum ius habeat prẹlationis comparatione donatarij ab illo designati. Non enim tenetur ipsi donare: neque eius iuri ac potestati exigendi pensionem præiudicatur, cum nouus emphyteuta ab eo inuestituram accipiat. Sic de permutatione Syluest. *verb. emphyteusis, quẹst. 17.* Iul. Ciarus *ibi, quæst. 17.* Gregor. Lopez, *lege vltim. titul. 8. parte quinta* Molina *d. 461.* Lessius *lib. secund. capite 24. dub. 9. numer. 54.* Layman. *l. 3. sectio. quinta tract. quart. cap. 23. num. 9.* De donatione verò sic Glos. *ad leg. vltim. Cod. de iure emphyt. v. emphyteusis, quæstion. 15.* Gregor. Lopez *ibi, v. La venta* Molina *d. 461.* Lessius, & Laym. *vbi suprà.*

1634 Nec permutare, nec donare, quis potest domino non requisito consensu emphyteusim. Quia *lege tertia Codic. de iure emphyt.* inquit Imperator, *minimè licere emphyteutæ sine consensu domini meliorationes suas aliis vendere, vel ius emphyteuticum transferre.* Quæ verba de qualibet translatione siue titulo onerolo, siue lucratiuo intelligi debent. Neque refert, si dicas, consensum domini post celebratum contractum permutationis, aut donationis intelligendum esse, quia Iustinianus expresse de denunciatione ante contractum loquitur, & æque venditioni, ac translationi illam requirit. Constat autem in venditione requirendum esse dominum ante contractum celebratum. Ergò etiam iu donatione, ac permutatione, ac qualibet translatione alia. Ita Battol. *ad legem vltim.* Glossa *lib. prim. Codic. de fund. patrimonial.* Fachin. *lib. tertio controu. cap. 97.* Rebel. *p. secund. de oblig. iustit. lib. 13. q. 5. n. 1.* & alij.

1635 Equidem licet prima sententia communior videatur, & securein foro conscientiæ, & externo amplecti possis; veriorẽ tamen existimo esse secundam, quam ita confirmo: Contraria sententia adstruit, ante traditionem, ac possessionem rei emphyteuticæ requirẽdum esse vt videat, an persona idonea sit, cui donatur, vel quocum permutatur emphyteusis. At si ante permutationem, vel donationem celebratam requisitio fieret, domino commodior esset, cumliberius posset iudicium ferre de noui emphyteutæ idoneitare, vtpotè qui nulli eius iuri quæsito derogaret, ipsi etiam emphyteutæ minus grauis, & damnosa esset. Negari enim non potest, dure laturum, donationem aut permutationem factam sibi reuocari; quod non ita

ægre ferret, si nulla donatio, aut permutatio facta esset: occasióque non leuis excitandi lites præstatur.

DVBIVM CVIII.

An si princeps aliquem legitimaret, vt in feudo succedat: eius dispositio habeat effectum, irrequisito Domini?

1636 SI Princeps aliquem filium naturalem, spuriũue à feudo quidem exclusum, irrequisito domini consensu legitimaret, vt posset in feudo succedere, eius dispositio effectum habet, quia ea est potestasPrincipis, vt valeat suis legibus legitimatos à successione feudi excludentibus derogare. Sic Glos. *ad §. Naturalis,* Curtius iun. Alexand. Roland. à Valle, & alij plures quos refert Fachin. *lib. septim. capit. 49.*

1637 Eius dispositio non habet effectum, quia ex huiusmodi Principis dispositione domino grau: præiudicium infertur, ita alij plures relati à Fachineo *vbi suprà.*

1638 Ego autem ex ipso Doctore vtramque sententiam concilo. Prior sententia vera est, si grauis causa, ac publica intercedat vtilitas.

Nam hac interueniente, non solum Princeps poterit suis in legibus dispensare: verùm iuri quæsito alteri derogare, *argum. lege quinta paragrapho vltimo, ff. de iniur leg. Ædificari. C. de opere. publ.*& tradit Decius *cap. Quę in Ecclesiarum, numer. 19. de constitut,* Abbas *n. 11.* Felin. *nu. 26.* At hac causa cessante nullum in hac parte effectum legitimatio habebit, quia absque causa nequit Princeps ius alteri quæsitum tollere, quamuis possit suis in legibus dispensare. Couar. *l. 3. var. capite. 6. num. 8.* Zasius *cons. 20. n. 7.* An dreas Gaill. *l. 2. obseruat. 56.*

DVBIVM CIX.

An in agnatorum præiudicium legitimatio habeat effectum ad emphyteusis, seu feudi successionem?

1639 HAbet quidem, quia agnati, quibus ex antiqua inuestitura competit successio huiusmodi, nullumius quæsitum habent, sed quærendũ: at iuri quærendo, & in spe facilius derogatio contingit. *l. vlt. C. de adquir. posses. l. Qui autem, ff. quæ in fraud. credit. l. si spons. §. si maritus, ff. de donat. inter vir. & vxorem.* Præterquam quod Princeps non tollit ius vllum agnatis, sed differt, & casu quo tollat, non tollit directè, sed indirectè, quatenus ab illegitimo remouet successionis obstaculum.**[216]** Sic Decius *consil. 269. num. 10.* Alciat. *consil. 171.* Iul. Clarus §. *Feudum, q. 82.* Rolandus à Valle *cons. 3. n. 142. l. 1.*

1640 Non habet effectum. Quia Princeps nequit pro libito alteri suum ius auferre. At agnati ius succedendi debent deficientibus lelegitimis filiis ex primo feudi institutore, quod ius non est tantum in spe, & futurum, sed præsens, & certum. Ergò illi Princeps derogare non potest. Ita Andreas Gayll. *l secundo obseruat. 142. numero 15.* Menoch. *cons. 181. numero 24. libr. secundo & consil. 202. num. 168. l. 3.* Fachin. *l. septim. controu. c. 50.*

[1641] Existimo stãte causa graui, & publica, posse Principem legitimare quemquam, vt in præindicium agnatorum legitimatus succedat. At ea cessante contrarium iudico asserendum. Porrò contrariæ sententię argumentum procedit de iure incerto futuro. Neque verum est, nullum agnatis tolli ius ex hac legitimatione, cum ab illis tollatur feudi possessio, viuente legitimato, quod ius etiam indirectè non est permittendum tolli.

DVBIVM CX.

Si sit emphyteusis, aut feudum priuati, & concedatur alicui pro se eiusque liberis: comprehendunturne illegitimi naturales?

[1642] NOn cõprehenduntur. Quia *leg. Filium, ff. de iis, qui sui, vel alieni iuris sunt,* definitur, si ium eum esse qui ex viro & vxore natus est. Ergò nomine filij illegitimus comprehendi non debet, maximè in materia odiosa, & præiudiciali, sicuti est emphyteusis successio; præiudicat enim concedenti, ad quem difficilius dominium vtile reuertetur. Sic Decius *ad caput In præsentia, num. 42. de probation. & ibi,* Berous, *numero 325.* Aurel. Corbul. *de iure emphyt. cap. 12. n. 59.* alijque apud ipsos.

[1643] Naturales illegitimi, legitimis deficientibus, comprehenduntur, Quia *leg. ex facto, paragrapho si quis rogatus, ad Trebellian.* inquit Consultus: *si quis rogatus fuerit, si sine liberis decesserit vt restituat hæreditatem, Papiniam. scribit, etiam naturalem filium efficere, vt deficiat conditio.* Ecce qualiter naturalis filius nomine filiorum comprehenditur, & ad successionem: filiis legitimis deficientibus, admittitur. Ita Molina *d. 475.* Fachin. *l. 8. controuers. capite 98.* & alij antiquiores quos refert Iul. Clarus *paragrapho emphyteusis quæstione 30.*

[1644] Hanc sententiam vti communiorem amplector, procedere autem iudico, cum mens concedentis emphyteusim nequit inuestigari. Nam prius censeo examinandas esse circumstantias concessionis, & ex illis inuestigandum an voluerit naturales filios comprehendere sicuti dixit Vlpian. *ad leg. ex facto, paragrapho si quis rogatus.* Mihi autem quoad naturales libero attinet voluntatis quæstio videbitur esse, de quibus liberis testator senserit sed hoc ex dignitate, i & voluntate, & conditione eius, qui fideicommisit accipiendum est, vti aduertit Fachin *vbi suprà.*

DVBIVM CXI.

An Fœmina semel ad feudum admissa, eo, quod masoulus deficiebat, si postmodum nascatur illius natiuitate sit excludenda?

[1645] CErtum est, fœminas, earumque filios à feudi successione excludi, nisi expresse in inuestitura admittãtur. Porro si in feudo nullũ sit pręstandum personale obsequium, vel quod pręstandum sit, à fœmina præstari potest, ad successionem feudi admittitur in feudo

fœmineo, id est, quod primo fœminæ fuit concessum. At euentu, quo fœminæ admittuntur ad feudum, intelligendæ sunt admissæ, deficientibus masculis. Iam requiro, num fœmina semel ad feudum admissa, eo quod masculus deficiebat, si postmodum nascatur, illius natiuitate sit excludenda?

[1646] Ita plane? Quia *capite primo. de eo, qui sibi, & hæredibus suis masculis, & fœminis, ex libro secund. titul. 17.* dicitur, *Non enim patet locus fœminæ in feudi successione, vbi masculus superest.* Sic Gloss. *ibi.* Bursat. *cons. 63. nu. 16.* & alij adducti à Fachineo, & Claro citandis.

[1647] Non est excludenda. Quia id aperte ex *dicto capite primo* colligitur, vbi fœmina obtinẽs feudum, deficientibus masculis, exclusa non fuit à feudi possessione, ob suorum filiorum natiuitatem. Neque congruum erat, vt masculus denuo natus priuaret fœminam iure iam quæsito, maxime cum hoc ius perpetuum sit Ita Curtius iunior *de feudis, parte tertia num. 33.* Iul. Clar.*§. feudum, qu. 8.* Fachin. *l. 7. contr. c. 41.* Molina *l. 1. de primogen. cap. 10. n. 13.* Molina noster *d. 474.* & alij plures. quos ipsi referunt.

[1648] Hanc sententiam veriorem esse crediderim, nec ei obstare verba illa textus queis contraria nititur. Fateor enim, non patere locum fœminæ in feudi successione, vbi masculus superest, fœmina non succedit in feudo interim ac superest masculus: bene tamen illius successionem masculo non existente requisitam retinet, masculo postmodum superueniente. Nam de hac tetentione nihil tex. fuit locutus.

[217] DVBIVM CXII.

An si quis accipiens emphyteusim, stipulatus fuerit profe, & filis suis: fœmina sit admittenda?

[1649] SOlum masculi admittendi sunt, non fœminę. Quia in contractibus & stipulationibus, quia sunt stricti iuris, interpretatio sricta facidenda est. At momine filiorum non comprehenduntur filiæ nisi ex benignitate, ac fauore legis, *leg Pronunciatio, leg. Iusta, ff. de verb. signific. leg. Cum in adoptiuis. §. quæ in filio, ff. eodem titul.* Ergò in hoc euentu filiæ censendæ suct exclusæ. Sic Couar. *l. 2. var. cap. 18. num. 1.* Bursat. *cons. 80. n. 7.* Riminal. *cons. 153. n. 3. l. 2.*

[1650] Etiam fœminæ sunt admittendæ. Quia esto in materia stricti iuris, & quæ aliis præiudicare debet nomine filiorum filiæ non contineãtur iuxta *leg. 3. §. sed si incertum sit, ff. de ventre in posses. mittendo.* fallit tamen quando ex legis dispositione contrarium colligitur, vt in casu nostro conemgit. Cum æque fœminæ ac masculi habiles sint ad emphyteusim. *§. emphyteusi. Authent de non alienand. reb.* Cum autem quælibet stipulatio & contractus censeatur factus secundum iuris regulas, *leg. si stipulatus, ff. de vsur.* confequens est, vt stipulatio emphyteusis pro filiis, filias contineat, si quidem emphytuesis vtrisque masculis, ac fœminis sit communis. Ita Salicet. *ad l. 2. de iure emphyten. qu. 12.* Decius *ad leg. 2. ff. de reg. iur. n. 9.* Alciat *ad leg. ff. de verb. signific.* Couar. *l. 2. var. c. 18. n. 1.* Pinel. *leg. 3. num. 33. c. de bonis matern.* Menoch. *cons. 111. num. 57. & 60. lib. 2.* Fachin. *l. 2. controu. c. 97.* Molina *d. 474.* Palao *de iust. tr. 22. d. 10. pun. 8. §. 4. n. 12.*

[1651] Cum his probabilis opinor. Nam est nomine filiorum fœminæ non veniant nisi ex benignitate legis, sufficiens fundamentum habemus, vt hac benignitate in præsenti

gaudeamus. Cum hæc interpretatio dispositioni legis admittentis fœminas æque ac masculos ad emphyteusim sit conformis.

DVBIVM CXIII.

An in emphyteusi, vel feudo hæreditario possit successor, repudiata hærediate vltimi possessoris, emphyteusim obtinere, cum tamen primi possessoris hæres existat?

1652 NOn potest. Quia emphyteuta, aut feudatarius ab vltimo possessore recipit emphyteusim, vel feudum, immediatè, à primo autem non nisi mediantibus illis, in quos emphyteusis, vel seudum deriuatum est; Ergo vltimi possessoris hæres debet esse. Sic Molina *d. 472. in fine.*

1653 Potest profecto. Quia licet quilibet emphyteuta, ac feudatarius accipiat emphyteusim, aut feudum à proprietario, qui emphyteusim, vel feudum concessit tanquam à prima origine at negari non potest. Primum possessorem hanc concessionem acceptasse, & pro se, suisque hæredibus stipulatum esse, cuius stipulationis virtute quilibet eius successor hæres capax est emphyteusis; Ergò ab ipso possessore primo tãquam à causa formali, & propria emphyteusi habetur, tametsi ordine quodam successionis deriuetur; Ergò potius spectandum est, an successor sit hæres primi possessoris, quam vltimi Ita Arias, Pinel. *ad l. 1. Cod. de bon. matern. p. 3. n. 91.* Iul. Clar. §.*feudum, q. 9. n. 5.* Caldas *de nominat. emphyteus. qu. 22. n. 39.* Aluar. Valasc. *de iure emphyt. q. 44. n. 19.* Clarúque testatur in facto Senatum Neapolitanum iudicasse, sufficere, hæred esse primi possessoris, quamuis vltiminon sit.

1654 Hæc sententia verosimilior mihi addiderim, præfatum successorem absolutè hæredem esse saltem primi possessoris. At prima dispositio, ex qua interpretatio sumenda est, solam qualitatẽ hæredis in successore requisiuit. Ergo absque fund imento restringitur, vt ea qualitas hęredis debat esse vltimi possessoris, & non sufficiat esse primi.

40

[218] LIBER XL. CONTRACTVS FORTVNÆ.

DE quatuor agendum in præsenti Contractibus, in quibus præter ea, quæ cum cæteris habent communia, fortuna quoque peculiariter admiscetur. Hi sunt Assecuratio, Sponsio, Sortes, & Ludus.

SECTIO PRIMA.

De Contractibus Fortunæ Receptiores sine pugna Sententiæ.

CAPVT I.

De Assecuratione.

1655 ASsecvratio est *contractus quo alienæ rei periculum suscipitur pro pretio, obligando se ad eam compensandam, si perierit.* Ita quidem vt quis teneatur ad compensationem totius, si res tota perietit, vel ad restitutionem partis, si tantummodo perierit pars. Reducitur ad contractum innominatum *Facio, vt Des,* ex parte assecurantis, vel ad *Do, vt facias* ex parte offerentis pretium pro assecuratione. Vel reducitur ad emptionem, & venditionem, assecurator enim vendit susceptionem periculi, vel obligationem soluendi æstimationem rei, si pereat, pro certo pretio. Molina *tractat. secund. de iustit. disputatio. 507.* Lessius *libro secundo capite 28. dub. quart. numero 24.* Azor. *parte tertio libro 11. cap. 18. quæstione prim. & secund.* Filliuc. *tractat. 37. numero primo, & secund.* Syluest. *verb. Negotium, quæst. 5.*

1656 Quinque ad assecurationis iustitiam conditiones requiro. Prima est, vt adsit æqualitas inter pretium datum assecurati, & obligationem, quam assecurator in se suscipit, per pensis temporis, loci, ac personarum circumstantijs. Iustum autem pretium in assecuratione censetur, quod est à lege taxatum, vel à communi hominum ęstimatione præscriptumIn aliquibus locis accipi assolent tres, quatuor quinque, vel sex pro centum. Azor. *part. tertia libro 11. cap. 18. quæstion. 10.* Bonac. *de contr d. 3. quæstion. 9. puncto 3. numero tertio,* Filliuc. *tract. 37. numero tertio.* Secunda est, vt qui petit assecuratorem, non cogat alterum ad huiusmodiu contractum ineundum. Quia alioquin imponeret obligationem pretio æstimabilem, ad quam assecurator non tenetur. Imo qui mutuat, & simul est assecurat or pecuniæ mutuatę in foro externo pręsumi posset vsurarius ex *c. Nauiganti, de vsuris.* Quia præsumitur dare mutuum cumpacto celebrandi, assecurationis contractum, adeoque cum onere pretio æstimabili, ideóque vsurario. Nau. *sum. c. 17. n. 283.* Fill. *tr. 37. n. 12.* Tertia est, vt assecurator ab eo, qui assecurationem petit, de veris periculis admoneatur, quibus res assecuranda subiacet. Quarta, vt res de qua contractus assecurationis initur, existat, vnde non est valida assecuratio, quando quis non habet merces in naui, sed fingit eas habere. Quia dolus tunc dat causam contractui. Salon *de aßecur. art. secund. concl. 2.* Azor. *p. 3. l. 11. c. 18. quæst. 9.* Quinta est, vt res non solum subsistar, sed etiã sit periculo exposita, alioquin si assecurator sciat aute contractum; rem (verb. grat.) peruentasse ad portum, vel ad terminum, ad quem esset deferenda, nihil posset accipere, & teneretur ad pretij accepti restitutionem, & ad resarcienda omnia damna mercatori secuta ob ipsius dolum. Quia contractus per dolum dantem ipsi causam celebratus, est inualidus. Iessi. *libro secund. c. 28. n. 24.* Fill. *tr. 37. n. 5. & 7.*

1657 **[219]** Quando assecurator nescit certo, rem ad portum peruentasse, potest aliquid accipere, non ratione contractus præcise, vtpote inualidi, sed ratione contractus cum periculo iuxta maius vel minus periculum, cuise exposuit, iuxta prudentis arbitrium. Mol. *tr. 2. d. 507. n. 3.*

[1658] Qui per Astrologiam, vel aliunde nouit, non futuram tempestatem in pelago, aut ex litteris amicorum accepit mare tutum esse, & à latronibus immune, potest tantum accipere, quanrum acciperet alter assecurator, qui hæc ignoraret. Quia non videtur esse deterioris conditionis alijs, qui hoc ignorant, sicut enim merces vendi possunt pretio currenti, etiam si quis sciat, cito aduehendas esse in magna quantitate viliusqúe æstimandas, ita etiam obligatio hęc potest vendi pretio, quo communiter à peritis æstimatur. Les. *l. 2. c. 28. n. 27.* Fill. *tr. 37. n. 8.*

[1659] At mercator, qui sciens nauim perijsse petit assecurationem, iuualide contrahit. Quia dolus adest ex parte mercatoris, qui eo ipso, quod petit assecurationem: indicat rem non perijsse. Verùm si certus omnino non sit; videtur posse aliquid accipere iuxta prudentis arbitrium perpensis omnibus circumstantijs. Fill. *tr. 37. n. 6.* Azor. *p. 3. l. 11. c. 18. dub. 9.* Bon. *de contr. d. 3. qu. 9. p. 3. n. 3.* Les. *l. 2. cap. 28. n. 25. & 26.* Mol. *tr. 2. d. 507.*

[1660] Quatuor ressunt, quæ assecurari assolent. Primo, merces siue terta, siue pelago. Secuado, pecuniæ, siue quæ transferuntur de loco ad locũ mati, vel terta, siue quæ sunt debitæ, vt si Antonio debeat Ioannes centum mercator ea pro quinque assecuret. Tertio est libertas, vt cum quis nauigans ac Turcarum periculum curat sibi assecurari libertatem. Quarto, vita vt si amico mutuaui pecuniam ad annos quinque quam me amissurum timeo, si intra annos quinque amicus moriatur, possum petere assecurationem vitæ illius, traditis assecuratori quinque pro centum, itavt si amicus intra quinquẽnium obeat, assecurator pecuniam, quam mutuaui amico, soluere teneatur. Quia vterque subit æquale periculum lucrandi, 7 perdendi. Syluest. *v. Negotium, q. 4.* Lopez *de contr. l. 2. c. 16.* Regin. *l. 25. n. 384.* Azor. *p. 4. l. 11. c. 18. q. 8.* Fill. *tr. 37. n. 11. & 13.*

[1661] Denique te fraudes, quæ interuenire assolent in contractu assecurationis tam ex parte assecuratoris, quam assecurati, admoneo. Duæ sunt ex parte assecuratoris. Vna quidem, si non habeat sufficientia bona vnde possit soluere, si res assecurata pereat. Altera, si faciat assecurationem in re, quam certo nouit, esse in tuto constitutam. Ex parte autem assecurati, seu domini rei, quæ assecuratur duæ aliæ possunt adesse. Prima, si quando scit certò rem suam perijsse, tamen cum alio conueniat, vt assecuret. Secunda, si loco rei assecuratæ substituat aliam rem minoris æstimationis, vel nullam, tunc enim inualidus erit contractus Azor. *p. 3. l. 11. c. 18. q. 9.* Bo. *de contr. d. 3. q. 9. pun. 3. n. 4.* Garzias *de contr. p. 2. c. 15.* Sot. *de iust. l. 6. q. 7.*

CAPVT II.

De Sponsione.

[1662] SPonsio est contractus, *in quo duo de veritate, vel euentu alicuius rei contendentes, sibi vicissim aliquid spondent, vt id eius sit, qui veritatem, vel euentum fuerit assecutus.* Contractus hic sua ex natura est licitus. Quia quòd vnus se exponat periculo aliquid committendi, si non euenerit, quod dictitat, vel certum non sit, quod affirmat, commutabile est pro simili periculo, cui alter similiter se exponit. Sic omnes Doctores,

[1663] Tres conditiones ad iustitiam huius contractus requiruntur. Prima, vt cum æquali incertitudine sit etiam æqualitas in re, quæ spondetur. Secunda, vt contendens vterque sit dubius de futuro euentu, seu de re, quæ cum altero contendit. Terita, vt vterque in eodem

sensu accipiat id, de quo certatur. Garzias *de contr. p. 2. c. 13.* Molin. *tr. 2. d. 508.* Azor. *p. 3. l. 11. cap. 19.*

[1664] Qui certò nouit rem de qua certatur, vel ex scientia, vel ex diuina reuelatione, vel ex sensuum experientia, non potest licitè sponsionem facere. Quia non est æqualis conditio ex parte vtriusque, is namque, qui certò rem nouit haud se amissionis fortunę exponit. Attamen si res tantum sit nota ex opinione probabili, aut signis, inditijs, coniecturisve probabilibus, aut ex fide, sen authoritate solum humana, licita erit sponsio. Quia hæc omnia possunt fallere, cum certam cognitionem non pariant, sed solum probabilem. Lopez *p. 2. Instr. c. 18. de contr.* Sanch. *to. 1. opusc. c. 8. dub. 13.*

[1665] Qui vecò certo rem sciret, & postea dubitare inciperet, poterit spondere. Quia saltem in sua ęstimatione se se alicui amittendi periculo exponit, eitmsi alius ex sua pertinacia verè amittat. Idem dixerim de eo, qui re putans id, pro quo spondet, esse omninò certum, spondet, & lucratur, quia res ita contigit, re vera tamen postea comperit, non fuisse ita certum, sed se se exposuisse periculo amittendi.

Quia licet peccauerit spondendo ob conscientiam erroneam, tamen potest retinere id quod lucratus est, nam res erat incerta, & se periculo amittendi, vel ignorans exposuit. Mol. *tr. 2. d. 508.* Bonac. *decrest. d. 2. p. 1. n. 18.*

[1666] Sponsiones cum conditione illicita, sunt illicitæ, & legibus ciuilibus damnatæ. Quia spe lucri homines inducuntur ad delinquendum in huiusmodi sponsionibus. Vt si quis in mensa se superaturum alterum in edendo: aut bibendo spondet, datur peccati occasio in temperantiæ violatione. Azor. *p. 3. l. 11. c. 19. q. 6.* Fill. *tr. 37. n. 27.* Diana *p. 7. tr. 9. res. 69.*

[1667] Sponsione facta inter Antonium, & Ioannem, quod Antonius currendo, vel saltando Ioannem vincat, deinde Ioannes non vult currere, aut saltare, obligatur Antonio soluere, **[220]** quod depositum sponsione fuit. Quia iniustè renuit adimplere contractum: Ea quia conditio adimpleta censetur. Azor. *p. 3. l. 11. c. 19. q. 7.* Fill. *tr. 37. n. 28.*

[1668] Licitæ sunt per se sponsiones super vita morte, vel futura Cardinalium electione, quia sunt de rem & euentu dubio, iure tamen positiuo prohibentur sub pœna excommunicatinis ipso facto incurrendæ reseruatæ summo Præsuli. Imo, & irritæ redduntur, ac proinde lucrum eis sponsionibus acquisitum in soro conscientię est restituendum. Ita Greg. XIV. *in constit. Cogit nos deprauata,* die 28. Martij anno 1591. apud Quarantam *v. Electio.*

CAPVT III.

De Sortibus.

[1669] DE sortibus diuinatorijs, quando scilicet per eas inquiritur de futuro euentu, & de sortibus consultatorijs, quibus inquiritur diuinum consilium, &c. egimus ad primum Decalogi pręceptum. Hic sermo procedit de sortibus diuisorijs, vt cum sortes mittuntur ad aliquod commune inter multos diuidendum. Nam quia inter ipsos non conuenit, quam partem quisquam debeat accipere, sortibus id committunt. Fill. *tr. 37. n. 35. & 36.*

[1670] Contractus ergo sortium est ille, *quo aliqui ius habentes in re aliqua, conueniunt, vt mittantur sortes, quibus constet, quisnam illam debeat obtinere.* Pro vatietate autem pacti etiam variæ possunt esse sortes. Alię enim *lusoriæ sunt,* vt in luoo, aliæ *Electoriæ,* quæ ad electionem faciendam ordinantur, aliæ alijs modis. Ex hac definitione colligo, in huiusmodi contractu

posse duos contractus aliquando interuenire. Primus est emptionis, & vẽditionis, in quo emptores sunt ij, qui concurrunt, ad eam rem habendam per sortes, venditor autem est is, qui rem illam sortibus exponit. Secundus est ipse sortium contractus inter eos qui ad sortes concurrunt. Filliuc. *tr 37. n. 38.* Mol. *tractat. 2. d. 509.*

[1671] Si fraudes absint, & inęqualitates sortium contractus licitus est. Quia quod singulii inuicem in fauorem cæterorum periculo sortis exponant ęquale ius ad rem aliquam, vel quam partem ex ea debeant accipere, est commutatio quædam æqualis, ac consequenter erit iusta Dixi, *si fraudes absint,* nam si in sortibus mittendis, aliquid fiat, quo aliqui eorum, inter quos sortes mittuntur, minus sint expositi commdo lucrandi, vel periculo amittendi, esset contractus iniustus. Quare si quis rem ita disponat, vt sors vnum contingat determinatum, & non alios, tenebitur restituere reliquis id totum, quod singuli contribuerunt. Filliucius *tract. 37. numer. 39.* & alij communiter.

[1672] Porrò electio per sortes in Ecclesiasticis beneficijs prohibita est, secus in alijs rebus. Vnde si reliqua adsint requisita, fieri potest. Sic sorte eliguntur virgines, quæ dotem recepturæ sunt ex multis habilibus. Sic in conclaui ad electionem summi Præsulis distribuuntur cubicula, & eliguntur qui in quo debeant collocari. Fill. *tr. 37. n. 41.*

[1673] Porro in contractu sortium, qui Italice dicitur *Il lotto,* vbique vsitato, quinque personarum genera interueniunt. Primo enim sunt Domini rerum, quę sortibus exponuntur, qui videntes easlucrantur pretium, & iustum earum valorem. Secundo suntij, qui contribuunt, & diuidunt inter se sortes vt is lucretur, in quem sors, vt aiunt, beneficiata, cadit. Tertiò sunt ministi, qui publica authoritate taxant valorem rerum circa quas mittendæ sunt sortes, accipiunt contributiones, & nomina eorum, qui volunt contribuere, demum extrahunt sortes, & rem totam fideliter exequuntur, eis competenti stipendio deputato. Quartò sępè sunt pauperes, & pia loca, quibus applicatur aliqua pars eius, quod quis sorte lucratur. Quinto denique lucrantur ij, qui plus contribuunt, quibus sæpe solet ob id aliquid donari. Verùm domini rerum, quæ sortibus exponuntur, licite earum iustum pretium lucrantur. Quia iusto contractu, nempe venditionis eas acquirunt, vt suppono. Is autem, in quem sois beneficiata cadit absque aliqua fraude, eam licite lucratur, quia omnes sunt æqualiter expositi lucro, & periculo, & omnes liberèr consensere, vt is, in quem sors caderet posset rem illam licite habere. Ministri vero licite recipiunt stipendium laboris sui, modo tres adsint conditiones. Prima, vt stipendium non excedat iustum rigorosum. Secunda, vt non sit plures, quam necessarij esse videantur. Tertia, vt non plus temporis in eo negotio insumant, quam necesse sit. Molina *tractat. secund. disputatione 509.* Et quidem stipendium pro ministris soluendum à contributoribus; quam à rerum venditore. Quia huiusmodi ministerium est in bonum contribuentium potius, quam venditoris. Demum ex rebus expositis aliqua in pios vsus possunt applicari. Quia eiusmodi applicatio fit omnium in id concurrentium consensu, acpræterea publica authoritate. Mol.

CAPVT IV.

De Ludo.

[1674] LVdvs est contractus, *quo ludentes inter se paciscuntur, vt victori cedat, quod vterque deposuit.* Quilibet collusorum potest à contractu ludi, quoties voluerit, re integra, resilire, quando vero res non est integra, idest, quando vel sors iam incepta est, non licet resilire

antequam sors consummetur nisi alter consentiat. Quia ratio contractus postulat ne alter ab eo resiliat cum alterius contrahentis inuiti damno. D. Tho. *2. 2. q. 168. a. 2.* Les. *l 2. c. 26. n. 1.* Fill. *tr. 37. c. 4.* Azor. *p. 3. l. 5. c. 24. q. 7.*

[1675] Ludus sua ex natura est licitus, & ex se res indifferens, si tamen ob honestos fines ineatur, bonus, & honestus erit fieri potest illicitus ex**[221]** circumstantijs, nempe ex affectu ad malum, vel si ludens paratus sit ratione ludi facere, vt omitiere aliquid, cuius actus; vel omissio sit peccatum lethale, vt quando omittitur sacrum in die festo, quando admiscentur facta aut dicta praua, vt blasphemiæ, conuitia, vel quando intercedunt fraudes contra ludi leges (Potrò leges ludi dicuntur illæ, quæ in eo loco, in quo ludus instituitur, asseruantur,) vel quando alter dolo, aut vi pertrahitur ad ludendum, vel quando irreuerentia contra Deum interuenit, vel ratione periculi alicuius notabilis noncumẽti, vel quando ludus exercetur cum eo, qui non potest pecuniam ludo exponere, vel donare, vel alienare. Hisce in casibus ludus est illicitus mortaliter, aut venialiter pro rei grauitate, D Tho. *2. 2. q. 168. a. 2.* Sayr. *in claui l. 11. c. 12. n. 2.* Fil. *tr. 37. c. 4. q. 3.* Bon. *de rest. d. 2. q. 3. n. 3.* Valent. *2. 2. d. 5. q. 6. pun. 5. dub 8.*

[1676] Aliquæ circunstantiæ sunt, quæ videntur ludum grauiter illicitum facere, re vera autem haud efficiunt lethaliter illicitum. Primo ratione affectus ad lacrum notabilis. Quia lucrandi affectuosa intentio non est ex se mala, nisi aliũde deprauetur, tamen actus otiosus erit, si ad alium honestum finem non ordinetur. Secundo ex personæ circunstantia. Quia Clerici, Monachi, imo etiam Prẹlati aliquando licitè ludunt, etiam talis, & chartis lusorijs ob honestam causam, modo absit scandalum, & à violatione legis ad mortale obligantis abstineant. Tertio ex circunstantia loci sacri non est ludus peccatum mortale, nisi sorte cum scandalo geratur, vel graui irreuerentia; aut nisi sorte sit comœdia nimium profana, quam in loco sacro exponi non decet. Quarto ex temporis circumstantia præcisè. Quia ludere in die admodum solemni, & populi deuotioni dicato, mortale non est, nisi aliqua lethalis circumstantia superaddatur. Nau. *sum c. 20. n. 3.* Fill. *tr. 37. n. 55.* Regin. *l. 10. n. 385.* Diana *p. 4. tr. 4. res. 183. & p. 7. tr. 9. res. 3. & 4.* Sylu. *v. Ludus, n. 2.*

[1677] Ludi histrionum sunt licit modò honeste gerantur: secus si turpiter, aud cum turpium repręsentatione. Clerici vero non possunt ludos laruales gerere. Quia dedecet personam Ecclesiasticam fictam personam hoc modo repræsentare, propterea à Doctoribus culpẹ lethalis damnantur. Angel. *v. Ludus nu 2.* Salon. *2. 2. q. 4. de dominio, a. 6. concl. 2.* & quidem non videntur excusandi, nisi id raro breui tempore, & absque scandalo geratur.

[1678] Ad iustitiam ludi quatuor requiro conditiones. Prima est, vt ludentes habeant liberam dispositionem rei, quam ludo exponunt. Non enim possunt res alienas, vel quas alienare nequeunt, periculo exponere, vel eius domintum in alterum transferre. Vnde licet filius familias ludere valeat de bonis castrensibus absque patris consensu, non tamen de aduentitijs, nisi ei pater vsumfructum concedat. De profectijs autem non potest absque patris consensu, cum consensu licite ludit. Filius qui in curia, aut Academia centum ducatos quot annis expendit, si quatuor, vel quinque ludo dispendat, verisimile est, patrem ratum habere, cum probè parentes sciant, vix iuuenes posse sine huiusmodi viuere dispendijs. Lessius *libro secundo cap. 26. d.b. secund. numer. secund.* Tolet. *libro quinto cap. 27.* Diana *part. prim. tr. de contr. res. 66.* Nauar. *sum. c. 17. n. 12.* Vxor non potest de bonis sibi cum viro communibus, & dotalibus ludere sine viri licentia, nisi iuxta morem patriæ, saltem in notabili quantitate. De bonis vero paraphernalibus, quæ illis scilicet extra dotem, vel hæreditate, vel donatione, vel alias quauis via aduentarunt, ludere valet. Sayr. *in claui, l. 11. c. 12. n. 7.* Bon. *de rest. d.*

2. q. 3. pun. 2. n. 10. Religiosus de Prælati consensu ludere aliquid potest, non autem si excedat, vel illicitus sit ludus etiam laicis. Degens extra Monasterium, ludere potest modicum quiddam, v.g. quatuor aut quinque in centum. Imò illam quantitatem, quam extra ludum licite valet iuxta suam regulam, seu constitutiones, donare. Portel. dedub. Regul. *v. Ludus, nu. 2.* Ludẽs pecunia aliena, non facit suum, quod, ludendo, acquirit, vt accidit quando fur, aut vsuararius, vel famulns, vel depositarius pecuniam alienam suo nomine ludo exponit, & vincit, & lucrum acquisitum restituendũ est collusori perdenti. Fill. *tr. 37. c. 6. q. 1.* Bon. *de rest. d. 2. q. 3. pun…n. 15.* Dian. *p. 7. tr. 9. res. 19.*

1679 Secunda conditio, vt ludens fraudibus non vtatur contra ludi leges, alioquin ad restitutionem eius, quod lucratus sic fuerit, tenetur, & ad reparationem damni, quod incurrit, qui ablata fraude, erat lucraturus. Non autem ideo damnarim cautelas, quas ludi natura admittit, vtrique ludentium communes & not as, vt si quis aduertens, se certo lucraturum roget aduersarium, velit ne duplum deponere, &c. Les. *l. 2. c. 26. n. 13.* Fill. *tr. 37. c. 6. q. 3.* Azor *p. 3. l. 5. c. 25.* Val. *2. 2. d. 5. q. 6. p. 5. du 8.* Qui autem se alicuius ludi fingit ignarũ, vt trahat alium ad colludendum, qui verè ignarus est, tenetur restituere quidquid huiusmodi ab eo fraude lucratur. Quia cẽsetur causa damni per fraudẽ. Idem dixerim de illo, qui sinit se in primo vel secundo iactu vinci, vt deinde vberiori questu superet aduersarium Reg. *l. 10. n. 387.* Mol *tr. 2. d. 517. n. 4.* Sayr. *in claui l. 11. c. 12. 18.* Sa *v. Ludus, n. 8.* Qui vero auctionẽ factam ab altero collusore acceperit eo quod à tertiochartarũ inspectore vtriusq; colludẽtis admonitus fuerit, vt eam acceptaret, ad restitutionem tenetur, si ante admonitionem decreuerat non acceptare. Quia admonentis fraude gessit lucrum, Sayr. *n. 23.* Mol. *n. 3.* Lopez *de contr l. 2. s. 22.*

1680 Tertia est, vt alter alterum per iniuriam, minis, conuitijs ve ad ludum non pertraxerit. Quia si ille sic attractus perdat, alter ei est causa damni per iniuriam, & tenebitur ad restitutionem. Sayr. *in claui. l. 11. c. 13. n. 1.* Tolet. *l. 3. c. 27.* Man. *p. 1. sum. c. 188. conc. 7.*

1681 Quarta denique conditio est, vt ęqualis sit conditio ludentium, vnde per se loquendo, de ratione ludi est, vt quis lucrari non possit plura, qua collusor ab eo lucrari queat, habens v.g. decẽ nummos aureos non potest primo iactu lucrari viginti, seu quindecim. Quia æqualis esse debet vtriusque conditio. Hinc si collusor potest lucrari tecum decem, tunc tantummodo totidem potes ab eo lucrari in vices singulas. Tamen fieri potest, vt vnus possit plures lucrari, quam perdere, verb. grat. quando alter collusor nouit conditionem socij minorem pecuniæ vim habentem; & tamen cedit iuri suo, vel quando ludo exponit decem, ludendo cum duobus, tunc enim potest lucrari vig nit, quia in eo casu exponit pecuniam suam duplo maiori periculo. Idem in diuerlis mani-**[222]**bus sen vicibus potest plus lucrari, v. gr. si ludo exponat decem, & à socio alia decem lucretur, si omnes viginti nummos voluerit ludo exponere, poterit vna vice lucrari alios viginti, & sic deinceps. Quia in his casibus nulla inęqualitas reperitur. Molina *tract. secundo d. 519. numero quart.* Sylu. *2. 2. quæstione 168. artit. 3. concl. 2.* Diana *p. 1. tr. de contr. resolut. 67.* Bañes *2. 2. qu. 32. a. 7.* Sot. *l. 4. de iust. q. 5. a. 2.* Nauar. *sum. c. 17. n. 12.*

1682 Qui lusit vetito ludo intendens non soluere, vel solutum repetere, non potest retinere, quæ fuerit lucratus. Quia dolus dat causam contractui, collusor enim non luderet, si sciret socium nolle soluere, aut velle solutum repetere. Reginald. *l. 10. n. 388.* Lessi. *lib. 2. cap. 28. du. 5. num. 31.* Qui verò vetitio ludo pecuniam amittit, eamque soluit, non potest propria authoritate recuperare, nec illius compensationem sumere, quamuis illud se per Iudicem recuperare desperet. Quia qui lucratus est sine dolo, violentia, & ab eo, qui alienaro potes, & in eo contractu nihil aliud reperitur, nisi sola legis prohibitio, iuste retinet pecuniam,

eiusque dominium habet, quousque Iudicis sententia condemnetur: Medina *de rest. quæst. 22. corollar. 3.* Valent. *2. 2. d. 5. q. 6. pun. 5. dub. 8.* Bañes *2. 2. q. 32. a. 7. dub. penult.* Diana *part. 7. tract. 9. resol. 22.*
Quando luditur pecunia absente in ludo vetito, præstita fide de soluendo, stando in iure ciuili communi is qui amittit, no tenetur in conscientia soluere creditori, nisi forte iurauerit, se soluturum, quod perderet. Quia iure Cæsareo sancitur, vt victus non cogatur soluere. *Auth. vt alearum C. de relig. & sumpt. funer.* Sanch. *l. 2. sum. c. 23. n. 144.* Nau *sum. c. 20. n. 17.* Les. *l. 2. c. 28. du. 4. n. 24.* Cou. *ad reg. peccat. p. 2. §. 4. n. 8.*

SECTIO SECVNDA.

Dubia de Contractibus Fortunæ.

CAPVT V.

Circa Assecurationem.

DVBIVM I.

An semper sit licitus, Assecurationis contractus?

1683 NOn semper est licitus, sed solùm, quando ille idem, qui alias operam suam debebat ad conseruationem rei alicuius adhibere, rursus pro interesse moderato periculum illius in se suscipit, v.g. si nauta periculum in se suscipiat mercium, quas in naui deportat. Quia tunc assecuratio deseruit, vt maiori ille diligentia suo muneri satisfaciat. Secus vero, quando qui periculum suscipit, nullam adhibiturus est operam, aut diligentiam ad rei conseruationem. Quia hæc assecuratio non est Reipublicæ vtilis, nec deseruit, nisi vt hi assecuratores otiosi suis in domibus locupletentur, sicut lusores. Sic Conrad. *de controuer. quæstione 71.*
1684 Semper quidem est licitus seruatis conditionibus, quas *sect. 1.* expressio. Quia contractus hic publicum cedit in bonum, vt mercatores audeant merces suas ex vno ad alium locum cum maiori securitate transportare. Ita omnes Doctores teste Lugo *to. 2. de iust d. 31. numero 93.*
1685 Profecto de huius contractus honestate solus Conradus dubitauit, cuius sententiam merito omnes alij reijciunt. Nam præterquamquod contractus hic in bonum publicum cedit, aliunde possunt in eo omnes iustitię conditiones sicut in alijs asseruari.

DVBIVM II.

Quis agnouit ex Astrologia, non fore tempestates, vel ex amici litteris Piratas omnino recessisse:

Potestne adhuc ordinarium pretium, etsi magnum sit pro assecuratione petere ob magna tempestatis, ac Piratarum irruptionis pericula?

1686 POtest quidem, v. gr. tria in centum. Quia obligatio tanta passim æstimatur, eo quod magna sint pericula communiter occurentia, nec minuit communem æstimationem notitia priuata causæ occulatæ. quam ille habet. Sicut merces possunt vendi pretio communi ab eo etiam, qui priuatam scientiam habet de proxima abundantia. Sic Lessi. *l. 2. capit. 28. dub. 4. numero 27.*

1687 Minime potest. Quia instat obligatio manifestandi vitium, & defectum inttinsecum rei quę est materia contractus, vt constat ex venditione, & allijs. Cum ergo materia huius contractus sit periuculum quod suscipitur, si periculum tale non sit, vel sit minus; vel maius,**[223]** & alius intrisecè ab eo, quod apparet: id totum debetmanifestari ad contractus iustitiam It Cardin. de Lugo, *tom. secund. de iust. d. 31. num. 97.*

1688 Hoc verius existimó, & idem esse, si dicat Lessius, non periculum, sed obligationem ad periculum huius contractus esse materiam. Nã quando periculum non est, vel est multo minus; obligatio etiam ad illud periculam erit in se & intrinsece multo leuior; & è contra quando periculum maius est, obligatio erit in se etiam & intrinsece maior. Parum autem refert quod passim tanti æstimetur: id enim prouenit ex ignoranti, non quidem circumstantiæ extrinlecæ, sed ipsiusmet periculi, vel obligatioms, quæ æstimatur esse talis cum talis non sit. Sicut quando gemma falsa æstimatur communiter vera, & magui pretij, non ideo venditor, qui scit esse falsam, potest carius illam vendere; quia defectus est in ipsa gemma intrimecus. Quando autem merces venduntur pretio currenti à sciente fururam abundantiam non occultatur vitium occultum; quia merces non sunt minus, vel magis bonæ in se propter abundantiam vel penuriam futuram.

DVBIVM III.

Si assecurctur dimidia mercium pars generatim, pereunte media mercium parte assecurator teneturne soluere partis pereuntis dimidtum?

1689 SI designata sit pars assecurata, illa remanente salua ad nihil tenetur illa autem pereunte, debet soluere valorem. Hoc certum. Quia si nulla pars designetur, sed media mercum pars generatim assecuratur?

1690 Pereunte quidem media mercium parte debet assecurator soluere dimidum partis perecuntis. Quia cum nulla pars particulatim fuerit assecutata, debet assecuratio illa vtriusque medietatis partem contingere. Sic Molina *d 507. §. solent.*

1691 Non debet soluere assecurator dimidium parpartis percuntis. Quia verba illa assecurationis solum videntur significare, & promittere securitate mercium saltem quoad

mediam partem, hoc est, quod saltem media pars salua erit. Ita Cardin. Lugo *tom. secund. de iust. d. 31. num. 102.*

[1692] Hoc proba bilius reputans exemplo exponam si hubente duos filios in nauigatione periculosa promittas securitatem, & reditum vnius in confuso nullo designato solum siguificas, quod vnus saltem manebit incolumis, nec assecuras singulorum dimidum. Sic ergò qui assecurat solum alteram mercium partem, non videtur promittere, nisi quod altera saltem pars erit incolumns. Debet tamen tunc assecurations pretiuni minus esse quam dimidum pretij, quod daretur pro assecuratione totius; quia in hac singulæ partes, determinatè assecurantur; & minns etiam quod daretur pro dimidiæ partis determinatæ assecuratione: quia facilius est securari incolumem hanc, vel illam partem, quam hanc determinatè. Sicut minus debetur pro assecuratione vitæ vnius ex duobus filiis indeterminate, quicumque sit superstes, quam pro assecuratione vitæ vnius determinati.

DVBIVM IV.

Licitumne est, quando aliquid sub hasta venditur, aliquid promittere, & dare ei, qui pretium auxerit, ob assecurationem venditionis?

[1693] MInimè licet id accipi. Quia eo ipso vide tur emptor totum id detrahere de iusto pretio rei, quod offert. Sic docti viri, quos consului.

[1694] Licet planè, & vsitatum est in Hispana ad emptores alliciendos. Quia id reducitur ad assecurationis contractum: emptor enim assecurat venditorem quod res non vendetur minori pretio, & pro hac assecuratione præmium accipit obligans se vicissim ad venditionis securritatem pro lusto pretio, de quo periculum erac propter pecuniam emptorum. Ita Azor *p. 3. l. 11. cap. 21. q. 3.*

[1695] Hoc mihi certum. Addiderim, sicut assecurari possunt merces, ita & lucrum in nundinis assecurari posse. Molina §. Hic *contractus* cum Soto. Potest etiam libertas assecurari, si periculum sit captiuitatis. Azor. *parte tertia l. 11. c. 18. q. 6.* Item vita alicuius, quidquid alij dixerint, quos impugnat Azor. *ibi, q. 8.*& Molina *vbi supr.* Sic enim assecurari solet vita Episcopi, vel beneficiarij accipientis pecunias mutuo ad soluendum pro Bulla.

CAPVT VI.

Circa sponsionem, & lucrum per sortes.

DVBIVM V.

Potestne sponsio acceptari, ac lucrum retiner, quando habens quis certitudinem protestatur altert, se esse certum, nec velle, aut posse spondere: & tamen alius contendit, ac vult spondere, non obstante illa certitudine?

1696 COnsentivnt on nos regulariter loquendo te non posse lucrum accipere cum certus etas de euentu, vel de veritate rei quam spondendo affirmabas. Ille**[224]** autem est certus de rei euenu, qui scit per scientiam, vel diuinam reuelationem. Quæsietim autem, an quis possit acceptare sponsionem & retinere lucrum, si protestebur alteri, se esse certum, & tamen alius adhuc contendit, ac vult spondere?

1697 Potest quidem. Quia tunc nulla adest fraus aut iniuria: & sibi debet alter imputar suam temeritatem. Sic. Nauar. Ludouic. Lopez, Medi. quos affert, ac sequitur Sanchez apud Lugo *tom. de iust. d. 31. n. 81.* Villalob. *to. 28. diffic. 6. numer. secund.* Diana *tom. tertio. tract. quart. resolutio. 186.*

1698 Non potest. Quia iustitia & æqualitas in his contractibus onerosis debet attendi cum proportione ad contractum emptionis & venditionis, quem omnes alij imitantur, in venditione autem venditor licet non teneatur vitia extrinseca rei manifestare, quando de illis non interrogatur, debet tamen aperite intrinsecos defectus, quare si vendit gemmam quam putat esse veram, & emptor etiam veram existimat, postea autem falsa appareat, venditio fuit inualida si tamen scit falsam esse debet id manifestare ementi vt veram, si dubitat, debet vt dubiam vendere, & tunc fit contractus fortunæ diminuto pretio, qui licet postea appareat esse falsa validus est propter periculum, cui vterque in dubio se exposuit, si denique certo scit esse falsã & emptor credat esse veram debet manifestare vitium, nec poterit, licet emptor pertinaciter cõtendat esse veram, vendere, quando venditur vt vera; quia venderet supra pretium iustum, nec error emptoris posset pretij excessum iustihcare, nisi omnino gratis donare vellet. Tota ergo sponisionis iustitia debet venditionis iustitiam imitari, qua venditur pretio moderato gemma, de qua vterque contrahens dubitat, au sit vera vel falsa, & ideo venditur cum vitio intrinseco, si forte illud habeat; quia vterque exponit se periculo in illo dubio, sicut ergo qui sciret, gemmam illam esse falsam, non posset, etiam petente, & non credente emptore, accipere pretium, quod offert, ita in sponsione qui scitius illud, & spem falsam esse non potest pro illa accipere ius certum ad lucrum, etiam petente, & non credente aduersario, nisi apertè constet de animo spontaneo donandi, quem animum ferè nunquam præsumi posse iudico. Ita Lugo *citat.* secutus Alcozer. Franciscum Garcia. Molinam, Filliuc. *tr. 37. n. 14.* asserens sententiam primam probabilem esse, secundam tamen magis iustitia niti.

1699 Idem iudicarim. Nam quod affirmant Sanchez & alij, posse id lucrum accipi in pœnam temeritatis accipientis sponsionem, non subsistit, tum quia idem dici posset de vendente gẽmam falsam emptori nolenti credere falsam esse: tum etiam quia aliquando culpa non erit tanta pœna digna; tum denique quia pœna imponi debet à Iudice non à quolibet priuato sua authoritate

DVBIVM VI.

Tribus concurrentibus ad officium, vel cathedram, licetne sponsionem contra singulos omnes facere?

1700 QVætio est, num licitum sit quando tres concurrunt ad petendam cathedram, Benericium, aut officium vacans, cum vnoquoque seorsim spondere, quod ipse non eligetur: quo casu certum est, quod spondens à duobus iucrabitur, ac perdet cum vno: atque ideo ei lucrum est certum?

1701 Non equidem licet. Quia hi omnes contractus simul sumpti tollunt æqualitatem, licet singuli seorsim liciti sint. Quare qui ita spopondit, debet duobus lucrum restituere, & à tertio petere, quod ipsi soluit, sic Petr. Ledesma *tom. 1. sum. tr. 32. capite secundo post. 7. conclus. diffic. 2.* Villalob. *tom. secund. summa tract. 28. diffio. 6. numer tertio* Diana *parte tertia tract. quarto resolutio. 185.* qui profitetur contrariam sententiam esse probabilem.

1702 Licet omninnò Quia contractibus cum singulis iustus fuit, & expositus lucro, & damno, ergo per concomitantiam cum contractu inito cum alio non fit iniustus. Ita docti viri, quos presso nomine refert ac sequitur Sanchez *hic capite octauo dub. 18.* Lugo *tom. secund. de iust. d. 31. numer. 87.*& alij.

1703 Hæc mihi magis arridet sententia, eiusque fundamentum. Non enim potest esse iniustitia vbi alicui inuito contra ius damnum non infertur. Rogitarim ergo postquam ille sponsionem gessit cum duobus licitè & iuste, cui infert iniuriam spondendo cum tertio? Certè duobus primis non infert, ipsi namque nihil damni patiuntur ex tertia sponsione: imò gratum illis erit, quod ipsis lucrantibus, ille aliunde lucretur, vt æquiori animo ipsis satisfaciat: Non igitur sunt inuiti circa tertiam illius sponsionem, & per consequens non fit illis iniuria. Quod idem argumentum fieri potest de ipso tertio; ipse enim parum curat, quod ille antea cum aliis duobus sponsionem inierit, cum hoc nullum ei afferat nocumentum; vnde etiam si id sciret non ideò minus eam sponsionem acceptaret: Ergò nec ipse patitur iniuriam, pro qua sit obligatio restituendi. Quod enim mihi prodest, & tibi non nocet, non potes rationabiliter impedire, aut ideo inuitus esse.

[225] DVBIVM VII.

Quando sponsio Antonium & Ioannem, quod Antonius Ioannem saltu, vel cursu superabit, & Ioannes postea saltare, aut currere non vult: Ioænnes debetne soluere?

1704 SOluere debet. Quia cum per ipsum stet, censetur completa condito. Sicut si emisses: lactum retis, & pretio solutio piscator nollet rete iacere, deberet reddere sperati lucri æstimationem, sic Azorius *part. 3. lib. 11. capite 19. in fina.* Filliuc. *tr. 37. numere. 18.*

1705 Non debet soluere, quia communiter potius per modum ludi quam sponsionis præmium, illud, aut pœna solet imponi. Ita Lug. *tom. secunde iust. d. 31. num. 79.* In. huius expositionem.

[1706] Distinguendum existimo. Nam hæc concertatio potest fieri per modum meræ sponsionis, que italice vocitatur *Scomeßa,* Gallice *Gageure* Hispanice *Apuesta,* Differentia autem videtur esse inter ludum & sponsionem; nam in contractu ludi, licet ludo incœpto, non possit ludens resilire ante finitam illam, saltẽ vel saltẽ commissionẽ incœptam nondum tamen incœpto ludo; semper possunt non ludere, nec alium animum sese obligandi videntur habere. Sponsio autem videtur solo consensu perfici, & ea facta, & acceptata, non potest vnus eorum resilire. Hoc supposito prouocatio ad saltum vel cursum pœna, aut præmio addito, potest fieri sicut quando aliqui qui sele ad aliud ludi genus prouocant; sicut enium pila, sic cursu vel saltu certare possunt; & tunc ante cœptum ludum, cursum vel saltum non est obligatio quasi concertando de veritate rei, & de euentu, tunc locum habebit Doctrina illa P. Azorij, ac Filliucij, Ex circumstantiis autem constabit, quando vno, vel altero modo se voluerint obligare.

DVBIVM VIII.

An irrita sit super electione futura summi pontificiis, aut Cardinalium sponsio?

[1707] PIus IV. prohibuit fieri sponsiones super electione futura summi Pontificis, solùm tamen tempore sedis vacantis, & in vrbe Romana, vel vbi conclaue fieret, & solum sub pœnis Gubernatoris, & futuri Pontificis arbitrio Quæsierim num sit irrita huiusmodi sponsio?

[1708] Irrita non est. Quia consuetudine videtur derogata eas irritans sponsiones. Vnde contrauenientis nulla censura ligantur. Nec etiam extenditur prohibitio ad sponsiones super Cardinalis alicuius clectionem. Sic Azor. *p. 3. lib. 11. numer. 20.*

[1709] Irrita omnio est quia Gregor. XIV. in Bulla quæ incipit, *copit nes* Bullam Pij IV. renouauit, eamque ad sponsiones super Cardinalium electione tempus etiam ante seden vacantem, & ad omnem locum etiam extra. Vrbem, & locum electionis. Et addidit, ex communicationem latæ sententiæ Papæ reseruatam, & denique hasce sponsiones de nouo irritauit, & annullauit, ita Filliuc. *tr. 37. c. 2. qu. 7. & 8.* Lugo *to. 2. de iust. d. 31. numer. 90.*
Hoc verum esse existimo Vnde post Gregorij Bullam Lucrum sponsonum huiusmodi restituendum erit.

CAPVT VIII.

Circa Ludum.

DVBIVM IX.

An votum, aut iuramentum non ludendi possit sub morali obligare?

[1710] NOn potest. Quia ludus secundum se est res indifferens, & quæ bene, vel made potest fieri, votum verò debet esse de bono meliore. Sic nonnulli apud Sanch. *l. 3. Decal. c. 18. numer. 2.*

[1711] Potest quidem. Quia potest quis cum laude, & merito obligare se ad abstinendum ab aliquibus licitis, ac bonis, v. gr. à matrimonio, & à certis cibis salutaribus, ab amicorum conuiuniis &c. Sic ergo potest aliquis ex meliore fine à delectatione cibi abstinere, vt magis Deo vacare, vel vt pro peccatis satisfaciat. Ita Sanchez *citatus.* & alij apud ipsum.

[1712] Primã sententiam omnino reiicio, & indico quãdonã huius voti sen iuramenti violatio sit grauis, aut leuis. Porrò si finis fuit temporis iactura, non erit grauis violatio si per paruum tempus lusit etiam magnam sũmam, sine periculo tamen persistendi in ludo per longius tempus. E contra si finis fuit vitare pecuniæ iactuiam, aliorũ peccatorũ pericula, violatio erit grauis modico etiam tempore ludere summam notabilem: & è contra non erit grauis longiori tempore ludere sine periculo aliorum peccatorum, aut iacturæ talis foruntarum, quale voto vel iuramento impedire intendebat.

DVBIVM X.

An sit lethale peccatum ludere principaliter propter lucrum.

[1713] ESt quis. Quia iam desideraretur, & intenderetur principaliter proximi dam-**[226]**num contra decimum Decalogi præceptum, *Non concupisces rem proximi tui.* sic Gabriel. *in 4. d. 15. q. 13. concl. 3.* Abul. *ad c. 6. Matth. q. 53. & 55.*& alij plures apud Salas *de ludo, dubio. secund. numero primo.*

[1714] Non est lethale. Quia sicut non est contra nonum præceptum proximi vxorem desideraret modo licito hoc est casu, quo eius maritus moreretur, ita non est contra decimum præceptum desiderare rem proximi tui modo licito, id est, quod ea res tua fiat per ludi contractum. Ita Molina *d. 511.* Sanchez. *libro primo consil. capite 8. dub. 24. numer. 11.* Salas, *citatus,* & alij apud ipsos.

[1715] Hæc sententia communis est. Primæ autem fundamentum non vrget: eodem enim argumento probari posset, nec etiam posse lucrum haberi vt finem ludi minus principalem, cum neq; hoc modo possimus aliena concupiscere eo concupiscentiæ genere, quod ibi prohibetur.

DVBIVM XI.

An ludere principaliter propter lucrum sit saltem veniale piaculum?

[1716] ESt profecto. Quia finis ludi est licita recreatio, est autem peccatum veniale conuertere in alium finem rem ad finem alium inuentam. Et quia ille actus pertineret ad prodigalitatem, exponere scilicet pecunia fortunæ. Sic Nauar. *summ. capite 19. numer. 3. & 8.* Couar. Vega, &

alij quos refert Sales *de ludo dub. 3. numero. secund. & 4.* Azor. *p. 3. lib. quint. capite 24. qu. 1.* dicens eum actum esse otiosum, nam otiosus est actus qui ad nullum honestum finem est vtilis: talis autem videtur esse ludus, in quo non est maior spes lucri, quam timor iacturæ; non enim videtur vtilis ad lucrum, quare si non ad recreationem, sed ad solum lucrum ordinetur videtur esse actus otiosus. Petr. Ledes. apud Salas *n. 4.* asserit esse veniale, quia actus ille continet auaritiam, cui ipse Salas videtur consentire, & approbat Sanchez *l. 1. consil. capit. octauo dub. 24. n. 12.*

1717 Quando debitæ concurrunt circunstantiæ non est veniale piaculum propter lucrum principaliter ludere. Quia, fundamenta contrarię sententiæ solidatæ non nituntur: possit lucrum honeste appeti, & procurari. Ita Medina, Sotus, & alij à Salas citati *vbi suprà* Lugo *tom. 2. de iust. d. 31. n. 4.*

1718 Cum his opinor. Quia non est peccatum ordinare medium ad eum finem, ad quem est vtile, si finis ipse licitus sit. Sic potest homo absque veniali comedere cibum delectabilem potius quam ingratum, licet vterque sit æque sufficiens ad naturæ sustentationem, & hoc propter delectationem illam moderatam, quam licitè percipere potest ad recreandam naturam. Et quia ludus non est actus otionon solum quando est maior spes lucri, sed etiam quando esset æqualis. Nam sicut qui emit domum iusto pretio, non plus lucratur, quam perdat, & tamen emptio illa non est otiosa, sed vtilis ad habendam domum, quam defiderat: sic qui ludit desiderat maius illud lucrum, ad quod necessarium est dispendium periculi iacturæ, nec est otiosus ludus, cum sit vtilis ad maius lucrum, quod sine iacturę æqualis periculo obtineri non potest. Quare nec est prodigalitas, cum non exponatur pecunia periculum sine causa, sed propter spem lucri maioris. Denique in vniuersum verum non est, ludum cum huiusmodi intentione auaritiam cõtinere; quia desiderium lucri, nisi nimium sit, non semper continet auaritiam, cum possit lucrum honeste appeti, & procurari ad familiæ, vel status sustenrationem.

DVBIVM XII.

Licitumne est ludere preces sacras, ita vt victus debeat aliquoties pro victore aut pro animabus purgatorij Angelicam (v. gr.) salutationem recitare?

1719 NOn est licitum. Quia irreuerentia est, sacra porfanis admiscere. Imo est simonia, si se ciuiliter ad id velint collusores obligare sic Ludou. Lopez *p. 2. Instruct. capite. 32. in fine* Vega *v. ludus, c. 14.*

1720 Licitum est, quia potest siue irreuerentia, & sine simoniæ periculo geri. Ita Nauar. *summ. cap. 20. numer. 7.* Sanchez *lib. primo consil. captie octauo dub. 24. numero 15.* Rebellus *de iust. lib. 12.* Salas *de ludo dub. 23. n. 1.*

1721 Placet mihi sententia hæc, nam duplex illa conditio (quam Doctores eius innuunt) concurrere potest. Prima conditio est, ne propter præsentiam ludi periculum sic defectus debitę reuerentię in oratione soluenda dum ob redditum ad ludum, mente omninò distracta, & festinanter oratio quasi ludrica recitatur, quis verò abneget haud difficilè posse huic incommodo occurri Secunda circa simoniam conditio seruatur, si vtrinque oratio soluenda

sit; si enim vnus soluere aliquid temporale deberet, si vinceretur, alter vero, quia nihil aliud habet debeat si vincatur, preces recitare, iam adesset simoniæ periculum, quatenus temporale opponitur spirituali in contractu oneroso, in quo exigitur æqualitas inter id, quod ab vtroque ludente est soluendum. Quod periculum cessat, si vtrinque aliquid mere spirituale soluatur, commutare enim spirituale pro spirituali, non est prohibitum, nisi de iure humano in aliquibus materiis, v. gr. in Beneficiis. Quare nec etiam si ludentes se ciuiliter obligent, simonia interueniret.

[227] DVBIVM XIII.

An peccent lethaliter exponentes mensas publicas ad ludendum: recepturs omnes, qui ludere volunt, remissiuè?

DVBIVM XIV.

An lethaliter delinquant, qui contra legum præscriptum ludo prohibito dant operam?

1722 REcolo ludum alearum seu fortunæ prohiberi *leg. 2. 3. & 4. ff. aleæ vfu, &* in *a th. Alearum vsu, Cod. de aleatorib. & alear. vsu* Vbi. additur, victum non esse condemnandum ad soluendum, imo concedendam ei vel eius hæredibus soluti repetitionem: permittitur tamen in his legibus in conuiuio id, quod comedendũ, est. Prohibentur etiam sponsiones à circumstantibus in ludentium fanorem. Denique in præfata Authent. prohibetur, ne aliis etiam ludis non proh bitis perdi possit ab vno ludente supra vnum solidum, quod Sanchez *l. 1. consil. c. 8. dib. 25. numer. 4.* cum aliis dicit fere duobus ducatis nostris æquiualere. Aliæ sunt prohibitiones municipales in Regno Castaliæ, quas referunt Sanchez *dub. 26.* Molina *d 512.*& Salas *dub. 4.* Quæstio igitur est, an contra has leges ludentes lethaliter delinquant?

1723 Delinquunt lethaliter, Quia lex ob grauem causam lata. nempe ad grauia, incommoda spiritualia ac temporanea vitanda violatur. Sic pluresquos congerit P. Salas *de ludo dub. 3. numer. 5.*

1724 Non delinquunt lethaliter. Quia vel leges illæ solum obligabant ad pœnam, vel non fuerunt aliter receptæ, vel sunt iam vsu abrogatæ, Ita Molina *d. 521.* Salas *ibi, numer. 2.* Sanchez *l. 1. consil. cap. 8. dub. 25. numero 5.* Lessi. *l. 2. c. 26. dub. 1. num. 6.* Azor. *to. 3. l. 5. c. 27. q. 1.* Filliuc. *tr. 37. cap. 4. n 58. &* alij plures, quos ipsi afferunt. Quod idem in legibus Castellæ prædicti Auctores asserunt.

1725 Hoc longè verius esse quo; Et quamuis Molina *ibidem:* Non audeat excusare è lethali ludentes tesseris, seu taxissis, HJispanè *Dados,* quod idem docent Cast, & Alcozer apud Sanch *dub. 26. n. 6.* ipse autem *n. 7.* & Salas *dub. 4. n. 10.* plures referens, generaliter loquuntur, & negant, ex vi earum legum esse hodie obligationem grauem à ludis prohibitis abstineudi. Aduerto tamen cum Sancio *n. 8.* quando lex irritat tractationem dominij provt lex Hispania videtur irritare circa milites ludo taxillorum, peccari lethaliter contra iustitiam, cum sine titulo

sufficienti qui ita luduut, accipere velint alienum. Quod autem dictum est de iure ciuili, a sserẽdum de iure communi Canonico respectu laicorum. Nam licet in *cap. Episcop. 35.* dicatur quod laicus ludo aleę deseruiens; communione priuetur (quod intellig ẽdum de laico nimis ludo dedito) illa tamen prohibitio saltem quoad laicos non est vsn recepra. Lessi. *n. 6.*

DVBIVM XV.

An Clerici peccent lethaliter ludic prohibitis operam exhibentes?

1726 VIdimus varies esse leges, quibus ludus Clericis prohibetur, quasdam quidem Cæsareas in *Authent. Interdicimus, Codic. de Episc. & cleric.* De qua pœna aut lege curamdum non est, cum princeps sæcularis non vaieat pœnam Clericis imponere, vel legem specialem pro Clericis ferre, vt cum aliis annotat Molina. *d. 512.* Alias Canonicas in *can. 41. & 42. Apostolorum,* qui habetur. *cap. 1. dict. 35. Episcopus, aut præsbyter, aut Diaconus alea, ac ebrietati vacans aut desinat, aut deponatur. Subdiaconus, aut Cantor aut Lector similia faciens, aut desinat, aut separetur.* Et in *cap. Clerici, de vita & honest. Clericur.* de ersedem dicitur: Ad aleas & taxillos non ludani, nec huiusmodi ludis intersint. Den. que Tridentinum *ses. 2. L.c. 1.* renouat omnes antiquos Canones circa hanc materiam, eorũque pœnas, adductis alias Ordinarij arbitrio imponendas. Quæsierim igitur, num Clerici delinquant lethaliter his ludis operam impendendo.

1727 Delinquunt plane. Quia leges hasce graues equidem transgrediuntur. Sic Molina *d. 512. circa fin.* Sanchez *lib. 1. Consil c. 8. dub. 25.* Salas *de ludo dub. 24.* Lessius *l. 2. cap. 27. dub prim.*& alij communiter.

1728 Minimè grauiter delinquunt Quia quantum ex præcepto iuris positiui non videtur esse materia hæc adeò grauis Et quia hi canones non videntur hoc tempore recepti, nisi quatenus prohibent id fieri cum scandali periculo, nec per superiores curari, vt executioni mandentur. Ita Caietan. & Henrriq. apud Sanchez *n. 3. &* videntur fateri Lessius *n. 5.* Filliuc. *tr. 37. n. 59.*

1729 Ego existimo, frequentiam solam in Clericis prohiberi, provt significant verba illa, *Vacans, Diseruiens, Aleator,* quæ consuetudinem significant. Vnde Clericus lethaliter non delinquet si raro ludat etiam magnam quantitatem excluso scandalo. Monuerim tamen, vix posse contingere, quod sine graui scandalo Clericus publice ludat magnam pecuniæ summam, & & longo tempore ludo vacet. Negari autem non potest, canones illos receptos hodie non esse in toto suo rigore, cum & de laicis etiam & de Clericis omnibus loquintur.

DVBIVM XVI.

An Religiosi delinquunt chartis ludentes?

1730 LEthaliter peccant. Quia ludus chartarum Religiosis longe mag s indecensest, & scãdalosus aliis quam Clericis sæcularibus eoque magis ipsis indecens, & scandalosus aliis quo arctiorem vitam prositentur. Sic Alcozer. *l. d e ludo. c. 11.* mitius Rebellus *l. 12. de iust. q. 1.*

putat**[228]** Religiosos non posse à veniali excusari, si vel semel ludant, nisi vrgeat necessitas excitandi, vel recreandi infirmum, vel aliud simile, cui non possit aliter satisfieri.

1731 Minimè peccant, si ludis prohibitis non dent operam. Quia licitus est eis ludus, nec scandalum ingenerare potest, si modestè se gerant, & moderatè ludant id ad quod Drælati habent faculatem, ob solam animi recreationem. Ita Salas *de ludo dub. 24.* durum iudicans esse contrarium, & alij.

1732 Ego quidem existimo regulam desumi debere ex indecentia, quam iuxta præsentem rerum statum ludus Regularis statui offerre videtur. Vnde indubitanter assero hominem nostræ societatis chartis vel semel publice ludentem peccati lethalis esse reum. Id quod de PP. Capucinis, Carmelitanis Discalceatis ac similibus dixerim; quia his Religionibus magis regularis displicina viget. De aliis etiam Religiosis idem assererem, si in aliquibus exterior procedendi ratio non aliquantulum ab illo primitiuæ obseruantiæ deflexisset statu. Tunc enim eiusmodi ludus magis indecens illis erat, maiusque sæcularibus generabat scandalum, quam hodie generat. Itaque grauitas huius obligatiouis iudicanda est ex Regions consuetudine, ex scandalo, ex frequentia, ex quantitate pecuniæ ludo expositæ, ex ludi qualitate (neque enim omnes sunt æquè indecentes) & ex aliis similibus circumstantiis, quæ facilè possunt variari. Profecto Religiosum quicumque ille sit, in sæcularium conspectu chartis ludentem haud audebo à veniali piaculo excusare.

DVBIVM XVII.

An si quis in ludo exponit rem furtiuam alienam, aut apud se depositam: qui eam lucratus est teneatur, eam domino reddere, vbi scit, alienam esse?

1733 SI res illa non sit vsu consumptibilis, qui eam lucratus est cum Primum scierit alienam esse tenetur domino reddere. Quia ad id ratione rei acceptæ obligatur. Sic Mol. *d. 518.* Lessius *l. 2. capite 26. dub. 5.* Salas *de ludo dub. 8. num. 1.*

1734 Non tenetur eam domino reddere, sed potest eam reddere collusori illi, vt ab eo pretium, quod exposuit, recuperare. Quia cum ludens, rem illam habuerit ex contractu oneroso, & qui eam perdidit teneatur de euictione, sicut si vendidisset, vt hi Auctores admittunt: consequens est, vt si postea non possit possessor recuperare pretium ab eo, qui eam perdidit, valeat eidem, & non domino reddere, vt valorem recuperet, vt diximus supr de eo, qui bona fide rem alienã à fure emit, posse eidem eam reddere, vt pretiũ suum recuperet, aliter non recuperandum, vt se indemnem conseruet. Ita Lugo *to. 2. de iust. d. 31. num. 13.*

1735 Idem afirmo si aliter rem illam recuperare non valeat. Nam licet in casu nostro lucrans nullum pretium pro re illa dederit, non tamen eam gratis habuit, sed ex oneroso contractu, imò, & quodammodo emit, periculo, cui se exposuit, perdẽdi: quod periculum dignum erat petit, & nullũ aliud pretium fuit statutum nisi res illa ludo exposita sub conditione, si vinceret. Si ergo vterque de euicitone tenetur rei, quam ludo exponit, nõ video, cur ad recuperaadum debitum suum non possit, qui eam lucratus fuerat, reddere ei qui perdidit. Sicut qui sub pignore mutuauit, sciẽs postea pignus esse alienum reddere potest pignus mutuatario ad mutuum recuperandum.

DVBIVM XVIII.

Cum tibi in ludo pecunia deficeret, clam eam à colludente surripuist, eaque postea lucratus es, habens quidem vnde valeas eam pecuniam ablatam restiotuere: potesne lucrum id retinere?

1736 SI fur non habebat, vnde pecuniam illam restitueret, contractum ludi existimo fuisse nullum, atque ideò non posse te lucrum ex ipso retinere. Quid si habebas vnde pecuniam illam furtiuam restitueres? Adhuc non potes lucrum retinere. Quia ludus ille est inuoluntarius aduersario, qui sanè nollet ludere, sciret, pecuniam illam esse sibi furto sublatam. Et quia non seruatur in ludo æqualitas, in quo fur ludit quasi pecunia absente licet domi habeat, vnde soluere possit. Sic Ledesma *summ. tr. 31. cap. secund. concl. 7.* Salas *du. 8. n. 5.* dicens contrarium esse probabile.

1737 Potes equidem id retinere lucrum. Quia etiã quando pecunia alteri sublata fuisset, nollet ludere aduersarius, si id sciret: & tamen ludus est validus. Et quia fur re vera ludis pecunia pręsenti, quam facis tuam volens restituere pro furto ex pecunia absente; in ludo tamen tuam pecuniam præsentem exponis. Ita Sanch. *lib. 1. consil. capit. octauo. dubio 22. numero quarto* & alij

1738 Idem affirmo. Nam quod fur ex iniuria pecuniam habuerit, quam ludo exponit, nimis extrinsecè se habet ad contractum sequentem. Alioquin, si ex bello iniusto captiuus aliquis detineatur, & postea ad recreationem cum victoribus ibi ludat, non poterunt ipsi lucrum ex ludo retiner, quia iniusta captura dedit Ludo occasionem, qui non fuisset, captura non præcedente, quod tamèn nemo dicet, quia nimis extrinsecè remote sehabet ad ludum sequentem. Cum ergo in casu nostro aduersarius non moueatur metu, aut minis ad ludẽdum, sed desiderio pecuniæ, quam præsentem videt, & hæc iam facta sit furis, non apparet (Magistri mei P. Ioannis de Salas venia) vnde ludus sit irritus vel fur habere debeat lucrum restituendi obligationem.

[229] DVBIVM XIX.

Id quod filius familias per totum annum licite ludere potest, potestne etiam semel initio anni totum simul ludere cum animo in toto anno iterum non ludendi?

1739 NOn potest. Quia patris consensus videtur esse, vt filius per totum annum eam animi laxationem habere valeat. Sic nonnulli, quos affert Sanch. *de ludo c. 8. du. 7. n. 6.*

1740 Potest quidem. Quia si filius eiusmodi recreationi renunciat, non videtur esse contra patris voluntatem. Ita Sanch. *citatus.* Lugo *to. 2. de iust. d. 31. n. 21.*

[1741] Merito id ad his Doctoribus affirmatur. Nam si pater annuit ludo filij per totum annum, vt recreationi eius prouideat, filius iustè renunciat diutinæ illi recreationi, vt semel maiorem percipere valeat.

DVBIVM XX.

Qui lucratur à filiofamilias eam summam, quam toto anno poßet perdere, debeine inquirere, an iam eo anno summam illam in aliis iacturis expleuerit?

[1742] DEbet profectò. Quia illud ipsum totam lummam eam simul ludo exponere, generat probabile argumentum, quod filius iam iterum summam aliam ludo exposuerit. Sic aliqui, quos, presso nomine, Card. de Lugo memorat, non omnino eorum improbans sententiam, *to. 2. de iust. d. 31. n. 22.*

[1743] Minimè debet. Qui in casu dubio melior est conditio possidentis. Et quidem durum videtur in dubio lucrantem obligare. Alioquin enim, etiamsi vnum aureum lucratus esset deberet illum restituere, ne forte iam prius totam summam amisisset. Imò, & quicumque ab eo eleemosynam, vel dona aliqua acciperet, deberet ob eandem causam reddere, Ita Sanch. cum ailjs *de ludo c. 8. du. 7. n. 6.*

[1744] Ego autem existimo posse illud lucrum à collusore retinerj, si filiusfamilias consuetudinem ludendi non habeat cum alijs. Nam si eam habet, debet ab eodem, vel ab alio inquiri, an vltra id, quod ludere poterat, eo anno amiserit. At si sciri non possit, retinere posse lucrum, ob meliorem possidentis conditionem. Igitur quãdo non constat ex circunstantijs probabile periculum, quod iam in eo casu summam licitam excederet, non video præsumendum esse delictum, sed potius præsumerem, licite id alienauisse.

DVBIVM XXI.

Qui siprà summam illam, quam, patre annuente, filius familias perdere valet lucratus est, debetne totum lucrum restituere?

[1745] DEbet totum lucrum reddere, nec sufficit excessum. Quia in hoc casu totus ludi contractus vitiosus redditur. Sic Alcozer *l. de ludo, c. 17.*

[1746] Non debet totum reddere lucrum, sed solum excessum. Quia quoad illum solummodo contractus vitiatur. Ita Sanch. *de ludo, c. 8. du. 8. n. 7.* alios referens.

[1747] Scio Ioannem Medina *de restitut. quæstion.* 10. in simili cum Alcozer consentire, sed immeritò. Nam si quis suprà pretium rigorosum mercis aliquid iniustè accipit, non vitiatur totus contractus, sed solummodo quoad excessum. Vnde melius Sanchez opinatum esse crediderim.

DVBIVM XXII.

Si filius familias, qui potest verb. grat. quinque aureos perdere, lucretur successiue triginta, potestne illos triginta quinque tunc ludere & perdere?

1748 MInime potest. Quia eo ipso quod illos triginta aureos lucratus est, cedunt patri, qui tantæ iacturæ consensum non exhibet. Sic docti quidam, quos consului, & non omnino improbabiliter.

1749 Potest plane, quando idem adhuc ludus perseuerat. Quia lucrum illud est solum, quod absoluto ludo remanet. Ita Sylu. Ang. Nau. & alij plures, quos congerit, ac sequitur Sanchez *l. 1. consi. c. 8. du. 8. n. 1.*

1750 Hoc omnes, quos legi, fatentur. Vnde ego infero, posse in eodem ludo perdere non solum id, quod lucratus fuerat, sed otiam id, quod de suo perdere potuisset.

DVBIVM XXIII.

Quando non est idem ludus sed sequenti die cum eodem, vel cum alio collusore filiusfamilias ludum instituit, potestne perdere triginta illos aureos, quos quinque aureis, quos perdere poterat, fuerat lucratus?

1751 DIxi *Dub. 22.* filiumfamilias posse ludere, ac perdere licite quinque aureos quos ex patris**[230]** consensu perdere poterat, & simul triginta alios, quos quinque illis fuerat lucratus, quando idem ludus perseuerat. Iam requiro, num idem sit asserendum, quando non est idem ludus, sed die sequenti, aut potst dies instituitur?

1752 Non potest illos triginta quinque aureos alio in ludo perdere. Quia post primum ludum terminatum iam videntur triginta illi aurei magis in patris cessis se possessione. Sic Arm. Gabr. Rosel. apud Sanch. *l. 1. cons. de ludo, c. 8. dub. 8. n. 2.*

1753 Potest quidem. Quia pater volens ludum filio permittere, consetur licentiam dare, vt ludo exponat id, quod ludo lucratus fuerat, ne parum ciuilis ab eo qui perdiderat, reputetur. Ita Sanc. *ibid.* eitans Angelum, Syluestr. Nauarr. & alios

Melius hos opinatos esse existimo. Imo crediderim non solum cum idem, à quo lucratus fuerat, posse die sequenti totum illud perdere, sed & cum aiijs diuersis: quoad hoc enim etiam videtur interpretatiuus patris adesse consensus; vt Sanch. *numer. 3.*& Bannes *2. 2. q. 32. a. 7.* annotarunt.

DVBIVM XXIV.

Lucrum ex ludo suscepto ex qualibe tractione, nempe ex precibus, &c. debetne lucrante collusori restitui?

[1754] SEcunda conditio ad ludi iustitiam est libertas, provt à coactione, ac dolo distinguitur. Trahens igitur alium ad ludum, quomodocumque trahat nempe precibus aut importuna inuitatione, debet ei totum luctum restituere. Quia preces illæ, & instans inuitatio videtur trahere collusorem inuitum ad ludendum. Sic D. Tho. *2. 2. qu. 32. a. 7. ad 2.* Innocent, Palud. Turrecr. Tabie. apud Molinam *d. 516.*

[1755] Non debet sic traheus lucrum restituere. Quia preces vel inuitatio simplex licet importuna nullam iniuriam continent, nec vllam causam inuoluntariam etiam mixtam. Ita Sanch. *de ludo c. 8. dub. 9. n. 1.* Mol. *ibid.* Lugo *to. 2. de iust. d. 31. n. 27.*

[1756] Hos sequor iudicans Doctorem Angelicum haud locutum esse de qualibet tractione, sed de violenta. Volentes enim non tradimus, sed ducimus, nolentes vero trahimus.

DVBIVM XXV.

Quando tractio ad ludum est cum violentia, aut metu graui iniusto, debentne restituere illud lucrum is, qui traxit, & qui tractus fuit, si ipse lucratur?

[1757] DEbent plane. Quia cum ludus petat æqualitatem, necesse est, vt vel vterque, vel neuter lucrari valeat. Quare cum trahens lucrari non possit, necesse est, quod neque etiam tractus, alioquin posset solum lucrari, & non perdere. Sic Vict. Lud. Lopez, Alcozer, & alij quos refert Sanch. *de ludo du. 11. num. 1.* dicens hanc sententiam esse probabilem.

[1758] Neuter debet lucrum restituere. Quia licet intercesserit inuoluntarium mixtum ex parte tracti, fuit tamen voluntarium simpliciter, quod sufficit ad transferendum dominium lucri. Ita Molina *d. 516.* Franc. Gracia *de contr. p. 2. c. 19.* & probabilem docet Diana *p. 2. tr. 3. res. 27.*

[1759] Ego autem communi ac veriori sententię hęrens, affirmo, illum, qui iniustè trahitur, ac cogitut posse lucrati, & lucrum retinere, trafientem tamen, si lucretur, debere lucrum tracto re sestituere. Fundamentum autem huius obligationis restituẽdi lucrum, non debet accipi ex iure, quod metus iniustus, vel violentia dat ad rescindendum contractum, sed ex alia radice, nempe ex obligatioue, quã iniusta læsio, seu iniuria secum affert resarciẽda totum damnum ex iniuria subsequutum. Nam omnis iniusta læsio affert hanc obligationẽ vniuersalẽ reddenti indemnem eum, cui iniutiã intulisti, & resarciendi totum damnum, quod ex occasione talis iniuriæ ei subsequutum est in omni genere. Vnde si metu graui iniustè coëgisti Antonium ad equum vendendum, etiamsi prctium iustum solueris, si tamen Antonius eam ob causam coactus est postea emere alium equum cariori pretio, debes hoc damnum ei resaricire, quod tua causa passus est, non quidem rescindendo contractum, qui mortuo iam fortasse equo rescindi non potest, sed reddendo eũ indemnem à damno, quo ex tua iniuria ei est subsequutũ. Cum ergo trahens per violentiam iuiustum alium ad ludendum, inferat ei iniuriã

in violenta, ac iniusta tractione, reus fit totius damni, quod ex violentia illi subsequitur, & debet eum reddere omnino indemnem obligatione scilicet ex iniusta læsione oborta. Fateor denique contractum ludi debere esse æqualem, vnde si coactus lucrari potest, poterit etiam cogens. Ex vi enim contractus vterque est æqualis, & ideo cogens etiam potest lucrari, & lucri dominium acquirere, aliunde tamen manet ei obligatio, non ex contractu, sed ex iniuria extrinseca, ratione cuius debet damnum coactu resaricire.

DVBIVM XXVI.

Estne contra iustitiam, si aduersario errante contra se in numerandis punctis, vel in accipendo primo loco, qui sibi competebat, eum de errore non moneas?

[1760] ET contra iustitiam. Quia lex ludi est, & cõ dirio, vt ingenuè, & sine fraudib. ludatur, At sine ingenuitate ac fraudulenter ludit; qui aduersarium sic errantem non admonet. Sic Nau. Lud. Lopez, & alij apud Sanch. *de ludo. c. 8. du. 4.* Azor, *p. 3. l. 5. c. 25. q. 2.* Mol. *d. 517.* Reb. *l. 12. de iust. q. 3.* qui addit, nisi forte lex ludi alicubi sit, vt id non attendent noceat.

[1761] Contra iustitiam non est. Quia ludi hæc lex est, vt error proprius noceat erranti, dummodo alter positiue non decipiat. Ita Alcozer, quem sequitur Sanch. illo *du. 14.* Lessius, quem refert, ac se quitur Lugo *tom. 2. de iust. d. 31. numero 26.*

[1762]**[231]** Profecto circal ludum sunt fraudes duplici generis, quadam licitæ, & permissæ; nam sicuti in bello, *an doltu, an virtus quis in hoste requirat?* Sic etiam in ludo. Aliæ tamne sunt illicitæ, & iniustæ. Regula generalis est, fraudes illas, & cautelas licitas esse, quum secundum leges ludi illius communiter permittuntur, in dubio autẽ standum est peritorum iudicio. Circa quæsrionem vero nostram secundam sententiam veriorem esse reor. Certum denique mihi circumstantes, qui errorem aduertunt, non teneri ex iustitia errantem admonere, nisi ea cur eis sit demandata, imò peccare contra iustitiam admonendo quoties aduersarius non tenetur ex iustitia illum admonere.

DVBIVM XXVII.

Debesne restituere. Antonio centum aureos, quos ab eo ob fraudes lucratus es: poterisne ab illa restitutione liberari, si tantumdem cum eo perdas?

[1763] CErtum est, si non perdas cum Antonio in eodem ludo, sed in alia. die, te à restitutione facienda non liberari. Nam hic ludus secundus est alius contractus diuersus, in quo ile iuste lucratur, & ex vi cuius debes soluere nouum debitum: Non potes igitur vnica solutione duplici debito satisfacere. Difficultas est, quando in eodem ludo perdis cum eodem id, quod per fraudem iniuste lucratus fueras, an à restitutionis obligatione libereris.

[1764] Liberaris quidem. Quia lucrum dicitur esse solum, quod finito ludo manet. Et quia ille videtur ynicus esse contractus. Sic Armilla *v. Ludus, n. 7.* Sanch. dicit esse probabile, *du. 19. n. 5.*& alijs doctis placere.

[1765] Minimè liberaris. Quia singulę sortes, & commissiones sunt diuersi contractus à pręcedentibus independentes, in quibus denuo vterque ludens subit nouum periculum, quare ille, cui iam debebas delicto restituere, acquirit nouum ius lucrandi, & per consequens acquirendi aliquid vltraid, quod aliunde ei debebatur, alioquin postea posset solum perdere, & nihil lucrari, cum solùm posset acquirere nouum titulum ad id, quod iam sibi debebatu. Ita Sanc. *ibi,* citans alios Lugo *to. 2. de iust. d. 31. nu. 39.*

[1766] Idem affirmo probabilius. Nam si clam accepisses ab eo inter ludendum aliquam pecuniæ quantitat em, quam postea ipselucraretur, non liberetis à restituendi obligatione ob furtum præcedens: Ergo idem dicendum in casu nostro, quod enim per fraudem abstu; osti, furatus es, & debet restitui, nec potes vnica solutione duplici diuerso debito satisfacere. Quod autem dicitur, lucrum esse solum quod finito ludo manet, habet solummodo locum in filiofamilias qui ex patris consensu censetur habere facultatem exponendi iterum ludo lucrum, donec omninò absoluatur.

DVBIVM XXVIII.

Quando magis peritus in ludo positiue non fingit, nec decipit, sed aduersarius à se ipso deceptus, (quia eius peritiam: ac dexteritatem non satus nouit)ludit, debetne lucrum restituere?

[1767] REstituere non debet. Quia non interuenit dolus, vel fraus ex parte peritioris, sed sola ignorantia, & deceptio ex parte alterius, hæc autem non irritat contractum, nec dat ius rescindendi, quando non est circa substantiam, sibi enim debet imputare de ceptus, quod non debite examinauerit circumstantias, & periculum, cui se exponebat. Imo in venditione non tenetur venditor saltem non interrogatus manifestare emptori proxime futuram mercium abundantiam, & pretij diminutionem, qua cognita, nollet tanti rem emere. Sic Tolet. *l. 5. cap. 27. n. 6.* Dec. *cons. 115.* Couar. *regula peccatum, §. 4. n. 6.* Nau. *sum. c. 20. n. 18.* Salas *de ludo dub. 25.* ait esse probabile.

[1768] Debet restituere. Quia error dat causam contractui, si enim alter peritiam, & excessum aduersarij cognouisset, nollet vtique ludere. Et quia in ludo ad eius iustitiam requiritur æqualitas, quæ in prędicto casu deesset. Ita Mol. *d. 517.* Les *l. 2. c. 17. du. 5.* Reb. Med. Petr. Ledes. Eman. Azor. & alij, quos affert, ac sequitur Salas *citatus, n. 1.*& omnes alij communiter, Sanch. *c. 8. du. 13. n. 1.* Qui immerito adijcit, certum esse, quod is, qui certus erat de suo notabili excessu, tenetur restituere illum nescienti. Non enim est ita certum, quod Doctores adeo graues obnegarunt.

[1769] Hanc ego sententiam merito præferendam duco propter ęqualitatem, quę ad ludi iustitiam requiritur. Nam sicut in emptione requiritur æqualitas inter rem & pretium, & in contractu societatis requiritur æqualitas inter spem lucri & partem, quam socius confert, & in omni

permutatione requiritur æqualitas inter vnam rem & aliam, cum qua pcrmutatur, sic etiam in ludo, in quo singuli volunt quasi emere spem lucri periculo iacturæ, requiritur inter spem, & perculũ ęqualitas, vt sit æqualitas inter datum, & acceptum. Vnde sicut in assecuratione non acciperetur iuste magnum pretium ab assecurante, quando periculum rei assecuratæ nullum, vel leuissiumum esset, quia deesset ęqualitas inter datum, & acceptum, sic in ludo non asseruatur iustitia, quando pro periculo certo perdendi daturs spes nulla, vel leuissima lucrandi neque enim vlla sufficiens ratio differentiæ inter hunc contractum, & alios omnes ouerosos apparet.

DVBIVM XXIX.

Si peritia, & excessus tuus alteri collusori noti sint, vel à te ei manifestentur potesne ipso adhuc ludere volente, lucrari?

1770 POtes planè. Quia scienti, & volenti non fit iniuria. Sic Azor. *p. 3. libro 5. capit. 25. quæstion. 4.* & alij, quos affert,**[232]** Salas *de ludo, du. 25. n. 4.* non bene citans Molinam, cum id absolute non asserat sed cum limitatione mox afferenda. Sanch. *c. 8. du. 13. n. 7.* plures citans.

1771 Non potes. Quia sicut non sufficit ad iustitiam venditionis, si vitium rei empori manifestetur, & adhuc rei cupditate soluat pretium excessiuum vltra eius valorem, neque enim donare censetur excessum, sed dare necessitate coactum, vel cupiditate rei quam aliter habere non potest, ita in ludo qui subit periculum illud pro spe lucri, quæ non est, non præsumitur donare, sed dare ad obtinendam illam spen lucri, quam aliter habere non potest. Quare protestatio sola sufficiet, nisi spontanea donatio ex circumstantijs possit pręsumi. Ita Lugo *to. 2. de iust. d. 31. nu. 50.* Mol. *d. 517.*

1772 Existimo cum Molina(hæc est eius limitatio) tunc posse lucrum retineri, quando præsumitur spontanea donatio, quæ quidem præsumi potest, quando res est parua. Addoego cum Card. de Lugo, vel quando generosus aliquis, & liberalis vult ludi delectationem ea nota iactura emere. Secus quando lucrum est magnum, non adsunt aliæ circumstantiæ, quæ ostendant donandi animum, præsumitur enim potius non credidisse excessum, qualis re vera aderat, & ideo ludendi, ac experiendi affectu lusisse.

DVBIVM XXX.

An licite fiat hoc pactum: Antonius ludit pro se. & pro Ioanne, ita vt dimidium iacturæ Ioannes soluat, lucri verò solùm partem tertiam habeat?

1773 NOn fit licitrè, nisi fortè Antonius subeat per culum soluendi pœnam, si ludus erat prohibitus, quæ quidem pœna à solo Antonio exigetur ludente non à Ioanne, cuius vice ludit.

Quia hic est quasi contractus societatis, in quo socius æque debet de lucro, & de damno participare. Sic Sanch. *de ludo c. 8. dub. 25.* Alcozer *de ludo c. 44.*

[1774] Licite fieri sæpe potest. Quia in societate qui operam, & industriam apponit, & rursum dimidium capitalis, plus debet de lucro participare, & minus damni sentire, cum semper amittat operam, & industriam. Potest ergo contingere, quod opera: & industria Antonij in ludo digna sit tota illa retributione, v. gr. si in ludo pilæ strenue partes sociorum suorum tueatur, qui merito, vt illum socium habeant possunt hanc illi indulgentiam concedere. Ita Card. de Lugo *to. 2. de iust. d. 31. n. 52.*

[1775] Hoc verum existimo Nam etiam sępe ex liberalitate Ioannes hoc prouenire potest, solet enim communiter is cuius nomine alius lusit. donare partem lucri ludenti retributione gratuita, licet nihil in iactura debuisset participare, quare non est facile pactum illud vniuer laliter damnandum: Primam autem sententiam veriorem plerumque esse crediderim.

DVBIVM XXXI.

Qui ludit animo non soluendi, vel animo repetendi poste à solutum ex beneficio legis repetitionem concedentis, si lucretur, potestne lucrum retinere?

[1776] NOn potest. Quia decipit aduersarium significans, se habere animum soluendi, & non repetendi, quam deceptionem si aduersarius sciret, minimè luderet. Et quia par debet esse vtriusque condition. Sic Les. *l. 2. c. 16. n. 31.* Lud. Lopez, & Victoria, quos affert Sanch. citatus à Lugo *to. 2. de iust. d. 31. n. 53.*

[1777] Potest quidem. Quia vtitur beneficio legis sibi concedentis, ne soluere teneatur. Vnde alter sibi imputare debet cum velit ludere cum eo, qui beneficio legis potest non soluere, vel repetere, quo etiam beneficio ipse si vellet, posset vti. Ita Sanch. quem Lugo *vbi sup.* citat, & se quitur.

[1778] Hoc teneo, & confirmo. Quia animus soluendi vel non soluendi, aut soluendi, & non repetendi non est necessarius ad valorem contractus ludi: sicut nec animus soluendi votum, vel non petendæ dispensationis voti est ad eius valorem necessarius: Ergo sine tali animo contractus ludi validus suit, & potuit ludens ius acquirere ad lucrum Sicut coniux valide contrahit matrimonum, & acquirit ius ad corpus, & ad fidem vxoris; quamuis ipse contrahat cum animo non seruandi vxori fidem promissam.

DVBIVM XXXII.

Quando alter fingit se habere in crumena pecuniam, nec animum habet soluendi, cum posset soluere si vellet, potestne si lucratur, lucrum retinere?

[1779] POtest quidem. Quia si perderet, teneretur soluere, sicut si pecuniam adulterinam, & falsam pro vera apposuisset, teneretur etiam soluere veram, si perdidisset, & per consequens posset lucrari. Sic Sanch. apud Lugo *tom. 2. de iusi. d. 31. nu. 58.* Cou. *l. deludo, p. 3. n. 14.*

[1780] Non potest. Quia alius si veritatem sciret, ludere nollet, & mendacio illo nociuo ad ludendum inducitur. Ita Lugo *citatus.*

[1781] Hanc sententiam iudico veriorem esse, quando ille alius, si veritatem sciret. ludere nollet, secus si conscius veritatis adhuc ludere velit. Certe quamuis ipse parte sua possit lucraij ille tamen, qui dolo vtitur, videtur propter iniuriam obligatus ad resarcienda damna, quæ decepto ex ludo prouement, & per consequens ad reddendum ei lucrum.

[233] DVBIVM XXXIII.

Lucrans in ludo prohibito teneturne extra tudicium restituere quod lucratus est?

[1782] LVcrans ludo legibus prohibito, restituere tenetur extra iudicium, siue antequam victus petat. Quia lucrum illud fuit inique acquisitum, & male parta restitutioni sunt obnoxia, & quia contractus lege prohibitus eo ipso est irritus. *l. Non dubium. c. delegibus.* Sic D. Thom. quem affert Lugo *to. 2. de iust. d. 31. n. 60.* quem tamen alij varie interpretantur. Bonauent. Sylnest. Tabie. & alij quos referunt Salas *de ludo dub. quint. numer. prim.*& Sanchez *capite octauo dub. 1. num. 1.* Aliqui autem ex iis dicunt restituendm esse victo, allj vero pauperibus saltem quando ipse non fuit prouocatus, sed prouoeauit ad ludum.

[1783] Non tenetur restituere, antequam victus petat. Quia de iure naturæ non tenetur luerans restituete, cum ludus, & licitus sit de se contractus iustus, & licitus: de iure etiam communi non est talis obligatio, cum leges humanæ contractum, vel translationem dominij non irritent, sed tantum præcipiant restitutionem in iudicio post sententiam. Ita Molina *d. 513.* Bannes, Soto, Medina: & alij omnes, quos congerũt Salas *dub. quinto* & Sanchez *cap. 8. dubio 1. n. 1.* Lessi. *l. 2. c. 26. dub. 3.*

[1784] Huic coummuni veræ quidem sententiæ adhæreo. Nam & *ex lege Alearum, Cod. de aleatoribus.* Doctores inferunt, etiam victo repetente, non esse obligationem reddendi, nisi repetat in iudieio, ac sententia proferatur, vt colligiturex verbis illis: *Et competentibus actionibus repetatur.* Nec aliter lex in praxi intellecta fuit, nec moribus humanis erat conueniens, Porro lex illa *Non dubium* solum v ult, contractum esse irritandum, retrotracta irritatione ad diem commissi criminis, vel initi contractus. vti Suarius *l. 5. de legib. c. 27.* exponit.

DVBIVM XXXIV.

Si victas prius renuncianerit facultati restitutionis petendæ, vel promiserit se non petiturum, potestne adhuc eam petere?

[1785] POtest quidem. Quia simplex cessio non priuat iure, quod lex ei tribuit in boni communis fauorem: alioquin enim facillimè lex inanis redderetur. Sic Lessi. *l. 2. c. 26. dub. 2.*& alij plures, quos refet, ac sequitur Salas *de ludo dub. 26. n. 7.*

[1786] Non potest. Quia cessio illa videtur indica. re, illum nouam ger ere gratuitam donationem. Et quia collusor illi cessioni nitens lusit, qui fortasse non luderet, si suspicaretur, aduersarium legis beneficio vsurum. Ita aliqui, quos affert Salas *vbi suprà.*

[1787] Profectò sententiam primam iudico esse veriorem. Et quidem si soluere non videtur dub ũ, quod non priuatur legis beneficio, omnes enim, quiludunt, promittunt soluere, & ad hoc ipsum facta est lex, vt non obstante promissione soluendi, non cogerentur solũere. Vnde quando etiam promisit soluere, non obstante beneficio legis, videtut posse vti eius beneficio, nam lex vniuersaliter concedit soluti repetitionem, & non potuit ipse legis vim eneruare. Quare idem dicendum reor, licet promiserit non petere restitutionem, quia promittere solut onem simpliciter, est promittere solutionem rreuocabilem. & tamen lex voluit, non obstante promissione soluendi restitutionem concedi: ergò concedi etiam debet, non obstante promissione non petendi restitutionem. Attamen si illa promissio fieret post factam solutionem, censerem eam validam & irrreuocabilem, quia tunc iam videtur esse noua donatio gratuia, & nihil habens commune cum ludo. Quare sicut posset validè donare aliquid aliud, sic videtur poss tunc valide donare ius, quod habet ad restitutionem petendam.

DVBIVM XXXV.

Iur auit quis soluere, & restitutionem non petere, Potestne petere à Prælato iuramenti relaxationem, creditore inuito.

[1788] SI non solum promisit ludens, sed iurauit se soluturum, & non vsurum beneficio legis ad repetendum, ex iuramento certum est obligari. Quia cum possit non petere, & possit soluere(suppono enim, sine peccato posse id fieri)debet propter iusiurãdũ id obseruare. Mol. *d. 515.* Lessi *l. 2. c. 26. n. 26.*& alij, quos affert, ac sequitur Salas *de lud. dub. 26. n. 7.* Quæsierim vero, num possit, inuito creditore. petere à Prælato illius iuramenti relaxationem, atque ea obtenta, non soluere, vel solutum repetere?

[1789] Potest equidem. quia iuramentum illud nullum strictius ius addidit aduersario, sed solummodo obligationem indidit promissori non petendi restitutionem, dum iure iutando adstringeretur: ab hac autem obligatione expeditur, relaxatione à Prælato impetrata. Sic Nau. Couar. Valent. Tolet. Vega, Henriq. & alij, quos refert, ac sequitur Salas, *citat. n. 8.*

[1790] Minimè potest, quia cum iurameutum illud sit de re licita, & de solutione, quam absq, peccato accipere, & retinere potest victor, videtur contractum confirmare, & dare ius ex iustitia, in cuius præiudicium nequit Prælatus relaxationem concedere. Ita Lessi. *citat.* Mol. *ibid.* Rebel. & Sotus apud Salas *vbi sup.*

[1791] Sequor eminentis. Cardin. de Lug. *to. 2. de iust. d. 22. de contr. in communi. sect. 8.* asserẽs iuramentum huiusmodi in materia ludi confirmare pomissionem, quia ludens iurauit se soluturũ & non vsurum beneficio legis ad repetendum, ex iuramento certum est obligari,

quia cum possit non petere, & possit soluere, debet propter ius iurandum id obseruare, ita Molin. & alij *citati.*

[234] DVBIVM XXXVI.

Quando credito creditur, potestue lucrum in conscientia retineri?

[1792] REtineri non potest. Quia lex irritat omnem promissionem: ergò victus nullo modo id debet: ergo victor non habet ius ad illud accipiendum, & per consequens iniustè accipit. Sic Comitol. Soto, Castro, Alcozer, Corduba, & alij apud Salas *de ludo dub. 26. n. 6.*

[1793] Potest retineri à lucrante iustè, si ei soluatur, quia leges licet irritauerint promissiones, & victum ab obligatione soluendi liberauerint, nunquam tamen irritauere dominij translationem, si quis lucretur: nec fortasse expediebat. Ita Salas *citat.* Mol. *d. 115.* Bañes, Veg, Aragon. Saloni. & alij multi, quos affert, & sequitur Sanch. *c. 8. dub. 4. n. 2.* Qui quidem loquuntur non solum de iure communi, sed etiam de iure Hispano, quo leges clarius prohibent ludm pecunia credita, etiamsi ludus alioquin non sit prohibitus, sed pilæ v. gr. vel similis.

[1794] Mihi quidem magis hæc sententia placet. Dixi autem, *Nec fortassè expediebat.* Quia nobiles, vt fidem datam, & honorem suum ab omni nota liberarent adhuc soluerent, & lucrantes acciperent, nec lex talis deseruiret, nisi ad illaqueandas subditorum conscientias.

41

[235] LIBER XLI. CONTRACTVS ADMINICVLARII, qvasi contractvs, et innominati.

CONTRACTVS, qui aliis contractibus adminiculo sunt, quatuor annumero, Societatem, Fideiussionem, Pignus, & Hypothecam, Superest verò ad perfectam Contractuum tractationem, de Quasi contractibus, & nonnullis Innominatis essentiam saliem sine lite prælibare, qui quidem à Doctoribus aut omnino prætereuntur, aut quasi per transennam annotantur. Hi sunt Mandatum, Negotia gesta, Tutela, & Cura, stipulatio, & Acceptiatio, Compromissum, Transactio, Compositio, & Arbitrium.

SECTIO PRIMA.

De Contractibus Adminicularíis, Quasi contractibus, & Innominatis Receptiores sine lite Sententiæ

CAPVT I.

De Societate.

[1795] COntractvs societatis est *Conuentio duorum, aut plurium facta ad conferendum aliquid in vsum, vel quæstum communem.* Quatuor requiruntur. Primum, vt singuli socij aliquid conferant in commune siue pecuniam, siue operam, & industriam, siuè instrumenta, vt nauim, equos, & huiusmodi: siue animalia, siue alia bona; nam si nihil conferrent, non ex societate. Secundum, vt id, quod à singulis sociis collatum fuerit eo animo, vt sit commune, statim cedat in dominium singulorum, ita vt quilibet socius sit dominus totius sortis partialiter, vt pro dimidia, si duo sint socij, & æque contulerint: pro terita vel quarta, si tres, vel quatuor vel iuxta partem, quam quisque contulit in commune. Tertium lucrum, & damnum commune sit quantum est ex vi societatis. Quartum, vt fiat diuisio lucri secundum sortis collatæ à singulis proportionem, nisi aliter fuerit conuentum. *C. Pro socio instituendo, de Societ.* Reginaldus *l. 25. numero. 372.* Lessius *lib. secund. cap. 25. dub. prim.* Sylui. *2. 2. q. 78. articul. secund.* Bonacin. *de contr. d. 3. q. 6. punct. 1. numer. tertio* Filliucius *tractatu 38. numero secundo.*

[1796] Multiplicem inuenio societatem esse. Alia enim est *omnium bonorum.* Alia *negotiationis,* cum duo, vel plures ex negotiatione lucrum quærunt. Alia *artis,* cum vnus ex sociis artem exercet, & habet cum altero communia damna & lucra vna cum expensis: verum hęc vix differt à priore. quia hæc etiam est quædam ad lucrum negotiatio. Alia *animalium,* siue maiorum, vt bonum, equorum, &c. siue minorum, vt pecorum, caprarum, &c. Alia *officiorum,* cum quis officio fongitur, & alios sibi socios adiungit, quibus fructus ex officio communicat. Alia est *viri & vxoris.* Alia *fratrum inter se.* Molina *tractat. secund. d. 412.* Filliucius *tract. 38. n. 9.* Azor. *p. 3. lib. 9. c. 1.*

[1797] Variis modis societas contrahitur. Primo ex parte finis, & sic contrahitur ad vsum tantum vel ad lucrum solummodo, vt in negotiatione; vel ad vtrumque, vt in matrimonio. Secundo ex parte materiæ, & sic contrahitur societas omnium bonorum, vel lucrorum duntaxat, vel certæ negotiationis. Tertio ex parte temporis alia enim contrahitur ad vitam, alia ad certum tempus, alia vsque ad certi negotij finem. Molina**[236]** *tr. 2. d. 412.* Filliucius *tract. 38. n. 10.* Lessi. *l. 2. c. 25. dub. 1.*

[1798] Duo si asseruentur, societatis contractus licitus proculdubioerit, Primum est. Primum, vt quisque sit expositus periculo amittendi suum capitale, v.g. quis pecuniam exponit, suo pereat damno. qui posuit laborem, & industriam, si casu nil lucri obueniat, perdat laborem, salua pecunia alterius Alterum est vt in diuidendo lucro, compitetur, quantum valeat labor & industria, & quantum etiam periculum hoc valeat quod labor & industria semper perdatur,

dum nihil est lucri, at pecunia non nam salua manere potest. Nauar. *summæ. c. 17. n. 255.* Toler. *lib. 5. cap. 41.*

[1799] Ad societatem verò animalium tres conditiones requiruntur. Prima, vt vnusquisque sociorum aliquid conferat in societatem siue animalia siu custodiam, siue industriã. Quia hęc est societatis natura, vt, quis commune conferat. Secunda, vt seruetur equalitas, ita vt damna, expensæ, ac lucra prouenienta ex causa societats sint communia, provt aliquis, plus vel minus in societatem contulit. Tertia, vt animalia stent periculo apponentis, ita vt si pereant apponenti. Quia apponens est dominous, res autem domino perit. Hoc tamen intelligo, nisi periculum animalium in totum, vel in partem in alterum reiectum sit; potest enim periculum in alterum reiici, facta grauaminis compẽsatione Tolet. *l. 5. capite 41. numero 4.* Reginald. *l. 25. numero 401.* Filliucius *tr. 38. num. 86.* Bonacin. *de contr. d. 38. 6. pun. 5. n. 2.* Azor. *p. 3. l. 9. capite septim &*

[1800] Iniquus & illicitus quidem est contractus societatis aniimum, quando quis tradit animalia pastor cum pacto, vt ea custodiat, & pascat, & semper in eodem numero asseruentur, ita vt si aliqua pereant, numerus ex fœtibus compleatur, & pastor in fine annorum singulorum accipiat dimidiam reliquorum fœtuum partem, quia contractui huic deessa videtur æqualitas, si pastoris industra pluris ęstimetur quam valeat numerus animalium ipsi constitutus, & assignatus; secus erit, si non pluris ipsius opera, & industia æstimetur Similter iniusta videtur societas, qua quis animalia hocpacto, vt si pereat, æqualiter pereant apponenti ac recipienti; si talen detur apponenti fructus vero æqualiter, diuidantur, quia non seruatur æqualitas, nam sors starntur bet periculo apponentis, nisi alter sociuse periculum sortis in se susceperit per contractum assceurationis: aut nisi apponens animila fecerit alterum socium animalium simul dominũ Azor. *p. 3. l. 9. c. 7. q. 10.* Filliucius *tr. 38. n. 102.*

[1801] Damna, quæ ex causa proxima societatis obueniunt, debent esse communia; modo ex leuisocij culpa non oriantur, quia lucra, quæ pro ueniunt societatis causa, communia sunt, ergo etiam. Damna vero proptia, quæ socius tantum ex occasione societatis patitur, non debent esse communia, quia hoc nullo iure constat: & sicut lucra, quæ non ex causa, sed ex occasione societatis proueniunt, commiunia non sũt ita neque damna. Propterea socius tenetur de leui cconsulere societati, cum societatis contractus respicit commune commodum Per *leuem culpam* in hoc contractu iura intelligunt eam, qua quis omittit eam diligentiam adhibere in societatis rebus, quam in rebus propriis adhibuisset, aut æ quum esset vt adhiberet. *L Cum duebus. § quidam sagriam ff pro soc. o.* Molin *d. 418. n. 56. & 7.* Fill. *tr. 38. n. 14.* Laym. *li. 3. sect. 5. trasct. 4. cap. 20. n. 5.* Reginaldus. *l. 25. n. 394.*

[1802] Porrò expensæ, quæ non superfluè fiunt à socio industriam apponente, ex communi sunt gerendæ pecunia societatis, nisi aliter sit inter socios conuentum: aut aliter lege cautum: vel consuetudine receptum. Molina *d. 418.* Reginaldus *lib. 25. numer. 395.* Syluest. *v societas, 1. q. 12.*

[1803] Eleemosynæ verò quas elargitur socius, qui apponit industriam, si moderatæ sint fiantque felicius exitus societatis intiutu, ex communibus soluendæ sunt lucris, quia socius potest absque socij licentia, eas expensas agere, quas iudicauerit expedire ad focietatis angmentum; sed ad id inter alia media præcipuum est d uinum auxilium quod per eleemosynas impetratur: Ergo Manu. *Parte prim sum capite 47.* Bonacin. *de contr. d. 3. q. 6. punct. 4. num. 4.* Nauatra *de rest libro tertio capite secundo numerio 467.*

[1804] Quando pro conseruatione mercium, vel capitalis, vel lucri acquisitione faciendæ sunt aliquæ expensæ, nec potest extrahi pecunia ex societate ad eas expensas agendas: tenetur socius non solum ex chatitate verum ex iustitia eas facere ex propria pecunia, aut mutuo ab aliis petere pecun ã, ad eas faciẽdas quia socius ratione contractus socitatis tenetur eam diligẽtã exhibere, quam circa res proprias adhibuisset: at qui ad proptiavum rera cõsernationẽ nullum quis non lapidem amoueret. Artamen in hoc casu ipsi comperetert ius repetendi à sociis, quod insumpsit cum vtiliter societatis negotium gesserit. Molina *d. 418.* Salon *de societ. artic. 4. contr. 3. num. 27.* Filliucius *tract. 38. n. 78.* Reginal. *l. 25. n. 395.*

CAPVT II.

De Fideiussione.

[1805] FIdeivssio est *aliene obligationionis in se susceptio, qua se quis obligat ad eam implendam. si debitor principalis non soluerit.* vnde fideiussio est obligatio quædam accessoria supponens aliam alterius cbligationem principalem, fideiussor autem est ille qui pro alio fidem suam obligat, & fide sua hoc est, periculo suo iubet esse, quod alius debet creditori. *Inst. De fideius.* Duplex est fideiussio vna *Iudicialis, Extraiudicialis* altera. Iudicialis est qua quis se adstrigit in iudicoi, se sistere reum aut debitorem, quando opus fuerit, vel requisi tus. sub pœna pecuniaria. Extra iudicialis est, cum quis fidem suam obligat extra iudicium creditori, quod ipse soluet, si principalis non soluerit debitor. Iure ciuili perficitur fideiussio verbis, quia sine formula stipulationis non parit actionem in foro externo, tanquam pactum nudum. Iure autem Canonico & in foro con-**[[237]]**scientiæ non requiritur formula stipulationis, sed sufficit consensus verbis expressus. Lessius *libro secundo. capite 28. dubio primo* Molina *de contr. d. 539.* Bonacin. *de contr. d 3. q. 9. punct. 1.* Rebelius *lib. 16. qu. vnic. de fidetus. numer. quint.* Azor. *p. 3. lib. 11. capit. 22. quæstio decima.*

[1806] Quatuor ad fiediussionis iustitiam conditiones requiro. Prima est, vt sit contractus accessorius, supponens aliam obligationem principalem præsentem, vel futuram non refertautem, quod obligatio principalis ortum habeat ex contractu, vel ex delicto, vel ex Iudicis sententia. Secunda, vt non plus obligetur fideiussor, quam principalis, imo nec alio tempore, aut loco obligab t; potest tamen fideiusfor arctius obligari, nempe cum iuramento, vel cũ hypotheca, vel instrumento publico, quod *Guarentigium* vocitant, eo quod habeat paratam executionem, etiamsi principalis debitor ita nõ sit obligatus. Tertia est, vt inualida sit fideiussio, quando contractus, quo debitor principalis se obligauit, est inualidus, secluso dolo, ac fraude. Hinc fideiussor tenetur, quoties ex contractu principalis debitoris oritur obligatio naturalis, quamuis ciuilis on oriatur. Quia nihil deest tunc, quominus lex etiam cogere possit fideiussorem, adsoluendum. Quarta est, vt fideiussor non debeat, nec possit conueniri, regulariter loquendo, antequam solutio peratur à principali debitore. Quia ipse in defectum principalis tenetur. *Instit. de fideivsoribus paragrapho prim. 3. & 6.* Gomez *tom. secund. capit. 13. num. primo & secund.* Filliucius *tract 38. numer. 154. Authentic. Præsente, C. de fideius.*

[1807] In tribus tamen casibus fideiussor communis potest ante excussionem principalis conueniri. Primò, si fideiussor renunciauerit beneficio Authenticæ *Præsente.* Secundò, si constet, principalem non esse soluendo, aut procul abesse, & non habere bona in eodem

territorio, è quibus sami pretium ad solutionem queat. Tertiò, si fideinssor conuentus, negauit se fideiussorẽ, amittit enim per hoc beneficium, vt priùs conueniri principalis debeat, *L si dubitetur paragrapho primo ff. de. fideius.*

1808 Illi omnes fideiubere pessunt, qui liberam habent suorum bonorum administrationem, & possunt principaliter obligari, nec à iure repelluntur. Vnde necesse est, vt habeant propria bona sufficientia ad soluendum debitum, & damna, quæ passus esset creditor ob culpam principalis debitoris. Hinc repellendi sunt pauperes à fideiussione, filijfamilias, nisi peculium Castrense, vel quasi habeant, minores absque curatoris facultate, pupilli sine tutoris licentia, si tamen minor vigintiquinque annis pro aliquo fideiubeat obligatur naturaliter, licet beneficio restitutionis in integrum possit obligationem elidere, quia semper præsumitur læsus. Pro patre tamen carceri addicto, efficax est obligatio, quia ad id tenetur. Reginaldus *libr. 25. numer. 220.* Filliucius *tract. 38. numer. 156.* Lessius *libro secundo capit. 28. dub. secund. numer. vndecim.* Authentic. *si captiui Codice de Epis & Cleric.*

1809 Mulier regulariter fideiubere pro marito nõ potest: & si fideiubeat pro illo, irrita fideiussio est. Pro alio autem fideiubere potest cum instrumento publico, adhibitis testibus cum suscriptione: & tenetur ex hac fideiussione ciuiliter, & naturaliter, & si cõpetat ei exceptio *S.C. Velleiani,* per quam potest elidere hanc obligationẽ, ante executionem scilicet sententiæ. Coniuetudine iam receptum est, vt sufficiat notarium publicum subscribere, præsentibus tribus testibus. *Auth. si qua mulier Cod ad S.C. Velleianum. l. Antiquæ paragrapho sin.* Filliucius *tractat. 38. n. 156.* Ve verò mulieri fideiubere liceat debet aut necessitas, aut pietas postulare.

1810 Sex verò casus inuenio, in quibus non possit vti Velleiani beneficio. Primus est, si accepto pretio fideiubeat, vel addito iuramento ad fideiussionem confirmandam, tenetui promissiom stare, si conscia priuilegij erar. si vero non erat conscia, ex receptiori sententia adhuc iurauit, vt sibi omnes vias præcluderet non implendi promissionem. Secundus est, si renunciauit beneficio Velleiani, sciens, & eius admonita coram Magistratu, vel cum iuramento, & non sufficiet implicita renunciatio. Tertius, si fideiubeat pro alterius dote. Quartus, si pignus, vel fideiussorem pro alio dedit, & post biennium à dicta cautione numerandum, iterum se ad idem obligauit, & pignus, vel fideiussorem dedit: si autem ea obligatio fiat ante biennium completum, non valet. Quintus, si se obliget ad aliquid soluendum pro serui alicuius, libertate. Sextus demùm, quando in fraudem fideiussit, vt deciperet, Qui extra hos casus aliquid à muliere fideiubẽte accepit, non potest acceptum sibi retinere. Quia ex fideiussione inualida non est translatum dominium in accipientem: & ideo tenetur ad restitutionem, etiam quando fideiussio fuit valida, mulier tamen beneficio Velleiano vtitur Lorichi. *in Thosarur. vers. Fdeiussio, numer. secund.* Sanchez *de matrimonio lib. 4. dict. 9. numero 14.* Reginaldus *lib. 25. numero 220.* Syluest. *verbo Fideiussor. q. 2.* Mol. *d. 540.*

1811 Clerici fideiubere non possunt in Eoclesiæ præiudiciũ: ex consuerudine verò pro aliis Clericis, & suis Ecclesiis possunt ex bonis patrimonialibus, & fructibus benesiciorum, quos faciũt suos, ita tamen vt in egestate ideò non maneant, iuxta *c. Odoardus, de solut.* Filliucius *tractat. 38. numer. 158. c. te quidem. 11. q. 1.*

1812 Religiosus non potest fideiussor existere sine Prælati, ac maioris partis capituli conseusu, si autem aliter factum est, conuentus non tenetur nisi quatenus versum est in eius vtilitatem. Imò in re magni momenti repellitur ipse superior à fideiussione, nisi maioris partis Capituli consensus adsit. *C. Quod quibusdam, de fideius.*

[1813] Fideiussor potest licitè pecuniam pro fideiussione recipere. Quia eiusmodi onus & obligatio, quam in se suscipit pretio est æstimabilis, nec quis tenetur, eam gratis suscipere. Et hoc verum, etiamsi fideiussor nullum periculum subeat, nullam molestiam fideiubendo, quia pecunia, seu pretium recipitur ob obligat: onem soluendi pro debitore, quæ obligatio cum ciuilis sit, & foro externo subiecta, pretio est æstimabilis. Nauar. *summæ capite 17. numer. 185.* Azor. *parte tertia lib. vndecim. capite 22. quæst. 5.* Reginaldus *lib. 25. numer. 218.* Sà *versic. Fideiussio, numero primo.*

[1814] Hinc creditor potest aliquid accipere à fideiussore volente se à fideiussionis obligatione eximere. Quia fideiussio est pretio æstimabilis**[[238]]** non solum ratione obligationis, verum etiam ratione periculis, cui se exponit creditor debitum amittendi. Couar. *3. variarum. capit secund. n. 6.* Azor. *p. 3. l. 11. c. 22. q. 6.*

[1815] Tenetur debitor non solùm restituere debitum, quod fideiussor pro ipso soluit; sed etiam expensas, & damna, quę suibiit, modo culpa debitoris intercesserit. Si autem nulla debitoris culpa intercessit, sed non soluit ob impotentiam, obligandus solum ad debiti principalis solutionem, non verò ad expensas & damna à fideiussore acceptata. Quia non adest radix, ob quã ad resrtitutionem huiusmodi sit obligandus. Syluest. *verbo Fideiussor. numer. 10.* Azor *parte tertia lib. 11. cap. 22. qu. 10.* Sà *verbo Fideiussio, nu. 3.* Bonacin. *de contr. d. 3. q. 9. p. 1. num. 13.*

[1816] Creditor potest à fideiussore debitum exigere & tenetur ille soluere, triplici in casu. Primò, quando debtor non est soluendo. Secundo, quando debitor esset absens; & non posset commode conueniri. Tertio, quando suo iuri renunciasset, & se tanquam principalem debitorem cõstituisset Vnde non potest fideiussor ante tempus solutionis debiti contra debitorem agere, vt eum ab obligatione liberet nisi in quatuor casibus. primo, si fideiussor diu stetit in obligatione. Secundo, si post fideiussionem, debitor dissipet bona sua, vel ad inopiam vergat. Tertio, si fideiustore fuerit conder natus super fideiussione. Quarto, si ab initio ita inter eos sit conuentum. Syluest. *verbo Fideirssor. qu. 10.* Molina *d. 546.* Azor. *p. 3. lib. 11. capit. 22. quæst. 8. 9. & 13.* Reginal. *l. 25. n. 221.*

[1817] Quando plures fideiussores pro eodem sunt debito, singuli tenentur insolidum. Qui tamen in solidum conuenitur, excipere potest, vt quilibet pro sua parte conueniatur, Hæc autem exceptiodebet opponi ante sententiam definitiuam, qua soluere iubeatur. Non competit autem eiqui vel sponte vel compulsus per sententiam definitiuam soluit, vel fideiubendo huic priuilegio renuniciauit. Verum si vnus fideiussor totum soluerit, potest creditorem compellere, vt sib i cedat actionem, quam in reliquos fideiussores habebat, exigendo ab illis partes, quas à singulis creditor poterat exigere. Lessius *lib. 2. c. 28. d. ab. 3.* Molina *d. 6. 44.* Reginaldus *l. 25. num. 221.* Fill. *tr. 38. n. 163.*

[1818] Qui fideiussit pro reo, cui periculum capitis, vel mutilationis impendebat; reo fugiente absque illius culpa, capite plectendus non est nec pœna mutilationis, aut flagellationis, afficiendus. Quia hæc sunt criminum supplicia, non solutionis debitorum. Vnde ex huiusmodi fideiussione obligatur solùm ad pœnam pecuniariam post iudicis sententiam soluendum. Clarus *l. 5. sentent. §. fin q. 46. numer. 18.* Lessius *l. 2. c. 28. dub. 7. num. 42.* Syluest. *verbo fideiussor. qu 6. numero. 6.*

[1819] Denique fideiussor, qui se tantum ad aliquod tempus obligauit, v. gr. ad annum remanet liber ab obligatione fideiussionis, postquam creditor prorogauit debitori terminum. pro quo fideiusserit. Quia obligatio non se extendit vltra partium conuentionem si tamen fideiussor obl

gauerit se simpliciter, non remanet liber à fideiussionis obligatione. Quia obligatio indefinita temporis lapsu non tollitur. *L. Celsus ff. de arbit.* Azor. *p. 3. l. 11. c.q. 12.* Sà *v. Fideiussio, n. 5.* Nauar. *de rest. l. 3. c. 4. n. 160.*

CAPVT III.

De pignore, & Hypotheca.

1820 PIgnvs latè sumptum *Res est subiecta, vel obligata pro debito,* vt si aliter latisfactum non fuerit, inde satis fieri valeat. Stricte sumptum addit traditionem eius creditori vel alteri illius loco Hypotheca vero latè sumpta idem est, quod pignus latè sumptum, stricte vero *est res subiecta* modo dicto non facta traditione rei ita obligatæ. In iure tamen hæc nomina idem valent, vnde in præsenti contractum pignoris & hypotheræ pro synonimis vsurpabo. Lessius *lib. secund. cap. 28. dub. quint* Layman. *lib. 3. sect. 5. tract. 4. c. 38. numer. prim.* Bonac. *de contr. d. 3. quæstio. 10. punct. prim. num. secund & tertio* ex *L. Contrahitur, & L creditur ff. de pignor.*

1821 Ex triplici causa nascitur pignus seu hypothecæ obligatio. Vel ex Magistratus iurisdictione, quod dicitur *Pignus prætorum.* Vel ex partium conuentione, quod dicitur *pignus conuentionale* vel ex iuris constitutione, quod dicitur *Pignus legitimum.* Prætorum pignus subdiuiditur in *Iud ciale,* & in id, quod *propriè prætorium dicitur.* Iiudiciale pignus est, quod in exectionem sententiæ. Iudicis auctoritate constituitur mittendo creditorem in possessionem bonorum debitoris, postea quam is in soluendo contumax extitit. Propriè, prætorium est, quod ante latam sententiam à Magisratu constituitur, mittendo actorem in possessionem, vel retentionem bonorum, quatenus ipsi cautum sit. Conuentionale autem pignus est, quo partes contrahentes expresse constituunt, siue rei interuentu, siue solo consensu; hoc autem est duplex *Generale,* quod ad omnia bona se extendit, non solum pręsentia, sed etiam futura (in huiusmodi tamen pignore, seu hypotheca non comprehendũtur ea quæ nemo prudens in specie obligaret, vt quotidiana vestis, supellex, & artium instrumenta) & *Particulare,* hoc est vnius, vel plurium rerum in specie obligatio. Syluest. *verb. Pignus* Azor. *p. 3. lib. 7. capit. secund* Filliuc. *tr. 28. numer. 169.* Reginaldus *li. 25. n. 582.* Mol. *d. 528. n. 4. & 15.*

1822 Legitimum autem pignus, seu hypotheca est, quæ neque Iudicis præcepto, neque partium conuentione; sed legis dispostione constituitur; vnde *tacita hypotheca* assolet vocitari. Quæ etiam subdiuiditur in *Vniuersalem,* & *Particularein,* Vniuersalis est illa qua omnia bona ex legis dispositione obigantur qualis est illa, quã habet vxor in omnib. bonis mariti pro solutione dotis, quæ comprehendit omnia bona præsentia, & futura: Et fiscus cuiuscumque debiteris sui: Et bona omnia tutoris vel curatoris Ecclesiæ vel Hospitalis racite obligata sunt pro administratione: Et liberi habent tacitam hypothecam iu bonis patris pro administratione adnentitionem. Et res pupilli pecunia obligata ipsi est, donec pretium accipiat. Et quæ à conductore in prędium vrbanum illata sunt obligate**[[239]]** censentur pro pensione, ac damno rei. Particularem vero hypothecam vel pignus iam constat esse vnius vel plurium rerum ex legis dispositione obligationem. Azor. *p. 3. l. 11. c. 3.* Molina *de contr. d 556.* Syluest. *v. Pignus, qu. 1.* Bonacin. *de contr. d. 3. q. 10. punct. 2. n. 1.* Lessi. *l. 2. c. 28. dub. 6.*

1823 Subiici hypothecæ possunt non solum res corporeæ, quæ existunt. Sed etiam quæ futuræ sperantur: vt fructus pendentes, pecorum fœtus, ancillarum partus, etiam si nondum fuerint

concepti. Ex rebus vero incorporeis subiici possunt hypothecæ iura, nomina debitorum, seu debita, quæ ad aliquem pertinere videantur, vsusfructus, emphyteusis, sine præiudicio tamen proprietarij, item census, vectigalia, iurisdictio. Bonacin. *de contr. d. 3. q. 10. punct. 1. num. 5.* Molina *de contr. d. 529.* Lessius *lib. 2. c. 28. dub. 7.* Illa non possunt oppignorari, aut hypothecari, quæ vendi nequeunt, vt Ecclesia, cœmeterium, sepulchrum, ius patronatus, mobilia pretiosa cultui diuino dicata, vt calices, casullæ; respublicæ, vt plateæ, & alia vsui communi deputata. Item homo liber, nisi in casibus, in quibus in seruitutem legitimè redigeretur. Potest tamen dari obses, præsertim in causa belli, vt stetur pactis. Filliuc. *tr. 38. capite 9. q. 5.* Manu. *p. 2. summ. capit. 26. n. 1.* Lessius *lib. 2. c. 28. dub. 7.*

1824 Quicumque habet liberam suarum rerum, vel alienorum bonorum administrationem potest pignori dare. Vnde pupillus non potest absque Iudicis decreto rem suam loco pignotis obligare authoritate tutoris quod locum habet in obligatione voluntaria, non in necessaria. Seruus non potest aliquid loco pignoris obligare. Nec moribundus hæredis bona, nisi hic ratam habeat obligationem, nec Prelatus potest subiicere res Ecclesiæ hypothecæ speciali, potest tamen in contractibus iure permissis bona Ecclesiæ generaliter obligare sine illorum traditione. Noc socius potest pignori dare rem sibi cum socio communem. Procurator autem, vel qui negotia alterius gerit, potest aliquid pignori dare, quando speciale mandatum habet vniuersam bonorum administrationem cum libera potestate. *L. solum, §. vlt. ff. de pign.* Azor. *p. 3. l. 7. c. 5.* Filliuc. *tr. 18. n. 176. C. Nulli, de reb. Eccl. non alien. L. Nemo ex sociis ff. pro socio.*

1825 Peccata, quæ circa pignoris committi assolent, sunt si creditor, socio domino, vitur pignore, si sciente, admitti vsuram. Si sua culpa graui, vel dolo pignus periret, & soluere nou monito domino Creditor autem potest pignus retinere, donec debitor omnia soluat & post tempus alteri oppignorare: fructus tamen ex pignore fructifero perceptos soluere debet. Nauar. *sum. c. 17. num. 203.* Graf. *p. 1. l. 2. c. 93. nu. 38.* Filliuc. *tr. 38. n. 178.*

CAPVT IV.

De Mandato.

1826 MAndatvm est contractus innominatus, *quo quis officium honestum gratuito expresse vel tacite suscipit exequendum, in gratiam alterius.* Debet itaque esse de re bona & honestam, andatum enim de re mala, & contra leges non obligat. Quia illud potest ad rem turpem obligari. Debet fieri gratis. Quia si merces pro eo sumatur, transit in locationem. Non autem si tantam sit spes remunerationis habenda: imo etiam cum promissione remunerationis non tollitur ratio mandati. Stipendium tamen pro executione debetur, si in pactum deductum fuerit, & mandaterius consueuerit recipere mercedem. Fieri potest mandatum expresse, vel tacite. Tacite fit quando quis sciens, & tacens, patitur, vt alter suum negotium great. Expresse fit, quando committur signis, vel verbis. Azor. *p. 3. lib. 9. cap. prim.* Filliuc. *tr. 39. cap. prim.* Reginaldus *l. 35. num. 607.* Molina *tr. 2. d. 548.* Layman. *l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 26. n. 1. & 2.*

1827 Generale mandatum ad illicita non extenditur de re illicita inualidum est, & damna ex iniquomandato sunt restituenda. Mandans autem percuti aliquem, non occidi, si sequatur occisio, non punitur ordinaria pœna, sed mitiori. Molina *d. 55.* Filliucius *tr. 39. capit. prim. quæst. 6.*

[1828] Mandatarius potest recusare mandatum nondum susceptum. Quia mandatum est contractus dependens ab vtriusque contrahentis voluntate. Susceptum vero iam mandatum recusare non potest, nisi iusta causa recusandi superueniat, qualis est capitulis inimicitia interueniens inter mandatarium, aut fuspico, qua mandatarius non bene apud mandatorem audit. Bonacin. *de rest. d. 1. q. 2. pun. 6. num. 11.* Reginaldus *lib. 25. n. 607.* Azor. *parte 9. lib. 3. capite sexto.*

[1829] Porrò substantialia contractus mandati sunt consensus vtriusque, præcessio obligationis alicuius, vt fit de re bona, vt in eo dando mandans certam formam præscribat. Vnde quę mandatarius facit contra formam mandati, invalide facit quoties certa forma sibi fuit præscripta. Quia qui mandati fines egreditur. aliud agere videtur, quam id, quod sibi mandatum est. Hinc qui equum ab altero accpetit vendendum centum nummis aureis, & tantum vendidit nonaginta, tenetur mandati decem restituere, eo quod fines mandati fuerit egressus. *L. Diligenter, ff. mandati.* Molina *d. 552. numer. prim.* Filliucius *tractat. 39. capite prim. fine.*

[1830] Quando autem mandatarius absque vlla forma expressa mandatum accepit, debet diligenter prudenter, & rationabiliter negotia præstare: quæ si hoc modo præstiterit valida erunt, & rata habenda à mandatore. Quia cen-**[240]**sentur facta iuxtà rationabilem mandatoris voluntatem. Propterea qui mandauit alter, vt sibi equum emeret nullo expresso pretio, valide emet quocumque pretio emat, modo sit iustum. *L. Præterea, Cod. mandati* Azorius *p. 3. l. 8. c. 23. q. 8.*

[1831] Finitur mandadum multis modis, Primo per temporis constituti lapsum. Quia contractus non durat vltra contrahentium conuentionem. Secundo per reuocationem mandati factam ab ipso mandatore. Quia hic potest reuocare mandatum quamdiu res est integra, id est, quamdiu res mandata nondum est inchoata: re autem inchota non potest mandatum reuocare illud cum mandatarij damno. Post reuocationem mandat, gesta per mandatarium inualida sunt quoties mandatario mandati reuocatio innotuit; valida vero sunt si reuicatio mandati non innotuit, mandatario, excepto casu matrimonij, quod non valide celebratur post mandati reuocationem, etiamsi procurator illum ignoret. Tertio finitur per mortem mandatoris, vel mandatarij: modo res sit adhuc integra. *L. Procuratorem, ff. mandati.* Fill. *tr. 39. c. 2. q. 7.* Reginal. *l. 25. n. 608.* Moli. *d. 552. n. 6.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 26. n. 6. Instit. de mãdato §. Item si adhuc.*

[1832] Attamen mandatum quinque in casibus mandatoris obitu non finitur. Primo, quando datum fuit mandatum de re aliqua exequenda post mandatoris mortem. Secundo mandatum factum fuit in gratiam mandatarij. Vnde confessarius absolutè delegatus ab Episcopo non admittit iurisdictitionem audiendi comfessiones Episcopi obitu, si verò non sit absolute delegatus, sed concessa sit facultas ad beneplacitum concedentis, amittitur Episcopi illius morte: secus si concessa sit ad sedis beneplacitum, nam sedes seu dignitas mortua persona perseuerat. Tertio, non finitur quando factum fuit gratia dotis. Quarto, quando delegata est alicui facultas & iurisdictio sub nomine dignitatis, & non sub nomine proprio illius, à quo fuit præstitum mandatum; diguitas enim non extinguitur. Quinto deniq; quando mãdãs dicit, se concedere iurisdictionẽ, donec reuocauerit, sed postmodum re ipsa ante obitum non reuocauit. *L. Si vero, §. vltim. ff. mandati L. Si cum fundum ff. de pactis. L. Si ego, ff. de iure dotium.* Sanchez *de matr. l. 8. capite 28. numero 49.* Sà *v. Gratia, num. 4. Cod. si delegatus de officiosis Iudicis in sexto.*

[1833] Quando autem dicitur mandatum nonexpirare morte mandantis, quando res non est integra, intelligio de iurisdictionis mandato, id est, per quod committitur iurisdictio. Nam præcepta superiorum, ad aliquid faciendum vel non faciendum obligantia, si non emanent per modum constitutionis à potenti illam facere: sed sint mandata ab homine, semper expirant mandantis morte, quamuis res non sit integra. Quia cum ea præcepta non sint constitutiones, haud sunt ex natura sua perpetua, nec possunt ligare extincta præcipientis iurisdictione per eius obitum, vel eius ab officio amotionem, nam quoad hoc perinde habetur ac mortuus, cum vtroque casu pręcipienitis iurisdictio extinguatur, à qua pręcepta vim habent. Syluest. *v. Delegatus, q. 6. & v. Mandatum, q. 3.* Bonac. *de leg. d. 1. q. 3. pun. 8. §. 1. n. 25. & 26.* Menoch. *de arbitrar. lib. primo. q. 69. num. 4.* Corduba *ad Regul. S. Francis. c. 10. q. 3. pun. 1.*

CAPVT V.

De Negoyiis gestis.

[1834] NEgotia gesta dicuntur, *cum absque mandato formaliter, aut virtute negotium alterius vtiliter geritur.* Si arte præcedat mandatum formaliter, aut virtute, non erit contractus negotiorum gestorum, sed mandati. *Instit. de obligat.* Molina *d. 553.* Negotiorum gestor is dicitur, qui negotia alterius vtiliter agit, absque eo, quod de iis habeat ab illo mandatum formaliter, aut virtute. Certe res ipsa, & bonum commune postulat, ne res, & negotia absentium, & minorum damnũ paterentur, ideo statutum est vt vtrinque oritur obligatio, ideòque existeret hic quasi contractus negotiorum gestorum. Filliucius. *tr. 39. n. 33. & 34.*

[1835] Negotium alterius quatuor modis geritur. Primo, cura & officio, vt in tutore, curatore, & huiusmodi. Secundo, re ipsa, cum in vtilitatem alterius aliquid impenditur, etiamsi eius intuitu factum non sit. Tertio, ratihabitione, cum vnus nomine alterius gessit, hic ratum habet: & nisi hic ratum haberet, nihil ad illum pertingeret. Quartò, ipsa actione negotij gesti, vt si quis creditori alterius soluat eo absente, vel ignorante. Nil autem refert, si quis in hoc contractu great negotia alterius siue per se siue per alium: potest enim alium substituere sicut procuratoren suo ramẽ periculo. Azor. *parte tertia lib. 11. cap. 24. ex l. Nam & seruius, ff. de negot. gest.*

[1836] Negotium gerentes indico obligationem. Debet reddere rationem eorum, quæ gessit, & soluere, si aliquid peruenit ad ipsum ex negotio gesto, vt fructus rei administratæ, pecuniam à debitoribus receptam. Huic vero obligationi respondet in eo, cuius negotium gestum est, actio directa aduersus negotiorum gestorum, ad ea omnia exigenda ab eo, quæ competit mandati aduersus mandatarium. Ex parte vero eius, cuius negotium est gestum, oritur obligatio soluendi expensas in ipsius bonum factas. Nomine autem expensarum etiam intelligo valorem industriæ, & operarum appositarum. Cui obligationi respondet in gestore negotiorum actio contraria, ac exigẽdũ ad eo, cuius negotium gestum est, eiusmodi expensarum intelliguntur, *Instit de obligat. quæ ex quasi contr. & l. si remunerandi §. 1. ff. mandati.* At in eo, quo putans se agere negotium vnius, gessit alterius negotium, quia res illa ad hunc pertinebat; resulat ex eo negotio actio negotiorum gestorum inter hunc & illum, cuius negotium vere est actum *lege si cum putani lege Luberto paragrapho primo ff. de negot. gest.* Eodemque modo, si quis recipiat aliquid alterius nomine, vel alteri, si hic ratum habet postquam sciuit, oritur inter

reci-**[241]**pientem & hunc actione negotiorum gestorum. *l. si pupilli. §. item quæritur. ff. eodem,* Molina *d. 554. n. 10. & 11.*

[1837] Negotiorum gestor, si gestum est negotiũ tantum in bonum eius, qui absens erat, quapropter ita desertum erat, vt nullus alius ad gesturus fuisset: tenetur tantùm de dolo & culpa lata. *l. Quod Nerua, ff. depositi.* si autem negotium desertum non erat, sed id quivis alius gessisset, tenetut de leui culpa, saltem quando nullus diligentissimus sese offerebat, qui id gereret. Quando vero diligentissimus se obtulisset, & impeditus est, eo quod ipse iam id suscepisset, nisi mandatum datum fuisset diligentissimi negotiorum gestoris, non tenetur nisi del leui. Mol. *d. 554. n. 6.*

[1838] De casu vero fortuito regulariter non tenetur. *l. Negotium. C. de negot. gest.* Dixi, *Regulariter,* quia si Dominus negotiorum admonuisset, ne ageret sua negotia in absentia nisi eo pacto, vt teneatur de casu fortuito: tunc si ea agat in absentia domini, teneretur. *l. Negotium cit.*

[1839] At incipiens negotium gerete. & postea relinquens antequam perficiatur, tenetur de damno ob id subesecuto. Quia censetur initus quasi contractus inter vtrumque de eo gerendo, ac perficiendo. *l. In. commodato,. §. sicut. ff. commodati.* Vnde sicut in societate morte vnius ex socius expirat societas, quoad negotia non gesta, non autem quoad ea, quæ cœpta sunt, hæc enim per fici debent: ita negotiorum gestor debet quæ cæpit, perficere. *l. Nam & Neratius, §. si vnico, ff. de negot gest.*

[1840] Quando is, cuius negotium geritur, expresse significauit, ne vllus id gereret: non tenetur ad expensas factas post admonitionem, etiamsi vtiliter negotium actum esset, ad factas vero tenetur. *l. fin. C. de negot. gest.* Azor. *p. 3. l. 11. c. 24. q. 3.* Molina *d. 154. n. 1.* Si autem nulla præcessit admonitio, & negotium alioqui vtiliter gestum est, tenetur soluere expensas. *l. si ex duobus, ff. de negot. gest.* si vero expensæ factæ in negotio absentis maiores sint, quam rei vtilitas: non tenetur absens eas soluere, nisi pro vtilitatis in re illa subsecutæ ratione. Molina & Azor *vbi supr.*

[1841] Certè qui negotium gessit animo gratuito non potest expensas petere, mutato animo, si is fuit eleemosynæ, & pietatis. Quia eo ipso donauit, vnde non potest exigere pretium, si autem non gessit animo gratuito, sed animo compensationem exigendi, tunc potest exigere id, quod expendit. Quia tunc vtiliter gessit illius negotia, & quod impensum est pretio est compensabile Filliuc. *tr. 39. n. 48.* Præsumitur quidem expensas factas fuisse causa pietatis, si gestor negotiorum, & ille cuius nomine gerit sint consanguinei intra tam arctos gradus, vt soleant ab ascendentibus illis præberi alimenta, quando indigent, si famulus ægrotauit, & paterfamilias sumptus in infirmitate eius ges sit famulo incompetentes, conuenientes autem nobilitati, ac diuitiis patrisfamilias, præsumendum est, eos fecisse gratis, ac pietatis intuitu Mol. *d. 554. n. 14.*

[1842] Ex negotiis gestis duplex actio oritur. Vna directa in eo, cuius negotium geritur aduersus negotiorum gestorem, ad ea omnia exigenda, quæ mandator exigit contra mandatarium. Altera contraria in negotiorum gestore aduersus eum, cuius negotium gestum est, vt id exigat ab eo, quod merentur expenseindustria, & operæ in eo collatæ. Est verò eiusmodi actio vtrimque resultans, personalis, vt habetur *l. penult. C. de negot. gest.* & transit etiam vtiumque in hæredes, & contra hæredes negotiorum gestoris, & eius cuius negotium est acutm *l. 3. §. hæc autẽ. ff. de nego. gest.* lege plura apud Molinam *d. 555.*

CAPVT VI.

De Tutela, & Cura.

1843 TVtela est *ius & potestas in capite libero ad tuendum eum, qui propter ætatem suam sponte se tueri nequit à iure ciuili data & permißa.* Vnde tutor dicitur, qui pupillum, vel pupillam morte partis, vel emancipatione sui iuris factum, factamve tuetur. Principaliter tutor datur in personæ defensionem, quæ propter ætatem defendere se nequit. Secundariò aùtem datur ad res tuendas. Curator autem ex opposito datur principaliter ad defendendas res, secundario in personæ defensionem. Tutor datur pupillo, seu impuberi: curator vero minori, id est, illi, qui quatuordecim annos expleuit. *Instit. §. est autem de tutela. Instit. de curatore.* Syluest, *v. Tutelæ.* Filliucius *tr. 39. n. 53.*

1844 Triplicem tutelam sicut & tutorem inuenio. Prima dicitur *Testamentariæ,* & tutor testamentarius, cum scilicet pater, vel alius ex ascendentibus dat filio tutorem in testamento. Secunda dicitur *Legitima,* quæ datur à lege absque hominis facto, cum nullus est tutor testmentarius, & defertur ei, qui primo loco debebat succedere pupillo ab intestato, is enim tenetur, suscipere eius tutelam, quia vbi est successionis emolumentum, ibi & tutelæ onus esse debet. Tertia dicitur *Datiua,* quæ scilicet datur à Iudice, cum nullo tutore dato in testamento, nec extantibus consanguineis ad tutelam idoneis.

1845 Iudex ex officio dat tutorem. Durat autem tutela vsque ad quatuordecimum annum completum in mare, & duodecimum in fœmina. Deinde incipit cura vsque ad vigesimumquintum completum in vtroque. *Institution. Qui mo. tutel. fil. & Institut. de curatore.* Syluest. *verb. Tutela questio. prim.* Bonacina *de contr. disp. 3. qu. 19. puncto secund.*

1846 Tutor potest institui ille, qui alterius cu ram suscipere valet, & à iure non prohibetur. Vnde impubes & minor non possunt constitui tutores, imò nec furiosus, mente captus, prodigus, mutus, furdus, seruus, Religiosus creditor, vel debitor pupilli. Quia omnes hi à iure repellũtur. Porro mater, & auia tutelã filiorum suscipere possunt, si velint, & aliis**[242]** tutoribus legitimis, & datiuis præferuntur, non vero testamentarijs. At si mater, & auia transeant ad secundas nuptias, contracto matrimonie, tutelam ipso iure amittunt, & bona secundi coniguis obligata remanent pro reddenda administrationis ratione. Filiusfamilias, præciso alio impedimento, tutor potest constitui. Clerici autem non possunt cogi ad tutelam suscip endam, quia eo gaudent priuilegio, possunt autem si velint, recipere tutelam legitimam, non autem datiuam, vel testamentariam, *leg. si hæreditas, §. si furiosus, ff. de test tut. Authent. Matri, & & auiæ, c. Quando mulier tutelæ offic. fungi pot. l. Filiusfamilias, ff. de his, qui sunt sui vel alieni. Cap. fin. dist. 76.* Bonac. *de contr. d. 3. q. 19. pun. 3.* Filliuc. *tr. 39. n. 55.*

1847 Tutor autem tenetur ex eadem culpa qua negotiorum gestor, nempe ex dolo, culpa lata, & leui, & ad omnia negotia pupilli, ex quorum omissione pupillo detrimentum sequeretur, & hoc maxime, si officium tutoris pretio exercet, tunc enim cum officium tutoris, aut curatoris vtile sit pupillo, vel minori, & ipsimet tutori, vel curatori, ideo de leui culpa tenetur. Sala rium autem tutori, vel curatori constituendum est à principio, alioquin non debetur, nisi iusta causa superueniat. Quia dum Salarium ab initio constitatum non est, censetur tutor, vel curator, gratis tutelam, aut curam suscepiss. suoque cessisse iuri. *l. secund. Codie. si tutor, vel curator. let. Tutori. Codic. de negot. gestor.* Molina *de contr. d. 555. n. 1.* Menoch. *de arbitr. l. 2. casu 512.* Bonac *de contr. d. 3. quæst. 19. puncto 4. numero 2.*

[1848] In particulari tutor vel curàtor ad tria tenentur. Primò vt conseruet pupillos vel minores à crimine illæsos, eósque bonis moribus imbuat. Ob id vnus & alter potest stipendium pupilli, aut minoris præceptoribus assignare, iuxta eorum qualitatem, & quantitatem patrimonij. Secundò, vt res eorum ab iniuria præseruet, vnde tutores dicti sunt quasi *tuitures.* Tertiò, vt pecuniam eorum, vel bona mobilia, quæ ad nihilum, valent, si asseruentur conuertant in prædua, ex quibus percipiant fructus, alioqui tenetur tutor, aut curator pupillo, aut minori ad fructus, quos habere poterat, deductis expensis, & periculis. Quod tamen intelligo, si id facere potuerunt, *C. 1. 12. quæstion. prim.* Syluest. *verb. Tutor. quæstio. quart.* Filliuc. *tract. 39. numero 57.* Rebell. *part. secund. l. 17. qu. prim. num. 10.* Bonac. *de contr. d. 3. q. 19. pun. 4. num. 5.*

[1849] Si ad ęs alienum soluendum vendenda sint aliqua pupilli bona, tutor primo loco debet alienare res inutiles, deinde res minus vtiles, vltimo loco bona stabilia, si reliqua non sufficiunt ad soluenda debita. Vnde infero, nefas esse tutori, vel curatori, vendere bona stabilia pupilli, vel minoris, nisi ex vrgenti causa. *leg. ob æs Cod. de præd. minor.* Syluest. *verb. tutor, quæstion. 4.* Tabiena *ibi. §. 2.* Res autem pupilli, aut minoris non possunt emi à tutore vel cutatore, nisi sub hasta, ac bona fide.

[1850] Tutor vel curator, tenetur quam primum poterit, facere inuentarium de rebus pupilli, nisi causa necessaria, vel iustissima impediatur. Causa autem necessaria est morbus. Causa iustissima dicitur, si testator remisit confectionem inuentarij, nisi ex causa videretur contrarium in iudicio *leg. Tutor, qui repertorium, ff. de adminisir. tutor. leg. Hæc conditio, ff. de condit. & demonsir.* Syluester *verb. Tutor. quæstion. 6. & 7.* In duobus autem casibus non tenetur. Primò, si consuetudo esset, quod non fieret. Secundò, si Iudex ex causa remitteret. Hoc verò inuentarium fieri debet in præsentia publicarum personarum, sufficit tamen notarius, nec præsentia Iudicis necessaria, est nisi vt fiat fides contra debitores, quorum nomina in inuentario scribuntur. Fieri denique debet inuentarium omnium bonorum seu rerum corporalium: & instrumentorum, hoc est, omnium iurium corporalium, de quibus apparent instrumenta, vel probationes in bonis pupilli. aut minoris *l. Tutores, C. de admin. tut.* Sylu. *citat. q. 8. & 9.* Fill. *tr. 39. n. 60. & 61.*

CAPVT VII.

De Stipulatione, & Acceptilatione.

[1851] STipulatio *est contractus, qui verbis perficitur, præcedente interrogatione, qua ab altero petit, an promittat, vel adstringat se ad aliquid dændum, vel faciendum, & subsecuta responsioue, ac sponsione alterius, qua promittat, id se facturum, aut concedat. Instit. de verb. obligat. in princ.* Verum is, qui interrogat ac petit promitti sibi, & stipulari ab alio, dicitur *Stipulator,* is vero, à quo stipulatur, & petitur promissio dicitur *Promissor,* vel *Stipulatus,* sumpto nomine *Stipulari* passiuè. Profecto olim præscriptæ erant certæ verborum formæ ad interrogandum, respondendum, sine quibus contractus non valebit, hodie satis est, vt quibuscumque vocibus in idiomate aliquo significantibus vnus alteri exprimat sufficienter suam petitionem, & alter illi suum consensum declaret. *Instit. de verb. obligat. §. 1. l. Omnes. ff. de contrab. & com. stipul.* Mol. *d. 254. n. 3.*

[1852] Si interrogatio fiat in vno idiomate, & promissio in alio, valida est stipulatio. Quia licet voces, quibus stipulator, & stipulatus vtuntur, non debeant esse significatiuæ ex sola impositione eorum, tamen si fiat inter homines diuersarum linguarum satis erit, si interrogatio in vno idiomate fiat, & in alio promissio, modo se inuicem intelligant, saltem per communem interpretem, *l. 1. §. vltim. ff. de verb. oblig.* Hinc inter absentes, hoc est, adeo distantes, vt vnus non valeat percipere vocis alterius significationẽ stipulatio perfici non potest *l. 1. ff. de v. oblig. si* tamen in publico instrumento contineatur, stipulatorem, & stipulatum præsentes fuisse, nisi stipulatus contrarium probet sufficientissimè**[243]** instrumento standum, *l optimam, §. item verborum, C. de contrah. stip.* similiter cum muto, aur surdo stipulatio contrahi non potest, nisi per procuratorem, aut publicum notarium, nutu, aut scriptura supplente. *l. 1. ff. de verb. oblig.* Mol. *d. 224. n. 4.*

[1853] Responsio debet sequi continuo stipulationem. Nam si fiat ex interuallo ita vt promissor ad alia diuertat, inualida est. Quia non modo stipulator, & stipulatus pręsentes esse debent, sed etiam requiritur vt responsisio continuo post interrogationem sequatur absque diuersione in alia. Nam si diuerteret, non intelligeretur responsio esse ad interrogationem factam. Si vero sit ex aliquo interuallo, vt quia interrogatus paulum discedat, & mox reuertatur priusquam ad alia diuertat, valida erit stipulatio, *l. 1. §. qui præsens,* & *l. continuus, ff. de verbor. oblig.* Quando autem dubium esset, an ad alia diuertisset, necne posset repeti interrogatio, atque ita succedente responsione continuò, omne dubium de eius inualiditate tolletur.

[1854] Quatuor circa stipulationem de iure obseruanda reperio. Primò non posse quempiam alteri pro altero stipulari, nisi sit eius seruus aut filius. Secundò, non valere stipulationem, vel legarum factum ingenere de re aliqua non demonstrata. Tertio obligationem stipulatam sine conditione, neque ad certum diem die præsenti deberi, sed non posse peti eo die, quo stipulata est. Quartò, stipulationem ab hæredes transire, quando promissio facta potest per alium impleri. Fill. *tract. 39. num. 66.*

[1855] Iam verò Acceptilatio est *contractus, quo interrogante debitore suum creditorem, acceptũne sex solutum habeat debitum aut velit illud. remittere, creditor respondeat: Acceptum habeo, seu remitto, qua extinguitur præcedens debitum.* Certè quamuis ex eiusmodi conuentione nulla oriatur obligatio, sed potius dissoluatur prięterita, (nisi quis dicat, oriri obligationem in creditore, ad non petendum debitũ in posterum) quia tamen fit concurrente consensu creditoris debitum condonantis, & debitoris condonationem postulantis, & accipientis, ideo inter contractus latissime sumpto nomine contractus annumeratur. Mol. *d. 252. n. 11.* Iraque acceptilatio est contractus, vel potius distractus, qui verbis perficitur. Dissolnitur autem per eum obligatio ciuilis verbis contracta, hoc est, per stipulationem; & sicut ciuili iure introducta stipulatio fuit, ita eodem debuit introduci acceptilatio, qua illa dissolueretur, *§. item per acceptilationem, Inst. quibus modis oblig tollitur.*

[1856] Quonammodo per eam obligatio ciuilis tollatur si rogites, respondeo, extingui non socius ac si quod debebatur ex stipulatione, solueretur. Ideo *§. item* citato appellatur acceprilatio imaginaria, & virtualis solutio. Mol. *d. 252. n. 8.* Posse etiam extingui per eam obligationes ciuiles ortæ ex alio capite, quam ex stipulatione, *l. ex vno, ff. de acceptilat.* Modus autem hic est, si debitum ex quocumque alio capite conuertatur in debitum ex stipulatione, & deinde fiat acceptilatio, tunc enim per eam extinguetur ex alio quocumque capite debitum. Forma autem hæc est, vt creditor primum stipuletur hoc modo à debitore. Quantum mihi debes ex tali titulo, putà venditionis, vel donationis, spondesne dare, & debitor respondeat, spondeo,

tunc per eam debitum ex alio capite conuertitur in debitum ex stipulatione. Quod si deinde hæc stipulatio extinguatur Per acceptilationẽ, per hanc etiam dicetur extingui obligatio ex alio capite suberta. Atque huiusmodi stipulatio dicitur *Aquiliana,* quia inuenta fuit à Gallo Aquilio ad effectum, de quo agimus, Molina *disputatione 252. numero 9.* Quod si non seruetur forma, acceptilationis, sed solum interueniat promissio creditoris acceptata per debitorem de non petendo debito, extinguitur quidem obligatio naturalis, & in foro conscientię illud petere non potest Mol. *vbi sup. n 10.*

[1857] Acceptilatio itaque habet vim solutionis, Barthol. *ad leg. si marito, §. si pater ff. soluto matrimonio.* Habet vim pacti de non petendo *leg. cum emptor, ff. de rescind. vendit.* & donationem sapit, Barthol. *ad leg. si ex pluribus, ff. de solut.* Tollit actionem realem personalem, & mixtam, *l. vt responsum.* Tollit omnem obligationem. Speculat. *de except. & repli. §. 1.* Valet facta à minore, vel pupillo, sed tutoris vel curatoris authoritate, *l. 1.* & *ibi,* Bald. *C. de acceptil.* Acceptilationis contractus statim est perfectus, & trahit secum executionem. Barthol. *ad leg. Metum, §. sed quod Prætor, ff. quod met. causa.* Acceptilatio facta mulieri: quę fideiussit pro debitore debitorem non liberat, Bald. *ad l. Senatus, C. ad Velleia.* Acceptilatio facta per procuratorem non habentem speciale mandatum, habet vim pacti de non petendo. Barthol. *ad leg. An inutilis, ff. de accept.*

CAPVT VIII.

De Compromisso.

[1858] COmpromissum est contractus quidam, *quo aliqui mutuo consensu in sententiam arbitri aut arbitratoris reijciunt controuersiam aliquam dirimendam, spondentes se illis parituros.* Dixi esse contractum, est enim contractus innominatus onerosus, quia vnusquisque compromittentium se adstringit arbitri, aut arbitratoris definitioni stare. Addidi, *Quo aliqui mutuo consensu &c.* quia est volũtarium, & liberum, vt fiat, aut non fiat. Postquam autem factum est, adstringit compromissarios ad standum arbitrio. Adhibui; *Arbitri, vel arbitratoris,* quia arbiter est, qui eligitur vt iudex ad hoc, vt seruato in substantialibus iudicij ordine, de compromissa controuersia sententiam ferat. Arbitrator autem eligitur, vt aliquid existimet, vel dicat de re aliqua, quid sibi videatur sine ordine iudiciario. Mol. *d. 556. Sylu. v. Arbiter.*

[1859] Certe promissum nudo pacto celebratum non inducit iure ciuili obligationem ad illud seruandum, nisi altera ex parte traditione sit**[244]** completum & sic transeat in pactum vestitum. Si enim aliter impleuit, habet actionem contra alterum, vt vel cogat illum implere ex parte sua, vel soluere interesse, quod ex hoc passus esset, qui impleuit iure ciuili communi conceditur, vt quod ex tali pacto nudo solutum esset retineri possit, cum enim ex eo oriatur obligatio naturalis, & in foro conscieutiæ, ideo saltem ius ciuile concedit retentionem. Certè compromissum, quo aliqui compromittunt se stare arbitrorum sententiæ pactum est nudum, nisi ab vna parte aliquid alteri sit tributum, sententia autem arbitrorum eam tantum vim habent obliganti, quæ oritur ex compromisso, aut quam ius progressu temporis dare voluerit. Mol. *tr. 2. d. 255. & 257.*

[1860] Si compromissum firmetur stipulatione, arbiter cogitur progredi in causa, & suo tempore sẽtẽtiã ferre. Lata autem sententia iure communi ciuili, parti, quæ vult illi stare, conceditur actio contra alteràm nolentem ei parere. De iure autem Canonico hæc competunt, etiamsi

nudo pacto compromissum sit celebratum, modo sententia manifeste iniqua non sit. Molina *tract. secund. d. 35.* Iure communi à sententia arbitri non admittitur appellatio, siue apposita fuerit pœna, siue non. Quando autem post sententiam ab arbitro latam appellandum est, appellatur ad Iudicẽ rei, qui ab arbitri sententia appellat: ille enim futurus est sententię arbitri executor. Post quam verò à sententia arbitri appellatum est ad Iudicem ordinarium, pars grauata ea appellatione, & sententia lata ab eo Iudice ordinario, potest vlterius appellare ad Iudicem alium superiorem, ad quem à tali Iudice assolet appellari. At in compromisso firmato, stipulatione, & apposit a pœna contrauenienti sententiæ, si non fuit apposita clausula, *Rata manente sententia,* de iure communi, si is, qui ea fuit damnatus expresse illam emologauit, victor agit ad sententiæ executionem, si victus eam moretur implere. Iam enim damnatus ea sententia eligit potius illi parere, quam pœnam soluere. In compromisso firmato stipulatione apposita pœna nõ stante compromisso, & sententiæ, si addita sit clausula, *Rato nihilominus manente compromisso,* tunc secuta sententia, & emologata expresse, de iure communi ciuili agitur solùm ad sententiæ executionem, si damnatus sit in mora eam adimplendi, non autem agitur ad pœnam. Porrò *emologari* sententiam idẽ est, ac mutuo vtriusque compromittentis cõsensu, statu sententiæ, & arbitramento prolatis, iam esse acceptatã. Mol. *d. 35. n. 8. 14. & 17.*

1861 Licet compromissum iuramento obfirmatum pareret olim obligationem ad illud seruandum etiam in foro ciuili: tamen ob frequentiam periurij vetitum est iure Authenticorum in *Authent. Decernit, Codic. de recep. arbitr.* Hinc partes non tenentur seruare compromissum, quod iuramento confirmatunt. Tenentur tamen de iure Canonico & in conscientia. Quia tale iuramentum non est malum in se, nec contra bonos mores naturales ad summum, Molina. *tr. 2. d. 36.* Filliuc. *tr. 39. n. 93.*

1862 Plura adiicio, quæ operæ pretium est de compromisso dignosci. Compromissum facere potest quilibet super rebus, quas potest alienare, in aliis autem, quæ alienare non potest absque certa solemnitate, etiã sine illa solemnitate compromittere non valet. Syluest. *v. compromißum,* ex Panormit. & Bart. si compromissum prorogetur, intelligitur in tantundem tempus: vel vsque ad tres menses, vel vsque ad annum. Specul. *de abitr. §. excipitur.* Baldus *ad l. 1. Codic. vt in pos. leg.* Alex. *cons. 20. p. 2.* Per arbitrium potest prorogari ad tres menses ex potestate prorogandi sibi concessa à partibus. Alex. *cons. 70. p. 2.* Non potest autem prorogare vltra duas vices, vel tres ad summum. Baldus *ad cap. Tua nos, de appellat.* Compromissum post annum expirat. Specul. *de arbitrar. §. differt.* Bartol. *ad l. si de meu, §. ex compromisso, ff de arbitr.* scio, alios dixisse, durare triennio: alios, arbitrio Iudicis relinquendum ex æquitate. Compromissum suppendit causæ principalis instantiam. Baldus *ad l. Properandum. C. de iud.* Quod verum cẽseo, si sit factum à domino litis, vel procuratore ante litis contestationem habente speciale mandatum. Potest fieri compromissum etiam post senrentiam intra appellandi tempus: non autem post, quia sententia transiuit in rem iudicatam, & rem liquidam fecit. *L. eleganter, in principio. & ibi* Bar. & *si post & §. Quid ergo, de cond. indeb.* Filliuc. *tr. 39. num. 100.*

CAPVT IX.

De Arbitrio.

[1863] ARbiter stristè sumptus est is, quem partes matua inter se conuentione sibi eligunt, qui controuersias inter ipsos dirimat, & cuius iudicio, ac definitioni extent. Si vero late sumatur, comprehendit quemlibet existimatorem siue suarum, siue aliarum rerum: siue alij eius iudicio, & existimationi se subiiciant, siue nonDifferunt autem Arbiter & Arbitrator, quod ille partibus constituatur, vt iuxta iuris terminos sententiam ferat, ideóque velut Iudex quidam est: Arbitrator verò tanquam amicabilis compositor à partibus eligitur, vt pro bono pacis seruandæ, ex vnius iure demere, & alteri tribuere valeat, magna tamen læfione vitata. Mol. *tr. 5. d. 30. n. 2.* Fill. *tr. 39. nu. 102.* Sylu. & Tabi. *v. Arbit.* Sãch. *l. 6. sũ. c. 13. n. 52.*

[1864] Arbitrium verò est *sententia prolata ab arbitro.* Arbitramentum vero est *sententia ab arbitratore expressa.* Nemo potest asse arbitrator. Quia arbiter eligitur quasi Iudex, vt iuris ordine seruato procedat: at in facto proprio nemo potest esse Iudex. At arbitrator eligitur vt amicabilis compositor, vt procedat extra iudicium, & parte cõponat, quo in proprio facto non repugnat. Sylu. *v. Arbiter n. 2. & 3.* Fill. *tr. 39. n. 104.* Sanch. *l. 6. mor. c. 13. n. 53. & 54.* Abbas *ad c. Quintauallis n. 7. de iureiur.*

[1865] Arbitri este non possunt minor viginti annis. *L. Cum lege, ff. de recep. arbit.* Si autem maior viginti, & minor vigintiquinque ac-**[245]**ceptet esse arbitrium, & læsum se reperiat quod id sibi non expediat, restitutione in integrum subuenitur. Nec mutus, nec surdus, nec seruus arbiter esse potest *L. Illa verba, ff. de verbor. signif.* Nec mnlier, ideoque compromissum in illam, nullum est. *Lege vltima Codice de recept. arbitr.* nisi esset Regina, Ducissa, Marchionissa &c. vel nisi loci consuetudine iurisdictionem exerceret. Nec Religiosus, nisi de licentia sui Prælati, cum id expedit Monasterio; quia arbitrium requirit iudicij formam, quæ Religiosis prohibetur. *Cap. de prasentium. Cap. Monachi secund. 16. quæstio. prim.* Potest autem esse arbitrator cum superioris consensu, si subditus sit. Nec excommunicatus, quia non potest cum aliis communicare, quare nec arbitrator esse potest. Iudex ordinarius iure ciuili esse arbiter prohibetur. *L. sed etsi seruum, ff. de recept. arbitr.* Laici arbitri esse nequeunt in causis spiritualibus, nisi de summi Præsulis licentia. At laicus simul cum Clerico possunt arbitri esse de Ordinarij licentia, aut Iudicis delegati eius causæ *Cap. contingit de arbitr.* Porrò arbitri esse possunt alij omnes qui iure prohibiti non fuerint. Sanchez *libro sexio Decalog. capite decimorertio numero 55.* Syluest. *verb. Arbiter, quæst. 16.* Molina *d. 39.* Layman. *libro quarto tract. quinto cap. 11. num. 6.*

[1866] Porro materia arbitrij & compromissi est in omni causa & re, quæ prohibita non inuenitur. In causis criminalibus compromitti non potest, nec dari arbitrium. Neque de rebus ad communitatem spectantibus. Neque de causa ad matrimonij vinculum attinente. Arbitri potestas limitata est, & extra compromissum iudicare non potest. Debet autẽ arbiter præsentibus ferre sententiam. Iudex electus arbiter à collitigantibus sub conditione, vt iuxta suum iudicium iudicare debeat, & non iuxta aliorum: non potest alienam opinionem sequi. Si tamen æque probabiliter duas sustineat opiniones, iuxta quamlibet poterit iudicare. Fill. *tr. 39. à n. 107.* Mol. *d. 40. 41. 42. 43. & 44.* Syluest. *v. Arbiter, q. 13. 14. & 15.* & alij ex *L. Diem. ff. de arbit. §. si quis L. Si cum dies, §. si arbiter. ff. de recept. arbi. L. 1. ff. de recep. arbi. L. Si intres l. sicuti, ff. de recept. arbitr. l. Diem proferre. §. si plures, ff. eod. tit. l. Item si vnus, ff. item plures, de recep arbitr. L. Diem proferre. l. Non distinguamus, ff. eodem tit. §. summas rei, & §. Item non est cogẽdus.*

CAPVT X.

De Transactione.

[1867] TRansactio est *de re dubia & lite incerta, nec dum finita, non gratuita pactio, sed aliquo, dato, ve retento, vel promisso.* Pręter rei dubietatem requiritur, vt non sit circa rem, de qua iam lata sententia sit, quæque in rem tranfierit iudicatam. Si enim inualida sit, iuramẽto minimè firmatur; at is qui iurauit, relaxationem prius curare debet. *l. 1. ff. de transact.* Moli. *tr. 2. d. 556. n. 4.*

[1868] Transactio est contractus innominatus, *Facio, vt facias, vel Do. vt facias.* Habet autem similitudinem cum locatione, & iuxta illam est regulan da. Transit in nominatum, si stipulatione vestiatur. Si fiat sub certa Pœna nolenti illi stare, cogi potest, vel ad illi standum vel ad illam pœnam soluendam. Si iutata sit transactio, & pœna contrauenienti apposita, vtrumque peti potest, & quod seruetur transactio, & quod soluatur pœna. Si vero iurata non sit, sed tantum munita stipulatione Aquiliana, & apposita pœna contrauenienti: tunc etiam potest exigi pœna ab eo, qui contra illam agit. Fill. *tr. 39. c. 8. q. 5. 6. & 7.* Mol. *tr. 2. d. 556. n. 7. 8. 9. & 10.*

[1869] Transactio de re dubia valida est, tam in foro conscientiæ quam externo. Ad iustitiam autem transactionis requiritur, vt inter transigentes seruetur æqualitas. Si alter transigentium deceptus sit vltra, aut infrà dimidium iusti valoris, datur actio decepto, vt vel contractus rescindatur, vel reducatur ad æqualitatem iuxta voluntatem eius, qui decepit, quod pręcipue potest in rustico, ac muliere contingere. *l. Lucius,* iũcta Glossa *ibidem ff. ad Treb.* Mol. *tr. 2. d. 556. n. 20.* Fill. *tr. 39. c. 8. q. 11.*

[1870] Qui non potest bona aliqua alienare, trãsigere non poterit circa illa, aut compromittere. Quia qui t ansigit, etiam alienat. In testamentis prohibita est transactio, quando fieret sine scientia eorum quæ in testamento continentur. Sententia autem super iis, quæ in testamento continentur non viso, etiam si eo viso, aliter iudicandum esset, valida quidem est, sed rescindenda. Si ignorentur contenta in vltima defuncti voluntate, & facta sit transactio cum debitore hærecitatis, inualida est, etiamsi fiat cum renunciatione iurium, quæ disponunt, eam esse inualidam. *l. Non solum, Cod. de præd. minor. l. De his, ff. de transaction.* Mol. *tr. 2. d. 157. n. 1.* Fill. *tr. 39. c. 9. q. 5. & 6.*

[1871] Transactio super alimentis, si relicta sint ex vltima voluntate, & præstanda in futurum absque Iudicis authoritate inualida est. Si autem iuramento firmetur, valet. *l. Cum hi, ff. de transact.* Couar. *C. Quamuis pactum p. 2. §. vltim. n. 12.* Transactio autem particularis ad alias res non extenditur, licet extendatur etiam ad connexta, & dependentia. Si petitione præuia generali, secuta est transactio generalis, tunc etiam circa incognita intelligenda generaliter transactio, est modo absit dolus. Si generalis sequatur, post petitionem particularem, & restringi potest ad illa sola particularia, non intelligitur de aliis rebus. *l. Ago cum, Codic. de transact.* Mol na *tractat. secund. d. 558.* Filliucius *tractat. 39. cap. 9. quæst. 9. & 10.*

[246] CAPVT XI.

De Compositione.

[1872] COmpositio latius patet, quam transactio, est enim *Pactio de re aliqua, vel circa quam nulla controuersia, vel circa quam sit, aut eſse possit.* Ita cum Pontifex per Bullam cruciatæ, vel per se ipsum, aut summum Pœnitentiarium debitori summæ personis incertis, condonat maiorem partem, & minorem applicet in belli contra infideles subsidium, vel in aliud pium opus, compositionem dicitur facere, & gratis remittere debitum, de quo nulla est controuersia, quod ei debeat satisfieri, & id, quod soluitur in auxilium belli, etiam erat restitutioni obnoxium. Quando verò cum compensatione aliqua contrauersia dirimitur, & vnius alteri concedit rem, vel ius, de quo controuertebatur, tunc etiam compositio quædam est, & proprie transactio. Ideòque dixit, compositionem latius patere. Molina *tractatu secundo disuptat. 556. numero sexto* Filliucius *tractatu 39. num. 130.*

[1873] Compositio diuiditur in eam, quæ est de re, circa quam nullum est dubium, & in eam, quæ est de re, circa quam aliquod dubium est. Deinde hæc subdiuiditur in eam, qua vnus contendentium tribuit aliquid in pretium, vt alter recedat à lite, & condonet ius, quod prætendere poterat, quæ proprie transactio est, & in eam, qua amicabiliter lis, & controuersia componitur prudentis arbitrio, siue diuindendo rem, aut emolumentum, quod ex ea speratur inter contendentes: siuè compensando aliunde pro quantitate, ac qualitate iuris dubij, vt lites finantur. Et hæc interuenire potest etiam in rebus spiritualibus, ac beneficialibus, non autem illa prior, qua aliquid in pretium, vel quasi pertium detur, Molina *tractatu secund. d. 556. numero sexto* Filliucius *tractutu 39. num. 131.*

[247] *SECTIO SECVNDA.*

Dubia de Contractibus Adminicularіis.

CAPVT XII.

Circa Contractum Societatis.

DVBIVM I.

In societate, in qua alter pecuniam confert, alter operam, censeturne pecunia communicata, ita vt finita societate sit, vel non sit atuidenda?

[1874] CEnsetur communicata, ita vt diuidenda sit. Quia ea, quæ in societatem conferuntur, in eum finem conferi censentur, vt communicentur, & diuidantur inter contrahentes, *leg. prim. & secund. ff. pro socio.* Certe industriam apponens, communem eam alteri socio facit. Ergo alter ipsi pecuntam communicare debet. Sic Accurl. Bart. & Alberic. *ad l. 1.*

[1875] Non censetur communicata ita vt sit diuidenda. Quia contrahentes, cum alind non primunt, tantum videntur intendere, communicare inter se vsum, & commoditatem eorum

quæ in societatem conferunt, *argument. leg. cum duobus, ff. pro socio.* Nam ea intentio sibi est vtilior, ac litibus minus exposita. Ita Andr. Fachin. *l. 2. contr. c. 95.* Palao *de iustit. tractat. 22. d. 9. puncto 3. numero 3.*

[1876] Probabilior mihi hæc sencentia est. Nam qui nauem verb. grat. confert ad negotiationem non censetur nauis conferre proprietatem, sed vsum tantum. Sic collator pecunię censendus est pecuniæ vsum: & illius commoditatem conferre, hæc enim vt à proprietate pecuniæ distincta industriæ alterius æquiualere, imo eam superare possunt. Fateor quidem, ea,. quæ in societatem conferuntur, eo animo conferri, vt communia sint, non quidem quoad proprietatem, sed quoad vsum, & commoditatem, quando ille vsus, & commoditas ęquiulet iis, quæ alij socij conferuntur.

DVBIVM II.

Cum alter pecuniam, alter industriam confert, & pecunia perit, communisne est iactura?

[1877] IActur est communis. Quia *leg. cum. duobus, §. quidem sagtariam, ff. pro socio.* dicitur damnum esse commune, ideoque pro socio actione damni, partem dimidiam agnoscere debere. Et quia æqulitas seruari debet in societate. Nam si conferens pecuniam, non solum illius vsum, & commoditatem perdit sed etiam ipsam pecuniæ commoditatatem, grauiori iacturæ se exponit, quam ille, qui solum adhibet industriam. Cum autem in societate omnia debeant æqualia esse, conferens industriam debet æqualia esse, conferens industriam debet etiam pecuniæ iacturam sustinere. Sic Salicet. Fulgosi. post Oldradum *ad l. 1. C. pro socio.*

[1878] Non est communis iactura pecuniæ, sed solummodo conferenti perit. Quia res suo domino perit *l. Pignus, C. de pignor. act.* At pecunia non est in conferentis industriã. Et quia seruari potest ęqualitas, etsi pecunia eius domino pereat, siue operæ sint exhibitæ, siue non, siue pecunia superet operas, siue non superet. Nam æqyalitas in societate non desumittur ex euentu contingenter suturo, sed ex spe lucri, & periculo damni, quibus socij exponuntur. At hæc æqualia esse possunt, etsi pecunia præstanti illam pereat, potuit enim periculum amittendi pecuniam, vsum, & commoditatem illius, æquilualere periculo amittendi operas, & esto illud periculum operarum amissionem excederet, compensari sufficienter posset maioris lucri spe, si lucrum contingeret. Non igitur debet conferens operas pecuniæ iacturam sustinere. Ita Fachin. *lib secund. controu. cap. 96.* Accurs. Bart. Bald. Angel. Castr. *ad leg. prim. Cod. pro socio.* Nauarr. *summ. cap. 17. numero 252.* Syulest. *verb. Societas 1. quæst. 6.* Luidouic. Lopez *l. 1. insir. cap. 64.* Rebel. *p. 2. de iust. l. 15. q. 3.* Les. *l. 2. c. 25. du. 2.*

[1879] Hanc sententiam, credo esse probabiliorem. Quia *lex cum duobus* loquitur de societate, in qua vterque socius pecuniam apposurit. Nam cum pecuniam, & industriam conferens censeatur pecuniam perdidisse,**[248]** verisimile est, alterum socium saltem pecuniam apposuisse. Quid ergò mirum, si damnum pecuniæ commune sit, cum non valeat distingui, cuius fuerit pecunia deperdita.

DVBIVM III.

Licetne lucrum, sæluo capitali, in societatis contractu comparare?

1880 AD vitandas lites, cum alter socius pecuniam confert, alter operas, & industriam, solet fieri conuentio, vt conferens instriam, præstet conferenti pecuniam illius secutitatem, & in super aliquod lucrum concedat minus, quam credit ei esse obuentuturum, si societati nullum pactum additum esset. Quęstio igitur grauis est, an talis conuentio licita sit, liceatque conferenti pecuniam, lucrum illud comparare?

1881 Non licet. Quia de ratione societatis est, vt socij æque ad lucrum, & ad damnum concurrant. *§. Illud, instit. de societate.* Ergo socius, qui solius lucri particeps esse intendit reiecto periculo in alios socios, non veram societatem, sed simulatam trahit. Et quia conferens pecuniam reiecto periculo in accipientem, mutuare censetur, si quidem dominium pecuniæ in accipientem transfert, cum possit de illa libere disponere. Sic Panormit. *ad ca. Nauiganti, de vsur. numer. 11.* Abul. *ad c. 23. Mat. q. 226.* Sotus *l. 6. de iust. q. 6. a. 3.* Ant. Gomez plures referens, *l. 2. var. c. 5. num. 4.* Rebel. alijs relatis, *l. 15. de iust. q. 4. n. 2.*

1882 Licet plane, si bona fides adsit. Quia id colligitur ex *l si non fuerint, ff pro socio,* vbi dicitur: posse societatem iniri eo pacto, vt nullam partem damni alter sentiar. Et quia in hoc contractu potest æqualitas asseruari. Socius namque pericula sortis sustinens, & certum lucrum promittens, non præstat hanc securitatem, neque hoc lucrum promittit ex vi contractus societatis, sed ex eo quod alter socius abundantius lucrum probabiliter speratum ex societate, si diligenter socius, vt tenebatur, negotiationi incumberet, remittit. Ob hanc enim remissionem securitatem accipit, & lucrum determinatum. Quod certè consentaneum est, nec societati videtur officere. Ita Angel. *v. Societas 1. §. 7.* Syluester *ibi q. 2.* Nau. *sum. c. 17. n. 255.* Mol. *d. 417.* Tol. *l. 5. c. 41.* Val. *2. 2. d. 5. qu. 24. pu. 2.* Les. *l. 2. cap. 25. du. 3. nu. 24.* Laym. *l. 3. sect. 5. tract. 4. c. 20. num. 102.*

1883 Cum his opinor, iudicans, minime id officere societati. Nam si contracta societate posset conferens pecuniam cum altero tertio conuenire de cedendo lucro, quod euenturum sperat in ipsum, ea conditione, vt ab ipso securitatem sortis cum moderato lucro acciperet: cur non poterit hanc conuentionem cum ipso socio præstare? Hæc ratio conuincit, hunc contractum non solùm ex interuallo post societatem initam, sed etiam in ipsa societate persici, vt Doctores hi supponunt aduersus Caietanum *tr. 17. resp. c. 11.* qui hunc contractum celebratum ex interuallo post initam societatem approbat, reprobat vero celebratum in societatis creatione. Nam ratio honestandi hunc contractum, quæ est cessio abundautioris lucri probabiliter sperati pro securitate sortis cum moderato lucro, æque post initam societatem, ac quando ipsa creatur, procedit.

DVBIVM IV.

Licitusne est contractus in societate super animalibus inita, si periculum in accipientem animalia

reiicias, ipséque tibi obligetur, æstimationem in quocumque euentu præsentem soluere, communicato lucro, & emolumento, quod superfuerit?

1884 CErtum est, diuersimodè super animalibus societatem iniri. Interdum ipsa pecora simul cum fiuctibus communia facis apponenti industriam in eorum pastu, & gubernatione, quo casu detrimenta vtrique erunt communia. Interdum solùm emolumẽta, & fructus, ac detrimenta communicare intendis, dominium vero animalium eorumque periculum, ac casus fortuitos tibi reseruare, &c. Difficultas autem est, si periculum, & casum fortuitum in accipientem reijcias, ipséque tibi obligetur, in quocumque euentu æstimationem pecorum præsentem soluere, communicato lucro, & emolumento, quod superfuerit, an hic licitus sit contractus?

1885 Licitus non est. Quia perinde esset, ac si ea pecora tuno venderes, & illorum pretium socio mutuum traderes sub obligatione lucri soluendi, quod sapit vsuram. Sic D. Ant. *p. 2. ti. 1. c. 7. §. 39.* Conrad. *de contr. q. 91.* Barth à Medina *sum. l. 1. c. 14. §. 27.* Reb. *p. 2. l. 15. q. 6. num 7.*

1886 Est licitus. Quia si lucri futuri communicatio, quam accipienti pecora concedis, æquiualet assecurationi, labori, industriæ, alijsque operibus ab accipiente præstitis, vti æquiualere potest, nulla est radix, vnde iniustitia possit oriri. Ita Nauarra *de rest. l. 3. c. 2. n. 473.* Molina *d. 503.* Lessius *libro secund. capit. 25. dub. secund.* Layman. *l. 3. sect. 5. tr. 4. capit. 20. numero quarto* Palao *de iust. tract. 22. d. 8. p. 6. n. 2.*

1887 Cum his probabilius opinor. Nec enim est verum, eo in contractu mutuum interuenire, cum dominium pecorum non transeat in accipientem, sed illa possit tanquam propria vendicare, & suo tempore repetere, nec accipiens valeat ea pro libito distrahere. Hinc infero licitum esse illum contractum, quo rustico traderes pecora custodienda sub obligatione, vt ea integra haberet, & loco demortuorum alia substitueret, designata ipsi ex fructibus congrua portione,
[249] quæ tùm labori, tùm præfatæ obligationi æquiualeret.

DVBIVM V.

An ad soluendas pro societate expensas, ea debeant detrahi, quæ quis domi insumeret, si non iniisset societatem?

1888 CErtum est, ea, quæ insumpta fuerint in emendis mercibus, custodiendis, conseruandis, vendendis, &c. ex communibus bonis extrahi debere, cum hæc directe in bonum societatis fuerint expensa. Vnde ea, quæ socius, eiusque famuli extra propriam domum expenderint in cibo, ac potu, deportatione, hospitio, medicamentis, si forte infirmetur, ex societatis bonis desumere posse, *l. damna, & §. si quis exsociis. ff. prosocio, & l. Regia 16. tit. 10. p. 5.*

At quæsierim, num integræ expensæ ex communibus bonis soluendæ sint? an verò detrahi debeant ea, quæ socius domi insumeret?

1889 Debent detrahi. Quia expensas aliàs domi faciendas si negotiationi non incumberet, deberet ille ex proprijs expendere. Ergo inita societate, non debet hoc onus in socios reijcere, cum non sint sumptus causa societatis pręstiti. Aliàs domi incumbens negotiationi, posses sumptus ex communibus bonis decerpere, quod nullus admittet. Sic Sylu. *v. Societas 1. q. 12.* Ang. *ibi. n. 22.* Armil. *n. 10.* Maior *in 4. dist. 15. quæst. 47.* Rebel. *de iust. l. 15. qu. 7. num. 2.*

1890 Detrahi non debent. Quia *lex cum duobus, §. quidem Sagariam lex si frater, §. si quis ex sociis, lex secundum Iulianum, ff. pro socio, & lex 16. tit. 10. p. 5.* expresse cauent, socio ad negotiationem extra domicilium proficiscenti expensas ex bonis societatis soluendas esse, super flua autem esset harum legum decisio, si soluin expensas causa societatis tantummodo factas leges intelligerent. Ita Nau. *sum. c. 17. n. 283.* Mol. *d. 418. Les. l. 2. c. 25. du. 4. n. 35.* Laym. *l. 3. q. 5. tr. 4. c. 20. n. 5.* Sà *v. Societas, n. 4.*

1891 Cum his sentiens, crediderim, ob incommoditatem itineris leges concessisse has expensas vltra id, quod alias debitum erat.

DVBIVM VI.

Pro damno morcium vitando, quod socius timet euenturum nisi ex propriis insumpserit, vel si non habet, mutuo acceperit, obligaturne ex iustitia si sumptus leuis sit, & facile id possit præstare.

1892 NVm pro vendendis mercibus, lucroque acquirendo, cum non suppetunt bona societatis, debeas petere mutuo, vel propria expendere, non conueniunt Doctores. Dixerim, pro lucro præcisè acquirendoneque ex charitate, neque ex iustitia te esse obligatum, quia non teneris proximi lucrum quærere tuorum bonorum iactura. Neque contractus societatis obligat negotiationi incumbere per alia bona, quamquæ in societatẽ sunt contributa. Pro damno vero vitando, quod times probabiliter euenturum. nisi ex proprijs, aut mutuo acceperis aliquid, quod insumeres, si id leue est, & facile præstare potes, absque dubio obligaris ex charitate, hæc enim te obligat alienum damnum graue vitare, cum facilè possis. Quæsierim an quis ad id ex iustitia etiam obligetur?

1893 Non obligatur ex iustitia. Quia obligatio iustitiæ ex contractu nascitur. at contractus societatis non videtur obligare socios bono societatis consulere mutuum petendo, aut propria expendendo bona: Sic Reb. *de iust. l. 15. q. 7. n. 8.*

1894 Ex iustitia obligatur. Quia ex vi societatis tenetur socius eam diligentiam præstare in bonis societatis conseruandis, & expendẽdis, quam quilibet cordatus in suis bonis proprijs exhiberet, aliàs censeretur sua culpa saltem leui petire. At quilibet cordatus, vt grauem bonorum propriorum iacturam vitaret, sustineret mutui petitionem, & aliorum bonorum leuem iacturam, maxime si conscius esset ea sic impensa fore recuperaturum. Ergò eadem obligatione tenetur socius comparatione bonorum societatis Ita Mol. *d. 418.* Les. *l. 2. c. 25. du. 25. n. 36.* Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 20. n. 5.*

[1895] Melius hosce opinari iudico. Vnde cum eis sentiens addiderim, etsi nullam iustitiæ quis haberet obligationem, si tamen pro damno euitando, vel lucro acquirendo, prudenter aliquid ex proprijs, vel mutuo acceptis expendisset, posse illud actione negotiorum gestorum à bonis societatis recuperare, quia vtiliter negotium societatis gessit. Didici ex Molina *citato.*

DVBIVM VII.

Inter patrem, & filium sub eius potestate constitutum, potestne contrahi societas?

[1896] MInimè potest Quia nequit lucrum esse commune, filius enim sub patris potestate constitutus quidquid pecunia patris acquirit, patris est quoad dominium, & vsumfructum. Sic docti quida, quorum placitum non omnino dixerim improbabile.

[1897] Potest omnino vera societas inter patrem ac filium initi. Quia estò verum sit, ad patrẽ pertinere, quæ fillus pecunia, bonisque paternis fuerit lucratus, id tamen intelligendum est, cum non est aliter conuentum, & protestatum, facta enim conuentione, & protestatione, dominium acquisitorum filius comparat tametsi vsusfructus patri adiudicetur. Ita Nau. *sum. c. 17. n. 144. & 148.* Gama *dec. 110. n. 17.* Reb. *de iust. l. 15. q. vlt. n. 2.*

[1898]**[250]** Hoc asserendum, fauente lege cum oportet, *C. de bonis, quæ liberis,* dicente: *Alioqui filij lugebunt, quæ suis laboribus sibi possessa sunt, ad alios transferenda aspicientes.*

DVBIVM VIII.

Cum societas transit ad hæredes, debetne transire non solum ad primos hæredes, sed ad subsequentes?

[1899] CErtum est, societatis contractum non transire ad hæredes, etiamsi de eo fuerit conuentio facta, vt habetur *§. soluitur, instit. de societ. & leg. verum. §. in hæredem, ff. pro socio.* scio tamen duplicem casum à Doctoribus referri, in quibus societas ad hæredes transit, ita vt superstites socij teneantur cum hęrede defuncti continuare, si alioquin est aptus, ad societatẽ. Primus, si societas fit circa conductionem vectigalium, vel aliarum rerum publicarum, & socij pro se, suisque hæredibus conuenerint; ob fauorem enim publicum statuitur, pactum hoc esse validum *leg. Adeo leg. verum. §. in heredem, ff. pro socio.* & tradit *ibi* Glossa, & communis sententia, teste Gutier. *de iuramen. c. 48. n. 6.* Mol. *d. 414.* Secundus est, si iuramento se obligent socij pro se, suisque hæredibus societatem continuare. Nam iuramentum eam vim habet vt pacta alioquin infirma valida, ac firma reddant, *cap. Quamuis pactum de pactis, l. 6.* & tradit Io. Faber, quem referunt, ac sequuntur Greg. Lopez *leg. 10. tit. 10. part. 5.* Gutier. *de iuram. p. 1. c. 58. n. 5.* Lessi. *l. 2. c. 25. dub. 1. dub. 1.* Mol. *citat.* Quæsierim igitur, num cũ in duplici hoc casu societas transit ad hæredes debeat transire non solùm ad primos hędes, sed & ad subsequentes? & quæstio procedit, cum intentio contrahentium aliunde vestigari non potest, & verba sunt indifferẽtia.

[1900] Certè transit non solum ad primos, & ad subsequetes hęredes. Quia quoties mentio fit hęredum in contracibus, quę sunt ad hæredes ex sui natura transmissibiles, omnes hæredes vsque in infinitum comprehenduntur. A: societas vectigalium, & iurata ad hæredes ex sui natura trãsmissibilis est. Ergo trãsmittitur non solum ad hæredes, primos, sed & ad subsequentes. Sic Gutier. *d. cap. 48. nu. 8.* Ant. Gomez *l. 2. var. c. 11. n. 14.* Fauent Bald. & Salicet. *ad leg. Nulla, ff. pro socio.*

[1901] Solùm transit ad primos non ad subsequẽtes hæredes illa dispositio. Quia societas vectigalium, & iurata non est transmissibilis ex sui natura, sed ex priuilegio ob bonum publicum, & ob Religionis virtutem, ac proinde non debet vltra primos hæredes extendi. Ita Glos. *ad leg. Nulla.* Castro Palao *de iust. tr. 22. d. 8. pun. 11. n. 13.*

[1902] Scio, Doctrinamillam qua Gutierrez nititur, esse Antonij Gomez asserentis quoties mentio sit hæredum in contractibus, quæ sũt ad hæredes ex sui natura transmissibiles, omnes hæredes vsque in infinitum comprehendi. Hoc fateor. Abnego autem minorem syllogismi, quo Gutierrez vtitur: At societas vectigalium & iurata ad hæredes ex sui natura transmissibilis est. Non enim est ex sui natura transmissibilis, sed ex priuilegio. Itaq; eadem Doctrina Ant. Gomez nostra nititur assertio.

CAPVT XIII.

Circa fideiussionem, Pignus, & Hypothecam.

DVBIVM IX.

Mulier si fideiussionem iuramento confirmauit priuilegij Velleiani ignara, eone gaudet?

[1903] OMnes, qui se possunt obligare possunt fideiubere, nisi speciali pri uilegio, aut lege prohibeantur. Porrò mulieres aliquando non possunt se valide obligare, & tunc licet renũcient priuilegio Velleiani, non est valida renunciatio; quia resistente lege obligationis valori, non potest mulier propria voluntate valorem dare. Hinc est, vt si pro marito fideiubeat sit irrita fideiussio. *Authent. si qua mulier. Cod. ad senatusconsult. Velleian.* Quare si soluit fideiussionis causa, creditor ad restitutionem tenetur, cum sine valido titulo acceperit. Valebit tamen obligatio si fuerit iuramento confirmata, argum. *textus in cap. Quamuis pactum, de pactis.* Aliquando verò mulier potest validè fideiubere instrumento publico, & coram tribus testibus; potest tamen postea vti exceptione Senatusconsul. Velleiani, & obligationem elidere *leg. 2. & sequent. C. ad Senatusconsule. Velleian.* quo priuilegio potest tuta conscientia vti, cum à lege ob sextus fragilitatem sit concessum. Hoc tamen priuilegio gaudere non potest, si expresse renunciauerit in particulari, & non solum generali clausula. Ad hoc tamen Molina *d. 540.* & alij petunt, renunciationem coram publico Magistratu fieri. Quæsierim vero, an si fideiussionẽ iuramento confirmauit priuilegij Velleiani ignara, eo possit postmodum gaudere?

[1904] Gaudere priuilegio non potest. Quia obligatio mulieris valida est, si fuerit iureiurando confimata, *cap. Quamuis pactum, de pactis.* Si autem postmodum posset priuilegio gaudere, quid iurasse proficiet? Sic Molina *citatus* afferens multos. Lessi. *l. 2. c. 28. n. 16.*

[1905] Potest postea priuilegio gaudere, si priuilegium ignorauit, non obstante iuramento. Quia forte non iurasset, si priuilegio ignara non fuisset. Et quia iurauit tueri obiigationem, non autem intendit iureiurãdo adstringi, vt cuilibet priuilegio, si forte aliquod adesset, renunciaret. Ita Couar, *ad cap. Quamuis pactum p. 2. §. 3. n. 5.* citans alios. Videtur inclinare Card. de Lugo *to. 2. de iust. d. 32. n. 12.*

[1906] Hanc præfero sententiam, quam licet Mo-**[251]**linæ displiceat, scio Thomam Sancium *l. 4. de matr. d. 9. n. 15.* & Lessium *n. 17.* fateri esse probabilem, in praxique tutam.

DVBIVM X.

Episcopus, & Clericus possuntne fideiubere?

[1907] MInime fideiussores esse possunt. Quia huiusmodi contractum inire litibus. & executioni obnoxium videtur indecẽtiam sapere. Sic aliqui, quos presso nomine memorat Lugo Card. *to. 2. de iust. d. 32. n. 13.*

[1908] Possunt equidem fideiubete, Quia huiusmodi inire contractum non solum indecens non est, sed plerumque charitatis documẽtum exponit erga proximum. Ita Lugo *citat.* Mol. *d. 540.* Lessi *l. 2. c. 28. num. 19.*

[1909] Primam sententiam, veram non esse crediderim, quia indecentiam nullam in eiusmodi obligatione recognosco. Lires enim ex fideiussione posse excitari, accidentarium omnino est.

DVBIVM XI.

Si debitor soluendo non sit, creditor in eius defectum debetne emptori reddere pretium pignoris vendili, si extet, vel si ex illo factus est locupletior.

[1910] CReditor, qui vti creditor, & non vt dominus vendidit, ad debitum recuperandum non tenetur emptori de euictione. *leg. 1. & 2. C creditorem euictionem pignoris non habere leg. Periculum, ff. de pignoribus.* sed solum debitor tenetur. Quia tunc creditor vẽdidit tanquam debitoris procurator. Tenetur tamen creditor, si vendidit tanquam rei dominus, hoc est si non constitit emptori rem vt pignus alienum vendi. Vel si non probat, rem sibi fuisse obligatam. Vel si non constat, eum fuisse anteriorem creditorem, sed alius iure prælationis eam euinceret. Vel si mala fide vendidit, sciens pignus non esse debitoris. Vel si vendidit, quando nec ex pacto, nec ex lege, at Iudicis decreto vendere poterat nisi iusto deceptus errore vendidisset. Vel si promisit, aut cauit emptori de euictione. Semper tamen quando de euictione non tenetur, debet emptori re euicta, cedere ius, quod habebat aduersus debitorem, qui tunc de euictione tenebitur. Est autem difficultas, si debitor soluendo non sit, an creditor in eius

defectum debeat emptori reddere pretium pignoris alieni venditi, si extet, vel si ex illo factus sit locupletior?

[1911] Debet quidem. Quia solutio & satisfactio sui debiti fieri illi debebat ex bonis debitoris, non verò ex re aliena euicta, neque ex illius pretio. Quare postquam constat, pignus fuisse alienum, nec rem nec pretium potest retinere in sui debiti solutionem, sed à solo debitore potest suum de bitum exigere. Sic Molin. *d. 538.*

[1912] Minime debet. Quia cum creditor vendiderit non suo nomine, sed vt procurator debitori, provt ipse Mol. fatetur, perinde se habet, ac si debitor ipse vẽdidisset, & ex pretio ei debitũ soluisset, tunc autem creditor nihil teneretur reddere, nam pretium in dominium debitoris transiisset, & ex eo posset suo creditori valide soluere. Cum ergò aliunde creditor non tenetur emptori, de euictione, sed solus debitor, cuius nomine facta est venditio, non est, cur debeat pretiũ reddere, quod ipse non accepit titulo venditionis, sed vt solutionem factam sibi à debitore; quæ in vi solutionis valide fieri potuit. Ita Card. de Lugo *to. 2. de iust. d. 32. n. 43.*

[1913] Vero similius hoc ego, esse crediderim. Profectò Doctorum Moralium Volumina euoluens nihil circa Contractus Adminiculares, Quasi contractus innominatos, inueni controuersum, quod potest conscientiæ tribunali deseruire.

[1914] Triplicem autem materiam ab hoc Volumine intersecui, in commodiorem locum differens, nempe. Simoniam Tributorum iustitiam, Iudicia publica, seù de Iudice, Teste, & Reo. Nam *Volumen decimum,* quod triplicis status obligationes expriprimit, reddet Simoniæ tractatum in Ecclesiastico, in sæculari vero Tributorum, acpublicè iudicij iura exponet.

[252] Ad Deiparentem Dominam Meam, Epilogus.

TIbi ô Beatissima Domina meus de Iustitia & Iure Tractatus debetur, quæ nunquam non pro causis hominum iudicario Filij Tribunali assistis, fante Bernardo serm. 1. de Assump. *Maria nobis dicitur Aduocata,* quæ apud Deum salutis nostræ negotia efficaciter pertractet. Ne solum Aduocatæ officium geris, sed in tribunal te conuertere dignata es, vt fiat prorsus misericordiæ; vnde d. Bonauentura in spec. cap. 7. ait? *Maria est Consistorium, & domus causarum.* Et quia iniqua est peccatorum causa, negoria iniusta, *factae* (inquit Bernardus) *negotium omnium sæculorum,* vt cùm Iudexsententiam ferre moliatur, quasi negotia Matris purissimæ pertractans nos pius absoluat. Quod si in negotiationibus seu Contractibus deliquimus, Tuô Clementissima ad nostram veniam assequendam es *Dei negotiatio,* vt Concilium Chalcedonense defin. 2. profatur. Apud cuius Tribunal *curialissima existis Regina,* vt Bernardinus ait to. 1. ser. 52. Nosti enim vndenam semper valeas Iudicem ad pietatem allicere. Quod plura? Certe Ioannes Geometra vnico verbo tuam circa homines pietatem expressit, fatus. *Maria est Ius ciuile, ius dirimens lites.* Ad voluntatem enim tuam tota Cœlestis Curia componitur. Velis ô misericordiæ Regina, & lites nostræ penitus dirimentur, quia Maria Ius ipsum est, dirimens lites.

Laus Deo, Deiparæ, Iosepho, Ignatio, Antonio.

[[253]] INDEX RERVM ET VERBORVM Notabilium, quæ in hoc quinto Tomo continentur.

Prior Numerus Paginam, Posterior Numerum Marginalem indicat.

A

Abundantia.

AN Abundantię tempore exigere quis possit asportationis iura, quando necessum non est triticum asportaris qui id gesserit? p. 173. n. 115.

Acceptare, Acceptatio.

An ante Acceptationem obliget promissio de iure canonico promittentem. p. 112. n. 133.

An Acceptationis necessitas ad promissionis obligationem sit etiam de iure naturali. p. 113. n. 136.

Vtrum de facto sint aliqui casus, in quibus, lege ita disponente, Acceptatio non requiritur ad obligationem; & irreuocabilitatem promissionis producendam? pagin. 114. numer. 139.

An ante Acceptationem valida sit debiti remissio. ibid. n. 142.

Acceptatio sensibilis & externa promissarij an requiratur ad obligationem promissionis reuocabilis. ibid. n. 145.

An ad Acceptationem validam requiratur, quod promissio intimetur promissario per nuncium, vel Epistolam missam à promittente? p. 115. n. 148.

An requiratur, Acceptationem ad promittentis notitiam venire, ad promissionis irreuocabilitatem? ibid. n. 151.

Acceptarene potest valide promissionem promissarius, promittente mortuo? p. 116. n. 154.

Vide verb. *Promissio.*

Acceptio.

An Acceptio iniusta ad restitutionem obliget. p. 45. n. 123.

Acceptilatio.

Acceptilatio quid sit? p. 243. n. 61.

Quandonam per Acceptilationem ciuilis obligatio tollatur. ibid. n. 62.

Acceptilatio quæ de iure habeat. ibid.

Accrescere.

An Accrescendi ius in emptorem hæreditatis transeat? p. 180. n 167.

Actio.

Actio ciuilis quandonam ex precario oriatur. p. 99. n. 39.

An Actio læso detur, & lædens teneatur læsionem reparare intra dimidium quoad forum Ecclesiasticum? p. 179. n. 157.

An Actio concedatur ex contractu per procuratorem inito, vt contractus in quo quis læsus fuit intra dimidium rescindatur, vel inæqualitas reparetur? ibid. n. 160.

An Actio concedatur, si læsio intra dimidium in dotis æstimatione contingat? p. 180. n. 163.

Adulator.

Adulator quis dicatur. p. 68. n. 278.

Et quandonam ad restitutionem teneatur. ibidem.

Adulterium, Adulter.

Pro Adulterio quid veniat restituendum. p. 34 n. 38.

Vterque adulterans tenetur natâ prole restituere damna si possint. ibid.

Adultera ordinariè non tenetur prodere partum spurium, sed debet aliis industriis damna compensare. ibid. n. 39.

Sæpe etiam Adulter excusatur. ibid. n. 40.

Aduocatus.

Aduocatus, vel alius furem adiuuans iniudicio, vt à pœna capitali euadat, teneturne ex iustitia procurare, vt ablata restituat? pag. 69. num. 281.

Animal.

An Animalium venatio iure naturali communium à Principibus prohiberi possit. pag. 14. n. 86.

Animal pertinetne ad illum qui id ex laqueo extraxit, & apprehendit. pagin. 15. numero 89.

[[254]] *Arbiter, Arbitrium, Arbitror.*

Arbiter quis dicatur. p. 244. n. 69.

Arbitrator quis item dicatur. ibid.

Arbitrium inter, & Arbitratorem quæ discrepantia. ibid.

Arbitrium quid sit. ibid. n. 70.

Arbiter nemo esse potest in propria causa, bene Arbitrator. ibid.

Arbitri qui possint & non possint esse. ibidem num. 71.

Arbitrij materia & iura quæ sint. pag. 245. numer. 72.

Aßecuratio, Assecurator.

Assecuratio quid sit. p. 218. n. 1.

Ad Assecurationis iustitiam quot conditiones requirantur. ibid. n. 2.

Assecurator an possit aliquid retinere, quando nescit certo rem peruenisse ad portum. pag. 219. n. 3.

Qui per Astrologiam aut aliunde nouit haud futuram tempestatem, an possit integrum Assecurationis pretium accipere. pag. 219. num. 4.

Assecurationem petens inualide contrahit, qui scit nauim periisse. ibid. n. 5.

Quot sint res quæ Assecurari assolent. ibid. n. 6.

Fraudes quæ in Assecurationis contractu interuenire solent veniunt indicandæ. ibid. n. 7.

An Assecurationis contractus sit semper licitus. p. 222. n. 31.

An possit quis ordinarium pretium etsi magnum sit pro assecuratione petere ob magna tempestatis aut pyratarum irruptionis pericula. p. 223. n. 34.

Si Assecuretur dimidia mercium pars generatim, pereunte media mercium parte, an Assecurator teneatur soluere partis pereuntis dimidium. p. 223. n. 38.

An ob Assecurationem venditionis liceat, quando aliquid sub hasta venditur aliquid promittere, & dare ei, qui pretium auxerit. ibid. n. 41.

B

Beneficiarius.

BEneficiarij non religiosi quodnam dominium habeant. p. 3. n. 11.

Beneficium.

An Beneficium retinere in foro conscientiæ quis possit, si posteà constet illud vero titulo non habuisse. pagina 19. numero 131.

Bona.

Quot Bonorum genera possidere possint clerici. p. 11. n. 57.

Qui ne Bonasua vel alterius confiscentur, impedit mendaciis, ac fraudibus, quæ in commissi criminis pœnam fisco erant addicenda, teneturne ad restitutionem. pagin. 61. numero 230.

Quando bonorum cessio fit in loco publico cum certis cæremoniis ignominiosis à lege statutis extinguiturne omnino vlterius integrè debita solendi obligatio in conscientia. p. 87. n. 408.

An qui Bonis cedit possit de Bonis antea habibitis licitè occultare aliqua ad viuendum iuxta suum statum. ibid. n. 411.

An Bonorum cessio cum priuilegiis consequentibus concedatur non solum pro debitis ex contractu, sed etiam pro debitis ex delictis ortis. p. 87. n. 415.

Priuilegium concessum Clericis *Cap. Odoardus* ne indigeant cessione Bonorum, intelligatur de omnibus Clericis. p. 88. n. 419.

An contrahens possit se ad debita obligare, renunciando ius ad Bonorum cessionem faciendam. ibid. n. 422.

De Bonis pupilli potestne tutor donatione remuneratoria sine termino præfixo donare. p. 120. n. 185.

In Bonis paternis estne de iure diuino filij successio. p. 150. n. 439.

An ad Bona immobilia pertineat census redimibilis si sit ad modicum tempus. pagina 190. numero 249.

C

Cambium, Campsor.

CAmbium quodnam dicatur. pagina 169. num. 57.

Cambium an à Mutuo differat. ibidem numero 58.

Cambij diuisio quæ. ibid. n. 59.

Quodnam Cambium sit illicitum. ibid.

Cambium reale quid, & eiusdem iustitia. ibid. n. 60.

Eiusdem Cambij realis subdiuisio. ibid.

Cambij localis iustitia. ibid. n. 61.

Quot sint tituli, cur Camposor in Cambio minuto plus accipere possit, quam dedit. pag. 166. num. 62.

Ad Cambij iustitiam per minutum quot desiderentur. idid. n. 63.

In Cambio locali potest aliquid accipi triplici ex titulo. ibid. n. 64.

Cambium ad Nundinas quid. ibid. n. 65.

In Cambiis vitandum Monopolium. ibidem numer. 66.

In Cambio pignus an possit exigi. ibid. n. 67.

Pius V. quot ad Cambij realis iustitiam requirat conditiones. ibid. n. 68.

An licet Cambium sit contractus innominatus, sit in eo pœnitentiæ locus, tametsi ex vtraque parte completus non sit. p. 203. nu. 351.

An occasione officij Cambiandi propria authoritate suscepti Campsor possit aliquid exigere, & an id exigens ad restitutionem teneatur. ibid. n. 355.

Campsor potestne aliquid exigere præter valorem à lege taxatum ob commoditatem, quam pecunia aurea aut argentea præ ærea obtinet. ibid. n. 358.

An sit iustus titulus, vt Campsor lucrum comparare valeat, si ipse prius det pecunias alicui vt alibi recipiat. p. 204. n. 361.

An Cambia cum lucro intra idem regnum possint institui. ibid. n. 364.

Vltra titulum officij Cambiandi, & dãni emergentis, ac lucri cessantis, atque virtualem monetæ traiectionem, an titulus sit iustus ad aliquid amplius recipiendum vberioris lucri, maior pecuniæ æstimatio. p. 205. n. 367.

[[255]] An à Campsore possit augeri lucrum, ex eo quod in loco vbi reddenda, quæ hîc accipitur pecunia, sit rarior, paucioresve sint, qui ad Cambium concedunt? ibid. n. 371.

An Cambium sit licitum cum lucro concessum ei, qui etsi verè nullam pecuniam habeat in loco solutioni designato ignoranter tamen existimat eam habere? ibid. n. 375.

An Cambium sit licitum, cum pro Campsario respondet Campsoris procurator? p. 206. n. 378.

Campsores, vel Bancharij possuntne exigere à deponentibus pecunias stipendium? pag. 206. num. 381.

An Campsor vel Bancharius licitè possit detrahere ex mille sex à deponente ob custodiam, & obligationem, quam in eorum gratiam suscipiunt? p. 207. nu. 385.

An Campsori sit licitum pacisci, quod si tempore designato eandem summam Campsarius non soluat, in recambium accipiat? ibidem numer. 389.

In Cambio cessante fraude; estne obligatio implendi conditiones à Pro V. præscriptas? pag. 207. n. 393.

An de facto Campsor pactus fuerit de certo interesse, si termino præfixo non pręstetur solutio, sit restituendi sic acceptum obligatio. p. 208. n. 397.

Census.

Census quis dicatur? p. 163. n. 43.

Census diuisio quæ? ibid.

Census consignatiui variæ diuisiones admittuntur. ibid. n. 44.

Ad Census contractum quot requirantur conditiones? p. 164 n. 45.

Census realis emptio est libera, pretio legali seruato. ibid. n. 46.

Census realis licitus est cum pacto redimendi ex parte venditoris. ibid. n. 47.

Persona, in qua Census constituitur, qualis debeat esse. ibid. nu. 48.

Res in qua Census fundatur debet tot fructus ferre qui sufficiant ad soluendam pensionem. ibid. n. 49.

An necessum sit, vt res Censita naturales ferat fructus. ibid. n. 50.

Census temporalis potest minori pretio emi, quam sint pensiones speratæ. ibidem numero 51.

Licitumne est pactum, vt Census eadem moneta redimatur? ibid. n. 52.

Et vt fiat irredimibilis, si intra certum tempus non redimatur. ibid. n. 53.

De Censibus Bulla Pij V. non obligat, vbi promulgata aut recepta non est. ibid. n. 54.

Cum Census emitur minoris iusto, & pretium lege constitutum cum clausula irritante contractum pensionis excessus est restituendus. p. 165. n. 55.

Iustum Census pretium quodnam dicatur. ibid. n. 56.

Census, qui de facto constitui solent, an sint mere reales, an vero mixti? pag. 189. numer. 241.

Census in dubio an sit præsumendus redimibilis, aut irredimibilis? pagin. 190. numer. 245.

An Census redimibilis pertineat ad bona immobilia, si sit ad modicum tempus? ibid. n. 249.

Censum ralem emere, aut vendere, an sit licitum attento solo iure naturæ. pagina 191. numer. 252.

Census mere personalis, cuius pretium non adęquat cumulum, liciténe emitur de iure naturæ, quando lucrum cessans, vel periculum, aut simile quid non intercedit? ibidem numero 255.

An census personalis temporalis sit licitus. pag. 192. n. 259.

Vtrum Census temporalis sit licitus ad indeterminatum tempus & incertum, scilicet ad vitam emptoris, qui census dicitur vitalitius. ibid. n. 262.

Quando Census constituti nullum pactum ab initio præcessit circa pretium redemptionis, sed tantum constitutus fuit Census redimibilis, quem venditor posset posset eodem pretio redimere, an possit posteà emptor ipse, sicut quilibet alius redimere Censum minori pretio, eò quòd variis accidentibus diminutus sit. p. 193. n. 266.

An Census redimibilis licita sit secunda minori pretio venditio, loquendo de iure positiuo. ibid. n. 269.

Fructus ex Censu minori pretio empti debentne restitui. p. 194. n. 273.

An pecet lethaliter emptor, qui in modico iustum Census pretium defraudauit. ibid. num. 276.

An Bulla Pij V. circa conditiones asseruandas ad Census valorem, obliget vbique. p. 195. n. 280.

An Census vnus possit super alio, vel aliis constitui. ibid. n. 284.

Conditio, vt Census super re immobili constituatur, requisita iure positiuo, an requiratur etiam iure naturali, ad Census iustitiam. ibid. n. 287.

An sit licita nunc clausula generalis, qua post designatam certam rem, in qua Census constituatur, obligantur cætera bona præsentia, vel futura ad pensionum solutionem. p. 196. n. 290.

Conditio à Pio V. requisita, quod res Censui subiecta fructifera sit ex sua natura, requiriturne etiam ex iure naturæ. ibid. n. 294.

An Census sit licitus de iure naturæ, quando non emitur pecunia præsenti, sed partim credita, ac postea soluenda. p. 197. n. 304.

An Census ex iure naturæ emi possit ex mercibus, vel massa argenti pro pretio datis. pag. 198. n. 307.

Census estne validus sine integro pretio numeratæ pecuniæ emptus, stante Pij V. Bulla, & cessante fraude. ibid. n. 310.

An Census possit emi ex debito venditoris ex iure naturali. ibid. n. 314.

An stante Pij V. Bulla, licitum sit Censum emere pecunia præsenti numerata, eo tamen pacto, vt venditor statim ex illa pecunia soluat emptori debitum, quod ei antea debebat, p. 199 n. 317.

Vtrum Census pereat omnino, pereunte in perpetuum fundo censito. ibid. n. 318.

An si res Censui subiecta pereat, vel infructuosa perpetuò fiat debitoris culpâ creditor possit pensiones exigere, quandiù census pretium ei non restituitur. pagina 200. numero 324.

[[256]] An Censu omnes de nouo creandi, qui sint omnino irredimibiles, in posterum sint pro hibiti ex verbis Bullæ Pij. v. ibid. n. 331.

An ad censum non redimentum per partes possit venditor obligari attento iure pontificio. p. 201. n. 334.

Census extinctionem debitor creditori denuncians, teneturne eum non extinguere, nisi elapso bimestri? ibid. n. 337.

Censuales contractus, qui post Bullam Pij V. sub alia forma celebrantur, suntne reipsa vsutarij? ibid. n. 341.

An Censualis contractus totus reddatur irritus ac prohibitus, deficiente aliquâ ex conditionibus à Pontifice assignatis? p. 202. n. 344.

An licitè apponi possit in Census redemptione pactum, vt venditor non solum idem pretium, sed eandem monetam in specie reddat? idid. n. 347.

Clericus.

Clerici non Religiosi verum habent dominium bonorum patrimonialium, vel quasi patrimonialium. p. 3. n. 12.

An Clerici non Religiosi Decimarum, primitiarum aliorúmque Beneficij Ecclesiastici reddituum dominium habeant. pag. 11. numero 60.

Clerici quadruplex genus possunt possidere. ibid. nu. 57.

Clerici Beneficiarij quid possint, & non possint donare? p. 96. n. 16.

An Clerici teneantur seruare taxam principis? p. 160. n. 16.

An Clericus lethaliter peccet, aut diues, qui frumentum in farina, aut pane cocto pretio a lege regia præscripto vendiderit? p. 174. n. 119.

An Clerici peccent lethaliter ludis prohibitis operam exhibentes? p? 227. n. 75.

An Clerici possint fideiubere? pagi. 234. numero 18.

Codicillus.

Codicillus quis dicatur? p. 101. n. 53.

Plures Codicillos quis facere potest. pag. 102. n. 54.

Codicillus fieri potest tam ab eo, qui intestatus, quam qui testatus decedit. ibidem numero 55.

Addita clausula Codicillari vices testamenti exerit Codicillus. ibid. n. 56.

Clausulæ Codicillaris effectus. ibid. n. 57.

Bifariam fieri possunt codicilli ad testamenti similitudinem. ibid. n. 58.

Columbarium.

Columbaria an sint licita. p. 12. n. 66.

Columbariorum venari columbas extra leucam an sit licitum. p. 15. n. 93.

Commodatarius, Commodatum.

An quando Commodatarius vel depositarius dubitant, an sua culpa res commodata, vel deposita perierit teneatur ad integram restitutionem. p. 56. n. 192.

Commodatum quid sit. p. 98. n. 25.

Commodatum diuiditur ex parte contrahentium. ibid. n. 26.

Commodatarij obligationes quot. ibid.

Commodatarius de qua culpa teneatur, si res pereat aut deterior fiat? ibid. n. 27.

Commodatarius quando teneatur, vel non teneatur de casu fortuito. ibid. n. 28.

Commodatarius potest tunc res suas, quæ pretiosiores sunt rebus Commodatis præferre. ibid. n. 29.

Quid si res Commodata sit pretiosior. ibid. n. 30.

Quid si res Commodatarij, & commodatæ sint æquales. p. 99. n. 31.

Quando res duobus Commodata fuit, quisnam damnum præstabit? ibid.

Commodatarius an possit repetere à commodante expensas extraordinarias. ibidem numero 32.

Quandonam possit Commodatum ante tempus repeti. ibid. num. 33.

An Commodatum possit ante tempus reuocari, quando grauius detrimentum commodanti inopinato sequitur? pagina 108. numero 95.

An recipiens Commodatum sit obligandus ex sola culpa lethali? p. 109. n. 102.

Cum Commodatum, vel depositum receptum est æstimatum, an teneatur Commodatarius, vel depositarius de culpa leuissima? ibid. n. 106.

In quo casu teneatur quis rei Commodatæ, vel depositæ æstimationem compensare? p. 110. n. 110.

An Commodatarius possit in foro conscientiæ occultè compensare sibi ex re commodata pro debito alio, quod à commodante recuperare non valet? ibid. n. 113.

Compensatio.

Per Compensationem occultam transitne res accepta statim in accipientis dominium? pag. 44. n. 115.

Compositio.

Compositio an sit valida, cum non adest causa sufficiens compositionis? pagina. 92. numero 451.

An huiusmodi Compositionem Episcopus possit pro debitis incertis in sua diœcesi suis subditis concedere. p. 93. n. 454.

Huiusmodi Compositionem an possit priuceps sæcularis concedere subditis. ibid. num. 457.

Compositio quid sit? p. 246. n. 78.

An Compositio latius pateat quam transactio? ibidem.

Quotuplex admittatur Compositio. ibidem numer. 79.

Compromissum.

Compromissum quid sit. p. 243. n. 64.

Compromissum pacto nudo firmatum quid sit. ibid. n. 65.

Compromissum firmatum stipulatione, & pœna opposita quid sit. p. 244. n. 66.

Compromissum iuramento obfirmatum quid sit. ibid. n. 67.

De Compromisso plura dignoscenda exponuntur. ibid. n. 68.

Conductio, Conductor.

Conductio quę dicatur. p. 167. n. 69.

Conductor quis item dicatur. ibid.

Licet Conductori rem quam ipse conduxit alteri locare. ibid. n. 71.

Quinam possint Conductionis contractuminire, quinam non. ibid. n. 72.

Conductor non tenetur singulari successori pensionem soluere. ibid. n. 75.

Conductor locator, & conductori locator tenetur. p. 168. n. 80.

[[257]] Conductori rei vitium aperire tenetur locator. p. 169. n. 84.

Conductoris obligatione quot admittantur. ibid. n. 87.

An Conductoris fiant rei conductæ fructus ante solutam pensionem. pagina 209. numero 406.

Quandonam Conductor possit exigtere meliorationis valorem. p. 211. n. 426.

An Conductorem obligare liceat locatori, ad suscipiendum in re omne rei locatæ periuculum. ibid. numer. 429.

Consensus.

Consensus quid sit. pagina 71. numero 297.

Consensus conditionalis contractum suspendit, vsque ad conditionis euentum. pagin. 158. numero 3.

Consilium.

Vide verb. *Restitutio, Homicidium.*

Contractus.

Ex Contractu rem alienam habens, an debeat eam præferre propriæ, quando vtramque non potest saluare. p. 43. n. 108.

Quod ex contractu licito debetur, restituendumne est debitoris expensis, ipso longius recedente? p. 80. n. 361.

Contractus caretne vsura, quo venditor rem pecunia credita pretio dat rigoroso, & postea eam statim redimit numerata pecunia, medio, vel insimo? p. 161. n. 23.

Contractus celebratus à venditore rei vitium ignorante an sit validus? pagina 162. numero 35.

Contractu dissoluto ad quem pertineant fructus medij temporis? ibid. n. 38.

An contractus sit iniquus, quo triticum vel aliam mercem quis vendit pretio à lege taxato sub conditione, quod emptor in moneta aurea, vel argentea soluat? p. 172. n. 109.

An Contractus versutarum, sit licitus, & validus? p. 187. numero 222.

Creditor.

An si creditor secundus fateatur veritatem scripturæ priuatæ, an ea præualeat in foro interno. pagin. 76. numero 330.

An creditor pauper debeat creditori non pauperi præferri. p. 78 n. 345.

An primo petens possit præferri aliis creditoribus eiusdem qualitatis. pagina 79. numero 348.

Creditoris remissio an libera sit, quando ei solutio non offertur? p. 89. numero 426.

Vt Creditoribus suis soluere possit Religiosus an debeat in monasterio laborare? pagina 91. numero 439.

An Creditoris excommunicatio à restitutione faciendo debitorem excuset? pagina 94. numero 466.

An Creditor possit aliquid à fideiussore accipere, vt eum à fideiussionis obligatione liberet? pag. 234. numero 21.

Creditor quot in casibus à fideiussore exigere possit debitum, & ille tenetur soluere? pagin. 235. n. 23.

Cura, Curator.

Cura quæ dicatur? pagina 241. numero 50.

Curator quis? ibidem.

Curæ duratio. ibid. n. 52.

Curatores quinam possint institui. ibid. n. 53.

Curator ex qua culpa teneatur p. 242. n. 53.

Curator ad quot teneatur? ibidem numero 54.

Curator quid agere debeat cum æs alienum soluendum, est vendenda pupilli, vel minoris sint bona? ibidem numero 55.

Curator inuentarium bonorum pupulli facere tenetur. ibidem numero 56.

D

Damnum.

AN Damnum illati restitutio contra iustitiam distributiuam sit actus iustitiæ distributiuæ, & non commutatiuæ. p. 39. nu. 77.

An ab Damnum ex culpa veniali Theologica obueniens consurgat obligatio restituendi in conscientia. pagina 41. numero 89.

Totum Damnum restituendi quæ admittatur obligatio. ibidem numero 93.

An qui damnum intulit ignorantia comitante inuincibili, teneatur ad restitutionem. pagina 42. numero 97.

An Damnum inferens alicui quod alteri tertio imputatur, teneatur ad restitutionem damni ipsi tertio euenientis. ibidem numero 101.

Ad Damnum posituè cooperans teneturne partem non totum restiuere. pag. 70. num. 287.

Ad Damnum iniustum per suum suggragium concurrens, quod solo suo fuffragio inferri non poterat teneturne ad totum damnum. ibidem numero 290.

An ad totum Damnum insolidum teneatur miles gregarius, qui adiuuit in bello iniusto, aliis sociis non restituentibus? p. 71. numero 293.

Quando ex officio, vel ex contractu non obligatur quis ad Damnum impediendum, sed ex charitate solum teneturne ad restitutionem. ibid.

An hic qui ex iustitia non tenebatur impedire alterius damnum, sed ex charitate tantum, tamen ex odio, & affectu, vt damnum sequeretur non impediuit teneatur restituere? pag. 72. numero 300.

Num ad restituendum damnum illatum teneatur is, cui fur dat ex rebus suis, de quibus disponere potest. pagina 72. numero 37.

An damni emergentis ratione possit aliquid vltra sortem recipi? pag. 133. numero 288. & 289.

Damnum emergens non est sufficiens titulus exhibendi aliquid vltra sortem, ex Scoto. ibidem numero 290.

Debitor.

An Debitor dubitans vtrum soluerit debitum, teneatur illud soluere, cum creditor eandem habet dubitationem. p. 55. numero 187.

Debitor dubitans an soluerit debetne integrum soluere, sed sufficiat ei soluere partem secundum dubij proportionem. p. 56. n. 190.

Debitor existens in mora culpabili soluendi, & ideo creditor cogatur accipere pecuniam, & interesse soluere, debetne in conscientia, id to tum à debitore solui, si non fuit prius admonitus à creditore suo quod ipso non soluente, debebat pecuniam cum interesse accipere p. 56. n. 196.

Quando Debitoris mora circa solutionem culpabilis non fuit, an teneatur lucri**[[258]]** cessantis, vel damni emergentis incommoda resarcire, quæ creditor ob dilatam solutionem incurrit. p. 57. n. 199.

An Debitor debeat ex delicto suo lucrum reportare. p. 79. n. 353.

An Debitor expensis sit restituendum quod ex contractu licito debetur, ipso Debitore longius recedente. p. 80. n. 361.

An quando Debitor iustè excusatur à restitutione statim facienda ob notabile detrimentum, debeat posteà vltra debitum ipsum restituere, etiam damnum lucri cessantis, quod creditor ob eam dilationem est passus. pag. 84. n. 391.

Vtrum Debitoris graue detrimentum sufficiat, non solùm ad differendam solutionem, sed etiam ad omittendam, quando non est spes, quod cum minori detrimento poterit postea restitui. p. 85. n. 394.

An debitor excusetur à restitutione facienda creditori nocitura. ibid. n. 398.

An Debitore sciente peccet contra iustitiam qui restituit creditori debitum, quo ipse abusurus est in alterius iniuriam. pag. 86. n. 401.

Quandonam Debitor liberetur ab onere restituendi. p. 90. n. 433.

Debitor qui compositione accepta soluit partem illam à Pontifice designatam pro debitis incertis, manetne ita libere, vt etiam comparente postea vero Domino, aut creditore cui restitui facile possit, non debeat amplius ei restituere. pagina 91. numero 445.

An Debitor ex communicatus excusetur à restitutione agenda. pagina 94. numero 463.

An Debitorem à restitutione facienda excuset creditoris excommunicatio? ibid. numero 466.

Debitor denuncians creditori extinctionem census, an teneatur eum non extinguere, nisi elapso bimestri? p. 201. n. 337.

Debitor an teneatur de damno, quod fideiussori accidit, debiti soluti ratione? pag. 235. num. 22.

Si Debitor soluendo non sit creditor in eius defectum debetne emptori reddere pretium pignoris venditi, si extet, vel si ex illo factus est locupletior? pagina 251. num. 117. & 118.

Debitum.

Debita incerta potest quis licitè sibi retinere. p. 17. n. 115.

Debita incerta ex contractu iusto an possint retineri. p. 34. n. 45.

Debita certa sunt præferenda incertis. pag. 36. n. 59.

Priùs Debita certa quàm incerta sunt soluenda. ibid. n. 62.

In debitis ex contractu solutio fieri debet tempore, quo inter partes conuentum fuit. ibid. n. 55.

Quando in debitis ex contractu non evt constitutus terminus ad soluendum quid? ibidem n. 56.

Debita ex contractu oneroso prius soluenda, quam ex gratuito. p. 37. n. 63.

In Debitorum certorum solutione ordo seruandus. ibid. n. 64.

An emens domum vel fundum ad Debita hypothecatum, vel obligatum, teneatur in foro conscientiæ ea debita soluere ante sententiam. p. 53. n. 173.

An Debita certa præferenda sint debitis incertis. p. 74. n. 317.

An Debita ex delicto soluenda prius sint, quam debita ex contractu. p. 75. n. 324.

An Debita ex contractu oneroso debeant pręferri debitis gratuitis cæteris paribus. p. 77. n. 339.

An inter debita personalia paria, & eiusdem generis prius debitum sit ei, quod tempore est posterius. p. 78. n. 342.

Quid Debiti nomine ex delicto intelligatur. p. 87. n. 412.

An se ad Debita possit obligare contrahens, renunciando ius ad bonorum cessionem faciendam. p. 88. n. 422.

Qui Debita soluere non potest, sperat quod manensin sęculo poterit, an possit omissa restitutione ingredi religionem. pag. 90. numero 436.

An Debiti remissio sit valida ante acceptationem? p. 114. n. 142.

Quis debiti solutionem absque morali culpa, termino prẹfixo gerendam amittit, obligaturne in foro conscientiæ lucrum cessans, aut damnum emergens mutuanti resarcire? pag 134. n. 301.

In Debiti congruo tempore non soluti pœnam conuentionalem, potestne aliquid vltra sortem exigi, quod propriè pœna sit? p. 135. numer. 305.

An ex Debito venditoris, ex iure naturali possit emi census? p. 198. n. 314.

Depositarius, Depositum.

Depositum quid? p. 95. n. 1.

Depositarius quot in casibus possit vti deposito ibid. n. 2.

Depositum quotuplex admittatur. ibidem numero 3.

Depositarij quinam possint esse. ibidem numero 4.

Quænam ordinarie deponantur. ibidem numero 5.

Ad quæ obligetur Depositarius ex Depositi contractu. ibid. n. 6.

Quot in casibus non teneatur Depositarius reddere Depositum. p. 96. n. 7.

Si Depositum pereat, ex qua culpa Depositarius teneatur. ibid. n. 8.

Quandonam Depositarius possit fructibus rei Depositæ frui. ibid. n. 9.

Quandonam Depositario cadat incrementum pecuniæ depositæ. ibid. n. 10.

Am Depositum in mutuum transierit, quoties res, in pondere, numero ac mensura consistunt, ponderatæ, numeratæ, seu mensuratæ Depositario traduntur? pag. 107. nuro 88.

Pecuniâ ereâ in Depositum acceptâ, & consumptâ, post consumptionem autem regio decreto valor eius est imminutus, an teneatur quis reddere quantum in valore accepisti, ac si diminuta non esset? pagina 108. numero 91.

An Depositum receptum est æstimatum, an Depositarius teneatur de culpa leuissima? p. 109. numero 106.

[[259]] *Dominium, Dominus.*

Dominium quid? p. 1. n. 1.

Dominij subiectum. ibid.

Dominium duplex admittitur. p. 2. n. 2.

Dominium iurisdictionis quodnam dicatur ibid.

Quid item dominium proprietatis. ibid.

Dominij proprietatis diuisio. ibid. n. 3.

Soli naturæ rationali potest conuenire Dominium. ibid. n. 4.

Dominium habet puer ante rationis vsum. ibid. numero. 5.

Quodnam in peculio dominium babeat filiusfamilias. ibidem. n. 7.

Dominium seruorum quod? ibid. n. 8.

Dominium non habent Religiosi professi, secùs qui simplici paupertatis voto adstricti. ibidem numero 9.

Dominium quodnam habeant Religiosi Beneficiarij. p. 3. n. 11.

Clerici non Religiosi verum habent dominium bonorum patrimonialium, vel quasi patrimonialium. ibid. 12.

Dominij obiectum. ibid. n. 13.

Domini sumus rerum externarum, quæ ab alio occupatæ non sunt. ibid.

Dominus non est homo vitæ suæ aut membrorum, nec princeps alienæ. ibid. n. 14.

Sub hominis Dominium homo potest cadere ibid. n. 15.

Ad Dominij acquisitionem quænam requirantur. ibid. n. 16.

Dominium acquirendi modus quis. p. 4. n. 17.

De Dominio post Adæ lapsum diuisione. ibid.

Quot modis in homines Dominium acquiratur? ibid. n. 18.

Quod item modis Dominium rerum rationabilium comparetur. ibid. n. 19.

Dominium animalium domesticorum & ferarum quodnam. p. 5. n. 21.

Ferarum Dominium quid ibid. n. 22.

Lapillorum ac gemmarum Dominium quid. ibid. n. 23.

Dominium eorum, cuæ pro derelictis habentur quodnam intelligatur. ibid. n. 24.

Insularum Dominium quodnam. ibidem. numero. 25.

Quid item rerum vacantium. ibid. n. 26.

Et quid thesaurorum. ibid. n. 27.

Quid in columbas dominium? p. 6. n. 28.

De Dominio in syluis seu lignis cæduis. ibid. num. 29.

De Dominio ex gregum pascuis. ibidem numero 30.

Quid item dominium ex venatione & piscatione. ibid. num. 31.

Dominium inter, vsum, & vsumfructum quid discrimins intercedat. p. 7. n. 35.

An à Dominio distinguatur vsus in iis rebus quæ vsu consumuntur p. 10. n. 47. 48. & Auctoris resolutio. n. 49.

An Dominium famæ & honoris sit penes hominem. p. 10. n. 52.

In aliquibus casibus an seruus habent dominium independens à Dominio pagina 11. nu. 53. 54. 55. 56.

An Dominium Decimarum, primitiarum aliorumque Beneficij Ecclesiastici reddituum habeant Clerici non Religiosi. ibid. n. 60.

Vtrum inuentor Thesauri in agro alieno absque Domini facultate teneatur ante Iudiciis sententiam Domino restituere? pagina 12. numero 69.

An Domino fundi thesaurus inuẽtus non casu, sed ex intentione totus cedat, si cum licentia eius quæratur? p. 13. n. 73.

An si post factam debitam diligentiam rei inuẽtę Dominus omninò sit ignotus, ea cedat inuentori. p. 14. n. 80.

Domini particulares agrorum possuntne conciuibus prohibere, ne collectis frugibus suis in agris pascant animalia ex herba sponte nascente p. 15. n. 4. & seq.

An in Dominium accipientis transeat statim res per compensationem occultam accepta. p. 44. n. 115.

An qui rem furtiuam vel mala fide emit teneatuream proprio Domino restituere, vel possit eam furi reddere, pretij ab illo recuperandi causa. p. 45. n. 119.

An si domino res periclitetur sit furi reddenda. p. 49. n. 147. & 148.

Malæ fidei possessor rem suis expensis meliorem fecit, ex qua meliori facta Dominus maiores fructus percepisset, quos ipse vel negligentiâ, vel alia de causa non percepit, tenebiturne eos etiam ex melioratione perceptibiles restituere. p. 50. n. 155.

Domino reddere teneturne in conscientia malæ fidei possessor fructus omnes, quos ipse percepit, etiam si Dominus non eos esset percepturus. p. 51. u. 158.

Quando res extat, num quis poterit rem retinere, & Domino eius pretium iustum soluere. p. 53. n. 175. & 176. Deciditur resolutio. num. 177.

An Domino debeat necessariò partem rei reddere, qui rem habuit ab illo, de quo dubitabat, an dare posset manente dubio? pag. 55. num. 184.

An Dominium eorum, acquirat vsurarius, quæ per vsuras comparat? p. 139. n. 340.

Donatio, Donator.

Donatio quid sit? p. 96. n. 11.

Donatio quotuplex admittatur. ibid. n. 12.

Donare quinam possint? ibid. n. 13.

Donãdi potestas quibusnam minimè competat? ibid. nu. 14.

Donare quid possit & non possit vxor? ibidem num. 15.

Quid Donare possint & non possint Clerici Beneficiarij, aut Regulares Beneficiarij? ibid. num 16.

Quid Donare possint Regularium superiores, officiales monasterij, reliquique Religiosi p. 97. n. 17

Donare non potest fur & qui non est soluendo creditoribus, & ille cuius bona fisco sunt addicta. ibid. n. 18.

Donatio patris in filios quæ dicatur? ibidem num. 19.

Quæ Donatio filiorum in patrem intelligatur. ibid. num. n. 20.

Donationis validitas, simul & inualiditas inter viuos omnium bonorum quæ? ibidem numero 21.

Quæ donatio dicatur inualida? ibid. num. 22.

[[260]] Quot in casibus Donatio inter viuos possit reuocari. ibid. n. 23.

Quot item in casibus Donatio causa mortis reuocari valeat. p. 98. n. 24.

An donatio merè interna inducat obligationem in foro conscientiæ? p. 112. n. 129.

Quando donare alicui prohibetur, prohibeturne etiam ei remuneratoria Donatio? p. 120. num. 182.

An donatione remuneratoria sine termino præfixo donare possit tutor de bonis pupilli? ibidem. n. 185. An necessaria sit insinuatio, si aliquis simul pluribus donet eodem tempore, ita vt licet singuli non capiant 500. Solidos, omnes tamen simul plus accipiant. pag. 121. num. 189.

An donationem excedentem 500. Solidos sine insinuatione factam, donatarius possit tutâ conscientia retinere excessum? ibid. n. 192.

Si donator, vel eius hæredes sciant probabiliter donationem absque vi, vel fraude factam fuisse, possuntne licitè repetere à donatario ob insinuationis defectum? ibid. n. 195.

An donatio ad causam piam excedens 500. Solidos excipiatur à gerendæ insinuationis necessitate? p. 122. n. 198.

Donatio, quâ filius tempore, quo emancipatur à patre, donat ipsum, excedens si quantitatem præscriptam sit, an digeat insinuatione? p. 122. num. 201.

An donatio omnium bonorum, si iuramento coufirmetur possit reuocari? p. 123. n. 205.

In aliis cassibus præter quinque à lege præscriptos circa donatarij ingratitudinem, si grauiores, vel æque graues sint potestne etiam do natio reuocari. ibid. n. 209. An donatio reuocari possit ob ingratitudinem, si donator dixisset in donatione se sicut facultati reuocrandi eam ob ingratitudinem subsequutam enunciare? ibid. 212.

An donatio remuneratoria, & ob causam possit Propter ingratitudinem reuocari. ibid. n. 125.

Quid pendeat ex donantis voluntate. pag. 124. numer. 219.

An filius illegitimus natus post donationem factam ab eo, qui prole carebat, sufficiat ad donationem reuocandam? ibid. num. 222.

Donatio incipiens à promissione si rei singularis, & determinatæ facta sit, an obliget donatarium ad euictionem? p. 183. num. 189.

Dos.

Quandonam dotem constituere virgini deflorata fictus promissor non teneatur? p. 33. n. 37.

An dos præferatur hypothecis anterioribus etiam expressis. p. 75. n. 327.

E

Ecclesia.

ECclesia Romana an gaudeat aliquo priuilegio circa præscriptionem rerum mobilium. pag. 21. num. 140.

Quandonam Ecclesia, vel pius locus, ad redditionem mutui teneantur? p. 103. num. 64.

Ecclesia, vel quæuis alia causa pia quando est hæres, & non conficit inuentarium, teneturne sicut alij hæredes omnibus creditoribus etiam supra vires hæreditatis? p. 152. nu. 451.

Emphyteusis, & Emphyteuta.

Emphyteusis quæ dicatur? pagina 169. n. 88.

Emphytensis in quo differat à locatione? ibid.

Emphyteusim qui possint, qui non possint dare? ibid. num. 89.

Ad Emphyteusim quot veniant expendendæ conditiones! ibidem num. 90.

Emphyteusin inter & feudum quæ discrepantia? p. 170. nu. 91. An Emphyteuta, vel feudatarius debeat domini priuilegijs gaudere. p. 212. n. 436.

Emphyteuta, & feudatarius an obligentur rem in Emphyteusim, seu fendum acceptam meliorare. p. 212. num. 439.

An Emphyteuta, vel feudatarius reddens rẽ deteriorẽ acceptam incidat in commissum vnde possit domino priuari. p. 213. num. 443.

Si ab hostibus res Emphyteutica aut feudalis occupetur eo tempore emphyteuta aut feudatarius habetne obligationem pensionis soluendæ. ibidem numero 449.

An Emphyteutæ, vel feudatarij obligatio soluendi pensionem requirat iudicis sententiam. pag. 214. n. 456. Quando Emphyteuta venditioni emphyteusim exponit, non expectatâ domini venia, vt incidat in commissum, an sufficiat traditionem geri fictam per clausulam constituti. ibidem num. 460.

An Emphyteusim possit quis permutare, vel donare domino irrequisito. pag. 215. numer. 464. An ad Emphyteusis seu feudi successionem habeat effectum legitimatio in agnatorum præiudicium. pagina 216. num. 470.

Si sit Emphyteusis aut feudum priuati & concedatur alicui pro se eiusque liberis, an comprehendantur illegitimi naturales. p. 216. n. 473.

An si quis accipiens Emphyteusim stipulatus fuerit pro se, & filiis suis fœmina sit admittenda. pag. 217. num. 480.

An in Emphyteusi, vel feudo hæreditario possit successor, repudiata hęreditate vltimi possessoris Emphyteusim obtinere, cum tamen primi possessoris hæres existat. ibid. num. 483.

Emptio, Emptor.

Emptio quid sit. p. 158. numero 1.

Ad emptionis substantiam quot requirantur. ibidem. Emptio, & venditio vnum contractum reciprocum constituunt. ibidem n. 2.

Res defuncti, & pupilli, aut minoris non possunt emi à testamenti executore, tutore, vel curatore. pag. 159. n. 7.

Quandonam sit licitum vilius emere pecunia anticipata; & quando non. p. 160. n. 17.

Emptoris quot obligationes veniant admittendæ. ibid. num. 19.

Emi possunt merces vltroneæ minoris quàm valent. p. 161. n. 25.

Non licet rem carius vendere, eo quod sit valde vtilis Emptoris. ibidem. num. 27.

Emptorum communis indigentia, causa sufficiens est augendi pretij, non particularis alicuius. ibid. 28.

Emit quis triticum vltra taxam ab eo qui li-**[[261]]**cite ven lit ratione asportationis, an possit id eodem pretio alteri reuendere? pag. 173. num. 112.

An Emptio tritici, vt creditoribus des solutum, sit legibus non reuendendi prohibita? p. 174. numero 123.

Emens pluries triticum ad reuendendum, nunquam tamen fuit punitus, debetne puniri pœnâ, quæ tertio ementi est imposita? pag. 175. num. 127

Quandonam minoris emi licitè possit? p. 176. num. 136

Emptio quæ iusta censenda sit? ibid. n. 138.

An vt Emptor læsus dicatur vltra dimidium iusti pretij, debeat rem valentem centum, emere plusquà, ducentis? p. 178. n. 151.

Emendo aut vendendo lædens intra dimidium, an peccet, & teneatur ad restitutionem? ibid. num. 154.

In Emptorem hæreditatis transitne ius accrescendi? p. 180. n. 167.

Facto Emptionis contractu, teneturne venditor rem venditam tradere Emptori, cùm primùm possit, & an satisfaciat interesse soluendo? p. 182. n. 178.

Cum Emptor de euictione agit, venditor etsi priuilegiatus debetne sequi in hac causa forum emptoris? p. 184. n. 193.

An Emptor possit compelli ad reuendendum facto reuendendi pacto in fauorem venditoris? p. 185. n. 204.

An Emptor si de facto rem venditam sub pacto redimendi vendat alteri, primus venditor ex vi prædicti pacti possit aduersus secundum emptorem agere ad rei vindicationem? p. 186. n. 214.

Falsas litteras quisd ex industria apponit legendas, quibus Emptores inducuntur ad carius emendum: perpetratne iniustitiam? p. 188. num. 233.

An Emptor peccet lethaliter, qui in modico pretium iustum census defraudauit. p. 194. num. 276.

Episcopus

Episcopus quam compositionem possit concedere pro debitis incertis in sua diœcesi suis subditis. p. 93. n. 454.

An Episcopus possit legat, quæ impleri non valent in quemlibet pium vsum commutatare. p. 157. n. 502.

Excommunicatio.

Excommunicatio creditoris excusatne debitorem à restitutione facienda. pagina 94. numero 466.

Expensæ.

Si Expensæ magnæ sint faciendæ ad restituendã rem, vbi creditor commoratur, gerendane est restitutio debitoris ex delicto expensis. p. 80. num. 358.

F

Famulus.

AN Famuli alijque nudum ministerium ex rcentes in re vsuraria, excusentur ab iniustita ac restitutione. p. 140. n. 347.

Si Famulus durante tempore in contractu statuto, ægrotet, potestne stipendium accipere pro eo tempore, quo ęgrotarat, & non poterat famulari. p. 2. 10. n. 419.

Feudum.

Feudum quid sit. p. 170. num. 91.

Feudum in quo discrepet ab Emphytensi. ibid.

Ad Feudi iustitiam quot conditiones requirantur. ibid. n. 92.

Quinam in Feudum dare possint. ib. n. 93.

Quænam in Feudum dari possint. ibidem numero 94.

Feudi acquirendi quot modi admittantur. p. 171. n. 95.

Feudi accipiendi quinam sint capaces, & quinam incapaces. ibid.

An fœmina semel ad feudum admissa eo quod masculus deficiat, si postmodum nascatur, sit excludenda illius natiuitate. pag. 216. numero. 477.

Fideiussio, Fideiussor.

Fideiussio quæ dicatur. p. 236. n. 11.

Ad Fideiussionis contractus iustitiam quot requirantur conditiones. p. 234. n. 13.

Fideiussor inquot casibus ante excussionem principalis conueniri possit. ibid. n. 14.

Quinam fideiubere possint. ibid. n. 15.

An fideiubere possiut filiusfamilias. ibid.

An minores possint fideiubere. ibid.

Vtrum pupilli fideiubere possint. ibid.

An item pauperes. ibid.

Quandonã fideiubere possit fœmina. ibid. n. 16.

Circa fideiussionem quot in casibus mulier vti non possit beneficio Velleiani. ibid. n. 17.

An fideiussor possit esse religiosus sine prælati consensu. ibid. n. 19.

Potest fideiussor pecuniam pro fideiussione recipere. ibid. n. 20.

An à fideiussore possit creditor aliquid accipere, vt eum à fideiussionis obligatione liberet? ibid. n. 21.

De damno quod fideiussori accidit, an debitor teneatur ratione debiti soluti. p. 235. n. 22.

A fideiussore triplici in casu potest creditor exigere debitum, & ille tenetur soluere. ibid. numero 23.

Non potest Fideiussor ante tempus solutionis debiti contra debitorem agere, nisi in quatuor casibus. ibid.

An quando plures fideiussores pro eodem sunt debito singuli teneantur in solidum. ibidem. numero. 24.

Qui fideiubet pro reo fugiente ipso, non ad pœnam corporis sed ad pecuniariam obligandus. ibid. n. 25.

Fideiussor an remaneat liber ad tempus deter-**[[262]]**minatum creditor proroget debitori terminum? ibid. n. 26.

Si Fideiussionem mulier iuramento confirmauit priuilegij velleiani ignara, eone gaudet? p. 250. n. 110. & 111.

An Fideiubere possint Episcopus & Clericus? p. 251. n. 114. & 115.

Fides.

Bona fides ad præscriptionem requiritur. pagina 8. num. 42.

Fidem esse malam, an efficiat ignorantia inuincibilis, seu inculpabilis iuris. p. 18. num. 124.

An mala fides illius à quo quis rem accepit, noceat ad præscribendum ei, qui accepit illam. p. 19. n. 127.

An fructus tum purè naturales tum mixtos, antequam præscribantur, & bona fides desit, sic acquiras, vt si iterum consumas, debeas Domino reddere. p. 25. n. 169.

Qui mala fide rem accepit dubitans alienam esse, ad quid teneatur. p. 29. num. 12.

Malæ fidei possessor tenetur illi restitutionem facere cui rem abstulit. p. 34. n. 46.

Bonæ fidei possessor quid sit? vt recuperet pretium pro re accepta traditum. ibid. n. 47.

Qui mala fide accepit, debet rem restituere Domino, etiamsi pretium pro ea solutum amittat. p. 35. n. 48.

Qui rem gratis bona fide à fure accepit, vel emit eam, vero domino non furi restituat. ibid. n. 49.

Bonæ fidei possessor quandonam possit alienare prædium. p. 52. n. 165.

Bonæ fidei possessor quandonam sibi & domino censulat ibid. n. 167

Vide Verb. *Possessor.*

Filius, Filia.

Filia exhæredari non potest, post coniugium inuito patre initum. p. 101. n. 50.

Vni Filio plus quam alteri pater potest relinquere. ibid. n. 51.

In quibus casibus Filius ac filiafamilias teneatur mutuum soluere? p. 103. n. 63.

An filius illegitimus natus post donationem factam ab eo, qui prole carebat, sufficiat ad reuocandam donationem. p. 124. n. 222.

An si filij illegitimi postea legitimentur à Principe, vel per subsequens matrimonium cum eorum matre, habeat locum dispositio *leg. si vnquam.* ad reuocandam donationem? ibid. num. 225.

Filium vnicum habens pater, ei copiosè donat, posteà alij filij nascuntur, Donatio estne reuocanda solum vsque ad legitimas aliis filiis debitas? p. 125. num. 229

Filius spurius potestne aliquid accipere in substitutione fideicommissaria? pagina 146 num. 405.

Num filius spurius substitutus pupillariter filio legitimo possit ei in bonis paternis succedere. p. 147. n. 412.

An Filium spurium hæredem possit instituere pater, sub conditione, si à Principe legitimetur. p. 148. n. 418.

An Filius spurius possit de iure communi à matre, vel à matris ascendentibus per testamentum accipere? p. 149. n. 422.

Filio spurio etiam non indigenti, sed aliunde potenti se alere, potestne pater alimenta præbere testamento? ibid. n. 426.

Filiis supuriis an alimenta danda sint solummodo ad necessaria naturæ sustinendæ, non ad status decentiam? ibid. n. 429.

Quandonam iudicandum sit filium spurium indigere? p. 150. n. 432.

An filij successio in bonis paternis sit ex iure diuino? ibid. n. 439.

Num filij pœnitentia post aliquam culpam secuta ante patris obitum, sufficiat ad causam exhæredationis abolendam, itaut posteà contra eius valorem agere possit? pagina. 151. num. 443.

An pars illa, quæ danda esset Filio exhæredato, debeat aliis filiis accrescere. pagina 152. numer. 447.

An Filiusfamilias obligetur ex mutuo exceptione Macedoniana oppositâ, si iuramento solutio confirmetur? p. 127. n. 243.

An Filijsamilias obligentur iuramento de non opponenda exceptione Macedoniana. ibid. n. 246.

An filijfamilias exceptione Macedoniana appositâ, de obligentur à mutui solutione in foro externo tantùm. p. 128. n. 249.

Fur, Furtum.

Qui à fure rem alienam scienter emit, si postea pœniteat, potestne eam reddere furi pretio recepto. p. 50. n. 152.

Qui à Fure accepti pretium, ne eius furtum impediat, vel nunquam non taceat, teneturne semper restituere, quod ab eo accepti. p. 73. n. 310.

An Furtum sit graue quando quis accipit rem non petitam quam si petiisset, Dominus impertiret. p. 89. n. 430.

Furan possit facere donationem. pagina 97. numero. 18.

Vide, Verb. *Restitutio.*

G

Gabella.

AN Gabella debeatur ex venditione sub pacto legis commissoriæ, & adiectionis in diem, aut ex pacto reuendendi, adiectâ clausulâ, quod res inempta sit. p. 186. n. 218.

H

Hæreditas, Hæres.

AN hæreditatis possessionem censearis habere, ex eo quod cohæres tibi cedat partem illius. p. 24. n. 162.

Qui Hæredes & legatarij institui possint & non possint. p. 100. n. 47.

Inter hæredis institutionem, & legatum differentia quæ. p. 102. n. 59.

Quæ hæreditas veniat applicanda fisco. p. 146. num. 401.

An hæres siue fidem dederit spurij patri, siue non possit si velit licitè ea bona sibi retine-**[[263]]**re, & spurio non dare? p. 147. n. 408.

Hæredum nomine duplex venit admittendus intellectus. p. 150. n. 433.

Si aliquis sic hæres sit institutus in re certa, vt terstator expresse dixerit se nolle, quod in aliis bonis ille succedat, an debeat adhnc in in aliis succedere? ibid. d.n. 436.

An hæres excusetur in conscientiæ foro à soluendis debitis ob inuentarij omissionem? p. 152. n. 464.

An hæres possit differre in foro conscientiæ per annum legatorum executionem? pag. 156. num. 492.

An in hæreditatis emptorem ius accrescendi transeat? p. 180. num. 167.

Histrio.

Histrionum ludi quandonam sint liciti? pagina 221. numero 23.

Homicidium.

Homicidij causâ accepta an sint restitutioni obnoxia? p. 58. n. 212.

An homicidium mandans fieri, sed voluntate mutatâ reuocat mandatum, & hoc mandatario intimat, putanti id è mandatario non setiò dici, & ex vi iussionis occidit, teneatur restituere damna. p. 64. n. 247.

Homicidium alicuj consulens, & is quem conluisti occisus est, teneturne ad restitutionem? p. 65. n. 259.

Vide, Verb. *Restitutio.*

Homo.

Homo non est dominus vitæ suæ aut membrorum. p. 3. n. 14.

Homo sub hominis dominium potest cadere. ibid. n. 15.

In homines quot modis dominium acquiratur? p. 4. num. 18.

Homo an sit suæ dominus famæ. p. 10. n. 52.

Ad homnem à crimine vi reuocandum, grauissima requiritur causa. p. 86. n. 407.

Hypotheca.

An hypothecis anterioribus etiam expressis Dos præferatur? p. 75. n. 327.

Hypotheca quid sit? p. 235. n. 27.

Hypotheca quotuplici ex causa nascatur? ibid. num. 28.

Hypothecæ diuisio multiplex admittitur. ibidem.

Hypotheca legitima quæ dicatur? ibidem. num. 29.

Hypothecæ quænam subiici possint? pag. 236. num. 30.

Hypothecam quinam possit, vel non possit dare? ibid. n. 31.

Circa Hypothecam quænam peccata possint contingere? ibid. n. 32.

I

Ignorantia.

AN Ignorantia inuncibilis, seu inculpabilis iuris effici malam esse fidem? p. 18. num. 124.

An ex causa Ignorantiæ probabilis maioribus concedenda sit in integrum aduersus præscriptionem restitutio. pagina. 22. numero 147.

Ignorantiâ comitante inuincibili damnum inferens, an ad restitutionem teneatur. pag. 42. num. 97.

Iniuria.

Quotuplex Iniuria veniat admittenda. pag. 19. nu. 6.

Qui per iniuriam Virginem deflorauit tenetur repondere damnum, quod ei ex tali iniuria est secutum. p. 33. n. 34.

Insinuatio.

An Insinuatio sit necessaria, si aliquis simul pluribus donet eodem tempore, itaut licet singuli non capiant 500. Solidos, omnes tamen plus accipiant. pagina 121. numero 189.

Ad Insinuationis necessitatem quid requiratur. ibidem.

An sine Insinuatione factam donationem excedentem 500. Solidos, possit donatarius tutâ conscientia retinere excessum? ibidem n. 192.

Inuentarium.

An ad Inuentarium conficiendum rei in vsumfructum sibi concessæ vsufructuarius astringatur, vel etiam cum testator remittit huiusmodi obligationem. p. 23. n. 154.

Inuentor.

An Inuentori primo cedant venæ metallorum, cùm in alieno fundo reperiuntur. pagina 13. n. 76.

Inuentori ceditne res illa, cuius dominus post factam debitam diligentiam omninò est incognitus. p. 14. n. 80.

Iuramentum.

Si cum Iuramento quis promisit prodige ob peccatum patrandum, teneturne totum, implere. p. 59. num. 215.

Si Iuramentum est adiectum testamenti non reuocandi, an possit adhuc licitè reuocari? p. 142. num. 367.

Si Iuramento testamentum confirmatum licitè reuocari non valeat, an validè possit reuocari. p. 14. num. 370.

An si Iuramentum adiiciatur pœnæ solutioni. debeatur pœna iuramenti ratione. ibidem numero 374.

[[264]] *Ius.*

Iura asportationis an exigere possit qui tempore abundantiæ, quando necessum non est triticum asportari, id gesserit. p. 173. n. 115.

An ius accrescendi in emptorem Hæreditatis transeat. p. 180. n. 167.

L

Laudemium.

LAudemium quodnam dicatur. p. 170. n. 90.

Laudemium quot in casibus non debeatur. ibidem.

Legatum.

Legatum inter & hæredis institutionem quid discriminis intercedat. p. 102. n. 59.

An Legata vsurarij ad pias causas sint valida. p. 146. n. 397.

An Legatum valeat, quando relictum est duobus qui eiusdem sunt nominis. p. 153. n. 458. & seqq.

Si quis Legatum generatim pauperibus extra testatoris locum existentibus dari. p. 154. n. 468.

In electione pauperum, quibus generatim legatum relinquitur, an præferendi sint pauperes consanguinei testatoris. ibid. n. 471.

Elector pauperum, quibus legata eleemosyna est distribuenda, potestne eam propriis consanguineis, si sint pauperes, elargiri. ibidem numero. 474.

Legatæ pauperibus pecuniæ distributor an possit partem sibi applicare, quando reuera ipse inopia afficitur. ibid. n. 477.

An is, cui legatæ pecuniæ distributio inter pauperes committitur facienda, debeat semper pauperiores præferre. 155. n. 480.

Si Legatum sit, vt summa quædam pauperioribus distribuatur potestne totum dari vni pauperi. ibid. n. 487.

Legatum relictum virginibus pauperibus ad nuptias, potestne iis dari, quæ nubere nolunt, vt religiosæ fiant. p. 156. n. 489.

An Legatorum executionem possit differre hæres per annum in foro conscientiæ. ibidem. num. 492.

Quando Legatum relictum est pro puellis orphanis, potestne illud admitti quæ patrem quidem habet, sed ad puellæ succurrendum omnino iuutilem. ibid. n. 496.

Legatum pro liberandis incarceratis potestne impendi pro alicuius incarceratione impedienda. p. 157. n. 499.

An Legata quæ impleri non valent, possit Episcopus in quemlibet pium vsum commutare. ibid. n. 502.

Legitima, Legitimatio.

An, si Legitimâ aliquem princeps donaret, vt in feudo succedat, eius dispositio habeat effectum irrequisito domino. p. 215. n. 467.

An Legitimatio habeat effectum ad emphyteusis seu feudi successionem, in agna torum prę̨iudicium. p. 216. n. 470.

Locatio, Locator.

Locatio quid sit. p. 167. n. 69.

Locator quis dicatur. ibid.

Quæ possint locari quæ non. ibid. n. 70.

An Locare alteri liceat conductori, rem quam ipse conduxit. ibid. n. 71.

Quinam possint locationis contractum inire, & quinam non. ibid. n. 72.

Quid faciendum quando rem communem duorum vnus locari vult vni, alter alieri. pag. 167. n. 73.

Quandonam Locatio transeat ad hæredes, & quando non. ibid. n. 74.

Locationi factæ à tutore vel curatore, minor, vel pupillus tenetur stare. p. 168. n. 76.

Quid debeat fiscus gerere circa locationem factam à reo ante, vel post patratum delictum. ibid. n. 77.

Locationi antefactæ nomine Ecclesiæ, Prælatus successor stare tenetur. ibid. n. 78.

Si res Locata pereat cuinam perit. ibidem numero 79.

Locatori conductor, Et locator conductori tenetur. ibid. n. 80.

Locatio quot modis finiatur. ibid. n. 83.

Quando possit res locata pepeti, non finito locationis tempore. ibid. n. 84.

Locator tenetur vitium rei aperire conductori. p. 169. n. 84.

Locator tenetur ad resarciendas expensas necessarias factas à conductore, non eas quæ conductor gessit ad proprium tempore commodum. ibid. n. 85.

Locator tenetur ad onera & tributa pro re locata imposita, non ad ea quę pro fructibus. ibid. n. 86.

Locatoris obligationes quot enumerentur. ibid. numero. 87.

Locationem inter & Emphyteusim quid discriminis intercedat. ibid. n. 88.

An Locationi rei dotalis à marito factæ, vxor teneatur stare, soluto matrimonio. pagin. 208. num. 404.

An Locatori ius det vbertas notabilis alicuius anni, vt maiorem pensionem exigat, quàm deducta fuerat in pactum? p. 210. n. 416.

Quando Locator obligat in contractu conductorem ad meliorationem rei conductæ faciendam, an sit facienda melioratio sumptibus locatoris. ibid. n. 423.

An Locatori liceat. obligare conductorem, ad suscipiendum in se omne rei locatæ periculum. p. 111. n. 429.

Luorum.

An Lucrum turpitudinis debeat restituere meretrix. p. 57. n. 202.

An lucri cessantis titulo possit aliquid vltra sortem ex mutuo recipi. p. 133. n. 293.

Cum alia via licrum, quod tibi ex mutuo cessat, vel damnum quod emergit, compensare vales eo quod habeas aliam pecuniam, poterisne aliquid ex mutuo exigere si ex auaritia aut pusillanimitate eam pecuniam reseruare curares, nec eam negotiationis periculo exponere. pag. 134. n. 297.

Ludus.

Ludus quis dicatur. p. 220. n. 20.

[[265]] Ludus per se licitus an sit. ibidem numero 21.

An Ludus ex circumstantiis possit fieri illicitus. ibid.

Non est mortale ratione affectus ad lucrum nec ex cirunstantia loci temporis, vel sacri, vel personę. p. 221. n. 22.

Ludi histrionum quandonam sunt liciti? ibid. num. 23.

Ad Ludi iustitiam quot requirantur conditiones. ibid. nu. 24. Et ibidem veniunt enumerandæ.

Ludus vetitus quis. p 222. n. 28.

Non Ludendi votum aut iuramentum potestne sub lethali obligare? pagina 225. numero 58.

Ludere principaliter propter lucrum estne lethale peccatum? p. 226. n. 61.

An ludere principaliter propter lucrum sit saltem veniale piaculum? ibidem numero 64.

An liceat ludere preces sacras, ita vt victus debeat aliquoties pro victore aut pro animabus purgatorij salutationem v.g. Angelicam recitare. ibid. n. 67.

An qui Ludo prohibito dant operam contra legum præscriptum lethaliter delinquant. p. 227. n. 71.

An Ludis prohibitis clerici operam exhibentes peccent lethaliter? ibid. n. 75.

An Ludentes Religiosi chartis delinquant? p. 228. n. 78.

An si quis in Ludo exponit rem furtiuam alienam, aut apud se depositam, qui eam lucratus est, teneatur, eam domino reddere, vbi scit alienam essee? ibidem num. 81.

De Ludo plura à pagina 229. vsque ad 234.

M

Mandatum, Mandatarius.

MAndatum quid sit? pagina 236. numero 33.

Madatum generale ad illicita non se extendit. ibid. n. 34.

Mandatarius non potest recusare mandatum nondum susceptum. ibid. n. 35.

Mandati substantialia quæ? ibidem numero 36.

De Mandatario mandatum accipiente absque vlla forma expressa. ibid. n. 37.

Mandatum quot modis finiatur. pagina 240. num. 38.

Mandatum quot in casibus Mandatoris morte non finiatur. ibid. n. 39.

Quid intelligendum cum dicitur Mandatum non expirare morte mandantis, quando res non est integra. ibid. n. 40.

Melioratio.

Melioratio quænam gerenda sit expensis locatoris, an conductoris? pagina 210. numer. 423.

Meretrix.

An Meretrix restituere debeat turpitudinis lucrum. p. 57. n. 202.

Vt Meretrices possint pretium turpitudinis suæ aliæ quæuis fœminæ retinere. pagina 58. numer. 209.

Minor & pupillus tenetur stare locationi factæ à curatore vel tutore. pagina 168. numero 76.

An Minor emens cum pacto reuendendi possit obligari ad reuendendum absque iudicis decreto bona immobilia. pagina 185. numero 210.

Monachus.

Monachorum vsusfructus quis dicatur. pagin. 8. num. 39.

Monopolium.

Monopolium quid sit? pagin. 163. numero 40.

Quot modis Monopolium possit contingere? ibidem.

Monopolium in cambiis vitandum. pag. 166. num. 66.

An Monopolium sit contra iustitiam, cum mercatores conspirant, ne merces vendantur; nisi intra summi pretij latitudinem. pag. 187. numer. 226.

Monopolium estne illicitum, si quis, vel alij cum illo omnes merces alicuius generis tempore abundantiæ vili pretio emant, carius postea diuendendas? pagina 188. numero 229.

Mons pietatis.

Mons pietatis quis dicatur. pagina 105. numero 77.

Montis pietatis conditiones quot admittántur? ibid.

An Montes huiusmodi sint liciti? ibid. numero 78.

Montem pietatis instituere quisque priuatus potest. ibid. n. 79.

Deponentes pecuniam apud montem non possunt aliquid recipere vltra sortem. pag. 106. num. 80.

Et ex indulto possunt. ibid.

Tituli ob quos lucrum euadit iustum ex depositis supra montem pietatis quot admittantur. ibid. n. 81.

Mons pietatis potest aliquid exigere à mutuatariis ad expensas extruendæ domus. ibid. numer. 82.

Et ad sumptus ministrorum etiamsi pignora eorum labore ad custodiam non egeant. ibidem num. 83.

Non potest aliquid accipere in suiipsius augmentum. ibid. n. 84.

Montes pietatis excusanturne ab vsura. p. 138. nu. 333.

Si Montis pietatis pecunia negotiationi exposita sit, potestne exigi aliquid vltra sortem, & vltra id quod exigitur ad montis conseruationem. p. 139. n. 337.

Mutuum, Mutuatarius.

Mutuum quodnam dicatur. p. 102. n. 60.

Mutuum inter, & commodatum ac permutationem quæ discrepantia. ibid.

Mutui diuisio, ibid. n. 61.

Mutuum expressum quodnam dicatur ibidem.

Quid item tacitum. ibid.

Qui possunt contrahere iure naturæ ex Mutuo obligantur, sed in queisdam casibus non obligantur ex priuilegio iuris filij ac filiæfamilias, Ecclesie ac minores. ibid. n. 62.

[[266]] In multis casibus filius ac filiafamilias mutuum tenetur soluere. 103. n. 63.

Quandonam ad Mutui redditionem teneantur Ecclesia vel pius locus ibid. n. 64.

Obligatio Mutui reddendi, quod tutor, vel curator nomine pupilli vel minoris accepere, quæ dicatur. ibid n. 65.

Mutuum in quot casibus sit vsurarium. pagina 104. numero 71. & in quot non? ibid. n. 72

Quid in Mutuo pecuniario, quando crescit aut decrescit pecuniæ valor. p. 105. n. 74.

Quid in aliarum rerum mutuo crescente vel decrescente earum pretio ibid. n. 75.

Mutui definitio venit tradenda. p. 125. n. 230.

Bonitas & similitudo pecuniæ soluendæ, quæ Mutuo acepta est, debetne esse extrinseca? pag. 126. num. 233.

An Mutuum plenè probetur ex eo, quod vnus testis numerationem pecuniæ testetur, & alter mutui concessionem? p. 126. n. 239.

Mutuatariis omnibus concessa exceptio non numeratæ pecuniæ, impediturne ex confessione mutui, Et obligatione soluendi facta in instrumento guarentigio? p. 129. nu. 257.

Quæ exceptio opponi possit, vt Mutuatario permittatur probare, se nullam accepisse pecuniam spectato iure ciuili aut canonico? p. 130. n. 264.

Quoties ob mutuum conceditur alicui pecunia, vel aliquid pretio æstimabile ob timorem, ne iterum deneget mutuum eidem mutuatori petenti, an constituatur vsura, si principaliter id fiat mutui occasione? ibid. n. 268.

In Mutuo recuperando ratione periculi, an possit vltra sortem exigi? pag. 135. n. 308.

An Mutuator possit pretium à Mutuatario exigere ob assecurandam sortem? p. 136. numero 311.

An Mutuum petere sub vsuris à sœneratore parato absque necessitate, seu vtilitate sit mortale? p. 141. n. 335.

An Mutuari possis pecuniam, quam priuatim scis breui tempore imminuendam, vel deponendam, an item Mutuari possis cum obligatione eandem quantitatem reddendi? p. 177. nu. 141.

N

Necessitas

QVi Necessitate pressus rem alienam absumpsit, an teneatur restituere, quando creditor in simili necessitate versatur pag. 83. numero 383.

Ob Necessitatem extremam, non solum tuam, sed tuorum parentum, an possis restitutionem omittere, aut differre? p. 84. n. 385.

Negotium.

Negotia gesta quæ dicantur? p. 240. n. 41.

Negotiorum gestor qui item dicatur. ibid.

Negotia alterius quot modis gerãtur. ibid. n. 42.

Negotia gerentis obligationes, & eius cuius negotia geruntur recensentur. ibid. n. 43.

Negotiorum gestor de qua culpa teneatur. p. 241. n. 44.

Negotiorum gestor regulariter non tenetur de casu fortuito? ibid. n. 45.

Quid si negotium incepit, & imperfectum reliquit. ibid. n. 46.

Quando teneatur ad expensas factas is, cuius negotium geritur. ibid. n. 47.

Qui negotium gessit animo gratuito, non potest expensas petere. ibid. n. 48.

Ex negotiis gestis quotuplex oriatur actio? ibid. numero 49.

O

Obligatio.

OBligatio restituendi an oriatur ex qualibet culpa etiam leui & leuissima. p. 40. num. 85.

An obligatio restituendi consurgat in conscientia ob damnum ex culpa veniali Theologica obueniens. p. 41. n. 89.

An si Obligatio restituendi oriatur ex culpa veniali, talis obligatio sit restituendi totum damnum. ibid. n. 93.

Obligatio ad euictionem rei vndenam ortum sortiatur? p. 163. n. 41.

Officium.

Officia publica an per se sint vendibilia. p. 159. num. 8.

P

Pactum.

PActum de retrouendendo quando in venditione apponitur, an res plus minusue valeat? p. 160. num. 21

Pactum huiuscemodi quot conditionibus sit licitum? ibid. nu. 22.

Pactum estne licitum, vt census eadem moneta redimatur. p. 164. n. 52.

An Pactum sit illicitum de iure naturæ, quod elapso decennio, census redimi vlterius non possit, vel quod non possit nisi post decennium? p. 200. n. 328.

An Pactum licite apponi possit in census redemptionem, vt venditor, non solum idem pretium, sed eandem monetam inspecie reddat? p. 202. n. 347.

Palpo.

Palpo quandonam ad restitutionem teneatur. p 68. n. 278.

Peculium.

Quotuplex peculij genus possit filiofamilias competere. p. 2. n. 6.

Quodnam in peculio dominium habeat filiusfamilias. ibid. n. 7.

Pensio.

Pensio quandonam soluenda, & quando de ea aliquid remitti debeat. p. 168. n. 81

Pensio quandonam possit augeri. ibidem. numero 82.

An Pensio debeatur etiam eo anno, quo res censui subiecta nullos fructus, vel in minori quantitate, quam ad pensionis solutionem sufficiat? p. 196. n. 297.

An Pensiones integræ debeantur, licitusque sit census de iure naturæ, quando non emitur pecunia præsenti, sed partim credita, ac postea soluenda. p. 197. n. 304.

[[267]] An Pensiones exigere possit creditor, si res censui subiecta pereat, vel infructuosa perpetuo fiat culpâ debitoris. p. 200. nu. 324.

An ante Pensionem solutam fructus rei conductæ fiant conductoris? pagina 209. numer. 406.

Quid nomine sterilitatis omnimodæ, quæ omnino ab vlla Pensione excusat, intelligatur? ibid. n. 410.

An Pensio sit tunc diminuenda solùm, quando non percipitur dimidia pars fructuum, qui communiter ex eo fundo solent percipi. ibid. n. 413.

Quam ob causam Pensio sit imminuenda? pag. 214. n. 453.

Pignus.

Pignus au possit exigi in cambio? p. 166. numero 67.

Pignus quid sit? p. 235. num. 27.

Pignoris quotuplex causa. ibidem. numero 28.

Pignoris diuisio multiplex admittitur. ibidem.

Pignus legimum quid? ibid. n. 29.

Quænam Pignori subiici possint? pagina 236. numer. 30.

Pignus quinam possit vel non possit dare? ibid. num. 31.

Circa Pignus quæ peccata possint contingere ibid. n. 32.

Pius V.

Pij V. Bulla de censibus obligat, vbi promulgata aut recepta non est. p. 164. n. 54.

Pius V. quot ad Cambij realis iustitiam requirat conditiones. p 166. n. 68.

An Pij V. Bulla circa conditiones asseruandas ad census valorem obliget vbique? pag. 195. num. 280.

Pœna.

Pœna quotuplex admittatur à Doctoribus? p. 134. n. 302.

Pœna legalis quæ dicatur? ibid.

Quæ sit iudicialis. ibid.

Quænam item sit pœna conuentionalis. ibidem.

In Pœnam conuentionalem debiti congruo tempore non soluti potestne aliquid vltra sortem exigi, quod propriè pœna sit? p. 135. n. 305.

An Pœna debeatur ratione iuramenti, si adijciatur iuramentum pœnæ solutioni? pag. 143. num. 374.

Pœnitens.

An Pœnitens qui admonitus aliàs Confessario restitutionem promisit, & non obseruauit, debeat absolui. pag na 81. num. 363. & 364.

Quando Pœnitens petit indulgeri sibi aliquod tempus, vt paulatim restituat, & iudicatur id melius esse creditori, & pœnitenti, potestne, id tempus indulgeri, si mox soluere valet. ibid. n. 367.

Vide verb. *Restitutio.*

Poßessio, Possessor.

An Possessionem hæreditatis censearis habere, ex eo, quod cohæres tibi cedat partem illius. 24. n. 162.

Possessio an sufficienter probetur vnico teste. ibid. n. 165.

Possessor bonæ fidei quandonam omnes fructus rei industriales comparat. p. 25. n. 168.

An Possessor bonæ fidei teneatur fructus mixtos consumptos ante tempus præscriptionis Domino restituere si agnoscat rem à qua prouenére, alienam esse. ibidem numero 173.

An Possessor qui à principio fuit bonæ fidei, postmodum malâ superueniente, possit licitè rem alienam, ac eius fructus retinere. p. 26. n. 176.

An Possessor malę fidei satisfaciat, cum incrementum rei prouenit ab extrinseco, rem similem reddens, si eo tempore Dominus consumpturus non esset. pagina 26. numero 180.

An qui rem mala fide possessam in dies crescentem peremit, satisfaciat restituens quanti tempore absumptionis æstimatur. p. 27. num. 183.

Qui possidet bonâ fide rem alienam putans esse suam, tenetur statim illam restituere agnoscens esse alienam. p. 29. n. 7.

In queis casibus Possessor bonæ fidei ad restitutionem non teneatur. p. 29. n. 9.

Possessor malæ fidei debet rem alienam Domino vnà cum eius fructibus reddere. ibidem num. 11.

Possessor malæ fidei tenetur illi restitutionem facere cui rem abstulit. p. 34. n. 46.

Possessor bonæ fidei quid fit, vt recuperet pretium pro re accepta traditum. ibidem numero 47.

An Possidens mala fide rem alienam, si apud ipsum pereat, teneatur eam restituere, quando aliàs apud dominum erat peritura. p. 45. nu. 123.

An Possessor malæ fidei teneatur rem restituere iuxta maicrem valorem, quem à tempore iniustæ acceptionis habuit si forte pereat, aut deterior fiat. p. 46. n. 127.

An Possessor malæ fidei teneatur rei alienæ restituere fructus quos percepit, sed iam non habet qui mala fide consumpsit, quos tamen Dominus non erat percepturus. p. 47. n. 130.

An possessor bona fidei teneatur ad restituendam domino rem alienam extantem, vel quantum eius causa factus est locupletior, quando fur non est factus impotens ad restituendum. ibid. n. 134.

An possessor bonæ fidei non aliter teneatur dare id in factus est locupletior nisi in defectum ipsius rei alienæ. p. 48. n. 141.

An possessor bonæ fidei post consumptam, vel alienatam rem furtiuam debeat restituere, in quantum factus est locupletior. pag. 49. n. 14. 5.

Possessor malæ fidei rem suis expensis meliorem fecit, ex qua meliori facta Dominus maiores fructus percepisset, quos ipse vel ex negligentia, vel alia de causa non percepit, tenebiturne eos etiam fructus ex melioratione perceptibiles restituere. p. 50. n. 155.

An Possessor malæ fidei tenetur in conscientia, reddere domino fructus omnes quos ipse percepit etiamsi dominus non esset percepturus. p. 51. n. 158.

Possessori fuit à principio bona fides circa alterius rem, postea vero mala fides aduenit, an debeat fructus rei restituere, & quid spectandum. ibid. n. 162.

[[268]] Possessor bonæ fidei quo in casu possit alienare prædium. p. 52. n. 165.

Possessor bonę fidei quandonam sibi & Domino consulat. p. 52. n. 167.

Prælatus.

Prælatus successor tenetur stare locationi antefactę nomine Ecclesiæ. p. 168. n. 78.

Præscriptio.

Præscriptio quotupliciter veniat accipienda. p. 8. n. 40.

Ad Pręscriptionem requiritur possessio. ibidem num. 41.

Et bona fides, ibid. n. 42.

Necnon titulus. p. 9. n. 43.

Et continuatio possessionis tempore legibus definito. ibid. n. 44.

Quęnam res pręscribi non possint. ibid. n. 45.

Contra Pręscriptionem datur restitutio. ibidem num. 46.

An ad Pręscriptionem requisitam bonam fidem interrumpat dubium circa proprietatem rei post possessionem illius bona fide acquisitam. p. 18. n. 220.

An mala fides illius, à quo quis rem accepit noceat ad præscribendum ei, qui illam accepit. p. 19. n. 127.

An sit pręscripta res legitme, quando post legitimam Pręscriptionem constat fuisse alienam. p. 20. n. 133.

An Præscriptioni possit renunciari. ibid. n. 136.

Circa Præscriptionem rerum mobilium potestne Romana Ecclesia gaudere aliquo priuileg 10. p. 21. n. 140.

Præscriptione immemoriali probata censeturne probata centenaria præscriptio. ibidem num. 144.

An aduersus Præscriptionem ex causa probabilis ignotantiæ maioribus concedenda si in integrum restitutio. p. 22. n. 147.

Pręscriptio tricennalis bona fide peracta quam vim exerat. ibid. n. 150.

Precarium.

Precarium quid sit? p. 99. n. 34.

Ad Precarij contractus substantiam quid requiratur. ibid. n. 35.

Precarium inter absentes an possit constitui, ibidem.

Qui Precario accipit tenetur ex culpa lata, non ex leui aut leuissima. ibid. n. 36.

Precarium quot modis finiatur. ibidem. numero 37.

Quid quando Precarium conceditur ad tempus definitum, & quando non conceditur ad tempus definitum, num finitur concedentis obitu? ibid. n. 38.

Quandonam ex Precario ciuilis actio oriatur, quando non. ibid. n. 39.

Statim ac Precarium concessum est potestne à concedente repeti. p. 109. n. 99.

Pretium.

Pretium estne seruandum à Principe taxatum, relicto communis ęstimationis pretio. p. 159. n. 13

Cum constat iniustum esse pretium taxatum à Principe, an possit non obseruari? ibid. n. 14.

Pretij augendi quænam sufficiens causa. p. 161. num. 29.

Ad Pretium augendum mendacia, quibus mercatores vtuntur quale peccatum? ibid. n. 30.

Pretia rerum an lege principis. aut hominum æstmatione constituantur p. 175. n. 132.

Promissio.

An Promissio consistat, & in solis vocibus, & signis externis? p. 110. n. 116.

An licet Promissio externa sine interna voluntate non oblig et ex iustitia, possit dici promissio. p. 111. n. 119.

An Promissio facta cum semiplena libertate sufficienti ad peccatum veniale, non autem ad mortale, sufficiat ad obligandum etiam de re leui. ibid. n. 122.

Ad Promissio valorem requiriturne, quod non fiat ex vehementi passione iracundiæ, vel alterius affectus? ibid. n. 125.

An Promissio, vel donatio merè interna in ducat obligationem in foro conscientiæ. p. 112. numer. 129.

An Promissio ante acceptationem de iure canonico obliget promittentem. ibid. nu. 133.

Ad Promissionis obligationem, necessitas acceptationis sitne etiam de iure naturali? p. 113 n. 136.

An de facto sint aliqui casus, in quibus, lege ita disponente non requiritur acceptatio ad obligationem, & irreuocabilitatem Promissionis producendam. p. 114. n. 136.

An ad Promissionis reuocabilis obligationem requiratur acceptatio sensibilis, & externa Promissarij. ibid. n. 45.

An ad acceptationem validam requiratur, quod Promissio intimetur Promissario per nuncium vel Epistolam missam à Promittente. p. 115. num. 148.

An ad Promissionis irreuocabilitatem requiratur, quod acceptatio ad notitiam promittentis veniat. ibid. n. 151.

An Promittente mortuo possit Promissarius validè posteà promissionem acceptare. p. 115. n. 154

An ad Promissionis valorem sufficiat, si Promissarius taceat, vt ita se acceptasse videatur. p. 116. n. 157.

Quo in casu duplex Promissio distincta includatur. ibid. n. 159.

Promissio simplex acceptata in re graui, obligatne sub lethali. p. 117. n. 163.

Qui contra primam Promissionem secundò promisit, iterum eandem rem siue cum iuramento siue sine illo, si postea primus Promissarius iuri suo cedat, teneturne primam implere Promisonem. p. 118. nu. 169.

An Promissio dubia obliget promittentem. ibid. n. 172.

An si factum alienum Promisisti adiectâ pœnâ, liber sis à pœnæ obligatione, si bona fide sufficiente diligentiâ adhibitâ, id procurasti, nec acsequi potuisti. ibid. n. 175.

Quælibet materia, quæ in furto censetur grauis, censeturne etiam grauis in Promissione, vt eius violatio sit mortalis, quando Promissor intendit se non solum ex fidelitate, sed etiam ex iustitia obligare? p. 119. n. 172.

Proprietarius.

Proprietarium inter, & feudatarium quiæ diuidendus Thesaurus. p. 16. n. 106.

An Proprietarius laicus possit absque vsura recipere fructus pignoris feudalis non computandos in sortem. p. 138. n. 327.

Puer.

Puer ante rationis vsum dominium habet, p. 2. n. 5.

Pupillus.

De Pupilli bonis potestne tutor donatione**[[269]]** remuneratoria sine præfixo termino donare. p. 120. num. 185.

R

Religiosus.

REligiosi professi dominium non habent, secus qui simplici paupertatis voto sunt adstricti. p. 2. n. 9.

Religioso quonam modo possint superiores concedere bona stabilia ad vsum solum, & administrationem. p. 3. n. 10.

Religiosi Beneficiarij quodnam dominium habeant ibid. n. 11.

Non Religiosi Clerici verum habent dominium bonorum patrimonialium, vel quasi patrimonialium. ibid. n. 12.

An Religiosus debeat laborarem monasterio, vt ita possit suis soluere creditoribus. p. 91. num. 439.

Qui in sæculo operam determinatam alicui promisit Reglionem ingressus, teneturne ex bonis suis soluere damna secuta promissario, eo quod fides ei seruata non fuerit. ibid. n. 442.

Religiosi quid donare possint. p. 97. n. 17.

An Religio possint esse executores testamenti. p. 101. n. 52.

Res.

Rerum externarum quæ ab alio occupatæ non sunt sumus Domini p. 3. n. 13.

Rerum rationabilium quot modis dominium comparetur. p. 4. n. 19.

Quænam res fiant primo occupantis. ibid. n. 20.

Res quænam præscribi non possint. p. 9. n. 45.

Restitutio.

Restitutio datur contra praescriptionem p. 9. n. 46.

Restitutio faciendane est ab inuentore Thesauri in alieno Agro absque Domini facultate ante Iudicis sententiam. p. 12. n. 69.

An Restitutio aduersus Præscriptionem maioribus concedenda sit in integrum, ex causa probabilis ignorantiæ p. 22. n. 147.

Restitutio quid sit, venit expendendum. pag. 28. num. 1.

Restitutio non est necessaria ad salutem necessitate medij. ibid. n. 2.

Est tamen necessaria necessitate præcepti. ibid.

Restitutionis quot radices admittantur. ibidem num. 3.

Restitutionis obligatio vndenam originem trahat? p. 29. n. 4.

Quæ ad restitutionem pertinent quot punctis complectatur Auctor. ibid. num. 5.

Qui dicantur ad Restitutionem teneri. ibidem. nu. 6.

Qui bonâ fide possidet rem alienam putans esse suam, tenetur statim illam restituere, agnoscens esse alienam. ibid. n. 7.

Qui rem alienam consumpsit credens esse suam debet id restituere in quo factus est ditior. ibid. num. 8.

Quibus in casibus ad Restitutionem non teneatur bonæfidei possessor. ibid. n. 9.

Ad Restitutionem tenentur cooperantes ad damnum alterius. p. 30. à.n. 13. ad 19. & p. 31. num. 20.

Quando hi ad restitutionem non teneantur. p. 31. n. 21.

Quandonam hi debeant restitutionem in solidum quærere, & quando non? ibidem. numero 22.

Res aliena alteri debita restituenda est, si extat, & si non extat eius valor. ibid. n. 23.

Tantum restituendum quantum sufficiat ad faciendam dibiti æqualitatem. ibid. n. 24.

Restituere quid teneatur Regularis cuiusque concubina. p. 32. n. 26.

Quid item concubina pupilli vel minoris restituere teneatur. ibid. n. 27.

Ad Restitutionem tenetur impediens alterum à rei debitæ consecutione. p. 32. n. 28.

Quid si si res non erat debita ex iustitia. ibid. num. 29.

Quid si impeditur qui per vim, fraudem vel calumniam, cùm res non est debita. ibid. n. 30.

Ad Restitutionem solum tenetur pro damnis occisor, vel mutilator. p. 33. n. 31.

Quid de ebrio, occidente, vel vulnerante, deque eo, qui alterum pro alio occidit veniat dicendum. ibid. n. 32.

Quid Restituere debeat, aut non debeat occisor, aut mutilator. ibid. n. 33.

Nil Restituere tenetur qui virginem importunis precibus filexit. p. 33. n. 35.

Quid si per promissionem veram vel fictam. ibidem n. 36.

Quid restitui debeat pro adulterio. p. 34. numer. 38. 39. & 40.

Restituere tenetur vterque adulterans damna si possint narâ prole. ibid. n. 38.

Restituenda fama pro fama, non pecunia. ibid. num. 41.

Quid restituendum pro fama, & bonis spiritualibus: vt inductione ad peccatum, & à regulalari statu auocatiore. ibid. n. 41. & seqq.

Restitutio cui facienda ibid. n. 45.

Restitutionis circumstantiæ quæ p. 35. n. 51. & seqq.

Restitutio facienda est propriis expẽsis in eo loco, vbi dominus eam erat possessurius, quando debitum oritur ex iniusta acceptione. ibid. numer. 51.

Vt Restitutionis modus ediscatur, quatuor traduntur regulæ ibid. n. 54.

Qui Restitutionem differt longo tempore, quot peccata perpetret. p. 36. n. 58.

Res quæ in specie extant certis dominis integrè restituendę sunt. ibid. n. 60.

Inter cooperantes ad damnum, quinam prius restituere teneantur. p. 37. n. 66.

Restituente causa principali cæteræ liberæ sunt. ibid. n. 67.

Restitutio differri potest quadupliciter. ibidem num. 68.

Restitutionis obligationem quatuor causæ omnino extinguentes admittuntur. p. 38. n. 69 70. 71. & 72.

Quonammodo Religionis ing essus liberet à restitutione. ibid, n. 73.

An restitutio damni illati contra iustitiam distributiuam sit actus Iustitiæ distributiuę. & nõ commutatiuæ. p. 39. n. 77.

Restituẽdi obligatio an oriatur ex qualibet culpa, etiam leui & leuissima ibid. n. 85.

An Restituendi obligatio consurgat in consciẽtia ob damnum ex culpa veniali theologica obueniens. p. 41. n. 89.

[[270]] An si ex culpa veniali oriatur Restituendi obligatio, talis obligatio sit restituendi totum damnum. ibid. n. 93.

Ad Restitutionem teneturne is, qui ignorantia comitante damnum intulit. pagina 42. numero 97.

An ad Restitutionem damni tertio euenientis, teneatur damnum alicui inferens, quod alteri tertio imputatur. ibid. n. 101.

Vtrum ad Restitutionem teneatur ex culpa minori, quàm lata, qui accipit rem ex contractu cedente in vtilitatem sui ipsius, & etiam qui accipit rem ex contractu cedente in vtilitatem ipsius, & in vtilitatem dantis, vt ex contractu locationis, & conductionis. p. 43. n. 104.

An qui rem furtiuam vel malâ fide emit teneatur eam Restituere proprio Domino. vel eam furi reddere possit, vt ab illa pretium recuperet. p. 45. n. 119.

An ad Restitutionem obliget iniusta acceptio. ibid. 123.

Emit quis rem alienam pretio iusto, & adhuc durante bona fide iterum vendit alteri æquali vel muori pretio, obligaturne ad Restituendum si factus est ditior. p. 48. n. 137.

An ad Restitutionem integram teneatur commodatarius, quando dubitat, an sua culpa res commodata perierit. p. 56. n. 192.

An Restituerre debeat meretrix turpitudinis lucrum. p. 57. n. 202.

Debetne Restitui pretium à fœmina acceptum ante vsum corporis acceptum. p. 58. nu. 206.

Suntne Restituenda accepta ob quodlibet peccatum. p. 58. n. 212.

Debentne Restitui quæ alicui dantur, vt faciat vel omittat id ad quod faciendum tenebatur ex iustitia. p. 218.

Accipiens vt faciat quod debet ex aliis præceptis extra materiam iustitiæ facere, debetne id Restituere iustitia. p. 60. n. 221.

An ad Restitutionem teneatur qui mendacijs ac fraudibus impedit ne consiscentur sua, vel alterius bona quæ in commissi criminis pœnam flico addicenda erant? p. 61. n. 230.

Quoties agitur de Restitutione lucri cessantis, vel damui emergentis, quid sit restituen dum. p. 62. n. 235.

Vt ad Restitutionem obligentur cooperantes ad damnum iniustum, quid sit necesse? ibid. num. 238.

An ad Restitutionem totius damni teneatur consulens volenti furari intra duodecim dies, vt furetur cras, ibid. n. 241.

An ad Restitutionem damnorum teneatur mandans homicidium patrari, sed voluntate mutata, reuocat mandatum, & hoc mandatario intimat, qui putat id à mandante non serrio dici, & ex vi primæ iussionis occidit? p. 63. n. 245. 246. & p. 64. n. 247.

Qui non mandauit damnum alteri inferri, sed ratum postea habuit, teneturne ad Restitutionem, sicut si mandasset. p. 64. n. 253.

An hic liber sit à Restituendi obligatione, qui consilio aliquem ad damnum inferendum mouet, & postea re integra consilum reuocap. p. 65. n. 256.

An ad Restitutionem teneatur consulens alicui duellum, & is quem consuluit ea occasione occisus est ibid. n. 259.

An ad Restitutionem teneantur Scholastici nolentes in collatione eathedræ serre suffragium p. 68. n. 277.

Quandonam ad Restitutionem teneatur adulator. ibid. n. 278.

Recipiens in Domo sua ad ludendum illos de quibus constat aut suspicio est tes esse alienas si cooperetur dans chartas aut aleas ad ludendum, tenetur ad Restitutionem. p. 69. nu. 284.

An teneatur Restituere partem non totum, ad damnum positiuè cooperans p. 70. n. 287.

Non Restituentibus socijs, an miles gregarius teneatur in solidum ad totum damnum, qui adiuuit in bello iniusto? p. 71. nu. 293.

An Restituere teneatur is, qui ex iustitia non tenebatur impedire damnum alterius, sed ex charitate tantum, tamen ex odio non impediuit. p. 72. n. 300.

An Restituere semper teneatur quis pretium, quodà fure accepit, ne eius furtum impediat, vel nunquam non taceat. p. 73. n. 310.

An famulus ad restitutionem teneatur, cui peculariter cura atque custodia est demandata, cum videt non à domestico, sed ab extraneo furtum de rebus domesticis fieri, aut non impedit, aut non manifestat. p. 74. n. 314.

Restitutio debita ex delicto faciendane est expensis debitoris, quando creditor ad alium locum abijt. p. 79. n. 35.

Si ad Restituendam rem in loco vbi creditor commoratur, sit multum expendendum, estne Restitutio gerenda debitoris ex delicto expensis. p. 80. n. 357.

Quod ex contractu licito debetur, Restituendumne est debitoris expensis, ipso longius recedente? ibid. n. 361.

An debeat absolutionem consequi pœnitens qui admonius alias confessario Restitutionem promisit, & non obseruauit, p. 81. n. 363. & 364.

Restituendi opportunitatem, aut potentiam non habens, an teneatur habere proposi tum Restitẽdi, quando poterit? ibid. numero 360.

Cui multo tempore Restituere omittit, an committat plura peccata? p. 82. n. 373.

Accipiens mutuum ante necessitatem ob quam à Restitutione excusarur, an transacta necessitate soluere debat mutuum. ibid. num. 376.

An Restituere teneatur, qui necessitate pressus rem alienam absumpsit, quando creditor in eadem versatur indigentia? pagin. 83. num. 383.

An Restitutionem possis omittere aut differre ob extremam tuam aut tuorum parentum necessitatem. p. 84. n. 385.

Vtrum ob graue detrimentum, quod quis ex Restitutione in bonis fortunæ incurret possit eam differre? ibidem numero 385.

An quando debitor iustè ex cusatur à Restitutione facienda statim ob notabile detrimentum, debet postea vltra debitum ipsum Restituere etiam damnum lucri cessantis, quod creditor ob eam dilationem est passus? ibid n. 391.

An à Restitutione facienda creditori nocitura debitor excusetur. p. 85. n. 398.

An qui Restituti creditori debitum, quo ipse abusurus est, debitore sciente, in alterius iniuriam contra iustitiam peccet. p. 86. n. 401.

[[271]] Quandonam ab onere Restituendi liberetur debitor. p. 90. n. 433.

An ad Restitutionem teneantur legatæ pecunię distributores, quando testator præcipit, vt summa quædam pauperioribus detur, si di non faciant. p. 155. n. 484.

An ad Restitutionem teneatur lædens emendo aut vendendo intra dimidium. p. 178. n. 154.

An ad Restitutionem teneatur, qui veras litteras conscissas legit, quarum occasione alteri lucrum præripuit. p. 186. n. 237.

Retractus.

Retractus in genere quis vocitetur. pagin. 184. numer 194.

An Retractui sui subiecta mobilia pretiosa, gemmæ videlicet, arma. &c. ibi. n. 197.

S

Sholasticus.

SCholasticus, cum desunt requisita accidentalia ad suffragium, peccatne suffragium ferendo. p. 67. n. 271.

Si scholasticus interrogatus an aliquod ex statutis vniuer sitatis accidentalibus violauerit, neget, & ita absoluatur, & suffragium ferat, teneturne postea ad Restitutionem si causa fuit quod qui dignus erat, oathedram non sit assecutus. p. 68. n. 274.

An Scholastici, qui in cathedrę collatione nolũt ferre suffeagium peccent, & ad restitutionem teneantur. ibid. n. 277.

Scriptura.

An Scriptura priuata prior præualeat in foro interno, si eius veritatem secundus creditor fateatur. p. 76. n. 330.

Seruus, Seruitus.

Seruus an habeat absolutum dominium à Domino independens aliquibus in casibus. p. 11. n. 54. respendetur affirmatiuè, negatiuè. ibid. n. 55. Et affertur Auctoris resolutio. ibid. n. 56.

An aliquis possit seruituti perpetuæ eum subiicere, qui redimit alium pretio ablato, ab imminenti morte vel mutilatione? p. 12. n. 63.

An serui iure belli capti possint licitè fugere? p. 14. n. 83.

Societas, Socius.

Societatis contractus quis dicatur. p. 235. n. 1.

Quot ad Societatis contractum requirantur. ibid.

Societas quotuplex veniat admittenda. ibidem num. 2.

Societas quot modis contrahatur. ibid. n. 3.

Quandonam societatis contractus sit licitus p. 236. num. 4.

Ad Societatem animalium quot requirantur conditiones. ibid. n. 5.

Quandonam societatis animalium contractus sit iniquus. ibid. n. 6.

Societatis damna ad quemnam pertineant. ibid. num. 7.

Societatis expensæ ad quemnam spectent. pag. 236. n. 8.

Qui de eleemosynisà socio factis, qui apponit industriam? ibid. n. 9.

An socius debeat expensas ex propria pecunia facere, cum pro capitalis & mercium conseruatione sunt faciendæ, quæ extrahi ex capitali non possunt. ibid. n. 10.

In Societate, in qua alter pecuniam, alter operam confert, an censeatur pecunia communicata, ita vt finitâ Societate, sit vel non sit diuidenda. p. 274. n. 82.

Cum socuis pecuniam, alter industiram confert, & perit, an communis sit iactura. ibid. n. 85.

In Societatis contractu licet lucrum, saluo capitali, comparare p. 248. n. 89.

An in societate super animalibus inita sit contractus licitus, si periculum in accipientẽ reiicias, ipseque tibi obligetur ęstimationem in quocumque euentu præsentem soluere, communicato lucro, & emolumento quod superfuerit. ibid. n. 93.

An ad soluendas pro societate expensas, ea debeant detrahi, quæ quis domi insumeret, si non iniisset societatem. p. 24. n. 979.

An societas possit contrahi inter patrem & filium sub eius potestate constitutum. p. 249. n. 102. & 103.

Cum societas transt ad hæredes, debetne transire non solum ad primos hæredes, sed ad subsequentes. p. 250. n. 108.

Solutio.

Solutio in debitis ex contractu fieri debet tempore, quo inter partes conuentum fuit. p. 36. num. 55.

In solutione debitorum certorum seruandus ordo. p. 37. n. 64.

An si solutio iuramento confirmetur, filiusfamilias obligetur ex mutuo exceptione Macedomanâ apposiâ. p. 127. n. 243.

An à solutione mutui in foro externo tantum deobligentur fili familias exceptione Macedoniani apposita. p. 128. p. 249.

Si ad solutionem mutui facti Ecclesiæ necessũ sit bona immobilia, aut mobilia pretiosa alienare, num obligetur mutuãs probare mutuatã pecuniam versam esse in illius Ecclesiæ vtilitatem. ibid. n. 253.

Solutio quandonam dicatur difficilis. pagina 160. num. 18.

Sors.

An vltra sortem recipi aliquid possit ratione damni emergentis. p. 133. n. 288. & n. 289.

An vltra sortem ex mutuo possit aliquid recipi lucri cessantis titulo ibid. n. 293.

Ad assecurandam sortem potestne mutuator pretium à mutuatario exigere. p. 36. n. 311.

Soritum diuisoriarum sermo. p. 220. n. 15.

Sortes diuisoriæ, quænam dicantur. ibid. n. 16.

Earum differentia. ibid.

An sortium contractus sit licitus si fraus absit. ibid. n. 17.

Electio per sortes prohibita est in Ecclesiasticis Beneficiis. ibid. n. 18.

Sortium contractus, qui *el lotio* dicitur, quisnam dicatur. ibid. n. 19.

Sponsio.

Sponsio quid sit. p. 219. n. 8.

Ad sponsionis iustitiam quot requirantur conditiones. ibid. n. 9.

Non potest sponsionem facere, qui certo scit rem de qua disputatur. ibid. n. 10.

Quid si postea dubitate inciperet. ibidem. numero 11.

Sponsiones de illicita prohibitæ. ibidem numero 12.

Qui post sponsionem implere non vult debet sponsionem soluere. ibid. n. 13.

[[272]] An sponsiones per se sint licitæ pro vita, & electione Cardinalium, an prohibita? p. 220. numero. 14.

An sponsionem quis acceptare possit, & retinere lucrum, si protestetur alteri, se esse certum, alius tamen adhuc contendit, ac vult spondere? p. 224. n. 45.

An sponsionem liceat contra tres concurrentes ad officium, vel cathedram facere? ibid. n. 49.

An sponsio solo consensu perficiatur? pag. 225. num. 52.

An sponsio fit irrita elecitone futura summi Pontificis aut Cardinalium? ibidem. numero 55.

Sterilitas.

Quid sterilitatis omnimodæ nomine intelligatur, quæ omnino ab vlla pensione excusat? p. 209. n. 410.

Stipulatio.

Stipulatio quid sit? p. 242. n. 57.

Stipulatio an valeat facta in vno idiomate interrogatione, & responsione in alio? ibid. n. 58.

Stipulationem debet responsio sequi. pag. 243. num. 59.

Circa stipulationem quot veniant obseruanda? ibid. n. 60.

Successio.

An Successio filij in bonis paternis sit de iure diuino? p. 150. n. 439.

Suffragium.

Vide Verb, *Scholasticus.*

Per suffragium suum concurrens ad damnum iniustum quod solo suo suffragio inferri non poterat teneturne ad totum damnum? pag. 70. n. 290.

Sumptus.

Sumptuum diminutio vndenam proueniat. pag. 79. n. 355.

Superior.

Superiores quonam modo possint Religioso cõcedere bona stabilia ad vsum duntaxat, aut administrationem. p. 3. n. 10.

Superiores Regularium quid possint donare. p. 97. n. 17.

T

Testamentum, Testator.

TEstamentum quid sit? p. 99. n. 40.

Testamentum quotuplex admittatur. pag. 100. num. 41.

Ad Testamentum clausum quæ requirãtur. ibid.

Ad Testamentum nuncupatiuum quænam sint requisita? ibid. n. 42.

Testamentum militare quid sit ibid. n. 43.

Quid sit Testamentum ad pias causas. ibid. n. 44.

Quodnam dicatur Testamentum ad causas non pias? ibid. n. 45.

Quinam Testari possint & non possint. ibidem num. 46.

Qui in Testamento possint, & non possint hæredes & legatarij institui. ibid. n. 47. Quid de filiis naturalibus circa hæreditatem & legatum. p 101. n. 48. Qui item de filiis spuriis. ibidem n. 49.

An Testamenti executors possint esse Religiosi. ibid. n. 52.

Testamenti vices exerit codicillus addita clausula codicillari. pagin. 102. numero 56.

Ad Testamenti similitudinem dupliciter fieri possunt codicilli. ibid. n. 58.

Si Testamenti non reuocandi adiectum est iuramentum, potestne adhuc licite reuocari. p. 142. n. 367.

Posito quod Testamentum iuramento confirmatum licte reuocari non valeat, validéne potest reuocari. p. 143. n. 370.

Si Testator voto se Deo obligauit relinquendi mille aureos pro pauperibus & illos relinquat. ab possit hoc legatum reuocare? p. 143. n. 377.

An Testator possit ex facultate regis vel principis supremi irreuocabile testamentum condere, itaut nec valide quidem reuocare valeat. p. 144. n. 380.

Quando Testamentum est conditum à non habente filios, qui tamen postea habuit, id testamentum reuocatumne censetur, quoad legata. ibid. n. 384.

Quodnam Testamentum ad legata censeatur reuocatum p. 145. n. 387.

Quis Testamentum in morbo gessit adiecta hac verborum formâ, *sic hoc morbo è vita disceßero &c.* at postea cõualuit & nullum aliud testamentum condidit an valeat prius testamentum. p. 145. n. 390.

An Testamentum valide condere possit is, de quo constat habuisse dilucida interualla, & non constat, num actus gestus fuerit tempore sanæ, mentis. ibid. n. 393.

Cum quis Testatorem occidit, eóque ipso ab occisi excluditur hæreditate, hæreditas illa applicaturne fisco? p. 146. n. 401.

An Testatoris consanguinei paupers præferédi in electione pauperum, quibus generatim legatum relinquitur. p. 154. n. 471.

Quando Testator præcipit vt summa quædam pauperioribus detur, si id non fiat, an distributores ad restitutionẽ teneantu. p. 155. n. 484.

Testamenti executori debeturne sui officij ratione. salarium. p. 157.

Testis.

Testis vnicus an probet sufficienter possessionem. p. 24. n. 165.

Thesaurus.

An Thesaurus inuentus non casu, sed ex intentione to tus cedat Domino fundi, si cum licẽtia eius quæratur. p. 13. n. 71. 72. 73.

An Thesaurus in loco sacro, nempè in templo vel cæmeterio inuentus pertineat ex parte ad loci sacri Prælatum, aut ad Ecclesiam. p. 16. n. 98. 99. 100.

Thesarus in publico loco inuentus an sit diuidendus inter fiscum & inuentorem. ibid n. 101. 102. & 103.

Quis Thesaurus diuidendus inter Proprietarium, & feudatarium. ibid. n. 106.

An sciens in fundo latere Thesaurum, possit licitè eum emere pretio communi, nihil ob Thesaurum latẽtem adiiciens. p. 17. n. 109.

Vtrum consuetudine vel Principis decreto statui possit, quod Thesauri omnino ad Principem spectent. ibid. n. 112.

Titulus.

Titulus probabiliter præsumptus requiritur ad præscriptionem. p. 9. n. 42.

Transactio.

Transactio quæ dicatur. p. 245. n. 73

Transactio quis dicatur contractus ibid. n. 74.

[[273]] Transactionis contractus iura veniunt expendenda. ibid.

Transactionis contractus validitas quæ? cum alter transigentium est deceptus? ibid. n. 75.

Transigere non potest, qui non potest alienare. ibid. n. 76.

Transactio supere alimentis quæ dicatur. ibidem num. 77.

Transactio particularis quæ sit? ibid.

Quid item sit Transactio genearalis? ibid.

Tutela.

Tutela quid sit? p. 241. n. 50.

Tutela triplex admittitur? ibid. n. 51.

Tutelæ duratio. ibid. n. 52.

Tutor.

Tutor potestne de Bonis pupilli donatione remuneratoria sine termino præfixo donare? p. 120. n. 185.

Tutor quis dicatur. p. 241. n. 50.

Quinam possint institui Tutores. ibid. n. 53.

Tutor ex qua culpa teneatur? p. 242. n. 53.

Tutor ad quot teneatur? ibid. n. 54.

Tutor quid debeat agere cum ad æs alienum soluendum, vendenda pupilli, vel minoris sint bona? ibid. n. 55.

Tutor tenetur facere inuentarium bonorum pupilli. ibid. n. 56.

V

Venatio.

AN Venatio animalium iure naturali communium possit à principibus prohiberi. p. 14. n. 86.

Venari columbas columbariorum extra leucam an sit licitum. p. 15. n. 93.

Venditio, Venditor.

Quando Venditio facta est, Dominio rei venditæ verè in emptorem transeunte, sed nondum soluto pretio, an debeat venditor circa rem illam alijs creditoribus, donec pretium soluatur præferri. p. 75. n. 321.

Venditio, & emptio vnum contractum reciprocum constiauunt. p. 158. n. 2.

Omnia, quæ pecunia æstimantur vendi possunt. ibid. n. 4.

Vendi per se non possunt spiritualia. p. 159. n. 5.

Iure prohibitum est publicam rem à priuata persona vendi. ibid. n. 6.

Venditio rei alienæ inualida est quoad dominij translationem. p. 159. n. 9.

Venditio hominis liberi iure communi an sit irrita? ibid. n. 10.

Et an in aliquibus casibus possit esse valida. ibid.

An Venditor possit eodem tempore vni venundare carius, quàm alteri, & carius, credito, quam numerata pecunia? ibid. n. 12.

Duplex rerum venialium pretium admittitur. ibid. n. 11.

Qui vendit rem notabiliter excedentem in bonitate alias, quæ communiter vendi solent, an possint aliquid vltra taxam exigere. p. 160. n. 15.

Venditio quid? ibid. n. 20.

Quando in Venditione apponitur pactum de retrouendendo, res plus minusque valet. ibid. num. 21?

An careat vsura contractus, quo Venditor rem pecunia credita, pretio dat rigoroso, & postea eam statim redimit, numerata pecunia medio, vel infimo? p. 161. n. 23.

Quot causæ enumerentur obquos licitum sit rem pluris Vendere? ibid. n. 24.

Quando illicitum, & quando licitum sit res carius Vendere exteris, quam indigenis? ibidem num. 26.

Non licet rem carius vendere, eo quod sit valde vtilis emptori? ibid. n. 27.

Quandonam venditio dicatur nulla cum obligatione restituendi damna. p. 162. n. 31.

Venditor teneturne manifestare vitium patens rei, nisi agnoscat in emptore inuincibilem inaduertentiam. ibid. n. 33.

A Venditore rei vitium ignorante, an contractus celebratus sit validus. ibid. n. 35.

Venditor teneturne ad restitutionem, si vinum deterius non efficiatur dum aqua diluitur. ibid. n. 36.

Venditori restituens rem emptam ob occultum vitium, debetne restituere simul fructus reimedio tempore collectos? ibid. n. 3.

Post Venditionem res periens, cuinam pereat? ibid. n. 39.

Et quot casus excipiantur, in quibus res venditori pereat? ibid.

Ex venditione oritur obligatio ad rei euictionem. p. 163. n. 41.

Quandonam quis cogi potest ad res suas vendendas? ibid. nu. 42.

Vendine possunt quanti contrahentes inter se conuenerint, res, quæ nec pretium legitimum nec vulgare habent? p. 171. n. 99.

An naturales frumentum ee suis agris collectum, quod est æque bonum, imò fortè melius, possint sine taxa vendere, cun exteri sine taxa vendum. p. 172. n. 103.

Triticum vltra taxam emens ab eo qui licitè venditratione asportationis, poteritne id eodem pretio alteri reuendrere? p. 175. n. 129.

An cum Venditio intelligitur esse de corpore, pretium minuendum sit, vel augendum, si plures vel pauciores mensuræ expressis reperiantur. p. 181. n. 171.

An Venditor teneatur vititum occultum mercis manifestare, nec notabiliter noxium, nec reddens emptori inutilem mercem, ibidem numer. 175.

Facto Venditionis contractu, teneturne Venditor, rem Venditam tradere emptori, cum primùm possit, & an satisfaciat interesse soluendo? pangina 182. numero 178.

Si Venditio completa non sit, eo quod neque pretium non sit solutum, nec fides de ipso accepta, an fructus competant Venditori? ibid. num. 182.

An Venditor etsi priuilegiatus debeat sequi in causa forum emptoris, cum emptor de euictione agit? p. 185. n. 193.

An facto reuendendi pacto infauorem venditoris, emptor possit compelli ad reuendendum. p. 158. n. 204.

An si quis promittat se contracturum obligationem reuendenti, possit ad reuendendum compelli. ibid. n. 207.

An ex Venditoris debito possit emi census ex iure naturali. p. 198. n. 314.

[[274]] An Venditor possit obligari ad non redimendum censum per partes, attento iure pontificio. p. 201. n. 334.

An ob Venditionis assecurationem licitum sit, aliquid promittere, aut dare ei qui pretium auxerit, quando aliquid sub hasta venditur. p. 223. n. 41.

Versura.

Versuræ, quas vulgo moatras vocitamus, sintne licitæ, & validæ? p. 187. n. 222.

Vsus, Vsusfructus, Vsufructuarius.

Vsus quid. p. 7. n. 52.

Quid possit qui habet ius nudum sine vsufructu. ibid. 11. 33.

Vsusfructus quid. ibid. n. 34.

Discrimen inter Dominium, Vsum & Vsumfructum. ibid. n. 35.

Vsusfructus duplex admittitur. ibid. n. 36.

Quinque Vsufructuarij obligationes inueniuntur. ibid. n. 37.

Quot modis vsusfructus amittatur. p. 8. nu. 38. Vsusfructusmonachorum quis intelligatur. ibid. num. 39.

An in iis quæ vsu consumuntur, vsus distinguatur a dominio? p. 10. nu. 47. vbi negatiua propositio, deducitur, & inde n. 48. affirmatiua affertur. Deinde resultat Auctoris opinio Fratrum Minorum stabiliens paupertatem perfectissimam. ibid. n. 49.

An Vsufructuarius astringatur ad inuentarium rei in vsumfructum sibi concessæ conficiendum, vel etiam cum testator remittit huiusmodi obligationem. p. 23. nu. 154.

An Vsusfructus debeat concedi ex sola iuratoria cautione ei, qui non potest fideiussores inuenire eo quod inops sit, vel forensis. ibid. num. 158.

Vsura, Vsurarius.

Vsura quę veniat intelligenda. p. 103. n. 66

Ad Vsuræ rationem quot requirantur. ibidem num. 68.

Quotuplex Vsura admittatur. ibid. n. 68.

Vsura aperta quæ? ibid.

Vsura palliata quæ item dicatur. ibid.

Vsura dicitur alia externa, alia demum mentalis. ibid.

An Vsura sit Iure positiuo diuino ac humano, imo naturali prohibita? p. 104. n. 69.

Regulę quibus Vsurarius animus valeat agnosci admittuntur. ibid. n. 70.

Plures casus in quibus mutuum Vsurarium est adducuntur. ibid. n. 71.

Plures casus in quibus mutuum non est Vsurarium afferuntur. ibid. n. 72.

Ab Vsura liberat lucrum cessans aut damnum emergens. ibid. n. 73.

Vsurariorum pœnæ quæ dicantur. ibid. n. 76.

In qua receptione Vsura constituatur. p. 130 n. 268.

An sit Vsuræ materia si vi mutui exigatur à mutuatario amicitiam, familiaritatem, & c.p. 131. n. 271.

An sit Vsuræ materia vi mutui exigere remissionem iniuriæ, seu famæ restitutionem. pag. 131. n. 274.

An sit Vsura, si quis exigat a mutuatario, vt officium, vel beneficium sibi concedat? ibidem num. 277.

An sit Vsura mutuare cum pacto vt eadem pecunia in specie, vel eadem quantitas soluatur. p. 132. n. 280.

An sit Vsura obligare mutuatarium ad aliquam actionem præstandam, ad quam ipse obligatus erat ex charitate. ibid. n. 284.

Excusatur ab Vsura; qui mutuatarium obligat ad obligationem antidoralem, seu quæ ex gratitudine denegatur exequendam. pag. 133. num. 287.

Sine Vsura potestne proprietarius laicus recipere fructus pignoris feudalis non computandos in sortem. p. 138 n. 327.

An ab Vsura excusentur pietatis montes. ibid. num. 333.

An vsurarius acquirat dominium eorum, quæ per vsuras comparat. p. 139. num. 340.

An si quis ad Vsuram concurrens partes mutuantis gerat, peccet contra iustitiam, teneaturque ad restitutionem. p. 140. n. 344.

An sub Vsuris mutuum petere à fœneratore parato absque necessitate, seu vtilitate sit mortale. p. 141. n. 351.

An sufficiat vt quis Vsurarius manisestus valeat appellari, vt semel vel iterum vsuras publice exercurit. ibid. n. 354.

Vt Vsurarius pœnis a iure impositis afficiatur an debeat iudicis sententia accedere. ibidem. num. 357.

An solus ille qui Vsuras palam exercuisse constiterit comprehendatur in omnibus pœnis, à iure vsuratio indictis. p. 142. n. 359. & 360.

An Vsuras semel vel iterum exigens, aut occultè exigens possit tum ab Ecclesiastico, tum à sæculari iudice puniri pœnis arbitrariis. ibid. n. 363.

An Vsurarij ad causas pias valida sint legata. p. 146. num. 397.

Vxor.

Vxor quid possit, & non possit donare. pag. 96. num. 15.

Vxor defuncto viro potestne fructus pignoris, quod fuit à dotante, durante matrimonio concessum percipere non computandos in sortem dotis expectatæ, nisi ratione lucri cessantis vel damni emergentis, aut ratione pœnæ conuentionalis, vel donationis, pag. 137. num. 318.

An Vxor possit post viduitatis annum non computans in sortem dotis pignoris recipere fructus, nisi fortè lucri cessantis ratione. ibid. num. 321.

Vxor factæ locationi tenetur stare p. 167. n. 75.

Vxor soluto matrimonio teneturne stare locationi rei dotalis à marito factæ? p. 208. numer. 404.

FINIS.

NOTAE

36

1 *Dominij diffinitio.*

2 *Dominium iurisdictionis ac proprietatis.*

3 *Dominiu proprietatis diuido in perfectum, & imperfectum.*

4 *Solinaturæ rationali potest conuenire Dominium.*

5 *Puer ãnte rationis vsum Dominium habet.*

6 *Quadruplex peculij genus potest filiofamilias competere. Castrense, quasi Castrense, Aduentitium, Profectitium.*

7 *Quodnam in huiusmodi peculio Dominium habeat.*

8 *Deseruorum Dominio.*

9 *Religiosi professi Dominium nõ habent secus qui simplici paupertatis vosunt adstricti.*

10 *Quonam modo Religioso possint Superiores concedere bona stabilia ad vsum duntaxat, vel administrationem.*

11 *Religiosi beneficiarij quodnam Dominium habeant.*

12 *Clerici non Religiosi verum habent Dominium bonorum patrimonialium, vel quasi patrimonialium.*

13 *Rerum externarum, quæ ab alio occuaptæ nõ sunt, sumus Domini.*

14 *Non est homo Deminus vitæ suæ aut membrorũ nec Princeps alienæ.*

15 *Homo sub hominis dominium potesi cadere.*

16 *Quænam requirantur. ad Domnij acquisitionem?*

17 *De dominij post A dæ lapsum diuisione.*

18 *Quatuor modis Deminium in homines acquiritur.*

19 *Decem vero modis Dominium rerum irrationabilium comparatur.*

20 *Quænam res fiant primo ocenpantis.*

21 *De dominio animalium domesticorũ & ferarum.*

22 *De ferarum dominio.*

23 *De lapillis, ac gemmis.*

24 *De domino eorum, quæ pro derelicto habentur.*

25 *De Insularum dominio.*

26 *De Dominio rerum vacantium.*

27 *De Thesaurorum matrimonio.*

28 *De dominio in columbas*

29 *De Dominio in syluis, seu lignis cæduis*

30 *De Dominio ex gregum pascuis.*

31 *De Dominio ex venatione, at piscatione.*

32 *Quidnam Vsus.*

33 *Quid possit, qui habet ius nudum sine vsufructu?*

34 *Quidnam Vsusfructus.*

35 *Discrimen inter dominium, Vsum, & Vsumfructum.*

36 *Vsusfructus duplex.*

37 *Quinque Vsufructuarij obligatione*

38 *Nouem modis vsusfructus amittitur.*

39 *De Monachorum, vsufructis.*

40 *Pręscroptio tripliciter accipitur.*

41 *Ad præscriptionem requiritur possessio.*

42 *Et bona fides.*

43 *Et Titulus.*

44 *Et Continuatio Possessionis tẽpore legibus definito.*

45 *Res, quæ Præscribi non possunt*

46 *Contra Præscrisptionem dætur restitutio.*

47 *Non distinguitur.*

48 *Distinguitur proculdubio.*

49 *Hoc vnicè verum puto & Fratrũ Minorum paupertatem perfectissimam stabilio.*

50 *Homo non est suæ famæ Dominus.*

51 *Homo est suæ Dominus famæ.*

52 *Nonnulla suppono.*

53 *Non habet seruus absolutum vllum Dominium.*

54 *Habet plane.*

55 *Hoc verius existimo.*

56 *Nonnulla suppono.*

57 *Huïusmodi Dominium non habent.*

58 *Habent omnino.*

59 *Hanc eligo sententiam.*

60 *Potest ideo illum perpetuæ seruituti adigere.*

61 *Minimè potest.*

62 *Hoc mihi probabilius*

63 *Licita non sunt.*

64 *Licita sunt*

65 *Idem sentio*

66 *Tenuntur redere ante Iudicis sententiam.*

67 *Non tenetur ante sẽtentiam Iudicis.*

68 *Hanc partem veriorem esse duxerim.*

69 *Nonnulla recolo.*

70 *Totus Thesaurus domino cedit.*

71 *Non ceidt totus Domino thesaurus.*

72 *Aptius ego distinguendum puto.*

73 *Primo inueutori cedit.*

74 *Non cedit primo inuentori.*

75 *Hæc sententia communior verior est mihi.*

76 *Nonnulla recolo.*

77 *Minime cedit inuentori.*

78 *Inuentori cedit omnino.*

79 *Hæc sentẽtia valde probabilis, sed prima mihiverior, ac securior.*

80 *Certa præmitto.*

81 *Aufuger nenpossunt.*

82 *Hoc probabilius esse reor.*

83 *Prohiberi non potest*

84 *Potest prohiberi.*

85 *Hos sequor*

86 *Pertinet ad eum qui illud ex laxit.*

87 *Minime adeum pertinet.*

88 *Auctoris iudicium.*

89 *Nonnulla suppono.*

90 *None peccat, nec ad restitutionẽ tenetur.*

91 *Peccat, & tenetur ad restitutionem.*

92 *Hoc teneo.*

93 *Statusquæstionis.*

94 *Non potest id prohibere.*

95 *Id prohibere potest.*

96 *Cum his opinor.*

97 *Sẽper pertinet ad locum sacrum ex parte cũ eo diuidendus.*

98 *Non semperpertinet*

99 *Auctoris placitum.*

100 *Diuidendus inter inuentorem & fiscum est.*

101 *Non est sic diuidendus.*

102 *Idem assero*

103 *Diuidendus est inter proprietarium, & feudatarium.*

104 *Non sic est diui dendus.*

105 *Eiusdem mentis sum.*

106 *Potest plane.*

107 *Non potest*

108 *Huic hæreo sententiæ, à communi recedens.*

109 *Statui non potest.*

110 *Potest statui.*

111 *Longe hoc probabilius esse iudico.*

112 *Quæstinũ status.*

113 *Non potest id sibi retinere.*

114 *Potestretinere.*

115 *P rmam mihi partem eligo.*

116 *Nonnulla recolo.*

117 *Interrumpit plane bonam fidem.*

118 *Bonam fidem non interrumpit.*

119 *Idem aßero.*

120 *Nonnulla præmitto.*

121 *Non efficit in foro conscientiæ fidem malam*

122 *Efficit malam fidem.*

123 *Hoc mihi probabilius*

124 *Non necet*

125 *Nocet plane.*

126 *Hoc verius esse puto.*

127 *Nonnulla suppono.*

128 *Non potest retinere*

129 *Retinere potest.*

130 *His adhæreo.*

131 *Non est restituẽda.*

132 *Non potest id sibi retinere*

133 *Hoc longe probabilius*

134 *Minimè potest.*

135 *Potest plane.*

136 *Eiusdem sum mentis*

137 *Certum statuo.*

138 *Priuilegio gaudet.*

139 *Non gaudet priuilegio.*

140 *Hoc mihi probabilius.*

141 *Nonnulla suppono.*

142 *Non censetur probata centenaria præscriptio.*

143 *Probata cesetur.*

144 *Verius hoc puto.*

145 *Concedenda est.*

146 *Non est concedenda.*

147 *Hoc probabilius mihi, à communi forensi vsu recedenti.*

148 *Poterit rem vindicare.*

149 *Vindicare non poterit.*

150 *Longe hoc mihi verius*

151 *Certa suppono.*

152 *Nec testator potest remittere.*

153 *Potest remitere testator.*

154 *Cum his opinor.*

155 *Certum statuo.*

156 *Concedi non debet*

157 *Debet concedi.*

158 *Probabilio rem hane pute sententiam.*

159 *Nonnu præmitto.*

160 *Censerus habere possessionem.*

161 Non censeris, possessionem habere.

162 *Magis hoc mihi placet*

163 *Certa quædam præmitto.*

164 *valet quidem vnius testimonium.*

165 *Minimè valet.*

166 *Hoc longe probabilius*

167 *Authoris iudicium.*

168 *Fructus naturales redder.*

169 *Minime debes.*

170 *Auctoris indicium.*

171 *Suppono certum.*

172 *Tenetur ex qua parte ditior est fæcuts.*

173 *Non tenttur.*

174 *Auctoris iudicium.*

175 *Retinere potest.*

176 *Non potest retinere.*

177 *Hoc plane tenendum.*

178 *Nonnulla suppeno.*

179 *Satisfacit reddendo rem similem.*

180 *Non satisfacit.*

181 *Sententiam primamapprobo, sed secunde adhæreo.*

182 *Satisfacit reddens rẽ, quanti tempore absumptionis æstimabatur.*

183 *Non satisfacit.*

184 *Auctoris resolutio.*

37

185 *Restitutionis definition expenditur.*

186 *Non est necessaria ad salutem necessitate medij, est tamen præcepti necessitate.*

187 *Triplex restitutionis radix.*

188 *Exsolo delicto contra iustitiam oritur.*

189 *Quæ ad restitutionem pertinent nouem punctis complector.*

190 *Materialis, ac formalis iniuria.*

191 *Qui bona fide possidei rem alienã putans esse suam tenetur statim illam restituere, agnoscens esse alienam.*

192 *Qui rem alienam cõsumpsit credens esse suam debet id restituere, in quo factus est ditior.*

193 In queis *casibus possessor bonæ fidei ad restitutionem non tenentur.*

194 *Si res ipso vsu consu mitur, aut deterior efficitur dubitans esse alienam non potest illa vti.*

195 *Possessor malæ fidei debet rem alienam Domino unà cum eius fructibus reddere.*

196 *Ad quid teneatur qui rem mala fide accepit dubitans alienam esse.*

197 *Omnes illi, qui sunt causæ efficax damni ad restitutionem tenentur.*

198 *Deiubente.*

199 *De consu. lente.*

200 *De con sentiente.*

201 *De palpone.*

202 *Dereceptatore.*

203 *De participante.*

204 *De muto, seunon clamante, de non obstante, de non manifestante.*

205 *Quandonã hi ad restiotutionem non teneantur.*

206 *Quandonã hi debeant restitutionẽ in solidum quærere, & quando non*

207 *Res alienæ alteri debita restituẽdæ est, si extat, si non extat eius valor.*

208 *Tantum restituendum quantum sufficiat ad faciendam debiti æqualitatẽ.*

209 *pro re illicita ante factumnihil dari vel accipi potest quid post factum.*

210 *Ad quid Regularis cuiusque concubine teneatur.*

211 *Ad quid concubine pupilli vel minoris.*

212 *Impediens alterum à rei debiæ consecutione ad restitutionem tenetur.*

213 *Quid si res non er at debita ex iustitia?*

214 Quid si impeditur qui per vim, fraudem vel calumniam cum res non est debita.

215 *Occisor vel mutilator solum tenenetur pro damnis fortunęrestitutionem facere.*

216 *De ebrio occidente vel valnerante deque eo, qui alterum pro altero occidit*

217 *Quid debeat quid non debeat restituere occisor seu mutilator.*

218 *Si per iniuriam defiorauit, tenetur dãnum reficere, si consẽtientem minime*

219 *Quid si importunis precibus flexit.*

220 *Quid si per promissionem veram vel fictam.*

221 *Quando eam dotare fictus promissor non teneatur*

222 *Vterque adulterans tenetur nata prole ristituere damna si possint.*

223 *Adultera ordinariè non tenetur prodere partum spus riũ sed debet aliis industriis damna compensare*

224 *Sæpè etiam adulter excusatur.*

225 *Pro fama fama restituenda, non pecunia*

226 *Qui alterũ ad peccandũ induxit quiddebeat*

227 *At quid teneatur, qui alique ab ingressu Religionis abduxit vel ad Aposiasiam suasit.*

228 *Quid debeat qui alius memo riã aut rationẽ veneno destruxit.*

229 *Debita incerta ex contractu iusto poteris tibi re tinere.*

230 *Possesser malæ fidei tenetur illi restututionem facere cui rem abstulit.*

231 *Bonæ fidei possessor quid sit, vt recuperet pretium pro re accepta traditum?*

232 *Quï mal fide accepit debet rem restituere Domino, etiamsi pretium pro ea solurum amitrat.*

233 *Qui rem gratis bona fide à fure accepit vel emit eam vero Domino non furi restituat.*

234 *Quid si creditori tui creditoris soluas?*

235 *Propriis expensis restitutio facienda in eo loto vbi dominus eam erat poßessurus, quando debitum oritur ex iniusta acceptione.*

236 *Quomodo ex re bona fide accepta ortum est debitum non sie.*

237 *Quid quando oritur ex contractu vel quasi contractu.*

238 *Quatuor regulas trado vt modũ restituendi ediscat*

239 *Indebitis ex contractu solutio fieri debet tẽpore quo inter partes conuentum fuit &c.*

240 *Quando in debitis ex contractu, non esi constitutus terminus ad soluendum, quid?*

241 *Qui rationeiniusiæ acceptionis, vel detẽtionis obligatus est ad restituendũ tenetur, ac commodè possit.*

242 *Quot peccata committat qui longo tẽpore differt restitutionẽ*

243 *Debita certa sunt præferenda incertis.*

244 *Res quæ in specie extãt certis Dominis integrè restituendæ sũt.*

245 *Quando res aliena venditæ fuit, & emptor pignus nec fideiussorem dedit, reddenda est venditori, sed ius ille prælationis non habet.*

246 *Prius debita certa quam incerta soluenda sunt.*

247 *Debita ex contractu oneroso prius soluẽda quamex gratuito.*

248 *Ordo seruandus in solutione debitorum certorum.*

249 *Casus, in quibus posterior tẽpore creditor priori præfertur hypothecã habenti.*

250 *Inter cooperantes ad damnũ quinã prius restituere teneantur.*

251 *Causa principali restituente cæteræ liberæ sunt &c.*

252 *Potest differri resiitutio ob damnum creditoris, ob damnũ debitoris, ob impotentiã, ob bonorum cessionem.*

253 *Causæ quatuor omnino extinguentes restitutionis obligationẽ, primo est creditoris remissio.*

254 *Secunda est comparatio.*

255 *Tertia est compositio cum Pontifice.*

256 *Quarta est iuris authoritas.*

257 *Quoanam modo Religionis ingressio à restitutione liberet?*

258 *Quæstionis status.*

259 *Est distributiuæ, non commutatiuæ.*

260 *Est commutatiuæ, non distributinæ.*

261 *Hoc asseredum reor.*

262 *Nonnulla præmitto.*

263 *Præcepium neg atiuum est, non affirmatiuum*

264 *Præceptum affirmatiuum est, non negatiuum.*

265 *Hoc verius esse iudico.*

266 *Præmitto culpæ iuridiæc, ac Theologicæ diuisiones.*

267 *Oriturplane obligatio.*

268 *Non oritur.*

269 *Eiusdem sum mentis*

270 *Quæstionis status.*

271 *Consurgie ex veniali culpa restitutionis obligatio.*

272 *Non consurgit.*

273 *Hoc verius longe esse crediderim.*

274 *Quæstionis status.*

275 *Non est obligatio restituendi totum damnum.*

276 *Obligatio est totum damnum restituendi.*

277 *Hanc eligerem sententiam si sentirem, ex culpa veniali oriri obligationem restituendi.*

278 *Quæstionis status.*

279 *Tenetur quidem.*

280 *Non tenetur.*

281 *Hoc longe verius esse credo*

282 *Status quæstionis.*

283 *Tenetur ad restitutionẽ damni.*

284 *Non tenetur.*

285 *Cum his opinor.*

286 *Tenetur ex culpa, seu negligent ia leuissima.*

287 *Non tenetur nisi ex culpa lata.*

288 *Probabiliorem hanc puto esse sententiam.*

289 *Quæstionis status.*

290 *Non debet alienas res præferre propriis plerumque*

291 *Debet propriis præferre alienas frequentius.*

292 *Aliter circa nonnulla sentio.*

293 *Certum præmitto.*

294 *Minimè potest*

295 *Potest omnino.*

296 *Hoc verius esse crediderim.*

297 *Non transit.*

298 *Transit quidem.*

299 *Hoc teneo & vberius confirmo.*

300 *Quæstionis status*

301 *Qui bona fide emit adhuc tenetur Domino reddere uec potest furi.*

302 *Qui mala fide emit potest eam fuit reddire, nec tenetur Domino restituere.*

303 *Iudicium Auctoris.*

304 *Certa suppono.*

305 *Restituenda est.*

306 *Non est restituenda*

307 *Hos sequo remque vrberius expendo.*

308 *Statum quæstionis statuo.*

309 *Restituenda semper est secundum maiorens valorem.*

310 *Non semper secundum maiorem valorẽ restituenda.*

311 *Hoc teneo, & vberius expono.*

312 *Non tenetur.*

313 *Tenetur plane.*

314 *Hoc mihi probabilius.*

315 *Regulam vniuersalẽ præmitto.*

316 *Non tenetur, cum fur non est ad restituendũ factus impotens.*

317 *Tenetur etiamsi fur sit potens ad restituẽdum.*

318 *Auctoris sententia, & regulæ illius expositio*

319 *Non solum obligatur ad restituẽdum id in quo factus est ditior, sed totum pretium*

320 *Solum obligatur, ad restituendũ id, in quo ditior est factus*

321 *Hanc amplector sententiam.*

322 *Quæstionis status.*

323 *Debet illum excessum Domino reddere.*

324 *Non debet.*

325 *Hoc probabilius esse iudico.*

326 *Statis quæsionis.*

327 *Debet profecto.*

328 *Minimè debet.*

329 *Iudico hanc sententiam ex speculationem suadibilem sed à prima communi sentẽtiã non recedo.*

330 *Nonnulla supponunt vtriusque sententiæ Doctores.*

331 *Non potest res furi reddi.*

332 *Res furi reddi potest.*

333 *Probabiliorem hanc putosententiam.*

334 *Non potest furi reddere.*

335 *Potest plane.*

336 *Hanc consequenter ad Doctrinam potius eligo sentẽtiam.*

337 *Tenetur quidem.*

338 *Non tenebitur.*

339 *Auctoris resolutio.*

340 *Non tenetur.*

341 *Tenetur plane.*

342 *Non pro babilius mihi.*

343 *Quęstionis status.*

344 *Solummodo est spectandum initium.*

345 *Non initiũ solũmodo spectandum.*

346 *Auctoris sententia diuersa quidem sed quamsecundæ verioris plane prima abnegare non possunt Auctores.*

347 *Minime potest.*

348 *Potest plane*

349 *Communiorem hanc eligo sentẽtiam.*

350 *Non debet necessario hunc habere animum.*

351 *Necessario debet habere.*

352 *Debet restitui pars.*

353 *Non debet restitui.*

354 *Communis hæc sentenria mihi magis arridet.*

355 *Tenetur planè.*

356 *Non tenetur.*

357 *Auctoris resolutio.*

358 *Status quæstionis*

359 *Minime potest*

360 *Potestequidem.*

361 *Quid dicẽdumvberius expendo.*

362 *certum præmitto.*

363 *Non tenetur, sed satisfacit, actionem cedendo.*

364 *Non satisfæcit cedendo actionem.*

365 *Cum his opinor.*

366 *Debet partem pro dubij quantitate restituere.*

367 *Non debet vllam restituere partem.*

368 *Ego distinguendũ existimo.*

369 *Non tenetur aliquid soluere cũ etiam creditor dubitat.*

370 *Etiamsi creditor dubitet totum debitum restituere tenetur.*

371 *Hoc probabilius mihi.*

372 *Non debet integre soluere.*

373 *Integrè soluere tenetur.*

374 *Non mihi prima sententia placet.*

375 *Tenetur quidem.*

376 *Non tenetur quidem*

377 *Probabiliorem hanc puto sententiam.*

378 *Non debet soluere nisi prius moneatur.*

379 *Soluere debet, etiam non præmonitus.*

380 *Idem iudico.*

381 *Tenetur plane.*

382 *Non tenetur.*

383 *Hanc sententiam ab om nibus praxi esse receptam.*

384 *Totum id debet restituere.*

385 *Non debet*

386 *Hoc commune, & verum.*

387 *Certum suppono.*

388 *Deber restitui.*

389 *Restitui non debet.*

390 *Hoc teneo, & expono:*

391 *Retinere non possunt*

392 *Possunt retinere.*

393 *Hæc senrentia communis & vera.*

394 *Restituenda sunt.*

395 *Non sunt restituenda*

396 *Cum his opinor.*

397 *Non tenetur quoad quantitatẽ prodigè promißam.*

398 *Tenetur plane.*

399 *Stando rationi, hoc probabilius esse iudico.*

400 *Restitui non debent.*

401 *Debent restitui.*

402 *Hanc magis proba cum limitatione sentẽtiam.*

403 *Ristituere debet.*

404 *Non debet restituere*

405 *Idem affirmo.*

406 *Peccas contra iustitiam, & teneris ad restitutionem.*

407 *Nec peccat contra iustitiam nes ad restitutionem teneris*

408 *Hanc non approbo sẽtentiam.*

409 *Non tenetur.*

410 *Tenetur plane.*

411 *Eiusdẽ sum mentis*

412 *Tenetur quidem.*

413 *Non tenetur.*

414 *Hoc probabilius esse reor.*

415 *Non debet tres aureos restituere.*

416 *Tres debet restituere aureos.*

417 *Mediam capio viam*

418 *In fauorem domini est iudicandum.*

419 *Non est iudicandũ in domini fauorem.*

420 *Magis mihi hæc placet sententia.*

421 *Necesse est*

422 *Non est ticesse.*

423 *Hoc mihi verius.*

424 *Teneris quidem.*

425 *Non teneris.*

426 *Auctoris resolutio.*

427 *Non teneris partem restituere.*

428 *Teneris plane.*

429 *Ego vtor distinctionue remque vberius expendo.*

430 Iussio.

431 *Non tenetur ad restitutionem*

432 *Ad restitutionem tenetur.*

433 *Huic applaudo sententiæ.*

434 *Non debet monere.*

435 *Debet monere.*

436 *Distinguẽdum existimo.*

437 *Tenetur quidem.*

438 *Non tenetur.*

439 *Auctoris sententia.*

440 *Consilium.*

441 *Liber quidem est.*

442 *Non est liber.*

443 *Respondeo quæstioni, distinctione vtens.*

444 *Irregulat is es, & ad restitutionẽ teneris.*

445 *Non es irregularis, nec teneris ad restitutionem.*

446 *Cum his sentio.*

447 *Certum statuo.*

448 *Non licet.*

449 *Licet plane*

450 *Auctoris resolutio.*

451 *Quæstionis status.*

452 *Mimimè licet.*

453 *Licet omnino.*

454 *Auctoris resolutio Consensus.*

455 *Consensus.*

456 *Nonnulla præmitto.*

457 *Peccat plane.*

458 *Non peccat*

459 *Cum his opinor.*

460 *Tenetur quidem.*

461 *Non tenetur.*

462 *Mihi hæc placet opinio.*

463 *Peccat & tenetur restituere.*

464 *Nec peccat contra iustitiam, nec tenetur ad restitutionem.*

465 *Huic hæreo sententiæ.*

466 *Palpo, Recursus.*

467 *Certa suppono.*

468 *Tenetur ex iustitia procurare vt fur salisfaciat.*

469 *Non tenetur ex iustitia, id gerere.*

470 *Huic sententiæ applaudo.*

471 *Tenetur plenè.*

472 *Non tenetur.*

473 *Eiusdem sum mentis.*

474 *Participans.*

475 *Tenetur totum restituere.*

476 *Non tenetur restituere totum.*

477 *Sententiam hanc quoad aliquid veramesse crediderim, quod expono.*

478 *Non tenetur.*

479 *Tenetur plane.*

480 *Idem affirmo.*

481 *Tenetur quidem.*

482 *Non tenetur.*

483 *Auctoris sententia.*

484 *Mutus, non obstans, non manifestans*

485 *Quæstionis siatus.*

486 *Tenetur plane*

487 *Non tenetur.*

488 *Hoc certum omnino.*

489 *Tenetur quidem.*

490 Non tenetur.

491 *Verissimum hoc mihi.*

492 *Omnino tenetur.*

493 *Minimè tenetur.*

494 *Hoc verius esse puto.*

495 *Quæstionis status.*

496 *Teneris quidem.*

497 *Non teneris.*

498 *Hoc verum plane existimo, & præpono.*

499 *Tenetur semper.*

500 *Non semper tenetur*

501 *Hæc sentẽtia mihi magis arridet.*

502 *Nonnulla mihi certa iudico.*

503 *Non tenetur.*

504 *Tenetur omnino.*

505 *Mihi hoc verius.*

506 *Præferenda sunt certa debita incertis.*

507 *Præferenda non sunt.*

508 *Non semper esse certa incertis præferenda crediderim*

509 *Nonnulla suppono ad quæstionis statum.*

510 *Debet præferri.*

511 *Non debet preferri.*

512 *Hanc sententiam plus approbo.*

513 *Prius soluenda ex delicto debita.*

514 *Non soluẽda prius debita ex delicto*

515 *Auctoris resolutio.*

516 *Præfertur quidem.*

517 *Non præfertur.*

518 *Hoc fere verum vnice*

519 *Præualet quidem.*

520 *Non præualet.*

521 *Hoc verius esse existimo*

522 *Tenetur soluere, si debiterem incitauit, si non incitauit, non tenetur.*

523 *Etiamsi debitorem non incitauit soluere tenetur.*

524 *Hanc eligo sententiam.*

525 *Non peccat contra iutitiam.*

526 *Contra iustitiam peccat.*

527 *Auctoris iudicium.*

528 *Præferri non debent.*

529 *Debent præferri.*

530 *His subscribo.*

531 *Præferendum non est.*

532 *Est præferendum.*

533 *Secunda sententia mihi magis arridet.*

534 *Potesi ac debet.*

535 *Nec debet, nec potest.*

536 *Auctoris placitum.*

537 *Preferti potest.*

538 *Præferri.*

539 *Idem affirmo.*

540 *Quæstionis status.*

541 *Expensis debitoris nõ est immittẽda, sed creditoris.*

542 *Expensis debitoris est immittendus non crediteris.*

543 *Primam sententiam reiicio.*

544 *Non potesi*

545 *Potest plane.*

546 *Distinctione quæstion satisfacio*

547 *Gerenda est*

548 *Gerenda non est.*

549 *Idem assero mentemque vberius expono.*

550 *Debitoris expensis ese restituendũ*

551 *Non est restituendum expensis debitoris*

552 *Auctoris resolutio.*

553 *Status Quæstionis.*

554 *Debet absolui.*

555 *Non debet absolui.*

556 *Indulgeri potest.*

557 *Non potest indulgeri.*

558 *Hoc teneo, & confirmo.*

559 *Tenetur quidem.*

560 *Non tenetur.*

561 *Auctoris iudicium.*

562 *Committit vnum solũmodo peccatum.*

563 *Non cẽmittit vnum solummodo peccatum, sed plura.*

564 *Idem affirmo.*

565 *Non tenetur.*

566 *Tenetur omnino.*

567 *Cumhu sentiens aliqua adiicio.*

568 *Obligatio manet*

569 *Non manet obligatio.*

570 *Idem sentiens, aliqua adiicio.*

571 *Quæstionis status*

572 *Restituere non tenetur.*

573 *Tenetur restituere.*

574 *Auctoris iudicium*

575 *Non poteris omitere vel differre.*

576 *Poteris quidem.*

577 *Idem assere.*

578 *Potest quidem.*

579 *Minimè potest.*

580 *Auctoris resolutio.*

581 *Debet profecto.*

582 *Non debet*

583 *Quid dicendum expono.*

584 *Non sufficit.*

585 *Sufficit plane.*

586 *Meum exprimosensũ.*

587 *Statusquęstionis.*

588 *Non excusatur debitor.*

589 *Excusatur planè.*

590 *Idem affirmo, & vberius expono.*

591 *Non peccat contra iustitiã*

592 *Contra iustitiam peccat.*

593 *Hoc mihi verius.*

594 *Non licet.*

595 *Licet plane*

596 *Hoc mihi vnice verum, quod tamen expono.*

597 *Nunquam id licet.*

598 *Id licet oliquando.*

599 *Verius hec puto; imo vnicè verum.*

600 *Nonnulla Recolo.*

601 *Omnino extinguitur*

602 *Non extinguitur omnino.*

603 *Hoc tenendum.*

604 *Licitè id potest.*

605 *Non potest id licit*

606 *Vbertim primæ hærens sententiæ, eam explico & confirmo.*

607 *Quæstionis status.*

608 *Potest quidem.*

609 *Non potest.*

610 *His adhæreo.*

611 *Nonnula præmitto.*

612 *Non intelligendum de omnibus Clericis.*

613 *De omnib Clericis intelligendũ.*

614 *Auctoris resolutio.*

615 *Non potest*

616 *Potest planè.*

617 *Auctoris distinctio.*

618 *Certa suppono.*

619 *Non est libera.*

620 *Libera est.*

621 *Idem affirmo.*

622 *Quæstionis status.*

623 *Non est graue furtum.*

624 *Furtum est graue.*

625 *Primam sententiam defendo.*

626 *Liberatur quidem*

627 *Non liberatur.*

628 *Auctoris resolutio*

629 *Minime potest.*

630 *Potest quidem.*

631 *Mediam tero viam.*

632 *Non debet.*

633 *Debet plane.*

634 *Quid Auctor sẽtiat.*

635 *Non tenetur.*

636 *Tenetur planè*

637 *Auctoris resolutio*

638 *Manet liber.*

639 *Liber non manet.*

640 *Quid tenẽdum.*

641 *Debent restitui.*

642 *Restitui non debẽt.*

643 *Hanc sententiam eligo, & debito modo expono.*

644 *Valida est.*

645 *Non est. valida.*

646 *Vtor distinctione.*

647 *Potest quidem.*

648 *Minime potest.*

649 *Auctoris placitum.*

650 *Potese quidem.*

651 *Non potest*

652 *Resolutio Auctoris.*

653 *Non poterit.*

654 *Poterit plane.*

655 *Hanc sententiam eligo, & confirm.*

656 *Excusatur*

657 *Non exensatur.*

658 *Primam sententiam vt improbabilem reiicio.*

659 *Excusat quidem*

660 *Non excusat.*

661 *Hanc mihi verius, & communius*

38

662 *Deposili diffinitio.*

663 *In triplici casu, potest depositarius vti deposito, alias minime*

664 *Duplex est Iudiciale & Priuatũ.*

665 *Omnes possunt esse depositarij.*

666 *Quænam res ordino riè deponãtur.*

667 *Ad quætuor obligatur depositarius ex depositi contractu.*

668 *In quinque casibus non tenetur depositum redder.*

669 *Si depostiũ perit exqua culpa depositarius teneatur.*

670 *Quandonã possit depositarius fructibus rei depositæ frui.*

671 *Quando depositario quando deponenti cedat incrementum pecuniæ deposit?*

672 *Donationis diffinitio.*

673 *Duplex donation, perfecta, & imper fecta*

674 *Illi Possunt solummodo donare qui habent dominium.*

675 *Donare non ptest quia rationis vsu caret nec impubes, nec minor 25. annis si curatori subsit nec filiussamilias.*

676 *Quid possit & non possit donare vxor.*

677 *Quid possint, & non possint Clerici beneficiarij, aut regula res beneficiarij donare?*

678 *Quid Regularium superiores, officials Monasterij reliquique Religiosi.*

679 *Donare non potest fur & qui non est soluendo creditorib. & ille, cuius bona sunt fisco addicta.*

680 *De donatione patris in filios.*

681 *De donatione filiorũ in patrem.*

682 *De inualiditate, ac validitate donationis inter viuos omnium bonorum.*

683 *Donatio excedens quingentos solidos inualida est quoad excessum, nisi fiat cum insinuatione.*

684 *De donatione inter viuos, quæ quidem tribus causis potest reuocari.*

685 *De donatione causa mortio quæ totidẽ causis reuocari valeat.*

686 *Commodati definitio.*

687 *Diuiditur ex parte contrahentium. Commodatarij obligationes, quinque.*

688 *De qua culpa teneatur commodatarius si res pereat aut deterior fiat?*

689 *Quando teneatur vel non tenetur decasu fortuito.*

690 *Potest tunc res suas, quæ pretiosiores sunt reb. commodatis præferre.*

691 *Quid, si res commodata sit pretiosior.*

692 *Quid si res commodetarij, & commodatæ sint ęquales.*

693 *Quando res duob. commodata fuit, quisnam damnum præstabit?*

694 *Potest repeter à commodere expẽsas extraordinarias.*

695 *Quandonam possit commodetũ ante tẽpus repeti?*

696 *Precarij desinitio.*

697 *Requisita ad eius substantiã.*

698 *Qui precario accipit, tenetur ex culpa lata, non ex leui aut leuissima.*

699 *Quatuor modis precarium finitur.*

700 *Quid quàdo concedetur ad tẽpus definetum & quando non conceditur ad desinitum tempus, num finitur concedentis obitu?*

701 *Quandonam ex precario ciuilis actio oriatur, quando non?*

702 *Testamenti definition.*

703 *Testamen tum duplex clau sum & nuncupatiuum. Quinqùe requiruntur ad clausum.*

704 *Duo ad nuncupatiuum requiruntur.*

705 *De testamento militari.*

706 *De testamento ad piascausas.*

707 *De testamento ad causas non pias.*

708 *Qui possint, & non possint restari.*

709 *Qui possint & non possint hæredes, vel legatarij institui.*

710 *De filiis naturalib. circa hæreditatem. & legatũ.*

711 *De filiis spuriis.*

712 *Filia exhæredari non potest ob coniugium inuito patre initum.*

713 *Potest pater vni filio plusquam alieri relinquere.*

714 *De vltimarum voluntatum executor: qui non possit hoen munere fungi.*

715 *Quid Codicillus.*

716 *Plures codicillos quis facere potest.*

717 *Codicillus fieri potest tam ab eo, qui intestus decedit.*

718 *Addita clausula codicillari, vices testamenti exerit codicillus.*

719 *Clausulæ codicillaris effectus.*

720 *Bifariam fieri possunt codicilli ad testamenti similitudinem.*

721 *Differentia inter hæredis institutionẽ & legatum*

722 *Mutui definitio, & à commodati ac permutatione differentia.*

723 *Mutuum diuiditurin expreßum, & tacitum.*

724 *Qui possunt contrahere, iure naturæ ex mutuo obligantur? Sed in queis dam casibus non obligantur ex priuilegio iuris filij, ac filiæfamilias Ecclesiæ, & minors.*

725 *In multis casibois filius, ac filiafamilias tenetur mutuum soluere.*

726 *Quando nã Ecclesia vel pius locus, vel oppidum ad redditionem mutui teneantur?*

727 *Obligatio reddendi mutuum, quod tutor vel curator nomine pupilli, vel minoris, accepere.*

728 *Vsuræ definitio.*

729 *Ad vsura rationem quinque requiruntur?*

730 *Vsura alia aperta alia palliata, alia externa, alia mẽtalis,*

731 *Vsura est iure positiuo diuino ac humano imo naturali prohibita.*

732 *Regulæ, quibus vsurarius animus valeat agnosci.*

733 *Plures casus in quib. mutuum vsurarium est.*

734 *Plures casus in quib. mutuum non est vsurarium.*

735 *Liberat ab vsura lucrum cessans aut damnum emergens.*

736 *Quid in mutuo pecuiniario, quando crcscit, aut decrescit pecunięvalor.*

737 *Quid in aliarum rerum mutuo, crescente, vel decrescente earum pretio.*

738 *De vsurariorum pœnis.*

739 *Montis pietatis definitio, & conditiones.*

740 *Liciti sunt huiusmodi montes.*

741 *Priuatus quisque potesr montem instituere.*

742 *Deponentes pecuniam apud montem non possunt aliquid recipere vltra sortem.*

743 *Ex indulto possunt.*

744 *Tituli ob quos lucrum euadit iustum ex depositis suprà Montem pietatis.*

745 *Potest mons aliquid exigere à mutuatariis ad expensas extruendæ domus.*

746 *Et ad sumptus ministrorum, etiamsi pignora eorũ labore ad custodiam non egeant.*

747 *Non potest aliquid accipere in sui ipsius augmentum.*

748 *Nonnulla suppono.*

749 *Sufficiens coniectura est.*

750 *Non est sufficiens coniectura.*

751 *Hoc verius existimo.*

752 *Teneris reddere quantum in valore accepisti.*

753 *Non teneris, sed quã tum accepisti in quantitate solum modo*

754 *Primam sententiam probabiliorem ducens, fateor primam satis esse probabilem*

755 *Nonnullas suppono ad quæstionis statum.*

756 *Potest illud ante tempus repetere.*

757 *Minime potest.*

758 *Primam sententiam eligo, & confirmo.*

759 *Nonnulla suppono.*

760 *Non potest repeti staiim.*

761 *Potest statim repetit.*

762 *Hoc longe probabilius.*

763 *Non est obligandus.*

764 *Est obligãdus.*

765 *Auctoris resolutio.*

766 *Nonnulla recolo.*

767 *De leussima culpa tenetur.*

768 *Non tenetur de culpa leuissima.*

769 *Hoc mihi lẽge verius.*

770 *Recolo nonnull.*

771 *Tenetur quidem.*

772 *Non tenetur.*

773 *Verius hoc mihi*

774 *Non potest*

775 *Potest planè.*

776 *Hanc sententiam.*

777 *Non consistit in solis vocibus ac signis externis.*

778 *In solù vocibu ac signis externis consistit*

779 *Auctoris resolutio.*

780 *Potest quidem.*

781 *Non potest*

782 *fdem assero.*

783 *Sufficit quidem.*

784 *Non sufficit.*

785 *Hoc teneo.*

786 *Requiritur, quod non fiat ex vehementi passione.*

787 *Non requiritur.*

788 *Hanc communem sententiam puto esse veriorem.*

789 *Nonnulla suppono.*

790 *Inducit obligationẽ*

791 *Non inducit obligationem.*

792 *Hanc teneo & roboro sententiũ.*

793 *Cortum suppono.*

794 *Promissio ante acceptationem obligat de iure Canonico.*

795 *Non obligat.*

796 *Hanc sententiam prafere.*

797 *Non est de iure naturæ*

798 *De iure næiuræ est.*

799 *Verius hoc mihi.*

800 *Sunt de facto casus aliqui.*

801 *Multi sũt de facto casus.*

802 *Han capprobo magis sentẽtiã*

803 *Valida est.*

804 *Non est valida.*

805 *Huic hæreo sententiæ.*

806 *Requiritur externa ceptatio.*

807 *Non requiritur.*

808 *Eiusdem summeutis.*

809 *Non requiritur.*

810 *Requiritur omnino.*

811 *Cum his opinor.*

812 *Requiritur quidem.*

813 *Non requiritur.*

814 *Auctoris resolutio.*

815 *Potest planè.*

816 *Hoc probabilius mihi.*

817 *Sufficit quidem.*

818 *Non sufficit.*

819 *Hasce regulas concilio prima facie pugnantes.*

820 *Minime potest.*

821 *Potest planè.*

822 *Verior mihi hæc sententia est.*

823 *Non obligat.*

824 *Obligat quidem.*

825 *Auctoris resolutio.*

826 *Prponderat posterior.*

827 *præponderat prior.*

828 *Quid opiner expone.*

829 *Tenetur plane.*

830 *Non tenetur.*

831 *Hoc verius mihi.*

832 *Obligat quidem.*

833 *Non obligat.*

834 *Iudicium Auctoris*

835 *Non est liber.*

836 *Liber est.*

837 *Vtor distinctione.*

838 *G auis censetur.*

839 *Non cẽsetur grauis.*

840 *Hoc toutm pendere ex intentione promittentis existimo*

841 *Nonnulla præmirto.*

842 *Prohibetur etiam remuneratoria.*

843 *Non prohibetur.*

844 *Hæc arridet sententia.*

845 *potest quidem.*

846 *Non potest.*

847 *Hoc placet, si aliquantulum amplietur.*

848 *Plura certa præmitto circa insinuationem.*

849 *Neceßaria est insinuatio.*

850 *Necessaria non est.*

851 *Hoc teneo & expono.*

852 *Non potest tuta conscientia.*

853 *Potest plane*

854 *Hoc assero, nonnulla adiiciens.*

855 *Non possũt licite repetere.*

856 *Licite repetere possunt.*

857 *Auctoris resolutio.*

858 *Non exci pitur.*

859 *Excipitur plane.*

860 *Hanc teneo sententiam.*

861 *Indiget quidem.*

862 *Non indiget.*

863 *Mihi hoc verius.*

864 *Nonnulla præmitto.*

865 *potest plane.*

866 *Non potest*

867 *Probabilius hoc eße credo.*

868 *Nonnulla recolo.*

869 *Potest sane*

870 *Non potest*

871 *Mihi hoc probabilius*

872 *Non potest. reuocari.*

873 *Reuocari potest.*

874 *Verius hoc.*

875 *Reuocari non potest.*

876 *Potest reuotari.*

877 *Auctoris iudicium.*

878 *Quæstionis status.*

879 *Potest plane.*

880 *Non potest.*

881 *Id totum pendere ex donantis intentione iudico.*

882 *Sufficit plane.*

883 *Non sufficit.*

884 *Idem iudico.*

885 *Locum non habet.*

886 *Habet locũ*

887 *Hoc verius mihi.*

888 *Quæstionis status.*

889 *Reuocanda est vsque ad legitimas aliis filiis debitas.*

890 *Non est reuocanda vsque ad tertium & quintum.*

891 *His sequor.*

892 *Nonnullæ recolo ad quæstionis statum.*

893 *Non debet esse extrinseca.*

894 *Non debet eſse extrinseca.*

895 *Cum his opinor.*

896 *Satisfacere non potest.*

897 *Potest satisfacere.*

898 *Nonnulla prȩmitto.*

899 *Sufficit planè.*

900 *Non sufficit.*

901 *Verius hoc mihi.*

902 *Prȩmitto legis Macedonianæ vim in parentum fauorem latæ, cui non potest filius renunciare.*

903 *Non obliganeur.*

904 *Obligãtur quidem.*

905 *Auctoris resolutio*

906 *Non oblignatur.*

907 *Obligantur planè.*

908 *Sententia Auctoris.*

909 *Deobligãtur solum in externo foro.*

910 *In vtroque foro deobligantur.*

911 *Probabilius hoc mihi.*

912 *Quæstionis status.*

913 *Obligatur probare*

914 *Non obligatur.*

915 *Hoc mihi probabilius*

916 *Nonnulla circa numeratam pecuniam adnota, ad statũ quęstionis.*

917 *Impeditur quidem.*

918 *Non impeditur.*

919 *Hoc mihi longe probabilius.*

920 *Locus nòn est exceptioni.*

921 *Est exceptioni locus.*

922 *Probabilius hoc.*

923 *Quæstionis status.*

924 *Non potest vtroque spectato iure.*

925 *Viroq; spectato iure potest.*

926 *Hanc eligo sẽtẽtiã.*

927 *Quæstionis status,*

928 *Constituitur, si principaliter detur mutui occasione.*

929 *Non constituitur.*

930 *Idem assero.*

931 *Non est vsuræ materia.*

932 *Est materia vsuræ*

933 *Hoc verius eſse iudico.*

934 *Non est materia vsuræ.*

935 *Est vsuræ materia.*

936 *Verius hoc*

937 *Vsura non est.*

938 *Vsura est.*

939 *Auctoris resolutio.*

940 *Vsura non est.*

941 *Est vsura.*

942 *Auctoris resolutio.*

943 *Nonnulla prȩmitto.*

944 *Vsura est.*

945 *Non est vsura.*

946 *Mihi hæc verior opinio.*

947 *Excusatur ab vsura.*

948 *Non excusatur.*

949 *Hoc verius.*

950 *Non potest recipe.*

951 *Recipi potest.*

952 *Hoc mihi vnice verũ.*

953 *Non potest recipe.*

954 *Recipi potest.*

955 *Communior ac verior hæc sentẽtia.*

956 *Nonnihil suppono.*

957 *Nihil vltra sortem potes exigere.*

958 *Potes aliquid recipere vltra fortem.*

959 *Hanc el go sententiam*

960 *Nonnulla ad quæstionis ctaium præmitio*

961 *Obligatur quidem.*

962 *Non obligatur.*

963 *Hoc probabilius esse reor.*

964 *Nonnulla suppons.*

965 *Minime potest aliquid vltra sortem exigi quod propriè pœna sit.*

966 *Potest omnino.*

967 *Cum his opinor.*

968 *Exigi non potest.*

969 *Exigi potest.*

970 *Huic hæreo sententiæ.*

971 *Minime potest.*

972 *Potest quidem.*

973 *Potest omnimo.*

974 *Quæstionis status.*

975 *Non excusatur excusatur quia fructus hi conceduntur ad mætrimonij onera sustinendæ sed alio ex capite.*

976 *Non excusatur, nisi quia conceduntur hi fructus ad sustinenda coniugij onera.*

977 *Hanc teneo sententiam.*

978 *Non potest.*

979 *Potest quidem.*

980 *Hanc sententiam veram admodum præfero.*

981 *Non potest*

982 *Potest plane.*

983 *Hos sequor, aliqua ad monens.*

984 *Non est validum statitum.*

985 *Validum est.*

986 *Idem affirmo.*

987 *Minime potest.*

988 *potesit plane.*

989 *Hanc esse tenendam sentent am affirmo.*

990 *Habet locũ in aliis contractibus.*

991 *Locum non habet.*

992 *Solum in emphyteuticopignore locum habere affirmo.*

993 *Non excusãtur.*

994 *Excufatur proculdubio*

995 *Primam sententiam iam non posseldeffidi ostendo*

996 *Nonnulla suppono.*

997 *Potest quidem.*

998 *Non potest.*

999 *Primæ sententiæ secundam præfefero.*

1000 *Acquirit dominium.*

1001 *Non acquirit.*

1002 *Hoc verissimum eſse restrictionẽ*

1003 *Nonnulla suppono.*

1004 *Non delinquir contra iustitiam.*

1005 *Contra iustitiam delinquit.*

1006 *Idem affir. mo.*

1007 *Excusãtur ab iniustitia, & à restitutionis obligatione.*

1008 *Non excusantur,*

1009 *Hanc sententiam securiorem, illam probabiliorem esse iudico.*

1010 *Nonnulla recolo.*

1011 *Non mortale.*

1012 *Mortale est.*

1013 *Probabilius hoc mihi.*

1014 *Sufficit quidem.*

1015 *Non Sufficit.*

1016 *Auctoris conclusio.*

1017 *Non debet*

1018 *Debet plane.*

1019 *Auctoris resolutio. Vbi de hu ius criminis probatione.*

1020 *Quæstionis an status.*

1021 *Quilibet comprehendditur inpœnis conien tis cap. Quia in omnibus, &c.*

1022 *Solus vsurarius manifestus comprehendditur in vtroque capite.*

1023 *Minime potest.*

1024 *Potest plane.*

1025 *Hanc præfero senteutiam.*

1026 *Quæstionis status.*

1027 *Licite potest reuocari.*

1028 *Licite reuocari non potest.*

1029 *Cum his opinor.*

1030 *Valide non potest reuocari.*

1031 *Valide reuoceri potest*

1032 *Eiusdem mentis sum.*

1033 *Siatum quæstionis expono.*

1034 *Non debetur.*

1035 *Debetur quidem.*

1036 *Hanc sententiã probabiliorem eſse iudico.*

1037 *Potest planè.*

1038 *Non potest.*

1039 *Votum omnino obligare existimo.*

1040 *Minime potest.*

1041 *Potest plane.*

1042 *His hęreo.*

1043 *Status quæstionis.*

1044 *Non censetur reuocatum.*

1045 *Reuocatum censetur.*

1046 *Hos sequor*

1047 *Reuocatam censetur.*

1048 *Non censetur reuocatum.*

1049 *Auctoris resolutio.*

1050 *Non valet.*

1051 *Valet equidem.*

1052 *Vtendum coniecturis existimo.*

1053 *Valide potest.*

1054 *Valide non potest.*

1055 *Quæstioni respondeo.*

1056 *Certum suppono.*

1057 *Valent quidem.*

1058 *Non valent.*

1059 *Idem affirmo.*

1060 *Nonnulla præmitto. l*

1061 *Non applicatur, fisco, sed hæredibus.*

1062 *Non applicatur hæredibus, sed fisco.*

1063 *Cum his opinor.*

1064 *Nonnulla recolo.*

1065 *Non potest accipert.*

1066 *Accipere potest.*

1067 *Auctoris solutio, quæ id licite, & valide geri possit.*

1068 *Non potest licite sibiretinere.*

1069 *Licite sibi retinere potest.*

1070 *His adhæreo.*

1071 *Nonnulla suppono.*

1072 *Non potest succedere.*

1073 *Succedere potest.*

1074 *Hæc magis placet sententia stando in ratione.*

1075 *Valida esset.*

1076 *Non esset valida.*

1077 *Hoc mihi probabilius.*

1078 *Minimè potest.*

1079 *Potest plane.*

1080 *Idem assero*

1081 *Nonnulla suppono.*

1082 *Non potest accipere.*

1083 *Accipere potest.*

1084 *Auctoris resolutio.*

1085 *Certum suppono.*

1086 *Potest quidem*

1087 *Non potest*

1088 *Hoc mihi certum.*

1089 *Danda sũt solum ad naturam sustentandam*

1090 *Non sunt danda solũ ad sustentandam naturam.*

1091 *Hoc fere certum esse reor.*

1092 *Iudicandũ est indigere*

1093 *Non est id iudicandum.*

1094 *Hoc verius puto, & alij dubitationi respondeo.*

1095 *De hærede plura recolo.*

1096 *Debet suecedere.*

1097 *Non debet succedere.*

1098 *Hanc sententiam amplector.*

1099 *De iure dimino est.*

1100 *Non est de iure diuino.*

1101 *Nec esse de iure diuino.*

1102 *Recolo plures causas exhæredandi filios.*

1103 *Sufficit pœnitentia filij.*

1104 *Non sufficit*

1105 *Cum his opinor.*

1106 *Quæstionis status.*

1107 *Non debet aliis filiis accrescere.*

1108 *Accrescere debet aliis filiis.*

1109 *Hoc magis verè & consequẽter dici existimo.*

1110 *Status quæstionis.*

1111 *Non tenetur.*

1112 *Tenetur quidem.*

1113 *Auctoris resolutio.*

1114 *Non excusatur*

1115 *Excusatur.*

1116 *Auctoris resolutio*

1117 *Nonnulla suppono.*

1118 *Non valet legatum.*

1119 *Legatum valet.*

1120 *Hoc teneo, & confirmo.*

1121 *Potest quidem.*

1122 *Non potest*

1123 *Idem sentio.*

1124 *Non possũt*

1125 *Possunt quidem.*

1126 *Verius crediderim poſse fieri.*

1127 *Status quæstionis.*

1128 *Non potest extra locũ distribui.*

1129 *Potest quidem.*

1130 *Auctoris resolutio.*

1131 *Sunt præferendi.*

1132 *Non sunt præferendi.*

1133 *Quid sẽtiã.*

1134 *Non potest.*

1135 *Potest plane.*

1136 *Hoc verius esse reor.*

1137 *Non potest*

1138 *Potest omnino.*

1139 *Auctoris iudicium.*

1140 *Debet quidem.*

1141 *Non debet*

1142 *Hoc communius, & verius*

1143 *Quæstionis status*

1144 *Non tenẽtur ad restitutionem.*

1145 *Non teneutur ad restitutionem.*

1146 *Hoc certum esse reor.*

1147 *Potest quidem.*

1148 *Non potest.*

1149 *Auctoris resolutio.*

1150 *Potest quidem.*

1151 *Non potest.*

1152 *Eiusdem sum mentis.*

1153 *Potest planè.*

1154 *Minimè potest.*

1155 *Id teneo & confirmo.*

1156 *Nonnullæ suppono.*

1157 *Potest planè.*

1158 *Non potest.*

1159 *Hoc mihi probabilius*

1160 *Non potest*

1161 *Potest omnino.*

1162 *Cum his opinor:*

1163 *Nonnulla suppono.*

1164 *Id potest Episcopus.*

1165 *Id Episcopus non potest.*

39

1166 *Quid emptio.*

1167 *Emptio & venditio vnum contractum reciprocum constituunt.*

1168 *consensus conditionalis contractum suspendit, vsque ad conditionis exentum.*

1169 *Omnia, quę pecunia elimantur: vendi possunt.*

1170 *Spiritualia alia per se vendi non possunt.*

1171 *Fure prohibitum est, publicam rem à priuata persona venundari.*

1172 *Res defuncti, & pupilli, aut minoris non possunt emi à testamenti executore tutore, vel curatore.*

1173 *Publica officia vendibilia per se sunt.*

1174 *Rei ælienæ venditio inualida est, quoad dominij translationem.*

1175 *Hominis liberi vẽditio iure communi est irrita sed in aliquibus casibus potest eſse valida*

1176 *Duplex rerum venalium pretium legiti mum, & naturale.*

1177 *Venditor potest eodem tempore vni venundare carius quã alteri, & carius credito, quam numerata pecunia.*

1178 *Seruandum est pretium taxatum à Principe, relicto cemmunis æstitionis pretio.*

1179 *Cum constat, iniustum esse pretium taxatum à Principe potest non obseruari.*

1180 *Qui vendit rem notabiliter excedentem in bonitate alias, quæ communiter vendi solent, potest aliquid vltra taxam exigere.*

1181 *Clerici teuentur, seruare taxam Principis.*

1182 *Quandonã sit licitum, vilius emere pecunia anticipata, & quando non*

1183 *Quid quãdo solutio est difficilis*

1184 *Emptoris quatuor obligationes.*

1185 *Venditionis definitio.*

1186 *Quando in venditione apponitur pactum de retrouendendo, res plus minusque valet.*

1187 *Licitum est hoc pactum, quatuor conditionibus concurrentibus.*

1188 *An careat vsura contractus, quo venditor rem pecunia credita, pretio dat rigoroso, & postea eam statim redimit, numerata pecunia medio, vel infimo.*

1189 *Sex causas enumero, ob quas licitum est, rem pluris vendere, quam per se illa alioquin valeret, aut venderetur.*

1190 *Merces vltroneæ minoris, quam valent, possunt emi.*

1191 *Quando illicitum, quando licitum sit, res carius vendere exteris, quam indigenis?*

1192 *Non licet rem carius vendere eo quod sit valde vtilis emptori.*

1193 *Communis emptorũ indigentia causa sufficiens est, augendi pretij, non particularis alicuius*

1194 *Quando sufficiens sit augendi pretij causa extraordinariæ expensæ pericula, ac labores venditoris quando non?*

1195 *Mendacia, quibus mercatores vtuntur, ad pretium augendum quale peccatum.*

1196 *Cum tacetur vitium rei, quo cognito non emisses, vẽditio est nulla cum obligatione restituendi damna.*

1197 *Quid si vitium quod re ticetur, non sit notabile, nec rem minus vtilem reddat ad vsũ.*

1198 *Non tenetur venditor manifestare vitiũ patens, nisi agnoscat in emptore inuincibilẽinaduertẽtiã.*

1199 *Interrogatus de rei occultis vitiis, tenetur manifesiare.*

1200 *Contractus celebratus à venditore rei vitium ignorante, validus est.*

1201 *Si vinum deterius non efficiatur dum aqua diluitur, venditor non tenetur ad restitutionẽ*

1202 *Restituens rem emptã venditori ob occultum vitium, debet restituere simul fructus rei medio tempore collectes.*

1203 *Ad quem pertineant fructus medij temporis, contractu dissoluto.*

1204 *Quando res perit post venditionem perit emptori: sex casus excipio, in quibus res venditoriperit.*

1205 *Quid Monopolium? Quatuor modis contingit.*

1206 *Ex venditione, oritur obligation ad euictionem rei.*

1207 *Quando quis cogi potest ad res suas vendendum?*

1208 *Census definitio ac diuisio in reseruatiuum & consignatiuum.*

1209 *Variè census consignatiuus. diuiditur.*

1210 *Ad contractum census sex requirũtur conditiones*

1211 *Census realise mptio est licita, pretio legali seruato.*

1212 *Licitus est census realis cum pacot redimendi ex parte venditoris.*

1213 *Qualis debeat esse persona, in qua census constituitur?*

1214 *Res, in qua census fũdatur, debet tot fructus ferre qui sufficiant ad soluendam pensionem.*

1215 Non est *necesse, vt res censita naturales fructus ferat.*

1216 *Temporalis census potest minori pretio emi quam sint pensiones sperato.*

1217 *Licitum est Pactum vt census eadem moneta redimatur.*

1218 *Et vt fiat irredimibilis, si intra certum tempus non redimatur.*

1219 *Bulla Pij V. non obligat, vbi promulgata aut recepta non est.*

1220 *Cum census emitur minoris iusto & pretiũ lege constitutum cum clausula irritante contractum, pensionis excessus est restituendus.*

1221 *De iusto census pretio.*

1222 *Cambij definitio*

1223 *Differi à mutuo.*

1224 *Cambium Reale, & Siccum; bos quidem est illicitum.*

1225 *Quid cambium reale, eiusque iustitiæ Hoc quidem est, Minutum & locale.*

1226 *Locolis cãbij iustitia.*

1227 *Quatuor tituli, cur campsor in cambio minuto plus accipere possit, quam dedit.*

1228 *Ad iustitiam cambij per minutum tria desiderantur.*

1229 *In cambio locali potest aliquid accipi à campsore triplici ex titulo.*

1230 *De cambio ad Nundinas.*

1231 *De monopolio in cambiis vitando.*

1232 *Potest in cambio pignus exigi.*

1233 *Pius V. Quator ad cambij realisiustitiam requirit conditiones.*

1234 *Locationis, & conductinis definitio.*

1235 *Quæ possint locari, quæ non.*

1236 *Licet conductori, rẽ, quam ipse conduxit, alteri locare.*

1237 *Quinam possunt cõtractum locationic, ac conductionis inire: quinam non?*

1238 *Quidfaciẽ dum quando rẽ communẽ duorum: vnus vult locari vni, alter alteri?*

1239 *Quando locati ad hæredes transeat, quando non?*

1240 *Conductor non tenetur singulari successori pensionem soluere; at vxor? tare locationi factæ*

1241 *Minor vel pupillus tenentur stare locationi factæ à curatore, vel tutore.*

1242 *Quid debeat fiscus gerere circalocatione factam à reo ante, vel post patratũ delictum.*

1243 *Prælatus successor tenetur stare locationi antefactæ nomine Ecclesiæ.*

1244 *Si res locata, pereat, cuinam peris?*

1245 *Conductor locatori, & locator conductoritenetur.*

1246 *Quandonã soluenda pensio, & quando debeat de ea aliquid remittit.*

1247 *Quando autem possit pensio augerit?*

1248 *Duplici modo locatio finitur.*

1249 *Quando possit res locata repeti, non finito loactionis tempore?*

1250 *Tenetur locator, vitium rei aperire conductori.*

1251 *Tenetur, ad resarciendas expensas necessarias fast as à conductiore, non ad eas quæ conductor gessit ad proprium temporale commodum*

1252 *Tenetur ad onera, & tributa pro re locata imposita non ad ea, quæ pro fructibus.*

1253 *Summatim locatoris & conductoris obligationes recolo.*

1254 *Emphyteusis definitis & à locatione differentia.*

1255 *Qui possint & qui non possint dare emphyteusim.*

1256 *Septem ad emphyteusim conditiones expendo. Prima conditio. Secunda.*

1257 *Tertia.*

1258 *Quarta.*

1259 *Quinta.*

1260 *Sexta.*

1261 *Septima.*

1262 *De Laudemio.*

1263 *Feudi definitio, & differentia ab emphyteusi.*

1264 *Septem requiro conditiones ad feudi iustitiam.*

1265 *Quinam dare in feudum possint.*

1266 *Quænam in feudam possint dari.*

1267 *De feudi acquirendi modis tribus.*

1268 *Quæstionis status.*

1269 *Possunt vendi, quandi libuerit Quinã sint & quinam non sint foudi accipiendi capaces.*

1270 *Vendi non possunt.*

1271 *Mihi hoc magis placet.*

1272 *Nonnulla suppono.*

1273 *Non possunt.*

1274 *Possunt quidem.*

1275 *Auctoris sententia.*

1276 *Potes quidem.*

1277 *Non potes.*

1278 *Auctoris sententia.*

1279 *Non est iniquus contractus.*

1280 *Contractus est iniqum.*

1281 *Auctoris iudicium.*

1282 *Poterit planè.*

1283 *Minime poterit.*

1284 *Auctoris distinctio, & resolutio.*

1285 *Non potest exigere.*

1286 *Potest exigere.*

1287 *Cum his sentiens, id robro.*

1288 *Legem Regiã præmitto.*

1289 *Non obligat sub mortali Clericos, & diuites.*

1290 *Obligat planè.*

1291 *Hoc teneo & confirmo.*

1292 *Legẽ reuẽdendi rititum prohibentem præmitto.*

1293 *Prohibita non est.*

1294 *Prohibita est.*

1295 *Idem sentiens, nonnihil adiicio.*

1296 *Nonnulla recolo.*

1297 *Debet puniri pœna quæ tertio ementi est imposita.*

1298 *Non debet ea pœna puniri, sed pœna imposita primo emẽti.*

1299 *Cum his opinor.*

1300 *Posunt quidem.*

1301 *Cum his sẽtio.*

1302 *Non possũt.*

1303 *Possunt planè.*

1304 *Hanc eligo sententiam.*

1305 *Quæstionis status.*

1306 *Potest plane.*

1307 *Non potest.*

1308 *Hanc communem sequor sentẽtiam.*

1309 *Minime potest.*

1310 *Potest equidem.*

1311 *Probabuilius hoc mihi.*

1312 *Non potes.*

1313 *Potes omnino.*

1314 *Hoc mihi verius.*

1315 *Minime id potest.*

1316 *Potest plane.*

1317 *In primam sententiam inclinor.*

1318 *Non censetur iniustus deceptor.*

1319 *Iniustus deceptor censetur.*

1320 *Cum his opinor quãdam adhibens restitutionem.*

1321 *Status quæstionis.*

1322 *Debet rem valentem centum emere plusquam ducentis.*

1323 *Non debet, sed sufficit, si rem valentem centum plusquam 150. emat.*

1324 *Idem affirmo.*

1325 *Nec peccat nec debet restituere.*

1326 *Peccat & restituere debet.*

1327 *Hoc certũ esse reor.*

1328 *Tenetur & actio læso datur.*

1329 *Nec tenetur nec læsa datur actio directa.*

1330 *Cum his opinor.*

1331 *Concedtur actio.*

1332 *Actio non conceditur.*

1333 *Longe veriorem hãc sententiam esse iudico.*

1334 *Conceditur planè.*

1335 *Non conceditur.*

1336 *Hæc setentia probabilis quidem est, sed primã eligo.*

1337 *Quæstionis status.*

1338 *Accrescit emptori.*

1339 *Emptori non accresscit.*

1340 *Hoc mihi longe prebabilius.*

1341 *Ad statum quæstionis nonnulla præmitto.*

1342 *Pretiũ non est augẽdũ.*

1343 *Augendũ esi pretium*

1344 *Auctoris resolutio.*

1345 *Certũ suppono.*

1346 *Tenetur quidem in vtroq; foro.*

1347 *Non tenttur.*

1348 *Hoc probabilius esse reor.*

1349 *Non tenetur.*

1350 *Tenetur planè.*

1351 *Hoc mihi probabilius.*

1352 *Statusquæstionis*

1353 *Competunt venditori, non emptori.*

1354 *Competunt emptori, non vẽditeri.*

1355 *Hoc verius mihi.*

1356 *Potest quidem.*

1357 *Non potest*

1358 *Nonnulla recolo.*

1359 *Oblidigt donantem.*

1360 *Non obligat.*

1361 *Hoc mihi verius.*

1362 *Nonnullæ recolo.*

1363 *Non debet, sed potest.*

1364 *Debet omnino.*

1365 *Hoc mihi verius.*

1366 *De retractu nonnulla recolo.*

1367 *Subiecta sunt retractui.*

1368 *Non sunt subiecta.*

1369 *Hoc verius mihi.*

1370 *De reuendendo certa suppono.*

1371 *Presumitur vsura.*

1372 *Non præsumitur.*

1373 *Verius hoc mihi.*

1374 *Compelli non potest.*

1375 *Potest compelli.*

1376 *Hoc mihi verius.*

1377 *Compelli non potest.*

1378 *Potest compelli.*

1379 *Verior mihi sententia hæc.*

1380 *Obligari non potest.*

1381 *Obligari potest.*

1382 *Hanc præfero sententiam.*

1383 *Quæstionis status.*

1384 *Potest quidem.*

1385 *Non potest.*

1386 *Probabilior sententiæ.*

1387 *Nonnulla suppono.*

1388 *Debetur quidem gabella.*

1389 *Non debetur.*

1390 *Verius hoc.*

1391 *Status quæstionis.*

1392 *Licitus, & validus est*

1393 *Validus est & licitus.*

1394 *Auctoris resolutio.*

1395 *Quæstionis status.*

1396 *Non est contra iustitam*

1397 *Contra iustitiam est.*

1398 *Probabilius hoc mihi.*

1399 *Est illicitũ.*

1400 *Illicitum non est.*

1401 *Hanc sententiam præfero.*

1402 *Certa prælibo.*

1403 *Non tenetur.*

1404 *Tenetur omnino.*

1405 *Hoc mihi certum.*

1406 *Quæstionis status.*

1407 *Tenetur quidem.*

1408 *Minime tenetur.*

1409 *Idem iudico probabilius.*

1410 *Nonnulla suppone.*

1411 *Nonsum mere reales sed mixti.*

1412 *Non sunt mixti, sed mere reales.*

1413 *Ego distinguendum existimo.*

1414 *Quæstionis status.*

1415 *Præsumendus est irredimibilis.*

1416 *Non pręsumendus irredimibilis.*

1417 *Resolutio Auctoris.*

1418 *Status quæstionis.*

1419 *Pertinet ad immobilia.*

1420 *Ad immobilia non pertinet.*

1421 *Fdẽ assere.*

1422 *Non est licitum.*

1423 *Licitum est.*

1424 *Primam sententiam omnino reiitio.*

1425 *Licitè emitur.*

1426 *Non emitur licitè.*

1427 *Hoc mihi verius quod confirmo, & explico.*

1428 *Nonnulla recolo.*

1429 *Licite potest emi.*

1430 *Minime potest licite emi.*

1431 *Verius hoc mihi.*

1432 *Non est licitus.*

1433 *Licitus est.*

1434 *Idem affirino.*

1435 *Nonnulla præmitts ad quæstionis statum.*

1436 *Non potest.*

1437 *Potest quidem.*

1438 *dẽ affirmo.*

1439 *Illicita est.*

1440 *Non est illicita.*

1441 *Auctoris iudicium.*

1442 *Status quæstionis.*

1443 *Restitui debent.*

1444 *Restitui non debẽt.*

1445 *Cum his opinor.*

1446 *Cum his opinor.*

1447 *Lethaliter peccat.*

1448 *Non peccat lethaliter.*

1449 *Nonnulla recolo.*

1450 *Vbique obligat*

1451 *Non obligat vbique*

1452 *Auctoris resolutio.*

1453 *Prim m Pij V. conditionem expono.*

1454 *Non potest*

1455 *Potest quidem.*

1456 *Viramque sententiam concilio.*

1457 *Non requiritur.*

1458 *Requiritur plane.*

1459 *Cum his sentiens, nonnihil adiicio.*

1460 *Non est licita.*

1461 *Licita est*

1462 *Exi imo, clausulam illam licitam, & vtilem esse.*

1463 *Status quęstionis.*

1464 *Non requiritur.*

1465 *Requiritur quidem.*

1466 *Idem affirmo.*

1467 *Non debetur.*

1468 *Debetur omnino.*

1469 *Hanc sententiam probabiliorem esse reor.*

1470 *Non debet ita esse fructifera.*

1471 *Non debet ita eße fructifera.*

1472 *Hanc præpono sententiam.*

1473 *Clausulam Pij V. præmitto, & expono secundam.*

1474 *Licitus non est huiusmodi consensus.*

1475 *Licitus est.*

1476 *Sententiam hanc probabiliorem eße profiteor.*

1477 *Non potest emi.*

1478 *Emi potest*

1479 *Auctoris resolutio.*

1480 *Validus est*

1481 *Non est validus.*

1482 *Hoc verius mihi.*

1483 *Status quæstionis.*

1484 *Emi non potest.*

1485 *Potest emi.*

1486 *Hanc sententiam probabilioremquidem amplector.*

1487 *Licitum est.*

1488 *Non est licitum.*

1489 *Auctoris placitum.*

1490 *Octauam Bullæ clausulam recolo.*

1491 *Tenẽtur ad integram pensionem.*

1492 *Non tenẽtur.*

1493 *Hoc mihi magis arridet.*

1494 *Potest quidem.*

1495 *Non potest.*

1496 *Distinctione vtor.*

1497 *Nona Bullæ conditio.*

1498 *Est illicitum.*

1499 *Licitum est*

1500 *Resolutio Auctoris:*

1501 *Non sunt prohibiti.*

1502 *Sunt prohibiti.*

1503 *Non potest obligari.*

1504 *Obligari potest.*

1505 *Hoc mihi omnino verum.*

1506 *Non tenetur non ex tinguere, nisi elapso bimestri*

1507 *Tenetur planè.*

1508 *Idem assero*

1509 *Duodecima Bullæ conditio.*

1510 *Sunt vsurarij quoad præsumptionem solum.*

1511 *Non sunt solũ quoad præsumptionem.*

1512 *Primam sententiam eligo.*

1513 *Non reddiiur toius irritus.*

1514 *Totus redditur irritutur.*

1515 *Hoc affir. mo.*

1516 *Non potest licitè apponi.*

1517 *Potest quidem.*

1518 *Hanc sententiam veriorem esse indico.*

1519 *Statusquæstionis.*

1520 *Locus est pœnitentiæ.*

1521 *Non est pœnitentiæ locus.*

1522 *Cum his opinor.*

1523 *Nonnulla suppono.*

1524 *Non potest & est restitutioni obnoxius.*

1525 *Potest sine restituëdi obligatione.*

1526 *Hoc mihi verius.*

1527 *Non potest aliquid exigere.*

1528 *Exigere potesi.*

1529 *Verius hoc mihi.*

1530 *Nullus iustus ade titulus. st*

1531 *Iustus titulus adest.*

1532 *Hoc ferè mihi certũ.*

1533 *Non possũt institui.*

1534 *Institui possunt, seclusa lege positiua.*

1535 *Longe hoc probabilius.*

1536 *Est iustus titulus.*

1537 *Iustus titulus non est.*

1538 *Primam sententiam reor veriorem esse.*

1539 *Quæstionis status.*

1540 *Non potest augeri cambium.*

1541 *Potest augeri.*

1542 *Cum his opinor.*

1543 *Nonnulla præmitto.*

1544 *Non potest.*

1545 *Potest quidem.*

1546 *Primam sententiam eligo.*

1547 *Non est licitum.*

1548 *Licitum est.*

1549 *Secundam sententiam eligo.*

1550 *Non possunt.*

1551 *Possunt plane.*

1552 *Communem hanc tuteo sententiam.*

1553 *Quæstionis status.*

1554 *Possunt quidem.*

1555 *Possunt quidem.*

1556 *Auctoris iudicium.*

1557 *Nonnulla præmitto*

1558 *Non est licitum.*

1559 *Licitum est*

1560 *Auctoris resolutio.*

1561 *Conditiones à Pio V. assignatas ad cambij iustitiam recolo.*

1562 *Non est obligatio.*

1563 *Obligatio est.*

1564 *Verius hoc mihi.*

1565 *Statusquęstionis.*

1566 *Adest quidem obligatio restituendi.*

1567 *Non est obligatio.*

1568 *Hoc probabilius esse iudico.*

1569 *Potest quidem.*

1570 *Non potest.*

1571 *Auctoris iudicium.*

1572 *Non tenetur.*

1573 *Tenetur plane.*

1574 *Verius hoc mihi.*

1575 *Non fiunt.*

1576 *Fiunt equidem.*

1577 *Veriorem esse hanc sententiam reor.*

1578 *Nonnll a recolo.*

1579 *Non intelligitur quando nulli prorsus fructus colliguntur.*

1580 *Intelligitur, quando nulli colliguntur fructus.*

1581 *Cum his opinor.*

1582 *Diminuenda est solum, quando non percipitur dimidia pars fructuum.*

1583 *Non solum tunc diminuenda est pensio.*

1584 *Nulla mihi ex his sententia arridet.*

1585 *Dutius.*

1586 *Non dat*

1587 *Hoc longe verius esse crediderim.*

1588 *Potest, & debet.*

1589 *Nec debet, nec potest.*

1590 *Auctoris resolutio.*

1591 *Quæstionis status.*

1592 *Facienda locatoris sumptibus.*

1593 *Non est facienda locatoris sumptibus.*

1594 *Verius hoc mihi.*

1595 *Non potest exigere.*

1596 *Exigere potest.*

1597 *Auctoris resolutio.*

1598 *Non licet.*

1599 *Licet quidem.*

1600 *Cum his opinor.*

1601 *Non est licitus.*

1602 *Licitus est.*

1603 *Hos sequor.*

1604 *Quæstionis status.*

1605 *Gaudet priuilegiis.*

1606 *Non gaudet.*

1607 *Probabilius hoc mihi.*

1608 *Obligantur quidem.*

1609 *Non obligantur.*

1610 *Hoc mihi verius.*

1611 *Certum suppono.*

1612 *Non incidunt in commißum*

1613 *Incidunt plane.*

1614 *Auctoris resolutio.*

1615 *Poterit quidem.*

1616 *Non poterit.*

1617 *Idem affirmo*

1618 *Habent quidem.*

1619 *Non habẽt*

1620 *Verius hoc mihi.*

1621 *Status quæstionis.*

1622 *Diminuẽ, da est.*

1623 *Non est diminuenda.*

1624 *Idem affirmo.*

1625 *Requirit quidem Iudicis sentẽtiam.*

1626 *Sententiam Iudicis non requirit.*

1627 *Hanc sententiam probabiliorẽ esse reor.*

1628 *Nonnulla præmitto.*

1629 *Sufficit quidem ficta traditio.*

1630 *Non sufficit.*

1631 *Verior sententia hæc.*

1632 *Certa suppono.*

1633 *Potest perumtare & donare.*

1634 *Nec permutare, nec donare potest.*

1635 *Sententiã hanc veriorem esse puto.*

1636 *Habet effectum.*

1637 *Non habet effectum*

1638 *Vtramque sententiam ad concordiam adduco.*

1639 *Habet quidem.*

1640 *Non habet.*

1641 *Auctoris resolutio.*

1642 *Non comprehenduntur.*

1643 *Comprehenduntur plane.*

1644 *Hanc sententiam amplector.*

1645 *Certa recolo.*

1646 *Excludenda est.*

1647 *Non est excludẽda.*

1648 *Verior mihi sententia hæc.*

1649 *Non est ad mittenda.*

1650 *Admittenda est.*

1651 *Cum his probabilius opinor.*

1652 *Non potest.*

1653 *Potest planè.*

1654 *Sententia hæc verosimilior mihi*

40

1655 *Quid assecuratio?*

1656 *Quinque conditiones ad assecurationis iustitiam.*

1657 *Assecurator potest aliquid retinere quando nescit certo, rem peruenisse ad portum.*

1658 *Qui per Astrologiam, aut aliunde nouit haud futuram tempestatem, potest integrum assecuratioaut pretium accipere.*

1659 *Inualide coutrabit, qui sciens nauim periisse, assecurationem petit.*

1660 *Quatuor res sunt, quæ solent assecurari.*

1661 *Fraudes quæ interuenire solẽt in assecuratione indico.*

1662 *Quid sponsio.*

1663 *Tres conditiones ad eius iustitiam requiruntur.*

1664 *Non potest sponsionem facere qui certo scit rem, de qua disputatur.*

1665 *Quid si postea dubitare incipe ret.*

1666 *Sponstones de re illicitu prohibitæ.*

1667 *Qui post sponsionem, implere non vult. Debet sponsionem soluere.*

1668 *Licitæ sunt per se sponsiones pro vita, & electione Cardinalium, sed prohibitæ.*

1669 *Sortium diuisoriarũ hîc sermo.*

1670 *Quidnam sortes diuisoriæ? earũ differentia.*

1671 *Licitus hic contractus si fraus absit.*

1672 *Prohibita est in Ecclesiasticis beneficiis electio per sortes.*

1673 *De iustitia contractus qui El lotto dicitur, in quo quinq; concurrunt personarum genera*

1674 *Ludi definitio.*

1675 *Ludus per se licitus, potest tamen ex circumstantiis illicitus fieri.*

1676 *Non est mortale ratione affectus ad lucrum, nec ex circumstantia loci rẽporis vel sacri, vel personæ,*

1677 *De ludis histrionum.*

1678 *Ad iustitiam ludi quatuor requiruntur conditiones. Primæ, vt ludentes habeant liberam dispositionem rei, quam ludo exponunt.*

1679 *Secunda, vt ludens fraudibus non vtatur contra ludi leges.*

1680 *Tertia, vt alter alterum per iniuriam ad ludum non pertrahat.*

1681 *Quarta, vt æqualis sit colludentiũ conditio.*

1682 *De colludẽtibus vetito ludo.*

1683 *Non semper esi licitus.*

1684 *Licitus est semper.*

1685 *Hoc mihi certum.*

1686 *Potest quidem.*

1687 *Non potest.*

1688 *Hoc verius esse puto.*

1689 *Seatus quæstionis.*

1690 *Tenetur soluere.*

1691 *Soluere non tenetur.*

1692 *Hoc teneo & confirmo.*

1693 *Non licet.*

1694 *Licet plane*

1695 *Hoc mihi certum.*

1696 *Nonnulla suppone.*

1697 *Potest quidem.*

1698 *Non potest.*

1699 *fdem affirmo.*

1700 *Quæstionis status.*

1701 *Non licet.*

1702 *Licet equidem.*

1703 *Probabiliorem banc sententia, m esse puto eam que roboro.*

1704 *Soluere debet.*

1705 *Non debet soluere.*

1706 *Auctoris resolutio.*

1707 *Status quæstionis.*

1708 *Irita non es.*

1709 *Est irritæ*

1710 *Non potest*

1711 *potest quidem.*

1712 *Primam sẽirẽtiãreiicio. & aliquid addo.*

1713 *Est lethale.*

1714 *Lethale non est.*

1715 *Hæc sentẽtia mihi probabilior.*

1716 *Est quidem veniale.*

1717 *Veniale non est.*

1718 *Cum his opinor.*

1719 *Licitum non est.*

1720 *Est licitum*

1721 *Platet hæc sententia duplici seruata condi, tione.*

1722 *Nonnulla recolo.*

1723 *Delinquunt lethaliter.*

1724 *Non delinquunt.*

1725 *Hoc tento, & magis expono.*

1726 *Leges cæsareas, & Canonicas contra clericos ludentes ad memoriam aduoco.*

1727 *Delinquunt plare grauiter.*

1728 *Grauiter non delinquunt.*

1729 *Auctoris iudicium.*

1730 *Lethalite peccã aut venialiter saltem.*

1731 *Nec lethaliter, nec venialiter delinquunt.*

1732 *Auctoris resolutio.*

1733 *Tenetur quidem.*

1734 *Non tenetur.*

1735 *Idem affirmo.*

1736 *Non potes lucrum retinere.*

1737 *Potes retinere lucrũ.*

1738 *Eiusdem sum mentis*

1739 *Non potest.*

1740 *Potest quideon.*

1741 *Melius his.*

1742 *Debet plane.*

1743 *Non debet.*

1744 *Auctoris resolutio.*

1745 *Totum lucrum reddere debet.*

1746 *Non debet totum reddere lucrũ.*

1747 *Cum his opinor.*

1748 *Non potest*

1749 *Potesi planè.*

1750 *Auctoris placitum.*

1751 *Status quæstionis.*

1752 *Perdere illos non potest.*

1753 *Potest illos perdere.*

1754 *Debet rescitui.*

1755 *Non debet restitui.*

1756 *Hos sequor*

1757 *Debent quidem.*

1758 *Non debent.*

1759 *Auctoris resolutio, & expositio quæstionis verior.*

1760 *Est contra iustitiam.*

1761 *Contra iustitiam non est.*

1762 *Iudicium auctoris.*

1763 *Certũ præmitio.*

1764 *Liberaris plane.*

1765 *Non libe raris.*

1766 *Probabilius.*

1767 *Non debet restituere.*

1768 *Restituere debet.*

1769 *Hanc præfero sententiam.*

1770 *Potes plane*

1771 *Non potes.*

1772 *Limito cũ Molina.*

1773 *Non sit licite.*

1774 *Licite sæpe fiery potest.*

1775 *Hoc verũ existimo, & præfero.*

1776 *Non potest*

1777 *Potest quidem.*

1778 *Hoc teneo, & confirmo*

1779 *Potest plane.*

1780 *Non potest*

1781 *Hoc mihi verius.*

1782 *Tenetur quidem.*

1783 *Non tenetr.*

1784 *Huic comnuni quidem sentẽtiæ adhæreo*

1785 *Potest plane.*

1786 *Non potest.*

1787 *Primam eligo sententiam.*

1788 *Quæstionis status.*

1789 *Potest equidem.*

1790 *Minime potest.*

1791 *Idem affirmo.*

1792 *Retineri non potest.*

1793 *Potest retineri.*

1794 *Magis hæc arridet sententia.*

41

1795 *Quid societas, & quęnam ad hunc contractum requirãtur.*

1796 *Multiplicem societatem recẽseo.*

1797 *Variis modis societas contrahitur.*

1798 *Licitus est societatis contractus duo si obseruentur.*

1799 *Tres conditiones requiruntur ad animalium societatem*

1800 *Quandonã Iniquus sit animalium societatis contractus.*

1801 *Ad quem nam perti neant dam na quæ ex societate obueniunt.*

1802 *Ad quem nam expensæ pertineãt*

1803 *Quid de eleemosyna à soeio, qui apponit duseriam facta.*

1804 *Cum proeapitali aut mercium conseruatio ne faciende sunt expensa quæ extrahi capitali non Iossũt: debet socius eas ex propriæ pecunia facere.*

1805 *Fideiussionis definito*

1806 *ad huius contractus iustitiam quatuor re quir untur conditione.*

1807 *In quatuor casibus potest fideiussor conueniri ante excussione principalis.*

1808 *Quinam fideiubere possint? Vbi de filiofamilias, minoribus pupillis, & pauperibus.*

1809 *Quando fœmina possit, & quando non possit.*

1810 *Sex in casib. mulier vti non potest benefitcio Velleiani circa fideiussionem.*

1811 *Quid de Clericis?*

1812 *Quid de Religiosis?*

1813 *Potest fideiussor pecuniam prosideiussione recipere.*

1814 *Creditor potest aliquid à fideiußore accipere, vt eum à fideiussionis obligatione liberet.*

1815 *Debitor tenetur de dãno, quod fideiussori accidit, ratione debiti soluti.*

1816 *Triplici in easu potest creditor à fideiussore exigeredebitum, & ille tenetur soluere. Non potest fideiussor ante tempus solutionis debiti contra debitorẽ agere, nisi in quatuor casibus.*

1817 *Quando plures fide; iussores proeodem debito sunt omnes insolidum tenetur, sed quid eis in hoe casu agendum.*

1818 *Qui fideinbet pro reo, fugiente ipso non ad pœnam corporis, sed ad pecuniariam obligandus*

1819 *Remanet liber fideiussor ad tempus determinatũ si creditor proru et debitori terminum.*

1820 *Pignus vel hypotheca quid*

1821 *Ex triplici causa nascitur pignus, vel hypotheca. Vbi de diuisione eius multiplici.*

1822 *Depignore seu hypetheca legitima.*

1823 *Quænam subiici pignori, seu hypothecæ possint.*

1824 *Qui nam possit. vel non possit pignus vel hypothecæ dare:*

1825 *Quæ num peccata circa pignus, vel hipothecam possint contingere.*

1826 *Mandati definitio.*

1827 *Generale mandatum ad illicita non se extëdit.*

1828 *Mandatarius potest recusare mandatum nondum susceptum.*

1829 *De substantialibus mandati.*

1830 *Demandatarto mandatum accipiente absque vlla*

1831 *Multis modis mandatum finitur.*

1832 *Quique in casibusmãdatoris morte non finitir mãdatum.*

1833 *Quid intelligendũ, cum dicitur mandatum non expira re morte mandantis, quando res non est integra?*

1834 *Quid negotia gesta, & gestor negotiorum*

1835 *Negotia alterius quatuor modiogeruntur.*

1836 *Obligationes gerentis negotia, & eius, cuius negotia geruntur.*

1837 *De qua culpa teneatur negotiorum gestor.*

1838 *Regulariter non tenetur de casu fortuito.*

1839 *Quid si negotium incepit, & imperfectũ reliquit.*

1840 *Quando teneatur ad expensas factas is, cuius negotiũ geritur.*

1841 *Qui negocium gessit animo gratutio, non potest expensas petere.*

1842 *Exnegotiis gestis duplex oritur actio.*

1843 *Quid Tutela? Quid cura? Tutor & curator?*

1844 *Tutela triplex Testamentaria, legitima, Datiua.*

1845 *Tutela ac curæ duratio.*

1846 *Qui nam possint institui tutores aut curatores.*

1847 *Ex qua culpa tutor aut curator teneatur.*

1848 *Ad tria tutor vel curator tenontur.*

1849 *Quid agere debeat tutor aut curator cum ad æs alienum soluendum, vendenda pupilli, vel minoris bona sint?*

1850 *De inuentario bonorum faciendo.*

1851 *Quid scipulatio.*

1852 *Valet stipulatio, facta in vno idiomate interrogatione, & responsio in alio.*

1853 *Debet responsio continuationẽ sequi.*

1854 *Quatuor de iure circa stipulationem obseruarim.*

1855 *Quid sit acceptilatio*

1856 *Quonammodo per eam ciuilis obligatio tollatur.*

1857 *Acceptilatio habet de iure multa.*

1858 *Quid compromissum.*

1859 *De compromisso pacto nudo firmato.*

1860 *De compremißo firmato stipulatione, & pœna apposita.*

1861 *De compromisso iuramento obfirmato.*

1862 *Plura de compromisso dignoscẽda expono.*

1863 *Quid Arbiter, & Arbitrator, & in quo differant.*

1864 *Quid arbitrium? Nemo potest esse arbiter in propria causa, bene arbitrator.*

1865 *Qui possint, & qui non possint esse arbitri.*

1866 *Arbitrij materia, & iura.*

1867 *Transactio quid sit.*

1868 *Est contractus innominatus, cuius iura expendo.*

1869 *De validitate eius in re dubia, & cum alter transigentiã sit deceptus*

1870 *Non potest transigere qui non potest alienare.*

1871 *De transactione super alimentis & de transactione particulari, aut generali.*

1872 *Quid compositio?*

1873 *Quotuplex compositio.*

1874 *Censetur communicata, vt diuidendasit.*

1875 *Non consetur communicata, vt sit diuidenda.*

1876 *Hæc sententia mihi est probabilior.*

1877 *Iactura est communis.*

1878 *Non est communis iactura.*

1879 *Hoc probabilius.*

1880 *Quæstionis status.*

1881 *Non licet.*

1882 *Non plane*

1883 *Cum his opinor.*

1884 *Certa suppono.*

1885 *Non est licitus.*

1886 *Licitus est*

1887 *Probabilius hoc mihi.*

1888 *Certa recolo.*

1889 *Detrahi debent.*

1890 *Non debent.*

1891 *Cum his opinor.*

1892 *Nonnulla recolo ad statum quæstionis*

1893 *Non obligatur ex iustitia.*

1894 *Ex iustitia obligatur.*

1895 *Hos melius opinari iudico.*

1896 *Non potest*

1897 *Potest plane.*

1898 *Hoc asserendum.*

1899 *Nonnulla præmitto.*

1900 *Non solum transit ad primos.*

1901 *Ad primos solum trãsit.*

1902 *Hoc mihi verius.*

1903 *Nonnulla præmitto.*

1904 *Non potest priuilegio gaudere.*

1905 *Potest quidem.*

1906 *Hanc præfero sententiam.*

1907 *Minime possunt.*

1908 *Possunt plane.*

1909 *Cum his sentio.*

1910 *Certa suppono:*

1911 *Debet quidem.*

1912 *Non debet.*

1913 *Eiusdem sum mentis.*

1914 *Cur triplicis materiæ differam tractationi*